

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטא

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שביעית

ירושלם, תר"ץ—תרצ"א

כתבת המערכת: ירושלם, מאה שערים, ת. ד. 36

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכ

ידיעות בית הספרים 491,315,177,3

ביבליוגרפיה:

דפוס ארץ ישראל 495,324,185,10

א. ספרות עתית 495,324,185,10; ב. קבצים ומאמרים 495,325,188,11; ג. ספרים וחבורות 496,327,192,12.

הספרות העברית ומדע היהדות 515,350,217,36

א. ספרות עתית 515,350,217,36; ב. קבצים ומאמרים 520,353,221,38; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 525,355,226,46; ד. מדע המקרא 526,363,227,51; ה. ברית חדשה 531,368,235,56; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 533,372,237,58; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 536,377,239,62; ח. קבלה וחסידות 538,380,243,66; ט. תפלה ועבודה, דרשות 539,380,244,68; י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה 540,382,246,71; יא. עם ישראל בהווה 546,393,258,89; יב. ציונות וידיעת א"י 550,399,262,95; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 559,409,111; יד. כל שנות הדת, ספרות יפה עברית של ימי הביניים 420,118; טו. ספרות יפה עברית חדשה 561,421,121; יז. ספרות יפה יהודית 562,424,122; יח. ספרות ערבית-יהודית 130; יט. ספרות יפה בספרות יהודית 427; כ. ספרות יפה ליועית על נושאים יהודיים 564,429,130; כא. ספרות הנוער 565,431,135; כב. ספרות יפה והוראה 566,433,135; כג. ספרות למד 567,436,136; כד. ספרות מדע כללית 569,439,139; כה. שונות 569,439,139.

מאמרים וחקירות:

בית-הלוי, י. ד.: נוספות לביבליוגרפיה של הספרות היפה בעברית 282
בן-צבי, י.: פנחסיה 570
דוקר, א.: אנד-הגדות 574
היולפרון, י.: חבורי רבי יוסף טוב לופמן הלר וכתביו 140
זנה, י.: תוך כדי קריאה 275
יערי, א.: עוד דפוסים שאולוניקי 290
רבינוביץ, מ.: לתולדות הדפוס העברי בירושלים 310
שלום, ג.: פרקים מתולדות ספרות הקבלה. פרק מ"ו 440,149

מגנזי בית הספרים:

שוחטמן, ב.: מארכיונו של אחד-העם 466

הערות:

אס, ש.: הערות אחדות על הקטלוג של "כתבי יד בקבלה" 483
בנעם, ד. צ.: למאמרו של מ. וילנסקי (לא שמואל הנגיד אלא אבן ג'נאח) 588
הברס, א. מ.: הוספות לביבליוגרפיה של ספרות חסידית ברוסיה 482
הערה למאמרו של י. היילפרין "חבורי ר' יוסף טוב לופמן הלר וכתביו" 482
הערות (בענין אינקונבוליס עבריים) 166
וילנסקי, מ.: לא שמואל הנגיד אלא אבן ג'נאח 585
זנה, י.: הערות (על הס' "לשון למודים" ועל אינקונבוליס עבריים) 166
למאמרו של ריבקינד "דקדוקי ספרים" והוספות לרשימתו 484
שובר, א.: תשובה לתשובה (בענין אינקונבוליס עבריים) 171
יערי, א.: על ר' יצחק בן מרדכי גרשון 589
לנדא, י. ל.: הערה (על שנת מותו של ג'מסן יצחק פישמן) 590
נוה וזועק, ח. ש.: הערה (על הס' "כתבי יד בקבלה") 590
קוק, ח. ש.: הערות (בענין אינקונבוליס עבריים) 170
ריבקינד, י. ל.: תוספת הערה ומלואים (לדקדוקי ספרים) 486
תקוני טעויות 590,310,172

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית ויודית 4; ב. מפתח הספרים בעברית והאנונימיים ביודית 15; ג. מפתח המחברים בערבית 24; ד. מפתח המחברים ברוסית 26; ה. מפתח המחברים בלועזית 38.

* ע"י המספר מראה כי באותו העמוד נזכר השם יותר מפעם אחת.

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית וביודית.

איסמאיל, א. 424	אבמשוק, א. 122
אישי-שלום, י. א. 59	אביש, מ. 121
אל-על 188	אבן זהבי, א. 496
אלבו, ר. מ. 327	אברהם בן משה שמואל 496
אלבק, ח. 58	אגדת ישראל 393
אלגעמיינע אירישע איבעסער ארגאניזאציע.	אגדת סטודנטים חברי מפא"י 325
ראה: ההסתדרות הכללית של	אגדת עורכי הדין העברים 185
העובדים העברים.	אגדת, ב. 325
אלה, ר. 327	אלטמן, מ. י. 533
אלוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע	אלר, כ. 497
115	אהרן שאול זליג הכהן 237
אל-חנני, א. 200	אהרני, י. 192
אלטויל, מ. 192, 327	אודלום, ג. מ. 195
אלטשולער, מ. 547	אומנוסר, ד. 63
אליהו בן שלמה זלמן 237	אורבך, פ. 15, 22
אלישבע 188	אָבל, ק. 505
אלכסנדר זסקינד בן משה 243	אוסטר, ד. 324
אלפריה, א. 192	אורי, י. 505
אלמן, ש. 111	אורי, ד. 500
אלערס, א. 12	אורינבסקי, א. 421
אלפס, י. ע. 68	אוזלאי, ח. י. ד. 237, 245, 380
אלפעראוויטש, י. ד. 437	אורחי, מ. 15, 18
אלפרוביק, ר. ראה: אלה, ר.	אחנת פועלים 325
אלפרסון, מ. 12, 194	אסינג, ש. 192
אלקון, מ. 11	אסינגר, י. 345
אָמאר באַיאם 562	איגר, ע. 247
אמתית, ת. 18*	אירישע קולטור געזעלשאפט 516
אנגל, י. 194	אירישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט
אנדריעו, פ. 562	434, 38
אנשאסקין, ד. 89	אירלברג, מ. ד. 546
אניסקי, ש. 18	איוכאן, ש. 122*
אסף, ש. 10, 190, 331, 337	איוביצקי, יוסף, ראה: מיכאלעוויטש, ב.
אפשעקאר, ג. 518	איונשטרט, ש. 324
אפלסון 568	איונשטיין, י. ד. 68, 246
אפרכט, ראה: בן-ישי, א. ז.	אירבאט, ז. 547
אפרת, י. 507	איוסען, א. 562
אפשטיין, ז. 327	אילין, א. 22*
אפשטיין, י. נ. 16	אילנאה, א. י. 192, 327
אפשטיין, יצחק בן זלמן 327	איוהורן, מ. 222
אפשטיין, י. 22	איונשטיין, א. 411

בלובשטין, י. 338, 506
 בלובשטין, ר. 513
 בלוק פובלישינג קא. 350
 בלוישטינס, מ. 427
 בלנק, א. 436
 בלנק, ש. 5. 13
 בלפור, א. ג. 512
 בן-אביה, א. 13, 30, 497
 בן-אדיר 547
 בן-אליעזר, מ. 18, 328, 506
 בן אמתי, י. 513
 בן ארצי, א. 5. 328
 בן ברוך, ראה: שורק, ש.
 בן גבריאלי, מ. י. 497
 בן-גריון, מ. י. ראה: ברדוצנסקי, מ. י.
 בן-חוריס, ג. 222
 בן יהודה, א. 13
 בן-יהושע, י. 202
 בן-יעקב, ב. 539
 בן יעקב, ש. 329
 בן-ישי, א. ז. 326, 332
 בן ישראל, א. 204
 בן עמי 196
 בן-צבי, י. 95, 497
 בן ציון, ש. 20, 204, 337
 בנארי, מ. 19
 בנארי, ג. 551
 בנמ, י. א. 382
 בנמ, מ. 382
 בני עקיבא, ירושלים 495
 בנימין ממודיעה 337
 בנק מרכזי לסוסדות שתופים בא"י 497
 בעל חשבות, ראה: עליאשעוו, א.
 בערגמאן, א. 401, 516
 בערענס, וו. 122
 בצלאל; בית הנכחת הלאמי, ירושלים. 497
 בקסט, י. 567
 בך, מ. י. 498
 בר-דורמא, ח. 22
 בר-שירה, י. 439
 בראנשטין, י. א. מ. 123
 בראקאוש, ח. 128
 בראקער, ק. 424
 ברגמן, ח. 327, 328, 436
 ברדיצנסקי, מ. י. 13, 18
 ברודא, א. 506
 ברוך בן יחיאל מסויבוב 243
 ברוך, י. 7. 15, 17, 204, 498

ארם 36
 אריאל (ליבוביץ), ז. 21, 22, 204, 327, 337, 506
 ארלאואראוו, ח. ראה: ארלחורוב, ח.
 ארלחורוב, ח. 185, 264, 334
 ארליך, א. 21
 ארליך, י. 344
 ארץ ישראל, מחלקה לחקלאות וליעור.
 194, 328
 ארץ ישראל, מחלקת העתיקות 328
 ארץ-ישראל, ממסלה 27
 ארשאנסקי, ב. 354
 אש, ש. 18, 328
 אשבל, ד. 22
 אשכנזי, א. 56
 אשכנזי, מ. ב. 195
 באטאשאנסקי, י. 424
 באטאמסקי, ש. 138
 בארביס, א. 531, 564
 באשעוויס, י. 123, 425
 בבלי, ח. 13
 בונצנובסקי, מ. 337, 504
 בונרשוב, ח. 15, 18
 בודנהימר, מ. 333
 בודקין, ג. א. 328
 בויר, י. 195
 בונימוביץ, א. 5. 211
 בוקסבוים, מ. 500
 בוקשטין, א. 122
 בוראק, י. 518
 בורדוצנסקי, ח. 43
 בורכרדט, י. 19
 בורלא, י. 328, 497
 בורנשטין, ש. 66
 בחיי בן יוסף פקודא 17, 204
 בראליק, ח. ג. 12, 13, 14, 194, 195, 196, 328, 338, 506
 ביגל, מ. א. 12, 194
 בילינסאן, מ. ראה: בילינסון, מ.
 בילינסון, מ. 196, 497, 551
 ביסקא, מ. 122
 ביסמריצקי, ג. 13
 ביסקא, א. 5. 417
 בירנבוים, מ. 567
 בירנבוים, ג. 219
 בכר, ב. ז. 196
 בלאט, ז. מ. 125

גולק, א. 329	ברון, ד. 505
גונתר, פ. 18	ברוקס, ס. ה. 328
גוסקאוו, א. 424	בבר, א. י. 337*
גור אריה, מ. 211	בבר, י. נ. 196
גורביץ, ד. 208	בבר, מ. 196
גורדון, י. 199	ברזין, א. צ. 498, 211
גורדון, מ. 433	ברישניא הגדולה, ועדת החקירה על
גורדון, ש. 345, 23	המחומות בפלשתינה (א"י) 329
גורדוניה 221, 185	בריסק, גמנסיון, תרבות 515
גורשטיין, א. 354	ברית שלום 326, 197, 188
גיבסון, צ. ר. 18	ברית תרומפלדור בא"י 495
גילדער, ש. 438	ברמן, י. 205
גינז, א. ש. ב. 376	ברנדורף, ה. ר. 329
גינז, ח. א. 376	ברנשט, פ. 505
גינז, מ. 376	ברנפלד, ש. 498, 197, 51, 48, 14
גינזבורג, מ. 505, 202, 10	ברנה, י. ח. 197
גיסנעם, מ. 424	ברנה, נ. 327
גיקי, א. 15	ברעזין, א. צ. ראה: ברזין, א. צ.
גלאזער, א. 565, 432	ברש, א. 498, 198, *21
גלובוס, א. 210	בת-אליה, ר. 498
גליווער, מ. 518	
גליקסמן, ב. ב. 227	באלאמב, א. 566
גלסבוזקי, מ. ראה: בן-אליעזר, מ.	גאלד, ה. 432
גלסוורת, ג. 498, 123	גאלדון, ח. א. ראה: גולדון, ח. א.
גלרנער, י. 217	גאלדפארדען, א. 111
גנסיין, א. נ. 14	גאלסווארטי, ד. ראה: גלסוורת, ג.
געזעלשאפט פאר יתומים פארוארגונג	גאנצווייך, א. 518
אויף פאלעסטיא 258	גארקי, מ. 123
געלבוים, ה. 123	גבאי, א. 427
גערגעל, נ. 90	גבירול, שלמה בן יהודה 14
גראס, נ. 424	גבריאלי, נ. 505
גראפער, י. 410	גווירצמאן, ז. 518
גרבר, פ. 533	גושמן, י. מ. 372
גרדון, ראה: גורדון	גושמן, נ. 207, 199
גרוס, מ. ד. 376	גושמן, ר. 433
גרוסמן, ר. 337	גוויר, מ. 18
גרוזבסקי, י. 498, *331, *330, 237	גויכבערג, י. 432
גרייבסקי, פ. 499, 199, 14*	גולד, א. 137
גרימ, האחים 20	גולדברג, ח. 19
גרינבוים, י. 97	גולדון, ח. א. 424, 136
גרינברג, א. צ. 502, 22	גולדון, צ. 512
גרינלד, י. י. 71	גולדמאן, א. 432
גשורי, מ. ש. 186	גולדמן, י. 199
	גולדשטיין, פ. ד. 211
דאסמאיעווסקי, פ. ראה: דוסמובסקי, פ.	גולדשטיין, י. ח. 380
דבוסי, י. 22*	גולדשטיין, י. 436
דובנוב, ש. 499, 199	גולדשטיין, מ. 439
דובווינסקי, א. 533	

הינה, ה. 421,111
 הירשבוין, פ. 562,425
 הירשוביץ, י. א. א. 247
 הליר, י. 338
 הללס, ש. 499,22
 הלפרין, א. 501
 הלפרין, שמעון 499,200
 הלפרין, שלמה 62
 הלפרין, ש. 428
 הלר, צ. ה. 237
 הסדרות עברית וינה 36
 הסדרות העובדים העברים הכללית בא"י
 345,333,332,326,201,186,15,*11
 *500,496
 הסדרות הפקודים העובדים כמשרדים
 ובתי מסחר 186
 הסדרות ציונים רביוניסטים 324,98
 הסדרות הציונית 95
 הסדרות הציונית, ההנהלה בא"י, תחנת
 הנסיון החקלאית 500,333
 הסדרות הציונית, פולין 402,400
 הסדרות צעירי אגודת ישראל, ירושלים 201
 הערשעלע 124
 הר, ש. 333
 הר זהב, צ. 333
 הרברג, ש. 199,14
 הרברג, ל. מ. 222
 הרודוס 17
 הרוי, ג. 500
 הרלאו, ב. וו. 195
 הרצברג, ו. 201
 הרצל, ב. ז. 551,512
 הררי, ח. 333
 התאחדות נשים עבריות לשוני זכויות, א"י 500
 התאחדות עולמית של היהודים הספרדים 500
 חבר, ש. 497
 ובר, ש. א. 10
 וואלאסקי, ה. 381
 וואלבע, פ. 516
 וואנווילד, מ. 124
 וואקס, א. 538
 ווארסמאן, מ. 351
 ווארשע, "סקאלאי" 112
 ווידרעוויטש, מ. ד. 124
 ווישער, א. 123
 ווינפער, ז. 562
 ווינרייך, מ. 138

דורסון, י. 118
 דנינגר, א. א. 331
 דובן, מ. 500
 דסטובסקי, פ. מ. 199,123,14
 דושמן, י. 339,*22,20
 דובס, א. י. 56
 דיונדרוק, צ. 568
 דייטשער, י. 564
 דיטאנשטיין, ש. 540
 דינבורג, ב. 497,190,*18,17,10
 דיפ, ד. 331
 דנטי, אלינארי 423
 דעבס, י. וו. 540
 דראהביטש, אידישע ביבליאטעק
 בית יהודה 48
 דרוין, צ. 18
 דרוקערמאן, ש. 245
 דרליטש, י. 218
 דת ועבודה, יודישע רעליגיעז סאציאליזם-
 מיטשע פארטיי 89
 דאי בן שרירא גאון 331
 האלפרין, פ. 563
 האלפרין, ב. 123
 האלפרין, מ. ל. 123
 האלצבלאט, מ. 426
 האמסון, ק. 562,424,*123
 האפשטיין, ד. 424
 האראוויץ, ב. 424
 האראוויץ, ג. 380,69
 האראנשיק, ש. 425
 האנשטיין, י. 439
 הגר, ד. 69
 הדסה; הסדרות מדיניות 200
 הורן, מ. 439
 הויזנער, ג. 351
 הומירוס 421
 הורביץ, משפחה 247
 הורביץ, א. 200
 הורביץ, מ. ל. 35
 הורוביץ, י. 499
 הוז, ח. 332
 היזלער, ק. 437,426
 הייליקמאן, מ. 354
 היילפרין, פ. 138
 היילף, מ. ש. 123
 היילפרין, מ. 200
 היסליך, י. 227

זיבנברג, ש. 115
 זיוויץ, מ. ש. 202
 זילברשטיין, ב. 124
 זילבר, ז. 62
 זילברצוויג, מ. 12
 זיסמן, י. 501
 זלאטניק, י. 112
 זליגער, י. 202
 זס, ד. 121
 זנדברג, מ. 186
 זעווין, י. 238/124
 זרחוביץ, א. 534
 זשאבאטינסקי, ו. ראה: זיבנברג, ז.
 זשולאווסקי, ח. 124
 זשימניק, א. י. 90

הקברה להשגחה ותקון מצבות קברי
 הצדוקים בא"י 30
 חברת גדול בהמות ותוצרת חלב בע"מ
 בא"י 202
 חברת דורשי האוניברסיטה העברית
 בירושלים. ורשה 436
 חברת הכשרת הישוב בא"י. 334
 חזק, ח. א. 115
 חזק, י. 561
 חשרישי, א. 501
 חיים, מ. 344
 חייסמאן, מ. 138
 חיפה. בית הספר הריאלי העברי 335*
 חיפה. עירייה 501
 חיפה. הקהלה העברית 335
 חיפה. התכניון העברי 347
 החלוצי. פולין 97
 חקני, י. 501
 חפץ, מ. 211
 חריומן, מ. 204

חאלמישין, מ. 562
 חאלסטאי, ל. ג. 563.125
 חאפאס, ז. 559
 חגניק, מ. א. 58
 חגורי, ר. 202
 חהעדארה, י. 58
 חומשינסקי, ב. 563
 חויבר, מ. 137
 חולקובסקי, ש. 335
 חונקעל, י. 125
 חורגניב, א. ס. 16

חויים, י. ד. 51
 חוילענקין, י. 560
 חוינארסקי, ק. 73
 חוינפעג, י. 9. פרץ שול 222
 חוישנביץ, ד. א. 345
 חולמן, ס. 333
 חולמן-שקטסקי, מ. 331
 חוועווארקה, א. 115
 חוועלס פארבאנד, שומרי שבת, בערלין 516
 חווענסקי, א. 334/22
 חויסמן, ק. 136
 חוילאמס, ב. 334
 חוילנאי, ז. 561
 חוילקנסקי, י. 500
 חיים, א. 376
 חיסבור, ד. 16
 חויסמן, ד. 201
 חויץ, י. 504/18
 חויצמן, ח. 550
 חוישנביץ, ד. א. 534
 חולי, ח. 206
 חולס, ה. ג. 501/201
 חולסובסקי, מ. ז. 501/16
 חולשי, י. 58
 חולק, י. 238
 חונסקי, ב. צ. 504
 חווער חלאומי, ראה: כנסת ישראל בא"י.
 חווער חלשון העברית 15
 חווער חווערה לוישיבת חברון 30
 חווערת החקירה הפרלמנטרית
 בירושלים 196/15
 חווי, זיל 501/15*
 חוישנסקי, ע. 334
 חוישה. מכון לחכמת ישראל 376

חאלמאנאוויץ, מ. 69
 חאגווייל, י. 562
 חאקס, ש. 425.123
 חאירוי, מ. 417
 חאששענקא, מ. 124
 חויבומינסקי, ז. 401.206/201
 חוירודסקי, מ. 501
 חויר, צ. 201
 חויר, מ. 334
 חויסא, ח. א. 15
 חוילת, א. 202
 חוינפלד, י. ח. 30
 חויסמן, פ. 97

ירושלם. בנק עזרה 503
 ירושלם. בקור חולים הוספיט 211,203,29
 ירושלם. ועד העיר לקהלת אשכנזים 28
 ירושלם. ישיבת גדולה "עץ חיים" 336
 ירושלם. הלמוד תורה וישיבת
 "חזי עולם" 508
 ישמאל, ש. 562
 ישראל בן שבתי מקונוץ 538
 ישרון. ווארשע 48
 יתום, י. 436

כאנין, ג. 90
 כהן, א. 336
 כהן, ה. 236,96
 כהן, י. א. 428
 הכהן יונה 239
 כהן, ס. בן הלל 336,327,203
 כהן, צ. ה. 366
 הכהן, שושן 217
 כהן, שלום 222
 כהנא, א. [מיל בורשה] 67
 כהנוביץ, ול"ג, 327,204
 כוכבא, ס. 19
 כולל גליציה 400
 כסורנער, י. 97
 כנסת ישראל בא"י.

הועד הלאומי 334,29,28

כנעני, י. 14
 כספי, ב. 325
 כפוליר, ב. 204
 כפר ילדים 186
 כץ, א. 425*
 כץ, ב. 191
 כצלבונין, י. 497
 כצלסון, ב. 561
 כצלסון-רובשוב, י. 11
 כרסון, י. 330,19
 כשראי, צ. 336,326,16

לאורי, א. ס. 199
 לאועראוו, י. ל. 410
 לאנדאן, ד. ראה: לונדון, ג.
 לבנון, ס. י. 13
 לבני, ד. 16
 לאויס, ס. 16
 לוביאניקי, י. 336
 לודוויג, י. 125
 לודוויג, א. 504,337,336*

טויערשטיין, י. 73
 מל, ג. 505,337,204
 ממקין, מ. 338,205
 קפל, א. 505
 מרנן, ב. 428
 מרוצקי, ל. ד. 501
 מרסקובר, א. 71
 משעמערסקי, א. 90
 משעריקאווער, א. 38
 משרנא, ש. 566
 משרניחובסקי, ש. 422,421,191,22

ואוואהק, ב. 125
 יאכניסאן, י. 126
 יאשיענסקי, ב. 125
 יבורובסקי, מ. ראה: ליפסון, ס.
 יבריהו, י. 207,19
 ידיריה, ש. 335
 יהודה, י. 202
 יהודה אבן תבון 337
 יהודה בן שמואל הלוי 204,130*
 יואל, י. 335
 יורטן, א. ח. 238
 יורטאן, ש. 425
 יוס, ד. 505
 יוססמאן, מ. ראה: יאווואהק, ב.
 יוסף, ב. 500

יוסף בן מתתיהו פלורוס 18*
 יוריס, א. ש. 401
 יחיאלי, י. 505,18
 ייבין, ה. 328
 ייבין, ש. 204*
 ילין, א. 10
 ילין, ד. 505,497,335,330
 ימואל, ש. 562
 "יעאס" 258
 יעקב מקורביל 238
 יערי, א. 21,16
 יערי, מ. 264

יערי-פולסקין, י. 502,501,335*
 יפה, א. ל. 203
 יפה, ל. 17

יפו. לשכת המסחר 16
 יקובוביץ, א. 534
 יקיסוביץ, י. ז. 569
 ירושלם. האוניברסיטה העברית 503,16
 ירושלם. בית החולים "הרסה" 29
 ירושלם. בית הספרים הלאומי
 והאוניברסיטאי 335,203,16*

מורוא, א. 505
 מורפורג, י. 550
 מורשה, ו. מ. 19
 מול, ד. צ. 551
 מורח, ב. ש. 205
 מטעי ארץ ישראל בע"מ 10
 מיטרופוליסנסקי, א. 567
 מיכאלי, מ. 505, *339, 208, 206, *20
 מיכאלעוויטש, ב. 73
 מיכאליס, ק. 425
 מילדער, א. 5. 243
 מימון, י. 437
 מינק, א. 5. 421
 מינק, ב. 19
 מינק, י. 5. 417
 מינקאו, ב. 425
 מיטל, ב. 561
 מיטקין, מ. ראה: פרנס, ב.
 המכון לחקירת והוראת השמוש במלחת
 ציור 506, 338, 205
 מול, ב. 187
 מלך אביון 326
 מלמד, ר. 19
 מן, ת. 338, 205
 מגדל, ש. 530
 מס, ר. ב"מ ספרים 48
 מסליאנסקי, צ. ח. 244
 מענדלע מוכר ספרים 73, 122, *126
 מערושין, א. 90
 מערימאן, מ. 138
 המפלגה הציונית-סוציאליסטית (צ.מ.)
 בס. ס. ר. 186
 מפלגת פועלי א"י קבוצת חברים 326
 מקדנלד, דו. ר. 19
 מרגולין, י. 505, 204
 מרגליות, ר. 244, 238
 מרחביה, ח. מ. 551
 מרילוס, י. א. 66
 מרימן, ב. 205
 מרכס, א. 222
 מרכס, ק. 19
 משה בן מימון 535, 338, 337
 משה מקוסוב 536
 נאדיר, מ. 563, 425
 נאדעל, ב. י. 226
 נאה, א. ת. 506
 נאוואקאווסקי, י. 63
 נאכבין, י. 73

לודו. גמנסיה ראשונה לגברים. קהלת
 החלמידים. 433
 הלוי, אהרן 432
 הלוי, י. 19
 לוי, ש. ס. 428
 לוי, ב. מ. 188, 16
 לוי, י. צ. 139
 לוי, ש. ד. 238
 לוי-קיפניס. ראה: קיפניס, לוי
 לוינסון, א. 506
 לוונדון, ג. 337, *125
 לוונדנר, ב. 39
 לופקין, י. 504
 לוואסו, ש. ד. 204, 196
 לחובר, פ. 506, 504, 338, 205, 196, 19, 13
 לואין, י. ד. 195
 ליבוביץ, ז. ראה: אריאל, ז.
 ליבסמוק, מ. 350
 ליבערמאן, ח. 126
 ליבשיץ, י. 534
 ליבסמאן, מ. 354
 ליכטשטיין, א. ח. 126
 ליפסון, מ. 410, 17
 לידן, י. 504, 331, 21
 לנדא, י. ש. 63
 לנצינסקי, י. ראה: כמורנער, י.
 לעווין, ש. 126
 לעווין, א. 218
 לעוויןסקי, י. 351
 לעמאן, מ. 126
 לענסקי, מ. 516
 לערער, י. 186
 מאב, א. 115
 מאזער, ב. 432
 מאירי, א. 337
 מאירי, מ. 534
 מאנגער, י. 516
 מאנטרעא, 5. פרץ שולן 222
 מאנטבוים, י. 547, 90
 מאמא, א. 126
 מארגאלין, א. 425
 מארגערס, וו. 425
 מארקיש, פ. 563
 מגנס, י. 5. 18
 מוהילבר, י. 504
 מוהליבר, ש. 206
 מועצת הנער למען הקה"ל. ירושלים 186

ספיוואק, א. 437
 ספיר, ש. 425
 ספריין, א. 501
 סקופ, ו. 206
 סקופ, ר. מ. 506
 סקליאר, מ. צ. 59
 עאקילוף, י. ש. 90
 עגנון, ש. 337
 עווערס, ה. ה. 127
 עזרא, משה י. 204
 עזריהו, י. 18
 עין חרוד, הקבוץ המאוחד 187
 עלבע, ל. 432
 עליאוויטש 226
 עליאש, מ. 497
 עליאשעוו, א. 127
 עלעפאנא, מ. 517
 ענשיין, י. 127
 עסעליין, א. 128
 עפשטיין, מ. 410
 עריק, מ. 563
 עריק, ע. 127
 ערעס, מ. 97
 פאזי, א. 426
 פארט, צ. 351
 פאריין פון אידישע ליטעראטור און
 זשורנאליסטן אין ווארשע 91
 פארפעל, י. 5. 237
 פדובה, מ. 512
 פערבוש, ש. 350
 פוגל, ד. 20
 פוזציבסקי, נ. 20
 פולק, י. ח. 137
 פולק, מ. י. 350
 פוסק, א. 59
 פועלי ציון, א"י 496, 191, 189, 12, *11
 פערסון, י. ה. 206
 פינגברג, ר. 339
 פינגוון, ש. ש. 377
 פיכטה, י. ג. 21
 פיכמן, י. 322, 195, 21, 13
 פין, י. 561
 פינגברג, נ. ש. 137
 פינחסוף, א. מ. 518
 פיגס, י. מ. 201
 פינס, נ. 21

נאטכער, ה. ד. ראה: נומברג, ה. ד.
 נומברג, ה. ד. 402, 194, 12
 נומינאוו, י. 354
 נורדוי, מ. 506, 338, 205, 19
 נטוון, י. ש. 380
 ניגער, ש. 426, 73
 ניו יארק, אחוזה אלף רענגה תל רענן 517
 נירדוס, י. 127
 ניוטן, ש. ב. 58
 נומבויס, י. 504, 72
 ניר, ראה: ראפאלקעס, נ. י.
 נקט, ש. מ. 338
 נפתולסקי, נ. 333
 פאליטערמאן, מ. 417
 פאלס ראור התמני 332
 פודארסקי, א. 258
 פוקס, י. 18
 פוירלוב, ר. 512
 פופקלס 422
 פופר, א. 534
 פופר, מ. 247
 פופר, ע. 423
 פופר, שלמה 247
 פופר, שמואל בנימין 247
 פופר, שמחה בונם 247
 פופר, שמעון 247
 פופרמן, ר. 505
 פוקלוב, נ. 264
 פופסקי, מ. 206, 20, *17
 פסון, א. ת. 204
 פטיווענסאן, ר. 425
 פפרין, מ. 135*
 פיגאל, א. 127
 פיגל, ח. 565
 פילדמן, מ. 526
 פילדסון, ג. 244
 פילדמן, ק. י. 338, 327, 325, 20
 פילדמן, ב. 507
 פינקלר, א. 506, 127, 121, 20
 פיליווקין, ח. ש. 535
 פילקיסון, י. ע. 22
 פילדנסקי, מ. 506, 337, 18, 17
 פנקביץ, ה. 564, 506, 427, 206, 20
 פעגאלאוויטש, ז. 127
 פעדיה גאון 332
 פערעכרעניק, א. 128
 פעיבקי, י. 188, 22

פרנקל-תאומים, מ. מ. 207
פרסל, י. 5. 237
צווייג, ס. 128
ציוניסטיש-סאציאליסטישע פארטיי (צ. ס.)
אין ראמן-פארבאנד 187
ציוניסטישע ארגאניזאציע. פוילן, ראה:
ההסתדרות הציונית. פוילן.
ציוניסמן רעוויזיאניסמן, ראה: הסתדרות
ציונים רביוניסטים
ציוסלין, א. 426
צינגס, צ. א. 68
צירלסאן, י. 5. 535
צמח, ד. ס. *130
צמח, ש. 333*339
צעירי מזרחי. ורשה 515
צמור, א. 190.189
צפרוני, א. 204.22.17
צ'רנה, ש. 566
קאברין, י. 128
קאהאן, א. 247
קאהן, י. 128
קאזראן, ח. ש. 566.136
קאלאווסקי, א. 565.432
קאלאווסקי, ג. 438, 432, 565
קאמיעניץ, י. ג. 437
קאנטאר, י. 91
קאנישטשיקער, י. 438
קאפסאל, ג. 410
קאפלאן, מ. א. 245
קאצאוויטש, י. א. 426
קאראלענקא, וו. ג. 129
קארנבליטש, ז. 426
קבלקין, ר. ח. 507.21
קרן-בנדרובסקי, י. 22
קוויטקא, י. 563
קושניק, א. צ. 339
קויפמן, ד. 377
קויפמן, יהודה 507
קויפמן, יחזקאל 511
קילר, בן-צ. 511
קונובסקי, פ. 437
קופלוביץ, מ. 535
קופלוביץ, י. 512.344.201.22
קופמן, י. 507
קוצין, א. ז. 245
קוק, א. י. 207
קורנבליט, ע. י. 363

פינקרפלד, א. 21
פישמן, י. 512.16
פישמן, ע. 204
פישקו, ב. 505
פישר, ש. א. 244
פלאטנער, א. 426
פלג, א. 333
פלדמן, א. 199
פלדנקבייז, מ. 328
פלוריאן, ז. 551
פלמרויז, ק. 21
פלסקר, י. 567
פלר, י. 339.206.21
פן, ר. 382
הפניני, י. 63
פעלדמאן, א. 128
פענסטער, ב. 426
פעסלער, בן-ציון 63
פעפער, א. 563
פערעלמאן, ג. 239
פראוויזארישער צענטראל קאמיטעט צו
העלפן די הונגעריאנער אידן
אין בעסאראביע 258
פראם, י. 547
פראנס, א. 426
פרובסט, מ. 48
פרויט, וו. 98
פרוסקין, א. י. *206
פרחי, י. 21
פרחי, י. א. 207
פריברג, י. א. 535
פרידברג, ח. ד. 247
פרידלאנד, צ. 354
פרידלינג, צ. ה. 566
פרידמן, י. א. 59
פרידמן, י. 426
פרידמן, מ. נ. 535.63
פרידמן, פ. 437
פרידנברג, ק. 500
פרייט, א. 128
פריינקעל, ד. מ. 126
פריימן, א. 507
פרייסקו, ד. *428
פרישמן, ד. 422.20.18.13
פרישמן, א. י. 59
פריש, ב. 410.69
פרינק, ע. נ. 206.20
פרינק, פ. 352

ר' בנימין 201,188
 ראדאשיצקי, י. ה. 426
 ראדושער, מ. 426
 ראובני, אהרן 210/20
 ראויטש, מ. 129
 ראזא, ש. 138
 ראזין, א. 547
 ראזמארין, ב. 531
 ראזען, י. 98
 ראזענהיים, י. 63
 ראזענפעלד, י. 129*
 ראטשטין, ש. 129
 ראטש, י. א. 563
 ראסקין, י. 89
 ראסקין, מ. 73
 ראפאלקעס, נ. י. 552
 ראפעס, מ. 382
 ראקאווסקי, מ. 124*
 ראקער, ר. 129
 רב, א. 341
 רבידוביץ, ש. 191
 רבינוביץ, א. ז. 196
 רבינוביץ, י. 22*
 רבינוביץ, מ. י. א. 539
 רבינוביץ, מנשה 341
 רבינוביץ, מרדכי, ראה: בן עמי.
 רבל, ז. 210
 רבן, ז. 211
 הרבנות הראשית לא"י 29*
 רבניצקי, י. ח. 195/14/13/12
 328,206,196
 רגנסבורג, י. 239
 רובין, י. 123
 רובינשטיין, ש. מ. 238
 רובשוב, ז. 185
 רוזנבלט, מ. ז. 210
 רוזנברג, ח. 237
 רוזנברג, מ. י. 376
 רוזניס, ש. א. 539,342
 רוזנצויג, מ. 23
 רולן, ר. 512*344
 רוס, זין ז'ק 505
 רוסל, ב. 513
 רוניק, א. 122
 רוניקוב, י. 350
 רחל 513
 ריבולוב, מ. 561
 ריבלין, א. 206

קורנגולד, מ. א. 567
 קורדובירו, מ. 66
 קורניל, ק. ה. 207
 קורץ, א. 129
 קורץ, ב. 517
 קרין, י. 227
 קרפניס, לוי 207,22,21,20*512,339
 קרפער, מ. 402,394,91
 קירושניץ, א. 382,354
 קיש, ג. 111
 קרשניב, הגמנסיה העברית "מגן דוד" 433
 קלזנר, י. 340,339,21,14
 קליין, ח. צ. 333
 קליין, ש. 497,190
 הקליר, א. 204
 קלער, ד. 19
 קלצקין, י. 46
 קמחי, דוב 195
 קמחי, דוד 366
 קמינקא, א. 422
 קמלדור, י. 538
 קנש, ע. 505
 קסל, י. 512
 קעלערמאן, ב. 129
 קעניגסבערג, ד. 351
 קעשענעוו, קהלה 547
 קפיש, ש. 137
 קפלן, ח. א. 567
 קפת חולים של הסתדרות העובדים
 העבריים הכללית בא"י 512
 קצנלבויגן, ד. מ. 68
 קצנלסון, י. 137,111
 קרה, י. 205
 קרוך, י. ל. 59
 קרוכטל, נ. 337,17,13
 קרופוטקין, מ. 512,208
 קרופניק, ב. 201,199
 קרינקין, א. 500
 קרסונה, א. ר. 428*
 קרן היסוד 210,208
 הקרן הקימת לישראל 190*512,402
 הקרן הקימת לישראל, א"י 341,210
 הקרן הקימת לישראל, יון 551
 קרינאל, י. 137
 קרינאל, י. 498
 קרקוב, גמנסיה יהודית קואדוקציונית 434
 קרקובסקי, י. י. 218
 קרשנשטינר, ג. 22*

שיל, י. 5. 245	ריבלין, יוסף 14
שילער, ס. 564	ריבלין, י. י. 210
שינפער, ש. 393	ביקל, י. 567
שכטר, ש. 16	רויז, י. 563
שלום, ג. 513,335,23	רויווען, א. 563,562,426,129,73
שלום, ש. 344	רויווען, ז. 356,48
שלום עליוכם 564,*427,129	רינדל, ו. ז. 439
שלונסקי, א. 512,501,344,208	ריספער, י. 350
שלונסקי, ד. 23	רמרק, א. מ. 564,562
שלונינגר, א. ש. ב. 376	רין-פולני, א. 401
שלמה אבן-דאיוב 222	רסל, ב. 513
שלמה בן יוסף 428	רסקין, ב. 22
שלמה אריה לייב מסימשיין 66	רעזניקאוויץ, י. 351
שמאלין, כ. 126	רעסארק, ע. מ. ראה: רמרק, א. מ.
שמאל'י, א. 208,22	
שמואל בן יוסף הלוי הנגיד 506	שאפירא, מ. 129
שמואל בן שמשון 97	שאפירא, ש. 219
שמחוני, י. ג. 18*	שאצקי, י. 111,63
שמעון מפרנקפורט 59	שארקאנסקי, א. מ. 563
שמעונוביץ, ד. 513,*211,22,18	שרה, ג. 11
שמש, ס. צ. 23	שווארץ, ח. 564
שניאור, ז. 130	שווארצמאן, פ. 427
שניאורסאן, י. י. ראה: שניאורסון, י. י.	שווידר, מ. 562
שניאורסון, י. י. 513,243	שולץ, ש. 97
שניידר, מ. ב. 221	השומר הלאומי, פולסיה 515
שניידער, ש. 562,438	השומר הצעיר, לשניה 515
שניידערמאן, ש. י. 125	השומר הצעיר, פולין 264,*96
שעכטמאן, ג. 135	השומר הצעיר, רומניה. 515,222
שענקעוויטש, ה. ראה: סנקביץ, ה.	שופסן, ג. 344
שפי, מ. 505	שור, א. ש. 505
שפיומאן, י. 552,551,98	שורין, ש. 210
שפינאזא, ב. 239,63	שחור, א. 11
שפירא, ב. צ. 244	שחראי, א. י. 337,17
שפירא, ה. 17	שטוק, ד. 386,205
שפירא, י. 244	שטין, מ. 324
שפירא, י. 427	שטיינבערג, יהודה 565
שפירא, מ. מ. ש. 535	שטיינבערג, י. ב. 427,426,223,39
שפירא, ש. 565	שטיינבערג, ג. 564,520
שפירא, שלום, ראה: שלום, ש.	שטיינברג, יעקב 505,21
שפירא, שמואל 244	שטיינמן, א. 513,501,335,211
שפער, י. 122	שטיינפס, ב. 123
שפר, ל. 568	שטם, ל. 505
שפרבר, ד. 536	שטערנבאך, ו. 218
שקאליניקאו, א. ש. 427	שטרן, א. 247
שקל, ח. י. 540	שטרן, ו. 22
שקספיר, ו. 423,22	שטרנפער, ד. 351
שרגורודסקא, פ. 437,211	שטיינבערג, ש. 125
שרייפסמן, ח. 191,12,11	שיל, א. פ. 195

תל-אביב. עיריה 29	שרפשטין. צ. 431,409,36*
תל אביב, תחנת הנסיון החקלאית ראה:	תאודור, י. 58
החסתדרות הציונית	תוסרוב, מ. מ. 137
תרבות. קובל 38	תאודור, י. 58
תשריק. ראה: זעווין, י. י.	תל אביב. בית אחד העם 345,23

ב. מפתח הספרים בעברית והאנונימים ביווית.

אזכרת יצחק בן זלמן אפשטין 327	אבלת ציון 244
אחרות העבודה 185	אבן שמעון 534
אחת פועלים 325	אבן שתיה 196
אידיש אסערקע 520	ספר האגדה 196
דאס אידישע בוך 48	האגדה ובעלי האגדה 337
אידישע עמיגראציע 89	אגדות [מיכאלי] 505
אידישע פרעסע 516	אגדות [פרישמן] 18
אידישע שטימע [מונקאטש] 218	אגדות ארץ ישראל 561
די אידישע שטימע [קראקא] 36	אגדות צפת 211
דער אידישער ארבעטער 382	אגדת אסוראי ארץ ישראל 196
אידישער פרווואט בעאמסער 351	אגרות דרב חיד"א 237
אידישער פרוינד 351	אגרות מבפנים 187
אידישער קאאפעראטאר 351	אגרות סופרים 247
אירפוס המלך 422	אגרת [גורדוניה] 185
איובל 333	אגרת ההלכות לשלשת ימי הסורים 327
איך התחילו המאורעות בפלשתינה 192	אגרת רבן יוחנן בן זכאי 56
אילראם 421	אדרת אליהו 245
האימפריה הברוטית 334	אהל אבות 535
אינטרוויו ביו 428	לה אוניטה מזויר 428
לה איסטוריה אוניברסאל 540	האוסטוסמיה 328
לה איסטוריה גיוראה אוניברסאל 540	אויף דער וואך 191
לה אירמוה איסטוריה די סילאמאר 428	אויפגאנג 516
לה אירמוה איסטוריה די רובינזון 428	אוכלסנו בארץ 95
אל פועלים סוציאליסטים 326	אונזער ווארט 218
אל הקהל היהודי בירושלם ת"ו 28	אונזער מאג 516
איל אלאקראן 428	אונזער קינד 218
אלו ואלו בצפצוף מצפצפים 495	האוניברסיטה העברית בירושלים 503
אלישבע 188	אוצר הגאונים 16
אלף 211	אוצר זכרונותי 246
אלף לילה ולילה 497	אוצר השירה והסיום 118
1919 [אלף תשע מאות ותשעה-עשר]	אוצר התורה 217
אמאל אין א יובל 424	האור 324
אמנות החרות של היונים והרומאים 210	אורגואיער אידישע פרעסע 218
אמרות מהורות 243	אורנו 495
אמתאל אל דאודיה 130	אוקלי, הכושי מויניציה 22
אמתחת הקטח 18	אזהרה חסורה נגד מפקיעי-שערים 29

- דער אנהויב 351
 ה.אני הקבוצי 264
 אנקה מסלדיך 495
 האנשים הראשונים על הירח 201
 אנתולוגיה חזונית 69
 אספרונומיה לכל 21
 אסתר המלך 325
 האריבה 337
 ארבעים פאלק 218
 דאס ארבעטער ווארם 351
 ארגון הפועל 325
 ארץ האש 18
 ארץ חסן 207
 ארץ ישראל 550
 ארתור ג'מס בלפור 335
 האש 324
 אשכול; אנציקלופדיה ישראלית 46
 באלה הימים 344
 דאס באלפור ווארם 39
 בארץ מקורות הירדן 505
 בארצות החוקות 18
 בָּבִיּוֹם 16
 הבבלים והפרסים 17
 בדמך 496
 ספר הבהמות 206
 בוצינא דנהורא 243
 הבורת 18
 בחור ובחורה 439
 בחוות הפועל 495
 בחינת עולם 63
 ביאליסטאקער מעטאל אינדוסטריע 222
 ביולשין שנתי 1928-1929. 16
 ביוז'ה מואיב'ה שירה 551
 ביטוי מסה 196
 ביטוי תחית אימליה 497
 בימים האלה 496
 בין ענפי הרמון 208
 בין שני האדם 337
 בישוב של יער 332
 בית האוצר 499
 בית אחד העם 23
 בית בוקנברוק 338/205
 בית הבחירה 534
 בית דוד וולפסון 203
 הבית והעולם 202
 הבית לשני בגדולתו 339
 בכורים 515
 בכפר ובעבודה 20
 במולדת 188
 במחנה 350
 במערב אין חדשות 562
 במשפחה 505/337
 בן יחיד 135
 בן פורת יוסף 58
 בנגב 17
 בנה ציון 511
 בנות ציון וירושלים 499
 בני בול'יו 204
 בני עליה 498
 בנחביב היסורים 501
 בעולם הספרות 185
 דער בעלגישער טאג 351
 בקעת הירח 337
 הכקר אור 20
 סי בראשית 363
 ברון אדמונד רושיל'ר 501
 ברוקלינער אידישע שטימע 351
 הבריחה 18
 ברית שלום וברית מלחמה 201
 ברכת קרש 227
 ברתמה המשלשת 504
 בשביל המשיח 18
 בשעה זו [משלחת חיל של התאחדות ברוסיה] 188
 בשעה זו [קובץ מאמרים] 326
 בת ציון 328
 באולה 561
 גאולה האחרונה 62
 גאלדפאדען-בוק 111
 גבורת ישראל 67
 גבורת הצדיקים 67
 גדול הבנים בארץ ישראל 200
 גדול סלק למספוא 333
 גדול סלק סוכר בארץ ישראל 204
 גדול ציפורים 335
 נדיום 208
 גדיש 21
 גדולת שלמה 13
 גולה ונכר 511
 גורגיאס 568
 ס' הגורלות ההדש 559
 גחלי אש 244
 גיאוגרפיה 567
 גיאולוגיה 15
 גיאומטריה תאורית 334

תגרה של הבית הלאומי בפסח תר"ץ 332
 ההגדה של בית פורסיום 498
 הגדה של פסח 539, 332, 200, 199, *68
 הדנים 189
 הדרת מרדכי 535
 הודעות תכופות 29
 הוראות בהגבלת התולדה 439
 הזנת העופות 500
 היינם 351
 היינסינג נייעם 516
 היכל הקדש 530
 הילף 36
 היסטוריה של הספרות העברית החדשה 340
 הכנת לב לתפלה 66
 הכרזה כללית לתענית צבור 29
 הליכות עם עולם 247
 הלל 186
 הסן הצדיק 326
 הנחת יסוד למספיקה של המדות 505
 ס' ההסתלקות 19
 המחירה 18
 הצהרת כלפור והצדק בין-הלאומי 192
 הצעה; כיצד לשלב את אי בלמוד הגיוני-
 גרסיה בבית חספר העברי בגולה 201
 הצעות לתכנית למודים 335
 הצעת דברים מאת הסתדרות צעירי
 אגודת ישראל 201
 הר הכרמים 499
 הרצאת ועדת החקירה 329
 ההתיישובות העברית והפלה 506
 החקנת דרכים 192
 חואך 37
 די וואכע 218
 וואלקאוויסקער וואכנבלאט 516
 דער ווילנער 353
 וויסנשאפטלעכע יארייכער 354
 דער וועגעטארישער געדאנק 351
 ורוד אל דאודויה 130
 זאב זיבוסינסקי 502
 זאת תורת הבית 503
 זוגות 513, 211
 זכויות האשה על פי חוקי ארץ ישראל 500
 זכרון שאול 534
 זכרונות קדומים 499
 הזמיר נעמן 135
 זמירות ישראל 561
 זמירות לעם 341

גליונות 207, 339
 גלצ 513
 גם אלה דברי דוד 68
 גנוי קדם 188
 גנויה 505
 געגן שמראם 496
 געצילטע ווערטער 516
 גראדנער שטימע 218
 גשמים 204
 הנשר 350
 דער דאקטאר 516
 דבר אל העם 200
 דבר הסודנות 325
 דברי אליהו 237
 דברי ימי ישראל בתוגרמה 342
 דברי ימי ישראל החדש 210
 דברי ימי עולם 501
 דברי ימי עם עולם 199
 דברי סופרים 238
 דברי טעלות 11
 דברי שלמה 246
 דברי תורה 526
 דברנו 217
 דבש לפי 380
 הדגל 11
 דונמאות 436
 דור דור וסופריו 13, 195, 328
 דין וחשבון [בית חספר הריאלי בחיפה] 335
 דין וחשבון [הנהלת הגימנסיה בקרקוב] 434
 דין וחשבון [הועד הארצי לקהילת באי] 341, 210
 דין וחשבון [חברת הכשרת הישוב] 334
 דין וחשבון [קהלה העברית. חיפה] 335
 דין וחשבון [קהלת התלמידים בגימנסיה
 בלודז] 433
 דין וחשבון מלא מעבודת ועדת החקירה
 הפרלמנטרית בירושלים 15, 196
 דין וחשבון על פעולות שרות הארבה
 הפלשתינאית (א"י) 328
 דישראל 505
 דע את העולם 436
 דעת, ספרי סדע לנוער ולעם 14, 199
 דפים נבחרים ומבארים א. שד"ל החוקר 204
 דער דיוקער ארבעטער 516
 דרוש וחדוש 207
 דרושי דא"ת 513
 דרך הנער 495
 דרך השומר הלאומי 217
 דרכנו 496

סליסמא 206
 מעאפער בוך; זאמלונג 112
 מעמח של העספוריה 506,338
 טריט 219
 טשערנאוויצער בלעטער 219
 הנד החוקה 535
 יד יוסף 66
 יד ישראל 227
 יד פינחס 533
 ידיעות [הסתדרות עברית. וינה] 36
 ידיעות אגודת עורכי הדין העברים בתל
 אביב ויפו 185
 ידיעות הרסה 200
 ידיעות ועד הסניף התל-אביבי 324
 ידיעות היום של כפר ילדים 186
 ידיעות מועצת פועלי ת"א ויפו 186
 ידיעות על המצב 28
 ידיעות על מצב החולים 29
 ידיעות של משלחת הו"ל של המפלגה
 הציונית-סוציאליסטית 186
 ידיעת הטבע 567
 יהודה איש קריות 13
 יהודה ביידית 497
 יהודי גולה וחסותם... 328
 יובילי-זשורנאל...פון ארץ. רינג שול מופערס
 קלוב פון ראטשעסער 565
 יובל העשר 38
 יוגנט שטרמען 219
 יולי 1914. 336
 יונג און פריי 517
 יונגער היסטאריקער 39
 יוני דאר 204
 היוצר 217
 יוצרים ובונים 21
 יזר ... קדושי אב תרפ"ט 498
 יידיש. ראה: אידיש
 הילד והמספר 23
 ילדות 567
 ילקוט אגדות 237
 ילקוט ספרים 48
 ילקוט פנינים 244
 ילקוט צבי 237
 ילקוט צמחים 15
 ילקוט שמעוני 59
 ים המלח 326
 היסוד 137
 יסוד הבית הלאומי היהודי בא"י 95

הזמן 10
 זעקת ישיבת חברון 30
 זקנות 18
 זקרון 337
 חברי 567
 חברת סגיות בית אחד העם 345
 חגים ומועדים 190
 חדרה 17
 החדרים הריקים 505
 חובות הלבבות 204,17
 חג'ה נר 18
 החוחית 204
 חום המשולש [לוביאניקר] 336
 חום המשולש [שלוינגר] 376
 חורב 217
 חזון למועד 546
 חזון האלהי 423
 חזקה רבה 59
 חיי [סרוצקי] 501
 חיי נשואים 20
 חיי רחמים 19
 חיפה [מפה] 501
 החלוצה בא"י 204
 חמש לתלמידים 137
 חמש סגנונות עבריות 111
 החנוך הלאומי בשכבה א' 96
 החנוך העמלני בשכבה א' 97
 חנכת בית דוד וולפסון 203
 חסד אחרון 30
 הפושית-פרעה 18
 חק ישראל 238
 חקר יצחק 59
 חרבן ירושלים ושרפת המקדש 18
 ספר החשבון לבתי ספר עממיים 137
 חשבון מכולל גאליציען 400
 החשבון המעשי 21
 החתלתולה וזנבה 505
 טאמאשאווער וואכנבלאט 517
 טאמאשאווער צייטונג 517
 טבלאות סטטיסטיס 201
 טבריה 17
 טהרת הקדש 238
 טיול ביהודה 18
 איל טימפל די אמור 427
 מל אביב לקטנים 136
 מל ילדות 567

הלוח התקלאי 501
 לוח לשנת תר"ץ 221
 לוח ספרותי של צעירי אגודת ישראל 40
 דער לוב 222
 לורד בלפור 208
 לזכר עולם דם צדיקים 12
 לזכרוננו של הר"ר תיאודור הרצל 512
 לחברי 333
 לחקר תולדות המשפט העברי 329
 דאס ליד פון די בלוטיגע געשעהנישען
 אין ארץ-ישראל 97
 לידער וואכנבלאט 517
 לינקולן 504,337
 לכפרות 326
 למען ציון לא אחשה 551
 לנער 504,337,204,17
 לעדער און שייך צייטונג 219
 לפלגות ישראל באנגריא 71
 לצירי הועידה הארצית התשועית של
 ההסתדרות הציונית בפולניה 400
 לקורות התהוות הבבלי 376
 לקט עני 59
 לקראת המדינה 551
 לשבת זכור מי כמוך 130
 לשון דורנו 333
 לשון וארץ 437
 לשון עמי 567
 לשנתים 339
 לתולדות החנוך בישראל 566
 101 [מאה ואחת] מעשיות אגדות וספורים 327
 המאורעות האחרונים בא"י 327
 מאטעריאלן צו אן ארבעטער פראגראם 345
 סבא ספרותי הסמורי לכתבי
 הקדש 197,51,14
 הסבול 506,206,20
 סבחר ספרי המוסת הפילוסופיים 505
 סבחר פיוטים [רבי אלעזר הקליר] 204
 סבחר שירי שמואל בן יוסף הלוי הנגיד 505
 סבחר שירים [ר' משה ׳ן עזרא] 204
 סבריהם 334
 סגרל דוד 243
 סגני היהודים 339
 סגלות לבתי הספר 505,337,204,17
 סגלת אסתר 338
 סגלת שאנחת 204
 סגנוי ירושלים 499,199,14
 סדר יר 17

יסוד גדרה 337
 היצואה 18
 ירושלים דלימא 16
 הישיבה 350
 ישראל 39
 ישראל לארצו וללשונו 13
 יתומים 18
 דער באוועג 517
 כבד את אביך ואת אמך 505
 הכוזרי 204
 כור המבחן 376
 כחות המסמרה ובתי הספר בא"י 195
 כי טוב 17
 כל כתבי [כרנר] 197
 כל כתבי [פרושמן] 422
 כל שירי יהודה לוי נורדון 199
 הכלכלה הארצישראלית במספרים 501
 כטו כל הגויים? 18
 הכנסיה הגדולה השנייה של אגדת ישראל 393
 כנרת 339
 כפתור ופרח 207
 כרם חמד 350
 כתאב ורוד אל דאודייה 130
 כתב כתובה 567
 כתבי [אש] 328
 כתבי [גנסין] 14
 כתבי [וליוגר] 202
 כתבי [מאסליאנסקי] 244
 כתבי [שופמן] 344
 כתבי יד בקבלה 335
 כתבי משפחה עבריים 201
 כתבים [שטענוגובין] 211
 כתבים נבחרים [נורדון] 506
 כתבים עבריים [מנדלסון] 43
 כתבים ציוניים 19
 כתובים 346,23
 הכתל המערבי 202
 לאור הנו 561
 לב מתנה 135
 הלכנון [מאסף תורני] 515
 הלכנון [סורדלוב] 512
 ליג בעומר 339
 להבות 36
 להר סיני 16
 לובלינער שטימע 517
 לוח הגאולה 11

דער מלאך רפאל 559
 מלאכת מפרק 196
 מלואים אל המלון העברי 330
 מלואים לספר תולדות חכמי ירושלים 206
 מלון אנגלי-עברי 507
 מלון יודיש עברי החדש 417
 מלון כים עברי-אידי 381
 מלון כים עברי אנגלי 330
 מלון כים עברי צרפתי 498
 מלון עברי ערבי 192
 המלחמה בעכברי השדה בארץ 333
 מלחמת העמים 336,203
 מלחת ציילי 205
 מלחת ציילי במסעים 338
 מלחת ציילי בפרדסים 338
 מליצי אש 247
 המלך עומר אל נעמן ובניו 497
 המלך פחם 506
 מלך צפרדע 20
 מנגד 513
 המנגן 560
 מנהג חדש 194
 מנהגי בעל החתם מוסר 245
 המנהגי היהודי 353
 מנורה 218
 מנורת הפלאים 20
 מנחת זכרון לבלפור 512
 מנחת יהודה 58
 מנשר 28,27
 מסכת אבות 535,17
 מסכת ברכות 338
 מסכת דמאי 338
 מסכת כלאים 506
 מסכת מגלה 17
 מסכת פאה 338,204
 מסכת פרוהיבישן 111
 מסכת ראש השנה 17
 מסלה ליהדות 567
 מסע בנרס 18
 מסע ון-אסון 204
 מסתרי האגדה 333
 מעבר לחושיות 327
 המעברות לתעשיות חלב בארץ 500
 מעשה בגיבש 506
 מעשה ביתום וביתומה 20
 מעשה בצרור כסף 339
 מעשה חומב עצים 337
 מעשה הכתב בן בג בג 115

המדריך הכלכלי-יורדי 501
 מדריך מסחרי לעניני החדרים 10
 מדרש בראשית רבא 58
 המדרש והמעשה 534
 מה? 512
 מה נאכל 498
 מה פעל ... בקור חולים הוספיטל 208
 המהגרים 195
 מההרצאות והנאומים של דר. יוסף רגנסבורג 239
 מהו חשמל 18
 מהות בית הספר העמלני 22
 מהשמה גנרי 344
 מתקנת-צהר-קניג עד ההואגנה 505
 מהנעשה במושב 496
 המהפכה הצרפתית הגדולה 512,208
 המוביל 186
 מודעה מאת מנהל עניני הממשלה 27
 לה מוזיר אוניסטה 428
 מוחרם 496
 המוסיקה בכתבי הקדש 227
 מוסר אב 337
 מורה נבוכי הזמן 17,13
 מורה נבוכים 337
 מושבות הקיץ 96
 מושג וחינוך באופי 22
 מוזב אבנים 58
 מוזנות הצמח 199
 די מורה וואנט 222
 מורחה 350
 מחזור יגוי 70
 מחייגו 36
 מחקרי לשון 221
 מחרות הפנינים 206
 משה אהרן 534
 משה שמעון 499
 משוריקה עברית 433
 המספחת 17
 מי? 344
 מי כמוך 130
 לה מיראליות די אמור 428
 מיכאל ספרוגוב 15
 המכבי [אי] 10
 מכבי [ורשה] 219
 מכנו והיהודיה שלו 512
 מכתב חזר לפועלי חיפה 333,15
 מכתב מרבי שמואל ביר שמעון 97
 מכתבים 43

נ"ב הקבוצה 496
 נייע ביאליסטאקער שטימע 517
 ניר 18
 נגה 202
 נסיון של תכנית ללמודי התניך 16
 הנסיעה האחרונה 506
 נסיעתי על פני החרקל 18
 נעים ומירות 539
 נער 36
 הנער 515
 נפוליון 504
 נפש 121,20
 נפלאות 20
 נפלאות הבעל שם 67
 נפלאות הגאונים 67
 נפלאות הצדיקים 67
 הנפש הקסומה 512,344
 נפש ההיגיון 22
 נצוצות 515
 הנשואין והמוסר 513
 סאלב'אדה פור סו אמאנטי 428
 סביבון לחנוכה 18
 סדור מנחת ערב 211
 סדר היום לתענית הצבור 29
 סדר הקפות בשמחת התורה 246
 הסוחר מונציה 423
 הסודגם העברי 188
 סוריה וארץ ישראל 337
 ספר סטטיסטי לארץ ישראל 208
 סטטיסטי 500,332
 סליחה 244
 סמינריון הפועלים בירושלים 500
 ספארט עקספרעס 517
 ספור קצת בנת רבי עקיבה 130
 ספורי אנשי השם 67
 ספורי הרודוס 17*
 ספורים [ברש] 198
 ספורים [קבלקין] 507
 ספורים לילדי ישראל 196
 ספירה 21
 ספר השנה תרמ"ץ [האוניברסיטה העברית] 503
 ספרית המנהל 96
 סקירה על "חנוכה" 203
 סתרי בראשית 363
 העבודות העצמיות של הכפיר 96
 עבודת ישראל השלם 538

מעשיות [קפנים] 207
 מפי עוללים 211,20
 מפי הקפנים 190
 מפלת יודפת 18
 מפלת מצדה 18
 מפתח לאוצר האגדה 376
 מפתח התלמוד 372
 ספר הסצות לרבינו הרמב"ם 338
 מצמחי הארץ 334
 המצרים 17
 מקור ברוך 243
 מקורות להיסטוריה ישראלית 437
 מקורות לתולדות התנועה המשיחית
 בישראל 505
 מקרא ענג 431
 מרגלים 329
 מרגלים או גבורי המולדת? 336
 מרגנת 497
 משכית על תלמוד ירושלמי 202
 משיב נפש 68
 משיחות האחים גרים 20
 משירי הינה 421
 משירי ספרד 210
 משכית 189
 משכן שילה 63
 משלי 345
 משלי התלמוד 533
 משנה מפורשת 23
 משנה תורה 535
 משניות 506,338,239,204,17
 משעול 515
 משפט הספרים 20
 משפטי מאורעות אבגוסט 205
 המשפטים 205
 המתיארים 336
 מתנת הים לחנוכה 18
 נאום הגנה ... לעניני הכותל המערבי 335
 נאום הסכום המלא של סריסן 205
 הנבואה בישראל 207
 הנגון 18
 נגינות ארץ 13
 נגעי חרקים ובעלי חיים 328
 נדבות פי 238
 נדודי עמשי השומר 22
 הנפשיקון, הסמנים והכנויים 200
 הנותן אמרי שפר 122
 נחלת צבי 378

מסגת הברבורות 30
 פסקי אליהו 59
 פעולות הבנק המרכזי למוסדות
 שתופים בא"י 497
 פעולות הסתדרות מדיניות הדסה... 200
 פרנץ רוזנצווייג וספרו כוכב הגאולה 23
 פרדוכסים 205
 פרס עץ חיים 336
 פרובלמות החנוך החדש בא"י 401
 פרודור 21
 פרופ' הרמן שפירא 17
 פירוש רד"ק על הושע 366
 פרחי אהרן [דוברזינסקי] 533
 פרחי אהרן [כהן] 336
 פרס ועוללות 199
 די פרויליכע סדר-גאכט 128
 פרויע ארבעטער שטימע 223
 פרויע שריפטן פארן יידישן סאציאליסטישן
 געדאנק 223,39
 פרויער געדאנק 496
 פרפורי מהפכה 327
 פרפרים 512
 פרקי שלחן ערוך 205
 פרקים 350
 פרקים לתולדות ספרות הקבלה 513
 פרקים לתולדות הרעיון הציוני 263,96
 צאן 13
 הצבא מאחרי קוצי הברזל 331
 צבעי מגן אצל בעלי חיים 506
 צדקת הצדיקים 67
 צהר 515
 צו אייך אירישע מעכטער 539
 צוואה [אלכסנדר זיסקינד בן משה] 243
 ס' הצוואה [משה מקוסוב] 536
 צווישן צוויי און דריי 12
 צוף דבש 21
 הצופה 515
 צושפיער 351
 ספר הצחוק 409
 ציון [ידיעות] 10
 ציון [מאסף] 190
 הצער הראשון 136
 צפור דרור 204
 צפרי שיר 204
 צרור ספרים 21
 קאוולער שטימע 518
 דער קאמף 352

עבודתנו 350
 עברית בכתב 5 מיני 417
 עברית היה 20
 עולם הספרים 48
 עשרת צדיקים 67
 עין גנים 204
 עיקרים בחקירת תולדות ישראל 498
 על האמנה החברותית 505
 על האמנה המקורית 505
 על היופי 63
 על מקור ההכרה המוסרית 505
 על המשמר 11
 על נושאים קואופרטיביים 204
 על השאלה הערבית 210
 עלבונה של תורה 377
 העלגה 20
 עלון 186
 עלון פועלי הדפוס 11
 עלונים חקלאיים 328,194
 עלי חלדי 72
 עם הנדודים העברים בארץ ישראל 206
 עם לגיון הזרים נגד הדרוזים 500
 עם עשרת החמרים 561
 עפר; ספרי מקרא לילדים 339,206,20
 עץ חיים 380
 עצבון 210
 עשר שנות בנין בארץ ישראל 210
 עתון ביבליוגרפי של בלדן
 סובלישינג קא. 350
 עתון מנהלי פולסיה 515
 עתוננו (Brno) 353
 עתוננו (Riga) 221
 פאלקס בלאש 219
 פאלקס שוהלען בוך 136
 דער פאלק 517
 פואמות [שמעוניוביץ] 211
 פולישקה של מפלגת העבודה 19
 פועל הדפוס 326
 פינסקער צייטונג 518
 פינף און דרייסיג לעצמע טעאטער
 לירער 128
 פיתום ורעמסס 189
 פלור די מאיו 428
 פלפל 190
 הפלפל האדם 496
 פני אברהם 59
 פנקס; דו ירחון לעיניני הפקידים 186

שאלות ותשובות מן השמים 238
 שארית יעקב 248
 שבעה עשר ספורים 339
 שבעת חמינים 504
 דער שבת 518
 שדים 199.14
 שד"ל החוקר 204
 שוכה ישראל 34
 שועלים בירושלים 497
 ספר השטרות 331
 שיחות עם תורים 433
 דער שייגעץ 518
 שיר חדש וקול בוכים 327
 שירי בית-ר 495
 שירי זמרה 205
 שירי שלמה בן יהודה אכן גבירול 14
 די שלאכט, און אנדערע דערציילונגען 564
 30 שנות ההתישבות היהודית
 בארגנשינג 194/12
 שלמה בן אביגד 121
 שלעוושע צייטונג 219
 שם משואל 66
 שמונים אלף מיל מתחת למים 501
 שמירת הגוף 62
 שמש 431
 שמשון 201
 שמשון הגבור 431
 שעורי הסתכלות בפיסיקה 19
 שעורים בתולדות הספרות העברית
 החדשה 421
 שערי מומאה 499
 שערי המזרח 195
 השפה העברית בשמש יום יום 137
 שפוך המתק 326
 שפע 17
 שפת אבות 137
 תבואות שמש 335
 תהלים 23
 תולדות בית הספרים הלאומי
 והאוניברסיטאי 16
 תולדות חכמי ירושלים 206
 תולדות החסידות 499
 תולדות ישראל לילדים 137
 תולדות מרדכי בנעם 382
 תולדות משפחת הורוויץ 247
 תולדות הספרות העברית החדשה 504
 תולדות תנועת העובדים היהודית 71

קאנסקער צייטונג 518
 הקבוץ הארצי השומר הצעיר 96
 קבץ סליחות 68
 קבץ פסקי דין 324
 קברות התאווה 439
 קדוש השם 135
 קדימה [חוג צעירים עברים] 190
 קדימה [פועלי ציון] 12
 קדמוניות היהודים באירופה 437
 קואופרציה 187
 קול קורא אל הצבור העברי 28
 קול קורא לשלום ולאחדות 496
 קול תורה 10
 קסינא כל בו 218
 קטלוג תערוכת ספרות חנכה 497
 קיום העולם 566
 קינדער וועלט 219
 קלארקייס 352
 קטשונים 341
 קפת הספר 512.208/21
 קצות השלחן 506
 קצת בנת רבי עקיבה 130
 ספר הקראים 382
 די קראפט 518
 לה קריאדירה 428
 קרוזס וסלון 17
 הקה"ל ובית הספר העברי 324
 הרב והאורח 337
 רבי עקיבא בן יוסף 204
 רבי שמואל מוהילבר ז"ל 504
 רבינו אלעזר מנרמיוא ה"רקה 538
 רבינוון קרוזה 331
 רובינוון השחור 512
 הרופא העברי 222
 רושנאוי 518
 רוז עולם 422
 רויטע בלעטער 364
 הרכוש 19
 רעיון הפועל 189
 רעיון הציוניות 352
 רשימה זמנית של מקומות ובנינים
 היסטוריים 328
 רשימות החולים והודעות על מצבם 29
 רשימות מועצת פועלי תל אביב ויפו 186
 רשמות 12
 שאיפותינו 326/188

תל חי 218
תל יוסף 504
התלתן האלכסנדרוני בארץ ישראל 333
תמונת משה 206
תמר דבורה [קורדובירן] 66
תמר דבורה [רבינוביץ] 539
תנועת העבודה והעם 19
תניך. כתובים 363,345,332,23
תניך. תורה 363,229
תעודת האדם 21
תעודת השתלמות האנושיות 139
[תפילות] 245,211.69
תפילות כל השנה 245
תפארת האחים 67
תפארת מנחם 67
תפלת דוד 69
התקופה 191
תקנות בנק עזרה 503
תרגילי חשבון 339,206
תרגיל מצוות של השומרונים 42
תשובות לשואל 237

ג. שמות המחברים והאנונימים בערבית.

الخطيب، حسن 33
زكي، احمد، باشا 514
السعدى، ناجى 25
السقا، زهدى 215
السلام 187
صوت العامل 26
الطويل، محمد 348
عموم نجار الهايفانورة والخطاطين
العرب بيافا 31
غاية العامل 191
فرج، مراد 117
القدس، مدرسة البنات الاسلامية 26
كاييلوك، مناحيم 191.26
كنترز، ل م 257

התוספתא ... דמסכתא הוריות 42
תורה 229
תורת בעלי החיים 568
תורת החבור והסדר של חלשון העברית 115
תורת חי 192
תורת הסטיגמטריה לעברית 437
תורת הספרות העברית והכללית 498
תורתו של שם 338
תזכיר הועד הלאומי 334
תזכיר ותקנות 202
תזכיר קונגרס הציוני ה-500
תזכיר על הכתל הסערבי 497
תיאודור הרצל 551
התורים 505
תכניות חוגי הלימודים בסקולר
למדעי הרוח 16
תכניות עבודה לכפירים ולצופים 97.96
תכנית הלימודים של הגמנסיה העברית
בקישינוב 433
תכנית עבודה לאביב 1930. 222
תכנית הפוליטיקה הערבית ... 197
תכנית של נשפי הסככות 325

احتجاج الاطباء والصيدالة 32
احتجاج المحامين 32
اختر، محمد 25
بريطانيا العظمى، لجنة التحقيق من
اضطرابات فلسطين 348
نيودري، قسطنطين 25
جريدة فلسطين 34
جمعية احياء المسلم الفلسطيني 25
جمعية حراسة المسجد الاقصى 25
جمعية الثبان المسلمين 31.30*
الجمعيتان الاسلامية والمسيحية في
حيفا 31
الحياة 324
الخطيب، اسماعيل 215

الناصرى، ب ج 348-216
النجمى، محمد سعيد 216
نداء [تأليف] فتاة عربية متأمة 33
نداء الى اصحاب العمل 33
نداء الطلبة الى ابنا الوطن 34
نشرة مكتب خورى التجارية 325
هملتون، لره بيكرت 514
يحيى بن عدى 349
يليف، داود 349

اللجنة التنفيذية العربية 32
اللجنة المركزية لاعانة منكوبى
العرب 514
المالح، ابراهيم 192
المجلس العمومى للطائفة
الاسرائيلية 29
مريمان، بويد 348
منشور 28-27
المؤتمر الاقتصادى العربى الاول 26
مؤتمر عمال العرب الاول 216

Миндлин, Э. Л. 398
Миренский, Б. 139
Модель, М. А. 398
Московский театр Габима 560
Наумов, З. 550
Наш голос 524
Общество по земельному устройству
трудящихся евреев в СССР
(Озет) 94, 398*
Общество ремесленного и земледель-
ческого труда среди евреев (Орт).
Статистическо-экономическая
комиссия 261, 398
Озет 94, 398*
Орт 261, 398
Ошанин, Л. В. 115
По поводу статьи Вольфштейна
„Арабский пролетариат Палестины
и его организации“. А. М. 274
Поале-Цион. [журнал] 520
Поале-Цион. СССР. 274
Радлов, Н. 416
Райцин, Е. 565
РСФСР. Центральный исполни-
тельный комитет. Центральная
избирательная комиссия 94
Свицкий, А. И. 134
Сенченко, Г. 94
Сионистская организация, Сербия 274

Соколов, В. 550
Соколов, М. Н. 241, 256
Союз еврейских кооперативов
Бессарабии 399
СССР. Комитет по земельному уст-
ройству трудящихся евреев при
призидиуме национальностей
ЦИК „Комзет“ 399
СССР. Центральное статистическое
управление, Отдел переписи 95
Сударский, А. 399
Троцкий, Л. Д. 257
Узбекская ССР. Народный комиссариат
просвещения, Отдел научных учре-
ждений 417
Українська академія наук, Київ 524
Фадеев, А. А. 431
Хант, Д. М. 134
Хашин, А. 399
Херцел, Т. 274
Хоменко, А. 262
Цемах, Н. Л. 560
Чемерисский, А. 262
Черновский, А. 546
Шлихтер, А. Г. 262
Шолом-Алейхем 133, 134**, 565
Эйхенбаум, Б. 546
Юрьева, Н. 139

Zionist organization. Australia 110
 Zionist organization, Canada 409
 Zionist organization. Congress
 273, 409
 Zionist organization. Executive
 110*, 409
 Zionist organization. Germany 227
 Zionist organization. Great
 Britain 273*
 Zionist organization. Palestine
 executive. Agricultural ex-
 periment station 110, 347
 Zionist organization. Transsyl-
 vania 111

zionistische Nachrichten 519
 Zirus, W. 415
 Zöllner, R. 220
 Zscharnack, L. 65
 Zubrzycki, T. 89
 Zwecher, H. 438
 Zweig, A. 114, 396
 Zweig, S. 430
 Związek żydowskich towarzystw
 spółdzielczych w Polsce 549
 Żydowskie t-wo krzewienia sztuk
 pięknych 416

ד. שמות המתכבדים והאנונימים ברוסית.

Абузнам 274
 Авербух, А. 399
 Авербух, Д. 274
 Агурский, С. 89
 Алексеев, Г. 260
 Амятин-Шаниро, З. Л. 114*
 Анкори, I. 347, 348
 Анц, Ш. 133*
 Бабель, И. Э. 133, 134*, 431
 Батурицкий, Д. А. 549
 Бенъ Неръ, Орамъ 134
 Боровий, С. 362
 Бостунич, Г. 261
 Бродский, И. И. 416
 Бухбиндер, Н. А. 431
 Вайнтроб, М. 396
 Василенко, М. С. 397
 Вешнев, В. Г. 549
 Вильямс, В. Р. 399
 Войнов, В. 416
 Вопросы биологии и патологии
 евреев, П. 45
 Всесоюзное общество политических
 каторжан и ссыльно-
 поселенцев 49
 Высоцкий, А. 431.
 Голлербах, Э. 416
 Григорьев, С. 565
 Гросс, В. 416
 Грулев, М. 254
 Дейч, Л. Г. 89

Диманштейн, С. 540
 Еврейская старина 355
 Еврейское колонизационное общество
 (ЕКО) 94*, 261, 397
 Еко 94*, 261, 397
 Епштейн, С. 397
 Заика, I. 139
 Зарубин, И. И. 117
 Зингер, Л. Г. 398
 Зимбальевский, М. Х. 297
 Изгур, А. С. 436
 Кантор, И. 397
 Кипер, М. 397
 Киржниц, А. Д. 545
 Кишиньковский, С. Я. 416
 Клинтин, П. М. 397
 Комзет 399
 Коммунистическая партия. СССР.
 ВКП. Ленинградский областной
 комитет. Агитационно-политико-
 пропагандный отдел 261
 Короленко, В. Г. 393
 Коршунов, А. 261
 Коршунов, П. С. 94
 Красный, П. 254
 Ларский, Л. 565
 Лещинский, Н. 134
 Лозинский, С. Г. 255
 Луначарский, А. 94
 Лурье, Е. С. 398
 Мережин, А. Н. 261

- Verband der Vereine für jüdische
Geschichte und Literatur
in Deutschland 225
Vereinigung der liberalen Rab-
bener Deutschlands zu
Berlin 536
Vezzani, V. 67
Vickers, W. J. 364
Vienna. Israelitische Kultus-
gemeinde 49, 519
Vignal, P. 265
Viteles, H. 214
Voltas, P. 109
Völter, D. 88
Vosté, J. M. 545
- Wachsmann, M. 114
Wachstein, B. 362
Wachtel, H. 545
Wade, G. W. 531
Wadia, A. S. N. 55
Wagner, L. 239
Wagstaff, H. W. 271
Waite, A. E. 67
Walles, A. 381
Wallisch, O. 408
Warsaw. Rada miejska 93
Watzinger, C. 108
Webber, S. 345
Weil, B. 393
Weiser, A. 56
Weitzman, M. A. 415*
Weizmann, Ch. 271, 409, 558, 559*
Welder, N. 109
Welten, H. 133*
Weltsch, F. 224
Weltverband der Schomre
Schabbos 516
Wendel, A. 56
Wendt, H. 254
Wertheim, P. 110
Wertheimer, M. 533
Wheeler Robinson, H. 529
Whitley, W. T. 545
Wiadomosci Gmin wyznania-
wych zydowskich 221
Wiener, A. 271
Willcox, W. F. 549
- Willing, K. 117
Wininger, S. 227
Winter, J. 88
Winton, G. B. 235
Die Wirtschaft 37
Wischnitzer, M. 520
Wise, L. W. 64
Wiseman, A. 235
Wittig, J. 408
Woerner, K. S. 544
Wohlgemuth, J. 537
Wölfl, H. 408
Wolfsohn, J. 114
Wolfson, H. A. 64, 241
Wolkowicz, S. 132
Women's international Zionist
organization 110, 272*
World union for progressive
Judaism 379, 380
Wormser israelitischer Kalen-
der 225
Wright, C. D. 388
Württemberg. Israelitischer
Oberrat 94
Würzburger israelitischer Kalen-
der 225
Wutz, F. 52
Wyler, F. 260
- Yahuda, A. S. 367
Yellin, D. 345
Yezirah 538
Young, R. 364
- Zach, F. 272
Zahn, T. 58
Zeitlin, S. 545
Zeitschrift für die Geschichte der
Juden in der Tschechoslo-
wakei 519
Zibrt, C. 415
Zidovsky Kalendar na rok
5689 1928-1929. 355
Ziegler, J. 531
Zielonka, M. 246
Ziesemer, W. 56
Zimolong, B. 272
Zionist organization 272, 273

- Slang, I. 93
Slovin, S. L. 220
Smith, E. L. 55
Smith, M. 243
Smolenskin, P. 267
Smuts, J. C. 408
Snowman, L. V. 423
Society for Jewish jurisprudence
44
Sofer, I. 423
Soiron, T. 271
Sokolow, N. 271, 409
Soloweitschik, M. 235
Somré Sabosz értesítő 37
Soncino-Gesellschaft 390, 521
Soskin, S. E. 408, 558
South African Jewish year
book 45
Der Späher 519
Spanier, M. 229
Sperber, A. 363, 367
Spinoza, B. 241
Splendori, M. 55
Staerk, W. 66, 540
Stahl, R. 545
Stein, L. 408
Steinhardt, M. 260
Steinschneider, M. 526
Stephens, T. A. 525
Stern, S. 390
Steuernagel, C. 117
Strack, H. L. 420
Strauss, B. 393
Strauss, L. 379
Strecker 92
Stricker, R. 108
Stummer, F. 235
Sulley, H. 235
Sulzer, J. 71
Sulzer, S. 71
Symington, J. A. 430
Szerer, E. 271
Szold Levin, B. 250
Szombat 519
Szyper, N. 139*
- Taglicht, I. 362
Tauber, M. 438
- Taylor, H. L. 430
Tchernichovski, S. 423
Tefillot 71, 540
Tell el-Mutesellim 108
Temple, A. A. 109
Temple brotherhood monthly 221
Thackeray, H. St. J. 85, 228
Theodor, O. 98
Thieberger, F. 224
Thomas, W. R. 531
Thompson, W. T. 57
Thon, O. 109
Tibal, A. 396
Torczyner, H. 531
Towarzystwo kolonji wakacyjnych
i leczniczych „Debina”.
Lwow 136
Towarzystwo ochrony zdrowia
ludnosci zydzowskiej
w Polsce 396
Towarzystwo przyjaciół Uniwer-
sytetu hebrajskiego w
Jerozolimie. Warszawa 436
Toz 396
Tract commission 381
Tribuna hebrea 37
Trotskii, L. D. 253
Trumpeldor, J. 268
Turkow, M. 260 ;
- Underwood, L. 526
Union of American Hebrew
congregations 396
Union of Zionists revisionists 353
U. S. Bureau of the census 549
Universal confederation of
Sephardic Jews 500
- Valbe, F. 37
Valente, F. 364*, 531
Vandervelde, E. 408
Vandervorst, J. 253
Veil, Charles-Marie de 545
Verband der jüdischen Gemeinden
Schleswig-Holsteins und
der Hansestädte 523

- Rappel, A. 133
Rappoport, A. 536
Rathenau, W. 250, 388
Ravage, M. E. 544
Raven, C. E. 107
Ravesteijn, L. W. 228
Reichert, I. 214
Reinach, Th. 387
Reinhard, E. 558
Reissner, H. 544
Die Religion in Geschichte und Gegenwart 65
Reynolds, K. M. 109
Rhode, J. M. 107
Rhyn, M. 57
Richardson, A. T. 367
Richmond, Ch. E. 133
Rigaer jüdische Rundschau 519
Roback, A. A. 84, 526
Robinson, Th. H. 107, 379, 529
Rogers, E. 415
Rogoff, H. 390
Romano, S. 544
Rome. Pontificia universitas Gregoriana 438
Rosen, F. 85
Rosen, G. 85
Rosenau, W. 71
Rosenbaum, K. 379
Rosenbaum, M. 229
Rosenzweig, F. 228, 390
Roth, C. 83, 99, 133
Rothkopf, M. 523
Rothschild. Family 74, 544
Rothschild, K. 419
Rothschild, S. 253
Roumania, ten years after 549
Row, E. F. 404
Rowley, H. H. 561
Russell, J. 270
Russel Scott, D. 529
Ryan, O. 530

Saad, L. 108
Saalheimer, M. 395
Sabbadini, S. 544
Sachar, A. L. 545
Samsonoff, J. 514

Samuel, E. 415
Samuel, H. B. 558*
Samuel, M. 131
Samuel, W. S. 545
Samuel b. Simson 108
Sanders, F. K. 545
Sapel, W. 93
Saphire, S. 133
Sarajevo. Jevrejska vjeroispovjedna općina askenaskog obreda 523
Savage, G. C. 85
Saxe, M. de 45
Schaerf, S. 545
Schay, R. 85
Schechter, A. I. 381
Schechtman, J. 267
Scherer, G. H. 55
Scheuer, O. F. 93
Schipper, N. 138, 139
Schirokauer, A. 253
Schmitz, O. A. H. 93
Schmitz, S. 130, 132, 564
Schneider, J. 407
Schneider, W. 407
Schoell, L. 131
Scholem, G. 335
Scholten, F. 108
Schreiber, E. 423
Schubert, L. 51
Schulcz, I. 108
Schulz, A. 527
Schwadron, A. 347
Schwarzenberger, G. 270
Sellin, E. 228, 367
Sepharia 539
Shaw of Dunfermline 58
Shill, A. C. 214*
Sidebotham, H. 108
Silbergleit, R. 93
Silbermann, A. M. 229
Silvia 407
Simms, P. M. 530
Simon, L. 271
Simonville, S. 60
Simpson, C. D. 529
Simpson, J. H. 556
Singer, I. 558

- National bureau of economic research 549
National conference of Jewish social service 259
National council of Jewish women of Australia 221
National federation of Temple brotherhoods 240
Nathan, P. 76, 92
Neighbour, R. E. 54
Ne'man 395
Nemirovsky, M. 557
Neumann, H. 347
Neumark, D. 65
New Jerusalem 11
New Testament. Gospels 57
New York. Jewish institute of religion 221, 566
New York. Jewish theological seminary 435, 566
New York. Training school for Jewish social work 136
Niedermeyer, F. D. 106
Novik, P. 106
- Obermann, J. 377
Obermeyer, J. 60
Oesterley, W. O. E. 52, 234, 379
Oestreicher, Th. 234
Old, W. G. 539
Opatoshu, J. 132
The Orient 187
Oriental studies 54
Orr, J. 234
Orr, J. B. 270
Orvieto, A. 132
Ose 549
Oxford. University. Bodleian library 226, 526
- Painter, P. I. 371
Palache, J. L. 55
Palestine (Government) 107, 213*
Palestine. Dep. of agriculture and forests 213
Palestine. Dep. of antiquities 24
Palestine. Dep. of customs, excise and trade 514
Palestine. Dep. of education 514
Palestine. Dep. of health 24
Palestine. Survey department 347
Palestine and the Empire marketing board 270
Palestine and Near East economic magazine 24
Palestine economic corporation 107
Palestine land development co. 347
Pappenheim, B. 114
Papus 538
Paraf, P. 132
Parry, E. 57
Pasmanik, D. 379
Passarge, S. 114, 258
Peake, A. S. 57
Pedersen, J. 419
Peller, S. 414
Peretz, J. L. 132, 429
Perlzweig, H. W. 230
Perrier, L. 270
Petrie, F. 558
Philippson, M. 252
Philipson, D. 77, 355
Pick, H. 521
Pickthall, M. W. 107
Pienkowski, S. 260
Pinchot, A. 430
Pinkhof, S. 420
Poldès, L. 565
Politeyan, J. 234
Pollak, J. B. 438
Pomiane, E. 415
Powell, H. C. 214
Preisser, W. 430
Price, W. J. 234
- Quentin, H. 52
- Rabin, J. 367
Raczkowski, H. E. Z. 215
Rad, G. von 55
Raffalovitch, I. 419
Raisen, A. 429
Ramm, A. 253
Rappaport, S. 390

Lissauer, E. 132
 Litauer, F. 214
 Lluís, L. R. de 564
 Lodder, W. 389
 Loevinson, E. 251
 Löfgren, O. 527
 Lofthouse, W. F. 366
 London, M. 390
 Londres, A. 269
 Lourié, I. 544
 Löw, I. 539
 Lunel, A. 132
 Luninski, E. 389

Maasse-Buch 113
 The Maccabean 353
 Macht, D. I. 232
 Macnaughton, D. 233
 Magnes, J. L. 23, 212
 Magnus, L. 82
 Mahzor 246
 Mahzor Yannai 70
 Maichle, A. 233
 Maier, F. W. 236
 Maimon, S. 379
 Maisler, B. 269
 Malkizedek 252
 Maller, J. B. 438
 Mandelkern, S. 530
 Mantey, J. R. 532
 Marcus, E. 406
 Marcuse, L. 252
 Marcuson, I. E. 40
 Mardrus, J. C. 364
 Mark, A. 116
 Marot, C. L. 367
 Marschall, G. 233
 Marshall, J. T. 117
 Marshall, L. 536
 Martinie, A. H. 541
 Martonne, E. de 396
 Marty, J. 541
 Maynard, C. L. 54
 Mc Lean, N. 228
 Meisl, J. 362, 520
 Meiss, H. 414
 Melamed, D. M. 246
 Mendelsohn, E. 389

Mendelsohn, M. 42, 74, 82, 225,
 382, 383, 384, 393, 522
 Mendesia-Nasi, G. 541
 The Menorah light 220
 Menorah pamphlets 64
 Merriman, B. 213
 Metropolitan temple membership
 drive 548
 Meunier, M. 132
 Meyerhof, M. 82, 252
 Michaud, R. 131, 430
 Michel, O. 236
 Micklem, R. C. 537
 Mieszczanin patryota 44
 Milanese, G. 565
 Miles, H. J. A. 430
 Millas Vallicrosa, J. 378, 389, 528
 Miller, M. S. 406
 Mischnah. s. Mishnah
 Mishnah 239, 377
 Mittwoch, E. 42, 522
 Moberg, A. 233
 Modena, L. 60
 Moffatt, J. 229
 Mohr, E. G. 106
 Möller, G. 430
 Möller, W. 367
 Monatsschrift der jüdischen
 Kantoren 221
 Montalto, P. E. 83
 Montefiore, C. G. 234, 370
 The Monthly pioneer 353
 Moore, G. F. 85
 Morgenstern, J. 355
 Mortari, G. 364
 Moschos, Th. K. 557
 Moses, L. 352
 Mowinckel, S. 530
 Müller, S. 381
 Münchener israelitischer Kalen-
 der 225
 Münchener Tierschutzverein 548
 Mundt, G. 407
 Murillo, L. 234
 Murrelstein, B. 240
 Nasze zycie 223
 Nathansen, H. 544

- Kagan, S. R. 122, 423
 Kahan, S. 51
 Kahle, P. 232, 363
 Kahn, Z. 363
 Kaplan, M. M. 65
 Karutz, R. 569
 Katzenelenbogen, R. 345
 Kaufmann, D. 377
 Kaulla, R. 92
 Kaupel, H. 530
 Kautzsch, E. 115
 Kayserling, M. 388
 Kaznelson, M. 252
 Kellersberger, A. 406
 Kellner, V. 102
 Kent, Ch. F. 543
 Keren Hayesod 25, 212, 346, 514
 Keren Kayemeth Leisrael 346
 Kessler, H. 388
 Kimhi, D. 366
 King, S. S. 543
 Kirschner, B. 362, 525
 Kittel, R. 78, 363, 388, 537
 Klarmann, J. L. 81
 Klein, B. 523
 Klein, E. 60
 Klein, E. F. 81
 Klein, S. 345
 Kloss, H. 116
 Klub posłów i senatorów Zydowskiej rady narodowej 395
 Knoch, C. A. 388
 Kober, M. 70
 Koeppel, R. 104
 Kohn, H. 105*
 Kohn, P. J. 413
 Kohstall, F. 543
 Kohut, G. A. 526
 Kohut, R. 543
 Kolbe, W. 82
 Koller, A. H. 537
 Költzsch, F. 82
 Komitet organizacyjny w Polsce dla sprawy rozszerzenia Agencji zydowskiej 406
 Der Konflikt des Lehrer-Senates 347
 König, E. 232
 König, M. 240
 König, W. 92
 Korálnik, I. 113
 Kortleitner, F. X. 388, 530
 Kracauer, F. 250
 Krauss, S. 544
 Kristianpoller, A. 362
 Kuckenburg, J. R. 541
 Kunert 92
 Labunsky, N. 269
 Ladewick, E. 436
 Laidlaw, H. J. 267
 Lalou, R. 430
 Landstone, Ch. 131
 Langsam, A. 548
 Lask, I. M. 410
 Lasker, B. 414
 Lassalle, F. 253
 Lauterbach, J. Z. 355
 Lazarus, M. 269
 League of nations. Permanent mandates commission 106*, 557*
 Leipziger jüdische Wochenschau 353
 Leisegang, H. 537
 Leon, I. de 215
 Leone Ebreo 64
 Leveen, J. 269
 Levertoff, P. P. 532
 Levin, Sh. 251
 Levine, N. 414
 Levinsohn, M. W. 232
 Levy, J. 269
 Levy, K. 418
 Lévy, R. 377
 Levy, S. 131
 Lewandowski, L. 114
 Lewisohn, L. 131*, 430
 The Liberal Jewish monthly 220
 Lichtenstein, M. 240
 Lichtheim, R. 106
 Lieben, S. 64
 Lin, J. 226
 Lindvall, G. 250
 Linton, I. H. 232
 Lipman, A. 54

- Howitt, A. 543
Höxter, J. 251
Hübscher, J. 69
Hughes, A. G. 412
Hughes, C. E. 267
Hughes-Stanton, B. 526
Huffman, J. A. 231
Humphrey-Davy, A. 267
Hunkin, J. W. 107, 531
Hunter, J. 267
Hurst, G. L. 57
Hurwicz, E. 252
Hyman, J. C. 395
- L'Idea sionistica 352
Idelsohn, A. Z. 412
Ilustratiunea evreesca 519
The international standard Bible
encyclopaedia 54
Isaacs, M. L. 64
- Jabneh 353
Jabotinsky, V. 268, 405
Jacob, B. 564
Jacobson, B. S. 438
Jaffe, L. 346
Jahrbuch für jüdische Volks-
kunde 1924/25. 41
Janton, M. N. 413
Jednodniowka, "Nasze zycie" 223
Jehuda b. Samuel ha-Levi 114
Jenkinson, H. 77
Jepsen, A. 420
Jeremias, A. 529
Jeremias, J. 103
Jerusalem. Bezalel national
museum 498
Jerusalem. Deutsches evange-
lisches Institut 223
Jerusalem. Hebrew university
98, 503
Jerusalem. Jewish national and
university library 212*
Jevrejski almanah za godinu
5690, 1929-1930. 41
Jewish agency for Palestine
268*, 346, 405, 557
- The Jewish historical society of
England 77
Jewish institute of religion. New
York 221, 566
The Jewish leader 353
The Jewish ledger 519
The Jewish library 64
The Jewish standard 519
Jewish theological seminary of
America 435, 566
Jewish war memorial 92
Jewish women's conference of
Australasia 92
The Jewish Youth 519
Joel, B. 335
Joint distribution committee 395
Joint foreign committee 92
Joint Palestine survey
commission 104
De Joodsche gids 220
Jordan, W. G. 232
José, M. 389
Joselewicz, B. 389
Joseph, B. 395
Joseph, L. 229
Josephus Flavius 387
Judah Halevi 420
The Judean 220
Die judenchristliche Frage in Ge-
schichte und Gegenwart 92
Die Judenfrage 548
Jüdisch-literarische Gesell-
schaft 224
Jüdisch-theologisches Seminar
Fraenckelscher Stiftung.
Breslau 41, 435
Das Jüdische Volk 37
Jüdische Wochenschrift für soziale
und kulturelle Arbeit 353
Jüdischer Almanach 224, 522
Jüdischer Jugendkalender 432
Jüdisches Jahrbuch 224, 522
Jüdisches Lexikon 361, 525
Der Jugendbund 220
Jung, L. 64, 69
Jungklaus 92
Junior Hadassah 104
Just, F. 268

- Great Britain. Empire marketing board 102*, 405
- Great Britain. Palestine currency board 266
- Green, M. 105
- Greiff, A. 370
- Grenard, F. 403
- Grenfell, W. Th. 266
- Gressmann, H. 54, 529*
- Grossman, J. 347
- Grossmann, M. 267
- Grózingen, M. J. 537
- Grün, A. 430
- Grünberg, S. 259
- Grünwald, A. 366
- Grunwald, M. 41, 354, 541
- Guadalfajara, M. A. de 229
- Gunkel, H. 65, 231
- Günther, H. F. K. 411
- Guttmann, H. 412
- Guttmann, J. 42, 378, 522
- Guttmann, S. 384
- Gyllenberg, R. 236
- Haas, J. de 77
- Habimah 411
- Hadassah, the women's Zionist organisation 267
- Haifa (Municipality) 346, 501
- Ha'Ischa: "De Vrouw" 220
- Hall, M. P. 538
- Hall, W. P. 231
- Hallo, R. 113
- Hamond, E. W. 346
- Hanauer, W. 522
- Hanley, G. W. 529
- Hannotos club 102
- Hanoar 518
- Harlow, B. W. 214
- Harris, M. H. 250
- Harry, M. 556
- Hart-Davies, D. E. 231
- Hatikwoh 37
- Hatvany, L. 131
- Haupt, P. 54
- Haydu, J. 430
- Hebraica 412
- Hebrew union college. Cincinnati 40, 355, 566
- Hebrew university. Jerusalem 98, 503
- Hechalutz. Deutscher Landesverband 518
- Heim, K. 54
- Heine, H. 383, 430
- Heinemann, I. 384, 435
- Heinze, R. 560
- Heller, B. 378
- Heller, N. 103
- Hempel, J. 529*
- Hemsi, A. 231
- Henzel, J. 250
- Heppner, A. 251
- Heraeus, W. 407
- Herford, R. T. 65, 387
- Herlitz, G. 362, 525
- Hermes, G. 526
- Hermisdorf 92
- Hersch, L. 103, 556
- Hertz, J. H. 251
- Herzberg, J. 251
- Herzl, T. 109
- Hieronimus 52
- Higger, M. 60
- Hilb, K. 405
- Hilfsverein der deutschen Juden 92
- The Hillel review 352
- Hirnheimer, J. B. 435
- Hirsch, S. R. 378
- Hirschbein, P. 429
- Hitahdut. Russia 103
- Hochfeld, W. 92
- Hochschule f. d. Wissensch. d. Judentums, Berlin 434
- Hodess, J. 267
- Hoff, B. 560
- Holdheim, G. 556
- Holl, K. 543
- Holländer, L. 548
- Holmes, J. H. 267
- Honor, L. L. 231
- Horovicz, J. 552
- Horovitz, J. 251
- Hort 352

Emanuel, F. 364
 Ember, A. 55
 Encausse, G. 538
 Encyclopaedia Judaica 48. 74.
 361, 525
 Enelow, H. G. 435
 Engelhardt, V. 537
 Ephros, G. 69
 Epstein, S. 404
 Erskine, B. 102
 "Esra". Scheveningen 40
 El Estudiante hebreo 37
 Eulenberg, H. 266
 Evans, D.T. 231
 Ezekiel, E. M. 376
 Ezra, I. 366

 Fadeev, A. A. 429
 Fairbrother, F. 529
 Feder, E. 76
 Feinberg, N. 76, 102
 Feldman, A. J. 381
 Feldmann, F. 76
 Felicetti, L. 553
 Ferenczi, I. 549
 Fernand-Halphen, A. 541
 Festschrift ... Brody 521
 Festschrift ... Dubnow 520
 Fiebig, P. 60
 Finn, E. A. 554
 Fischel, W. 136
 Fischer, A. 556
 Fischer, L. 41
 Fischer, Ph. 378
 Fischmann, A. 513
 Fisher, C. S. 404
 Fleg, E. 64, 131, 429
 Foerder, L. 548
 Fränklowa, G. 411
 Freiburger, M. Sch. 231
 Freiburger, S. 404
 Freiburger israelitischer
 Kalender 225
 Freimann, A. 250, 521
 Freudenberg, H. 542
 Friedberg, B. 49
 Friedmann, A. 76
 Frydman, F. 416
 Fuidge, J. H. 542

Fürther israelitischer
 Kalender 225

 Gabor, I. 231
 Galdos, R. 229
 Galling, K. 53
 Gasquet, A. 52
 Gaster, M. 52, 383, 427, 432
 Gatling, W. W. 11
 Geiger, R. 411, 559
 Gemeindeblatt der Jüdischen
 Gemeinde zu Berlin 384
 General federation of Jewish labour
 in Eretz-Israel 212*, 513
 Gernsheim, F. 543
 Gide, Ch. 404
 Gillie, R. C. 384
 Glaue, P. 53
 Glickman, M. H. 415*
 Goard, W. P. 529
 Godard, A. 240
 Godbey, A. H. 542
 Goetz, F. B. 64, 395
 Goitein, E. D. 213
 Gold, M. 543
 Goldacker, H. 49
 Goldfarb, I. 560
 Goldfarb, S. E. 560
 Goldfarb, Th. 411
 Goldin, H. E. 377
 Gollancz, H. 543
 Golub, J. S. 138
 Goodenough, E. R. 384
 Goodman, P. 138, 266
 Gordon, A. D. 102
 Gordon, A. I. 430
 Gorkin, J. G. 559
 Gottheil, R. J. H. 411
 Gottlieb, E. 250
 Gowen, H. H. 364
 Gracklauer 49
 Graf, K. 113
 Gratz, R. 77
 Gray, H. D. 364
 Great Britain. Colonial
 office 404, 556*
 Great Britian. Commission on the
 Palestine disturbances
 266, 405

- Brooke, A. E. 228
 Brooker, B. 411
 Brouwer, A. M. 230
 Brünn. Spolkové židovské ref.
 reálné gymnasium 435
 Brunner, C. 547
 Brutzkus, B. 91
 Buber, M. 228
 Bullinger, E. W. 528
 Burkitt, F. C. 107
 Buskirk, W. R. 378

 Calkins, R. 528
 Cambridge. University press 365
 Canaan, T. 99
 Cardó, C. 528
 Carmin, J. 265
 The Casale pilgrim 99
 Caspar, A. 52
 Cassuto, U. 528
 Causse, A. 383
 Central conference of American
 rabbis 40, 539
 C. V. Kalender 520
 Charques, R. D. 429
 Chernikhovski, S. 423
 Chone, H. 383
 Churgin, P. 526
 Ciffrin, A. 346, 501
 Cincinnati. Hebrew union
 college 40, 355, 566
 Cohen, A. 240
 Cohen, H. 366
 Cohen, J. 265
 Cohn, E. B. 432
 Cohn, J. 239
 Cohon, B. D. 432
 Consistoire cenral israélite de
 Belgique 259
 Coppens, J. 528
 Corti, E. C. 74
 Coster, A. V. 230
 Coudenhove-Kalergi, H. 259
 Covo, M. J. 74
 Cowley, A. E. 226
 Crane, F. 230
 Creveld, A. 383
 Crichton, J. A. 215
 Curtiss, F. H. 230

 Curtiss, H. A. 230
 Cury, A. R. 101
 Cuza, A. C. 91

 Daiches, S. 365
 Dallas, A. K. 231
 Dalman, G. 532
 Dana, H. E. 532
 Dante, A. 423
 Davis, J. D. 365
 Dawar 187
 Delmont, J. 130
 Dennefeld, L. 53
 Dessau. Anhaltische Landes-
 bücherei 74
 Deutschländer, L. 435
 Dietze, K. 365
 Dinaburg, B. 345
 Diringier, D. 265
 Dobrzynski, A. 534
 Dobson, A. M. 553
 Dokumente zur Palästina-
 Politik 553
 Dold, A. 56
 Donath, O. 131
 Dougherty, R. P. 53
 Drach, P.L.B. 538
 Drews, A. 368
 Dreyfus, A. 541
 Driver, G. R. 529
 Drohobycz. Biblioteka domu
 żydowskiego 48
 Drumuri noua. 352
 Dühring, E. 548
 Duncan, J. G. 365
 Dürr, L. 53

 Ebers, G. 564
 Ebner, R. 553
 Eckinger, H. 101
 Eckstein, A. 541
 Egypt. Treaties 101
 Ehrenpreis, M. 53, 250*, 541
 Einstein, A. 266
 Eissfeldt, O. 64, 230
 Elbogen, J. 42, 362, 520, 521, 522
 Eliash, M. 345
 Eliezer ben David 131

- Baumgarten, P. M. 51
 Bedarida, G. 131
 Beer, G. 377
 Beermann, M. 239
 Begrich, J. 51
 Belden, A. D. 228
 Ben Zvi, J. 345
 Benas, B. B. 383
 Bentwich, H. 44
 Bentwich, N. 553
 Bergsträsser, G. 115
 Berkhof, L. 363
 Berlin. Akademie f. d. Wissensch.
 d. Judentums 223
 Berlin. Hochschule f. d. Wissensch.
 d. Judentums 434
 Berliner jüdische Zeitung 219
 Berman, M. M. 221
 Bernhard, H. 383
 Bertholet, A. 541
 Bertram, G. 85
 Besozzi, A. 403
 Best, E. T. 429
 Bethune-Baker, J. F. 531
 Bewer, J. A. 363
 Bialoblocki, S. 536
 Bible. Selections 364*
 Bible. Texts 363
 Bible. Tr. French 363
 Bible. Tr. German 228*, 527
 Bible. Tr. Greek 228
 Bible. Amos 346
 Bible. Daniel 364, 527
 Bible. Genesis 228
 Bible. Isaiah 527
 Bible. Jeremiah 228
 Bible. Job 51*
 Bible. Lamentations 364
 Bible. Nehemia 364
 Bible. Pentateuch 52, 228, 229, 528
 Bible. Proverbs 52
 Bible. Psalms 52, 229*, 364, 528
 Bible. Ruth 229
 Bible. Song of Solomon 52, 364
 Bible and New Testament 52*, 364
 Bicknell, P. H. 229
 Bieber, H. 430
 Bierer, J. 553
 Bimko, F. 429
 Bin Gorion, E. 429
 Binder, A. W. 381
 Binns, L. E. 365, 531, 537
 Bischoff, E. 394
 Blackman, A. M. 529
 Blaisdell, D. C. 403
 Blake, G. L. 23
 Blanchard, R. 403
 Blank, Sh. H. 355
 Blashki, A. 229
 Bloch, Ch. 91
 Bloch, H. M. 220
 Bloch, J. S. 541
 Block, E. 429
 Blondheim, D. S. 116
 Blösch, H. 408
 Blum, L. 388
 B'nai-B'rith 220
 B'nai B'rith. Berlin 258*
 Bodenheimer, F. S. 98, 553
 Bodkin, G. E. 213*
 Bodleian library 226, 526
 Böhl, F. M. Th. 228, 541
 Bolton, Th. 230
 Bondi, J. H. 74
 Bonné, A. 99
 Bonser, W. 525
 Booth, H. K. 249
 Bordeaux, H. 265
 Börne, L. 252
 Borochoy-Blätter 220
 Borodianski, H. 43
 Bosman, L. 528
 Bougle 396
 Box, G. H. 532
 Brafmann, J. 258
 Brandeis, L. D. 77
 Brandenburg, E. 553
 Brandes, G. 544
 Braun, J. 403
 Brennan, J. W. 404
 Breslau. Jüdisch-theologisches
 Seminar 41, 435
 Bressler, D. M. 395
 Breuer, S. 246
 Brit-Shalom. 212, 346
 Brociner, A. 91

ה. שמות האנשים והאנונימים בלועזית.

Abarbanel, G. 64	Arlosoroff, Ch. 98
Abelson, J. 67	Arlosoroff-Goldberg, G. 272
Abraham bar Hiyya 378	Ash, S. 130, 429, 564
Abrahams, A. 402	Asher ben Jehiel 536
Achard, G. 265	Atkins, H. G. 382
Achron, J. 410	Audin, A. 527
Adler, C. 54, 345, 402	Der Aufstieg 219
Agudas Jisroel. Palästina-
Zentrale. 552	Augsburger israelitischer
Kalender 225
Aicher, G. 235	The Australian Zionist pioneer 37
Akademie f. d. Wissensch.
d. Judentums 223	Autran, Ch. 417
Akhtar, M. 187	Avigdor, J. 60
Alexander, H. B. 64	Avukah annual 520
Allan, J. B. 527	
Allgeier, A. 526, 527	Bachi, R. 265
Allgemeine jüdische Zeitung 352	Bacon, B. W. 552
Almagia, R. 265	Badian, A. 347
Alman, S. 113*	Badt-Strauss, B. 71, 82
Alt, A. 363	Baeck, L. 382
American academy for Jewish
research 520	Baer, F. 536
The American Jewish
committee 258, 536	Baerwald, A. 347
American schools of oriental
research 552	Balaban, M. 248, 541
Ammoun, F. 402	Baldwin, E. Ch. 363
Amsterdam. Centrale Israelitische
ziekenverpleging 394	Balfour, A. J. 512, 552
Anema, S. 52	Bamberger, F. 42
Anthony, A. W. 536	Bamberger israelitischer
Kalender 225
Antwerp. Administration centrale
de bienfaisance juive 394	Bannister, M. 410
Apocrypha 526	Barceloni, M. de 528
Appuhn, Ch. 241	Barisszia 352
L'Appui français 352	Barnikol, E. 236
Aracil, A. 346	Baron, J. L. 434, 527
Arbeitsgemeinschaft für zionisti-
sche Realpolitik 518	Barons, S. 74
Argus 91	Barros Basto, A. C. 410
Ariet, A. 552	Bartoli, G. 527
	Batty, B. B. 98
	Baudissin, W. W. 64
	Bauer, J. 434
	Baumberg, S. 536
	Baumgärtel, F. 527
	Baumgarten, M. 51

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.	p. 3,177,315,491
--------------------------------	---------------------

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	10,185,324,495
I. Periodicals: 10,185,324,495; II. Yearbooks and collections:	
11,188,325,495; III. Books and pamphlets; 12,192,327,496.	
Hebraica and Judaica.	36,217,350,515
I. Periodicals: 36,217,350,515; II. Yearbooks and collections:	
38,221,353,520; III. Bibliography and history of Judaistic studies:	
46,226,355,525; IV. Biblical studies: 51,227,363,526; V. New Testament:	
56,235,368,531; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature:	
58,237,372,533; VII. Jewish philosophy and religion: 62,239,377,536;	
VIII. Cabbalah and Hassidism: 66,243,380,538; IX. Liturgy, ritual,	
sermons: 68,244,380,539; X. History and related subjects: 71,246,	
382,540; XI. The Jews of to-day: 89,258,393,546; XII. Zionism and	
Palestine: 95,262,399,550; XIII. Ethnography, folklore, art: 111,	
409,559; XIV. Philology: 115,417,560; XV. Hebrew belles-lettres	
of the Middle-Ages: 118,420; XVI. Modern Hebrew belles-lettres:	
121,421,561; XVII. Yiddish belles-lettres: 122,424,562; XVII*. Judeo-	
Arabic literature: 130; XVII*. Judeo-Spanish literature: 427;	
XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes:	
130,429,564; XIX. Juvenile literature: 135,431,565; XX. Education	
and teaching: 135,433,566; XXI. Text-books: 136,436,567; XXII.	
Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 139,439,	
568; XXIII. Miscellanea: 439,569.	

STUDIES:

BEN-ZVI, J. : "Pinhasiah"	570
BETH-HALEVI, J. D. : Supplement to a bibliography of Hebrew	
belles-lettres	282
DUKER, A. : Supplement to a bibliography of Passover Haggadot	574
HEILPRIN, I. : Bibliography of R. Yom-Tob Lipman Heller's writings	140
RABINOVITCH, M. : Note on the beginning of Hebrew printing	
in Jerusalem	310
SCHOLEM, G. : Chapters from the history of Cabbalistical literature	149,440
SONNE, J. : Bibliographical remarks	275
YAARI, A. : Further Salonica publications	290

FROM THE MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:

SCHOCHETMANN, B. : From the correspondence of Ahad Haam	466
---	-----

NOTES:

ASAF, S. : Notes on "Catalogue of Cabbalistic Mss"	483
BANETH, D. H. : On Mr. Wilensky's note	588
HABERMANN, A. M. : Note to "Bibliography of R. Yom-Tob Lipman Heller's	
writings"	482
" " : Notes on Hebrew Incunabula	166
" " : Supplement to "Bibliography of the literature of the	
Braslav-Hassidim"	482
KOOK, S. H. : Notes on Hebrew Incunabula	170
LANDAU, J. L. : Note on the date of death of N. I. Fischmann	590
NEUBAUS, S. A. : Note on "Catalogue of Cabbalistic Mss"	590
RIVKIND, I. : Note on "Some detailed observations on early Hebrew printing"	486
SONNE, J. : Note on "Some detailed observations on early Hebrew printing"	484
" " : Notes on Hebrew Incunabula	166
TAUBER, A. : Notes on Hebrew Incunabula	171
WILENSKY, M. : Not Samuel ha-Nagid but Ibn-Janah	585
YAARI, A. : Concerning R. Isaac b. Mordecai Gershon	589

ERRATA	172, 310, 590
---------------	---------------

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

SEVENTH YEAR.

JERUSALEM, 1930--31.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שביעית, א.

ירושלם, ניסן תר"ץ

כתבת המערכת: ירושלם, מאה שערים, ת. ד. 36

התכנ

ע
3 ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

10 דפוסו ארץ ישראל

א. ספרות עתית 10; ב. קבצים ומאמרים 11; ג. ספרים וחבורות 12.

27 השלמה לביבליוגרפיה של דפוסו ארץ ישראל

36 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 36; ב. קבצים ומאמרים 38; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 46; ד. מדע המקרא 51; ה. ברית חדשה 56; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 58; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 62; ח. קבלה וחסידות 66; ט. תפלה ועבודה, דרשות 68; י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 71; יא. עם ישראל בהווה 89; יב. ציונות וידיעות איו 95; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 111; יד. בלשנות 115; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 118; טז. ספרות יפה עברית חדשה 121; יז. ספרות יפה יודית 122; יח. ספרות ערבית-יהודית 130; יח. ספרות יפה לעויות על נושאים יהודים 130; יפ. ספרות הנוער 135; כ. חנוך והוראה 135; כא. ספרו למוד 136; כב. ספרו מדע כלליים בעברית 139.

מאמרים וחקירות:

140 י. הוילפרין: חבורי רבי יום טוב ליפמן הלר וכתביו ...

ג. שלום: פרקים מתולדות ספרות הקבלה, פרק ט':

149 חקירות חדשות על ר' אברהם בן אליעזר הלוי ...

166 הערות:

172 תקון טעות:

ידיעות בית הספרים.

(כסלו-שבט תר"ץ).

ערד בוריס דוב סטבסקי ז"ל.

(תרכ"ב — תר"ץ)

ביום כ"ד כסלו נאסף אל עמיו העו"ד בוריס דוב סטבסקי ז"ל בורשה, אחד מהידידים הנאמנים ביותר של האוניברסיטה העברית וביחוד של בית הספרים. הנפטר היה שייך עוד להתקופה של "חובבי ציון", הכרותיו הציוניות עלו והתפתחו תחת השפעתו של אחד העם ומפאת זאת היה שקוע בראשו ורובו במפעלים הנוגעים ביחוד לתחיה הרוחנית של עמנו, תחיה השפה ותחיה הארץ כמקלט ליצירה הרוחנית של עם ישראל. במשך שנים רבות היה חבר ומנהיג של האגודה "בני משה", יחד עם אהרן-העם היה אחד מהטיסדים של הוצאת "אחיאסף", אולם הבטוי היותר בולט מצאה משאת נפשו של הסנוח בעבודתו לטובת האוניברסיטה העברית. בשנת 1922, כאשר היה הרעיון של בנין האוניברסיטה קרוב להגשמתו, בא בהצעתו ליסד בפולניה, חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים. בהשתתפות במפעל הזה ראה ענין של כבוד לצבור העברי בפולניה. משאת נפשו היתה לאסף קרן גדולה להקמת אחד הסכונים לשם מחקר מדעי על יד האוניברסיטה, למען ישמש מכון כזה את השתתפותו של הצבור העברי הפולני בהגשמת הרעיון של הסכללה העברית. התכנית הזאת לא יצאה לפועל לרגלי התנאים הכלכליים הקשים של הצבור בפולניה. אולם מקצוע עבודה אחר, שלא היה קשור כאמצעים כספיים רבים, נפתח לפניו והוא פנה את לבו והקדיש את כל סרצו לעבודה בשביל בית הספרים. אחר אשורה הרשמי של חברת דורשי האוניברסיטה נמל על עצמו את הנהלת החברה. התפקיד של יושב ראש הועד מלא אותו נאון ולכבוד גדול חשב זאת, אף שלא חסרו לו תפקידים נכבדים במוסדות צבוריים אחרים. הודות למסירותו והחבה היתרה שנודעה לו בכל חוגי הצבור העברי, עלה בידו להקסיד את עניני החברה על הנוכה ולמשך את לבם של כל דורשי התחיה הלאמית לקחת חבל בעבודתה — גם את אלה מהם, שלא השתתפו עד כה בתנועה הפוליטית הלאמית.

בכל נפשו ובכל מאדו היה קשור ודבוק בעניני החברה, לא רק בתור יויר עבד למענה, אך היה גם מזכירה, גזברה ויועצה הנאמן בכל מקרה קשה. במשך השנים האחרונות של ימי חייו היו עניני החברה על פי רוב הנושא של דבוריו עם רעים וידידים ותמיד עסק בשאלה: מה אפשר עוד לעשות למען האוניברסיטה? למרות האמצעים המגבלים של החברה, שאף תמיד להרחיב את חוג פעולתה והשתדל לכא לעזרה לא רק להאוניברסיטה, כי אם גם למוסדות צבוריים אחרים, כגון: בצלאל, התכניון העברי בחיפה, בית אחד העם בתל-אביב וכדומה. כל מפעל של אסף כסף או ספרים החל מעצמו ומכיסו הוא. בין יתר הדברים נדב לבית הספרים שורות שלמות של עתונים במקצוע המשפט והקטלוג הגדול של הספריה הלאומית בפריז.

המנוח היה איש צנוע מאין כמוהו, רק חבריו לעבודה היותר קרובים יכולים להעריך את כל מה שעשה לטובת החברה, ובזה גדולה ביותר האחריות המוטלת על אלה שנטלו על עצמם להמשיך את עבודתו כשביל החברה, ושמתווכים הם להחזיק מעמד החברה על הגובה, שעליו העמיד אותה המנוח בעבודתו המסורה והנאמנה.

עזבונו הרב מיישקינד ז"ל.

בית הספרים ירש מדיר לאו א. מיישקינד, רב בבית כנסת, בית אמת בוילנינגטון, שמת בחדש יוני 1929, את ספרייתו. הספריה הזאת מכילה 3000 ספרים וחבורות. כחצי מספר הספרים האלה הוא ספרי תולדות ישראל ודת ישראל, וגם הרבה ספרים על ארץ ישראל. חוץ מזה מכיל האסף כתבים כלליים על מדע הדת, פילוסופיה, דברי הימים וסוציולוגיה ומספר אנציקלופדיות וסריות של עתונים בעלי תכן ספרותי כללי ויהודי.

חברת ידידי בית הספרים בברלין.

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי קבל ע"י פרופסור הינריך לֶוֶה בשם חברת ידידי בית-הספרים הירושלמי, משלוח רב-ערך. המשלוח הכיל ספרות בת 1262 כרך מעובד המנוח דר' ס. שליפרוביץ (מנחים). ביניהם ספרים טובים במקצוע הספרות הכללית, הפילוסופיה, הרפואה ומדעי-הטבע. בכשלוש זה באה לבית-הספרים גם הספריה החשובה מעובדו של היועץ הרפואי הסנוח דר' גוסטב בֶּרְדַּט (ראו להלן). המשלוח הכיל גם ספרים ועתונים רבים במקצוע מדעי הטבע, מתנת פרופסור א. אינשטיין.

האגודה למען האוניברסיטה בברלין.

ע"י פרופ. י. ציטרון, יושב ראש האגודה הנ"ל, קבלנו משלוח ספרים במקצוע המשפט והכלכלה הלאומית, ביניהם השורה של ה Reichsarbeitsblatt (15 כרכים), אסף של דינים וחשבוניות של לשכות המסחר הגרמניות וכו'.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

החברה שלחה אלינו במשך החדשים האחרונים חמש תבות ספרים ומספר גדול של חבילות דאר. בין הספרים שנתקבלו הננו מצינים כיחוד מתנה יפה וחשובה של הא' אליעזר לוינאפשטין: ספרים רבניים, ספרים מן הספרות העברית והיודית החדשה, ספרים רוסיים וגרמניים במקצועות מדעי היהדות, תורת החברה והכלכלה, פילוסופיה, דת, היסטוריה, חנוך, ספורט וכו'. יחד עם המשלוח הזה נתקבלו עתונים יהודיים רבים המופיעים בקרי השדה בפולניה. חברת דורשי האוניברסיטה אוספת את העתונים האלה בשבילנו ושולחת אותם אלינו בסוף כל שנה.

מספר הכרכים אשר נשלחו ע"י החברה הנ"ל במשך שנת 1929 לא"י עולה (יחד עם ספרים שנשלחו ל"בית אחד העם" בתל אביב) ל 5327 כרכים. חננו מודים לסניף קרקא של החברה בעד תרומתו.

ידידי האוניברסיטה בלונדון.

מן החברה הנ"ל קבלנו משלוח ספרים, אשר הכיל בין שאר המתנות אסף של ספרים חדשים בחימיה, מתנת ד"ר חיים ויצמן, ספרים במקצוע מחלות העינים, מתנת ד"ר א. ה. לוי בלונדון, אסף של ספרי רפואה, מתנת הנב' ו. קסטל בלונדון. במשלוח זה היו גם 92 ספרים, שהם מתנת הא' א. ס. ונחירי מבגדד, רבם במקצוע מדעי הטורה, ביניהם F. Johnson, Dictionary Persian, Arabic and English, הדיואן של המשוור האפים הוצאת ברוקהאוס. הא' אריה סימון, לונדון, שלח לנו 15 סכתבים של אחד העם. חברת ידידי האוניברסיטה קנתה בשבילנו ספרים שונים אשר נדרשו על ידי קוראינו.

הרעדה השביעית למען האוניברסיטה בציריך.

לרגלי העברת בית הספרים לבנינו הקבוע נתנו לנו ידידינו בציריך מתנה יפה: ששה ארונות בשביל הקטלוג. הארונות האלה העמדו באולם ההשאלה של בנינו החדש ובהם סודר הקטלוג של ספריית הקונגרס בושינגטון הנמצא אצלנו. (כידוע מוסרת ספריית-הקונגרס בושינגטון העתקות מהקטלוג שלה, בצורת כרטיסים, לספריות גדולות אחדות בעולם, וירושלים זכתה להיות אחת מהן).

יחד עם משלוח הארונות האלה נתקבלו שלש תיבות ספרים, אשר הכילו 490 כרכים ו 560 חוברות, רבם במקצוע הפילוסופיה ותורת החברה. הספרים האלה באו אלינו מעזבון המנוח פרופ. ד"ר זיגמונד פילבאן ז"ל, שהוריש לנו בצוואתו את אסף-ספריו העשיר.

ועדה, למען הספריה בקישינב.

בזמן האחרון נוסדה ועדה, למען הספריה בקישינב, בירת בסרביה. במשך זמן פעולתה הקצר הספיקה הועדה לעשות הרבה למען בית הספרים. היא מאספת ספרים וכל מיני דברים שבכתב (כ"י, אגרות, פנקסים, תמונות, פרוטוקולים של חברות חשובות וכו') שיש בהם ענין לתולדות ישראל ברוסיה ובבוסניה. זה עתה נתקבל המשלוח הראשון מן הועדה, והוא מכיל ספרים עבריים וקריסטיות, ספרים עבריים חדשים ועיתונים עבריים וידיים ורוסיות, שיצאו לאור במשך השנים האחרונות בבסרביה, כ"י אחדים, אסף גדול של אגרות גדול-הדור כתובות בכתב-ידם, ותעודות רבות לתולדות יהודי רוסיה במאה האחרונה. מן הראוי לציון ביחוד אלבומים של תמונות ותעודות לתולדות הפרעות ברוסיה בראשית המאה הזאת ולתולדות השחיטות באוקרינה בשנים שלאחרי המלחמה העולמית.

הועד האיטלקי למען בית הספרים.

ע"י הרב דן לָסֶס קבלנו מרומה אסף של תעודות חשובות לתולדות היהודים באיטליה במאה ה"ח ובהתחלת המאה ה"ט: 38 דפוסים, חנוקים למסים, לעניני שחיטה, שבועת היהודים וכו'. החוברות האלה הן מתנת הקהלה העברית ברומה.

יחד עם המשלוח הזה נתקבלו 25 ספר ו 40 חוברות, ביניהם חוצאות שונות של המוניסטיון האיטלקי לעניני המלחמה לתולדות המלחמה. כמו כן הכיל המשלוח כתב-יד, חדשים על התלמוד, מתנת הא' Gabriel Racca מטרופולי.

מתנת הד"ר א. ס. רוזנבך.

הביבליוגרף ואוסף הספרים הידוע ד"ר א. ס. רוזנבך (ניו יורק) נתן לנו למתנה סקור היסטורי רב החשיבות: 61 כרך של New York Times Index לשנים 1913—1929.

מחלקת ספרי הרפואה.

הודות לעזרת ועדת הרופאים היהודים באמריקה וביחוד לעזרתו של פרופ. ע. ליבמן, ניו יורק, מתפתחת המחלקה הזאת בהתאם לחשיבותה ולצרכי הרופאים. ד"ר י. ורחע, ניו יורק, חתם עבורנו על עיתונים רפואיים חדשים. מחלקת העיתונים של הסניף הרפואי סדרה באמצע העיר בכית הבריאות ע"ש נתן שטראוס השיך להסתדרות הנשים הציוניות באמריקה הרסה.

המחלקה הרפואית התעשרה בזמן האחרון גם ע"י העזבון הגדול שהשאיר לנו המנוח ד"ר גוסטב ברדט. (ראה ק"ס שנה ה' ע' 279). המנוח נתן עוד בחייו לכביהם שורות שלמות של כתב-ידע במסצוע מחלות הצואר, האף והאזניים, ועזבונו משלים את המסצועות הללו עוד יותר. — העזבון מכיל בין השאר את כל המסירה, כת 104 כרך, של ה Archiv für Ohrenheilkunde, 20 כרכים של Zeitschrift für Ohrenheilkunde, 31 כרכים של Monatsschrift für Ohrenheilkunde וספרים בודדים רבים במסצועות אלה.

בין שאר המתנות שנתקבלו במחלקה זאת הננו מציינים: ספרים רפואיים שונים מן המאה הי"ח, מתנת העו"ד קטנאל הרץ, ניו יורק, הספרים אשר הוצאו אשר ע"י Wellcome Tropical Research Laboratories, Khartoum מתנת מנהל המעבדות Dr. Wenyon. ד"ר נ. קרוסקל (תל אביב) נתן לנו 80 כרך במסצועות שונים של הרפואה. פרופסור מכס נייבורגר, וינה, נתן לנו ספרים בתולדות הרפואה.

מתנות ברדדיות.

א' איגנציו באואר (מרדית) המציא לנו, על פי בקשתנו, ספרים שיצאו בספרד, שהיו נחוצים לנו. — מאת ד"ר אדוארד בינג (שטרסבורג) קבלנו ספרים במסצוע האסטרונומיה. — א' ש. ל. גורדון (תל אביב) נדב לנו את כה"י של הבאור וההערות לס' תהלים אשר כתב. — לא' א. י. גובאי (בומבי) אנו מודים בעד ספרים במדעי המזרח. — א' א. גרוס (ספרינג מיט) חתם עבורנו על עתונים מדעיים אשר בקשנו. — ג' רחל גרוס (פילדלפיה), אלמנתו של החזן הידוע נתן נחמיה גרוס, נדבה לנו את אסף תורי הנגינה שאסף בעלה המנוח. מתנת זאת היתה רצויה לנו בקשר עם הרחבת המחלקה הזאת אשר אפשרה לנו הג' ל. גינצברג. — לא' גולדשמידט (חיפה) אנו מודים בעד תרומתו לאסף הסודעות של ביה"ס. — משפחת ו. דויד (ברלין) נדבה לרגלי פתיחת הבנין החדש מכונה שואבת אבק בשביל מחסן הספרים. — ד"ר הולץ (אגריין, אמריקה) שלח לנו ספרים שונים במסצוע היהדות וגם ספרים רפואיים. — א' א. הלוי (חיפה) המציא לנו כרוז סענין סאד על המקומות הקדושים בא"י אשר הפיצו השלטונות של הצבא אחרי כבוש ירושלים. — א' ל. הר-נעש (ויטבסק) שלח לנו גם בחדשים האחרונים ספרים שונים ותמונות. — מאת העו"ד קטנאל הרץ (ניו יורק) קבלנו ספרים במסצועות שונים, ביניהם אנו מזכירים

Blancuccius, Institutiones in linguam sacram (1608) — Hadrianus Relandus, De spoliis templi Hierosolym. (1716).

א' מ. ה. מויזנר (ניו יורק) נדב לנו ספרים יודיים חדשים שהופיעו באמריקה בזמן האחרון. — תלמידי הגמנסיה הקלסית בלבוב (בהנהלתו של ד"ר

ז. אינ'ל) המציאו לביה"ס ספרים שונים במקצוע הפילוסופיה החדשה והספרות. —
 לא' ג. דנר (פרג) הגנו מודים בעד השתדלותו לטובת ביה"ס אצל הממשלה
 הצ'כוסלובקית. — ד"ר מ. מילר (יונקרס) הגנו מודים גם הפעם עבור ספרים
 עברים שנדב לנו. — הג' שרה נייטוויזקין (בלטימור) שלחה לנו ספרים עברים
 ויודיים שונים. כמו כן אנו מודים לא' ש. ח. נויטוויזקין עבור מתנותיו הרבות. —
 ד"ר חיים ענצי סיריני (רחובות) נדב לנו ספרים איטלקיים שונים, דפוסים של
 המאה ה־17 וה־18. — ה' דרקליף סֶלֶטֶן (Barley) שלח לנו אסף של חבורים
 חקלאיים. — ה' יוסף פרדו רוקס (פיסא) המציא לנו ספרים עברים שונים
 וחתם עבורנו על עתונים איטלקיים לפי בקשתנו. — ע"י השתדלותה של לשכת
 קרן היסוד בקובנא קבלנו ספרים שונים אשר חפשונו. הגנו מודים להרב י. א.
 איש שלום (טאוורין) ולרב י. מ. הכהן לעסין (קירון) עבור מתנותיהם. — ע"י
 הגב' קסמילי (פיסה) קבלנו כרכים של עתונים במקצוע העבודה הסוציאלית. —
 ד"ר ליאו רוטשטיין (Millburn, N. J.) המציא לנו ספרים במקצוע החיסית. —
 א' ש. שורץ (ירשלים) נדב לנו כרכי, ההשקפה הבין-לאומית של העבודה.

חברת לזכרו של יוסף חזנוביץ.

פרסמנו את החוברת, תולדות בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי עק
 שנת תר"ף ביום כ"ט כסלו תר"ץ, אשר בו מלאו עשר שנים למותו של
 מוסד בית הספרים ד"ר יוסף חזנוביץ.

מחלקת האוטוגרפים והפורטרטים.

למחלקה זו (אסף שבֶּכְרֶזֶן) נדבו בזמן האחרון: הועד הרומני לעניני
 האוניברסיטה הירושלמית (ד"ר מ. א. הלוי, בוקרשט): אוטוגרף של צבי מנחם
 פינְלֶש ("רכה של תורה"), אבי העסקן הציוני שמואל; ד"ר אריך אַבשטיין (ליפציג):
 אוטוגרף של אביו המנוח, הפרופ. וילהלם אבשטיין; אלמנת הפרופ. לרפואה
 ליאופולד אֶזֶר (וינה): כתי"י ותמונה של בעלה המנוח; ד"ר גרד א. אֶקֶיאָל
 (ריצ'מונד, ע"י הפרופ. הרי פרידנולד): סכתב ותמונה של הפסל האמריקאי משה
 אזקאל; הא' ליאו בוכמבאום (מוסנוביץ): סכתב כתימתו של הרב ר' דב בריש
 קיזלש, שעמד על צד הפולנים בימי מרד בשנת 1863; הגב' מרים כֶּרְנֶבריאָל
 (ירושלים): ציור סכתבים מגדולי הסופרים האירופאיים; הרב ר' צבי הלוי איש
 הורוויץ (דרודן): אוטוגרפים של שני רבני אמשטרדם: ר' שמואל ברנשטיין ור' שאול
 ב"ר אריה (בנין אריאלי); הא' ברוך טברסקי (אנטורפן): תמונת אביו זקנו
 הרב ר' מרדכי רב טברסקי מהורניסמפול; ד"ר ליאופולד טיגרטן (נסלן): ארבעה
 סכתבים בתוכן חשוב של דודו הציר מוריץ גומליב; ד"ר הלל יפה (חיפה); סכתבים

מהרצל, אלכסנדר מרמורק (על ראשית הפעולה נגד הסלדיה בא"י) ועוד; משפחת הפרופ. צורה לזמברוזו (ע"י הועד לעניני האוניברסיטה הירושלמית ברוסיה): פנקס רשימותיו בסיוורו את פריס בשנת 1870; הא' שלמה מרקום (הרבורג): אוטוגרף ותמונה של אביו, הסופר הפילוסופי ר' אהרן; ד"ר קרל נובק, מזכיר ה"ניאָה פריאָה פֿרסֿה" (וינה): כתי"י של ד"ר אדוארד בֿֿֿ, מו"ל העתון הזה והנזכר כששים פעם ביומניו של הרצל; הא' מאיר מֿֿֿ (אקרמן): חוברת-תוים אוטוגרפית של הקומפוזיטור מרק מרקוביץ ורשכסקי; הציור ה. מ. פֿן (ע"י הא' ל. ו. הרנעש): כסח סכתבים ותמונות, בתוכם של אנֿסקי וזוקי. בן יגלי; הדוכס גיובני קלונה (צזרו, ע"י הועד לעניני האוניברסיטה הירושלמית ברוסיה): אוטוגרף של המדינאי־הפיננסיסט לואיג'י לוצטי; הא' פאול קֿֿֿ (פריס): תמונות האחים הזמרים המומרים תיאודור (מיסר הסנור בירושלם) ואלפונס מֿֿֿ, וגם סכתבו של האחרון; הא' בצלאל ראת (לונדון, ע"י אחיו הפרופ. ח. ו. ראת, ירושלים: שטר־קבלה של הסקובל והמשורר ר' משה זכות (תפתח ערוך"י); ד"ר ולטר שטייניץ (ברסלאו): כתי"י מדעי ותמונה של אחיו הסנור, הפרופ. ארנסט שטייניץ; כמו כן נתוספו לאסף הזה ארבע עשרה תמונות מגדולי הרופאים בווינה וגם אוטוגרפים של: הרב ר' וולף בוסקוביץ (סדר משנה"י); פֿֿֿ הרשל, לורד־קנצלר של אנגליה; הפרופ. הבֿֿֿֿ הרמן ומֿֿֿ, שהביא את הרצל בקשר עם השולטן עבדול המיד (כתי"י אוטוביוגרפי, שקוד לא פורסם?), כנראה, בשם: "זכרונותיו של מֿֿֿ באירופה"י); ר' יהושע כנציון סגרי, רב בקרצ'ילו וחבר הסנהדרין של נפוליון; מאיר אנשל רומשילד (1812—1743), אבי המשפחה הידועה.

סטטיסטיקה.

בחדשים נובמבר, דצמבר 1929 וינואר, פברואר 1930 נרשמו 1934 ספרים חדשים ב 3447 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א במרץ 1930 168.697 ספרים ב 218.096 כרכים.

ביבליוגרפיה *

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

1. הזמן; עתון יומי. תל אביב, שותפות "הזמן", דפוס איתן ושושני, תר"ץ. 32 : 48.
העורך האחראי: [פסח] גינזבורג. גליון א' יצא בכ"ג בשבת.
עם גליון ל"ח שיצא בו' אדר נפסקה הופעת העתון "עד הודעה חדשה".
2. מטעי ארץ ישראל בע"מ, את וייט ובנו, (לבנט), יפו. מדריך מסחרי לעניני ההדרים. תל אביב, דפוס אמנות, 1929. 24 : 32.
שבועון. יוצא בשמות שונים: גומ. 2. בשם "מדריך מסחרי להדר", גומ. 5. בשם: "מדריך מסחרי לפרי ההדר".
3. המכבי; ירחון לעניני החנוך הנופני. כלי מבטאה של הסתדרות המכבי בארץ ישראל. ירושלים, (דפוס הספר), תר"צ. 14 : 22.
העורך והאחראי: אביעזר גלין. — חוברת א' שנה ה' יצאה בחשון. — גתחדש אחרי הפסקה ארוכה. — ראה גם ק. ס. שנה א' ע' 10 ושנה ג' ע' 87.
4. ציון; ידיעות החברה האזרחית ואתנוגרפיה. יוצאת שש פעמים בשנה ע"י ועד החברה האזרחית בהשתתפות דביר. ירושלים, דפוס נ"ס, תר"ץ. 15 : 22.
העורכים: שמחה אסף ובן ציון דינזבורג. גליון א' יצא בחשון.
5. קול תורה; ירחון רבני מרכזי לחדושי תורה בהלכה ובאגדה וכל הסתרחש בעולם הרבנים והרבנות בארץ ובגולה. יו"ל מטעם ועד הרבנים המאוחד ... בעז"ק ירושלים ... וסביבותיה בארץ-ישראל. העורך: הרב שמואל אהרן וועקבר. המו"ל: הרב יוסף אליהו קירשנבויים. ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תר"ץ. 15 : 22.
חוברת א' יצאה בכסלו.

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. — המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו במסמיתים.

6. **New Jerusalem**; (official organ of the International Christian scientist association; published monthly at headquarters Mizpah, Jerusalem, Palestine. Winifred W. Gatling, responsible ed.) Jerusalem, 1929. 21:29.

גליון א' יצא בינואר.

ב. קבצים ומאספים.

7. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת הפועלות. דברי פועלות; טאסק. תל אביב, מועצת הפועלות, (דפוס אחדות), תר"ץ. III, 243 ע. 16:24.

העורך: רחל כצנלסון-רובינשטיין.

ע' 237-243: ביבליוגרפיה בשאלת הפועלת בארץ-ישראל (מכילה את הכתוב בשאלות הפועלת בעתונות [ובספרות] הפועלים בא"י בשנות תרע"א-תרס"ח. מסודרת ע"י מ[רדכי] ק[ושניר]). מדורות המאסף: במבחן; עם הצבור; העובדת; עם הילד; בתחומי היחיד (רחל-שירים); קטעי רשימות מתוך יומנים ומכתבים; מרשימות ש. בוגן, מעזבונה; נספחות.

8. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי תל-אביב ויפו. אגודת פועלי הדפוס. עיון פועלי הדפוס. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר ואחדות), תר"ץ. 31, [1] ע. 15:23.

האחראי: גור אריה שדה.

מן התכן: ספירת פועלי הדפוס בתל אביב (1.12.1929). — לחולדות הדפוס בארץ ישראל. [מאת יוסף ריבלין, גרפס לפני כן בעתון "מזרח ומערב"]. — מתוך פרטיכל של אגודת פועלי הדפוס בירושלים משנת תרס"ב. — קצת מונחים.

9. לוח הגאולוגיה והישועה לשנת תר"ץ ... עם סדרון קצר למקומות הקדושים ולבתי מסחר בא"י ולמוסדות הצבוריים בירוש' ... מאת הסו"ל אליעזר שחור ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תר"ץ. 224 ע. 8:11. את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 289.

10. פועלי ציון. א"י. הדגל; חוצאה חד-פעמית של מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון). תל אביב, דפוס, תל אביב ציפקין, 15 נובמבר 1929. 4 ע. 35:49. האחראי: ח'יים שריסמן.

11. פועלי ציון. א"י. על חם שסר; קובץ מאמרים, הוצאת מפלגת פועלי ארץ-ישראל (פועלי-ציון שסאליים). יפרתל אביב, (דפוס אמנות תל אביב), 10 בספטמבר 1929. 48 עמודות. 17:25.

האחראי: מ[נוט] אלקין.

12. פועלי ציון. א"י. קריסה; הוצאה חד-פעמית של מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון). תל אביב, דפוס "תל אביב" ציפקין, 19 בדצמבר 1929. 4 ע, תמונת ב. בורוכוב. 49:35.

האחראי: [חיים] שריפטמן.

13. רשמות; סאסף לדברי זכרונות, לאתנוגרפיה ולפולקלור בישראל. ערך על ידי חיים נחמן ביאליק ויוהושע חנאן רבניצקי. כרך ו. תל אביב, דבור, (דפוס איתן וששני), תר"ץ. IV, 566, 121 ע. 25:17.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 89.

א. תחנן: I. תפוצות ישראל. האנוסים בפורטוגל מאת נ. סלוש; יבני ישראל בהורו- גולדשטיין. II. זכרונות: מספר חיי-פ. מינקובסקי; פרקי זכרונות (סוף)-אחד העם; קלמן שולמן-בן עמי; חולדות ימי חיי-י. י. ששארני. III. גזרות ושמדות: אוכרת יצחק (סוף)-ז. אפשטיין; הנדחים-צ. שמש; אותו ואת בנו (צואת גידון למיתה). IV. לתולדות הישוב בארץ ישראל: מזכרונות איש ירושלים-א. כהן-רייס; ארבעים וחמש שנה-מ. מאירוביץ. V. לשון וספר: לשון הנגב-ק. לויאס; כנויי משפחה עבריים (סוף) א. ש. רבינוביץ; הפולקלור של היהודים הספרדים (סוף)-ב. עזיאל; משלי עם (סוף)-ש. איינהורן. VI. אמנות ושירה: החוגים בקהלות מפורסמות-א. צ. אידלטון; מה היו שרים בפלך סובלק לפני מאה שנה-ש. איינהורן; שבעה שירי עם-דניאל לייבל. VII. כתבים ואגרות: הנדחים בארץ מצרים-י. י. יהודה; תעודות-ש. אסף; שתי פקודות של וורת המלחמה התורכית-ש. ייבין; אגרת אדמו"ר ר' דובר בהרש"ו שניאורסון; מכתבי ר' מאיר שלום וד"ר אברהם ברלינר לר"י רייפמן; מעבוננו של המשורר י. ל. גורדון-א. ר. משביצקי; מכתבי אד"ם הכהן לעבדנאהן מיכ"ל ועוד, לזאב הכהן קפלן; מכתבי פלוגיאן, צווייפל ופיין ליל"ג; אגרות יל"ג ללעטריס; אברהם יעקב פאפירנא רמ"ל לילינבלום. א"י שפירה, י. מרגלית ונ"ס; מכתבי הרמן שפירא וצווייפל לא. הרבני; מכתבי ש"י אברמוביץ (מנדלי מו"ס) לבן עמי; מכתבי י. ה. ברנר לש. ביחובסקי; ממכתבי יהל"ל האחרונים (עם שני שירים) לחג"י; עוללות.

14. צווישן צוויי און דריי; זאמלונג פאר ליטעראטור און קולטור. ארויסגעגעבן פון דעם יידישן ליטעראטור און זשורנאליסטן קלוב אין ארץ ישראל. תל אביב, דפוס פרדו, דעצעמבער 1929. 33, 111 ע. 35:25.

האחראי: מרים זילברצ'יג.

ג. ספרים וחבורות.

15. אלערוסי, אברהם בן משה. לזכר עולם דם צדיקים; קינות הרגומים ושרופים בא"י. חבור הרב אברהם ... משה הלוי אלערוסי ... ירושלים, (דפוס חספר), תר"ץ. 32 ע. 15:12.

16. אלפרסון, מ[רדכי]. 30 שנות החתישבות היהודית בארגנטינה. תרגם מן[שה] אנהרן ביגל, בצירוף הקדמה מאת הורש[דנור] נוסברג. ספר ראשון. תל אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר, 1930). 232 ע. 15:21.

= ספרית "חברה" 1930. ספר שני.

יצא בפעם הראשונה במקורו, ביוזמת, בשנת 1922 בארגנטינה, ואח"כ שנית בברלין. המחבר שהנהו עד היום הזה אכזר במושביו מוריציה הירש, הנהו אחד הראשונים ממש שבין מתישבי ארגנטינה היהודים, מלבד זה הנהו אחד העסקנים הותיקים. — וספר זה, אם כי הוא נכתב בצורת זכרונות, הרי הוא לאמתו של דבר סיכום פעולתו העסקנית-ספרותית של המחבר. — ולכן ראו עסקני ההגירה וההתישבות, וישראל ונגויל כראשם, את הספר הזה כמקור האוטנטי היחיד לענין ארגנטינה. (מתוך הקדמת ההוצאה).

17. בבלי ח"ל. נגינות ארץ; שירים. תל אביב, הדים, (דפוס אחדות, תרפ"ט). 50, [1] ע. 15 : 21.

מכיל 25 שירים קטנים ושיר אחד גדול יסרגיב מכפר תבור.

18. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. גרלת שלמה; שלש אנדות כתובות בידי ח. נ. ביאליק. א. בת המלך ובן זונה. ב. שלמה המלך והאדרת המעופפת. ג. כסא שלמה. תל אביב, דביר, (סדר במסדרת דביר ונדפס בדפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 23, [1] ע, ציורים. 17 : 24.

הציורים מאת נחום גוטמן.

19. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. דור דור וסופריו; אנטולוגיה ספרותית למתלמדים ולעם (בצרוף סבאות). הסדרים ח. נ. ביאליק ויוהנשע חננא רבניצקי בהשתתפות יעקב פייכמן. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תר"ץ. 19 : 26.

מיכה יוסף ברדיצ'בסקי : בדרך רחוקה. לארץ אבות. בתים. קרובים. פרה אדומה. פדיון. מעבר לנהר. על הספר. מלשון אל לשון. III, [1], 26, [1] ע.

בראשו הקדמה על ברדיצ'בסקי מאת יעקב פייכמן.

מיכה יוסף לבנון : שלמה וקהלת. נקמת שמשון. יעל וסיטרא. ר' יהודה הלוי. שירי הגיון. III, 16 ע. בראשו הקדמה על מיכ"ל מאת יעקב פייכמן.

דוד פרישמן : שלשה שאכלו. הוא נפטר. תתחדש. שני גבורים. שירים. בקרת. 4, 31 ע.

בראשו הקדמה על פרישמן מאת יעקב פייכמן.

רבי נחמן קרוכמל : מתוך ימורי נבוכי הזמן : גוים ואלהיו. עם עולם ומועדיו. מועדי עם עולם. III, [1], 16, [1] ע. בראשו הקדמה על רביק מאת פלישל לחובר.

את הקדמים ראה ק. ס. שנה ר' ע' 433.

20. ביסטרצקי, נתן. יהודה איש קריות; חזיון בחמש קלילות. ירושלים, (דפוס הספר), תר"ץ. 167 ע. 12 : 17.

21. בלנק, ש[מואל] ל[יב]. צאן; ספור. ברלין—תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר בת"א), תר"ץ. 180 ע. 15 : 21.

22. בן יהודה, אליעזר. ישראל לארצו ופלושוננו; קבץ מאמריו עד להופעת קתונו, הצב"י. סודרו הוערו והוצאו בפעם הראשונה ע"י איתמר בן-אב"י. ירושלים, הסול"י, (דפוס עזריאל), תרפ"ט. XIII, 234, [1] ע. 18 : 25.

עם תמונת המחבר בראש הספר ופסטימיליה של כתב ידו בסופו. עם הערות של יעקב כנעני. — ע' IX—XIII הקדמה; בשם 'המתחיל' מאת פרופ. ד"ר יוסף קלוזנר. התכן: א: [23] מאמרים [מתרל"ח-תרמ"ד]. ב: [4] מסמכים. ג: נוספות [של מינס, לילינבלום, סמולנסקי].

23. ברנפלד, שמעון. סבוא ספרותי הסטורי לכתבי הקדש. כרך רביעי, ספר שביעי. תל אביב, דביר, (דפוס אחרות), תרפ"ט. [4], 185, [1] ע. 18: 25. עם רשימה ביבליוגרפית בסוף. את הקודמים ראה ק. ס. שנה א' ע' 30 וגם ק. ס. שנה זו מספר 137.

24. גבירול, שלמה בן יהודה. שירי שלמה בן יהודה אבן גבירול; מקובצים בעזרת חכמים על-פי ספרים וכתבי יד וסדרים מוגהים ומבוארים על ידי חניינס [נחמן] ביאליק ויוהושע חנאן רבניצקי. ספר ששי. מלואים II. תל אביב, דביר, (דפוס איתן ושושני), תר"ץ. XVI, 92, 60 ע. 20: 27. אוצר שירת ישראל בספרד. כרך ששי.

... לידם [של המויל] בא החמר החדש בשפע רב, ועם זה לא פסקה גם עתה עדין התקוה להשגת חמר חדש, והוא שהכריחם ליחד לקבוצת השירים והפיוטים החדשים ספר שלם בפני עצמו ולדחות שוב את הנספחות — הכוללות המון הערות ובאורים ותקונים ושנויי גוסחאות לכל הכרכים — לספר עוד אחד, שיבוא באחרונה כחתימה לכל הכרכים של שירי רשביג'. (מתוך ההקדמה).

את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 191. השוה גם ק. ס. שנה ה' ע' 30 מספר 111. 25. גנסיק, אורי [נסיק]. כתבי א. ג. גנסיק; ספורים. כרך א. (מהדורה ב'). תל אביב, כתובים, (דפוס ווידרסלבסקי וסיניץ), תר"ץ. [1] ע, תמונת המחבר. 16: 24.

תכן כרך א': הצדה. בינתים. בטרם. אצל. — מהדורה א' יצאה בורשה, תרע"ד. 26. גריבסקי, פנחס. סגנוני ירושלים; כולל תעודות הסטוריות, כתובות עתיקות, מכתבי אנשי שם וכו' לתולדות הישוב היהודי בא"י. נעתקו מגופי הסכתבים ונמסרו לדפוס על ידי פנחס בן צבי גראייבסקי. חוברת א—ד. ירושלים, דפוס צוקרמן וציון, תר"ץ. [20], 17—32; 34; 44; 24, 28 ע. 16: 24. עם תמונות בכל החוברות. בחוברת א' תמונת יגאוני ציון וירושלם לעדת הספרדים. לחוברת ד' נספחה חוברת מיוחדת עם שער מיוחד: כך שני: כתבי ר' יוסף ריבלין ז"ל על ירושלם וקירותיה. תרכ"ד-תרנ"ו. נאספו ויצאו לאור בקובץ מיוחד ע"י פנחס בן צבי גראייבסקי.

27. דוסטויבסקי, פ' [ידור] [מיכאילוביץ] [Fiodor Mikhailovich Dostoevskii]. שירים; רומן. תרגום שלמה הרברג. כרך א. ירושלים, מצפה (דפוס אחרות), תר"ץ. 370 ע. 14: 21. (ספרית תרבות)

28. דעת; ספרי מדע לנער ולעם. תל אביב, קופת הספר, (דפוס אחרות), תר"ץ. 12: 17.

חובי ד: גיקי, אנרכיבלד [Archibald Geikie] גיאולוגיה, תרגם בשנויים ומלואים חללים בוגרשוב. (46 ציורים), 129, [3] ע.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 435.

29. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי חיפה.
סכתב חוזר לפועלי חיפה. חיפה, (דפוס סוכובולסקי), 1929. 8 ע. 24 : 31.
יצא ב 30 בנובמבר.

30. ועד הלשון העברית. ילקוט צמחים. מסודר על ידי חברי
ועד הלשון פוסח אורבך ומלדכי אורחי (קרישבסקי). תל אביב, (דפוס
הארץ), תר"ץ. 121, 44, 28 ע. 15 : 20.

= מלוני ועד הלשון, ב. — מסודר לפי א"ב של השמות העברים. בסוף המחברת
נתנו שתי רשימות של שמות הצמחים בלטינית ובגרמנית בסדר אלפביתי, עם רמזות
לשמות העבריים שבגוף המחברת. — בהערות מביאים המסדרים את היסוד לקביעת כל שם
ושם: המקור בספרותנו העתיקה, ובמלים מחודשות שמו של המחדש. — במלים מחודשות
השתמשו בעקר ברשימות שמות הצמחים של אליהו ספיר ז"ל וא. הראובני.
את המלון הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 437.

31. ועדת החקירה: דין וחשבון מלא מעבודת ועדת החקירה
הפרלמנטרית בירושלים, החל כיום 24 באוקטובר 1929. חלק ג—ד. תל אביב,
הוצאת הספרים תל אביב, (דפוס סטרוד וכניו), [תר"ץ]. 92, 109 ע. 16 : 24.

עפי הסטינוגרמה בעתונים "דבר", "דאר היום", "הארץ" ופולשתי ביליטיין בצרפת
תעודות, תאורים ורשמים. חלק ג' מסיים ב 23 בנובמבר. עם תמונות: 1) לוק מי שהיה
ממלא מקום הנציב העליון ו-2) מבקר ועדת החקירה בבית הממשלה בחיפה. בראש המעספת:
מה אומר לוק? — חלק ד' מסיים ב 4 בדצמבר. עם תמונות: 1) אחדות מאבני הכתל המערבי
ו-2) חברי ועדת החקירה ועורכי דין של הצדדים בצאתם מחקירת המופתי במשרדו
בירושלים העתיקה. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 437.

32. ורן, ז'ול [Jules Verne]. סיכאל סטרונוב. חלק ראשון ושני
תרגם וצחק לויב כרוך. תל-אביב, אכנות, (דפוס הפועל הצעיר), חש"ד,
[תר"ץ]. 272; 251 ע. 14 : 20.

33. זוטא ח[יים] א[ריה]. נסיון של תכנית ספרטת לסמודי
התנ"ך בבית הספר העממי. ירושלים, הסתדרות הסורים, דפוס הספר, תרפ"ט.
[11], 79 ע. 18 : 26.

= "אוצר המורה". ד.

מתוך ההקדמה: "... הינסיון בנוי על קביעות שש שעות בשבוע בכל שנות הלמוד,
מלבד שלשת היזמנים הראשונים, שהלמוד על-פה נתן בששה חצאי שעה בשבוע ... אחת
המטרות של הינסיון ... היא ידיעת כל ספרי התנ"ך וידיעה רחבה (שלש פעמים למוד
החומש [עם-ספורי-המקרא] ופעמים הנביאים הראשונים). אומן בפירוש רש"י במדה מספקת
חונק הנלמד על ידי הבעה בכתב, פתוח הדמיון על ידי כיור וציור ועל ידי קריאת ספורים

תנכיים ומאמרים (במחלקות הגבוהות), ובשנה האחרונה גם מבוא לכתבי הקדש ... אין זאת אומרת, שלא תהיינה השמטות קלות ... מן שנת הלימודים הרביעית מתחילים הלימודים רק על פי המקור גם בתורה גם בנביאים ...

34. טורגניב, איב[ן] ס[רגייבitch Turgenyev]. ניר; וספור. חרגום מונחם זולמן זלפובסקי. ירושלים, סצפה, (דפוס אחדות), (תר"ץ). 307 ע. 14 : 21.
(ספרית הרבות)

35. יפו. לשכת המסחר. ביולטין שנתי 1928-1929. תל אביב, דפוס אמנות, XVIII, 56, 78, [2], XXII ע. 17:25.
עם שער אנגלי מיוחד: Chamber of Commerce, Jaffa & District. Annual Bulletin 1928-1929. הסכסס בעברית ואנגלית.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 186.

36. ירושלים. האוניברסיטה העברית. תכניות חוגי הלימודים בפקולטה למדעי הרוח. (בצירוף תיקונים ומילואים לתקנות הפקולטה). ירושלים, תר"ץ. 35 דף. 21 : 33.
בהקדמה מתוך כתב מכונה. — נדפס בצד אחד של הדפים.

37. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. תולדות בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי עד שנת תר"ף. ירושלים, (דפוס הספר), תר"ץ. II, 26 ע. 18 : 22.

עם תמונת דר' יוסף חנוכיץ. — החומר נאסף ונסדר ע"י א. יערי.
38. כשדאי, צבי, להר סיני; (על פי מקורות שונים של ספורי תיורים וציורים-נוצרים וכו' והעיקר — מה שראיתי בעיני). חיפה, דפוס ורהפטינג, תר"צ.
[7], 4—134, [2] ע, תמונת המחבר. 14 : 20.

39. לבני, דוד. ירושלים דלימא. חלק א: ווילנא לפני ארבעים שנה. אישים, מאורעות, מנהגים. חלק ב': א. צער גידול בנות (ספור). ב. הגאון מוילנא ע"פ פרופ. שולמה שכתר. ומאת דוד לבני (וויסבורד). תל אביב, (דפוס סטרוד), תר"ץ. חלק ראשון ושני. 182; 220, [2] ע. תמונות פכסימיליה, תוים. 12 : 17.

40. לואיס, סינקלר [Sinclair Lewis]. פּוֹיט; רוסן. חרגום י. פישמן. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 387 ע. 14 : 21.
— ספרית שטיבל 1930. I

41. לוין, ב[נימין] מ[נשה]. אוצר הגאונים; תשובות גאוני בבל ופירושהם על פי סדר התלמוד. כרך שני מסכת שבת ערוך ע"י ב. ס. לוין. ירושלים, דפוס ורהפטינג (בחיפה), תר"ץ. [10], [5], III, 164, [1], 123, [3] ע. 18 : 25.
(נדפס בסיוע האוניברסיטה העברית בירושלים. — הערות מוסגרות בחצאי מרובעים הן של הפרופ. יעקב נחום) אָפּשטין.)

עם שעל מיוחד באנגלית. — את הקורם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 299.
חלק ראשון: אוצר התשובות. חלק שני: אוצר הפירושים. אל הספר צרופה אגרת
מין הרב הראשי לאי אברהם יצחק הכהן קוק.

42. ליפסון, מ[רדכי]. קלר לר; טעשיות ושיחות, אמרות ובריות,
הסצאות וחידות, הנהגות ומדות טן השגור בפי העם על אישי ישראל מדור דור
מלוקט ספי אנשים ומפי ספרים ומתוקן לדפוס בידי מ. ליפסון [מרדכי נבורבסקי]
תל אביב, דורות, (ברפוס אחרות בתיא), (1929), VIII, 311, [1] ע. 16 : 24.

43. לנער; ספרית ארץ ישראל של הקרן הקיסית לישראל. תל אביב,
אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 12 : 18.

חוברת יג: שחראי, א[לטר] י[עקב]: סבריה. 83 ע, 7 טבלאות-תמונות.
חוברת יד: סמילנסקי, מ[שה]: חזקה. 84 ע. 14 תמונות, מפיה עם באור
למפה מאת א[ברהם] י[צחק] ב[כנר].
חוברת טו: יפה, ל[יב]: פרופ' הרמן שפיץ. 83 ע, 4 תמונות.
בחוברת ניתנת גם האוטוביוגרפיה של ש ש י ר א וקטעים ממכתביו ומאמריי. הקטעים
לוקחו מן החוברת כתבים ציוניים, ירושלם, בעריכת בן-ציון דינבורג.
את הקדמות ראה ק. ס. שנה ו' ע' 305.

44. מגלות לבתי הספר, תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר וחשור),
תרפ"ט-תר"ץ. 12 : 17.

יצאו על פי הצעת מחלקת החנוך של ההנהלה הציונית בארץ ישראל. רוב החוברות מנקדות.
חוברות אחרות בסריה זו ראה ק. ס. שנה ו' ע' 438.
21: קרוכמל, נחמן: מורה נבוכי הזמן. דפים נבחרים ומבארים עיי
א[שר] בן-ישראל. 39, [1] ע.
22: בחיי בן יוסף' מקודא: חובות הלכות לרבנו בחיי הדין. קבץ לקוטים
מסודר ומבאר לבתי הספר ולעם על ידי א[ברהם] צפרוני. 36 ע.
28: משניות: מסכת ראש השנה: משנה מסדרת לבתי הספר. [4], 27 ע.
בלי השמטות.
29: משניות: מסכת מגלה: משנה מסדרת לבתי הספר. [4], 22, [2] ע. בהשמטות.
30: משניות: מסכת אבות. משנה מסדרת לבתי הספר. [3], 66, [1] ע. השמטות
קטנות המסומנות בע' [3].
36: הרודוט [Herodotus]: ספורי הרודוט. חוברת א. קצום וסולון. כתוב
עברית ביד י[צחק] ל[יב] ברוך. 49 ע.
38: הרודוט: ספורי הרודוט. חוברת ג. המצרים. כתוב עברית ביד
י. ל. ברוך. 52 ע.
39: הרודוט: ספורי הרודוט. חוברת ד. הבבלים והפרסים. עברית ביד
י. ל. ברוך. 28 ע.
49: סטבסקי, משה: אי שפע, ב. בנגב: [ספורים]. 48 ע.
50: סטבסקי, משה: אי כי טוב, ב. המספחת: [ספורים]. 28 ע.

- 51: פרישמן, דוד: א. בשביל המשיח; ב. אגדות; [שירים]. 28 ע.
- 52: אש, שלום: יחומים, (ספור). 19 ע.
- 53: אגסקי, שלמה: אמתחת הקמה; חרגם אברהם שלונסקי. [שיר]. 20 ע.
- 55: [ברדיצ'בסקי] בן-גוריון, מיכה יוסף: א. היציאה; ב. הברחה; [ספורים]. 38 ע.
- 56: בן-אליעזר, מ. [פסידונים של משה גלמבוצקי]: הבורח. 27, [1] ע.
- 57: שמענוביץ, דוד: א. זקנות; ב. הגיון; (בלדה). 27 ע. מצויר.
- 61: בוגרשוב, ח[יים]: בארצות רחוקות על פי תמונות-אפי גיאוגרפיות של א. ב. גרובה ואחרים. מלקט ומעבד על ידי ה. בוגרשוב. 24 ע.
- 62: גוייר, ס.: נסיעתי על פני החדקל. חרגם י[חיא]ל יחיאלי. 40 ע.
- 63: דרוין, צ'רלס [Charles Darwin]: ארץ האש. מאת טשרלס דרוין. חרגם מ[רדכי] אורתי. 24 ע.
- 64: בוגרשוב, ח[יים]: סיוול ביהודה. 25 ע.
- 65: סוטר, י.: מסע בנג'ס מאת י. סוטר. מעבד עיי. פ. גונתר. חרגם י[חיא]ל יחיאלי. 42 ע.
- 66: עזריהו, יוסף: חפושית-פרעה (ע"פ י. ה. עבר). 37, [1] ע. ציורים.
- 69-71: גיבסון, צ'רלס ר.: מהו חשמל? מסעוריו של אלקטרון. מאת צ. ר. גיבסון. בעבודו של ה. גיבסון. מתרגם עברית על ידי ח[יים] צביאלי. א. האלקטרונים. ב. בזרם ג. גלי עולם. 107 ע. מצויר.
- 81: יוסף בן מתתיהו פלויוס [Josephus Flavius]: מפלת יודפת. פרק מתולדות מלחמות היהודים עם הרומאים. חרגם י[עקב] ג[פתי]ל ש מחוני. סדר לבתי הספר עיי בן-ציון דינבורג. 40 ע. [עם הקדמה על יוסף מאת המסדר].
- 82: יוסף בן מתתיהו פלויוס: מפלת מצדה. פרק מתולדות מלחמות היהודים עם הרומאים. חרגם י. ג. ש מחוני. סדר לבתי הספר עיי בן-ציון דינבורג. 28 ע. תמונות. [עם הקדמה מאת המסדר].
- 83: יוסף בן מתתיהו פלויוס: חרבן ירושלים ושרפת המקדש. פרק מתולדות מלחמות היהודים עם הרומאים. חרגם י. ג. ש מחוני. סדר לבתי הספר על ידי בן ציון דינבורג. 41 ע.
- 89: סמילנסקי, משה: חוב'ה נזר. [ספור]. 58 ע.
- 91: ויץ, יוסף: הפחידה; (ציור). 16 ע.
- 101: אמתי, חנה: מתנת הים לחנוכה. 13, [1] ע. ציורים.
- 102: אמתי, חנה: סביבון לחנוכה. 15 ע. ציורים.
45. מנגם, י[הודה] 5[יב], כמו כס הגוויים? ירושלים, (רפום ווייס), תר"ץ. [12], 64 ע. 14: 21.
- מאמרים בשאלת היחסים בין היהודים והערבים בא"י.
התכן: הקדמה; -בכל הגוויים?; סכום מאמרו של מר פילבי; מדינה בין לאומית;
ועדה ממלכתית; ארץ ישראל והגולה (1923); הפוליטיקה הציונית (1921); פועלי ציון (1919);
הקדמה ל-על פרשת דרכים מאת אחד-העם (1921).

46. מורשה, ו. מ. [V. T. Murché]. שעורי הסתכלות בפיסיקה. מתורגם מאנגלית ע"י מושה כנארי ומושה כוכבא. נחלק בו: החסר, נוזלים, אוויר, מכניקה, תורת החם. טלואים: תורת הקול. (העורך ... שמואל סטבורסקי). ירושלים, המתדרות הסורים העברים בארץ ישראל, דפוס הספר, תרפ"ט. [71], 301 ע. 23:15.

= "אוצר המורה". ו.

עם ציורים שונים. — ח"א ראה ק"ס שנה ה' ע' 301.

47. מינין, בנימין. ספר ההסתלקות; כולל סדרי מלוקם של צדיקים ... לכן הארי ... בעש"ט ז"ל ותלמידיו ועד דור אחרון. תל אביב, כתובים, (דפוס וידיסלכסקי ומינין), תר"ץ. 39, [11] ע. 17:25.

ע' [40] "מקורות".

48. מלמד, רחמים בן חיים. חיי רחמים; פירוש זהר ... וירושלים, כל שם המדפוס, תרפ"ט. 53 ע. 16:24.

באכסמפלר שלפנינו אין שער.

49. מקדונלד, דו[ימס] רמזי [James Ramsay Macdonald]. פוליטיקה של מפלגת העבודה; תרגם יוסף כרמין. בצירוף תנועת העבודה והעם, תרגם י. הלוי. תל אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר, 1929). 223 ע, תמונת הסמך. 15:21.

בראשו תולדות המחבר וכסופו תוספת והערות מאת דוד קל ע"י.

מתוך הקדמת המו"ל: "עם ספר זה, הראשון לספריתנו החדשה בשנת 1930, אנו מתחילים את מפעלנו, המכוון לבנות בית קבוע לספרות המדעית בענפי החברה והמדינה בשפתנו. — כונתנו לתת בספרית השנה הבאה שורה של ספרים קלי סגנון ובני סמך במקצועות שונים של מדעי החברה והמדינה. בה בשעה אנו מתכוננים לקבוע אכסניה ולתת מקום קבוע לספר המקורי במדעים האלה".

50. מרכס, קרל [Karl Marx]. הרכוש. בקורת הכלכלה המדינית. מסודר ומלוקט להכנת הרבים ע"י יוליאן בורכרדט [Julian Borchardt]. מתורגם מגרמנית ברשיון המסדר מהוצאה השבועית בידי ישראל יברכיהו. תל-אביב, הוצאת הסמך, תר"ץ. XI, 316 ע, תמונת הסמך. 14:21.

ראה גם ק"ס. שנה ו' ע' 306.

51. נורדוי, מלכס [Max Nordau]. כתבים ציוניים. תרגום חניים גולדברג. בעריכת פנישל צ'חובר. ירושלים, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 210, [11] ע, טבלת-תמונה. 15:21.

= כתבים נבחרים. ב.

כולל 11 גאומים שנאם בעשרת הקונגרסים הראשונים. ביניהם גאומיסט על הרצל ומאמרים אלה: הציוניות, האידאל ההכרחי, המבנות הפסיכולוגיות של האנטישמיות; תיאודור

הרצל (שני מאמרים); מהו הרצל לנו; הקונגרס הראשון. — עם תמונת צירי הקונגרס הראשון בקונגרס הציוני העשירי בבזל.
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 440 מספר 1738.

52. סטבסקי, משה. הבקר אור; וציורים ואגדות. (תל אביב), הוצאת באר טוביה, (דפוס הארץ), תר"ץ. 24, 29, 32, 64 ע. 18:13.

הלכן: ציורים: הבוקר אור. לאחותי באר-טוביה האורה. שחרה. היתום. שפע. בנגב. אגדות.
53. סילמן, קדיש יהודה. עברית חיה; ספר לסוד הדבור העברי לגדולים. א' עהר בוך פאר דערוואקסענע ווי צו רעדען העברעאיש. ירושלים, (דפוס איתן ושושנר), תר"ץ. 19, 6—220 ע. 17:12.

54. סינקלר, אפטון [Upton Sinclair]. נפט; רומן. תרגום אוהרן ראובני. כרך א' ו' ב'. ירושלים, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 290, 312, 111, 11 ע. 21:14.

55. סנקביץ, הנריק [Henryk Sienkiewicz]. הסבול; (נפור) תרגום עזריאל ונתן פרנק. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 290 ע. 21:14.
==ספרית שטיבל 1929. XII.

56. עפר; ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 17:12.

לז: בן ציון, ש[מחה]: נפלאות. אחים. — 8 ע, ציורים.
לח: בן ציון, ש[מחה]: מפי עוללים (מספורי בית המדרש). 8 ע, ציורים.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 166.

57. עפר; ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 17:12.

54: מיכאלי, מרדכי: מעשה ביתום וביתומה ובשלש צפרים. 15 ע, ציורים.
55: דושמן, י[שראל]: העלגות. 8 ע.
56: משיחות האחים גרים [Brüder Grimm]: מלך צפרדע. תרגום דוד פרישמן. 7 ע.
57: קיפניס, לוי: משפט הספרים. 20 ע.
58: מיכאלי, מרדכי: מנורת הפלאים. 12 ע, ציורים.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 166.

58. פוגל, דוד. חיי נשואים; רומן. ספר שני ושלישון. ירושלים, מצפה, (אחדות), (תר"ץ). 21, 433—434; 605—605 ע. 21:14.
(ספרית פרוזה מקורית, בעריכת אשר ברש).
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 441.

59. פוחצ'בסקי, נחמה. בכפר ובעבודה; ספורים. תל-אביב, הדים, (דפוס אחדות), תר"ץ. 212 ע. 21:15.

הלכן: בצל הקבוצה המוצא. שרה ורחמי. המשקי הבדירות.

60. פיכטה, יוהן גוטליב [Johann Gottlieb Fichte]. תעודת האדם (Die Bestimmung des Menschen) תרגם אברהם יערי. ירושלים, תר"ץ. 110 ע. 21: 33. (מבחר ספרי המופת הפילוסופיים לשימוש תלמידי האוניברסיטה העברית). בהקדגורף מתוך כתב מכונה.
61. פינס, ג[ח]. פרוזדור; דקדוק למתחילים עם תרגילים ... מכון לכתות הבינוניות של בתי הספר העסמיים ולמתאימות להן כבתי הספר התיכוניים. מהדורה שביעית (עם הוספות ותקונים). תל-אביב, דביר, (דפוס הארץ), תר"ץ. XVI, 78, [2] ע. 16: 25.
- מהדורה א' יצאה בורשה תרע"ב בהוצאת 'תושיה'.
62. פלמרין, קמיל [Camille Flammarion]. אסטרונומיה לכל; ספר למוד וקריאה לבתי ספר ולעם. תרגם אשר אָרְיֵךְ. ירושלים, בשמים, (דפוס הספר, תר"ץ). 221, [1] ע. 15: 23.
63. פֶּלֶר, י[צחק]. החשבון העשוי. חוברת א'—ב'. תל אביב, השכלה לעם, (דפוס אתון ושושני), תר"ץ. 14: 22.
- התכן: חוברת א: (בשביל המורה). 80, [1] ע.
חוברת ב: (לשנת הלמודים הרביעית). 49, [4], [1] ע.
64. [פרחי, יצחק בן שלמה]. צוף דבש; ומומר סלוקט מספרים ובסוף לקוטים מסי' תוסר דבורה מה שלא היה בדפוס הראשון. וירושלים, תרפ"ט. 235, [1] ע. 12: 17.
- באכסמפלר שלפנינו אין שער.
65. קבלקין, ראובן חיים. צרור ספורים. תל אביב, (דפוס קופשטיק), תר"ץ. 52 ע. 11: 16.
- התכן: הסגולר יענקל ומשפחתו. הרפתקאותיה של נשמה אחת. ר' חייקל ואשתו ציפה. אפרים וזבולון.
66. קיפניס, לוי[מן] ליבוביץ. ספירה. א: אחת ואחת. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות, c.1929), [2] ע. 30, 14: 21.
- מציר בידי א. אורלנד; ספר-למוד החשבון למעטות בצורת חרוזים וציורים.
67. קלחנה, יוסף. יוצרים ובונים; סאטרי בקרת. כרך שני. כרך שלישי ספר ראשון. תל אביב, דביר, תרפ"ט. VII, 221, 128, VII; ע. 16: 24.
- את הכרך הראשון ראה ק. ס. שנה ג' ע' 101.
68. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוס חשד והארץ), תר"ץ. 12: 18.
- חוברת קלה—קט: גדיש, דברי ספרות ומדע. בעריכת אשר ברש. 158, [1] ע.
- התכן: י. פיכמן; שבת בעיר (ספורי עם).—א. פינקרפלד; שירים לקטנים.—א. ברש; המקל הזקן (ספור).—י. למדן; על הר ביהודה (שיר).—יעקב שטיינברג; חברות

(ספור) — א. צ. גרינברג: לילדים (שיר) — פ. אוירבך: מחזור הפחמן בטבע — ש. טשרניחובסקי: הקסוד. אל השוקת (שירים) — יעקב רבינוביץ: משלות — י. קדן — בנדרובסקי: בית הספר — ד. שמעונוביץ: החרדל והדבש (משל) — א. צפרוני: ר' שמואל הנגיד — לויין-קיסניס: תמה — שלמה הלל: בת השמש (אגדה) — ח. בר-דרומא: מדבר יהודה — י. דושמן: ציר השער השבור (מעשיה אנגלית) — ב. רסקין: הילדה שתעתה (מעשיה) — ד. אשבל: החרמון — א. שמאלי: בעל תשובה (ספור) — א. ויזנסקי: אל תבטחו במאזנים!

קמ"א: ליבוביץ, זלמן: גדיים. א: שתי מעשיות. 14 ע.
קמ"ב: דושמן, ישראל: גדיים. ב: הסנונית, הכלב והעגלון; מעשה בחרוזים. 15 ע, ציורים.
קמ"ג: ספיבק, יצחק: גדיים. ג: שתי אגדות כתובות עברית בידי י. ספיבק. 14 ע.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה י' ע' 307.

69. קרשנשטיינר, גיאורג [Georg Kerschensteiner]. מהות בית הספר העמלני, עם חמשה לוחות וששה ציורים כנוף הספר. תרגמו סגרסניט ואוריה אירן וניהודה דבוסים. ירושלים, הסתדרות המורים העברים בא"י, דפוס הספר, תרפ"ט. 13], 155 ע. 14 : 21.
= ספרית יהד החנוך, ספר שלישי.

70. קרשנשטיינר, גיאורג [Georg Kerschensteiner]. מושג וחינוך באופי. תרגמו ניהודה דבוסים ואוריה אירן. בעריכת יעקב קופליבויץ. ירושלים, הוצאת הסתדרות המורים העברים בארץ ישראל, (דפוס הספר), תרפ"ט. 12, 12], 176 ע. 15 : 23.

= -אוצר המורה, ח.
עם הקדמה מיוחדת של המחבר להוצאת העברית.
71. רבינוביץ, יעקב. נדודי עמשי השומר; ספור. חלק ראשון ושוני. ירושלים, סצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 215 ; 231 ע. 14 : 21.
ספרית פרוזה מקורית בעריכת אשר ברש.

72. שטרן, ויליאם [William Stern]. נפש התינוק עד לשנתו הששית. חקר ויליאם שטרן בסיוע יומנים לא מודפסים לקצרה שטרן ... תרגם יצחק אפשטיין ע"פ המהדורה החמשית ... כרך א. ירושלים, הסתדרות המורים, (דפוס הספר), תרפ"ט. 17, 251, 11] ע, 4 לוחות. 16 : 24.
= -אוצר המורה, ז.

ע' 227-251: באור למנחים ולמלים בלתי מצויות או מחודשות.
73. שכספיר, ויליאם [William Shakespeare]. אומלל הכושי סויניציה. תרגום יוסאק מן הורד פלקינסון. תל אביב, מקורות, (דפוס גוטנברג), תר"צ. 161, 198 ע. 13 : 18.

תרגום זה של 'אותלר' יצא לאור בפעם הראשונה בשם 'איתאל הכרשי מוינעצא' בוויצק, תרל"ד.

74. שלום, נרשם. פראנץ רוזנצווייג וספרו כוכב הנאולה; דברי אזכרה שנאמרו באוניברסיטה העברית בירושלים כיום השלישים לסותו. ירושלים, (דפוס 'העברי'), תרצ"ן. ע. 24 : 14 : 21.

75. שלונסקי ד[ב]. הילד והסספר. א. שיחות במיתודיקה של לימוד החשבון מצורפות ע"י ד. שלונסקי. (תל-אביב, 'השכלה', דפוס וירסלבסקי ובינג, תרצ"ן). 90, 121 ע. 12 : 18.

ציור המעטפה מעשה ידי הצייר אלחנני.

76. שמש, ס[גדר] צ[בין]. משנה ספורשת. מסכת ברכות. עם שני באורים מספיקים באור הענין, ובאור המלים, בסדר נכון (עם מבוא והערות ומקורות) ... ירושלים, דפוס מוריה, תרפ"ט. 151, 12—4, XXIV, 29, 11 ע. 15 : 23.

77. תל אביב. בית אחד העם. בית אחד העם. סקירה עם חשבון כללי לשתי שנות קיומו. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרצ"ן. 13 ע. 14 : 21.

בית אחד העם הוא הבית שבו ישב אחד העם ב-תקופתו הארצי ישראלית, ושעתה הוא משמש בית אוצר ספרים מדעיים ומקום-עבודה לסופרים ולאנשי-מדע בתל-אביב. יחד העבודה של המנוח עם אוצר ספריו החשוב נשאר למשמרת כמו שהיה בחיי 'אחד העם' עם כל רהיטיו ותשמישיו. בתור זכרון מוחשי קים לדורותי החלט ליסד ע"י בית אחד העם הוצאת-ספרים ממבחר הספרים שבמדעי היהדות בשפות שונות בתרגום עברי. (ע' 6).

78. תנ"ך. כתובים. כתובים עם באור חדש, מפות וציורים כאת (שמואל) לויב נדרון. ג. תהלים: כרך שלישי (צ'—ק"נ). תל אביב, הוצאת המחבר, חשיד (תרפ"ט). XXVIII, 334 ע. 19 : 25.

את הקודם ראה: ק. ס. שנה ו' ע' 308.

79. Blake, G. L.? Geological map of Palestine+Transjordan based on maps by Turkish petroleum co., Standard oil co. and Geological adviser of Palestine govt. Jerusalem, typ. Monsohn, 1928? 21 : 34.

G. L. St. W. לקרא אפרס ברורים; אפשר לקרא St. W. או G. L.

80. Magnes, J[udah] L[eib]. Like all the nations? Jerusalem, (Weiss press), 1929. 2 p. 1., 77 p. 14 : 21.

יצא גם בעברית. ראה מספר 45.

Like all the nations? — Résumé of Mr. Philby's article. — An international enclave. — A royal commission. — Zionist politics. — The workers of Zion. — A preface by Abad-Haam.

81. *Palestine and Near East economic magazine. Settlement planning*; key for the settlement of various zones in Palestine. Reports of the Preparatory commissions submitted to Department of colonisation of the Palestine Zionist executive, Jerusalem. (Tel-Aviv, "Mischar w T'assia", 1929). p. [483]-514, tab. 24 : 30.

=Palestine and Near East economic magazine. 4th year, vol. IV, nos. 16-17, November 30th, 1929: Special number.

82. *Palestine. [Department of antiquities]. Provisional schedule of historical sites and monuments. [Jerusalem?], 1929. 264 p. 12:18.*

"Published in the Official gazette extraordinary of the 15th June, 1929".

בראש השער: Government of Palestine.

מחלקת העתיקות של ממשלת א"י מפרסמת בחוברת זו רשימה חשובה ומעניינת מאד, המכילה 2.600 שמות של מקומות בערך, שאצלם או בהם נמצאות איוו עתיקות. הרשימה מסודרת באופן כזה, שבעמודה הראשונה יצוין — הפלך; בשניה — המקום; בשלישית — המקום על המפה האנגלית הגדולה; לבסוף נתן תאור קצר של העתיקות שבאותו המקום. הרשימה מסודרת עפ"י סדר הא"ב האנגלי. אמנם מי שרוצה להשתמש בה, צריך לשים לב שהחלק המכריע של השמות נמצא בערך Khurbet = Kh (חרבת) מצד 57 עד 195. ואולי באמת היה יותר טוב שלא לתת את השמות האלה שם, אלא לסדר אותם עפ"י הא"ב ולרשם אצלם את שם הלואי של המקום "Kh". — תועלת מרובה תביא רשימה זו לכל חוקר קדמוניות הארץ, הן לחופרים, הן לעוסקים בסופוגרפיה והיסטוריה, ואם חסר פעם הוצאה חדשה של הספר "הארץ" מאת א. ספיר — ששם נמצאים גם השמות העתיקים של המקומות — צריך להביט תמיד על הרשימה הנוכחית. — בדקתי קצת שמות בנוגע לרשימת העתיקות היהודיות ומצאתי שאצל עין דוק (p. 5 Ain Duk) ואצל חרבת בית אלפא (Kh. Bait Ilfa; הנכון אלפא!) חסרה במקום הראשון ההודעה, שהמסאיקות הן מבית-כנסת, ובמקום השני לא נזכר כלל שנמצאו שם שרידי בית-כנסת ומסאיקות חשובות. — חסר דיוק יש בחוברתן של אל-בוקעיא (p. 25 al-Buqai'a) ושל פקיעין (p. 212 Paqilin) גם יחד, ובשני המקומות נמצאות אותן ההודעות בנוגע לעתיקות מלה במלה! אגב, אע"פ שהשם פקיעין למקום זה לא נכון כלל וכלל, כי המקום נקרא אצל יוספוס Baxa, אם-כן בעברית בקעה, או בארמית: בקעא ולא פקיעין.

הסון עתיקות — אף שלא כלן חשובות ביותר — כמו שנרשמו בחוברת זו בארץ קטנה כארצנו (הרשימה מכילה רק את המקומות שמעבר-הירדן המערבי) בודאי לא על נקלה נמצא בארץ אחרת. העתיקות הועמדו תחת השגחת מחלקת העתיקות של הממשלה; אבל בכל זאת, גם על הישוב היהודי עד כמה שהאפשרות בידו, לשמר שמירה מעולה עליהן. — דבר שישיגוהו עליו במים ועדות המושבות החקלאיות שלנו. ש. ק.

83. *Palestine. Department of health. Annual report for the year 1928. Jerusalem, 1929. 1 p. l., 99 p., diagrs., map, tables. 21 : 33.*

את הקודם ראה: ק. ס. שנה ד' ע' 206.

84. Keren Hayesod. Erez Israel. (2.ed.) Jerusalem, Keren Hayesod, (1928). 21, [I] p., illus., tab. II : 24.

85. اختر، محمد. تحليل وعد بلفور بحث تحليل نشر باللغة الانكليزية بقلم محمد اختر نقله الى العربية محمد بونس الحسيني... تحت رعاية لجنة الاسعاف العربية. القدس، مطبعة بيت المقدس، (١٩٢٩). ٤٨ ص 22:15.
 מחמד אַכְטֶר: אנליזה של הצהרת בלפור. את המקור האנגלי ראה ק.ס. שנה ו' ע' 445.

86. تيودري، قسطنطين. بين الأسر والحرية، قصة اجتماعية تحليلية. القدس، مطبعة دار الايتام السورية، ١٩٢٩. ٩٦ ص 23:15.
 בין השבי והחרות. ספור סוציאלי-אנליטי מאת קוסטנטיין תיודרי. בע' 60-61 מובע הרעיון שא"י זקוקה לתחיה תרבותית אשר בה צריכים להשתתף היהודים לידי הארץ יחד עם המוסלימים והנוצרים, ושרק השתוף התרבותי הזה יוכל להביא לידי הבנה הדדית ולידי אחד העמים והדתות.

87. جمعية احياء المسلم الفلسطيني. رقم ٤. حيفا، المطبعة الاهلية التجارية، دون تاريخ. ٦ ص 23:16.

מכתב חוזר מס' 4 של חברת תחית המוסלים הארץ-ישראלית חתום בידי מיסד החברה והיו"ר שלה צאלח אלטהלי. מטרת החברה: לרכז פעולות הצדקה של המוסלימים, לשמר רכוש המוסלימים מלבוא לידי אחרים ע"י סניף כל רכוש מוסלימי המוצע למכירה ומכירתו רק למוסלימים בתנאי שהקונה ישתמש רק בעבודת מוסלימים ולא ימכר אלא לחברה; לתמוך בבתי ספר עממיים, בתעשייה ובמסחר של המוסלימים בארץ ישראל.

88. جمعية حراسة المسجد الأقصى والاماكن الاسلامية المقدسة. بيان الى العالم الاسلامي. القدس، مطبعة دار الايتام الاسلامية، ٣١ اغسطس ١٩٢٩ (٢٧ ١٩٢٩). ٨ ص 27:18.

הסברה לעולם האסלאמי מאת חברת משמרת מסגד אל-אקצא והמקומות הקדושים של האסלאם. ראשי הפרקים: היהודים מעוררים מהומות הדמים בא"י בהתאוותם אל הבוראק (הכתל המערבי) הקדוש ומסגד אל-אקצא המבורך. - התפשטות המהומות בגלילות א"י - המתים והפצועים - מעשים נוראים נגד המוסלימים - 13 אוירונים על מסגד אל-אקצא. - מוסלימים ונוצרים יד אחת בהגנה. - עזרה למשפחות המתים והפצועים.

89. السعدى، ناجى. مرافى السعادة وجلال البحار العلم والجهل

في عالم الحقائق. المطبعة الثانية. عكا، المطبعة الوطنية، ١٩٢٩. [٢].

١٢ ص 25:16.

"מעגני האושר והוד הנמים. המדע ועם-הארצות בעולם האמתות". מאת נאג' אלסעדי. המחבר רואה את עם-הארצות השוררת בארצות הערביות כסכה העקריית לאי-השגת שאיפותיה המדיניות של האומה הערבית. הוא דורש למוד של חובה בבתי-הספר.

90. القدس. مدرسة البنات الاسلامية. برنامج مدرسة البنات

الاسلامية في القدس سنة ١٣٤٨-١٤٩ هـ ١٩٢٩-٣٠ م القدس، مطبعة دار

الائتنام الاسلامية، [١٩٣٠]. ١٤ ص' مصور. 22:16.

דו"ח בית הספר האסלאמי לבנות בירושלם לשנת 1929-1930.

91. كاييلوك، م[ناحييم]. صوت العامل، مجموعة مقالات تبحث

في شئون العمال. جمع م. كاييلوك. القدس، مطبعة ملول، كانون اول (دسمبر)

١٩٢٩. ٢٠ ص 20:15.

קול הפועל: קבץ מאמרים על עניני הפועלים בעריכת מנחם קסליוק. התכנן: הקדמה-מה צריך הפועל ללמוד ממאורעות הדמים בא"י-תחי הסולידריות הבין-לאומית.- מדברי הפועלים: חיי הפועל וחובתו. קול מהכפר.

92. المؤتمر الاقتصادي العربي الاول. بيان ونداء الى الامة العربية

الكريمة. حيفا، المطبعة الاهلية التجارية، ١٥-١١-٢٩. ٨ ص 20:15.

דין וחשבון וקול קורא מהקונגרס הכלכלי הערבי הראשון שהתאסף בחיפה ב-14 בנובמבר 1929. מן ההחלטות: פעולות לקפוח חברת "נשר"; סדור מחאות נגד המכסים המגנים על תוצרת יהודים; דרישת בסול מס המעשר; דרישת מכסי מגן על מיני התבואה באחוזים עולים ויורדים לפי יכול השנה; יסוד חברה לחקלאות, מסחר ותעשיה בקרן 100000 לא"י לפחות; צעדים ליסוד בנק חקלאי; דרישת בסול הצהרת בלפור; אסיפת קונגרס ב-1 במרץ 1930. בסוף החוברת קול קורא הדורש לכרת ברית שלא לקנות אלא מערבים. שלא למכר קרקעות אלא לערבים וכו'.

השלמה לביבליוגרפיה של דפוסי ארץ ישראל.

בימי המהומות בחדש אב תרפ"ט ואח"כ יצאו לאור הרכה דברי דפוס קטנים, כרוזים מודעות וכדומה. בדרך כלל איננו רושמים בביבליוגרפיה שלנו דברי דפוס כאלה, ועל כן גם את הדפוסים ההם לא הזכרנו. אבל כרוז שלא לעבר בשתיקה על החסר החשוב הזה, נתן לו כאן מדור מיוחד, ובו נוכל גם להאריך יותר מאשר יכלנו בחלק הביבליוגרפי.

מה שנרשם כאן הוא רק חלק קטן מכל הנדפס או יצאו הרבה מאד כרוזים של מוסדות דתיים ושל הכוללים, בפרט לראש השנה, שלא נוכל להזכיר כאן כלם. גם את המודעות המסחריות הפרטיות, שבהן מצאו המהומות את הדן, לא נרשם כאן. נסתפק להכניס הנה את החסר שיש בו ענין כללי, ולראכוננו גם אותו לא בשלמותו, כי בימי המבוכה ההם לא יכלנו להשיגו כלו.

עתונים, חוברות וספרים שוי"ל בא"י בקשר לפרעות ראה ב.דפוסי ארץ ישראל, ק"ס שנה ו' המספרים 1662, 1668, 1672, 1673, 1676, 1680, 1684, 1694, 1701, 1715, 1717, 1719, 1720, 1774 ובחוברת הזאת המספרים 15, 31, 45, 80, 85, 88, 91.

המערכת.

א. הממשלה.

1. מודעה מאת מנהל עניני הממשלה.

ב 25 באוגוסט פרסם מנהל עניני הממשלה, ה. ש. לוק, מנשר: "...כחות הוד מלכותו פועלים בארץ זו בסטרה היחידה לרכא את המהומות הנוכחיות ולהחזיר את הסדר בסוקדם. מאמצעי דכוי מיוחדים ימנעו עד כמה שאפשר אולם הנדורים לא יהססו להשתמש בכח נגד כל ספריעי השלום בלי הפליה" — המודעה הזאת נתפרסמה בעברית, אנגלית וערבית ונדפסה שנית בקצת שנוי לשון בכוזריטן רשמי ב'.

2. מנשר, Proclamation. منشور. ירושלים, דפוס מנזר יוני. 34 : 42.

ב 1 בספטמבר פרסם הנציב העליון, סיר ז. ר. משנמלור, מנשר שבו הוא מביע את זועתו על מעשי האכזריות שנעשו קיי כנופיות של פושעים אכזריים ושואפי דם, על מעשי פרעות שנעשו כאנשים מהישוב היהודי מחומרי הגנה, מכלי התחשב עם גילם או עם מינם, שהיו מלווים, כמו שקרה בחברון, בהתעללויות אכזריות שאין הפה יכול לבטאם, על שרפות בתים ומשקים בעיר ובכפר, ועל ביזת רכוש וחורבנו. הוא יטיף קנש חסור על כל הנמצאים אשמים; יפסיק את הטריט עם הממשלה האנגלית בענין שנויים קונסטיטוציונליים בא"י, שהבטיח לזקק הפועל הערבי לפני נסיעתו ללונדון; בענין הכתל המערבי יש בדעתו, לתת חוקף לעיקרים שנקבעו בספר הלבן סיום 19 בנובמבר 1928, לאחר שתקבענה שטות הטלת העיקרים הללו. — המנשר נתפרסם בעברית, באנגלית ובערבית.

3. מְנַשֵּׁר [שָׁנִין]. Proclamation. منشور. ירושלים, דפוס מנור יוני. 41 : 52.

ב 4 בספטמבר פרסם הנציב העליון מְנַשֵּׁר שָׁנִי: בתי המשפט, שירותו במשפטים פלייזים המתעוררים מתוך הכלכלים האחרונים יהיו מורכבים משופטים בריטניים; אנשים המאמינים שהמשפטים ותכונם רק נגר חלק אחד של התושבים, מועים בכונת הממשלה, שהיא: ,שהואיל וידוע שפשעים מסוגים שונים נעשו גם ע"י ערבים וגם ע"י יהודים, על כן יובאו למשפט... כל הפושעים מכלי הכדל גזע או אמונה; מזכיר הממלכה לעניני המושבות מודיע שעל פי בקשת הנציב העליון מנה ועדת חקירה שתבוא אל הארץ, לחקור בגורמים המידויים אשר הביאו לידי ההתפרצות האחרונה, ובכלל זה, לחקר עד לאיזו מדה יכולים לחשב את ההתפרצות הזאת למעשה מסודר מראש או להתפרצות שנגרמה ע"י פעולה מאורגנת; מזכיר הממלכה מפרסם ברכים ,באפן ברור שאין לממשלת חוד מלכותו כל כונה לבחן מחדש את השאלה אם היא תוסיף להיות בעלת המנדט על פלשתינה (א"י), וכי אין ברעתה לערך כל חקירה אשר תשנה את עמדתה של הארץ הזאת (היינו — הממלכה המאוחדת) כלפי המנדט, או את הפוליטיקה שנקבעה בהכרזת בלפור משנת 1917, ואשר נכללה בנוף המנדט בנידון יסוד בית לאומי ליהודים בפלשתינה (א"י). המנשר נתפרסם בעברית, באנגלית ובערבית.

ב. מוסדות צבריים של הישוב היהודי.

4. ירושלים, ועד העיר לקהלת אשכנזים. אל הקהל היהודי בירושלים ת"ו.

ירושלים, בדפוס צוקרמן. 31 : 47.

טן התכן: ,אנו מוצאים לנחוץ להודיע לקהל היהודי בירושלים, שהמוסדות האחראים של הישוב היהודי בארץ עומדים על המשמר ועושים כל האפשר להביא את שאלת כותל המערבי לידי פתרון רצוי בע"ה, ונעשו גם הצערים הנחוצים לפני הממשלה להבטיח את שלום התושבים ולשמור על הסדרים. והננו מבקשים משום כך את כל אחינו בני ישראל בכללם גם הצעירים לחכות על התפתחות המאורעות בשקט ובמנוחה ולהסנע מכל פעולה העלולה להרגזו את שלום התושבים. בזמן ובמצב הזה הרי כל מעשה הנעשית שלא על ידי המוסדות האחראים של הצבור היהודי מכיאה רק נזק להישוב, מעמידה בסכנה את שלום ירושלים ומכבירה גם על פתרון שאלת הכותל מקום קרשנו.

5. כנסת ישראל בא"י. הועד הלאומי. קול קורא ,אל הצבור העברי בירושלים ובכל הארץ, לשמר על השקט, ואזהרה שלא לעשות ,איזו פעולה היכולה להתחשב כתור מעשה נקמה או אלמות". כ"ג אב. 21 : 34.

6. כנסת ישראל בא"י. הועד הלאומי. ידיעות על המצב (בהקטוגרף

מתוך כתב מכונה). יצאו: כ"ב אב (פעמים), כ"ד אב, מוצ"ש כ"ה אב, כ"ז אב. 21 : 33.

7. כנסת ישראל בא"י. הועד הלאומי יחד עם הרבנות הראשית לא"י; ,אזהרה חמורה נגד ספקיעי-שערים". 21 : 33.

8. [כנסת ישראל בא"י. הועד הלאומי]. المجلس العمومي للطائفة الاسرائيلية في فلسطين. دفع فريضة القدس، مطبعة ملول، دون تاريخ [כאלול]. 25 : 35.

הכחשת כוכב, ר"ל ע"י הועד הלאומי לכנסת ישראל. הכחשת ההאשמות ע"א כונות רעות של היהודים כיהם לקדשי המוסלמים, ע"א הרעלת מאכלים והתנפלות על ערכים בלתי מזויינים מצד יהודים. ההכחשה מבוססת על הצהרה של ראש הועד הפועל הערבי, הודעות הממשלה והצהרתה של האכסקומיבה הציונית.

9. הרבנות הראשית לא"י. הכרזה כללית לתענית צבור. ירושלים, דפוס סלומון. 48 : 50.

„אחרי הצרה האיומה שכאה עלינו בעזה"ר... הגנו מודיעים... שיום ר' הבעל"ט ערב ר"ח אלול הוכרז ליום תענית צבור כללי..."

10. [הרבנות הראשית לא"י]. סדר היום לתענית הצבור בר"ח אלול. דפוס צוקרמן, עריח אלול תרפ"ט. 32 : 25.

11. תל-אביב. עירייה. הודעות תכופות, בהן נותנת העירייה ידיעות מפורטות על המצב בכל חלקי הארץ וכמה פעמים קוראת את תושבי העיר והפליטים לסמעת צבורית ולסבלנות. יצאו: מספר א—ג ב 25 באוגוסט, ד—ו ב 26, ז—ח ב 27, ט—י ב 28, יא—יב ב 29, יג ב 30, יד ב 31, טו ב 1 בספטמבר. הגדל שונה.

ג. חברות ומוסדות יהודיים.

12. בית החולים „הדסה" ירושלים. ידיעות על מצב החולים שבבית החולים ורשימות של הנפצעים והסתים ביתר המקומות בארץ. הגדל שונה.—בין הרשימות: רשימת הקדושים שהוכאו לקבורה בירושלים (הרוגי ירושלים ומוצא ואחרים מסתי חברון); רשימת פצועי חברון שהוכאו לבתי החולים ב 25.8.29 בלילה; הרשימה המלאה של קדושי חברון; רשימת ההרוגים והפצועים בחיפה; רשימת פצועי צפת; רשימה מלאה של קדושי צפת; רשימת ההרוגים והפצועים בתל-אביב.

13. בקור חולים הוספיטל, ירושלים. רשימות החולים והודעות על מצבם, סיום י"ט—כ"ג מנ"א. 22 : 28.

14. ועד העזרה לישיבת חברון. זעקת ישיבת חברון. וויי געשריי פון חברון ישיבה. ירושלים, דפוס ווייס. 47:31.

קול קורא בעברית ויודית, שחעזרו לנו בעבודתנו חק, עבודת הקמת משכן ה' דפא שבוירי הלב והנפש ולכונן שוב את מרכז התורה ישיבתנו המפארה לכבוד ה' ולכבוד תורתו.

15. החברה להשגחה ותקן מצבות קברי הצדיקים בא"י. חסד אחרון. מכתב גלוי לתושבי ארצנו הקדושה. כ"ז אלול תרפ"ט ע"ח"ק ירושלים, צוקרמן. 31:23.

קול קורא בענין קדושי חברון שנקברו בבהלה ולא עלה בידי המקברים לכוות להם קברים עמוקים כרגיל, וצפויים הקדושים האלה להיות חלילה לבז לחיות מורפות מחטטי שכבי". החברה מציעה, שישכו לעת עתה קברי הקדושים האלה ו"ל בשכבה של כיוון ואח"כ להקים על הקברים הנ"ל מצבת אבן גדולה עם בנין כרוסמא שישנה בעיר פראג על קברות הקדושי ו"ל.

ד. אנשים פרטיים יהודים.

16. בן אב"י, איתמר. פסגת הברכות. הוספה לה"פ"שתיין ויקלין גליון 487. 13.9.29. דפוס אפרים סמירוד ובניו תל אביב. 32:24.

על סגירת "דאר היום" ע"י הממשלה. גם מאמר זה החרם והמחבר נתבע למשפט.

17. זוננפלד, יוסף חיים. היות וכל רבני וצדוקי הגולה הכריזו את יום א' רס"ליות כ"ד אלול הכע"ל לתענית צבור כללי לכל העולם... הננו בזה להודיע לתושבי ארצנו חק' להצטרף עם כלל ישראל די בכל אתר ואתר וחיובה רמ"י על כל איש ישראל להתענות ולהרבות בתפילה ביום א' רס"ליות כדון תענית צבור... דפוס צוקרמן, כ' אלול תרפ"ט. 18:25.

ה. חברות ומוסדות ערביים.

18. جمعية الثبان المسلمين بحيفا. يان جمعية الثبان المسلمين بحيفا الى مسلمي فلسطين وابنائها الكرام بشأن اعتداء اليهود على الاماكن الاسلامية المقدسة. حيفا، المطبعة التجارية الاهلية، دون تاريخ. 28:36 בשתי עמודות.

חברת הצעירים, המוסלמים בחיפה: באור... בענין התנפלות היהודים על המקומות הקדושים של האסלאם. העלון הזה נדפס בלי ספק בשבוע שלפני מאורעות הדמים של כ"ג באב תרפ"ט. הוא מכיל תאור המאורעות שאירעו מתשעה באב ועד השבת בנוסח העתונות הערבית: כונות היהודים בנוגע למסגר אל-אקצא מתגלות בבקוריהם ובכותם על יד הכתל המערבי. המפגינים בתשעה

באב הרגיוז את הערבים כחרפם את נביאם ואמונתם. בזה חכרוהו אותם לערך הפגנה מצדם ביום הסחרת ואז נשבעו פה אחד להגן על כבוד מקומותיהם הקדושים עד טפת דמם האחרונה. בשבת שלאחרי זה התגורו יהודים בערכים מבני הכפרים והתגלע קרב דמים שנפצעו בו 14 פלחים 71 יהודים. המשטרה נשאה פנים ליהודים והתנהגה באכזריות עם הערבים. העלון מסיים בבקשה מהמוסלמים, שאם כי התנפלויות היהודים עלולות להרגיזם ולעורר בהם חפץ הנקמה, בכל זאת ישמרו על השקט וסוף נצחון האמת לבא.

19. جمعية الشبان المسلمين بالخليل. نداء من جمعية الشبان المسلمين بالخليل الى مواطنينا الكرام. الخليل في 26.11.29. طبع في مطبعة دار الايتام الاسلامية بالقدس. 20:31.

כרוז מאת חברת הצעירים המוסלמים בחברון: בקשה ותחנונים להציל נפשות זקנים וילדים סרעב. נדרשת תרומת חצי גרש לשבוע. 26 נובמבר 1929.

20. جمعية الشبان المسلمين بنابلس. بيان من جمعية الشبان المسلمين بنابلس الى مواطنينا الكرام. القدس، دار الايتام الاسلامية، دون تاريخ. 20:28.

באור מצד חברת הצעירים המוסלמים בשכם על אפן השמוש בכספי העזרה (תרומת חצי גרש לשבוע). הכסף יוצא לשלש מטרות: (א) חלק להוצאות הועדה העוסקת בתנועה הלאומית כשכם שתמיינע בו כדי לגשת למלחמת מצוה בענין הארץ הקדושה. (ב) חלק לטובת הנפגעים והנאמרים בקשר עם המאורעות. (ג) חלק לטובת החברה ומוסדות הצדקה שלה. עד 22 בנובמבר 1929 נקבצו 48½ לא"י.

21. الجمعيتان الاسلامية والمسيحية في حيفا. الى الشعب العربي الكرم. (حيفا). المطبعة الاهلية التجارية، دون تاريخ. 20:26.

החברה האסלאמית והחברה הנוצרית בחיפה: הודעה על החלטת השכיתת ביום 12 באוקטובר 1929. כונת השכיתת סחאה: (א) נגד התקנות הזמניות של הנציב העליון בנוגע לכותל המערבי, (ב) נגד משא הפנים (ליהודים?) מצד הממשלה והמשטרה, (ג) נגד השארות החובע הכללי ה' בנטיבין בתפקידו.

22. عموم تجار المانيقاتورة والخطاطين العرب ببيافا. اللجنة الاقتصادية. ابها العرب روجوا البضائع الوطنية لا تشتروا من الاعداء. يافا، المطبعة التجارية، دون تاريخ. 22:28.

קול קורא מהועדה הכלכלית של סוחריו המלכזשים והחייטים הערביים ביפו: ערכים, הפיצו סחורות הסולדת! אל תקנו מהאויבים! הסוחרים האלה קבלו

עליהם להקריב קרבנות ולתור על חלק גדול מנחם לשם החרם. באז אֵלֵינו כרו שנצטרך קריסה ונתן לאויבים לקח קשה באהבת המולדת שבקבוצתו יהיו מוכרחים לעזב את ארצנו ולהניח את מולדתנו לנו כרו שתטהר הארץ מקרסות הנמלים הארסיות והתולעים המפילות האלה".

23. اللجنة التنفيذية العربية. جواب اللجنة التنفيذية العربية. برقية على منشور فخامة
المنذوب السامي الصادر في ١ ايلول ١٩٢٩. القدس، مطبعة بيت المقدس، ٢ ايلول
١٩٢٩. 44:28.

מחאת הועד הפועל הערבי נגד מנשר הנציב העליון מיום 1 בספטמבר 1929
(ראה למעלה מספר 2). חתומים ראש הועד מוסא כאזם אלחסיני ושלושת המזכירים.
הועד הפועל סותר את דבריו המנשר בשמונה נקודות. הם דורשים חקירה
בלתי משא פנים כמו שהיתה כבר פעמים בחודסנויות דומות, וכמו אז כן עכשו
יצאו וכאים מהחקירה הזאת. "מנשר כזה היה צריך לבוא אחרי חקירה בלתי-
מפלגתית כזאת ולא לפנייה, ואנחנו בטוחים שעיון במצב יביא את כב' לידי משפט
יותר צודק".

יצא גם באנגלית: The Palestine Arab executive sent the following
telegram to His Excellency the High Commissioner regarding his proclamation
dated 1st. Sept., 1929.

ה. קבוצות ארעיות ואנשים פרטיים ערביים.

24. احتجاج الاطباء والصيدالة العرب على منشور فخامة المنذوب السامي لفلسطين
المؤرخ في ١ سبتمبر ١٩٢٩. القدس، مطبعة بيت المقدس، ٦ ايلول ١٩٢٩. 45:28.
מחאת הרופאים והרוקחים הערביים נגד מנשרו הראשון של הנציב.
6 בספטמבר 1929. תוכן המחאה דומה לתוכן המחאות האחרות ואין בה ענין רפואי.
בראש החתומים תופיק כנעאן. סוף המחאה: "על סמך זה אנו הרופאים והרוקחים
הערביים בירושלם דורשים מה"מ לערך חקירה טהורה מפניות כרו שיתברר
שהיהודים הם הגורמים למחומות האלה ושמעשי האכזריות אשר יחס ה"מ לערבים
בחפזון ותחסם אליהם ושהיהודים הם הם עושי מעשי האכזריות כגון שרפת הערכי
בקלוניה אחרי הרגתו כפי שנקבע בפרוטרוט בתעודת הקבורה שנתנה מחלקת
הבריאות הצבורית".

25. احتجاج المحامين العرب على منشور فخامة المنذوب السامي لفلسطين المؤرخ في
١ سبتمبر ١٩٢٩. بيت المقدس، مطبعة بيت المقدس، ٤ سبتمبر ١٩٢٩. 44:57.
בשתי עמודות.

מחאת עורכי הדין הערביים נגד מנשר ת. מ. הנציב העליון לא"י סיום 1
ספטמבר 1929. ירושלים, 4 ספטמבר 1929. 16 חתימות, בראשן פואד עבד אללהארי.
נתוח המנשר מתוך כונה לסתור את העובדות הכלולות בו או להגיד
שאותן ההאשמות חלות גם על היהודים, מקצתן גם על החיילים הבריטיים. סבת
הסהומות: המדיניות הציונית של הנציב והקמת ממשלה אנגלית בא"י שהיא
מושלת נגד רצון העם ולרעת עניניו.

יצא גם באנגלית: The protest of the Arab advocates against the
proclamation of His Excellency the High Commissioner for Palestine dated
the 1st September, 1929.

26. الخطيب، حسن. لغامة مندوب فلسطين السامي على مشوره المؤرخ في 1 ايلول
سنة 1929. حيفا. المطبعة الاملية التجارية، 6 ايلول 1929. 31:44. בשתי עמודות.
מכתב אל הנציב העליון בענין מנשרו הראשון מאת חסן אלכטיב, דרשן
מחוז עכו ושפרעם. התאריך: 6 בספטמבר 1929. המכתב מכיל הערות לארבעה
משפטים מתוך המנשר. על הכתל המערבי נאמר בו שהמוסלמים דורשים, חוץ
מהגשמת הספר הלכן, שויהודים יכינו שהכתל ומקום בית המקדש וסביבתם הם
רשות המוסלמים והם לא ירשו ליהודים אפילו לעסוד ולבקר שם. לשם קץ
לתקנות היהודים בנוגע לכתל המערבי וגם בנוגע לבית הלאומי, יהיה משפט צדק
למובת ארבע מאות מליונים מוסלמים וכמה מליונים נוצרים וזה יותר טוב
למדיניות הבריטית ממשפט בלתי צודק למובת יהודים מעטים מפוזרים שמגמתם
להרגיז בני האדם כדרכם בעבר ובהווה.

27. نداء [تأليف] قاة عربية متألة. يافا، جمعية اتحاد الطلبة، 12 ايلول 1929. 32:24.
קול קורא אל, האשה הערבית, מאת, עלמה ערביה מתעצבת, י"ל ע"י
חברת התאחדות הסטודנטים ביפו, 12 ספטמבר 1929. הקה"ק דורש מהאשה
הערבית לקום מאדישותה ולהשתתף בתחייה הלאומית ע"י חרמת סחורות היהודים
ועזרה לנפגעי המהומות.

28. نداء الى اصحاب العمل العرب [بقلم] لقيت من الصانع العرب بالقدس. القدس.
مطبعة دار الابنام الاسلامية الصناعية، دون تاريخ. 22:15.
קול קורא אל נותני העבודה הערביים, מאת קבוצת בעלי מלאכה ערביים
בירושלים. דורש מנותני העבודה לפטר כל עובדיהם היהודים ולקבל במקומם
פועלים ערביים שיהיו נאמנים להם יותר מהיהודים, אשר לא קבלו אותם עמי
אירופה משום אהבת המחלוקת שבהם וכפית הטובה למכניסיהם כאורחים, כאשר
עניכם רואות בזמן הזה. מובאים גם פסוקים מהקוראן נגד היהודים.

29. نداء الطلبة الى ابناء الوطن [חתום] طلاب القدس العرب. القدس، مطبعة دار
الایام الاسلامیة الصناعیة، دون تاریخ. 20: 29.

קול קורא של הסטודנטים הערבים שכירושלם אל „בני המולדת“. קורא
להחרמת הסחורה היהודית מתוך הסתה מדינית ודתית נמרצת. „הה ערבי זכור
שהיהודי הוא אויבך העז אויב זקנך מלפניך הוא אשר ענה את המשיח ע"ה
והוא אשר הרעיל מוחמד עליו הברכה והשלום והוא אשר יתקשת היום לשחוט
אותך כאשר שחטך תמול“. בעוון הרפסת הכרוז הזה נסגר בית הדפוס של היתומים
המוסלמיים לזמן מה.

ר. שוררת.

30. جريدة فلسطين. حواشي التمدى. يافا، ٢٢ آب ١٩٢٩. 24: 34.
„מאורעות ההתנפלות“. הוצאה מיוחדת של עתון „פלסטין“ מיום 23 באוגוסט
1929. ההודעה הראשונה של עתון ערבי על מאורעות ירושלים. מכילה חוץ משאר
דברים ידועה מלפניית של כתב „פלסטין“ הירושלמי על התחלת המאורעות
הפותחת בזה הלשון: „נתאספו במסגד אל-אקצא בשעה עשר ורבע 10.000 איש.
קבוצה מביניהם ראתה ח"ם חאג' אסין יורד מבית המועצה (האסלאמית העליונה),
רצו לקראתו ובקשו ממנו לשמר על הכוראק. הגיעו המיור הרנגטון ספקד
משטרת ירושלים ורוחי ביק עבד אל האדי עוזר המושל ובקשו מכב' השיך חסן
אבו אלסעוד להרגיע את ההמון. הוא התחיל לנאם אבל ההמונים הפסיקוהו
והכריזו על צורך מלחמת הקדש לשם משטרת הכוראק.
אח"כ קם סיד יעקוב אלגילאני ובאר התנפלויות היהודים. רצה ההמון
ללכת למאה שערים אבל הצבא מנעו“.

31. את הכרוז הכא נפרסם כאן בשלמותו וכצורתו.

שובח ישראל! עד ה' אלקיך וכו'

ב"ה

זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב ע"כ ישראל חקים
ומשפטים הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא
והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם
בירושלם ע"ה בשכונת משכנות בבית הכנסת נוח שלום של הרב ר' שלום
קראקי כהן צדק ביום כ"א מנחם אב וכיום י"א לחדש רחמים תרפ"ט אנחנו
הח"ס החלמנו לדעת ע"פ הקבלה לענין הגזרה הזאת והצרות וכו' מהשמים הם
או מבני אדם

אותו יום אחרי תפלה ותחנונים וכו' ע"פ הקבלה ע"י הרב הנאון הצבי שמעון צבי בחרה"ג מאיר ל"ב הורו"ץ ר"ם של המקובלים דקרתא קדישא דירושלם ראש מתיבתא שקרי שמים בירושלם עשינו שאלות וחזכרות וכו' וקבלנו תשובה בתכלית הגוה הזאת חיתה מיד ה' ועתה אם תחזרו בתשובה ה' יסלח בצרוף שאלות ותשובות שקבלנו עשינו עוד וידוי

התשובה ראיתי שהתודיתם וכו'

שאלנו תשמע ותתן לנו תשובה ברורה

ת. שמעתי מאחרי הפרגוד אתם לא זוכרים מה שחלם אותו האיש בתרפ"ט

ש. מה החלום שחלם אותו האיש?

ש. חלם האיש הזה שבחלומו בא אליו אליהו הנביא ז"ל והעלה אותו

בדרגות מדרגות עליונות והוא ראה בארץ תימן ירח שבא אליו והגיד

לו שוגיר לבני ישראל שיעשו תשובה אבל רוב בני

ישראל לא שמעו ויש ששמעו אבל לא אוכל לכתוב את שמותיהם.

ש. מה שכו החולם?

ת. עכנו אל. ה' נתן לאיש הזה לחלום זה הרבר והוא כתב לכל העולם

ולמה לא האמנתם

ש. ברכינו: יברך ה' אבי"ש כלם ויתן להם גבורה נצח גדולה ותפארת

ויכרך ה' אותם נצח, גדולה, תפארת, קדושה. תפארת גדולה קדושה וס"ל.

ועכשו אנו רואים שיש התעוררות גדולה כמעט בכל העולם בתשובה

ובתפילה וצדקה יש תקוה גדולה שהקב"ה יקרע גזר דין מאחב"י ויאמר די לצרותינו.

ונתברך בשנה טובה ומאושרה גאולה וישועה כב"א.

הדברים הנ"ל היו לפני הרב הנאון שמעון צבי כהיה"צ מאיר ל"ב הורו"ץ

ר"ם של כל המקובלים דקרתא קדישא דירושלם ראש מתיבתא שע' שמים

הצבי מאיר בן חיים אנדאף יצ"ו ס"ט הר' חיים שלמה עראקי

שלום בן המ' שלמה נגאר ס"ט הר' חיים בר שלמה מנזלי

הר' שלום חיים צארום

שאלו שלום ירושלם בבקשה אחרי קריאת הגליון לפרסמו ברכום או

בעתונות עברית ולהדביק בכתבי כנסיות או ברשות הרכים אסור לבזבז את הנזר

הוא מעין נניזה.

דפוס מלול ירושלם.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

93. הסתדרות עברית וינה. ידיעות וינה, (דפוס רבינוביץ), כסלו תר"ץ, 31:23.
תכיפות ההופעה לא נזכרה [ירחון ז]. גליון ב' יצא בכסלו.
הזמן; עתון יומי. ראה ע' 10.
94. להבות; עתון הנוער החלוצי, מופיע בהוצאת המרכז העולמי של "החלוצ" בהשתתפות מרכז "החלוצ" הצעיר בפולין, ורשה, תרפ"ט. 19: 26.
תכיפות ההופעה לא נזכרה. חוברת ד' יצאה באלול, חוברת ה' בחשון תר"ץ. העורך: N. Chais. מצויר. —
95. מחיינו. יוצא ע"י בוגרי קן ניו יורק הסתדרות השומר הצעיר. ניו יורק, תר"ץ. 28: 22.
תכיפות ההופעה לא נזכרה. חוברת ה' יצאה בתשרי. בהקטגוריה. — בחוברת ה' יש שיר אחד ורשימה אחת ביודית.
96. נער; ירחון מציר לנערים ולנערות. העורך: צבי שרפשטיין. (ניו יארק), הסתדרות המורים והמנהלים באמריקה, תר"ץ. 20: 27.
חוברת א' יצאה בכסלו.
ציון; דו ירחון. ראה ע' 10.
- קול תורה; ירחון רבני מרכזי ... ראה ע' 10.
97. די אידישע שטימע. די יודישע שטימע; ערשיינט יעדע וואך. קראקא, תרפ"ח. 32: 48.
עתון חרדי; המיל: שמואל פאוסט ודוד ראזענפעלד. גליון א' יצא לאור בו' בטבת.
98. "ארט"; געזעלשאפט פאר מלאכה און ערדארבעט בא אידן. ביולעטען פונם פארבאנד פון די געזעלשאפטן פאר מלאכה און ערדארבעט בא אידן, "ארט". בערלין, די געזעלשאפט, 1925. 15: 23.
תכיפות ההופעה לא נזכרה. [ירחון ז]. חוברת (1)15 יצאה במרץ.
99. הילף; ארגאן פון צענטראלען רעטונגס קאמיטעט אין ווארשא. ערשיינט יעדען חודש. ווארשא, (בדפוס גרפיה), 1927. 24: 34.
נר. 1 הופיע עם מאמר בפולנית ושער מיוחד:
Pomoc; czasopismo miesieczne Centralnego Komitetu Pomocy Zydom.

העורכים: ס. ווייל וז. קליינמאן. גליון א' יצא ביולי. המערכת מודיעה שהירחון יהיה מוקדש גם לתנועת: "קפות במילות חסד".

100. וואך. ושבווען. (ניו יארק, אסטאריא פרעס), 1929. 23 : 31.
רעדאקציע: מ. באַריישאָ. ה. לייוויק, ל. שאפירא (שעזבו את "פרייהייט" בגלל עמדתו בשאלת מאורעות אב בא"י). גליון א' יצא ב 4 באוקטובר.
"די וואך איז א צייטשריפט פאר קולטור ענינים, ליטעראטור, דערציאונג, קונסט, טעאטער, מוזיק און דעסגלייכן ... מיר זיינען אידישיסטיש ... מיר שטייען פאר אידיש אין אלע לענדער ..."

101. The Australian Zionist pioneer; official organ of the Australian Zionist federation. Sydney, publ. by Ettinger, 1929. 14 : 22.

— ירחון. חוברת א' יצאה בנובמבר. עם ציורים. —

בראש השער שעל המעטפה: החלוץ. ובסוף השער: "AB" The Tragic Month of "AB"

102. El Estudiante hebreo; revista mensual; organo oficial del Círculo de estudiantes hebreos. Director Fiodor Valbe, Habana, Imp. A. Rimsky, 1929. 22 : 29.

מצויר. גליון ג' של שנה א' יצא ב 15 ביולי. —

103. Hatikwoh; manedsblad for jöder i Norge. Oslo, Aasens Boktrykkeri, 1929. 23 : 31.

גליון י"ב של שנה א' יצא בדצמבר.

104. Das Jüdische Volk; Monatsschrift des Jüdischen Volksvereins Danzig. Verantwortlicher Redakteur: Isaak Landau, Danzig, 1929. 23 : 31.

גליון 12 של שנה ב' יצא בדצמבר.

105. Somré Sabosz értesítő; az Orth. szombattartók országos szövetségének ingyenes allasközvetítő irodája. (Budapest), 1929. 15 : 23.
זו שבועון. חוברת א' יצאה ב 7 באוגוסט.

106. Tribuna hebrea; revista quincenal. Buenos Aires, impreso en los talleres graficos de la editorial Claridad, 1929. 20 : 29.

חוברת א' יצאה ב 5 באוקטובר.

107. Die Wirtschaft; Organ des Verbandes der jüdischen Kaufleute und Gewerbetreibenden Oesterreichs. Wien, 1930. 23 : 31.

כתיפות ההופעה לא נזכרה. [ירחון?]. העורך: נחום בלאוואר. גליון א' של שנה ב'

יצא בינואר.

ב. קבצים ומאספים.

גריש; דברי ספרות ומדע. ראה ע' 21 מספר 68.
הסתרדות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת הפועלות.
דברי פועלות; מאסף. ראה ע' 11.
רשמות; מאסף. כך ו'. ראה ע' 12.

108. תרבות. קובל. יובל העשר; יצא לאור ע' ועד הסניף תרבות
בקובל למלאת עשר שנים לחוסר בית הספר העברי הרצליה בקובל. קובל, (רפוס
ברנדס וקוברג), תרפ"ט. 14 ע. 19: 28.
בע' האחרון תמונת טשרניחובסקי בחברת ילדי ביה"ס הרצליה. העורך האחראי:
י. קוברגסקי. יצא ב"ג סיון.

109. אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. היסטארישע סעקציע.
היסטארישע שריפטן; באנד 1. רעדאקטורט אנליהו טשעריקאווער. ווארשע,
קולטור ליגע, 1929. (8) ע. 828, XLVIII, עמודות. 23: 31.

עם שער מיוחד, ותמצית המאמרים בגרמנית.

התכן: י. איזראעלסאן: נתן גטע האנאווער. זיין לעבן און ליטערארישע טעטיקייט. —
ש. דובנאו: דער צווייטער חורבן פון אוקראינע (1768). דריי טעקסטן פון דער פאלקס
כראניק "מעשה גדולה מן אומן ומן אוקריינא". — י. ברוצקס: די ערשטע ידיעות וועגן יידן
אין פוילן (אין Xטן און XIטן יארהונדערט). — י. שיפער: פוילישע רעגעסטן צו דער
געשיכטע פונעם יודע ארבע ארצות (לויט ארכיוו מאטעריאלן). — ז. רובאשאו: יידישע גביות
עדות אין די שאלות-תשובות, פון אנהויב XVטן ביז סוף XVIIטן יארהונדערט. —
ע. רינגעלבלום: צו דער געשיכטע פון די יידן אין ווארשע סוף מיטלעלער. — ג. מ. געלבער:
אויסלענדישע ריזענדע וועגן פוילישע יידן אינעם XVIIIטן י"ה. — זכרונות פון מאזעס
פארגעס וועגן דעם פראנקיסטן הויף אין אפענבאך מיט אן אריינפיר פון ג. מ. געלבער. —
ח. באראדיאנסקי: משה מענדעלסאן אין זיינע יידישע בריוו (מיט פאקסימילעס). — יידישע
בריוו פון לאסאלס משפחה: (1) אריינפיר. — א. טשעריקאווער: (2) גוסטאו מאיער: צום
שלשלת היחוס פון פערדינאנד לאסאל: (3) טעקסטן פון די בריוו (מיט פאקסימילעס). —
א. מענעס: די שמד באוועגונג אין פרייסן אין דער ערשטער העלפט פון XIXטן י"ה (לויט
ארכיוו מאטעריאלן). — ש. בארקין: די צווייטע פאזע פונעם קאמף פאר דער יידישער עמאנסיפ
פאציע אין ענגלאנד (1830-1836). — י. שאצקי: יידן אין דעם פוילישן אויפשטאנד פון
1863. — א. טשעריקאווער: דער אנהייב פון דער יידישער סאציאליסטישער באוועגונג
(ליבערמאנס תקופה). — פנקס אגדת הסוציאליסטים העבריים בלונדון (די פראטאקאלן
פונעם יידישן סאציאליסטישן פאראיין אין לאנדאן אין 1876; מיט פאקסימילעס). —
ש. באראווא: צו דער געשיכטע פון דער ערשטער רוסיש-יידישער צייטשריפט. — א. טש.
צום ארטיקל פון ש. באראווא. — דער ייד אין קיעוו, א גיט-פארעפנטליכט ליד פון
א. ב. גאטלאבער, מיט אן אריינפיר פון א. טש. — סעיאטר פון חסידים: (1) הקדמה פון
דער רעדאקציע: (2) ח. באראדיאנסקי: אריינפיר שטודיע צום "סעיאטר פון חסידים";
(3) טעקסט פון דער פיעסע (מיט פאקסימילעס). — ש. דובנאו: צוויי כרוזים אין יידיש פונעם

יזעד ארבע ארצות" אין 1671 (א בלאס פונעם פארלויצענעם פנקס; מיט פאקסימילעס). —
 ב. וואכשטיין: "שבועה חמורה על בראן" (מיט פאקסימילעס). — ש. חיות: דער ערשטער
 פראטאקאל פונעם ווינער קהל אין יאר תקמ"ד (1874; מיט פאקסימילעס). — י. שאצקי:
 Archivalia. מ. באלאבאן: פון מיין ארכיוו; א. לאנדוי: ר' הירש אָרגענטיין און די
 אפּטמונג פון ראבינער אברהם כהן (מיטטיילונג). — פ. קאָן: פון ווילנער ארכיוו און ביבליא-
 טעקן. — א. טשעריקאווער: פון די רוסישע ארכיוו. — ג. מ. געלבער: די השתדלות פון
 באראן טאלאמאן ראטשילד אין ווין לטובת די רוסישע יידן אין 1846. — י. וויינלעז: פון יוסף
 פערלס ארכיוו. — ג. פרילוצקי: א היסטארישע תחינה (1813). — ביבליאגראפיע: יידישע
 היסטארישע ליטעראטור אין פארשיידענע שפראכן 1927—1929. קיצור פון די ארטיקלען אין
 דייטש (אָדער פויליש).

110. דאס באלפור ווארט: געווידמעט די 10 יעהריגע באלפור דעקל-
 אראציע. בנדין, (הסתדרות הציונית), תרפ"ח. 8 ע. 24: 34.
 חד יומן. יצא בכ"א במרחשון. העורך האחראי: נטע לונדגר.
 מכיל גם מאמר ושיר בעברית.

111. יונגער היסטאריקער. שריפטן פון אקאדעמישן סעמינאר פאר יידי-
 שער געשיכטע אין ווארשע—כיום יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט אין ווילנע.
 צווייטער באנד. ווארשע, קלעצקין, 1929. 148, 111, 33 ע. 16: 24.
 את הקודם ראה ק.ס. שנה ג' ע' 111.

התכן: ר. מאהלער: אחד-העם פילאסאפיע פון דער די יידישער געשיכטע און קולטור. —
 ע. רינגעלבלום: בייטראגן צו דער ווירטשאפטלעכער געשיכטע פון די מאזאוישע יידן. —
 ב. מאנדעלסבערג: לובלינער יידישע האנטווערקער און די שטאָט-צעכן. — ר. מאהלער: סטא-
 טיסטיק פון יידן אין דער לובלינער וואינוואדסטווע אין די יאָרן 1764—1765. — ל. צאָמבער:
 א מכלומרשטער פראווא צו קאלאניזירן יידן אויף ערד אין איבערגאנג פון XIX—XVIII
 י"ה. — פ. פרידמן: לאנדווירטשאפט, קאלאניזאציע און גרונטבאזן ביי די גאליציאנישע יידן
 ארום דער העלפט פון XIX י"ה. — פ. קאָן: בריוו פון א ווילנער תלמיד פון יאָר 1822.
 תמצית פון די ארטיקלען אין פויליש.

112. ישראל; אידומאדו פור לה אורגאניזאציע צעירי מורחי, סאלוניקו,
 דפוס ברודו, סוכות תרפ"ט. 14 ע, תמונות. 22: 28.
 בלָגינו; כולל גם מאמר ושיר בעברית.

113. פרייע שריפטן פארן יידישן סאציאליסטישן געדאנק. פינפטער
 און זעקסטער) זאמלבוך. אונטער דער רעדאקציע פון יעקב נחמן שטיינבערג.
 ווארשע, בזשאזא, 1929. 192, 121; 185, 111 ע, תמונת לנדאָר. 15: 23.
 את הקודמים ראה קרית ספר שנה ו' ע' 38.

התכן: 5 י. ג. שטיינבערג: פאליטיק און מאראל ביי יידן. — ח. זשיטלעווסקי:
 סאציאל-דעמאקראטיע, אנארכיזם און רעוואלוציאנערער סאציאליזם. — דע-מאן: סאציאליזם
 און רעליגיע. — א. שטיינבערג: דאס יידיש'אין. — י. רובין: דער ראשונים-קולט. — י. מנחם:
 די קבוצה אין ארץ ישראל. — ווי נאטאנסאן: יהואש דיכטונג אין ליכט פון פילאזאפיע. —

א ברודער: לוי פרידמאן—זיין לעבען.— י. ש.: וועגען לוי פרידמאן.— ל. פרידמאן: דער גלוסט צום וועג.— י. ראפאפארט: פראנץ מארסערעל.— י. רין: אידעאליזירונג פון באנאליטעטן און נאך ערגער.— פון נייע ביכער: האנס קאן: דער לעבנסגאנג פון א רעוואלוציאנער.— י. ר.—ט.: דאנטאנס שאטן.— ש. פרידמאן: דער אמתיקער באראבאווי.—

6. י. נ. שטיינבערג: דאס לעבענספראבלעם פון גוסטאווי לאנדויער.— ח. זשיטלאווסקי: סאציאל דעמאקראטיע, אנארכיזם און סאציאל-רעוואלוציאניזם.— דע מאן: רעליגיע און סאציאליזם.— ד. ששארני: די יידישע ליטעראטור אין ראטן-פארבאנד.— ח. מיזלער: בגימין (דיאלאג וועגען פרצן)—צ. רוזי: פראבלעם פון לעבען אין ביאלאגיע.— ה. פראנק: שריפטן פאר עקאנאמיק.— ווייסבארט: דאס פנים אין דער תמצית פון דער אגענץ.— פענסטער: סעווערין.— י. ראפאפארט: שלום אש אלס פאליטיקער.— י. ראפאפארט: ליטערארישע בלעטער פון נייע ביכער: י. ר.—ט.: וועגן אין שטורעם פון דער צייט.

צווישן צוויי און דריי; זאמלונג פאר ליטעראטור און קולטור. ראה ע' 12.

114. **Central conference of American rabbis.** Fortieth annual convention, June twenty-seventh to June thirtieth, nineteen hundred and twenty-nine, Detroit, Michigan. Vol. xxxix, ed. by Isaac E. Marcuson. n. p., (c1929). 568 p., chart, tab. 15: 23.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ר' ע' 176.

— N. Glueck: Recent archaeological work in Palestine. — W. Rothman: Mendelssohn's character and philosophy of religion. — F. A. Levy: Moses Mendelssohn's ideals of religion and their relation to reform Judaism. — L. J. Kopald: The friendship of Lessing and Mendelssohn in relation to the good-will movement between Christian and Jew. — J. B. Pollak: Forty years of reform Jewish education, its achievements and its failures. — S. A. Fineberg: A critical evaluation of the reform religious school.

115. **"Esra". Scheveningen.** Agoedo loeach 5688 uitg. door de jeugdvereniging "Esra" te Scheveningen. Antwerpen, typ. Teitelbaum, 5688 [1927?]. 86, [12] p. 14: 20.

מכיל גם מדור עברי עם שער עברי מיוחד: לוח ספרותי של צעירי אגודת ישראל

עזרא שיביניגן לשנת תרפ"ח ...

116. **Hebrew union college. Cincinnati.** Hebrew union college annual. Board of editors: David Philipsen, chairman, Jacob Z. Lauterbach, Julian Morgenstern. Vol. v. Cincinnati, 1928. 2 p. l., 620 p. 15: 23.

את הקורמים ראה ק. ס. שנה ד' ע' 211.

— J. Morgenstern: The Book of the covenant. — P. F. Bloomhardt: The poems of Haggai. — S. Klein: Das tannaitische Grenzverzeichnis Palästinas. — V. Aptowitzer: Spuren des Matriarchats im jüdischen Schrifttum (Schluss und Nachträge). — H. J. Leon: The Jewish catacombs and inscriptions of Rome. — R. J. H. Gottheil: An unknown Hebrew version of the sayings

of Aesop. — C. Roth: The memoirs of a Siennese Jew. — J. M. Toledano: מכתבי יד. — Z. Diesendruck: Die Teleologie bei Maimonides. — S. Rawidowicz: War Nachman Krochmal Hegelianer? — A. Cronbach: Divine help as a social phenomenon.

117. Jahrbuch für jüdische Volkskunde 1924/25. Hrsg. von Max Grunwald. Berlin, Harz, 1925. VIII, 618, [1] p., pl. 16: 24. "26. und 27. Jahrgang der "Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde".

את הקורם ראה ק. ס. שנה א' ע' 29.

ההלן: — M. Grunwald: Zur Geschichte der Marranen. — L. Wiesner: Etwas über Kinderlosigkeit und Kinderreichtum im Talmud. — L. Wiesner: Die Wertung der Geschlechter im altrabbinischen Schrifttum. — M. Grunwald: Das "Lernen". — Zeena ureena (Gen. von Kap. 37 an), übers. von S. Goldschmidt. — M. Paul-Schiff: Teilnahme der österr.-ung. Juden am Weltkrieg. — A. Löwinger: Der Windgeist Keteb. — M. Papo: Die sexuelle Ethik im Qorân. — M. Mises: Die Dämonisierung fremder Feiertage. — M. Grunwald: Rasse, Volk, Nation. — A. Marmorstein: Beiträge zur Religionsgeschichte u. Volkskunde. II. — M. Grunwald: Der Dichter J. L. Perez. — M. Grunwald: Mattersdorf. — H. Flesch: Der Pinax von Austerlitz. — H. Flesch: Die Kanitzer Synagoge. — M. Grunwald: Ergänzungen zum "Jahrbuch" 1923.

118. Jevrejski almanah za godinu 5690, 1929-1930. Izdaje Savez rabina Kraljevine S.H.S. Uredio ... Leopold Fischer, V. godiste. Vrsac, 1929. 258 p. 15: 23.

ע' 171—220: ביבליוגרפיה. את הקורם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 177.

ההלן: O religioznom i kulturnom zivotu Jevreju u Stajerskoj, Koruskoj i Krajnskoj god. 1371—1496 s osobitim obzirom na podrucje danasnje Slovenije, napisao... Hinko Schulsinger. — Архивера прата о Јеврејима у Србији, написао... И. Алкалај, — K statistici Jevrejstva Kraljevine S. H. S. — Statistika Jevrejstva u Kraljevini S. H. S.

119. Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckelscher Stiftung. Breslau. Festschrift zum 75 jährigen Bestehen des Jüdisch-theologischen Seminars Fraenckelscher Stiftung. Bd 1—2. 2v. Breslau, Marcus, 1929. [4], 356, 148; [3], 404, 12, 67 p. 17: 24.

ההלן: v. 1: Deutscher Teil: I. Heinemann: Philons griechische und jüdische Bildung I. — A. Lewkowitz: Das Judentum und die geistigen Strömungen der Neuzeit. — I. Rabin: Studien zur vormosaïschen Gottesvorstellung. — Hebräischer Teil: M. Guttman: ארץ ישראל במדרש ותלמוד.

v. 2: F. Aber: Memra und Schechinah. — J. Cohn: Die Marktbezeichnungen אטלס und יריד und ihr Verhältnis zueinander. — M. Dienemann: Klausners Jesuswerk. — I. Elbogen: Wie steht es um die zwei Rezensionen des Scherira-Briefes? — I. Freund: Urkundliches zur neueren preussischen Judengeschichte. — A. Guttman: Das Problem der Misnaredaktion aus den Sätzen Rabbis in Misna und Tosephta synoptisch beleuchtet. — J. Guttman: Levi ben Gersons Theorie des Begriffs. — M. Katten: Genesis Kapitel 41. — A. Kober: Rheinische Judendoktoren, vornehmlich des 17. und 18. Jahrhunderts. — F. Lazarus: Hessen-Kassel vor der Fremdherrschaft. — L. Levy: Der Prophet Maleachi. — J. Lewkowitz: Der Eigengehalt der religiösen Begriffe. — A. Löwenstamm: Hugo Grotius Stellung zum Judentum. — S. Silberstein: Die Familiennamen der Juden unter besonderer Berücksichtigung der gesetzlichen Festlegung in Mecklenburg. — D. Simonsen: Eigentümliche Namen. — L. Treitel: Zur Entwicklungsgeschichte der Predigt in Synagoge und Kirche als des Beitrags, den das Judentum für allgemeine Kultur gestiftet hat. — N. Wahrmann: Die Entwicklung der Bedingungsformen im biblisch-talmudischen Recht. Ein Beitrag zur Geschichte der Halacha. — M. Gaster: Die 613 Gebote und Verbote der Samaritaner. — M. Grunwald: Dr. Josef Bloch. — Hebräischer Teil: A. Schwarz: — תחוספתא לפי סדר המשניות דמסכתא הוריות עם הפירוש הגיון אריה. — M. Gaster: תרי"ג מצוות של השומרונים.

120. Mendelssohn, Moses. Gesammelte Schriften. Jubiläumsausgabe in Gemeinschaft mit F. Bamberger, H. Borodianski, S. Rawidowicz, B. Strauss, L. Strauss hrsg. von I[smar] Elbogen, J[ulius] Guttman, E[ugen] Mittwoch. V. 1, 16. 2v. Berlin, Akademie-Verlag, 1929. XLVIII, 639 p., port, facs.; CXLII, 310, [8] p., facsims. 18: 26.

התכן: Bd. 1: Schriften zur Philosophie und Aesthetik. Bearb. von Fritz Bamberger. I.

כתבי רמב"ם יצאו בפעם הראשונה בהוצאה של 12 כרכים 1819—1821. מן ההוצאה הזאת יצא דפוס שני ברדלהיים, ובשנים 1843—1845 יצאה הוצאה בת שמנה כרכים אשר הוציא נכדו של מנדלסזון. ההוצאה החדשה הזאת, הוצאת לרגלי יובל 200 שנה עיי האקדמיה למדע היהדות והחברה לתמיכת מדע היהדות, בעזרת בית מנדלסזון, תקף חמר רב שלא נתפרסם בשלש ההוצאות הקודמות. היא תכיל גם את הספרים שנכתבו בעברית ואת הספרים הגרמנים אשר הוצאו בכתב עברי וחויז מזה כתבים רבים, אשר נודעו רק אחרי ההוצאה של 1843 ונתפרסמו במקומות שונים. גם מכתבים רבים אשר לא נתפרסמו עד כאן בכלל, יופיעו כאן בפעם הראשונה בדפוס. ההוצאה מתחלקת באופן זה: כתבים לפילוסופיה ולאסתטיקה (כרכים 1—3, העורך יוליוס גושמן), כתבים לספרות הזמן (כרכים 4—5), תרגומים (כרך 6, העורך של כר' 4—6 ברונו שפראוס), כתבים על היהדות,

הרגומי התניך (כרך 7—10, העורך אלכוגן), מכתבים (כרך 11—13, העורך ב. שפראוס), כתבים עבריים (כרך 14—16, העורך מיטווק).

הדרך הראשון המונח לפנינו, מכיל את הכתבים הפילוסופיים ולאסתטיקה, אשר נכתבו בשנים 1755—1761. חלק המאמרים נדפס בכרך זה שתי פעמים בנוסחאות שונות, לפי ההוצאה הראשונה ולפי הנוסח אשר במהדורה השנייה של הכתבים הפילוסופיים שיצאה ב1771. פריץ במברגר כתב הקדמה לספר והיא מאירה באור חדש את התפתחות ההשקפות הפילוסופיות וביחוד ההשקפות האסתטיות של רמכמן. ראוייה לציון מיוחד העובדה הבלתי ידועה, שספרו הגרמני הראשון של מנדלסון הגן על שפינוזה ויחס לו את תורת ליבניץ על ההרמוניה הקבועה מראש. הוא היה קרוב לשכל האנושי, אבל קרוב שצריך לקשטו בפרחים. בלעדו לא היתה הפילוסופיה יכולה להרחיב כל כך את גבולותיה. ה. ב.

Bd. 16: Hebräische Schriften. 3: Briefwechsel; bearb. von Haim Borodianski.

עם שער עברי מיוחד: משה מנדלסון. כתבים עבריים. ג': מכתבים ערוך ע"י חיים בורודיאנסקי. עם שני צלומים.

סוף-סוף זכינו, שביחד עם הוצאתו של הכרך הראשון מכתבי-מנדלסון בגרמנית יצא גם הכרך השלישי של כתבי-מנדלסון בעברית. כרך זה כולל מכתבים — ועל-כן הוא שלישי, מפני-מה קדמו המכתבים לספרים והמאמרים בעברית — לא הובר לנו. והמכתבים הם באמת במספר יותר מרובה ביהודית-אשכנזית, כלומר, מכתבים באותיות עבריות, מהם בלשון העברית סמך. בין שני אלה מיני-המכתבים לא נעשה הפרש כל שהוא, בעוד שאפשר היה לפרסם בשתי מחלקות של כרך אחד. אפשר, שקשה היה לעשות את הדבר מפני שהרכב מכתביו של מנדלסון הם בלולים בעברית וביהודית-אשכנזית בבת אחת ובהעלם אחד. עבודה גדולה עשה ד"ר חיים בורודיאנסקי בקבוץ המכתבים ואסיפתם. מכתבים הרבה, עבריים ויהודיים-אשכנזיים, נדפסו כאן בפעם הראשונה; והרבה מהם, שכבר נדפסו, נתפרסמו בספרים ובקבצים, שכלו מן השוק זה כבר, והרי הם כאילו לא נדפסו. ביחוד יש ערך מרובה למכתביו של מנדלסון אל פרומם גוגנהיים ארוסה; שנתפרסמו כאן בפעם הראשונה ככתבם וכלשונם, בלא שנוי ויפוי, במספר 73. כמובן יש חשיבות מרובה למכתביו של מנדלסון אל ר' יוזפא מאיר (שמלקלדן) במספר 33. נתפרסמו כאן גם מכתבים הרבה אל מנדלסון ומכתבים של פרומם אשתו ואליה ונסמנו המכתבים, שזכרו באיזה מקום, אבל אי-אפשר להשיגם עוד. באופן זה הכרך כולל, עם ההוספות ועם המכתבים המסומנים (החסרים), בסך-הכל 290 מכתבים, מהם 191 מכתבים של מנדלסון, 25 מכתבים אל מנדלסון וגם 6 מכתבים של בני-משפחתו והשאר אכדו ואינם.

המכתבים נדפסו על-ידי העורך בדיוקנות מרובה. במבוא בר ד"ר בורודיאנסקי את ערכן של ההוצאות הקודמות של המכתבים ואת חסרונותיהן, את המקורות, שמהם באו המכתבים, וכיוצא בזה. לסוף באה הערכת קצרה של סכתבי-מנדלסון ביהודית-אשכנזית (עמ' XXXI—XXV), ומן הראוי היה, שתבוא גם הערכת סגנונם של המכתבים העבריים של מנדלסון, שהוא משונה כל-כך מסגנונם של הרבנים והסופרים במאה הייח. זהו ליקוי במבוא, שהוא אפשר בכלל קצר יותר מדאי. יש בו גם טעות-דפוס קטנה אחת: ספרו הראשון של קאיוזרלינג על מנדלסון יצא בשנת 1856 ולא בשנת 1758.

אחר המבוא באו, הערות לכל סכתב ומכתב, שבהן מראה בורודיאנסקי על מוצאם של המכתבים ומקום הדפסתם הראשונה, מבאר ענינים בלתי-ידועים לכל קורא ומלות

בלתי-מובנות כיום. נראה לי שחסר כאן נסיון לתקן מעוות-סופר או מעוות-דפוס גלויות או להעיר על מלות בלתי-מובנות. מהו למשל מובנה של המלה "המחלקים הרצים" לנקר את עיני הרואים את מוסם ומכירים את משחתם במ" שבמכתבו של מנדלסון אל ר' יוסף גאליקו (מכתב 254, עמ' 282, שורה 13)? — וכיצד בזה, שראוי לעמוד עליה.

אחר ההערות באות: "רשימת ראשי-התיבות שבמכתבים", "רשימה כרונולוגית של המכתבים של מנדלסון ואל מנדלסון" (על-פי השנים, שבהן נכתבו המכתבים), "רשימה אלפביתית של המכתבים על-פי האדרססים" ומפתח של השמות ושל המקומות". כל זה מעובד בזהירות ובדיקנות מדעיות ובשלמות הרצויה. ורק על דבר משונה אחד יש להעיר. הכרך נקרא בשער הספר בשם: "כתבים עבריים", המכתבים שבהם או עבריים בשלמות או עבריים למחצה, לשליש ולרביע; באופן שרק מי שמבין עברית יוכל להבין לא רק את המכתבים העבריים המהורים, אלא אף את המכתבים היהודית-אשכנזיים, שהם מתובלים במשויים ובמלות עבריים מתחילתם ועד סופם. ואם כן, מפני מה נכתבו המבוא, ההערות והרשימות גם בכרך זה בגרמנית? כלום מי שיוודע רק גרמנית בלבד יבין את המכתבים העבריים או אפילו את היהודיים-האשכנזיים? וכלום יעלה על דעתו של מישהו לתת בכרך של כתבים גרמניים מבוא והערות ורשימות בלשון אחרת? במה, איפוא, נשתנתה הלשון העברית מכל שפה ולשון?

אין הערה זו באה למעט את חשיבותו של הכרך ואת עבודתו המרובה והחשובה של עורכו, אלא לעורר על תקלה כללית של חכמי-ישראל במערב-אירופה ובאמריקה, שאפילו עברו גמור בן מורח-אירופה כדיר חיים בורודיאנסקי לא ניצל ממנה. ומן הראוי, שמעוות זה יתוקן בשני הכרכים העבריים הבאים של "כל כתבי מנדלסון", שיג מהם יהיו בגרמנית ושלא מהם בעברית.

יוסף קלוזנר.

121. *Mieszczanin patryota (Chamcówka)*; jednodniówka polityczno-społeczno-ekonomiczna; pismo w obronie interesów chrześcijaństwa, handlu, rzemiosł, przemysłu, stanu mieszczańskiego. Naczelny redaktor: Józef Jaxa-Chamiec, Kalisz, 1927. 12 p.

יצא ב 13 במרץ.

122. *Society for Jewish jurisprudence, English branch*. Transactions (with annual reports) of the Society for Jewish jurisprudence (English branch) for the years 1926—27, 1927—28, 1928—29. [In 1 vol.] Ed. by Herbert Bentwich. London, The Society, 1929. var. pag. 15: 23.

הלכן: S. Daiches: Divorce in Jewish law. — N. Bentwich: Jewish law in practice. — B. B. Lieberman: Torts in Jewish law. — G. J. Webber: Jurisprudential activities in Palestine. — First annual report, 1926-27. — G. J. Webber: Property and possession in Jewish law. — J. H. Hertz: Ancient Semitic codes and the Mosaic legislation. — Second annual report, 1927-28. — H. S. Simonis: Some aspects of the ancient Jewish civil law. — G. J. Webber: A Hebrew version of Justinian's Institutes. — B. B. Benas: The legal device

in Jewish law. — A. Feldman: The London Beth-din.—Third annual report, 1928-29. — A bibliography of recent works on Jewish jurisprudence, with an appendix—a working bibliography.

123. **South African Jewish year book**; directory of Jewish organisations and Who's who in South African Jewry, 1929, 5689 — 90. Ed. by Morris de Saxe. ... Johannesburg, South African Jewish historical society, (1929?). 396 p., illus., ports. 18 : 25.

הספר מכיל שורה של מאמרים מענינים על תולדות קהלות שונות באפריקה הדרומית, על הציונות, החנוך, העתונות, התנועות החברתיות וכו' של אפריקה הדרומית, ועל אישים חשובים בה. מע' 293 עד הסוף ביוגרפיות של אנשי-שם ועסקנים באפריקה הדרומית עם תמונותיהם. ע' 276—269 רשימת מבחר ספרים הנוגעים ליהדות לתועלת הקהלות והמוסדות הרוצים ליסד ספריות. — הספר יביא תועלת רבה לא רק לקהלות אפריקה הדרומית ועסקניהן בלבד, כי-אם גם לכל מי שמתענין ביהדות זו שחלקה בעבודת התחיה גדול הוא, ואף לחוקרי תולדות-ישראל בתקופה האחרונה. — גם צורתו החיצונית של הספר נאה.

124. **Вопросы биологии и патологии евреев.** Сборник II. Ленинград, Еврейское историко-этнографическое общество, 1928. 277 стр., 1 т. 18:26.

חברי המערכת: וו. י. בינשטוק, א. מ. בן-מסון, מ. מ. גרן, ג. י. קמבול. — בסוף המאסף תכן קצר של המאמרים הנדפסים (בשפה הגרמנית).

אח המאסף הראשון ראה ק. מ. שנה ה' ע' 56.

התכן: М. М. Гран: К вопросу о методологии биологического изучения расы и нации.—В. Рубашкин: Группы крови в антропологии.—Л. А. Баринштейн: Некоторые данные о кровяных группах у славян и евреев.—М. С. Лейчик: Кровяные группы евреев переселенцев Одесины.—Л. Л. Рохлин и Р. Д. Рохлина: Семейно-амавротическая идиотия—болезнь Tay—Sachs'a.—З. С. Левин: Эксудативный диатез у белорусских и еврейских детей в Минске.—Б. Биншток-Гринберг: К вопросу о физическом развитии еврейских детей.—М. М. Патлажан: Заболеваемость детей грудного и дошкольного возраста застрахованного населения г. Одессы.—Р. И. Штекалис: Материалы к изучению туберкулезной проблемы у евреев.—М. Э. Беркович: К вопросу о распространении венерических болезней среди городской еврейской молодежи.—Г. О. Гольдблат и Н. Л. Генкин: К вопросу об относительно большой обращаемости евреев за врачебной помощью.—М. М. Гран: "Родословные" в приложении к изучению биологии и патологии евреев.—Л. Г. Зингер: Численность и распределение еврейского населения по всему миру.—Л. Г. Зингер: Движение еврейского населения СССР.—Я. Лещинский: Движение еврейского населения в России за 1897—1916 гг.—В. И. Биншток и С. А. Новосельский: Евреи в Ленинграде.—С. А. Вайсберг: Движение еврейского населения Зиновьевска «Елизаветграда» за 1901—1925 гг.—Г. Д. Финкельштейн: Естественное движение

еврейского населения г. Одессы.—Ц. О. Шабат: Смертность и рождаемость евреев в Вильне за пятилетие «1921—1925».—А. Гаврилович: Биология у древних евреев.—Я. Б. Эйгер: Л. И. Каценельсон, как историк древнееврейской медицины.—Обзоры и рефераты текущей литературы.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

125. אשכול; אנציקלופדיה ישראלית. כרך ראשון. אדאוראל. ברלין ירושלים, אשכול, (Leipzig, ברפוס August Pries), (1929). [11] עמודים, 1102 עמודות, תמונות, פכסיטיליות, ציורים, טבלאות. 22 : 29.

העורך הראשי: יעקב קלצקין. חברי המערכת המרכזית: יהושע גוטמן, נחום גולדמן. מ'ק' (ק'רננסקי), מ'כס' (סלובייטשיק, מ.ג. צובל; ברוך קרופניק, מזכיר המערכת.

יש לקדם בברכה את הופעת החלק הראשון של האנציקלופדיה העברית הזו, שאף על-פי שקדם לה 'אוצר ישראל' מכל-מקום יש לראות בה אנציקלופדיה עברית ראשונה. אשרינו שזכינו לכך. גם שפע הציורים וההדור הנאה יש בהם משום חדוש וראויים לתהלה מרובה. ואין לנו אלא לקוות שגם הכרכים הבאים יצאו בקרוב בזה אחר זה. עם ישראל מקים לספרותו עתיקת היום ולסופריו מצבת עולם בספר האשכול היוצא עתה לאור. עיני כל העולם היו נשואות להופעת הכרך הראשון ותלו בו תקות גדולות. העורכים, כלם אנשי שם, והמקום, מקום הופעת האשכול, מצדיקים את התקות האלה. —אמנם אל לנו לשכח שהאשכול נכתב על ידי מאות אנשי-הגם שכלם בעלי מקצוע, בכל זאת דעותיהם אינן דומות, האחד כותב בחמימות מרובה והאחד כותב בקיריות יתרה. והקורא לתמו חושב שיש איזה נטיה פוליטית, להעריך את פלוני ולהשפיל את אלמוני. גם הסכניקה החיצונית של כל אנציקלופדיה דורשת שהמאמרים יהיו קצובים ומוגבלים בגדלם לפי הנושא. ומי מהסופרים שאינו יודע לתת משקל לרוחו ועבר את הגבול, באים סופרי חמערכת ומותקים. לפעמים נשארים הדברים בלי קשר והקורא מרגיש איזה חסרון, נתיקה וקפיצה בלתי מובנה. כל אלה הם לקויים המונחים בטבע הענין ולכן עלינו לקבל את הטוב ואת הרע, ובפרט שהוא במיעוט.

כאשר גמרתי בדעתי לכתב בקורת על 'האשכול' התניתי תנאי קודם שלא לעבר משער לשער של הספר; אני לוקח מפה ערך אחד ומפה ערך אחד ורושם עליו אם הוא ראוי לתהלה או לתהלה. הערכים האחדים שקראתי מצאתי אחדים מהם שנכתבו בסגנון שכזה שכל קורא מוכרח לקבל את המושג שהדברים מפכים כמו- ממקור מים חיים ושכותבם מקיף את הענינים ומלבו הוציא את הדברים ולא העתיק מספרים ותפר משפט למשפט. בתור דוגמא אני קורא בשם את הערכים של שלשת הראב"ד ושל ר' אברהם בר חייא. גם ערכי הקבלה והחסידות נכתבו בטוב טעם, אם גם לפעמים באי זהירות כמו הערך אברהם יהושע השיל מאפסא, שכותב עליו שספר על עצמו שנתגלגל עשר פעמים, ואינו כן כי לדעת המקובלים אפשר להתגלגל רק שלש פעמים כאשר למדו את זה מהפסוק יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב ליג כ"ט), והספור האמתי הוא כמו ששמעתי וכמו שהוא ידוע בחוג החסידים שאמר שעתה הוא בגלגול השלישי.

ערך אברהם בן יוסף טוב ירושלמי לקוח כלל מאור החיים והוא נושא עליו את חותם ההעתקה. מט' שארית יוסף מר' יוסף בן ש"ס יוצא שר' אברהם ירושלמי עשה פרוש מיוחד על הלכות קדוש החדש, כי הוא כותב בקונטרס ג' בסופו ילך בפרק קדוש החדש להרמב"ם עם באור הרב כמהיר אברהם ירושלמי ז"ל ומשם הורמו דברים אחדים במחזור רומניא שהדפיס.

ערך אברהם בן יחיאל מיכל הכהן מלסק נכתב באמונה יתרה במלה הנדפסת, בלי בקרת המצפון וערכו המוסרי של האיש הזה מוטלים בספק גדול. דרכו לאסף הסכמות ותעודות על קדושתו ופרישתו ומדפיסם בראש ספריו. הסכמות שנתנו לו בשנות תקמ"ג ותקמ"ז חזרות ונדפסות בספר שהדפיס בשנת תקנ"ב. על האיש הזה יש בדעתי לכתב מאמר מיוחד.

ערך אופנבך עיר לא הזכיר שהיה שם דפוס עברי יפה מאד והרבה ספרים יצאו מבית דפוס זה.

ערך אגדה הוא כמעט ספר שלם, (כ 90 עמודות) וכדי לתת ריות להקורא להתבונן הפרידו הכותב לחלקים והחלקים לפרשיות. מה שנאמר בפסקא ב' אינו די ברור. בכל אופן היה ראוי לחזור בשיטה אחרונה מענינו של מה שנאמר בפסקא ההיא, כדי שהדברים יהיו מחוורים בתור תמצית אצל הקורא. בפסקא ד' הוא מזכיר פעמים רבות מסדרי האגדה, כמו זה של רבינא, של ר' בן לוי ושל רב חסדא מבלי להעיר על מעשיהם ועל מטרותם. ממקומות רבים בתלמוד יוצא שמסדרי אגדה היו דרשנים עממיים שדרשו לא בשמם הם, כי אם בשם הריש מתיבתא וחכם העיר. ביאור המלה "מסדר" הוא נואם או דורש ומה בא קדושה וסידור, או ליל הסדר, כי כל בעל הבית דורש לפני בני ביתו על ענין יציאת מצרים. ר' בן לוי או רב חסדא ורבא לא רצו להבטל מתלמוד תורה עם תלמידיהם ולהכין להם בעצמם את הדרשות לפני העם בשבתות וימים טובים; לכן היה לכל אחד מסדר אגדה או דורש עממי והם דרשו בשמם ולפניהם לפני העם, ולכן הבטוים הרבים "אוקי רבא אמורא עליה ודרש". ר' חייא בר אבא דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה ואמר ליה קום אימא מילתא (כתובות דף ח' ע"ב). ע"פ רוב החכם אמר לו את הנושא בעת שהמסדר עמד כבר על הדוכן (ראה ברכות דף ל' ע"א ברש"י), והוא בעצמו מתפלל או לומד מיושב, כדי שלא ירגישו השומעים.

בחלק הביבליוגרפי מוצא אני לקוים שונים. אצל מכילתא הוא רושם את ההוצאות הראשונות קושטא רעיה ויניציאה ש"ה ואצל הספרא הוא רושם רק ויניציאה ש"ה. כנראה לא ידע שהספרא נדפס בפעם הראשונה עם פירוש הראב"ד בקושטא בשנת רפ"ג בערך. בכלל הזנחה לדבר על מפרשי המדרשים האלה; בעת שעל הספרא יש לנו פרושים מגדולי הראשונים הראב"ד והר"ש משנן, אין לנו על המכילתא ועל הספרי פרושים רק מהאחרונים. על המכילתא הפי' מרכבת המשנה שבות יהודה, וזה ינחמנו ועל הספרי הפרושים זרע אברהם בפלפול וספרי דבי רב מר"ד פרוו בעיקרו לברר את הגירסא הנכונה ואהלי יהודה. — אמנם בדרך כלל מלא הוא החלק הביבליוגרפי, והרבה יותר עשיר מהביבליוגרפיה ב Jewish Encyclopedia. ולדעתי מוטב לקצר בביבליוגרפיה ובלבד שיהיו המקורות ראויים לסמך עליהם.

א. טויבר.

ירושלם. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, תולדות בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ... ראה ע' 16.

126. ישרון, ווארשע. ביילעטין פון פארלאג „ישרון“ ווארשע. דערשיינט פון צייט צו צייט, ווארשע, (כדפוס פערער), תרפ"ט. 9, [17] ע. 16 : 24.

הערך: מ. קופיסא. חוברת א' יצאה באדר.

127. מס, ראובן. בית מסחר ספרים. ילקוט ספרים; מכיל רשימה שלמה וספורטת של הספרות העברית החדשה לכל מקצועותיה בצדק מכווא מאת שמעון ברנפלד. עם מפתח המחברים והספרים. נאסף ונערך ע"י מנרל פרזקס כהשתתפות המו"ל. ברלין-שרלוטנבורג, ראובן מס, (כדפוס ארנו פרים לויפציג), תרפ"ט. VIII, 124, [31] ע. 13 : 19.

עם המחירים. שער גרמני מיוחד:

Hebraica; Systematischer Katalog der neuhebräischen Literatur mit Geleitwort von Simon Bernfeld. Mit Autoren und Titel-Register.

128. עולם הספרים; רבעון לביבליוגרפיה וידועת ספרים חדשים, יוצא לאור על ידי בית מסחר ספרים רוניק, מנשל ושותפם. ניו יורק, תרפ"ט. 14 ע. 15 : 22.

קטלוג מסחרי של בית מסחר-הספרים הנ"ל.

עם רשימה של ספרים חדשים לועזיים, ועם שער מיוחד באנגלית: Book World.

129. דאס אידישע בוך. דאס יידישע בוך; מוסמער קאטאלאג פאר פאלקסבובליאטעקן. האנטבוך פאר ביבליאטעקארן און לעזער. צונויפגעשטלט דורך דעם ביבליאטעקן-צענטר ביי דער געו. קולטור-ליגע. ווארשע, קולטור-ליגע, 1929. IV, 189 ע. 15 : 22.

על השער שעל המעטפה: "דערשיינט 2 מאל אין יאר. 1-שער יארגאנג - יאנואר 1929 - נר. 1".

130. רייזען, זלמן. לעקסיקאן פון דער יידישער ליטעראטור פרעסע און פילאָלאָגיע. צווייטע ... אינגאנצן איבערגעארבעטע פארמערטע און פארפול-שטענדיקטע אויסגאבע. דריטער באנד (פ-ק). ווילנע, קלעצקין, תרפ"ט. IV, [11] ע. 796 עמודות. 17 : 24.

את הקודם ראה: ק. ס. שנה ד' ע' 213. - מהדורה א' יצאה בשנת 1914.

131. Drohobycz. Biblioteka domu żydowskiego. Katalog biblioteki domu żydowskiego w Drohobycz. Drohobycz, Biblioteka domu żydowskiego, 5688—1928. 3 p. l., 3-93, 15 p., 21. 15 : 23.

עם שער יידי: דראהאביס. אידישע ביבליאטעק בית יהודה. קאטאלאג פון העברעאישע, יידישע, פוילישע און דייטשע ביכער ...

132. Encyclopaedia Judaica; das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Bd 4. Beer-Bing — Cagliari. Berlin, Verlag Esch-koł, (c1929). XXIII, 1248 p., illus., facsim., maps, pl., tab. 21 : 29.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 182.
 ערכים מיוחדים בגדלם הם: Berlin (40 עמודות), Berufsstatistik (21 עמודות),
 Bibel (268 עמודות), Bibliographie (13 עמודות), Biographische Literatur (12 עמודות),
 Buchwesen (14 עמודות).

133. Friedberg, B[er]. Die hebräischen Druckereien in Warschau, ihre Entstehung und Entwicklung. n. p., n. d. 4 p. 16 : 24.
 "Jüdisches Archiv", Heft 11/12. Neue Folge Heft 5/6. הרפסה מיוחדת מן

134. Goldacker, Herbert. Gracklauer's Zeitschriften-Katalog; hrsg. von Herbert Goldacker. 1930. Leipzig, Gracklauer, 1930. 324 p. 14 : 22.
 "מהרורה מורחבת ומחוקקת" (מחוך ההקדמה). — ע' 231 : "Jüdische ... Blätter".
 את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 41.

135. Vienna. Israelitische Kultusgemeinde. Bibliothek. Zuwachsverzeichnis für die Jahre 1926 und 1927. Wien, Selbstverlag, 1929. 67, 11 p. 15 : 23.

136. Всесоюзное общество политических каторжан и ссыльно-поселенцев. Деятели революционного движения в России; библиографический словарь от предшественников декабристов до падения царизма. Под ред. И. А. Теодоровича, Ф[еликса] Я. Кона, А[лексей] А[лексеевича] Шилова, В. И. Невского и Б. П. Козьмина. Москва, 1930. 18 : 26.
 т. 2: Семидесятые годы. Вып. 2: Ж—Л. составлен А. А. Шиловым и М. Г. Карнаухова. 2 л., столбцы 407—886.
 את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 456.

בחזרת זו של הסלון הביוביליוגרפי הגדול על עסקני תנועת השחרור ברוסיה.
 (שנות השבעים אותיות Ж—И) נזכרו 86 יהודים, ביניהם אהרן ליברמן בעל האמת' וחברו ל.אגדת הסוציאליסטים העברים בלונדון (כך היה שם האגודה, כפי שכנה אותה מוסדה ליברמן) לבנקינד וחברי החוג הסוציאליסטי הוילנאי : מירון זונדלביץ וקווינסקי והסופר והמסור העברי ד"ר יצחק קמינר. לא נזכרו במלון הסופרים העבריים, שבשנות השבעים השתתפו בפעולתם או בכתיבתם בתנועה הסוציאליסטית העברית, כמו משה קמינסקי ויהלי (יהודה ליבליון). שניהם עוזרי ליברמן שהפיצו את האמת ברוסיה, השני גם כתב את השירים הסוציאליים : מדוע (נדפס בהאסא 1), עבר עכדים, כשרון המעשה. לא נזכרו גם ד"ר י. ק. גנסטר בעל השיר הסוציאליסטי, סאמינים אנחנו (נדפס בהשחר' תרל"ג ע' 54-55, ונדפס שנית במוסף של דבר' ספ"ן אייר תרפ"ה, שיצא, ליובל החמישים לתנועה הסוציאליסטית בישראל) ומ. ל. ליזינבלום, בעל, משנת אל"שע בן אבויה ועוזר של, אספת חכמים הסוציאליסטית. — יש גם רשימה אחת, משפחתית : זו היא של ד"ר יצחק קמינר, שגם הוא וגם 4 בנותיו (אחת מהם היתה אשתו של אכסלרוד) השתתפו בתנועה. על קמינר עצמו מסופר רק שהיה רופא ולא נאמר, שאח"כ נעשה חובב ציון נלהב וכתב גם שירים לאומיים, (יצאו

לאור ע"י אחד העם בתרס"ז בהתאם לצוואתו), אעפ"י שהמסדרים מעידים בהקדמתם (ע' XXII של כך א'). שלכרסיו ביריבוליוגרפיה, שהונח ביסוד העבודה, נכנסה גם השאלה על שנוי השקפות. — הרבה החסירו בערך ליברמן. "את האמת" שלו הם מזכירים (אמנם משתמשים בבטוי: еврейский орган, שבשם זה מכנים ברוסיה הסובשית את השפה היהודית; לעברית קוראים שם: древнееврейский) אבל אין זכר לפרצו המיוחד של ליברמן, המיסד את הסוציאליסמוס העברי, שהיה עברי נלהב. הוא נתן לאגודה שוסד שם עברי, על ספר תקנות רוסי (של אגודה סוציאליסטית-רבווציונית בין יהודי רוסיה) כתב דמוס עברי, את התקנות של האגודה חבר בעברית (פנקס אגודת הסוציאליסטים), דרש לשכות משובות בתשעה באב מפני האבל וכלם על אחוז סוציאליסטים ויהודים במדינות שונות. מהפסיוניזם שלו נזכר רק אהרן פרימן; היו לו עוד שני פסיוניזמים: דגאל איש המודות וכרדרורא. המסדרים כותבים שיצאו לאור רק 3 חוברות של "האמת". כך הוא גם דעתם של צינברג, א. א. הרכבי זמ. ברקוביץ. אבל עוזרו של ליברמן — משה קמיונסקי וכן דורו הסופר י. ד. זילברבוש, ששניהם היו באותם השנים בוינה, מעידים שנדפסו 4 חוברות של האמת (ראה מ.ק.: ניהליסטים עבריים בשנות השבעים. השלה, 1907. כ' י"ז ע' 261. וי. ד. זילברבוש: סמולנסקי, ליברמן וסלקינסון. השלה, 1924. כ' מ"ג ע' 559 והוספה למאמר זה בר. דורא". השלה, 1925. כ' מ"ד ע' 269. בהוספה נאמר: כשאנו קוראים כיום את ארבע חוברות ה"אמת" — אין אנו יכולים וכו') ואין יסוד לא להאמין לזכרונות אלה, שנכתבו בזמנים שונים ובמדינות שונות. יש להכניס עוד תקונים לביוגרפיה שלו (המסדרים מבקשים להעיר אפילו על שגיאות היות קלות): ליברמן נולד לא בסובלקי אלא בלונה, פלך הרוזנא, ובחברת לאחריות עבד לא בתור מנהל אלא בתור משרטט; לא נזכר שעמד בקשרים (ונסח) אפילו להשתמש בכתב סתרים) עם החוגים הסוציאליסטים בולנה ובקיוב ושלמד בבית"ס הטכנולוגי העליון בפטרבורג וחבר באותו זמן גיאוגרפיה של ארץ ישראל בשם: "מחקרי ארץ כנען וסלע ערב". — בביבוליוגרפיה על ל. לא הביאו אפילו את כתבי ליברמן (ספר האוטופיות; מכתבים ורשימות), שיצאו בתל אביב בהוצאת דבר חרפ"ח ונערכו לדפוס ע"י מיכאל ברקוביץ. גם לא נזכר הארכיון של האמת שנערך לדפוס ונתפרסם עם באורים ע"י ברקוביץ הנ"ל בהצפירה (1919 גליונות 25, 109, 135; 1927 גל' 79; 1928 גל' 116:54:42:18) בהשחר (1920 גל' 166, 160; 1921 גל' 36:18), וב"מוסף של דבר" חרפ"ז גל' 45—48 וחרפ"ח גל' 3—8, 6, 10, 14, 15, 23—35/30:26:24) שם יש הרבה מכתבים של יהל"ל וקמיונסקי (קמ. חותם בשם וועסטמאן). יש עוד להוסיף לביבוליוגרפיה: Erz. Die Entwicklung des sozialistischen Gedankens in der hebräischen Presse Osteuropas. Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 1881 p. 356—365. שמחברו הוא הסוציאליסט העברי אורי וולף רבנובוש (אוי"ר); ר. ברוינין: "אהרן שמואל ליברמן", הטרן שנה ד' תרע"ז-ח, גליונות ט"ו, ט"ז, י"ח, ומאמר גדול של א. מ. ששעריקאווער על התחלתה של התנועה הסוציאליסטית היהודית בחיסמארישע שריפטען של ויווא (ביודית, ע' 469—532), שמכיל פרק גדול על ליברמן, ע' 507—531.

בחוברת זו בהרבה מקרים מסומנת גם לאכיותו של העסקן, ויש גם ידיעות על מקרי המרת הדת. חשוב מאד ערכו של המלון לשאלת היהודים בתנועת השחרור הרוסית. ב. שוחטמן.

ד. מדע המקרא.

137. ברנפלד, שמעון. מבוא ספרותי הסמורי לכתבי הקדש. כרך
שלישי. ברלין, דביר, חרפ"ד. 1961, 585 ע. 17: 24.
ע' 561—585 ביבליוגרפיה.
חתכן: ספרי חכמה—ספרי שירה—ספרים חיצוניים—חקירות מקראיות—רשימה
כללית לשלש כרכי הספר.
ברנפלד, ש. מבוא ספרותי הסמורי לכתבי הקדש. כרך רביעי. ראה ע' 14.
תנ"ך. כתובים. תהלים ועם באור מאת ש. ל. גרדון. ראה ע' 23.
138. ווייס, י. ד. וואס דערנאט אונז קהלת. ווארשע, יאקובסאן וואלדברעג,
1929. V, 111, 149, 111 ע. 14: 21.

139. Baumgarten, Michael, David, ein König ohne gleichen;
vier Vorträge zum Verständnis des alttestamentlichen Königs, von
Michael Baumgarten. Neu hrsg. von K. B(ussemer). Witten a. d.
Ruhr, Bundes-Verlag, 1929. 183 p. 12: 19.

הוצאות נוצריות-דתיות שהוצא פרופ' בוימגרטן בשנת 1861 והדפיסן שנה אחת
אח"כ. כעת נדפסו פעם שנית בהשקטת ההקדמה ובשנויים קטנים.

*140. Baumgarten, Paul Maria. Neue Kunde von alten Bibeln.
Mit zahlreichen Beiträgen zur Kultur—und Literaturgeschichte Roms
am Ausgange des 16. Jahrhunderts. Bd. 2. Tl. 1. Krumbach (Bayern),
Aker, 1927. XIX, 176 p., 1 l., 151 p. 8°.

141. Begrich, Joachim. Die Chronologie der Könige von
Israel und Juda und die Quellen des Rahmens der Königsbücher.
Mit fünf ausführlichen Tabellen. Tübingen, Mohr, 1929. VI, 214 p. 16: 24.
=Beiträge zur historischen Theologie, 3.

*142. Bible. Job. Das Buch Hiob. Dichterisch übersetzt. Mit
einer Einleitung von L. Schubert. Leipzig, Klein, 1927. 3, 113 p. 8°.

*143. Bible. Job. Le Livre de Job. [Traduit de l'hébreu par
Samuel Kahen, et illustré par Al. de Fautereau]. Paris, typ. Re-
nouard, 1928. 197 p. 16°.

=Collections "Scripta manent", publiée sous la direction de Const.
Castéra. T. 32.

*144. **Bible. Pentateuch.** The tittled Bible, a model codex of the Pentateuch, reproduced in facsimile from ms. no. 85 of the Gaster collection now in the British museum, with a dissertation on the history of the tittles, their origin, date and significance, by Moses Gaster ... London, Maggs, 1929. 55 p., facsim., 439 p. 4°.

*145. **Bible. Proverbs.** The Book of Proverbs. With an introduction and notes by W[illiam] O[scar] E[mil] Oesterley. London, Methuen, 1929. 294 p. 15 : 23.

*146. **Bible. Psalms.** Die Psalmen. Deutsch von F[ranz] Wutz. Eichstätt (Bayern), Geschäftsstelle des Klerusblattes, 1927. VIII, 216 p. 8°.
ראה גם ק. ס. שנה ב' ע' 244 מספר 523.

147. **Bible. Song of Solomon.** Het Hooglied; proeve eener nieuwe verklaring door Seerp Anema. Kampen, Kok, 1928. 67, [2] p. 16 : 21.
תרגום ופרוש ברוח גוצרית-דחית.

148. **Bible and New Testament.** Biblia Sacra iuxta latinam vulgatam versionem ad codicum fidem ... cura et studio monachorum Sancti Benedicti Commissionis pontificiae a Pio PP. X institutae sodalium praeside Aidano Gasquet edita. Librum¹ Genesis; ex interpretatione Sancti Hieronymi cum prologis variisque capitulorum seriebus adiectis prolegomenis recensuit Henricus Quentin. Romae, Typis polyglottis Vaticanis, 1926. 4 p. l., [xi] — XLVIII, 427 p. 21 : 29.

149. **Bible and New Testament.** A short Bible in the authorised version; chosen and arranged by V.J.K. Brook, A. A. David, W. H. Fyfe, A.E. Lynam. Oxford, Blackwell, (1929). xx, 348 p., 1 l., 222 p. 14 : 19.

המבחר הזה נעשה משוט בדרך ההשמטה; בקטעים שנשארו, נשאר לגמרי הנוסח של ה Authorised Version בלי שום שנוי. שום נסיון לא נעשה לספק הערות או באורים, אף לא לעסק בנוסח בדרך בקרתית* (מחוך דברי ההקדמה).

*150. **Caspar, Adelheid.** Die Frau in der Bibel. Berlin, Herbig, 1928. 44 p. 8°.

= Quellenhefte zum Frauenleben in der Geschichte. H. 1.

151. **Dennefeld, L.** Histoire des livres de l'Ancien Testament. [Paris], Bloud, (c1929). 2 p. l., 176 p. 12 : 19.

= Bibliothèque catholique des sciences religieuses, vol. 3.

ע' [169]—173 ביבליוגרפיה.

מן ההקדמה: ינושא החקירה הזאת איננו תולדות הספרות התנ"כית. אין כוונתה לבחון את כתבי הקדש של היהודים זה אחר זה בסדרם הומני, כדי לגלות את מחבריהם, להבליט את תכנם ולקבץ את כונתם וסוגם הספרותי, אלא עקר הכוונה היא לבדוק את תולדות הספרים האלה עד כמה שהם יוצרים את האחדות של תעודות שנכתבו ברוח הקדש ועד כמה שהם מכילים את הגלויים שגלה אליהם לבני האדם לפני בוא ישו.

152. **Dougherty, Raymond Philip.** Nabonidus and Belshazzar; a study of the closing events of the Neo—Babylonian empire. New Haven, Yale university press, 1929. XII, 216 p., facsim., map. 18 : 25.

= [Yale university]: Yale Oriental series: Researches. vol. 15.

153. **Dürr, Lorenz.** Psalm 110 im Lichte der neueren alt-orientalischen Forschung. Münster i. W., Aschendorff, 1929. 2 p.l., 3—26 p. 16 : 23.

המזמור ינאם ה' לאדני וגו' הוא לדעת המחבר מזמור תְּקִתָּהּ, שהנביא שר אותו ביום עלות המלך על כסא המלוכה.

154. **Ehrenpreis, Marcus.** De som byggt Israel; visioner fran tre artusenden. Med 28 illus. Första serien: Profeter och gudsmän. Stockholm, Geber, (1929). VII, 232 p. 15 : 23.

התכן: הקדשה. א. משה, מיסד עם ישראל. ב. עמוס, הנביא הרועה. ג. ישעיה, נביא השלום הנצחי. ד. ירמיה, נביא הברית השנייה. ה. יחזקאל, הנביא מדרך הנפש. ו. ישעיה השני, עבד ה' הסובל. ז. עזרא, מיסד היהדות. — מפתח הפסוקים. מפתח התמונות.

Feldman, F. Geschichte der Offenbarung des Alten Testaments bis zum Babylonischen Exil. 76 ע' ראה

155. **Galling, Kurt.** Die israelitische Staatsverfassung in ihrer vorderorientalischen Umwelt. Leipzig, Hinrichs, 1929. 64 p. 15 : 22.

= Der Alte Orient, Bd 28, Heft 3—4.

*156. **Glaue, Paul.** Ein Bruchstück des Origines über Genesis 1,28 (P. bibl. univ. Giss. 17.) Mit 1 Tafel. Giessen, Töpelmann, 1928. 35 p. 8⁰.

= Mitteilungen aus der Papyrussammlung der Giessener Universitätsbibliothek 2. = Schriften der hessischen Hochschulen. Universität Giessen. Jg. 1928, H. 1.

157. **Gressmann, Hugo.** The tower of Babel; with a preface by Julian Obermann. New York, Jewish institute of religion press, 1928. xx, [3], 92 p., 11 pl., port. 18: 25.

(The Hilda Stich Stroock lectures... at the Jewish institute of religion).

בספר זה מתפרסמת השורה הראשונה של ההרצאות על פי קרן מיוחדת בימכון היהודי לדת. קרן זה מכוונת לשורה של הרצאות אחת לשנה מפי מלומד בלתי-יהודי על ענין יהודי בפני תלמידי המכון. כמרצה ראשון הוזמן גרסמן לאמריקה, אשר משם לא שב עוד כי מת בצ'יקגו. בהקדמה מעריך פרוס' יוליאן אוֹבֶרמַן את אישיותו של המנזח ואת דרך-רוחו ומספר על ימיו האחרונים באמריקה. — ואלה שמות ההרצאות: מגדל בבל; אגדות האנושיות בבראשית א'—י"א ומגדל בבל; נבואת ישראל ומגדל בבל; ירושלם של מעלה ומגדל בבל; דת בבל וישראל. — בראש הספר גלותה תמונה יפה של הוגו גרסמן, ובסופו השע לוחית של תמונות מגדלי בבל.

*158. **Heim, Karl.** Die Weltanschauung der Bibel. 5. Aufl. Leipzig, Deichert, 1928. 93 p. 8°.

את הספר הזה בתרגום הולנדי ראה ק. ס. שנה י' ע' 316.

*159. **The international standard Bible encyclopaedia.** Revised edition. 5 vols. Chicago, The Howard-Severance co., 1929. 4°.

מהדורה א' יצאה 1915.

160. **Lipman, Armand.** Authenticité du Pentateuque; ou, La critique devant la tradition. Paris, Leroux, 1929. 3 p.l, [IX]—XII, 292 p. 15: 23.

ביבליוגרפיה ע' [185]. בראש השער: בעיה תורת ה' תמימה. ראשי הפרקים: א. בחינת גוסס התורה. ב. בחינת השערות ההרכבה (מקורות, קטעים, תוספת, ספר דברים לחוד) ג. תשובות לקושיות מפרשים אחדים נגד אמתות התורה. ד. הבקרת ההיסטורית.

*161. **Maynard, Constance L.** The prophet Daniel and other essays. London, Morgan, 1927. 139 p. 8°

ראה ע' 40 מספר 116 Morgenstern, J. The Book of the covenant.

162. **Neighbour, R[obert] E[dward].** Many-sided messages on the Book of Jonah; fourteen sermons on Jonah ... Cleveland, Ohio, Union Gospel press, (c1928). 198 p. 13: 19.

ארבעה-עשר דרושים נוצריים על ספר יונה.

163. **Oriental studies** published in commemoration of the fortieth anniversary (1883—1923) of Paul Haupt as director of the Oriental seminary of the Johns Hopkins University, Baltimore, Md., under the editorial direction of Cyrus Adler and Aaron

Ember. Baltimore, Johns Hopkins press, 1926. LXX p., [1] l., 470 p., port. 17 : 25.

חלקי הספר: Introductory material.—Old Testament and Judaica. Assyriology.— Egyptology.— Semitica.

164. **Palache, J[ehuda] L[ion]**. Het karakter van het Oud-Testamentische verhaal; rede ... Amsterdam, Hertzberger, 1925. 30 p. 16 : 24.

165. **Rad, Gerhard von**. Das Gottesvolk im Deuteronomium. Stuttgart, Kohlhammer, 1929. 2 p.l., 100 p. 16 : 24.

=Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament. 3. Folge, Heft 11.

התכן: I. עם-אלהים בספר-הדברים: נקודת-מוצאה של החקירה; יחס ישראל אל ה'; חיי הפולחן והדת של עם-אלהים; ברכת ה' לעם-אלהים; אחוז הרכוש התיאולוגי; מסקנות. II. בטול רעיון העם שבספר-הדברים. III. ספר-הדברים והנביאים הגדולים: הושע וספר-הדברים; ישעיהו וספר-הדברים; ירמיהו וספר-הדברים.

166. **Scherer, George H.** The Eastern colour of the Bible. London, National Sunday school union, [1929?]. 3 p.l., 122 p. 12 : 19.

= Every teacher's library, [no. 15].

התכן: הקדמה; האקלים ותקופות השנה; חיי החקלאות והמרעה; גפנים ועצים; כפרים, ערים וכרכים; מלאכות ואומנויות; הדירה ורהיטה; המזון; המלבוש; הנסיעה; קרבת-המשפחה; חיי החברה; השקפות ונמוטים דתיים; מפתח.

*167. **Smith, Elsie Lindsay**. The Old Testament calling! London, Sheed and Ward, 1929. 204 p. 13 : 19.

168. **Splendori, Modesto**. Israele nelle steppe di Moab; gli oracoli di Balaam e la ripetizione della Legge. Lezioni scritturali del 1928. Padova, Tipografia Antoniana, 1928. xi, 236, [1] p., pl. 14 : 21.
ע' IX—XI ביבליוגרפיה.

התכן: בין הקוסמים; בלעם; נבואות בלעם; נשי מואב ומדין מזונות את בני ישראל; עשרת הדברות בדברים בשמות ובקטסיסמוס שלנו; דת ואמונה טפלה; מנהגי העברים; ספיריטיסמוס בין הכנענים ובימינו; התורה הסוציאלית של ישראל; הנביא; שירת משה האחרונה.
ראה בחלקה כ"א Szyper, N. Opowiadania i nauki z dziejow biblijnych...

169. **Wadia, Ardaser Sorabjee N.** The message of Moses. With frontispiece by E. J. Sullivan. London, Dent, (1929). xix, 100 p., front., map. 11 : 18.

= Message series, no. 4.

התכן: הקדמה; ירושת העבר; גלות מצרים; כוכב מישראל; במדבר; התעודה; עשרת

הדברות; המשכן; ה' החסא; אל הפסגה; משה האיש; עתיד ישראל. — בפרק האחרון מסיק המחבר שעתיד ישראל הוא בציונות ובשיבה לא"י. הספר כלו כתוב ברוח אהבה רבה לישראל.

170. Weiser, Artur. Die Profetie des Amos. Giessen, Töpelmann, 1929. VIII, 332 p. 16 : 24.

= Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 53.

ע' 331-332 ביבליוגרפיה.

התכן: I. דברי עמוס בצורתם הראשונה בעליפה: השאלה והשיטה; החזונות; האמרות. II. התהוות ספר עמוס ויחסו אל הנבואה; כתבי-החזון; אסף האמרות; התהוות ספר עמוס בצורתו שלפנינו. III. המבנה הדתי של נבואת עמוס: היסודות; חזון ה' וודאות ה'; הקיום העקריים בודאות ה'; ודאות ה' ונבואה (רעיון הדיון, משפט ומוסר, פולחן, דת לאומית, תרבות); סכום; תוספת. רשימת הספרות.

171. Wendel, Adolf. Das Opfer in der altisraelitischen Religion. Leipzig, Pfeiffer, 1927. 4 p.l., 238 p. 17 : 24.

= Veröffentlichungen des Forschungs-Instituts für vergleichende Religionsgeschichte a. d. Universität Leipzig. Reihe 2, Heft 5.

ע' 221-226 ביבליוגרפיה.

172. Ziesemer, Walther. Studien zur mittelalterlichen Bibelübersetzung. Halle (Saale), Niemeyer, 1928. 3 p.l., [367]—384 p. 18 : 25.

= Königsberger gelehrte Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Klasse: Schriften. Jahr 5, Heft 5.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

173. אגרת רבן יוחנן בן זכאי, אשר כתב אותה ע"פ צוואת רבן גמליאל הנשיא ליחודים אשר ברומא הכירה, על אדות אותו איש ... עם פיו קצר מהרב ... אלו עזר כר"י אשכנזי ... וגלה אליה באר יצחק המבאר את דברי האגרת הזאת ... מאתי ... אברהם יצחק דוובאס. (אנמווערפען, דפוס פלעסנער, תרפ"ט). 112 ע. 15 : 23.

***174. Dold, Alban.** Getilgte Paulus—und Psalmentexte unter getilgten ambrosianischen Liturgiestücken aus cod. Sangal. 908. Mit Anhang: Unbekannte und bekannte Donaueschinger Väterfragmente. Herausgegeben und bearbeitet von Alban Dold. Mit 11 Schriftbildern. (Beuron), Kunstschule der Erzabtei Beuron, 1928. VIII, 52, 2 p. 8⁰.

= Texte und Arbeiten, herausgegeben durch die Erzabtei Beuron. Abt. 1. H. 4.

175. **Hurst, George Leopold.** The literary background of the New Testament. New York, Macmillan, 1928. 163 p. 13 : 19.

התכן: מבוא; חלק א': צורות ספרותיות בברית החדשה: חכמה; שירה; המדרש; מלות קבועות; המשל; הסמל; האגרת; החזון. — חלק ב': מקומות מהספרות החיצונית שהובאו או שהן נשמע: בן סירא; תפלת מנשה; טוביה; ספר חנוך; ספר ברוך; ספר היובלים; צוואת עשרת השבטים; ספר חשמונאים א'; אגרת אריסטיאס; חכמת שלמה; תהלות שלמה; ספר חשמונאים ב'; קטעים צדוקיים; עלית משה; ספר חנוך ב'; עלית ישעיהו; ספר עזרא ד'; ספר ברוך ב'; חזון ברוך.

176 **New Testament. Gospels.** Il Santo Vangelo di Gesù Cristo; tradotto dal testo greco e commentato dal P. Giovanni R. e. Torino, Società editrice internazionale, (1929). 2 p.l., 7 — 669, [1] p., pl., maps, plan. 13 : 20.

*177. **Parry, Edward.** The Gospel and the law. London, Heineman, (1929).

178. **Peake, A[rthur] S[amuel].** Paul and the Jewish Christians. Manchester, Manchester university press, 1929. 34 p. 17 : 26.

"Reprinted from 'The Bulletin of the John Rylands library' vol. 13, No. 1, January, 1929". ע' 33-34 ביבליוגרפיה.

מאמר זה הוא הרצאה של המחבר, מרחבה ע"י הערות. ע"י נתוח הידיעות, המסובכות במקצת, באגרות פאול וב Acta Apostolorum וע"י השוואת התעודות הן עם תעודות אחרות מראשית הנצרות, מניע המחבר לירי השקפה מפורטת על מלחמות פאול בקהלות היהודיות; תאורו מכיר עד כמה הביאה פעולתו של פאול לירי פרוץ בין הנצרות והיהדות עוד לפני חרבן ירושלים. בהשגת מהלך המאורעות הן שונה השקפתו של המחבר בנקודות חשובות מהשקפת אדוארד מאיר.

179. **Rhyn, M. van.** Treasures of the dust; the New Testament in the light of recent excavations. Translated by Winifrede Tatham Thompson. London, Student Christian movement, (1929). 157 p., facsim. 13 : 20.

ע' 151-153 ביבליוגרפיה.

התכן: I. מבוא; א"י ומצרים; חרסיות ופפירוסים; גלי אשפה וקברים. II. החיים בערים הקטנות של הקיסרות; מצבם החברתי של הנוצרים הקדומים; היוני בברית החדשה; אדולף רייןמן. III. אמרות ישו; אגרות פרסיות; חזנים והומנות. IV. עבודת-ישו ועבודת-קיסר; לוקס ב'; מספר החיה. V. אור חדש על טכסטים שונים; איכותם הספרותית של כתבי הברית החדשה; מתכננם של ספרים ואגרות קדומים. VI. תגליות באיסלחיה, יון ואסיה הקטנה; כתבייד חדשים של הברית החדשה. VII. ספרים נוצרים קדומים. — ביבליוגרפיה. — מפתח הכתובים.

180. **Shaw of Dunfermline**, [Thomas Shaw, baron]. The trial of Jesus Christ. London, Newnes, (1929). 55, [I] p., front. 13: 19.

*181. **Zahn, Theodor**. Grundriss der Einleitung in das Neue Testament. Leipzig, Deichert, 1928. VII, 120 p. 8°

ו. תלמוד ומדרש.

אגרת רבי יוחנן בן זכאי ... על אדות אותו האיש. ראה ע' 56.

182. **נלפיש**, ירוחם יהודה לייב. מזבח אבנים; חלק ראשון ושוני... ממני המלקט והמאסף ירוחם יהודה לייב בר אהרן וואלפיש... פיעטרקוב, מסודר בדפוס פאלטאן, (נדפס בדפוס סיקורה וטיילנר בורשה), תרפ"ט. 21: 30.

חלק א: מבאר כל הלכות של ק"פ [קרבן פסח] מקובץ מש"ס ומדברי הראשונים והאחרונים ז"ל עם הוספות ביאורים וחידושים ... ומתחיל עוד מל' יום קודם הפסח ... וסדרתי כל הלכה והלכה בפ"ע עם תמצית ההלכות בסוף כל סימן אשר קראתיו סובב המזבח ונלוה לזה קיצור דברי סופרים מהלכות חמץ ומצה להרמב"ם ז"ל וחזק מזה איזה דרשות מעניינא דנשיאים ממילי דאגודא. 348 ע.

חלק ב: מבאר יתר קרבנות המועדות והן ראי' שמחה, חגיגה, נז' וגם יתר קרבנות צבור והן: עומר ושתי הלחם, ערבה וניסוך המים והקהל, מקובץ מש"ס ומדברי ראשונים ואחרונים. 182 ע.

183. **טבנקין**, משה אהרן. בן פרת יוסף חלק שלישי חערות והגהות על ספר חכמת אדם מאת ... משה אהרן בן יהודא טאבענקין... יצא לאור ע"י ... מערכת הירחון ... „אהל טוער" ... ביילגורייא, דפוס וויינבערג, תרפ"ט. 15: 23.

ליון, כ. מ. אוצר הגאונים. כרך שני. מסכת שבת. ראה ע' 16.

184. **מדרש בראשית רבא**; צרוף וסזוקק שבכתים על פי כתבי יד ובראשם כ"י ישן נושן בכרמיש מוזקאום בלונדון אשר נעשה לפנים הספר וקפ"י דפוסו המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי' המיוחס לרש"י ז"ל וילקוט שמעוני וילקוט המכירי עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות ופירוש מנחת יהודה מאת הר"ר יהודה טהעדאדא ז"ל ואחרי מות המחבר נערך והושלם על ידי חנוך אלבעק. מחברת י'—ט"ז (סוף). ברלין, מ. פאפפערליער וואחי"ב האקדמיה, תרפ"ז—תרפ"ט. 721—1299 ע. 20: 28.

(כתבי האקדמיה למדעי היהדות)

החלקים הקדמים יצאו לאור שם, תרע"ב—תרפ"א.

185. **נימן, שמעון בצלאל**. ... ס' משיב נפש על מסכת ביצה והוא חידושים וביאורים מסודרים על גמרא פירש"י ותוספות ופוסקים ... את כל אלה עשתה ידי ... שמעון בצלאל בן ... מו"ה מאיר צבי זצ"ל ... בן ... מו"ה ישראל

נרמאן זצ"ל מכונה באנהייטער ... פיעטרכוב, ברפוס קאפעלמאן וצעדערבוים, תרפ"ט. 136, [4], ע. 24 : 34.

186. סקליאר, מרדכי צבי בן חיים. ס' דקט עני סבאר כסה מאמרי חז"ל בנמרא ובמדרש ואיוו חידושים בש"ע ... ברוסק, דפוס קליין, ותרפ"ט. 72, 2 ע. 15 : 23.

187. פוסק, אליהו. ספר פסקי אליהו; חלק ראשון—(שני). סקאיני, דפוס ווידער, תרפ"ח—תרפ"ט. 15 : 23.

התכן: חלק א: חקירות עמוקות ... והרבה חדושי דינים נחוצים להלכה ולמעשה איך יתנהגו אנשים חולים וחלושים. 80, [7] ע.
חלק ב: א) קונטרס מי גר, ב) קונטרס אהבי יש ובהם יותר ממאה חדושי דינים נחוצים להלכה ולמעשה ... הוצאתו לאור ליום מלאת לאבי שבעים שנה ... הילל פוסק ... 33, [2] ע.

ממודעה בראש חלק ב'. ממחר כל ספרי מוקדש למסרה ... זו מצוה פדיון שבויים, להציל באופן רשמי, ברשיון הממשלה, את נפש אבי הגנ"י (ראב"ד דק"ק וריווקא, פלך אדעס) הנחונה בצרה ובשביה, ולהביאו אלי.

188. פרידמן, יצחק אייזיק. ספר חקר יצחק; חדושים ובאורים לענינים שונים מאת יצחק אייזיק ... איש"ש"לום (פרידמן) ... ובסוף הספר: מחברת הדרנים. חוספות לספר ההדרנים, "הגיון יצחק". קידן, דפוס טובשוביץ וכהן, תרפ"ט. 150, [2], 22 ע. 15 : 23.
את הספר "הגיון יצחק" ראה ק. ס. שנה ו' ע' 56.

189. פרלמן, אברהם יצחק. ספר פני אברהם; שו"ת חידושים ובאורים בסוגיות הש"ס ובשיטות הראשונים וברורי הלכות ברמב"ם ז"ל ונושאי כליו ובר' חלקי שו"ע ... קידן, דפוס טובשוביץ וכהן, תרפ"ח. [4], 4—206, [4] ע. 21 : 33.
קול תורה; ורחוק רבני סרכוי ... ראה ע' 10.
קצנלנבוין, ד. ט. ס' גם אלה דברי דוד. ראה ע' 68.

190. קרוך, יעקב ליב. ספר חזקה רבה; כולל רובי הסוגיות ... הסברות מענין העמד דבר על חזקה, ועוד סוגיות רבות אשר דקט ... וחקר ... יעקב ליב קראך. סדרו והוציאו לאור פנחס יעקב הכהן. (חלק שני ב) על יורה דעה. ליפסיה, (דפוס טייכער), תרפ"ט. XII, 366 ע. 25 : 36.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 58.

191. שמעון מפרנקפורט. דקוט שמעוני; מדרש על תורה נביאים וכתובים הלא הוא הספר הגדול והיקר שלקט וחבר ראש הדרשנים טק"ק פראנקפורט דסיון הרב רבינו שמעון זצ"ל ... חלק ו-2. ורשה, לוינאפשטיין, (תרפ"ט). ע' 1—688 ; [689]—1096. 24 : 33.

התכן: חלק א: חמשה חומשי תורה. חלק ב: גביאים ראשונים ואחרונים וכתובים.
ש"ש, ס. צ. משנה מפורשת. מסכת ברכות. עם ... באורים. ראה ע' 23.

192. **Avigdor, Jakób.** Nauka talmudu; pierwszy okres; pierwsza epoka. Drohobycz, (Nakładem autora), 1928. VI, 136 p. 15: 23.

193. **Fiebig, Paul.** Der Talmud; seine Entstehung, sein Wesen, sein Inhalt, unter besonderer Berücksichtigung seiner Bedeutung für die neutestamentliche Wissenschaft dargestellt. Leipzig, Pfeiffer, 1929. VI, 139, [2] p. 15: 22.

מתוך הקדמת המחבר: יהחמר שבספר זה נחלק לשלושה חלקים עקריים: התהוות התלמוד. מהותו ותכנו. בשני החלקים הראשונים נתן החשוב ביותר בקצרה. בכדי להשאיר מקום לחלק השלישי שבו נתנים קטעים רבים בתרגום ... הספרות החשובה ביותר נזכרה במהלך ההרצאה.

Fischel, W. Die jüdische Pädagogik in der tannaitischen Literatur. ראה בחלק כ'.

*194. **Higger, M.** Intention in Talmudical law. New York, Bloch, (1929?).

195. **Klein, Ernst.** Judiska sagor; valda och tolkade av Ernst Klein. Stockholm, Geber, (1929). 304 p. 14: 20.

= Judiska litteratursamfundets skriftserie, del IX.

מבחר אגדות על אדם וחוה. נח אברהם, משה, דוד ושלמה, אליהו, חז"ל וגם מעשים ומשלים.

Marshall, J. P. Manual of the Aramaic language of the Palestinian Talmud ... ראה בחלק י"ד.

196. **Modena, Leon da.** Cérémonies et coùtumes qui s'observent aujourd'huy parmi les Juifs, traduites de l'italien de Léon de Modène, rabbin de Venise, par le Sieur de Simonville. Paris, Rieder, 1929. 215 p., 1 l. 12: 19.

=Judaïsme; oeuvres publiées sous la direction d'Edmond Fleg, II.

הוצאה חדשה של Historia dei Riti Ebraici בתרגומה הצרפתי. שעשה בשנת 1674 le "Sieur de Simonville" לריכרד סימון.

197. **Obermeyer, Jacob.** Die Landschaft Babylonien im Zeitalter des Talmuds und des Gaonats; Geographie und Geschichte nach talmudischen, arabischen und anderen Quellen. Mit zwei Landkarten. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1929. VIII, 362 p., maps. 16: 24.

=Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums, Nr. 30.

בואו ונהזיק טובה למחבר הישיש. בן השמונים וחמש, על שויכה אותנו בפרי רוחו ועבודת חייו. הספר החשוב הזה בא למלא חסרון מורגש בספרותנו המדעית לכל העוסקים בחקירת התלמוד ובתולדות היהודים בכלל בתקופת התלמוד והגאונים. אמנם כבר לפני זה נכתבו קצת מחקרים על הגאונות והסופוגרפיה הבבלית על סמך המקורות התלמודיים (כגון ש"ר, נירבאיר, ברליני, פונק ועוד) אבל חתומים היו למחבריהם יתר המקורות. הם השתמשו אמנם לפרקים במקורות היוניים ויתר המקורות העתיקים, אבל הללו הביאום כמה פעמים גם לירי טעויות, כי סופרי היונים כתבו לעתים קרובות מה שכתבו רק מפי השמועה, וקצתם לא היו בקיאים ביותר בכל הנוגע לארצות פרס ובבל. ואולם אוברמיר מרבה להשתמש בספרי הגאוגרפים הערבים הקדמונים, שרבים מהם יצאו לאור רק בעשרות השנים האחרונות. גאוגרפים אלה חיו בתקופת הגאונים, במאה התשיעית והעשרית, ואז כמעט שלא נשתנה עוד אפיה הגאוגרפי של בבל מזה שהיה לה בתקופת התלמוד: הערים העתיקות נהרעא, פומבדיתא וסורא, פסוניה ופום נהרא, נהר פקוד ושלחי וחברותיהן הידועות לנו כל כך יפה מן התלמוד עמדו עוד על הלקן. הסופרים הערבים כתבו דבריהם על פי מראה עיניהם ולא מפי השמועה, ועל כן ערכם רב. ואף לספרות הגאונים שם המחבר את לבו והשתדל להשלים בהן את ידיעותיו. נוסף לכל זה יש לציין, שהמחבר עצמו ישב שנים רבות בארץ בבל, כמורה וטחנך בבית נסיך פרסי, אחיו של השאח נצר אל דין, ועבר פעמים רבות את הארץ לארכה ולרחבה, ובססעיו היה חוקר ובודק כל נהל ותעלה, תל וחריק, חורבות ומקומות נושבים ובררך זו הכריע כמה שאלות ופתר ספקותיו. כל זה מגדיל בהרכה את ערך ספרו, ואף שגם דבריו בנויים כמה פעמים על השערות בלתי מיוסדות ומבוססות ובפרטים שונים אין להסכים לו, מכל מקום מצעיד אותנו ספר זה צעד הגון קדימה.

ועתה אציין הערות מועטות: בעמ' 139 הוא קובע את מקום קבורתו של חזקיה ראש הגולה בארבל (היא ארבל) הסמוכה לחדקל, ובכך את גירסת כרמלוי שאין לסמוך עליה על פני יתר הגרסאות שכתוב בהן מפורש: "ונקבר בארץ ישראל" בגבעת ארבל במזרח העיר, והן ידענו ש"כשרין שבבל ארץ ישראל קולשתין" לעיני קבורה (כתובות ק"א א). ואף בירושלמי כלאים סוף פ"ט נאמר על ר' אלעזר שראה "ארונות שהיו באין מחוצה לארץ לארץ", וגם ארונות של ר' הונא ראש הגולה הובא לקבורה בא"י (שם). דבר זה נהג גם בתקופת הגאונים, ור' שמואל בן ר' פלטיאל "העלה אביו ואמו בירושלים בארונות, ועצמות ר' הגנאל דוד אביו שבארון נתונות, ועצמות אשר בכלססון מתוקנות" (מגלת אחימעי). ובתשובה גאון אחר ידובר על אדם שצוה לבניו "שיליכו עצמותיו לארץ ישראל" או "לכית המקדש" (=ירושלם). ע"י תשובה הוצ' מרמזשטין עמ' כ"א, וכמה ידיעות יש בידנו שנהגו לעשות כך בכל הזמנים עד היום הזה.

בעמ' 234 ועמ' 318 מזהה המחבר את חרתא דארגז עם חירה, שעל ידה, במרחק חמשה ק"מ, בנו הערבים את כופת, ואולם בתשובת רב נפרנאי גאון סורא שהדפסתי בתשובות הגאונים מן הגניזה עמ' 155 כתוב: "חרתא דארגז עיר שיש סמוכה לעירנו במרחק פרסה אחד ... והיה רב הסנוא [ר' שמה] ועדן (=ועדיין) קבורתו שם". ובכן ידענו ברור שחרתא דארגז עמדה במרחק פרסה מסורא, וכך יוצא גם מערבין ס"ג א': רב המנוא אורי (או: לא אורי) בחרתא דארגז בשני דרב חסדא, ור"ה הלא ישב בסורא ובכפרי הסמוכה לה. אמנם בעל הערוך שהשתמש בתשובה זו — וביתר תשובות רב נפרנאי אשר בקונפרס זה — כותב: "עיר הסמוכה לבגדאד במרחק פרסה", אבל ברור שגרסא זו אינה העקריה, אלא היא מעשה ידי מעתיק שהעתיק את התשובה בזמן שהגאונים ישבו

כבר בבגדאד וחשב שהגאון באסרו, עירנו הוא מכון לבגדאד. מן התשובה שאביא תיכף נראה שעוד בימי רב נחשון חנו הישיבות בסורא ופומבדיתא, וידוע שרב האי בן דוד הוא תחלה מי ששכן מן הגאונים בבגדאד (הלכות רי"ף גיאת I ס"ד).

בעמ' 250—253 הוא נושא ונותן בקביעת מקומן של סורא, גהרדעא ופומבדיתא. מסקנות המחבר, שפי' עמדה במרחק של ח' פרסאות למעלה מנהרדעא, ונהרדעא לעיל מן סורא שפי' מן כ' פרסי' (תשובת גאון שהובאה בערוך ערך על), מתאשרות גם ע"י תשובת חשובה אחת מרב נחשון (הנמצאת בלנינגרד בין כת"י הרכבי מס' P II) השלוחה לבני קירואן. השואלים פנו בשאלת אחת לשני הגאונים כאחד, גם לסורא וגם לפ"ב. רב נחשון נווה בחם על כך וכותב: "ודקא כתביתון שאילאתא לקדמנא ולמתיבתא דפום (= פומבדיתא) ואיכא בין דילנא למלחון (צ"ל: לרילחון) קרוב לכ"ח פרסי לא ידענא מאי כתבין ולא אינן ידעין מאי כתביננא ... ר' נתן בר ר' חנניה נחא נפשו בעדן ורבנן קדימי דילכון דהות כונתן לשמים לא עברו מעולם הכין דכי הידנא ל"ו שני דהות כתבין שאילתא או כולחון לקדמנא או כלחון לפום או מקצת לקדמנא ומקצת לפום אבל וד[אי חד] נוסחא בשאלת מן תרתין מתיבתא לא עבדן הכין לעולם". לפי זה היה המרחק בין סורא לפומבדיתא כמאה וארבעים קילומטרים בערך.

בעמ' 278 הערה I לא הובנו כהוגן דברי שמואל: אין העניית צבור בבבל אלא תשעה באב. הכונה היא לענין אסור מלאכה ונעילת הסנדל.

לעמ' 337: ואספ' נזכרה גם בתשובת רב האי אשר בתשובות גאונים קדמונים (י"ז). ידועות נוספות על קהלת ואספ' וכמו כן על ישובים יהודיים רבים אחרים בבבל במאה הרי"ב ושנן גם באגרות ר' שמואל בן עלי הנדפסות עתה ב"תרכיץ", ספרים א' ב' וג'. על הערות אלו יש להוסיף עוד רבות, כי המחבר לא דלה בשלמות את כל המקורות הנוגעים לענינו, ובכסה מקומות לא שם לב לדברי קודמיו, ביחוד אלה שכתבו דבריהם עברית. אבל אין זה מפחית את ערכו של הספר החשוב, וכדאי הוא שימצא בידי כל חכם וחוגה בתלמוד ובתולדות ישראל.

ש. א.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

198. הלפרן, שלמה. גאולה האחרונה; נעתק מן הספר הקרוש "יד הקטנה". יצא לאור על ידי מחזיקי הדת בווארשא לחוק רוח האמונה בבני הנעורים ובעזרי' מי שיקרא בו אם עדיין לא נתפש במינות, בבטח יחזיק באמונתו כל ימי חייו. ערוך ומסודר על ידי הרב ר' שלמה הלוי האלפערן בע"ה הסתבר ספר, חומת הדת והאמונה". ווארשא, בדפוס פקדער, תרפ"ט. 63 ע. 16 : 24.

הס' "יד הקטנה" נדפס בפעם הראשונה בעלום שם מחברו, בלעמבערג, תק"ט, ואח"כ פעמים הרבה.

199. זילבר, זאב. ספר שמירת הגוף; בו יבאר איך שישמור האדם את גופו, מאתי ... זאב הכהן זילבער ... בן אדמו"ר הר' משה מנחם הכהן ... בריסק, דפוס קליון, (תרפ"ט). 54, III ע. 12 : 18. ספר מוסרי.

200. לנדא, יוסף שמואל. ספר משכן שידה; חבר מאת יוסף שמואל הלוי לאנדא אבד"ק קעמפנא אשר דרש לחזק רוח האמונה בלכות בני ישראל בעת אשר יצאו בני בליעל מהתבוללים בארצות אשכנז, רעפארמאטארים" לנתק... מוסדות הדת ... יצא לאור בפעם הראשונה בשנת תקצ"ז ... ועתה ... פעם שנית ... ערוך ומסודר בידי ... שלמה הלוי האלפערן ... ווארשא, דפוס פערדער, תרפ"ט.
41 ע. 16 : 24.

201. הפניני, ידעיה בן אברהם הברדשי. בחינת עולם מאת ידעיה הפניני הברדשי ז"ל מנוקד וסונה עם באור המלות והענין מאת החכם ר' דוד אטענזאסער ז"ל בצרוף, בקשת הסמיון עם פרוש. ברלין, כהן, תרפ"ז. 43 דף. 9 : 14.
פרחי, י. צוף דבש. ראה ע' 21.

202. פרידמן, מנחם נחום. ע"ה היופי מאת הרב מנחם נחום פרידמאן. קייסנוב, דפוס טכניק, 1929. 50 ע. 15 : 23.
המחבר רוצה להוכיח שאין שום סתירה לתורת היופי והתרידות, אדרבה, לא רק יופיתנו, אלא אפילו יסיונו של יפת תוכל לחיות באהלי שם באחזה ורעות, ואין היופי ויראת שמים הולכים שלובות-זרוע.
ש"ס, ג. פראנץ רונצווייג וספרו כוכב הנאולה. ראה ע' 23.

203. גאואקאווסקי, י[הודה]. יידישע ואנטוויזיון; הייליגע מינהאגים און זייערע ווארצלען. קרעו, קולטור ליגע, 1929. 93, [2] ע. 12 : 17.
"עלינו לארגן מלחמה חזקה והורסת על כל השרידים של העבר הפראי, על השדים, האלים, על כלי קודש שלהם, על חתמים והמנהגים הרתיים של היהודים" (מדברי המחבר בסוף החוברת ע' (94)).

204. פעסלער, בן-ציון. די יידישע רעליגיע און די יידישע נאציע. א קריטישער פרוואו. ווארשע, ישרון, תרפ"ט. 32 ע. 13 : 18.
= ישרון ביבליאטעק. 2.

הספר נכתב ברוח התרבות ראשי פרקיו: די יידישע רעליגיע און דאס יידישע פאָלק; דער ראציאָנאליסטישער קולטור-נאציאנאליזם פון אחר-העם; דער מיסטישער תעודה-נאציאָנאליזם פון בובער; דער דרך תשובה.

205. ראזענהיים, יעקב. וואס וויל אנודת ישראל? (רעפערט). ווארשע, ישרון, תרפ"ט. 19, [1] ע. 13 : 18.
= ישרון ביבליאטעק. 1.

206. שאצקי, יעקב ספינאזא און זיין סביבת. ניו יארק, א גרופע פריינד, 1927. 334 ע. 13 : 20.
ע' 319-334 ביבליוגרפיה. מהדורה ב' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 203.

207. **Baudissin, Wolf Wilhelm, Graf von.** Kyrios als Gottesname im Judentum und seine Stelle in der Religionsgeschichte, von Wolf Wilhelm Grafen Baudissin; hrsg. von Otto Eissfeldt. (4. Teil: Nachträge und Register ...) Giessen, Töpelmann, 1929. iv, 228 p. 18: 25.

את הקורמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 61.

Diesendruck, Z. Die Teleologie bei Maimonides.

ראה ע' 40 בספר 116.

208. **Fleg, Edmond.** Why I am a Jew. Translated from the French by Louise Waterman Wise, with a foreword by Stephen S. Wise. New York, Bloch pub. co., 1929. xiv p., 2 l., 100 p. 12: 19.

את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה ה' ע' 78.

הספר יצא גם בגרמנית בשם: "Warum ich Jude bin"

מרים אוטוביגורפיים. שבהם מספר המחבר על ילדותו היהודית. על עזבו את מנהגיה היהודים אחרי-כן, על התעוררותו בימי משפט דריפוס, ועל שובו אל היהדות מתוך אמונה שנתחזקה ונצטרפה. במחציתו השניה של הספר משתדל המחבר למסר את תמצית תורת היהדות ואת יחסה אל הנצרות ואל שאלות הזמן הזה.

209. **Goetz, F(aywel) [Benzelewitz].** Leo Tolstoi und das Judentum. Riga, [Selbstverlag], (192—?). 68 p. 14: 22.

210. **The Jewish library;** second series, edited by ... Leo Jung. New York, Macmillan, [1929]. 11: 16.

no. 1: Jung, Leo; What is orthodox Judaism? 23, [1] p.

no. 2: Isaacs, Moses Legis: Faith and science. 3 p. l., 30 p.

no. 3: Lieben, S.: Shechitah. 2 p. l., 24 p. ע' 23-24 ביבליוגרפיה

טריה א' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 205.

Kohn, Hans. Martin Buber, sein Werk und seine Zeit. 103 ע' ראה

211. **Leone Ebreo.** Dialoghi d'amore a cura di Santino Carameila. Bari, Laterza & Filgi, 1929. 2 p. l., 457 p. 14: 22.

(Scrittori d'Italia)

עבר: Leone Ebreo (Giuda Abarbanel).

212. **Menorah pamphlets.** no. 1-4. New York, Intercollegiate Menorah association, (c1923—c1927). 13: 18.

no. 1: Alexander, H[artley] B[urr]: The Hebrew contribution to the Americanism of the future. (c1923). 40 p.

no. 2: Wolfson, H[arry] A[ustryn]: Escaping Judaism. (c1923). 54 p.

no. 3: Herford, R[obert] T[ravers]: The truth about the Pharisees. (c1925). 54 p.

no. 4: Kaplan, M[ordecai] M[enahem]: Toward a reconstruction of Judaism. (c1927). 40 p.

213. Neumark, David. Essays in Jewish philosophy; pub. by the Central conference of American rabbis. (Vienna, typ. Holzhausen), 1929. 3 p. l., 376 p. 17 : 24.

"Bibliography of Professor David Neumark (1866—1924) arranged by Samuel S. Cohen" (pp. [369]—376).

החלן: The philosophy of Judaism and how it should be taught. — The beauty of Japhet in the tents of Shem. — Spirit. — Dualism in religion and ethics. — Individual authority in Judaism. — Hebraism. — Reform Jews and nationalists. — The principles of Judaism. — Saadya's philosophy. — Jehuda Hallevi's philosophy. — Crescas and Spinoza. — Historical and systematic relations of Judaism to Kant. —

Rabin, I. Studien zur vormosaaischen Gottesvorstellung?

ראה ק' 41 בספר 119.

Rawidowicz, S. War Nachman Krochmal Hegelianer?

ראה ק' 40 בספר 116.

214. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2., völlig neu bearb. Aufl. in Verbindung mit Alfred Bertholet, Herrman Faber und Horst Stephan hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1929. 20 : 28.

Band III (Lieferung 45—70). J—ME. Mit 40 Tafeln, 2176 col.

את הקודם ראה ק' סי שנה ה' ע' 345.

אלה הם הערכים הנוגעים בענינים יהודיים (חוץ משמות תנ"כיים):

Jakob b. Ascher; Jason von Kyrene; Jastrow, Joseph; Jastrow, Morris; Ibn Daud, Abraham; Ibn Ezra, Abraham; Ibn Ezra, Mose; Jeduthun; Jehuda b. Samuel Ha-Levy; Jerusalem (IV. Universität); Jesus Sirach; Jiddische Sprache; Immanuel; Impostores tres; Institutum Judaicum; Jubeljahr; Jochanan b. Zakkai; Johannes von Gis-chala; Joseph u. Aseneth; Joseph b. Gorion; Josephus; Israel; Judenchristentum; Judenmission; Judentum (25 עמודות); Jüdische Philosophie (7 עמודות); Jüdische Propaganda; Jüdische Seminare; Jugendbewegung: V. Jüdische; Justus von Tiberias; Kahan, Israel Issar; Kalir, Eleasar; Kanaan; Karäer; Karo, Josef; Kasuistik: II. Jüdische; Kimchi; Königtum in Israel; Kohler, Kaufmann; Krochmal, Nachman; Lasker-Schüler, Else; Lassalle, Ferdinand; Lazarus, Moritz; Leiden im A. T.;

Leuchter im A. T.; Levi ben Gerson; Lévi, Israel; Liebe im A. T.; Lieberman, Max; Löw, Immanuel; Luria, Isaac; Luria, Salomo; Luzzatto, Samuel David; Märchen in der Bibel; Maimon, Salomon; Maimonides, Moses; Mandelkern, Salomon; Marmorstein, Arthur; Marx, Karl; Meir ben Baruch; Mendelssohn, Moses; Menelaus; Mensch im A. T.; Menschensohn im A. T. und Judentum; Messias im A. T. und im Judentum.

*215. Stärk, Willy. Das religiöse Leben der westeuropäischen Judenheit, vornehmlich Deutschlands, und seine Wertung vom christlichen Gottesgedanken aus. Berlin, Furche — Verlag, 1926. 21 p. 8°.

=Stimmen aus der deutschen christlichen Studentenbewegung. H. 49.

ה. קבלה וחסידות.

216. בורנשטיין, שמואל בן אברהם. שם שמואל על סדר פרשיות התורה וזמנא קודש סאת ... בוצינא קדישא ... הנאבד"ק סאכטשאב ... פיעטרוקוב, מסודר בדפוס קאפעלמאן, (נדפס בווארשא, דפוס פערדער), תרפ"ט. 224 ע. 23 : 30.

על דרך החסידות: רק על הפרשיות שמות-יתרו.

מינץ, ב. ספר ההסתלקות. ראה ע' 19.

מלמד, ר. חיי רחמים. ראה ע' 19.

217. (מרילוס), יוסף אהרן. ספר יד יוסף, מכבוד ... יוסף אהרן ... בן ... אליעזר זאב ... (מארילוס). קלזש (קלויזענבורג), דפוס וויינשטיין ופריעדמאן, תרפ"ו. 96 דף. 15 : 23.

הספר הוא על התורה ועל פרקי אבות בדרך החסידות. הדפים ע"ט-פ"ז ביוזית: " ... איך האב איבערזעצט אייניגע שטיקלעך תורה פון מיין עלטער זיידען ... כדי עס זאל זיין דבר השווה לכל נפש איך ... יצחק מאיר מארילוס".
פרחי, י. צוף דבש. ראה ע' 21.

218. קורדובירו, משה. ספר תוספת דבורה והוא מאמר יקר ונכבד מהרב ... משה קורדובירו זצ"ל. בדרך ישרה שיבור לו האדם ... נדפס כעת מחדש לזכר ... הרב ר' נתן גטע צבי פינקעל זצ"ל ... על ידי תלמידיו. ווילנא, דפוס קרינס וקובלסקי, תרפ"ו. 62, [11] ע. 11 : 13.

219. שלמה אריה ליב משיטשין. הכנת לב לתפלה ... על התורה חברו ... בילגוריא, דפוס וויינבערג, תרפ"ו. 207, [17] ע. 16 : 24.
על דרך החסידות: הפרט שעל השערים אינו מתאים עם תאריך ההסכמה שהוא מיום י' אב תרס"ח.

תפלות. סדר. סדר תפלת דוד ... ונוסף לזה צמח דוד. ראה ע' 69.

220. כהנא, אברהם, מר"ל. (ספורי חסידים). ווארשא, תרפ"ד—ז. 48 ע'

(וכל חוברת, חוץ מאחת). דפוס סטיריאומפיל. 24:16.

גבורת ישראל ... א מעשה ... פון אליהו הנביא ... מהרמב"ם ... הכעשים ... מאיר פרומישלאנער ... הרבי מלובלין ... אלימלך מלעזענסק ... מהרבי ר' זושא.
גבורת הצדיקים ... ווינדערליכע מעשיות ... פון ... שמעון פון וויען ... נודע ביהודה ... מאיר בעל הנס ... א בעל צדקה ... תנא בן סבר ... אליעזר בן שמע ... אבן עזרא ... מרדכי בנעם ... יחיאל פארזער ... אורי פערעלסקער ... העשיל מבערלין ...
נפלאות הבעל שם ... געשיכטעס וואס האט זיך פאסירט מיט דעם ... בעל שם טוב ...
נפלאות הגאונים ... ווינדערליכע געשיכטעס ... פון בעשים ... נפתלי כ"ץ ...
שניאור זלמן מלאדי ... לייב מוכיח ספולנאה ... זוסיא ... מרדכי סנעסחיו ... דער שפאלער ווידע ... לייב שרה'ס ... 32 ע.

נפלאות הצדיקים ... ווינדערליכע מעשיות ... פון ... וועלוויל זבערזיר ... מהרב הקדוש מאמסא ... יצחק הלוי מהאמבורג ... לוי יצחק ... פון קאזניצער סגור ... מהצדיק דוד מפאליא [מפאלנא] ... אלימלך מלעזענסק ... אר"י לייביש ... מענדלע פרומונוב ... חיים סצאנו ... שמעלקי סנקולשבורג ... מענדליי מקאסוב ... בעל שם טוב ... ר' שמעון ... הרבי ר' בונם ...

ספורי אנשי השם ... א מעשה ... פון כהנא'ס לחם הפנים ... פון הנביא ברוך בן נריה ... יוסף מיאנפאלא ... ברוך קאסיבער ... פון א צדיק וואס ער איז גיוועזען איינער אליון שבת און [!] דער מרבה. א מעשה פון צוויי שותפים ... מהרב ... חיים דעם מהר"ס א ברודער ... מהחידא ... רמ"א ...

עטרת צדיקים ... ווינדערליכע מעשיות ... פון ... מאיר'ל פרומישלאנער ... פון רבין מלובלין מיט דעם רבין נפתלי מראפשיץ ... מאמעלי שערנבלער ... מיכל'ל זלאטשווער מיט זיין זוהן יצחק פרארוועל ... חיים מאיר יחיאל ... פון דעם מחלוקת פון רבין לייביש מאפאלי אויף דעם רבין סקאצק ... לייבעלי ... מלובלין ... [ועוד] ...

צדקת הצדיקים ... מעשיות פון ... יעקב אורינשמיין ... שלום סבעלי ... עקיבא איגר ... רבינו אליהו מגרידץ ... העשיל מקראקא ... יואל בעל שם ... הסגור מקאזניץ ... פון רבין סמעוויטש ... פון משה לייב סאסוב ... פון רבין סנעכוז ...

תפארת האחים ... מעשיות פון ... הרבי אלימלך פון ליעזענסק און פון זיין ברודער הרבי זושא הרבי מאנפאלער ...

תפארת מנחם ... א ווינדערליכע מעשה מהרבי מנחם מענדל פרומונוב ... פון סאניסלאווער רב ... פון ... צבי הירש פרומונוב דער משמש פון רבין מנחם מענדל.

221. Abelson, J[osua]. Il misticismo ebraico (la Kabbala); traduzione e prefazione di V. Vezzani. Torino, Bocca, 1929. VII, 165 p., il. 13: 20.

תרגום מספר אנגלי שיצא בשנת 1913.

222. Waite, A[rthur] E[dward]. The Holy Kabbalah; a study of the secret tradition in Israel as unfolded by sons of the doctrine ... London, Williams & Norgate, (1929). xxv, 636 p., pl. 16: 26.

מכלי את שני ספריו הקודמים של המחבר: The secret doctrine in Israel, The
Final considerations, doctrine and literature of the Kabbalah ורק הפרק האחרון,
חדש. המחבר השתמש בתרגום הצרפתי של הזהר.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

223. הגדה של פסח עם אותיות מעומרות וציורים בצבעים שונים,
דינים ומנהגים לסדר ליל חג המצות. מכוא, באור הערות ומקורות על ידו יהודה
דוד איוונשטיין ... ניו יארק, חיברו פאבלושינג קאמפני, תרפ"ח. III, XVIII ע,
71 דף. 13 : 18.

עם שער מיוחד באנגלית; הציורים מאת Lola; נדפס סכסס ובאור עמוד מול עמוד;
באותה צורה נדפסה גם הגדה עם תרגום יודי: "הגדה של פסח די דערצעלונג פון יציאת
מצרים, דער סדר פאר די צוויי נעכט פון פסח העבראיש און יידיש ..." והגדה עם תרגום
אנגלי: "Seder ritual for Passover-eve. Hebrew and English..."
ראה גם ק. ס. שנה ר' ע' 475.

224. הגדה של פסח עם ציורים ... ועם ביאור, חדש מעשה אלפס
[ביוזרת] מאת הר' בן ציון בהרה"ג ר' ירמיהו עקיבא אלפס ... ווילנא, עששטיין,
תרפ"ה. 67, II ע. 12 : 17.

בראשה פתיחה וספור ביוזרת.

225. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח סימ עברי מיומש אוף ריינים
זשארנאן אונד א מיומשינים פירוש און משלים פון דובנער סגיד ... ווארשא,
קנאסטער, חש"ד [תרפ"ו ז], 30, [2] ע. 13 : 19.

226. צינמן, צבי אליעזר. קובץ סליחות לחברה קדישה גחש"א
שנוהגים לאמר בימי ז"ך תשרי ומ"ו כסלו עם כל הדינים והמנהגים המקובלים
בעיר בריסק ולימא כיום בריסק ע"נ בוג. נאספו ונלקטו בראשונה ע"י הסנוח
צבי אליעזר ב"ר יוסף צינמאן ... אכן בגלל המלחמה העולמית שבני-העיר נדונו
לחובת גלות והיא שגרמה גם לכליון הרבה ספרים וביניהם ספו תמו הסליחות
ההנה, התעוררו איזה מאנשי החברה לדבר ד', לקבוע שוב שנית בדפוס ... בריסק,
דפוס קליין, תרפ"ח-1928. 36 ע. 17 : 24.

בסוף: דינים ומנהגים.

227. קצנלנבויגן, דוד מעבלי. ס' גם אלה דברי דוד בשתי מחלקות:
חלק דברים עתיקים וחלק דרושים להפצוהם כולל דרושים למועדים ולרגלים
ולענינים גדולים וגם לקושים והוספות השיוכים למסכת יבמות מאת דוד-מעבלי
קצנלנבויגן. לענינגראד ... בדפוס איטצקובסקי בברלין, תרפ"ח. 63 ע. 20 : 28.

228. תפילות. סדור. סדור תפילות דוד כמנהג ספרד. באותיות גדולות כל התפילות בסדרן עם תקוני שבת, כל הזמירות ... יו"כ קטן, הושעננות, סליחות לכה"ב וג' תעניות, יוצרות, הגדה של פסח, פרשיות, שיר היתוד ועוד הוספות ... ונוסף לזה צמח דוד ומאת דוד בן מנחם מנדיל הגר מקאסוב ותקנות החברה הרמת קרן ישראל. צרנוביץ, ברפוס לזיון אפשתין בורשה, [תרפ"ט?]. 423, [2], 28, [17], 8, 76, [2], 34, 40, 11, [1], 8 ע. 15 : 23.

לספר "צמח דוד" שער מיוחד. — תקנות החברה ביודית וגרמנית.

229. האראוויץ, נתן. אידישע תפילות און פיוטים זייער וועקען געשיכטע און באדייטונג. London, typ. Chernitsky, 1929. 24 ע. 13 : 21.
השער גם באנגלית: "The Hebrew Liturgy"

*230. זאלמאנאוויץ, מענדעל. דרשות פאר אלע פארפאסט און באארכיט פון ... ר"ם זאלמאנאוויץ ... א זאלמאנא פון דרשות אין אידיש. צו האלטען ביי יעדע געלעגנהייט ... צוזאמענגעשטעלט און צוגעגעבען פון ב. פרנס. ניו יארק, סטאר היכרו בוק קאמפאני, תרפ"ט. 316 ע. *8.

231. Ephros, Gershon. Cantorial anthology of traditional and modern synagogue music arranged for cantor and choir with organ accompaniment. Compiled and ed. by Gershon Ephros. With an introd. by A[braham] Z[vi] Idelsohn. v. I: Rosh Hashonoh. New York, Bloch pub. co., 1929. xiv p., 11., 169 p. 19:27.
הטקסט בעברית באותיות רומיות.

*232. Hübscher, Jacob. The Kadish prayer. Antwerpen, Jacobowitz, 1929? 48 p.

233. Jung, Leo. Toward Sinai! Sermons and addresses. New York, Pardes pub. house, 5690—1929. 5 p.l., 3—351 p., 11. 14:21.
רשימת הספרים שלנו עשירה במקצוע הדרשות. אולם גדול ההבדל בין ספרי הדרוש של העולם הישן ובין אלה שנדפסו באמריקה. אמנם גם בראשונים יש דרשות לנשואים והספרים להלניות, נאומים לסיום לתורה ודרושים לשבת הגדול וכן למאורעות שונים, אבל מבלי כל רמז ל"פבריקציה" ו"הכנה". לא כן הדבר באחרונים — בספרי הדרוש של העולם החדש. הקלקול השורר באחרים מהם החריד, כנראה, את האסתטיסטים והמעולים שבמטיפי אמריקה. אשר הד"ר אליהו יונג הנהו אחד מהם, ויכריחם להרפס דוגמאות מדרשותיהם. ספר-נאומים דוגמתי הנהו הספר "Toward Sinai". מכיל הוא דרשות ונאומים גם תפלות (סדור תפלות הנהו חדישה-רבנית אמריקאית) לעת מצוא. בספרו זה מתאמץ הד"ר יונג להוכיח כי היסודיות (אסתטיקה) נחשבת לאחד מתנאי ההספה ודרישותיה. השפה נעימה ורכה, הסדור מודרג וההערכה מהוקצעת ומשופרה.

ביחוד ראוי המחבר להחזקת טובה על שאיננו חותר בכל עוז לגלות אפסים חדשים, איננו מציב את הכוונה ואין בספרו ממה שגורם גיעול ותיעוב לנפש יפה. חבל כי אין עוד להוצאת ספרים 'פרדס', אשר הדפיסה את הספר הזה, מניין רגיל ובקי.
ה. ש. גייהויוצן.

234. *Mahzor Yannai. Zum Machsor Jannai. Neue Texte ediert, übersetzt, erklärt und auf ihre Punktation hin untersucht...* von Max Kober. Frankfurt a.M., typ. Droller, 1929. 49 p., 11., facsim. 15: 23.

Diss. Bonn.

זהו הראשונה בעבודות מסין זה, העוסקות לצאת מתחת יריהם של תלמידי הפרוס קא"ה בבון (גרמניה). כפי שרמז בספרו Masoreten des Westens ח'א עמ' 89. החבורת מכילה שרידים מחמש 'קרבנות' של יוני כתוספות למחזור יוני של דאווידזאן. הם לקחים משרידי הגניזה שבאסף Taylor-Schechter ומנוקדים בנקוד א"י. וכפי שאומר המחבר בהקדמתו, עומד הוא להוציא לאור עוד שני כ"ו מפורטי יוני. לשונו של יוני אינה קלה, אך המחבר מפל בפרטים הללו בשקידה עצומה ומתוך אחריות, אם גם דבק לעצמים יותר מדי בכתוב ואפילו במקום שהמעט נראה לעין.
והרי מעט הערות:

עמ' 12: [ג]ת הארץ פנים, נראה שהיה כתוב: גל ת הארץ, או: גל ת הארץ.
שם: 'אתה וכל אשר עימך', הנקוד השמעתו לפרש כצווי: תא-בא, וברור שצ"ל אתה ומוסב על 'דרוך' שבראש השורה. עמ' 13: 'עבור לך ראייתו', גם כאן דבק בנקוד ופירש, 'עבור' כצווי ואינו אלא עבור-כגל. עמ' 14: 'חשבתה סגו[ני]ם', לדעתו יש לקים את הנוסח הראשון חבבתה ולקרא: חבבתה סגוים, כלו' את נח ובני ביתו השנואים על דורם.
שם: 'מפס בתיבה עבור הצניעו', שוב פירש עבור כפועל ואינו אלא לשון בגלל כניס; הצניעו פירושו כאן: נהגו צניעות (פרשו מנשותיהם, עי' ביר ליד ד'). שם: 'ישמיר' פתח במה שסיים הפסוק שקדם לו. והוא הדיון ל'שבר' ול'עלילות' שבעמ' 16, וצריך תמיד להפעים דבר זה, שכן הוא סמן מובהק לקרובות עתיקות, שנעלם מאתנו בשל השמטת הפסוקים במחזורים הנדפסים, ועל פיו אפשר תמיד לעמוד על הפסוק שקדם לו. עמ' 16: 'וכתר מנו תלבוש', הכונה לכתר שהמלאכים עושים מתפלות ישראל ומכתירים בו את הקביה (עי' שמיר כ"א ד'). שם: 'שינונים ממך היסיעו', הנוסח שינונים עיקר, ואינו נושא ל'הסיעו' אלא אוביקט, כלו' הסיעו דבורם והגיונם מהקביה. עמ' 18: 'מירת שמים לך חסנתה', לשון חזק וחסון: בנית לך שירת שמים בגין חזק וחסון. עמ' 20: 'נזורה... נזורה', נ"ל מלשון וינער את מצרים (שמות יד כ"ז): מולעלו ונתפורו. עמ' 23: 'ובדרך ומין תאוי', אפשר עפ"י תתאוי לכם (במד' ליד ד'), עי' ת"א: תכונן ורש"י: תסכו ותלכו.

הצורה המשובצלת בבנין קרובותיו של יוני, הכללים הקבועים והמסוימים בחלוקת הפיוטים, בהטלת האקרוסטיכונים ובסיומי הרמז במקומות קבועים, מקימים את ההשערה, שגם יוני לא היה הראשון שהמציא את צורת הקרובה. הקמע הראשון שבחבורת, האם באת צרה לעולם? קרוב מאד בסגנונו ובדרך תאורו ללשון תעבורה' של יוסי בן יוסי ומראה את השפעתו על יוני ובוראי קדמו לו פיוטים הרבה, שהלך בדרכם והוסיף עליהם.

מ. ולא

*235. **Rosenau, William.** Jüdische Sitten und gottesdienstliche Gebräuche. Nach der dritten, neubearbeiteten Ausgabe ins Deutsche übertragen von Bertha Badt Strauss, Berlin, Jalkut, 1929.

236. **Sulzer, Salomon.** Gesänge für den gesamten israelitischen Gottesdienst für Solostimme, Quartett, Chor, mit u. ohne Orgelbegleitung. "Dudaim" von Salomon Sulzer. 2. von Josef Sulzer neu rev. Aufl. Leipzig, Kommissionsverlag Kauffmann, (pref. 1928). 55 p., port. 17 : 26.

הטקסט מקצתו בעברית וגרמנית ומקצתו בעברית או בגרמנית, המלים העבריות באותיות לטיניות.

237. **Tefillot.** Prayer book of the St. George's settlement synagogue (under the auspices of the West London and Liberal Jewish synagogues). London, typ. Express printers, 1929. 106 p. 12 : 18.
בעברית ובאנגלית.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אלפרסון, מ. 30 שנה התישבות יהודית בארגנטינה. ראה ק' 12.

238. גרינוולד, יקותיאל יהודה. לפלגות ישראל באונגריא... על דבר סצב התורה בארץ אונגריא, מלחמת היראים בבעלי הרופורם, והסתלקות בן הקהלות ובין הרבנים, הסדר בשנת ה' תריח והיהודים וסכת החלקם באונגריא לשחי ספלגות. ובסוף ספר קונטרס זכר צדיק אשר הקדשתי לזכר כבוד אדוני אבי ... (תולדותיו) מאת יקותיאל יהודה גרינוואלד ... דקווא, דפוס סארקאוויטש ופריערסאנן, תרפ"ט, VIII, 108, 121 ק. 15 : 23.
ע' II רשימת כל ספרי המחבר.

239. טרקטקובר, אריה. תולדות תנועת העובדים היהודית. חלק ב'. ורשה, ברית הנוער ומרכז החלוצ העולמי, 1930. 143, [1] ק. 13 : 19.
= ספריה יסודות 8-9.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 344.

התכן: פרק ה': התפתחות התנועה עד סרך מלחמת העולם. 1. התנועה המקצועית, התנועה האגרכיסטית היהודית. 2. היחס ההדדי שבין המפלגות ויחסן למפלגות הסוציאליסטיות של שאר העמים. שאלת האינטרנציונל. 3. הפעולה הפוליטית. הפעולה בקרב הצבור היהודי. 4. תנועת העובדים העברים בא"י. פרק ו': מזמן סרך מלחמת העולם ועד תקופת הליקבידציה. פרק ז': התנועה הקומוניסטית היהודית. ההתפרצות הפנימית. ההתפתחות עד הזמן האחרון.

לכ"נ, ד. ירושלים דלומא. ראה ע' 16.

מנדלסון, מ. מכתבים. ראה ע' 43 מספר 120.

240. ניסכבים, יצחק. ע"י ח'ד"ר. תרכ"ט — תרפ"ט; ואכטוביגריפה.

וורשה, (דפוס גרפיה), תרפ"ט. XII, 355, [I] ע. 16 : 23.

המחבר מספר בזכרונותיו על הציונות וחבת ציון ברוסיה במשך 20 שנה האחרונות שלפני המלחמה (1893—1914) וגם על נסיעתו לא"י ומצב הישוב ב-1905. בפרקים האחרונים הוא מספר בקצור (36 ע') על הציונות והתנועה העברית בפולניא בשנות המלחמה ואחריה. המחבר פעל בעיקר בין החרדים ובין חוגי ה.בעל-בתים והסיר סעל במת-הכנסת ובמספרו הוא מדבר על חדרת הרעיון הא"י לחוגים האלה ומבליס את תפקידה של בטת ביהכ"נ בשביל תעמולה זו. בספר ישנן תמונות בולטות על "ההוי התרבותי של המונים היהודים ב"תחום המושבי, בעיקר בליסא ובורשה. — הוא מבליס טפוסים שונים של רבנים ודרשנים, מהם רבים מושכים את הלב. בנגוד לדעה המקובלת הוא מראה, שכמה רבנים הראו אמץ לב מיוחד בדרשותיהם. למשל הדרשה האלגורית של הגאון ר' שמואל מוהליבר אחרי מות המלך האנטישמי אלכסנדר III שהביעה בבהירות את רגשות היהודים אל הצורר הזה. הוא מספר הרבה על יסוד ה.מזרחי והתפתחותו בשני גלגליו (מרכז רוחני של חיצ ופרקציה או פרקציה בהסתדרות הציונית), על החנוך החרדי; וישיבת וולוז'ין, וישיבות דתיות-לאומיות: זו שבאודיסא (ביסודו של הרב צירנוביץ) וזו שבלודא, שנוסדה ע"י הרב ריינס. הפרקים על א"י מבילים תאור כללי, אבל בולט של המושבות בשנת 1905. מדובר שם על הפרובלמות שעמדו על הפרק, ביחוד על שאלת עבודה עברית. הפרקים על הגליל נכתבו באכנות. — בספר ישנן כרטיססקות ופוח של הגרשים, הרב ריינס, ונתנו פרטים מענינים על עסקנים וסופרים אחרים: הרב קוק, ח. נ. ביאליק, ר' יהושע סירקין, ד"ר צבי ברוק, המשיח מסלאונסקי, ר. פ. פריק. — בע' 111 יש שיר בלתי ידוע של ביאליק בשביל "כרמים משל מנחם" של חובבי ציון. בע' 142 דברי מנדלי מו"ס על יחסו לא"י. נתנו גם תאורים ופוס של חובבי ציון בלתי ידועים, של "חננים שעל חנותם פרנסתם וזה מוקדשת כמעט כל שעתם, וחיים הם באמת בעולם אחר לגברי ויונקים את חיותם הנפשית טאורא דא"י" (ע' 154). כמו כן יש חומר חשוב לתולדות "הצפירה": התחדשותה ב-1910 וגלגוליה בשנות המלחמה ואילך. המחבר אינו מבליס את עצמו ומספר בעיקר על הרעיון, הסביבה ועל האנשים השונים. למרות חבתו הרבה ועממיותו — הוא אינו מכסה על הצללים. — בספר ישנם אי-דיוקים אחדים. המחבר אומר שבזמן התחדשות הצפירה "לא היה ברוסיה כל עתון עברי" (ע' 303). צריך לתקן "עתון עברי ציוני"; בולגה יצא אז "הזמן" שמפני הצנזורה נתגלגל ל"הד הזמן", שהיה בלתי מפרגני. — ראש הסתדרות הציונית וולפסון התפטר לא בקונגרס ה"א בוינא ב-1913 אלא בקונגרס העשירי בבוד ב-1911. — בקונגרס השמיני כהאג הצביעו נגדו רק חלק של ציוני רוסיה (59 איש), השאר וגם ה"רוסופים" — העתון של המפלגה ברוסיה — היו מתומכיו. בספרו שביאליק וקלזנר עזבו את ישיבת אודיסה, אינו מזכיר שקלזנר עזב בהכרח מפני שנמצא "חפשי" וותר מדי. הקונגרס התשיעי בהמבורג היה בתר"ע ולא בתרס"ט והקונגרס הששי בקיץ תרס"ג ולא בתר"ס"ד. הפרעות בביאליססוק היו בתרס"ו ולא בתרס"ט. ההרצאה של הספר מושכת את הלב, השפה פשוטה ויפה. הספר כלו הוא אוצר נחמד בספרות העניה על תולדות הציונות. ב. שוחממן.

- קלזנר, י. יוצרים ובונים. ראה ע' 21.
- רשמות. כרך ז'. ראה ע' 12.
- אירישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. היסטארישע סעקציע, היסטארישע שריפטן; באנד 1. ראה ע' 38.
241. וויניארסקי, ק. די נאציאנאלע פראגע אין מאירעוו אוקראינע. (כארקאוו), בעלזשע פארלאג, 1929. 81, [1] ע. 13:18.
- ע' 64-80 על תפקיד המפלגה הקומוניסטית באוקרינה המערבית-ביחס אל היהודים. זשיטלאווסקי, ח. געזאמעלטע שריפטן. ראה ע' 124.
242. טייערשטיין, י. געפאקט און געטאזשע; ערשטער טייל. ווארשע, גיטלין, [1928]. 335, [1] ע. 13:19.
- זכרונות.
- יונגער היסטאריקער; [מאסקא]. ראה ע' 39.
243. מיכאלעוויטש, ב. ופסידונים של יוסף איזביצקי. זכרונות פון א יודישן סאציאליסט. דריטער באנד 1909-1905. ווארשע, די וועלט, 1928. 179, [1] ע. 14:21.
- הכרכים הקדומים יצאו בורשה בשנות 1921-1923.
- המחבר אחר: מראשי ה-בונד בפולניה.
244. נאכבין, יעקב. דער לעצטער פון די גרויסע זאקוטאס, א וויכטיק קאפיטאל פונם יידישן לעבן אין מיטלאטער. ערשטער בוך. פאריז, (Imprimerie d'Art Voltaire, 1929. 127 ע, תמונת זקוטא לויטאנא. 18:24.
- עם שער מיוחד בצרפתית: J. Nachbin: Le dernier des grands Zakoutos. תולדות אברהם זקוטא המכונה זקוטא לויטנא, 1575-1642.
245. ניגער, ש[מאל]. צום צענטן יארצייט נאך מעגדעלי מוכר ספרים (ש'לום יעקב אבראמאוויטש). א קורצע באשרייבונג פון סענדרעליס לעבן. ניו יארק, פרץ שרייבער פאראיין, 1928. 63 ע, תמונת סנדרלי. 10:23.
246. ראסקין, מרים. צען יאר לעבן; (די פינפטע יארן). (ניו יארק), פרייהייט, 1927. 156 ע. 14:20.
- זכרונות מזמן המהפכה הרוסית הראשונה: "צייכונגען און האלצשניטן פון י. דיינאווי".
247. רייזען, אברהם. עפיזאדן פון מיין לעבן. טייל 1-2. ווילנע, קלעצקיין, 1929. 312, VIII; 308, VIII ע. 14:21.
- (אלע ווערק פון אברהם רייזען).

248. **Barons, S.** La méthode historique d'Azaria de' Rossi. Paris, typ. Elias, 1929. 62 p., 1 l. 16 : 25.

(Publications de la Société des études juives).

*249. **Bondi, Jonas H.** Aus dem jüdischen Russland vor Vierzig. Frankfurt a/M., Hermon, 1927. 56 p. 80.

Central conference of American rabbis. 40 ראה ע'

250. **Corti, Egon Caesar, conte.** The rise of the house of Rothschild. Translated from the German by Brian and Beatrix Lunn. New York, Cosmopolitan book corporation, 1928. XII p., 1 l., 432 p., facsim., pl., ports. 16 : 24.

ע' 429-432 ביבליוגרפיה. את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה ר' ע' 71.

251. **Covo, M[ercado] J.** Etudes judéo-grecques: rapports entre Athéniens et Hiérosolymites d'après le Midrash Ekha. (Salonique, 1929). 11 p. 15 : 22.

הדפסה מיוחדת מן: "El Macabeo", Ilul 5689 — septembre 1929, Salonique.

252. **Dessau. Anhaltische Landesbücherei.** Führer durch die Moses Mendelssohn Gedächtnis-Ausstellung, Dessau, 1929. (Herausgeber ... Grote und ... Wahl). (Dessau, typ. Dünnhaupt), 1929. 1 p.l., 5-48 p., facsim., ports. 15 : 21.

"Im Auftrage des Anhaltischen Staatsministeriums durch die Anhaltische Landesbücherei in Dessau anlässlich des 200-jährigen Geburtstages des Philosophen Moses Mendelssohn veranstaltete Ausstellung ..."

בראש החוברת בא שיר Mendelssohn-Prolog A. Zweig: שנקרא בדטוי ע'.

המחבר לפני ההצגה התגיגית של ינתן החכם.

ראה ע' 131. Donath, O. Židé a Židovství v české literatuře.

253. **Encyclopaedia Judaica.** Moses Mendelssohn zur 200-jährigen Wiederkehr seines Geburtstages, hrsg. von der Encyclopaedia Judaica. Berlin, Schneider, 1929. 1 l., 138 p. 15 : 21.

הקבץ הנאה על משה מנדלסון לסלאת 200 שנה להולדתו, שהוציאה חמאנציק.

רופריה היהודית, כולל ארבעה מאמרים:

המאמר הראשון הוא: משה מנדלסון וזמניו של גרונז שפרויס (עמ' 1-39).

כל מה שיש מן החשוב והעיקרי בתולדותיו של מנדלסון בא במאמר זה בקצור נמרץ, וביחד עם זה — בדיקנות גמורה. העבודות הפילוסופיות והספרותיות של מנדלסון מתרומות ומשפורות כאן לתוך חייו הפרטיים, ועבודתו בשביל היהדות — לתוך עבודתו האנושית הכללית מבלי שתקבלע האחרונה את הראשונה.

המאמר השני הוא: הפילוסופיה של משה מנדלסון מאת ארנסט קאסירר (עמ' 40 — 68). במאמר תשוב ועסקני זה אין המחבר מפריז על מרת-מקוריותו של מנדלסון, אבל, ביחד עם זה, הוא מוכיח בצדק, שכל החושב את מנדלסון הפילוסוף לאקלקטיקני ולפילוסוף עסקני בלבד אינו אלא טועה. מנדלסון אינו נופל לעולם את הרעיונות הפילוסופיים של אחרים כמו שהם, אלא הוא מגיה ומשלים אותם. ולא עוד, אלא שיש יסוד עיקרי לכל עבודותיו בכל מקצועותיה של הפילוסופיה: ההנחה, שהמציאות מתאמת תמיד ובכל דבר להסתחשבה. ומכאן באה מקוריות הגונה בחבוריו על הסימפסיה סיקה והפסיכולוגיה המושכלת, על הפסיכולוגיה הנסיונית וביחוד על האסתטיקה, שבה יש לחשב את מנדלסון למיסר העיקרי של ההומניות האסתטיות, שנתגלמה אחר-כך במסתבים על החנוך האסתטי של פרידריך שילר. בפילוסופיה הדתית ובפילוסופיה הסדנית מחדש מנדלסון הרבה יותר מפני שביסודן הונחו בחבוריו היסודות הדתיים-המסוריים של היהדות, שגרמו לו למנדלסון, למול לו מסלול חדשה בכל השאלות של הדת ושל המדינה. די להזכיר, שהיה מנדלסון הראשון, שדרש להפריד את הדת מעל המדינה — כשם הדת והמדינה כאחת.

על פעולתו של משה מנדלסון בתוך היהדות דן המאמר השלישי (עמ' 69 — 98) של שמעון ברנפלד. אף כאן הוקפה כל פעולתו של מנדלסון בתור יהודי ובתור עברי לכל הסתעפותה המרובה. כמו שמחייב טבעו של קובץ יובלי, היחס הוא חיובי כולו, אך בלא הגזמות והפרזות. ברנפלד מוכיח, שמנדלסון יכול להחשב במובן רדוקטי למיסר של האורתודוקסיה החדשה; ואולם זו אינה יכולה לקבל את שלילת-העיקרים ואף חירות העצמאית שביהדות לפי השקפתו של מנדלסון. לעומת זה חושב ברנפלד, שהדבורים על תקון היהדות לפי רוח-הזמן, שפאילו נחמיו לו מנדלסון, הם מחוסרי כל יסוד (עמ' 79). אבל אם כן יש צורך לבאר, מפנימה חלו בו כל מתקני-היהדות — ואפילו כל שוללי-היהדות — בדור הבא אחריו את השקפותיהם ואת שאיפותיהם? ביאור כזה אנו חסרים במאמרו של ברנפלד, שנכלל הוא מצטיין בהקסו ובבהירותו. יש כאן אף ציור סקף וכולל ממנדלסון העברי, כלומר, מטה שכתב ויצר מנדלסון בלשון עברית, ומאן יש אך להעיר הערה אחת: בעמ' 85 מדבר ברנפלד על "קהלת-מוסר" — ההוצאה התקופית הראשונה, שיצאה בכלל בעברית ושנסדה על-ידי מנדלסון; והוא אומר, שהיא "מסקה כלצאת אחר הנוסח השני", וראוי היה להעיר, לכל הפחות, בקצרה, שלפני שנתים פרסם מר יושכר אדלשטיין על-פי הצלום של המנוח ר' נתן פורגיס, סתוך מה שמצא פורגיס בין ספריו של פרץ ביר בספריה של האוניברסיטה בליפסיאה, את "קהלת מוסר השלם" במספר-היוכל של בית המדרש-לרבנים בביראפשא למלאת חמשים שנה ליסודו (בדאפשא תרפ"ה, החלק העברי, עמ' נ"ה—ע"ו), ומתוכו יש לראות, שיצאו מ"קהלת מוסר" שתי מערכות, שכל אחת מהן כוללת 4 דפים או 8 עמודים בתבנית quarto, והן ביחד שש שערות (מאמרים), שנחלקים לשתי מערכות, כל מערכת של שלשה שערות. במאמרים הללו יש הרבה יותר ממה שנדפס אחר-כך מחדש על-ידי "המאמרים" ועל-ידי "בכורי-העתיד", ומהם יש לראות, ש"קהלת-מוסר" היא כאמת לא רק ההוצאה התקופית הראשונה בעברית, אלא אף תחילת הספרות העברית החדשה גם על-פי תכנה וגם על-פי לשונה ומגנונה. מה שחשוב להערכת פעולתו של מנדלסון העברי הרבה מאד.

המאמר הרביעי והאחרון הוא: ספרות מנדלסונית (סקירה) של הרמן מאיר (עמ' 99 — 138). הביבליוגראפיה החשובה והעשירה, שאין לה תביעה להיות שלמה בהחלט.

מסודרת בסדר שיטתי למחלקות שונות (ביבליוגראפיה בדבר מנדלסזון וספריו, קבצים של כתבי-מנדלסזון, ספרות על מנדלסזון, הספרים עליו וביוגרפיות שלו, ענינים כלליים, עניני-יהדות, ספרות ופילוסופיה, אסתטיקה, השכלה, פילוסופיה מוסרית, פדגוגיה, פסיכולוגיה, פילוסופיה דתית, ולסוף — הספרות המתיחסת לספרים בודדים שלו); ובתוך כל מחלקה ומחלקה משאמר הסדר הכרונולוגי של הספרים והמאמרים. זוהי, איפוא, עבודה ביבליוגרפית חשובה ומועילה, אף אם לא שלמה.

בקבץ שלפנינו באו, בתור הוספות, 6 תמונות שונות של מנדלסזון וצללים של מכתב אחד מאת מנדלסזון אל הרדר. כל אלה הם לוח-חן להקבץ הנאה, שנדפס בהדור ויש להודות עליו מקרב לב להמערכת של האנציקלופדיה היהודית. חבל, שיצא בגרמנית בלבד, ולא גם בעברית, כמו שיוצאת האנציקלופדיה עצמה בשתי לשונות.

יוסף קלוזנר.

254. **Feder, Ernst**, Politik und Humanität: Paul Nathan, ein Lebensbild. Mit zwölf Bildern und einer Handschriftprobe. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte 1929. 2 p. l., 155 p., facsim, pl., ports. 15 : 23.

255. **Feinberg, Nathan**, La question des minorités à la Conférence de la paix de 1919—1920 et l'action juive en faveur de la protection internationale des minorités; publié par le Conseil pour les droits des minorités juives (Comité des délégations juives). Paris, Rousseau, 1929. 2 p., [7]—167 p. 20 : 28.

256. **Feldmann, Franz**, Geschichte der Offenbarung des Alten Testaments bis zum Babylonischen Exil. 3., verb. und erw. Aufl. Bonn, Hanstein, 1930. XI, 230 p. 16 : 24.

ע' 6-9 ביבליוגרפיה.

מהדורה א' יצאה בשנת 1910; ב' — בשנת 1919.

קצור ההיסטוריה התייכית. הספר אינו רוצה לתאר ... את ההתגלות כשהיא לעצמה, אלא כל מה שנמסר לנו על עם ישראל ואבותיו, כי הכל, גם חיי המדינה והתרבות, עומד בקשר להתגלות.

257. **Friedmann, Aron**, 50 Jahre in Berlin (1878—1928); Erinnerungen von Aron Friedmann, Königl. Musikdirektor, Oberkantor der jüdischen Gemeinde zu Berlin. Berlin, Boas, 1929. 1 p.l., 5—34 p., 11., port. 15 : 23.

Galling, K. Die israelitische Staatsverfassung in ihrer vorderorientalischen Umwelt. ראה ע' 53.

Goodman, P. A history of the Jews. ראה ע' 138.

258. **Gratz, Rebecca.** Letters of Rebecca Gratz; ed. with an introd. and notes by David Philipson. Philadelphia, Jewish publication society of America, 1929. xxiv p., 1l., 454 p., facsim., pl., ports. 14: 21.

259. **Haas, Jacob de.** Louis D. Brandeis, a biographical sketch; with special reference to his contributions to Jewish and Zionist history; with full text of his addresses delivered from 1912 to 1924. New York, Bloch pub. co., 1929. vi p., 1l., 296 p., ports., facsim. 16: 24.

בתאור ביוגרפי זה של מי שהיה נשיא ההסתדרות הציונית באמריקה, ועתה שופט בבית-המשפט העליון, יש משום תמונה של גדול הציונות בארצות-הברית, ותמונת חלקו של המנהיג היהודי הזה בשם אי בימי המלחמה הגדולה בהשגת הכרות-בלפור. במסירות תאר המחבר את ברנדיס האיש ואת השפעתו על החיים באמריקה ועל צורת הפוליטיקה הציונית. המחבר מתכבד בזה שהוא ענין את ברנדיס בציונות, אף היה מזכירו האנגלי של הרצל. בפרק על חלקם של יהודי אמריקה בהשגת זכויות ליהודים בכל העולם, יש עובדות שאינן ידועות למדי. בספר מתארים בפרוטרוט נמוקי קבוצת-ברנדיס ליציאתם מן ההסתדרות הציונית העולמית. אחדים מהנאומים שנתפרסמו בכרך זה עדיין חשובים עתה בשים-לב לתנאים בתנועה הציונית כיום. מפתח היה מוסיף עוד יותר תועלת לספר בשביל המעונין בתולדות ישראל בזמן הזה.

ג. מ. הימן.

Hilfsverein der deutschen Juden. Gedenkschrift für Paul Nathan. Jahresbericht für 1926. 92. ראה ע

260. **The Jewish historical society of England.** Calendar of the Plea rolls of the Exchequer of the Jews preserved in the Public record office. Vol. III: Edward I., 1275 — 1277. Ed. by Hilary Jenkinson. Colchester, printed for the Society by Spottiswoode, 1929. III, 390 p. 19: 26.

כרך א' יצא בשנת 1905; כרך ב' — בשנת 1910.

עם הכרך הזה ממשיכה החברה מפעל שחשיבותו לתולדות חייהם הכלכליים והחברתיים של היהודים גדולה גם מחוץ לגבולות אנגליה: תרגום החמר העצום של תעודות על דיני ממונות של יהודים, שנאספו בבית-המשפט הממלכתי למשפטים בין יהודים ולא-יהודים, ושנקרא בשם Exchequer of the Jews, Scaccarium Judeorum. בית-משפט זה שדן בלונדון משנת 1200 לערך עד 1290 לערך, הוא אמנם תופעה מיוחדת לאנגליה. אולם מחוץ התעודות המרובות שנמסרו כאן בדיוק מפליא, אנו שומעים פרטים רבים מאד הנוגעים לחייהם הכלכליים ולתנאיהם המשפטיים של היהודים בימי הביניים. המבוא הגדול לספר מיטיב להכניס את הקורא לחמר הקשה. וכל הספר הוא מפעל מדעי חשוב של מר ה. ג'נקינסון.

ח. מ.

261. Kittel, Rudolf. Die Zeit der Wegführung nach Babel und die Aufrichtung der neuen Gemeinde. 2. Hälfte. I. und 2. Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1929. XII, [299]—761, [I] p. 16: 24.
— (Geschichte des Volkes Israel, Bd. 3, Hälfte 2.)

את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 93.

לאחר שעברו שנתיים מיום שיצאה המחצה הראשונה של הכרך השלישי מספרו: Geschichte des Volkes Israel (1927), זכה רודולף קיטל לראות חדשים מועטים קודם פטירתו את המחצה השניה של כרך זה. שמגעת עד כבושה של ארץ-ישראל בידי אלכסנדר מוקדון. את המחצה הראשונה כבר בקר כותב הטורים הללו ב-קריית-ספר (ה', עמ' 93—95). את כל המעלות הטובות, שנשתבחה בהן המחצה הראשונה, יש למצוא גם במחצה השניה: זהירות ודייקנות מדעיות, בקיאות עצומה במקורות של התקופה ובספרות המדעית המתחמסת אליה, וביחוד — הכרת הקשרים הפנימיים שבין המאורעות העולמיים הכלליים ובין המאורעות הישראליים המיוחדים (עיין 'קריית ספר', שם, עמ' 94). קיטל הוא גם במחצה השניה של כרך ג' משמר לא מתוך אדיקות במסורת המקראית, אלא מתוך זהירות מדעית. שני הפרקים הראשונים מוכיחים בראיות, שקשה לפרוך אותן, שאין שום יסוד לחשוב, ביחד עם וילהלם ווילסון והיל שר, למזויפות בכללן את התעודות שבספרי עזרא ונחמיה ודברי-הימים, שבהן כלולות הפקודות של כורש ודרקוש בדבר שיבת-ציון ובנין בית שני. קיטל מוצא אנלוגיות לפקודות הללו ביחס של מלכי-האחמינידים למצרים. — ואף את הרשימה של שבי-הגולה הוא חושב לבלתי-מזויפת, שהרי יש בה שמות פרטיים ודברים, שאפשר להבין את מציאותם רק אם נניח, שהרשימה היא מימי-כורש (עמ' 337 ואילך). — דברים חשובים אנו מוצאים בסעיף 46 — על היתחלקות בארץ (עמ' 354 — 368). כאן לפנינו בירור המעמדות השונים ביהודה הקטנה באותו זמן, וכן גם גבולותיו של הישוב העברי אז ובמה עסק בימים ההם. אפשר, שכאן היה המקום לברר יותר את החיים הכלכליים בכללם בתחילת בית שני (ואולם עיין גם עמ' 554—556).

בפרק השלישי (עמ' 369—483) מדובר על היעדה החדשה — 'הגולה' בארץ — ויחסיה אל היהודים, שנשארו בארץ מימי חורבן בית ראשון. החפוכים בין התושבים הישנים ובין שבי-הגולה מתבארים כאן על-ידי דרכי-התפתחות שונות במשך חמישים שנה ויותר. לסדרי השלטון המדיני ולסדור הפולחן הדתי הושם כאן לב ביחוד, באפן שאנו מקבלים מושג נכון מן החיים המדיניים והדתיים בקבוצת היהודי החדש. במרוצת-הדברים מוכיח קיטל, שאין להטיל ספק במה שמסופר בספר-עזרא, שבימי-זרובבל התחילו בבנין המקדש — והפסיקוהו מתוך המצב הקשה והאקזוֹט, שבאו בתחילתה של תקופת שיבת-ציון, ורק מתוך תעוקתו של חגי הנביא, שבאה ביחד עם שנויים כבירים במצב המדיני של פרס בכלל, חזרו לבנות את הבית (עמ' 426 — 483). — וביחד עם בנין הבית נתעוררו תקוות מדיניות מופרזות ושאפה לבנין של חומה מסביב לירושלים. לדעתו של קיטל, היו שאיפות אלו מסוכנות וגרמו לסילוקו של זרובבל ממשרתו; ולא עוד, אלא שהנביא זכריהו הזהיר אותו על הסכנה בקריאה: 'לא בחיל ולא בכה, כי אם ברוח' — אמר ה' צבאות (זכריה, ד' ו'). אבל כדי להחליט כך יש צורך לשנות סדרם של הכתובים שבזכריה. שהרי זכריה (הראשון) הוא כולו בעד זרובבל ותקוותיו: אין שום יסוד לחשוב ביחד עם קיטל (עמ' 471), שבמלות 'הגני מביא את עבדי צמח' הכוונה ליהושע בן יהוצדק הכהן הגדול בתור אות ומופת למשיח

העתיד לבוא: 'צמח' מתאים הרבה יותר לזרובבל, שהרי 'זרובבל' הוא (למרות Haupt, Journal of Biblical Literature, XXXII, 108) 'זרובבל' - זרע-בבל או 'צמח-בבל'. ואף 'הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל-ה' (זכריה, ו', י"ב) מתחמם אל זרובבל ולא אל יהושע: בפירושו אומר זכריה (ד', ט'): 'ידי זרובבל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה'. ובכלל, 'צמח' בתור משיח (ולא אות ומופת למשיח העתיד לבוא), כמו שהוא בירמיהו ('צמח-צדיק', כ"ג, ה', ו'צמח-צדקה', ל"ג, ט"ו), מתישב יותר על בן-דוד ('בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה', ירמיה, שם, שם) וכבר אנו מוצאים בכתובת כנענית עתיקה את התואר 'צמח צדק' בתור תואר ליורש-העצר של מלך-צידון (עיי' G. A. Cooke, A Text Book of North Semitic Inscriptions, Oxford: 1903, pp. 83, 86). הגדול (ובדבר זכריה, ו', י"ג, עיי' י. קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב' ירושלים תרפ"ז, עמ' 118-119).

וכמובן קשה להסכים לדעתו של קיסל, ששבי-הגולה כבר דברו ארמיה, ואך מתוך נימוקים דתיים ומסרתיים השתדלו לשמור גם על הלשון הקדושה וכתבו עברית עד ימי-החשמונאים (עמ' 525-526, 536-537). ההשפעות הארמיות שבספרים המאוחרים מוכיחים רק אחת: שמסביב לארץ-יהודה הקטנה הרבו לדבר ארמית; וכשנש לשון רוחת ומקובלת בקרבת לשון אחרת, פחות רוחת ופחות מקובלת, משפעת הראשונה על האחרונה הרבה. מי זה יתעקש להחליט, שלמשל, המלות והבטויים הצרפתיים המרובים שבלשון הגרמנית של ימי פרידריך הגדול הם הוכחה מספקת, שבגרמניה דברו בימיו צרפתית, אלא שמתוך נימוקים מסרתיים ולאומיים הוסיפו אז לכתוב ספרים גרמניים? - ומה שבימי-נחמיה כבר היו הרבה, שיאינו מכירים לדבר יהודית (נחמיה, י"ג, כ"ד), - דבר זה בא מתוך נשואי-התערבות: האמות האשדודיות לימדו את בניהן לדבר 'תצנים אשדודית'.

לעומת זה, נחוח המקורות שבעזרא ונחמיה מצדו של קיסל והוכחותיו, שפקודת-ארתחשטא אינה מזויפת (עמ' 519-584), הם מעשי-ידי-אמן. יש לי רק להעיר, ש'לחנם מקבל קיסל את דעתו של שידר (H. H. Schäfer), שהכוונה במלה 'מפרש' ושום שכל' (נחמיה, ח', ח') היא לתרגום של תעודות רשמיות. כבר שיערתי לפני כמה שנים, שהאות מ' במלה 'מפרש' היא דיטוגראפיה של האות האחרונה במלת 'האלהים' שלפניה, ובמקום 'מפרש' ושום שכל' צריך להיות 'פָּרֶש' ושום שכל' ('ויקראו בספר, בתורת האלהים, מפרש ושום שכל' ויבינו במקרא' - צריך לקרא: 'ויקראו בספר, בתורת האלהים, פָּרֶש' ושום שכל', וגו'). ואז הכל מתקבץ יפה ואין צורך לומר, ש-'מפרש' הוא תרגום ארמי ממני שכבר לא הבין אז העם עברית: 'פָּרֶש' ושום שכל' הוא - בירור והסברה של הדברים, שהעם לא יָדַע עוד את מהותם, אם מתוך שינוי הלשון (למשל, 'סוספת') או מתוך אי-הבירור של הענין (למשל, 'פרי עץ הדרי').

כל זה אני אומר למרות מה שצריכה והירות מרובה ביחס להפנים העבריים ובשמחה יש לקדם את הקלל, שכלל קיסל: שיאם יש שינוי ניכר בין הפנים העבריים ובין התרגומים העתיקים, משפט-הבכורה הוא לראשון כל עוד שאי אפשר להביא ראיות מכריעות לאי-אפשרותו של זה או למסורת יותר טובה של התרגום' (עמ' 602).

הסבות, שמצא קיסל ל'הצלמתו' של עזרא אחר הצלתו בדבר פרטום-התורה ובירוש הנשים הנכריות (עמ' 599-614), הן מלאות ענין. אף-על-פי-כן אין לשכוח, שבין הכהנים הבאים על החתום מתחת ל'אמנה', שכרת נחמיה עם העם (נחמיה, י', ב'-ח'), נמצא

אחר נחמיה, צדקיה ושריה - עזריה; והרי 'עזרא' אינו אלא שם הקיצור מן 'עזריה', כמו 'גמלא' מן 'גמליאל' או 'זכאי' מן 'זכריה'.

בלתי-מוצלחת היא, לדעתי, ההשערה, שנחמיה קורא לטוביה המתנגד לו: 'העבד העמוני', מפני ש-היה בטוביה דם של כושים, שהם הם העבדים בימים ההם. באמת היה טוביה ממשפחה חשובה, שיצאו ממנה שרים ופקידים גבוהים (עיין על זה בפרטות: י. קלוזנר, 'מחברו של ספר קהלת', 'השלח', כרך מ"ב, עמ' 46-53); וטוביה עצמו, חברו של סנבלט פחת-שומרון (על-פי הפאפירוסים של גב), היה אף הוא שר בארץ בני-עמון, ואך מפני שנאתו של נחמיה למתנגדו המדיני הוא מסב את שמו 'העבד העמוני' במקום 'השר העמוני' - לגנאי.

ולא נכון הוא, שעל-ידי הריפורמות של נחמיה אבד הקבוץ העברי בארץ-ישראל. אף את הצל האחרון של חיים עצמיים מדיניים נעשה 'עדה דתית' או 'מדינה כנסתית' (Kirchenstaat, עמ' 650-662). התיקונים של נחמיה היו גם דתיים (מתנות-כהונה, שמירת-השבת), גם סוציאליים (שמיטת-החובות), גם לאומיים (גירוש הנשים הנכריות, שמירת הלשון העברית) וגם מדיניים (הגדלת מספרם של יושבי-ירושלים). בכל אלה נתכוון נחמיה לעשות את הישוב החדש ביהודה אומה מדינית-דתית כאחת ולא Kirchenstaat בלבד. שמפני המסבות - מיעוט הישוב העברי המוקף אויבים מסביב, השעבוד הפרסי, ועוד, - לא יכלה המגמה הלאומית-המדינית להתבלט ביותר - זה נכון. אך דבר בא זה לא מתוך כיוון דתי-בלבד של נחמיה, אלא למרות הכיוון הלאומי-המדיני שלו. כי מה ענין של דתי-בלבד לשמיטת-כספים, להגדלת מספרם של יושבי-ירושלים או לדבור העברי? - להפך: התיקונים הדתיים כשמירת-השבת, פרסום-התורה, חיוק הכהנים ובית-המקדש, ועוד, אף להם היה ערך לאומי-מדיני בעיניו של נחמיה: באופן אחר לא תתקיים האומה בצורתה העצמית בתוך שונאיה המרובים ומעט-מעט תלך ותקמע בתוכם. מתוך חשש לאומי-מדיני זה, שכמובן, קלל בתוכו גם את הדאגה לשמירת הדת והמוסר ברוחם של הנביאים, נעשה המעשה האכזרי של גירוש הנשים הנכריות בלא שהסתפקו בדרישה, שהנשים הללו תתגייסנה בלבדי, ובכלל, באותו זמן, כמו בכל הזמנים עד לפני מאה שנה בערך, לא ידעה היהדות להבדיל בין דת ובין לאומיות, ומעולם לא ראתה את עצמה לא כנסייה דתית בלבד ולא לאום מדיני בלבד, אלא - דת-אומה כבת אחת ובהעלם אחד.

לצערנו, מטעות זו, שהיהדות אחר חורבן בית ראשון נעשתה מאומה וממלכה - כנסייה דתית וצדה, לא ניצל גם קיטל, שיצד להעריך את מעולותיו של נחמיה ולא גינה אותו על שכתב כמה פעמים: 'זכרה לי, אלוה, לטובה!' - צורה ספרותית, שמצא אותה קיטל גם בספרות המצרית (עמ' 649-650).

וטעות זו גוררת טעות אחרת אחריה: שהיהדות 'נתאבנה' בימי עזרא ונחמיה ושוב לא היתה בעיניה חשיבות אלא ל-מצות אנשים מלומדה' (statte Observanz, עמ' 658-659), ושהיהודי חשב ל-אידיאלי, שאין האדם יכול לעודד צעד בחיים, שאינו יורע עליו, שהוא טוב בעיני-אלהים. כל החיים וכל המקרים הפרטיים, שהחיים נותנים לפניו, משתקרים מנטיה-מן-הדרך על-ידי איזה חוק. צריך רק שתדע את החוק - וכבר סייגת את הַנְּתִיךְ בסיג של מצוות חוקיות, שיגן עליך מפני החסא בלא משגה' (עמ' 660) - ויכאן מתחלת הקצואיסטיקה של הסופרים' (שם). כי, אכן, 'עד היום הזה אין לציר רב חסיד בלא בקיאות רחבה בתורה. בקי וחסיד הם בשבילו כמעט שמות גרדטים' (עמ' 660-661). כל ההשקפות המוסעות הללו חוזרות ובאות כמעט בכל ספריהם של חכמי-הנוצרים, שקדמו

לקיטל (ג'ורג' פוט מור, טריווירס הירפורד וגירהארד קיטל הם יוצאים מן הכלל); וחבלי שאף רודולף קיטל, שדע והביר כמה יחסיות פנה ובסתחון-בה' אמת" יש בממורי תהלים, שנתחברו לדבריו, בעצם הזמן שאחר עזרא ונחמיה (עמ' 559). לא היה יכול להשתחרר מן ההשקפות של הסכיבה הנוצרית-התיאולוגית שלו (עיין, למשל, דבריו על ספר יונה כעל יתרומומותה של היהדות על עצמה, עמ' 696).

לעומת זה, יש לתת את השבח לפרקים המצוינים על סוף מלכות-פרס ועל השפעתה של הדת הפרסית על היהדות (עמ' 663—671, 738—747). בדבר פירוד השומרונים מעל היהדות צודק קיטל, שלא קדם פירוד זה לאלכסנדר מוקדון; אבל הראיה, שהוא מביא ממגילת-יהודית (עמ' 681), אינה ראייה; מגילת-יהודית היא מימי יוחנן הורקנוס או אלכסנדר ינאי, שאו שוב נתאחדה שומרון עם יהודה על-ידי הכבוש החשמונאי; והמחבר של "יהודית" דן מזמנו שלו על זמנו של ארתחשסתא אוכוס.

הפרקים האחרונים של הספר מוקדשים לתהילים, משלי ואיוב (עמ' 696—738). והם כתובים בהירות מדעית מרובה ובחזקתה לתוך רוחם וזמנם של הספרים הללו. קיטל שם לב לכל הספרות העצומה, שנתחברה על הספרים הללו, אבל יש לו עליהם גם השקפה משלו, שאין להטיל ספק במקורותיה. השוואותיו לספרויות של מצרים, אשור ויוון ראויים לתשומת-לב, אף אם יש ביניהן הרבה, שבהן קדמו לו אחרים. בפרק על "השפעת הפרסיסמוס עד אלכסנדר" (עמ' 738—747) וב"סקירה-לאחור" (עמ' 747—748) מסתיימת המחזה השניה של כך ג' מספרו של קיטל, שהיא עבודה מדעית גדולה וחשובה מכל צד. רודולף קיטל מת זמן מועט לאחר שגמר את כל הכרך השלישי של ספרו, כאמור. את הכרך הרביעי לא יכתוב עוד, וחבל. ודאי, חלם לסיים את תולדות-ישראל בחורבן בית שני או בתקופת בר-כוכבא. כאמיל שיקר, אבל שלשת הכרכים הגדולים, שהספיק לפרסם, נותנים לו את הזכות להזכר לטובה על-ידי כל אנשי-המדע והזוהרים והאובייקטיביים וחכמי ישראל ידעו להוקיר את זכרו ביותר בתור זה של אחד מן המועטים בין החוקרים הנוצריים, שנוהרו מלבטל את כתבי-קדשנו בפני השערה קלושה או מברקת ושלא עשו את התעודות שבתנ"ך פלסטר ואת אבותינו — אבות-העולם — דמויות בדויות ודמיוניות.

יוסף קלוזנר.

*262. **Klarmann, Johann Ludwig.** Zur Geschichte der deutschen Familiennamen. 2., umgearbeitete und stark vermehrte Auflage. Lichtenfels, Schulze, 1927. viii, 76 p. 8°.

מכיל פרק על שמות היהודים.

263. **Klein, Ernst Ferdinand.** Gewaltmenschen in Jesu Umwelt. Zeitbilder aus den Tagen der ersten Makkabäer bis zur Zerstörung Jerusalems. 2., verb. Aufl. Berlin, Deutsche evangelische Buch-und Traktat-Gesellschaft, 1929. 286 p., maps, geneal. tables. 15 : 23.

ע' 275 ביבליוגרפיה.

הספר כולל את התקופה מן 180 לפני ספירת הנוצרים עד חרבן הבית השני (70 אחרי הספירה הזו). הוא מחלק לשלושה חלקים: תקופת החשמונאים, תקופת הורדוס ותקופת החרבן. — ע' 275 רשימת הספרים שהשתמש בהם המחבר. לספר נלוו שתי מפות. בסופו מפתח שמות האנשים הנזכרים בספר.

264. Kolbe, Walther. Beiträge zur syrischen und jüdischen Geschichte; kritische Untersuchungen zur Seleukidenliste und zu den beiden ersten Makkabäerbüchern. Stuttgart, Kohlhammer, 1926. 2 p. 1., 174 p. 16:24.

— Beiträge zur Wissenschaft vom Alten Testament. Neue Folge, Heft 10.
ע' [168]—169 ביבליוגרפיה.

265. Költzsch, Fritz. Kursachsen und die Juden in der Zeit Brühls. Engelsdorf-Leipzig, typ. Vogel, 1928. 379, [1] p. 15:23.

Diss. Leipzig. ע' [15]—20 ביבליוגרפיה.

בריל היה מיניסטר בממלכת זכסן בשנות 1733—1763, כלומר בתקופת מלחמת שבע השנים. הספר גותן תולדות היהודים הגרים בארץ, אך עיקרו מוקדש ליחס הממשלה אל היהודים בכלל, גם לאלה שעברו את הארץ או שבאו שמה לבקר את היריד.

Lewkowitz, A. Das Judentum und die geistigen Strömungen der Neuzeit. ראה ע' 41 בספר 119.

266. Magnus, Laurie. The Jews in the Christian era from the first to the eighteenth century and their contribution to its civilization. London, Benn, (1929). 432 p. 14:22.

בספר זה אין לראות תאור היסטורי, כִּי־אם אסף של מסות על מאורעות ואישים חשובים בתולדות ישראל, מסות שנכתבו בהתלהבות יהודית חמה. בהתאם לצורת המסה, כתובים הדפים הללו בלשון שוטפת צחה ומכילים הרבה רעיונות אישיים סובייקטיביים. אמנם יש להצטער שמסירת העובדות היבשה תופסת מעט מקום ביחס ליסוד הסובייקטיבי הזה; התוצאה היא שהערות רבות (ביחוד בקשר להשפעת היהודים על תרבות אירופה) עושות רושם של השערה נועזת.

267. Mendelssohn, Moses. Moses Mendelssohn; der Mensch und das Werk; Zeugnisse / Briefe / Gespräche; hrsg. und eingeleitet von Bertha Badt-Strauss. Berlin, Welt-Verlag, 1929. xxiv, 264 p., pl., ports. 13:19.

268. Meyerhof, Max. Notes sur quelques médecins juifs égyptiens qui se sont illustrés à l'époque arabe. Bruges, Saint Catherine press, 1929. p. [113]—131. 18:25.

"Reprinted from Isis, no. 37 (vol. XII) Feb. 1929."

תכנה של החוברת, החשובה והמועילה לכל קורא משכיל המתעניין בתולדות הרפואה והרופאים היהודים בימי הביניים. הוא סקירה על מצב החקירה בקורות הרופאים היהודים, על הספרים המופתיים שנכתבו עד כה במקצוע זה ועל חיי הרופאים העבריים הגדולים ומפעליהם וערכם לתרבות האנושית והחקרמותה בשדה הרפואה. בספריו הגדולים של הרמשיש על התרגומים העבריים בימי הביניים (Berlin 1893) ועל הספרות הערבית של היהודים

(Frankf. a M. 1902), יש חסר רב-כמות ורב-ערך על הרופאים היהודים ואחרי מותו נתפרסמה על פי חסר זה רשימה של 2168 רופאים יהודים (Die jüdischen Ärzte, Frankf. 1914-15). אולם כל העבודה הזאת לא נשלמה עדיון והעקר—כפי שמצוין חז"ר מיארהוף—סרס הוצאו לאור הספרים החשובים ביותר של גדולי הרופאים היהודים בימי הביניים, כגון ר' יצחק ישראלי והרמב"ם במקורם הערבי, בעוד שזה כבר הוצאו כתבים רפואיים של סופרים ערביים שערכם המדעי וההיסטורי נופל בהרבה מהניל. הד"ר מיארהוף מתכוון להביא בהוצאתו זו תוספות והערות לחקירה יסודית ומצמצמת ברופאים שהיו ראשי תקופתם.

אחרי סקירה על התפתחות המדעים בתקופה שלפני האסלאם בכל ארצות המזרח ואחרי ציון החסר הרפואי הרב הנמצא בתלמוד והתפקיד המתוך של היהודים בהפצת התרבות והמדע, עובר המרצה לרופאים היהודים הראשונים שהתפרסמו במסלכת האמנים ואחר כך תחת שלטון העבאסיים (פראת בן שהנחא, מורג'ס ובגנ, יצחק בן עמרן (=עמרם) ויהושע בן נון). מקום רב מקדיש המחבר ליצחק ישראלי, ולרמב"ם. סכום יפה נתן לעבודת התרגום והאסף שנעשתה ע"י רופאים יהודים. מדובר גם על הספר העתיק ביותר שנכתב בעברית על עניני הרפואה ע"י אסף הרופא במאה התשיעית או העשירית למספר הרגיל. החוקר המלומד נותן רשימה גדולה של רופאים יהודים, ביחוד על פי ספרו של ابن אבן אסימה: *عيون الانباء في طبقات الاطباء*. הוא רושם את כל הספרים הרפואיים של הרמב"ם, (שעליהם כתב ד"ר מיארהוף באופן מיוחד, ראה: *L'oeuvre médicale de Maimonide*, Archivio di storia della scienza, Archeion XI (1929) Roma. עומד על אלה שעוד לא הוצאו במקורם הערבי וקובע את עצמאותו ומקורותיו של הרמב"ם ביחס לגליונס ובהתנגדותו לתורותיו התיאולוגיות. הוא מסיים במקרה על כהן אלעזר (=הבשם), שחבר בקאהרה בשנת 1260 (למספר הרגיל) ספר סמים ורפואות, ספר עזר לרוקחים, בשם: *منهاج الدكان ودستور الاعيان*. רבים כ"י הספר הזה (ראה מאמרו של הרמב"ם ב-ZDMG כרך 56) והוא נדפס פעמים רבות. משתמשים בו עד היום ומפני הצורך אליו מדפיסים אותו תכופות. היסטוריון הרפואה הערבית Leclerc גומר עליו את ההלל בקראו לו גלעדיקר ביותר לרוקחות של כל הזמנים". נח בראון.

269. Montalto, Philotheo Eliau. Quatre lettres d'Elie de Montalto. Contribution à l'histoire des Marranes par Cecil Roth. Paris, imprimerie Elias, 1929. [137]—165 p. 17 : 25.

(Publications de la Société des études juives).

ארבעת המכתבים הללו, שבהם מנסה אליהו די מונטאלטו לשוא, להחזיר אנוס אחד ומשפחתו אל הדת היהודית, יש בהם ענין רב. נעיר כאן הערות קטנות אחדות. — השערתו של רות, שמונטאלטו הוא אולי אחיו של Amatus Lusitanus הספורסס, לפי דעתי אינה מתקבלת על הלב, וכמעט שווא מן הנמנעות. אמטוס נולד בשנת 1510, מונטאלטו מת בשנת 1619. בתו של מונטאלטו היתה אשתו השנייה של דוד ישראל מילרולה (נולד בשנת 1612), ולא נולדה איפוא לפני 1600. ואי-אפשר כסוכן שהיה מונטאלטו או יותר מבן 60; הוא נולד איפוא לכל המוקדם בשנת 1540 (רות אוסר אמילו, בערך באמצע המאה השש-עשרה). חשבון זה שהוא הסתאים ביותר להשערתו של רות, מניח איפוא הנחות אלה שאינן מתקבלות על הלב: א) מונטאלטו היה צעיר מאחיו ב-30 שנה. ב) כשנולדה בתו היה בן ששים. ג) מונטאלטו הגיע לשמונים. ד) בתו היתה אשתו השנייה של איש שהיה צעיר ממנה ב-12 שנה. — בציטוט

הפורטוגלי ע' 138 הערה 1 נפלו שבויי דמום רבים. כנראה שיש לקרא ensinava במקום
Montalto במקום chamava o; poi במקום chamavao; cada במקום ensinandoos; n. לאום.

270. Roback, A[braham] A[ron]. Jewish influence in modern thought. Cambridge, Mass., Sci-art publishers, 1929—תרפ"ט. 506 p., ports. 15 : 21.

ע' 457—486 ביבליוגרפיה.

השפעת היהודים על התרבות החדשה לא היתה עד היום נושא לחקירה מדעית
מקפת וחודרת. אמנם השתתפותם הקרה של היהודים בארצות מערב אירופה ביצירת הערכים
התרבותיים שמשו יסוד לכתיבת מאמרי סגנון מצד אחד ולהתקפות מצד שוואי ישראל—
הקוראים יזכרו אולי את הוכחות הסוער שעורר לפני המלחמה סטיון גולדשמן בעתונו
Kunstwart כששאל השאלה: מהי הסבה שהיהודים מנהלים את עניני התרבות של העם
הגרמני? אולם תאור אוניקסיבי של העובדות והסברתן טרם נתן. איש המדע היה צריך
לקבע קדם כל את העובדות עצמן בודאות ולהביא את הבאור המדעי או מצד תורת
הגזע, תורת הנפש, תורת החברה או מדעים אחרים. רצף המיל על עצמו את התפקיד
הקשה הזה. כמה קשה לקבע את העובדות עצמן, כלומר להוכיח את המוצא היהודי של
אנשים מפורסמים טובין מאליו. רצף אסף חמר עצום לשאלה זאת, חלק רב ע"י חליפת מכתבים
עם האנשים עצמם. בכל זאת היה מוכרח, להניח במקומות אחרים הנחות שאינן כסוחות.
בנוגע למתמטיקון גיאורג קנטור, מוסד תורת הקבוצים (ע' 94, ע' 230) אשר במוצאו
היהודי אין רובק מסיף כנראה שום ספק, הרי השתדל דיר א. שברדון במשך שנים
רבות, אסף את כל החמר בארצות שונות, אבל עד היום לא הצליח למצא ראיה ליהדותו
או יהדות משפחתו. המסל הזה מראה מה קשה התפקיד אשר הסיף רובק על עצמו.
מובלמה מתודולוגית מיוחדת עומדת לפני החוקר כשהוא בא לדון על בני נשואי-תערבת.
באיו מדה אפשר לזקק את זכויותיהם על חשבון הגזע היהודי? רובק קבע לו כאן
את הכלל של Galton שהתורשה מצטלבת: הבן יורש את תכונות אמו והבת את תכונות
אביו. הוא הכניס על כן גברים בני אם יהודיה ונשים בנות אב יהודי. (ע' 63).

כמו שהזכרתי כבר אסף רובק חמר רב עד למאד. הוא נכנס אפילו לשאלות כל כך
דקות וקשות כמו שאלת רבוי הכתנים והלויים בין בני ישראל בארצות ידועות (צרפת ע'
1908 וכו'). ביהוד עשיר החמר בפרק "יהודים המוציאים לאור" (ע' 252 וכו'). רובק חבר רשימות
שלמות של יהודים אשר הוציאו לאור עיתונים רפואיים ושל יהודים אשר הוציאו עיתונים
משפטיים (ראוי לציון מיוחד שהכדיל כאן את ה"במחזיקים" מן המופלים בספק). כמו כן
הוא דן במעריפים מיוחדים על מוציאים לאור של עיתונים פסיכולוגיים ופילוסופיים, מוסיקליים,
מתמטיים, תוכניים, בלשניים, משפטיים, עיתונים במדעי הטבע, מדעי הרוח וכו'. המסקנות
הכלליות אשר אליהן בא רובק מתוך חקירותיו, מודפסות באחת הספות הראשונות (ע' 53 וכו').
אולם רובק בעצמו מדגיש שהן מובאות כאן בקצור ובכתיבה נסיון תשובה.

ר. צחק למפרו פרקים אחדים שאין להם קשר ישיר עם הנושא: "מסלל והיהודים",
מקומו של "עין ככלשנות השמית", "משח מנדלסון", "קנט ומנדלסון", "קנט והומנת
פרופסורים יהודים", "קנט וחליפת מכתבים שלו עם יהודים", "קנט והיהדות", "תארים העמוק

ביותר בגרמניה (הוסרל). לספר נספחו תמונות רבות, וביבליוגרפיה עשירה. במחלקה E של הביבליוגרפיה, ספרים הדנים על אופי היהודים, חסרים ספריו של מ. בובר, ביחוד ספרו, שלשה נאומים על היהדות. הספר יצא בתדור רב.

271. **Rosen, Georg.** Juden und Phönizier; das antike Judentum als Missionsreligion und die Entstehung der jüdischen Diaspora. Neu bearb. und erweitert von Friedrich Rosen und Georg Bertram. Tübingen, Mohr, 1929. VIII, 185 p. 16: 24.

המחבר עוסק בשאלה הכפולה מה גרם פתאום להעלמות הפניקים בתקופת הדיאדוכים ועל ידי מה נתרבה עם היהודים באותה התקופה במדה כה גדולה ונכרת. הוא מציע את הפתרון שהיהודים גירו עמים רבים וביניהם לב העם הפניקי.

Roth, C. The memoirs of a Siennese Jew. 116 מספר ע' 40 ראה

272. **Savage, G[iles] C[hristopher].** Cycles of time and seasons, based on the reproduced ancient Hebrew calendar. 2nd ed. ... Nashville, Tenn., typ. Marshall, (c 1928). VII, 203 p., incl. tab. 16: 24.

המחבר בוחן שהוא מצא את חשבון הלוח העברי הקדום, ובספר זה הוא בונה כל מיני לוחות-זמנים לפי תיאוריה זו.

273. **Schay, Rudolf.** Juden in der Deutschen Politik; mit 16 Bildnissen auf Tafeln. Berlin, Welt-Verlag, 1929. 319, [1] p. 13: 19.

— Deutschlands Weg seit 1815. — Von Marx bis Rathenau: Karl Marx, Ferdinand Lassale. — Moses Hess. — Johann Jacoby. — Gabriel Riesser. — Friedrich Julius Stahl. — Eduard Lasker. — Ludwig Bamberger. — Eduard Bernstein. — Ludwig Frank. — Rosa Luxemburg. — Kurt Eisner. — Hugo Preuss. — Theodor Wolff. — Georg Bernhard. — Walther Rathenau.

Schipper, N. Dzieje żydów w Polsce. 138 ע' ראה

Society for Jewish jurisprudence (English branch).

Transactions (with annual report). 44 ע' ראה

Stricker, R. Wege der jüdischen Politik. 108 ע' ראה

Szyper, Natan and Naftali Schipper. Historia żydów. 139 ע' ראה

274. **Thackeray, H[enry] St. John.** Josephus, the man and the historian. With a pref. by George Foot Moore. New York, Jewish institute of religion press, 1929. IX, 160 p. 18: 25.

(The Hilda Stich Stroock lectures ... at the Jewish institute of religion).
הספר מכיל שש הרצאות שהרצה המחבר לפני שלוש שנים ב Jewish Institute of Religion באמריקה. המחבר לא שנה את הצורה החיצונית של ההרצאות ועל ידי כך קבל

הספר אופי של שיחה ופה וקלה עם הקורא. בזה יתרונו הגדול: ספר מדעי אינו מחויב להיות משעמם דוקא. אולם בזה גם חסרונו: החמצאה הקלה אינה נותנת את האפשרות להתעמק בחקירת השאלות המדעיות, ולא תמיד עולה בידו המחבר להמלץ מסכנת השמחיות. תקרי נותן כרסריסטיקה כללית של יוסף בן מתתיהו בתור אישיות היסטורית וסופר (פרק א'), נוגע בפירושנות חקירות בחקירת שתי רציותיו הגדולות—קדמוניות ומלחמות (פרק ב, ג) ומספר על יחסו של יוסף ליהדות (פרק ד) חלניות (פרק ה) ונצרות (פרק ו). הפרק המענין ביותר הוא פרק ה', שבו מראה המחבר את בקיאותו הפילולוגית. תוך כדי עבודתו בתרגום כתבי יוסף לאנגלית התעמק תקרי בחקירת סגנונו של יוסף ושם לב לעובדה הידועה, שהלוקס שונים בספרי יוסף כתובים בסגנון שונה זה מזה. את חקירתו המדעית עצמו נותן תקרי במלון ליוספוס העומד להופיע בדפוס בזמן הקרוב; בספר הנוכחי מוצא הקורא את תוצאות החקירה בלבד. את ההבדלים בסגנון מבאר תקרי על ידי ההנחה, שבמשך עבודתו הספרותית השתמש יוסף בעבודתם של "עוזרים" ויננים שונים. את עבודת העוזרים האלה מזכיר יוסף עצמו בנגד אפיון I, 9. הרבה, אם כן, אינו חדש; חדש הנסיון לקבע בדיוק את צורתם הספרותית של העוזרים. תקרי מצא שני עוזרים, שפעולתם מורגשת בספרים האחרונים של הקדמוניות: אחד עבר את הספרים יז—יט, והשני—את הספרים מ'—טז. הראשון חקק בסגנונו את תוקירידס והשני היה בקי בשרגריה והשירה של התקופה הקלאסית, ביחוד בסופוקלס. גם השפעת הספרות הרומאית מורגשת בעבודת העוזרים. תקרי מבסס את השערתו בעזרת מספר גדול של דוגמאות שונות והשוואות בין הסכסס של יוסף והסגנון של ספרים אחרים. קשה לדון על ערכה של הנחה זו שם הופיע המלון הגדול של תקרי: אולם הדבר כשהוא לעצמו מתקבל על הדעת. שאלה אחרת היא: איך נתאר לנו את עבודת העוזרים? נדמה לי, שהעבודה המשותפת של יוסף ועוזריו היתה יכולה להתגשם בצורה זו בלבד: יוסף היה כותב את ספריו והעוזרים היו מתקנים את הסגנון. אולם תקרי חושב על השפעה הרבה יותר עמוקה של העוזרים. כך, למשל, בדברו על הספור הפרללי במלחמות ומלחמות הנוגע בתקופת הורדוס, כותב תקרי: העוזר (שכתב קדמוניות מ'—טז) קבל הוראות ברורות מיוסף להמלץ מן ההכפלות על ידי עבוד חדש של הספור הקודם (במלחמות). למטרה זו פנה (העוזר!) לספרו של ניקולאוס מדמשק, קרא גם את הזכרונות של הורדוס—ובאופן כזה חבר את הספור בקדמוניות (עמ' 66). מכאן למרים אנו, שהיוצר האמתי היה העוזר, ובידי יוסף חיתה רק ההשגחה הכללית על העבודה. תקרי מדבר בפרוש על "Josephus and Co." (עמ' 100); הוא מבסס על ידי כך את ערכו העצמי של יוסף לא רק בשאלות הסגנון, אלא גם בידעת הספרות היוונית בכלל. זוהי הגזמה ברורה, ואינני חושב שהשערתו זו של תקרי מתקבל בין החוקרים בצורה קיצונית כזו. במקום אחר (עמ' 124) מודה תקרי עצמו, שבנגד אפיון הראה יוסף ידיעה מקפת בשאלות הספרות והתרבות היוונית; ובכן, למט להפחית את ערכו ביום לספרים אחרים?

הערות פילולוגיות מענינות מפורזות בכל הספר. אחדות מהן מתקבלות על הדעת, כך, למשל, ההערה, שהלוקה הקדמוניות לעשרים ספר והשם "קדמוניות" עצמו נוצר מתוך חקרי קדמוניות הרומאים של דיוניסיוס מהלירנסוס. בהערות אחרות שולטת הסוביקטיביות של המחבר; אינני חושב, שמותן של אינאס (או של רומולוס), כמו שהוא מתואר אצל דיוניסיוס, יכול היה לשמשדוגמא ליוסף להאור מותו של משה (את הפרללים צריך להפיש, לדעתי, באגדה ובמדרש). ולגמרי אינו ברור לי מה הוא הדמיון בין יוחנן מגושהלב במלחמות ובין קסילינה אצל סלוסט. יש להצטער, שתקרי בקי בספרות היוונית בלבד, ואינו בקי בספרות

התלמודית (עמ' 76): סכאן מנמנו לחפש את האנלוגיות אצל היונים בלבד. בשעה שהאנלוגיה האמיתית נותנת האגדה היהודית דוקא. בפרק הרביעי, הנקרא 'יוסף והיהדות', מדבר המחבר רק על הפססס התניכיי, שיוסף השתמש בו, ונוגע רק דרך אנכ בשאלה החשובה, מה הוא היהם בין הספורים בקדמוניות א'—ו' והאגדה. שם הפרק מבטיה איפוא יותר, ממה שהוא נותן למעשה.

הנתוח הסגנוני הביא את תקרי לידו מסקנה אחת חשובה; כונתי להערתו בעמ' 18 בנוגע לשיטתו של Laqueur. כידוע, מצא לקר (בספרו Der jüdische Historiker Flavius Josephus, 1920) שתי שכבות שונות ב-Vita: אחת—דין וחשבון של יוסף הצעיר על פעולתו בגליל בימי המלחמה, והשנייה—העבוד המאוחר בזמן כתיבת ה-Vita. תקרי מצא, שבמובן הסגנוני אין יסוד לחלוקה זו: גם החלקים ה'ישנים' וגם ה'חדשים' ב-Vita כתובים בסגנון אחד. זוהי מסקנה חשובה; אולם תקרי עצמו כשל את חשיבותה על ידי ההשערה, שהדין וההשבון היה בהתחלה כתוב ארסית. באפן זה הוא שוב בונה את היסוד לשיטה הפרדוקסלית של לקר. השפעה לקר נכרת בכמה מקומות בספרו: כך חושב גם תקרי, שיוסף נשלח לגליל לא כשר-צבא להלחם ברומאים, אלא ככא-יכח הממשלה הירושלמית לנהל משא ומתן עם השורדים; שהתאור ב-Vita יותר קרוב לאמת מן התאור במלחמות (עמ' 10), שהקנאים הכריזו את יוסף לעמד בראש הצבא ולמדר ברומאים (עמ' 13), ועוד. כל ההנחות האלה הן דוקא החלשות ביותר בשיטתו של לקר: הוא השיג אותן על ידי חקירה פילולוגית ולא דאג, אם התוצאות הפילולוגיות האלה מתאימות למציאות ההיסטורית. באותה הדרך הולך גם תקרי. הלא ברור הדבר, שהערכת יוסף בתור אישיות טורחית ופוליטית קשורה בהכנה היסטורית של התקופה. לשוא נתפש הבנה זו בספרו של תקרי; הוא אינו מתעמק בחקירות היסטוריות. לפי תקרי היה יוסף, פציפיסט עוד לפי המלחמה, והשאלה, באיזה אפן קבל פציפיסט זה משרה גבוהה במלחמה, נראית בעיני תקרי כ"mysterious" (ע' 12). לשאלה זו באמת אין פתרון, אם נבדיל בין יוסף ובין המעמד הסוציאלי שלו (האריסטוקרטיה הירושלמית) ונחשב אותו לפציפיסט. האמת היא, שהאריסטוקרטיה הירושלמית (ויוסף בתוכה) לא היתה בתחילת המלחמה לגמרי פציפיסטית; רק ברגע שהופיעו על הבמה האלמנטים המהפכניים ואחזו ברסן השלטון, פנו הסימפתיות של האריסטוקרטיה אל הרומאים, ואז נהיו כל העשירים ומיזחסים לפציפיסטים, ויוסף בתוכם. אי-אפשר להבין את רוח התקופה ואת תפקידו של יוסף מבלי להזכיר את הצד הסוציאלי במלחמת היהודים. תקרי עובר על שאלות סוציאליות בשתיקה גמורה: אפילו את הקנאים הוא מזכיר רק פעם אחת, וגם זה—דרך אנכ (עמ' 49). דבר זה השפיע גם על קביעת תעודת ההיסטוריה של המלחמות. תקרי מדגיש את העובדה (שאינה מוטלת בספק), שיוסף נא את האמת ההיסטורית לסובת הרומאים, ואינו עומד לגמרי על היוק השני של יוסף לסובת המעמד הסוציאלי שלו. התאור של הספרושים היהודיים בתור 'שורדים' סתם, הלעג לרפורמות הדיוקורפיות של הקנאים בירושלים, הדגשת האכזריות וה'אפיקורסות' של הריבולוציונרים, שתיקה גמורה ביחס לתנועה המשיחית וכ'—כל הדברים האלה מסרסים את האמת לא פחות מהסברת פנים ופזות לרומאים. אפשר להבין—אולי גם להצדיק—את מצבו הסוציאלי של יוסף בתור אדם, אולם אסור לעבר על שאלות אלה בשתיקה כאשר החוקר בא לדון על ערכו ההיסטורי של ספר 'מלחמות היהודים'.

במקומות שונים בספרו נוגע תקרי גם בשאלת המקורות של יוסף. כאן ביחוד השפיעה צורת ההתמצאות לרעה על החקירה הסדעית: תקרי כאילו מרחף על פני הפרובלמות מבלי לרדת לעמקן של השאלות. אולם גם כאן יש הערות חשובות. כך, למשל, התשערה,

ש. המקור הרומי במלחמות הם הדינים והחשבונות הצבאיים, ולא מקור ספרותי, כפי שחשב Weber (עמ' 37). בדרך כלל נוטה תקרי לתת חשיבות יותר גדולה ליצירת הסופר עצמו ולא לבטל אותו לטובת המקורות שלו; אף כאן השפיע עליו לקר—ובפעם זו לטובה.

הפרק האחרון מוקדש ליחסו של יוסף לנצרות, ביחוד לחקירת המקום המפורסם בקדם יריח, ג' ג', שבו מזכיר יוסף את ישו (Testimonium Flavianum). כידוע, יש שתי השקפות ביחס למקום זה: א) הקמץ כולו מזוהה על ידי הנוצרים, ב) הקמץ מזוהה למחצה. תקרי מודה שקודם היה נוטה להשקפה הראשונה, אולם אחר כך שנה את דעתו בהשפעת Eisler. תקרי חושב, אם כן, שביסוד הקמץ מונחים דברים אסתוים של יוסף; הוא מוחק את הוויסטים הנוצריים ומשתדל לעשות רקונסטרוקציה של הטכסט המקורי. התוצאה היא: יוסף דבר על ישו כעל עושה-נפלאות, אשר משך את לב העם במעשים מוזרים וגרם על ידיו כן למבוכה בעם. לא כאן המקום להכנס בפרטי השאלה: תקרי הולך כאן בהחלט בעקבות איסלר, והערכת השקפתו של איסלר יוצאת מגדר הגבולות של הבקורת הנוכחית.

בסך הכל: ספרו של תקרי אינו עמוק, השפעתם של חוקרים אחרים לפעמים גדולה יותר מדי, שאלות רבות לא מצאו את ההערכה הדרושה. אולם יש בו הערות פילולוגיות מענינות ונכונות, ההשקפות בדרך כלל רחוקות מן הקיצוניות, אפן ההרצאה יפה וקל, על כן יכול הספר לשמש כמובא מצוין לחקירת הספרות המדעית על יוסף בן-מתתיהו ולכתבו יוסף עצמו. א. צ'ריקובר.

275. **Völter, Daniel.** Glozel und die Einwanderung von Semiten im heutigen französischen Departement Allier um 700 vor Chr. Mit 110 Abb. und einer Alphabettafel. Strassburg, Heitz, 1929. VI, [1] p., I 1., 220, [2] p., pl. 19 : 25.

מה שהספר רוצה לומר, אומר שם הספר בפרוש, והוא: הכתובות שנמצאו בגלזל משנת 1924 ואילך, ושהסובר מצא את פתרונו, מוכיחות כי לערך 700 שנה לפני ספירת הנוצרים, נכנסו עמים שמיים לצרפת. אולם מה אפשר לומר על הספר עצמו? בדיוק, שאין אחריו ספק וספק-ספיקא, מצאה חקירה בין-לאמית (ביחוד עמי נסיונות כיסויים) שהמציאות הנאוליתית כביכול בגלזל זיופים מחוצפים הם, שהיו בארמה פחות מחמש שנים. המחבר אינו מאמין במסקנה זו, ולפיכך חקר וחשט עד שקרא את הכתובות: מצבות-קבורה, אגרות מסחר, תרגילי בית-הספר, ספרים, תפלות. הן כתובות — ומדוע לא — באיב שמי. כדאי להסתכל באיב זה, בע' 148; כמעט כל סימן יכול לשמש כל אות: דבר זה מזכיר איך קרא אתנסיוס קורבר את ההירוגליפים במאה ה-17.

ח. פ.

276. **Winter, J.** Fünfzig Jahre eines Wiener Hauses. Wien, in Komm. bei Braumüller, 1927. I p. 1., III, 104 p., ports., geneal. tables. 17 : 24.

המחבר מספר את תולדות המשפחות שדרו בבית אופלצרגסה 6, שהן בעיקר משפחות ליבן ואוספיץ. קוראים על רודולף אוספיץ, המדינאי האוסטרי וויר הקהלה בווינה; על ליאופולד מון ליבן, הבנקאי; על אדולף ליבן, הפרופסור לכימיה; על פרנץ ברנשטן, שגשא את אידה ליבן; ועוד על אנשים ונשים שיצאו מן המשפחות ההן.

277. **Zubrzycki, Tadeusz.** Żydzi w szeregach polskich w latach 1914—20. Lwow, Nakładem Główna Legionistów, 1924. 15, [1] p. 16: 24.

278. **Агурский, С[амуил].** Очерки по истории революционного движения в Белоруссии «1863—1917». Минск, Белорусское гос. изд., 1928. 346, [2] стр. 18: 28.

На обложке над заглав.: Истпарт ЦК КП(б)Б.

ראה את הפרקים: יצירות אגודות-פועלים בולדנה (ע' 35), התהוות הלאומיות בתנועת הפועלים היהודית (ע' 42), הציוניות, בתור אמצעי מלחמה נגד הרבולוציה (ע' 65), מלחמתה של המפלגה הסוציאליסטית הרוסית נגד ה"בונד" (ע' 74), התעמולה המפלגתית הבולשביסטית ביודית (ע' 96), המצב הכלכלי של העיר והעירה ברוסיה הלבנה (ע' 11—14). גם בפרקים אחרים יש פה ושם חסר יהודי.

279. **Дейч, Лев Г[ригорьевич].** Роль евреев в русском революционном движении. Т. 1. 2-ое изд. Москва, Гос. изд., 1925. 236, [1] стр. 15: 23.

מהדורה א' יצאה ב-1923.

המחבר מספר בעיקר על המהפכנים היהודים בשנות השבעים ותחלת השמונים למאה שעברה, ביניהם על צ'ור גולדנברג, ציוטובסקי, אכסלרוד, ד"ר יצחק קטיגור, ג. הרביץ (גרשון ברנס), מ. נתנסון, בנגור להרעה המקובלת, מדגיש המחבר שתפקידם של היהודים לא היה כל כך חשוב. — בספר מסופר גם על השפעת הפרעות של שנות השמונים על כמה מהסוציאליסטים היהודים. —

יא. עם ישראל ביהודה.

280. **אידישע עמינראציע.** מענטשן וואס זיינען הפקר! א בינטל פאקטן פון עמינראנטן-צרות, געדרוקט אין דער, יודישער עמינראציע" 1929. בערלין, "עמינדרעקט", 1929. 31, [1] ע. 15: 23.

ע' 26—[32]: א[ייהו] שערקאווער: אונזער ענטפער צו די קאנסולן.

281. דת ועבודה. יודישע רעליגיעז סאציאליסטישע פארטיי, פראגראם אנגענומען אויף די ערשטע לאנדעס קאראטונג פון די יודישע רעליגיעזע סאציאליסטען אין פוילען ריב, ריג טבת תרפ"ט. סטאטוט. אינסטרוקציעס. ווארשא, יודישע רעליגיעז סאציאליסטישע פארטיי, דת ועבודה, תרפ"ט. 24 ע. 13: 20.

282. **אנטאשקין, ד. [D. Antochkin].** די פראפעסיאנעלע באוועגונג אין רוסלאנד; געקירצט און דערנאנט מיט מאטעריאלן וועגן פראפ-באוועגונג צווישן אידישע ארבעטער. אידיש י. ראסקין. (כארקאוו), מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1926. 194, [2] ע. 15: 23.

ע' 189—194: די אידישע טראפעסאנעלע פארזינגען.

„ארט“ בולעטען. ראה ע' 36.

283. גערנעל, נ. די לאגע פון די יידן אין רוסלאנד. ווארשע, בזשאז,

1929. ע. 255. 15: 23.

ה'לף; ארגאן פון צענטראלען רעטונגס קאמיטעט אין ווארשא. ראה ע' 36.
וואך; שבוען. ראה ע' 37.

זשיטלאווסקי, ת. געזאמעלטע שריפטען. ראה ע' 124.

284. זשיטניק, א. י. די אידן אין סאוועט-רוסלאנד. ערשטער בוך.

קליוולאנד, פערלאג קאמיטעט פון רבי זשיטניקס שריפטן, 1925. [14], 56, [12], 32
19, [12], 22 ע. 15: 23.

„די סעריע, די אידן אין סאוועט-רוסלאנד, אנגעהאלט פינף ביכער מיט א מאטעריאל,
וועלכער איז געבויעט אויף פאקטן אינעם ווירקלאכן לעבן.“

חתבן: בוך 1: היום בעל עגלה ווערט א פארטער. סאוועט נעמט צו בתי מדרש.
א רב א קדוש. אנגעלאזט דעם שידוך. — ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 97.

285. טשעמעריסקי, א. [לכסנדר]. די אלפארבאנדישע קאמוניסטישע

פארטיי (באלשעוויקעס) און די אידישע מאסן. מאסקווע, שול און בוך, 1926.
111 ע, מפח. 15: 23.

נכתב ברוח קומוניסטי רשמי; המחבר הוא מזכיר ראשי של „היבסקים“ ברוסיה.

286. כאנין, נ. סאוועט רוסלאנד, ווי איך האב איהר געזעהן. (צווייטע

אויסגאבע). ניו יארק, וועקער, 1929. ע. 254. 14: 20.
עם תמונת המחבר.

287. מאסטבוים, יואל. גאליציע; ורשמי מסע. ווארשע, יאקובסאן

וגאלדבערג, 1929. 187, [11] ע. 14: 21.

288. מערושין, א. [ברהם]. דריי יאר ערדאיינארדענונג פון די אידישע

ארבעטניקע מאסן. מאסקווע, געזער, 1928. 63, [11] ע. 12: 17.

בראש השער נדפס: געזעלשאפט פאר איינארדענען אף ערד ארבעטניקע אידן אין
פ. ס. ר. „געזערד“ — את הספר ברוסית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 486.

נאוואקאווסקי, י. יידישע יאנטוויזים. ראה ע' 63.

289. עאקילוף, י. ש. דרי אן. - Средне-Азиатского комму.

Ташкент, Издат. Исторического университета, 1927. 66, [11] ע. 15: 22.

על האשה היהודית באובזכוסאן ועל חובתה להסתפח לתנועת הקומוניסטית.

עם שער מיוחד ברוסית: „Дли О“, Акилов. Я.С.:

290. פאריין פון אידישע ליטעראטור און זשורנאליסטן אין ווארשע.
באריכט פון דער פארווינג טעטיקייט פאר דעם יאר 1927 [1929]. ווארשע, (ברפוס
רענאמא), 1927—1929. 9, [21; 16; 12, 13] ע. 15 : 23.
- פרייע שריפטן פארן יידישען סאציאליסטישן געדאנק. ראה ע' 39.
291. קיפער, מ[אטיל]. דאס יידישע שטעטל אין אוקראינע. (כארקאוו).
מעלכע פארלאג פון אוקראינע, 1929. [21] ע. 14 : 21.
- מתוך התקדמה: "די בראשור ... שטעטל מיט זיך פאר א איבערזיכט פון מאפעריאלן
וועגן דער לאגע אין שטעטל און וועגן די פראצעסן וואס קומען דארט פאר ... אזוי אויסגערעכנט
פארן שטעטלשן אקטיוויטעט און פארן געוויינלעכן ארבעטער לייענער ..."
292. קאנטאר, י. די יידישע באפעלקערונג אין אוקראינע; (לויט דער
פאקטצייטונג פון 1926 יאר). Xapkiu, מעלכע פארלאג פון אוקראינע, 1929.
84 ע, טבלאות. 15 : 21.
- התכן: 1. דעמאגראפיע. 2. שפראך-אנגעהערקייט און שריפטגענוויקייט בא יידן.
3. דער סאציאלער צוזאמענשטעל פון דער יידישער באפעלקערונג אין אוקראינע. 4. אויספירן.
- *293. Argus, Kultur und Sittenbilder aus dem Talmud. Wien,
Bund für Volksaufklärung, 1928. 111 p. 8°.
= Leuchtkugeln Nr. 2/3.
ספר אנטישמי.
- *294. Bloch, Chajim. Das jüdische Amerika. Wahrnehmungen
und Betrachtungen. Wien—Brigittenau, Verlag "Das Leben", 1926.
120 p., tabs. 8°.
295. Brociner, Andrei. In legatura cu antisemitism. Bucuresti,
Tipografia "Caragiale", 1925. 48 p. 14 : 22.
296. Brutzkus, Boris. Die wirtschaftliche und soziale Lage
der Juden in Russland vor und nach der Revolution. (In Archiv
für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. 1929. Bd. 61, Heft 2, p.
266—321). 16 : 24.
- המחבר בא לידי מסקנות אלה: היהדות הרוסית נמצאה לפני המלחמה במצב של
עליה כלכלית וסוציאלית (למרות ההגבלות בזכויות) ונצחון הקומוניסמוס הוא בשביל היהודים
דבר כלכלי והתנוונות סוציאלית. אנשי שיוון הזכויות מתנשם במלואו.
297. Cuza, A. C. Invatatura lui Isus Judaismul si teologia
crestina. Iasi, Ligii apararii nationale crestine, 1925. 32 p. 12 : 16.

298. **Hilfsverein der deutschen Juden.** Gedenkschrift für Dr. Paul Nathan. Jahresbericht für 1926. Berlin, (Druck Lehrberger Frankfurt), 1927. 47, [I] p. 15 : 23.

ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 228 מספר 985.

Beileidskundgebungen zum Tode von Dr. Paul Nathan. — Gedenkfeier in Hamburg. — Gedenkfeier in Berlin. —

299. **Hochfeld, Wilhelm.** O potrzebie utworzenia nowego stronnictwa żydów w Polsce ... (Rzeszów), Nakładem autora, 1924 15, [I] p. 15 : 22.

300. **Jewish war memorial.** Council. Central committee for Jewish education. Sixth annual report, 1927—28. Seventh annual report, 1928—9. 2 v. London, Council of the Jewish war memorial, (1928—9). 46; 50 p. 16 : 24.

את חקורם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 251.

301. **Jewish women's conference of Australasia.** First Jewish women's conference, May 21st to 27th, 1929. (Sydney, typ. Selig), 1929. 104 p. 14 : 22.

302. **Joint foreign committee.** The Jewish minority in Norway; report and documents relating to the Norwegian law on the slaughter of domestic animals (1929) ... London, The Joint foreign committee of the Board of deputies of British Jews and the Anglo-Jewish association, 1929. 30 p., 1 l. 19 : 25.

303. **Die judenchristliche Frage in Geschichte und Gegenwart;** vier Vorträge von Jungklaus, Strecker, Kunert, Hermsdorf. Gütersloh, Bertelsmann, 1928. 79 p. 15 : 22.

(Christentum und Judentum; zwanglose Hefte zur Einführung der Christen in das Verständnis ihrer wechselseitigen Beziehungen, hrsg. von der Berliner Gesellschaft zur Beförderung des Christentums unter den Juden. Ser. 3: Die Bibel und die Juden, Heft 3).

*304. **Kaulla, Rudolf.** Der Liberalismus und die deutschen Juden. Das Judentum als konservatives Element. München, Drucker und Humblot, 1928. VII, 100 p. 8°.

*305. **König, Walter.** Die Insel des Verständnisses oder Bedeutung Constantin Brunners für Überwindung des Judenhasses. Berlin—Hessenwinkel, Verl. d. Neuen Gesellsch., 1928. 69 p. 8°.

Mieszczanin patryota (Chamcówka). 44 ק' ראה

*306. Scheuer, [Oskar] F[rantz]. Burschenschaft und Judenfrage. Der Rassenantisemitismus in der deutschen Studentenschaft. Berlin, Verlag Berlin—Wien, 1927. 68 p. 80.

307. Schmitz, Oskar A. H. Wespennester. 2 Folge. München, Musarion—Verlag, (c 1929). 294 p. 13 : 19.

בספר זה נדון ענין סדור הסוציאליזם וסדור היהודים בתרבות ארצות-המערב. המחבר, שהוא עצמו חצי-יהודי, סובר שתפקיד חשוב ומוכרי של עמי ארצות-המערב הוא ענין הנורל היהודי שהיה את העם הזה לארצות-המערב. עמי המערב יכולים היו להוכיח על-ידי-כך אם כלם היצירתי והמוסרי גדול למדי עד כדי לעשות את העובדה הזאת למביאה ברכה. המחבר מאמין בכח הסותר שיש ביהדות של היום הזה, אבל אין הוא סובר שזוהי תכונה מיוחדת ליהדות כשלעצמה. יש לבאר את התופעה על-ידי זה שדוקא התקופה הסותרת, תקופת ההשכלה, הייתה הרצויה ביותר ליהודים, והיא שהביאה להם את שוויון-זכויותיהם. עתה לאחר שהתגברו על התקופה הזאת — אומר המחבר — הגיע הזמן שעמי ארצות-המערב יחשבו על "החוויה הנוצרית" שבה הם עדיפים על היהודים וישתדלו לרכש את היהודים בשביל הרעיון הנוצרי.

*308. Silbergleit, [Richard?]. Ueber die Bevölkerungs—und Berufsverhältnisse der Juden in Deutschland. Berlin, Akademie—Verlag, 1929.

309. Slang, Ignjat. Jevreji na severoistoku Evrope. Zagreb, Izdao Savez židovskih omladinskih udruženja, 1927. 23 p. 15 : 23.
"Prestampano iz slobodnoga glasila jevrejske omladine "Hanoar" br. 16-19".

The South African Jewish year book. 45 ק' ראה

310. Sappel, Wilhelm. Antisemitismus und Antigermanismus. Über des seeliche Problem der Symbiose des deutschen und des jüdischen Volkes. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, (1928).
III p. 80

Die Wirtschaft; Organ des Verbandes der jüdischen Kaufleute und Gewerbetreibenden. 37 ק' ראה

311. Warsaw. Rada miejska. Sprawozdanie Komisji specjalnej Rady miejskiej m. st. Warszawy dla zbadania całokształtu zagadnienia rzeźnianego w Warszawie. Warszawa, Magistrat, 1929. 68, xxxv p., tab. 17 : 24.

*312. **Württemberg. Israelitischer Oberrat.** Die Statistik des religiösen Lebens der Juden Württembergs 1927. [Stuttgart, 1928?].

313. **Еврейское колонизационное общество [ЕКО].** Два года работы Еврейского колонизационного общества в области переселения. Запорожский и Мариупольский округа. Москва, ЕКО, 1928. 55, [1] стр. 16:25.

314. **Еврейское колонизационное общество [ЕКО].** Деятельность Еврейского колонизационного общества в 1924 году. Ленинград, ЕКО, 1925. 43 стр. 17:23.

315. **Коршунов, П. С.** Еврейское переселение в Крыму «могут ли евреи работать на земле». (Симферополь), Крымское Гос. изд., 1929. 53 стр., 1 л., рис. 12:18.

(Серия изданий по вопросам земельной реформы в Крымской АССР.)

316. **Луначарский, А[натолий Васильевич].** Об антисемитизме. Москва, Государственное издательство, 1929. 47, [1] стр. 11:17.

„מבנים אנו את שאיפות היהודים לגאולה לאומית. אבל זה מפריע לעגין של האינטרנציונליסמוס. מפריע לנו לרכא את האנטישמיות... כל הפוליטיקה של האינטרנציונליסמוס של היהודים לחוג של שאר הלאומים. אנו קוראים לאגודת אחים ולמוניגה שלמה של כל 74 העמים היושבים אצלנו ב.ס.ס.ר.“ מתוך מסקנות המחקר (ע' 46-47).

317. **Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР (Озет).** Первый всесоюзный съезд "Озет" в Москве 15—20 ноября 1926 г. Стенографический отчет. Москва, Озет, 1927. 175, [1] стр. 17:26.

318. **Р. С. Ф. С. Р. Центральный исполнительный комитет. Центральная избирательная комиссия.** Национальный состав выборных органов власти РСФСР в 1927 г. Москва, "Власть советов", 1928. 71, [1] стр. 17:26.

החבורת מכילה ידיעות על אחוז היהודים במוסדות הממשלה, הנבחרים בכל פלך ופלך של ר.ס.ס.ר. אחוז היהודים עפ"י לאומיותם — 0.57. עפ"י שפתם — 0.28. האחוז הכללי של היהודים במוסדות המחוז 0.28. במוסדות הפלך 2.44.

319. **Сенченко, I.** По еврейских колониях Криворіжжя та Херсонщини. Харьков, Державне видавництво України, 1929. 30, [1] стр. 13:18.

320. СССР. Центральное статистическое управление. Отдел переписи. Всесоюзная перепись населения 1926 года. Москва, ЦСУ Союза ССР, 1928. VIII, 628 стр., 3 карты. 23:31.

T. 3: Центрально черноземный район.-- Средне Волжский район.-- Волжский район. Отд. I: Народность.--Родной язык.--Возраст.--Грамотность.

מכיל ידיעות על מספר היהודים בכל פלך ופלך.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

א. לערוס, א. לזכר עולם דם צדיקים. ראה ע' 12.

בבלי, ת. נגינות ארץ. ראה ע' 13.

בן יהודה, א. ישראל לארצו וללשונו. ראה ע' 13.

321. בן-צבי, י[צחק]. אוכלוסנו בארץ. ורשה, ברית הנוער ומרכז

החלוק, תרפ"ט. 92, 121 ע. 14: 19.

= ספרים, יסודות, מס' 4-5.

את החוברות הקודמות של סריה זו ראה ק. ס. שנה ו' ע' 344 3531.
מגמת המחבר להקנות לקוראים מושג כללי על תושבי איי בכלל ועל הושבה היהודים בפרט. בספר זה הוא מדבר על הקבוצות השונות של היהודים בארץ. יבוא עוד ספר שני בשם "אוכלוסי ארצנו", שיכיל את האתנוגרפיה של הערבים.

אחריו כל פרק ופרק ביבליוגרפיה.

גוטסן, ס. ארץ ישראל במדרש ובתלמוד. ראה ע' 41 מספר 119.

גרובסקי, פ. סגנון ירושלים. א-ד. ראה ע' 14.

הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת הפועלות. דבר

פועלות; מאסף. ראה ע' 11.

הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי תל אביב

ויפו. אנודת פועלי הדפוס. עלון פועלי הדפוס. ראה ע' 11.

322. ההסתדרות הציונית. יסוד הבית הלאומי היהודי בא"י —

תזכור על התפתחות הבית הלאומי היהודי, 1928—1929, שהוגש על ידי ההסתדרות

הציונית אל המזכיר הכללי של חבר הלאומים, לעיונה של ועדת-התמיד לעניני

המנדטים. יוני 1929. (לונדון, ברפוסו של נרודיצקי), 1929. [11], 19 ע. 22: 29.

ועדת ההקירה. דין וחשבון ... ראה ע' 15.

שרטקובר, א. תולדות תנועת העובדים היהודית. חלק ב'. ראה ע' 71.

יפו. לשכת המסחר. ביולטין שנתי 1928-1929. ראה ע' 16.

ירושלם. האוניברסיטה העברית. תכניות חוגי הסטודים בפקולטה
לסדעי הרוח. ראה ע' 16.

ירושלם. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. תולדות
בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ... ראה ע' 16.
ישראל. ראה ע' 39.

323. כהן, הנם. פרקים לתולדות הרעיון הציוני. חלק א. ורשה,
ברית הנוער ומרכז החלוצי העולמי, תרפ"ט. 74, 121 ע. 13 : 18.
— ספריה "סודות" מס' 3.

התכן: א. היהדות בראשית המאה התשע-עשרה (עם ביבליוגרפיה). ב. משח הס.
ג. השכלה ולאומיות ברוסיה. ד. אחד העם. ה. "הצעירים" [ברדוצ'בסקי, ברגר וצ'רניחובסקי].
ו. תיאודור הרצל.

כשראי, צ. להר סיני. ראה ע' 16.
לחכות; עתון הנוער החלוצי ... ראה ע' 36.
לנער; יג—ט"ו. ראה ע' 17.
מגנס, י. ל. כסו כל הגויים? ראה ע' 18.
מחריג. ראה ע' 36.
במערי ארץ ישראל בע"מ. סדרוך מסחרי לעניני החרדים. ראה ע' 10.
נורדוי, מ. כתבים ציוניים. ראה ע' 19.
ניסנבורם, י. עלו חלד. ראה ע' 72.
פוחצ'בסקי, נ. בכפר ובעבודה. ראה ע' 20.
ציון; דו ירחון. ראה ע' 10.
רבינוביץ, י. נדודי עמשי השומר. ראה ע' 22.

324. השומר הצעיר. פולניה. הקבוצ הארצי השומר הצעיר (הנחות,
תקנון החלטות). ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי בפולניה, תר"ץ. 38, 111 ע. 13 : 19.
התכן: ההנחות האידאולוגיות של הקבוצ הארצי מוסדו של השומר הצעיר. ¹
תקנון הקבוצ הארצי של השומר הצעיר. — מצע הרשימה הקבוצית לעזירה השלושית
של הסת' העובדים העברים הכללית. — החלטות מועצת הקבוצ הארצי: ... בכרכור 23-24
מאי 1928, בחיפה, דצמבר 1928, בחיפה 23-25 מאי 1929.

325. השומר הצעיר. פולניה. ספרית המנהל. ורשה, הקואופרטיב
השומרי המרכזי, תרפ"ח—תרפ"ט. 12 : 16.

מספר 1: החנוך הלאומי בשכבה א'. עבר יודקס. חש"ד. 15 ע.
2: העבודות העצמיות של הכפיר (א): ראה ק. ס. שנה ה' ע 360 מספר 1228.
3'-4: מושבות הקיץ. חוברת א-ב. 80 : 148 ע.
5: תכניות עבודה לפעירים וצופים חוברת א' חש"ד. 39, II ע.

- 6: החנוך העמלני בשכבה א'. עבד יוד קס. תרפ"ט. 36 ע.
7: תכניות העבודה לכפירים וצופים. חוברת ב'. תרפ"ט. 45, [11] ע.
326. שמואל בן שמשון. סכתב מרבי שמואל ב"ר שמשון על פי כ"י פארבא. סו"ל שרגא שו"ץ. (וויזן, רפוס כהן מור), [1929]. 15, [11] ע. 15: 22.
עם סבוא והערות מאת הסו"ל. השות להלן ע' 108 מספר 373.
ת"ל אב"ב. בית אחד העם. בית אחד העם. ראה ע' 23.
דאם באפור-ווארט. ראה ע' 39.
327. גרינבוים, י[צחק]. די לענקערע, וועלכע מיר וועבען, (צו דעם פינף און צוואנציגסטען יאהר טאג נאך הערצ'ים מו"ט). זאמלונג פון ארטיקלען פון גרינבוים. ווארשא, על המשמר, חש"ד (תרפ"ט). 39 ע. 15: 21.
10 מאמרים על הרצל. שנכתבו בשנים שונות לכי' המוז ושכילים גם את השקפתו של המחבר על המצב בציונות. מן הראוי היה לציון גם את תאריך המאמרים.
328. זוסמן, פישל. אלה מסעי; מיונע רייזעכעשרייבונג נאך ארץ ישראל וירושלים ... פאן ג' בהר כיו ג' שלח תרפ"ז ... פישל סופר זוסמאן ... בודאפעסט, תפארת בחורים, (וואיטצען, ברפוס קאהן), תרפ"ז. 38 ע. 15: 23.
המחבר נשלח לירושלים ע"י נשיא כולל שומרי החומות, לדרוש ולחקור ולפקח על כל עניני ומעמד הכולל ברחניות ובגשמייות ולהשיב שולחי דבר. — כאן הוא מסר את היוםן שרשם בימי מסעו.
329. החלוץ. פולין. די פינפטע לאנדעסקאנפערענץ פון החלוץ אין פוילן. (באריכט). ווארשע, החלוץ, 1929. 68 ע. 15: 22.
(החלוץ ביבליאטעק).
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 80 מספר 382.
330. כמורנער, י. ופסידונים של יוסף קסצ'ינסקין וואס לערנען אונז די געשעענישן אין פאלעסטינא? (ווארשא), כונר, 1929. 51, [11] ע. 12: 17.
המחבר הוא אחד מראשי הבונד בפולניה. — בע' 45 בהערה מדגיש המחבר, שאחרי שנים רבות של התישבות ציונית, נמצאים בארץ ישראל כאלפים מתישבים הקלאים (קולוניסטים).
331. דאס ליד פון די בלוטינע נעשעהענישען אין ארץ ישראל. פאלעסטינער העלדען (צו זינגען מיט דער סעלארע: קינדער יאהרען), פערפאסט פון ש. 5. ווארשא, רפוס רעקארד, 1929. 6, [11] ע. 16: 24.
עלאשאסו, א. אונטערן ראה. ראה ע' 127.
332. ערעם, משה. די בלוטיקע לערע פון די פאלעסטינער געשעענישן. ווארשע, ניוק קולטור, 1929. 46 ע. 12: 17.
המחבר הוא אחד מראשי, מועלי ציון שמאל.

333. פרויס, וואלטער. די יידישע ארבעטער באוועגונג אין ארץ ישראל איר געשיכטע און געגענווארט ... מיט הקדמה פון דודו בן גוריון. איבערזעצט פון דייטש דורך ש. שפוזסאן. ערשטער 1—צווייטער בוך. ווארשע, החלוץ, 1929. 79 ע, 2 טבלאות; 96 ע, 8 טבלאות. 15 : 21.

הוצאה שנייה. — מהדורת א' ספר ראשון ראה ק. ס. שנה ג' ע' 53.

334. ציוניסטן רעוויזיאניסטן. גרונטזאצן פונם רעוויזיאניזם, פון די רעזאליציעס פון דער II.I און III וועלט קאנפערענץ פון דעם פארבאנד פון די ציוניסטן רעוויזיאניסטן. פאריז, צענטראל בורא פון דעם פארבאנד פון ציוניסטן רעוויזיאניסטן, 1929. 23, 111 ע. 14 : 21.

הופיע גס באנגליש בשם: Basic principles of revisionism ...

את החוברת בגרמנית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 499 מספר 2061.

335. ראזען, יוסף. „בונד“, רויטע“ און די פאלעסטינער געשעענישן. ווארשע, נייע קולטור, 1929. 63, 111 ע. 13 : 18.

החוברת נכתבה מתוך השקפה של „פועלי ציון שמואל“.

336. Arlosoroff, Chaim. To the Jewish youth; address before the Washington chapter of „Avukah“. New York, (Zionist labor party „Hitachduth“ of America and Canada), 1928. 3—18 p. 13 : 20. ראה ע' 37 The Australian Zionist pioneer.

*337. Batty, Beatrice Braithwaite. My tour in Egypt and Palestine 1914. Reading, The classic colour press, 1928. 95 p. 80.

Blake, [G. L.] Geological map of Palestine+Transjordan. ראה ע' 23.

338. Bodenheimer, Fritz Simon und Oskar Theodor. Ergebnisse der Sinai—Expedition 1927 der Hebräischen Universität, Jerusalem, hrsg. von Friedrich Simon Bodenheimer und Oskar Theodor, Leipzig, Hinrichs, 1929. 2 p. 1., [VII]—VIII, 142, [I] p., diags., map, pl., tab. 15 : 23.

התכן: Reisebericht von F. S. Bodenheimer und O. Theodor. — Allgemein zoologischer Bericht von F. S. Bodenheimer und O. Theodor. — Über das Tamariskenmanna des Sinai von F. S. Bodenheimer. — Beiträge zur Kenntnis des Sinaigebietes: B. P. Uvarov, F. S. Bodenheimer, G. Witenberg, D. Menozzi, E. L. Pinner, F. O. Warburg.

339. **Bonné, Alfred.** Die öffentlichen Finanzen des Mandatsgebietes Palästina. (Tübingen, Mohr, 1929). p. [90]—117, tab. 15:23.
הדפסה מיוחדת מן: Finanz-Archiv; Zeitschrift für das gesamte Finanzwesen, hrsg. von Georg Schanz. Jg. 46, Bd 2.

340. **Canaan, Taufik.** Dämonenglaube im Lande der Bibel. Leipzig, Hinrichs, 1929. IV p., 2 l., 64 p. 16:24.
=Morgenland; Darstellungen aus Geschichte und Kultur des Ostens, herausgegeben von Wilhelm Schubart, Heft 21.
התכן; A פתיחה. B הרוחות הטובות. C השרים (ג'). א מקור הרוחות הרעות.
ב חיי השרים. ג שמות השרים. ד סוגי השרים. ה שרי השרים. ו חוג פעולת השרים.

341. **The Casale pilgrim; a sixteenth century illustrated guide to the Holy places reproduced in facsimile, with introduction, translation and notes by Cecil Roth.** London, Soncino press, 1929. 4 p. l., 7—91 p., col. illus. 19:27.

הספר הנאה הזה המושך אליו בבת-אחת את לבי-הרואה בהדפסתו היפה, בכריכתו המהודרה ועל כלם בציורים העממיים שבו, הוא העתקה פכסימילית של כתבי הנמצא ברשותו של מר רות, שנכתב, כפי הרשימה שנשמרה בו ב-קסאל מונפיראטוי (באיטליה הצפונית) בשנת שנית. מעטים מאד הם כהי היהודיים שזכו להופיע בהוצאה מהודרת כזאת, וראויים הם גם מר רות וגם המויל להכרת תודה עבור המתנה הזאת מכל חובבי הספר והציור העממי היהודי.

המבוא שצרף אליו מר רות בראשית הספר, כתוב בלשון יפה ובחבה רבה לארץ האבות. ברגש רב כתובים העמודים האחדים המתארים את נסיעות עולי-הרגל היהודיים בימי הביניים לארץ ישראל, את הקשיים שפגשו בדרכם זו והרגשות שמלאו את נפשם בדרכם על אדמת הקודש. בימים אלה מופיע ספר זה כדבר בעתו. מלבד ההערות הכלליות הללו מוסיף מר רות גם הערות שונות לתאור כהי, סגנון הציור וכו'. יש להבין היטב את התנצלותו שלו, שאי-אפשר היה לו בהוצאה זו, שהיא מכוונה בעיקר לחובבי הספר הנאה, להכנס לכל הפרטים הייבשיים, שהוצאת כתיי זה דורשת. נקוה שהוא יעשה זאת בפעם אחרת.

ולו הסתפק מר ר. במבואו בדברים כלליים, כי אז אפשר היה לגמר בשורות הקודמות את הרשימה הביבליוגרפית על הספר הנאה הזה. אולם במבואו ישנן הנחות אחדות ביחס למהות כהי הזה, שאינן נכונות לדעתי. מעיני מר ר. לא נעלמה העובדה, שהרשימות המלוות כהי את הציורים הן דומות כהרבה לרשימה של הנוסע האלמוני, הידועה בשם ייחוס האבות, שנתחברה בשנת רצ"ו בערך ונחפרסמה ראשונה בעברית ע"י רב אורי בר שמעון מבילא, תושב צפת (ראה "המעמרי" ללונדן, חלק ג'). למרות זאת משתדל הוא להוכיח, שכהי הזה נתחבר על ידי עולה-הרגל, שראה בעיניו את הארץ ובשוכו לאיטליה חבר את הספר המצויר הזה. מר ר. מניח שבעבודתו זו השתמש אמנם המחבר ברשימה הנ"ל, אבל לא נשתעבד לה. אם הנחה זו נכונה היא, כי אז יש לציורים הפרימיטיביים הללו שציורו על ידי עד ראה שידע גם למשוך במכחול הצייר גם ערך ארכיאולוגי, כי באיו מדה שהיא

גשתמרה בהם צורת הבגנים העתיקים המצוירים בהם. הנחה זו נשללת כל יסוד אחרי עיון כל-שהוא בכה"י. די לפתוח את העמוד השני של הפכסימילי (ע' 37) ולהשוותו עם ייחוס האבות (אני משתמש בהוצאת לונדן) בכדי להנכח, שהמחבר השתמש ברשימה הגיל והעתיקה כמעט מלה כמלה. בכה"י הזה בא הטכסט רק כלואי לציורים, לכן קצר את הטכסט והשמים ממנו את אותם החלקים שלא היו נחוצים לו למטרתו. וכרגיל בעבודות ממין זה, נפלו שבושים שונים בהעתקתו, והם המראים בלי כל פקפוק את המקור שממנו שאב.

אראה כאן על אחדים מהם:

בע' 39 כתוב יבדורך מחברון לירושלם תוביב - תקוע שיק גד החוזה: חלחול שם קבור ישעיהו הנביא ע"ה בבית נאה. פסקה זו תמוהה מכמה טעמים: (א) תקוע איננה בדרך מחברון לירושלים. (ב) אצל כל עולי-הרגל מראים את קברו של גד החוזה לא בתקוע אלא בחלחול. ואולם, אם נפתח את ייחוס האבות, נעמוד על השבוש שנפל כאן: יבדורך מחברון לירושלים תוביב חלחול שם גד חוזה דוד ע"ה. תקוע שם קבור ישעיה ע"ה ועליו בנין נאה.

בע' 59 למעלה כתוב בכה"י: עכו שם מערת אליהו וקבורת אלישע ותלמידיו. ידוע הוא, שאת קבר אליהו מראה המסורת בהר הכרמל ולא בעכו. ואמנם בייחוס האבות אנו קוראים: עכו היא על שפת הים הגדול ים המלח. הר הכרמל שם מערת אליהו הנביא זל ושם קבור אלישע בן שפט הנביא ע"ה. המעתיק דלג בשעת הכתיבה על שורה אחת של המקור שהיה לפניו וכתב: עכו שם מערת אליהו וכו'.

בע' 65 דלג המעתיק על כמה מקומות בין סכנין ובין צפורי (כבול, ערבה, עילבון, [שני המקומות האחרונים מובאים אח"כ שלא במקומם] טריה, רומי) ואומר על סכנין (במקום רומי) ששם קבור יאביה בן ירבעם.

יש מקומות שהמעתיק לא הבין מלים שונות של המקור, כמו במקום העץ יבוסם הוא כותב יבוסם וכו'.

היסוד העיקרי שעליו מסתמך מר רות ברצותו להוכיח את ידיעותיו של הסופר בעניני הארץ, היא רשימה שישנה מעל לציור שבעמוד 47 ביוס לביהכ"נ המיוחס להרמב"ן: יוהרסו אותו הגויים ועכשיו מחדש בגאווה במצות המלך. על זה יעיר במבוא (ע' 27) שכפי שידוע לנו נגזל ביהכ"נ הזה ע"י המוסלמים בשנת 1580 וגשאר בידיהם במשך אילו שנים. כה"י הזה נכתב בשנות 1597-1598 - ויוצא איפוא, שהאינפורמציה שלו היא up to date!

והנה בענין ביהכ"נ הזה יש להבדיל בין שתי תקופות: בתקופה הראשונה נהרס ע"י המוסלמים ונבנה מחדש על ידי היהודים בשנות 1473-1474 - (עיי' על זה במכתבו של הרע"ב מברטנורא) ובתקופה השנייה, יותר ממאה שנים לאחר זה, נגזל המקום מהיהודים ולא שב אליהם עד היום הזה. פסקה זו מראה, איפוא, את ההיפך ממה שרוצה מר ר. להוכיח. בשנת 1598 כבר לא היה ביהכ"נ המיוחס להרמב"ן בידי היהודים. לו היה הכותב בעצמו בירושלים, לפני שכתב את חבורו, כי אז ידע ודאי זאת, אולם הוא העתיק מה שמצא בכתב-יד אחר שנכתב לכה"ס חמשים שנה לפניו. ישנן אמנם שורות אחדות בכה"י הזה שאינן ברשימה הנדפסת של ייחוס האבות, אולם יתכן, שגם המעתיק מצפת השמים אילו שורות בהעתקתו.

יש עוד להעיר על מקומות אחדים שמר ר. לא העתיק אל נכונה את הטכסט שהיה לפניו.

עמוד 41 בכה"י כתוב "סאראקה" באנגלית: Sarata
 41 "לא נשאר מהבנין הישן כיא קצת מיסודות החומה. באנגלית:
 — Save somewhat of the foundation.

41 "יעיה" (הע"ן קצת מחוקה) — עליו השלום. באנגלית:
 may his might increase.

45 "יבאב אל סאבטי" באנגלית: Bab-el-Sabin

67 "יונגבה לכפרי" Above the village

67 "יעלבון: שיק ר' מתיא בר חרשי" באנגלית: Rab Shatiah

לא היינו באים בסרוניא על שגיאות שנפלו בעבוד ובתרגום של כה"י. אולם מה שיש לקבול עליו, הוא ביחוד על הסון המוזר העולה מתוך כמה וכמה מקומות במבוא. מר רות הרגיש, כנראה, שהנחותיו אינן מבוססות וידע היטב את מה שיש להשיב עליו. ולפיכך הקדים רפואה למכה. הולך הוא ומונה בעצמו את כל ההשגות שישנן נגדו, ואין הוא משתדל לתרצן, אלא ממציא כבר כינוי פולמוסי למתנגד: "Professional pundit". אפשר היה עוד לסלח יהירות שכזו לאסתיסיקן "יפה-רוח" המבטל כעפרא דארעא את כל בעלי-המקצוע הייבשיים. ואולם מה למר רות העוסק בעצמו בענייני מדע—ולבטויים שכללה? מר רות למשל חושב, שבציורים האלה יש פחות או יותר ציור גראפי נכון מהמור נומנסים העתיקים שעליהם מסופר בכה"י ומוסיף הוא שהארכיאולוג יכול הרבה ללמוד מהם. אולם זה בלבד לא יספיק לו וקובע הוא למפרע בעצמו את סוג הארכיאולוג שילמד מהם: the serious archaeologist. ואולם אין צרך בכלל להיות ארכיאולוג, בכדי להבין שאין בסוג ציורים שכזה, שבעצם אינם קשורים כלל במציאות, לחפש ריאליות כל שהיא. זה נאמר לא רק ביחס לציור ביתה של רחב הזונה עם חוס השני הקשור בחלונה, המצויר בשער הספר, אלא גם ביחס לכל שאר הציורים שישנם בו. סוף דבר: ברי שמר רות היה ניצול מהרבה שגיאות, לו לא קרא לכ"י זה יעולה הרבל מקסאליי, אלא יכתב-היד מקסאליי.

א. ל. סוקניק.

*342. Cury, Alexander R. Jerusalem, how to see it. Cairo, World-wide publications, 1929.

*343. Eckinger, Hans. Martin Fröhlich's Orientreise mit dem Dampfer "Polonia". Von Genua nach Neapel, Capri, Syrakus, Malta, Athen, Konstantinopel, Smyrna, Palästina und Aegypten. Mit 93 [eingedruckten] Bildern. Bassersdorf—Zürich, Selbstverlag, 1928. 180 p. 80.

344. Egypt. Treaties. Convention entre l'Egypte et la Palestine relative à l'exécution réciproque des jugements. Le Caire, Imprimerie nationale, 1929. 1 p. 1, 5, 4, [1], 10, [2] p. 16: 24.

Gouvernement Egyptien. Ministère des affaires étrangères. הראש השער
 הסכם גם באנגלית וערבית. الحكومة المصرية. وزارة الخارجية. مرسوم باصدار
 الاتفاق بين مصر وفلسطين. بشأن تبادل تنفيذ الاحكام.

345. **Erskine, Mrs. Beatrice (Strong).** The vanished cities of Arabia. By Mrs. Stuart Erskine. Illus. by Benton Fletcher. 2nd ed. New York, Dutton, 1925. 324 p., pl. (part col.), port. 16: 24.
בעיקר על עבר היורד.

346. **Feinberg, N[athan].** Die völkerrechtlichen Grundlagen der Palästinensischen Staatsangehörigkeit [!]. n. p., (1928?) p. [200]—211. 17: 26.

„Sonderabdruck aus: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Bd I, T. I“

347. **Gordon, A[ron] D[avid].** Erlösung durch Arbeit; ausgewählte Aufsätze aus dem Hebräischen übersetzt von Viktor Kellner. Berlin, Zionistischer Bücher—Bund (Jüdischer Verlag), (c 1929). 295, [1] p., port. 13: 19.

=Erstes Buch der ersten Jahresreihe des Zionistischen Bücher—Bundes.

„Die in diesem Bande vereinigten Aufsätze sind dem ersten, zweiten und vierten Bande der 1925—1929 ... erschienen ... hebräischen Ausgabe der Schriften Gordons entnommen“. — Nachbemerkung.

התוכן: — A. D. Gordons Leben. Von Josef Aronowicz. — Individuum, Volk und Arbeit: Selbstbesinnung; Arbeit; Offener Brief an J. Ch. Brenner; Grundlagen der künftigen Arbeit; Die Arbeit an der Wiedergeburt in der Diaspora; Eröffnungsrede. — Der Dichter als Erzieher: Schriftsteller und Volk.—Der Kriegswahn: In dieser Stunde; Erlösung oder neue Knechtschaft?; Von Herrschaft und Herrschsucht; Mahnung. — An die Brüder in der Zerstreuung: Briefe aus Palästina. (1917).

את הספרים במקורם ראה ק. ס. שנה ב' ע' 5, שנה ג' ע' 10, שנה ה' ע' 192.

348. **Great Britain. Empire marketing board.** Report on experimental consignment of pomelos (shaddocks) from Palestine. [London], (1929?). 4 p. 19: 25.

=Empire marketing board. Experimental consignments. Report no. 2.

349. **Great Britain. Empire marketing board.** Report on experimental consignment of potatoes from Palestine. [London], (1929?). 3 p. 19: 25.

=Empire marketing board. Experimental consignments. Report no. 5.

350. **Hannotos club, Central Jewish institute.** Next year in Jerusalem — fulfilled. n. p., (1929). 3 p. 1., 2 numb. 1., 2 l., 56 numb. 1., 1 l. 18: 22.

בראש השער: לשנת הבאה בירושלים. — לפני כל פרק ופרק דף בלי מספר עם שם הפרק. — בהקדמה ממכונת כתיבה.

351. **Heller, Nachman.** The coming of Shiloh; reflections on Zionism. New York, (typ. Pinski-Massel press, c1928). 425, [5] p. 15: 23.

אסף מאמרים שונים על אישים ומאורעות בציונות.

352. **Hersch, Liebmann.** La population de la Palestine et les perspectives du sionisme, Roma, "Metron", (1928). 22 p., tab. 17: 24. = Biblioteca del "Metron". Serie A, N. 2.

חוברת אנטי-ציונית. — את עקרי דבריו הסביר הסחבר ביתר באור במאמרו. מן סטאטיסטיק צוא פאליטיקי שנדפס ב"צוקונפטי" 1927 חוברות 8—10, שגרם לירי פולמוס מעל דפי הירחון ההוא. — ראה גם ק. ס. שנה 7 ע' 354 מספר 1425.

353. **Hitahdut, Russia.** Memorandum der Zionistischen Arbeitspartei "Hitachduth" in Russland an den XVI. Zionisten-Kongress; unterbreitet von der Auslandsdelegation, Juli 1929 — Tamus 5689, n. p., 1929. 22 p. 15: 23.

ראה גם ק. ס. שנה 7 ע' 494 מספר 2036.

Die allgemeine Lage des Judentums in Russland. — Die Hitachduthbewegung in den Jahren 1927—29. — Anhang: Verbannungen und Verfolgungen der Zionisten in Russland. — Liste der verbannten Chawerim der arbeitszionistischen Gruppen.

הרשימה מכילה שמותיהם של 291 גולים וגולות, שבהם 10 חולים, 131 הוגלו בפעם השניה אחרי שישבו בגולה או בפליטאיזוואטור 3 שנים. ברשימה צוין מקום וזמן המאסר ומקום הגירוש. — 6 מקומות גירוש נמצאים במרחק של 1000—4000 קילומטר ממסלול הברזל.

Jaffa. Chamber of commerce. Annual bulletin. 16 ע' 16.

354. **Jeremias, Joachim.** Jerusalem zur Zeit Jesu; kulturgeschichtliche Untersuchung zur neutestamentlichen Zeitgeschichte. II. Teil; Die sozialen Verhältnisse. B. Hoch und niedrig. 1. Lieferung: Die gesellschaftliche Oberschicht. Leipzig, Pfeiffer, 1929. 1 p. 1, 140, [3] p. 16: 24.

ע' [142] ביבליוגרפיה. כך א' יצא בשנת 1923.

התכן: מבוא. חלק א': השדרה העליונה בחברה: 1. הכהנים: הכהן הגדול; ראשי הכהנים; אצילי הכהנים; הכהנים ההדושים; הלויים; הורשת הכהונה. 2. האצילים בעם. 3. החכמים. 4. הפרושים.

355. Joint Palestine survey commission. Reports of the experts submitted to the Joint Palestine survey commission. Commissioners: Lord Melchett, Lee K. Frankel, Felix M. Warburg, Oscar Wassermann. Secretariat: Maurice B. Hexter, Michael Naamani. Boston, Mass., (typ. Daniels print, co.), 1928. 741p., illus., maps., pl., tab. 16: 24.

ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 83 מספר 406.

Part I. Agricultural colonization. E. Mead: The report. — F. Adams: Summary of economic data relating to Jewish agricultural colonies. — A. T. Strahorn: Soil reconnaissance. — K. A. Ryerson: The horticultural possibilities as especially related to agricultural colonization. — C. Q. Henriques: Irrigation and water supply. — J. Lipman: Report on education and research. — Sir John Campbell: Report on the Jewish settlements. — Sir E. J. Russel: Report on a visit to Palestine.

Part II. Labor. L. Wolman: The labor movement and cooperation.

Part III. Public health. M. J. Rosenau and Ch. F. Wilinsky: A sanitary survey.

356. Junior Hadassah. Year book 1929. New York, 1929. 72 p. 15: 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 495.

Klein, S. Das tannaitische Grenzverzeichnis Palästinas. ראה ק' 40 מספר 116.

357. Koeppel, Robert. Palästina; die Landschaft in Karten und Bildern. Tübingen, Mohr, 1930. v p., 1 l., 174 p. incl. illus., diagrs., maps, pl., tab. 20: 27.

"Palästina-Studium": 161--[155] ע'

מחבר או יוצר המפה התבליטית "Hochkarte" של א"י נותן בזה ספר-למוד מפורט מיוחד, אשר בו התמונות עיקר והכתב מפל. המחבר מקוה שבאופן זה ובשפה זו הוא מכניס את התלמיד ואת המתעניין לידיעת וחבת הארץ יותר מעל-ידי ספורי הדברים בכתב. — בלי שום ספק תועלת גדולה יש בהצגת תמונות וציורים לעיני התלמיד, ובפרט בהצגת לפניו תמונות מבעין אלו שבספר זה: לא תמונות רגילות בלב ספר, תמונות של ערים וכפרים או הרים בודדים, אלא של סביבות שלמות ומקיפות — רובן מצלומי המחבר או תמונות מאוירונם. אבל המחבר עצמו בודאי מודה כי, שספרו לא יוכל לשמש "הספר" ללמוד הגאוגרפיה של א"י. אמנם חושבני שהוא יכול להיות, וגם יהיה, ספר-עזר חשוב לידיעת המולדת ושגם המורה העברי יהיה אמיר-תורה למחברו בעד האספק היפה הזה. שלשה חלקים לספר: א. החלק הכללי, אשר בו נתנו תמונות וכו' לידיעת המורפולוגיה הגאוגרפית, הצמחית והחי. בחלק הב. מוצגים לפנינו כל חלקי הארץ מדרום-מזרח הירדן

ועד הצפון. בהוספה נחנות רשימות שונות (ביבליוגרפיה; ששת העבודות ביצירת המסות החבליות).

הספר נדפס בהדור רב, אבל בהגהה יש קצת לקויים; למשל עמ' 4 מספר 21 צ"ל vini; 7 מספר 26: Bet Lehem; 21 כתוב בצויר Ebene Esdaclon במקום Esdrelon! בעמוד 8 מרגיש המחבר, שהנכון לתת את השמות בצורתם העתיקה; אבל הוא כותב בעמוד 2 בית ג'ברין במקום: בית גוברין. — אמנם כל זאת דבר קטן הוא מול התועלת הגדולה שהספר מביא לידיעת אי, ומי ותן שיוצר ספר כזה בהדגשת המוסכמים ההיסטוריים והיהודיים בעברית בשביל בתי-ספרנו.

358. Kohn, Hans. A history of nationalism in the East. Translated by Margaret M. Green. London, Routledge, 1929. XI, 476 p., maps. 16: 24.

ע' 433—458 ביבליוגרפיה. — את המקור ראה ק. ס. שנה ה' ע' 109. שם גם בקורת.

359. Kohn, Hans. Martin Buber, sein Werk und seine Zeit. Ein Versuch über Religion und Politik. Hellerau, Hegner, 1930. 3 p. I., [9]—4II p., 11. 14: 23.

ע' [379]—403 ביבליוגרפיה.

ספרו של כהן הוא ביוגרפיה של בובר, פרק מתולדות הציונות ופרק מתולדות הזמן גם יחד. תולדות חייו של בובר בהתחלת פעולתו הציונית קשורות בתולדות הציונות ההרצלית: הוא יצר את המלה „עבודת ההווה“ שהכילה בתוכה מהפכה שלמה של האידאולוגיה הציונית בשנים 1900 ו 1901; הוא היה בין ראשי הפרקציה בקונגרס החמישי ב 1901 ובין מוסדי „Jüdischer Verlag“ בברלין ב 1902 אשר קשרה את צעירי הציונים הגרמנים עם הזרם של הציונות האחד-העמית בין יהודי רוסיה. בתקופה השניה של חייו, אחרי שהקדיש שנים רבות ללמוד החסידות והוסיף עוד פעם על בסות התנועה הציונית בנאומיו על היהדות (נאום ראשון 1909), היה בובר המורה של הזרם „הסרגי“ של הציונות, אשר מצא את בטויו בספר „על היהדות“ שהוצא ע"י מחבר הספר הזה, הנס כהן. מסביב לספר הזה התלקח הריב האידאולוגי בקונגרס האחרון שלפני המלחמה. בשנות המלחמה הוציא בובר את הירחון „Der Jude“, אשר שמש מרכז לתנועה הרוחנית בין ציוני גרמניה. ב 1920 השתתף באפן אקטיבי מאד בוועידת „הפועל הצעיר“ בפרג, בקונגרס הציוני הראשון אחרי המלחמה, ב 1921, העביר בובר את ההחלטה הידועה בשאלת הערבים (פרשי כל הקונגרס ע' 760). הנס כהן מתאר בספר זה את כל הפרקים האלה בתולדות הציונות, לא רק את מפעלו של בובר, אלא גם את פעולותיהם של חבריו ותלמידיו. מבחינה זאת ישמש הספר הזה מקור חשוב לתולדות הציונות.

אבל הוא מגולל לפנינו גם פרק חשוב מתולדות הזמן, דרכו של בובר העבירו דרך הזרמים הרוחניים השונים של הזמן: לאמיות, סוציאליזם, זרמי פוליטיקה שונים, זרמים ספרותיים, ובשנים האחרונות השפיע בובר על זרמים דתיים שונים בגרמניה. כהן אינו מסתפק לספר באפן ביוגרפי את פגישותיו של בובר עם התנועות השונות האלה, הוא מתאר את כל הסובליונות שהיו בתוך הזרמים הרבים וקובע גם את עמדתו הוא ביחוד בשאלות החברה ובפרובלימות הקשורות בדת ועמדתה אל תפקידי החברה (תורותיהם של

ברם, רנץ וכו'). אגב אורחא נוגע כהן גם בשאלות מפורטות, מקדוש פרקים קטנים לניצחון.
ריקקה, איבסקי, לאחים הרם, לתאור פני וינה המפורות בימי הרצל וכו'. אין לנו ספרים
רבים בתולדות הציונות אשר בהם מופיעה הציונות קשורה בתולדות רוח הזמן לכל זמנו
ותנועותיו כמו בספר זה.
ה. ב.

360. League of nations. Permanent mandates commission. Minutes of the sixteenth session held at Geneva from November 6th to 26th, 1929 including the report of the Commission to the Council and comments by certain accredited representatives of the mandatory powers. (Geneva, S. d. n.), 1929. 216 p. 21: 33.

C. 538. M. 192. 1929. VI.

(Series of League of nations publications. VI. A. Mandates. 1929. VI.A.4)

על ארץ ישראל ע' 12, 13, 16, 108—110, 116, 143, 156—172, 177, 187, 198—199, 201—202. — חמר על סהומות תרפ"ט ועל הכותל המערבי.

361. League of nations. Secretariat. Information section. Le régime des mandats. Genève, Section d'information, Secrétariat de la Société des nations, (1926). 42 p.

"Le mandat pour la Palestine..." 22—19 ע'

362. Lichtheim, Richard. Revision der zionistischen Politik. Berlin, Kommissionsverlag: Ewer—Buchhandlung, 1930. 64 p. 16: 24.
Aus dem politischen Bericht der Palästina-Kommission an den Zionistenkongress 1921. — Text des Palästina-Mandats.

Magnes, J. L. Like all the nations? 23 ע' ראה

363. Mohr, Ernst Gunther. Die Frage der Souveränität in den Mandatsgebieten. Borna—Leipzig, Noske, 1928. XI, 54 p., 11. 14: 21.
Diss. Hamburg. — ביבליוגרפיה. X—V ע'

364. Niedermeyer, Frederick David. Palestine pathways; sermons of travel in the Holy Land; with introd. by Charles R. Erdman. New York, Fleming, (c1928). 190 p. 13: 19.

אסף של דרשות נוצרות מספרות לפי מקומות הארץ שבהן קרו המאורעות. שהן רבן
מאורעות הנזכרים בברית החדשה.

365. Novik, Paltiel. La situation de la Palestine en droit international. Paris, Jouve, 1927. 3 p. 1., [5]—162 p., [1] p. 17: 25.
ראשי הפרקים: ארץ ישראל תחת ממשלת התורכים. הציונות. הצורות השונות של
האנטישמיות. זכויות שלישים [הערבים] והציונים על איי. המנדט הבריטי. ההסכמים לפני
המלחמה העולמית ואחרית. פעולות היהודים בא"י.

366. **Palestine. Government.** Blue book, 1927 ... n. p., [1928?] 191 p. 21: 33.

"All statistics and returns, except where otherwise stated, are in respect of the calendar year ended on the 31st December, 1927".

את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 364. — השנה גם ק. ס. שנה ו' ע' 497.

Palestine and Near East economic magazine. Settlement planning. ראה ק' 24.

Palestine. [Department of antiquities.] Provisional schedule of historical sites and monuments. ראה ק' 24.

Palestine. Department of health. Annual report for the year 1928. ראה ק' 24.

367. **Palestine economic corporation, inc.** Second annual report covering fiscal operations for the calendar year 1927 and activities up to July, 1928. [New York?], 1929. 1 p. l., 87 p., tab. 16: 24.

*368. **Pickthall, Marmaduke William.** Palestine and Syria (1894—96). 2nd edition. London, Heinemann, 1929. XII, 205 p. 12: 18.

Traveller's library.

מהדורה א' יצאה ב 1918. — ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 360.

369. **Raven, C[harles] E[arle].** Palestine in picture; with an introduction. Cambridge, Heffer, 1929. XII, 221 p. 22: 29.

מבטאות עם תמונות משני הצדדים.

"Index to plates" and "List of sources", 7 p. במעכסה.

אסף זה הסביר לערך 300 צלומים מאי מצטטין בין אספים ממין זה במבטאי הנכון של התמונות ובערך כתעודות. נמצאות בו תמונות שיש בהן ענין טופוגרפי, ארכיאולוגי או מולקולריסטי, תמונות-נוף יפות, תמונות מפותים ערביים. בספר נתן מקום הגון לתמונות מחיי היהודים בארץ (75 תמונות לערך), ואף בזה נבדל הספר לסובח מרבים שבכני-מינו.

*370. **Rhode, Jorge Max.** La senda del palmero. Buenos Aires, Roldan, 1928. 247 p. 8°.

מסע בא"י.

371. **Robinson, Theodore H[enry].** Palestine in general history, by Theodore H[enry] Robinson, J. W. Hunkin and F. C. Burkitt ... London, Pub. for the British academy by Milford, 1929. VIII, 106 p., 1 l., maps, pl. 16: 25.

(The Schweich lectures on biblical archaeology, 1926).

התכן: Down to the fall of Nineveh, by Theodore H. Robinson.— From the fall of Nineveh to Titus, by J. W. Hunkin.— Petra and Palmyra, by F. C. Burkitt.

372. **Saad, Lamec.** Palästina—Erinnerungen: 14 Jahre Quarantänearzt in Jafa. Berlin, Deutsche Orientbuchhandlung, Mulzer, (1929). 139, (2) p., 1 l., illus. 15 : 22.

= Zwischen Kaukasus und Sinai, Bd 6. "Jahrbuch des Bundes der Asienkämpfer 1929".

המחבר שמש במשך 14 שנה רופא בית-החומר ביפו, ובספר זה הוא מספר את זכרונותיו מחזמן הזה. הוא גם מתאר את מנהגי הארץ ואת מצב הארץ בכלל. הוא מדבר בשבח המפעל הישועי של היהודים בארץ. לספר עליו תמונות רבות מחיי הארץ.

373. **Samuel b. Simson.** Rabbi Sámuel ben rabbi Simson héber levele. Középkori útleírás a Szentföldről. Irta Schulcz Fülöp. Budapest, typ. Neuwald, 1929. 4 p. l., 5 l., [1] p. 15 : 23.

ע"פ 51—[50] ביבליוגרפיה. — השנה לעיל ע' 97 מס' 326.

374. **Scholten, Francois.** La Palestine illustrée; tableau complet de la Terre Sainte par la photographie, évoquant les souvenirs de la Bible, du Talmud et du Coran, et se rapportant au passé comme au présent. II: Jaffa la belle. Paris, Budry, (1929). 2 p. l., XIV, 169, xv—xxiii p., 1 l., pl. 23 : 28.

375. **Sidebotham, Herbert.** British policy and the Palestine mandate: our proud privilege; a memorandum. London, Benn, (pref. 1929). 36 p. 14 : 21.

376. **Stricker, Robert.** Wege der jüdischen Politik; Aufsätze und Reden, hrsg. von seinen Freunden. Wien, Löwit, 1929. 311 p., port. 16 : 24.

ליום הולדת החמישים של רוברט שטריקר הוציאו ידידיו ספר מאמריו אשר כתב במשך 32 שנה. במאמרים האלה משתקפות תולדות הציונות החל מן המלחמה עם המתבוללים וכלה במלחמה בתוך המחנה הציוני מסביב ל"מדינת היהודים". חלק גדול מהמאמרים והנאומים נכתבו ונאמרו מסביב לשאלות היהדות האוסטריות. בחיות שטריקר צירה בפולמניס, ומהם מכילים חסר היסטורי רב ערך לפרק האחרון של תולדות היהודים והתנועה הלאומית באוסטריה.

377. **Tell el-Mutesellim;** Bericht über die 1903 bis 1905 mit Unterstützung Sr. Majestät des deutschen Kaisers und der Deutschen Orient—Gesellschaft vom Deutschen Verein zur Erforschung Palästinas veranstalteten Ausgrabungen. II. Band: Die Funde; bearb. von Carl Watzinger; hrsg. vom geschäftsführenden

Ausschuss des Deutschen Vereins zur Erforschung Palästinas.
Mit 80 Abbildungen. Leipzig, Hinrichs, 1929. vi, [1], 94 p., illus. 24 : 32.
כרך א' יצא בשנת 1908.

378. Temple, Augusta A[nn]. Flowers & trees of Palestine.
With thirty illus. by K. Marian Reynolds. London, Society for
promoting Christian knowledge, (1929). xii, 148 p., col. pl. 11 : 17.
הספר הקטן הזה מכיל חלק אחד תאורי כללי (ארבעה פרקים בחוכו) וחלק שני
המכיל רשימה אלפאבטית של הצמחים המצויים ביותר בארץ, ובסופו שלשים ציורים קטנים
בצבעים של הצמחים המפורסמים. יש להגיד לשבח הספר שהמחבר כתבו ברוש ובחבה, וגם
הציורים צוירו בחבה. אבל ערכו המדעי חלש. הרשימות הקצרות המלוות את שמות הצמחים
בחלק האלפאבטית, מציגות לרוב את צבעו של הצמח, את בחי גדוליו ועונת פריחתו, אבל
הציורים האלה הם אך כלליים ואין בהם לא משום תאור ברור של הצמח ולא משום אפשרות
להגדרתו. וחלש הוא לצערנו ביותר אותו חלק הנוגע בצמחי התניף, וכן גם בדברי המחבר
בנוגע לצמחי האיונגליון (והמחבר בהקדמתו כותב שהספר הזה הוא גם לעיון לצומרי
הביבליה). המחבר נשען על ספרו של Tristram אשר גם הוא אינו מהספרים בעלי ערך
מדעי יסודי. כך תמצא עוד בספר זה (עמ' 17), כמו בספרו של Tristram, Caparis-
Spinoso הקוצני הוא האובי! (וכבר הוכחתי ובררתי את הפעות הקשה חזו במאמרי מצמחי
ספרותנו העתיקה בכתבי האוניברסיטה. שנה א' כרך ב'. וכן עמד אח"כ על הפעות חזו גם
החכם ל ב בספרו Flora der Juden בפרק על האובי). וכן תמצא כאן בעמוד הראשון
והשני שה-Anemona coronaria היא lilies of the field וכדומה, ואין להאריך.
אפרים הראובני.

379. Thon, O[sias]. Teodor Herzl. Przekład z niemieckiego...
Warszawa, Freid, 1929. 47, [1] p. 14 : 19.
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 488 מספר 2009.

380. Voltas, Pere. El Sionismo o la questió nacional heb-
raica. 2 v. Barcelona, Tipografia Occitania, 1928—29. 254 ; 247 p. 14 : 19.
=Biblioteca de "La Paraula Cristiana", num. 3—4.

מקורר תחון ושמה לראות באיו הבנה, באיו ידעה, ובאיו אהבה רן הנור
הקטלוגי בתנועה הלאומית היהודית. ספר זה שנכתב קטלוגית היא עדות סימפסית ואפילו
יקרה מה רב הדו של קול התחיה היהודית בלב אנשי רוח מפשויים והוגים אפילו בארצות
הרחוקות. סבה להשתקפותו של המחבר הקטלוגי בכבוד-ראש בשאלה היהודית היא אולי גם
זאת, שהמלחמה לחרות ולתרבות. לאומית בעם הקטלוגי המחונן והשוואף-גדולות יש בה
קרבה פנימית למלחמה שנלחם עם ישראל כיום בעד קיום לאומי.
ח. פ.

381. (Weldler, Norbert). Die Zionisierung des Judentums.
Eine Skizze zum Verständnis der Zionistentagungen in Zürich.
n. p., (1929) p. [678]—686. 15 : 23.

הדפסה מיוחדת מן: "Schweizerische Rundschau", Jg. 29, Heft 7, 1. Oktober 1929.

382. Wertheim, Pavao. Pregled geografije Palestine. Zagreb, Naklada: "Savez., zid. oml. udruženja", 1929. 61 p., 11., illus., maps, pl. 12 : 15.
ע' 61 ביבליוגרפיה.

383. Women's international Zionist organization. Report for period 1927—29 presented to the fifth conference in Zurich, 22nd—27th 1929. London, [1929]. 75 p. 18 : 24.
בראש השער: הסתדרות עולמית של נשים ציוניות.
את הספר בגרמנית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 500.—את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 255.

384. Zionist organization. Australia. Second annual conference, Sydney, May, 1929—Iyar, 5689: Reports and proceedings. Sydney, Australian Zionist federation, 1929. 32 p. 24 : 30.
Australian Zionist federation: בראש השער.

385. Zionist organization. Executive. Bericht der Exekutive der Zionistischen Organisation an den Council der Jewish agency zur konstituierenden Tagung, Zürich, den 11. August 1929. London, Hauptbüro der Zionistischen Organisation, 1929. 203, [1] p., tab. 15 : 23.
ראה גם ק.ס. שנה ו' ע' 500 מס' 2070.

386. Zionist organization. Executive. Organisations—und Propaganda—Enquete; Mitteilungen Nr. 1—5. London, 1929. 6; 6; 29; 2; 1, 120 p. 21 : 33.
בהקדמות מתוך מכונת כתיבה.

בסוף 1928 סדרה ההנהלה הציונית בלונדון אנקטה בשאלת ההסתדרות והתעמולה. את הדבר הזה הוציאה לפועל ועדה מיוחדת, שנבחרה ע"י הוועד הפועל, ביחד עם המחלקה לתעמולה של האכסקוסיבה. וריעות מספר 1 מכילות את הפרוגרמה של האנקטה: וריעות מספר 2—פרטים על האנקטה והוספה: 4,3; Liste der Probleme—באורים לנושאים אחרים של האנקטה, 5—קטעים מתשובות שהגיעו עד 31 יאנואר 1929. התשובות הן בעברית, אנגלית, גרמנית וצרפתית.

387. Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Bericht der Exekutive der Zionistischen Organisation an den XVI. Zionistenkongress. Bericht der Landwirtschaftlichen Versuchsstation der Zionistischen Organisation. London, Hauptbüro der Zionistischen Organisation, 1929. 35, [1] p. 15 : 23.

388. **Zionist organization, Transsylvania.** Officiul palestinian, Jelentés az—Erdélyrészi központi Palesztinahivatal 5685 (1925) évi működéséről. Cluj, Erdélyrészi Palesztinahivatal, 1925. 35,[1] p. illus., ports. 15 : 23.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור אמנות.

389. אלמן, שמואל. חמש מננינות עבריות מספר השירים של הינריך הינה תרגם וצחק קצנלסון. London, Cailingold, c1928. [11], 8, [11]. ע. 25:31.
Alman, Samuel. Five Hebrew songs from the Book of songs by Heinrich Heine; Hebrew by Isaac Katznelson. עם שער אנגלי בשכיל קול בליות פסנתר. — הפכסם בעברית באותיות לטיניות. בן-צביר, י. אוכלסנו בארץ. ראה ע' 95.
ליפסון, מ. מדור דור; מעשיות ושיחות. ראה ע' 17.

390. קיש, גרשון. מסכת פרוהיבושן סן תלמוד במלוי; עם פירוש הקונדס ותופסת חדשות ... (ניו יורק, אריאם פרעס, 1929). ע. 40 : 15 : 22.
המסכת הזאת היא כלה צחות ומילי דכוחותא ... על אסור סכירת משקאות חריפים באמריקה.
רשמות. כך וי. ראה ע' 12.

391. גאלדפאדען-בוך. ניו יארק, אידישער טעאטער מוזיי, 1926.
ע. 15 : 23.

כולל שני מדורות: I. גאלדפאדען און די געגנווארס (מאמרי הערכה ובקרת). II. גאלדפאדען אין דער פערנאנגענהייט (אגרותיו וזכרונות עליו, קטעי אוטוביוגרפיה). — בסופו ביבליוגרפיה מפורטת, מאת ד"ר יעקב שאצקי, של ספרי גולדפדן והנכתב עליו. (ע' 80—96). ביבליוגרפיה זו יש להוסיף הוצאות אלה: למספר 4. "די באבע מיטן איינעקילי, יש עוד הוצאה: ווארשא, ברפוס בויטרוספער וגאנשאר, תרס"ה. — למספר 6. "די קאפריזנע כלה-בידי, יש עוד שלש הוצאות: 1) ווארשא, ברפוס לעווין-עפשטיין, 1902. 2) ווארשא, לידסקי, 1905 (גאלדפאדענס טהעאטער מאנאיון). 3) ווארשא, קאנטאראוויטש, 1922. מהן שתי האחרונות בשם "קצנזנאהן עם הונגערסאן" בלבד. — למספר 21. "די כישוף מאכעריין, יש עוד הוצאה: ווארשא, קאנטאראוויטש, 1922. — למספר 28. "דער פאנאפיק אדער די בידע קוני-לעמילי, יש עוד הוצאה: ווארשא, קאנטאראוויטש, 1922. — למספר 29. "דאקטאר אלמאסאדאי, יש עוד הוצאה: ווארשא, לידסקי, תרס"ה. — למספר 30. "שולמית אדער בת ירושלם, יש עוד שתי הוצאות: 1) לעמבערג, מארגאסיס, תרס"ט. 2) ווארשא, קאנטאראוויטש, 1922. מהספר הזה יש גם תרגום עברי בשם: "שולמית, חזיון סימיון קדם.

חרגס יעקב לרגרי. ורשה, קנטרוביץ, 1921. 70 ע'. 80. — למספר 31. „בר כוכבא“, יש עוד הוצאה: ניו-יארק, ב. ראבינאוויץ, 1900. — למספר 35. יצא בפעם הראשונה בקראקא תרניז בשם „דאס צעהנטע געבאט לא תחמד“ ולא בשם „דער שמן אדער דער צענטער געכאט“. — למספר 37. „סחעאטער פאן קעניג אחשוורוש“, יש עוד הוצאה בשם „קעניג אחשוורוש“: קראקא, ברפוס יוסף פישער, תר"ס. (א. גאלדפאדענס סחעאטערשטיקע). — מספר 42 הוא ודאי הספר הנזכר במספר 27. — למספר 57. „דאס יודעלע“, יש עוד הוצאה: לעמבערג, Bechles, 1881. — כמו כן יש להוסיף את הספר: „דער וויצלונג. געזאמעלטע וויצען פון פערשידענע פערפאסער און פון א. גאלדפאדען“. ווארשא, דרוק ש. ב. לאנדא, תרס"ה. 32 ע'. לא בדקתי בספר עצמו אם יש בו באמת כדיוחות מגולדפדן, ואפשר ששמו נקרא על הספר רק כסגולה למכירה. — חבל שלא נזכרו כלל בביבליוגרפיה זו תור-נגינה לשיריו ולמחזותיו של גולדפדן. לפני נמצא, למשל, ספר תור-נגינה ל„שולמית“: Sulamith Opera. By Abraham Goldfaden. For piano arranged by A. Perizweig. London, 1904. 23 p. את כל ההוצאות הנ"ל ראיתי בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

א. יערי.

392. ווארשע, „סקאלא“. יודישע קליין קונסט ברנע אין סקאלא. אונטער דער לויטונג פון ישראל שטערן. (ווארשע, דפוס וואיציקעוויטש, 1928). 24, 21 ע', תמונות הלהקה. 15: 22.

על גב הספר: יודישע רעווי אין פעאטער „סקאלא“ ווארשע. 1926—1928.

393. זלאטניק, ישעיה. לעקסיקאן פון יודישע חכמות; גוטע ווערטער פון קלוגע יודען ... חכמות און איינפאלען פון די חכמי ישראל אין דער לעצטער צייט, וועלכע זענען נאך אין ערגיץ נישט פארעפנטעליכט געווארען ... געזאמעלט פון בעל פה קוועלן און סטילזיורט הרב ישעיה זלאטניק. ערשטע טייל. (ווארשע, ברפוס וואיציקעוויטש), ותרפ"ט? 72 ע'. 14: 21.

394. טעאטער בוך; זאמלונג. צום פופציקאריקן יובילאיי פונם אידישן טעאטער (1926 — 1876). קרעוו, קולטור ליגע, 1927. 182 ע'. 17: 24.

התכן: י. דאברושין: גאלדפאדן דער דראמאטורג. — נ. שפיץ: וואלף קאמראש און דער ערשטער אידישער ספעקטאקל אין רוסלאנד. — נ. אויסלענדער: די עלטערע אידישע דראמע און איר קינספלערישע אויסשפאטונג. — י. נוסיןאוו: די ערשטע באגעגענישן פון דער אידישער פרעסע מיטן טעאטער. — א. גורשטין: די לינקע זייט. — י. רומניק: רעדופעס אפן אידישן טעאטער אין רוסלאנד אין די 80-ער יארן. — י. לובאמירסקי: דער אידישער טעאטער אין צארישן רוסלאנד. — דער סאוועטישער טעאטער (מאסקווע, כארקאוו, מינסק). דער מאסקווער אידישער מעלכע טעאטער. — דער אידישער מעלכע טעאטער פון אוקרינע. — דער אידישער טעאטער פון ווייסרוסלאנד. — מ. נאדיר: טיין באקאנטשאפט מיטן אמעריקאנער אידישן טעאטער. — פ. מארקיש: דער אידישער טעאטער אין פוילן. — י. לובאמירסקי: די דראמאקרייוון אין די ארבעטער קלוב און לייגעשטיבלעך. — ביבליוגרפיה: נ. שפיץ: גאלדפאדן בוך.

395. **Alman, S[amuel]**. As Moshiach vet kummen (Jewish folk song) arranged by S. Alman. London, Oxford university press, c1928. 8 p. 18 : 25.
בשכיל סולו ומקהלה בלוי'ת פסנתר. — השכסס ביודית באותיות לטיניות.
396. **Alman, Samuel**. 'Eili Eili'; traditional Hebrew melody arranged for 'cello or violin with piano accompaniment. (London), Oxford university press, (c1929). 3 pts. 24 : 31.
397. **Alman, S[amuel]**. My God, my God; Eili, Eili (Jewish folk song) arranged by S. Alman with an English translation by Louis Levi. London, Oxford university press, (c1928). 1 p. 1, 5 p. 24 : 32.
השכסס בעברית באותיות לטיניות.
398. **Alman, S[amuel]**. Der Rebbe hot geheisen freilich sain (Jewish folk song) arranged by S. Alman. London, Oxford university press, c 1928. 3 p. 18 : 25.
בשכיל קול ומקהלה בלוי'ת פסנתר. — השכסס ביודית באותיות לטיניות.
- Ephros, G. אנתולוגיה חזנית. Cantorial anthology... 69 ע' ראה
Friedmann, A. 50 Jahre in Berlin-76 ע' ראה
- *399. **Graf, Kurt**. Jüdisches und andere Schmonzes. Mit [eingedruckten] Bildbeigaben. Leipzig, Goldmann, [1928]. 66 p. 80.
= Das fidele Kurt Graf-Buch, 2.
400. **Hallo, Rudolf**. Jüdische Kult- und Kunstdenkmäler im Hessischen Landesmuseum zu Kassel; als ein Bild der Geschichte der Juden in Hessen dargestellt auf Veranlassung u. m. Unterstützung der Israelitischen Gemeinde Kassel und mit Beihilfe des Jüdischen Museumsvereins zu Kassel von Rudolf Hallo. (Darmstadt, typ. Roetherdruck), [1929?]. 27 p., illus., 1 col. pl. 19 : 25.
ראה ע' 41. Jahrbuch für jüdische Volkskunde 1924/25.
401. **Koralnik, I.** Zur Problematik der jüdischen Mindersterblichkeit. n. p., [1929]. p. [185]—196, tab. 24 : 32.
נ: Archiv für soziale Hygiene und Demographie. Bd IV, H. 3, 1929.
402. **Maasse-Buch**. Allerlei Geschichten: Maasse-Buch; Buch der Sagen und Legenden aus Talmud und Midrasch nebst Volkserzählungen in jüdisch-deutscher Sprache. Nach der Ausgabe

des Maasse-Buches Amsterdam 1723 bearb. von Bertha Pappenheim;
mit einem Geleitwort von I[smar] Elbogen; hrsg. vom Jüdischen
Frauenbund. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1929. VIII, 346 p. 15 : 21.
את הספר בכובד ראה ק. ס. שנה י' ע' 373 מספר 1570.

הספר הזה הוא העתקה של הספר. אליר לויא גשיכסרי, אמשטרדם תפ"ג, שמיחסים
אותו לאשר אנשל בן לויור חון. בדרך כלל הרי הוא פרנסקריפציה ממש, בהוספת תרגום
גרמני למלים העבריות; לפעמים גרמניה המעבדת את השפה במקצת. מספר הספרים
איננו מתאים בדיוק; במקור יש רגיל, בהעתקה 250. הנספחים שבמקור לא העתקו.

403. **Passarge, Siegfried.** Das Judentum als landschaftskund-
lich-ethnologisches Problem. Mit 153 Abb. München, Lehmann,
1929. 460 p., illus. 17 : 23.
ע' [452]—453 ביבליוגרפיה. — ספר אנטישמי.

Sulzer, S. Gesänge für den gesamten israelitischen Got-
tesdienst ... 71 ע' ראה

404. **Wachsmann, Max.** Joh schimcho (Jehuda Halewi)
mit Benutzung altjüdischer Motive nach L[ouis] Lewandowski.
Ausgabe für Harmonium (Orgel od. Klavier) und Violine (Gesang).
Berlin-Charlottenburg, Raasch, (c1929). 2 pts. 27 : 34.
הספסם בעברית באותיות לטיניות.

405. **Wolfsohn, Juliusz.** Paraphrasen über alt-jüdische Volks-
weisen; für Klavier zu zwei Händen. Bd III. Wien, Universal-
Edition, c1925. 23 p. 23 : 31.

Universal-Edition Nr. 6930. 1921. הקורמים יצאו בשנת 1921.
החלק: — 1. Schluf main Tochter. — 2. Lomir sech überbeten. — 3. A
Meidele in die Joren. — 4. S'is nito kein Nechten.

406. **Zweig, Arnold.** Juden auf der deutschen Bühne. Mit 16
Bildtafeln. Berlin, Welt-Verlag, 1928. 301, [3] p. 13 : 19.

407. **Амитин-Шапиро, З. Л.** Женщина и свадебные обряды у
туземных ("бухарских") евреев Туркестана. Ташкент, 1925. стр. [189]—196.
17 : 25.

Отд. оттиск из: Известий Турк. отд. Русского географич. общества. т. XVII.
1925.

408. **Амитин-Шапиро, З. Л.** О народной медицине туземных ("бу-
харских") евреев Туркестана. Ташкент, 1926. 17 стр. 17 : 27.

Из: "Бюллетени Средне-Азиатского Гос. Университета", № 13.1926.

Вопросы биологии и патологии евреев. Сборник II. 45'p ראה

409. Ошанин, Лев Васильевич. Данные о телосложении узбеков, таджиков и евреев Бухары и Кермине. (Материалы по антропологии Средней Азии). [Ташкент, 1929?] стр. [93]—106, иллюстр. 17:25.

Заглавие над текстом.

Из Узбекистанского института тропической медицины им. Файзуллы Ходжаева.

יד. בלשנות.

ועד הלשון העברית. ילקוט צמחים. ראה ע' 15.

410. זיבנברג, שלום. מעשה הכתב בן בנ. חלק א. סדר חדש בדברי ימי שפת קדש ודקדוקה על פי דעת החבר הנעלה ספר, הכוזרי"ם ס' ... רכי יחודה הלוי מנחתו כבוד. ... סאתי שלום זיבנברג. (הוצאה שניה). ווארשא, דפוס שריפטמיסער, תרפ"ט. 68 ע. 15 : 21.
סהורה א' ראה ק. ס. שנה ב' ע' 33.

411. חזן, חיים אריה. תורת החבור והסדר (סנטכסמים) של הלשון העברית. ספר לסוד למחלקות הבינוניות של בתי ספר תיכוניים ולעליונות של עסמיים. ווילנה, (דפוס ציונסאן), תר"ץ-1929. 82, [11] ע. 15 : 23.

412. אלוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע. קאטערע פאר איר-דישער קולטור. פילאלאגישע סעקציע. אנקעטע וועגן גראמאטישן מין פון זאכ-ווערטער. קיעוו, (קיעוו דרוק), 1928. 19 ע. 14 : 23.
בראש השער: קאטערע פאר יידישע קולטור בא דער אוקראינישער וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע. פילאלאגישע סעקציע.

413. וועוויארקא, א[ברהם]. דער אויסלייג פון אידיש. מאסקווע, שול-און בוך, 1926. 45, [11] ע. 14 : 20.
חלק גדול של החוברת הם מאמרים שפרסמתי בשאלה זו בעצמם בינואר 1926 (מהקדמה).

414. מאב, א. פאליטישע עקאנאמיש ווערטערבוך. אילוסטרירט. ערשטער טייל ועד ערך, פיקטיווי. ווארשע, גיטלין, 1929. 160 ע, תמונות אישים. 13 : 18.

415. Bergsträsser, G[otthelf]. Hebräische Grammatik. Mit Benutzung der von E. Kautzsch bearbeiteten 28. Aufl. von Wil-

helm Gesenius' hebräischer Grammatik verfasst von G. Bergsträsser.
II. Teil, Verbum, 2. Hälfte, Leipzig, Hinrichs, 1929, p. 87 — 182. 16: 24.
=Wilhelm Gesenius' hebräische Grammatik, 29. Aufl.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ג' ע' 280 מספר 1098.

עם חוברת זו נגמר חיב, הפעל, של ספר חשוב זה (חיב) העוסק בנקוד, ויצא לאור בשנת 1918). הוא הולך בדרך הסלולה מאז, לראות בדקדוק המקרא את הדקדוק העברי כחיב היריעה, ועשוי לו לפי זה שמו Hebräische Grammatik סתם, ומשום כך אין להתוכח אתו על כמה וכמה פרטים, ואולי על פרקים, שאפשר היה לבארם ולהאירם יותר ע"פ העברית של התלמודים והמדרשים, למשל: פרקי הכפולים וע"ז (מה שהוא במקרא מעוס וכעין יוצא מן הכלל, הוא בעברית חז"ל כלל); צורות המקור בנפעל בהפלת החיב, עמ' 92 למטה (בחז"ל מצוי הרבה); הצורות של התפעל באסימילציה של חיב, עמ' 99 (אף זה שגור בחז"ל הרבה יותר ממה שהוער בספרי הדקדוק המיוחדים); הצורות הנפס, הנפמא, שם (בחז"ל יש גם נפעל בקבוץ, עין דגמאות בקרית ספר, שנה ד' עמ' 136 ואפשר להוסיף עליהן הרבה). אלו ה"ך הדקדוק העברי בדרך זו — דרושה לכך אסנם בדיקה חמורה של כל ספרות חז"ל — היו נעלמים כמה סבכו "Textfehler" במקרא.

אין צריך לומר, כי אף חוברת זו מצטיינת בכל המעלות הטובות של קודמיה וביחוד: מלוי פרטים ורשימות ספרות בכל פרק ופרק (חוץ — הייתי מוסיף: כמובן מאליו — ממה שנאמר בעברית). ויש להתפלא על שבפרק על פסיב הקל, עמ' 87 למעלה, לא הובאה בפרוש דעת ראשוני המדקדקים: ריב"ג, ר"ש הנגיד ורי"ם הכהן אבן גיקאשילא; עין באכר Eine hebräische Grammatik Abraham Ibn Esra als Grammatiker שנת 1882 עמ' 99, מוננסקי Gram. aus dem XIII. Jh. שנת 1894 חלק גרמני עמ' 22 (בחלק העברי עמ' 11 הולך גם מדקדק זה בעקבות הריב"ג). עין גם דוד ולין, חקר בנין הקל ותולדותיו הגן תרי"ס דף ו' ואילך.

בסוף הספר נמצאים תקונים ומלואים, לפעמים כדי הערות גדולות, לחיב ולחיב, גם שער והוכן הענינים לחיב.

ח—ן

416. Blondheim, D[avid] S[imon]. Poèmes judéo—français du moyen age, publiés et étudiés par D. S. Blondheim. Paris, Champion, 1927. IV, 87 p. 17: 25.

Poésie judéo-française. — Contribution à l'étude de la poésie judéo-française.

417. Kloss, Heinz. Nebensprachen; eine sprachpolitische Studie über die Beziehungen eng verwandter Sprachgemeinschaften. Wien, Braumüller, 1929. 60 p. 15: 23.

"Niederländisch, deutsch, jiddisch, afrikaans, friesisch, pennsylvaniadeutsch".

418. Mark, A[ron]. Pełny słownik polsko żydowski zestawiony według najnowszych źródeł przez Ar. Marka pod redakcją kolegum. Warszawa, Achisefer, [1929?]. I p. 1, 953—1908 col, 4 p. 14: 19.

עם שער מיוחד ביידיש: פולשפענדיק פוליש יידיש ווערשערבוך צוואסענגעשטעלט
 לויט די נייסטע מקוים דורך אהרן מארק ... כולל ערכים: Przeglós — Zyznie, zysno.
 את הקודם ראה: ק. ס. שנה ו' ע' 366.

*419. **Marshall, J. T.** Manual of the Aramaic language of the
 Palestinian Talmud: grammar, vocalized text, translation and vo-
 cabulary ... Ed. from the author's manuscript by Rev. J. B. Turner.
 Introduction by A. Mingara. London, Luzac, 1929. 269 p. 8°.

ראה ע' 54 ... Paul Haupt ... Oriental studies

*420. **Steuernagel, Carl.** Hebräische Grammatik mit Paradig-
 men, Literatur, Übungsstücken und Wörterverzeichnis. 8. Auflage.
 Berlin, Reuther u. Reichard, 1929. x, 156, 153 p. 8°.

=Porta linguarum orientalium 1.

Volter, D. Glozel ... 88. ראה ע'

421. **Willing, Karl.** Methodische Schulgrammatik der hebräi-
 schen Sprache. Frankfurt a. M., Diesterweg, 1929. 4 p., 11., 207 p. 15:22.

מתוך הקדמת המחבר: 'המלים 'דקדוק שטחי' פירושו הודיה בשפת-ההוראה מתוך
 עבודה. — יחד עם השמוש באפן-ההסתכלות של ההשואה וההתפתחות, משתלשלת שפה זו
 לקיים את דרישות הדקדוק המדעי החדש גם בשדה הפונטיקה.'

422. **Зарубин, И. И.** Очерк разговорного языка самаркандских
 евреев: «Опыт характеристики. Материалы.» Ленинград, Академия наук СССР,
 1928. стр. [95]—180, [1] 15:23.

Отдельный оттиск из "Иран", том II.

החלק: Очерк разговорного языка самаркандских евреев. — Разговорные
 тексты. — Повествовательные тексты.

423. **فرج، مراد.** ملتقى اللغتين العربية والعبرية L'hebreu et
 l'arabe تأليف Morad Farag Bey. الجزء الاول. مصر، المطبعة الرحمانية،
 ١٩٣٠. ٤١٨ ص 26:17.

الجزء الاول حرف الالف والباء والتاء والحاء والجيم.

בית סוד שתי השפות: הערבית והעברית מאת מוראד פרג, ביי.

מוראד פרג, ביי, חוקר משפט ולשון, משורר וסופר מעדת הקראים אשר בקאהרה

הוסף להבדילו הרבים ספר חדש מקיף שכרכו הראשון הרי הוא לפנינו: מלון ערבי עברי
הבא להוכיח את קרבת שתי השפות, ביתר דיוק לפי דעת המחבר את יחס-הבת של הערבית
כלפי העברית. מדרש לשון זה ערוך בדרך המלונים הערבים הקדומים לא לפי האות הראשונה
אלא האחרונה של המלה. הכרך הראשון מכיל המלים המסתיימות בראי, בי, תי, תי, גי;
הערבים סדורים לפי השרש הערבי, מי שרוצה אפוא לדבר את דעת המחבר על פרוש המ
תבו לרגליך ומצאנו בערך וְכָא (קפו — אִכָּא); על שרש קשב (הנחשב עד עתה כמיוחד
לעברית) בערך אִשְׁבּ וכד. אין המחבר מפרש לפי אילו כללים הוא דורש את שתי הלשונות,
גם לא השתמש לכאורה בשום חקירות אחרות. תוא יודע למשל ששני עברית מקבילה לסין
ערבית ולהפך, אך כאשר מראה דגמת קשב — אִשְׁבּ, תָּשָׁן — שָׁדָן אינו נוקט זאת ככלל.
רב ההקבלות שבספר זה ימצא הקורא במלון של גמניוס-בול, כדאים להזכרה: קנא — قَنَاء
(היה אדום ביותר), דזה (צפניה, בי, יא) — رَزَا (גרע, הפחית, המים אסון על), קסא — كَسَا
(جئتك على كس) الشَّهر באתיך עם חם החדש), אדרת — رَدَاء, ויתפאו (מיב, ייז, ט) — (حفا)
حفا, בדא — بدأ, بد, מננה נדא, נד, גם הקבלה כ לקה — لُكَا (הפיל לארץ, הלכה
ברצועה), מתח — مَتَا (מתח חבל) נמח — وَطَا, نَطَا, تَطَلَّى יש להזכירה. — המחבר איננו
מסוה שרשים כלבר, אלא גיב צורות כמקשה — مَتَأَد. הלשון שעוסק בה היא של המקרא
(לפעמים נקוד אחר: ישעיה ה' ו בָּתָה) לפעמים גם של המשפטי העברי כמו מלקות, נדוי
וכד. הרגיסמר בספר זה לאו שמיא فهرست כמו בשאר ספרים ערבים, כי אם فَرَسِيَا לפי
פרהסיא שבתלמוד (שהמחבר מצייגה כצדק כמלה יונית).

ש. ד. ג.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

גבירול, שלמה בן יהודה ו'. שירים. ראה ע' 14.

424. דודסון, ישראל. אוצר השירה והפיוט מזמן חתימת כתבי הקדש
עד ראשית תקופת ההשכלה מאת ישראל ב' דוד ... דאווידסון. כרך שני. ניוארק,
בית מדרש הרבנים דאטרויקה, תרפ"ט. XIV, 490 ע. 21 : 28.

עם שער מיוחד באנגלית :

Thesaurus of mediaeval Hebrew poetry by Israel Davidson ... Vol. II.

כרך ראשון ראה ק. ט. שנה ב' ע' 25.

הכנוס והסדור סמל יפה הוא לדורנו. על פי סדור אלפאביתי וכנוס ערכי ואוצרי
ביחוד מספרותנו הקדומה, הולכות ונוצרות לעינינו יצירות גדולות וכבירות, ושנה שנה
עולים ועומדים לנו מזמן לזמן כרכים גדולים, יפים וחשובים זה אחר זה. וכל אלה נאצרים
ונערכים על ידי כחות בודדים של יחידי סגולה בתקופת כנוס זו. ואך הדורות הבאים הם
ידעו ויבינו להעריך ולהעריך את "מגדל המאה" של התקופה הזאת. אחד המגדלים הגדולים
שלנו הוא בלי ספק "אוצר השירה והפיוט" של ר' ישראל ב' דוד פרופ. דודסון. שני
כרכים גדולים ויפים. כבר מונחים לפנינו, וגם הכרך השלישי אף הוא עתיד להופיע בעזר
ומן קצר. העבודה גדולה וכבירה, ורק מתוך הוקרה והערצה יש להעיר אי אלו הערות או

למצא השמטות בתוך העבודה הענקית הזאת. ואף אני לא אנסה כאן כי אם להעיר הערות
אחרות קלות שעלו בידי בשעה שהתכוונתי לפעמים כה וכה בחמר הרב והמסודר הזה:
בתוך התפלות השונות שנכנסו ב-אוצר השירה והפיוט חסרה התפלה הידועה
של רס"ג המתחילה: (ויחל) סעדיה לפני יי' ויאמר יי' צבאות אלהי ישראל אלהי
המשפט אתה נתח לעמך את תורתך ואת משפטיך עליהם יריבונך ... סעדיהנה צד 15.
ועי' הרבני זכרון לראשונים ה' צד קס"ב. וחסרה גם התפלה "הארוכה והנכבדה מאד" לר'
שלמה שרביס הזהב: הנותן תשועה למלכים אתה חפצת לזרוע ורע תורתך בעמים וכו' (פניני
שד"ל צד 119). הסליחות אשר סידר מהר"י סג"ל לתענית ג' ימים: אנשי אמונה אבדו, אין
מי יקרא (יום ראשון), אנשי אמונה אבדו, איכה אפצה פה (יום שני), אנשי אמונה מעסו
(יום ג'), ונעילה ביום ג': אך כך לדל עורה, אז בעתיד (הליכות קדם צד 83-84. ושם גם:
ודוי דרב סעדיה: אל רחום שמך עד בזמן קרוב). כולן חסרות! ולמה יחסר המכתב הקדמון:
אשר לפדות עמו יצו את מלאכיו

לגבריא אל פעם ופעם מיכאל

והפעם הזאת כך בחר לפדות

ואתה המלאך והאיש גבריא

(הליכות קדם 37).

שום ספרות לא נרשמה על העקידה הראשונה: איתן לימד דעת טרם ידעוך כל,
שהיא מימיהם דרבנן דהוראה והיו לה טעמים מושכין לבבות (קבוצת חכמים צד 107;
חמדה גנוזה סי' קס"א: האשכול ח"ב צד 6; הליכות קדם 83 ופניני שד"ל 120). וכמה
שנויי נוסחאות!

לאוצר השירה והפיוט ראויה היתה להכנס גם תפלת ר' אישתורי הפרחי על יד
הירדן: "אכרך אהלל אשבח ואודה שמך. בעד עמך בקעתו כים סוף. גבול ארצך שפתו
והסוף. וכו'" (כפתור ופרח פ"ו).

חסרה גם התפלה הידועה על פי הגמרא פסחים קי"א ע"א. המתחילה באל ומסימת
באל: "אל אלהים הצילני מפגע רע ומשסן רע ומחלי רע שמרני כאישון בת עין כי בידך
כח וגבורה ואתה אל" (תשובות הגאונים הרכבי סי' ל', גאוניקה צד 14).

וכן: "ברוך אלהינו אשר נתן לנו חלק טוב וחלק יפה וגורל נעים ונחלה יפה שאין חלק
כחלקנו ולא גורל כגורלנו ולא נחלה כנחלתנו. לפיכך אנו חייבין להודות לבוחר מנתנו שנאמר
חבלים נפלו לי בנעמים וגו' (קבוצת חכמים צד 110; אוצר הגאונים כרך ב' התשובות סי'
ש"ב). ואמנם גם: "ברוך אלהינו שכראנו לכבודך, שבסוף תפלת: "בא לציון גואל" חסרה
באוצר השירה והפיוט. והיא נזכרה כבר בתור תפלה מיוחדת בסוף רב עמרם השלם ח"ב
נ"ט ע"א. ומתוקנת בהוספות ותקונים לסדר רב עמרם מאת א. מרכס צד 15: "ותנין בני
אוריאל וגרסי כל חד וחד כפום דבעי וכד גמרינן הלכתיהו קאים חד בר בי רב ואמר: ברוך
אלהינו. וענו כולהו: ברוך אלהינו שכראנו לכבודך" ... אלו וכאלו חסרות עוד באוצר
הגדול הזה.

ברשימת הספרים הרבים שהשתמש בהם המחבר הנכבד לא נמצא הספר פרקי דר"א.
ומשום כך גם לא הובאו באוצרו הטוב הברכות הקצרות שבו, כמו: כרוך אתה ה' גומל
שכר טוב לגומלי חסדים (סוף פ"ו). וגם הברכה לאבל: השוכן בבית הזה ינחמך, ציין
רק ממשנה מדות ב', ב', ולא ציין פרד"א פ"ו. ושם הלא ישנה לפני זה גם ברכה
לחתנים: השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות. המחבר הנכבד השתמש גם בחומר

שבספרי מוסר, כמו: "שבט מוסר", אך לא ב"מקב הישר", ולפיכך חסרה באוצרו התפלה:
אל אלהי הרוחות יי' מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתעמוד לנו זכות אברהם יצחק
ועקב להציל אותנו ואת זרעינו מכל פשע ופון כדי לקיים מצות תורתך הקדושה בלי שום
מחשבה זרה וסתר לבנו לעבדך באמת ובתמים אמין (קב הישר פי"א) ועוד כאלו.
התפלות השונות שבספר עבודת הקודש להחידא כמדומני שלא נכנסו כלל באוצר
השירה והפיוט. ושם הספר לא נמצא ברשימת הספרים שהשתמש בהם.

וכן לא נמצא ברשימת הסי' תורת העולה להרמ"א, ולא נכנס השיר שבסוף הספר:
"אדם תראה גם תשתאה" ... וחסר גם ספר מלאכת שלמה העתקות מכ"י על ידי שלמה
זלמן טויטיק ובו השיר של הרב רבינו יהוספיה ז"ל מכתב ידו: "אלהי קדם..."
הספר "כריתות" לר"ש מקיגון נמצא אמנם ברשימה וגם נזכר ממנו איזה שיר, אבל
חסר השיר: "אחי תנה לבך לחקור יסודי דת..."

וכן חסרים השירים שהובאו בהחוקר שנה א' צד 25 וצד 318: יש לי ידיד יום
למדוני; יציר חומר אנוש. גם מהספר "שבליים בודדות" לדינארד חסרים כעשרה שירים,
ולא ידעתי למה. ובספרים האלה הלא השתמש המחבר. וגם השיר: "אתרגם בתורה" שנדפס
בגנוי קדם א' צד 72 חסר.

ועוד הערות אחדות. השיר: אודה אל כי הרחיב לבי ואגילה במעט חלקי, נמצא
גם בס' כל בו בסוף תקנות רבינו יעקב סי' קי"ז, ושם: ואגילה במנת חלקי, ולא
במעט. בפיוט: השכם והערב לצורי מגיית אמרות שפתם ודתו לא שניתני. לא ציין:
אגרות שד"ל 521. ושם: תודות שפתי ודתי. ולפיוט: ברום גלגל וכו' שמך יגדל) נורא מאד
גדל, פניני שד"ל 114: שמך יגדל איום ויתגדל. ובסליחה לר"ה: אלהים שחרתיך ... במאדי וכחי,
פניני שד"ל 111: בכל מאדי וכל כחי. ובתפלת השחר לרס"ג: אתה הוא יי' לבדך ...
ומרום על כל ברכה; סעדיהנה 47 מנחם: על כל הברכות נעלה על כל המהלות.
הקינה: אמרה אם מה יתרון; סעדיהנה 48: אמרה אם הבנים מה יתרון לי ככר.
השיר הארמי כל מן דין סמוכו לנא, ששרו לכבוד ר' אמי. ור' אסי נשתבש בדפוס. לנא,
צ"ל לנא: חסמנו, צ"ל תסמכו, סרמוטין, סרמיטין, וראוי היה להביא גם הנ"א מסנהדרין י"ד
ולציין ערוך ע' חמס. השיר: יחיד וגשגב ואין, נמצא גם בס' אורחות חיים ח"א ליו עמ' ד.
ושם: יו"ש מוסיפין בסעודת נשואין ובכל סעודה של שמחה זה התוספת, ואיננה איפוא
התוספת בברכת המזון בימי חג. גוסס השיר: כמה גדרתי בעב"י כיה בכ"י ב' שהיה בידי
מר ורטהימר, גנוי ירושלים ח"ב כ"ד ע"ב. לקינת רשב"ג על מות רב האי רשום: חמדה
גנויה מנסח בכל עמ"ס. וצ"ל: בכו עמים. לקינת ר"י הלוי על הר"ף: הרים ביום סיני לך
רעשו, יש להעיר כי הבית הג' שבו: לא עצרו כח ינבונים לעמוד לולא תבונות ממך דרשו,
מוכיח כי ר"י הלוי רומז בזה לר"י אבן מיגאש שהר"ף בסמיכתו עליו כתב: "שאפילו בדורו
של משה רבנו לא אשתכח כותיה, דאלו בדורו של משה כתוב: הבו לכם אנשים חכמים
ונבונים וידועים, וכתוב בתריה ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים, ואילו
נבונים לא כתיב בהו ידלא אשכח והוא (ר"י) אבן מיגאש) חכם ונבון" (ע"י) מה שכתבתי
ביגדיל תורה באמריקה, שנה ג' דף קמ"ז).

לברכת בא"י מגביה שפלים, ע"י אוצר הגאונים, התשובות לברכות סי' שע"ב: מצאתי
בתשובות הגאונים ז"ל שרב עמרם גאון ז"ל הסיר מגביה שפלים.

לתפלת: והוא רחום וכיצד נתחברה. יש להעיר שגוסס שלישי מספור זה נמצא בכ"י
בריסיש מוועאום שהדפיס ר' מגשה גרוסברג בסוף ס' העצמים, לונדון תרס"א צד נ"א-ב

והוא בשם הרב ר' יצחק הזקן ברי יוסף ששמע מרבינו יהודה חסיד ז"ל, ושם עוד: ענין אחר ששמע. וממנו יוצא שרק אחד יסד: והוא רחום.

לפיוס ר' ישראל בגארה: אנה אלך מרוחק אנה מפניך אברה, אברה ממך אליך, ראוי להעיר על מקורו בכתר מלכות לרשביג: ואם תבקש לעוני אברה ממך אליך: והרמב"ם ז"ל בפני המשניות לר"ה ד' ז' אמר: שלא היו קורין הלל לא בריה ולא ביוהיכ לפי שהם ימי עבודה והכנעה ופחד ומורא מהשם, ויראה ממנו ומברח ומנוס אליהם.

ב. מ. לויין.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

בבלי, ה. נגינות ארץ, ראה ע' 13.

ביסטריצקי, נ. יהודה איש קריות; חזיון, ראה ע' 13.

בלנק, ש. 5. צאן, ראה ע' 13.

גדיש, דברי ספרות וסדק, ראה ע' 21 מספר 68.

גנסיון, א. נ. כתבי ... ראה ע' 14.

דוסטויבסקי, פ. מ. שדים, ראה ע' 14.

זרן, ז'. סיכאל סטרונוב, ראה ע' 15.

425. זם, דוד. שלמה בן אביננדב. וספור. מאת דוד זאם בהשתתפות

המערכת. קליבלנד, נהרדעה, תרפ"ז. 15 ע. 8 : 12.

— ספריה נעורים. א.

טורגנרב, א. מ. ניר, ראה ע' 16.

לבני, ד. צער גידול בנות, ראה ע' 16 מספר 39.

לואיס, מ. כביט, ראה ע' 16.

מטבסקי, מ. הכקר אור, ראה ע' 20.

סינקלר, א. נפט, תרגום א. ראובני, ראה ע' 20.

426. סינקלר, אופטון [Upton Sinclair]. נפט; ספור. תרגום מ. אבישי.

חלק א. ורשה, מודרה, (כרפום הפועל הצעיר בתל אביב), תר"ץ. 251 ע. 14 : 21.

סנקביץ, ה. המבול, ראה ע' 20.

פונל, ד. חיי נשואים, ראה ע' 20.

פוחצ'בסקי, נ. בכפר ובעבודה, ראה ע' 20.

קבלקין, ה. ח. צרור ספורים, ראה ע' 21.

קלזונר, י. יוצרים וכונים; סאמרי בקרת, כרך ב"ג, ראה ע' 21.

רבינוביץ, י. נדודי עמשי השומר, ראה ע' 22.

427. רזניק, אברהם. הנותן אמרי שפה מאת ... אברהם בר' מאיר שאול ... רעזניק ... הנודע ... בשם רבי עזריקם ספרא. עם מאמר הערכה על אישיותו ועבודתו הספרותית מאת הרב חיים יהודה עהרענריוך ... דעווא, אוצר החיים, תרפ"ט. VIII, 194, [2] ע. 15 : 23.
(כתבי רבי עזריקם ספרא. חלק הפילוסופים.)
שכספיר, ו. אותלו. ראה ע' 22.

428. Kagan, Solomon R. Researches in Hebrew literature. Vol. I. Spokane, Wash., Janton, 1929. I p. 1, VIII, [1], 87 p., port. 15 : 23. ע' [77]—84 ביבליוגרפיה.

אסף מאמרים שנתפרסמו תחלה בעתונים שונים, ועתה תוקנו בידי המחבר.
התכן : סבוא ; פרק א' : ההלכה כחקי קדש וחול ; הגדה ככסוי המחשבה היהודית ;
השפעתו וערכו של התלמוד. פרק ב' : הרפואה בספרות העברית העתיקה. פרק ג' : הגדות היהודים ; הערות ; ביבליוגרפיה ; מספחה.

יז. ספרות יפה יודית.

429. אבטשוק, א. מענדעלע מויכער ספארים (ש. י. אבראמאוויטש). זיין לעבן און זיינע ווערק. פאפולערע אויסגאבע אונטער דער רעדאקציע פון נ. אויסלענדער. קיעוו קולטור ליגע, 1927. 46, [1] ע, תמונת מנדלי. 14 : 21.
את הספר באוקראינית ראה : ק. ס. שנה ו' ע' 242.

430. איזבאן, שמואל. מאסן ; (ראמאן). ווילנע, קלעצקין, 1929. 391 ע. 14 : 21.

431. איזבאן, שמואל. נאכן שמורם ; דערציילונגען. ווארשע, ניוע קולטור, 1929. 237, [1] ע. 13 : 19.

432. בוקשטיין, א[ברהם]. די בוימיסמער פון לעבען ; ראמאן פון אירישען סטודענטען לעבען אין דער שווייץ. ניו יארק, אריאם פרעס, 1926. 260 ע. 14 : 21.

433. בימקא, פ. [נשריפמן]. 3 ספרים. ניו יארק, בלי שם דפוס, 1926. 270, [1] ; 219, [2] ; 302, [1] ע. 14 : 22.

דאס ערשטע בוך : סונקעלע געשטאלטן. — דאס צווייטע בוך : העלע בליקן. —
דאס דריטע בוך : גאלדענע צייטן.

434. בערענט, וואצלאוו [Waclaw Berent] פרוכנע (Prochno) ; ראמאן. יידיש יונה שפער. ווילנע, קלעצקין, 1929. 428 ע. 14 : 21.

435. בראנשטיין, יחזקאל א. מ. פון דער פרעסד; נשירים. (לאס אנדזשעלעס, א גרופע חברים מיט דער סיטוויקונג פון דעם 5. א. אידישער קלוב, 1929). 126, [2] ע, תמונה. 15 : 23.
436. גאלסווארטי, דזשאן [John Galsworthy]. לאיאליטעט; (דראמע אין 3 אקטן 7 סצענעס). יידיש ב. שטיפט. ווארשע, בושאזא, 1928. 144 ע. 15 : 22.
437. גארקי, מאקסימ [Maksim Gorkii]. ווארענקא אליעסאוו; (ספור). יידיש ש. זאקס. ווארשע, גאלדפארב, 1929. 266, [1] ע. 15 : 21.
438. געלבוים, ה. מרדכי עטינגער; ראטאן. ניו יארק, גראהארטמאדאלסקי, 1926. 384 ע. 14 : 21.
439. דאסטאיעווסקי, פיאדאר [Fiodor Mikhaïlovich Dostoevskii]. שרים; (ספור). יידיש: ישראל רובין. באנד 1-2. ווארשע, בושאזא, 1929. 533, [1] ע. 14 : 20.
440. האלפערן, פאריס. איזא שאלימאן; דראמע אין 4 אקטן און 1 בייד. ווילנע, קלעצקין, 1929. 83 ע. 14 : 21.
441. האלפערן, מ[שה] 5 [י"ב]. די גאלדענע פאווע. נשירים. קליוולאנד, גרופע אידיש, חש"ד 1928? 301, [1] ע, צוורים. 16 : 21.
- חתכן: פון יענער זייט ים. — פון מיינע סלאווישע מאטיוון. — דע-לא-העסמער. — מיר געפעלט דאס נישט. — פון אונזערע טעג. — משה לייב באם ברעג ים. — זרחי באם ברעג ים.
442. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. וויקטאריא. (א געשיכטע פון א ליעבע); ראטאן. מיטן בילד און ביאגראפיע פון אויטאר. ווארשע, יערוכעמזאן, 1928. 130 ע. 14 : 21.
- בראשו: קריטיש-ביאגראפישער עטיוד.
443. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. וויקטאריא; (ספור). יידיש י. באשעוויס. ווילנע, קלעצקין, 1929. 125 ע. 14 : 21.
444. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. סלכה שכא; (ספור). יידיש א. וויטער. ווילנע, קלעצקין, 1929. 30 ע. 14 : 21.
445. הילף, משה שמואל. אונזערע הייליגע לידער. (ווארשא, דפוס רנומה), חש"ד. 7 דפים. 12 : 18.
- חתכן: הקדמה מאת המאסף. אגרת לכני אדם 7-7 שירים.

446. הערשעלע. שבת אויפן טראקט. ווארשע, דפוס רעקארד, 1929.
[21] ע. 14 : 20.

(ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).

שירים; עם הקדמה מאת ישראל שפערן.

447. וואנווילד, מ. צי איז שוין פאראן א יידישע ליטעראטור? ווארשע,
גראובארד, (1929). 38, [11] ע. 15 : 21.

448. ווידרעוויטש, מ. ד. געזוכט און נישט געפונען. 1900—1928;
וספורים ועלים מיומן. ווארשע, יאקובסאן וגאלדבערג, 1929. 181, [11] ע. 14 : 20.

449. זאשטשענקא, מיכאיל [Mikhail Zoshchenko]. גערוועזע מענטשן;
וספורים. פון רוסיש מארק ראקאווסקי. ווארשע, (דפוס וואויזיקעוויטש), 1929.
[11] ע. 14 : 20.

(ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).

450. זילבערשטיין, בייניש. אויביק פארמשפטע; וספורים; עם הקדמה
מאת מארק ראקאווסקי. ווארשע, (דפוס רענאמא), 1928. 171, [41] ע. 14 : 21.
(ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).

451. זעווין, [ישראל]. פון אכצעהן ביז דרייסיג. א אריגינעלער ראָסאָן
פון אמעריקאנער אידישען לעבען פון חשר"ק (י. זעווין). ניו יארק, היברו
פאבלישינג קא., 1929. 586 ע. 13 : 20.

452. זשיטלאווסקי, חיים. געזאמעלטע שריפטען. באנד 1 — 5. ווארשע,
בוזשואז, 1928—1929. III, 243; 285; [11] 255; 277, [11] 223 ע. 14 : 22.

ה'תכ"ן: I. באנד: פארווארט פון די ארויסגעבער; טאלסטאי, גיעטשע און קארל
מארקס; וועגען לעאניד אנדריעוויטש 'אנאטעמא'; מעטערלינק'ס 'בלאהער פויגעל'; איוב, א
פאָעמא פון דעם אידישען פרייען געדאנק.

II. באנד: צוויי פאָלעזונגען וועגען דעם נאטור-פילאסאפישען מאטעריאליזם; צוויי
פאָלעזונגען וועגען איד און מענש; צוויי פאָלעזונגען וועגען דער צוקונפט פון די פעלקער
אין אמעריקא.

III. באנד: דאס פראָגראַם און די ציעלען פון דער מאָנאָטשריפט 'דאס נייע לעבען';
היסטארישע אידעען-פערבינדונגען; די געשיכטע-פילאסאפיע און דער ענד-ציעל; משה העם-
דער סאציאליסט, דער פילאָסאָף, דער איד; דר. מאַקס נאָרדוי און דער פאליטישער ציוניזם.

IV. באנד: נאציאָנאַליסעט און פראַגרעס; אידישע גאונים; יצו דער טעאריע פון
נאציאָנאַליסעט; וועגען פאראייניגונג; דער נייער פראָגראַם פון דער 'פעראייניגונגס-פארטיי';
די אידישע שפראַך-בעוועגונג און די טשערנאוויצער קאנפערענץ; אידיש און העברעאיש;

די אידישע קולטור און די אידישע שפראך; רעליגיע און נאציע; טויט און ווידערגעבורט פון געטער און רעליגיאנען; די נאציאנאל-פאעטישע ווידערגעבורט פון דער אידישער רעליגיע. V. באנד: פאָרוואָרט; א ברעף פון א אידישען סאציאליסט; פאר וואס דוקא אידיש; ציוניזם אדער סאציאליזם; דאס אידישע פאלק און די אידישע שפראך; דריי פערזאנען אין אונזער גלות-געשיכטע; קאָן דאס אידישע פאלק פערשווינדען; טעריטאריאליזם — בזמן אדער אויף באַרג? דער בעגנען פון דער ווידער-אויפֿלעבונג אין רוסלאנד; דאס פראלע-טעריאט און ווין סאציאל-פאליטישער שטאנדפונקט; אויס פרעמדע לשונות.

453. טאַלסטאָי, לעוו [ניקאָלאַיעוויטש Lev Nikolaivich Tolstoi].

אננא קארענינא; ראמאן אין אכט טיילן. יידיש. שלמה שווינבערג. 3 כרכים. ווילנע, קלעצקין, 1929. 632; 1—339; [340]—611 ק. 14: 21.

(לעוו טאַלסטאָי. אלע קינסטלערישע ווערק.)

ע' 557—592: „צוגאבען צום 1. [אונד 2.] באנד פון אננא קארענינא; די וואריאנטן פון דער רעדאקציע פאר דעם זשורנאַל; ע' [593]—611: באסערקונגען; וו. סרעזניעווסקי: אננא קארענינא.

454. טונקעל, יוסף. א געלעכטער אן אזויט; סאטירעסקעס, הומארעסקעס, סצענקעס, פאראדיקס, מאנאלאגן, שארזשן, וויסנשאפטלעכע אפהאנדלונגען ... [פון] דער טונקעלער. ווארשע, אחיספר ביי נעו. „צענטראל“, חש"ד 1929? 192. [1] ק. 14: 21.

455. יאָשזאָדן, ב. ופסידונים של משה יוסטמאן. אפיקורסים; בילדער, סצענקעס, פערלעכענישען, טיפּען, נפשות און פארשווינדלעך פון דער יודישער גאס. ווארשע, וניטליין, 1928. 165, [1] ק. 15: 21.

456. יאשיענסקי, ברונו [Bruno Jaszinski]. כ'פארברען פארוו; [ספור]. מיט דער דערלויבניש פון מחבר איבערגעזעצט ש. 5. שניידערמאן. באנד 1. ווארשע, נייע וועלט, 1929. 211, [1] ק. 13: 19.

457. לאנדאן, דזשעק [Jack London]. דער ים-וואַלף; [ספור]. פון קעגנזיג ז. מ. בלאט. ווארשע, יערובעסזאן, 1929. 237, [1] ק. 14: 21.

458. לאנדאן, דזשעק [Jack London]. פארשטריקט; [ספור]. אידיש—5. ר. קיעו, קולטור ליגע, 1927. 31, [1] ק. 13: 18.
= שול און פיאנערן ביבליאטעק נר. 27.

459. לודוויג, ראובן. געזאמלטע לידער. צוזאמענגעשטעלט פון רוואל לודוויג און אנשרן לעוועקס. ניו יארק, (דפוס גרויזעל), 1927. [2], 292 ק, חסונת המחבר בהיותו בן עשרים. 14: 21.
לספר נכנסו גם 3 ספורים 31 רשימות של לודוויג.

460. ליכערמאן, חיים. ליטערארישע סילעקטן. נויארק, אידיש לעבן, 1927. 160 ע. 14 : 22.

התכן: ג. בראנדעס. - ר. מ. רילקע. - ב. שץ. - א. רייזען. - דר. חיים זשיטלאווסקי. - א. מ. ליליען. - דער ענין אלגין. - אידישיון און פראלעטקולט. - קונסט און סעכנישע דעמאקראטיע. - קריטיק.

461. ליכטשטיין, א. ח. יונה בן אסתר; (ספור היסטורין). ווארשע, ראקאווסקי, 1929. 31, 111 ע. 14 : 21.

462. לעווין, שמואל. געזאנג פון דורות; (ראמאן). טייל 1-2. 2 כרכים. ווארשע, בושאזא, 1928. ע' 1-254, 121, 255-542, 111 ע. 14 : 20.

463. לעמאן, [מאיר]. דער חרם דרבינו גרשם; א היסטארישע ער-צעחלונג פון ומאיר לעהמאן. בעארכייטעט פון ר. מ. פרידמאן. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, 1928. 92 ע. 14 : 20.

464. מאפא, אברהם. אהבת ציון, אדער אסנון ותמר. איין זעהר אינ-טערעסאנטער ראמאן פון דעם אמאליגען יודישען לעבען אין זייער פאטערלאנד. געשריבען אין העברעאישער שפראכע פון ... אברהם מאפא. איבערזעצט אין זשארגאן פון ג'ר. אויס דובנא. פשעמישל, פרוינד, 1929. 202 ע. 14 : 21.

465. מענדעלע מוכר ספרים. די אלטע מעשה און ספר הכהמות. צוויי ערצעחלונגען פון מענדעלע מוכר ספרים (ש. י. אבראמאוויטש). ניו יארק, היברו פאבלישינג קא., 1927. 115 ע. 13 : 19.

466. מענדעלע מוכר ספרים. דאס ווינשפיינגערל. (מאת) מענדעלע מויכער ספארים (ש. י. אבראמאוויטש). קיעוו, קולטור ליגע, 1927. 213, 111 ע. 15 : 23.

467. מענדעלע מוכר ספרים. מענדעלעם עפאכע; אנטאלאגיע צונויפ-געשטעלט פון מענדעלע מויכער ספארים ווערק י. יאכוינסאן. קיעוו, קולטור ליגע, 1927. 198, 111 ע. 17 : 23.

בסוף הספר פרוש המלים העבריות.

468. מענדעלע מוכר ספרים. דער פרויוו (פון) מענדעלע מויכער ספארים. (א פיעסע ציוגעפאסט פאר דראסקרויוו פון רעזשיסער כ. שמואלין). אונטער דער רעדאקציע פון הענעך קאזאקעוויטש. כארקאוו, געזקולט, 1927. 62 ע. 13 : 17.

= געזקולט-ביבליאטעק 3-4.

469. נידום, לייב. פון וועלט-פארנעם. ווארשע, ברושאזא, 1928. 234,

[3] ק. 14 : 20.

== אלע ווערק, באנד 6.

האכן: באַדלער, שארל: בלומען פון שלעכטס:—אנטאלאגיע פון דער פראנצויזישער ליריק; — פון דעם וועלט-פארנעם (איבערדיכטונגען פון פארשידענע ווערק).

470. סינאַל, א. די בלע פון 3 חתנים; פארם אין 3 אקטן. ווארשע,

נאלדפארב, 1929. 48, [1] ק. 15 : 22.

471. סינקלער, אייפּטאן [Upton Sinclair]. ווער איז דער פארברעכער ...

[מחזה]. ווארשע, שקלאר, 1929. 27 ק. 14 : 21.

עם הקדמה מאת ש. ל. שניידמן.

472. סענאַלאָוויטש, ז[יסמאן]. אלע ווערק. ווארשע, ברושאזא, 1929. 22:15.

באנד 3 : קרימער נעכט; [ספור]. 336 ע.

באנד 5 : ראמאנטישע יארן ... עפאכע—שילדערונג. 213, [1] ע.

באנד 7 : -לידער פון נעכטען. ראה ק. ס. שנה ו' ע' 241.

באנד 13 : אנטאָשע און אנדערע; [ספורים]. 269 ע.

באנד 14 : די ווילדע צילקע; ראמאן. 234, [1] ע.

באנד 15 : רויך פון א ליולקע; נאוועלן. 263, [2] ע.

באנד 16 : די ברידער נעמזאר; ראמאן. 306, [1] ע.

באנד 17 : סענטימענטן; [ציורים]. 236, [2] ע.

473. עווערס, האנס היינץ [Hanns Heinz Ewers]. וואטפור; א פאר-

וויידערטער ראכאן אין שטיקער און פארבן. יידיש: ערים עריק. טייל 1—2.

ווארשע, ברושאזא, 1928. XII, 261, [1]; 304 ק. 14 : 21.

עם הקדמה מאת מאקס עריק.

474. עליאשעוו, איזידאר. אונטערן-ראד. [פון] בעל מחשבות דר.

איס. עליאשעוו. (Imp. d'art Voltaire, Paris), 1927. [8], 416-7 ק. 15 : 23.

(געזאמלטע שריפטן, באנד V.)

עם חמונת המחבר ופכסימיליה. המ'ל: י. ל. פרץ-פאריין (ניו יארק) בעל מחשבות קאמיטעס (בערלין). כולל מאמרים פובליציסטיים שנכתבו משנת 1915 עד מות המחבר, מהם 2 מאמרים מעובדו של המחבר: "סאן-רעמא" ו"דייטשלאנד".

הדרך הזה, האחרון של כל כתיב בעל מחשבות שיש בדעת הועד להוציא, יצא לפני שאר הכרכים.

475. ענטיין, י[ואל]. אידישע פאעטן; האנטבוך פון אידישער דיכטונג

צוזאמענגעשטעלט (מיט אן ארוינפיר, אפטייטשונגען, באסערקונגען און ביאגראפיש-

קריטישע נאטיצן) פון יואל ענטון. טייל 1-2: ניו יארק, פאלקשול ארגאניזאציע
פון אירוש נאציאנאלן ארבעטער פארבאנד און פועלי ציון, 1927. 300, [2];
318 ע. 14 : 21.

התכן: חלק א: פאלקס-לידער. - פאלקס דיכטער: ש. עשטינגער, א. ב.
גאלאבער, ב. בראדער, וו. זבארושער; ש. בערנשטיין; מ. גארדאן; י. ל. גארדאן; א.
צונזער; א. גאלדפארד; מ. מ. ווארשאווסקי; פ. זאמאשטיין. - טעאטערדיק-דעקלא-
מאטארישעס: א. גאלדפארד; י. גארדין; ש. שמולעוויטש; ש. אנסקי; א. גאלדפארד;
י. גארדין; ה. ד. נאמבערג; מי. קאפלאן. - די ליריקער: מ. ליווי; י. ל. פרץ; ש. פרוג;
ד. פרישמאן; מ. ברכה; ז. קניזשניק; יהודית; ח. ג. ביאליק; א. רייזען; ל. יפה; ה. ד.
נאמבערג; ב. שאפיר; פאולא ר.; י. פראפוס; ש. רייזען; חלק ב: ש. אנסקי; ג.
זעליקאוויטש; מ. וינשעווסקי; ע. סמאלענסקי; ש. הורוויטש (ליטוויץ); א. מ. שארקאנסקי;
מ. ראזענפעלד; י. יפה; ד. עדעלשטאדט; א. ל. וואלפסאן; ד. גאלדשטיין; יהואש; י.
מארינאו; א. ליעטין; י. באוושאווער; ש. ז. רובין; י. אדלער; ה. רויזענבלאט; פ. מ.
ראסקין; ש. קאטלער; י. בלוס; אב. וויקטאר.

476. עסעלין, אלטער ופסידונם של ארע סערעברעניק. קנורין;
[שירון]. שיקאגא, שטיין, (1927). 96, [4] ע. 16 : 24.

477. פינק און דרייסיג לעצטע טעאטער לידער. 35 לעצטע טעאטער
לידער פון "סמבטיון" און "אזאזעל" ... ווארשע, (רפוס פערער), 1929. [51], 14-16,
6, [2], 7, [9], 8, 8, 8 ע. 15 : 22.

478. פעלדמאן, אהרן. דורך טעג און נעכט: ניו יארק. צוואמקע, 1927.
171 ע. 15 : 23. כולל 35 ספורים.

479. די פרייליכע סדר-נאכט; א אילוסטרירטע זאמלונג. ערציוולונגען,
נאוועלען און לידער. ווארשע, רעזניק, 1927. [14] ע. 16 : 24.

480. פריימאן, א. קאווקאזער ליבע; אפערעטע אין 3 אקטן. פון א.
פריימאן. מוזיק פון פרץ סנדלר. ווארשע, גאלדפארב, 1926. [53], [1] ע. 15 : 22.

481. צווייג, סטעפאן [Stefan Zweig]. דערוואכונג. אוטאריזירטע איבער-
זעצונג פון דריטש ח. בראקאזש. ווארשע, בזשאזא, 1928. [185], [1] ע. 14 : 21.

482. קאברין, לעאן. געזאמעלטע ווערק. ווארשע, בזשאזא, 1929. 21 : 14.
באנד 1: אָרע די באָרד; ראמאן. 279, [1] ע.
באנד 2: די נייע אדם און חיה; (א ראמאן פון דער היינטיקער צייט). 384 ע.

483. קאָהן, יאָסל. שטאַט; [שירון]. (נוואַרק), יונג קוונער, (c1926). [16],
203-7, [2] ע. 15 : 21.

המחלקות: אמעריקא. - מעש און ליבע. - בויעריי. - מיט ויד.

484. קאראלענקא, וו[לאדימיר] ג[אלאקטיאנאוויטש] Vladimir Galaktionovich Korolenko. קינדער פון קעלער. אידיש 5. ר. קיעוו, קולטור ליגע, 1927. 39, [1] ע. 13 : 18.
- = שול און פיאנערן ביבליאטעק. נר. 25.
485. קורץ, אהרן. פלאקאטן; ושירים. ניו יארק, אידיש לעבן, (c.1927). 79, [1] ע. 21 : 29.
486. קעלערמאן, בערנהארד [Bernhard Kellermann]. די ברירער שעלענבערג; ראמאן. פון יידיש 8. ב. ווארשע, קולטור ליגע, (1929). 480 ע. 14 : 20.
487. ראוויטש, מלך. די פיר זייטן פון טיין וועלט; ושירים. ווילנע, קלעצקין, 1929. 127 ע. 14 : 20.
488. ראזענפעלד, יונה. ער און זיי; א מאג בוך פון א געוועזענעם שרייבער. ניו יארק, יונה ראזענפעלד קאמיטע, 1927. 268 ע. 14 : 21.
489. ראזענפעלד, יונה. קאנקורענטן; (דערציילונגען). ווילנע, קלעצקין, 1929. 276, [1] ע. 14 : 21.
- געקליבענע ווערק, III. — את הקודם ראה ק. 8. שנה ו' ע' 515.
490. ראטשטיין, ש. כוואליעס; (ערצעהלונג). ווארשע, ישרון, תרפ"ט. 128 ע. 14 : 21.
491. ראקער, רודאלף [Rudolf Rucker]. הינטער שטעכנע דראהט און גראמעס; עראינערונגען פון דער קריגס געפאנגענשאפט אין ענגלאנד. אידיש פון א. פרוםקין. 2 כרכים. ניו יארק, רודאלף ראקער שריפטען, קאמיטעט, 1927. 400 ע. תמונת המחבר; 415 ע. 14 : 21.
492. רייזען, אברהם. ניו יארקער נאוועלן. (נייע זאמלונג). ווילנע, קלעצקין, 1929. 330, III ע. 14 : 20.
- (אלע ווערק פון אברהם רייזען). ראה גם ע' 73 מספר 247.
493. שאפירא, מ. אין ערשטן יוגנטהייז; צען קאפיטלען פון אונזערע טעג. בארקאוו, צענטראלער פעלקער פארלאג, 1929. 83, [1] ע. 13 : 18.
494. שלום עליכם. פונם יאריד. (בוך 1—2) [פון] שאלעס אלייכעם. מאסקווע, שול און בוך, 1927. 146, [1] ע. תמונת המחבר; 157, [3] ע. תמונת המחבר ואשתו, פכסיטיליה. 15 : 23.
- את הספר בעברית בשם 'חיי אדם', ראה ק. 8. שנה ד' ע' 256 מספר 1068.

495. שניאור, ז[אלקינד]. שקלאווער אידען; נאוועלען. ווילנע, קלעצקין, 1929. 337 ק, תמונת הסוכה. 14 : 21.

התכן: ערשטער טייל: שקלאווער אידען; 15 נאוועלען. — צווייטער טייל: די עמאפעס פון לייבע-האָרב, עלף נאוועלען.

יז.*. ספרות ערבית — יהודית.

496. יהודה בן שמואל הלוי, לשבת זכור מי כסוך שרח ולשון להר' יהודה הלוי. בגדאד, מטבעת אל' וטנייה אל' ישראלית, תרפ"ו. 28 ק. 16:11. שיר לפורים עם תרגום עברי אחרי כל בית ובית. סימן השיר הוא: א"ב, אני יהודה הלוי הקטן ברבי שמואל הלוי, א"ב.

497. ספור קצת בנת רבי עקיבה ז"ל אל' מדבורת פי פסיקתא רבתי כ"י. בגדאד, דפוס אלישע שוחט, תרפ"ו. 20 ק. 15 : 20. במוף עוד שלשה ספורים קטנים: אל' חמאר גמרגלי, אל' קנמד ואל' זבוב, אל' ינדעי יפצח כלאמו.

498. צמח, דאוד ס. אסתאל אל' דאודייה אקוואל עלמיה קסם תאלת ויליהא שירים עבריים לראת אל' מואלף ... בגדאד, מטבעת אלישע שוחט, תרפ"ט. 16 ק. 10 : 15.

499. צמח, דאוד ס. כתאב ורור אל' דאודייה מלאחי ארבייה קטף ותרחיב ותעריב ותאלף דאוד ס' צמח. קסם אל' אוול, בגדאד, מטבעת אלישע שוחט, תרפ"ו. 28 ק. 14 : 21. עם תמונת המחבר. — משלי חכמה וספורים לבאור דברי מוסר שבתנ"ך ושל חז"ל.

יח. ספרות יפה לרעיות על נושאים יהודים.

500. Ash, Shalom. Petersburg; Roman. [By] Schalom Asch. (Übertragung von Siegfried Schmitz.) Berlin, Zsolnay, 1929. 446, [2] p. 12 : 19.

(Schalom Asch: Vor der Sintflut; Romantrilogie I. Roman).

501. Delmont, Joseph. Juden in Ketten; Roman. Leipzig, Grunow, (c1929). 385 p. 13 : 19.

502. **Donath, Oskar.** Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století. Díl II: Od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné. Brno, Nákladem vlastním, 1930. 1 p.l., 282, [1] p. 16 : 24.

המחבר פרסם ב־1923 ספר על ייִהודים ויהדות בספרות הציִכית של המאה ה־19. בכרך השני של הספר הזה, המונח לפנינו, ואשר ממשיך את ההרצאה מירוסלב ורכליצקי עד הזמן הזה, שנה המחבר במקצת את תכנית הספר. הוא איננו מסתפק לתת לקוראיו את החמר מן הספרות הציִכית הנוגע ליהודים, הוא מוסר גם סקירה על השתתפות היהודים בספרות הציִכית: החל מן הלוחות של כל שנה ושנה אשר הפיצו ראשונה היהודים הציִכים בעירה ובכפר למען הפיץ את השפה הציִכית בין היהודים דרך צגורות יהודיים—ליתורגיים וכלה בעתונות המתבוללות ובעתונות הציונית המופיע כעת בשפה ציִכית. הספר מכיל גם את הביוגרפיות של הסופרים היהודים שהשתתפו או שמשתתפים בספרות הציִכית.

503. **Eliezer ben David, pseud. [Guido Bedarida].** Un intermezzo di canzoni antiche, da ascoltarsi quand'è Purim, composto da Eliezer ben David. E ad allegrezza delli sigg. ri israeliti di questa nostra nazione dalla Compagnia del teatro ebraico recitato, cantato & suonato, addi 6 marzo, ch'è Purim sciuscian. Livorno, (La Rassegna mensile di Israel), 1928. 34 p. 17 : 23.

"Questo entremès, o intermezzo all'uso di Spagna, è scritto in ebraico—livornese."

י. 31—34 באור בטויים ...

504. **Fleg, Edmond.** The Jewish anthology; translated by Maurice Samuel. New York, Harcourt, (1925). VII p., 2 l., 3—399 p. 15 : 23.

505. **Hatvany, Ludwig.** Bondy jr.; ein Roman. München, Drei Masken Verlag, (1929). 3 p.l., 634, [1] p. 12 : 20.

506. **Landstone, Charles.** The Kerrels of Hill End. London, Murray, (1929). 364, [2] p. 13 : 19.

*507. **Levy, Sarah.** O mon goye; roman. Paris, Flammarion, 1928. 281 p. 12°.

508. **Lewisohn, Ludwig.** Das Erbe im Blut; Roman. (Übersetzt von Gustav Meyrink.) Leipzig, List, (1929). 311 p. 13 : 20.

תרגום הספר "The island within". את המקור ראה ק. ס. שנה ו' ע' 243.

509. **Lewisohn, Ludwig.** Vérité et poésie. Traduction de Régis Michaud et Franck L. Schoell. Paris, Boivin, (1929). xv, 280 p., port. 14 : 19.

(Ecrivains et penseurs américains; collection publiée sous la direction de Régis Michaud.)

קטעים נבחרים מספריו אלה : Up stream, Mid-channel, Creative life, Cities and men, The drama and the stage, Israel, Roman summer.
עם הקדמה מאת המתרגם.

*510. Lissauer, Ernst. Das Weib des Jephta; Drama in drei Akten. Berlin, Oesterheld, 1928. 44 p. 8°.

511. Lunel, Armand. Nicolo—Peccavi; oder, Weltgeschichte in Carpentras; ein tragikomischer Roman. (Aus dem Französischen von Lina Frender.) Berlin, Welt-Verlag, 1929. 285 p., 1 l. 13:19.

512. Meunier, Mario. Récits sacrés de l'Ancien et du Nouveau Testament. Paris, Librairie de France, 1929. 4 p. 1., [11]—296 p., 2 l. 13:18.

על המעמדות : "8. édition".
חזרה פשוטה על המספר בתנ"ך (174 ע') ובברית החדשה (100 ע'). נספח מפתח השמות והעניינים.

513. Opatoshu, Joseph. Der Aufstand; ein Roman von Opatoshu (Aus dem Jidischen von Siegfried Schmitz). Berlin, Welt—Verlag, 1929. 191, [1] p. 13:19.

514. Orvieto, Angiolo. Il vento di Sion; canzoniere d'un Ebreo fiorentino del cinquecento. Firenze, Casa editrice "Israel", 5688—1928. 2 p. 1., [7]—202, [1] p. 15:21.

515. Paraf, Pierre. Quand Israël aime. Paris, La Renaissance du livre, (1929). 2p. 1., [7]—247, [1] p. 12:19.

מכיר : Marquisé d'Israel.— Le chœur à trois voix.— Le général von Morderburg.— La rose du Sinaï.— La nuit de Palestine.

516. Peretz, I[saac] L[öb]. Z nieznanego świata. Opowieści chasydzkie i ludowe. Przekład z żydowskiego Samuela Wołkowicza. Przedmowa J. Schipera. Warszawa, "Safrus", n. d. x, 223 p. 14:20.

ההלך : I. Z cyklu "Opowiesci chasydzkie". Miedzy dwiema górami. — A moze jeszcze wyzej?—Wedrówka piesni. — "Hachnosath kalo". — Z opowiadania Johana—melameda: "Ten kto daje zycie — daje i na zycie. II. Z cyklu "Adam i Ewa". Milosc.— W izbie piwnicznej.— Nad przepascia.— W karetce pocztowej. III. Z cyklu "Opowiesci ludowe". Spowiedz.— Trzy podarunki. — Przymkniete oczy.

517. **Rappel, Anna**, Odgłosy serca; zbiór poezji i prozy. Warszawa, (typ. Korona), 1927. [53], 12 p., 11, 15:23.

החן: Elegje; Szkice wierszem; Bajki; Opisy; Palestyna; Proza.

518. **Richmond, Charles E.** A metrical version of Ruth and other Bible stories; by Charles E. Richmond. n. p., c1929, 1 p. 1, 5-58 p., port, 14:20.

519. **Roth, Cecil**, Iscariot. London, The Manrake press, 1929. 176 p., 12:19.

ספור היסטורי.

520. **Saphire, Saul**, The Caliph of Cordova; historical romance of Moorish-Spain during the golden age of Abdul-Rahman III. New York, Bloch pub. co., 1929. x p., 11, 204 p., front. 13:19.

את הספר בידיה ראה ק. ס. שנה ה' ע' 234.

521. **Welten, Heinz**, Belsazar: das Ende Babylons; Roman. Bilderschmuck von Erich Sturtevant. Berlin, Bong, (c1924). 277p., illus., pl. 14:21.

522. **Welten, Heinz**, Nebukadnezar, der König der Könige; Roman. Bilderschmuck von Erich Sturtevant. Berlin, Bong, (c1924). 285 p., illus., pl. 13:21.

"Roman aus den letzten Tagen Jerusalems".

523. **Аш, Шолом**. Дядя Мозес; перев. с еврейского под ред. С. Гехта. Москва, Земля и фабрика, 1929. 175, [1] стр. 14:21.

= [Собрание сочинений, т. 3.]

על העמוד השני של הערך: Scholom Asch. Onkel Moses.

524. **Аш, Шолом**. Мать; роман; перев. с еврейского Я. Слонима, ред. и примечания Д. Гликмана. Москва, Земля и фабрика, (1929). 295, [1] стр. 14:21.

= [Собрание сочинений, т. 7.]

Shalom Asch, Die Mutter: על העמוד השני של הערך:

И[саак] Нусинов: Шолом Аш: 16-5 ע'

את הספר בעברית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 432 סספר 1689; את הספר בגרמנית ראה

ק. ס. שנה ו' ע' 242.

525. **Бабель, И[саак Эммануилович]**. Блуждающие звезды; кино-сценарий (на тему романа Шолом-Алейхема "Блуждающие звезды"). Москва. Кинопечать, 1926. 76 стр., рис. 18:22.

526. Бабель, И[саак Эммануилович]. История моей голубятни; рассказы. 2-ое изд. Москва, Земля и фабрика, (1927). 63, [1] стр. 14:18.

היסטוריה: История моей голубятни.—Первая любовь.—Любка Козак.—Шенелев.—Конец св. Ипатия.—У батки нашего Махно.—Ты проморгал, капитан!

527. Бабель, И[саак Эммануилович]. Конармия. 3-ье издание. Москва, Федерация объединений советских писателей, 1927. 83 стр. 13:18.

ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 242 מספר 1064. — 13 ספורים על המלחמה הרוסית-פולנית משנת 1920. שהמחבר השתתף בה. מהם חמשה בעלי תכן יהודי.

528. Бенъ Неръ, Орамъ. Книга на воплигѣ. София, Иврия, 1928. 31 стр., портрет. 15:20.

529. Лещинский, Н. Старый кантонист; историческая повесть времен Николая Первого. 2-ое изд. Москва, Изд. автора, 1928. 187, [1] стр. 13:18.

530. Свирский, А[лексей] И[ванович]. Вечные странники. Москва, Земля и фабрика, (1929). 354, [1] стр. 15:21.

= [Полное собрание сочинений, т. 8].

11 ספורים ורומה אחת. 5 ספורים בעלי תכן יהודי:

В дни бесправия.—Мечты Фейге-Рейзеле.—Миллионеры.—Портной Хапкель.—В Одессе.

531. Хаит, Давид Маркович. Первая любовь Натана; рассказ. Москва, Огонек, 1928. 46, [1] стр. 11:15.

532. Шолом-Алейхем. Първата еврейска республика; споредъ истинското описание на единъ очевидецъ. Превелъ Р. Фъринъ. Шумень, Книгата е складирана у переводача, (1927). 87 стр. 12:16.

גרשון: Шолом-Алейхемъ.

533. Шолом-Алейхем. Скитальцы «Na Wenad»; роман «из серии "Блуждающие звезды"»... перев. с еврейского Я. Слонима под ред. Д. Гликмана. (Москва), Пучина, 1927. 262, [2] стр. 14:21.

יט. ספרות הכרע.

ביאליק, ח. נ. נדלת שלמה; שלש אנדות. ראה ע' 13.
נער; ירחון-לנערים ולנערות. ראה ע' 36.

534. קטריץ, מאיר. בן יחיד; ספור לילדי ישראל ... הוצאת הפריין
האקדמי בניו-ארק. [מנקד]. קישינוב, בדפוס ליברול, תרפ"ד. 21 ע. 12 : 15.
= ביבליותקה "חדות הילדות". ב.

535. קטריץ, מאיר. הזמיר נעמן; ספור לנערים ... הוצאת הפריין
האקדמי בניו-ארק. [מנקד]. קישינוב, בדפוס ב. ליברול, תרפ"ד. 16 ע. 12 : 15.
= ביבליותקה "חדות הילדות". א.

536. קטריץ, מאיר. לב מתנה ... הוצאת הפריין האקדמי בניו-ארק.
[מנקד]. קישינוב, בדפוס ליברול, תרפ"ה. 19 ע. 12 : 15.
= ביבליותקה "חדות הילדות". ג.

537. קטריץ, מאיר. קדוש השם; מעשה שהיה ... הוצאת הפריין
האקדמי בניו-ארק. [מנקד]. קישינוב, בדפוס ליברול, תרפ"ה. 17 ע. 12 : 15.
= ביבליותקה "חדות הילדות". ד.

עפר; ספרי מקרא לילדים. לזלח, 54-58. ראה ע' 20.
קפת הספר. חוברת קה"קמנ. ראה ע' 21.

538. שעכטמאן, נ. אפן נייעס וועג; קינדער פיעסע אין דריי אקטן.
כאקאו, צענטראל-ארט, 1928. 54, 111 ע. 12 : 17.
מחזה במגמה אתיאטיסטית.

כ. חנוך ודוראדה.

זוטא, ח. א. נסיון של תכנית ספרטת לסודי התניך בבית הספר. ראה ע' 15.
ירושלם. האוניברסיטה העברית. תכניות חוגי הסודים בפקולטה
למדעי הרוח. ראה ע' 16.

הסככי; ירחון לעניני החנוך הגופני. ראה ע' 10.
קרשנשטיינר, ג. סהות בית הספר העמלני. ראה ע' 22.
קרשנשטיינר, ג. מושג וחינוך באופי. ראה ע' 22.
שלזנסקי, ד. הילד והספר. ראה ע' 23.
תרכות. קובל. יובל העשר. ראה ע' 38.

539. לערער, 5. די מאדערנע אידישע שול. ניו יארק, מייזעל, 1927.
190 ע. 13 : 19.

540*. פאלקס שוהלען בוך. מאנראיא, אידישע פאלקס שולען, 1929. 118 ע.

541. קאזראן, ח[יים] ש[למה]. א שול אויף יידיש אדער אויף פויליש.
צו די עלטערן פון קינדער אין פאזשעכנע שולן. ווארשא, יידישע שול ארגא-
ניזאציע, 1926. 21 ע. 13 : 19.

542. Fischel, Walter. Die jüdische Pädagogik in der tannai-
tischen Literatur. (Berlin, Weidmann, 1929). p. [113]—136. 16 : 24.
Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und des
Unterrichts. XVII/2 1927, XVIII 1928 u. XIX 1929.
הרפסה מיוחדת מן

543. New York. Training school for Jewish social work.
Announcement: 1928—1929; 1929—1930. 2 v. New York, [1928;
1929]. 46 p., chart.; 56 p., chart. 15 : 22.

544. Towarzystwo kolonji wakacyjnych i leczniczych "Debina"
dla dziatwy zydowskiej. Lwów. Sprawozdanie 1927—28. Lwów,
typ. Jaeger, 1928? 30 p., pl., tab. 15 : 22.

כא. ספרי למורד.

ביאליק, ח. נ. דור דור וטופריו: סיכה יוסף ברדיצ'בסקי. — סיכה יוסף
לכנוון. — דור פרישמן. — ר' נחמן קרוכמל. ראה ע' 13.

545. גולדין, ח[יים] א[ליהו]. הצעיר הראשון (והצעיר השני) להוראת
השפה העברית למהגרים ... 2 כרכים. ניו יארק, היכרו פבלישניג קומפני, 1929.
80 ; 94 ע. 14 : 20.

השער גם באנגלית. מתוך הקדמת המחבר: "הצעיר הראשון" ו"הצעיר השני". הגם באמת
רק הוצאה חדשה ומתוקנה מן "הזמן הראשון" ו"הזמן השני".

546. [יטמן] ק. [ו]. טל אביב לקטנים; ספר למורד לשנה הראשונה.
ניו יארק, היכרו פבלישניג קאמפאני, 1929. [4] 113-12, [9] ע. 14 : 21.

9 הע' האחרונים הם: ימלון על פי הפרקים מעברית לאנגלית.
חזן, ח. א. תורת החבור והסדר של הלשון העברית. ראה ע' 115.
מגלות לבתי הספר. ראה ע' 17.

מורשה, ו. ט. שקורי חסתכלות בפיוסוקה. ראה ע' 19.

סילמן, ק. י. עברית חיה. ראה ע' 20.

547. פולק, י. ח. חמש דתלמידים; עם ציורים, שאלות ותרגילים לעבודה עצמית ומלון עברי אנגלי. מסדר על ידי י. ח. פולק. בראשית. ניוארק, חיברו פאבלישינג קאמפאני, 1929. 124 ע. 14 : 21.

548. פינקר, נ. ש. היסוד; קורס שלם לבתי ספר עברים בארבעה ספרים. ספר ראשון: קריאה וראשית למוד השפה. ניו יורק, בלון, תרפ"ט. 141, 60 ע. 12 : 19.

פינגס, נ. פרודור; דקדוק למתחילים ... ראה ע' 21.

פלסריון, ק. אסטרונומיה לכל. ראה ע' 21.

פֶּלֶר, י. חשבון המעשי. ראה ע' 21.

קיפניס, ל. ז. דיבוביק. ספירה. ראה ע' 21.

549. קפיטל, ש. ספר החשבון לבתי ספר עם ספרים. חלק א—ב. קובנה, פטשק, תרפ"ט. 62, III; 67, II; 15 : 23. ע. 15 : 23.
עם ציורים. התכן: חלק א: לשנת הלמודים הראשונה (בגבול מ"ד עד 100). חלק ב: לשנת הלמודים השנייה (בגבול 100-1000).

550. קצנלסון, יצחק. שפת אבות; אלף בית. בחשתתפות מ. טויכער. ורשה, אחיספר, 1929—תרצ"ז. 79, [2] ע. ציורים. 17 : 23.
בסוף הספר: 'אל המורים' מאת המחבר.

551. קרניאל, יוסף. השפה העברית בשמוש יום יום. שיחון עם מלון וקצור הדקדוק גרמני עברי ומאת יוסף בן ישראל קרניאל. פרנ, פלש, תרפ"ט. 93, II; 11 : 16. ע.

Carniol, Josef. Die hebräische Sprache im alltäglichen Gebrauch ... עם שער מיוחד בגרמנית

552. תומרוב, מ. מ. ואברהם גולד. תולדות ישראל לילדים; ספר לסוד ההיסטוריה העברית ולסוד ההוה בקשר עם העבר. ספר ג' וד' 2 ספרים. ניו יורק, הדור והיברו פבלישינג קאמפ, תרפ"ז—תרפ"ט. 14 : 21.

על השער של ספר ג' כתוב חלק שני. ספר ד' נקרא: תולדות ישראל לבני הנעורים. את הקורמים ראה קיט. שנה ד' ע' 155 מספר 694.
התכן: ספר ג: מכבוש הארץ עד מלוכת שלמה. II, [2], 126, V ע. — ספר ד: מן מלוכת שלמה עד שיבת ציון. [8], 175 ע. כל הספרים מצוירים.

553. באסטאמסקי, ש[למה] און מ[לכה] חיימסאן. דעבערוקס קלאנגען; כרעסטאמאטיש פארן דריטן דערניאר. 4 אויפלאגע. ווילנא, נייע יידישע פארשער, 1928. 237 ע. 15 : 23.

עס שער מיוחד בפולנית. — את הקודם ראה: ק. ס. שנה ו' ע' 106.

554. היילפערן, ס[אלק] און מ[איר] וויינרייך. פראקטישע גראמאר-טיק פון דער יידישער שפראך. צווייטער טייל. ווילנע, קלעצקין, 1929. 132 ע. 14 : 20.
חלק א' ראה: ק. ס. שנה ו' ע' 106.

555. מערימאן, מ. פארטוגעזיש ווידישער דערנבונד מיט א יידיש פאר-טוגעזישן ווערטערבוך ... ווארשע, גיטלין, 1929. 223, [1] ע. 14 : 20.

*556. ראָזאָ, שאַרל. דער שפּאַנישער דערער. אַ לייכטע מעטאָדע צו דערנען ליינענען, שרייבן און ריידן שפּאַניש פון פראַפ. שאַרל ראָזאָ, (פ. ז. ראָדריגעז). אונטער דער רעדאקציע פון אַלכסנדר האַרקאָווי.

El maestro espanol; metodo facil para aprender a leer, escribir y hablar el idioma espanol, por Prof. Saul Roso (P. S. Rodriguez). New York, Hebrew publishing company, 1929. 3 p. l., 200 p. front, port. 8°.

557. Golub, Jacob S. In the days of the Second Temple. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1929. 3 p. l., ix—xxv, 369 p., illus., maps. 14 : 21.

(Commission on Jewish education of the Union of American Hebrew congregations and the Central conference of American rabbis: The Union graded series; ed. by Emanuel Gamoran.)

ספר-למוד בשביל בתי-הספר היהודיים באמריקה. לספר נוספו 18 מפות ותרשימים להסברה וגם 76 תמונות. מהם גם תמונות של החיים בא"י בזמן הזה במדה שיש בהן בכרי להסביר את הענין. בסוף כל פרק ביבליוגרפיה למורה וביבליוגרפיה לחלמיד. בסוף הספר מפתח. הספר מצטיין בהדפסתו היפה.

558. Goodman, Paul. A history of the Jews. London, Dent, (1929). vii, [1], 152 p., port. 10 : 15.

(The Temple primers.) "Reprinted with revisions."

קצור תולדות ישראל. גרפס בפעם הראשונה בשנת 1911, ומאז גרפס פעמים אחדות. זוהי ההוצאה השלישית.

559. Schipper, Naftali. Dzieje żydów w Polsce oraz przegląd ich kultury duchowej. Zwiąży podręcznik do użytku szkolnego.

Wraz z mapą Polski. Część 1-2. 2 v. Lwów, Nakładem autora, 1926-27. 102, [2]; 118, [6] p. 15 : 23.

Czesc 1: Od przybycia żydów do Polski do XVIII. wieku. (Do panowania Sasow). 1926.

Czesc 2: Od panowania Sasow do r. 1914. 1927.

560. **Szyper, Natan**. Opowiadania i nauki z dziejów biblijnych dla dziatwy izraelickiej ... Część 1-5. 5 v. in 4, map. Lwów, Schipper, 1924-29. 48; 61, [3]; 67, [1]; 80 p., maps. 15 : 22.

חלק א' מהדורה י"ג, ב' - מהדורה ח'; ג' - מהדורה ה'.

561. **Szyper, Natan i Naftali Schipper**. Historia żydow oraz przegląd ich kultury od upadku państwa żydowskiego (r. 70) do końca wieków średnich (1492). Podręcznik dla szkoły powszechnej... oraz dla niższych klas szkół średnich. Lwów, Schipper, 1929. 65, [3] p. 15 : 23.

Willig, K. Methodische Schulgrammatik ... 117 פ' ראה

562 **Міренський, Б.** Червоне слово; читанка з української мови для єврейських трудових шкіл; упорядкували Б. Міренський, Н. Юр'єва, І. Заїка. Рік навчання III, IV. 2 т. Харків, (Центрвидав), 1928. 97, II, [1]; 160, [2], стр. 17:26.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

רעת; ספרי מדע. ד. ראה ע' 14.

563. לוין, יהודה צבי. תעודת השתלמות האנושיות; ספר כולל ששה חלקים מאת יהודה צבי לעווין. חלק ב': ודאיות ומפקות. ניו יורק, דפוס טריאו פרס, תר"ץ. 174 ע. 15 : 21.

חלק א' נדפס שם. תרפ"ב.

סקדונלר, דו. ר. פוליטיקה של מפלגת העבודה. ראה ע' 19.

מרכס, ק. הרכוש. ראה ע' 19.

פויכטה, י. ג. תעודת האדם. ראה ע' 21.

שטרן, ו. נפש התינוק עד לשנתו הששית. ראה ע' 22.

מאמרים וחקירות.

חבורי רבי יוס' טוב ליפמן הלר וכתביו.⁽¹⁾

רשימה ביבליוגרפית

מאת ישראל הילפרין, (ביאליסטוק, פולין).

רבי יוס' טוב ליפמן הלר, רב ועסקן צבורי חשוב במאה המ"ז-י"ז (1579-1654), שמש ברבנות בהרבה קהלות חשובות באשכנז ובפולין ושקד בכל מקום על חברת חיי הצבור. עם כל טרדותיו הרבות ועם כל הרדיפות והדלטוריות שעמד בהן בקשר עם עבודתו הצבורית עסק ריט"ל גם בספרות והעשירה בערכים חשובים שנתפרסמו ונתקבלו בכל העולם היהודי וכמו בשם אף על שם יוצרם. (חוספות יוס' טוב). ברעתי לתת בזה רשימה כוללת את כל חבוריו וכתביו המפורסמים שנרפסו בשמו ובעלום שמו, שנשתמרו בדפוס וככתב-יד בגנזי בתי-הספרים הגדולים, ושלא נשתמרו לגמרי, אלא שנזכרו, דרך אנכ, בספרי בני דורו. לשם הבלטת פעולתו הרב-גונית בספרות נעשה סדור המפרסם לפי מקצועותיהם. יצאו הכתבים הידועים שבאו במדור מיוחד.

I. חבורים פרשניים.

א. דפוס:

- (1) באור לבחינות עולם אשר לידעיה הבררשי, נרפס בעלום שמו, פראג, שנת-ח" 1598⁴. (64 דף עם המופס המפרש).

[עוד צונן Zur Geschichte und Literatur המבי לראות בהקדמת הספר את השם יוס' טוב ומלאו אחריו הח' ס. חוק בהערות לס' גל עד, פראג, תרט"ז, עמ' 68 ושניאור זקש: הלכנו, שנה ג. (ירושלים, תרכ"ז) מס' 15, דף 232. הספר נרפס עוד כמה וכמה פעמים בשלמות ובקצור, בשמו ובעלום שמו בפראג, לבוב, זיטומיר, פפדיא, וילנה, סדילקאב, ליק, ורשה. עין: ח.ד. פרידברג, בית עקר המפרים, אות ב, מס' 1106.]

- (2) צורת הבית, על תכנית בית המקדש לפי גבואת יחזקאל (פרקים מ"ח) פראג, שס"ב-1602, 24⁰.

(1) מתוך סוגרפיה אשר אחי בכתובים.

(2) [בשער הספר, בכל ההוצאות, נרפס: צורת בית המקדש. המערכת.]

והספר זכה אחר מותו של ריט"ל לעוד מהדורות אחדות פפרי"ם, תע"ד והורדנה תקמ"ט. כתב"יד אחד של ספר זה המיוחס לריט"ל עצמו נמצא באספ של ר"ד אופנהיים בבודל'נה באוקספורד (Neubauer, Catal. Bodlej. 2271,1). בשנת שפ"ה נתבקש ריט"ל ע"י חכם א' מלובלין לעבר את הפירוש מחדש על סדר הכתובים. ריט"ל מלא אז את בקשתו וגם שלח לו את הספר להדפיסו, (ריט"ל בהקדמה לספרו „מעדני מלך“ ו„לחם חמדות“), אבל כנראה לא נתפרסם.

- (3) הגהות לגבעת המורה, אשר לר' יוסף הלוי, פראג, שע"כ"י 1611. נר' יוסף הלוי פנה בספרו—השנות על ההקשים הפילוסופיים של הרמב"ם במורה נבוכים—אל חכמי פראג שיוסכמו עליו. ריט"ל לא הסתפק בהסכמה וצרף לו הגהות והקדמה. כיום הריחו יקר המציאות מאד. בארוכה ענן עליו: שניאור זקס (=חכם בארץ רוסיא), מקורות בארץ רוסיא, במאסף: ציון תרי"ב. חוברת שבט, עמ' 79-78 והשוה גם ווינר, קהלת משה, אות א' (פטרבורג, תרנ"ז) ס' 851].
- (4) תוספות יום טוב, פרוש על ששת סדרי המשנה, פראג, שע"ה"ו 17-1614. [כעבור שנים אחדות בשנות ת"ג"ד נדפסה מסגו בקרקא בסיוע מחותנו ר' שלום מעלזש מהדורה חדשה עם תוספות שסמנו בצורת יד על הגליון ומאז נדפס עשרות פעמים. עין בן יעקב, אות ת', ס' 2468 וכו'. ואף נתרנס מסגו לרוסית. כן נמצא במספריה העירונית בהמבורג בכתב"יד תרגום רוסי מתוך פירושו של ריט"ל על המשנה. במקום אחר מכטיח בשנת 1705 תאודור נמכויים, פרופיסור לתיאולוגיה וללשונות המזרח, לתרגם בין השאר את „תוספות יום טוב“. אינדנטיות אפשרית מאד. עין: שטיינשניידר, Catalog der hebräischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Hamburg, הסבורה, 1878. עמ' 64. השוה גם מאמרו: Christliche Hebraeica ב Zeitschrift für hebräische Bibliographie לשנת 97-1896, עמ' 124, 142. ר' משולם בר' יואל כהן צדק ערך אח"כ גם קצור מסגו בשם: „עיקר תוס' וריט" וגם הוא נדפס כמה וכמה פעמים. עיין: בן יעקב שם, ס' 2481 וכו' והשוה גם מ. ביבער. מזכרת לגדולי אוסטרא, עמ' 87].
- (5) מעדני מלך ופלאא חרופתא, פרוש כפול על הלכות הרא"ש, ח"ד (סדר נזיקין) פראג, שע"ט—1619.
- (6) מעדני מלך ולחם חמדות, פרוש כפול על הלכות הרא"ש, ח"א (ברכות, חולין, נדה, בכורות והליק), פראג שפ"ח—1628.
- (7) הגהות על טור וש"ע אבן העזר. נתפרסמו ב„חדושי הרשב"א (צריך לומר: הרמב"ן) על כתובות, ס"ק, תקכ"ה—1765.

במהדורות מאוחרות: „מעדני יום טוב“ וזכה עוד לכמה מהדורות. גם מסכתות בודדות נדפסו ממנו וגם נתפרסם בשורה שלמה של הוצאות התלמוד. בפרטות עין: בן יעקב.

ב. כתבי-יד.

- (8) טוב טעם, פרוש לפרושו הקבלי של רבנו בחיי בר' אשר על התורה.
[הזכירו מחברו כ, מגלת איכה, וברשימת כ"ו של חובב הספרים הפרגאי במאה ה"ח, הרב ר' דוד אופנהיים (המכורג, תקמ"ב, אות ב'). נמצא המפס של רבינו בחיי שעליו רשם ריט"ל את הערותיו. ברשימת כ"ו אשר בבית הספרים בודל'נה באוקספורד (Neubauer), אשר לשם עברה ספרית אופנהיים לא מצאתיו. יוסט בפרסטו את ת'כן, מגילת איכה" (Sulamith), שנה VII, כרך ב') לא ידע מציאותו של כח"י ברשימת אופנהיים ופנה לקוראים בבקשה להודיע לו ע"ד גורלו של החבור (שם, עמ' 143). אבל, כנראה, לא נענה איש. השוה גם בן יעקב, אות ט', מספר כ'. באוצרות חיים, מס' 5314 בא גם ספר נפתולי ר"ג טריווש, אשר על בחיי על התורה עם הגהות כ"ו של ריט"ל ואין ספק שנכתבו בקשר עם החבור שלפנינו.]
- (9) מעדני מלך ולחם חמודות, פרוש עין לעיל בספרי הדפוס מס' 5-6. כפול על הלכות הרא"ש, ח"ב. הזכיר מחברם: מעדני מלך. ברכות
- (10) מעדני מלך ולחם חמודות, פרוש פ"ד סי' כ"ד. וחולין פ"ג סי' ש"ד. כפול על הלכות הרא"ש, ח"ג. מגדלם אין לנו מושג.
- (11) ס' בוש יום-טוב, הגהות והשגות על ס' הלבוש לר' סררכי יפה. [הזכירו מחברו במגלת איכה, מקום שם יספר שבימי היותו אב"ד בפראג התחיל לחברו על סדר ארבעה טורים וגם במעדני מלך ופלפלא חריפתא (כבא מצויא, פ"א סי' ו') ושיג על ר' מררכי יפה ויעיר אנכי, "שאלו זה מכוונת החבור הזה. אבל בס', לבוש יום-טוב" מקומו. המקום יהא בעזרי להשלימו כאשר עם לבבי, וכדומה גם כבא בתרא, פ"ג סי' ר'. ודכרו חמודות, ברכות פ"ו, סי' ק"ד. הספר מובא גם בס', שפתי ישנים" לבן דודו הביבליוגרף ר' שבתאי בם, ובס' אליהו זוטא ורבא (חיד"א כשה"ג, ערך ה'ר). ברשימת אופנהיים נמצא על או"ח ואח"ע הכ"י גופא, שעבר אח"כ לספרית בודל'נה באוקספורד (Neubauer No. 741).]
- (12) באורים על תראב"ע, אשר על התורה.
- [כ"י אופנהיים באוקספורד (Neubauer No. 235) ולפי בן יעקב (אות פ, מספר 570) באים גם בסוף ספרו: "פרשת החדש" (כמעטות: "פרשת הכסף"), הנמצא גם הוא בכ"י אופנהיים, נמוקים על הראב"ע על התורה ומגלות ממנו. ותמוהים דבריו, מאחר שלא מצאתי את הספר ברשימת אופנהיים ובאוצרות חיים וברשימת בודל'נה, מקומות שם נמצא, וגם באוצרות'ם בסמנו לא יבא דבר על "נמוקים ומגלות" בסופו.]
- (1) החלק על או"ח נדפס בשני חלקים בווארשא. תרגומ-תרגומו. סתוך העתק כת"י של הרב ... ירדני. שיאה אנדיק קאלסרוא. המערכת.]

- (13) לָקַט שׁוֹשְׁנִים, עַל ס' עֲרוֹגַת הַבָּשָׂם בִּדְקֻקָּה, אֲשֶׁר לֹר' שְׁמוּאֵל אֲרֵכּוּלָטוּ.
[כ"י אופנהיים באוקספורד (Neubauer N. 2271,4).]
- (14) תּוֹרַת הָאֵשׁ, עַל תּוֹרַת הַטָּאֵת אֲשֶׁר לֹר' מִשָּׁה אִיסְרֵלֶשׁ (רמ"א) בִּנְי' הַלְקִים.
[מוכירו מחברו בתוס' יו"ט מכשירין, פ"ה, ס"י, ומוכא כשפתי ישנים
ובס' סולת לסנחה (חיד"א בשם הגדולים ע' ריט"ל) ונמצא ברשימת אופנהיים
וגם באוצרות חיים ושניהם—לקווים בחסר—נמצאים בבודלינה באוקספורד
(Neubauer N. 272-73). כסנין ספריו החשובים ביותר, אשר פרשו אלופי קראקא
על מצבתו, נמצא גם כה"י הזה ומכאן ראה על פרסומו והחשבתו היתרים.
ברשימת אופנהיים נמצא גם הספר, תורת הטאת' שעליו רשם ריט"ל את הרושיון.]
- (15) פִּרְשֵׁת הַחֹדֶשׁ, עַל הַלְכוֹת קְדוֹשׁ הַחֹדֶשׁ לַהֲרַמְבֵּים.
[מחברו מוכירו בתוס' יו"ט, ראש השנה פ"א, מ"ט; סנהדרין, פ"א, מ"ב;
נמצא באוצרות חיים ומשם כספרית בודלינה (Neubauer 631,1) ולפי בן יעקב
נמצא גם ברשימת אופנהיים ומצוי הוא, וגם הוא ראה כ"י עם ציורים.
(בן יעקב, אות פ', ס' 1236).]
- (16) הַגְהוֹת עַל כְּפִתוֹר וּפְרַח, אֲשֶׁר לַחֲרֵב אִישְׁתוֹרִי הַפְּרָח.
[לפי הערת ש. ז. ת. ה. בעיר הצדק ל"י. מ. צונץ עמ' 74: ואני ראיתי
אצל מחותני הרב ר' מאיר מינץ ז"ל הגהות כ"י סמ"ש של הרב תוס' יוס'
מוכ על גליון ס' כפתור ופרח לחרב אישתורי הפרח.]
- (17) הַגְהוֹת עַל אֲמָרֵי שֶׁפֶר לְמַהֲרִין שְׁפִירָא.
[באוצרות חיים בא מפס הספר שעליו רשם ריט"ל את הגהותיו והוא
נמצא כמוזיאום הכרימי (עמ' 609, Zedner)]

II. חבורים רבניים-שמושיים.

א. דפוס

- (18) שׁוֹת ס' יו"ד (עין גם ס' מ"ב) בס' צמח צדק לֹר' מנחם מנדל מניקולסבורג.
ס' א' ר' י"ח בתשובות גאוני בתראי, מזרקא, תקכ"ד.
ס' נ"ב, בפני יהושע, ח"ב, מאת יהושע בן יוסף, ר"ם בקראקא.
ס' כ"ז, בשו"ת הבי"ח החדשות סאת ר' יואל סירקיס.
ס' ז', בשו"ת איתן האורחי לֹר' אברהם הכהן רפופורט.

ב. כתבי-יד:

- (19) קִבְץ שִׁאלוֹת וְתַשׁוּבוֹת.
[מביאו ר' שבתי בס' בס' שפתי ישנים מס' כ', ולפיו כמה מן הביוגרפים
(הוק, י. מ. צונץ) והביכילוגרפים (וולף). עצם קיומו של קִבְץ שׁוֹת לֹר' יואל
סתקבל על הלב, אבל אין לנו כל מושג ע"ד גודלן.]

(20) דרכי הוראה, בדבר הוראת אסור והתרופה ופסקי דינים כשיש מחלוקת הפוסקים.
[מביאו ר' שבתי בס בשפת יושנים, אות ד' מס' 45, ומוסיף: חבור יפה
כ"י בפראג, ולפי בן יעקב, אות ד' מס' 488 נקרא גם: כללי הוראה].
(21) סדר שא"ל גמין.

[כ"י אופנהיים נמצא בבדלינה באוקספורד (Neubauer 808,1)]

III. דרוש.

א. דפוס.

(22) דרשה, שדרש ב"ר חיי שרה להעצר מגפת החלד. פראג, שנת ההדפסה חסרה.
[קויפמן (Die letzte Vertreibung der Juden aus Wien und Niederösterreich)
עמ' 16] קובע על סמך תעודות בדבר המגפה ששנת ההדפסה החסרה היא
שפ"ו. בכלל מוטלת עדין בספק מציאותה כחוכרת מיוחדת. פרידברג
בליקסיונו הביבליוגרפי (בית עקד הספרים, אות ד', אנטורפן, תרפ"ט) אינו
מביאה לגמרי וגם לפי בן יעקב המביאה (אות ד', מס' 533) הרבר עוד טעון
עיון. נראית נכונה סברתו של צונץ (Zur Geschichte und Literatur עמ' 296)
שאין זו חוכרת מיוחדת, כי אם חלק מהוצאת ארחות חיים בתרגומו היודי
של רימ"ל שנדפסה בפראג, שפ"ו (עין בסיומה להלן), והיא הדרשה אשר בראשה.
(23) דרוש חרושי לבנה של מעוט הירח. וילנה, תרכ"ו, 80, 60 עמודים.
[נדפס בבית הדפוס של ר' ש. י. פין ור' אברהם ראזענקראנץ ע"פ כ"י
שנמצא אז ברשותו של הרב שמריהו צוקרמן. י. מ. צונץ (עיר הצדק עמ' 103),
משער, שמא ג'קח דרוש זה מתוך הספר פרשת החדש (עין לעיל, חבורים
פרשניים, כתבי-יד מס' 15, ולא נראה ל"ן].

ב. כתב-יד.

(24) קבץ דרשות (?)

[י. מ. צונץ (עיר הצדק עמ' 103) בדברו על דרוש חרושי לבנה כותב,
„שחזקת מספר גדול הכולל דרושים הרבה" של רימ"ל ואינו יודע מנין לו
זה, כי הספר היה לעיני ואין כל זכר לזה והוא גם סותר את עצמו (עין
במ"י הקודם). עצם ההשערה שהתקיים או שמתקיים קבץ דרשות של רימ"ל
מתקבל על הלב, אבל זוהי השערה גרידא ואין לה סמכים ממשיים].

IV. סליחות ומגילות.

א. דפוס.

(25) אנוסה לעזרה עדין, מתארת את הראגות והחששות שמלאו את לב
היהודים בפראג כפרוץ בה המרד ב-22 למאי 1618.

26 ארכו הימים ותלאה רבתה, על פחד התושבים בשעת הקרב על ההר הלכן בקרבת פראג (8 נובמבר 1620), על סכנת הפרעות שרחפה על ראשי היהודים מפני הניסות והגנות המפליאה ע"י גרודי המלך. יהודי פראג קבעו את יום הגנתם, י"ד חשוון, ליום סליחה מדי שנה בשנה.

27 פולין ארץ מלוכה, דברייסליחה נספחים לקטע של סליחה לר' אליעזר בן נתן. 28 אלה אזכרה בדמעות שלי (אתכ"ש) מספרת את בלחות הפרעות סגורות ת"ח ות"ט. המנהג לאסרה גם ביוח"כ אחר אלה אזכרה של הרוגי המלכות. 29 אל מלא רחמים, הזכרת הנשמות של הללי ת"ח ות"ט.

30 מי שברך, לאסרו בשבת כנגד השיחה בשעת התפלה.

31 יום העשרים בסיון קדושים היו, סתארת את מיתתו המרגית של הגאון ר' יהואל ראש ישיבתה של נמירוב שרוצחו נוצרי הרגו במקלו סוּך לכית החיים, שלשם כרח עם אמו במחשבה שאם יהרגום יבאו ע"פ לקבורה. סליחה בודדת זו נמצאה ע"י ג. ליטוונסקי ונתפרסמה על ידו במפרו קורות פודוליה, אודסה, תרנ"ה. עמ' 45 § 53 וגם ע"י גורלנד חוברת ה' לקורות הגזרות על ישראל, אוצר הספרות, הוצאת ש. א. גרבר, שנה ד', קראקא, תרנ"ב, עמ' 438-39.

32 סגלת איבה, רשימה אוטוביוגרפית סקיפה שנות שני-ת"ד, ברסלוי תקע"ח. [הכן המגלה נתפרסם ע"פ כ"י ע"י יוסט ב VII Sulamith, כך ב'

(1) אחדות סהן נתפרסמו גם לחוד: את ב"ש ה. י. גורלנד, לקורות הגזרות על ישראל, חוברת א' פשמיסל, תרס"ז, עמ' 26-32 ובהזכרת שיצאה באודסה, תרנ"ג, ע"י ד. כהנא, עמ' 59 באו בה תקונים אחרים. אס"ר: וששטין, דברי חפץ מפנקסי הקהל בקראקא מאסף, חלק א' עמ' 10, § 7 ועוד נוסחאות אחדות ע"י ה. י. גורלנד, לקורות הגזרות על ישראל, חוברת א. עמ' 9-10. סו"ש כרך: גורלנד, לקורות הגזרות על ישראל, אודסה, תרנ"ג והאנעס בתולדות הפוסקים, ערך דרכי הוראת, (רוטיל) עפ"י העתקה, שמצא לפי דבריו שוב לונדוני בספרית אוקספורד והדפיס בספרו, ויעש אברהם.

קמ' 141-155. על פיו בפרוסים בצרפתית ע"י כרמולי ב II Rev.-Orient, קמ' 289 ולפי כ"י אחר ב Sabbathblatt שנת 1845 קמ' 135-193 ע"י זינגר. לפי המלואים של בן יעקב נדפסה החוברת בפעם הראשונה לא בכרמולי תקע"ח, כי אם בשקלוב תק"נ. המגלה זכתה עוד לכמה וכמה דפוסים בשם „מגלת איכה הנקרא כום ישועות" וינא, 1851 ו1862; בצרף תרגומים לאירית וילנה 1864, ורשה 1880; בתוספת-מעשה מזויפה מיוחסת לשמואל בנו של ריט"ל, וילנה 1880, מונקאטש, 1895 ו1897. עין שטיינשניידר: Die Geschichtsliteratur der Juden פפר"ם 1905, קמ' 118 Cat. Bodl. 1851. סן התרגומים האיריים יש להזכיר ביוחד את תרגומו של הסופר העממי אייזיק מאיר דיק שהופיע בדפוסו של דבורזשן בוילנה, בשם „ספורים מהגאון בעל תוספות יום-טוב ז"ל", עין: ריוזין, לקסיקון. ערך: דיק. על כל זה יש עוד להוסיף, שבשנת 1907 הופיעה המגלה עוד ע"פ הוצאת כרמולי, תקע"ח בתרגומו האשכנזי של י. ה. מורא, בהוצאת L. Lamm בכרלין ובזמן האחרון נתפרסמה עפ"י כ"י ישן ע"י כהנא ב"ספרות ההיסטוריה הישראלית" ח"ב, ורשה 1923, קמ' 90-275. סברתו של לונשטיין (Miscellen. Zeitschrift für Jüdische Literatur, Jahrgang 14, 1910, 105 קמ') גם בצורת שיר בחרוזים — מוטעת. נייבויער רשם בשעתו ב. Cat. Bodl. 2209 כ"י הנמצא בספריית אוקספורד בתור עבוד יודי, בחלקו חרוז של מגילת איכה. על סמך הדברים האלה שהביא שטיינשניידר (Geschichtsliteratur שם) בשמו של נייבויער למד לוינשטיין, שמגלת איכה נמצאת גם בצורת שיר בחרוזים ובנה אותה ברשימת השירים ההיסטוריים. מדבריו של מ. ערוק: די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור, פרק ה', שחקר וברק את כה"י לרגלי השערה אחרת מתברר, שזו רק תרגום. נייבויער טעה והטעה כנראה מפאת החקרם בחרוזים הנמצאת במגלת איכה בטופס היודי כמו בטופסים העבריים.]

V. כתבים יודיים

א. דפוס.

- (33) ברית מ"ח, דיני מליחה והדחה, פראג, חש"ד, 20, 1 דף. ועוד כמה וכמה פעמים עם חוספות שונות בקראקא, אמסטרדם, אלקסנדין, פוירא ווילנה, עין בן-יעקב בסומנו שם.
- (34) תרגום יודי של ארחות חיים ודרוש שלו בראשו, פראג, שפ"ו-1626, 40, 20 דפים.

(1) [שתי ההוצאות האלה עם תרגום גרמני; כמו כן יש להוסיף עוד הוצאה: ברעסלוי, תקצ"ח-תקצ"ז עם תרגום גרמני של H. Miro, שנדפסה עברית וגרמנית ככתבה עמוד מול עמוד. המערכת].

לפי קויפמן (Die letzte Vertreibung עמ' 16) נתרגם גם הדרוש לאירית. ויש עוד לפקפק בזה, עין בריעקב וגם פרידברג: בית עקד הספרים בסיסניהם שם. הספר נדפס עוד במקומות שונים כמה וכמה פעמים.

ב. כתב יד.

(35) מגילת איבה (?)

מקם עריק (די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור פון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה תקופה, ורשה, 1928 פ' ח') בעמדו על מגלות-המשפחה היהודיות ועל המופסים היודיים של מגלת איבה משער שריט"ל קעצמו תרגמה גם ליודית בשכיל הנשים שוריעתן בלשון הקודש היתה בכל אופן קלושה, כמו שתרגם גם את ספר הסומר המפורסם ארחות חיים ודיני מליחת הבשר (עין בסימנים הקודמים). על יסוד פרטים מרובים מקומיים ומכניים, שאינם בהוצאה העברית ונמצאים בכ"י אחד שכאוקספורד (אופנהיים 1703 / 711) רוצה עריק למצוא בו את תרגומו של ריט"ל. עם כל היות השערתו בדבר זהות תרגומו של ריט"ל בלתי מבוססת, כפי שהכיר גם בעצמו, מן הראוי כאן להטעים שעצם ההשערה שריט"ל תרגם את מגלת איבה ליודית קרובה לאמת ואנו מוצאים לה מסוכים גם במקומות אחרים.

כן נמצא תרגום כזה גם לפי א. צ. קאצנלבוין ב"תולדות יוס"טוב" המצורפים למגלת איבה שיצאה על ידו (וילנה תר"ם, עמ' 56. ה' י"ג; אנב זוהי ההוצאה בה נדפסה תוספת-המעשה מאת בנו שמואל כביכול) והוא נשמר בכ"י בספרייתו של ד"ר גלינק בוינה, שנתנו בסתנה לחרב אפרתי מויטבסק (כנראה, מחבר הספר "תולדות אנשי שם" ורשה, תרל"ה ו"ד דוד טעבלר", למברג, תר"ם. בדבריו בספרו הראשון על התוס' יו"ט אין דבר על תרגומו היודי של ריט"ל למגלת איבה). האחרון מסר את התרגום, לפי דברי קצנלבוין, לידו, וברצות השם יוציאהו בקרב לאור. גם ה. י. גורלנד ("לקורות הגזרות" ח"א, פשמיסל, תרס"ז), בדברו על הוצאות מגלת איבה (מזכיר גם הוצאת וילנה הנ"ל) כותב בין השאר: "ודע כי הספר הזה כתב הגאון בעצמו לכתחילה בלשון יהודית (זיגאן) נקיה וצחה ונשאר לפלטה בידי חח' יעקבנק בעיר וויען". אם קצנלבוין מו"ל המגלה הוא הוא הביבליופיל המפורסם מוילנה צ. ה. קצנלבוין או אחד מיורשיו, או יש לחפש את כה"י בספריית שטרשון בוילנה או בסוויאון האסיאטי של האקדמיה לסרעים בפטרבורג, שלשם עברו מרבית הספרים החשובים שבקזבוננו (ש. וינר בהקדמה ל"קהלת שלמה") אפס מבלי להכנס בזה בבדיקת פרטי הדברים המובאים, הרי עצם רווחותן של שמועות אלה מוכיחה כבר על מציאותו של תרגום אירי לריט"ל ממגלת איבה.

VI. הסכמות* על הספרים:

- (36) דמיון אריה, מאת ר' יהודה ליב פישק, שו"ת וחדושים בעניני יין נסך עם פסקים בעניני הקהלות. פראג, שע"ו.
 - (37) שו"ת יצחק, מאת ר' יצחק בר' שמואל הלוי באזיליאה.
 - (38) שער השמים, באור לסדר התפלה מאת ר' ישעיה הלוי חורוויץ (של"ה).
 - (39) אהבת השם, דרושים מאת ר' יודיה גאטליב מלכוב. קראקא, ת"א.
 - (40) קול יהודה, מאת ר' יהודה ליב דרשן בן מהר"י יוסף רופא. פראג.
 - (41) שלחן ערוך, מאת מהר"י קארו.
 - (42) שפתי כהן, לר' שכתו הכהן אשכנזי. קראקא, ת"ו.
 - (43) שיר ידירות, על המסורה מאת ר' יודיה גאטליב מלכוב. ת"ד.
 - (44) פרוש על המסורה, מאת ר' יעקב דוד בהקדוש ר' יצחק מחענטשין. האלי, תע"א.
 - (45) דמשק אליעזר, חדושים על מסכת חולין מאת ר' אליעזר אשכנזי. לובלין, ת"ו.
 - (46) אשלי רברבי.
 - (47) נחלת צבי ועטרת צבי, מאת ר' צבי בר' יוסף הכהן, שהיה אבד"ק ליטין בפודוליה.
 - (48) עמק המלך, מאת נפתלי חירץ בר' יעקב אלחנן. אמסטרדם, 1648.
 - (49) זרע ברך, מאת ר' ברכיה בירך שפירא. קראקא, ת"ו.
 - (50) פתח עינים, והוא מראה מקומות על הזהר והתקונים מאת ר' אליעזר בר' מנחם מאניש שטערנבורג. קראקא, ת"ו.
 - (51) טעמי המסורה.
 - (52) ארחות חיים, מאת ר' חיים בר' בנימין זאב באכנער.
- [בספר אור חדש, אמסטרדם, תקל"ה לאותו מחבר אנו קוראים: "הסכמת הגאון הגדול מופת הדור מוהר"ר ליפמן ז"ל בעל ספר תו"ט ר"ם ואב"ד דק"ק קראקא והמדינה והסכמת הגאון המופלג מוהר"ר יצחק אייזנבערג גר"ם ואב"ד דק"ק ליסא הלא הם כתובים על ספר ארחות חיים להרב המחבר". במפתח ההסכמות אשר לדר. לוינשטיין חסרה הסכמה זו. אני לא ראיתה. נראה, שהספר אינו מצוי כי כן מכיאו גם בן יעקב עפ"י הספר: אור חדש.]

(*) כמעט כל ההסכמות המובאות ברשימה זו (מלבד אחת) הובאו גם במפתח ההסכמות של ל. לוינשטיין. (פרנקפורט דמיין 1923) אלא שהמחבר הנכבד לא הביא משום מה את שמות מחברי הספרים שעליהם באה ההסכמה ונאלצתי לחקור אחריהם בעצמי ע"י עיון בספרים. המוסכמים או במקורות אחרים, שמהם שאב המחבר. ההסכמה שלא השיגה ידו למצוא את שם מחברו של הספר המוסכם נרשמה בזה בלעדו על יסוד המפתח

פרקים מתולדות ספרות הקבלה

סאת

גרשם שלום.

פרק ט': חקירות חדשות על ר' אברהם בן אליעזר הלוי.

בקרית ספר שנה ב' עמ' 101—141, 269—273 התעסקתי כבר בחקירת עיניי המקובל המופלא הזה ר' אברהם בן אליעזר הלוי מגולי ספרד שיש באישיותו ובספריו כדי להאיר עינינו ולפתוח לנו כמה שערים בהכנת מעמד הרוחות בכלל ומעמד הקבלה בפרט בדור גירוש ספרד ובטרם נתחוללה התנועה המסתורית הגדולה בצפת. ציירתי אותו כראש בעלי האפוקליפטיקה בקבלה שהכין את הקרקע הרוחני לר' שלמה מלכו ולדומים לו¹. ומאז כתבתי דברי נתוספו אצלי עוד כמה דברים חדשים כי ראיתי בעיני ספרים אחדים שכאותו זמן ידעתי רק את שמם ונתבארו לי פרטים אחדים שלא יוכלתי לברר אותם אז כראוי.

א) על דבר מאמר הזהר המזוויף בזמנו של ר' אברהם הלוי. הזכרתי בעמ' 111 מסאמרי את דברי ר"א הלוי כמאמר משרא קטרין שנתחבר בשנת רס"ח על אדות מאמר מן הזהר הסנכא על קץ הגאולה לשנה שכבר חלפה אז מתוך פירוש על הפסוק ויהי בנסוע, ולשווא מרחתי אז לסצוא את עקבותיו בהשערות שונות. והנה מאמר זה נמצא בכתבי יד שונים שראיתי באוספורד: בליקומי ר' יוחנן אלימאנו בכ"י 2234 (רגיו 23) דף 133 בפתוחה, מספר הזהר² והוא המקור הראשון המזכירו, וכן בכ"י 696 דף 139³ (שנכתב בשנת שכ"ד) בשם, סוד הגאולה בלי כל ציון מקור מהזהר, אחרי, נוסח הקדוש ע"פ החכם הכולל המקובל מאוריינטי ספרדו ז"ל⁴ ומעל השורה כתוב השם ר' דוד, אבל אין זה נכון כי „המקובל מאוריינטי“ הוא ר' יוסף בן שרגא (שדברתי עליו⁵ במאמרי בעמ' 273 דווקא בקשר עם האפשרות שהוא הוא בעל המאמר הנידון), ועל כל פנים אין לדעת, אם יש קשר מבואר בין נוסח הקדוש לר' יוסף זה ובין מאמר הזהר המועתק אצלי רק במקרה אחריו. ושלישית נמצא גם בכ"י אוספורד 2903 דף 41 בלי כל קשר לפניו או לאחוריו. ואעתיק לשונו כאן עפ"י נוסח ר' יוחנן אלימאנו:

(1) שיטת לב בלתי מספקת מאד ניתנה לפעולתו של ר' אברהם הלוי בספרו של אבא הלל סילבר Messianic Speculation in Israel (1927) עמ' 130—133 שאינו יודע לא מסאמרי על ר' אברהם ולא סכחי היר הנוגעים לענין חקירתו ונמצאים באמריקה ולא עיין בהם.

מספר הזוהר. ויהי בנסוע הארון כיון דאתנפיל האי שתא דהארון
דאיהו ה' אלפי' ורנ"א וחמא משה עקתא ומלמולא דישראל צלי עליהו דלא
ישתצון בגו עממיה והיינו דכתי' קומה ה' לאוקמא לכנסת ישראל דכתי' אקים
את סוכת דוד הנופלת. ובנחה תא חזי האי בית דבנחה במנינא תנינא
אתמני בגין דלא אשתמודעין בה ורוא דמלה ובנח"ה עולה במנינא חמשת אלפים
ומאתים ושישים וארבע לבריות (עלמא) דבההוא שתא אומר שובה ה' רבבות
אלפי ישראל דאינון בגלותא בעקתא סגי. עד ייתי מלכא משיחא ויתקבצון
ליה אחד מעיר ושנים משפחה. [שתי מלים מחוקות] יתקבצון לאלפי' ולרבבו'
ותא חזי האי תרין גונין פרשה ואפרשותא אית בנייהו. רוא דמלה תרין תחיות
עתיד הקב"ה לאחייא, תחיוא קדמא דאינון דמיתו בגלותא בארעא נוכראה.
ואותה תחיוא תהוי ארבעין שנין בטר דיתכנשון כל עמא קרישא לארעא דישראל
דאיהו לבתר אלף וארבע מאה ושנים לחרבן ביתא ובתר כן יוכלון ליה באותה
שתא לליתן כמה דאתרמו כהחיא אלפא ביתא דתשר"ק צפעס גמלך ותחו
[! יטח"ן] והר"ג ב"א (2) מאחר דיעברון מחרבן ביתא דתשר"ק צפעס גמלך ויטחו (3)
מיר ויתא גונא מן ימא דהיינו לויתן הדג בא ואלו יתקיומן מאה שנין כמה
דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות ובתר מאה שנין יקיומן כולהו מתיא דמיתו
בארעא דישראל עם ישיני חכרון אברהם יצחק ויעקב דאיהו בשנת ח"ת שנה
לאלף שתיתאח הה"ד וישתחו אברהם לפני עם הארץ לבני ח"ת אשפיל גרמיה
קמי קב"ה כיון דחמא בעתיד לאתקיימא בשנת ת"ח והיינו דכתיב בשנת ה'ובל
הזאת תשובו איש אל אחוזתו דהיינו בשנת חמשת אלפים וארבע מאות ושמה
לבריות עולם כההוא שתא תשובו איש אל אחוזתו דהיינו אל גופו דאיהו אחוזתו
ואחסנתיה והיינו דכתיב גאולה תהיה לארץ דהיינו הגוף.

והנה אין ספק שהמאמר הזה שייך אל המדרש הנעלם בפר' תולדות ששם
גדפס אצלנו בדף קל"ט ע"ב חשבון תחיות המתים לשנת ח"ת ושאר הסימנים
הבאים כאן בסוף המאמר ויש שתי אפשרויות למוצא המאמר: או שניהם זויפו
על ידי איש אחד בדור הגירוש, וגם הגדפס (והמפורסם על ידי השבתאים)
ביניהם או המזויף תלה את עצמו במאמר ההוא ו"ע"בד" אותו ומצא אסמכתא
לדבריו ברמזיה שם ש"כבר אתערו חבירנא על פסוקא דקרא לון בני ח"ת"
ועוד לא בוקתי כתבי יד של המדרש הנעלם לפרשת תולדות לראות מה כתוב
מכל הענין הזה שם. ובדאי יהיה מענין לדעת שאולי גם המאמר המפורסם
ההוא בדפוסיו הזוהר יצא מידי אותו האיש שר"א הלוי העיר עליו שהכיר, אותו

(1) ר"ל חושב את ה' למאתים אבל שם אותה במקום שני כדי להסתיר את הסוד.

ויוצא לו ובנח"ה = ה"א ב' מאות נח"ו = ה' רס"ד.

(2) רמז לדיג הליתן הבא להאכל.

(3) בגימטריא אלף וארבע מאות וארבעים.

ואת שוחיו, ולא ידענו מי הוא. על כל פנים אין כל ספק שזהו המאמר הסבוכש
 כי יש בו כל מה שראי חלו מוכיר על אדותיו: דורש את מלת בנסוע הארון
 ואת מלת ובנח"ה יאמר ואת שני הנונים המנוזרים (והאחרון מכריע!) ושנתו
 שנת רס"ד באמת כבר חלפה בכתוב ר"א את דבריו. ואמנם מה תמהתי לקרוא
 בכ"י שהוא של ספר הלכותים מר' יוחנן אלימנו את ההוספה הבאה מידו ר'
 אברהם יגל שהספר ההוא הגיע לרשותו (הדברים נכתבו כגליון המאמר
 שהעתקתי) וז"ל: לדירי אינונו מספר הזוהר כלל ועיקר אלא מאן דהוא
 דרוש דרש דרשה זו כפי מה שקלה במחו... כי כלל קץ שלו ואנחנו לא נושענו
 ולפי שדרשתו זאת עשאה בלשון תרגום דומה ללשון ספר הזוהר האמינו רבים
 ההוגים במ"ה [בספר הזוהר] שיהיו דברים אלה מסי' עצמו והכניסוהו בתוכו
 ואינם אלא דברים חיצוניים, ועל המניהים והמדפיסים אשר מכני ישראל
 חרה אפי אשר הדפיסו דברים אלה אשר בזמנם כבר קלו בתוהו"
 וחרי חידה היא כי לא נמצא המאמר הזה לא בדפוס קרימזנה (שנדפס והוגה
 בחלקו ע"י משומדים) ולא בדפוס מנטוכה הנדפס והוגה, על טהרת הקדש,
 ודפוס אחר לא היה בימי ר' אברהם יגל, וגם בזהר חדש לא מצאתי. הרברים
 ואם כן נשאלת השאלה, למה כוון ר' אברהם יגל בדברים אלה? האם נתחלף
 לו המאמר הנדפס שנמצא בו רק הסוף על שנת ת"ח עם המאמר שלפניו
 וזכר שראה דברים האחרונים בדפוסו הזוהר וחשב שגם הקודמים להם כבר
 נדפסו שם וכתב מה שכתב ואנב דיתחא נשתבש? קשה עלי לבאר באור אחר.

והואיל ובאתי לדבר על ענין זה, אוסיף כאן גם את דבריו של ר' יוסף
 בן שראנא שהעליתי השערות עליהם במאמרי עמ' 273 וסתוך עצם לשונו כפי
 שהעתקתי לי מכ"י פאריס 242 ותברר שר' יוסף לא יוכל להיות מחבר המאמר
 הקודם. זה לשונו שם דף 40 על סדר הגאולה לפי דברי זוהר ברעיא מהימנא:
 "...ששים כדקאמרן לאתערותא דיעקב אנפי רברבו ושש לאתערותא דיוסף אנפי
 זוטרי וזאת הגאולה ור"ל השניה משנת ה' ס"ו היא הרמוזה במאמר ויהי
 בנסוע הארון ובנחה והנרמז כברית המנוחה יום ואשמורתו) שהם תשואות חן
 חן לה והם אלף ומאתים וששים וארבע והם הם הנרמזים בובנח"ה
 והשני שנים שחמרים לששים ושש יש להם סוד והם כנגד חבור שני שמות
 יהו"ה ארנ"ו... הגאולה השלישית היא גאולה שאין לה הפסקה גאולת עולם...
 היא מה שאמר ר' אליעזר בן ערך יום אחד הוא יודע לה' לבדו לא יום ולא
 דילה כי הכל אור נסתר אור הגנוז שעין לא ראתה וסמם תבוא הגאולה ברחמים
 גדולים בלי שום הפסק כלל. וזה יהיה לעת ערב דכתיב והיה לעת ער"ב ויהיה

(1) דבריו אלה של בעל ס' ברית מנוחה על זמן הגאולה באים גם כאגרת סוד הגאולה

ר' אברהם הלוי.

אור והיא ערב והיא בשנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים ושנים שמיננים ערב. ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים כי עברך ערב את הנער, רודי חסך עבד ואיש בעד לא יבין את זאת. ואז ויעבור ה'. וי לאומין דעלמא כד ימלא חקב"ה עלייהו כאשר עוברה וברע"ב פדך סמות סוד כי יום נקם בלבי. וחכמים פרשו והוציאו התיבה מלבי ללבי שכן אמרו ללבי לאגליתו והוא השנה שאמרנו שנת ע"ב שעולה ללבי ובספר הזוהר אסחדנא עלי שמיא וארעא כי בשנת ע"ב לאלף חששי יהיה כל ישראל בקרתא קרישא די בירושלם דבחין דבחין. והו שאנחנו אוסרים בראש השנה ובכ"ן צדיקים יראו וישמחו. ובכ"ן אלף הוא"ז הוא אלף חששי בכ"ן ע"ב. והשוה לזה גם הדרשות המפליאות שנדפסו מתוך איזה נוסח של תקוני זהר כ"ז בסוף מ' לבנת הספיר (אבל אינן שייכות לספר הזה) וירושלם תרע"ד מרץ צ"ו ע"ג ואילך.

(ב) מגלת אסרפס. באוכספורד מצאתי חשוד מספר זה שהזכרתי בעמ' 113—114 וראיתי כי הם דברים חוצבים לחכות אש, וראויה היא דרשתו זו לבוא בדפוס כאן כי בלי ספק היא מן הדרשות המעולות והיותר נשגבות שראיתי בספרי בעלי חקבלה, ואמלא את החובה הזאת כאן אחרי שכבר פרסמתי תרגום גרמני בספר היוכל לכבוד מרטין בוכרן) ורבים שאלו אותי על גוסחתה המקורית של תורת-קדושים זו. זוהי דרשה על סיתת הקדושים שמסרו את נפשם על קדוש השם, וכלי ספק מענייני דיומא היתה ביומים ההם של ה"חקירה" ודיניה. הדרשה מיוסדת על שיר השירים ח', ה'—ו' ומשתמשת ברעיונות שהובעו כבר במדרש הנעלם פ"ו ח"ו שרה דף קכ"ה ע"ב על פסוקי שה"ש הללו (אמנם לא הזכיר כאן את המקור הזה). הקטע הזה אינו מכיל, כדברי נייבויער ברישומתו סי' 2295 (שסמכתי על דבריו) ששה דפים אלא רק דף וחצי וגוסר בעכ"ל ואח"כ באים סודות על שבת ומס' משכן העדות ל"ו משה די ליאון, כפי שמצאתיו, ושאר סודות משם ובהם הרמזיה על פ"ו קהלת שלו, כלומר של ר' משה די ליאון, ולכן יש למחוק את הפירוש לקהלת מרשימת ספריו בעמ' 114 ומסיום ב, לא נמצא וותר, ואח"כ ממשיך בדברי ר"א הלוי ומביא את ה"הוראה" המפורסמת על תפלת, "מכניסו רחמים" הרשומה אצלי בעמ' 114 (2). דברים אחדים מתוך הדרשה הזאת נדפסו בס' זכר נתן לר"ג קורוניל דף ק' ע"ב מתוך כ"י שלז"ל) כפי שהעירני חברי הרב ש. אסף.

(1) Ueber den Tod der Märtyrer, בקובץ: Aus unbekannten Schriften (1928) עמ' 89—94.

(2) על פי האמור כאן יש לתקן בלי ספק גם את התיאור הבלתי-נכון ברשימת כ"י גינצבורג 1167 שגם שם נכנסו דברי ר' משה די ליאון בספר. וניבויער ושניאור זק"ש טעות אחת מעו שניהם.

(3) אני השבתי במאמרי עמ' 113 שכ"י גינצבורג 1167 הוא הוא כ"י קורוניל הנזכר במאמרו של שטיינשניידר על ר"א הלוי באוצר נחמד ח"ב, אבל טעיתי כי כ"י זה נרשם אח"כ

זוה לשון כ"י אוקספורד 2295 דף 1—2:

בספר שחיבר שקראו מגלת אסרפֿ כתב זה. אלה דברי החכם
ויאמר אברהם הלוי. הלא זה מסורת בידו החכמים שהאיש הגומר בלבו להחמסר
על דבר כבוד שמו הנכבד יהיה מה שיהיה ויעבור עליו מה שיעבור חנה הגבר
הלז לא ירגיש כאב המכות ההם המכאיבות לשאר האנשים אשר לא גמרו זה
בכל לבם. והאיש ההוא כהוציאם אותו החוצה לייסרו ולענותו ולייסרו בייסורין
קשים כאשר עשו לקדושים אשר בארץ המה ואדירי בחורי חמד בני חנה
הקדושה אשר בימי הכהנים הנגשים אל ה' חנה הגבורים הנלחמים מלחמות
ה' אם יכוין בשעה ההיא את השם הנכבד והנורא בין עיניו (1) ויגמור בלבו
לקדשו ועיניו לקדוש ישראל תראינה וידביק בו כוונת לבו ומחשבתו והשם
הקדוש אש לזהב והאותיו מתנוצצות וושבות על מלואו של עולם או כאשר
יוכל להגדילם כפי כחו הלא זה בטוח לבו שיעמוד בנסיון נכון לבו בטוח
בה' ולא ירגיש כאב המכות והעינויים ולא ירעידהו המות וגם כי הדבר הזה
רחוק מן הסברא הלא כבר עלה בנסיון והוא מסורת חכמים וקדושים ושרי
לבב אשר לא יאמין כי לא יאמין (!) כי הדבר הזה מדרכי השם אשר צדיקים
ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם. וסדר גומרו לקדש את השם כאשר ירצו לענותו
וישאלוהו וידרשוהו ויאמרו לו שאם ימיר כבודו ינוחזהו ולא יכאיבוהו או
שיודיעם מה חפצו הלא זה מצאתי לא' מן החסידים אשר כתב שתהיה
זאת תשובתו: מה אתם סבקשים ממני הלא יהודי אני יהודי אחיה (2) יהודי
אמות יהודי יהודי (3) ואז יגמור בלבו אשר פצו שפתיו ודבר פיו ויהיה
נכון לבו ובטוח שיקדש את בוראו ולא יחלל את שם אלקיו ולא ירגיש את
הייסורין אשר ייסרוהו וזה הסוד רבו הנביא ישעיה ע"ה באומרו (4) זה יאמר
לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה. והנה
הדברים האלה ראויים הם לפרסם לבני ישראל עם קרובו יען שהדור הזה
דורו של שמד וטוב אשר לא יתעלם העיקר הזה מכל אשר בשם ישראל
יכנה שמה שמא יודע מה ילד יום ומה אחרית האדם.

ברשימת "בית הספר" של Roest למכירה הפומבית אצל סוהים Muller בשנת 1868, ובעמ' 342—343 נרשם שם תפריט תוכן כ"י זה ואינו מתאים כלל עם סימני הדפים הנרשמים בכ"י גינצבורג וכפי שנודע לי אח"כ ע"י פרופ. גומהויל, נמצא כ"י זה עכשיו (עם כל שאר כתבי היד הרשומים ברשימת רוסט ההיא) בספריה של Columbia University בניו-יורק. ועל כל פנים כל שלשה כתבי היד: סיכאל, קורוניל וגניצבורג הועתקו ממקור משותף או אחד מרעהו.

- (1) את רוב הכוונות לשמות הקדושים מכוונים בין העינים, וכן נמצא בספרי קבלה רבים.
- (2) ככ"י: אהיה.
- (3) דברים אלו מצאתי גם בבמה כתבי יד של סגולות כסגולת בעת ענויים קשים וכפי דבריו גם ר"א הלוי כבר העתיק אותם מאחרים.
- (4) ישעיה ס"ד, ה'.

גם ראוי לידע ולהודיע ולהודיע שהאיש הקורא את שמע ערב ובקר ומכוון בדעתו כוונה נכונה וישרה בקראו אהבת השם וייחודו וגומר בלבו להמסר אליו גופו ונפשו ואשתו ובניו ולאהבה אותו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאורו גם בנופלו על פניו אחרי אשר יעמוד חי לפני ה' להתחלות על עונותיו ואומ' אליך ה' נפשי אשא ומפקיד נפשו אל אלהיו ואלהיו הוא נושא את נפשו ורוחו ונשמתו אליו יאמוץ כאילו הולך אל בית עולמו הנח האיש הזה חלקו בחיים וילך לאור באור החיים עם הצדיקים והחסידים והקדושים אשר יקדשו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו. גם העונות אשר לא יכופרו עד יום הסיתה מתכפרי' לו בעת ההיא כי הנה גמר בלבו וישלים נפשו לאלהיו כאילו מת עבר ובטל מן העולם וזה דבר גדול כי כן יסד המלך ועל אלה צווח המשוור ברוח אלהים ואמ' 1) כי עליך הורגנו כל היום נחשכנו כצאן מבחה.

ואולי כי על נפש הקדוש המשלים נפשו לאלהים ובאהבתו ישנה תמיד ויתן את רשעים קברו ולמאכלת אש גוייתו, אמר החכם בחכמתו מי זאת עולה מן המדבר מתרפקת על דודה כי כל אמרת אלוה צרופה והיא מתרפקת ונופלת איברים איברים ותתיכות תתיכות והצדיקים היושבים בחיכל מלך פנימה שהשמה במעונו הם אומרים על נפש הקדוש הזה ומי זאת עולה מן העולם התחתון הרומה למדבר אשר אין בו כי אם נחש שרף ועקרב וצמאון ולאהבת דודה גוייתה נופלת פרקים פרקים מרוב המשפטים הנעשים בה כי במלקחים מלובנות חתכו בשרה או בחרב ועשוהו תתיכות תתיכות והמלך שהשלים שלו אשר לאהבתו היא סובלת את כל אלה ממכון שבתו השגית והוא אומר על הצדיק אשר נשמתו זאת העולה היא אליו: הנה אתה זך וישר אני היום ילדתיך ותחת התפוח עוררתיך בשרה התפוחים ונשמתך הקדושה ברה היא ליולדתה ומכסא כבודי חוצבה כעדר הקצובות משם אשר הכסא ההוא אם כל הנפשות שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך.

והצדיק משיב לקונו שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך ולא תשכחני נצח ותזכור האהבה אשר אהבתיך כי ימיתוני על אהבתך לא אחוש כי עזה כמות אהבה וגם כי יקברוני בחיים חייתי הכל כאין נגדי כי קשה כשאל קנאה שקנאתי על דבר כבוד שמך וגם אם ישרפוני ויתנוני בתוך הכבשן גם זה הכל נגד אהבתך כי נפלאה אהבתך אלו והיא בוערת בקרבי כמראה הלפידים רשפיה רשפי אש שלחבת ית. ואיך ואיככה תתפעל נפשי מהאש הזאת הקלה בחיות כי אש שלחבת אהבתך גוברת ומתגברת ובקרבי בוערת וצרות רבות ותלאות הנמשלות למים לא יוכלו לכבות אש האהבה אשר אהבתיך וכי יבוא כנהר צר, רוח ה' נוססה בי להמסר אליך ולא על נכסי והוני אני אומר

כי הון מהכל ימקט ואם יתהלל המתהלל שיתן את כל הון בותו באהבה בזה
 וכוזו לו השלימים הנגשים אל ה' כי אין הרבר חשוב בעיניהם וכל יקר ראתה
 עיניהם לבנות כי בזאת יתהלל המתהלל כאשר ימסור גופו למאכלת אש
 ולשאר עינויים אשר הם קשים כאלה אשר זכרתי, הנה זה האיש ה' יחשב
 לו וכחותם על ימינו ישימהו כחותם על לבו וענדהו ונשמתו תאור כאור ה'
 ועין לא ראתה הטוב הצפון אליה כי גדלה מעלתו ותפארתו ותהיה מחיצתה
 עם החונים קרמה מזרחה משה ואהרן או שרים זה"ב להם הממלאים כתייהם
 כסף עם יושבי נטעים וגדלה עם הרוני לוד והרוני מלוכה וכל העולם כדאי
 הוא אליה ויהללוה בשערים מעשרה עכ"ל.

זהו כל מה שנשאר מספרו ההוא ומכיון שחקטע היחיד הזה מכיל דרשה
 שנוקדה בלי ספק לעורר את העם למסור נפשם על קדוש השם ודורש פסוקים
 משיר השירים באופן מופלא על פי הוזהר, אינו מן הנמנעות כי הוא זה הפירוש
 על שיר השירים שהזכירו במאמר מסורת החכמה ומעיד עליו בפירוש כי הוא
 עשוי כדו, לדורש ברכים מה שבדאי יתאים לשריד הזה. על פי זה יש לדעת
 לאחד סימן ד' וז' ברשימת ספריו. על סימן ה' כבר הוכחתי למעלה שיסודו
 בטעות הרושמים.

ג) מאמר הייחוד. העירותי עליו בעמ' 113 ברשימתי סי' ג' שנמצא
 בכ"ו ניצבורג ושאלו לי ידיעה עליו. ובינתיים מצאתי חלק גדול מסנו גם בכ"ו
 קמברידג' סי' Add. 673 דף 1—8 ומונח לפני בצלום. כתב היר הזה נכתב
 במצרים באמצע המאה הטי', והוא סונוגרפיה וביאור רחב על מאמר הזהר
 (הנקרא כאן מדרש הנעלם, כמו במ' לבנת הספיר) כפרשת במדבר דף ק"ב ע"א,
 וכן הוא פותח, גרסינן במדרש הנעלם פרשת במדבר סיני ר' אלעזר שאיל לר'
 שמעון אביו סימנא לזיווגא דייחודא מניין וכו' כל הלשון הארוך שם,
 הנותן סימבוליקה של היחוד על פי הקפות המזכה במשנה זבחים פ"ה, ג'. וגם
 כאן מתגלה ר' אברהם כבעל קבלה עיונית מעמיקה. כפי שאביא להלן מלשונו,
 נתחבר מאמר זה אחרי משרא קטרין ומזכיר בו "קונטרס" שחבר בספרד על
 תורת האצילות ונראה שכונתו או למסורת החכמה או לספרו אהל מועד
 שגם אותו מצאתי בכ"ו קמברידג' 673 דף 13—55 ונמצא בו חקירות עמוקות
 על תורת האצילות כפירושו במאמר הייחוד, ואחר כך פירוש על עשר ספירות
 (והחלק הראשון חשוב 1).

(1) כה"י נשלם במצרים בכ"ז ניסן ש"ס לפ"ק. הועתק ע"י יוסף מנחם (כל כתבי
 היר הישנים הללו מס' אוהל מועד, אגרת הייחוד וכו' באו במצרים!) ושלו סינסי נתחבט
 ברשימתו (כ"ו בקמברידג') ולא מצא את מחבר הספר ומשער שהוא לר' משה די ליאון (אע"פ
 שמביא את סי' ג' אגוז וספר המערכת וספר הרוקנטו)!

במאמר הייחוד דף 3^a בא סיכום פירושו למאמר הזהר הנ"ל בדרך ציור ומוסר, כזו הצורה אשר ציורנו לפניך תבין כל מה שאמרנו. ואתה המעתיק הזהר שלא תשנה בה אפילו אות א' כי ה' אותיות הם סימנים לסדר המשנה ולא תשנה כחצאי התיבות" ומכאן ואילך נותן פרטי משפט כתיבת הציור שהוא כדו לשמור על כל הסודות הרמוזים בו, והם ציורים זרים מאד, אבל גם בציורי אינני קבלה ישנים ראיתי פרטים מתמיהים כאלה על דקדוקי כתיבת האילן. בדף 4^b מביא שכבר קדם לו מי שביאר את מאמר הזהר באופן אחר ומרחיב את לשונו (1) ולשווא טרחתי למצוא למי הלשון ההוא כי איננו פירושו של הריקאנטי למאמר זה (בסוף פרשת תרומה, וגם הוא מאריך בביאורו), ור"א הלוי מותח עליו בקורת ברמיזה, הכל בלשון כבוד, ונראה שהיה אחד מבני הדור שקדם לו או מרבותיו. ואעתיק כאן דברי ר' אברהם הלוי על תורת הכוונה והייחוד הפנימי כי ענין רב בהם מאחר שאינם באים ממחננר הקבלה אלא מאיש שעמד לפני ולפנים, בהיכל המלך. וז"ל בדף 5^a למטה :

"והנה הקדוש ר' שמעון במאמר הזה הזהיר את האדם, דלא יחליף מטרם במטרא אחרא דלא יתחזי ליה בגין דלא יתענש וגם בפסוק ימים רבים לישראל דלא אלהי אמת אמר דלא ינדעון רזא דייחודא קדישא וכיון שכן הוא אם עונינו (1) ענו בנו ואבדה חכמת חכמינו יסתפק המשכיל כמה שישכיל כי הנה שכרו אתו מבלי שיעשה מעשה ולא יתנו לו כני אדם לעלות אל ה' פן יפרוץ בם אם לא מי שזכה וחקר ודרש וחבון ופלפל וקבל וסבר סברא אמיתית במה שקיבל מפי מקובל חכם וראוי לסמוך עליו ולא נשאר בלבו שום ספק ומי שלא זכה לכל אלה הלא טוב שיכוין בייחודו של מקום שהוא אחר פשוט בלי שום הרכבה ובלי שום רבוי רק פשוט בתכלית הפשיות כי גם זו הכוונה מחוייבת היא לחכמי הקבלה לכיוון בה ולהאמין בה ואין מי שיכחיש כוונה זו ואמונה זו וזאתי הכופרים אבל עליה יוסיפו לקח חכמי הקבלה האמיתיים דתריין וייחודין

(1) ז"ל: השאלה היתה היאך ישפיע האדם ברכות לראש צדיק ואינו מדה מקבלת קודם חבורתה והיאך הוא סדר הייחוד והיתה התשובה שצריך האדם לייחד קודם מזה שהוא תיבת בדרום שהוא החסד כי הוא ג"כ מדה רחמים אבל לא כי כסו החסד בעבור שמדת הדין ג"כ נשפעת שם שהיא מצפון שני מצפון תחת הרעה ואח"כ צריך לייחד ג"כ מדה בצפון כי היא מקבלת משניהם ואח"כ לייחד אשה בבעלה דרך מדה הדין כי היא נקראת מדה הדין הרפה בעבור שמקבלת קודם מצפון דרך המורה ואח"כ צריך לייחדה במורה דרך מדה רחמים כדי שלא תפריד מן המים העליונים ותהיה מדה הדין קשה ובעבור כי השכינה מקבלת באחרונה על כן אמרו כי שכינה במערב ר"ל כי לשם מתערב השפע ... ומצאתי סמך לסדר הזה בעניין הייחוד שאמר הכתוב עורי צפון ובאי תימן תראה היאך פ"י כאן כי הגן שהיא נמשלת לשכינה מקבלת קודם מצפון ואח"כ בדרום שני עורי צפון ואח"כ ובאי תימן להפית בגני ר"ל להמשיך הברכה אל הגן היבש ולהשקות אותו ממי התשובה והרחמים עד כאן דברי תחכם והוא אחד מהקדושים אשר בארץ המה.

אינן ואם יתפתח האדם בדעתו לכיוון בסוד הייחוד ובסוד המעלות ולהיות עולה ויורד כפי דרכי הקבלה ויהיה תועה סן הדרך יענש ויהיה לחי' מאותם שנא' עליהם לא אלהי אמת. והנה נא הואלתי לדבר ודברים לחבר בכוונת הקדוש ר' שמעון. במה שאמר על פסוק זה ולא ינדעון רזא דייחודא ואולי אוכל להועיל בזה למתפתים בדעתם להכין דברי חכמי האמת בשום שכל ובינה מצד הסברא מה שזה אי אפשר. וגם בדברים אלה אין להעלותם על ספר רק ברזו ארחיב מעט הדבור משום עת לעשות לוי' כי בבית ישראל ראיתי שערוריה כי קצת סן המשכילים תעו מני דרך גמז מני אורח השכיות ספניהם את קדוש ישראל ויחכיאו דברים אשר לא כן על י"י אלהיהם והם כורעים ומשתחווים לא למלכי המלכים ולא למלך מלכי המלכים וצועקים לאלהים אחרים ומתפללים אל אל לא יושיע זה יכרע לכתר וזה ישתחוה אל החכמה וזה יתפלל אל הכינה וזה יתנפל לפני החסד וזה יכללם כולם כאחד וישתחוה לעשרה שלימים הם העוסדים על הפקודים. הראית בן אדם תועבות גדולות [מאלה] ואם יש עבודה זרה גדולה מזו או אם זה אלהי אמת ואם ראוי על זה לקרוע בגדים וללבוש שחורים ולהתעטף שחורים כי יש מהסתפתים הנזכרים חושבים כי האל אשר אליו אנו כורעים ומשתחווים הוא הוא עשר ספירות ועשר ספירות הן הן מהותו וכמה דברים ברו בדבר הזה וכבר עשיתי בספרד בימי נעורי קונדרים קטן בהרחקת הדעות הנפסדות ההם) ואין להאריך בהם אבל סתוך דברי אלה ידע האדם הדרך ישכון אור ויתרחק משאר הדרכים והאמונות בדרוש הזה אשר כולם חשך וחלקלקות ולא ארבה בכאן בסשא ומתן רב כי אין לי פנאי. גם כבר סצאתי סי שקרמני בזה והוא החכם הנז' לעיל הנה הוא האריך בראיות להראות דרך ישרה לפני איש ואמת יהנה חכו. ומה שיש לך לדעת שהספירות הן נאצלות וכל המקובלים סורים בזה וא"כ אמת הוא שאין המאציל נפרד מן הנאצל אבל ב' הם המאציל והנאצל נאצל כרצון המאציל ולא נתחייב מסנו והמאציל קדם לנאצל ולא כקדומת העלה אל העלול כי המאציל היה סקולם לא קדם ההעדר למציאותו מה שאין כן כנאצל כי קדמו ההעדר. ומה שנקראים אחד המאציל והנאצל הוא להיות קשורים יחד כשלהבת הקשורה בנחלת לא שהם אחד במהותם ועצמותם חלילה ... [דף 6ב] ועוד בפירוש אמרו במדרש הוזהר עשר ספירן איהו בהו ואינן כיה ולא אמרו איהו אינן ואינן איהו 2) דלא כולא חד אלא איהו בהו כי הוא כנשמה בגוף

(1) השוה גם במסורת החכמה שלו קרית ספר שנה ב' עמ' 125 על הכתה הראשונה סד' הכתות של המקובלים.

(2) וזהו אסנס מענה חלשה מאד כי בפירוש נכצא בוחר ויקרא דף י"א כ' ובפר' אחרי סות דף ע' ע"א הנוסח שהוא סרויך אותו כאן ע"י דקדוקיו "הוא אינן ואינן הוא"!

ואינן ביה כי הם קשורות בו כשלחבת בנחלת או כגוף בנשמה. ובפרשת
בראשית בסדרש הנעלם (1) ביארו כי פעולות הספירות אינם אלא כפעולות כלי
האומן ביד האומן כדבר שנא' חיתפאר הגרן על החוצב בו ... ומה שאתה צריך
לדעת אם בעל נפש אתה כי סבת הסבות ועלת העלות האחד הפשוט הקדמון
אשר לא קדמו העדר הוא האציל אלה העשר ספירות הקדושות בדרך
אצילות זו מזו אבל יש גבוה למעלה מהם והנמצא הראשון אחרי קדמונו של
עולם נמשך מן הרצון הקדום (2) כי הוא אמר ויהי וממנו נאצלו העשר ספירות
ונשאר אצל עומרו אדוקות וקשורות בקדמונו של עולם והן נאחזות זו בזו כדמיון
האיברים באדם לא ח"ו שיש בהם צורה ודמות וזלתי דרך השאלה ושתוף השם
כי הנה הן צורות רוחניות דקות מן הדקות פשוטות בתכלית והן מאורות אלהיות
וידעות ומשיגות את קונם כל א' לפי מעלתה ומדרגתה ואמנם יש בגוף האדם
סימנים ורמזים דוגמא לדברים הרוחניים כדבר שנא' נעשה אדם בצלמנו כדמותנו
וזה בדרך שתוף השם לבד והכל דוגמא לדברים האלהיים ולפרקי המרכבה ... ואם
יוכח האדם לכוין כל איבריו ולטהרם ולקדשם ולעשות כל פרק ופרק מאיבריו
כסא ומעון לפרקי המרכבה העליונה משך האור מפרקי המרכבה העליונה אל
המרכבה התחתונה היא גויית האיש מקדש הקדוש וגוייתו כתרשיש כאשר עשו
האבות הקדושים ורבן של נביאים כי קרן עור פניו מאור פני מלך הקשור בפניו...
וידבר על שני גוף האדם בגלל החטא והשתנותו לעתיד לבא לגוף ספירי
וקדוש: „ובחיות הגוף נקי וטהור וז' ספירי והנשמה הטהורה דבקה תמיד ביוצרה
ימשך האור העליון אל הנשמה הטהורה והיה גוף האדם כסא ומעון לשכונה ...
והנה כל מה שדיברו באיורא קדישא מפרקי המרכבה העליונה בגולגלתא דרישא
ובחללין דמוחא ובפומא ודיקנא ובררועא דימינא ושמאלא ובכל גופא דמלכא וכל
מה שכתוב בשיר השירים לא יעלה בדעתך חלילה שידברו בטחית האל הקדמון
רק בספירות הנאצלות ממנו אשר בהם הוא מתלבש אחרי שהמציאות וכל מה
שאמרו בסוד שיעור קומה הכל הוא בספירות אבל במיוחד כמציאותו אין לומר
עליו לא ראש ולא סוף לא ימין ולא שמאל לא מעלה ולא מטה (3) ... ודע כי כל
התושבתות והתודאות והתפלגות כולן לארון יחיד המושל בכל הספירות השוכן
אתם כי גדול בקרבם קדוש ישראל לא לספירות ח"ו. וכן כל מה שאמרו המקובלים
שלצורך כך וכך ותכוון בתפלתו לספירה פלו' ולצורך כך וכך לספירה פלוני'
אין הכוונה חלילה שיתפלל לאותה ספירה אבל הכוונה שיכוין כפרט באותה

(1) הם דברי הוהר עצמו דף ל"א ע"ב.

(2) הרצון הקדמון, איפוא, איננו הכתר כאן אלא אין סוף עצמו (הריא אינו מחבב

את המושג אין סוף).

(3) ומביא כאן דוגמאות להוראה האמתית של כנויי הספירות, ובהם מזכיר גם

"כאשר כתבנו בסמך הקץ הנקרא משרא קיטרין".

מדה לבקש משם את הש"י המיוחד במציאותו כמו שמכין פניו נגד קדש הקדשים לבקש משם למי ששיכן שמו בבית ההוא, ככה יכולין באותה מדה בפרט ובכלל בכלל כדי שלא יקצין, לשאול משם בקשתו מאת הש"י ולהמשיך השפעתו משם כי שם באוצר ההוא הוא הדבר המבוקש וכן כתב הרמב"ן על מה שאמר בבתרא הרוצה להחכים ידרים פי' יכולין למדת היסוד לבקש משם את מל"ה הקב"ה ... וכל אלו הדברים צריכין קבלה מפה אל פה בסוד הכוונה והמחשבה כי שם ההויה הוא הפועל בכל המדות בכל התפלות ובכל הבקשות רק שפושט מלבוש ולבוש מלבוש בסוד גווניו ואשיו ואי אפשר לפרש בכאן, וא"ת מה צריך לכוון בשום מדה רק למט"ה הקב"ה לבדו מבלי כוונה בשום מדה כלל הואיל וכידו הכל ומאתו הכל ומה לנו להשיבו עם נדיבים עם מלכים ויועצי ארץ רק לקרא למט"ה המושל בכלם. והחשובה כזה בריש מילים למשכילים כי תפלת האדם יותר קרובה להתקבל בבואו עם המפתח בידו לפתוח אותו היכל החסדה אשר שם בקשתו ובהמשיכו בו הדבר המבוקש ובכוונתו בשם הראוי יפתח ההיכל ויתמלא כולו אורה ושמחה וימשיך רצונו ויתקיים בו קרא דכתי' אשגבהו כי ידע שמי וכי יכולין בשם כפי הראוי השערים נפתחים כמו שאמרתי והשפע יורד והתפלה מקובלת. (וכן ארז"ל) למה ישראל צועקים ואינם נענים מפני שאינם וורעים לקרוא בשם המפורש והוא מה שאמרנו. שלש שורות אח"כ נפסק המאמר באמצע כי חסרים דפים וכנראה השוה כאן את המתפללים לספירות לנוצרים המאמינים בשלוש כמהות השם, כפי שכבר ידוע מתשובת הריב"ש המפורסמת סי' קנ"ז שאמנם מביא דברים כאלה (הנוצרים שלשוהו ובעלי הקבלה עשרות) בשם מתנגדי הקבלה. ונראה שכל המאמר נכתב באותה התקופה שמסנה בא גם "החוראה" על השאלה במלאכים הקרובה לנושא המאמר הזה, וא"כ קרוב שנתחבר בימי שבתו של ר"א במצרים.

ד) מסורת החכמה. במאמרי הראשון הדפסתי מה שמצאתי ממאמר זה בכ"י וטיקאן, ואולם נתגלה לי אחרי כן שהקטע ההוא אינו כלל המאמר אלא רק התחלתו, ועיקרו בא לדבר על סודות הנפש והגלגול. ובאמת נמצא בכ"י קמברידג' הנזכר אחרי מאמר הייחוד, וחסר מעט בראשו (לכן גם שם הספר לא נתברר לח' שילר סינסי כרשימתו כ"י) ומתחיל במה שנמצא במאמרי עמ' 127 למעלה ונמצא עד סופו. וגם בעל ס' מסעות הנפש בכ"י אוכספורד 1597 שחבר ספרו זה על ענין הגלגול בשנת שכ"ו, מביא בו בדף 54 ענינים על הגלגול מתוך "ס' מסורת החכמה שחבר החכם כסח"ר אברהם הלוי ז"ל על ענין ה' ספירות". ורצוני להשלים מה שהחליתי ולהדפיס גם את מחציתה השניה של המאמר. הנוסח השלם הזה היה גם בשאר כתבי יד שבאו ממצרים, כי גם ר' נתן קורוניל

(1) עיין במדרש תהלים לפסוק צא על אשגבהו וכו'.

הדפים בספר זכר נתן שליו (תרל"ב) דף 10 דברים מס' מסורת החכמה כ"י משנת הש"ב הנמצאים בתחלת ההמשך, על סגולת בעלי הקבלה המעשית לשמירת הדרך.

ויש להעיר שהספר הזה, הן מתוך טעות הן מתוך "עיבוד" של מי שהוא זכה לשנוי שמו ושם מחברו וממסורת החכמה כאן ומאמר הייחוד הקודם לו נולד ספר מסורת הברית ואגרת הייחוד להר' מאיר בן כהמ"ר אליעזר הלוי, שנמצא בכתבי יד שונים: בליוורנו תלמוד תורה כ"י 97 בכ"י מורחז מהמאה ה"ז ובכ"י מולידאנו (רשימה משנת תרפ"ה ס' 22) וכ"י זה היה בירי כי שלוחו אלי לבדוק אותו והוא פותח אמנם בעשר שורות שונות מהדפוס אבל משם ואילך הכל מלא במלה נוסח ספרו של ר' אברהם בן אליעזר הלוי (שבבעלותו אין כל ספק), ור' מאיר הלוי לא היה ולא נברא. אמנם הטעות כנראה ישנה מאד כי גם בכתבי יד אחרים שראיתי ושכלי ספק נכתבו באמת במאה ה"ז (כ"י ליוורנו לא ראיתי ואין לסמוך כ"כ על קביעת השנים ברשימת ברנהיימר), נתייחס הספר כבר לבעלי החדשים! וסוחר הוא שבשני כתבי יד נמצא ענין זה באיזה קשר עם ס' גינת הביתן. ואלה הן הערות שאספתי: כ"י גאסטר 1398 נכתב במאה ה"ז ומכיל את "ס' גינת ביתן המלך, אכן הוא איש אמונים לא רצה להתגדל ולהתפאר בזה אמר הכותב נראה לו ששם המחבר הוא הרב ר' מאיר בר הרב ר' אליעזר מגרמישא וכן נמצא בספר המשגל שחבר קצת פרקים מזה הספר מלא במלה — כן לשון הסופר בראש הספר שם! והערבובי עם ר' אליעזר מגרמישא חזרת ביחס לס' מסורת הברית גם בכ"י מולידאנו שכראשו כתוב "לר' מאיר הלוי בן הר' אליעזר הלוי מגרמישא" ועשה את בעל הרוקח ללוי. והאמת היחידה בכל זה, שם גינת הביתן נתחבר באמת במאה השלש עשרה, ולא נודע לנו כלום על מחברו. (ואולי כווננו לר' מאיר הלוי אבולעפיה מטולימולא?). ועוד: בכ"י קמברידג' d. 4. 2. 6. המכיל עכשיו את ספר הרמון לר' משה די ליאון (גם הוא מהמאה ה"ז) מצאתי הערה ישנה על תוכן כתב היד השלם מלפנים, ועל פיה נמצאו כאן גם "ספר מסורת הברית להח' המקובל ר' מאיר בן ר' אליעזר ז"ל (וספר מגדל עוז) חבר אותו החכם וספר גינת ביתן שהוא מבחר הספרים, וכן הבוא גם ברנהיימר כבר מכ"י אוכספורד 1577 המכיל את ס' גינת הביתן (ראיתי) והוא העתק מאוחר שהועתק בשביל ר' דוד אופנהיים מכ"י אחר של ר' מאיר בעל שם בברוקס דליטא), וגם שם באה התוספת, ויש שאומרים כי רב מאיר ברב' אליעזר הלוי הוא שחיבר זה הספר ואגרת הייחוד. מכל הערובות

(1) אולי ס' מגדל עוז וס' המשגל הנ"ל היינו הן והשם התמוה השני אינו אלא שבוש מהראשון? ושניהם כאחד בלתי נודעים לי לפי שעה.

הביבליוגרפית הזאת ניכר שדבריו כל הקדים האלה השודים מאד ומעונים אישור ואין. וטולידאנו שהבמית לנו בהצופה לחכמת ישראל י"ג ע"ס 260 להדפים את הספר לא ידע שכל זה וגם נעלם מסנו שכבר הדפסתיו הציו. (כה"י שלו הוא מאוחר וגרוע מאד).

ה) אגרותיו. מלבד האגרות על עניני הגאולה ואותיותיה שמניתן כבר במאמרי הקודם, מצאתי עוד אחדות. אגרת משנת רפ"ד אל ר' אברהם סודינא ור' אשר הלוי נמצא בכ"י גינצבורג 624 והזכיר אותה דוד קויפמן במאמרו ב Allgemeine Zeitung des Judentums (1898) ע"ס 8. ולא נודעו לי פרטים עליה. גם מצאתי אגרת קצרה הכאה לפרש דברים שנשארו סתומים לקורא אחד של אגרת סוד הגאולה שלו, בכ"י אוכספורד 2569 דף 50^a—51^b, פותחת, "דורש רשומות וחוקר תעלומות". אבל היותר מענינת וחשובה היא האגרת השלישית שמצאתי בהעסקה גרועה ומעונה תקונים בכ"י אוכספורד 1743 לפני אגרת סוד הגאולה, דף 32^b—35^b ואולי תמצא גם בכתיבי יד אחרים. הדפסתיה כללה כאן כנספח כי זוהי תעודה בעלת ערך מיוחד: ר' אברהם הלוי שקבע בכל ספריו סדר לגאולה וביחוד פרסם את שנת רפ"ד, "כשנת הפקידה" (גאולה שניה מארבע מדרגות הגאולה) נשאל ע"י אחד מסכריו בשנת רפ"ה על ענין זה, כי הרי השנה עברה, ולא ראינו דבר, וחנה באה אגרת זאת לתרץ קושיותיו ומענותיו. בחלק הראשון נמצא עוד פעם ביתר אריכות ענין הפלאשה בארץ חבש ומוזכר גם כאן כמה פרטים וניכר מהלך התפתחות ידיעותיו עליהם. בתוספתו לפירוש נבואת הילד (ק"ס ב' ע"ס 137) עודנו מקצר, וכאן מאריך כבר בפרטים נוספים ובאגרתו השלישית משנת רפ"ה מגלה יריקות עוד יותר מפורטות. מענינת כאן גם עדותו שהוא כעצמו הכיר אשה אחת מהם בחינתו במצרים. אבל עיקר האגרת בחלק השני: זוהי הארה אפוקליפטית יהודית של הריפורמציה והופעת מרטין לותר! אין ספק שזהו ההד הראשון שמצאה לה הריפורמציה בספרות שיצאה מירושלם! השקפותיו של ר"א הלוי (המכרז כנראה על פי ספורים ספה אל פה ומכתבים שנתקבלו מיהודי אשכנז לקרוביהם היושבים בירושלם) מלאות ענין: הוא רואה כאן בלותר כעין "יהודי נסתר" גר צדק הכא למרוד לא באפיפור כלכר אלא בנצרות עצמה, ולקרב לאט לאט את הגויים לדת ישראל ונימוסיו! האם הארה אפוקליפטית מוטעית כזאת נמצאת אולי גם בספרים או בתעודות עבריות אחרות מהתקופה הראשונה של הריפורמציה? אין פלא שעמידתו הראשונה של לותר יכלה לעורר הרגשות של נצחון ותקוה גאולה בלבבות יהודים רבים. ר"א הלוי מוצא, שלא כדרכו, אפילו גימטריאות לרמוז ענין מרטין לותר בפסוקי הנביאים! (אמנם נתחלף לו השם לותר, כפי כתיבתו, עם שם הארץ לוצרניניה הנקראת לותר גם

היא בספרי הראשונים). וכן כבר נודע לו כאן ענין למורי שפת קדש אצל הנוצרים בדור ההוא.

בסוף עונה ר"א עוד על שאלות המתייחסות לפירושו לנבואת הילד, על השמות מרואן ומנצור, ולא יכולתי למצוא לאיזה מאורע הסטורי (כנראה במצרים ברומי ממשלת הממלוכים) נתכווין בדבריו על המלך חמד (אחמד או מחמד?) ששנה את שמו בעלותו על כסא המלוכה ונקרא מנצור ומספר עליו „בעשים זרים“. בחלק האחרון מתגלה לנו עוד מקור אפוקליפטי קדמון: שאלת חלום ע"ד הקץ שנתפשט עוד בספרד לפני הגירוש ונחייחם על שמו של מהר"ם רומנבורג. מעניין הוא שבאמת נמצאו בכתבי יד אחדים הנהגות לשאלת חלום בשם הרב המפורסם הזה וגם דבריו קבלה מעשית אחרים נתייחסו על שמו). אמנם הזכרת שמו של הקיסר פרידריך כאן מוכיחה שזהו זיוף מאוחר מהמאה הטי' שנעשה כנראה עוד בחיי הקיסר (שמת אחרי גירוש ספרד).

על אגרת סוד הגאולה הנמצאת גם היא בידי מכ"י אוסטרוד 1743 דף 35^b—257) לא אוכל לדבר אלא בקצור ואולי כדאי להדפיסנה כלה, רק זאת אוכיר כאן שזוהי התעודה הראשונה שקובעת את זמנו של ר' יוסף דול'ה רונ'ה ומעידה על מעשהו (עשרים שנה לפני גירוש ספרד) ובמקום אחר כבר הכאתי הרברים עם שאר עדויות³). ומדבריו ניכר שספור המעשה הנמצא בידינו נתחבר באמת כבר באותו זמן⁴). באגרת סוד הגאולה נמצא גם המקור לשאלת חלום לרא' הלוי בענין הקץ שבעל ס' שלשלת הקבלה מביא בדף ל"ה ע"ב (דפוס אשטרך) בשמו של ר' אברהם ואינו מפרש את מקורו: „זה המפרש אומר באורך דבריו שנשאל בחלום מתי קץ הפלאות והשוב משאל אל צפן וסתרי וגם הוא בכחוחו שאל בחלום זה והשוב לו הלא הוא כמוס עמדי" והקורא של ס' שלשלת הקבלה מוכרח לחשוב שזה נמצא בפירוש ר' אברהם לנבואת הילד ואינו אלא מכאן.

- (1) עיין מה שהבאתי על זה ממקורות ישנים מאד, קרובים לדורו, בקריית ספר ד' עמ' 317.
- (2) עוד כ"י אחר שלא הזכרתיו במאמרי עמ' 271 נמצא בפאריס 454² וראיתי צלום ממנו בידי ידידי מר זלמן רובשוב בתל אביב ונראה שיש שנויים בין שני כתבי היד, והדבר מעון עוד חקירה נוספת.
- (3) בספרי על כתבי היד בקבלה הנמצאים בספריה הלאומית בירושלים, לגבי ס' המלאך המשיב, סי' 147⁸.

(4) גם כאן כבר ידוע לרא' הלוי ענין אמון מנוא המקושר בספור ההוא שכן לשונו בדף 48^a „והנה מצאתי כתוב שיש לו [לסמאל] שני שרים גדולים מתחת ידו האחד נקרא אמון מנוא והשני אשמדי מלכא דשירי" או היושב על הכסא אחריו כי אשמדאי כבר מת ומעתה אני אומר כי ממשלת שניהם ומשטרם בארץ קרובה זו לזו כי ידעת כי מלך אלכסנדרוס של מצרים היה שמו אמון והוא נקרא אמון מנוא ומלך מצרים נק' פרעה... ותמצא כי פרעה בגימט' אשמדי ולא מצאתי זה הגימט' מלבי אבל כך שמעתי" ויעיין על ענין זה מה שכתבתי במדעי היהדות א' עמ' 112.

(1) שונות. מוטיב של אנדה משיחית שלא ידענו ממנו עד עכשו ושיש לו אולי יחס. לר"א הלוי שלנו אם בכלל יש לסמוך על מקור הדברים, מצאתי בפנה נדחת מאד: בהיותי סדרף בכתון המסיונרי הגרמני *Saat auf Hoffnung*, מצאתי בו בשנה ר"א (1874) עמ' 6—16 מאמר בשם: „אש טמון *Das verborgene Feuer* מאת Carl Albert Regnet הנדפס קודם לכן בכתון גרמני אחר. במאמר זה מביא מחנך מקורות נצריים שלא אוכל לבדוק אותם מאחר שלא פירט אותם כראוי, הגדה עממית אשר הרוזן (1 *Andreas von Kempelen*) שמע בקושטא מאת רב וסוחר יהודי מלומד: בידו של זה ראה מגורה עשויה באופן מופלא ומוזר (הסתוארת שם בפרטרוט) שבעליה שמרה בסוד גדול, כי נסתרה בה „האש הטמון“ שהיהודים רואים בה, לדבריו, סמל לתקותם לגאולה ולביאת הגואל, והאש הטמון הזה „נשלח מלפני מאתיים שנה — כלומר במהצית הראשונה של המאה ה"ז! — ע"י רב אחד בירושלם ושמו לוי" (2) ונמסר בידי רבני קושטא מרב לרב עד שבא לידי בעל שיחתו של הנוסע הנזכר. ועל פי המקור ההוא שרגנמ שאב ממנו נחקקה בקישוטי-זחב של המגורה השנה ה"א רצ"ב. הרב ההוא ספר לרוזן כמה מסורות מענינות על „האש הטמון“ הוה ויחסו לביאת הגואל וביחוד כי אותם הרבנים אשר בידם תשמר האש הטמון בזמן ביאת הגואל יזכו לססור אותה למשיח והאש החיה עתידה לאכול כל אויביו ה' שנאמר כי אש לפניו תלך ותלחט סביב צריו, ואני לא ראיתי רמו לדברים אלו בשום מקום אחר ולכן לא אוכל לקיים אמתת כל הספור הזה ולומר אם כדוי הוא מכל וכל או אם יש כאן אולי מסורה אפוקליפטית אמיתית שלא נתפרסמה ושמוצאה מחוג בעלי האפוקליפטיקה הקבלתית בירושלם כדור ר"א הלוי. ולדעתי אינו מן הנמנעות שבאמת נמצאו כלים מסתוריים כאלה שקשרו אותם באגדות משיחיות, והלא בשנים הללו התנהלה באמת תעמולה משיחית חזקה מאד מירושלם כמרכז, והדרשה על הפסוק במזמור צ"ז ג' אינה רחוקה מרוח האפוקליפטיקה האגדתית. והרב לוי יוכל להיות שבוס מר' אברהם הלוי שאנו דנים עליו ויהא ששלח לאנשים אחרים או לאיש אחד זכר ליוסי המשיח. השנה רצ"ב החקוקה על המגורה שהרוזן ראה, כפי דבריו, אינה צריכה להיות שנת עשייתה דווקא, ואפשר, אם כל הספור בכלל אסתי, שנשלחה כבר קודם לכן לקושטא ובשנה החיה חקק בה בעליה בשום מה סימן. ואולי נשמרו עוד רשמים וסימנים לאגדה כזאת ולענין האש הטמון? לפי ספור אותו רוזן היה כלי עם האש הטמון בידי גדולי הרבנים בדורות הראשונים, וגם בידי ר' יצחק אברבנאל. ואולי יש מי שידע לברר כל זה על בוריו.

(1) שחיה, לדברי המחבר, בשנת 1750 *Canonicus an der Domkirche zu Pressburg*

(2) בגרמנית: Von einem Rabbiner namens 'Levi von Jerusalem' von Hand zu Hand der sich einander folgenden Rabbiner Konstantinopels.

ובסוף אעתיק מה שמצאתי בכ"י מומאיוב 184 דף 54ב בקובץ ישן של קבלה מעשית, ואפשר שהדברים נכתבו ע"י רבו של ר' אברהם בן אליעזר הלוי שגם הוא התעניין בלי ספק בשאלות הקבלה המעשית כפי שניכר היטיב מכתביו. וזה לשון המאמר:

כל השמות המעשיות מהם שמות הפעלים ומחם שמות המקרים, כולם הם נגזרים בעצם האחדות השוה המתנשא לכל לראש. שהוא יאהדונהי וזהו שרש כל השמות שהם ע"ב וה"ו ול"י סר"ט, מ"ב אבגית"ן וכו' וכ"ב אפפ"ד נאנקת"ם וכו' כ"ד שא"ה יהו"ה בשכמל"ו בכ"ים נכורד כבור ה' ממקוסו כלם תצרפם בזה הדרך ותוציא השם כתקונו כמו שהוא כתוב כדי שתדע כיצד יוצא מהפסוק כש"ש ע"ב שיוצא מג' פסוקים ויסע ויבא ויט אעפ"י שיש פסוק אחד שהוא בן ע"ב והוא לא יתיצב איש בפניכם והוא שם שלם כשתצרפהו באטב"ת. ולכל שם ושם תצטרך לפרשו ה' דברים ואלו הן תקון וצירוף ומאמר ומכלול וחשבון. תקון להוציא כל שם ושם כתיקונו מהמקור שתדע יציאתו כגון פסוק או קבלה. צירוף כגון הצירוף שהיה עושה בצלאל באותיות שנבראו בהם שמים וארץ והם י"ה ידו"ד ואהדונהי שהם צירוף בכ"ב אלפא ביתא והיה סחבר כל הצירופים עד שהיה עולה בידו השם המיוחד והיה יוצא ממנו לידו פעולה כדכתי' אשרי אדם עוז לו ב"ך. וידוד כמו כן כשרצה לכסות הענין הזכיר שיר למעלות אשא עיני וכו' והיה שוקע לתהום תהומו של צפון ולא היה בידו נסיון להנצל. באותה שעה ראה אותו אחיתופל בסכנה והופיע בצירופו בשם המפורש והשליך אותו בתהום ונחה דומיאל שר התהום ונצח וזה"ש כי ב"ך ארוץ גדוד. ומאמר שיש לו לאדם כשיפתח את פיו לזכור את השם מהשמות המפורשים להתחיל ולזכרו בפיו פתוח בתחלה ובסוף לכלעו כדי שלא יתפשט באויר ומשליטו בבליעתו בתוך לבו שהוא שורש ה' ולחכימא ברמיוא. ומכלל שיהא כולל שם התקון עם הצירוף או כמו יאהדונהי בצירופו באלפא ביתא ובכלל זה עם זה יצליח לפעולה. וחשבון שיעשה ממנו חשבון שלם כגון מקום שהוא יהו"ה ברבוע. ועתה דע לך ועל דרכיך נגה אור ופן יחשדגו שוסע ולחכימא ברמיוא. והוצרכתי לכתוב שער זה מתוך שארצני תלמידי זה ברבקי בסתרי תורה הטבין ר' אברהם הלוי הוא אחובי מלב ונפש ברבר הפנימי והפנימי ברכי החכמה מלאני לבי לכתוב זה בפחד ובמורא.

חמשה הסוגים תקון צירוף מאמר מכלל וחשבון באו מס' מעין החכמה מסוג ס' העיון והפירוש המכואר עליהם שבא כאן, נמצא בקיצור נמרץ כבר בספר הפליאה (קארעץ דף ל"ו ע"א) ובמקורו של הפליאה כ"פירוש שם של ד' אותיות" (למשל כ"י בריט, מוז, 745 דף 29א וכן בדורו של הר"א גם בס' שושן סודות (קארעץ דף ל"ו ע"א וע"ב).

דבריו ר"א הלוי בקבלה מעשית נמסרו בכתבו יד שונים אבל קשה לברר
לאיזה חכם כווננו הכותבים. כך למשל בא קמיע מפורסם מאד למקשה ללדת,
הנמצא לרוב בלי ציון מקור, בכ"י גאסטר 438 (משנת ת' בערך) דף 13^a ו 17^a
בשם „מצאתי בכתובת יד הר' אברהם הלוי הסקובל ז"ל חותם שבתאי"
(והוא בעל שלש שורות ב' ט' ד' וכו' נכתב בתנאים מיוחדים). אבל כסה אברהם
הלוי איכא בשוק הקבלה ולא אכריע מי הוא זה.

הערות.

למאמרו של מר מויבר בק. ס. שנה ו' ע' 525—530 ולבקרתו שם ע' 452—456,
קבלנו את ההערות האלה, שאנו נותנים להן מקום כאן,
ובסופן תשובה קצרה של מר מויבר.

א.

(1) ספר **אגור**. אין שום ספק כי האגור נדפס לראשונה בחיי המחבר, כי הלא אם
אחד מן המסכימים לא הוסיף את הר"ת ז"ל על שמו של המחבר, ועוד, הנה קרובו ר'
בן ציון ב"ר רפאל דניש אומר עליו בסוף הסכמתו: „והשם יתעלה ואמץ ידו בגבורים
להרביץ תורה בישראל, וככה לא יאמר על המת.
השם נאפולי נזכר בהסכמת ר' יצחק בכ"ר שמואל מ' חיים ז"ל ספרד, האומר:

„נאם הנמצא פה העיר נאפולי“.

ובעיקר, כל זמן שאין ראיה מתנגדת מברעת, הלכה כשמינשנידר שאינו מאחר את
זמן הדפסת הספר הזה משנת רנ"ב.

(2) **איוב** חמ"ג ור"ה עם פירושים שונים. חרושו של מר מ. אינו חרושו הפרופ.
ד"ר א. פרוימן דשם לפני כמה שנים ב"Thesaurus" שלו, שנת רמ"ח לזמן הדפסת הספרים
האלה, ולא טעו „כל הביבליוגרפים“.

(3) **אבודרהם**. לפי עניות דעתי אין ב"וצדקנו" משום פרט השנה, ורק מקרה הוא
כי מלה זאת היא בגימטריא שנת הדפוס, ותרם אחת, ובנוגע לנקודות, הנה גם „יגדל“
בשורה האחרונה מנוקד ואין לזה שום טעם, ובכלל, לא תמיד בנקודות כגותן טעם.
דבריו המדפוס כי „תאותו להרבות בספרים“, על העתיד נאמרו, ובאמת נדפס הספר
בשנת ר"ג.

ומענין כי ברפרודוקציה של התימת המדפוס ב"Thesaurus" אין נמצאים קוים על
„וצדקנו“.

(4) **פתח דברי** לא נודע למו. הקוים על פרט השנה הם „ברינח“ ולא „ברינח“.
ובנוגע לר"ת „דבריו“, הנה גם שמינשנידר דרש מלה זאת ר"ת: דוד ב"ר יוסף (קמחי).

(5) **אבן עזרא** עה"ת. אין לאחר את זמן ההדפסה משנת רמ"ח הכתובה בפירוש
בספר. ובנוגע לקו שעל הריש של הפרט „אז"ס/ר“, הנה גם על ההא של „אליה“ יש קו
וכאן ודאי שאין להוסיף כלום.

ר' משה ו' חביב שהה בנאפולי בודאי עוד קודם ר"ג. הוא הגיה „סדור תפלות“
כמנהג ספרד, נאפולי ר"ג. א. מ. הברמן.

ב.

א. בספר „לשון למודים“ — קבץ של מופסו מכתבים שנדפס באמשטרדם שנת תמ"ו—
נכשלו רושמי הרשימות: הללו מיחסים אותו לאליקים מלמד והללו לר' יצחק ב"ר אברהם
קאצינלנבוגן, ועל ידו כך באו האחרונים לידי טעות לחשוב ששני ספרים שונים הם, והנה

הפיב מר מויבר לראות (454) שאין כאן אלא ספר אחד וכי המחבר האמתי הוא אליקים בן ש"ץ מק"ק קמארנא ור' יצחק ב"ר אברהם קאצינלנבוגן הוא רק ה"נדיב". אולם כשהוא בא לבאר את סבת ההבדל ברשימות — מיד נבואתו מסתלקת ממנו. קודם כל, הוא סותר את עצמו תוך כדי דבור: "הרושם הראשון ... משנת תקס"ב, אנו קוראים, ... העתיק את השם הנמצא ראשון" — והוא לדעתו של מר מויבר יצחק קאצינלנבוגן — אבל בעל קהלת דוד שנתן גם העתקה רומית ... ניצל משגיאה זו ומצא שהמחבר רשום בסוף השער. ושורות אחדות מקודם יודע מר מויבר את האמת: "שברשימת רד"א משנת תקס"ב נזכר רק מספר 442 (שבבן יעקב) — שם הספר מיוחס לר' אליקים מלמד — ובקהלת דוד נמצא רק מספר 449 — שם הספר מיוחס לר' יצחק בר' אברהם קאצינלנבוגן — מי משניהם ניצל מן השגיאה? עם מי הצדק? הנה אומר עם הרושם הראשון משנת תקס"ב!

שנית, מר מויבר כותב בלשון ודאי: "וכן ר' אליקים מלמד הדפיס את שם מטיבו ואיש חסדו ר' יצחק ב"ר אברהם קאצינלנבוגן באותיות גדולות בראש וראשונה ואת שמו הוא העמיד בסוף השער". הריא מר מויבר העתק שכזה? מסופקני. לפני מונח הספר. ואני רואה שדוקא השם "אליקים מלמד באמשטרדם" עומד בראש, ואחריו בא השם "יצחק בן הר"ר אברהם ..." ושני השמות באותיות שוות. מכיון שאני רואה שגם מר מויבר לא ראה את הספר לכן אני מעתיק את השער בשלמותו, שמתוכו יתברר מקום הפעות של הרושם המאוחר. כרוב השערים מדפוסו של דוד קאסטרן תרפ"א גם השער של "לשון לימודים" מצויר בציורים לקוחים מחיי דוד המלך. מכיל הוא ציור אחד גדול מלמעלה, שני ציורים קטנים מכל צד, ובאמצע שער צר וארוך, תחת הציור העליון — דוד מנגן בכנור — בא הפרט: תהלה לדרך ארומסד לפ"ק. ובאמצע: "לשון לימודים / זה הלשון לימודים הביא לבית / הדפוס האלף התורני כהר"ן אליקים מלמד באמשטרדם / ותשואות חן חן לאיש ישר וחס / במשפחת רם האלף מילך וילף / שעל ידו נגסרה המצוה להוציא אותו / מכה אל הפועל ויקרא בישראל / שמו כהר"ר יצחק בן הר"ר אברהם / מקראקא משפח' קאצין עליו כונו: / ואחרון אחרון חביב מחותנו וגם / הוא היה מעיר לעוור להמחבר הנ"ל / שהיוולד מכיסו בכ"ל לו וקו"ל / אליו חזן מופלג ושמו נאה לו שאנת / כהר"ר ארי' ליב חזן בן כהר"ר זאב / וואלף חזן מגולי המלבורג חונה / פה לע"ע בק"ק אמשטרדם / באמשטרדם / ברפוס המעולה והמשוכח / דוד די קאסטרן תרפ"א."

ופה עשה איפוא הרושם הראשון משנת תקס"ב ליחס הספר לבא בידו ראשונה, כלומר לר' אליקים מלמד. בעל קהלת דוד, שתרגם את הפוסק "הביא לבית הדפוס" כצורתו, חשב שר' אליקים רק מו"ל היה, ולא היתה לו עצה אחרת אלא להכתיר את הבא אחריו בשער — ר' יצחק קאצין עליו כונו — בעמדת-מחבר שאינה הולמתו ולאמלי היה מטרות את עצמו להפך את השער ולקרא מעבר לדרך. התנצלותו של ר' אליקים מלמד היה רואה, שעד כמה שאפשר לדבר על דבר מחבר בספר זה הוא הוא המחבר. אבל יודע הוא ר' אליקים שלאמתי של דבר עמדת מחבר אינה הולמת אף אותו. מפני שכל הספר אינו אלא קצור מסופסי המסתבים שנדפסו בו"ש שר' ובקרימונה שכיו בשם "מגלת ספרי", ואשר על כן רק מביא לבית הדפוס הוא. וקראתי בשם לשון לימודים, הוא אומר בהתנצלותו ... שלא עשיתי זאת להראות שהוא דבר חדש כי כבר היה לעולם ולסודים הם מקדם ... ואם אמרתי להביא כל דברי האגרת במגלת ספר כתוב עלי היה לסווח ע"כ לקטתי באמרים אחת הנה ואחת הנה להביאם לבית הדפוס."

ב. על דבר הספר „מאיר איוב“ (455) דפוס ריווא די מרינמו שכ״ב. גם כאן הסיב
 מר מויבר לראות שבכל ההעתקים הידועים אין אף אחד שיהיה או כלו דפוס ריווא או כלו
 דפוס ויניציאה, כי אם תמיד יש לנו ענין עם הרכבה של ריווא — ויניציאה, וההבדל
 הוא רק בקונטרס ראשון; ברוב ההעתקים הקונט' הראשון, לרבות השער, מדפוס ויניציאה,
 ובהעתקים מעטים הקונט' הראשון הוא גיכ מדפוס ריווא. עד כאן אנו יכולים להסכים עם
 מר מויבר. אבל בקביעת מקום המעבר מדפוס ריווא לדפוס ויניציאה הלך מר מויבר בדרך
 הכושה, המיוסדת על טראית-העין בלבד. ברק ומצא „דפוס ויניציאה מתחיל מרף ס״ה—
 הרינו מקונטרס י״ז — הקונטרסים שלפני זה, מלבד קונט' י״ב שהוא גיכ דפוס
 ויניציאה, הם דפוס ריווא“. אמנם איני יודע בברור על יסוד מה מבדיל מר מויבר בין
 שני הדפוסים, אבל משער אני, שהוא עושה זאת על יסוד עובי האותיות ביחוד של הפירושי—
 אותיות ריווא יותר עבות ואותיות ויניציאה רקות —, על יסוד מספר השורות שבעמוד,
 ובכלל על יסוד הרושם הכללי שאנו מקבלים כשאנו מדמים הקונטרסים השונים. ובכל זאת
 ברי לי, שדפוס ריווא מגיע רק עד קונטרס י״א — וי״א בכלל —, מכאן והילך הכל,
 לרבות הקונטרסים י״ג — ט״ז, דפוס ויניציאה. ונמוקי עמי:

ראשית, בסימני-הקונטרס הבאים לסטה המספרים המורים על דפי הקונטרס הם
 מספרים רומיים בלי נקודות על גביהם (למשל: I, 7 II) ואילו בקונטרסים שיצאו מדפוס
 ויניציאה המספרים הרומיים האלה מנוקדים מלמעלה (למשל i 29 ii). וכשאנו בודקים
 את הקונטרסים י״ג—ט״ז אנו מוצאים שגם שם המספרים הרומיים שאצל סימני הקונטרס
 מנוקדים הם. ואם כן דפוס ויניציאה לפנינו.

שנית, והוא העיקרי, צורת האותיות המרובעות מוכיחה, עד כמה שידוע לי לא נעשה
 עדין ניסיון רציני לקבוע קאנון של אלפבית עברית על יסוד של אותיות אפוניות אפילו
 מהדפוסים הראשונים, ועל אחת כמה וכמה שלא נעשה דבר שכזה בשביל הדפוסים המאוחרים,
 ובכל זאת אין ספק שהרבה שאלות היו מוצאות את פתרונן על נקלה על ידי זה. במקום
 אחר נסיתי לקבוע שלשת אבות האלפבית העברית — האשכנזי, הספרדי והאיטלקי —
 על יסוד צורתן של האותיות: א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, כ, ל, מ, נ, ס, ע, פ, צ, ק, ר, ש, ת.
 תחומים בין דפוס ריווא שבספרנו ודפוס ויניציאה. השל, בדפוס ריווא הקו המחבר את הראש
 האמצעי לבסיסו הוא כמעט קו עומד, וחותר את הבסיס כמעט כאמצע בהמיה קלה כלפי
 שמאל. ואילו בדפוס ויניציאה הקו האמצעי יורד באלכסון, חותר הבסיס בקצהו השמאלי,
 וכמעט שנוגע ברגל שמאל. הצ, בדפוס ריווא הראש שמימין מחובר לגוף האות מצד ימין
 ויורד כמעט עד לבסיס, ואילו בדפוס ויניציאה מחובר הוא מצד שמאל, ונוגע הוא כמעט
 בקוצו של הראש השמאלי. בשתי הדוגמאות האלה ריווא די מרינמו מראה נמיה כלפי
 הסגנון האשכנזי, בעוד שבוניציאה הסגנון האיטלקי והספרדי הם המכריעים. ואותו הדבר
 בעצמו אנו יכולים לבחון גם בנוגע לאותיות א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, כ, ל, מ, נ, ס, ע, פ, צ, ק, ר, ש, ת.
 הקונטרסים י״ג—ט״ז על יסוד הקאנון הזה שהעמדנו נמצא שהם שייכים לדפוס ויניציאה
 אף על פי שלטראית-עין נראים כאלו היו מדפוס ריווא. אנו מזהירים אפוא, שדפוס ריווא
 נפסק בקונטרס י״א. ומשם והילך יש לנו רק דפוס ויניציאה בשני אותיות של הפירוש
 בקונטרסים י״ג—ט״ז. על ידי זה סלקנו לכל הפחות זרות ביבליוגרפית אחת.

סי העביר ההעתקים הבלתי נשלמים מריווא לוניציאה? השערותי של מר מויבר,
 שיושבו המדפוס מריווא פנו בהצעת מכירה למדפים מוויניציאה, לאחר שזה הדפיס את

הקונטרס הראשון. היא בלתי מחקבלת על הלב. כי איך זה אפשר שבמקרה יתאים סוף הקונטרס הראשון שמוניציאה בדיוק עם סוף הקונטרס הראשון שביריווא. כאופן שהקונטרס השני שביריווא יכול היה לשמש המשך לקונטרס אי שביוניציאה? והרי שלשת העמודים הראשונים של שני הדפוסים אינם מתאימים כלל וכלל. ברור איפוא, שהסדור של הקונטרס הראשון מדפוס ויניציאה נעשה בכונה תחלה שאפשר יהיה לצרפו לקונטרס ב' של דפוס ריווא, וכי בשעה שניגש קבאלי להדפסת הספר ההעתקים מדפוס ריווא היו מונחים לפניו. מציע אני השערה גרדא, שאיני חושב לקבוע בה יחד: כפי מה שיוצא מספר גורן נכון שנדפס בעונה אחת עם מאיר איובי בריווא — בשנה שכיב — עבד אז בתור מניה בריווא ר' יוסף ב"ר יעקב שלי"ט אשכנזי מפרוכה. קרוב איפוא לשער שלאחר מותו של הרופא המדפיס יעקב מארקאריה, כשנסגר הדפוס העברי בריווא, הגיעו ההעתקים הבלתי נשלמים של המאיר איובי ביחד עם הכ"י בידו של המניה ר' יוסף שלי"ט, והוא הוא שעורר את המדפיס זורו קבאלי בוניציאה להשלים את דפוס הספר, ומסר את ההעתקים הבלתי נשלמים למדפיס קבאלי. שוסף שלי"ט עבד ג"כ אצל קבאלי בוניציאה בשנת שכיב — שכי"ח הראנו במקום אחר, שהרי אנו מוצאים את דגל משפחת שלי"ט, סוס ורג בחרטום, במחזור אשכנזי שנדפס בשנת שכי"ח אצל קבאלי, וגם בסוף "תהלים" עם רד"ק, שנדפס בוניציאה שכי"ח — ושם יש מסביב לדגל האותיות י. ב. י. ש. שהן ר"ת של שמו — אשר על יסוד צורת האותיות אני משער שמבית דפוסו של קבאלי יצא. יש להוסיף עוד סימן שלישי שהקונטרסים ר"ג-ר"ז מדפוס ויניציאה קבאלי הם. השם אלהים בא גם בפירוש ככתבו בכל הקונטרסים שמדפוסו ריווא ואילו מקונטרס י"ב והילך לרוב באה ר' במקום ה', אלדים, כרגיל ביחוד בדפוס מנוסבה, שממש בא יוסף שלי"ט לוניציאה. בקונטרסים ר"ג-ר"ז אנו מוצאים את השם אלהים בפירוש בשנוי כתב אלדים.

ג. דברים אחרים לחדושו של מר סויבר (ע' 525 — 530).

חדוש א' מענין וחשוב. אם באמת נמצא גם בהוצאה ראשונה של האגור, ר' יוסף קולון וצי"ל (בידו יש רק הוצאת ריסיני משנת רפ"ה, ואין להביא ראיה ממנה כי יכול להיות שהוסיפו אח"כ את המלה וצי"ל) כדור שנדפס לאחר שנת ר"ן, אבל איני יכול להסכים שהספר "לא נדפס בחיי המחבר". וההסכמות מכחישות את זה. וביחוד ההסכמות של ר' משה ו' חביב ושל ר' נתנאל בן מהיר לוי איש ירושלים, המכילות מעין רוז לקונים, שיקפצו על הספר, סגנון מעיד עליהן שנכתבו בשעת ההדפסה, ושהמחבר היה בחיים.

חדוש ג' למרות חריפותו אינו קולע אל הסמטה לפי דעתי, בקולופון של האבדורהם, כפי שמוכר מדי רוסי אנו מוצאים סמני הוסן הבאים: יום השבוע — ביום ברוא מאורות — יום ד'; החדש — שמו מבת אשר ארוך בלילות; השנה — שנת רנ"ה, ומרגישם אנו חסרון סימן ליום החדש, וביחוד מאחר שהקפיד לסמן את יום השבוע. משער אני איפוא שיום החדש מסומן במסוק: "והחרש לישראל לטובה" והכונה ליום ב' של ר"ח מבת (רגילים היו לסמן את אדר שני בשם "ואדר", ואפשר שעל פי זה בנו "והחדש" לסמן יום ב' של ר"ח). זה מתאים רק לשנת ר"ן שסימנו ה"ג ור"ח מבת חל בו ביום ג' ד', מה שאין כן שנת רנ"ה, שסימנו ושי"ג ר"ח מבת חל בו ביום ה' — ו', על דבר הפרס של רצדקנא, שפר סויבר מתפלא איך אפשר לכצוא בו שנת ר"ן — הדבר פשוט, שזו מחבור אינו נכנס בחשבון.

בחדוש ד' כון לדברי צונץ בספרו צ. ג. (עמוד 225 מספר 54).

חדוש ה' יש בו דברי טעם, אבל אין הם מספיקים עדין כדי להוסיף חמש שנים

השובה לתשובה.

בדבר הספר מאיר איוב הרי בעיקר הדבר מורה ד"ר זנה לדברי. רק בקביעות מקום המעבר מדפוס לדפוס שונים אנו בדעותינו. ד"ר זנה כותב שאינו יודע בברור על יסוד מה אני קובע את התחומים רק הוא משער ששינוי בעובי האותיות ומספר השורות היו היסוד לדברי. כנראה לא קרא את דברי בתשומת לב, וללא זאת חיה מוצא שאני כותב בפרוש שעל שתי הסבות אני מסתמך ולא חיה כותב שהוא משער. אמנם אני מסכים בשום אופן להשערות ד"ר זנה הבנויות על צורות שיש של האותיות המרוכעות. בכל אופן הסימנים שלי הם בולטים ונכרים לעין כל. מדוע אין שינוים כאלה בעובי האותיות ובמספר השורות מן דף סיה עד הסוף? האם ידוע לד"ר זנה עוד ספר של דפוס אחד שיבואו בו שינוים כאותיות ובשורות באופן קבוע של קונטרסים או קונטרסים? הוא שואל איך אפשר שבמקרה יתאים סוף הקונטרס הראשון שבויניציאה עם זה של ריווא. גם פה כנראה לא דקדק בדברי, כי אני כתבתי שעשו את זה ככוונה להשלים והנה ע"י חבדל מספר השורות וגודל האותיות עלה זה בידם.

ועתה דברים אחרים לפרשי האינקונבוליום: על חרוש א' ושל"ל להוסיף: מלבד שאני השתמשתי בדפוס הראשון, אין לחשוב שהמדפיסים הבאים שינו את יצ"ו או ש"י שהיה בדפוס הראשון לז"ל או יצ"ל מפני שהרב הזה נפטר בינתיים. ד"ר זנה מתנגד לדעתי שהם נדפסו אחרי מות המחבר מפני שמחתכמות יוצא שנתנו להמחבר בחייו, האם נחזק הוא שהספר יודפס ריבך אחר קבלת ההסכמות? האם אינן ידועות לד"ר זנה דוגמאות רבות מספרים שהסכתרים לקחו הסכמות בחייהם והספרים עצמם נדפסו שנים רבות אחרי מותם? הלא הבאתי ראיה לדברי מזה שכתוב בפנים הספר פעמים: אני המחקק מצאתי בשם המחבר; האם זה אפשר והגיורי אם המחבר היה חי ועומד על הדפסת ספרו?

על חרוש ג' אני מוסיף שאני עומד על דעתי לסרות—ואולי דוקא ע"י—ההשגות של מר קוק וד"ר זנה. שום מדפיס שכתב פרט עם ה' בתחלת או בסוף התיבה הסורה על האלפים לא הדגיש שאות ה' היא לאלפים. ואם אחר דיוקן יוצא מן הכלל רוצה להדגיש את זה, או בלי כל ספק אין הבטוי „בשוב" הה' אלפים מתאים לזה. המדפיס הליסבוני היה דיוקן שכוה ורצה להוציא כל ספק מלבנו שלא נחשוב את הה' אל הפרט. לתכלית זו האריך ואמר בשוב ההא אלפים (למה כתב ההא מלא בא' ולא כתב הה'). אבל תוך כדי דבור שבק לדיוקנותו וכתב את הפרט השני וצדקנו ולא הוסיף בשוב ה' סקשרת או מחברת, כדי שלא נטעה ונמנה את ה'. בכלל איזה צורך יש פה בו' החבור, האם יש לסלח וצדקנו קשר עם מה שקדום לה? ד"ר זנה רוצה להשלים את חסרון הפרט של יום החדש והוא מחדש שזה רמזו במלה והחדש, כי זה מורה על יום ב' של החדש כמו וארר על ארר שני, ועל סמך חרוש זה הוא עושה את חשבוננו שזה היה בשנת ר"ן, שאז היתה הקביעות כך ולא בשנת רנ"ו. מלבד שהיא השערה רחוקה מאד, עוד הוא משתמש בה לסתור את דברי. מה שנוגע לפרט של יום החדש אני חושב שהיה יום כ"ז לחדש טבת, וזה מרומז במלים: גדול כח להאיר כל אפלות. והיה זה ביום ד' של השבוע אור ליום ה'. לפרט השבוע הוא מונה יום ד' ולפרט החדש הוא מונה כבר יום כ"ח מפני שהיה סמוך לערב ועם זה מתאים הביטוי להאיר כל אפלות. והנה עש"י הקביעות היה יום כ"ז לחדש טבת ביום ד' לשבוע רק בשנת רנ"ו ולא בשנת ר"ן.

על חדוש ה' יש לי להשיב באריכות וביותר בפרטים הנזעמים לחיי ר' משה ו' הביב
ובמאמר שאני כותב על דפוס קושטא ימצא הדברים יותר מבוארים. מר קוק טעה וחשב
שגם הם' תהלה לדוד נתחבר אז ובאמת חברו אחרי כן שנים הרבה והוא למד עוד אצלו
שנים אחדות מן רנ"ג והלאה.
א. סויבר.

תקון טעות.

בק"ס שנה ו' ע' 563 נפלה טעות במפתח מקומות הדפוס וההוצאה לרשימת ההגדות
של פסח, ויש למחק את השורה "תרי"א 120 Bonu", ולעמת זה יש להוסיף מספר 120
בערך "Altona".
אני מודה לכל אלה שהעירוני על הטעות הזאת.
א. יערי.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.	p 3
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications.	10
I. Periodicals: 10; II. Yearbooks and collections: 11;	
III. Books and pamphlets: 12.	
Supplement to the bibliography of Palestinian publications:	27
Hebraica and Judaica.	36
I. Periodicals: 36; II. Yearbooks and collections: 38;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 46;	
IV. Biblical studies: 51; V. New Testament: 56; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 58; VII. Jewish philosophy and religion: 62; VIII. Cabbalah and Hassidism: 66; IX. Liturgy, ritual, sermons: 68; X. History and related subjects: 71; XI. The Jews of to-day: 89; XII. Zionism and Palestine: 95; XIII. Ethnography, folklore, art: 111; XIV. Philology: 115; XV. Hebrew belles-lettres of the Middle-Ages: 118; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 121; XVII. Yiddish belles-lettres: 122; XVII* Judeo-Arabic literature: 130; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 130; XIX. Juvenile literature: 135; XX. Education and teaching: 135; XXI. Text-books: 136; XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 139.	
STUDIES:	
I. HEILPRIN: Bibliography of R. Yom-Tob Lipman Heller's writings	140
G. SCHOLEM: Chapters from the history of Cabbalistical literature. 9: New researches on R. Abraham b. Eliezer Halevi	149
NOTES, etc.	166

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

SEVENTH YEAR. NUMBER ONE.

JERUSALEM, APRIL 1930.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שביעית, ב.

ירושלים, תמוז תר"ץ

כתבת המערכת: ירושלים, מאה שערים, ת. ד. 36

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכנ

ע'

177

ידועות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

185

דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 185; ב. קבצים ומאמרים 188; ג. ספרים וחוכמות 192.

217

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 217; ב. קבצים ומאמרים 221; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 226; ד. מדע המקרא 227; ה. ברית חדשה 235; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 237; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 239; ח. קבלה וחסידות 243; ט. תפלה ועבודה, דרשות 244; י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה 246; יא. עם ישראל בחז"ל 258; יב. ציונות וידיעת א"י 262; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות *; יד. בלשנות *; טו. ספרות ופה עברית של ימי הביניים *; טז. ספרות ופה עברית חדשה *; יז. ספרות ופה יהודית *; יח. ספרות ופה לועזית על נושאים יהודיים *; יט. ספרות הנוער *; כ. חנוך והוראה *; כא. ספרות למוד *; כב. ספרות מדע כללית בעברית *.

מאמרים וחקירות:

275

ר. זצ"ה: תוך כדי קריאה

I. מתי נסגר בית דפוסו של טוביה פואה בסביוניטש 275. II. מלואים ותקונים למאמרי שמות המגיהים ובניהם בסדורי תפלה ומחזורים 276. III. גניבה ספרותית או טעות המדפיס 279. IV. על זמן הדפוס של הספר "שלום אסתר" 281.

282

י. ד. בית הילוני: נוספות לביבליוגרפיה של הספרות היפה בעברית

290

א. יערי: עוד דפוסו שאלוניקי

310

מ. רבינוביץ: לתולדות הדפוס העברי בירושלים

310

תקון טעות:

* נדחה מחמת חסר מקום.

ידיעות בית-הספרים

(אדריאיר תר"ץ)

חנכת בית דוד וולפסון.

כיום ב' דתוה"מ פסח חגגו את חגיגת חנכת בית דוד וולפסון, הוא הבית אשר נבנה על הר"ה צופים למשכך-קבע לבית-הספרים. על פתיחת הבית הכריז סיר ג'והן צ'נסלור ה. כ. הנציב העליון לארץ-ישראל באמפיתיאטרון אשר על הר"ה הצופים במעמד קהל גדול של תושבי ארץ-ישראל, פקידו הממשלה, קונסולים, עתונאים, חבר העובדים והסטודנטים של האוניברסיטה ואורחים מרח"ל. נאמו ד"ר מנגס קנצלר האוניברסיטה, סיר ג'והן צ'נסלור הנציב העליון לארץ-ישראל וד"ר ה. ברנמן מנהל בית-הספרים. ד"ר מנגס קרא טלגרמות של ברכה שנתקבלו סכל קצוי העולם, בין השאר קרא ד"ר מנגס את הטלגרמה מאת מר ז. שוקן (צ'ויקו), שבה הודיע מר שוקן שרגלי היום הוא גותן בתורת-השאלה לעשר שנים לבית-הספרים את אסף האינקונבולום העבריים שאסף במשך שנים רבות. אסף זה קולל להביא תועלת גדולה לביבליוגרפים ולחוקרים שבא"י ולתיות לפאר לבית-הספרים. אחרי טכס החגיגה עבר הקהל להסתכל בבנין החדש וככל סרוריו ולבקר בתערוכה מיוחדת שמודרה לכבוד היום.

לחגיגה זו הוציא בית-הספרים חוברת מיוחדת בשם, בית דוד וולפסון של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, שבה ניתן תאור מפורט של הבנין החדש, של קרן-וולפסון ותורמיה, של ארכיון וולפסון שנתקבל לבית-הספרים. כמו כן ניתנת סקירה קצרה על התפתחות בית-הספרים בשנים האחרונות ועל מצב מחלקותיו השונות כיום. לאחר החגיגה הוציא בית-הספרים חוברת מיוחדת בשם, חנכת בית דוד וולפסון שבה נמסר נוסח נאומי החגיגה. לבית-הספרים מזכיר כזה לכל ידוריו ועוזריו, שמדור הבנין טרם נשלם, ועדיין לא סודר ורוהט אולם-הקריאה הגדול.

קטלוג כתבי-היד.

לכבוד חנכת הבית החדש הוציא בית-הספרים קטלוג מפורט של כתבי היד בקבלה הנמצאים בבית-הספרים. הקטלוג נתחבר ע"י ד"ר ג. שלום בהשתתפות ד"ר י. וואל, והוא חלק ראשון מהקטלוג הכללי של כתבי-היד העבריים הנמצאים בבית הספרים.

רכישת כתבי-יד.

בין כתבי-היד שרכש בית-הספרים בזמן האחרון נמצאים: הסמ"ק, על קלף; נסוקי הרד"ה, פרוש ערכי למשנה תורה מאת ר' זכריה הרופא (יחיא אבן סלימאן), העתקה חדשה מכ"י קדמון הנמצא בצנעא; פרוש לפרקי אבוקרט, חסר בראשו ובסופו, ואיננו לרמב"ם ולא לגלינוס. מאת הגב' א. נורדוי אשתו של ד"ר מכם נורדוי ז"ל נתקבל כ"י נאומי נורדי בקונגרסים.

מר פוזננסקי, מזכיר חברת דורשי האוניברסיטה בורשה, שבקר בחדש אייר בארץ מטעם החברה, הביא אתו 16 כ"י שנאספו או נעתקו בשביל בית-הספרים ע"י החברה. שמונה מהם ניתנו ע"י מר ש. ולטמן, קליש, ושנים מהם ניתנו ע"י המו"ל הירדק מר לוי לוינאפשטיין, ורשה. בין כתבי-היד האלה נמצאים גם העתקות מפנקסים אלה: העתקה מפנקס דק"ק דוכנא משנת תק"ו עד שנת תקע"ה; העתקה מפנקס דק"ק קונסק; העתקה מפנקס חברת הני"ך בקיודינאוו משנת תקפ"ט עד שנת תקצ"ה, נתקבלה בהשתדלות ד"ר יצחק שיפר, ורשה.—בין שאר כה"י נמצא כ"י של ספר כיבליוגרפי בכתב-ידו של החוקר המנוח ד"ר ש. א. פוזננסקי ז"ל, ונכתב על ידו עוד בשנת תרמ"א: שם הגדולים אחרון, יזכיר דור דור ודורשיו, ספרים וסופריהם וכו', כולל שמות סופרים וספרים שלא כאו בשם הגדולים להרב חיד"א ושם הגדולים החדש לר"א וואלדען.

מתנת סיר ארתור שוסטר.

סיר ארתור שוסטר (לונדון) נדב לבית-הספרים ספרים רבים, ביחוד לתולדות הפיסיקה ומדעי-הטבע בכלל. ראויות להזכר השורות השלמות של חוצאות חברות מדעיות, כמו: Comptes Rendus של האקדמיה הצרפתית למדעים (89 כרך); Proceedings of the Physical Society of London, 1874—1926, Vol 1—38; Proceedings of the Cambridge Philosophical Society, 1889—1928 (Vol 7—24) Monthly Notices of the Royal Astronomical Society, 1877—1928 (51 vols).

מתנת מר עמנואל הרץ.

מר עמנואל הרץ, שאת מתנותיו המרובות לבית-הספרים היתה לנו ההזדמנות להזכיר פעמים רבות, חזר ונדב בזמן האחרון 420 ספר במקצועות שונים, ומהם רבים לתולדות האמנות החדשה.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

מאת חברת דורשי האוניברסיטה בורשה נתקבלו 11 תבות-ספרים. המשלוח הכיל, בין השאר: את אוצר-ספריו של החוקר המנוח ע. נ. פרנק ז"ל (382 ספרים);

כל הכרכים של הקתון הפולני-יהודי Chwila שיצא לאור בלובב בשנות 1918—1928, מתנת ד"ר יוליוס וורצל (לובב); שורות של כרכי-עתונים בחכמת הרפואה, מתנת ד"ר א. אמיון; ספרים מתוך ספרות ההשכלה בעברית, וסתוך הספרות הגרמנית והרוסית החדשה, מתנת הגינסמיה העברית בבואליסטוק; ספרות פוליטית, מתנת הסינטור אינג' קרנר; ספרות רבנית, עזבון הסנות ה' זאב אל. יוזורו בן-לוצ'ק; ספרים רבניים, וביניהם ספרים מתוך אוצר-ספריו של הרב ר' יחזקאל מנ"ל לנדא בעל ה"נודע ביהודה", מתנת אינג' ארתור כאומברג, ורשה; ספרות רבנית וספרות עברית חדשה (183 מספרים), מתנת מר מ. גוטגלד. — יחד עם זה שלחה החברה למעלה מ-500 כרך לתולדות היהודים בפולין, ביניהם ספרים רבים לתולדות שחרור היהודים, ספרי-אנטישמיות וקריסציאות שנדפסו במאה הי"ז והי"ח. כמו כן נמסרו לנו במשלוח זה לערך 700 חוברות ביוגרפיות מקובנו של המנוח ד"ר יוסף חזנוביץ ז"ל. חוברות אלה העברו אלינו ע"י החברה כשהן כרוכות ורשומות בכרטיסים. — את כחי ששלחה לנו החברה כבר הזכרנו לעיל.

הועדה למען האוניברסיטה בִּזְנֵב.

הוועד לאוניברסיטה בירושלם, עבר בזמן האחרון בסך רב. המשלוח שהגיע עתה לירושלם מכיל בין השאר אסף של ספרים הנוגעים ליהדות שהופיעו ביוגוסלביה בשנים האחרונות.

הועדה למען בית-הספרים בפֶּרַג.

הועדה למען בית-הספרים בפֶּרַג שלחה בזמן האחרון 120 כרך, רבים לתולדות אירופה בשנים האחרונות.

הועדה למען הספריה בקישינוב.

הועדה בקישינוב, שעל יסודה הודענו בחוברת האחרונה של קרית ספר משיכה את פעולתה בסך. בזמן האחרון קבלה הועדה את אוצר-הספרים מעזבון חוקר-הטבע המנוח ד"ר י. מ. קרסילשטשיק, (מת בקישינוב בשנת 1923); האוצר הזה מכיל למעלה מ-2000 כרך, רבים בזואולוגיה ואנטימוולוגיה. בידו הועדה עלה להפיץ את רעיון בית-הספרים בקרב ההמונים היהודים בכסרביה, אף נתקשרה עם ערים אחדות ברוסניה הישנה. במכתבה האחרון אלינו מציינת הועדה את עזרתם והתמסרותם של הרבנים ברב ערי כסרביה ובראשם הרב י. ל. צירלסון הרב הראשי בקישינוב. הרב צירלסון לא רק מסר בשביל בית-הספרים בעין יפה את החמר העשיר שבירו, אלא גם נוסע בלכ אחרים את רעיון ערכו של בית-הספרים. ביום אחרון של פסח ערכה הועדה את האספה

השנתית החגיגית לרגלי חנכת בנין בית דוד וולפסון, ובה השתתפו מכל חוגי הישוב היהודי בכסרביה, אף מורה תערוכה מיוחדת של הספרים וכתבי-היד שנאספו בשכיל בתי-הספרים בטרם השלחם ירושלים.

אסף ספרי המוסיקה.

אסף ספרי המוסיקה התפתח בשנה האחרונה במדה נכרת. נוסף על אסף הפרטימורות השלם של אוילנבורג-פונה שנרכש עוד לפני שנתים נקנו לאט לאט באפן שיטתי הוצאות יסודיות של אמנים גדולים, כמו למשל, הוצאת בוסוני של יצירות כך לפסנתר, ואף ההוצאה השלמה של יצירותיו לעוגב (ע"י חברת דורשי האוניברסיטה בורשה). — הודות לתרומתה היפה של הנכרת ל. גינצברג לרכישת יצירותיהם של מוסיקאים יהודים ומפרים על המוסיקה היהודית, נתעשרה מחלקת המוסיקה בתופעות החשובות ביותר בשדה המוסיקה היהודית. בין השאר נמצאים עתה בבית הספרים כמעט כל התווים שיצאו לאור בהוצאת „יובל". על פי בדיקה שיטתית בקטלוגים של ספרי מוסיקה ישנים רוכש בית הספרים ספרים יקרי מציאות במקצוע המוסיקה של בית הכנסת ומפרים תאורטיים על התפתחות המוסיקה היהודית והאורנטלית. גם ספרים כלליים בתיאוריה של המוסיקה וכתולדותיה נקנים באפן שיטתי. — ע"י פרופ. שור (תל-אביב), העוזר לנו בשכיל מחלקת ספרי המוסיקה, קבלנו תורגומים וקבוצת ספרים תאורטיים על המוסיקה.

מן הראוי להזכיר ביחוד את התרומה הגדולה שהביא אתו בימים האחרונים מר פוזננסקי מורשה. מר פוזננסקי שהוא עצמו מוסיקאי ובקי במוסיקה, הביא לבית הספרים אסף, המכיל לערך 100 מספרים, מיצירותיהם של אמני הזמן הזה. תרומה זו שנוצרה מתוך אהבה מיוחדת למוסיקה ולבית הספרים נתנה לכבוד אמו של מר פוזננסקי, הנכרת אסתר לודבויקה פוזננסקה בלבוב. כמו כן נתקבלו בבית הספרים שורות שלמות של כרכי עתוני המוסיקה

.Revue musicale, Anbruch, Auftakt

מחלקת ספרי הרפואה.

מחלקת ספרי-הרפואה נתעשרה שוב בזמן האחרון ע"י מתנות חשובות. ד"ר ל. ברלין (בריסל) נתן במתנה את המלון הרפואי בן 100 כרך, Dechambre, Dictionnaire Médicale. ד"ר גנו שטין (זנרב) נתן ספרים שונים בחכמת-הרפואה; ד"ר י. ירחק (ניו-יורק), שאת עזרתו המרובה לבית-הספרים ובית-המחלקת ספרי-הרפואה הזכרנו כבר בודיעות אלה פעמים רבות, נדב סכום של 40 לא"י לטובת סדור סניף למחלקת ספרי-הרפואה בתל-אביב.

אסף מודעות א"י.

מר ז. אשור (תל-אביב) נתן לרגל חגגת בית דוד וולפסון 1940 מודעות שונות שנדבקו בחוצות תל-אביב. במודעות האלה משתקפים חיי העיר החדשה בשנים האחרונות; מר אברהם ברזר (ירושלים) נתן מודעות א"י מזמנים שונים.

מתנת ד"ר שובה.

ד"ר מ. שובה, מרצה באוניברסיטה העברית, נתן אסף של מודעות וכרוזים יקרי-מציאות מאד מזמן המהפכה בגרמניה, מהם גם כרוזים אנטישמיים רבים. האסף יש לו ערך רב לתולדות גרמניה בזמן האחרון. יחד עם זה נתן אסף של קטעיותונים מהזמן הזה.

צוואה לטובת בית-הספרים.

ד"ר רוברט גונצבורג (וינה) שלח לנו את טפס צוואתו שבה הוא מצוה לתת לאחר מותו את אוצר-ספריו המדעי לבית-הספרים.

מתנות בודדות.

ד"ר עובדיה איזנברג (נייביה) שלח תכת-ספרים, רבים הוצאת המשרד הבין-לאומי לעבודה. — מר דוד אטינגר (חיפה) נתן ספרים לתולדות המלחמה העולמית, שהוצאו ע"י ממשלת גרמניה. — מר א. צ. כרזין (ירושלים) נתן לנו חוברות שונות שהוציא. — מר י. גרזובסקי (תל-אביב) השלים לנו את חבוריו שלא היו בבית-הספרים, אף נתן ספרים אחרים. — ידיד נוצרי, מר S. F. Hunard (Lexden) שלח לנו ספרים אנגליים שונים במקצוע חקירת-התנ"ך. — מר מרדכי זקש (תל-אביב) שלח לנו ספרים חשובים אחדים, ביניהם: קרוביץ בע"ט באותיות צויר שנדפס בוויילהרסדארף, תס"א; הלבושים לר' מרדכי יפה, לובלין, ש"ן וקוד. מר זקש גם הבטיח לתת עוד ספרים נוספים. — מר מ. ח. טויזנר (ניוירוק) חזר ושלח חוברות שונות ביודית ובאנגלית, שיצאו בשנים האחרונות באמריקה. — העו"ד י. משרנוב (פריז) שלח לנו את כל הספרים אשר חבר. — מר ר. י. יחזקאל (בוסבי) שלח לנו את הספרים שחבר אביו המנוח יוסף יחזקאל ז"ל בפרטית ועברית, וגם ספרים עבריים אחרים דפוסי-הודו ויקרי-מציאות. — מר מ. א. יפה (ניוירוק), אשר נתן לנו עוד לפני שנים אחדות אסף חשוב של ספרי-מתימטיקה, חזר ונתן עתה לשם מלואים כרכי עתונים במתימטיקה. — הנכ' סינה לדרמן (ניוירוק) נתנה עתונים וספרים במסיקה. — מר שמחה

לוקט שר (קרמניץ, פולין), שלח לנו, באמצעות מר אברהם דובי בנימינה, תעודה כ"י לתולדות המחלקת בין סאנו וסדיגורה. — מר נחמיה שמואל ליבוביץ (ברוקלין), חזר ונתן לנו את האפשרות לקנות ספרים עבריים על חשבוננו. — ד"ר ס. מילר (יונקרס) שלח לנו ספרים עבריים חדשים. — מר פרמי י. מרקס (סידני) שלח לנו ספרים על הזואולוגיה האוסטרלית. — מר ש. ח. ניהוויזן (בלטימור) חזר ושלח ספרים שונים, רבם עבריים; בהשתדלותו שלח גם מר מרדכי פרידלנד (בלטימור) ספרים שונים. — הרב נעכעס (לום אנג'לס) שלח לנו את הספרים אשר חבר ואת העתונים אשר הוציא. — ד"ר א. סטנדר (פרן) שלח לנו ספרים במטמטיקה. — מר שמואל ס. פן (ניוירוק) שלח לנו עתונים שונים במטמטיקה שבקשנו הימנו. — מר ברנארד פֶּלֶקְסֶנֶר (ניוירוק) שלח לנו את הספר האנגלי "משפט סקוונצטי" בששה כרכים. — מר פרלמן (הל אביב), נדב לבית הספרים את האסף החשוב של Mémoires מאת בומרשה (1773). תזכירים אלה שמשו יחד עם ספרים אחרים, חזר תוסס למהפכה הצרפתית. חוץ מהתזכירים מכיל האסף שניתן ע"י מר פרלמן תעודות הנוגעות למשפט הכבוד בין בומרשה וקלבינו. כל המספרים הכלולים באסף דפוסים ראשונים הם ויקרי מציאות. — החזן עמנואל קירשנר (מינכן) שלח לנו את חבוריו על המוסיקה של בית-הכנסת. — קול. קיש נתן לנו 60 כרך במקצוע חקירת אי ותאורי-מסע שונים. — מר אלפונזו קסוטו (המבורג) שלח לנו תעודות לתולדות היהודים בהמבורג. — מר י. רסקין (מינכסטר) שלח לנו כרכי עתונים שהופיעו במזרח הרחוק בזמן האחרון וגם מודעות מענינות לתולדות המלחמות האחרונות בסין; על ידי שלח ד"ר א. קויפמן (חרבין) ספרים ועתונים יהודיים וקרי-מציאות שהופיעו בחרבין ובמזרח הרחוק ככלל בשנים האחרונות של המלחמה. — מר ס. ב. שטרן (קופנהגן) שלח לנו את כרכי העתון Scientia. — מר סימון שטריום (קסל) שיסד אצלנו, באמצעות חברת ידידי בית-הספרים בברלין, אסף מיוחד של ספרים על השלום הכין-לאמי, הרחיב בזמן האחרון את המחלקה ע"י מתנות חדשות.

תערוכות בבית-הספרים

משעבר בית-הספרים לביתו החדש והורחב לו המקום התחיל לסדר מדי פעם בפעם תערוכות שונות בחדר-התערוכה המיוחד. — למלאת 20 שנה למותו של משה ליב לילינבלום ז"ל סודרה תערוכת-לילינבלום שבה הוצגו ספריו במקורם ובתרגומיהם, קבצים שיצאו בעריכתו, אגרותיו בכ"י וספרים מאוצר-ספריו אשר בשול-גליונותיהם רשם לילינבלום את הערותיו. — למלאת 30 שנה לצאת ספר-השירים הראשון של שאול טשרניחובסקי בשם "חזיונות ומנגינות" סודרה תערוכת-

משרניחובסקי שבה הוצגו חזן משריו, ספוריו, תרגומיו וסאמריו הכלשניים, גם שיריו בכתב־ידו, אגרותיו ותמונות שונות של המשורר מימי ילדותו עד היום. — לרגלי חנכת בית דוד וולפסון סודרה בחוה"מ פסח ובשכונות שלאחריה תערוכת הגדות של פסח. התערוכה היתה מחולקת לשלושה חלקים: א) הגדות מצוירות עתיקות. ב) הגדות מארצות המזרח. ג) הגדות מצוירות חדשות. בין ההגדות המוצגות נמצאו הגדות מנמובה שכ"א, קושטא רס"ה, שאלוניקי שכ"ט, ויניציאה שס"ט, פראג תע"ג (על ניר אָדום), כלכתא תר"א ועוד, וגם פכטימיליות של הגדת דרסשטט, הגדת פֶּרְכֹב וְעוֹד. — באותו הזמן סודרה גם תערוכה של שירים על דפים בודדים שנדפסו באיטליה לחנכת־בית, לסיום, לחתונות ועוד. בית־הספרים עשיר באסף של דפים בודדים מסין זה, והמצוירים והיפים שבהם הוצגו בתערוכה. — גם הוצגה תערוכת הוצאות האוניברסיטה העברית. ועבודות חבר עובדיה המדעיים. — לרגלי פתיחת הבנין על בית־הכנסת העתיק בבית־אלפא שנחפר ע"י האוניברסיטה נערכה תערוכה של תמונות כתיב־כנסת עתיקים בארץ ובחו"ל. בין המוצגים תמונות רבות מעבודות המחלקה הארכיאולוגית של האוניברסיטה העברית, שעוד לא נתפרסמו בשום מקום.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

בחדשים האחרונים נתקבלו למחלקה זו (אסף ד"ר אברהם שְׁבֶדֶרֶן) מתנות אלו: "היא ליב אפל" (הר טוב): שבעה סכתים של מ. ל. לילינבלום; המהנדס בוסברג (ע"י חברת דורשי האוניברסיטה בורשה): דפים אוטוגרפיים של הרב ר' יחזקאל לנדאו ("גודע ביהודה") ותנאי האירוסין של בנו ישראל, בחתימת ר' יחזקאל באותיות לטיניות; ד"ר פרנץ בֶּכֶר (פרג): תמונת דודו ד"ר אדוארד בֶּכֶר, עורך ה־"Neue Freie Presse" בזמן שהרצל עבד במערכתה; דוצנט ד"ר רוברט ברויאָר (וינה): אוטוגרפים ותמונות של אביו ד"ר יוסף ברויאָר, חברו של הפרופסור זיגמונד פרויד ביסוד תורת הפסיכואנליזה, ושל אביו זקנו, ליאופולד ברויאָר, סכסס ספרית הקהלה בווינה; המהנדס אויגן בֶּרְקֵנִי (המוריאון היהודי, פֶּרְשֹׁב): תמונת הרב ר' משה שיק (מהר"ם שיק), אב"ד בחוסט ומתלמידיו המובהקים של ר' משה סופר; ד"ר מ. גולדברג (ע"י ד"ר יצחק רובינמן, וינה): ציור סכתים ותמונות, ביניהם של יוסף פֶּזֶר־לינקיאוס, המשחק אדולף זונגטל, הקומפוזיטור איגנץ ברוי, המשורר לודוויג אוגוסט פרנקל; ד"ר א. י. גולדפֶּזֶר (ע"י הועד לעניני האוניברסיטה הירושלמית בנייר־דורק): אוטוגרף של הפרופ. קאזימיר פיינק, מנלה הוֹיטְמַיִנִים; הפיסיקאי פרופ. אויגן גולדשטיין (ברלין): אוטוגרף ותמונה של הרופא פרופ. אוטמר רוזנבך וגם את תמונתו הוא עם אוטוגרף; ד"ר מ. ב. הֶקְסֶמֶר (ירושלים): כתי"י של הרב קאופמן קוזלר; היא שמחה זילברשטיין (לבוב, לזכרון נשמת כחו מרת זלמטא פרל לנדאו מקרקא, בהשתדלות הרב ד"ר

לוי פרוינד: דף אוטוגרף, חתום פעמים, מפנקם החשבונות של זקנו ר' יעקב יושע פלק „פני יהושע“; ד"ר ש. ז. יונקלר (פירנצ'י): אוטוגרף של המקובל והמשורר ר' רפאל עסנואל חי ריקי; הגב' ד"ר מגנס (ירושלים): מכתב לואי מרשל ע"א קדושי פינסק, תרע"ט; הא' ג'מס מרשל (ניוירוק, ע"י קנצלר האוניברסיטה, ד"ר י. ל. מגנס): תמונת אביו הג"ל; הגב' א. מילצינר (ניוירוק): מכתב ותמונות של חותנה הרב ד"ר משה מילצינר; יועץ הסתרים ד"ר קרל סידהוף (ליפציג): מכתב הפרופ. ליאופולד פנל, מו"ל הלכסיקון של הרופאים; אלמנת הפרופ. לכשפטים ברתולד פרוידנטל (ע"י הפרופ. גוטפריד סלומון, פרנקפורט דמיין): אוטוגרף של בעלה הסנוח, שסלל דרכים חדשות כמשפט הנוער, ושל חותנה ד"ר יעקב פרוידנטל, החוקר בתולדות שפינוזה; הועד „למען המפריה“ בקישינב: גלויות בתכן מענין של שלום עליכם ומכתבים של יהודה שטיינברג; הגב' עליזה קנטור (תל"ח): מכתב מענין בתכנו של אביה הפרופ. גיאורג קנטור (מוצאו היהודי מוטל בספק); ד"ר יצחק רובינסון (וינה): מכתבי יהודים מפורסמים של הזמן האחרון, ביניהם סכס נורדאו; ביטס רוזנר (ע"י ד"ר יצחק רובינסון, וינה): כמה אוטוגרפים של סופרים וחוקרים מהזמן האחרון.

לאסף זה נחשפו גם האוטוגרפים של: סלמזר ברזילאי, לאומי ומרדנאי איטלקי; פנקס הסנויים על ספר „הנצנים“ לא. ב. גוטלובר, עם תתימות של אר"ם הכהן, הצנזור טוגנדהולד, רש"י פיין, יעקב בודק ועוד; ד"ר הרמן ילינק, סופר ומהפכן בשנת 1848; פרופ' לרפואה לודוויג הרמן פרידלנדר; פרופ. דוד פרידנר קורף, רופא ומשורר.

סטטיסטיקה.

בחדשים מרץ, אפריל, מאי 1930 נרשמו 1.430 ספרים חדשים ב 2.661 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א' ביוני 170.127 ספרים ב 220.757 כרכים.

ביבליוגרפיה *

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

564. אגדת עורכי הדין העברים. תל אביב ויפו. ידיעות אגודת עורכי הדין העברים בתל אביב ויפו. תל אביב, דפוס אחדות, תר"ץ. 21: 28.

תכופות ההופעה לא נזכרה. — חוברת מספר 2 יצאה באדר. — נדפס בתור כתב-יד.

565. אחדות העבודה; ירחון מפלגת פועלי ארץ ישראל. תל אביב, דפוס אחדות, 1930. 19: 27.

[העורכים: חיים ארלוזורוב וזלמן רובשוב.] חוברת א' יצאה במאי. — בוועידת האחדות של מפלגת «אחדות העבודה» והפועל הצעיר, שנכתנסה בשבת שנה זו, החלט שהמפלגה המאוחדת תוציא שבועון וירחון. שבועון בשם הפועל הצעיר, שסיווג הקסדו כתרס"ח היה האורגן של מפלגת בשם זה וירחון בשם אחדות העבודה. — ע"י זה נפסק השבועון של מפלגת אחדות העבודה «קונסרס», שיצא בקביעות משנת תרע"ט. בניסן—אב תרס"ח יצא למעשה פעם בשבועים ואחרי מאורעות אב יצא רק גליון אחד בי"ד באלול.

תכן חוב' א: ח. ארלוזורוב: הדו"ח של ועדת החקירה. — א. ציוני: הגנים התלויים. — א. גרנובסקי: התמורות בקנין הקרקעות בא"י. — א. רופין: היהודים בחקלאות העולם. — ג. ס. גרש: התסבוכת היהודית. — שרר-פירשטנגלר: הפועל בהודו. — ס. אסף: תקופת שלטון הערבים בא"י. — ה. ש. ויד: הארמנים לאחר המלחמה. — ד. שמעונוביץ: אהבת שלמה (פואימה דרמטית). — ס. צויג: הפליטה השקפות וסקירות: א. פרנקובר: תנועת הפועלים היהודית. — ס. א. א: המרים האנגלי-מצרי. — ע. איזנברג: משרד העבודה הכין-לאומי. — ד. מראני (שטיגל): המלחמה ברוסן הגרמני. — ספרים.

566. בעולם הספרות. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 13: 18

ידיעות הוצאת «מצפה». ... החלטנו להוציא סוסן לוסן עלון, בו נודיע על הספרים שהוסיפו ושעומדים להופיע וגם נפרסם את הבקורת על הספרים שיצאו לאור ...
האחראי: מ'רדכי ניוסן. — חוברת א' יצאה בכסלו.

567. גורדוניה; הסתדרות הנער העסמית החלוצית. מחלקת ההנהגה העליונה. חדרה. אגרת א' חדרה, (תר"ץ). 22: 32.

תכופות ההופעה לא נזכרה. בהקדמה סתור כתב-סכונה.

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. —
המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

568. ת"ל; ירחון אמנותי ומדעי לעניני השירה והזמרה. ירושלים, המכון הירושלמי לנגינה חדשה, (דפוס, "ארץ ישראל"), תר"צ. 17 : 24.
- העורכים: מרדכי זנברג וס. ש. גשורי. הוברת א' יצאה באייר. עם שער ותכן הענינים באנגלית. — ירחון לאמנות המוסיקה בא"י ולחקירת נגינת עמי הסורה בכלל.
569. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי תל אביב ויפו. ידיעות ... תל אביב, (דפוס אחדות), תר"ץ. 23 : 31.
- האחראי: [וסף] רוזנגרשן. — תכופות ההופעה לא נזכרה. — גליון א' יצא ב' אדר. יותר לא יצאו. קודם וגם אחרי כן יצאו בשם "רשימות". ראה גם המספר הבא.
570. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי תל אביב ויפו. רשימות מועצת פועלי תל אביב ויפו. תל אביב, (דפוס אחדות), תר"ץ. 23 : 31.
- האחראי: [וסף] מרפון. — [העורך: ז. פינשטיין]. תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא במ"ז שבס; ג' — בכ"ח אדר. — הרשימות האלה באו במקום החזורים והעלים, שהיו מוציאים קודם. בתן תבוא גם הארת הענינים ובירור השאלות. — ראה גם המספר הקודם.
571. הסתדרות הפקידים העובדים במשרדים ובתי מסחר שבהסתדרות העובדים בא"י. פנקס; דו ירחון לעניני הפקידים. תל אביב, ("מסחר ותעשיה", דפוס "אמנות"), 1930. 16 : 24.
- [העורך: מאיר בוגדנובסקי]. חוברת א' יצאה במרץ.
- עם שער מיוחד באנגלית על המעספת.
572. כפר ילדים. ידיעות היום של כפר ילדים; (מופיע בכל יום ששי בשבוע). כפר ילדים, תר"ץ. 21 : 32.
- נדפס בהקמורה מכתב מכונה, בצד אחד של הדפים. גליון א' של שנה ב' יצא בכ"ז חשוון.
573. המוביל; דו ירחון לשאלת הובלת האוטומובילים בא"י. תל אביב, במסחר ותעשיה, (דפוס אמנות), תר"ץ. 23 : 31.
- Hamovil; Palestine motor transport magazine: השער גם באנגלית
- העורך ע[מנואל] מוכים. גליון ב' יצא בשבט.
574. מועצת הנער למען הקרן הקימת לישראל. ירושלים. ע"ון א'. ירושלים, תר"ץ. 21 : 30.
- תכופות ההופעה לא נזכרה. — ע"ון א' יצא באדר. — בהקמורה מתוך כתב מכונה. רק בצד אחד של הדפים.
575. המפלגה הציונית-סוציאליסטית (צ. ס.) בם. ס. ס. ר. ידיעות של משרתת חו"ל של המפלגה הציונית-סוציאליסטית (צ. ס.) בם. ס. ס. ר. ותל אביב, תר"ץ. 22 : 33.

גליון א' יצא בתשרי. גליון ד'ה' — בשבת-שבע. — בהקדמה מכתב מכונה. — יו"ל גם ביודית. ראה מספר 578.

מספרת הידיעות האלה שבדעתנו להוציאן מוסן לזמן — להמציא לחברינו וידידינו, המתענינים בכל וסתרחש בתנועתנו בס. ס. ר. ידיעות נכונות על מצב המפלגה והתנועה שלנו ברוסיה וביחוד על מצבם של חברינו האסורים והנולדים. (מתוך המאמר הראשי).

576. עין חרוד. הקבוץ המאוחד. אגרות מכפנים. עין חרוד, הקבוץ המאוחד, 1929. 22 : 33.

תכופות ההופעה לא נזכרה. אגרת א' יצאה ב 31 במאי; אגרת 13 — 25 בדצמבר. בהקדמה. — המכתבים האלה באים כדי לספק את הצורך בקשרים חיים תכופים בקבוץ. הם מכילים אינפורמציה על המתחזה בקבוץ וציון שאלות לברור.

577. קואופרציה; עתון „המרכז" — מוסד מרכזי של האגודות ההדדיות לאשראי ולחסכון בא"י. תל אביב, מסחר ותעשיה, (דפוס אמנות), תר"צ. 24 : 31. תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת א' יצאה בניסן.

578. ציוניסטיש-סאציאליסטישע פארטיי (צ. ס.) אין ראמן-פארבאנד. ידיעות פון דער אויסלעגנדישער רעלעגאציע פון דער ציוניסטיש-סאציאליסטישער פארטיי (צ. ס.) אין ראמן פארבאנד. תל אביב, תר"ץ. 22 : 33. גליון א' יצא בתשרי; גליון ד'ה' — בשבת-שבע. בהקדמה מכתב מכונה. יו"ל גם בעברית. ראה מספר 575.

579. **Davar**; Tageszeitung der jüdischen Arbeiter in Erez-Israel; deutsche Wochenangabe. Tel-Aviv, (Davar Ltd., Druckerei Biko, Berlin), 1930. 32 : 41.

לפני השער הנרכני שער עברי: דבר עתון פועלי ארץ ישראל. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. Allgemeine jüdische Arbeiterorganisation in Palästina. האחראי: ב[ר] 5] כצנלסון. גליון I. No. 1 (Davar Nr. 1463) יצא ב 2 באפריל. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' [429] מספר 1666.

580. **The Orient**; monthly illustrated magazine. Jerusalem, (Talhami bros. Cairo), 1930, 20 : 27.

העורך: Mohamad Akhtar. חוברת א' יצאה בפברואר. הירחון נפסק בסוף מאי.

581. **السلام**, جريدة حرة تصدر ثلاث مرات في الاسبوع. صاحب الجريدة ومديرها ورئيس تحريرها نسيم ملول. القدس, مطبعة السلام.

50 : 34 . 1348

השלים; עתון חפשי. העורך נסים מלול. יוצא שלש פעמים בשבוע. הגליון הראשון, אחרי הפסקה של שלש שנים בערך, יצא בכ"ה חשון תר"ץ—28 בנובמבר 1929.

ב. קבצים ומאספים.

582. אל=על; ברית סטורנטים כאוניברסיטה העברית. הסטורנט
ה ע ב ר י ; למלאת חמש שנים לאוניברסיטה העברית. ירושלים, תר"ץ. 20, [2] ע. 20 : 28.
האחראי [נסן] גרר. יצא בניסן. בהקדמה.
התוכן: לורד בלפור ו"ל. — ס. : חמש שנים. — ס. : חיימוסקי: כמו כל הגוים?
— ס. א. פרלמוטר: החברה העברית והאוניברסיטה. — דמויות. — י. ברוסקין: לקראת קונגרס
הסטורנטים היהודים.

583. אלישבע; קובץ מאמרים אודות המשוררת אלישבע. מהדורה שלישית.
תל אביב, "תומר", (דפוס וידיסלבסקי ומיניץ), תר"ץ. 31, [1] ע, תמונת המשוררת. 13 : 18.
מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ד' ע' 106.
התכן: אלישבע: תולדותי. — א. ס. : אלישבע. — נשא אלישבע בירושלים. — ס. : ניכוסקי:
רות מגדול הוואלגה. — ס. : ריוויץ: אלישבע. — ס. : משודנר: אלישבע. — ג. גרינבלאט:
אלישבע. — י. פרנקל: הגורל האומית הראשונה.

584. במולדת; אסף חבורים של תלמידיו בתי הספר בארץ-ישראל
מהתחרות לוח החבר לשנת תרפ"ט. (נערך וסדר ע"י יוצחקו ספיבק). ירושלים,
שחר, דפוס ארץ ישראל, תר"ץ. 64 ע, תמונות. 12 : 17.
מכיל 21 חבור של תלמידיו בתי הספר בכפר ובעיר. החומר מחולק 35 מחלקות:
בעבודה, במולדת, הכותל המערבי. האסף הקבן הזה ממציא חומר לסתענין בבתי הספר בא"י.

585. ברית שלום. שאיפותינו; קובץ מאמרים. IV. ירושלים, (דפוס
וויס), תר"ץ. 49, [1] ע. 14 : 22.

העורך: ר' בנימין. יצא בניסן. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 295.
התכן: קוים. — ר' ב. : מארלוורוב ועד ויצמן. סכומים ובירורים לשאלת הערכות
אחרי מאורעות אב תרפ"ט. — תכנית "ברית שלום" לקואופרציה בין יהודים וערבים. —
הצעת איינשטיין לערבים וליהודים. — תשובת עורך "הפלישתין" האנגלי. — א. סימון וא. שלום:
באסקלריא שלנו (הערכתנו את הסצב הפוליטי והמאורעות בא"י). — ר' ב. : מסגילת
השניון. — אורות מאופל. — לענין ד"ר מנגס.

586. בשעה זו; הוצאת משלחת חו"ל של מפלגת העבודה הציונית
„התאחדות“ ברוסיה. בולשטין מס. 1. (תל אביב), אדר, תר"ץ. 8 ע. 21 : 33.
בהקדמה מכתב מכונה. מכיל ידיעות על מצב היהודים ברוסיה ועל מצב הציונים בגרוש.

587. גנזי קדם; מאסף סרעי לתקופת הגאונים. ספר רביעי. ערוך על ידי
בנימין מנשה לוין. ירושלים, בלי שם המדפיס, תר"ץ. [1] דף, 110, [2] ע. 16 : 24.
נסדר במסדרה המיוחדת של „אוצר הגאונים“. עם שער אנגלי מיוחד. „מסכות שונות
נמשכה ההדפסה כשלוש שנים. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ב' ע' 182.

אף חוברת זו, כחברותיה שקדמו לה, מעשירה את ידיעתנו בספרות הגאונים. אין בה אסמך תעודות הספוריות חדשות, אבל יש בה תשובות רבות מן הגאונים והראשונים וקטעים מן ההלכות הקטנות והפסקות, חשוב ביחוד הוא הקטע "מספר המתיבות" למס' בבא מציעא, עד עתה הגיעונו שרידים מספר זה למסכתות כתובות (גנוזי קדם ב' עמ' 39—40), בבא בתרא, סנהדרין ושבועות (ש. אסף, תשובות הגאונים מן הגניזה, עמ' 217—221). אף האגרת המיוחסת לרב הארי ששלח "לכהני אפריקי שהיו מתפרצים ביותרי" מלאה ענין רב בין מצד כתיבה ובין מצד סגנונה. חוץ מזה יש בה בחוברת זו סליחות מוסן הגאונים, ומדרשי מקראות, לקושי פרושים למסכתות שונות מאת הגאונים, וחרבה יש לשאת ולתת בהן למתעסק בתורתן של ראשונים. אין כאן המקום להאריך, אני מצוין כאן הערות מועטות ממה שרשמתי לי על הגליון.

עמ' 20: את התשובה שבס' ו' יש להשוות עם זו שבשערי צדק דף ג"ח ע"ב סו' כ"ד. — עמ' 37: התשובה ע"ד גוי שהביא בהמה וכו' ישנה גם בחשוה"ג חוץ מרמשיון עמ' 20 בצורה מקוטעת והיא מיוחסת שם לרב הילאלי, ונראה שצ"ל: נסרונאי בר הילאלי. — עמ' 78 כל הקבוצה הזאת של התשובות ישנה גם בכתיבי של הספריה הלאומית במארוז מס' 4162. — עמ' 42: התשובה ע"ד הכופר במלוה היא לרי' יוסף בן מוגאש והובאה בשמו בשטה מקובצת ל"ב ו' א' בהעתקה אחרת מערבית. — עמ' 48: ודע כי המתנות הם על ו' הלקים וכו' השוה עם דבריו. אחר מן המחברים שחבאו בסי השפדות לרי' ברצלוני עמ' 104 ועל "המתנה לחור" עיר"ש עמ' 56. — עמ' 50: וסותמין דבריו, צ"ל: וסותמין. — שם: שהלכה אחת היא בישראל, צ"ל: שהלכה רווחת היא. —

עמ' 56: ואם בקש אדם לגרש את אשתו ולא בקשה לקבל גם עלה לישב כן (נראה שצ"ל אלא לישב כן) ומתה בעלה יורשה. פסקא זו ישנה גם בהלי קצובות בתורתן של ראשונים חוב' א' עמ' 27, וכבר העיר י. ג. אפשטיין שהיא לקוחה מסי המעשים ל"בני אירי (עיר' תרביץ ס' ב' עמ' 35). — כל הקטע המתחיל "שבעה עונשין בתורה" ישנו בהקדמה להלכות גדולות ומשי"כ. שמונה בחנק" הנח בדיו ססיום: אלו תשעה בחנק, אבל בד"ב: בחנק שבעה, ועי' מש"כ שם ר"י הירשנהימר. ש. אסף

588. הדים; הסתדרות ארצית של פועלי הרכבת הדואר והטלגרף בארץ ישראל. (מכתב חוזר לחברים). חיפה, (דפוס "אמנות"), 1930. 151 ע. 24 : 30. יצא עם הוספה ערבית בשם *الصدى*. האחראי: מ. גרובמן. יצא כ 27 בפברואר. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 155 מספר 598.

589. משכית; חוברת להומור ומסירה. חובא לדפוס על ידי אברהם צפורי. בהוצאת "לצחוק". תל אביב, (דפוס אחדות), 1930. 30 עמודות. 21 : 30. האחראי: נ. זיכל. יצא בפברואר.

590. פועלי ציון, א"י. רעיון הפועל; הוצאה חד פעמית של מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון) (דפוס תל אביב), 1930. 6 ע. 35 : 41. האחראי ח[יים] שריפטמן. יצא ב 11 באפריל.

591. פיתום ורעמסס; ערי מסכתות לפסח בנויות על ידי חבר אדריכלים כומחים בניצוחו של רח"ש. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 52 עמודות. 23 : 31. עתון התולי לפסח.

592. פֶּלֶפֶל; חוכרת להומור וסאטירה. הובא לדפוס על ידי אברהם צפורי. תל אביב, לצחוק, (דפוס ציפקין), 1930. 15 ע. 25 : 34.
האחראי : נ. זיבל. יצא לכבוד פורים.

593. ציון; מאסף החברה הא"י להיסטוריה ואתנוגרפיה. ספר רביעי. יצא לאור ע"י ועד החברה בהשתתפות דביר. (נערך ע"י שנחיה) אסף, בן-ציון דינבורג ושמואל קליון. ירושלים, (דפוס ווייס), תר"ץ. [41], 160, [11], 41 ע. 16 : 24.
את הקורס ראה ק. ס. שנה ו' ע' 296.

התכן : ש. ויבין : א"י בימי הכבוש. — ש. קליון : מחקרים בפרקי היחס שבספר דביר הימים. — י. בן צבי : מכתב קראי (חמר לתולדות הקראים בירושלים בחצי המאה הי"ח). — א. מארכס : מכתב ר' משה סיועלש לר' אליעזר הלוי. — ג. גלבר : שאלת ארץ ישראל בשנת 1840—1842. — ב. צ. דינבורג : מארכיונו של החכם באשי ר' חיים אברהם גאנין. — ד. העללער : חובות האתנוגרפיה והפולקלור היהודי בכלל ובארץ הקודש בפרט. — א. הראובני : צמחי הבשם במנהגים הדתיים של עדותינו השונות בא"י וכחול"צ. — יוסף י. ריבלין : ספור דוד וגלית בלשון תרגום. — י. י. יהודה : אלואר. — א. סוקניק : הכתבות היהודיות בהר הבית. — י. בן צבי : לקושים. — ס. בר-אדון : ספת ארץ ישראל בעברית משנת 1840. — א. סוקניק : המקום ההדור הבנוי עליו נפל" (הערה למאמרו של מר דינבורג). — ב. דינבורג : להערותו של מר סוקניק. — מ. איש שלום : הערה ל"ציון" א. — נספחים למאמרו של ג. גלבר (תעודות מהארכיון הממשלתי בווינה).

594. קדימה; הוצא ע"י חוג צעירים עבריים. תל אביב, דפוס גליצנשטיין, תרפ"ט. 16 ע. 16 : 24.
עלון חד פעמי. — האחראי : א. אריאלי. — יצא בש"ז אלול. מוקדש למאורעות אב.

595. הקרן הקימת לישראל. חגים ומועדים; תכניות לחגיגות ולנשפים בשביל כתייהספר והסתדרויות הנוער, וגם בשביל עסקני הקה"ל. ב"ד. ירושלים. הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, תר"ץ. 21 : 30.
בהקדמה מכתב מכונה. — עם ציורים, מפות ותו-נגינה. — התוכניות מכללות מאמרים קצרים על מהות החג ותולדותיו, תוסר לרקלום, לקריאה וזמרה ומדור לקטנים.
התכן : ב. תכנית לחמשה עשר בשבט. 57 ע. ג. תכנית לפורים. 59 ע. ד. תכנית ל"ג בעומר. 72 ע.

596. הקרן הקימת לישראל מפ"י הקטנים; אוסף שוחות, זכרונות, רשמים, ספורים מדברי הילדים בארץ ישראל. ב"ג. ירושלים, הקרן הקימת לישראל, תרפ"ח. 18; 18 דף. 21 : 30.

בהקדמה מתוך כתב מכונה, רק בצד אחד של הרפים.
חוסר זה מיועד לילדינו בגולה, והוא נשלח בעיקר למורים ולמנהלים של אגודות נוער.
מספר ב' יצא באדר תרפ"ח. מספר ג' בחרף תר"ץ. הגליון הראשון היה מוקדש כולו לש"ז בשבט.

597. התקופה; יוצאת ארבע פעמים בשנה. ספר עשרים וששה עשרים ושבעה. העורכים שואלו משרניחובסקי, בן ציון כץ, שומקון ראבידוביץ. ברלין-תל-אביב, שטיבל, (רפום הפועל הצעיר והארץ בתל אביב), תר"ץ. 716 ע. 24:17. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 172.

התכן: ספורים: אגדת שלשה וארבעה—ח. ג. בואליק; יוסיל הסשוגע—ג. סוקולוב; עלי מרף—א. שטינגן; קין—ש. 5. בלנק; פרנויה—צ. פריגרסון. שירים: בר מוכבא (דומה)—ש. משרניחובסקי; סח רב החובל—א. ו. ליסוצקי; בן זמנים—י. למדן; אור כשדים—ס. שהם; תורה מסין—א. רגלסון; אליך מרחוק—א. קרבונוצ'קה; בין חופים רחוקים—י. אפרת; שירי נערה—י. זילברשלאג. תרגומים: פרינסא—דנטה אלגירי—תרגום ז. יבוסונסקי; סטפורטות סאת אובירדיום—תרגם י. פרידמן; פעמונים—סאת אדגר אלן פו—תרגם ש. גינצבורג. מאמרים: בהתאבקות על תפישת עולם—י. קלוזנר; חשבון נפש של הגולה—ש. גינצבורג; ניו יורק וירושלים—ח. ארלוזורוב; האימפריאליזמוס הערבי—א. שברדון; הוהאבים—ס. אסף; המקומות הקדושים בא"י—פולישקוס; אני ואתה—ה. ברנסן; מנדלסון—ש. רבידוביץ; שירים חדשים לשמואל הנגיד—ד. רלין. בקורות: דמות האשה בספרותנו—חנה שפירא; קציר המהפכה—י. גורמן; רוזנר מריה רילקה—י. זילברשלאג.

רשימות: בתי דין דתיים בא"י—פ. דיקשטיין; התיאטרון בארץ—א. לוברני; לואיס מרשל—י. יערי פולסקין; אחרון בן משה כהנשטט ז"ל—י. ספינק; שפת החומש—א. ש. הרשברג; מלחמת השחרור של היהודים בגליציה—י. פרנקל; בובה, מפעלו וזמנו—ח. ברנסן; הערבים—ח. כהן; מספרות הפועלים בארץ—ג. חנוך; האנגלים בירושלים לפני שמונים שנה—ש. שברק. ספרים חדשים. בראש המאסף מודיעה ההוצאה שהעבירה את סוכות לארץ ישראל, ושהכניסה שני חדשים: (1) כל הדברים גם בעלי כמות סוכות הם שלמים. (2) הורחבה מחלקת המאמרים וכמה מהם הוקדשו לשאלת הזמן והמקום.

598. אויף דער וואך; זאמלעכעט פאר די איי דיקע ארבעטער אינטער-רקמן. ארויסגעבער און רעדאקטאר (אחראי) לנאהו לינדוואסער. תל אביב—יפו, (רפום ציפקין), 1930. 48 עמודות 18:25. יצא במרץ.

599. פועלי ציון א"י. ארבעטר ווארט; ארויסגעבן וון דורכין צ. ק. פון דער איי-דיקער ארבעטער פארטיי (פועלי ציון). ירושלים, (רפום ציון), 1930. 20 ע. 17:25. האחראי: ח[יים] שריפטמאן. יצא כ 6 במרץ.

600. כאבילוק, מ[נחיים]. גאיה האמל, קראסה נחטוי מאילאקיה האמל פי אעמאלהם ושטון חיותהם بقلم מ. כאבילוק. القدس, مطبعة ملول, شباط 1930. 27. מ' 15:23. „מסרת הפועל“, קובץ מאמרים על שאלות פועלים בא"י; בעריכת מ[נחם] קפליוק.

ג. ספרים וחוכרות.

601. אהרני, י[שראל]. תורת החי; ספר קור למורים. חלק ראשון: בעלי החוליות. מחלקה שלישית: זוחלים. ירושלים, קהלת, (דפוס הספר), תר"ץ. 134 ע. 18 : 26.

עם ציורים רבים.

החלק הזה, השלישי ל"תורת החי" אינו המשך בלתי-אמצעי לשני החלקים (היונקים והעופות) שקדמו ושנועדו ללמוד בבתי-ספר תוכניים, אלא "המשך" לשני החלקים, שבצורתם ובתכניהם עוד לא הופיעו, והעתידים לצאת לאור עם גבר בעלי-החוליות בקנה-מדה רחב יותר הרבה". (מתוך הקדמת המחבר).

602. אטינגן, ש. התקנת דרכים. כרך א. חלק ראשון ושני. תל אביב, (דפוס אמנות), תר"ץ. VIII, 87; IV, ע' 89—176. 17 : 24. עם שער מיוחד באנגלית: S. Ettingen, Highway Engineering. הספר כולל 209 שרטונים, 45 טבלאות.

התכן: כרך א': חלק 1: היסודות התיאוריים לתכנון דרכים והתויתם. חלק 2: הקמת המבנה התחתון של הדרך (עבודת עפר). ע' 83 ו 176 : "סקירות".

603. אילנאה, אלעזר יצחק. הצהרת בלפור והצדק בין-הלאומי. ומאת א. י. אילנאה (שיונכאים). בהוצאת חבריו וידידיו של המחבר המנוח ז"ל בתל אביב. תל אביב, (דפוס אחין ושושני, תר"ץ). 22, 111 ע. 12 : 17.

604. אל טוויל, מחמד. איך התחילו המאורעות בפלשתינה, סבותיהם האמתיות. טבריה, דפוס השחר בת"א, 1930. 14, 111 ע. 18 : 25. החוכרת יצאה גם בערבית.

605. אַלמַלִּיחִי אברהם. סלון עברו ערבי כולל המלים הערביות היותר נחוצות; חברו אברהם אלמלחית. ירושלים, מצפה, (דפוס הספר), תרפ"ט. 414, 21 ע. 12 : 17.

עם שער מיוחד בערבית: قاموس عربي وعربي تاليف ابراهيم المالح. 1928.

יש לקדם בברכה את המלון העברי-ערבי המודרני הראשון, הבא למלאת צורך מורגש-שני סוגי אנשים זקוקים למלון כזה. הסוג האחד הוא היהודי המצרי, הסוגי העיראקי המדבר ערבית ורוצה ללמוד עברית; גם כמה ערבים לא רק בארץ אלא אף בחו"ל (מתלמידים בשפות השמיות) נמנים על סוג זה. הסוג השני הוא היהודי הארץ-ישראלי וגם דובר העברית שבחו"ל הרוצה להשתמש בשפה הערבית בדבור ובכתב. צרכי שני הסוגים האלה שונים הם: לפלא הוא שהמחבר כוון במלון זה דוקא לסוג השני שהרי לדברי ההקדמה המלון "נועד לתלמידים ומתלמידים יהודים את השפה העברית ורוצים להשתלם בשפה הערבית" ולמעשה המלון לפי כל תכונותיו מטוגל הרבה יותר לצרכי הסוג הראשון.

בצדק מעיד המחבר על מלון-של-כיס זה שהוא "מועט המחזיק את המרובה". מובן מאליו שאיננו יכול להיות מלון שלם, אבל מספיק הוא בשפע למי שרוצה לקרא עתון עברי

או ספר עברי רגיל בעזרתו. הוא מכיל מספר רב של מלים מכל תקופות הלשון העברית. והמלים המוכנסות ע"פ מפורשות לכל מובניהן, אפילו הבלתי-שכיחים שבהן ע"י כך הספר יכול לתת ספוק הגון ללומדי עברית הנזקקים לשפה הערבית. לא כן לומדי הערבית הנזקקים לשפה העברית. לגביהם רבוי המשמעות הבלתי-שכיחים של מלה אחת לא בלבד שמיותר הוא אלא שהוא גורם מבוכה רבה, מכיון שלא נתן למחפש שום רמז באיזו מהמלים הערביות הרבות הוא צריך לבחור, ואפילו בין שמות נרדפים המתרגמים אותו המושג לתרגומי מובנים שונים של אותה המלה לא הובדל. במקרים רבים אותו המובן של המלה העברית המשמש בזמננו יחיד או לפחות עקרי ושרק אותו יחפש העברי הלומד ערבית במלון — נמצא אך בסופה או באמצעיתה של רשימה ארוכה של מלים ערביות. למשל, המלה "כר" מתורגמת בארבע עשרה מלים ערביות, ורק מהשמינית מתחילות מלות מורות על כר של מטה: "צבא" מתורגם בתשעה פנים, ורק שלשה האחרונים הם במובן גדוד חיילים. מלת "מציאות" הומצאה בימי הבינים לתרגם את המלה הערבית وجود ואין לה מובן אחר כל עקר, אבל במלון שלפנינו המלה הערבית הזאת היא אחרון לחמשה תרגומים ששלשה מהם (نقد, فاعلية, حقيقة الشئ) אין להם שחר. אפילו הפעל הפשוט אהב מתורגם תחלה בארבע מלים ערביות שפרושן "התאזה" (نقى, رغب, تنقى, شقى) עד שמגיעים אל حب' أحب (הפעל عشق לא נזכר כלל). נקל להרבות דוגמאות ממין זה. בכיוצא באלו המשתמש יבוא לידי תקלה בהכרח, אם לא היה בקיא בהוראות המלים הערביות הנזכרות עוד קודם שפתח את המלון.

רבוי השמות הנרדפים הערביים המורים על מובן אחד של מלה עברית יכול להביא ברכה ללומדים, אך ראוי היה לסדר אותם בסדר שכיחותם. מיותרים הם לגמרי, כשהמלה העברית המתורגמת היא יקרת המציאות, כמו: לוע (הפעל), חכחך, שאל.

לעמית יתור זה חסרון רציני הוא שכמה פעמים אין אנו מוצאים בין השמות הנרדפים את המלה הערבית היותר רגילה כלל. חסר, למשל, בין תרגומי הסכמה اتفاق, موافقة, הסתדרות, تقاب, חכם حکيم, כבר قد, מוסר مؤسسه, מוסר آداب, علم الاخلاق, מועצה مجلس, ממשלה حكومة, מכרה معدن, מקרה عرض, משלחת وفد, נם (אות, מופת) معجزة, טחן ورق, הצטין قاق, רמז أثار, שאף قصد, חסרים משמעות חשובים במלים מעין בימה (مرسج או مسرح), בעל חיים (حيوان), חרוז (قافية), פגימה (ظلم או قل). חסרות לגמרי כמה מלים בין-לאומיות שנתאזרו בשפתנו ובודאי יחפשו אותן במלון, כמו: אוניברסיטה, גמנסיה, סכני (או חכני), תאטרון, אוטומוביל, גם כמה מלים רגילות מאד בזמננו מעין: בחורה, בין-לאומי, בית הנבחרים, גורם, גלויה, חליפת מכתבים, פתה, למרות מכונית, נוכחי.

חבל שגם התרגומים הנתנים בספר לא חמיר נכונים הם. לפעמים נכר שהמחבר לא תרגם מעברית מיד לערבית כי אם השתמש במלון צרפתי-ערבי או כדומה ולקח ממנו תרגום לא מתאים למלה העברית. למשל: פוסק מתורגם خلال مشاكل الامة — פותר שאלות המצפון; אתה עומד ותוהה בסני תרגום משונה כזה עד שאתה פותח את המלון העברי-צרפתי של אלמאליה ומוצא שהוא מתרגם שם פוסק "Casuiste". ואמנם casuiste כתאולוגיה הנוצרית הוא פותר שאלות המצפון, אבל לא casuiste במובן המשפטי שעל פיו תרגמו כך את המונח העברי פוסק! מוזר עוד יותר התרגום של מעשה מרכבה: نسب آلهة الوثنيين — יחש אלהיות עובדי האלילים. במלון העברי-צרפתי הנ"ל אנו מוצאים: מעשה מרכבה Théogonie (העזקה מחוסרת כל יסוד, שאינה באה אלא להקביל מעשה מרכבה Cosmogonie) ואח

תרגומה הערבי של מלה צרפתית זו הכניס המחבר בתמימות במלוננו החדש מבלי להרגיש שאין שום התאמה בין התרגום והמתורגם! בדומה לזה מתפרשות העתקות מעין מבשף *مبشفي*—אמגושי מכת עובדי האש (דרכ *magicien*); חביב גאל *حبيب غال*—יקר במחיר (דרכ *cher*); שלח *وسم*—תרחב (דרכ *étendre*); חדגוני *على صوت او لحن واحد*—בקול או גוון אחד (דרכ *monotone*). אבל תרגומי חפזן כאלה אינם מרובים ואינם גורעים הרבה מערך הספר לגבי המשתמשים בו כדי ללמוד עברית.

וזאת עצתנו למחבר ולהוצאה, שהצליחה לתת לספר צורה חיצונית יפה ונוחה לשמוש: להפיץ את המלון הזה בצורתו הנוכחית עד כמה שאפשר בארצות ששפת דבורן ערבית, כי שם יוכל להועיל הרבה, ולהוציא בשביל הקהל הארץ-ישראלי מהדורה מקוצרת שתכיל רק אותן המלים העבריות ואותן מהוראותיהן שהן נמצאות עדיין בשמוש מעשי. אפשר לקצר חוץ מזה ע"י השמטת בניני הנפעל, הפעל וההפעל של כמה פעלים, עד כמה שאינם אלא פעולי הקל, הפעל וההפעל. במהדורה המיוחסת הזאת יש לפרש בעברית את המשמעות השונים של מלה עברית אחת ולציין שער שכיחותם של השמות הנרדפים הערביים (רונגמה לשני התקונים האלה יכול לשמש המלון הגרמני-עברי של לֶזֶר—טורטשינר). רצוי יהיה להוסיף (אולי בסוגריים) את מלות הלשון המדוברת עד כמה שהן משמשות גם בדבורם של המשכילים הערביים. למלים השגורות רק בפי ההמון יותר כדאי ליחד עוד מלון לחוד שיהא כלו באותיות עבריות בנקוד פונטי מדויק. גם זה תפקיד חשוב מאד וזכות תהיה ביד הוצאת 'מצפה' אם תעורר אחד הבקאים לחבר מלון עברי-ערבי כזה.

ד. צ. בנעם.

606. אֶלְפֶרְסוֹן, מ[רדכי]. 30 שנות ההתישבות היהודית בארגנטינה.

תרגום מושחן אהרן ביגל בצירוף הקדמה מאת הנרש דנורו נומברג. ספר שני. תל אביב, חברה, דפוס הפועל הצעיר, תר"ץ. 139, 111 ע. 21:15.
(ספרות 'חברה'). — בספר הזה נכללו החלק השני והשלישי אשר במקור.
את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 12.

607. אֶנְגֶל, י[ואל]. (א) מנהג חדש, (ב) אחת, שתיים, שלש, (ג) טום זהבי.

(משורר עם ח. ביאלק) לקול-זמרה ופסנתר... ירושלים, 'יכנה, תרפ"ד. 7, 12 ע. 33:27.
סכסוך חשירים גם ברוסית ובגרמנית. לא נדפס בירושלים.

3) Раз, два, три Ю[лий] Энгель: 1) Иной стал свет. 2) Раз, два, три
Золотой павлин („из Народных песень X. Бялика“).

ובגרמנית: J[ulius] Engel: 1) ein Brauch ganz neu 2) eins, zwei, drei
3) der goldene Pfau. ('Aus den Volksliedern' Ch. Bialyk).

בחוברת שלפנינו רק השיר: אחת, שתיים, שלש.

608. ארץ ישראל (ממשלה). מחלקה לחקלאות וליעור. עלונים

חקלאיים. ירושלים חש"ד, 1921—1930. 14 : 21.

פרה ג: מחלות בבהמות. מספרים 1—6 ראה ק. ס. שנה ד' ע' 189.

מספר 7: רשימות קצרות אודות המחלות בעופות. 18 ע.

פרה ד: גננות. מספרים 2—7 ראה ק. ס. שנה ד' ע' 189.

- מספר 8: הוצאת ענבים מהארץ, 6 דף, 22: 28. בהקדמה, מצד אחד של הדפים.
- מספר 9: גידול תפוחי הזהב בפלשתינה (א"י), 31 ע.
- מספר 10: סכום של הדורח של סועצת השוקים של הקיסרות בדבר משלוח ענבים לשם נסיון מפלשתינה (א"י) לאנגליה, בחדש יולי 1927, 16 ע.
- מספר 11: גידול בננות בפלשתינה (א"י) מאת ג'ורג' מ. אורלום, 17 ע.
- מספר 12: הערות מוקדמות על בקורת הפרות מאת ב. וו. הרלאו וא. פ. שילד.
- מספר 13: הרצאה על הנסיונות שנעשו בעונה 1927—1928 בקשר עם הוצאת תפוחי הזהב של יפו לחוץ לארץ, על הסכומים השונים של שרות בקורת הפרות ועל ענינים כלליים אחרים השייכים להוצאת תפוחי זהב מא"י, מאת א[רתור] ג. שילד... 29, [2], טבלאות דיאגרמות.
- מספר 14: סכום הצעות ועדת הוצאת הענבים לחוץ לארץ, 2 ע.
- מספר 16: גידול השקדים, 5 ע.
- מספרים 17—21 לא יצאו בעברית.
- סריה ה: ראה ק. ס. שנה ד' ע' 189. מספר כ' של סריה זו לא יצא בעברית.
- סריה ו: יבול עיקרי: מספר 1—3: לא יצאו בעברית.
- מספר 4: תפוחי האדמה הראשונים לשוק הבריטי.
- סריה ז: גידול עופות ודבורים. מספר 1—2: לא יצאו בעברית.
- מספר 3: ידיעות ראשונות בגידול עופות, 2 ע.
- סריה ח: מספר 1: לא יצא בעברית.
- סריה ט: תעשיית משי: מספר 1: גידול התות והספול בו לשם גידול תולעי משי מאת י[הודה] די ליאון, 20 ע. ציורים.
- את החוברות באנגלית ראה ע' 213 מספר 706. ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 188.
609. אשכנזי, טוביה ב. כחות הטשטרה ובתי-הספר בא"י (1929—1920). מאת טוביה ב. אלסגור. תל אביב, דפוס סמירוד, 1929. 18 ע. 24: 26.
- נדפס תחלה בהמשכים בעתון "הארץ" בראשית שנת תר"ץ.
610. אשכנזי, טוביה ב. שיערי הסדרה. תל אביב, (קדם, דפוס הארץ), תר"ץ, 274, [11] ע, תמונות, ספה. 15: 23.
- את אשר ראיתי ושמעתי—כתבתי בספרי. (מההקדמה).
- התבן: היחסים בין היהודים והערבים אחי הכבוש; הקולונל לורנס והערבים; סיר גילברט קלייסון, ערב והציונות; סן ג'ון פילבי; ידיד הערבים הקפטן גורדון קאנינג; רומא וירושלים; פיזול והציונות; אמין אל ריחאני; המועצה המושלמית העליונה; שיחה עם השויד אסעד אל שוקירי; אצל המופתי הישיש של סבריה; בנסיכות עבר הירדן; 6 סאמרים; מדינת הוואהאבים; ארץ הדרוזים; חיל הספר; כתוך הסכך.
611. בויר, יוהן. [Johann Bojer]. המהגרים; רומן. (מאת) יוהאן בויר. תרגום דובו קסחי. ירושלים, מצפה, (תל אביב, דפוס אחדות), תר"ץ, 295 ע. 14: 20.
- (ספרות תרבות). — עם הקדמה מאת המתרגם.
612. ביאליק, חיים נחמן. דור דור וסופריו; אנתולוגיה ספרותית לתלמידים ולעם (בצרוף סכואות). הסדרים ח. נ. ביאליק ויוהושע חננא רבניצקי בהשתתפות יעקב פייכמן. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תר"ץ, 20: 27.

שמואל דוד לוצאטו: וסודר התורה. על הפילוסופיה. צלם אלהים. רשיו והראביע.
נגד שפינוזה. לירח האמת. דרך ארץ. II, 16 ע. תמונת שריל.
בראשו שבוא על שריל ותולדותיו מאת פ[י]של לחובר.
את הקורמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 13.

613. ביאליק, חיים נחמן. ספר האגדה; מבחר האגדות שבתלמוד
ובמדרשים סדורות לפי הענינים ומפרשות ע"י ח. נ. ביאליק. וינהושע חונא
רבניצקי. מהדורה חדשה, מושלמת ומתוקנת. כרך ראשון, ספר ראשון. תל אביב,
דביר, (דפוס השחר), תר"ץ. VIII, 21, 139 ע. 18:25.

בספר זה נמצא "חומר חדש נוסף על זה הקודם יותר מכדי שלישי: הפסכט מנקד.
יצא גם בחוצאה מנקדת נקוד מקופע. מהדורא א' נדפסה בשנת תרס"ח בקרקא בדפוס פישר.
614. בילינסקי, מ[שה]. בימי מסה; מאמרים. תל אביב, דבר, (תר"ץ).

151 ע. 13:19.

"המאמרים המכונסים כאן הדנים כולם בשאלת היחסים שבין היהודים והערבים בא"י.
נכתבו בימי מאורעות"אב, לפנייהם ואחריהם ונדפסו כולם בידבר, עתון הסתדרות העובדים.
המאמרים סודרו בסדר כרונולוגי לפי כל שנוי תוכן עיקרי.

615. בכר, בנימין זאב [B. W. Bacher]. אגדת אמוראי ארץ-
ישראל. כרך שלישי, חלק ראשון. מתרגם מגרמנית ע"י אולכסנדרו זונסקינד
רבינובויץ. תל-אביב, דביר, (דפוס הארץ), תר"ץ. 21, 247 ע. 16:24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 19.

616. בן עמי [פסידונים של מרדכי רבינובויץ]. ספורים לילדי
ישראל. תל אביב, דביר, (דפוס הארץ), תר"ץ. 11, 851 ע. 15:21.
כלו מנקד. כולל שלשה ספורים: א. רבי גבריאל, תרגום א. סולודר. ב. בחרר בבין
השמשות תרגום מ. לובניק. ג. בסעדה השלישית, תרגום א. סולודר.

617. ברנר, יהודה נח. בלאכת מפרק למכונת חליבת שבת המעופפת
בכנפי ר"ח מהרי קעצקעל (אמערקא) לבנו ברק (ארצ"י)... ירושלם, דפוס הכהן,
תרפ"ט. 26, 111 ע. 12:15.

מבטל את ההיתר לחליבת פרות בשבת, שמצא הרב ח. הירשנזון. בסוף הסכמה
מהרב א. י. קוק.

618. ברנר, מיכאל. אבן שתיה או אבן הטועים; חקירה מדעית ע"ד
מקום המקדש וכותל המערבי. ומאת מיכאל הכהן בראור. ירושלם, דפוס צוקרמן,
תר"ץ. 16, 111 ע. 14:22.

619. בריטניה הגדולה. ועדת החקירה; דין וחשבון מלא מעבודת
ועדת החקירה הפרלמנטרית בירושלים, החל מיום 24 באוקטובר 1929. חלק ה"ד,
תל אביב, הוצאת הספרים, תל אביב, (דפוס סטודר ובניו), תר"ץ. 96, 120, 175, 111
ע. 16:24.

אין זו הוצאה רשמית, כי אם חמר ע"פ המסינוגרמה בעתונים "דבר", "דאר היום", "הארץ" ופלטין בולטין בצרוק תעודות, תיאורים ורשמים. את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 15. חלק ח': מסים ב 11 בדצמבר. עם תמונת: הרב הראשי רא"י קוק וועדת החקירה בעיריית תל אביב. חלק ו': מסים ב 18 בדצמבר. עם תמונת: חרי סקר. חלק ז': סיום החקירה ב 55. עם תמונת פ[נחס] רומנברג. ועם נוספות: פרטים מעדותו החשאית של חסן שוקרי בוי בשיבת ח-53 עפ"י עתון מושלמי, (ע' [3] של הטעמפה).

620. ברית שלום. תכנית הפוליטיקה הערבית של הסוכנות היהודית. (הצעת ברית שלום). ירושלים, 1930. 19 דף. 21 : 32.
נדפס בהקדמה מכתב מכונה, בצד אחד של הדפים. החוברת באנגלית ראה להלן מספר 696.

621. בְּרִנְפֶּלְד, שִׁמְעוֹן. סבוא ספרותי הסטורי לכתבי הקדש. כרך רביעי, ספר שמיני. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ט. [2] דף, 135 ע'. 17 : 25.
את הקורס ראה ק. ס. שנה זו ע' 14.
התכן: הנביאים בפעולתם המדינית; באחרית הימים (האסכולוגיה המקראית); משל ומליצה בספרות המקרא; "כתיב" ו"קרי"; חקר גוסתאות המקרא.

622. בְּרִנְר, י[וסף] ח[יים]. כל כתבי י. ח. ברנר. כרך שמיני, ספר א"ב. 2 ספרים. (תל אביב), שטיבלר, (דפוס הפועל הצעיר, תר"ץ). [2] דף, 316 ע'; 2 דף, ע' 317 — 532. 17 : 25.

עם הכרך הזה, השלישי של כתביו הבלתי-בלתי-מסויים, שמפני גדלו יצא ב 2 ספרים, סמתימת ההוצאה השלמה של כתביו ברנר. הכרך מכיל מאמרים על הספרות: בעיקר מאמרים קנים ורשימות בקרתיות וביבליוגרפיות. שנרפסו במשך שנות תרס"ה—תרפ"א בכתבי עת שונים בארץ ובהוצ' ; רבם נחתמו בפסידונימים ובראשי תיבות שונים.
חוץ מזה נכנסו מאמרים וצינונים אחדים מהעזבוני, שמתפרסמים כפעם הראשונה: אבי הפובליציסטיקה שלנו (על חיי לוינבלום) ע' 448—452, קטע ממאמר גדול סקרי, שברנר הכין ולא כתב, נקדלוג על בן אביגדור (458—459), 2 מאמרי בקרת ע"י מאספים פועליו-צינונים ("מתוך הפנקס" יח, ע' 367—377). בסוף המאמר השני (ע' 375—377) שנכתב כשנתיים לפני מותו, מסביר ברנר את השקפתו על הסוציאליזמוס ברחוב היהודים. לשאלה זו סוקדשת גם רשימתו האחרונה בכרך זה. מפנקסו של אינטליגנסי יהודי" ע' 489—491, גם בע' 6—10, 428, 475—478, נמצאים ציונים קצרים מעזבונו.

על ברנר המבקר והפובליציסט היה מדובר בבקרת על כרך ו—ז של כתביו (ק. ס. שנה ה' ע' 293—295). כאן יש להוסיף הערות אחדות. הכרך הזה הוא מעין תולדות הספרות העברית (אמנם היסטוריה סוביקטיבית) של השנים האלה. המחבר עומד על המשמר ומציין ומנתח כמעט כל ספר ומאסף חדש (מהם גם אלה שהיו רק "נסיונות" ונשארו בלתי ידועים) שיצא בזמנו. חוץ מחומר בקרת-ביבליוגרפי עשיר, אנו מוצאים ידיעות מענינות על השפעתם של סופרים שונים ויצירות שונות (למשל ע' 461 על השפעת שירי ביאליק על ברנר ועל א. נ. גנסין חברו). השאלה הישנה, "למי אני עמלי" הסתירה מאד את ברנר. "הרי עובדים אנו בשדה העברית זה עשרות בשנים, מפני מה? פשוט מפני שאין אנו יכולים אחרת... ובינינו לבין עצמנו: לא לדבר אל קהל הקוראים —

אהי, הסופר העברי אינו מאושר כזה. אנחנו עובדים — אל נביש לאמרו... בשביל... הספרות, או במלים אחרות, פחות מבישות, בשביל כל מבטאם של יחורו ואומללו ישראל שאנו בחוכם (ע' 274). במקומות שונים הוא מסביר את השקפותיו על הספרות „בשביל סופר וקורא יהודי פשוט, אין אמנות מחוץ למציאות המוחשית ומחוץ לתוכן הקונקרטי, שהמציאות הזאת נותנת“ (ע' 220). העיקר בשבילו התוכן ולא הצורה „שהרי הצורה ההגונה כל עיקרה למה היא באה, אם לא למסור באופן חכי-מתוקן את התוכן, המבקש לו מוצא ובפור“ (ע' 274).

ומפני זה הוא מתיחס בשלילה לאש ותוקף אותו בעד האידיאליזציה של חיי הגולה וגם מבקר את שניאור, שאת כשרונו הוא מעריך, על „שתלת את כנורו על יפי—הקתוליות ומוקרי האינקביויציה“ (ב.תחת צלילי המנדולינה). אבל האמן שבמחבר מפנה את תשומת לבו גם לספרות אינדיבידואלית מהירה והוא מקדם בהתפעלות את הקובץ הראשון של שירי פייכמן „גבעולים“ ומנתח באופן מפרש את הספור „זהרורים“ של פוזננסקי. — ברנר לא רק אהב אלא גם הבין את הספרות, וכמעט כל מה שנבא על סופרים חדשים או מתחילים נתאמת במשך הזמן (יוצאים מן הכלל הם מעטים).

לכרך זה נכנס מאמר אחד כולל „בבואתם של עולי ציון בספרותנו“, כמו כן יש לציין הרשימה אורי ניסן גנסין, שיש לה גם ערך „אוסוביוגרפי, את הרשימות על „המעורר“ (ע' 480—484), שמבלי משים נותנים תאור בולט על המצב בזמן המהפכה הרוסית הראשונה, ורשימה בקרתית חודרת על „שנים העשר“ של א. בלוק (ע' 423—427).

גם הרשימות הקטנות שבכרך זה מצטיינות בכל המעלות של מאמרי ברנר: אנליזה נוקבת, כח הבטוי, להב פנימי וסרקסמוס דק, כמה וכמה סהן מוסיפות, אולי לא פחות ממאמריו הגדולים, לתאור דמותו של ב. ולתולדות התפתחותו.

ועכשיו כשוכינו להוצאה שלמה של בר. חובה לציין לשבח את עבודתו המסורה של המבלבד הסופר מר מנחם פוזננסקי, עבודה אמנם בלתי גראית לעין, אבל היא שאפשרה הוצאה שלמה וכה משוכללת (הופעה בלתי רגילה בספרותנו) של כתבי ברנר הפזורים בהסון כתבי, שרבים מהם יקרי מציאות (הוסן, הצופה, היום, ספרות, המעורר ואחרים). במאמרו על כתבי ו. ח. ברנר (ע' 493—511), הוא נתן את כל השנויים בנוסח בין כה"ע וההוצאה החלקית הקודמת ובין הוצאה זו שנדפסה עפי' התקונים שעשה ברנר בהכינו את כתביו להוצאה שלמה. מר פוזננסקי משער, כי כמה מהתקונים באו להעמיד את הדברים על צורתם הראשונה, כפי שניתנה ע"י ב. ושנתה ברפוס כיד של עורך, חוץ מזה ניתנת רשימה א"ב של כל כתבי ברנר, רשימת הפסידונימים והאיניציאלים, איך הוא חתם כל רשימה, ומפתח השמות ל 3 הכרכים האחרונים. — בדברו על ההוצאות החלקיות שראו אור בחיי המחבר — אין המבלבד מזכיר הוצאה עסקית של ספורים אחדים של ברנר (ניו-יורק, קדומה, תרע"ח). — הרשימה „הנדיל“ נדפסה בהשלח כי יג ולא יין (כנראה טעות הדפוס כאן). הדומה „ערב ובוקר“ נדפסה כמו שצוין, בהשלח כי יית, אבל היה כדאי להוסיף את העמודים מפני שבמפתח של השלח לא נזכרה. כדאי היה להוסיף גם מפתח הענינים או להרחיב את גבולות מפתח השמות, וגם לתת רשימת התרגומים שתרגם ברנר, אע"פ שהם לא נכנסו להוצאה זו.

ב. שוחטמן.

623. ברש, אשר. ספורים. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תר"ץ.

התכן: מן המגרש—אכזריות—אפונים—מחוי ברוך וילדר—פֶּסֶטֶסקי—על הסדן—
מול שער השמים—יהודי מצרה נחלק—עצמות ר' שמשון שפירא.

624. גולדמן, יעקב. ספר פרט ועוללות; והוא כאורים וחדושים ישנים
וגם חדשים לששת סדרי משנה. מאת יעקב בליק ר' אשר גאלדמאן. חלק א.
זרעים, סועד, נשים, נויקין. ירושלים, דפוס ציון, תר"ץ. [2] דף, [3]—320 ע. 24:16.

625. גורדון, יהודה ליב. כל שירי יהודה ליב גורדון. ספר שני—
שלישי. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר, השחר), תר"ץ. XIV, 158, [1] ע;
[2] דף, [1] ע. 24:17.

התכן: ספר שני: משלי יהודה.

ספר שלישי: שירי עליזה, אהבת דוד ומיכל, אסנת בת פוסופרע, דוד וברזלי,
צדקיהו בבית הפקדות, האשה וילדיה. בין שני אריות, במצולות ים, הערות והארות.

626. גריבסקי, פנחס. סגנוני ירושלים; כולל תעודות היסטוריות,
כתבות עתיקות; מכתבי אנשי שם וכו' לתולדות חישוב היהודי בא"י. הובאו
לדפוס בפעם הראשונה ע"י פנחס בן צבי גראויבסקי. חוברת ה'. ירושלים, דפוס
סלומון, תר"ץ. 40 ע, תמונות. 24:17.

על המעטפה נדפס: חוברת כפולה ה"י. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 14.

627. דובנוב, שמעון. דברי ימי עם קולס; תולדות עם ישראל מימי
קדם עד היום הזה. עברית מאת ברוך קרופניק כהשתתפות המחבר. סדר
ראשון: התקופה המזרחית. כרך שני: דברי הימים הקדומים. תל אביב, דביר,
(דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 16:24.

התכן: כרך שני, ספר ראשון: דברי הימים לעם ישראל מראשית שלמון יון ביהודה
עד חורבנה על ידי הרומאים. [3] דף, 152 ע. — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 300.

628. דוסטויבסקי, פ[יודור] מ[יכאילוביץ]. Fedor Mikhailovich
Dostoevskii שדים; רומן. תרגום שלמה הרברג. כרך ב. ירושלים, מצפה,
(ת"א, דפוס אחדות), תר"ץ. 370 ע. 20:14.
את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 14.

629. דעת, ספרי מדע לנוער ולעם. תל אביב, קופת הספר, (דפוס
אחדות), תר"ץ. 12:17.

ה: לאורי, א. פ. [A. P. Laurie] מזונות הצמח. תרגום אוריה פלדמן. 65, [3] ע'
ציורים. ספר קטן זה נועד לשמש מבוא לחיטת חקלאית בשביל סתחילים.
את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 14.

630. הגדה של פסח. מצוירת ע"י נחום גוטמן. תל אביב, אמנות,
(דפוס הרצלית, 1930). 63, [1] ע. 17:12.

631. הגדה של פסח. עם ציורים מאת א. אל-חנני. ירושלים, הוצאה

ורפום ליפשיץ, [תר"ץ]. 34, 8 ע. 25:34.

בסוף הספר מנגינות, מסורות ע"י ש[למה] רוזובסקי, לשירים: אדיר הוא, אחד מי יודע וחד גדיא. — מהגדה זו יצאו 4 מהדורות שוות בציורים ובצורה הכללית, אלא ששתים נדפסו בגדל ה"5, אחת עם תרגום אנגלי ואחת בלי תרגום, ושתים בגדל 18:25, אחת עם תרגום אנגלי ואחת בלי תרגום. משתי הראשונות נדפסו קצת אכסמפלרים על נייר משוכה יותר.

632. הדסה: הסתדרות מדיצינית. פעולות הסתדרות מדיצינית הדסה

בימי המאורעות מנחם אב תרפ"ט. ירושלים, דפוס הכהן, תר"ץ. [1] דף,

47, [1] ע, תמונות. 24:16.

= ידיעות הדסה, חוברת 7-12.

השער לקוח מהמעפפת. עם שער מיוחד באנגלית על המעפפת.

התכן: ד"ר חיים יורעאלי ז"ל. יצחק ממן ז"ל. פעולות ה. מ. הדסה במשך ימי המאורעות. מברקי ההנהלה הראשית של ה. מ. הדסה בימי המאורעות. מודעות. הצהרות וגלויי דעת בקשר עם פעולות ה. מ. הדסה בימי המאורעות. נספחות; ד"ר א. רוזנבלום ז"ל. עבודת הד"ר ח. יורעאלי ז"ל בהערכת באי כח הערבים.

633. הורביץ, אמנון. גידול הפננים בארץ ישראל. תל אביב,

השדה, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 132, [3] ע, ציורים. 14:19.

Amnon Hourwitz, The cultivation of bananas in Palestine, עם שער אנגלי מיוחד

634. הילפרין מאיר. הנוטריקון, הסמנים והכנויים; כוללים על

סדר א"ב: א) כל ראשי התיבות ומלות המוגזרות הנמצאות בספרותנו העתיקה והחדשה. ב) כל הסמנים הנמצאים בספרי חז"ל והמסורה, דקדוק ובעקרונות ושאר ספרים. ג) השמות המבודים של המחברים. הוצאה שניה. מאיר היילפרין. ירושלים, דרום, דפוס אחין ושושני בת"א, תר"ץ. [3] דף, [VI, IX-XL, 11], 265, [1] ע. 18:25.

נדפס מסטריאופס; ההוצאה הראשונה נדפסה בוילנה בשנת תרע"ב. סתוך הקדמת המו"ל מיכל רבינוביץ:

הספר יצא בהוצאה זו בלי שום שנויים מההוצאה הראשונה. החומר הנוסף, שנצמח בין ידיו המחבר ז"ל ובין מה שהסציאו לו חכמי ישראל ובין מה שהספקתי אני לאסוף ולרשום על גבי גליונות הספר בתוך כדי השתמשו בו בקביעות לעבודתי, יסודר על ידי ותצא חוברת מלואים לספר הנוטריקון. — כמו"כן מוסר המו"ל מודעה בראש הספר הזה, שהם "ראשי תיבות" מאת ר' אברהם יצחק שפערן "אינו אלא גנבה אחת שהמחבר, כביכול, גנב מספר הנוטריקון וקנה אותו לא בשנוי מעשה אלא בשנוי השם".

635. הלפרין, שמעון. מאמר דבר אל העם... ירושלים, דפוס ארץ

ישראל, תר"ץ. [1] דף, 20, [2] ע. 16:25.

דברי מוסר.

636. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מחלקה למטמיסטיקה ואינפורמציה, ומבטאות סמטיומיות. תל אביב, 1930. [1] דף, 3 מבטאות. 33:21.

בהקדמה סתוך כתב מכונה, רק בצד אחד של הדפים.
כל המבטאות... (מלבד שכר העבודה) חנן פרי של הרשמה שופפת. ניתן בזה סיכום רק לאותו חלק מהחומר, אשר הושלם באופן מלא עד סוף 1929.

637. הסתדרות צעירי אגודת ישראל. ירושלים, הצעת דברים מאת הסתדרות צעירי אגודת ישראל וירושלים לזכרון יום הולדת השמונים של ... מרן הרב יוסף חיים זוננפלד ... ירושלים, דפוס סלומון, (תרפ"ט). 4, 2 ע. 20:13.
ההצעה היא ליסד קפת גמילות חסדים בשם "אוצר החיים" על שם הרב. עם תרגום ההצעה בגרמנית.

638. הרצברג, וילהלם [Wilhelm Herzberg]. כתבו משפחה עבריים; מתורגמים לעברית על ידי ויחאל מיכל פינס ור' בנימין ויהושע דלרדפולדסון. ירושלים, בנו ברית, (ת"א דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 25 ע, [4] דף, 222-7 ע, תמונת המחבר. 26:18.

עם מבוא גדול (ע' ז"כ"ה) מאת ר' בנימין; מאת אחד עשר המכתבים הראשונים תרגם עפ"י בקשת לשכת "ירושלים" הסגנון ר' ויחאל מיכל פינס ז"ל, חלק זה תרגם בזמנו, אך לא הוצא לשוק הספרים ונשמר ככתב-יד בידו הלשכה. לרגלי חגיגת מלאת מאה שנה מסרה לשכת "ירושלים" להספור ר' בנימין דבר השלמת תרגום המכתבים עד סוף הספר.

639. [ויסמן דוד]. ברית שלום וברית מלחמה; להערכת השעה. תל אביב, ברק, (דפוס הארץ), 1930. 47, [1] ע. 23:17.
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 436 מספר 1717.

התכן: 1. להערכת השעה: א. סקירה כללית. ב. על הפוליטיקה החיצונית שלנו.
2. על היסודות: א. יצירה חפשית וכת. ב. מולסמאות או סוציאליות. 3. שלשה משרדים.
4. ברית שלום וברית מלחמה.

640. ולס, [הרברט] [ג'אורג] [Herbert George Wells]. האנשים הראשונים על הירח. תרגם יעקב קופליבויץ. תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), (תר"ץ). 352 ע. 14:19.
מקד כל.

641. [ז'בוטינסקי] זאב [Vladimir Zhabotinskii]. שם שון; רוסן. (תורגם ע"י ברוך קרופניק). ברלין, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר בת"א), תר"ץ. 340 ע. 20:15.
את המקור ראה ק. ס. שנה ה' ע' 238 מספר 859. את התרגום הגרמני בשם: Richter und Narr ראה שם מספר 860.

642. זורר, צבי. הצעה; כיצד לשלב את ארץ ישראל בלמוד הגיאוגרפיה בבית הספר העברי בגולה (מאת) צבי זורר. מהדורה שנייה. ירושלים, הלשכה

הראשית של הקה"ל בהשתתפות מועצת מורי אי' למסן קה"ל, תר"ץ. 49 ע. 21:30.
בהקדמה סתוד כתב-מכונה.

643. זולה אמיל [Emile Zola]. גנה; רומן מחיי פריס. מתורגם בידי
יעקב בן יחזקאל. תל אביב, התחיה (דפוס וידיסלבסקי ומינק, תר"ץ). 256,
[11] ע. 15:23.

644. זיוין, משה שמעון. ספר מסבי"ח על תלמוד ירושלמי
יכלכל תקונים ... הגהות ... באורים ... הערות ... תוצאה שלישית מסודרה
ומתוקנה ... מאת משה שמעון בן ... יחזקאל זיווין. ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ט.
[13] דף, 336, [2] ע. 21:28.
עם שער מיוחד באנגלית. — מהדורה א' יצאה בתרגום בירושלים; מהדורה ב'
בתרגום בספר לואיס, מא.

645. זליגר, יוסף. כתבי הרב ד"ר יוסף זליגר; ערוכים ומוצאים
לאור בידי זליגר. ירושלים, דפוס העברי, תר"ץ. 32 ע, [2] דף, [13] 535 ע,
תמונת המחבר, פכסמיליות, תכניות. 17:25.

בראש הספר תולדות המחבר מאת המו"ל ומאמרי הערכה מאת הרב אברהם יצחק
הכהן קוק, א. אלמליח, ס. לויס, ש. ז. רעבין, ר' בנימין. הספר נחלק למדורות אלה:
מאמרי תורה, מחקר ומדע; מאמרים על שאלות החברה, שאלות הזמן ושאלות מדיניות;
ספורים; שירים; לקט: תכניות מכתבים, קטעים, הערות והערות.

646. חברת גדול בהמות ותוצרת חלב בע"מ בא"י. תזכיר ותקנות.
תל אביב, דפוס סטרוד, (תרפ"ח). 10, [6] ע. 15:23.
עם סכום ושער מיוחד בגרסנית.

647. טגורי, רבינדרנת [Rabindranath Tagore]. הבית והעולם;
רומן. תרגום פסח גינצבורג. ירושלים, מצפה, (תל אביב, דפוס אחדות), תר"ץ.
201, [2] ע. 15:21.
(ספרית הרבות).

648. יהודה יצחק. הכתל המערבי; מאמר מקיף על כתלנו זה, מה
שנאמר עליו, ומה שדבר בו מימי ההרכן עד היום הזה, עם מבוא והשקפות ...
ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ט. [2], [13] 76, [1] ע. 16:24.
מאמר זה נדפס בציון קבץ ג' בלי הסבוא וההשקפות.

השאלה שספרו של מר יהודה — אחד מהמעשים בתוכנו המכירים הן את הספרות
העברית הן את הספרות הערבית על בריון — הן עליה. נעשתה לראבוננו שאלה בוערת
ומסובכת בימים אלה. בעוד שלפי המסקנות אשר מחברנו סברא בסוף ספרו, עמוד 76, ברור
הדבר, כי מימי ההרכן ועד היום נוכח הכתל המערבי למקום קרוש אשר לא וזה השכינה
משם. גפרן חשוב הוא מה שיוכל לקבע עמ"י הקורותיו (בס"ו 6): "כי בספרות הערבית
אין שום זכר, שאלבראק נקשר בכתל המערבי; (ז) בשטנה של שנת תרע"ב אין שום זכר
ליחסו של אלבראק להכתל המערבי. — מצד עבוד החסר במובן המדעי היה אפשר אולי

לשנות קצת את פני הדברים וכמו כן להוסיף או לגרוע, אבל בעיקר: ספר זה חשוב מאד בתור אסף של דוקומנטים היסטוריים המפצים אור על יחס ישראל אל השריר הקדוש הזה שנשאר לו סימני קדם. — האגדה שבקמץ 9 בעמוד 41 מוסבת על דוד הראובני שבקר את ירושלים ואת מקום המקדש, כאשר מספר הוא עצמו בספרו הידוע (נייבויר: סדר החכמים חלק ב', 145 והלאה). ש. ק.

649. יפה, אליעזר ל. סקירה על „תנובה“ ודיון בכל שאריותיה. מאת הסרפן לאגודות „תנובה“ בארץ ישראל אליעזר ל. ופה. תל אביב, בלי שם המדפיס, תר״ץ. 48, [21] ע, 10 טבלאות, 5 ציורים ותמונות. 15 : 23. השער לקוח מהמעטפת. בראש השער נדפס: תנובה אגודה שתופית בע״מ לתוצרת שסקי העובדים העברים בארץ ישראל. התכן: מפעולות „תנובה“ בחרפ״ם. — סן השאלות החברתיות ב„תנובה“. — למצבה הכלכלי של „תנובה“ ומצבה המשקי. — במשעולי השוקים לתוצרתנו. — מרכז-תנובה. בתי תנובה. — חברי תנובה.

650. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. בית דוד וולפסון של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. ירושלים, (דפוס עזריאל), תר״ץ. 40 ע, תמונות וולפסון ותמונות של בתי הספרים, פכסימיליה של כ״ו וולפסון. 15 : 23. הופיע לכבוד חג חנכה בית דוד וולפסון האוצר בתוכו את אוצרות בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

התכן: הקדמה; מבחן-ברכה מאת יעקובסון קן ויר קרן וולפסון; בית וולפסון [תאור הבנין]; דוד וולפסון על-פי ארכיונו; אוצרות הספרים; המחלקה של ספרי יהדות; המחלקה האוריינטלית (ספרות גולדציהר); מחלקת האוטוגרפים והסופרומים (אסף שברון); בנין בית הספרים (המצב הכספי); רשימת הספרים לקרן בנין בית וולפסון; סטטיסטיקה של בתי הספרים; שמות עובדי בתי-הספרים. את החוברת בלועזית ראה להלן מספר 699.

651. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. חנכת בתי דוד וולפסון של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. כיום ב' דחזה"פ, יז ניסן תר״ץ. ירושלים, (דפוס עזריאל), תר״ץ. 16, [11] ע, תמונות. 16 : 24. כולל נאומיהם של דוד ל. סגנס, קנצלר האוניברסיטה, סיר ג'ון צ'נסלור הנציב העליון לאיי ודיר ה. ברגמן, מנהל בית-הספרים. את החוברת באנגלית ראה מספר 700.

652. ירושלים. בקור חולים הוספיטל. מה פעל בית החולים הכללי בקור חולים הוספיטל בירושלים בימי מאורעות הדמים אכזרית. ירושלים, תר״ץ. 16 ע, צלומים, לוחות. 17 : 23.

הוצאה מיוחדת מסורה ומעריב, כך רכיעה, חוברת אי (יג) תשרי תר״ץ. יצא גם ביוזמת; ראה להלן מספר 695 וגם ק. ס. שנה ו' ע' 446 מספר 1782.

653. כהן, מרדכי בן הלל. מלחמת העמים; (יומן). ספר שלישי. ירושלים, (דפוס הספר), תר״צ. 209 ע. 15 : 23. = הכתבים של מרדכי בן הלל הכהן. ה' — את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 304.

654. כהנוביץ, י"ג. על נושאים קואופרטיביים; [אדג... תל-אביב, קואופרציה, (דפוס איתן ושושנר), (תרפ"ט). 38, [11]; 40; 59, טבלא. 12: 17. בסוף חוברת א' נדפסה רשימת האגודות הקואופרטיביות לאשראי בארץ ישראל.
655. בפליר, ב. גרול סלק סוכר בארץ ישראל. תל אביב, הסתדרות האגרונומים בארץ ישראל. (דפוס אחדות), תרפ"ט. 7, [11] ע'. 14: 22.
656. לנער; ספרות ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל, תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 13: 19. חוברת ט"ז: חריזמן, (מלדכי); עין גנים. 98, [2] ע. חוברת י"ז: בן ציון, (שמחה); בני ביל"ו. 96 ע, תמונות. חוברת י"ח: פישמן, עדה: החלוצה בארץ ישראל. 98 ע, תמונות, דיאגרמות-את הקודמות ראה ק. ס. שנה זו ע' 17.
657. מגלות לבתי הספר. תל אביב, אמנות, (דפוס השחר), תר"ץ. 12: 17. יצאו ע"י הצעת מחלקת החנוך של ההנהלה הציונית בארץ ישראל. רוב החוברות מגודרות. — חוברות אחרות של סריה זו ראה ק. ס. שנה זו ע' 17—18.
- [חוב' 23: יהודה בן שמואל הלוי: ספר יה כוזרי" מאת ר' יהודה הלוי. מבחר פרקים. ערוך על ידי אברהם] צפרוני. 61 ע.
- 24—25: יהודה בן שמואל הלוי: ספר "הכוזרי" מאת ר' יהודה הלוי. ערוך על ידי אברהם] צפרוני. מאמר ראשון ושלישי. 78, 63 ע.
- 25: בן-ציון, (שמחה) רבי עקיבא בן יוסף: פרשת חיי ומפעלותיו בישראל. 54 ע.
- 58: הקליר, אלעזר: מבחר פיוטים [מאת] רבי אלעזר הקליר מבארים על ידי [נצחק] לויב ברוך. 35 ע.
- 68: סטון, ארנסט תמפסון [Ernest Thompson Seton]. יוני דאר. תרגם ח. ג. שפירא. 36 ע.
- 45—74: מרגולין, י. צפרי-שיר א. צפור דרור. ב. החוחית. 19 ע. תמונות; 19 ע. תמונות.
- 85: משניות: מסכת פאה. משנה מסדרת לבתי הספר. [2] דף, 48 ע' 7 לוחות ציורים. מסכת זו באה בשלמותה בלי השמטות בפנים — בספר באו ציורי צמחים מן הנזכרים במסכת.
- 86: מסע ון-אמון; תרגם ממצרית עתיקה [מואל] ייבין. 28 ע.
- 87: מגלת שאנה; תרגם ממצרית עתיקה [מואל] ייבין. 35 ע. ציורים.
- 92: אריאל, ז. ונ. טל: גשמים; קבץ ... 47 ע. מצויר.
- 94: בחיי בן יוסף' פקודא: חובות הלבבות לרבנו בחיי הדין. שער הבטחון. מסדר ומבאר לבתי הספר ולעם על ידי אברהם צ[פרוני]. 99 ע.
- 96: עזרא, משה' ב. מבחר שירים. מבארים ביד י. ל. ברוך. 96, [2] ע.
- 99: לוצטו, שמואל דוד: דפים נבחרים ומבארים א. שו"ל החוקר. סדר ע"י אשר בן ישראל. 56 ע.

103: [קרו, יוסף]: פרקי שלחן ערוך. ערוכים בשביל ילדים ולעם על ידי יעקב ברמן. א. בקומץ. 47 ע.

658. מזרחי, ברוך שמואל. שירי זמרה ... שירים בעברית, בחן ובנקיטת שירי קודרות וערבית ... חלק ראשון. (ירושלם, דפוס מצול, חש"ד ות"י. 80 ע. 12 : 15).

מע, ניו ואילך (כדפוס מרכז): אלו הם השירים שנתחברו ע"י רבני קורסתאן ... מיוחדים לשבת וראש חדש, ול"ש וקרא ול"ש שירה ולסוכות, ולחולות רב"ה ... ול"ש הגדול...

659. (המכון לחקירת והוראת השמוש במלחמת צ"ל. מחלקת א"י). מלחמת צ"ל; תוצאות הנסיונות בא"י. תכונות חורף 1928/29. (יפו, דפוס שהם, ות"י. 18-3 ע. 23 : 31).

660. מן, תומס [Thomas Mann]. בית בונדנפרוק; שקיעתה של משפחה אחת. רומן. תרגום מרדכי מסקין. חלק ראשון. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), ת"י. 306 ע. 15 : 21. (ספרית שטיבל).

661. מרימן, בויד [Sir Boyd Merriman]. נאום הסכום המלא של מרימן בועדת החקירה כיב כסלו ת"י—24 בדצמבר 1929. (ירושלם, דפוס עזריאל, ת"י. 53 ע. 18 : 25). יצא גם באנגלית ובערבית. את הנאום באנגלית ראה מספר 703.

662. המשפטים; משפטי מאורעות אכגוסט 1929. חלק א"ג. (עפי' עתוני א"י העברים, דבר, הארץ, ודואר היום). תל אביב, הוצאת ספרים, תל אביב, (דפוס סטרוד). ות"י. 16 : 24.

חלק א: משפטים גדולים וקטנים בספטמבר ואוקטובר. משפט השיך סאליב מאראקה מחברון. 80 ע', תמונות ש. חניקים ושיך סאליב מאראקה על המעשפת. חלק ב: משפטי רוצחי צפת עד סוף נובמבר. משפט העלילה על יצחק אואדיס ביפו. ע' [81] — 160 עם תמונות חרוני צפת: ס. אפריאת, ס. סולידאנו וי. סמאן, ותמונת חרובע היהודי בצפת אחרי הסבת.

חלק ג: משפט רוצחי הרב קאסטר מחברון ועוד. משפט הנאשמים ברצח בית מקלף בסוצא. משפט אורפאלי ורוצחו של רוזין ביפו. ע' [161]—[241], [1] ע. עם תמונות ושיבת סלובודקה בחברון ובית מקלף בסוצא אחרי הרצח.

663. נורדוי, מכם [Max Nordau]. פרדוקסים. תרגום (חב) שטוק. בעריכת פוישל לחובר. ירושלים, מצפה (דפוס אחדות בת"א), ת"י. 312, [1] ע. 15 : 21.

— כתבים נבחרים ג. רבם של הפרדוקסים יצאו לפני כן בתרגומו של ר. ברוינר בהוצאת "תושיה" ורשה תרס"א. — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 19.

664. סטבסקי, משה. ספר הכתובות. (ספר ראשון) וושינגטון, תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), (c.1930). 3 דף, 161, [1] ע, תמונת המחבר. 3 דף, ע' 163-311. 20 : 14.

התכן: ספר א: אני ותחילי. — מעשה בחזיר. — בהמה. — יואל וצפה. — חלב. — בחצר העצים. — כיום קיץ. — לוח המלחמה. — ספר ב: הנשרף. — התרנגולת הצהבה. — אם ובנה. — שלום בית. — דור הולך ודור בא. — לבן הארמי. — מעשה בנמיה. — לוח המלחמה. — כלל מנוקד.

665. סנקביץ, הנריק [Henryk Sienkiewicz]. המכובד; רומן. תרגם עזריאל גותן פרנק. חלק שני. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. [2] דף, 611-1293 ע. 20 : 15.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 20.

666. סקוט, ולטר [Walter Scott]. מלחמה; רומן. תרגם שמואל מוהליב. ספר ראשון וושינגטון, תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 235 ע; 3 דף, ע' 235-476. 19 : 14.

כלל מנוקד.

667. עפר: ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 17 : 12.

59: רבניצקי, יהושע [חנא]: תמונת משה 8 ע.

60: מיכאלי, מרדכי: מחרות הפנינים. 12 ע.
את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 20.

668. פטרסון יו[ן] [הנרי] [John Henry Patterson]. עם הגרודים העברים בארץ ישראל. מאנגלית ת. ולי. עם סבוא סאת וואכו זיבומינסקי, ירושלים, מצפה, תרפ"ט. 239 ע, תמונות. 21 : 14.

669. פלר, י[צחק]. תרגילי חשבון לשנת הלטורים השלישית. תל אביב, השכלה לעם, (דפוס גוטנברג), תר"צ. [2] דף, 47 ע, ציורים. 22 : 14.
"חוברת זו ... היא רק חוברת לואי לספרי החשבון המעשי" חוברת א' ... — (מתוך הקדמת המחבר). ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 21.

670. פרומקין, אריה ליב. מלואים לספר "תולדות חכמי ירושלים". תיקונים, הערות והוספות מאת אליעזר ריבלין. בהשתתפות רבנים וחכמים בארץ ובחו"ל. ירושלים, (דפוס סלומון), (תר"ץ). 93, 26 ע. 24 : 16.
בסוף: "מפתח השמות והמשפחות לסי' תולדות חכמי ירושלים". ראה גם המספר הבא.

671. פרומקין, אריה ליב. ספר תולדות חכמי ירושלים משנת ... היא ר"ן ליצירה עד היא תר"ל ליצירה ... בשלשה חלקים עם תולדות המחבר ותמונתו ועם הערות והוספות רבות, מלואים ומפתחות מאת אליעזר ריבלין ... ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ח-תר"צ. 24 : 16.

חלק א: מאמצע המאה השלישית לאלף הששי עד סוף המאה הרביעית, תרפ"ט.
80, 162 ע', תמונת המחבר.

כרך זה הוא מהדורה שניה. מהדורה א' יצאה לאור בשם: תולדות חכמי ירושלים או אבן שמואל בשנת תרל"ד בדפוס רוזנקרנץ בוילנה. את הכרכים ב' וג', ראה ק. ס. שנה ד' ע' 198 ושנה ו' ע' 28. בקרת ראה ק. ס. שנה ו' ע' 28.

672. [פרחי יצחק אישתורי בן משה]. ספר כפתור ופרח; אשר נמצא בבית גנזי ... יצחק כהן שולל ... שמדבר בדיני ארץ ישראל הנהוגות היום בארץ ובשאר דינים וירושלם, האוניברסיטה העברית, תרפ"ט. [11], 15 דף. 32:21. בהקדמה מכתב מכוונה, נדפס בצד אחד של הדפים. העתקת חלק מהספר (פרק י"א) בשביל המשתתפים בסמינריון לחקירת ארץ ישראל.

673. פרנקל-תאומים, מנחם מרדכי. ספר דרוש וחדוש על התורה. מאת מנחם מרדכי בל"א ... אלטר וששכר ... פרנקל תאומים. חלק ראשון [על פרשת בראשית - תולדות]. ירושלים, (דפוס ווייס), תרפ"ט. [21] דף, 300 ע'. 25: 17. הערת המחבר: "בחלק הזה באו בערך חמש מאות וששים דרושים באורים וחדושים על הפרשיות אשר עליהן יסכו הדברים. ובתוכם באו גם דרושים והשקפות על כמה ענינים מוטני השנה וסדרי החיים הפרטיים והצבוריים בישראל".

674. קוק, אברהם יצחק. ארץ חפץ ... אטרות על ארץ ישראל ובנינה מאת הרח"ג ר' אברהם יצחק הכהן קוק ... ירושלים, דרום, (דפוס וידעלסקי וסונץ בת"א), תר"ץ. 12, 67, [11] ע', תמונת המחבר. 19: 14. 12 העמודים הראשונים: "להשקפת הגראי קוק על תחית ישראל ובנין הארץ" מאת ישעיהו שפירא. האטרות נאספו מכתבי הרב שבדפוס ושבתכביר ע"י הג"ל. ע' [68]: "המקורות".

675. קורניל, קרל הינריך [Karl Heinrich Cornill]. הנבואה בישראל; בחטש הרצאות עטמיות על פי הסקנות האחרונות של החקירה בכתבי הקדש. מאת ק. ה. קורניל, תרגום ישראל יברכיהו. מהדורה שניה מתוקנת על פי מהדורה הנרמנית השלש עשרה. (תל אביב), יורקאל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 95, [11] ע'. 20: 14. מהדורה הראשונה נדפסה בקיוב בשנת תר"ף.

676. קיפנים, לוין. גליונות; ערוכים על ידי לוין קיפנים ועל ידי הועדה המפרותית שעל יד מרכז הגננות. תל אביב, התאחדות הגננות בא"י, דפוס אריאלי, תרפ"ט. [21] דף, 70, [21] עמודה. 14: 17. עם תוי גנינה לכמה שירים.
א: ספורים. — ב: שירים. — ג: דקלומים. — ד: פזמונים וחרוזים. — ה: חירות.

677. קיפנים, לוין. מעשיות כתובות בידי לוין קיפנים ומצוירות ע"י נחום נוסמן. תל אביב, דכיר, (דפוס אחרות, 1929). 21: 14.

יו: השועל והגמל, יח: האריה, היתוש והעכביש. יט: הארנבת והקסוד. כ: העכביש והזבובים. 8 ע' כל אחד. כלן מנוקדות.—את הקודמות ראה: ק. ס. שנה ו' ע' 442.

678. **קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוס השחר), תר"ץ. 12 : 18.**
חברת ק"י: **מיכאלי, מרדכי.** לורר בלפור; ספור חייו ופעולותיו למופת עמנו מהדורה שניה. 15 ע', תמונת בלפור. — מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ה' ע' 32 מספר 129.
חברת ק"י: **שמואלי, אליעזר.** בין ענפי הרמון. ספור. (גדיום ד). 15, [ו] ע'.
ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 21.

679. **קרופוטקין, פ[טר] [Petr Kropotkin].** המהפכה הצרפתית הגדולה. תרגום אנדרסון שלונסקי. ספר ראשון [ושני]. תל-אביב, חברה (דפוס הפועל הצעיר), [תר"ץ]. 230, [11] ; 208 ק. 13 : 19.
(ספריה -חברה' 1930. ספר שלישי). עם הקדמה קצרה מאת ההוצאה. וגם הערות מאת ד. ק. [דוד קלעי].

680. **קרן היסוד.** ספר סטטיסטי לארץ ישראל תרפ"ט 1929.
חובר בודי דוד גורביץ ... ירושלים, קרן היסוד, (דפוס הפועל הצעיר תל-אביב), 1930. 274, xv ע', טבלאות ודיאגרמות. 18 : 26.

עם שער לועזי מיוחד: Statistical abstract of Palestine. Statistisches Hand-
buch für Palästina 1929. Compiled by David Gurevich. Jerusalem, Keren
Hayesod, 1930.
המכתם בעברית, אנגלית וגרמנית.
רבים הם הקשיים שבהם נתקלת הסטטיסטיקה בארץ ישראל. צורות הכלכלה בארץ
נחשלות, נחשלת גם ההתפתחות הכלכלית ונמוך חנוכו התרבותי של רב הישוב. מנגנון ממשלתי
מסודר קים בארץ רק שנים מעטות. יתר על כן, ניצני התרבות המודרנית אינם מקיפים על
העבודה הסטטיסטית כי במדה ידועה מקשים עליה. הארץ היא עולם מתהווה, רב נידודים
ועשיר גונים בכלכלה ובאורחות החיים, ותקופות שונות ומשונות בחיי הארץ הגובלת עם הים
התיכון ועם מדברות ערב. בשכנות ימצאו פרקטור ומחרשת עץ, בית חרשת מודרני ותעשייה
כפרית פרימיטיבית, תחנת חשמל ואהליו שבטים נודדים. ואפילו בתוך הישוב היהודי רבים
ההבדלים הכלכליים והחברתיים ולא בקלות ינתן לערבובית ארץ-ההיישוב בשני במספרים
ובמיוסוסים המבוססים על המספר.

הספר הסטטיסטי לארץ ישראל הוא נסיון ראשון לרכז את החמר הסטטיסטי
שנצטבר במשך שנים מספר ושהיה ספור בדינים וחשבוניות של הממשלה ושל המוסדות
המישבים, הסדרות העובדים ומוסדות צבוריים אחרים, באגרות ובעתונות, ואשר בחלקו לא
פורסם כלל. החמר נערך על ידי ד. גורביץ, מנהל המחלקה הסטטיסטית של המוסדות היהודית
ותחת פיקוחה של ועדה מטעם קרן היסוד בהשתתפות ד"ר רופין, ד"ר הגס כהן וד"ר בונה.
תעודת הספר כפי שהוגדרה בהקדמת המו"ל היא לרכז את המספרים החשובים ביותר
הנוגעים לארץ ישראל, לספק את הידיעות הסבוקשות בנוגע לתנאים החברתיים והכלכליים
של הארץ בכלל והישוב היהודי בפרט ולהאיר את עבודתם של המוסדות המישיבים. הספר
אינו אלא מאסף סטטיסטי, כלו מבלאות מספרים יסודיים כליות הקדמות קצרות לכל פרק
ופרק הנותנות סקירה תמציתית לכל ענף וידיעות כלליות על פעולות המוסדות המישיבים.

היקפו של הספר רחב מאד: אוכלסי הארץ ושטחיה; עליה; חקלאות, תעשיה וסחר חוץ; עבודה, בריאות והשכלה; כספים (ממשלה, מוסדות מושבים, בנקים); אדמיניסטרציה ומשפט ועוד. יש גם ידיעות כלליות על עבר הירדן, המחבר לא הסתפק במספרים כלליים ומסכמים, ונתן בכמה חלקים ידיעות מפורטות בנוגע למקומות ומוסדות בודדים — נקודות ישוב, נקודות חקלאיות, בתי חולים, מוסדות חנוך, ועיי כך הוסיף לרקע החברתי של המספרים המובאים בספרו של בדרך. כל המספרים המובאים הם בבחינת מספרים רשמיים, לרב לוקחו מהמקור בלי שנוי על אחריותו המלאה של המקור. רצופה רשימת המקורות שמהם נשאב החומר ולקורא המתעניין ניתנת האפשרות לפנות אל המקור הראשון, להסתמך עליו ולבקר. אמנם, האופי הרשמי של המספרים, בין שפורסמו ע"י הממשלה, בין שפורסמו ע"י מוסדות צבוריים, מעלה רבה להם לגבי הקוראים הרוצים לעיין ולהשתמש דוקא במספרים רשמיים במקור, אולם כאן צפון גם הצד שכנגד המספרות מכמה בחינות את ערכו של המאסף הסועיל הזה. החומר הועתק מהמקורות בלי בקרה על כל מעלותיו וחסרונותיו, לא ניתנו הערות בנוגע לשיטות שלפיהן נאסף ונעבד החומר. בונתים רבוי המקורות מסביב את חותמו לרעה על סוב החומר. אין בו שיטה מאוחדת, יחידות הספירה לא הוגדרו (משק חקלאי, מפעל תעשייתי); בכמה מקומות לא עלה בידו המחבר לתת לחור את המספרים השייכים לשוב היהודי. דומה כי מן הרצוי היה לעמוד בקצרה על שיטות אסף החומר במספרים השונים שסודרו ע"י הממשלה, ההנהלה הציונית והסתדרות העובדים, על המושגים שהונחו ביסוד עבודם וגם כדאי היה לציון באי אילו מקומות כי החומר איננו מלא, שלא להביא את הקורא לידי שימוש מוטעה במספרים. ועוד נרמה לנו כי יש מקום בספר לניתוח החומר הניתן בו ולהשערות סטטיסטיות מבוססות, שאינן כלולות במקורות.

בדרך כלל יש לקבל על אפיו, הסיכומי של הספר. אם כי ניתנו אילו פרטים בנוגע לנקודות ישוביות בודדות. מרגש כי השרטוטים המיפוסים של השכבות השונות במשק ובעדות הישוב לא הובלטו די הצורך.

בפרק החקלאות ימצא הקורא את רשימת הנקודות, ידיעות וסודיות עליהן, חלוקת השטחים לפי השטח המעובד, אולם את מיפוס המשיקים — משק מעורב, משק אכר במושב, משק מפעים מיפוס — את הרכבתם, תכניתם ותקציבם לא ימצא. לעומת זה יש אשר ינתנו סיכומים ומספרים ממוצעים רחבים יותר מדי, הכוללים תופעות שונות בשבען (כמות התוצרת החקלאית, תעשיה עירונית וכפרית, תקציב משפחת פועל וכו'). חלקוים שנוכרו וכן לקויים אחרים יש לזקוף על חשבון המקורות וכשום אפן לא על חשבון המחבר, אבל יש להצטער כי החסרונות האלה לא נשלטו ע"י באורים מתאימים בשכסמ, שהוא מצומצם מאד, ועד כמה שהספר נועד לא רק בשביל קוראים המכירים את הארץ ותנאיה מתוך נסיון והסתכלות מקרוב, צמצום הבאורים מקשה את השימוש בספר.

ועוד נקודה מיוחדת בשביל ארץ ישראל. הארץ היא ארץ התישבות מיוחדת במינה. לפי סטרתה, דרכיה וסריצה, ולכן הצד ההיסטורי בהתפתחות הארץ ראוי להבלטה יתרה. מבלאות היסטוריות ראויות לבוא. אלה ניתנו אמנם, אבל לא במדה מספיקה. הקורא יתענין לדעת כמה בנינים היו במשקים העברים בשנת ידועה ובשנה שאחריה. אף יתענין לדעת מה הוא שטח הביצות שיובשו ע"י היהודים, ואת זה לא ימצא.

ברבם נובעים חלקוים מאפיו של הספר הנועד להיות מאסף סטטיסטי שימושי המבוסס

על מספרים רשמיים. חסרונותיו הם חסרונות הסטטיסטיקה בארץ של כלכלה צעירה וקדחתנית. ועל כל הלקויות, ועל השיבושים המצויים ושגיאות הדפוס, יש לקדם בברכה את הופעת הספר הנענה לדרישה חיונית וחמסוגל לספק במדה מרובה. 15 שני דף

681. קרן היסוד. עשר שנות בנין בארץ ישראל. ירושלים, קרן היסוד, (דפוס עזריאל), תר"ץ. [1] דף, 27, [3] ע. 12 : 18.
עם צילומים מחיי הארץ בשולי העמודים. החוכות יצאה בנודות, אנגלית Keren
Hayesod. Ten years of rebuilding Palestine. צרפתית, גרמנית, איטלקית,
פולנית, והונגרית.

682. קרן קימת לישראל. א"י. דיון וחשבון של הועד הארצי לקרן
הקימת לישראל. בארץ ישראל לשנת תרפ"ט. תל אביב, קרן קימת לישראל,
(דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 100 ע, טבלאות. 17 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 167.

683. ראובני, א[הרן]. עצבון; רוסן. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל
הצעיר), תר"ץ. 244 ע. 15 : 20.

684. רבל, ו. [W. Rabehl] אסנות החרוז של היונים והרומאים;
מבוא מאת ו. ראבהל ... תרגם מגרמנית לעברית אלעזר לויב גלזבוים. חלק א.
קטריקה יוונית. ירושלים, האוניברסיטה העברית, תרפ"ט. 23 דף. 22 : 34.
הקטגוריה מתוך כתב יד, רק בצד אחד של הדפים. הוצא לשמוש התלמידים

685. רוזנבלט, מ. זי"ש. ספר דברי ימי ישראל החדש ... ענינים
חשובים, גם נאספו דברים יקרים ... מהמאורעות וקורות עם ישראל המפורזים
בעתים וזמנים רחוקים וקרובים בארץ ישראל ת"ו ומכל העולם. חובר ומסודר
ממני ... מ. זי"ש ראזענבלאט ... ירושלים, דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ט. [2] דף,
107 ע, תמונות. 15 : 23.

התכנן: א) סדר התישבות היהודים החרדים בא"י ותתחזקותה ע"י הגולה אחרי
חורבן בית שני. ב) ספורי מאורעות בא"י בעת המלחמה העולמית ... ג) המגדש הנמסר
לברושניא בעד א"י ת"ו ... ד) מקומות הספוריים בא"י ת"ו; סבע א"י ותוצאותיה; סדר
מושלי א"י ת"ו ושולשניה ... ה) ענינים חשובים שהעשרת השבטים ... ו) רעידת האדמה
בא"י בכלל ... ז) ענינים חשובים ... מהגאולה העתידה ב"ב ...

686. ריבלין, יוסף י[ואל]. משירי ספרד; מסרים ומבוארים על ידי
יוסף י. ריבלין. ירושלים, קהלת, (דפוס הספר), תרפ"ט. 96 ע. 12 : 18.
= אוצר התלמיד חוב. ח.

687. שורן, שלום. על השאלה הערבית (שבעה מאמרים) [מאת]
בן ברוך. ירושלים, (שותפות הסולל ז. וייט), תר"ץ. 37, [1] ע. 15 : 22.
(ספרית דאז היום).

התכן: השקר המוסכם. — ועירת הפועלים הערביים. — שופרים ערביים. — הפרק „נשאשיבו“ — תרופות למחלה הערבית. — „שער הפרחים“ — סכנת הפרלמנט.

688. שטיינמן, א[ליעזר]. זוגות; ספור בשני חלקים ופתח דבר. וחלק ראשון. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר״ץ. 214 ע. 14 : 21.

689. שמעונוביץ, דוד. אגדות צפת. תל אביב, דבור, (דפוס הארץ), תר״ץ. 14, 121 ע. 13 : 19.

(דברי סופרים; סדרי ספרים לסוד הספרות לבתי ספר ולעם).

כולל שלשה שירים: קבלת שבת; צפרים; בשלמי.

690. שמעונוביץ, דוד. כתבים. כרך שלישי. פזמונות. תל אביב, דבור, (דפוס הארץ), תר״ץ. 131 דף, 202, 111 ע. 18 : 25.

התכן: הלום ליל חרף; עובדי כוכבים; בזהרי דרכים; בקרן זווית; אשת איוב. הפזמונות נכתבו בשנות תרע״א—תרפ״ג. את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 34.

691. שרגורדסקה, פ[ני]. אָפּ. (ומאת) פ. שרגורדסקה, מינה חפץ. מצויר ע״י מ. גור אריה — ז. רבן, בצלאל — ירושלים. תל אביב, דבור, (דפוס גרפיקה בירושלים), תר״ץ. 63, 121 ע. 18 : 25.

692. תפלות. סדור. מפי עוללים; סדור-תפלה. על פי הצעת מחלקת החנוך של ההנהלה הציונית בארץ ישראל. א: חל ושבת. תל אביב, אמנות, (דפוס הרצליה), תר״ץ. 141 דף, 598 ע. 11 : 16.

693. תפלות. תפלות שונות. סדור מנחת ערב; נוסח אשכנז. כולל תפלת מנחה וערבית, ספירת העומר וקידוש לבנה ברכת המזון ברכות הנהנין וקריאת שמע ... בהוספת התעוררות ממאמרי חז״ל ולקטני דינים הנחוצים. ירושלים, אחוד המלמדים, דפוס ווייס, (תרפ״ח). 128, 121 ע. 9 : 12. [נסדר ע״י אברהם ליב הלוי בוגיסוביץ].

694. גולדנשטיין, פ[נחס] ד[ב]. מיון לעבכנים נעשיכמע (פארשידענדיג-ארטיגע פאסירונגען און עפיוואנדן פון א יתום). צווייטער [און דריטער] טייל. פתח תקוה, דפוס התחיה, תרפ״ט. 111 דף, ע' 1151—274; 121 דף, ע' 275—510. 15 : 23. חלק א' ראה: ק. ס. שנה ו' ע' 32.

695. ירושלים. בקור חוללים האספיטאל. איבער די טהעטיגקייט פון בקור חוללים האספיטאל אין ירושלים אין טעג פון די טרויעריגע גישעה'נישען. רעדאקטירט פון אובא צוביל ברעזין. ירושלים, דפוס סלום, תר״ץ. 40 ע, תמונות. 17 : 24.

„די אויסגאבע אין אידיש ספעציעל פאר אויסלאגרי. החוברת בעברית ראה לעיל מספר 652 וראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 446 מספר 1782.

696. Brith Shalom. Memorandum by the "Brith Shalom" society on an Arab policy for the Jewish Agency. (Jerusalem, typ. Azriel press, 1930). 16 p. 16 : 24.

החכ: Introduction.— Political cooperation of Jews and Arabs.— Economic cooperation between Jews and Arabs.— Educational cooperation between Jews and Arabs.
החבורה בעברית ראה לעיל מספר 620.

697. General federation of Jewish labour in Eretz-Israel. Memorandum submitted to the Palestine commission of inquiry. (Tel-Aviv, typ. "Amanut"), 1929. [20] p. 23 : 31.

בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל.

698. General federation of Jewish labour in Eretz-Israel. Executive committee ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הועד הפועל. תל אביב. Memorandum on the events in Palestine during August 1929. Tel-Aviv, 1929. 13 l. 22 : 28.

בהקדמה מתוך כתב מכונה.

699. Jerusalem, Jewish national and university library. The David Wolffsohn house of the Jewish national and university library, Jerusalem. Dedicated April 15, 1930.—Nisan 5690. (Jerusalem, Azriel press), 1930. 50 p., 1 l., incl. illus., facsim., port., tab. 15 : 23.

"Translated from the Hebrew".

שם: Das David Wolffsohn Haus der Jüdischen National und Universitätsbibliothek, Jerusalem. Eingeweiht am 15 April 1930 — 17 Nisan, 5690. את החבורה בעברית ראה לעיל מספר 650. ושם גם החכ.

700. Jerusalem, Jewish national and university library. Dedication of the David Wolffsohn house, Jewish national and university library, Jerusalem. Dedicated April 15, 1930—Nisan 17, 5690. (Jerusalem, typ. Azriel), 1930. 21, [1] p., 1 l., pl. 16 : 24.

את החבורה בעברית ראה לעיל מספר 650. ושם גם החכ.

701. Keren Hayesod. Das hebräische Schulwerk in Erez Israel. Jerusalem, Keren Hajessod, 1930. 21, [3] p., illus., ports., pl. 17 : 24.

שם: Hebrew education in Erez Israel.

Keren Hayesod. Statistical abstract of Palestine, 1929. Ten years of rebuilding Palestine 210—208 מספרים 680—681. ראה ע'

702. Magnes, J[udah] L[eib]. Wie alle Völker ...? Aufsätze zur zionistischen Politik. (Aus dem Englischen übersetzt). Jerusalem,

Selbstverlag, (Druck von Scholem, Berlin-Schöneberg). 1930. 47, [1] p. 16 : 24.

את הספר בעברית ראה ק. ס. שנה זו ע' 18 ; באנגלית, שם ע' 23.

ההתקן : Vorwort zur deutschen Ausgabe.— Aus dem Vorwort zur englischen Ausgabe.— "Wie alle Völker?" — Resumé des Artikels von Philby.— Eine internationale Enklave.— Eine "Royal commission".— Zionistische Politik.— Die Arbeiter Zions.— Die Balfour-Deklaration, von Achad Haam.

703. **Merriman, Sir Boyd.** The Closing speech of Sir Boyd Merriman delivered on behalf of the Jewish Agency before the Shaw inquiry commission in Jerusalem on December 24, 1929. Edited by E. David Goitein. Jerusalem, Steimatzky, 1929-5699. 66 p 14 : 22.

את החוברת בתרגום עברי ראה מספר 661.

704. **Palestine. Government.** Ordinances; annual volume for 1929. Jerusalem, printed for the Government of Palestine by the Greek convent & Azriel presses, [1930]. XIII, [1], 414, III p, tab. 18 : 24.

השער מהמעטפה.— את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 168.

705. **Palestine Government.** Proclamations, regulations, rules, orders and notices; annual volume for 1929. Jerusalem, printed for the Government of Palestine by the Greek convent & Azriel presses, [1930]. XXX, 507 p, 1 l. 18 : 24.

השער מהמעטפה.— את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 168.

706. **Palestine. Government. Department of agriculture and forests.** Agricultural leaflets. Jerusalem, [192-? — 1930]. 15 : 21.

Series I: Insect and animal pests.

no. 1 : Scale insects of citrus trees. 2 p.

" 2 : Methods of destroying field mice. 2 p.

" 3 : The Mediterranean fruit fly.

" 4 : Control of grasshoppers.

" 5 : Reference chart for destruction of pests.

" 6 : The fumigation of citrus trees, by G. E. Bodkin. 3p. 21 : 29. בהקטגוריה

" 7 : The locust invasion of Palestine in 1928. By G. E. Bodkin. 17 p., 9 pl., illus., map, 18 : 25.

" 8 : Report on the activities of the Palestine locust service in Transjordan during 1929, By G. E. Bodkin. 24, [1] p, illus.

Series II: Plant parasites, weeds and diseases.

- no. 1 : Gummosis. 3 p.
- " 2 : Fungus diseases of grain crops. 3 p.

Series III: Animal diseases.

- no. 1 : Anthrax.
- " 2 : Rabies in domesticated animals.
- " 3 : Tick infection of cattle in Palestine.
- " 4 : Contagious abortion in cattle.
- " 5 : Tick destruction.
- " 6 : Short notes on animal diseases and their treatment. 37 p.
- " 7 : Short notes on diseases of fowls. 22 p.

Series IV: Horticulture.

- no. 1 : Planting of grafted vines.
- " 2 : The preparation of dried figs.
- " 3 : Raisins.
- " 4 : The drying of apricots.
- " 5 : Fruit stocks.
- " 6 : Notes on orange growing.
- " 7 : Notes on banana cultivation.
- " 8 : Export of grapes. 5 p.
- " 9 : The citrus industry in Palestine, by H. Clark Powell. 33 p., illus., tab.
- " 10 : Summary of report furnished by the Empire marketing board on an experimental shipment of grapes. from Palestine to U. K. in July, 1927. 18 p., tab.
- " 11 : Banana cultivation in Palestine.
- " 12 : Preliminary notes on fruit inspection by B. W. Harlow and A. C. Shill.
- " 13 : A report on the fruit inspection service by A. C. Shill. 33 p. tab., diagr.
- " 14 : Grapes export committee.
- " 15 : Report of the fruit commission. 38 p.
- " 16 : Almond cultivation. 5 p.
- " 17 : Report by the B.M.B. on a second experimental shipment of Palestine grapes into Great Britain. — Report on investigations into the causes of rot and dropping of grapes in transit by the division of Plant pathology, Zionist executive agricultural experiment station, Tel-Aviv (by I. Reichert and F. Litauer). 56 p., [1] p., tab., digr.
- " 18 : Report of almond cultivation in Palestine by Harry Viteles. 41 p., tab.
- " 19 : Report of the fruit inspection service for the season 1928-29. By A. C. Shill. 15 p., tab.

- no. 20 : Marketing of Palestine melons in the United Kingdom. 6 p., tab.
 " 21 : Report on a experimental consignment of Palestine apricots to
 England. 5 p., tab.

Series V: Livestock management.

- no. 1 : Care of horses, mules and donkeys. 15 p. 21:32 בהקטגוריה
 " 2 : Economic calf rearing by I. A. Crichton 8 p., tab., diagr., illus.

Series VI: Staple crops.

- no. 1 : Primary instructions on tobacco cultivation.
 " 2 : Preliminary instructions on tobacco cultivation.
 " 3 : Cotton growing. 3 p.
 " 4 : "First early" potatoes for the British market. 16 p.

Series VII: Beekeeping.

- no. 1 : Destruction of hornets. 1 p.
 " 2 : Transfer of bees to modern hives. 2 p.
 " 3 : Approved rations for poultry feeding in Palestine.

Series VIII: Afforestation.

- no. 1 : The restoration of Palestine's hill country. 23 p.

Series IX: Sericulture:

- no. 1 : The propagation and tending of the mulberry for sericulture by I.
 De Leon. 20 p., illus.

Series X: Soil survey.

- no. 1 : Agriculture and soils of the Jaffa sub-district by H.E.Z. Raczkowski.
 24 p. map. 22: 32.

את החוברות בעבריות ראה ע' 194 מספר 608. ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 188.

707. الخطيب، اسماعيل. أناشيد الموسم نظم ... اسماعيل افندي

الخطيب. القدس، دار الإيتام الإسلامية، [1930]. 8 ص، 12: 18.

„שירי הזמן“ מאת אסמאעיל אלכסיס. שירים פורסוים מעניינים דיומא (למשל: שיר
 לכבוד המסלחת שנשלחה בתחילת שנת 1930 לצונדון, תחנה אל הנציב העליון לבסל את
 משפטי הכות שנזנרו בעקב פרעות אב חרפ"ס).

708. السقا، زهدى. نشرة الشباب التجارية في أسماء التجار العرب

في يافا، القدس، نابلس، حيفا، غزة، جمع وترتيب زهدى السقا واحمد النمر.

القدس، دار الإيتام الإسلامية، [1930]. 108 ص، 14: 19.

ספר כתבות הסוחרים הערביים ביפו, ירושלים, שכס, חיפה, עזה. הכונה ערבית-לאומית.
 נגד עמדתם הכלכלית של „הזרים“. בראש הספר שני מאמרים. א) מה הדרך היותר קצרה
 אל העצמאות הכלכלית? ב) הספרים.

709. מועד עמאל العرب الاول عقد في حيفا في ١١ كانون ثاني
 سنة ١٩٣٠. حيفا، المطبعة الاهلية التجارية، [١٩٣٠]. ٤٨ ص، 13 : 19.
 ד"ר ח' הועירה הראשונה של הפועלים הערביים, חיפה, 11 ינואר 1930.

710. النجمي، محمد سعيد. نجومات النجمي النجمة الاولى أحلام
 نصف الليل الصيفية مترجمة عن الانكليزية. حيفا، المطبعة الاهلية التجارية،
 ١٣٤٧. ٣٦ [٤] ص، 13 : 19.
 ספור Midsummer-night's dream לסי Charles Lamb מתורגם לערבית ע"י מחבר
 סעיד אלנבי/מי.

711. الناصري، ب. ح. رواية عجائب الاخوة الصغار في الجليل
 بقلم ب. ح. الناصري. الناصرة، مطبعة يونس الحلاق، [١٩٣٠].
 ١٨ ص، 15 : 22.

„ספור פלאות האחים הצעירים (Pratres minores, פרנצוסקנים) בגליל“. ספורה בצורה
 דרמטית על אדות מחלוקת קהלת נצרת הלטינית והנווירים הפרנצוסקנים. שם המחבר
 ב. ח. אלנאצרי כנראה מסבדונים ופרושו בן חור מנצרת. כי הספור הושם בפי „בן-חור“.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

712. אוצר התורה; ירחון רבני בהלכה והגדה דרוש ושולחן המחתחדשים במשך הזמן בהשתתפותם של מרגל ורבנן גאוני וחכמי הדור שליט"א ... וי"ל ... ע"י ... שושן הכהן. גירבא, דפוס ר' יעקב חראד, תרפ"ט-תר"ץ. 15 : 23.
על שער חוב' א' נדפס: א' דריח חמוז תרפ"ט. אולם על המעטפה של אותה החוברת נדפס: חודש תשרי התר"ץ.

אחדות העבודה; ירחון. ראה ע' 185 מספר 565.

713. דברנו; יוצא לאור פעם בחודש על ידי ההסתדרות העברית וינה. כעריכת י. גלרנטר. וינה, ההסתדרות העברית, תר"ץ. 24 : 30.
חוברת א' יצאה באדר.

714. דרך השומר הלאומי; עתונה של תנועת השומר הלאומי. ורשה, (דפוס "Renoma"), תר"ץ. 24 : 35.

ירחון. — העורך: ר. בן-שם. — גליון (3) 1 של שנה שנייה יצא ב' אדר.

ה'ל'; ירחון. ראה ע' 186 מספר 568.

הסתדרות העובדים וכו'. ידיעות, רשימות. ראה ע' 186 מספר 569-570.

הסתדרות הפקידים וכו'. פנקס; דו ירחון. ראה ע' 186 מספר 571.

715. חורב; מקדש להרמת קרן התורה וכבוד לומדי. ווארשא, דפוס פייטענט, תרפ"ט, 15 : 23.

הוספה לשערי תורה. ... א. טויל סאמריס אויך אין יודיש... המו"ל: ישראל איסר פיינגנבוים. חוברת א' יצאה בחמוז תרפ"ט.

716. היוצר; עתון שכבת היוצרים של הסתדרות השומר הצעיר ברוסמניה. (בוקרשט), תר"ץ. 21 : 26.

חכמות ההוספה לא נזכרה. גליון א' יצא בניסן. בהקדורה מכתב מכוונה.

הסובל; דו-ירחון. ראה ע' 186 מספר 573.

717. **מנורה**; דו שבועון לספרות, מדע, לתולדות חכמי ישראל ולעניני היהדות. לורו, ובנה, תר"ץ. 24 : 31.
- העורך: יעקב י. קרקובסקי. גליון ב' של שנה א' יצא במיו שבט. מכיל אוכרה למלח שש שנים לפטירתו של ר' זאב ועבץ.
718. **קטינא כל בר**; עתון חדשי של דרגה א'. מוצא לאור ע"י חמפקרה הראשית לברית תרומפלדור בלמכיה. רינה, (דפוס Splendid), תר"ץ. 17 : 24.
- תכופות ההופעה לא נזכרה. — מצויר.
719. **תל חי**; ירחון לעניני הנער העברי. ורשה, חמפקרה הראשית של ברית תרומפלדור בפולניה, 1929-1930. 22 : 29.
- השכסס ברבו בוודות. — העורך: י. דרליש. — גליון א' יצא בחשון.
720. **אונזער ווארט**; ארגאן פון י. מ. ה. א. אין מעקסיקא. מעקסיקא, כלי שם חמפוס, 1928. 23 : 32.
- העורך האחראי: מ. ווערלינסקי. — תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 11 של שנה ב' יצאה באוקטובר.
721. **אונזער קינד**; חודש-זשורנאל געווידמעט די פראבלעמען פון פאר-זארגונג און שוץ איבער יידישע קינדער און יתומים. ווארשע, פארבאנד פון צענטראלעס פאר יתומים-פארזארגונג אין פוילן, 1930. 15 : 22.
- העורך: א. לעוויןסאן. חוברת א' של שנה ב' יצאה בינואר. — שתי השנים הראשונות 1930-1928 יצאו בשם: דאס שוצלאזע קינד. ראה ק. ס. שנה ה' ע' 204.
722. **אורגוואיער אידישע פרעסע**. מאנטעווידעא, 1929. 34 : 50.
- שבועון: העורך י. רצמן. — גליון ב' יצא ב' 8 בנובמבר.
723. **[אידישע] יידישע שטימע**. מונקטש, (דפוס נקודה), תר"ץ. 31 : 58.
- שבועון. — העורך והמוציא לאור: שטערנבאך. — גליון 9 של שנה ב' יצא בא' דריט אדר.
724. **ארבעטס פאלק**; חודש זשורנאל. (ריגע, דפוס ספלענרוד), 1929. 23 : 30.
- כלי מבטאה של מפלגת צעירי ציון בלמכיה. גליון א' יצא בינואר.
725. **גראדנער שטימע**; וועכנטלעכע צייטונג. גראדנע, דפוס לוביטש, 1928. 27 : 36.
- העורך: מ. מיטלפונקט. גליון 5(38) של שנה ב' יצא ב' 3 בפברואר.
726. **די וואכע**; יידיש אונמארטייאישעס וואכענשריפט. רעש, (דפוס סאמעשנא), תר"ץ. 31 : 48.
- שבועון. — העורך האחראי: קהת חתן. — גליון א' יצא ב"ג באדר.

727. טריט; געזעלשאפטליך ליטערארישער סטודענטן ארגאן ביים יידישן סטודענטן פאריון אין נאנסי. נאנסי, יידישער סטודענטן פאריון, 1929. 24 : 31.
תכופות ההופעה לא נזכרה. — המערכת מודיעה שהחזרת השניה תצא בעברית וביודית.

728. טשערנאוויצער בלעט; אומאפהענגיקער ארגאן פאר פאליטיק, קולטור און ווירטשאפט. טשערנאוויץ, (דפוס סערקור), 1930. 31 : 48.
שבועון. העורך האחראי: ש. א. סופר. גליון 40 של שנה ב' יצא ב 22 בספטמבר.

729. יוגנט שטימען; צייטשריפט פאר ליטעראטור קונסט און יוגנט פראגן. (טשארנאוויץ, דפוס אונירע), 1929. 16 : 24.
החל מנר 2 הופיע בתור: „צווייטאכשריפט...“ העורך האחראי: סענדעל הוכשטארט.
גליון א' יצא ב 5 בספטמבר.

730. לעדער און שיך צייטונג. ווארשע, druk. Grafika, 1928. 31 : 46.
ירחון. — העורך והמוציא לאור: קאמינסקי. — גליון א' יצא ב 15 בנובמבר.

731. מכבי; ארגאן פון י. ט. א. ס. פ. „מכבי“ אין ווארשא. ווארשא, מכבי, 1929. 17 : 24.

ירחון. ועדת המערכת: ש. רנציג, מ. גורקה, מ. ליכפלד. גליון א' יצא בסברואר.
עם מחלקה ושער מיוחד בפולנית: Makabi; organ Z.t.g.s. „Makabi“ w Warszawie.

732. פאלקס בלאט. קאוונע, דרוק הורוויטש, 1930 (תרצ"ן).
יומן. גליון 49 יצא ב 11 באפריל (ערב סח).

733. קינדער וועלט; מאנאטלאכער זשורנאל. ארויסגעגעבן פון צענטראל קאמיטעט פון אידישע פאלק שולן פון אידיש נאציאנאלן ארכעטער פארבאנד און פועלי ציון. ניו יורק, 1930. 23 : 31.
העורך: ש. שאפירא. — מצור. — גליון א' יצא בינואר. אינו זה הרשום בק. ס.
שנה ח' ע' 42.

734. שלעזישע צייטונג; אונאפהענגיקער ארגאן פאר די אינטערעסען פון שלעזישען יודענטום. Cieszyn, (נרפס בפולניה כערים שונות), תרצ"ן (1929). 31 : 48.
שבועון. העורך האחראי: שמחה גליקסמאן. — יצא ב 8 בנובמבר.

735. Der Aufstieg; eine jüdische Monatschrift. Berlin, (Aulim), 1930. 15 : 22.

העורך: נתן בירנבוים. — חזרת א' יצאה בניסן.

736. Berliner jüdische Zeitung; hrsg. von der Berliner zionistischen Vereinigung e.V. Berlin, 1930, תרצ"ן, 23 : 31.

תכופות ההופעה לא נזכרה. [שבועון?]. — גליון 7-6 יצא ב 16 בסברואר.

737. **B'nai-B'rith**; organ Związku stowarzyszeń humanitarnych "B'nai Brith" w Rzeczypospolitej Polskiej; wychodzi co miesiąc. Rok 1-2; listopad 1, 1928—lipiec 1929. 2 v. Kraków, 1928-29. 15:23.
המחזור 5: פורים לנדרים. הירחון נפסק ביוני 1929.

738. **Borocho-Blätter der Organisation Linke Poale-Zion in Deutschland**. Verantwortlich: Rudolf Zöllner. Berlin, 1930, 17:24.
תכופות החופעה לא נזכרה. גליון א' יצא במרץ.

Dawar; deutsche Wochenausgabe. 187 מספר 579. ראה ע'

739. **Ha'Ischa: "De Vrouw"**; orgaan van de Joodsche vrouwenraden in Nederland. Amsterdam, Joachimsthal, 1929. 5689. 22:28.
Secr. der Redactie: Mevr. L. J. Tels-Elias.
ירחון. חוברת א' יצאה בשבט.

740. **De Joodsche gids**; veertiendaagsch blad voor de rijpere Joodsche jeugd. Amsterdam, Hertzberger, 5688, 1928. 19:25.
דו שבועון. — גליון א' יצא ביום כסיון.

741. **The Judean. Official magazine of young Jewry of South Africa**. Ed.: H. M. Bloch. Capetown, South African young Israel federation, 1929. 18:24.
רבעון. חוברת ב' של כרך ג' יצאה בשבט. על המעמדה גם שם העתון בעברית. היהודי.

742. **Der Jugendbund**; Organ des Bezirksverbandes jüdischer Jugendvereine Westdeutschlands und des rheinisch westfälischen Bezirksverbandes jüdischer Jugendvereine. Düsseldorf, Gerisch, 1925. 23:30.
דו-שבועון. גליון ג' של שנה א' יצא ב27 במרץ. על הגליונות הראשונים של שנה א' השער:

Der Jugendbund; Organ des Bezirksverbandes jüdischer Jugendvereine Westdeutschlands.

743. **The Liberal Jewish monthly**. [London], (Jewish religious union for the advancement of liberal Judaism), 1929. 19:25.
חוברת ו' של כרך א' יצאה בנובמבר.

744. **The Menorah light**; pub. monthly by Menorah lodge, no. 771, Independent order B'nai Brith. (Ed.: Samuel L. Slovin.) Baltimore, 1929. 23:31.
תכופות החופעה לא נזכרה [ירחון?]. — גליון ב' יצא בינואר.

745. *Monatsschrift der jüdischen Kantoren*; Mitteilungsblatt des Jugoslawischen Kantoren-Verbandes. Karlovac, David Meisel, 1930. 23 : 31.

ירחון. — העורך: דוד מילר. — גליון א' של שנה ג' יצאה בינואר.

746. *National council of Jewish women of Australia*. The Council bulletin.. מקומות שונים. 1930. 14 : 22.

ירחון. חוברת 6 של כרך ד' יצאה בינואר.

747. *New York. Jewish institute of religion*. News bulletin of the Jewish institute of religion. Ed.: Morton M. Berman. New York, 1929. 23 : 30.

דו-ירחון. גליון א' יצא באוקטובר.

748. *Temple brotherhood monthly*, pub. by the National federation of Temple brotherhoods. Cincinnati, Ohio, 1926. 15 : 23.

ירחון. ביוני, יולי ואוגוסט אינו מופיע. ספטמבר 1929 נקרא Jewish layman.

חוברת א' יצאה בנובמבר.

749. *Wiadomosci Gmin wyznaniowych żydowskich*; organ Komisji organizacyjnej Zjazdu gmin wyznaniowych żydowskich w Małopolsce we Lwowie. Lwów, Zarząd Gminy wyznaniowej żydowskiej we Lwowie, 1928. 15 : 22.

חמ"ל: הנריק פוירשטיין. יוצא מדי פעם בפעם. חוברת ו-3 יצאה ביולי.

ב. קבצים ומאספים.

750. *לוח. לוח לשנת תר"צ*. Карманный календарь на 1929—30 г.г.

זח"א, פשוטה, 6 ל"מ"ג, 9 ל"מ"ק, חמוש"ד. (רוסיה). [12] ע. 9 : 11.

נדפס כנראה מתוך חותמת גומי.

751. *מחקרי לשון*; קבץ למחקרים, הארות והערות, לברור מלים ותמונות

לשון, למשא ומתן בכל השאלות לתקון הלשון והשלמותה. נערך על ידי מורדכי

בוצלאן שניידר. וילנה, דפוס גרבר, תר"ץ. 17 : 24.

החוברות תצאנה בזמן זמן. זמן יציאתן של החוברות יהיה תלוי ביחס הקהל

אליהן. (מתוך המאמר הראשי).

752. *עתוננו*. (Riga), מרכז גורדוניה בלטיביה, תר"ץ. 32 ע. 15 : 23.

חדיוסון. העורך ד. חגי. יצא בג' כשכט. מכיל גם מאמרים בודדים.

753. הרופא העברי: יוצא לאור על ידי ועד רופאים עבריים בעריכת משה אינהורן ול. מ. הרברט. ניו יורק, (ועד ההוצאה), תר"צ. כרך א' חוברת ב. 175 ע. 16 : 24.

מלבד מאמרים מקצועיים ממש. מכילה החוברת את המאמרים: מאמר על הפחורים מאת ר' שלמה אבן-אויב וי"ל ע"י ל. מ. הרברט [עם] מבוא מאת אלכסנדר מארכס; הסבות הגורמות לסחלות על פי התלמוד — שלום כהן; העין כהלמוד — נחום בן חורים. — ע' 153-157. מונחים חדשים ואי שכיחים. בסוף פסוק המאמרים באנגלית ושער אנגלי: The Hebrew Physician. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 49.

754. השומר הצעיר. רומניה. תחלת שכתב הצופים. (אגרת) ד: תכנית עבודה לאביב 1930. בוקרסט, השומר הצעיר, 1930. 17 : 21.
בהקדמה מכתב יד. — יצא בניסן.

התקופה. כ"ו—כ"ז. ראה ע' 191 מספר 597.

755. ביאליסטאקער מעטאל אינדוסטריע. ביאליסטאק, (דפוס פרוז'נסקי), 1929. 12 ע. 24 : 31.

העורך והמו"ל: משה וויסאצקי. יצא ב 27 בספטמבר.
הוספה לעתון. נייע ביאליסטאקער שטימע.

756. וויניפעג. י. 5. פרץ שול. יובילי סאוועניר; ארויסגעגעבן פון דער י. 5. פרץ שול לכבוד דער גראדואירונג און פופצן יעריקן יובילי פון דער שול. וויניפעג, (ברפוס „דאס אידישע ווארט"), 1929. 86 ע. 23 : 30.
עם תמונות תלמידי בית הספר ומוריו. מכיל מיצירות הילדים באידיש וגם באנגלית.

757. דער לולב; פרייליכער סכות בלאט צוזאמענגעשטעלט פון עץ החיים. (לאדו, דפוס גרינבערג), 1929. 8 ע. 23 : 31.
העורך והמו"ל: מ. בויגען. יצא בערב סכות.

758. מאנטרעאל. פרץ שולן. „אידישע קינדער"; ארויסגעגעבן לכבוד דער זעקסטער, (אכטער און ניינטער) גראדואירונג פון די פרץ שולן. מאנטרעאל, בלי שם המדפים, 1926, 1928, 1929. 36; 30; 28 ע. 17 : 26.
החוברת הראשונה הוא בגדל 15 : 22.

759. די מזרח וואנט; קרן קימת יאהרשריפט פון דעם קאונסיל פון ארגאניזאציעס פאר ארץ ישראל. געווידמעט די גבורים און קדושים וואס זיינען געפאלען על קדוש השם פאר דער אידישער היימלאנד. (ניו יורק), בלי שם המדפים, תר"ץ. 56 ע. ציורים. 22 : 28.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 312.

760. פרייע ארבעטער שטימע. פרייע ארבייטער שטימע; יוביליי זאמל
בוך 1899-1929. ניו יארק, בלי שם הסדרים, 1929. 96 ע. 23 : 31.

משתתפים 38 סופרים. כולל מאמרים רשימות, ספורים ושירים.

761. פרייע שריפטן פארן יידישן סאציאליסטישן געדאנק. דאס
זאמלבוך 7-8. אונטער דער רעדאקציע פון יעקב נחמן שטיינבערג. ווארשע,
בזשאזא, 1930. 257 ע. 16 : 24.

את חקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 39.

התכן: י. ג. שטיינבערג; וידן, ענגלאנד, אראבער. — א. מענעס: דער תנ"ך און ויזן
ארש אין דער מאדערנער יידישער ליטעראטור. — א. שטיינבערג: מאסקווע, ניו יארק,
ירושלים. — וו. צוקערמאן: וואס איז דער "מער", מיט ענגלאנד. — מ. ה. מייזלער: בנימין
(וועגן פרצם שאפן). סוף. — די רעליגיעז-סאציאליסטישע באוועגונג: ה. ראלאנד-
האלסט: ביי די שוויצארישע רעליגיעזע סאציאליסטן. — וו. באנינג: רעליגיעז-סאציאליס-
טישע ארבעט אין האלאנד. — וועגן רעליגיע און סאציאליזם (א בריפונעקסל צווישן פריינט). —
נאטיצן: וו. נאטאנסאן: גאנצקייט פון פאלק און העגעמאניע פון קלאס. — ש. פרידמאן:
דאס יידישע שטעטל אין סאוועט-רוסלאנד. — י. ז. ז. די מאדערנע יידישע שול אין אמעריקע-
קאנאדע. — א. מענעס: די אויפגאבן פונם יידישן וויסענשאפטלעכן אינסטיטוט. — א. גאלדמב:
ציוניזם און פאלעסטיניזם. — דריי בריוו פון סאציאליסטישע ציוניסטן פון פאלעסטינע. —
ס. גלאזער: די אלטע און נייע וועלט (א בריוו פון בראזיליע). — י. רובין: קנייטשן. — פון
נייע ביכער: 6 רשימות.

762. Akademie für die Wissenschaft des Judentums. Korres-
pondenzblatt des Vereins zur Gründung und Erhaltung einer
Akademie für die Wissenschaft des Judentums. 10. Jahrgang.
Berlin. Akademie-Verlag. 1929. 48 p. 19:25.

התכן: J. Guttman: Franz Rosenzweig. — F. Bamberger: Mendelssohns
Begriff vom Judentum. — F. Baer: Abner von Burgos. — Bericht des wissen-
schaftlichen Vorstandes. — Bericht des Verwaltungsvorstandes. — Veröffentlichungen.

763. Jednotniówka "Nasze życie"; wydają wychowankowie
Zakładu sierót żydowskich w Stryju, Stryj, (Zakł. sierót w Stryju),
1929. 24 : 31.

יצאו 3 עלונים בשם זה: אחד בינואר, אחד במרץ ואחד ביוני. על האחרון כתוב: N 3
הראשון והשני הם בני 8 ע. השלישי בן 10 ע.

764. Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertums-
wissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-Jahrbuch des Deutschen
evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des Heiligen
Landes zu Jerusalem. Im Auftrage des Stiftungsvorstandes hrsg.

von Albrecht Alt. Fünfundzwanzigster Jahrgang (1929) ... Berlin, Mittler, 1930. 126 p. 16. 24.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 316.

ההתקן: Alt: Das Institut im Jahre 1928.— Rudolph: Sanherib in Palästina.— Alt: Ein Denkmal des Juden-christentums im Ostjordanland?— Kuhl und Meinhold: Römische Strassen und Strassenstationen in der Umgebung von Jerusalem.—Alt: Ein neues Meilensteinbruchstück von der Strasse Jerusalem-Eleutheropolis.

765. Jüdisch-literarische Gesellschaft. (Sitz: Frankfurt a. M.) Jahrbuch der Jüdisch-literarischen Gesellschaft. xx. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1929. VIII, 384, 27, 35 p. facsim. ports. 16:24.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 178.

ההתקן: Stein: Ueber Psalmenlektüre.— M. Kober: Zum Machsor Jannai. Neue Texte ediert, übersetzt...— L. Fischer: Die Urkunden im Talmud...— A. Altmann: Geschichte der Juden in Stadt und Land Salzburg. — M. Stern: Zum Regensburger Judenprozess 1476—1480.— J. Lebermann: Das Darmstädter Landrabbinat. — D. Lewin: Aus der Geschichte der Juden in Kapstadt.— M. Weinberg: Die hebräischen Handschriften der Landesbibliothek Fulda.— S. Grünberg: Exegetische Beiträge. I.— S. H. Lieben: Megillath Juchassin Mehral miprag.— E. E. Hildesheimer: Das Recht der iska.— Bemerkung zum "Jugendunterricht in der Berliner jüdischen Gemeinde während des 18. Jahrh.— Bücherbesprechungen.— Hebräische Abteilung: H. Flesch: Hebräische Beiträge zur Geschichte der Juden in Mähren. — Briefwechsel. S. I. Rapoport — R. Kirchheim. Mitgeteilt von S. Unna. Anhang: Inhalts und Autoren-Verzeichnis in den Bänden I-XX.

766. Jüdischer Almanach auf das Jahr 5690; hrsg. im Auftrage des Keren Kayemeth Leisrael in Prag, redigiert von Friedrich Thieberger und Felix Weltsch. Prag. (typ. Fuchs & Rajtoral), (1930). 296 p. 15: 21.

ע' 247—296 מורעות. את הקורם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 316.

ההתקן: In memoriam Theodor Herzl.— Erez Israel: R. Weltsch: Der Zionismus im Jahre 5689. H. Herrmann: Die Klagemauer (mit Bildern); G. Arlosoroff-Goldberg: Die Haifa-Bay (mit Bildern); J. Friedfeld: Der Siedlungsgedanke; M. Hofmann: Begegnung in Nablus.— Vom jüdischen Prag.— Jüdische Menschen.— Jüdische Welt.

767. Jüdisches Jahrbuch 1930. Berlin, Verlag Jüdisches Jahrbuch, (Kluck und Schneemann). (c1930). xxxi, [1], 168. 72 p. 15: 23.

„Verantwortlich für den redaktionellen Teil ... Fritz Scherbel.“

ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 206.

התכן: I. Teil: Die Berliner jüdische Gemeinde im Jahre 1929.—Jüdische Wohlfahrtspflege in Berlin 1929.—Libérale Gemeindearbeit.—Zehn Jahre jüdische Volkspartei.—Die religiöse Mittelpartei.—Konservatives Judentum.—Grundsätzliches zur Gemeindearbeit der Poale Zion. — Die Austritte aus Gemeinde und Judentum. — Der jüdische Friedensbund. — Krankheiten der Juden. — Synagogale Musik.—Die Schule der jüdischen Jugend.—Neue jüdische Schallplatten.—Abbildungen. II. Teil: Organisationen und Vereine. III. Teil: Berliner Gemeinde-Verwaltungen und Einrichtungen. IV. Teil: Die jüdischen Gemeinden in Deutschland.

768. Münchener israelitischer Kalender auf das Jahr 5690, das ist vom 5. Oktober 1929 bis zum 22. September 1930; mit den amtlichen Bekanntmachungen und Gebetszeittafeln der Israelitischen Gemeinde München, 1929-30. München, Heller, 1929. xxv, 135 p., illus., ports. 12: 15.

בראש השער: לוח תרצ"צ לפ"ק. — באותה הצורה ובאותה ההוצאה יצאו גם:

Augsburger israelitischer Kalender. XXV, 87 p.; Bamberger israelitischer Kalender. XXV, 87 p.; Freiburger israelitischer Kalender. XXV, 87 p.; Fürther israelitischer Kalender. XXV, 87 p.; Wormser israelitischer Kalender. XXV, 79 p.; Würzburger israelitischer Kalender. XXV, 103 p.

החלק הספרותי שזה בכלם. — ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 39.

769. Verband der Vereine für jüdische Geschichte und Literatur in Deutschland. Gedenkbuch für Moses Mendelssohn hrsg. vom Verbande der Vereine für jüdische Geschichte und Literatur in Deutschland. Berlin, Poppelauer, 1929. 2p., l. 7—171 p., 11., port. 16: 24.

התכן: Zum Geleit von J. Elbogen.— Aus der Heimat Moses Mendelssohns... von M. Freudenthal.—Moses Mendelssohn und die deutsche Literatur, von F. Muncker. Moses Mendelssohns Echo in Frankreich: a) Das literarische Echo; Moses Mendelssohn im Urteil der Franzosen, von P. Michaelis. b) Die Politische Wirkung; Moses Mendelssohns Einfluss auf das grosse Weltgeschehen seiner Zeit, von H. Reissner. — Die Philosophie der Aufklärung in ihrem Einfluss auf Mendelssohns Anschauung vom Wesen des Judentums, von A. Lewkowitz. — Der Ewige; Mendelssohn und der Gottesname, von F. Rosenzweig. — Moses Mendelssohns Psalmen in der Klassischen Musik, von L. Hirschberg. — Moses Mendelssohns kulturgeschichtliche Bedeutung, von S. Bernfeld.—Moses Mendelssohn und wir, von J. Bergmann.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

בעולם הספרות. ראה ע' 185 מספר 566.

ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. בית דוד

ולפסון; חנוכת בית דוד ולפסון. ראה ע' 203 מספרים 650-651.

770. נאדעל, ב. י. און עליאויטש. אנווייזער פון רעצענזיעס און קריטישע

ארטיקלען (1922—1928). כארקאוו, (דפוס בארפאליגראף), 1929. 72 ע. 15 : 23.

בראש השער: כארקאווער צענטראלע מעלכע-ביאליאפעק א. ג. פון וו. ג. קאראלענקא.

עם שער מיוחד באוקראינית על המעטפה.

לרשימה נכנסו הבקורות והרצנסיות שנתפרסמו בהוצאות קומוניסטיות וסובסיות (ס"ה

מאמרים על 522 ספרים שיצאו ברוסיה ובחול"ל). והעובדה הזאת משמשת בתור ערבות

ידועה, שהספרים הסבוקרים קבלו הערכה מרכסיסטית* (מהתקדמה). מהסופרים זכו לתשומת

לב מרובה מנדלי (60 מאמרים), שלום עליכם (21), פריץ (15), גם על אשר שורצמן נזכרו 8

מאמרים. לעומת זה לא נזכר אף מאמר אחד על ש. אש, יהואש. על אופטושו נזכר רק

מאמר אחד על ספור ילדים שלו. — בסוף החוברת באה רשימת בקורות ורצנסיות לחדשי

ינואר—אפריל 1929.

771. Lin, Josef. Die hebräische Presse; Werdegang und
Entwicklungstendenzen. Berlin, Jalkut, 1928. III, 120 p., incl.
facsim. 17 : 25.

(Schriften der Jüdischen Sonderschau der Pressa 1928, Köln, "Isop", E. V.)

ע' 93—100: אוטוגרפים. ע' 101—120: מודעות על ספרים והוצאות ספרים.

התכנן: מבוא; תקופת המאספים בגרמניה; עתונות-ההשכלה באוסטרית ובגליציה;
העתונות העברית ברוסיה; השנוי באוסטרית ובגרמניה; העתונות העברית באמריקה;
העתונות העברית בא"י; פנים; ביבליוגרפיה; סטטיסטיקה של העתונות העברית (לפי הזמן,
קביעות ההופעה, הארצות, המגמה); רשימה ביבליוגרפית של העתונים העבריים; אוטוגרפים.

772. Oxford. University. Bodleian library. A concise catalogue
of the Hebrew printed books in the Bodleian library, by A. E.
Cowley. Oxford, Clarendon press, 1929. VII, 816 p. 17 : 25.

הקטלוג הזה מבוסס על ספרו של שטיינשניידר. אבל נרשמו בו גם הספרים העבריים
שהיו בבדלינה ולא נרשמו מאיוז סבה ע"י שטיינשניידר, וגם הספרים העבריים שנרכשו מאו
ועד היום. ספרים שנרשמו ע"י שטיינשניידר אעפ"י שאינם בבדלינה הושמטו מכאן. כאן
נוספו גם סימני הספרים בבדלינה, וכך יוכל הקורא מרחקים להזמין ספר ע"י קטלוג זה
בלבר. הכל נרשם בקצור נמרץ. רשימות משמות עורכים, מתרגמים, מלכסנים, מקצרים וכו'
נחננו בשפע רב. — בסוף מפתח שמות הספרים, ובו נרשם ליד כל שם ספר שם מחברו בצורה
שהוא נרשם בפנים. — צורתו החיצונית של הקטלוג יפה ונוחה.

773. Wininger, S[alomon]. Grosse jüdische National-Biographie mit mehr als 10.000 Lebenbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde von S. Wininger. Unter Mitwirkung von zahlreichen Fachmännern aus allen Weltteilen. Bd. 4: Leavith — Péreire. Cernauti, typ. "Arta", [1929?]. 2 p. 1., 637, 1 l., 17 : 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 41. שם גם בקרה.

774. Zionist organization. Germany. Literaturverzeichnis zum Fragengebiet: Zionismus und Palästinaaufbau. Berlin, Zionistische Vereinigung für Deutschland, 1929. 13 p. 15 : 23.

ד. מדע המקרא.

ברנפלד, ש. מכוא ספרותי היסטורי לכתבי הקדש. ראה ע' 197 מספר 621.

775. גליקסמן, ברוך בנדיש. ברכת קדש; פירוש לשיר השירים, לתהלים ולפרקי אבות מאת ... רבי ברוך בנדיש גליקסמן ז"ל ... נסדר והוגה ויצא לאור על ידי נכדו פינחס זליג ... גליקסמן ... לודו, גליקסמן, תרפ"ט. [2]—81 ע. 12 : 15.

... הספר "ברכת קדש" הוא חלק שני לס' "בית תפלה" ... הביאור לתהלים אינו על כל הספר... — (מתוך הקדמת הסו"ל). ראה ק. ס. שנה ו' ע' 212 מספר 893.

776. הימליך, ישראל. ספר יד ושראף; כולל פירושים על חמשה חומשי תורה, על פרשת השבוע ועל מועדים ורגלים פשטים וחידושים ... חברים וגם חקרם הרב ... ר' ישראל הימליך ... חובא לביהדיפ ע"י בן המחבר. New York Druckerman, דפוס דייטש בש. א. אוהעלף, תרפ"ו. [2] דף, 178, 111 ע. 19 : 23.

קורניל, ק. ה. הנבואה בישראל. ראה ע' 207 מספר 675.

777. קין, י. חסוסיקה בכתבי הקדש, בתלמוד ובקבלה. Wien, סנורח, (תר"ץ). 118, [2] ע. 15 : 23.

עם שער מיוחד בנרמנית: J. Kühn. Die Musik in den heiligen Schriften, im Talmud und in der Kabbalah.

התכן: על המוסיקה בימי קדם בארצות הקדם; על המוסיקה העברית בארץ העברים; על כלי השיר של העברים. — ע' 118 : רשימת הספרות

חנ"ך. תורה. ראה להלן מספר 785.

778. **Belden, Albert D[avid]**. The boys and girls of the Bible. London, Allenson, [1929?]. VI, 122 p. 13 : 19.

779. **Bible. Tr. German**. Kommentar zum Alten Testament ... hrsg. von Ernst Sellin. Bd. XII. Das Zwölfprophetenbuch; übersetzt und erklärt von Ernst Sellin. 2. und 3. umgearb. Aufl. 2. Hälfte: Nahum-Maleachi. Leipzig, Deichert, 1930. 3 p.l., [353] — 618, [2] p. 17 : 25.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 315 מספר 1272. — סדרות א' יצאה בשנת 1923.

780. **Bible. Tr. German**. Die Schrift; zu verdeutschen unter- nommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. [Bd.] (x): Kündler, Bücher der Kündigung; Das Buch Jeschajahu. Berlin, Schneider, [1930?]. 2 p.l., 5—278 p. 13 : 20.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 186.

781. **Bible. Tr. Greek**. The Old Testament in Greek accord- ing to the text of Codex Vaticanus, supplemented from other uncial manuscripts with a critical apparatus containing the vari- ants of the chief ancient authorities for the text of the Septua- gint; ed. by Alan England Brooke, Norman McLean and Henry St. John Thackeray. Vol. II: The later historical books. Pt. II: I and II Kings. Cambridge, University press, 1930. 3 p.l., 201—389 p. 22 : 28.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 62.

*782. **Bible. Genesis**. Ktieb El-Genesi. The book of Genesis translated into Maltese from the original Hebrew, with notes. London, Luzac, 1929. xv, 85 p. 8°.

783. **Bible. Jeremiah**. Jeremia II, door Th. L. W. van Ravesteijn. Groningen, Wolters, 1927. 192 p. 13 : 20.

= Tekst en uitleg; praktische Bijbelverklaring door F. M. Th. Böhl en A. van Veldhuizen. I. Het Oude Testament.

784. **Bible. Pentateuch**. Exodus, door F. M. Th. Böhl. Gro- ningen, Wolters, 1928. 204 p. 14 : 19.

= Tekst en uitleg; praktische Bijbelverklaring door F. M. Th. Böhl en A. van Veldhuizen. I: Het Oude Testament.

ע' [195]—196 ביבליוגרפיה.

Genesis ראה ק. ס. שנה ג' ע' 115 מספר 551.

785. **Bible. Pentateuch.** Pentateuch with Targum Onkelos, Haphtaroth and prayers for Sabbath and Rashi's commentary translated into English and annotated by M. Rosenbaum and A. M. Silbermann in collaboration with A. Blashki and L. Joseph. London, Shapiro, Vallentine, 1929. 281. [1], 29, [1], 64 p. 15 : 23.

עם שער מיוחד בעברית : חמשה חומשי תורה עם תרגום אונקלוס, ההפטרות והתפילות
לכל שבתות השנה ועם פירוש רש"י ...

הפסכס ופרוש רש"י בעברית ובאנגלית עמוד מול עמוד. הפסכס, אונקלוס, ופרוש
רש"י — בנקוד מלא. המתרגמים השתדלו לתת תרגום נאמן של פרוש רש"י על התורה. —
הספר כלו נדפס בהדור ובדיוקנות.

786. **Bible. Psalms.** The book of Psalms; with an introd. by James Moffatt. London, Collins' clear-type press, [1929?]. 2 p. l., III—VIII, 127, [1] p., pl. 19 : 26.

787. **Bible. Psalms.** Psalmen; ausgewählt und erläutert von M[eier] Spanier. 2., verm. Aufl. Berlin, Schwetschke, (Pref. 1929). 146 p. 15 : 22.

הפסכס של התהלים בעברית וגרמנית. — מהדורה א' יצאה בשנת 1922.

788. **Bible. Ruth.** La Biblia de la Casa de Alba; excerpta: El libro de Rut; texto y glosas del Rabí Mosé Arragel de Guadalfajara (1422—1453?); introducción observaciones y notas de Romualdo Galdos. (San Sebastián, typ. "Nueva editorial, s. a.", 1928). 69 p., 1 l., facsim. 25 : 29.

התנ"ך של אלבה, מעשו ידיו של ר' משה ארגל מעורר ענין רב מאד, לפי שבתרגום
האספסי ובפרוש הנלוו אליו מאוחדים באופן מיוחד במינו באור המקרא היהודי ובאור המקרא
הנוצרי. לפיכך יש לשמח ביותר על הספר הזה המסור לנו את אחד מספרי התנ"ך, את
ספר רות, בהעתקה פוטוגרפית ובפרנסקריפציה. לצערנו לא נוכל להיות מרוצים מהצלומים,
שנעשו כנראה עמי פערות רשת, והאותיות נראות בהן כמושמשות. מלבד זה צריך
היה להגדיר את הצלום בכדי לתת את האפשרות לקרא את הפרוש. במבוא סקם המוציא
לאור את החשוב ביותר בתולדותיו של התנ"ך מאלף.

789. **Bicknell, Pearl Hunter.** Music of the Bible. Oklahoma City, Harlow pub. co., 1926. 4 p., l., 65 p. 13 : 19.

790. Bolton, Thomas. Where we stand to-day, being an application of Biblical chronology (after Anstey) to the study of unfulfilled prophecy and its relation to some commonly accepted expository and prophetic teachings; supplemented by a number of original diagrams displaying the remarkable locating of human events in bisected periods: with its testimony to "design" and to the "inspiration" of the Bible. Written and drawn by Thomas Bolton. London, Thynne, (1928?). 95 p., fold diagrs. in pocket. 14:22.

791. Brouwer, A. M. Wat is ons de Bijbel? Zeist, Ruys' uitgevers-mij, 1929. 102, [1] p. 16:21.

***792. Coster, Arthur Vennell.** The love story of Adam and Eve, and other episodes of primeval life, by A. Vennell Coster, illustrated by Hyman W. Perlzweig, London, Simpkin, Marshall, [1928]. 256 p. 8°.

***793. Crane, Frank.** The ten commandments applied to modern behavior, by Dr. Frank Crane. New York, Wise, (c1928). 4 p., 1, 13—118 p. 8°.

794. Curtiss, Mrs. Harriette Augusta. The truth about evolution and the Bible, by Harriette Augusta Curtiss and F. Homer Curtiss... Washington, D. C., Curtiss philosophic book co., 1928. 243 p. 13:19.

(The Curtiss books).

795. Eissfeldt, Otto. Vom Werden der biblischen Gottesanschauung und ihrem Ringen mit dem Gottesgedanken der griechischen Philosophie; Rede gehalten beim Antritt des Rektorats der Vereinigten Friedrichs-Universität Halle-Wittenberg am 12 Juli 1929. Halle (Saale), Niemeyer, 1929. 18 p. 15:23.

— Hallische Universitätsreden, 42.

באמן יפה מאד מתאר המחבר איך התגבש המונותאיזמוס הישראלי כמסוגל אלהי-השבת המשותף לכל העמים השמיים ואיך נראה לאט-לאט אלהי ישראל כשופט כל המעשים, אלהי האנושיות כלה ויחר עם זה קשור באמן אישי ולבבי למאמין היחיד. לפי דעת המחבר יש תקופות בחיי היהדות הנצרות והאיסלאם, שבהן יש נטיה לסנתזות בין מושג אלהים שלתן למושג האלהים של היונים שהוא ההיפוך ממנו, ויש תקופות שבהן משתדלות שלש הדתות להרחיק מקרבן את היסוד היווני; לפי דעתו תקופתנו היא מהמין השני.

796. **Evans, D. Tecwyn.** The book of Jonah. London, Clarke, (pref. 1925). 55, [1] p. 12 : 19.

797. **Freiberger, Miroslav Schalom.** Das Fasten im alten Israel; eine bedeutungsgeschichtliche Studie. Zagreb, (typ. Merkur), 1927. 77 p. 15 : 23.

המחבר חקר בהבנה את מנהגי הצום בישראל לפני התפתחותם כראשיתם עד ימי הבית השני, לפני צורותיהם וכונותיהם השונות. ע' 7—10 ביבליוגרפיה.

798. **Gabor, Ignaz.** Der hebräische Urrhythmus. Giessen, Töpelmann, 1929. 31 p. 16 : 24.

= Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 52.

ההבן: Die Alliteration im hebräischen Rhythmus. — Alliteration und Akzent.

*799. **Gunkel, Hermann.** What remains of the Old Testament and other essays, by Hermann Gunkel translated by A. K. Dallas, New York, Macmillan, 1928. 186 p., 1 l. 80

ההבן:—What is left of the Old Testament?—Fundamental problems of Hebrew literary history.—The religion of the Psalms.—The close of Micah.—Jacob.

800. **Hall, William Phillips.** A remarkable Biblical discovery; or, "The name" of God according to the Scriptures. (2nd ed.) New York, American tract society, (1929). 175 p. 13 : 19.

801. **Hart-Davies, D. E.** Jonah: prophet and patriot. London, Thynne, 1925. XII, 144 p. 13 : 19.

יצא גם בתרגום סיני וערבי. ספר מסיפורי.

802. **Hemsi, A.** La musique de la Torah... 2 me éd. Alexandrie, Edition orientale de musique, (1929). VIII, 22 p., 3 l. 14 : 20.

"Publié dans l'illustration juive, Alexandrie, juin, 1929".

Introduction par D[avid] Prato.

*803. **Honor, L. L.** Sennacherib's invasion of Palestine. Columbia university press, 1926.

804. **Huffman, J[asper] A[braham].** Voices from rocks and dust heaps of Bible lands. Marion, Ind., The Standard press, (1928). 132 p., facsim., pl. 13 : 19.

805. **Jordan, W[illiam] G[orge]**. The book of Job: its substance and spirit. New York, Macmillan 1929. 193 p. 13: 19.

ע' 193 ביבליוגרפיה.

התוכן: I מבוא. ענינים כלליים. II. ספר איוב (פרובלימות שלא נפתרו; נחוח הספר). III. באור הספר (האם הוא ספר ממש; המיוחד שבספר; מקומו של הספר בספרות העברית). IV. הספר כמפעל אמנותי. V. מצבו של איוב כמובל. VI. ערכו הרוחני של הספר. VII. מבחר קטעים מתוך ספר איוב המקורי. VIII. קטעים הנחשבים לתוספות מאוחרות.

806. **Kahle, Paul, ed.** Masoreten des Westens. II. Das Palästinische Pentateuchtargum. — Die Palästinische Punktation. — Der Bibeltext des Ben Naftali; mit einem Beitrag von R. Edelman und 16 Lichtdrucktafeln. Stuttgart, Kohlhammer, 1930. XII, 68*, 95 p. 16: 24.

=(Texte und Untersuchungen zur vormasoretischen Grammatik des Hebräischen, IV).

=Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. von Rudolf Kittel, Folge 3, Heft 14.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 220.

807. **König, Eduard.** Die Wahrheit der alttestamentlichen Religion. Gütersloh, Bertelsmann, 1929. 56 p. 15: 22.

=Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, herausgegeben von D. A. Schlatter und D. W. Lütgert, Bd 32, Heft 5.

החבורת מחולקת לשני חלקים עקריים: I. היסודות המסורתיים בדת-התנ"ך לאור התבוננותה הבקרתית. II. תמצית-האמת האוביקטיבית שביסודות-הדת המסורתיים לפי חקירה מתוך נקודות-ראות בלתי-ישראליות.

808. **Levinsohn, Moses Wolf.** Der Prophet Elia; nach den Talmudim-und Midraschimquellen (mit Ausschluss des eschatologischen Teils). New York, Up-to-date print. co., 1929. 4p., l., 55p. 16: 22.

המחבר לקט בחריצות ונתח את האגדות המרובות על אליהו הנביא והשווה את המושג המאוחר על אליהו הנביא עם זה שבתנ"ך.

809. **Linton, I. H.** A legal man and the Bible. London, Marshall, Morgan and Scott, [1929?]. IX, 179 p. 13: 19.

ע' 177—179 ביבליוגרפיה.

810. **Macht, David I.** A pharmacological appreciation of references to alcohol in the Hebrew Bible. [New York], 1929. pp. 163—176. 19: 26.

"Reprinted from the Scientific monthly, August, 1929, vol. 29".

811. **Macnaughton, Duncan.** A scheme of Babylonian chronology from the flood to the fall of Nineveh; with notes thereon including notes on Egyptian and Biblical chronology. London, Luzac, 1930. XII, 187, [2] p. 13: 19.

בסוף הספר נספח "Note 94" ע. 4.

השקפה חדשה על הכרונולוגיה הבבלית, התנכית והמצרית.

812. **Maichle, Albert.** Der Kanon der biblischen Bücher und das Konzil von Trient; eine quellenmässige Darstellung. Freiburg im Breisgau, Herder, 1929. XI, 104 p. 15: 23.

=Freiburger theologische Studien. Heft 33.

ע' [IX]—XI ביבליוגרפיה.

בפקודת מועצת הכנסיה בק'ינס (1546) הוחלט לאחר וכו' ארך, איזה מן הספרים שייד לכתבי-הקדש של הביבליה, ואיזה לגנוזים. החלטה זו השפיעה אפילו על בקרת-המקרא, שהרי על-ידה נקבעה עמדת החוקרים הקתוליים עד היום; ובעקב נקבעה על-ידי כך השפעת כתבי-הקדש על התרבות האירופאית, שהרי בהחלטה זו הוכרע לגמרי על סמכותם הדתית של ספרי הביבליה. בפקודה הזאת נקבעה גם התפיסה הקתולית של המושגים החשובים 'התגלות', 'מסרת' וכו'. בספר זה מתאר על יסוד חקירות מדויקות, כיצד נוצרה הפקודה מטרינט'

813. **Marschall, Gerhard.** Die "Gottlosen" des ersten Psalmenbuches. Münster i. W., Helios-Verlag, 1929. 4 p., 1, 7—126 p. 17: 25.

ע' 126 ביבליוגרפיה.

בספר הראשון של תהלים נמצאים יותר משלשים בטויים לציין בהם את הרעים, ביחוד: רשעים, אויבים, משנאים, צרים וכו', והמספר הגדול הזה של מקומות המתיחסים לנגוד בין צדיקים ורשעים, הביא לידי תפיסות שונות, ומקצתן מוטעות מאד. יש סברו שהשמות 'רשע' ו'צדיק' מציינים שתי מפלגות דתיות צורות זו את זו בישראל, או עובדי-האלילים ובני-ישראל, או אפיקורסים ומאמינים. הנתוח היסודי של המחבר מראה, שמושג ה'רשע' הוא בעקר מושג מוסרי ולא דתי.

814. **Moberg, Axel.** Eine syrische Masora-Handschrift in der Universitätsbibliothek zu Lund. Lund, Hakan Ohlssons Buchdruckerei, 1928. 18 p. 16: 24.

מהמסורה הסורית לתנ"ך היו ידועים עד כה 8 כתבי-יד, שמהם היו שבעה 'המסורה הסורית-המערבית' ואחד 'המסורה הסורית-מזרחית'. לכתבי-היד של הקבוצה הראשונה נוסף עתה כתב-יד שלא היה ידוע עד כה וגמצא משנת 1923 בעיר לונדי. כתב-היד נכתב בשנת 1204—5 לספירת הנוצרים. הוא מכיל את המסורה לתנ"ך ולברית החדשה. עם פרוש שמקצתו מפורטת מאד. חוץ מהפרוש יש ערך מיוחד לכתב-היד בזה שהוא (כפי שמראה החוקר השוודי) אינו העתקה של אחד משבעה כתבי-היד הידועים, כי-אם עד חדש בלתי-תלוי על הנוסח.

815. Montefiore, Claude G. IV Ezra; a study in the development of universalism; with a foreword by G.R.S. Mead and afterwords by H. Loewe and H.M. Adler. London, Allen and Unwin, (1929). 2 p., l., [7]—80 p. 11: 16.

=The Arthur Davis memorial lecture, 12.

816. Murillo, L. El problema pentatéuquico. Burgos, typ. Aldecoa, 1928. 184 p. 14: 21.

ע' [7]—9 ביבליוגרפיה.

המחבר דן על מקורו והרכבו של החמש מגידות-ראות קתולית: הוא מתאר בפרוטרוט את התיאוריות החשובות ביותר של בקרת-התנ"ך, ואוסף את הבאורים שנחנו או שיכלו להנתן מצד חוקרים קתוליים בכדי להגן על האוטנטיות של התורה מתחקשותיה של הבקרת. הוא מעמיד את עצמו בזה לגמרי על המסקנות האחרונות של הכנסייה בשאלה זו.

***817. Oesterley, William Oscar Emil.** The Book of Proverbs. London, Methuen, 1929. 8°.

"Westminster Commentaries".

818. Oestreicher, Th[eodor]. Reichstempel und Ortsheiligtümer in Israel. Gütersloh, Bertelsmann, 1930, 56 p. 15: 22.

=Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, Bd. 33, Heft 3.

819. Orr, James. The problem of the Old Testament considered with reference to recent criticism. New York, Scribner, 1926. 3 p., l., IX—LII, 562 p. 14: 19.

=The Bross library, v. 3.

בראש השער: The Bross prize, 1905. ע' 543—547 ביבליוגרפיה.

הוצאה חדשה, בלי שנויים, של הספר, שיצא בפעם הראשונה בשנת 1905.

820. Politeyan, J. Biblical archaeology and the Hebrew vocation. London, Stock, [1930?]. 105 p. 14: 22.

הרצאות שהרצה המחבר בזמנים שונים. עקר מטרתן של ההרצאות האלה היתה להראות בעזרת תגליות ארכיאולוגיות מהזמן האחרון את הודו ואמתותו של התנ"ך העברי המיוחד, ואת תעודתו המיוחדת של הגזע העברי להיות המבשר והעזר להתגלות האלהית בעולם. (מתוך הקדמת המחבר).

***821. Price, Warwick James.** The one book; the results of an examination of the sources of the Holy Bible, and a survey of its growth, Philadelphia, The John C. Winston company, [1928]. xv, 259 p. front., pl., map, facsim. 8°.

822. **Soloweitschik, Max, ed.** Die Welt der Bibel; ein Bilder-atlas zur Geschichte und Kultur des biblischen Zeitalters hrsg. und erläutert von Max Soloweitschik. Berlin, Jüdischer Verlag, (1926). 240 p. (incl. pl.), maps, col. pl. 22 : 28.

ע' 235—236 רשימת המקורות.

הספר היפה הזה יצא תחלה בעברית בשם "שכיית המקרא" בהוצאת "דביר-מקרא". אולם בהוצאה הגרמנית עובד מחדש והורחב, והוא מכיל עתה 693 תמונות ו 9 מפות. התמונות נבחרו בהבנה גדולה מתוך צלומים, צלומי-מעופפים, פתוחי-נחשת, תרשימים וכו', והוסברו בקצרה אבל בדיוק. הספר הוא איפוא אמצעי-עזר מצוין להבנת הנ"ל של א"י הצומח והחי שבה, הארכיולוגיה שלה ותולדותיה.

*823. **Stummer, Friedrich.** Einführung in die lateinische Bibel. Paderborn, Schöningh, 1928. VIII, 290 p. 8°.

824. **Sulley, Henry.** "The temple of Ezekiel's prophecy" being an enlarged and revised edition of an explanation of the nature, character, and extent of the building which is shortly to be erected in the Land of Israel as "a house of prayer for all people." 4th and amplified ed. London, Simpkin, 1929. 1 p. l., VII, [1], 167 p., illus. front. plans. 25 : 31.

מהדורה א' יצאה ב 1887, ב' - ב 1892, ג' - ב 1921.

*825. **Winton, George Beverly.** Pleaders for righteousness; studies in the prophecies of Amos and Hosea, by George B. Winton. Nashville, Tenn., Cokesbury press, 1928. 225 p, 8°.
(Leadership training series. Bible course, E. B. Chappell, editor).

826. **Wiseman, Alexander.** The Bible and the immortality of man. London, Allenson, [192—?]. VIII, 280 p. 14 : 20.

ה. ברית חדשה.

827. **Aicher, Georg.** Hebräische Wortspiele im Matthäusevan-gelium. Bamberg, St. Otto-Verlag, 1929. 58 p. 15 : 22.

שלא ברצוננו אנו מוכרחים לומר על הספר הזה: לא נוכל לתאר לנו בדמיונונו ספר שבו אנטו את הלשון, את ההגייה, את הפונטיקה, את חקיהאפשרות, יותר מאשר בספר זה. המחבר רוצה להראות שבאונגליון של מתי הסתתרו מיני "לשון-נופל-על-לשון" עבריים רבים, וכי מקור הספר הזה היה איפוא כתוב עברית. בכדי למצא לשון-נופל-על-לשון הוא קובע תחלה את חקיהמשחק: א) ב-ו-ם, ב) ד-ת-ם, ג) ז-ש-צ, ד) ע-ה-ח-י וכו'. ועתה מתחיל המשחק. המחבר תופס אילו מלים של הנוסח היווני הנמצאות בפסוקים קרובים זה

לזה, מתרגם אותן לעברית לפי ראות עיניו, והנה צלצול דומה (ומה מכנה המחבר בתאר דומה: השה את החקים). כך למשל "ובכל גבולותיה"; "באתי להבדיל"; "דויד ... ביתי"; "למה 26.65 ... האלוהים 26.63" וכו' וכו'; כאלף פרחים ממין זה קסף המחבר. כמובן שלפי שיטה זו הוא מצא, שגם חלקים אחרים של הברית החדשה נתחברו עברית; וזה המסוכן שבמשחק זה: הוא מתחיל בסכסס אחד ומוצא לבסוף שכל הספרות העולמית נתחברה עברית; ובזו לשוא את חייו ואת ידיעתו.

ח. פ.

828. **Barnikol, Ernst.** Die drei Jerusalemreisen des Paulus; die echte Konkordanz der Paulusbriefe mit der Wir-Quelle der Apostelgeschichte. Kiel, Mühlau, 1929. 63 p., chart. 19 : 24.

= Forschungen zur Entstehung des Urchristentums des Neuen Testaments und der Kirche, hrsg. von Ernst Barnikol. II.

ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 465 מספר 1858.

על מסעותיו של השליח פאולוס אל עדת הנוצרים בירושלם מוסרים לנו המקורות של הברית החדשה (האגרת אל הגלטים, האגרת אל הרומיים ו"מפעלי השליחים") ידיעות סותרות זו את זו בנקודות עקריות: פעם מדובר על שני מסעות, פעם על שלשה ופעם על חמשה מסעות. ע"י סתירות אלה אין בטחון בסדר-הזמנים של פעולת פאולוס, אף לא במסטים על תולדותיה הראשונות של הנצרות. על יסוד נתוח מפורט של המקורות מציע המחבר פתרון חדש: הידיעה באגרת אל הגלטים II 1 שזה לידיעה ב"מפעלי השליחים" XVIII 22, שלש פעמים נסע פאולוס לירושלם; בערך בשנת 40 מדרשק, בשנת 51-52 מקורינס ואנטוכיה ובשנת 57 בקורינס ומילט.

829. **Gyllenberg, Rafael.** Kristusbildet i Hebréerbrevet. Helsingfors, Holger Schildts Förlag, (1928). 169 p. 15 : 23.

ע' [8] ביבליוגרפיה.

830. **Maier, Friedrich Wilh[elm].** Israel in der Heilsgeschichte nach Röm. 9—11. Münster i. W., Aschendorff, 1929. 157 p. 15 : 23.
=(Biblische Zeitfragen, 12. Folge, Heft 11/12).

ע' 156—157 ביבליוגרפיה.

831. **Michel, O.** Paulus und seine Bibel. Gütersloh, Bertelsmann, 1929. XII, 212 p. 17 : 24.

= Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, hrsg. von D. A. Schlatter und D. W. Lütgert, Reihe 2: Sammlung wissenschaftlicher Monographien, Bd. 18.

ע' XII—XI ביבליוגרפיה.

ספר-המחקר הזה של מיכל עונה, על יסוד חקירות מקוריות ויסודיות, בעקר על השאלות: מה הן כתבי-קדש בעיני פאולוס? מה הקשר בין פירוש-המקרא של פאולוס לפירוש-המקרא של זמנו? מה ערכו של התנ"ך בעיני פאולוס? שאלות אלה ערכן רב גם לגבי מדע-היהדות: מתוך שפע החמר הנמצא בספר נראה למשל על ההשוואה בין השיטה הפרשנית של פאולוס לשיטתם של הרבנים ולשיטת פילון. כמו כן יש ענין יהודי בברור השאלה, מה היא היקפו ונוסחו של התנ"ך הידוע לפאולוס.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

832. אהרן שאול זליג הכהן. ספר תשובות לשואל; שו"ת ב"ח
שו"ע מהגאון ... אהרן שאול זעליג ... ונודע ... בשם "פרושאנער" ... ווילנא, דפוס
נארבער, תרפ"ט. 131 דף, 192 ע. 23 : 31.
אוצר התורה; ירחון רבני. ראה ע' 217 מספר 712.

833. אזולאי, חיים יוסף דוד. אגרות רב חיים יוסף אזולאי
זצ"ל; יוצאות לאור בפעם הראשונה, על פי עצם כתב ידו עם הערות ומראה
מקומות על ידי חיים רוזנברג ... וואן, דפוס קהן מאר, תרפ"ו. 121 דף,
69 ע. 15 : 23.

תוצאה מיוחדת מן הצופה לחכמת ישראל שנה אחת עשרה, בודאפעשם התרפ"ו.
הספר מכיל נ"ד אגרות.

834. אליהו בן שלמה זלמן (הגרי"א) ספר דברי אליהו; כולל
בתוכו אמרות מהורות ... חידושים וכיאותים ... בשם ... אליהו גאון וחסיד
שווילנא ... לקטתים ... ועשיתים מסודרים ... על הפרשיות ומאמרי רז"ל המה
נאמרים. חובר ... וו"ל ע"י יהודה ליב פארפעל ... בהשתתפות ... אברהם דוד
בלאך ... תוצאה חדשה עם הוספות חדשות. ווילנא, דפוס נארבער, 1929. 96
4 ע. 17 : 23.

גדס ומכרך עמו: פארפעל יהודה ליב: תולדות אליהו; די ביאגראפיע פון ווילנער
גאון: [ביודית]. 14 ע.

ביאליק, ח. נ. ספר האגדה. ראה ע' 196 מספר 613.
בכר, ב. ז. אגדת אמוראי ארץ ישראל. ראה ע' 196 מספר 615.
ברור, י. נ. מלאכת ספרק למכונת "חליכת שבת". ראה ע' 196
מספר 617.

גולדמן, י. ס' פרט ועוללות. ראה ע' 199 מספר 624.

גנזי קדם; ספר רביעי. ראה ע' 188 מספר 587.

835. גרובסקי, יהודה. ילקוט אגרות; (מבחר אגדות ישראל) ספר
לסוד ומקרא. ניו יארק, סטאר היכרו בוק קאמפאני, תרפ"ו. 60 ע, לוחות. 12 : 19.

836. הלר צבי הירש. ספר ילקוט צבי בשני חלקים: החלק הראשון:
שימוש חכמים ... סיפורי מעשיות ומדרשי חז"ל להדרכה בחיים כפי הזמן. החלק
השני: מתרי תורה אשר ניתנו להנלות לעין האדם המביט בהגיון ישר בחסר
והיתיר ובשינוי הלשון ... שאסף וחיבר ה' צבי הירש העליר ... Rowne, דפוס
"Praca", תרפ"ט. 223, IV, VIII ע. 16 : 19.

837. נלץ, ישראל. ספר חק ישראל חלק שני ... קובץ מכל דיני ערב פסח שחל בשבת גם השמטות והוספות נחוצים לספרי חק ישראל חלק ראשון מלוקט מש"ע והפוסקים ומכמה ספרים ... מסודרים ... קבצתי ואספתי ... אני ... ישראל וועלץ ... בודאפעסט, דפוס קאמטצבורג, תר"צ. VI, 57, [3] ע. 15 : 23.

בסוף הספר: יציגים למצוא הענינים. את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 29.
זוויין, מ. ש. ספר משבית על תלמוד ירושלמי. ראה ע' 202 במספר 644.

838. יודמן, אלעזר חיים. ספר גדלות פי; חדושי תורה על אנדות הש"ס ... מאת ... אלעזר חיים יאדמאן ... פיעטרכוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ט. 48 ע. 16 : 24.
בסוף השער נדפס: Druk: B. ci Feder ...

839. יעקב מקורביל. שאלות ותשובות מן השמים מחד מרכותא קדמאי רכנו יעקב ממרוש וקורביל מבעלי התוספות עם הגהות אור לשמים מאירות יסוד השאלות והכרעות התשובות, ופתיחה כוללת בירור ענין שאלת הלום מצער התלמידים ראוכן מרגליות. הוצאה שניה עם מלואים ע"פ ההוצאה הראשונה בליוורנו תקע"ח, הוספות והערות. R. Margulies, Lwow, תרפ"ט. 46 ע. 16 : 24.

840. לוין, שמואל דוד. ספר טהרת הקדש; בו יבואר אם אפשר לעשות פרה בזה"ו להטחור ליכנס אל הקדש. חובר ... מאת שמואל דוד בהר"ר אברהם אליעזר הלוי לעווין ... פיעטרכוב, דפוס פאלמאן, תר"צ. [3] דף, 105*3, 9 ע. 18 : 26.

משנה וסדר טהרות. ראה להלן מספר 843.

841. רובינשטיין, שמואל משה. ספר דברי סופרים; חקירות על דבר מקורות ההלכות שנוכרו בספרי תורה שבעל פה בשמות דברי סופרים, מדרבנן, מדבריהן, ועל דבר התקנות שנתייחסו להאנשים הקרמונים. מאת שמואל משה ... רובינשטיין. קובנה, (דפוס קוויניצקי וביילעס), תר"ץ. 70, [2] ע. 18 : 24.
עם שער מיוחד בליטאית. "ספר זה ... [הוא] חלק שלישי מספרי תורת הקבלה שיצא לאור בשנת תרע"ב".

הרופא העברי. ראה ע' 222 במספר 753.

842. זעווין, ישראל י. דער אוצר פון אלע מדרשים ... איבערזעצט פון ישראל י. זעווין (תשר"ק). אין פיער טייל. 4 כרכים. ניו יארק, תשר"ק פאבלישונג קאמפאני, תרפ"ו. 221; 224; 224; 199 ע. 14 : 20.
ראה גם קי. סי. שנה ו' ע' 58.

843. **Mischnah.** Die sechs Ordnungen der Mischna: hebräischer Text mit Punktation nebst deutscher Uebersetzung und Erklärung [von E. Baneth, J. Cohn, D. Hoffmann, M. Petuchowski und A. Samter]. Teil VI: Seder Teharot; von J[onah] Cohn. H. 12. Para Abschnitt 7—Abschnitt 12. H. 13 Traktat Teharot. Abschnitt 1—Abschnitt 6. Wiesbaden, Kanel, 1929. P. 353-416.

עם שער עברי: משניות ששה סדרי משנה בנקור האותיות. מתורגמים ומפורשים בלשון אשכנז מאת יונה ברבי בנימין חכהן. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 470.

844. **Wagner, Frau Lina (Tauber).** Jüdische Märchen und Sagen dem Midrasch nacherzählt [by] Lina Wagner-Tauber. Leipzig, Kaufmann, 1930. 94 p. 16: 22.

ראה ק' 256. Соколов, М. Н. Фрагмент „Книги законов“ Авана Га-Наси.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

קוק, א. י. ארץ חפץ. ראה ק' 207 מספר 674.

קרשקש, חסדאי אבן. אור ח'. ספר א'. ראה ק' 241 מספר 855.

845. רננסבורג, יוסף. מההרצאות והנאומים שהרצה ד"ר ... יוסף רננסבורג בבית המדרש הגבוה לחכמת ישראל, למדעי הרוח והטבע (בזמן הכבוש האשכנזי). באוניברסיטה העברית על יד תרבות ובחברת הסטודנטים העברים בוילנה. מוצא לאור על ידי תלמידיו. וילנה, דפוס עקספרס, חש"ד ותר"ץ 1921. ע. 12: 16.

846. שפינאזא, ברוך [Benedict Spinoza]. דער טעאטאגיש פאליטישער טראקטאט. (ומאת) ברוך (בענדקט) שפינאזא. פאלשטענדיק איבערזעצט דורך נ. פערעלסאן. ניו יארק, יאנקאוויטש, 1926. X, 375 ע. 13: 20.

ראה ק' 219 מספר 735. Der Aufstieg; ... Monatsschrift.

847. **Beermann, Max.** Beiträge zur Wesenserkenntnis des Judentums. Berlin, Verlag der „Abwehr-Blätter“, (1929). 94, [1] p. 12: 18.

הספר מכון נגד טענות האנטישמיים, וזה חכנו: היהדות כדת-המצוות; מקרייתיה של חורת ישראל; אל נקמות והאל-הלאמי של ישראל; המוסר הכפול של היהדות; הקנאות היהודית; יחסה של היהדות לעבודה גופנית; המוסר המסחרי ביהדות; המוסר המיני של היהדות; ערכיה הפנימיים של היהדות; רוח בית-הכנסת; סטריי-הקורות של דת היהודים.

848. Cohen, A[braham]. The teachings of Maimonides. London, Routledge, 1927. XIV, 339 p. 12 : 19.

לקוטים מתוך ספרי הרמב"ם: מורה נבוכים, פירוש המשנה, יד החזקה, תשובותיו ואגרותיו מאמר היחוד, ספר המצות ומלות ההגיון. הכל בתרגום אנגלי. בראש הספר מבוא על הפילוסופיה היהודית בכלל, ועל הרמב"ם, חייו תורתו והשפעתו בסוף: הערות ומפתח.

ראה ע' 241 בספר 855. Crescas, Hasdai.

849. Godard, André. La création. Paris, Perrin, 1928. 2 p. 1., 316 p. 12 : 19.

L'angéologie judéo-chrétienne. ע' 57-66.

Grünberg, S. Die Rückwirkungen der wirtschaftlichen Entwicklung auf die Heiligung des Sabbath. ראה ע' 259.

850. König, Moses. Die Philosophie des Jehuda Halevi und des Abraham Ibn Daud. Berlin, Ebering, 1929. 63 p. 16 : 24.

ע' 62-63 ביבליוגרפיה. "Giessener Diss."

אין זה, כפי שאפשר להבין מתוך השער, מחקר על היחסים בין תורות שני הפילוסופים אף לא השואה בין שני אלה השונים זה מזה כל כך. כיוצא סתם שני מאמרים קטנים על שני הפילוסופים בלי קשר פנימי ביניהם. מי שרוצה כיום לכתב 20-30 עמודים על יהודה הלוי ואבן דאוד בדרך כלל, צריך שיהיו לו רעיונות מקוריים מאוד; אחרת אין הדבר כדאי. והנה בעבודה זו אין שום חדוש, כי אם מובא בו הישן בצורה שטחית. ת.ס.

851. Lichtenstein, Morris. How to live; Jewish science essays. New York, Jewish science pub. co., 1929. 4 p., 1, 373 p. 12 : 19.

המחבר הוא מייסדה ומנהיגה של התנועה המכונה בשם Jewish Science Movement בספר זה הוא מורה את דרכי ההיגיון הרוחנית.

852. Marmelstein, Benjamin. Adam, ein Beitrag zur Messiaslehre. n. p., [1929?]. pp. [242]-310. 15 : 23.

השער מהמעטפת. הדפסה מיוחדת מן:

"Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes", 35. Bd. 3. und 4. Heft.

מתוך הקדמת המחבר: במאמר זה נסיתי לחקר את היחס בין האגדות השמיות על אדם אל תורת "האדם הקדמון כמשיח".

853. National federation of Temple brotherhoods. National committee on religious propaganda. The voice of the Jewish laity; a survey of the Jewish layman's religious attitudes and practices, by Arthur L. Reinhart, conducted by the National committee on religious propaganda, the National federation of Temple brotherhoods. Cincinnati, O., 1928. xp., 11., 91 p., diagrs., tab. 15 : 23

854. Spinoza, [Baruch]. Spinoza, par Ch. Appuhn. Paris, Delpeuch, 1927. 3 p. I., [XIII]—364 p., 2 l. 14: 19.

(Civilisation et christianisme: C. Le conflit de la pensée moderne et du christianisme).

הפילוסופיה של שפינוזה תוארה בספר זה (ע"י מבוא מפרט וע"י קטעים ארכים מתוך כתבי שפינוזה), עד כמה שהיא עוסקת בדת ככלל ובנצרות בפרט. לפיכך נבחרו תרגומי הקטעים רבם מתוך המסכת התיאולוגית-מדינית, ומהצד השני עבר א. לגמרי על "Korte Verhandeling" כי לפי דעתו אין היא מכילה את הבטוי המחלט של תורת שפינוזה. העבודה נעשתה באוביקטיביות גדולה ועל יסוד ידיעה עמוקה בכתבי שפינוזה. וזה כולל ביותר במאמר המשמש מבוא. אולם נדמה לנו שהמחבר הגוים שלא בצדק בערכה של המסכת התיאולוגית-מדינית: לדעתנו נקבע הספר הזה במדה מרובה ע"י הכוונה להשפיע על דעת-הצבור, ויש בו ותורים כלפי תפיסת-הצבור על הדת והנצרות, מה שאין כן ב-מסכת הקצרה' ובאגרותיו. לפיכך יצאה, למרות השתדלותו של המחבר להיות אוביקטיבי, תמונה של הפילוסופיה הדתית של שפינוזה הנראית כמעט כמפשרה.

ח. ס.

855. Wolfson, Harry Austryn. Crescas' critique of Aristotle; problems of Aristotle's Physics in Jewish and Arabic philosophy. Cambridge [Mass.], Harvard university press, 1929. xvi p., 11, 759 p. 16: 25.

=Harvard Semitic series, v. 6.

"Text and translation of the twenty-five propositions of Book I of the Or Adonai", pp. [129]—315.

י' 703—714 ביבליוגרפיה.

856. Соколов, М. Н. Арабский оригинал сочинения "Mibhar ha-penininim", приписываемого Соломону ибн-Гебиролью. Ленинград, Академия наук СССР, 1929. стр. 287—300. 18: 25.

Из: "Известия Академии наук СССР. Отделение гуманитарных наук." 1929. חס' מבחר הפנינים. הספר הראשון שנדפס בביה"ד של האחים שונצינו (1484) הוא סן הספרים שהיו חביבים ביותר על הקורא העברי. הוא עורר גם את תשומת לבם של החוקרים, וביחוד חקרו ודרשו הרבה, כי היה מחברו או יותר נכון מלקטו, של חס' בערבית, ופי היה מתרגמו לעברית. רק בזמן האחרון הוכיח א. מרכס במאמרו: Gabirol's Authorship of the Choice of Pearls במאסף Hebrew Union College Annual (כרך IV 1927 עמ' 433—448), שר' יוסף קמחי עצמו וחס' בחקירתו למתדורה אחת מספרו "שקל הקדש" את הספר דר"ש בן גבירול ואת תרגומו העברי דר"ש אבן תבון (מסדינת אשכנזיא!). כלומר, שאין זה הוספה של איזה מעתיק, כמו שחשבו קודם. איך שיהיה, את גוף חס' בערבית חשבו לאכזר לגמרי, והנה עלתה ביד מר סוקולוב אחרי עמל רב וסרת מרובה לגלות אי אילו שרירים מסנו בכ"י. קמע אחד של חס' נמצא באוכספורד והשני בלינגנדר באסף המפורסם של פירקוביץ (בכ"י זה יש מקומות, כמו שמספר המורה, שהדיו נחלקה בהם לגמרי מעל הנייר, אלא שלעמים הצליח לקרא את האותיות עפ"י השקועים שנשארו בנייר). כה"י שבאוכספורד מסומן בקפצוג של נירבוואר וקאולר במספר 2850. אלא לפי שתחלת הקמע לקה בחסר ומהפתגם הראשון השלם שנמצא שם אין תרגום עברי כפי"ה לא שם איש את לבו להקמע.

מר ס. מרח, בדק ומצא שגם בחלקו הלקוי נמצאים שני פתגמים (אמנם לקויים) שהרגומם נמצא במיה ושפתגמים רבים תרגומם נמצא שם בשלמות. מר ס. מעתיק הפתגמים שמצא בשני כהי הערביים, משים לעמדתם את התרגום ממיה (עפי מהד' של אשר, לונדון 1859), ולבסוף הוא נותן תרגומם הרוסי של כל הפתגמים הערביים. התקבלה מראה לנו, שהפתגמים במקור ובתרגום לא בכל מקום מתאימים זה לזה ויש באחד מה שאין בזה: בקטעים שמצא יש ליו פתגמים משתפים לשניהם, ויב רק בעברית וג' רק בעברית (אפשר שיש כאן גם פתגמים עבריים מקוריים, לפי שרי קמחי אומר באמת בהקדמתו לספרו הנ"ל (מהד' גולניץ): ומצאתים בתחלה מסורדים (ר"ל, בפרוזה) והם בלשון ערבי ומהם בעברית). גם במשפטים יש שהסתרגם קצר ולא תרגם את הפתגם כלו, ונראה שיש גם להפך, שהסתרגם לאדם אחד כשני פנים שונים, וע"כ הם נראים כשני פתגמים, ובאמת אינם אלא אחד, תרגם פתגם אחד כשני פנים שונים, וע"כ הם נראים כשני פתגמים, ובאמת אינם אלא אחד, למשל הפתגמים בשער הקנאה ס' 592—593 במהד' אשר, ס' 5 במהד' פיליפובסקי צ"ל כנראה: כל אדם אוכל לרצון חוץ מן המקנא על החובה (שאינו מרצה אלא בסורה) והמקנא הוא (במהד' א': והיה המקנא) אשם בעבור שהוא שונא וכו'; המלים שמגדתי בסוגרים אינן כנראה אלא נוסחה אחרת של הגאמר אח"כ. באפן זה מתאימים המקור והתרגום; בלא הנחה זו, נהיה מוכרחים לומר שהפתגם הראשון חסר במקור, ושבישנו לא תרגם הסתרגם את תחלתו.

מלבד החשובות המרובה שיש לפרסום המקור כשהוא לעצמו, עוד אפשר לברר על פיו את הנוסחה הנכונה בתרגום העברי. אנו רואים, למשל, שבשער המחילה (א. ס' 106, ב. ס' 1—צ"ל: המחילה [היא רעה] לנבל, כפי שהגון לגדיר (גם) בשקל הקדש ס' 336: תמחול לפשע ואשם לנבלים, כמו תמחול ותמחול לאצילים), לפי שבמקור נאמר: אלעפו יוסר מן אללים חסב מא יצלח מן אלכרים. שם (א. ס' 108, ב. ס' 3—צ"ל: מענה בבקשת המחילה (במהד' א': המענה בבקשת וכו') אבל אפשר שזהו מעות הדפוס במחברתו של ס. מהד' א. איננה תחיל. בפתגם הסמוך צ"ל: ובקש מחילה עליו (במהד' א. חסרה המלה האחרונה). בפתגם שלאחריו: מחל חמא אהבך ואל תתגלה לשנאך (ב. ס' עם שנאך; בשי"ח ס' 326: ואל תתגל בריב עם איבך) צ"ל, במקום כי המלים האחרונות: תתעלה (או: תתנאה) על שנאך; במקור: ולא תתכבד (אמנם בליות סמן השאלה מאת המו"ל) ערוך. בשער הקנאה (א. ס' 588, ב. ס' 1 צ"ל כמו בסי: שתקנא באוהב על שובתו (בא': באוהב נח אל שובתו. ע"ז כבר העיר המו"ל). שם (א. ס' 596, ב. ס' 8): ואין אתה מאנשי אוסגתי (בא': אסונתי). סדרם של ד' הסמנים הראשונים בשער נ"א במהד' ב. הוא כמו במקור; בא' הסדר הוא: א' ג' ד' ובי, ועוד שניים קטנים. המקור העברי יכול להיות לנו לעזר בפתרון השאלה, אם לשון מיה הוא לשון ר"ו בתרגומיו הודאיים. בשער מיה, למשל (א. ס' 591, ב. ס' 4). מתורגם "מאלמא לנפסה"—חומס נפשו. גם בסי הרקמה מתרגם אית מלם—חמס (לא גול ולא עשק). עין ס' זה עמי' כ"ז ש' 20, 7, 3 וכיה ש' 11 (מהד' וילנאסקר). בשער נ"א (א. ס' 607, ב. ס' 2) בלגני—הגיעני, וכן בסי הנ"ל עמי' ויא ש' 17 (ע"ש הערה 9); שם, אנך תקע בי—שאתה מדבר בי, וכן בסי הנ"ל עמי' כ"ח ש' 10 הוא מתרגם "חב אלוקיעה פי אלנאס—ודבר בבני אדם (ע"ש הערה 5). בשער המחילה במקום הנ"ל (א. ס' 108, ב. ס' 3) מתורגם חג"ה—מענה (שלא במשמעותה הרגילה של מלה זו בעברית אלא במשמעות: מופת וראיה), וכן מתרגם אית מלה זו ברקמה ובשאר תרגומיו, עין רקמה עמי' 16 הערה 1. לעמדת זה לא מצאתי את התרגום של יצלה—הגון (בפתגם זה, עין למעלה) בתרגומי אית (הוא מתרגם מלה זו: ראוי, כשר, מתוקן ונכון), ובכלל לא מצאתי שאית ישתמש במלה הגון.

עליו עוד להעיר, שהפחגמים של מ"ה נמצאים גם בספריו של ר"י בן ג'נאח, כשער החכמה (פ. ס' 17) נאמר: ושאלו את החכמה, מפני מה חכמת מחברך? אמר, מפני שהוצאתי בשמן יותר ממה שחוציאו הם ביין. בסי' השרשים שלו ערך כלל אומר ריב"ג: עם רוב היגיעה ... עד שאנחנו מוציאים בשמן כפ"ל (מלה זו חוסף בכר עפ"י הגוף הערבי של הספר) מה שיוציאו זולתנו ביין. (על התאמה זו בין ריב"ג ובין מ"ה כבר עמד בכר בהקדמתו להוצאת תרגום ספר השרשים לריב"ג עמ' XXVI הערה 3). במ"ה, שער היחוד (פ. 1): הדבור כמה שלא יושג אולם; בסי' הרקמה עמ' רפ"ב ש' 20 (מהד' הני"ל): ובקשת מה שלא יושג יגיעה (ע"ש הערה 7).

מיכאל וילנסקי

ה. קבלה וחסידות.

857. אלכסנדר זיסקינד בן משה מהורודנה. צוואה; סדרה וערכה, אשר השאיר אחריו ... החסיד המקובל מ"ה אלכסנדר זיסקינד במ"ה משה ... הוצאה חדשה. בהוספת הצוואה להחברה גחש"א ופתח דבר מאת המו"ל אריה ליב כהר"ר ישראל דוד ... מילרער. ווילנא, דפוס ציונומן, תרפ"ט. 59 ע. 12 : 17.

858. ברוך בן יחיאל ממזיכת. ספר בוצינא דנהורא השלם סכבוד קדוש ... רבי ברוך מסעובוש נכד חכמי ... כולל ארבעה חלקים "סקור ברוך" תולדות רבינו הקדוש ... אמרות מהורות" רזי תורה עסקי חכמה ששמו ספרו הקדוש ... בוצינא דנהורא השלם" כל מה שנדפס בהוצאה הראשונה ... "סגדל דוד" לקומי תורה שהביא משמו ... הרח"ק מטולשטין זצ"ל. חוספות והערות, חיים וברכה. Margulies, Lwow, ותר"ץ. 92 ע. 16 : 24. "חיים וברכה" מכתב הרב ... חיים ישכר גראס מו"צ ור"מ בק"ק מונקאטש.

859. (שניאורסאן, יוסף יצחק). מאמר קנין החיים; מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א דליובאוויטש [=יוסף יצחק שניאורסאהן] המדבר בעניני תשובה ותפלה שבהם ועל ידם ימצא האדם חיים ... ארוים געגעבען אויף זשארגאן פון ליובאוויטשער רבי אליין ... ניו יארק, (דפוס אריאס פרעס), תרפ"ט. 32 ע. 15 : 23.

860. Smith, Margaret. An introduction to the history of mysticism. London, Society for promoting Christian knowledge,

117-118 ביבליוגרפיה.

(1930). VI, 121 p. 12 : 19.

פרק ב: Hebrew and Jewish mysticism פרק ג: Mysticism in the New Testament.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

861. אכלת ציון; יצא לאור לכבוד היא"צ הראשון של הרב ... שמואל הלוי שפירא זצ"ל ... וכו' ... ג' דרושים: א. הספר מר על חלקה ... אדמו"ר הנאון המנוח ז"ל, אשר דרש עליו ... בנו ... בן ציון הלוי שפירא ... ב. דרוש להעמדת ציון על שדה בוכים. ג. דרוש והספר ... בעת העמדת המצבה מבנו הצעיר ... יעקב הלוי שפירא שליט"א. Benzion Schapira, Zloczow, חש"ד. 24 ע. 12 : 18.

הגדה של פסח. ראה ע' 199—200 מספרים 630—631.
הלפרון, ש. מאמר דבר אל העם. ראה ע' 200 מספר 635.
מורחי, ב. ש. שירי זמרה. ראה ע' 205 מספר 658.

862. מסליאנסקי, צבי הירש. כתבי מאסליאנסקי; נאומים, זכרונות ומסעות. כרך א—ג. ניו יורק, היכרו פאבלישינג קאמפאני, תרפ"ט. 335; 398, VII ע. 15 : 22.

התכן: כרך א—ב: ספר ההטפה. חלק א'—ב'. ג: ספר הזכרונות והמסעות; ארבעים שנות גדודים ונפתולים.

"לא דרשות שלמות ומעובדות הנני מגיש ומקדיש לכם [המטיפים], כי אם ציונים, המכלכלים בקרבם חומר רב להטפה ... דברי המעטים אך בכמות יעירו ויעוררו את מחשבותיכם להגות לחשוב ולהכין מטעמים חדשים לקהל שומעי נאומיכם" (מתוך הקדמת המחבר לספר ההטפה). "ספר ההטפה" מחולק תחלה על פי סדר הפרשיות ואח"כ על פי סדר הדורות בתולדות ישראל. — חלק ג' מכיל זכרונות ותאורי-מסעות מימי ילדותו עד הקונגרס הציוני השנים עשר (1921). לחלק זה מצורף מפתח שמות הארצות, הערים והאנשים הנזכרים בו.

863. מרגליות, (ראובן). דקוט פנינים; חומר דרושי לשכתות ... מועדים והזמנויות שונות בחיי הכלל והפרט .. על המפלגות האגודות ופרגסי הדור. השקפות על מדות היהדות, תעודתה ותקוותה. Margulies, Lwow, [תר"ץ 47]. 11 ע. 18 : 25.

864. סילברסמן גדליה. ספר גדליה אש; דרושים יקרים לימים נוראים ולכל השנה בלה. מאתי ... גדלי' ... סילווערסטאן ... סט לואיס, מונקעשטער פרינטינג קאמפאני, תרפ"ח. 50 ע. 15 : 23.

865. [פישר, שלמה אלכסנדר]. סליחה ליום שלשה עשר בחדש כסלו נכתבה בשנת תרפ"ח ... קלוזש וקלויזנבורג, "ספרות", תרפ"ח. 1 דף. 23 : 32.
על הפרעות ביהודי רומניה, על סדר א"ב.
פרנקל-תאומים, מ. ט. ספר דרוש וחדוש. ראה ע' 207 מספר 673.

866. קוצין, אליהו זאב. ספר אדרת-אליהו חלק שני; כולל בתוכו דרושים המבארים את מצב ישראל הנשמי והרוחני בימי גלותו והתקופות השונות שעברו עליו מעת גורש מארצו עד היום ... מאתי אליהו זאב קאצין בהרב ר' אליעזר ... פיטסבורג, בלי שם דפוס, תרפ"ה. 112 ע. 16 : 24.
חלק א' יצא בשנת תרע"ז.

867. שיל, יושע ליב. ספר מנהגי בעל החתם סופר ... מוה"ר משה סופר ... מלוקט ומסודר ... ע"י ... יושע ליב שיל ... וכסופו צוואת הח"י ז"ע הועתק מכ"ק. הובא לבית הדפוס ע"י "צעירי אגדת ישראל" דק"ק פ"ב. Bratislava, דפוס Alkalay, תר"ץ. 58, [1] ע. 13 : 20.

התכן: הסכמה; דבר מאת המו"ל; הקדמה; סדר עבודת היום; דרכו בתורתו וסדר למודו והוראתו; דרש דרש משה; והכינו את אשר יביאו; ביום השבת; סדר טעודה השלישית; ימים הנוראים ימי הרחמים; ושמחת בחגך; ימי אורה ושמחה; כימי צאתך מארץ מצרים; זמן מתן תורתנו; בין המצרים; הצוואה.

868. תפלות. הושענות והקפות. סדר הקפות בשמחת התורה ממחוריר חיים יוסף דוד אזולאי ... נעתק מספרו ... צפורן שמיר בהנחת ... אליקים בלא"א אברהם פאָרשער. ווארשא, אלטער, תר"ץ. 22 ע. 11 : 19.

תפלות. סדור. מפי עוללים. ראה ע' 211 מספר 692.

תפלות. סדור סנחת ערב. ראה ע' 211 מספר 693.

869. תפלות. סדור. תפלות כל השנה; -Rituel des prières journalières. Paris, Union libérale Israélite, (1925). 3 p., I, XXIII, 369 [1] p., 12 : 18.

870. תפלות. תפלות שונות. רעווערענדס האנד בוך השלם. כולל כל מיני נוסחאי תפלות, כל מיני מי שכרך לכל עת מצוא ולסעודת-מצוה, דרשות ונאומים, הנצרכים לכל רב ורעווערענד בכל עת ובכל מקום. עברית, יהודית ואנגלית. מסודר על ידי ש. דרוקערסאן. הוצאה רביעית, חדשה ומתוקנה. ניו יארק, היברו פובלישינג קא. תר"ץ. 255, [1] ע. 10 : 14.

עם שער אנגלי בסוף הספר: Complete cantor's and reverend's handbook and speeches for various occasions, arranged by S. Druckerman. New 4th rev. ed. New York, Hebrew publishing co., 1929.

871. קאפלאן, מרדכי אהרן. רעד נאציאנאלער רעדנער (הנאום הלאומי). א זאמלונג פון דרשות ... איבער ... אלע אירישע ימים טובים ... שמחות און הספרים. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, (1929). VII, [2], 358 ע. 15 : 22.
הסכסס כלו יודית.

872. **Breuer, Salomon.** Belehrung und Mahnung; aus nachgelassenen Schriften von Salomon Breuer. T. I. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1930. 16: 22.

בראש השער: חכמה ומוסר. עם שער מיוחד בעברית: דברי שלמה: חדושי אגדתא ושמעתתא אשר השאיר אחריו ... חלק א' חדושי אגדתא ספר בראשית.

873. **Mahzor.** New Year and Atonement. Prayerbook for children. Pub. under the auspices of the London committee of Jewish ministers. London, typ. Williams, Lea, 5689—1929. v, [2]—211 p. 12: 19.

בראש הספר הקדמת הרב-הכולל ד"ר הרץ המבאר את הצורך בספר-תפלה מיוחד לילדים. שיכלול מבחר התפלות: בסוף הספר (ע' 171—211) מגנינות לתפלות בשביל מקהלה.

874. **Melamed, Deborah M.** The three pillars: thought, worship and practice, for the Jewish woman. New York, The Women's league of the United Synagogue of America, (c 1927), 155, [1] p. 14: 19.

875. **Zielonka, Martin.** A priesthood consecrated to serve; baccalaureate address before graduating class of Hebrew union college, June 1, 1929, Cincinnati, Ohio. El Paso, Texas, 1929, [12] p. 9: 22.

השער על המעטפת.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

876. **אייזנשטיין, יהודה דוד.** אוצר זכרונותי; קורות תולדותי ומקרי יום ביומו (יומן). זכרונות מדברי חסידים לבני ישראל באמריקה טעת כואי לניוארק בשנת 1872 והשקפה לאחור מהישוב הראשון של היהודים באמריקה בשנת 1654 והלאה. עם תמונות ומפתח. חבר ע"י יהודה דוד אייזנשטיין. חלק ראשון—(ושני). ניוארק, י"ד אייזנשטיין, תר"ץ. 384 ע. 21: 28.

עם שער מיוחד באנגלית. לחלק השני שער מיוחד והוא כולל אסף המאמרים הראשיים אשר כתבתי בעתונות ומאמרים ורשימה מיתר המאמרים יבואו בסוף ... גם רשימת המאמרים שכתבתי בלשון אנגלית ... ורשימת המאמרים שכתבתי באנציקלופדיה היהודית בלשון אנגלית.

אלפרסון, מ. 30 שנות החתישכות היהודית בארגנטינה. ראה ע' 194

מספר 606.

בכר, ב. ז. אגדת אמוראי ארץ ישראל. ראה ע' 196 מספר 615.

דובנוב, ש. דברי ימי עם עולם. ראה ע' 199 מספר 627.

877. הירשוביץ, יצחק אייזיק אליעזר. הליכוֹתָ עם עולם; דברי ימי ישראל עפ"י המקורות הראשונים. חוברת ראשונה. ומהכרואה עד מות יהושפט. קובנה, דפוס יוסלוביץ, תרפ"ט. 141, 110, [3] ע. 17 : 23.

זליגער, י. כתבי הרב ד"ר יוסף זליגער. ראה ע' 202 מספר 645.

מסריאנסקי צ. ה. כתבי. ראה ע' 244 מספר 862.

878. סופר, שלמה. ספר איגרות סופרים... סכתבי קודש... ממשפחת איגרי-סופר העתיקה וגם מגדולי ישראל אשר ערכו מכתבים אליהם וביחוד מרבינו ... עקיבא ... איגרי ... ומחתנו רבינו ... משה סופר ... ומכנם רבינו... אברהם שמואל בנימין ... ואחיו רבינו ... שמעון סופר ... וגם מכתבים מרבינו מרן שמוחה בונים סופר ... יכילו תורה חכמה ומוסר והנהגות טובות משולבים בסיפורים נפלאים ... כל אלה לקט ואסף וחברם יחדיו עם הוספות והערות ... בנם ונכדם ... שלמה סופר ... וויען, שלעזינגער, תרפ"ח. [2] דף, VI, 6, 95, 106, 74, 108 ע, תמונות, פכטימיליות. 15 : 23.

השנה בהקדמה תרפ"ס ; עם תמונת המחבר, תמונות בעלי האגרות. ופכטימיליות של כתב ידם.

879. פרידברג, חיים דובריש. תולדות משפחת הורוויץ, קורות יוצאי חלציה ומפעליהם הספרותיות מראשית המאה השלישית עד היום. מעבר על פי המקורות מאת חיים דובריש פריעדברג, הוצאה שניה בתקנת. אנטווערפן, (Imprimerie d' Edition Laub), תרפ"ח. 31, [1] ע. 19 : 27.

עם שער מיוחד בגרמנית. בסוף הספר : יאילן על פי הספר תולדות משפחת הורוויץ. — ינדסט בתור כתב-יד במספר מאה וחמשים אכסמסלרים. הוצאה א' יצאה-לאור בפרנקפורט דמיין, תרע"א.

880. שטרן, אברהם. ספר סלוצי אש על חדשי ניסן אייר; כולל תולדות תהלוכות וקורות חיי גדולי ישראל ... אשר היו לפנינו מסודרים על סדר ימי השנה כל גאון וצדיק ביוסא הלואה (יאהרצייט) שלו ... גם מחידושי תורה שלו ... סמני ... אברהם שטרן ... גאלאנטא, דפוס ניופער, תר"ץ. 371 ע. 15 : 23.

גולדנשטיין, פ. ד. סיון לעבענסגעשיכטע. ראה ע' 211 מספר 694.

פארפער, י. ל. תולדות אליהו. ראה ע' 237 מספר 834.

881. קאהאן אב[רהם]. בלעטער פון סיון לעבען. פערטער באנד. אין די מיטעלע יאהרען. (מיט בילדער). ווילנע, קלעצקין, 1929. 607 ע', תמונות. 14 : 20.

מקיף שנות 1897—1910. את הקודמים, ראה ק. ס. שנה ו' ע' 69. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 477.

882. שארית יעקב ... וואס עס האט זיך מיט יודין פאסירט און שפאנטא און פארטיגאל און די טעג פון קיסר פערדינאנד און ווי אזוי מען האט זיי געהייסען טויפן ... און ... אויף זיי געמאכט בלכולים ... אויך ווערט ... ערציילט וואס עס האט זיך מיט יודין פאסירט און רייטשלאנד און אין פראנקרייך און ענגלאנד. אויך ... און פולין אין יאהר ת"ח. ווארשא, אברהם כהנא, (דפוס פיסענט), תרפ"ד. 48 ע. 16 : 24. דפוס סטיריאויסי.

883. Balaban, Majer. Zabytki historyczne żydów w Polsce. (Z 43 rycinami na 16 tablicach). Warszawa, (typ. "Spółdruk"), 1929. 156 p., pl. 15 : 22.

"Odbitka ze sprawozdania Instytutu nauk judaistycznych w Warszawie za lata akademickie 1927/28 i 1928/29".

הספר הנוכחי, לאחר שהקדים לו המחבר ספרים ומונוגרפיות על קהלות יהודיות בפולניה כגון לבוב, קרקו וולובלין, וכן מחקרים אחרים, הנהו ספוג של החמר האמנותי האצור בפולניה ובספרות הנוגעת לזו. מתוך דברי המחבר עולה אלינו זעקת-שבר על חרבן שרידיהאמנות היהודיים בפולניה ותביעה מאת הקהלות והממשלה הפולנית להציל את כל זאת מכליון חרוץ ולצבור את שרידי האמנות היהודיים אל בתי-גכאט קהלתיים או מרכזי ולרשום את השרידים מגכס-דלא-ניירי כגון בתי-כנסיות ושאר בנינים צבוריים, ולשמור עליהם. חוץ מעבודת החברה שלבוב, לשמירת שרידי האמנות היהודיים, שרוח החיה בה הוא המהנדס-האדריכל יוסף אבין, אין בפולניה אף חברה שתטפל בשרידים אלה והמה מוזנחים. ואנו קוראים כאן מעין כתב אשמה נגד קהלות פולניה ומשכיליהן על ההזנחה בעבודת-קדש זו. בשבעה פרקים גותן לנו המחבר המון חמר אינפורמטיבי חשוב, הראוי להשמע והנשמך לרוב על סמוכין ספרותיים ועל אקסים ארכיוניים מקוריים. בהם חשבים ביותר הפרק על בתיהכנסיות ובתי הקברות, כי כאן הוא מגלה גם מקומות, אשר בהם ישנם בתי-כנסיות או קברות שלא זכו לפרסום כלל, הן מצד האמנותי והן מצד האפיגרפי. חמר רב יש למצוא כאן גם על ספריות יהודיות גדולות צבוריות ופרטיות, לדעת המחבר אין בהן אף אחת שתטפס לדרישותיו של איש-המדע היהודי בפולניה, והמחבר מציע, אגב העירו שאין ספרו מטפל דוקא באמנות, אלא גם בזכרונות היסטוריים, ליסד ארכיוון לדברי ימי יהודי פולניה, דוגמת ארכיוון כזה ליהודי גרמניה.

בדרך-כלל מלא הספר בקיאות רבה בחמר שהמחבר דן בו, אך במקומות אחדים, דומנו, טעה המחבר הנכבד ויורשה נא כאן למנות טעויות אחדות: ציורי חיות עם פרצופות אדם חושב המחבר לדבר שבמתכון ואינו כן, כי פשוטו כמשמעו, צוירו כך מחמת אי-ידיעה בציור, ובעצם, הרי לא פעם אנו פוגשים את הצורות ופרצופותיהם של בני-אדם, ורבות מהן הביא גם המחבר עצמו, ובבית הנכאט הלאמי "בצלאל" בירושלים נמצאת גם פרכת ל"שבת מברכין" משנת תס"ו (זוכרים בה שמות ישובים: בעכטהיים והערקשהיים) עם צורת משה היורד מהר סיני. (אגב: בין האספים שהזכיר המחבר, שכח את האסף הנזכר בזה, המכיל חפצי-אמנות יהודיים רבים מפולניה). אין הוילון בתור עיטור-קיר בבתי-הכנסת מוטיב חילוני, כדעת המחבר (ע' 75) אלא מוטיב מסורתי, הנמשך מבית המקדש, המשכן, ומסומל אח"כ "בקרעיות הזכוכית המזהבות" ואינו חסר גם במשכית

בית-אלפא המאוחרת. הוא הדין לגבי נר-התמיד (ע' 96) התלוי מול ארון הקדש לא יכמו בכנסיות הנוצריות אלא להפך ודוגמאות לכך נמצאות גם כן בבית-אלפא ובקרקעות המזהבות. "כסא-של-אליהו" מהתקופה הגוטיה (ע' 79) חתולי-תורה מימי הביניים (ע' 81) הם בודאי טעות. כשם שישנן כאן טעויות אחרות ושבויים בתאריכים ובציטטות העבריות. כך בודאי הטעות בקפת-הצדקה שם ציור 39, טבלא XV, אשר לפי סגנונה אי-אפשר לדון שהיא נעשתה בשנת 1407, כי הסגנון הוא קרוקי או יותר מאוחר (לכל המוקדם במאה ה'15). האבנים לחתני-וכלה עם הכתבות "קיש וקיש קיש וקיש" אינם נמצאים במדרכה (ע' 97) כי אם בקיר. כך אנו רואים אותן בקיר בית הכנסת החיצוני בפיורדא, כפי שהם מתוארים בפתוחי נחשת אצל בודנשץ ואצל קירכנר. ואיני יודע מהיכן שאב המחבר את הידיעה על אבן זו במדרכה. כעמודים 85, 86 יש לתקן על חסר שמות מקום בפרכיות. בבית הנכאת "בצלאל" נפגשים שמות אנשים ומוצאים: אבריוענהיים, שטיינ-באקענהיים (בפרכת משנת תר"ז) קונרייט (פרכת משנת תקמ"ב). הקערה הנזכרת בע' 143 היא מיוליקה איטלקית, כנראה, ותמנהי אם יש לחשוב אותה לבת המאה ה'15, אמנם יש מהן חשודות, אבל דוקא זו הורשאית נדמית להיות כשרה מעבודות משפחת אולאי בפסרו. הקערה בתערוכת ברסלוי (ע' 144) שייכת לחברה בשם חברה, דהכנסת כלה ולא - חלב, כנראה הטעה את המחבר התג שבראש האות ד.

ברשימת אמנים אשר יצאו מפולניה או פעלו בה שכן המחבר את מפתחי-הקמיעות והחותמות הידועים. אשר ופנשטיין יליד קרקוי, אשר דוקומנט משנת 1821 במטבעה הויגאית מהלל את עבודתו ודברים יפים הקדיש לו 1821 p. 787. Conversationsblatt III, נשכחו האחים יעקב ויואכים שטינשניידר ילידי טרנוב מפתחים בקמיעות ואבני-חן. את משפחת המדלירים גריליכס, ילידי וילנא, אשר שלשה דורות מהם פעילים במטבעה הממלכתית ברוסיה - שכן המחבר הנכבד לגמרי. כן לא הזכיר את יעקב איקל אשר פתח את החותמות למדליה של הקונפירמציה הראשונה בורשה, ובכלל רשם המחבר מעט מאד לענין המדליה ביחוד לזו הנוגעת לדברי ימיה של היהדות הפולנית. לא נזכרה כאן "התעשייה המיוחדת של ימחצית השקלי הפולני, לא נזכרה הקמיע-מדליה השבתאית עם השם של סרגן ויהותן איבשיץ. (עליה Jost, IX, וכן Löw Graph. Req. I, 44).

כדאי לצין דבר יפה אשר נתן לנו המחבר בספרו והוא הפרק על הנוקים שנגרמו לבתי-הכנסת בצוק העתים. בעבודה זו החל כבר במונוגרפיה על לבוב בתחו רשימת הנוקים שנגרמו לרכוש היהודים ובית הכנסת בזמן הבהלות (שילער געלאף וכו'). כאן הוסיף הסדר. בלבן חמר חדש. דבר שחוקרי אמנות בישראל לא עשו עד עתה. ואמנם תמונה בהירה של רכוש ישראל, תמונה תרבותית-היסטורית, אנו מקבלים מתוך רשימות אלה ואנו למדים הרבה מנוקי הרכוש בבית-הכנסת למשל בוילנא שהכל בו היה של כסף ואף המעקה בכלל! הקיצור הגרמני שבסוף הספר מוסיף לו ערך, ומעורר את הענין גם מצד מי שאינו בקי בשפה הפולנית.

מ. גרקים

884. Booth, Henry Kendall. The bridge between the Testaments; a survey of the life and literature of the period of the connections. New York, Scribner, 1929. X, [1], 210 p., chart., maps. 14: 19. ע' 203: ביבליוגרפיה.

בספר הזה מנסה המחבר לתת סקירה על התקופה בחיי ישראל שעברה מן הספר

האחרון שבתנ"ך עד הספר הראשון שבברית החדשה. הוא מדבר בעקר על התנועות הרוחניות: הסופרים, השפעת יון, בית המקדש ובית הכנסת, הספרות לצורותיה השונות, המסורות והמשיחיות. — בסוף הספר מפתח מפורט.

885. **Ehrenpreis, Marcus.** Kraj między wschodem a zachodem; podróż żyda po Hiszpanji; poprzedzone listem Alfonsa Paqueta do autora; ilustrował Gunnar Lindvall. Stanisławów, Haskler, 1930. xvi, 266 p., illus. 16 : 24.

בראש השער: Marek Ehrenpreis. ראה גם המספר הבא.

886. **Ehrenpreis, Marcus.** Spaansche visioenen en droomen: Het land tusschen Oosten en Westen; met vignetten van Gunnar Lindvall; uit het Zweedsch door J. Henzel. Zutphen, Thieme, 1929. 3 p., l., [3]—218, [1] p., pl. 15 : 22.

את המקור ראה ק. ס. שנה ר' ע' 228. — את התרגום הגרמני ראה ק. ס. שנה ה' ע' 356. את התרגום הפולני ראה המספר הקודם.

887. **Freimann, Aron and F. Kracauer.** Frankfort, tr. from the German manuscript by Bertha Szold Levin. Philadelphia, Jewish publication society of America, 1929. 3 p., l., 285 p., pl. 11 : 17.

(Jewish communities series).

התכן: Earliest times to the second massacre; To King Wenzel's remission of debt; Wenzel's deposition to the establishment of the ghetto; Pfefferkorn and the dispute concerning Jewish books (1509—1511); Period of the Reformation (Sixteenth century); The Fettmilch insurrection (1612—1616); The Thirty years' war and the second half of the seventeenth century; Early eighteenth century, the great conflagrations; Ascension of Joseph II; Inner life of the ghetto; Struggle for emancipation under Dalberg; Complete emancipation; The old cemetery; The Rothschild house; Judaica in the library of the city of Frankfort; Jewish antiquities in the Frankfort historical museum; The synagogues; Bibliography; Index.

888. **Gottlieb, Ernst.** Walter-Rathenau-Bibliographie. Berlin, Fischer, 1929. 5 p., l., 13—341, [2] p., 1 l. 13 : 20.

—(Schriften der Walter-Rathenau-Stiftung. nr. 3).

ע' 15—41: מבוא המכיל ביוגרפיה של רטנאו. במפתח הענינים: Judentum (ע' 340).

889. **Harris, Maurice H[enry].** Modern Jewish history from the renaissance to the close of the world war. New ed. rev. and enl. ... New York, Bloch, 1928. 240 p., illus., maps, pl., ports., tables. 13 : 19.

890. Heppner, A. und J. Herzberg. Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüdischen Gemeinden in den Posener Landen, Heft 25—26. Breslau, Selbstverlag, 1928-29. p. 961—1000, 1001—1034. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 93.

891. Mrs. J[oseph] H[ermann] Hertz In memoriam. May 19, 1880., January 18, 1930. (London, typ. Williams), 1930. 1 p., 1., [5]—14 p., port. 14 : 22.

התכן: A. Feldman: Funeral Sermon.—Obituary notices.

892. Höxter Julius. Quellenbuch zur jüdischen Geschichte und Literatur. V. Teil: Neueste Zeit: 1789 bis zur Gegenwart. Frankfurt am Main, Kauffmann, 1930. VIII, 169 p. 15 : 22.

ע' [165]—169 ביבליוגרפיה. את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 93.

החלק החמישי של הספר המועיל הזה נסדר באותו הדיוק וההבנה שבהם נסדרו החלקים הקודמים, וביחוד הקטעים לחולדות האמנציפציה. אמנם המורה שישתמש בספר זה להוראה לא יוכל להסתפק בקטעים שניתנו כאן מתוך הספרות היפה, והוא הדין לגבי השאלות הפוליטיות של התקופה החדשה. האמנם רשאי היה המאסף להגביל את עצמו כל-כך במקום? התפקיד החשוב ביותר של הלמוד בבית-הספר הוא לעזר להבנת ההווה ויסודותיו הישירים, ולסייך צריכים היו כשני כרכים, מתוך כל חמשת הכרכים של הספר הזה, להיות מוקדשים לתקופה האחרונה. אולם החסרון הזה (אשר לפי תקוותנו יתוקן במהדורה הבאה ע"י הרחבת הכרך החמישי) אינו צריך למנע אותנו מלהדגיש בשעת הופעת הכרך החמישי והאחרון הזה: הוראת חולדות ישראל קבלה ע"י הספר הזה אמצעי-עזר מצוין. ה. ס.

893. (Horovitz, Josef). Judaeo-Arabic relations in pre-Islamic times. n. p. [1929]. 39 p. 16 : 24.

מן: Islamic culture. v. III, No. 2, April 1929.

894. Levin, Shmarya. Childhood in exile; tr. by Maurice Samuel. New York, Harcourt, (c1929). 4 p., 1., 3—277 p. 15 : 23.

הכרך הראשון מהאוטוביוגרפיה של שמריה לוי.

895. Loevinson, Ermanno. Gli israeliti dello Stato Pontificio e la loro evoluzione politico sociale nel periodo del risorgimento italiano fino al 1849. Roma, Società nazionale per la storia del risorgimento italiano, 1929. 36 p. 15 : 22.

השער מהמעטפת „Estratto dalla Rassegna storica del risorgimento italiano fasc. 4., anno 1929”.

896. **Malkizedek, pseud. [M. Kaznelson].** Probleme der jüdischen Geschichte und Geschichtsphilosophie. Übersetzung aus dem Russischen von Elias Hurwicz. Berlin, Jüdischer Verlag, [1928?]. 127, [1] p. 16 : 24.

897. **Marcuse, Ludwig.** Revolutionär und Patriot; das Leben Ludwig Börnes ... Leipzig, List, (c 1929). 320 p., facsims., pl., ports. 14 : 22.

רגילים ביותר לראות את ברנה לאור הנקדולוג המגונה של הינה: אלה שחיבים תודה ביותר למורד הנלהב והפקח הזה, הגרמנים והיהודים, שכחו כמעט שדבר החרות וזכויות-האדם לא מצא לו בנבולות הלשון הגרמנית פה שופע ועט שגון יותר מאשר בו. ומפני כך עצמו יש לשמח על הספר החיוני והפוליטי הזה. אולם יש להוסיף, שהספר הוא ביוגרפיה מופתית, עמק, מושך את הלב, אישי, עשיר בהשקפות, ולא רק ברנה האיש כי-אם גם כל מה שמסביבו, פניה המדיניים של אירופה בתקופה ההיא, תוארו בהבנה עמוקה.

ח. פ.

898. **Meyerhof, Max.** L'oeuvre médicale de Maimonide. Roma, Casa editrice Leonardo da Vinci, 1929. p. [136]—154. 17 : 24.

"Estratto dall'Archivio di storia della scienza (Archeion), v. XI (1929)".

ע' 55—154. ביבליוגרפיה.

הרצאה חשובה זו מכילה סקירה על חייו של הרמב"ם, באור מבחינת פעולותיו הרבות כרופא וכסופר במקצוע הרפואה ורשימה מפרטת של כתבי הרמב"ם הרפואיים, בין שהוצאו בערבית, שבה נכתבו כלם, או בתרגומם העברי והלטיני ובין אלה שמונחים עוד בספריות אירופה בכ"י ומחכים לגואליהם. המרצה מציין את זכותו הגדולה של הרב דר. קרוגר, שהקדיש רב עתותיו להוצאת כתבי-הרמב"ם הרפואיים במקורם הערבי, מדבר על הקודמים לו במאה התשע עשרה, מביא את דבריו גדולי זמנו של הרמב"ם והסמוכים לחקירתו על חין ערכו של הפילוסוף והתיאולוג הענקי הזה גם בעבודתו ויצירתו כרופא וסופר בהיגיון ותורת ההזנה ובשאר מקצועות הרפואה ונותן בסוף סכום תכנם של כל הכתבים הרפואיים אשר לרמב"ם. כדאי לעמך במלים אחדות על הגדול והחשוב שבהם והוא: פרקי משה (فصول موسى).

שהתחקות ממקורו הערבי מונחת עד היום בספריות גושה, אסקוריאל, לידן, גטינגן וקושטא (הנכבד והעתיק בהם הוא בגוטה). הספר הזה נתרגם פעמים לעברית ופעמים אחדות ללטינית. עד היום לא הוצא המקור הערבי. וכדאי שיעשו הצעדים הנחוצים להוצאת הספר שהוא -מעשה-רב" ברפואה של ימי הבינים ושתרגומן הלטיני עשה רשם כביר בזמנו (ביחוד מצסט אותו פרופסור טוירמיר, מורה באסכולה הידועה של מונפליה במאה הארבע-עשרה, בשם: פרחי גלינוס). בקשר עם ההכנות להוצאת כל כתביו של הרמב"ם לרגל יובלו הקרוב (בשנת 1935 תמלאנה שמונה מאות שנה מיום הולדתו) צריכים מוסדות תרבותו העליונים לדאג להוצאת ספר קלסי זה במקורו הערבי ובהקבלה לתרגומיו הרבים. נח בראון.

899. **Philippson, Martin.** Neueste Geschichte des jüdischen Volkes. Bd. II. 2., verm. und verb. Aufl. bearb. von Immanuel

Bernfeld. Frankfurt am Main, Kauffmann, 1930. XI, 392 p. 14: 22
(Grundriss der Gesamtwissenschaft des Judentums hrsg. von der
Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums).

כרך א' של מהדורה זו יצא בשנת 1922. — מהדורא א' יצאה בשנת 1907—1911.

900. **Rothschild, Samson**. Aus Vergangenheit und Gegenwart
der Israelitischen Gemeinde Worms. 7., verm. und verb. Aufl...
Frankfurt am Main, Kauffmann, 1929. VII, 60 p., port., pl. 15: 23.
את ההוצאה הקודמת ראה ק. ט. שנה ד' ע' 29.

901. **Schirokauer, Arno**. Lassalle; die Macht der Illusion, die
Illusion der Macht ... Leipzig, List, (© 1928). 370 p., pl., ports. 14: 21.

גם לביבליוגרפיה יש תהומות נסתרים ומלכודות אורבות, ולפעמים צריך הביבליוגרף
להזהיר את הקוראים מסכנת הנפילה. אם כן: כמו שכתוב בשער כצ"ל: "לסל" מאת ארנו
שירוקאָר. Copyright 1928, היינו: אין זה הרומן הידוע "לסל" מאת אלפרד שירוקאָר
שיצא בפעם הראשונה בשנת 1912. זהו ספר חדש לגמרי על הסוציאליסט הגדול, ביוגרפיה,
ועליה ועל מחברה נבא דנטה: "in sul passo d'Arno Rimane ancor di lui alcuna
vista" מרס זה שדגשה התכון אליו כאן הוא לסל כפי שהוא נראה לעיני שירוקאָר: לוחם
וכובש, מלא מרץ וולקני וחלומות גפוליוניים, עריץ ודיקטטור מראשיתו. את מעופו העצום,
אם כי מעוף-שוא, של האדם הנלהב הזה, וגם את יהירותו, את רדיפת הכבוד, את הפתוס
המזויף שלו, את הפוזות שלו מתאר שירוקאָר בדרמטיות חיה, בסגנון מקורי, עשיר (יותר
מדו) באנטיטיות ובלשון גופל על לשון. בעקרו של דבר כתב איפוא גם שירוקאָר II רומן
על לסל, והרומן הזה הוא מצוין וגם אמתי. ח. פ.

902. **Trotsky, Lev Davidovich**. Mein Leben; Versuch einer
Autobiographie [by] Leo Trotzki. Autorisierte Übersetzung nach
dem russischen Manuskript von Alexandra Ramm. (1. bis 15.
Aufl.). Berlin, Fischer, 1930. 3 p., l., [IX]—XVI, 569 p., 2 l., ports. 16: 24.

המחבר מדגיש, שהמונח הלאומי לא מלא שום תפקיד בחייו (ע' 326). חומר יהודי
נמצא פה ושם 55 פרקים הראשונים של הספר (תאור חייו עד השנה 17), בע' 326—327:
(הוא סרב לקבל את התיק של הקומוסר לענייני פנים, כדי שלא לתת פתחון פה לאנטישמיים)
ובסוף הספר בספרו על התעמולה גנר. יש רושם שהמחבר השתדל לצמצם את החומר היהודי;
למשל הוא עובר בשתיקה גמורה על המפלגות הסוציאליסטיות היהודיות.

903. **Vandervorst, J.** Israel et l'ancien Orient; préface en
première éd. par S. Em. le cardinal Mercier. 2 e éd. entièrement
rev. Bruxelles, Dewit, 1929. XVI, 452 p., 1 l., illus., maps, pl. 17: 25.

המחבר, שהוא עתה פרופסור באוניברסיטה של לֶזֶן, והיה פעם מתלמידי "בית-
הספר הביבלי" בירושלם, עָבַד חמ"ר עצום בחריטות בקרתית בכדי לתאר את תולדות ישראל

בקשר להתפתחות המדינית בימיו-קדם. הוא מושה את כל המקורות ההיסטוריים שמחוץ לחנ"ך, כתב-הידועות, הירוגליפים, פפירי, ההיסטוריוגרפיה הקלסית, ספרות הרבנות וכו', עם הנכתב בחנ"ך, ועל יסוד כל החמר הזה הוא מתאר את מהלך המאורעות בישראל ומסביב לישראל מחמורבי עד בר-כוכבא. בהתאם להכרתו הקתולית מתיחס המחבר בקונסרבטיביות כלפי הנאמר בחנ"ך יותר מחוקרים אחרים; אולם שטחו מדעית היא לגמרי, ודעותיו פכחיות ובלתי-תלויות. תוצאת עבודתו היא חבור מבוסס הפותר שאלות רבות בתולדותיו המסובכות של המזרח הקרוב בימיו-קדם. לספר נספחו 60 תמונות ומפות רבות-ערך.

Verband der Vereine für jüdische Geschichte und Literatur in Deutschland. Gedenkbuch für Moses Mendelssohn... ראה ע' 225 בספר 769.

904. **Wendt, Heinrich.** Felix Priebatsch. Breslau, Korn, 1928. 8 p., port. 16 : 24.

„Sonderdruck aus dem III. Bande Schlesische Lebensbilder.“

905. **Грулев, М.** Записки генерала-еврея. Париж, (тип. "Паскаль"), 1930. 2 предв. л., стр. 7—250, [3] л. 14:19.

המחבר. שהדפיס פעם שירים ב"הצפירה", התנצר בימי אלכסנדר II, כרי להכנס לכ"ס צבאי, ועלה לגדולה בצבא הצרי הרוסי: קבל תאר גנרל ומשרת מפקד המבצר בבקסט וגם נעשה לעורכו של העתון הצבאי החשוב: „רינדצ'יק".—הספר שלפנינו—תעודה אנושית מענינת. בעמ' 103—107 מדבר המחבר על התנצרותו, על מלחמתו הפנימית בקשר עם זה, ומסביר שאינו מרגיש מוסר כליות על ש-המיר הדת בשביל קריירה ונוחיות החיים". יחד עם זה הוא מדגיש „שאחרי עזבו את שורות הנרדפים הוא המשיך ללחום נגד הרדיפות". בסוף הספר ע' 213—214, 237—247 הוא מספר על השתדלויותיו ומעולותיו (אמנם בזהירות) לטובת היהודים. הספר מוקדש „לזכר הוריו ולהעם העברי הנענה". הספר נחלק ל2 חלקים: „גיסו" ו"אחרי הרוביקון" (ו. א. אחרי ההמרה). בחלק הראשון מתאר המחבר בכשרון של מסתכל ולא בלי געגועים את החיים והמנהגים היהודיים בליטא בשנות הששים והשבעים למאה שעברה. אגב, הוא מספר (ע' 47) על הסתירה היפה „עולם כמנהגו נוהג" של איזה סופר אנונימי שלא גלה את שמו מפני פחד החסידיים. למעשה „עולם כמנהגו נוהג" יצא עוד בתרכ"ח ואח"כ בתרל"ד בחתימת שמו של מחברו יל"ג.—הספר נקרא בקלות ומוסיף אי-אלו קוים לתאור התקופה.

906. **Красный, Пинхос.** Трагедия украинского еврейства: «к пропесу Шварцбарда». (Харків), Гос. издат. Украины, 1928. 71, [2] стр. 15:28.

המחבר שהיה מיניסטר לעניני היהודים בממשלה הפסלירית באוקראינה בימי הפרעות ב 1919, מוכיח את אשמת הממשלה הזאת בפרעות. חומר חדש אין בחוברת. גם על השאלה. מדוע הוא נשאר חבר בממשלה זו, הוא עובר בשתיקה.

907. Лозинский, С[амуил] Г[орациевич]. Социальные корни антисемитизма в средние века и в новое время. (Москва), Атеист, (1929). 205, [3] стр. 17:26.

ע' [206-207] ביבליוגרפיה.

הפרק הראשון של הספר מוקדש ליתפסקיד האיקונומי של היהודים בתחילת ימי הביניים. הרעיון של הפרק הוא זה: בימי הביניים היה היהודי, מתוך פעולתו האיקונומית, הורס את יסודות המשטר הפיאודלי, אבל הואיל ותוצאות אלה נשארו מתחת לסף ההכרה של הפיאודל והיהודי לכן עובדה זו לא רק לא גרמה לשנאה מצד הפיאודל ליהודי, אלא להיפך הפיאודל היה המגין והמציל של היהודי, כי היהודים מלאו אז תפקיד חשוב בשביל הפיאודל: היהודי היה הקונה היחידי של פרי המשק הפיאודלי והמוכר היחידי שהספיק לפיאודל ולביתו את חמורות כל העולם. -העם, כלומר כל האוכלוסין מחוץ לפיאודלים, היה נקי מכל אנטישמיות מפני שהוא היה חי עדיין בתקופת המשק הטבעי. לא היה קונה ולא מוכר כלום ועל כן לא ידע ולא שנא את היהודים. -הפרק השני מדבר על "היחס של הכנסייה (הנוצרית) ליהודים בימי הביניים". כאן קובע המחבר שהשנאה ליהודים היתה המונופולין של הכנסייה, כי בשבילה כל מה שאינו נוצרי עלול לקעקע את יסודות שלטונה הרוחני ועל כן סוף סוף גם הסוליטי והאיקונומי על סמך דברים אלה מכריז המחבר כמה פעמים שהתקופה הראשונה של ימי הביניים לא ידעה את האנטישמיות הסוציאלית; עד המאה ה-15 לא האשימו לא הכנסייה ולא הממשלה אף פעם ובשום ארץ את היהודים בניצול אוכלוסין, לא התאוננו על הנוק הסוציאלי של היהודים ולא ראו בהם אלמנט בלתי רצוי מבחינה איקונומית או מסוכן. (עמוד 20). רק החל מתקופה זו מתחילה לצמוח האנטישמיות הסוציאלית, ולפי דברי המחבר, בסדר כזה ראשית, יקום מעמד סוחרים לא-יהודים המתחילים לדרוף את היהודים בתור סוחרים, מלוי ברבית; אחר כך אומני היד שהתארגנו לאגודות מונופוליסטיות מקדישים מלחמה על בעל המלאכה היהודי; אחר כך האכרים הנלחמים נגד הלחץ והניצול מצד בעלי הקרקעות מתחילים ברדיפות נגד יהודים שהיו מין מתווכים-בתור חוכרי קרקעות, מסים וכדומה-בין האכר ובעל הקרקע.

שכדרך כלל הרבה אמת בהנחות אלה-אם כי אמת לא חדשה-אין להכחיש, אולם יחד עם זה עבודת המחבר תשאר רק אחד הנסיונות הראשונים בדרך, נסיון הרחוק עדיין אפילו מדרישות לא מוגזמות ביותר. מובן, שלא נוכל כאן להכנס בפרטים. רק הערה אחת בנוגע לסוציולוגיה של האנטישמיות בכלל. גרמה שכל החקירות על האנטישמיות, בין שהן אידיאליסטיות ובין שהן מטיריאליסטיות, לא הצליחו ולא יצליחו גם בעתיד כל זמן שלא נדע להבחין את הכפילות שבפרובלימה זו. דוגמא אחת תברר לנו מהותה של כפילות זו. כשאנו רוצים לתפוס את השרשים הסוציאליים של שאלת הפועלים אנו משתדלים מצד אחד לברר לעצמנו מהי הסבה או הסבות ששכר העבודה של הפועלים אינו משתדלים מצד אחד ובכל המקצועות; מדוע הוא בזמן ידוע שונה במקומות שונים ובמקום ידוע שונה בזמנים שונים. זוהי פרובלימה אחת. יחד עם זה ונוסף לזו או למעלה מזו עומדת לפנינו פרובלימה שניה: מהי הסבה או הסבות שיצרה מתנה של אנשים החיים אך ורק ממכירת עמלם בכסף וששאר החברה מתחזקת אליו בבוז, פחד או שנאה. הכל לפי המקום והזמן. מה שנכון בנוגע ל-אנטייליבוריזם נכון גם בנוגע ל-אנטיסימיזם. בהרבה חקירות על האנטישמיות אנו מוצאים כמה ביאורים טחוחים או יותר מוצלחים מדוע במקום זה או בזמן זה מצב היהודים

הוסב או הורע, אבל רובם ככולם אינם מרגישים שיחד עם זה קיימת פרובלימה כללית, על סבות המצב המיוחד בכלל של מחנה זה ולא רק על העלויות והירידות שבמצב מיוחד זה. מי שלוקח על עצמו את העבודה החשובה והקשה להאיר את חזיון האנטישמיות באור מסריאליסטי אינו רשאי לשכוח את הכפילות הזאת שבנושא שלו.

ד. ייסמן.

908. Соколов, М. Н. Фрагмент "Книги законов" Авана Га-Наси. Ленинград, Академия наук СССР, 1928. стр. 243—253, факсимиле. 19:26.

Из: "Известия Академии наук СССР. Отделение гуманитарных наук." 1928.

ס' המצות לענין מוסרה של הכת הקראית, הספר הראשון שנתן לו שם זה, כבר נזכר בסדר רב עמרים גאון. בדברים שנאמרו שם עליו: "ענין וירקב שמו... שאמר... עוב דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלי... ותקן תלמוד של רשע ושל עול לעצמו... ספר תועבות שלו שקורין אותו ספר מצות" (ורשו, עמ' ד"ח), יש לא רק הערכה, אלא גם כדי נתינת טעם לגורלו המשונה של הספר שהלך ונשכח עד שנשכח לגמרי: היהודים התלמודיים הרחיקוהו, לפי שהוא תלמוד משלם, והקראים — לפי שהוא תלמוד. בשנת תרס"ג פרסם בפעם הראשונה הרכבי, בספרו שקרא לו: "לקוטי קדמוניות ח"ב", עפ"י כתבי יד שמצא בקאחרה במצרים, קטעים מתוכו במספר הגון ועם תרגומם לעברית (כידוע כתובים ספריו של ענין ארמית). מלבד זה קבץ הרכבי בספרו זה את המאמרים הטובים בספרים של מחברים מאוחרים בין בשמו של ענין ובשמו (בתוכם מספרו של ישועה בן יהודה, שתרגמו העברי, בשם ס' הישר, י"ל אחיכ ע"י ר. ד. מרקון) ובין שהם שלא בשמו ושלא בשמו, אם רק נראה שהם לקוחים מספרו של ענין. הקטעים שפרסם אחיכ שכמר, עפ"י ד' כ"ו שונים של הגניזה, בשם: "קונטרסים מספר המצות לענין" (קמברידג' 1910) לא העשירו הרבה את ידיעותינו במקצוע זה, לפי שכה"י ששמשו מקור להוצאת זו לקויים מאד. ראשי השיטין או סופם חסרים כמעט בכל מקום, ובמקומות רבים גם האמצעי, וזה גרם לשבוסים גם בהפלטה הנשארת. מר סוקולוב מראה למשל במחברתו זו שבמקום: (דאסיר)א (י"ה) נאמר ב"י של שכמר (עמ' 20): אל — האותיות שבסוגריים היו חסרות בכ"י, ולפיכך צרף המו"ל את ב' האותיות הנשארות למלה אחת — שבמקום: (דנס)יב — ור (שם שם 18), — (אסיר)א — דא (שם שם 19) ועוד. התקוה שהביע שכמר בהקדמתו להוצאת זו, שפוזננסקי, המומחה לדבר, יבא ויפרש קטעים אלה לא נתקמה, וגם אי אפשר היה לה להתקיים, לרגלי הקויים המרובים שבכה"י. תקוה זו שלספר ימצאו גואלים אחרים היא שגרמה, כנראה, שהמו"ל לא שם לבו לשנויי הנוסחאות שבין ספרו ובין ספרי הרכבי ומרקון הנ"ל, אף להחשובים ביותר.

מר סוקולוב מצא בספריה הלארמית של הקראים בגולדווא קבץ כ"י של ספרים למחברים קראים שונים ובראש הקבץ — עמוד אחד הנחלק לשתי עמודות המכיל קטע מסי המצות הנזכר בדיני עריות, היינו בפרושו של הפסוק ויקרא י"ח ו"א. מר ס. מפרסם קטע זה ביהר עם צלומו ותרגומו לרוסית ומציין גם את שנויי הנוסחאות שבין כ"י זה ובין ההוצאות הקודמות, הכל בתכלית הדיוק. אף שקטע זה נמצא כלו בספרו של שכמר (וחלקים ממנו בספרים האחרים הנ"ל), יש לפרסומו חשיבות, לפי ששם הלוקיים והשבוסים מרובים כ"כ עד שאי אפשר לעמוד עליו. מלבד זה אנו רואים כאן בפעם הראשונה באסן בלתי אמצעי את מיבו של הס' השני לענין: אלפלדפה (הקצור, התמצית). מציאותו של ס' זה נודע ע"י רפת

בן עלי, שבמקום אחד בפרושו עתה הוא אומר דבר בשם סי המצות לענן ותיכף לזה הוא מביא מימרא בשם הפרלכה שלו; ישועה בן יהודה בספרו הנ"ל אמר: "ענן ירחמהו האל אמר אחר פרושו לערווה ומביא מימרא הנ"ל (עין א. נירבוואר Aus der Petersburger Bibliothek עמ' 106 וס' של הרכבי הנ"ל עמ' 90). הרכבי עמד עין ובהערותו שם הוא משער שהפרלכה נתחברה רק על דיני עריות ושענן כתב אותה אחר כל פרק ופרק של חלק זה מסי המצות אלא שבו האריך והסמך דבריו על הפסוק וכאן הביא רק פסקי דינים. בקטע של מר ס. נמצא באמת בין הפרוש לפסוק י"א ובין זה של י"ב (במקום שנקרע הניר ונפסק הקטע ולא נשארו מפסוק זה רק תיבות אחדות) מימרא המתחלת: ועוד אמר בסוף דבריו (מות משמע, שהדברים נכתבו לא ע"י ענן אלא ע"י איזה מלקט) ושיש בה חזרה על דבריו הקודמים בפרוש הפסוק י"א בקצור גדול; המימרא שופת מביאה בשם הפרלכה נמצאת שם. בספרו של שכטר הפרושים של ב' הפסוקים הנזכרים הם סמוכים זה לזה, בלא הפסק ביניהם; המימרא שנמצאת כאן ביניהם, היא שם בכיו אחר, בלא המלס: "ועוד... דבריו הנזכרות. הסוה הוא, שבמימרא זו נמצאים מלבד תמצית הדינים שבפרוש גם דינים חדשים רבים שאינם נמצאים שם. מר ס. משער שהדינים נמצאו גם בפרוש, אלא שעפ"י מעות השמיטם הסופר, אבל קשה להניח, שסופרי שני כ"י, שלו ושל שכטר, שכפי שראינו לא היה להם מקור משותף וכווננו את השמטותיהם, לפי ששניהם מסימים בשות. עכ"פ קטע זה בלבד דיו להוכיח שאין ממש בדברי האומרים, שענן בפתגמו הירוע: "חפשו באורייתא שפירי, כוון לפשוטו של מקרא. בפרושו לפסוק הנזכר משה ענן את אשת האב אם זו ילדה מאביו (מולדת אביו), או אם היא ראויה לילד ממנו (בדבריו יש פנים לכאן ולכאן) לאם, וכל אסורי הקורבה שנוהגים בזו נוהגים גם בה. נראה נא את דרכיו, שעל פיהם הוא בא למסקנות אלו! גאמר כאן: "אחותך היא" קודם. לא תגלה ערותה. ונאמר כך גם באם: "אמך היא לא תגלה וכו'" ונאמר גם באשת בן: "אשת בנך היא לא תגלה וכו'". מלמד שאחות אשת אביו ג"כ אסורה לו כשילדה זו מאביו וכן בת כלתו אסורה לו כשילדה כלתו מאביו. הכתיב "הוא" רומז, לפי דעתו, שכשם שאסורים לו בתה ואחותה של אשת אביו, כך אסורים לו בתו ואחותו של בעל אמו כשילדה אמו ממנו וכו' וכו'. האין זה תלמוד משלו?

מיכאל וילנסקי

909. Троцкий, Л[ев] Д[авидович]. Моя жизнь; опыт авто-биографии. I-II. 2 т. Берлин, Гранит, 1930. 325, [2]; 337, [2]. стр. 15: 23.

את התרגום הגרמני ראה מספר 902.

910. [كتور، ل. م.] نوزيكيستاندا مه حالي بهوديله ر يا.

ف. گروبيالنيك "نوزيكيستاندا نه نتي سيميتيزيم" ديگه ن ماقاله سي عيلاره
قيلينغان ره شيدخان نه، جه مه سي. سامار قاند، نوزيك ده ولت نه شرياني،
1929. 66, 111 ص

ל. מ. קנטור: יהודי אוזביקסטאן לידי הארץ. בצרף מאמר "האנטישמיות באוזביקסטאן"
מאת י. מ. גרוביאק. תורגם לאוזביכית ע"י רשיד כאן.

יא. עם ישראל בחוה.

911. געזעלשאפט פאר יתומים פארזארגונג אויף פאלעסטיא. 5 יאריקער מעטיקוויטס באריכט ... (1-טער יולי 1923—30 יוני 1928). פינסק, (דרוק גלויבער-מאן), 1928. 39 ע, ציורים, מפה. 16 : 23.
עם שער מיוחד בפולנית על המעטפת. שנת הדפוס על המעטפת היא 1929.
912. "יעאם". באריכט פון דער ווידישער צענטראלער עמיגראציע-געזעל-שאפט אין פוילן ("יעאם") פארן יאר 1925. (ווארשא, דפוס וואיציקעוויטש), 1926? 59 ע, טבלאות. 14 : 21.
913. סודארסקי, א. ווהין גייט די עקאנאמישע אנטוויקלונג פון די ווידישע ארבעטסנדיקע-מאסן אין די קאפיטאליסטישע לענדער און אין ראטנפאר-באנד. Xaprib, מעלובע פארלאג, 1929. 64, [1] ע. 15 : 21.
914. פראוויזארישער צענטראל קאמיטעט צו העלפן די הונגער-ליידנדע אידן אין בעסאראביע. אלגעמיינער באריכט און דין וחשבון פונם פרא-וויזארישן צענטראל-קאמיטעט צו העלפן די הונגערליידנדע אידן אין בעסאראביע 1928-1929. קעשענקעוו, דפוס אווערכון, 1929. 72 ע, טבלאות, ציורים, מפה. 21 : 26.
ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 144.
915. The American Jewish committee. Twenty-third annual report. New York, 1930. 1 p., 5--190, [1] p., port. 13:18.
עם תמונתו של לואי מרשל. - את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 350.
916. B'nai B'rith. Berlin. 22. ordentliche Sitzung der Grossloge für Deutschland VIII U. O. B. B. (e. V.) abgehalten in Berlin im Logenhaus... am 16. und 17. November 1924. Berlin, typ. Saling, 1925? 270 p. 15 : 23.
ראה גם המספר הבא.
917. B'nai B'rith. Berlin. 23. Ordentliche Sitzung der Grossloge für Deutschland VIII U. O. B. B. (e. V.) abgehalten in Berlin im Logenhaus... am 18. und 19. November 1928. Berlin, typ. Saling, 1929? 254 p. 15 : 23.
ראה גם המספר הקודם.
918. Brafmann, Jacob. Das Buch vom Kahal; auf Grund einer neuen Verdeutschung des russischen Originals hrsg. von Siegfried Passarge. Bd 1-2. 2 v. Leipzig, Hammer-Verlag, 1928. LIV, [1], 228, [2]; VII, [1] 390, [1] p. 16 : 24.

ההכנ: Bd 1: Materialien zur Erforschung der jüdischen Sitten.

Bd. 2: Das Buch von der Verwaltung der jüdischen Gemeinde: Vorwort des deutschen Herausgebers.—Vorrede (Brafmann's).—Die Akten des Kahal. Akten 1 bis 1046. — Anhang, Akten 1047 bis 1055. — J. G. Bogrow: Memoiren eines Juden.—S. Passarge: Das jüdische Problem.—Anhang, Anmerkungen und Sachregister.

הספר הזה, שהיה בזמנו הספר העיקרי של האנטישמיות הממשלתית והצבורית ברוסיה, יצא במקורו בראשונה בשנת 1869. אח"כ יצא כמה פעמים ברוסיה, גרמניה, וצרפת.

919. **Consistoire central israélite de Belgique.** La méthode juive d'abatage aux points de vue religieux, scientifique et historique; appendice au rapport présenté à M. le ministre de la justice de Belgique par le Consistoire central israélite de Belgique. Bruxelles.—Janvier 1926. Bruxelles, typ. Buggenhoudt, 1927. 24 p. 21 : 28.
ע' 23 ביבליוגרפיה.

920. **Coudenhove-Kalergi, Heinrich, Graf.** Das Wesen des Antisemitismus; eingeleitet durch Antisemitismus nach dem Weltkrieg, von R[ichard] N[ikolaus] Coudenhove-Kalergi. Wien, Paneuropa Verlag, 1929. 1 p., l., 5—284 p. port. 17 : 23.
ספרו של קודנהוב-קלרגי, שיש בו היסטוריה וסודות של האנטישמיות ואף סתירת האנטישמיות יצא בפעם הראשונה בשנת 1901. ההוצאה החדשה הזאת מכילה חוץ מהביוגרפיה של המחבר גם מעין הספד ספרו בירי בנו. שניהם מצטיינים באובייקטיביות מדעית וחד עם רגש-צדק נלהב. הספר הוא אישור לא רק תעודה יפה של דעה אנושית אצילה, כי-אם גם מחקר מצוין על המחלה המכונה אנטישמיות. ערכו של הספר המבוסס על שטת-עבודה מדעית לא יופחת ע"י השקפתם הכלכלית-נכונה של שני המחברים על מקור שנאת היהודים: גם בימינו האנטישמיות היא ביודעין או בלא-יודעין פנאיסמוס דתי. מענין יחסם של שני המחברים לציונות: האב מסכים לה בהחלטות, הבן מתנגד לה מפאת אסיה הנציונליסטית.

921. **Grünberg, Samuel.** Die Rückwirkungen der wirtschaftlichen Entwicklung auf die Heiligung des Sabbath. 2. Aufl. Berlin, Weltverband Schomre Schabbos, 1930. 1 p., l., 16, [2] p. 15 : 23.

Jüdisches Jahrbuch. 1930. 767. ראה ע' 224 מספר 767.

922. **National conference of Jewish social service.** Proceedings of the National conference of Jewish social service at the annual session held in Denver, Colorado, June 7—10, 1925. New York, 1925 v, 295 p. 15 : 23.
Proceedings... held in Cleveland Ohio, May 23—26, 1926. V, 365 p. chart. 15 : 23;
Proceedings... held in Des Moines, Iowa, May 8—11, 1927. 262 p. 15 : 23;

Proceedings... held in Cincinnati, Ohio, May 9-13, 1928. V, 249 p. 15:23;
Proceedings... held in Atlantic City, N. J. June 2-5, 1929 and San Francisco,
Cal., June 26, 1929. VI, 320 p. chart, port. 15:23.

923. **Pińkowski, Stanisław.** W ogniu walki (Szkice w sprawie żydowskiej). Warszawa, Skład główny w Domu książki polskiej, (typ. Wyszyński), 1929. 199, [1] p. 14:20.

924. **Steinhardt, Meier.** Jüdische Zeit-und Streitfragen. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1930, 2 p., 1., 111 p. 15:23.

המחבר דן בעיקר על שאלות היהדות בגרמניה: נשואי תערובות ושמד, אבדן הקהלות
הקטנות, בית הספר היהודי, מצב המורים, יהודי המזרח וגרמניה.

925. **Turkow, Marek.** Polacy, Żydzi i mechesi. Warszawa, (typ „Spółdruk”), 1930. 15, [1] p. 14:21.

על השאלה היהודית בפולין.

926. **Wylér, Fritz.** Die staatsrechtliche Stellung der israelitischen Religionsgenossenschaften in der Schweiz. Glarus, Tschudy, 1929. 206 p. 15:22.

—(Glarner Beiträge zur Geschichte, Rechtswissenschaft, Sozialpolitik und Wirtschaftskunde, Heft 10). Diss. Zürich.

ע' [194]—199 ביבליוגרפיה.

927. **Алексеев, Глеб, ред.** Против антисемитизма; под ред. Глеба Алексеева, Конст. Вольшакова, Сергея Буданцева, Павла Дорохова, Л. Островера, Павла Сухотина. (Ленинград), Жизнь и знание, 1930. 247, [3] стр., иллюстр., табл. 15:23.

התוכן: В. Бонч-Бруевич: Об антисемитизме.—Декрет Совета народных комиссаров о пресечении в корне антисемитского движения.—О погромной травле евреев «речь тов. Ленина, произнесенная в Центропечати».—Ю. Ларин: Интеллигентский и буржуазный антисемитизм в СССР.—А. Серафимович: В семье.—Ю. С. Новаковский: Прошлое, настоящее и будущее еврейского труда.—С. Гусев—Оренбургский: Кровавая статистика.—А. Копыленко: Мать.—М. Горький: Погром.—А. Фадеев: Левинсон.—С. Юшкевич: Эпизод первый.—М. Коцобинский: Он идет.—Б. Лекаш: Когда Израиль умирает.—С. Пилипенко: За что?—В. Г. Тан—Богораз: Еврейское местечко в революции.—Л. Рейснер: Наследие гетто.—Б. Пяльняк: Рассказ о ключах и шине.—Ц. Гартный: Кожовник Шлема Брыкер.—П. Дорохов: Пасха.—М. Калинин: Еврейский вопрос и переселение евреев в Крым.—И. М. Брегман: Пути еврейского земледелия.—З. Вендров: По еврейским колониям.—С. Эштейн: По еврейским поселкам.—В. Финк: Евреи на земле.—А. Рор: Путешествие по Бира-Бишану.—Рассказ колониста.

928. Бостунич, Григорий. Массонство въ своей сущности и проявленияхъ. 2-ое, совершенно перераб., измѣненное и расширенное изд. книги "Массонство и русская революція. Правда мистическая и правда реальная"... Въ двухъ частяхъ. ч. 1. Вѣлградъ, "Святославъ", 1928. 271, 2 стр., 26 рис. 16:24.

החן הן: Тайное общество жидовъ.—Ритуальное убійство и кровавая жертва.—Цѣли жидовъ по ихъ собствен. признаніямъ.—Міровое господство жидовъ.

929. Еврейское колонизационное общество [ЕКО]. Пять лет работы Еврейского колонизационного общества в СССР. «1923—1927 г.» Москва, ЕКО, 1928. 63, [1] стр. 16:25.

930. Коммунистическая партия. СССР. ВКП(б). Ленинградский областной комитет. Агитационно-политико-пропагандный отдел. На борьбу с антисемитизмом; материалы для агитаторов и бесѣдчиков. Ленинград, 1929. 30 стр. 15:22.

השער מהמעטפה—'25 ביבליוגרפיה בסוף החוברת «מספרים על ההרכב הלאומי של המוסדות המפלגתיים והממשלתיים».

931. Коршунов, А[лексей?]. Евреи земледельцы. Москва, Безбожник, 1929. 28 стр., [1] л., иллюстр. 15:22.

השער הראשון: Центральный совет Союза воинствующих безбожников.

Лозинский, С. Г. Социальные корни антисемитизма в средние века и в новое время. '255 ראשון.

932. Мережин, А[брам] Н[аумович]. Что такое Биро-билжан. Москва, Ц. П. Озет, 1929. 95, [1] стр., [1] л., табл., карта. 15:23.

השער הראשון: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР. «„Озет”».

933. Общество ремесленного и земледельческого труда среди евреев (Орт). Об'единенная статистико-экономическая комиссия при Правлении. Статистические материалы по еврейской демографии и экономике. № 4, 5. Москва, 1929. 42; 66 стр. 22:35.

בהקטגוריה מכתב יד. חוברת ד' יצאה במרץ, חוב. ה'—באוגוסט.

החברות מכילות חומר סטטיסטי עשיר וחדש על החיים הכלכליים, התרבותיים, על תנועת האוכלוסין היהודיים, על ההתישבות, על היהודים במסלוגה הקומוניסטית וכו'...

934. **Хоменко, Арсен.** Национальний склад людности УСРР; популярний нарис за новітніми статистичними даними. (Харків), Державне видавництво України, 1929. 69, [3] стр., диагр., табл. 13:18.

מספרים על היהודים: ע' 7, 12, 16, 22-20, 26, 30, 32-36, 41, 46, 48, 51-54. ניתנו מספרים רבים על היהודים וגם השוואה עם המספרים של שנות 1897, 1923. פרק ה' ע' 39-48 על ההתבוללות ועל התבוללות בין היהודים.

935. **Чемерисский, А[лександр].** Четыре года земельного устройства трудящихся евреев «речи на с'езде Укрозета и II пленума Ц. П. Озета». Харьков, Центриздат, 1929. 72 стр. 12:18.

Перед загл. авторы: А. Чемерисский, А. Мережин, Я. Кантор.

המחבר המזכיר הראשי של ה"בכסציה" ואחד מראשי האו"ם.

936. **Шлихтер, А. Г.** О ближайших задачах Комзета; доклад на 2-м пленуме правления Укрозета... 1929 года. (Харьків), Гос. изд. Украины, 1929. 11, [1] стр. 13:18.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

- אגדת עורכי הדין העבריים. ידיעות. ראה ע' 185 מספר 564.
- אחדות העבודה; ירחון. ראה ע' 185 מספר 565.
- אל טוויל, מ. איך התחילו המאורעות בפלשתינה. ראה ע' 192 מספר 604.
- אל ע'5. המסודנט העברי. ראה ע' 188 מספר 582.
- אילנאה, א. ה. הצהרת כלפור וחצדק בין הלאומי. ראה ע' 192 מספר 603.
- ארץ ישראל. (ממשלה). עלונים חקלאיים. ראה ע' 194 מספר 608.
- אשכנזי, מ. ב. כחות המשתרה ובתי הספר בא"י. ראה ע' 195 מספר 609.
- אשכנזי, מ. ב. שקרי המזרח. ראה ע' 195 מספר 610.
- בילינסון, מ. כימרי מסת. ראה ע' 196 מספר 614.
- בסולדת; אסף חבורים... ראה ע' 188 מספר 584.
- בב"ר, מ. אכן שתיה או אכן הטועים. ראה ע' 196 מספר 618.
- בריטניה הגדולה ועדת החקירה... דין וחשבון. ראה ע' 196 מספר 619.
- ברית שלום. שאיפותינו. ראה ע' 188 מספר 585; תכנית הפוליטיקה
- הערבית של הסוכנות היהודית. ראה ע' 197 מספר 620.
- ברנר, י. ת. כל כתבי... ראה ע' 197 מספר 622.
- בשעה זו. ראה ע' 188 מספר 586.
- נורדוניה חדרה. אגרת. ראה ע' 185 מספר 567.

- ג'ריבסקי, פ. כגנוי ירושלים, ה. ראה ע' 199 מספר 626.
- דרך השומר הלאומי ראה ע' 217 מספר 714.
- הדים; מכתב חוזר. ראה ע' 189 מספר 588.
- הרסות. הסדרות מריציניות. פעולות ... כימי המאורעות ... תרפ"ט. ראה ע' 200.
- חורבין, א. גידול הפננים בארץ ישראל. ראה ע' 200 מספר 633.
- הלל; ירחון. ראה ע' 186 מספר 568.
- הסדרות העובדים העברים הכללית בא"י. ודיעות. רשימות. ראה ע' 186.
- הסדרות העובדים הכללית בא"י ומכלאות סטטיסמיות. ראה ע' 201 מספר 636.
- הסדרות הפקידים בא"י. פנקס; דיריחון. ראה ע' 186 מספר 571.
- ניסמן, ד. ברית שלום וברית מלחמה; ראה ע' 201 מספר 639.
- זהר, צ. הצעה כיצד לשלב את ארץ ישראל בלמוד הגיאוגרפיה. ראה ע' 201.
- יהודה, י. הכותל המערבי. ראה ע' 202 מספר 648.
- יפה, א. ל. מקורה על "תנובה". ראה ע' 203 מספר 649.
- ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. בית דוד וולפסון; חנוכת בית דוד וולפסון. ראה ע' 203 מספרים 650-651.
- ירושלים. בקור חולים חוספייטל. מה פעל בית החולים ... כימי מאורעות הדמים. ראה ע' 203 מספר 652.
937. כהן, הנס. פרקים לתולדות הרעיון הציוני. חלק ב'. ורשה, ברית הנוער ומרכז החלוצי העולמי, תרצ"ן. 64, 111 ע. 13 : 20.
- ספריה "יסודות" מס' 10.
- הלכן: ז. נתן בירגבוים. ח. מרטין בובר. ס. היהדות הליברלית. י. הארץ והעבודה. [א. ד. גורדון]. — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 96.
- כהן, מרדכי בן הלל. מלחמת העמים. ראה ע' 203 מספר 653.
- כהנובין, יל"ג. על נושאים קואופרטיביים. א—ג. ראה ע' 204 מספר 654.
- כפוליר, ב. גידול סלק סוכר בארץ ישראל. ראה ע' 204 מספר 655.
- לוי, ש. ד. טהרת הקדש... ראה ע' 238 מספר 840.
- לנער, ט"ז. ראה ע' 204 מספר 656.
- הטוביל; דו ירחון. ראה ע' 186 מספר 573.
- מיכאלי, מ. לורד בלפור. ראה ע' 208 מספר 678.
- מסליאנסקי, צ. ה. כתבי ... ראה ע' 244 מספר 862.
- המפלגה הציונית-הסוציאליסטית (צ. ס.) כס. ס. ס. ר. ודיעות של משלחת חו"ל ... ראה ע' 186 מספר 575.
- מרימן, ב. נאום הסכום המלא בוערת החקירה. ראה ע' 205 מספר 661.
- המשפטים; משפטי מאורעות אוגוסט 1929. ראה ע' 205 מספר 662.

938. סוקולוב, נחום. ה, "אני" הקבוצי; פרקים בחזרת הנפש הצבורית. ניו יורק, ענן, ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, תר"ץ. 120 ע. 13 : 20.
- "החבור הזה הריהו מסה מכוונת לפתוח שער לביסוס שיטת הרעיונות של השאיפה לתחייה לאומית ושל ה-אני מאמין הציוני, על יסודי דעת-הנפש". (מתוך דברי המחבר).
- עין חרוד. הקבוצי המאוחד. אגרת מבכנים. ראה ע' 187 מספר 576.
- עתוננו. ראה ע' 221 מספר 752.
- פטרסון, י. ה. עם הנדודים העברים בארץ ישראל. ראה ע' 206 מספר 668.
- פרומקין, א. ל. ספר תולדות חכמי ירושלים. ראה ע' 206 מספרים 670-671.
- פרחי, יצחק אישתורי. ס' כפתור ופרת. ראה ע' 207 מספר 672.
- ציון; ספר ד'. ראה ע' 190 מספר 593.
- קואפרציה; עתון. ראה ע' 187 מספר 577.
- קוק, א. י. ארץ חפץ. ראה ע' 207 מספר 674.
- קרן היסוד. ספר סטטיסטי לארץ ישראל. תרפ"ט — 1929; עשר שנות בנין בא"י. ראה ע' 208-210 מספרים 680-681.
- שורק, ש. על השאלה הערבית. ראה ע' 210 מספר 687.
- תל חי; ירחון. ראה ע' 218 מספר 719.
- התקופה. כ"ו—כ"ז; מאסף. ראה ע' 191 מספר 597.
939. ארלאזאראוו, חיים. יידן, אראבער און ענגלאנד; (צו דער איצטער קער לאגע אין ציוניזם און ארץ ישראל). וורשה, התאחדות, תר"ץ. 11, 47 ע'. 15 : 22.
- החבורת מכילה 3 מאמרים, שנכתבו שבועים אחרי מאורעות-הדמים באב תרפ"ט.
940. יערי, מאיר. פון וואנען נעהמט זיך די העצע געגען השומר הצעיר? יידיש דב שטאק. ווארשה, השומר הצעיר, תרפ"ט. 54 ע'. 13 : 18.
- ירושלים. בקור חולים האמפיטאל, איבער די טהעטיגקייט... אין טעג פון די טרויעריגע גישעחנישען. ראה ע' 211 מספר 695.
- די מזרח וואנט; קרן קימת ואהרשריפט. ראה ע' 222 מספר 759.
- ציוניזם טיש-סאציאליסטישע פארטיי (צ. ס.) אין ראטן-פארבאנד. ידיעות פון דער אויסלעגנדישער דעלעגאציע... ראה ע' 187 מספר 578.
941. השומר הצעיר, פולין, אגרות לקנים חדשים, אגרות פאר די נייע קנים. נוס. 1: הצופות—דער סקויטינג. ב. הקבוצה ומנהלה—די קבוצה און איר מנהל. באארבעט דורכן משרד לקנים חדשים ע"י ההנהגה הראשית. (ווארשא), הוצאת הקואופרטיב השומר המרכזי, חש"ד. 15 ע'. 17 : 12.
- הקסט כלו ביודית.

942. **Achard, Georges.** Le sionisme devant l'opinion française. (In: *Mercur de France*, Fev. 1930. T. 217, p. 513—562). 15 : 23.

943. **Almagià, Roberto.** Palestina; con 260 illustrazioni rotocalco. Roma, Morpurgo, 1930. 1 p., l., 139 p., 5 l., maps, pl. 18 : 25.
=(Visioni del mondo, 1).

גיאוגרף מפורסם וצלם מומחה התאחדו בהוצאת הספר הזה. הספר איננו מיועד—אומר פרופ. אלמג'יה בהקדמתו—לדון על שאלות מדיניות כרוכות בא"י. גם לא לספק שאימות מפלגתיות של צד זה או אחר. הוא חפץ לתת ידיעה מדעית ואובייקטיבית של הארץ לכל אלה המעוניינים בה. את 140 עמודים של הטקסט שלו מקדיש אלמג'יה לתאור גיאוגרפי של הארץ, מרצה בקצור על ההסטוריה שלה ומרחיב את הדבור על השאלות הדימוגרפיות. הכלכליות. הישגניות והחקלאיות של א"י. כ-20 עמודים מוקדשים למושבות עבריות ולעבודת ההכרה שנעשתה בארץ ע"י המפעל העברי בקשר עם ההתישבות. משפטו של א. על עתידה של ההתישבות העברית הוא אוטסימי מאד. א. גומר את הספר בתאורי מסע מדן ועד באר שבע-מצרפות שתי מפות: מפת א"י ומפת המושבות. 260 צלומים נספחו לספר, כלם מעשי ירי אמן.

944. **Bachi, Riccardo.** La Palestina ebraica. Torino, typ. Pozzo, 1929. 47 p. 16 : 24.

„Estratto da la Riforma sociale, fasc. 3-4—marzo-aprile 1929”.

אלה ראשי-הפרקים בספר המבוסס הזה: שיבת ישראל; הנהלת א"י היהודית; החקלאות; הצורות הכלכליות; צורות אחרות של מפעלים כלכליים; איטליה וא"י היהודית; צורותיו השונות של מפעל-הבנין היהודי.

945. **Bordeaux, Henry.** Le visage de Jérusalem; aquarelles de Pierre Vignal. Grenoble, Rey, (1927). 3 p. l., [9]—128, [2] p., illus., pl. 26 : 33.

ראה ע' 212 מספר 696. Brith Shalom. Memorandum...

946. **Carmin, Jos.** The fauna of Palestinian plants: I. Asphodelus microcarpus viv. (Le Caire, typ. Barbey, 1929). p. 64—78, diag., pl., tables. 18 : 25.

„Bulletin de la Société royale entomologique d'Egypte. Nouv. sér., année 1928.

947. **Cohen, Israel.** The progress of Zionism. London, Central office of the Zionist organisation, 1929. 21, [1] p. 14 : 22.

ראה ע' 187 מספר 579. Dawar; deutsche Wochenausgabe.

948. **Diringer, David.** Le iscrizioni ebraiche palestinesi pre-siliche. Firenze, typ. Ariani, 1929. 21 p. 17 ; 24.

„Estratto dall'Atene e Roma, nuova serie, anno X, n. 1—2, 1929”.

דירינגר עשה עבודת-כחינה בהגהלתו של שרופ' קסוטו באוניברסיטה של מירינצי, ובה הוא אוסף את כל הכתובות העבריות בא"י מלפני גלות בבל, ומבאר אותן (אוסף כזה היה

חסר עד כה) העבודה הזאת תתפרסם בקרוב בתוך הסריה של הוצאת האוניברסיטה
בפירינצי, ולפי שעה מפרסם המחבר במאמר זה מעין תמצית עבודתו: בצד ידיעות כלליות
על הכתבות גם תאור קצר וגם תרגום הכתבות החשובות שבהן. ולפי שהיה החמר נפוץ
עד עתה במקומות שונים. יביא גם המאמר הזה, שאינו מכוון למומחים, תועלת לרבים.

949. Einstein, A[bert]. The Palestine troubles. Einstein's protest. Zionism's basis and achievement. The mandatory's task. [Manchester], 1929. [4] p. 17 : 23.

„Reprinted from the "Manchester Guardian", Saturday, October 12, 1929".

950. Eulenberg, Herbert. Palästina; eine Reise ins Gelobte Land. Berlin, Rembrandt-Verlag, [1929?], 209 p., 2 l., pl. 15 : 21.

חלק הגון בספר זה מוקדש לציונות ולישוב החדש בארץ. יש לו אמנם דבריו-שבה
ביחוד על תל-אביב, אף יש בו פרקים על הרצל, אבל בדרך-כלל הוא שופך דעג מר על הנספיה
לעשות את ארץ-ישראל לארץ סודרנית ככל הארצות, ואינו נמנע בזה גם מהגזמות מופלגות.

General federation of Jewish labour in Eretz-Israel. Memorandum... 698—697. ראה ק' 212 בספרים

951. Goodman, Paul. Zionism in England; English Zionist federation 1899—1929. London, English Zionist federation, (pref 1929). 63, [1] p., front. 15 : 25.

952. Great Britain. Commission on the Palestine disturbances of August, 1929. Report of the Commission on the Palestine disturbances of August, 1929. Presented by the secretary of state for the colonies to Parliament... March, 1930. London, H. M. Stationery off., 1930. 202 p., diargs., fold. maps. 16 : 24.

Cmd. 3530.

The commissioners: Sir Walter Shaw (chairman), Sir Henry Betterton, Bart., R. Hopkin Morris, H[arry] Snell. The secretary: T. J. K. Lloyd.
התמצית של הדו"ח מורסם ע"י ממשלת ארץ ישראל בעתונות ובהוצאות מיוחדות

ב 1 באפריל.

953. Great Britain. Palestine currency board. Report of the Palestine currency board for the period ended 31st March, 1929. London, Waterlow, 1929. 7 p., incl. tab. 21 : 33.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ר' ע' 493.

*954. Grenfell, Sir Wilfred Thomason Labrador looks at the Orient; notes of travel in the Near and the Far East ... Boston, Houghton Mifflin co, 1928. xiv p., 1 l., 297, [1] p. front., plates 80.

955. Grossmann, M[eer] [and] J[oseph] Schechtmann. Das revisionistische Aufbauprogramm. Paris, Zentralbuero der Union der Zionisten-Revisionisten, 1929. 19, [1]p. 15 : 21.

956. Hadassah; the women's Zionist organization. Report of the National board to the fifteenth annual convention of Hadassah, the women's Zionist organization of America. Atlantic City N. J., 1929. 69, 32 p. incl. tables. 20 : 27.

לספר נספח דו"ח כספי בסימני דפים מיוחדים. את הקודם ראה ק.ס. שנה ו' ע' 23.

957. Hodess, Jacob. Perez Smolenskin. London, English Zionist federation, 1927. 7 p. 14 : 21.

=Zionist thinkers and leaders, no. 3.

958. Holmes, John Haynes. Palestine to-day and to-morrow; a Gentile's survey of Zionism. New York, Macmillan, 1929. XVIII, 271 p. 14 : 20.

הספר הזה הוא אחד המוכרים ביותר שנכתבו במשך השנים האחרונות ע"י לא-יהודי על א"י ועל המפעל הציוני. הולמס שהה בא"י באביב-תריס"ט על פי בקשתו של נתן שפראוס וראה את בנין הארץ לא כתר, אלא כאיש הרואה חזון חנניאיים לפניו: ציון במשפט תפדה. מתוך נקודת מבט זאת מעריך הוא את ההתיישבות החדשה, את קבוצות הפועלים, קובע הוא את עמדתו כלפי השאלות המנסרות בעולמה של א"י. הולמס בא במשך שהותו בא"י במגע עם פקידים אנגלים רבים ועם סנהיגו הערביים ומוסר את דעותיהם ופענוניהם. מענינות ביותר שיחותיו עם הפקידים האנגלים — חמר הסמורי חשוב להערכת הדברים שקרו בקיץ תריס"ט. חדשים מעטים אחרי שעוב הולמס את א"י.

959. Hughes, C. E. Above and beyond Palestine; an account of the work of the East Indies and Egypt seaplane squadron 1916-1918; with illustrations by the author. London, Benn, (1930). IX, 268 p., 1 l., illus., maps. 15 : 23.

בספר מסופרים רק תולדות פלחמותיו של הגדוד הנזכר בשעה בסדר כרונולוגי. על ארץ-ישראל עצמה נאמר בו אך מעט סאד, וגם זה רק מהצד הצבאי.

960. Humphrey-Davy, A. The Bible and Palestine's future; prophecies to be fulfilled, London, Marshall, [1930?]. 95 p. 12 : 18.

נבואות נוצריות בנוגע לא"י והרעיון העקרי בהן הוא, שהיהודים לא יצליחו לשוב לא"י קצת עד שלא יכנסו תחת כנפי הנצרות. המחבר פונה אל ממשלת בריטניה בבקשה שלא תתמך בציונות, שחיא נגד נבואות התנ"ך וחבריה החדשה.

961. Hunter, James. A tour in the Near East (including the Holy Land). (Translated from the French by H. J. Laidlaw). London, Marshall, 1929. 96 p., pl., port. 13 : 19.

ספר מסעות באיסל'יה, בארץ ים התיכון ובארץ. רבו של הספר מוקדש לא"י. הספר כתוב מנקודת-השקפה נוצרית-דתית. בפרק מיוחד המסכם את המסע בא"י מדבר המחבר באהדה על הפעולה הציונית בארץ. — לספר נלוו תמונות רבות של נה א"י.

962. **Jabotinsky, Vladimir.** L'anniversario della morte di Josef Trumpeldor; a cura del Raggruppamento d'Italia della Unione dei sionisti revisionisti; nel decimo anniversario di Tel-Chaj, 11 Adar 5680—11 Adar 5690. [By] Vladimiro Giabotinschi. Milano, (typ. Franchetti), 5690—1930 VIII. 7 p. 17 : 25.

Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch. 764 ראה ע' 223 מספר .764

Jerusalem. Jewish national and university library. The David Wolffsohn house...; Dedication. 700-699 מספר 212 ראה ע'

963. **Jewish agency for Palestine.** Constitution of the Jewish agency for Palestine. London, Jewish agency for Palestine, 1929. 16 p. 14 : 22.

964. **Jewish agency for Palestine.** Palestine and the British taxpayer. London, Jewish agency for Palestine, 1929. 12 p. 14 : 21.
— Palestine papers, no. 1.

Jüdischer Almanach auf das Jahr 5690. 766 מספר 224 ראה ע'

965. **Just, Friedrich.** Ins Heilige Land; eine Reise nach Ägypten, Transjordanien, Syrien, Rhodos, Smyrna, Konstantinopel, Athen. Posen, (Lutherverlag), 1927. 164 p. 15 : 23.

המחבר הוא כומר פרוטסטנטי ממחוז פוזנן, ובספר זה הוא מתאר את רשמיו מסעו בארץ-ישראל, ובארצות הסמוכות. מקום מיוחד מוקדש בספר לשוב היהודי החדש ולציונות. שעליוס מדבר המחבר באהדה.

Keren Hayesod. Das hebräische Schulwerk in Erez Israel. 701 ראה ע' 212 מספר .701

Keren Hayesod. Statistical abstract of Palestine. Statistisches Handbuch für Palästina 1929. 680 מספר 202 ראה ע'

Keren Hayesod. Ten years of rebuilding Palestine. 681 מספר 210 ראה ע'

966. Labunsky, N. Le scuole medie in Palestina. Milano, Società editrice Dante Alighieri, 1929—VII. 39 p., tab. 15:23.

"Estratto dalla Rivista pedagogica diretta da Luigi Credaro, anno XXII, fasc. II."

967. Lazarus, M[oritz]. Was heisst national? Ein Vortrag; mit einem Vorwort von Jsid. Levy. Berlin, Philo Verlag, 1925. 65, [1] p. 15:22.

ההרצאה נקראה ב-2 בדצמבר 1879. הגורם להרצאה זו: התעמולה החדשה נגד היהודים. בחלק א' ע' 1—19 מדובר על שאלת הלאומיות בכלל: בחלק ב' מע' 19 והלאה מדובר על יחסם של היהודים וביחוד של היהודים הגרמנים אל הלאומיות. ההקדמה מכילה גם ביוגרפיה קצרה של לזרס.

968. Leveen, Jacob. Mose Hess. London, English Zionist federation, 1926. 8 p. 14:21.

= Bilingualism ע' 8. השער מהמעטפה. no. 1. = Zionist thinkers and leaders,

969. Londres, Albert. Le Juif errant est arrivé. Paris, Michel, (c 1930). 313, [1] p. 12:19.

ראה ע' 212 מספר 702. Magnes, J. L. Wie alle Völker...?

970. Maisler, Benjamin. Untersuchungen zur alten Geschichte und Ethnographie Syriens und Palästinas. I. Teil. Giessen, Töpelmann, 1930. VI, 82 p. 16:24.

= [Giessen. Universität. Orientalisches Seminar: Arbeiten, Heft 2].

חוברת זו היא דיסרטיציה העוסקת בעמי סוריה באלף השלישי והשני לפני הספירה הרגילה. בעקבות חוקרים שקדמוהו הוא מיחס לעמי סוריה תפקיד אקטיבי במורח הקרוב, ולא פסיבי כמו שחשבו לפני חצי יובל שנה. הגדול בין העמים הסורים היו האמוריים, אשר כבשו גם את בבל והעמידו לה מלכים גדולים, ובתוכם את חמורבי (2100). האמוריים היו לדעתו שמים בשפתם ובנוצם, אך כי לא חסרו ביניהם יסודות זרים. קרוביהם של האמוריים היו העמו במצרים. לכנעניים קובע מיסלר את המקום השני אחרי האמוריים ומדבר עליהם בקצרה. את יחסם לאמוריים אינו מברר די. כידוע מופיע השם כנען בכתבי היתדות ובכתבי החרטומים רק באמצע האלף השני וסן רב אחרי האמוריים. בשעה שבתורה כנען הוא אבי האמורי. לגבול הכנעני לפני התפשטות השבטים ולאחריה (בר' י, טו—כ') אין לו הסבר, לכן הוא מיחס את המסוקים לבעל-תוספת מאוחר כנהוג אצל המבקר.

אם הביאו אבנים ממצבת לבל אין זה הבשן (עמוד 11). אבני הלבה אינן מן היקרות בין אבני הבנין ולא כדאי היה לחובלן על גב הגמלים לבל, אשר קבלה אבנים טובות מאבן הבשנית מסקומות קרובים יותר ובדרכים נוחות להובלה.

ראה ע' 213. Merriman, Sir B. The closing speech ...

ראה ע' 221 מספר 746. National council of Jewish women of Australia. The Council bulletin.

ראה ע' 187 מספר 580. The Orient; monthly ... magazine.

971. Palestine and the Empire marketing board; Sir John Russell ... and Dr. J[ohn] B[oyd] Orr ... on agriculture in Palestine. London, Zionist organization, (1927?). 24 p. 14 : 20.

חלק: Agriculture in Palestine by Sir E. J. Russell.— Stock farming in Palestine by Dr. J. B. Orr.

ראה ע' 213 מספרים 705-704. Palestine. Government. Ordinances ... 1929; Proclamations ... 1929.

ראה ע' 213 מספר 706. Palestine. Government. Department of agriculture and forests. Agricultural leaflets.

972. Perrier, Louis. La préhistoire de la Palestine et la Bible ... Paris, Fischbacher, 1928. 40 p., illus., map. 16 : 24.

המחבר, המצרך ידיעות מן התנ"ך, מן הפולקלור ומן הארכיאולוגיה על שלש התקופות הפרהיסטוריות בחולדות אי (הפליאוליטית, הנאוליטית והכנענית), מצליח לתת תמונה חיה מאד. מסאת הרבה דברים מענינים שבהם הספר הקטן הזה, ראוי הוא לפי דעתנו להתרגם עברית. המחבר דן למשל, בפרוסור, במצבות הגדולות הקרויות, דולמן ושמהן נשארו מאות באי. צורתן צורת אן או ע הפוכה, והן מתקופה הנאוליטית. כמו כן מתאר המחבר את תלם, המכשירים, האמנות, הדת וכו' בתקופה שלפני בוא העברים לארץ, והכל בצורה פופולרית והסתכלותית.

973. Schwarzenberger, Georg. Das Völkerbunds-Mandat für Palästina. Stuttgart, Enke, 1929. 102 p. 17 : 25.

= Tübinger Abhandlungen zum Öffentlichen Recht, herausgegeben von A. Hegler, L. von Köhler, H. Pohl u. and., Heft 21. 11-[9]. ביבליוגרפיה ע' 11-[9].

הספר הזה הוא חקירה השנייה שהופיעה בשפה הגרמנית על המנדט הארצי-ישראלי. החקירה הראשונה נתחברה ע"י מ. שפיגל (ראה קריית ספר שנה ה' ע' 111) ויצאה ב-1928. הספר החדש הזה נבדל מספרו של שפיגל בעקר משתי בחינות. הספר הראשון מסר באור לסעיפים השונים של תעודת המנדט מתוך הפרקטיקה של הממשלה הארצי-ישראלית, דבר החסר בספר זה, וגם העמדה אל הערך הפוליטי של המנדט הארצי-ישראלי שונה. היא בספר זה לגמרי. השאלה אשר בה נבדלים שני המחברים הוא היחס אשר בין הפוליטיקה של הקמת הכית הלאומי אשר נקבעה בסעיף השני של תעודת המנדט לבין הסעיף 22 של חוזה חבר הלאומים אשר בו דובר בדרך כלל על המוכן ועל החשיבות של המנדטים מסוג א' בתוך הארצות שהיו לפני המלחמה חלק מדינה התורכית. לפי דעת שפיגל אין שום סתירה

בין שני תבסוסים האלה של המנדט הארץ-ישראלי. לפי דעתו של שורצנברגר סותר כסוס אחר את השני. שורצנברגר משלים בספרו זה את המסורה הפורמלית-משפטית ע"י הסתודה המטריאלית-מדינית וחוקר את היסוד המדיני של המנדט המבוסס בכח הפוליטי של מדינת המנדט. שורצנברגר הוא תלמידו של פרופ' היינריך פוהל ויחד עם סורו הוא מרגיש שהמנדט הוא מסקנה מהפוליטיקה האימפריאליסטית של זמננו, ושאי אפשר להסתפק בהערכת הפוליטיקה של המנדטים, בשקול דעת משפטי-פורמלי בלבד. ה. כ.

974. Simon, Leon. Ahad Ha-am. London, English Zionist federation, 1927. 8 p. 14:21.

= Zionists thinkers and leaders, no. 4. ע' 8 ביבליוגרפיה.

975. Soiron, Thaddaeus. Das Evangelium und die heiligen Stätten in Palästina... Paderborn, Schöningh, 1929. 212 p., illus. 14:21.

= Das Evangelium in Palästina von Thaddaeus Soiron. Bd I. הספר מחולק לשלושה מדורים: I. מקומות בתולדות ילדותו של ישו. II. מקומות בחייו הצעירים של ישו. III. מקומות בתולדות יסוריו ותחייתו של ישו. — בסוף הספר מפתח המסוקים כבירת החדשה. — בספר באו תמונות שונות של מקומות קדושים לנוצרים בא"י.

976. Sokolow, Nahum. The new Jew; a sketch. 2nd ed.-rev. and supplemented. London, Central office of the Zionist organisation, 1929. 23, [1] p. 14:21.

מהדורה א' יצאה בשנת 1916.

977. Szerer, Emanuel. Socjalizm a sjonizm. Warszawa, "Bund", 1929. 64 p. 15:21.

978. Wagstaff, H. W. An enquiry into the method of preparation of periodic financial returns on the railways of Great Britain, Egypt and Palestine. Calcutta, Government of India Central publication branch, 1929. 2 p., 1., 50 p. incl. tab. 16:25.

= India. Railway board: Technical papers, no. 275.

979. Weizmann, Chaim. The position in Palestine. Speeches. London, The Jewish agency for Palestine, 1930. 35 p. 14:22.

= Palestine papers, no. 2.

החלק: The atrocities in Palestine.— The Zionist movement under the Palestine mandate.— The significance of the Jewish national home.— The Jewish people's right to its national home.

980. Wiener, Alfred. Juden und Araber in Palästina; zur Erkenntnis der jüngsten Vorgänge. Berlin, Philo-Verlag, 1929. 53 p., front. 19:25.

981. **Women's international Zionist organization.** Palästina-Fragen hrsg. im Auftrage der Executive der W.I.Z.O. in Palästina von Gerda Arlosoroff-Goldberg. Zürich, typ. Gutzwiller, 1929. 71 p. 16: 22.

החלק: G. Arlosoroff-Goldberg: Einleitung.— H. Gellner: Programm.— G. Arlosoroff-Goldberg: Gemeinsame Erziehung—Verantwortung. * * *: Die WIZO in der Ausstellung und Messe des Nahen Ostens, Tel-Aviv 1929.— N. Margulies-Auerbach: Zur Frage der schulentlassenen Mädchen.— Zur Frage der Arbeiterinnen-Farmen (Mischke Hapoaloth), Bericht einer Kommission der Zionistischen Exekutive.— A. Dalberg: Die Frau im Moshav und in der Kwuzah.— G. A. G.: Die Arbeit im Privathaushalt — die Hausgeschäfte in Palästina.— J. Glücker: Ernährungsprobleme in Palästina.— H. G.: Was tat und tut die WIZO zur Verbreitung hauswirtschaftlicher Kenntnisse in Palästina.— B. Sch. Saslawsky: Aufgaben der Wanderlehrerin.— Berman: Erholungsheime.— A. G.: In den Säuglingsstationen der WIZO in Tel-Aviv.— S. Beth-Eli: Berufstätige Mütter und Kindererziehung.— Uebersicht über die Institutionen der Weltorganisation Zionistischer Frauen (WIZO) in Palästina.— Verzeichnis der WIZO-Föderationen und-Gruppen.

• 982. **Women's international Zionist organization.** Report of the 5th biennial conference, Zürich, July, 1929. London, 1929? 50 p. 16:22.
בראש השער: הסתדרות עולמית של נשים ציוניות.— ראה גם ק.ס. שנה זו ע' 110.

983. **Zach, Franz.** Im Heimatlande des Heilandes; Palästina einst und jetzt; Reiseerinnerungen ... Klagenfurt, Verlag der "Carinthia" der St. J.-B.-B., [1930?]. 207, [1] p., illus. 13: 20.

הספר כתוב מנקודת-השקפה דתית-קתולית. על הישוב היהודי החדש אין בו כלום.
חוץ מאוחרת כלפי רומא שאם לא תלחם בציונות, "עתידה ירושלים לנצח את רומא".

984. **Zimolong, Bertrand.** Osterfahrten in Palästina, Syrien und Cypren ... Breslau, Antonius-Verlag, 1928. 2 p., l., 7—158 p., illus., map. port. 13: 19.

האווי-מסע קצרים של גויר פרנציסקני ששהה בארץ בשנות 1925—1927. לאי-מוקדשים רק 22 ע' קטנים, הסכילים וזכרונות פרטיים מסמך המחבר. הישוב היהודי לא נזכר כמעט כלל. בתוך המסמך באו תמונות רבות מא"י, סוריה וקפריסין.

985. **Zionist organization.** Constitution of the Zionist organization. London, Central office of the Zionist organisation, 1929. 19, [1] p. 14: 21.

986. Zionist organization. The establishment in Palestine of the Jewish national home — memorandum on the development of the Jewish national home, 1928, submitted by the Zionist organisation to the secretary-general of the League of nations for the information of the Permanent mandates commission, June, 1929. L'établissement du foyer national juif en Palestine — mémorandum sur le développement du foyer national juif 1928, présenté par L'Organisation sioniste au secrétaire-général de la Société des nations pour la documentation de la Commission permanente des mandats, juin, 1929. (London, Zionist organisation), 1929. 39. [1] p. 22:29.

המסמך באנגלית וצרפתית עמודה מול עמודה. — את המסמך בעברית ראה ק. ס.
שנה זו ע' 95.

987. Zionist organization. Congress. Protokoll der Verhandlungen des XVI. Zionistenkongresses und der konstituierenden Tagung des Council der Jewish agency für Palästina, Zürich, 28. Juli bis 14. August 1929. London, Zentralbureau der Zionistischen Organisation, 1929. CXXII, 673 p. 15:23.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ה' ע' 306.

Zionist organization Germany. Literaturverzeichnis zum Fragegebiet: Zionismus und Palästinaaufbau. ראה ע' 227.

988. Zionist organization. Great Britain. Thirtieth annual report July 1928—January 1930. London, 1930. 64 p. 14:21.

בראש השער: מרכז הציונים באנגליה. English Zionist federation.
עם שער עברי מיוחד: מרכז הציונים באנגליה. דין וחשבון שנתי.
חלק של המסמך גם בעברית.

989. Zionist organization. Great Britain. Teachers' Committee. Outline lessons on Palestine; issued by the Teachers' committee of the English Zionist federation. London, (typ. Delow), 1929. 46 p. 14:21.

A. Cohen: Jaffa and Tel-Aviv. M. Simon: Haifa and Safed.— J. W. Slotki: Mount Tabor.— M. Simon: Galilee.— J. J. Slotki: Judaea. Some types of Jewish colonies.— J. Ascher: The olive.

990. **Абузиам [Авербух, Даниэл].** Феллахско-бедуинское восстание в Палестине. (В: Новый восток Научной ассоциации востоковедения Союза С. С. Р., кн. 28. 1930. стр. [32]-45.) 17:25.

המחבר אחד מעסקני הדיסקציה ומבאר את מאורעות אב מתוך השקפה קומוניסטית-יבסקית.

991. **По поводу статьи Вольфштейна „Арабский пролетариат Палестины и его организации”. А. М.** (В: Новый восток Научной ассоциации востоковедения Союза С. С. Р., кн. 28. 1930. стр. [188]—196). 17:25.

את המאמר של וולףשטיין ראה ק. ס. שנה ו' ע' 501 מספר 2073.

992. **Поалей-Цион. СССР.** Из истории партии. Вып. 1. Москва, тип. Молот, 1924. 44 стр., [1] л. 13:20.

בראש השער: Центральный комитет Еврейской коммунистической рабочей партии «Поалей-Цион».

התכן: В[ер] Борохов: К истории Поалей-Ционизма.—С. Кивин: У колыбели партии. Приложение: Первый циркуляр Центрального комитета избранного на 1-м съезде ЕСДРП Поалей-Цион [1906 г.].

993. **Сионистская организация. Сербия.** Споменица поводом 25. годишњице смрти Теодора Херцла. Београд, Месна цијонистичка организација и Повереништво Керен Кајемет Лејисраела, 1929. 7 стр., портрет. 23:30.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור אמנות.

יד. בלשנות.

זא. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

זב. ספרות יפה עברית חדשה.

זג. ספרות יפה יודית.

זד. ספרות יפה לעזית על נושאים יהודים.

זה. ספרות הנוער.

זו. חנוך וחוראת.

זא. ספרי למועד.

זב. ספרי מדע כלליים בעברית.

המחלקות האלה נדחו לחוברת הבאה מחמת חוסר מקום.

מאמרים וחקירות.

תוך כדי קריאה.

מאת

ישעיה זנזה (פירנצי)

I

מותי נסגר בית דפוסו של טוביה פראה בסביוניטה.

שני ספרים, שהדפסתם התחילה בביתו של פואה עברו באמצע העבודה לבית דפוס אחר: המחזור האשכנזי שנגמר בקרימונה, וחמשניות עם פירוש הרמב"ם וחברטנורא שנגמרו במנטובה שנת שכ"ב. על הספר הראשון כבר דברנו במקום אחר, וכעת נפנה את שימת-לבנו לספר השני — חמשניות. חכל מודים, שמדר זרעים נדפס כלו בסביוניטה, ושמסדר נשים והילך כלו במנטובה נדפס. ועל מה נחלקו? על סדר מועד. אין ספק שהתחילו בסביוניטה גם סדר מועד, והשער מוכיח, השאלה היא, אם גמרו שם את המדר קלו או לא הספיקו לגמרו? ואם לא גמרו בו, עד היכן הגיעו?

כנוגע לשאלה הראשונה, אנו משיבים בשלילה, ז. א. שלא גמרו בסביוניטה סדר מועד; שאלמלי כן היו שמים את דגל משפחת פואה בסוף, כמו שאנו מוצאים אותו בסוף סדר זרעים.

על השאלה השנייה: עד היכן הגיעו? אנו משיבים: עד קונטרס י"ט—י"ט בכ"ל—ונמוקי עמי:

(1) בדף הראשון שבכל קונטרס מסדר מועד עד י"ט כתוב מימין לסיומן הקונטרס: סדר מועד. ואילו מקונטרס כ' והילך חסרה הכתבת הזאת, וחסרה ג"כ כתובת מקבילה „נשים“, „נוקין“ וכדומה בשאר הסדרים שמדפוס מנטובה.
(2) מספרי הדף שאצל ציוני הקונטרס הם מספרים רומיים מנוקדים מלמעלה (דוגמה 10 i; 10 ii) בכל סדר זרעים ובסדר מועד עד קונטרס י"ט. ואילו מקונטרס כ' והילך המספרים או בלתי מנוקדים או מספרים ערביים כבשאר הסדרים שנדפסו במנטובה.

(3) ההפסק שבין מסכת ומסכת מצוין לרוב במאמר: „נשלמה ואו, מליקא ומסכת ... ובע"ה נתחיל מסכת ... באותיות רשי קטנות ובשורה אחת. ואילו

מקונטרס כ' שבסדר מועד והילך יש לנו לרוב, נשלמה מסכת... באותיות מרובעות קטנות ולאחר ריוח של שתיים-שלוש שורות באותיות גדולות: „מסכת...“ ובצורה זו האחרונה בא ההפסק גם בשאר הסדרים שנרפסו במנומכת.

(4) מאמר ההפסק „נשלמה...“ בא בסדר זרעים ובמועד עד קונטרס י"ט רק בנוף המשנה ולא בשני הפירושים. מקונט' כ' שבסדר מועד והילך נמצא מאמר ההפסק גם בשני הפירושים.

(5) עד קונטרס י"ט שבסדר מועד הפרקים מסומנים באותיות קטנות ובאותה השורה, שבה גומר הפרק שלפני זה; בשורה הבאה אחר זה המלה הראשונה של הפרק באותיות גדולות. ואילו מקונטרס כ' והילך הפרק מסומן באותיות גדולות בשורה שבה מתחיל הפרק החדש.

(6) סמני ההלכות עד קונטרס י"ט שבסדר מועד הם באותיות רשי; מקונט' כ' והילך הם באותיות מרובעות כבשאר הסדרים שנרפסו במנומכת.

כל אלה הם סימנים מובהקים, שעד קונטרס י"ט נרפס סדר מועד בסביוניטה, מכאן והילך במנומכת.

על פי זה אנו יכולים גם כן לקבוע כמעט בדיוק את זמן סגירת הדפוס בסביוניטה. בשער לסדר זרעים כתוב: „ותהי ראשית מלאכתנו בראש חדש ניסן“ (שי"ט). ובשער לסדר מועד: „ותהי ראשית מלאכתנו בראש אייר (שי"ט)“. מכאן שהדפסת סדר זרעים—כ"ד קונטרס—ארך חדש אחד. קרוב איפוא לשער, שהדפסת י"ט הקונטרסים של סדר מועד לא ארך יותר מכ"ה יום. העבודה נפסקה איפוא בסביוניטה בסוף חדש אייר—בין כ"ה וכ"ט בו—שנת שי"ט. ובאמת, כל שאר הספרים שמשנת שי"ט קודמים לאותו הזמן: פירוש שיר השירים לר' אברהם תמ"ך נגמר בכ"ג לחשוון שי"ט, טור חושן משפט עם כות יוסף נגמר בראש אדר שי"ט.

II

מלואים ותקונים למאמרי „שמות המגידים ובניהם בסדורי תפלה

ומחזורים“ (ק"ס IV. 55-58)

כפי שהעירותי במאמרי, מסכתי על חומר דל שהיה בידי בשעה שכתבתי מאמרי, וקויתי שאלה הביבליוגרפים המצויים אצל חומר עשיר במקצוע זה יבואו וימלאו את דברי. בינתיים הודמנו לירי סדורי-תפלה אחרים, וגזכתי שמעיתי במקצת, והריני בא לסלוא ולחקן את דברי.

טעות חיתה בידי כשאמרתי שהמנהג להכניס שמות ממש במקום „פכ"ב“ היה בלתי שכיח בוויניציאה לפני שנת שי"ג, מפני שדנתי מתוך סדורי תפלה מנהג רומא, שיכלתי למצוא כאן. עכשו שהגיעו לידי אחרים מסדורי תפלה מנהג

אשכנז וספרד אני רואה, שהסנהג הזה רוח במהצית השניה של המאח המיו
ביחוד בדפוסים בומבירג והבאים סכחו. והריני מעביר כאן דפוסים אחרים:

(1) בקטע של תפלה סנהג אשכנז—דפוס בומבירג, אבל אין בריו לקבוע
בריוק אם מהוצאת שיט או רפיט—ביוצר לנשואין, דף קני-קניג, אנו קוראים
פעמים: „עמוד עמוד עמוד ישראל ביר ברוך הלוי החתן“— כמובן, הכונה על
קורניליו אדילקינר שנקרא ג"כ בשם „ישראל“, ומה אנו יכולים לראות שבקליתו
לתורה לא קראו אותו אלא בשם „ישראל“ לבד. כאותו הקטע עצמו אנו קוראים
ביוצר לשמחת תורה (דף ק"ס ע"א): „עמוד עמוד עמוד רבי דניאל חתן תורה“
דניאל זה אינו אלא דניאל אדילקינר בנו של קורניליו שמוכירו לטוב גם כברכת
מילה בתפלת ספרד משנת ש"ד.

(2) קטע אחר של סדור תפלה כסנהג אשכנז נודמן לידו, ודומה הוא כמעט
בכלו להוצאת מנטובה משנת שי"ט. אלא ששנויים קלים בסדור האותיות ובצורתן
מעידים שיש לנו ענין עם הוצאה בלתי מרושמת ע"י רושמי הספרים. אני משער
שהוא מדפוסו של קבאלי בויניציאה משנת שכ"ז בערך. והדעת נוטה, שבעת
שהדפיס את המחזור האשכנזי, ו. א. התפלות למועדים ולמים נוראים, הדפיס גם
כן סדור תפלה כסנהג אשכנז. בקטע הזה מצאתי ביוצר של שכת דף נ"ה ע"ב,
בקריאת התורה: „ועמוד רבי נפתלי ביר יעקב הכהן“, סמך כמו שיש במחזור
אשכנז מבית דפוסו של קבאלי, דף כ"ט ע"ב. זה מחזק ג"כ השערתו שהקטע
שאו עוסקים בו גם הוא מדפוס קבאלי.

(3) בסדר סליחות ותפילות כסנהג הספרדים ויניציאה, זואן די נארה, שנת
ש"א, אנו מוצאים בסוף ב, ברכת מילה (דף תרי"ב-תרי"ג): „ויקרא שמו בישראל
דניאל“. „דניאל הקטן“.

הסדור הזה נדפס כנראה על-פי הוצאת אדילקינר משנת ש"ד, והעתיקו
משם גם את השם „דניאל“, שהכנים אדילקינר כדי לעשות זכר לבנו.

(4) וגם בסדור ספררי אחר שנדפס באמסטרדם, שכפי שאמרנו לא קבל
הסנהג להכנים שמות המדפיסים לתוך הסדורים והמחזורים—בשנת תכ"א מצאתי
בברכת מילה (דף רי"ח ע"ב) ויקרא שמו בישראל „שלמה חיים“. אבל
מסופקני אם זה זכר למדפיס או לנדיב שנדפס במצותו. ולבסוף עלי לתקן את
השערתו שם במאמרי על קטע התפלה אשר ברשות לחתן תורה נזכר ישראל
ופרוני. שערתו שהוא מדפוס ויניציאה בין שנת ש"ג—ש"ס. נתברר לי שהוא
דפוס קונטי-מכיוניטה משנת שכ"ז (כך כתב לי הפרופ. מרקס מניו יורק).

עוד מלים אחדות על המרתו של קורניליו אדילקינר. לאחר כל מה שכתבו
מר וילנסקי ק"ס v. 176, שפאניער, ק"ס v. 278, וילון VI 145, אין מקום לגלוים

חדשים, אבל יש כאן מקום להעמיד דברים אחדים על בוריים: מר וילנסקי תפס עלי שראיותי משם בנו שנמצא בתפלה משנת שי"ד ונשמו הוא שמצאנו בקטע II מוכיחה רק שבשנת שי"ד ואו אולי שי"ט לפי הקטע II לא המיר את דתו, בעוד ששטיינשניידר מיסד את חשדו על השיר הנדפס בשנת שי"ו. אבל מר וילנסקי לא שם לב לדבר אחד, שלפי פירושו של שטיינשניידר השיר הזה אומר, שבקבלו את השם קורניליוו יצא מכלל ישראל. ומכיון שאנו מוצאים אותו בשם קורניליוו כבר בשנת רפ"ה (בשירו של אליהו בחור בסוף המקראות הגדולות), בשנת רפ"ט (בספר שרשים) וכדומה, הרי לפירושו של שטיינשניידר צריך היה להיות מוסר קודם שנת שי"ד. ואם רק גורח שבשעה שהיה, זכרו קורניליוו היה עדין יהודי כי אז נפל יסוד החשד של שטיינשניידר, וזאת היתה כונתו.

בינתיים בא מר שפאניקר ותעודה מפורשת בידו מתכם נוצרי שאדילקינד היה מוסר (זכורני, שראיתי ג"כ אצל עמרם נירנר בספרו „על סדפיס ספרים עבריים באיטליה“ תעודה נוצרית על המרתו של אדילקינד, ואין בידו כעת הספר לראות אם היא אותה התעודה עצמה או אחרת), ומר ילון חושב „שלאחר הדוקסנט הזה אין עוד להתווכח על עצם המרתו“. אבל דעתו שצריך לאחר את הזמן עד שנת שי"ו.

ואני מעז פני להטייל ספק באמתתה של העדות המפורשת של החכם הנוצרין הזה, כי יכולים היונו להכין המרתו של אדילקינד בשעה שהיה בן ביתו של חאדון בוסבורג הנוצרי שלא היה נקי לגמרי מפניות מסיונריות. אבל שימיר את דתו בשעה שהוא עובד אצל מוכיה פואה בסביוניטה—זה דבר שאין הדעת סובלת. מר ילון אמנם חושב, שכל זמן שהיה קורניליוו אדילקינד עוסק בהדפסת ספרים עבריים נשאר ביהדותו. אבל כל מי שקורא תעודתו של מר שפאניקר כהוגן, רואה שפוסטל מקשר את בקורו של הדפוס העברי בסביוניטה עם קורניליוו אדילקינד, באופן שכשבקר את סביוניטה עבד אדילקינד בדפוס העברי.

לרעתי אין לסמוך על עדותו של נוצרי בנוגע לדברים שכאלה. גם בנוגע ליהודה אברכנאל יש לנו עדות מפורשת, שהיה יהודי מלדא ואח"כ נעשה לנוצרי. ובאמת אין להתפלא אם איזה חכם נוצרי שלא מאיטליה, אשר לא הורגל לראות יהודי שיקרא בשם נוצרי, חשב שקורניליוו אדילקינד שקבל שמו של אבי דניאל בוסבורג, בודאי שהמיר את דתו, ועל יסוד זה כתב מה שכתב. והרי גם שטיינשניידר טעה בזה. ערכה של התעודה שהביא מר שפאניקר אינה יותר מכרעת מעדותו של בית אלדו על המרתו של יהודה אברכנאל.

III

גניבה ספרותית או טעות המדפיס?

דון יוסף ׳י יחייא בפירושו לחמש מגלות (בולונויא רציח) מקדים מבוא כללי לכל חמש המגלות: „אמר ׳י יחייא להיות כי כל הנמצאים יודעו מצד סבותיהם וסבות כל דבר חומר וצורה פועל ותכלית, לכן ראיתי להקדים לפירוש חמש המגלות... ידעת סבותיהם הארבעה“. ואח״כ הוא עובר לבאר את החומר והצורה, הפועל והתכלית שבכל מגלה ומגלה. והנה בחמש מגלות עם פירוש רש״י ועראמה שנדפס בריווא די טרינמו שנת שכ״א אנו קוראים בראש כל מגלה ומגלה: „אמר יצחק ב״ר משה בר מאיר בן עראמה נב״ל. להיות כי כל הנמצאים ידעו מצד סבותיהם, וסבות כל דבר ארבעה חומר וצורה פועל ותכלית וכו״. הכל מלה במלה כבהקדמתו של דון יוסף ׳י יחייא.

דומה, שדון יוסף ׳י יחייא נתפס בגנבה גדולה ואולי גם לא נתפלא כל כך על עיקר הדבר, מאחר שידוע לנו, שגדול ממנו—דון יצחק אברבנאל — גם כן לא בש מלמגל לעצמו הרבה דברים מאוצרות הרוח של בעל העקידה. אבל בכל זאת מוזר הדבר למאד, שיבא איש ויעתיק ממש מלה את דברי חכיו, ובמקום שם המחבר יכתוב את שמו, ולא ינסה לשנות אפילו אות אחת כדי לכסות את גנבתו. וחזרות הזאת הביאתני לידו כך לשים לב לגוף ההצעה, כדי לראות לטי עלינו ליתם את הסבוא, ולאחר התבוננות מעטה נוכחתי, שהייתי חושד בכשרים. כי החומר והתכלית של המגלות המוצעים במבוא מתאימים רק לפירושו של דון יוסף ׳י יחייא ולא לפירושו של עראמה, ובמקום שאנו מוצאים במבוא המשותף פירושו של איזה פסוק הרי הוא מתאים לפירושו של ׳י יחייא ולא לפירושו של עראמה. דוגמה לדבר: במבוא לשיר השירים (עראמה א, ׳י יחייא דף ג״): „ואיך כוספת לעבוד עבודת דודה ומצותיו בפרהסיה ולא בסתר וישמון כאשר אנחנו עושים פה היום בגלות מפני לעג האומות ופחדם, והוא אומרם סי יתנך כאח לי וכו״. ומשם הדברים האלה אנו קוראים בגוף הפירוש של ׳י יחייא (דף ר״ג ע״א) „סי יתנך וכו״. דברי האהובה הכוספת הגאולה לעבוד דודה בפרהסיה ולא בסתר כאשר אנחנו עושים פה היום בין האומות הסבבות אותנו ואת עבודתינו. ואלו בפירושו של עראמה על הפסוק הזה אין שום רמז לדבר. בגוף הפירוש כל אחד מהם הולך בדרך מיוחדת: בפירושו של עראמה משוקעות הרבה מחשבות פילוסופיות, ומגנונו מתנהג בכבודות; בפירושו של ׳י יחייא יש בו משום הסברה עממית, ומגנונו נוח ושוטף.

יוצא מן הכלל הוא החלק האחרון של מגלת רות, מפסוק ויהי בחצי הלילה עד הסוף (עראמה דף י"ז — י"ט). כל מה שאנו קוראים בפירוש המיוחד לעראמה חוזר ונשנה מלה במלה בפירושו של דון יוסף ׳יחייא. וגם כאן אנו יכולים להחליט, שנקי הוא ׳יחייא מאשמת גנבה ספרותית, שהקורא השמחי לא יהסס מלהטיל עליו. כל הקורא בשימת לב את שני הפירושים לחלק הראשון של מגלת רות לא יפקפק אף רגע ליחס את הפירוש לחלק האחרון ל׳יחייא ולראות בו רק המשך של פירושו הוא. ואפשר למצוא גם סימן חיצוני לדבר. בפירושו של עראמה בחלק ראשון אין אתה מוצא אף פעם שיכיר את התרגום ושיאמר, ״כתרגומו״; ולעומת זאת מרבה הוא להכיר את המדרש. ואלו בפירושו של ׳יחייא שכיחים למאד הציטאטים מן התרגום: ״כתרגומו״, ואף פעם אין למצוא אצלו את המדרש, ובחלק האחרון המשותף אנו מוצאים לעתים תכופות, ״כתרגומו״ אבל לא המדרש. סימן הוא ששייך לפירושו של ׳יחייא ולא לעראמה.

וסענין, שבאותו החלק (עראמה דף י"ח ע"ב) אנו קוראים: אמר המחבר, הנה נא הואלתי לדבר בטעם נגלה ממצות היכוס... כי הנה טעמה הנסתר הוא סוד הגלגול מסודות חכמת הקבלה, אשר הוא דבר הפכיו לטבע, ולכן אם קבלה נקבל כי סוד ה' ליריאיו...״ מזה יוצא כאלו עראמה נוטה אחר אמונת הגלגול. אף על פי שכן הנסנוע להתאימה עם תורת־הנפש שלו כעקידת יצחק שער ׳י. אבל באמת אנו קוראים במקום זה בפירושו של ׳יחייא: ״אמר ׳י יחייא הנה נא הואלתי וכו'...״ (דף י"ז ע"א), ובלי ספק ממנו יצאו הדברים.

באיזה אופן נתערבבו דבריו של דון יוסף ׳יחייא בדבריו עראמה? נראה שאיזה דרשן, בן זמנו של דון יוסף ׳יחייא, ואולי הוא בעצמו העתיק לעצמו פירושו של עראמה על חמש מגלות ובראש כל מגלה ומגלה הוסיף את המבוא של דון יוסף ׳יחייא סתם, בלי להזכיר שמו, וכמו כן מצא את החלק האחרון ממגלת רות, מפסוק ויהי בחצי הלילה, פנוי בלי פירושו של עראמה — עמד והשלימו מפירושו של ׳יחייא או השלימו בעצמו, אם נאמר ש׳יחייא היה המעתיק, ובא המדפיס, שלא עמד על הדבר, ויחס הכל ליצחק עראמה.

התכוננות מעטה מראה לנו באמת, שלכל מגלה ומגלה בדפוס ריווא הקדמה כפולה ובשתייהן כתוב: ״אמר יצחק ב"ר משה...״ הראשונה אינה מתאימה לא לסגנונו של בעל העקידה ולא לפירושו הבא אחר כך — והיא הקדמתו של דון יוסף ׳יחייא, והשניה היא באמת לבעל העקידה, ויותר בולט הדבר במגלת אסתר. גוף הפירוש הוא של בן הר' יצחק עראמה, ר' מאיר עראמה, (כל הפירושים שמביא ר' שלמה אלקבץ בספרו מנות הלוי בשם ר' מאיר עראמה נמצאים בפירוש שלפנינו, ואלו הפרושים המופאים משמו של אביו ר' יצחק אינם נמצאים

כאן, ובהקדמה השניה אנו קוראים באמת, "אמר מאיר ב"ר יצחק וכו'". ובכל זאת ההקדמה הראשונה—שהיא העתקה מהקדמתו של דון יוסף ׳יחיאל—מיוחסת לר׳ יצחק עראמה.

מענין, שר׳ יוסף שליט שדפיס שנות את פ׳ העראמה וחמש מגלות מתוך כת״י — אם נאמין לדבריו בחתימה: "פירושו לה׳ מגלות אשר היו כמוסים וחתומים" — בסוף ספר העקידה בהוצאת די נארה משנת של״ג, השתמש כנראה באותו כתה״י בעצמו. שהרי אף הוא מדפיס את ההקדמות הראשונות, השיכות לדון יוסף ׳יחיאל בשמו של ר׳ יצחק עראמה, וגם הפירוש לחלק האחרון ממגלת רות—מפסוק ויהי כחצי הלילה עד הסוף—נרפס שם, ובכל זאת יש הבדל במדרג בין החלק הזה וחלק שלפניו. בחלק הקדום יש הפסק בין פסוק לפסוק שבפירוש, וגוף הפסוק באותיות יותר גדולות מאשר הפירוש, משא״כ בחלק אחרון. כאן אין פסוק פסוקים ואין אותיות גדולות, כי אם כלו מנוש אחד כמו שהוא כפ׳ דון יוסף ׳יחיאל.

IV

על זמן הדפוס של הספר "שלום אסתר".

"שלום אסתר, והוא פירוש נחמד לסטרא וטוב להשכיל על מגלת אסתר מחדשי צרפת וקשתיליאי אנשים חכמים רשומים וראשים כל קדושים. נמצא כיד החכם הנעלה לתהלה כהר׳ יצחק נר״ו בן הנכון וחסיד כהר׳ מרדכי גרשון זלח״ה. פה קושטאנטינא". על שנת הדפוס נחלקו הביבליוגרפים, ורגילים לקבעה בין שנת שס״ה ושס״ט (פריסן בנספח לספרו של רוואנעם: תולדות היהודים בתונרקא II מאתרו עד שנת שס״ט). הומן הזה מוטעה בלי ספק:

(א) אם המהכר הוא, כמו שמחליטים כל הביבליוגרפים, הרב יצחק גרשון שבא מצפת לויניציאה ונקשה לאחד חסניהים היותר חרוצים—הרי ברי הדבר שלא הדפיס ספרו בקושטאנטינא לאחר שבא לויניציאה ונקשה שם מניה, כי אם קודם לכן (אפשר לשער שכדרכו מצפת לאיטליה עשה זמן מה בקושטאנטינא, ובעת חזו הדפיס שם את ספרו). מתי בא ר׳ יצחק גרשון לאיטליה? שטינשניידר רושם שנת שס״ז בתור שנה ראשונה שבה מופיע יצחק גרשון בתור מניה בויניציאה. אולם באמת אנו מוצאים אותו בתור מניה של הספר, "שערי דמעה" לר׳ משה אלבילדא, — שנרפס בשנת שס״ו אצל זואן די נארה — כמו שמעיד המדפיס אשר פורינגן מעבר לשער. ברי איפוא שהספר שלום אסתר נרפס קודם שס״ו.

(ב) בספר מאמר מרדכי, פירוש על מגילת אסתר דר' שם טוב מלמד, שנדפס בקושטאנדינא ח"י טבת שנת שמי"ח מובא כמה פעמים הספר שלום אסתר ומן הנמנע שראה אותו בכת"י, מכיון שהמחבר בן זמנו. הרי שהספר שלום אסתר נדפס קודם שמי"ח.

(ג) על הפסוק דך כנוס מביא כס' שלום אסתר ביאור נכון ששמע מהרשב"א הלוי נר"ו. הרשב"א אינו אלא ר' שלמה בן אלקבץ הלוי, והביאור שמביא בשמו נמצא באמת בספר מנות הלוי (וינ' שמי"ח, דף קל"ח ע"א); אגב, יש להביא מזה ראיה, שהמחבר הוא הרב יצחק גרשון מצפת, מכיון שאומר ששמע מר' שלמה אלקבץ שחי בצפת). מזה יוצא איפוא, שהספר שלום אסתר נדפס כשר' שלמה אלקבץ היה עדין בחיים. ובסדר תפלה כמנהג ספרד שנדפס בתחלת שנת שמי"ד כשהדפיסו בפעם הראשונה השיר, לכה דודי נזכר מחבר השיר, "שלמה אלקבץ זצ"ל". הרי שר' שלמה אלקבץ נפטר קודם שנת שמי"ד. ועל כן צריך להקדים הדפוס לכל הפחות לשנת שמי"ג. הספר שלום אסתר נדפס איפוא בין שנת שמי"ג ושמי"ד.

נוספות לביבליוגרפיה של הספרות היפה בעברית*

מאת

י. ד. בית-הלוי (תל-אביב).

1. אברהם יצחק מכריסק ארבע כוסות שיר מספר על מות ה"ר נח חיים צבי אבדיק אה"ו. אלטונא, תקס"ב. 8°. (בד"עקב).
2. אהרונ' אהרן שםחת החג, תמונה במערכה אחת. קושטא, הסתדרות המורים העבריים, תרפ"ב. 16 ע'.
3. אוֹבִידִיוֹס שירי החלופות. העתיק לעברית עפ"י תרגומו של Anguillara חיים שבתי מאריני. פדובה, תק"א. (שטיינשנדר, ספרות ישראל, ע' 397).
נדפס ממנו רק גליון אחד.

(*) מר י. ד. בית-הלוי, ספרן בספריה המרכזית של הסתדרות העובדים, שלח לנו חמר כנוספות לביבליוגרפיה של הספרות היפה בעברית. רבו עפ"י מקורות ביבליוגרפיים שונים ומקצתו עפ"י הנמצא באוצרות הספריה הניל. חלק מן החמר כבר נתפרסם בינתיים ע"י מר א. יערי (קיס' שנה ו', חוב' א' ובי'). את השאר יערכנו והשלמנו עפ"י מקורות שבידינו או עפ"י הנמצא עתה באוצרות בית-הספרים שלנו, סדרנו ברשימה זו עפ"י סדר א"ב, והוספנו לה בסוף מפתח שמות הספרים. (המערכת).

4. אוירבך, לב הדסים ספורים ואגדות לילדים ולבני הנעורים. ורשה, "מצפה", חש"ד.
5. אוירבך, לב חוה התועה. ספור לילדים. ורשה, "מצפה", חש"ד. 32 ע'.
6. אורנשטיין, ישראל בית יעקב או דמעת עשוקים. ספור. ויאסיז, 1870. (ריווען, לעקסיקאן, כרך א' ע' 166).
7. איזנשטט (אייזנשטאט), מיכאל שיר תהלה על הצלחת אלכסנדר I קיסר רוסיא, במלחמותיו בשנת תקע"ג—ד'. שקלאוו, תקע"ד. 8°. (בן-יעקב).
8. אנדרסן, הנס כריסטיאן האם. תרגום י. ל. קצנלסון. פטרבורג, 1894.
9. בלינפנטי, יצחק בן אליהו יחזקאל נירנן... (שירו) כיום חתונה... של... החתן כהר"ר יהודה... בן... כהר"ר יהושע פויבל... והכלה בליהם... בת... כהר"ר סהר"ם מארשן... אמשטרדם, ברפוס יעקב פרופס, תקל"ז. 12 דף. 8°.
10. פרי (בעער), פרץ תהלה 1919 נאווה תהלה. תהלה ושיר לכבוד ר' אהרן בן קלמן חאדיון, על ספרו, אגרת אלמסקא. פראג, 1826. 8°. (בן-יעקב).
11. ברודובסקי, חיים דבורה ביד השוטרים או אחיטוב מציל אותה מזקנה ארוה. ספור... ורשה, תרס"ג. 78 ע'.
12. ברזילי (אייזנשטאט), יהושע סל הענבים ספור מחיי הקולוניסטים בא"י. סיט פטרסבורג, חש"ד. (קטלוג של ספרית עוזרי המסחר באודיסה, ע' 103).
13. ברנשטיין, מ. איש פלאצק מסתרי האואנה. מלכת הזחב. ספור, העתיק מפולנית... 2 חלקים. ורשה, תרס"ג. (לוח אחיאסף תרס"ה).
14. ברך, מ. מ. שושנה. ורשא, עברה, חש"ד.
15. ברקמן, יצחק יהודה ויון מחזה היסטורי לבני הנעורים. עפ"י המחזה "חשמונאים" והאגדה. לודו, תרע"ו. 100 ע'.
16. נוטלובר (נאטטלאבער), אברהם בער אגרת צער בעלי חיים. נגד אברהם אורי קאווער בספרו, חקר דברי. זיטאמיר, תרכ"ח. 32 ע'. 8°. (ציטלין)
17. גולדברג, ישעיה ניסן פרחים נובלים. פטרבורג, 1891.
18. גולדשטיין (גאלדשטיין), דוד בן בצלאל קול אנהתי שיר מספר על מות ה"ר משה סופר ספרעסבורג. אפען, ת"ר. (בן-יעקב; ובציטלין רשום: פעסט, 1839). 8°.

19. הולנדר (האללעגנדר), פינחס מנחת אהבה שיר לתלמידו כיום בזא
בכרית ברמצות. רעדלעיים, תקס"ו. 8°. (בן-יעקב).
 20. הופנה, חיים אהרן סגיונות. שירי לאום. תר"ס. (איושטמ, דור
רבניו וסופריו).
 21. הופנה, חיים אהרן עבריה שיר חיוני. ברודי, תרמ"ח. (שם)
 22. הילפרין (הייפערין), יצחק צבי הלוי דער לידער-קראנץ —
קבוצת שירים שונים בשפת עבר וזשארנאן. אודסה, 1891. 108 ע'. (ווינער,
ביבליוגרפיה של שירן עם בסוף ספרם של מארק וגינזבורג)
 23. הלל'ס, שלמה יצא בשלום מחזה בשלש מערכות ושש תמונות.
אודסה, "טוריה", תרע"ה. 60 ע'.
סנקד, לבני הגעורים.
 24. זילברהרץ, ישראל שני ספורים. א) הכורח מן הזאבים. ב) מזכרונות
ימי נעורי. ברדיטשוב, תרנ"ח. 31 ע'.
 25. מלך (מעללער), צבי אלעזר לשון רמיה או ימי המרגלים.
מחזה בר' מערכות. פשמישל.
 26. מריויש, שמואל יצחק חוט המשולש אסף שירים שונים. ליוורנו,
1876. 134 ע'. 8°. (ציטלין, ק"ס)
 27. גולניצר (יאנולניצר), א. 5. כחה של תשובה פואימה אנדית לבני
הנעורים. משרנוביץ, הוצאת שלום זילבר, תרפ"ג. 40 ע'. 8°
 28. יעקבזון, נח בן יעקב תבת נח. פתח התיבה בצדה והמפתח: משקל
ומדה. Berlin, Julius Benzian, 1876. 30, (3) ע'. 8°.
כולל הקדמה ארכה בשם "צחר התבה" ושיר בשם: "פתח התבה". תחתים. כלעם
ביראטה ובלמאנס. ותוא תשובה לדברי Billroth ו Willmann נגד היהודים.
 29. ירושלמי, נחום דבורה הנביאה. חזון תנכ"י בשירה. מעבר בשביל
בני הנעורים. ירושלם, תרפ"ד. 32 ע'.
 30. כהן, דוד ומאיר טוביאנא מאמר עשיר ורש. ספור. תרגום
מערבית ע"י ... ליוורנו, תרס"ג. 3, 29 ע'.
 31. כרמנו עתון מצויר לילדי ישראל נתן לשבועים. הקורך מאיר הרטיונר.
שנה ראשונה. גליון א'. לבוב, חצי חשון, תר"פ. 2°.
- יצאורלאור ארבעה גליונות; הגליון הרביעי בחצי פבת תר"ף. — יש בו סדור עברי
ומדור פולני. עם שער פולני מיוחד לכל גליון.

32. כשדאי צבי בן גרני ... כרדיטשוב, בדפוס שעפמיל, תרנ"ז. 98 ע' 8°.
- כולל דברי-ספרות שונים.
33. לויט, יחזקאל ספורים וציורים (מקוריים ומתורגמים) ובסופו מאמר, סתרי עולם הכא" ותולדות פְּרָנָה. וילנא, תרנ"ב. 82 ע'.
34. לונשטם (לעוונישטאם), אברהם מזמור שיר הנכת בהכ"ג בעמרין, עם תרגום גרמני, הנובר, 1836. 8° (בִּיֶּעֶקֶב).
35. לונשטם (לעוונישטאם), חיים בן אריה לייב דרך חיים ג' חלקים: (א) דרך חיים, על קצת שמות נרדפים בלח"ק. (ב) שעיפי לילה, מליצה על תפארת הלילה, ורצוף בו קצת מקורות ימי חיו. (ג) הגיון לבב עברי שיר גדול בעל רים חרוזים על תולדות ישראל, ושירים שונים. דעסוי, 1812. 360 ע' 8° (ציטלין, ק"ס ע' 216).
36. לזכר סמולנסקין במלאת ארבעים שנה למותו בעריכת א. ורדי. ווילנא, קרן סמולנסקין, תרפ"ח. 32 ע'.
37. לִנְבִּינְק, אלכסנדר משפט אמת כולל אסף של דברי-בִּקְרָת בעברית ובגרמנית על הס', "בן-אבויה" מאת מאיר הלוי לעמטערים והוא תרגום חפשי של "פויסט" לִנְבִּינְק. ליפציג, 1870. 68 ע' 8° (ציטלין, ק"ס).
38. לרנר (לערנער), יוסף יהודה דורש אל הסתים. תשובה כהלכה לבעל "אגרת צער בעלי חיים" וא. כ. גוטלוברן הדובר סרה ופוסל את הדור החדש. אדעסא, בדפוס מ. א. בעלינסאן, תרכ"ח. 16 ע' 8°.
- "אגרת צער בעלי חיים" היתה תשובה על "חקר דברי של אברהם אורי קאוונער. (ע' לעיל מס' 16)
39. מחנים כולל מאמרים, בקרת ספרים, שירים, ספורים, מכתבים ופתגמים, ביאורים באגדות וכו'. נערך ע"י בן-ציון איזנשטטט. קליצק, 1806. (פרובסט, העתונות העברית בהתפתחותה, אחיאסף, תרפ"ג).
40. מילר, אריה תולדות נכזבת, ספור ורשה, תרנ"ב. 42 ע'.
41. מימון, דוד צבי בכורי ענבים קבוצת שירים שונים בשפ"ע. למברג, תרל"ט. ("השחר", תרל"ט ע' 519).
42. מנדלזון (מענדלזאהן), משה מהמבורג שיר לכבוד הרי יצחק בערניים ביום כואו להמבורג לשבת על כסא הרכנות. אלטונא, תקפ"ב. (בִּיֶּעֶקֶב)

43. משכיל לבני ישראל שיר בני ישראל בעיר ברלין בשבץ המלך בשלום אל ביתו. ברלין, תקס"ט. 4°. (בן-יעקב). עברית וגרמנית.
44. הנגער עתון לילדים ערוך ע"י אליהו הלוי לויין. וילנה, 1913. (רייוען). לעקסיקאן, II. ע' 220.
- יצאר-לאור 6 גליונות.
45. סמילנסקי, פרץ בקרת תחיה ובקרת על חס', בן-אבויה" מאת מאיר הלוי לעמקרים וחוא תרגום חפשי של "פויסט" לנפתח. ארעסא, ברפוס 5. ניוטשע וא. צעדערבוים, תרכ"ז. 22 ע'. 8°. (ציטלין, ק"ס).
46. סמילנסקי, משה זמירה. ספור. תרפ"ג. 31 ע'.
47. ספר השרון כולל: א) אלכסנדר זיסקינד רבינוכין: ילדו העברים. ספור. ב) שמואל רפאלי: הגאולה והתסורה. ורשה, 1891. 57 ע'. 12°. (ציטלין, ק"ס).
48. פיורקא, אברהם מרדכי אוד מוצל מאש ספור מימי גלות בבל. ורשה, תרנ"ג. 16 ע'.
49. פיורקא, אברהם מרדכי דם נקי ספור מימי בית שני. עם שני שירים שונים. ורשה, תרנ"ג. 24 ע'. 16°. (פרויברג, בית עקד).
50. פיפירנו, אברהם ברוך (בן משה רפאל) קול עגב חלק ראשון וואן אחריו שני וחוא קיבוץ שירים נבחרים אשר לקט ... מבין ערוגות נטעי שעשועים אשר נטעו באיטאליא נקימי זמירות ישראל ברורות שלפנינו. ליוורנו, ברפוס אליעזר מנחם אוטולונגי, תר"ו. (2), 87 דף. 8°.
51. פירשטמטל, רפאל בר"י דבר בעתו שיר תודה בסור מחלת חלי רע, כתוב גרמנית ומתורגם עברית. ברעסלוי, תקצ"ב. 8°. (בן-יעקב).
52. פרומקין, י. ד. ספורים מעתקים משפת אשכנז. חלק ט'. ירושלם, תרס"ו. 148 ע'.
53. ציון, הספר העברי הראשון כבראזיליה. ריו די ז'אנרו, 1925. 104 ע'. 8°. (ק"ס, II, 254)
- קובץ. העורך: ש. קרקושנסקי; המויל: ש. לנרו.
54. קונקסטניובסקי, מנשה שירים ואגדות. בואינוס-איורס, האחים קונסטניובסקי, 1925. 52 ע'. (ק"ס, III 57)

55. קוז, אליהו שירים אחדים. לופציו, 1857. 2 דפים, 42 ע', 1 דף.
8°. (ציטליון, ק"ס).
56. קינות לתשעה במלח [?] שיר התולד. אדעססא, 1883. (קמלוג חספריה
של עוזרי המסחר באודיסה, ע' 105).
57. קמזון, י[עקב] ד[וד] בער התינוקות. חרוים. ברלין-וינה, "מנורה",
חש"ד ותרפ"ג.
58. קמזון, י[עקב] ד[וד] העגל. חרוים. ברלין-וינה, "מנורה", חש"ד ותרפ"ג.
59. קמץ עלים לזכר לאה סטופניקר ליום מלאה שנה אחת למותה.
תל-אביב, חוצאת ביה"ס לכנות ביפו, תרפ"ה. 36 ע'. 12°
לאה סטופניקר חיתה הלמידה בניה"ס חנ"ל.
60. קנטורוביץ, יצחק י. משה כולל ספור מימי המחפכה הצרפתית.
תרגם ... ירושלים, תרס"ו. 16 ע'.
61. קפלן פ. מערת דוד המלך. ורשה, "עבריה", חש"ד.
62. קפלן פ. הנערה החכמה. ורשה, "עבריה", חש"ד.
63. רובינוק, ב. חמד ורחמים. אנדה פרסית ... תרגם ... ורשה, "הברק",
תרס"ה. 21 ע'. 8°.
— לבני הנעורים, חוברת ד.
64. רוט, יצחק קובץ שירים וסאטירים. קיוב. 102 ע'.
65. רוזנבך, אהרן ברכת ישראל שיר לכבוד זקני הקהלה בעמבור.
חסיד, תקפ"ב. 16 ע'. 8°. (ציטליון, ק"ס).
66. רוט (ראטט), פרידריך הנכר ספור. תרגום גפן. ירושלים, תרס"ט. 227 ע'.
67. רנת דודים שיר אפריון ה"ר יואל לעווע עם מרת בילא סיני ביום ה'
כ"ז ניסן תקניב מאת חברת שותרי הטוב והתושיה. ברלין, חש"ד (תקנ"ב). 4°.
(בן-יעקב)
68. רסקין, בן-ציון בן-הזקונים. ספור מצויר לילדים. ורשה, "תרבות", תרפ"ג.
69. רסקין, בן-ציון חתלתולה. ספור לילדים. ורשה, "תרבות", תרפ"ג.
70. שוב, ש. תשובה נמרצה או האדון ברנין ומשפטו על י. ל. גורדון.
ברדיטשוב, תר"ס. 59 ע'.

71. **שׁוֹבֵכָר (שוואכאכער), חיים הירש ודוד אטמענזאסער ה'ש"ס.**
שיר תורה בתת ה' שלום בארץ. הושר מעדת ישרון פה פירד ליל שבת
קודש ביית כסליו ה' תק"ע לב"ע. (פיורדא, תק"ע). 161 דף. 20.
- נרפס עברית וגרמנית עמוד מול עמוד.
72. **שולמן (שולמאן), קלמן קול בוכים דברים אחדים לזכרון מרדכי**
אהרן גינצבורג מאת וו. טוגנדהולד. מתרגם מאת קלמן שולמאן,
ובסופו עגב לקול בוכים שירי קינה על רמא"ג מאת שלמה זלמן זלקינד,
וו. קאפלאן, מיכה יוסף כהן לעבענזאהן, ומ. גארדאן. ווילנא, 1846. 80. (ציטלין, ק"ס).
73. **שוער, אברהם הכנים הטובים. ספור לבני הנעורים. ניויורק,**
לשכת החנוך העברי, חש"ד. 12 ע'.
74. **שוער, אברהם הוי שטח בחלקך. ספור לבני הנעורים. ניויורק,**
לשכת החנוך העברי, חש"ד. 7 ע'.
75. **שמוק, לב צלילים. שירים. פשמישל, תרפ"א. 32 ע'.** („התקופה"
י"ב ע' 507)
76. **שלום עליכם ספורי נער שומה מתורגם ע"י ה. ד. ברקוביץ.**
ניוירוק, „סופרים", 1922. 14 ע'.
(מקראות קטנות).
77. **שלנגר-מוהר, משה במעלה החר. ספורים. ברלין, „פֶּלֶס", תרפ"ד. 81 ע'.**
78. **שלקוביץ, ק. ה. הזמיר הקטן. ורשה, תרע"א. 35 ע'.**
79. **שמואל בריי שיר תהלה כבוא הנגיד הגדול פאול פערטאוויץ**
לקעניגסבערג, עם תרגום גרמני. קעניגסבערג, תקל"ו. 20. (בן-יעקב).
80. **שניידר, פ. המתקנא. ורשה, „עבריה", חש"ד.**
81. **שרפשטין, צבי בארץ הענקים. ניויורק, לשכת החנוך העברי,**
חש"ד. 7 ע'.
82. **שרפשטין, צבי הגנבה. ניויורק, לשכת החנוך העברי, חש"ד. 7 ע'.**
83. **שרפשטין, צבי חוני המעלה. ניויורק, לשכת החנוך העברי, חש"ד. 8 ע'.**
84. **שרפשטין, צבי הילד וספרו. ניויורק, לשכת החנוך העברי, חש"ד. 11 ע'.**

מפתח שמות הספרים שברשימה זו.

מחנים 39
מנגינות 20
מנחת אהבה 19
מסתרי האוּאנה 13
מערת דוד המלך 61
משה בולה 60
משכיל לבני ישראל 43
משפט אמת 37
המתקנא 80
הנוער 44
הנכד 66
הנערה החכמה 62
סל הענבים 12
ספורי נער שוטה 76
ספורים 52
ספורים וציורים 33
ספר השרון 47
עבריה 21
העגל 58
פרחים נובלים 17
ציון 53
צלילים 75
קובץ שירים ומאמרים 64
קול אנחתי 18
קול בוכים 72
קול עגב 50
קינוח לחשעה במלח 56
קמץ עלים 59
רנת דודים 67
שושנה 14
שיר לכבוד הר' יצחק בערניס 42
שיר תהלה (אייזנשטאט) 7
שיר תהלה (שמואל בריי) 79
שירי חליפות 3
שירים אחדים 55
שירים ואגדות 54
השלום 71
שמחת החג 2
שני ספורים 24
שעימי לילה 35
תבת נח 28
תהלה ללוי נאווה תהלה 10
תוחלת נכונה 40
תשובה נמרצה 70

אגרת צער בעלי חיים 16
אוד מוצל מאש 48
האם 8
ארבע כוסות 1
בארץ הענקים 81
בית יעקב או דמעת עשוקים 6
בכורי ענבים 41
במעלה ההר 77
בן גרני 32
בן הזקונים 68
הכנים הטובים 73
בעד התינוקות 57
בקרת תהיה 45
ברכת ישרים 65
הגאולה והתמורה 47
גילת ירגון 9
הגנבה 82
דבורה ביד השוטרים 11
דבורה הנביאה 29
דבר בעתו 51
דורש אל המתים 38
דס נקי 49
דרך חיים 35
הגיון לבב עברי 35
הדסים 4
הוי שמח בחלקך 74
הזמיר הקטן 78
זמירה 46
חזה התועה 5
חוט המשולש 26
חוני המעגל 83
חסד ורחמים 63
חתלתולה 69
יהודה ויון 15
הילד וספרו 84
ילדי העברים 47
יצא בשלום 23
כחה של תשובה 27
כרמנו 31
לזכר סמולנסקין 36
דער לידער-קראנץ 22
לשון רמיה או ימי המרגלים 25
מאמר עשיר ורש 30
מוזמר שיר חנכת בהכ"נ בעמדין 34

עוד דפוסי שאלוניקי.

מ א ת

אברהם יערי

בשנת תרפ"ד פרסם מר א. אלמאליח בשבועון „התור“ חיז"ל בירושלים (גליונות כ"ד, כ"ז, כ"ח, ל"ב) רשימה של ספרים עבריים שנרפסו בשאלוניקי מראשית המצאת הדפוס עד ימינו, רשימה הכוללת 421 מספרים. לצערנו לא רק הפרוץ שברשימה זו מרובה על העומד, אלא אף המשובש מרובה על המונח. מר אלמאליח שעשה את רשימתו גם עפ"י רשימות לא חש לעיון ברשימות מפורסמות מאד, כמו רשימות בן-יעקב וצדנר, ואף מן הרשימות שהעתיק לא העתיק כראוי.

למלא את רשימת אלמאליח בא מר יצחק ריבקינד שפרסם שלש רשימות-מלואים ב„קריית ספר“ (שנה א' ע' 294—302, שנה ג' ע' 171—173, שנה ו' ע' 383—385). רשימות מר ריבקינד כוללות 250 ספרים שלא נזכרו כלל ברשימת אלמאליח או שנזכרו בה כאפן משובש מאד. רשימות ריבקינד הן בדרך כלל מדויקות מאד, ויש רק להצטער על שאחו בדרך-הקצרה, ועוד יותר על זה שחבר רק מלואים לרשימת אלמאליח במקום לחבר רשימה שלמה וחדשה מעיקרה.

ולפי שראיתי את מר ריבקינד מודיע בהקדמתו לרשימה האחרונה שאין ברעתו להמשיך עוד בפרסום רשימות-מלואים לדפוסי שאלוניקי אמרתי ארשמה נא כאן דפוסי שאלוניקי שלא נזכרו כלל בכל הרשימות הנ"ל או שנזכרו ברשימת אלמאליח כאפן משובש מאד עד לבילתי הכר.

את כל הספרים האלה רשמתי על פי ראית הספרים עצמם, ואת כלם ראיתי כאן בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. (ורכם ניתנו כמתנה יחד עם ספרים אחרים דפוסי ארצות המזרח, ע"י מר יוחנן בן דוד מבגדר). לצערי אין בבית-הספרים הזה קמלוג על-פי מקומות-הדפוס ולפיכך איני בטוח אם עלה בידי למצות את כל החמר שבן. את הספרים שרשמתי מצאתי על-פי זכרוני או לרגלי עבודות אחרות. את הספרים הרשומים סדרתי בסדר כרונולוגי כמנהג אלמאליח וריבקינד, והוספתי בסוף מפתחות עפ"י שמות המתכרים ושמות הספרים בכדי להקל על המעיין. על אלה אפשר היה להוסיף עוד ספרים רבים דפוסי שאלוניקי שנזכרו ברשימות ביבליוגרפיות שונות, אבל אני לא רשמתי אלא מה שעניי רואות.

רשמתי גם שני ספרים (מס' 57 ומס' 65 ברשימה זו) שרק תחלת הדפסתם חיתה בשאלוניקי וסופה במקום אחר, ובשניהם ציינתי עד איזה דף נרפסו בשאלוניקי. אמלא חובה נקימה להודות גם כאן לר' מיכל רבינוביץ מירושלים, שהעירני על כמה דברים שהועילי לי בחבור הרשימה הזאת, אף הואיל בטובי להשאל לזי ספרים אחדים מאוצרותיו שהיו דרושים לי להשוואה לרגל מלאכתי.

ולכמוך אני נוטל רשות להעיר הערות אחדות לרשימות מר ריבקינד:

למספר 58: ארתות צדיקים, תק"ל, יש להעיר: מחבר הספר, היינו המלקט, אינו ר' דוד פירנאנדיש דיאש, כי אם בנו ר' חיים שלמה. האב רק נתן את הכסף להדפסת, והבן בכדי לעשות נחת רוח לאביו הדפוס רק את שמו על השער, אבל פרש שהאב רק את הכסף נתן. הלא כח דבריו: "אתא זכירה זכירה לאיש החסד כבודי וסרום ראשי אבא מארי הגביר הסרו' כרום המעלות כמוה' דוד פירנאנדיש דיאש נר'ו יאיר אשר הזיל את חזה מכיסו להדפוסו לזכות את הרכי' ושלם ח' פעלו ויחי עוד לנצח אכ"ד". וכן הוא כותב גם בהקדמה המתחילה, "אלה דברי המאסף" וחתומה "חיים שלמה בלא"א דוד פירנאנדיש דיאש ס"ט", ונחזיז אנן מאי דקמן הני ודאי מעונין ברכה לפניהם אבא ואימא... הוא הראש אבי העזרי... דוד פירנאנדיש דיאש... והאי אימא... הגביר' המעטירה רוקה... המה היו במורדיו אור להחזיק בזרוע עוזם למען דפוס הני ספרי דבי רב... — עוד יש להעיר לפרט-חשנה של הדפסת הספר הזה. על השער כתוב: שנת תלך בירך טובים לפ"ק. חל' זעירא, לפי זה עולה רק ת"ק, אולם בהסכמת הראשונה, והיא הסכמת רבני שאלוניקי ר' רפאל אלעזר נחמיאש ור' אהרן אמריליו, המשתמשים אף הם באותו פרט בדיוק, נדפסה חל' באות רבתי ועולה תק"ל. ויש לי ראיה לדבר שהאחרון עיקר, שהרי יחד עם הספר הזה נדפס גם, תוצאות חיים' קיצור ראשית חכמת, אף הוא בעזרת ר' דוד פירנאנדיש דיאש (ע' בפנים מס' 13), ובשער ספר זה כתוב: בשנת כי את"ה עמר"י לפ"ק, היינו תק"ל. סימן מובחן לכך ששני הספרים נדפסו יחד אני רואה כאכסמפלר שלפני שבו נדפסו דף כ' בס', תוצאות חיים' על חמשך הדף שעליו נדפסו סוף המפתחות לחיב של, ארחות צדיקים.

למספר 76: כרית אברהם לר' אברהם אמריליו, תקנ"ו. רק התחלת ההדפסה היתה בשנת תקנ"ו כמו שכתוב בשער, אולם הדפסת הספר נגמרה בשנת תקס"ב, וכן כתוב בקולופון: ותשלם המלאכה שיהיה דהאי שתא... וישמור... לפ"ק.

למספר 92: מור שרע או"ח, תקס"ב. יש להעיר, שאעפ"י שבשער הספר ובראש דף א' כתוב: מור שרע אורח חיים, אין הספר אלא חשלחן-ערך, עצמו ולא המור, והעירני על כך ר' מיכל רבינוביץ מירושלם.

למספר 97: בית תפילה מחזור לר"ה ויוה"כ מנחם אראגון תקס"ד. בשער הספר או בתוך הספר בפנים לא נזכר שנדפס בשאלוניקי אף אין רמז לכך, אולם מתוך צורתו ברור שנדפס שם.

למספר 115: יש לתקן, קידש ידיו" במקום, קדוש ידיו.

למספר 129: עין ימין טאט ר' יצחק אלגזי, תקפ"ב. בשער הספר כתוב אמנם למי ב'ל חמדת ישראל לפ"ג, היינו תקע"ז, אולם ברור שיש כאן טעות

וצ"ל לפ"ק במקום לפ"ג, וכן יוצא מן ההקדמה שהפרט בה הוא בעצתך תנחני לפ"ק, היינו תקפ"ב.

למספר 152: „נוה הצדק חי' על הרמב"ם". תר"א. ריבקינד רושם את שם המחבר, ר' משה יעקב ב' גבאי. ובאמת ר' משה יעקב ב' גבאי אינו אלא המגיה והמו"ל, וכך הוא חותם בפירוש בשער ובחקדמתו, והמחבר הוא ר' סעריא הלוי מירקאדו, כמן שנאמר בפירוש בשער: „זאת פעולת צדיק חד מן קמייא ... כמח"ר סעריא הלוי המכונה מירקאדו ז"ל. אנב: רק עד דף ל"ג נדפסו בו חידושים, והשאר, שהוא רב הספר, מכיל דרושים שונים, ואף זה מפורש בשער.

למספר 160: תהלה לדוד לר' דוד אמאדו ח"ב. תר"ד. מר ריבקינד מוסיף במוגרם „(אלמליח 365)“ ובאמת שני חלקים הם: ח"א נדפס בתקצ"ה (אלמליח שם בטעות: תקצ"ו). וח"ב הנדפס בתר"ד והרושם ע"י מר ריבקינד.

למספר 228: חסן ישועות לר' שכתי בן עמנואל חסן. ריבקינד רושם תי"ב או תי"ז מתוך ספק אם הפרט הבי"ת הוא לפ"ג או לפ"ק, אולם מתוך הקולופון שריבקינד עצמו מעתיקו, ותחי השלמת המלאכה יום שלישי ו' לחדש שבט וכו' ברור שהספר נדפס בשנת תי"ב דוקא, שהרי בשנת תי"ז אין ו' לחדש שבט חל ביום השלישי בשבת, אבל חל הוא כך בשנת תי"ב.

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ירושלים

1. [לוח] שנת השעב. השב"ע השביע אל בני ישראל פקוד ופקוד אלהים אתכם קרבה שנת השבע. השנה חבאה עלינו למוכה הוא שנת חמשת אלפים ושלש מאות ע"ב ליצירה ... נדפס בדפוס האחים השותפים ת"ר שלמה שמעון וה"ר משה יצו בשאלוניקי [שע"א]. דף אחד. 40×30 ס"מ נוסדה הטכסט המוגבל במסגרת של קו דק: 35×24 ס"מ.

רשמתי את הדף הזה אעפ"י שאינו אלא דף בודד ולא ספר. משום שברשימות אלמליח וריבקינד לא נרשם שום ספר שנדפס בשאלוניקי בין שס"ו לשע"ג. את הדף הזה מצאתי בתוך אסף הדפים תבדורים של בית-הספרים בירושלים. בסוף הדף, לשני צדי שם המדפוס ומקום הדפוס, נדפס שיר שסימנו יחודא, ולפניו הערת המשורר שהוא כנראה גם מו"ל הלוח. ותנני מעתיקם כאן מלה במלה: „אפתחה כמשל פי אביעתי לכם רוחי אמרתי כבוד אכבדכם וזר טוב אוגדכם ובידו אין תשורה אך זה היום יום בשורה האלהים אנה לירי ענין הכרחי כזה אשימה נא אותו [1] לפני כל יודעי דת ודיון.“

כל זה נדפס מצד אחד, ומצד שני השיר הזה:

ימי עניה ברוב גולה תשלם	ישיפיה צבי ארץ תצעק:
עון מרדה בגלותה ושלם	הלא תמו חפאתיה ונרצה:
ובן אדם יהלך אך בצלם	ובניה ברוב עניה ושבחה:
מקום קדש נות צדק ושלם	דיבור ביתה בנה אלי וכוונ:
מעונתך וסכתך בשלם	אשיבה אל ששון ישעך ותשיב:

המלה האחרונה של השיר בשלם עם הקו על הש' בגימטריא שע"ב.

2. חלק רביעי משאלות ותשובות שחבר הרב הגדול כמה"ר שלמה
[בן אברהם] הכהן זלה"ה ... בשלונקי, בדפוס של ת"ת במצות פרנסי
ומנהיגי הזמן הי"א, על ידי הסדרים ווס טוב בכ"ר משה קאנפיליאש, בשנת
הת"ץ ליצירה. [6], 180 דף. 21X15 ס"מ.

[6] דפים הראשונים: מפתחות; דף א'—ק"פ: שו"ת: ח"א נדפס בשלונקי, שמו;
ח"ב, בויניציאה, שני"ב; ח"ג, בשלונקי, שני"ד.

3. מירת כסף מדרושים ... על סדר התורה ... אשר איזן וחוקר הרב ... כמה"ר
חיים אברהם גאטניו זלה"ה ... בשלונקי, בדפוס של ת"ת יע"א
במצות פרנסי ומנהיגי הזמן ... ע"י הסדרים אברהם נחמן וחי"ט קאנפיליאש
וה"ר משה פאלקון, בשנת אשר בחרת באברהם ושמת שמו אברהם לפ"ק
[תצ"ן]. [1], 320 דף. 31X21 ס"מ.

דף [1]: הקדמת בן המחבר; דף א'—פ"ג: דרושים על ס' בראשית; דף פ"ד—קמ"ח:
ע"א: דרושים על ס' שמות; דף קמ"ח ע"ב—ר"ג: דרושים על ס' ויקרא; דף ר"ד—ר"ס:
דרושים על ס' במדבר; דף רס"א—ש': דרושים על ס' דברים. [בתוך כל אלה גם דרושים
למועדים החלים במונני הפרשיות השונות]; דף ש"א—ש"ח ע"א: לקושים; דף ש"ח ע"ב—ש"ך:
מפתחות.

4. פני יצחק והם דרושים ... מהחכם ... כמה"ר יצחק פראנסיס ז"ל ...
אשר אסף באסר"ם ... כמה"ר יצחק די מאיו נ"ר ... שאלונקי, בדפוס
בצלאל הלוי יצ"ו, בשנת שמור רנ"ך באשר תלך אל בית האלהים לפ"ק
[תק"ג]. [1], 200 דף. 32X20 ס"מ.

דף [1]: הקדמת ר' יוסף הכהן ו' ארדוס; דף א'—ס"ג ע"א: דרושים על ס' בראשית;
דף ס"ג ע"א—פ"ח: דרושים על ס' שמות; דף פ"ח—ק"ד: דרושים על ס' ויקרא; דף
קס"ז—קל"ג: דרושים על ס' במדבר; דף קל"ד—קס"ח: דרושים על ס' דברים; דף קס"ח—
קצ"ב: לקושים [דרושים]; דף קצ"ג—ק"ק: מפתחות [ובאמצע הדף האחרון: השמחות].

5. רוח דוד ונשמת דוד הני ספרו רבי רב הראשון בקודש פירוש האדרא
רבא קדישא והשני ק"ק פירוש שיר השירים וויכוחים דקב"ה ושכינתיה ...
ע"י צעיר ... דוד בכמה"ר משה די מדינה ... תוככי ירושלים הללויה.
שאלונקי, בדפוס בצלאל הלוי אשכנזי נר"ו, כיום החדש תמוז דהאי שתא ורוד
עולה בהר הזיתים [תק"ז]. [3], 79 דף. 21X16 ס"מ.

דף [1]: שער, והסכמת רבני שאלונקי ר' יצחק הלוי ר' חיים משה אמאוריליו ור'
יוסף הכהן ו' ארדוס; דף [1] ע"ב—דף [3] ע"א: הקדמת המחבר; דף [3] ע"ב—דף א':
פומון [פומון זה חיברתיו לכבוד רשבי והחברים, והוא שונה מהפומון. בר יוחאי הידוע,
רובו כתוב ארמית, ובין בית לבית פירוש עפ"י הקבלה, והוא מתחיל בפומון: בר יוחאי
כנהורא דשמשא. ראש כתר דמלכא קדישא, הבית הראשון: בר יוחאי אור הגנוז פנימה.
כולל עשרין דאבא ואימא. רב חסדא והיא תעלוסה מאין תמצא בכתבי נעלמתי]. דף
ב'—נ': ס' רוח דוד; דף נ"א—ע"ט: ס' נשמת דוד. בסוף הקדמתו מתנצל המחבר על
השבושים שנפלו בשעת הדפוס. כי לא הספיק הזמן להגהת תראויה כי האניה חשכה
לפרוש בלכ ים לירושלים תוב"ב.

אלמליה מס' 142 רושם רק. רוח דוד ושנת הדפוס: תק"ד.

6. ס' אגן הסהר והוא פני על משלי ... כנגלה ובנסתר חברו וגם יסרו
החכם ... כמה"ר דוד חזן זלה"ה אשר כבר נודע שמו בס' חווה דוד וס'
קהלת בן דוד ... בשאלוניקי ... ותחי השלמת המלאכת [ו] הקדש בראשית השנה
תפליה לדוד הטה ה' אונך ענני לפיג [תק"ו]. [13], 271 דף. 15X22 ס"מ.

עם הפנים, והוא בלי נקודות. — שלשת הדפים הראשונים כוללים הסכמת רבני
ירושלם, הקדמת המחבר והקדמת ר' אהרן בן שלמה אמרוליו.

7. אדמת קדש ח"ב אשר יצא מן הארץ אר"ש אשר ה' דורש אותה ... ואלה
מוסיף על הראשונים ... דין הוא הדר הרב ... כמה"ר משה מזרחי תנצב"ה ...
שאלוניקי, בדפוס השותפים ... רפאל יאודה קלעי ה"י והיקר ... מרדכי נחמן
יצ"ו, בשנת אדמת קדש הוא לפיג [תקט"ז]. [11], 138 דף. 21X30 ס"מ.

ח"א נדפס בקושטאנדינא, תק"ב.

דף [1] ע"א: .הקדמת חכמי ורבני בית המדרש הנק' בית יעקב פירוריה' (ובה
נקרא המחבר: נסים חיים משה מזרחי); דף [1] ע"ב: הקדמת חמ"ל בן המחבר פנחס ווסף
מזרחי; דף א'—ר"ז ע"א: שו"ת על או"ח; דף ר"ז ע"ב—ל"ב: שו"ת על יומד; דף ל"ג—מ"ג
ע"א: שו"ת על אהע"ז; דף מ"ג ע"ב—ק"ד: שו"ת על חומ"ס; דף קפ"ו—קל"ג: תשובות מבן
המחבר; דף קל"ד—קל"ח: מפתחות.

8. הלכה למשה ח"ב והוא חוב"ר חב"ר ... סובב הולך על ... הרמב"ם ז"ל
בספר היר החזקה. על ד' הלכות הנה הגם הלכות נזקי ממון והלכות גניבה
והלכות גזילה ואבירה והל' סכירה ... חדת נתנה מגבר יאיר ... כמה"ר חיים
משה [בן שלמה] אמרוליו ... שאלוניקי, בדפוס בצלאל אשכנזי, שנת
אשיר"ה נא לידירי [תקט"ז]. 6, 147, 107 דף. 20X30 ס"מ.

ששת הדפים הראשונים כוללים מפתחות חספר; להלכות מכירה סימני-דפים מיוחדים.
ח"א נדפס שם, תק"ב.

9. פרי האדמה ח"ד וספר עטור חבכורים וספר פני האדמה אשר איזן
וחקר מוריני הרב ... מיוחס ככ"ר שמואל גר"ו איש ירושלם ... והוגה
על ידי אנא זעירא וצחק חירורה מ"ט. שאלוניקי, בדפוס השותפים ... רפאל
יאודה קלעי ה"א וחברו ... מרדכי נחמן ה"א, ותשלם כל המלאכה בחדש אלול
ש' יתקנה טובה לפיג [תקכ"ג]. [11], 116, 4, 6 דף. 21X31 ס"מ.

דף [1]: הקדמת המחבר, והתוספת: רפאל מיוחס בן שמואל; דף א'—מ"א ע"א:
חידושים על הרמב"ם; דף מ"א ע"ב—קפ"ז: דרושים על סדר הפרשות; דף א'—ד': לוח
המעוות לס' פני האדמה ח"ג; דף א'—ו': מפתחות לחלק ד' זה.
ח"א וח"ב נדפסו שם תק"ב; ח"ג שם, תקפ"ו.

10. ספר ליל שמורים || והוא סדר ליל ראשון ושני של פסח | מסודר על הסדר
ערכית והגדה עם | פסוקים ותפילות משוכחות מהר"ב | חמדת הימים ז"ל ...
נדפס פה שאלוניקי || אשר תחת כמשלת אדוננו המלך || שולמן מושמאפה יר"ה

שנת וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח [תקכ"ה או תקכ"ו].
כדפוס השותפים ה"ה כסהר"ר רפאל יאודה קלעי ה"י || וחבירו היקר חלקת מחוקק
מרדכי נחמן ה"י. כ"ו דף. 4°.

העתיק בשבילי דיר ו. ונה מפירנצי כמלואים לרשימת ההגדות שלו. (ע"י ק"ס
שנה ו' חוב' ד')

11. מ' אורחות צדיקים ... נדפס מחדש לתשוקת בני הישיבה של ק"ק
פישקאדוריש ועילא מנהון איש חסד ... שהפריש מממונו נדבה ה"ה ...
כח"ר יעקב ח' בכור בכ"ר יצחק קוב"ו הי"א. שאלוניקי, כדפוס השותפים
יאודה קלעי וחבירו ... מרדכי נחמן, בשנת ואורחות צדיקים תשמור
[תקכ"ט]. 220 דף. 10x15 ס"מ.

מדף ק"י ואילך מ' אורחות יושר והם דברי מוסר ואגדה אשר ספחתי ... (ר'
יצחק בן אברהם מולכו). לס' אורחות יושר שער מיוחד.

12. מלך שלם אשר בנה ואשר נטע ... כמזהר"ר שמואל שלם זל"ה על
סדר ד' טורים ושקלא וטריא על קצת הלכות הר"ם במז"ל ודרך אגב ...
קצת מקראי קדש משובצים וחב ... הובא לבית הדפוס ע"י הגבירים זרע ר"ב
המחבר זל"ה ... שאלוניקי, כדפוס השותפים ... רפאל יאודה קלעי ה"י וחבירו ...
מרדכי נחמן ה"י, בשנת ומלכי צדק מלך שלם הוציא ל"ו [תקכ"ט].
(11, 158, 84 דף. 20x31 ס"מ).

דף [11]: הקדמת ר' רפאל אלעזר נחמייאש והקדמת המגיה; דף א'—פ"ב ע"א: חידושים
על הסוד; דף פ"ב ע"ב—קמ"ב: חידושים על הרמב"ם; דף קמ"ג—קנ"ב ע"א: ליקוטין;
דף קנ"ב ע"ב—קנ"ד ע"א: זכרונות [ליקוטין]; דף קנ"ד ע"ב—קנ"ח: מפתחות; דף א'—ע"ג:
חידושים על סדר השי"ס; דף ע"ד—ע"ה: חידושים על הירושלמי; דף ע"ז—פ"א: השמטות;
דף פ"א—פ"ד: מפתחות.---ע"י אלמאליח מס' 207.

13. תוצאות חיים והוא קיצור של הספר ... ראשית חכמה ... חברו הרב ...
אל"הו [בן משה] די ויראש זל"ה ... ברם זכור אותו האיש לטוב
הוא הנכיר ... כסהר"ר דוד פירנאנדיש דיאש נר"ו ... שנתן לכסף מוצא
להביאו לבית הדפוס זאת עוד הפעם ... שאלוניקי, כדפוס השותפי' ... רפאל
יאודה קלעי נר"ו וחבירו ... מרדכי נחמן ה"י, בשנת כי את"ה עמד"י לפ"ק
[תק"ל]. (11, 52 דף. 10x16 ס"מ).

דף [11]: שער והקדמת [יען היותי עסוק בקדשים לזכות את הרבים אמרתי ... לחבר
את הדברים זה מ' הקדוש ... ולהיות כי זה הס' אינו כנמצא אלא אחד מעור ...]; דף
א'—ג"ב: גוף הספר. ספר זה נדפס יחד עם הס' "אורחות צדיקים" לר' חיים שלמה
פירנאנדיש דיאש, על המסך הגליונות (עיון בהקדמתי לרשימה זו).
נדפס בפעם הראשונה בדיהרן פורט תנ"ג.

14. מכתם לדוד והן שאלות ותשובות על סדר ארבעה טורים חצובות אשר
חנן הקב"ה את ... דוד [בן יעקב] פאדרו ס"ט ... שאלוניקי, כדפוס

Country	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Japan	7	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26
Germany	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
France	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Italy	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Spain	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Sweden	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
United Kingdom	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
United States	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
Canada	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
South Korea	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
China	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
India	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Brazil	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Argentina	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
South Africa	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
Indonesia	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
Nigeria	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Kenya	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
Uganda	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Zambia	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Malawi	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
Mozambique	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
Botswana	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41
Swaziland	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
Lesotho	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
Sierra Leone	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44
Liberia	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Ivory Coast	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Ghana	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47
Senegal	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
Mali	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
Niger	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
Chad	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
Cameroon	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
Cote d'Ivoire	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53
Benin	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54
Togo	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
Gambia	46	47	48	49	50						

Country	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Japan	7	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26
Germany	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
France	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Italy	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Spain	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Sweden	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
United Kingdom	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
United States	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
Canada	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
South Korea	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
China	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
India	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Indonesia	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Philippines	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
Thailand	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
Malaysia	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
Singapore	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
South Africa	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
Argentina	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Brazil	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Mexico	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
Colombia	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
Venezuela	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41
Peru	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
Ecuador	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
Bolivia	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44
Paraguay	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Uruguay	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Chile	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47
Costa Rica	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
Panama	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
Dominican Republic	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
Honduras	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
Guatemala	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
El Salvador	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53
Nicaragua	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54
Haiti	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
Jamaica	46	47	48	49	50</						

Country	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Japan	7	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26
Germany	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
France	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Italy	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Spain	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Sweden	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
United Kingdom	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
United States	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
Canada	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
South Korea	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
China	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
India	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Indonesia	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Brazil	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
Mexico	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
Argentina	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
Colombia	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Venezuela	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
South Africa	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Nigeria	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Kenya	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
India	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
China	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41
Japan	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
Germany	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
France	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44
Italy	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Spain	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Sweden	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47
United Kingdom	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
United States	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
Canada	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
South Korea	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
China	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
India	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53
Indonesia	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54
Brazil	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
Mexico	46	47	48	49	50	51	52				

Country	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Japan	7	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26
Germany	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
France	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Italy	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Spain	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Sweden	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
United Kingdom	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
United States	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
Canada	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
Belgium	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
Netherlands	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Australia	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
South Korea	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
India	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
China	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
Indonesia	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
Brazil	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Argentina	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
South Africa	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Uganda	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Kenya	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
Malawi	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
Zambia	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41
Botswana	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
Swaziland	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
Lesotho	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44
Sierra Leone	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Liberia	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Ivory Coast	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47
Ghana	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
Nigeria	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
Senegal	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
Gambia	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
Guinea	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
Sierra Leone	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53
Liberia	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54
Ivory Coast	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
Ghana	46	47	48	49	50						

Country	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Japan	7	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26
Germany	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
France	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Italy	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Spain	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Sweden	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
United Kingdom	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
United States	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
Canada	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
Belgium	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
Netherlands	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Australia	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
South Korea	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
India	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
China	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
Brazil	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
Argentina	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
South Africa	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
Indonesia	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Philippines	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Thailand	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
Malaysia	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
Singapore	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41
Hong Kong	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
Taiwan	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
South Korea	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44
Japan	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Germany	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
France	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47
Italy	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
Spain	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
Sweden	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
United Kingdom	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
United States	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
Canada	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53
Belgium	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54
Netherlands	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
Australia	46	47	48	49	50	51					

18. מִטָּה יוֹסֵף זֶה הַסֵּפֶר אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי אֲנִי עָנִי ... לֹא לָשֵׁם וְלֹא לְהַתְגַּדֵּל כּוֹ
אֶלָּא מֵאֲשֶׁר הִקְרָא וְה' לִפְנֵי לְתַקּוֹן נַפְשִׁי רוּחִי וּנְשַׁמְתִּי ... כִּד הַצִּיּוֹר
... יוֹסֵף נִרְאָה בֶּן לֹא־אֵל יִצְחָק יִקְוֹאֵל וְלֹא שְׂאֵלֻנִּיקִי, כִּשְׁנַת וְלִיּוֹסֵף אָמַר
מִכְרָכָה ה' אֲרֻשִׁי לִפְיָק [תִּקְמִיָּה], כִּדְפּוֹם הַשּׁוֹתְפִים ... מִרְדְּכִי נַחֲמָן ה'י
וַחֲבֵרוֹ חַיִּים לִיאֹן קִלְעִי ח'י. 11, 72 דף. 20X29 ס"מ.

דף [1]: שַׁעַר וְהַקְדָּמָה; דף א'—כ"ו: דְּרוּשִׁים עַל סֵדֶר הַפְּרָשׁוֹת וְחֲמֵשׁ מִגְלֹת; דף
כ"ו ע"ב—מ"ו: דְּרוּשִׁים; דף מ"ח—ס"ט: דְּרוּשִׁים עַל אַרְבַּע חֻלְקֵי שׁוּעִי; דף ע'—ע"ב: מִפְתָּחוֹת.
19. בְּעֵי חַיִּי מִשׁוּת חַיִּים ח'א נִקְרָא עַץ הַדֶּר חֲבֵרוֹ ... כְּמוֹהֲרֵר חַיִּים
וְכֵן יִשְׂרָאֵל בְּנִבְנִשְׁת וְלֹהִיָּה ... [חֻלְקֵי רֵאשׁוֹן. שְׂאֵלֻנִּיקִי, כִּדְפּוֹם הַשּׁוֹתְפִים
מִרְדְּכִי נַחֲמָן ... וְדוֹד יִשְׂרָאֵלִיָּה, כִּשְׁנַת זָלָּ הַכְּתוּב יַחֲיִים [תִּקְנִיָּא].
121, 178 דף. 20X28 ס"מ.

דף [2-1]: שַׁעַר, הַקְדָּמָה הַמַּחֲבֵר וְהַקְדָּמָה ר' חַיִּים בְּרוּךְ סַאֲפּוֹרֶפֶה; דף א'—ק"ע:
גוֹף הַסֵּפֶר; דף קע"א—קע"ח: מִפְתָּחוֹת.
[חֻלְקֵי שְׁנִי, שֵׁם, תִּקְנִיָּא. 21, 171—313 דף. 20X28 ס"מ.

[דף 2-1]: כְּדִיּוֹק כְּמוֹ כַּחֲלָק א' מִלֵּה בְּמִלֵּה; דף קע"א—ש"ה: גוֹף הַסֵּפֶר [וּמַסְסֵר
הַרְפִּים הוּא הַמִּשְׁךְ לְמַסְסֵר הַרְפִּים שֶׁל גוֹף הַסֵּפֶר בַּחֲלָק שֶׁלִּפְנֵי זֶה]; דף ש"ו—ש"יג: מִפְתָּחוֹת.
"בְּעֵי חַיִּי" עַל חוּמֵי ח"ב נִדְפַס שֵׁם לִפְנֵי כֵן, כִּשְׁנַת תִּקְמִיָּה, וְכֵן נִדְפַס שֵׁם תִּקְמִיָּה
"בְּעֵי חַיִּי" עַל יוֹד.

20. שׁוּר שִׁיטָּה מְקוֹבֶצֶת ... לְמַסַּכְת כְּבֹא בַּתְרָא ... פְּעוּלַת ... ר' בִּצְלָאֵל וְכֵן
אֲבֵרָהִם] אֲשֶׁכְּנִי וְלֹהִיָּה ... הַגְּבִיר ... יִשְׂרָאֵל יַעֲקֹב הָלֹו ... נִדְבָה רוּחוֹ לַתֵּת לְכַסֵּף
מוֹצָא ... לְמַעַן דְּפּוֹס גּוֹמְרָה שֶׁל חוֹרָה ... נָאֵם צִיּוֹר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מִרְכָּנִי קְדִישִׁי אֲשֶׁר
בְּעֵיָק חֲבֵרוֹן ת'וֹ הַצִּיּוֹר יוֹסֵף אֵלִיָּה הָלֹו סִימָה. שְׂאֵלֻנִּיקִי, בִּשְׁ וְיִשְׁכֵּן וְשִׁיָּאֵל
כְּטַח זָרָד עֵין יַעֲקֹב לִפְיָק, [תִּקְנִיָּא]. כִּדְפּוֹם הַשּׁוֹתְפִים ... מִרְדְּכִי נַחֲמָן ה'יָא
וּמִשְׁנָחוֹ ... דוֹד יִשְׂרָאֵלִיָּה ה'יָא. 35 דף. 19X28 ס"מ.

כִּשְׁנֵי הַאֲכַסְמַפְלָרִים שֶׁלִּפְנֵי נִכְרִךְ סֵפֶר זֶה בְּסוֹף ס' יוֹד רַמְהִי ל'י מֵאִיר הָלֹו אֲבֻלְעַפִּיָּה
נִדְפַס שֵׁם, תִּקְנִי—תִּקְנִיָּא ע"י אוֹתוֹ הַמּוֹדֵל, וְכִנְרָאָה נִדְפַס יַחַד אִתּוֹ.

21. שְׂאֵלוֹת וְהַשּׁוֹבוֹת הַשְּׁיִיכוֹת כְּטוֹר אוֹרָה חַיִּים וּבִיּוֹרָה דְּעָה מֵהַחֲכָם ...
כְּמִהְרֵר שְׂמוֹאֵל וְכֵן מִשְׁהוֹדֵי מִדִּינָה וְצ"ל ... שְׂאֵלֻנִּיקִי, נִדְפַס שְׁלִישִׁי בְּאוֹתוֹת
הַמִּנּוּחַ בִּצְלָאֵל הָלֹו אֲשֶׁכְּנִי נִיעַ, נִדְפַס בְּבֵית חַי' גְּבִיר ... שְׂכַתִּי נַחֲמָה נִרְאָה ...
כִּדְפּוֹם בְּנוֹ ... חַיִּים אֲבֵרָהִם ... וַחֲבֵרוֹ ... סַעֲרִי כִכָּר יֹאדָה הָלֹו אֲשֶׁכְּנִי, וְהַשְׁלֵם
הַמִּלְאֵכ' בְּרִיחַ נִסָּן מִשְׁנַת כִּי מִמֶּנּוּ תִצְאֻת חַיִּים לִפְיָק [תִּקְנִיָּא]. 21, 149 דף. 20X28 ס"מ.

דף [1]: שַׁעַר וְהַקְדָּמָה בֶּן הַמַּחֲבֵר ר' מִשְׁה; דף [2]: הַסַּכְמָה רַבְנֵי שְׂלֻנִּיקִי; דף
א'—י"ד: שׁוּת עַל אוֹרִי; דף מ"ו—ק"ט: ע"א: שׁוּת עַל יוֹד; דף ק"ט: ע"ב—קמ"ט: ע"א:
מִפְתָּחוֹת; דף קמ"ט ע"ב: הַשְּׁמֻשׁוֹת. — עֵינִן גַּם מִס' 22-23 בְּרִשְׁמֹת זוֹ.

22. שאֲלוֹת ותשובות השייכות בטור אבן העזר מהחכם ... כמהר"ר שמואל
[בן משה] די מדינה זצ"ל ... שאֲלוֹנִיקי, נדפס שלישי באותיות המנוח
בצלאֵל הָלוֹי אשכנזי נ"ע, נדפס בבית הח' גביר ... שכתו נחמה נר"ו ... בדפוס בנו ...
חיום אברהם ... וחברו ... סערי בכ"ר יאודה הָלוֹי אשכנזי, ותשלם המלאכה ביום ג'
לחודש רחמים משנת **כי ממנו תצאִית חיים** לפ"ק [תקנ"ז]. 11, 164
דף. 29×20 ס"מ.

דף [1]: הקדמת בן המחבר ר' משה; דף א'—קנ"ו ע"א: שו"ת; דף קנ"ו ע"ב—קס"ד:
מפתחות. — עיין גם מס' 21, 23.

23. שאֲלוֹת ותשובות השייכות בטור חשן המשפט מהחכם ... כמהר"ר
שמואל [בן משה] דן מדינה זצ"ל ... שאֲלוֹנִיקי, נדפס שלישי באותיות המנוח
בצלאֵל הָלוֹי אשכנזי נ"ע, נדפס בבית הח' גביר ... שכתו נחמה נר"ו ... בדפוס
בנו ... חיום אברהם ... וחברו ... סערי בכ"ר יאודה הָלוֹי אשכנזי נר"ו, ותשלם
המלאכה ביום י"ג באדר משנת נ"ח. [תקנ"ח]. 11, 22, 236 דף. 30×20 ס"מ.
דף [1]: שער והקדמת בן המחבר ר' משה; דף א'—כ"ב: מפתחות [ובסופם הקולופון,
ומזה נראה כי נדפסו באחרונה, ובכונה סדרים ראשונה כי כך נרמז בפירוש בהערת שבסוף
דף [1] "ואלו הם מפתחות וכו'"]; דף א'—רל"ו: שו"ת. — עיין גם מס' 21-22.

24. שו"ת ... מהר"ר ישראל [בן חיים] מברונא זיע"א. חמדה גנוזה
חתום באצרות ... וימן ה' שתי פרידות ... ראשון הוא הגביר ... כמהר"ר
משה בצלאֵל נר"ו כי בלב שלם התנדבו להדפוסיו ... שנים קרובים את ... היה ...
כמהר"ר שמואל וכסה"ר כינכנישטי נאמיניו יצ"ו אשר אורו חייל לרגל המלאכה
להכין אותה ולסערה ... אמר ואמר העבר ... וחיאל יעקב אליקים ס"ט.
סאלוניקי, נדפס בבית ... כמהר"ר שכתו נחמה נר"ו ... בשנת **החכמה והדעת**
לפ"ג [תקנ"ח]. [2], 128 דף. 19×15 ס"מ.

דף [1]: שער והסכמת רבני סאלוניקי; דף [2]: הקדמת ר' יחיאל יעקב בן ישראל
חיים יוסף אליקים מירושלם המו"ל; דף א'—קב"א ע"א: גוף הספר [עם הערות מאת המו"ל];
דף קב"א ע"ב—קכ"ח: מפתחות [ובסוף הדף האחרון: השממות].
אלמאלית מס' 256 רושם ס', "אפי זושרי" מאת ר' ישראל מברונא שנדפס בשאלוניקי,
תקנ"ח, ובאמת לא יחבר ר"ו מברונא שום ספר בשם זה, והס' "אפי זושרי" שנדפס שם תקנ"ח
הוא לר' אברהם בן ישראל פינסו, ובאותה שנה נדפסו שם שו"ת ר"ו מברונא הרשום כאן,
וכנראה נחלק לו לאלמאלית בס' "אפי זושרי".

25. קונטרסים השמות מלוקט מדברי חז"ל על סדר א"ב: ונקרא שמו רוח
נאמן ר"ת נאם אברהם מיראנדה נר"ו אשר יסד ואסף וחבר אביו ...
כמהר"ר חיים אברהם ב"ר ... שמואל מיראנדה זלה"ה ... שאֲלוֹנִיקי, אתן
שנת ככל **ביתו נאמן** הוא לפ"ק [תקס"ג]. 58 דף. 20×15 ס"מ.

קבלת: מסודר בערכים עפ"י סדר א"ב. — אלמלית מס' 276 רושם בשעות תקס"ב.

26. בית המלך ... הטור הראשון זה ספר בית המלך להרב ... כמה"ר יוסף וכן אהרן ו' חסון ז"ל וילך סוכב אל ... הרמב"ם זל"ה והחוננים עליו ... ועוד ידוע נטויה כסילתא דאחי מדרשא חלק בית המדרש ... ועד אחרון ו) ספר סוכת דוד להחכם ... כמה"ר חיים שלמה פ"ר נאנדים ד"א ש זל"ה אף הוא היה מתכוין כלפי ... הר"מ במזל ... יד על ק"ץ ודו ... דרוש דרש... אתיא תוך תוך בין מלכא למלכא קונטרס דורשים לשכ"ח ... למחר"ש ושמאלו ו' חסון זל"ה ... ועוד לו שני דרושים בסוף הספר סמוך להתיבה ... שאלוניקי, ברפוס השותפים ... מרדכי נחמן וחבירו ... דוד ישראל'ג'ה, שנת לעיני ישראל אהב את יוסף לפ"ק [תקס"ד]. 21, 84, 37 דף. 20X29 ס"מ.

דף [1]: שער והסכמת רבני שאלוניקי; דף [2]: הקדמת המשדל להוציא לאור ר' יעקב חי ו' חסון; דף א'—מ"ב ע"א; בית המלך, חידושים על הרמב"ם; דף מ"ב ע"ב—נ"א; שו"ת; דף נ"ב—נ"ד: חידושי ש"ס; דף נ"ה—מ"ט ע"א: בית המדרש, דרושים על ס' הפרשיות; דף ס"ט ע"א—ס"א ע"א: דרושים לשבח, דרושים והספרים; דף ס"א ע"ב—ס"ד: מפתחות. דף א'—י"ח: סכת דוד, חידושים על הרמב"ם; דף י"ט—ל"ה: סכת דוד, דרושים; דף ל"ו—ל"ז: מפתחות הס' סוכת דוד. — אלמליח מס' 291 ומס' 287 בסעויות רבות.

27. דרך עץ החיים סוכב הולך על קצת סימני רבי בעל הטורים ... חיים יצחק אלנאזי ... שאלוניקי, תחת ממשלת אדוננו המלך שלמן סלום יר"ה [תקס"ד]. 11, 147 דף. 27X19 ס"מ.

בהקדמה חותם הסוכב: "פה אומיר בחדש מנחם דהאי שתא ה'ה' אנכ"י ש"ת ל"ט את אליהו הנביא לפ"ג. דף א'—פ"ו: חידושים על הטור; פ"ז—ק"י: חידושים על הרמב"ם; צ"א—ק"ח: שו"ת; ק"ט—ק"יב: קונטרס עם אלפא ביתא [על כללי השי"ס]; ק"יב ע"ב—ק"יב: דרושים; ק"יג—ק"יז: מפתחות.

28. יד המלך ... זאת תורת ... כמה"ר אליה פאלומבו זל"ה ... הוא הסוכב יד דרך שער ... הרמב"ם ... דברי [המו"ל] ... יעקב חי ו' חסון ס"ט. שאלוניקי, ברפוס ... מרדכי נחמן, בפרק בא סימן על ו' איש משור' המלך לפ"ק [תקס"ד]. 11, 121, 36 דף. 20X29 ס"מ. אלמליח מס' 282 בסעויות.

דף [1]: הקדמת רבני קושטא ר' משה פרישקו ס"ט ור' מיכאל אשכנזי ס"ט; דף [2]: הקדמת המגיהים תלמידיו הסוכב ר' אליה עניו ס"ט, ר' אליעזר דו פולידו ור' אברהם הכהן; דף א'—צ"ו: חידושים על הרמב"ם; דף צ"ז—ק"יב: חידושים על סור או"ח; דף ק"יב—קנ"א: דרך השער [מפתחות]; דף א'—ל"ד: דרושים על סדר הפרשיות; דף ל"ה—ל"ז: פתח המלך [מפתחות].

29. יד נאמין שיטה על קצת מסכתות וקצת שו"ת מהרב ... כמה"ר חיים אברהם בן ... כח"ר שמואל סיראנדה ... הוכא לבית הרפוס ע"י בן

ל"א"א כה"ר שלמה מיראנדה ה"ר. שאלוניקי, בכל ביתי נאמן הוא לפ"ק
[תקס"ד]. 66 דף. 21×29 ס"מ.

סדר הדפים: א'—ס"ג; ג'—נ"ח; ג"פ; ס"ד.

אלמליח מס' 284 בפעויות.

30. מבוא שערים האמור מפי ... רבינו הקדוש האר"י ... ומשנהו ... הוא
תלמידו ... רבינו חיים [בן יוסף] ויטאל זלה"ה ... ושאלוניקי, שנת
התקס"ו. 176 דף. 14×20 ס"מ.

31. פי שנים אשר כוננו מעשה ידי שני המאורות ... הרב ... כמח"ר חיים
מרדכי סורנאגה זלה"ה ושני ... הרב ... כמח"ר בנימין נבון זלה"ה
בן ... יונה נבון ... שאלוניקי, ולכל בני ישראל היה אור כמושבותם לפ"ק
[תקס"ו]. 187 דף. 20×29 ס"מ.

הדף האחרון מסומן בפעויות: קס"ה; בראשו הקדמה מאת משה מרדכי בן יוסף מיוחס;
הדפים א'—ק"א ע"א כוללים חידושים על סוד או"ח; הדפים ק"א ע"ב — קס"א: דרושים;
קס"ב — עד הסוף: מפתחות. — אלמליח מס' 297 בפעויות.

32. מורה באצבע להרב חיד"א. שאלוניקי, תקס"ז. 31 דף. 10×15 ס"מ.
באכסמפלר שלפני חסר השער; את שנת הדפוס כתבתי עס"י שער. צפורן שמיר;
שנדפס יחד אתו. (עי' המספר שלאחר זה).

33. צפורן שמיר עט לשמור משמרת עט הזמיר. לנער ישראל ב"ן עובד
אלהים לא יחליפנו ולא ימיר. כי נתן לכם את המורה באצבע עוד זה
מדבר מעט צרי הצרי והצפרן מחובר לאצבע ... לקוטאי ניהו מיסוד רז"ל
ראשונים ואחרונים ... בתוספת נפך ... חיד"א מ"ט. [שאלוניקי], בדפוס מרדכי
נחמן, בשנת אשירה נא לידידיו לפ"ק [תקס"ז]. 36 דף. 10×15 ס"מ.

דף [11]: שער ומעבר לו ציור של קשום; דף א'—ל"ו: גוף הספר; ונדפס אתו בשער
מיוחד ובהמשך מספר הדפים ספרו "קשר גודל" (עיון המספר שלאחר זה).

34. קשר גודל גימטריא להצער חיים יוסף דוד מקשר ועולה חנוך לנער
דעת קצת דונים נצרכים דשכחי בעידן צלותא בי כנישתא ... חיד"א
ס"ט ... שאלוניקי, שנת נפלאות סתורתך [תקס"ז]. 38—64 דף. 10×15 ס"מ.
נדפס יחד עם ספרו "צפורן שמיר" ומספרי הדפים הם המשך למספרי הדפים שבספר
הנ"ל (עיון המספר שלפני זה).

כל שלשת הספרים הללו נדפסו לפני כן בליוורגה תקנ"ד.

35. שרשי הים זה ספר ... יסדתיו ... על סדר ספר הי"ד מהנשר הגדול
הרמב"ם ז"ל ... להגיד כי שורשי הדינים הללו הם מים התלמוד ... הצעיר
יצחק מאיוו ... שאלוניקי, ותשלם המלאכה בחדש כסליו שנת רודף צדקה
וחסד ימצא חיים לפ"ק [תקס"ז]. 178, 8 דף. 20×29 ס"מ.

דף [1]: הקדמת המחבר [חתומה: רפאל יצחק מאיו]; דף א'—קע"ח: גוף הספר;
דף א'—ח': שורש שניה [מפתחות].

ח"ב ראה להלן מס' 36; ח"ג ראה להלן מס' 40.

36. שורשי ה"ם חלק שני ... אשר טפחתי ורכיתי על הלכות ... הרמב"ם ז"ל
בספר הי"ד חלק ב' וח"ג ... הצעיר רפאל יצחק מאיו ס"ט בן ...
אהרן מאיו ז"ל ... שאלוניקי, בדפוס מקדו הלוי ... אישכנזי ... ש' תושע י'א'ד'ה'
ו'י'ש'ר'א'ל' דפ"ג [תקס"ח]. [1], 212 דף. 21×30 ס"מ.

דף [1]: שער והקדמת המחבר; דף א'—קצ"ט: גוף הספר; דף ר'—רי"ב: השמטות;
דף ר"ג—רי"ב: מפתחות.

ח"א ראה לעיל מס' 35; ח"ג נדפס שם, תקע"ה. (ראה להלן מס' 40).

37. לב שלמה זה ספר ... משו"ת שואל ומשיב כחלכה ... כמוהר"ר שלמה
הלוי ז"ל בן ... כמוהר"ר בנימין הלוי ז"ל ... שאלוניקי, בשנת ויהי
בישרון ס"ד דפ"ק [תקס"ח]. [1], 162 דף. 20×29 ס"מ.

שלשת הדפים האחרונים שהיו צריכים להיות מסומנים ק"ס, קפ"א, קס"ב, מסומנים
במעות: קיע, קע"א, ס"ב.

דף [1]: הקדמת המניה אברהם יאודה ס"ט; דף א'—כ"ח ע"א: שו"ת על אורח;
דף כ"ח ע"ב—ס"ה: שו"ת על אהע"ז; דף ס"ז—ק"י: שו"ת על חו"ט; דף ק"י—ק"ח:
ליקוטי אהע"ז; דף ק"ט—קכ"ה ע"א: ליקוטי חו"ט; דף קכ"ה ע"ב—קל"ד: זכרון דינים
ומשפטים ... סדרתי אותם עפי' הא"ב [המז"ל]; דף קל"ה—קל"ז ע"א: ליקוטים מהרב
כמוהר"ב [ר' בנימין] הלוי וצוק"ל; דף קל"ז ע"ב—קנ"ז: ליקוטים נפרדים [מהמחבר ואביו,
ומאת רבי אלבע"ז]; דף קנ"ח—סוף: מפתחות. — השנה אלמ"ח מס' 270.

38. ספר כתובים ואלו הן תהלים משלי איוב דניאל עזרא נחמיה דברי
היסוס עם לעז ופירוש רש"י ז"ל ... הובא לבית הדפוס ע"י ... תושבי
קושט' ... משה ניגרין וכת"ר יאושע ויטאם וכת"ר חיים עפ"א ... נדפס פעם
שנית פה שאלוניקי, אתן שנת ביום שידבר דפ"ג [תקס"ט]. [ותהלים].
[2], 104 דף. 16×22 ס"מ.

2 הדפים הראשונים כוללים: יהי רצון. — נדפס מכסס באותיות מרויח ותרגום לרינו
באותיות רש"י זה סוף זה בכל עמוד, ומפתחיהם נדפס פירוש רש"י.
שאר הספרים חוץ מתהלים לא ראינו.

39. חסד לאברהם ח"ב חפזת יד כתשובה שואל כענין ומשיב' ... פעולת ...
הרב ... כמוהר"ר ... אברהם [בן שמואל] אלקע"י ... (הובא לבית הדפוס
ע"י יאודה חיים קלעי בן אחיו ... שאלוניקי, בדפוס יוסף מולכו, בשנת חסד
לאברהם אשר נשבעת כו' דפ"ג [תקע"ד]. [1], 193 דף. 20×29 ס"מ.

ח"א נדפס שם, תקע"ג; אלמ"ח מס' 318 רושם בפעולת ספר זה: תקע"ג, וקרא כנראה
לפ"ק במקום דפ"ג. דף [1]: שער והקדמת המז"ל; דף א'—ס"ד: שו"ת על אהע"ז; דף ס"ה—
קס"ו: שו"ת על חו"ט; דף קס"ז—קס"ח ע"א: לוח הפעולות; דף קס"ח ע"ב—קצ"ג: מפתחות

40. שרשי הים ח"ג ועל הרמכים, מאתו כמוהר"ר רפאל יצחק די מאיוו
זלח"ה ... שאלונקי, בדפוס יוסף מולכו, ותשלם המלאכה בשנת זה
השער לה' צדיקים יבואו בו לפ"ק [תקע"ה]. 11, 197 דף. 21X28 ס"מ.

דף [1]: שער והקדמת המשחרל מרדכי נחום; דף א'—ק"צ ע"א: גוף הספר; דף
ק"צ ע"ב—קצ"ו: מפתחות.

ח"א נדפס שם, תקס"ו (ראה לעיל מס' 35); ח"ב נדפס שם, תקס"ח (ראה לעיל מס' 36).

41. שעת רצון שחיבר ... הרב ... כמוהר"ר שלמה וכן יהודה הכהן ...
לפרושי קאתי ... מנלה עמיקתא ומסתרתא. סובב הולך על ... ס' זה"ק
וספר החיזונים ... הכ"ד ... הצעיר ואודה חיים אלקעו ס"ט. שאלונקי, בדפוס
בצלאל הלוי אשכנזי, שנת עת י"ע"ר רצון להפתח לפ"ק [תק"פ]. 240 דף.
19X27 ס"מ.

דף א'—קצ"ו: פירוש על הזהר; דף קצ"ז—ר"מ: פירוש החיזונים.

42. פרי העץ והוא קצת חידושים על גפ"ת ממס' עבודה זרה שעלתה
מצודתי ... דרך לימודי בישיבת סגן שאול יע"א ... נאם ... יצחק
אלבער ס"ט ... שאלונקי, בדפוס כה"ר בצלאל הלוי אשכנזי, בא סימן שנות
עולם ונשא ענ"ף ועש"ה פרי לפ"ק [תקפ"א]. 31, 70—135 דף. 20X28 ס"מ.

דף [3—1]: הסכמות ר' רפאל יוסף חזן, ר' רפאל אשכנזי, ר' דוד אמארו, ור' נסים
משה אלבער, אבי המחבר, והתנצלות המחבר; דף ע"י—קצ"ו: חידושי ע"ז; דף קצ"ז—ק"פ:
דיני אסכתא; דף קל"א—קל"ב: השממות; דף קל"ג—קל"ה: מפתחות.

43. קהל' ואודה ... סובב הולך ע"ד הגאון מרנא ... בש"ע י"ד ... שקול ומרי
אליבא להלכתא ... ואגב ... שיטה על מסכת ביצה ... קצת חידושי מסכתות
לקוטי בתר לקוטי ... מעשה ידו ... כמוהר"ר ואודה אשכנזי וצוק"ל ... בן ...
כמוהר"ר יוסף אשכנזי ז"ל ... שאלונקי, בדפוס בצלאל הלוי, שנת ויחי ויתן
לו מזהב שיבה לפ"ג [תקפ"ה]. (2), 86, 64, 22 דף. 20X29 ס"מ.

(2) דף: שער והקדמות; 86 דף: חידושים על שו"ע יו"ד; 64 דף: חידושים על מסכת
ביצה ומסכתות אחרות והשממות לספר זה ולספרו "מחנה ואודה"; 22 דף: מפתחות הספר.

44. נחמד למראה חזו מפעלות כי ל'ו פעלתי ... ועל הירושלמי סדר זרעים ...
פי המדבר ... נסים אברהם אשכנזי ס"ט ... שאלונקי, בדפוס יתמי
בצלאל הלוי אשכנזי, בא סימן ראשון לציון חנה הנם ולירושלים מבשר
אתן [תקצ"ב]. (2), 211 דף. 20X29 ס"מ.

דפים ר"י—ר"א: מראה מקום. ח"ב על מועד נדפס שם, תר"ו. שאר החלקים
נדפסו אח"כ באומרי—אלמאליח מס' 338 רושם חלק זה בסעות: תקפ"ב.

45. פאת ים ... שיטה על מסכת ביצה ... אשר פעל ועשה ... כמוהר"ר רפאל
יצחק מאיוו זכר צדיק לברכה ... ועד סיופי הנהו לקוטי על סדר אלפא

ביתא ... להאי נכרשתא דדחבא ... שם טוב הלוי נר'ו ... בן ... חיים בכור
הלוי נר'ו ... שאלוניקי, בדפוס יתמי בצלאל הלוי אשכנזי, (תקצ"ב). (11, 151)
דף. 29X20 ס"מ.

דף [1]: שער והקדמת המשתדל מרדכי נחום ס"ט נכד המחבר; דף א'—ג"ב: חידושי
מסכת ביצה; דף נ"ג—קמ"א ע"א: ליקוטי חידושים על סדר א"ב לר' שם טוב הלוי; דף
קמ"א ע"א—קנ"א: מפתחות. — התאריך לקוח מההקדמה.

46. הר המר הוא הסוכב על סדר ... הרמב"ם ז"ל ... ותשם: בסוף מילי
דדרשא על סילוקן של צדיקים ונישואי אשה אלה הדברים אשר דבר
משה ... כמחר"ר רחמים נסים משה וכן יצחקו רבי זצ"ל אחד האב ואחר
הבן ... כחיר חיים רבי ... תנצב"ה ... ומחויקנא מיכותא להאור ... הוא ...
כמחר"ר אברהם פאלאני נר'ו ... אשר טרח ... להוציא לאור כל תעלומה ...
שאלוניקי, בדפוס יתמי בצלאל הלוי אשכנזי, בא סימן שנות עולם שערי
ברכה הרוחה והצלחה לפ"ק [תקצ"ה]. (11, 59, 38, 5 דף. 30X21 ס"מ.

דף [1] ע"א: הסכמת ר' שלמה בכר שמואל חכים; דף [1] ע"ב: הקדמת ר' חיים
פאלאני; דף א'—ג"ס: חידושים על הרמב"ם; דף א'—ל"ח: דרושים והספדים; דף א'—ה':
מפתחות.

47. מחשקים כסף אשר טיפחתי ורבותי ... על ס' הפרשיות ... הצעיר
ביגבנישטי בכמהר"ר משה נאטיניו ס"מ. שאלוניקי, בדפוס
יתמי הסנות הר' בצלאל הלוי אשכנזי נ"ע, שנת לעיני וחשוקיהם כסף
לפ"ק ותר"י, וכנראה שיש כאן טעות, והנכון הוא כתאריך ההקדמה שהוא:
תקצ"ו. (11, 102 דף. 30X22 ס"מ.

דף [1]: שער, התנצלות המחבר ודברי הסגהים; דף א'—צ"ט: דרושים על סדר
הפרשיות [וכתובם דרושים מן המחבר יהודה]; דף ק'—ק"ב: מפתחות.

48. אבני שהם זאת פעולת צדיק אבי ... הכי קרא שמו אבני שהם כו
תרמ"ז אברהם בן יעקב של המחבר ... ממשפחת בית הפרץ ... הכ"ד
בן קטן הפאל חיים בנימן פרץ. שאלוניקי, בדפוס סערי הלוי אשכנזי, אתן
שנת את אבני השם ואת אבני המלואים לפ"ק [תקצ"ח]. (12, 128
דף. 30X20 ס"מ.

דף [1]: הקדמת ר' אליעזר די פולירו; דף [2]: הקדמת בן המחבר המו"ל [תאריך
שתי ההקדמות הוא תר"ז]; דף א': חידושים על המשניות; דף ב'—מ"ו ע"א: חידושי
הלכות על ש"ס; דף מ"ו—ג"ס ע"א: חידושים על הרמב"ם; דף ג"ט ע"ב—צ"ח: חידושים
על הפור ש"ע; דף צ"ט—ק"ו: דרושים; דף ק"ו—ק"ח ע"א: לוח השעות; דף ק"ח ע"ב—
קכ"ח: לוחות אבנים [מפתחות]. הדפסת הספר נגמרה כנראה אך בשנת תר"ז ויצא לאור אך
בשנת תר"ט, כי נדפס ומכורד אתו ס' צעיר רדס שבשערו נאמר תר"ט (ע"י להלן מס' 53).
אלמלאות מס' 386 במעוות.

49. חקקי לב ח"א אשר הכינותי אני בעניי לכת לכל שואל תשובה ... ע"ם א"ח ווי"ד ואה"ע ... החביף ס"ט וחיים בן יעקב פאלאג'יו. שאלוניקי, ברפוס סעדי הלוי אשכנזי, שני' עז' בא ס' ויאמר מנוח עתה יבא דברך לפ"ק [ת"ר]. 2, 132 דף. 20x30 ס"מ.

על השער נדפס מספר (3) [לספרי המחבר]. דף א'—ב': מפני הדיבורי [הקדמה]; דף א'—כ"ח: שו"ת על או"ח; דף כ"ח ע"ב—ק"א ע"א—שו"ת על וי"ד; דף ק"א ע"א—ק"ט ע"א: שו"ת על אהע"ז; דף ק"ט ע"א—ק"ך ע"א: "לב תמים" [השמשות]; דף ק"ך ע"א—ק"ב: "דבריו שלב" [מפתחות]. ח"ב נדפס שם, תר"ט. אלמליח מס' 375 רושם במעות שני החלקים תר"ג.

50. תוכחת חיים חלק בראשית אשר טיפחתי ורכיתי ... על סדר הפרשיות ... פי המדבר ... חיים פאלאג'יו ס"ט. שאלוניקי, ברפוס סעדי הלוי אשכנזי, בא ס' שנות עולם צ"ד/ק"ת' עומרנו לעד לפ"ק [ת"ר]. 7, 102 דף. 14x20 ס"מ. דף א'—ז': מדבר קדמות [הקדמה]; דף א'—צ"ג: דרושים על סדר הפרשיות; דף צ"ג ע"ב—ק"ב: "שערי חיים" [מפתחות]. אלמליח מס' 376 רושם במעות: תר"ג.

51. משמרת המהרה והוא סדר לימוד למשמרת ע"ח ... כמו שנדפס בעיר ליוורנו יע"א ופעם הזאת ובתוסף נופך כל הבקשו' ... גם לרבו' הוספנו בו סדר הלילה מער"ח אשר תיקן הרב חמדת ימים זל"ה"ה ... שאלוניקי, ברפוס סעדי הלוי אשכנזי, שנת וכרשי חדשיכם תקריבו לפ"ק [ת"ר]. 100 דף. 10x15 ס"מ. הוצאת ליוורנו נדפסה בשנת תקנ"א.

52. תקוני הזוהר ... וזאת לפנים נדפס בקושטאנדינא יע"א ולמיעוטם הובא אל בית הרפוס ליוורנו יע"א זה חמשה פעמים עם תוספת מחידושי ה"ה המקובל כמחר"ר משה זכות וצוק"ל והן עתה ליוקר מציאותם נדפס פעם ששית בע"ה תחת ממשלת ארזינו הסלך שולטן עבדול מג'יד יר"ה שנת תר"ן באותיות ווין ע"י הצעירים העוסקי' במלח"ק ובשאלוניקי' כח"ר שכתי אלאוף ה"י וע"י הנ"מ כח"ר יצחק ג'אחון ח"י. וברפוס יצחק בכור אמאראג'יו. 111, 160 דף. 20x24 ס"מ.

דף [1] ע"א: שער; ע"ב: הסכמת ר' שאול בן יצחק מולכו והתפלה קודם לימוד קבלה מהר"י זל"ה"ה; דף א'—קל"ח: תקונים; דף קל"ט—קמ"ח ע"א: אמר המגיה אלו התקונים מצאתי בספר אחר כתובים מאחד ועשרים תקונים ולחלואה ...; דף קמ"ח ע"ב—קנ"ג: פירוש על קצת מאמרים מהתיקונים מכתובת ידו של הרב מהר"י זל"ה"ה אשר העתי' משהר"י הקדש ההרואיל ...; דף קנ"ג ע"ב—קנ"ז ע"א: קצת כללים לחכמת הקבלה מהאר"י זל"ה"ה; דף קנ"ז—ק"ס: חידושי הרמ"ז.

53. צעיר רדם ... חוב"ר ח'בר על הל' טרפו' ע"ם רבו' הטור ... המחבר ... רפאל דוד מזרחי ... כל אלה חוברו בכרך אחד והיו לאחדים. מחבר

לטהור מ' אבני שהם להרב הנדל א"א איירי דוטר ... הכ"ד ... רפאל חיים
בנימן פרץ ח"י. שאלוניקי, בדפוס סעדי הלוי אשכנזי, אתן שנת צעיר רדס
לפ"ג [תר"ט]. 11, 25 דף. 20X30 ס"מ.

דף [1]: שער והקדמת ר' אליעזר די מולידו מקושטא; דף א'—ו': חידושים
על שו"ע הלכות מריפות; דף י"ח—כ"ב ע"ב: חידושים על תנ"ך; דף כ"ב ע"ב—כ"ה:
חידושי ש"ס. — ס' אבני שהם ראה לעיל ס"י 48.

54. שער הכונות השער הששי ... אשר חיבר ... כמחבר"ר חיים ויטאל ...
שאלוניקי, בדפוס סעדי הלוי אשכנזי, אתן שנת כי חיים הם למצאיהם
ולכל בשרו מרפה ו11 לפ"ק [תרי"ב]. 12, 161 דף. 19X28 ס"מ.

אחרי דף ק"ך נדפס בשעות דף קכ"ג במקום קכ"א, ושעות זו נמשכת עד הדף האחרון,
הוא דף קס"ג במקום קס"א.

55. פרקי אבות עם פתרונו כלשון הקודש פרקים הנהוגות ו11 לאומרים
בשבתות שבין פסח לשבועות כמנהג ק"ק יאנינה יע"א תחת ממש' אדוננו
המלך שולטן עבדול מיגיד יר"ה נדפס באותיות וזין הובא להדפיס לזכות
לתלמידים ... כה"ר מיכאל אליסף ס"ט ומשתדל על המלאכה ה"ה אליהו משה
זאפאראנה ס"ט שנת משה קיבל תורה לפ"ג [תרי"ג] ... בדפוס יצחק
גיאחון הי"ו ושאלוניקי. 40 דף. 11X15 ס"מ.

המכסס מתחיל מעבר לשער, והשער נכלל בתוך מספר הדפים. — נדפס כלו באותיות
מרכעות מנקדות, עד שאין להבדיל בין הפתרון והפנים ולפעמים הפתרון מובלע בתוך
הפנים, ונראה כאחד לכלי שום היכר. — דף ל"ח ודף ל"ט ע"א: תפלות לאחר הלמוד; דף
ל"ט ע"ב: הסמורים "אין כאלהינו" ויהי רבון; דף מ': פזמון "בר יוחאי".

56. שיר השירים עם תרגום יונתן ויצא מן הכלל ללמד המלמדים והתלמידים
וקנים עם נערים כמנהג ק"ק יאנינה. תחת ממשלת אדוננו המלך שולטן
עבדול מיגיד יר"ה נדפס באותיות וזין הובא להדפיס לזכות לתלמידים וזכות
הרכים תלוי בו ה"ה הח' הנבון כה"ר מיכאל אליסף ס"ט ומשתדל על המלאכה
ה"ה אליהו משה זאפאראנה ס"ט שנת לריח שמניך טובים לפ"ג [תרי"ג] ...
ושאלוניקי, בדפוס יצחק גיאחון הי"ו. 32 דף. 10X15 ס"מ.

התרגום נדפס אחרי כל פסוק.

57. נועם המדות ח"ב אם ראשיתך מצער אחריתך ירכה עצמה שכן מחברתינו
זו נועם המידות ח"ב התחלנוהו בעי"ת שאלוניקי יע"א סדף א' עד
דף כ"ד ומההוא והלאה לא אסיעא להו מילתא להביאו לירי גמר טוב עד דיהב
לן רחמנא מהני שופרי סאורי אור יקרות שני צנתרות הזהב כמותר"ר מיכל
הכהן וכמותר"ר יואל משה בהרי"א [פאלאטאן]. ה' עליהם יחיו שהכאנום פה
[מירושלם] לצורך הדפסת נזרא תהילות על תהלים כלל בהרדו כאר מים

חיים לאדוני אבי אור החיים זצוק"ל ומי באר ומי השלוח ממני הצעיר: וכאמצעותם ועל ידם אמרנו הנה בא עת דורים גם לזה והושלמה הדפסתו בעזר משדרי פה נא אמונ' יע"א בר"ח ניסן דהאי שתא היא שנת רנ"י ושמח"י בת ציון לפ"ג כרב עז ושלום דברי איש צעיר נתן [בן חיים] עמר"ם ס"ט. שנת 5625 [תרכ"ה] בדפוס מעלת המדפוסים הנ"ל ג"ר. 83 דף. 15X10 ס"מ.

כולל לקושי דברי מוסרים ומדות, שיוות חולין וכו' (קמ"ה סימנים). 3 העמודים האחרונים—מפתחות.

ח"א נדפס בשאלוניקי, תרי"ז.—חס' נורא תהלות הנזכר בשער לא נזכר אצל רושמי הרשימות, ולא זכיתי לראותו עד היום.—אין זה הספר הראשון שנדפס בנא אמונ' שהרי לפניו עוד בשנת תרכ"ב נדפס שם בדפוס אופולינגי חס' נחלה לישראל.

58. ... ס' גן נעול אשר טפח וריבה הלא הוא חרב... כה"ר יצחק ובן חננאל הכהן חסיד זלה"ה. ויקרא את שמו גן נעול שזה עולה גימ' יצחק ע"ה. נדפס פה שאלוניקו יע"א היום 2 לחדש ניסן ... אין לה איסטאמפארוואה דילח קופה די גמילות חסדים... שנת ויצא יצחק לשוב בשדה לפ"ק [תרכ"ז]. 110, 54, 11 דף. 21X17 ס"מ.

ק"י הדפים הראשונים כוללים פירוש על התורה על דרך הרמ"ז.—אח"כ נ"ד דף דרושים. דף האחרון כולל לוח הפעיות וברכת בן המחבר על המוגמר.—והשלם המלאכה ביום ט' לחדש שבט ביום אחד בשבת ואתן שנת כה תברכר את בני ישראל לפיג [תרכ"ח].—בראש הספר הקדמת בן המחבר חננאל חסיד ס"ט טו"ל הספר.

59. שמו אברהם ח"א זה הספר יסדתיו לבני הכפרים. דאיןן מצוין ביניהם ת"ח ... לא לחכמים לחם אבירים. אין כל חרש נורע בשערים, מעשה הדיוט מלאכה היא ואינה חכמה המעתיק הרו"ם ... אלקמה נא באמרו"ם. שב"ח שקבצו מעלותיו ומדותיו הטובות של ... אברהם אבינו עליו השלום ... פי המדבר קמן המחבר הצעיר אברהם פאלאני ס"ט. [שאלוניקו], בדפוס סערי הלוי אשכנזי, שנת רצון יהיה שמך אברהם לפ"ק [תרכ"ז]. (3), 252 דף. 32X21 ס"מ.

דף [1] ע"א: הקדמת אבי המחבר ר' חיים פאלאני; דף [1] ע"ב—[3]: פתיחת הספר; דף א'—רמ"ד: גוף הספר, מסודר ערכים-ערכים עפ"י סדר א"ב; דף רמ"ה ע"א: רשימת הערכים [מספרם ק"ח]; דף רמ"ה—רנ"ב: השממות ולוח הפעיות. — אלמליח מס' 419 רושם בפעולת תרליח.

60. ... אהבת חסד איסמי ליבירוקו קונביינו לום דרושים קי סי לים דארשו אה לה גימטרי די לה קופה אינטימולאדה צדקה וחסד יכב"ץ אין קארה קאפו די אנינו, כי פי המדבר הצעיר דוד [בן] אברהם פאלאני ס"ט ... שאלוניקו 5637 [תרל"ז]. המסדר משה יעקב עייאש חי. מ"ג דף, 16 ע', 141 ע', 2 טבלאות, מ"ד—נ"ה דף, 14 ע', 13 ע', טבלא, נ"ו—ע"א דף, 14 ע', 12 ע', ע"ב—פ"ג דף, 141 ע', 15 ע'. 18X12 ס"מ.

לב הדרושים בעברית, ומקצתם לדינו. — בין הדרושים נדפסו חשבונות החברה ושמות חבריה במימני-דפים מיוחדים. — הדפסת הספר נמשכה שנים אחדות. התאריך האחרון הנזכר בו הוא י"ח אייר, תרמ"ג.

61. **יוקח נא** אמר אברהם אנכי הצעיר עשיתי אר"ש אר"ש ל"ו מטהרת ע"ד האי נברא רבא ... ויוסף הוא השליט ... (חדושים על ש"ע או"ח) ... אברהם נ' נחמן הכהן ס"ט ... סאלוניקו, בדפוס חברת עץ החיים, **אמרת** ה' צרופה לפ"ק [תרמ"א]. 175, 28 דף. 22X33 ס"מ.

בסופו, במימני-דפים מיוחדים, ספר סערו לבכם חידושים על הש"ס.

62. **זכר צדיק** אסיפת מאמרים שונים המתייחסים על שאלת היום בשאלוניקו, מה לעשות למזכרת נצח האיש המורס מעם קאבאלור דוטור משה אלמניני נ"ע מאת חובכו באמת יאודה נחמה ס"ט. וסאלוניקו, **תרמ"ה**. 88 ע'. 13X19 ס"מ.

באכסמפלר שלפני חסר השער, ונתמלא בכ"י.

63. **צמח דוד** ליקוטי שירים. תודות וזמירות. דבר בעתו ע"ט דודים אמרות טהורות. אספתי גם בכו תמרורים נהי וקונות ... מאתי הצעיר משה יעקב אוטולונגי ס"ט מילרדו ליוורנו יע"א. סאלוניקו, בדפוס עץ החיים, ב' לחדש ניסן שנת **אמרות** ה' אמרות טהורות לפ"ק [תרמ"ז]. 72, (2) ע'. 13X18 ס"מ.

עם שער מיוחד באיטלקית והקדמה קצרה באיטלקית מצד שמאל; השוה ריבקינד, 190.

64. **קול ענות** דרוש שדרשתי כיום ז"ך לחדש אדר התר"ח לתשלום שנת פטירת סר אבר ... ר' יעקב נחמה ז"ל ... אני הצעיר יאודה נחמה ס"ט. סאלוניקו, בדפוס "עץ החיים", 5648. [תרמ"ח]. 27, (1) ע'. 12X17 ס"מ.

65. **חושן האפד** ... שאלות ותשובות ... נסידר על סדר שלחן ערוך חה"י ... [מאת] דוד ב' אברהם פיפאנו ס"ט. שלוניקו-סופיא, 5651—5675.

1891—1915. [3], 64, 68 דף. 23X34 ס"מ.

רק דף א'—מ"ו הראשונים נדפסו בשלוניקו בשנת תרנ"א. והשאר בסופיא בשנת תרע"ה. [3] הדפים הראשונים כוללים תמונות מחבר משנת תר"ן ומשנת תרע"ה והקדמה; דף א'—ס"ד: שו"ת; דף א'—ס"ח: חידושים על חו"מ.

66. **דיסקורסו** די' ריכירינדו ח'ר יאודה נחמה נר"ו פרונזסיאדו אין איר סירביסייו פוניכרי קי טובו לונאר אין איר ק"ק קיאנה יב"ק, אלחאד 20 אייר 5656 פור איר סווי ריגיטאדו פילאנטרופו איר בארון מזריס די הירש תנצב"ה. סאלוניקו, 5656. [תרנ"ו] 20 ע'. 13X19 ס"מ.

בראשו שיר עברי להקדמה; הסכסם כלו לאדינו.

67. בן ימין שיטה על מסכת מנחות והוא רוביה קשית על ס' מנחה טהורה
להרה"ג ראשון לציון אג"ן הסהר זצוק"ל ... רחמים חיים יהודה
ישראל. ואחריה יבאו בו ליקומים על הש"ס וש"ת וענינים נפרדים ומזכרת
הגישות וחי' ע"ס הפרשיות וקצת ררושים. סאלוניקו, בדפוס חברת "עץ החיים",
תרנ"ו. (2), 350, 6 ע'. 21×32 ס"מ.

פרועדבערג בבית עקד' מזכיר שלספר נלותה תמונת המחבר. באכסמפלר שלפני
אין תמונה.

68. עין משפט שאיון וחיבר הרב ... אברהם הלוי זצ"ל בכמהרר יוסף
לכות הלוי ... סאלוניקו, ושנית ערכה ויבאו אל ע"ן משפט הוא
קדש לפ"ג [תרנ"ז], 11, 39, 70 דף. 23×35 ס"מ.

הובא לביה"ד מבחי' ע"י יעקב חנניה קובו ס"ס ודוד [בן] אברהם פיפאנו ס"ס.
דף [1]: הקדמות המו"ל; דף א'—ל"ט: שו"ת חלק או"ח ויד' ואה"ע; דף א'—ס"ט
ע"א: שו"ת חלק חו"מ; דף ס"ט ע"ב—ע': מסתחות.

69. יאודה יעלה ... פלפול עצום בדבריו הפוסקים ראשונים ואחרונים ... על
סדר ד' טורים ... [מאת] יאודה קוב'ו ... סאלוניקו, בדפוס, "עץ החיים",
תרנ"ח. (2), 262, 22 ע'. 23×34 ס"מ.

מפתח שמות מחברים

אבן חסון, יוסף בן אהרן 26	גאטיניו, יהודה בן בינבנישטי 47
אבן חסון, שמואל 26	יוסאל, חיים בן יוסף 30, 54
אברהם בן יוסף הלוי 68	לכות, משה 52
אברהם בן נחמן הכהן 61	החב"ף, ראה: פאלאני, חיים בן יעקב.
אופולניג, משה יעקב 63	חזן, דוד 6
אולאי, חיים יוסף דוד (חיד"א) 32—34	חיים בן ישראל בנבנשתי 19
אלבעלי, יצחק בן נסים משה 37, 42	חסיד, יצחק בן חננאל הכהן 58
אלגאזי, חיים יצחק 27	יוסף בן יצחק יקואל 18
אליהו בן משה די ויראש 13	ישראל בן חיים מברונא 24
אלקלעי, אברהם בן שמואל 39	ישראל, רחמים חיים יהודה 67
אמאריניו, חיים משה בן שלמה 8	מאיו, רפאל יצחק בן אהרן 35, 36, 40, 45
אשכנזי, בצלאל בן אברהם 20	מדינה, דוד בן משה די 5
אשכנזי, יהודה בן יוסף 43	מדינה, שמואל בן משה די 21—23
אשכנזי, נסים אברהם 44	מולכו, יצחק בן אברהם 11
בנימין הלוי 37	מורחי, נסים חיים משה 7
בצלאל בן אברהם אשכנזי 20	מורחי, רפאל דוד 53
גאטיניו, בינבנישטי בן משה 47	מיוחס, אברהם בן שמואל 16
גאטיניו, חיים אברהם 3	מיוחס, רפאל בן שמואל 9

פראנסיס, יצחק 4	מיראנדה, חיים אברהם בן שמואל 25, 29
פריץ, אברהם בן יעקב 48	נבון, בנימין בן יונה 31
קוביץ, יאודה 69	נחמה, יאודה 62, 64, 66
ראובן בן אברהם מירושלם 17	סורנאנה, חיים מרדכי 31
רבי, רחמים נסים משה בן יצחק 46	עמרם, נתן בן חיים 57
שלם, שמואל 12	פאלאגיא, אברהם בן חיים 59
שלמה בן אברהם הכהן 2	פאלאגיא, חיים בן יעקב 49, 50
שלמה בן בנימין הלוי 37	פאלוסבו, אליה 28
שלמה בן יהודה הכהן 41	פארדו, דוד בן יעקב 14
שם טוב בן חיים בכור הלוי 45	פיפאנו, דוד בן אברהם 60, 65
שמואל בן משה די מדינה 21—23	פירנאנדיס דיאש, חיים שלמה 26

מפתח שמות הספרים

צעיר דרם 53	כתובים [תהלים] 38	אבני שהם 48
צפורן שמיר 33	לב שלמה 37	אגן הסהר 6
קהל יאודה 43	[לוח] שנת השעב 1	אדמת קדש 7
קול ענות 64	ליל שמורים 10	אהבת חסד 60
קונפריס השמות 25	מבוא שערים 30	אורחות יושר 11
קשר גודל 34	מורה באצבע 32	אורחות צדיקים 11
ראשית הכמה [קיצור] 13	מחשקים כסף 47	בית המדרש 26
רוח דוד ונשמת דוד 5	מטה יוסף 18	בית המלך 26
שאלות ותשובות [ר']	מכתם לדוד 14	בן ימין 67
ישראל מברונא 24	מלך שלם 12	בעי חיי ח"א 19
שאלות ותשובות [ר'] שלמה	מרפא לנפש 15	בן נעור 58
בן אברהם הכהן, ח"ד 2	משמרת הטהרה 51	דיסקורסו 66
שאלות ותשובות [ר'] שמואל	נועם המדות ח"ב 57	דרך ישרה 17
די מדינה 21—23	נחמד למראה 44	דרך עץ החיים 27
שדה הארץ ח"א 16	נשמת דוד 5	קגדה של פסח 10
שיור שיטה מקובצת 20	סוכת דוד 26	הלכה למשה ח"ב 8
שיטה מקובצת [שיור] 20	סעדו לבנכם 61	הר המר 46
שיר השירים 56	עין משפט 86	זכר צדיק 62
שמו אברהם ח"א 59	עץ הדור 19	קושן האפר 65
שער חכונות 54	פאת ים 45	חסד לאברהם 39
שעת רצון 41	פי שנים 31	חקקי לב 49
שרשי הים 35—36, 40	פני יצחק 4	חירת כסף 3
תהלים 38	פרי האדמה ח"ד 9	יאודה יעלה 69
תוכחת חיים 50	פרי העץ 42	יד המלך 28
תוצאות חיים 13	פרקי אבות 55	יד נאמן 29
תקוני הווהר 52	צמח דוד 63	יוקח נא 61

לתולדות הדפוס העברי בירושלים.

(הערה ביבליוגרפית)

מאת

מיכל רבינוביץ

מנויה וגמורה אצל כל הביבליוגרפים למנות השנה הראשונה של הדפוס העברי בירושלים את שנת תר"א, השנה שבה יצא הספר עבודת הקודש להרחיד"א מבית הדפוס של הר"י ב"ק *). אולם מצאתי ב"כוכבי יצחק" חוברת כ"א (וויזן תרט"ז) עמוד 56 שירו של הר"י יעקב הלוי ספיר, "גיא חזיון" לכבוד מונטיפיורי ובאחד החרוזים הוא אומר: "על שירי כנף רננים אפס קצהו ינאמו" ובהערה הוא מוסיף: הדפסתיו בירושלים ע"ה"ק שנת קצ"ט **), זאת אומרת לבקורו השני של מונטיפיורי ואם כן הלא מזה אנו רואים, שדפוס עברי התקיים בירושלים עוד שנתים לפני תר"א!

אם השיר הנזכר נמצא בתוך גנזי הספריה הלאומית, או אם יש אפשרות למצוא אותו במקום אחר, חשוב היה מאוד לחזור ולפרסם אותו בתבניתו הראשונה ב"קריית ספר", כי מלבד חשיבותו לתולדות הר"י הלוי, שבשנת תקצ"ט היה עדיין צעיר כבן שבע עשרה שנה ולתולדות הישוב בארץ, — יש לו ערך מיוחד לתולדות הדפוס העברי בירושלים, שהולך ומתקרב ליוכל המאה שלו.

ירושלים.

(*) עיין במאמרו החשוב של ה' א"ל מויגר "דברי ימי הדפוס בארץ ישראל" בקובץ "ירושלים" לזכרו של הרא"ם לוונץ, ירושלים תרפ"ט, עמוד קפ"ט ואילך.
(**) התי' של תמלה שנת יורדת גם למטה לקצ"ט, היינו תקצ"ט.

תקן טעות

בספר א' ע' 70 נתקלקלה במספדים אחרים החתימה שמתחת לבקורת. צ"ל מ. זולאי.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS-	P.
...	177

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	185
I. Periodicals: 185; II. Yearbooks and collections: 188;	
III. Books and pamphlets: 192.	
Hebraica and Judaica.	217
I. Periodicals: 217; II. Yearbooks and collections: 221;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 226;	
IV. Biblical studies: 227; V. New Testament: 235; VI. Talmud	
and Midrash, Rabbinic literature: 237; VII. Jewish philosophy	
and religion: 239; VIII. Cabbalah and Hassidism: 243;	
IX. Liturgy, ritual, sermons: 244; X. History and related	
subjects: 246; XI. The Jews of to-day: 258; XII. Zionism	
and Palestine: 262; XIII. Ethnography, folklore, art: *;	
XIV. Philology: *; XV. Hebrew belles-lettres of the Middle-	
Ages: *; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: *; XVII. Yiddish	
belles-lettres: *; XVIII. Belles-lettres in other languages with	
Jewish themes: *; XIX. Juvenile literature: *; XX. Education	
and teaching: *; XXI. Text-books: *; XXII. Hebrew and	
Yiddish books on non-Jewish subjects: *.	

STUDIES:

I. SONNE :	Bibliographical remarks	275
	I. When was Tobia Foa's press at	
	Sabbionetta closed. 275; II. Supplement	
	and corrections to: "Proof readers	
	of Siddurim and Mahzorim". 276 ;	
	III. Plagiarism or a printers mistake.	
	279; IV. Date of publication of the	
	work "Shlom Esther". 281.	
J. D. BETH-HALEVY:	Supplement to a bibliography of	
	Hebrew belles-lettres ...	282
A. YAARI :	Further Salonica publications...	290
M. RABINOVITCH :	Note on the beginning of	
	Hebrew printing in Jerusalem ...	310
Erratum	...	310

* Omitted from this number for want of space.

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

SEVENTH YEAR. NUMBER TWO.

JERUSALEM, JULY 1930.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שביעית, ג.

ירושלם, תשרי תרצ"א

כתבת המערכת: ירושלם, מאה שערים, תי. ד. 36

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכן

ק' ידועות בית הספרים
 315 ביבליוגרפיה:

324 דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 324; ב. קבצים ומאמרים 325; ג. ספרים וחבורות 327.

350 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 350; ב. קבצים ומאמרים 353; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
 חכמת ישראל 355; ד. מדע המקרא 363; ה. ברית חדשה 368; ו. תלמוד
 ומדרש, ספרות רבנית 372; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 377;
 ח. קבלה וחסידות 380; ט. תפלה ועבודה, דרשות 380; י. היסטוריה
 והסדעים הקרובים אליה 382; יא. עם ישראל בהווה 393; יב. ציונות
 וידיעות א"י 399; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 409; יד. בלשנות 417;
 טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 420; טז. ספרות יפה עברית
 חדשה 421; יז. ספרות יפה יודית 424; יח. ** ספרות יפה בספרדית
 יהודית 427; יט. ספרות יפה לעויות על נושאים יהודים 429;
 יפ. ספרות הנוער 431; כ. חנוך והוראה 433; כא. ספרי למוד 436;
 כב. ספרי מדע כלליים בעברית 439; כג. שונות 439.

מאמרים וחקירות:

ג. ש"ן: פרקים מתולדות ספרות הקבלה 440

פרק ט': חקירות חדשות על ר' אברהם בן אליעזר הלוי (סוף).
 פרק י': עוד הפעם על ס' אבני זכרון.

מגנזי בית הספרים:

ב. שוחטמן: מארכיונו של אחד העם 466

הערות:

I. א. מ. הברמן: הערה למאמרו של י. היילפרין, "חבורי ר' יום טוב
 ליפמן הלר ובתבניתו" 482. II. א. מ. הברמן: חוספות לביבליוגרפיה של ספרות
 חסידו ברסלב מאת ג. שלום 482. III. ש. אסף: הערות אחדות על הקשלוג
 של "כתבי יד בקבלה" 483. IV. י. זנח: למאמרו של ריבקינד "דקדוקי ספרים"
 וחוספות לשיטתו 484. י. ריבקינד: חוספת הערה ומלואים 486.

ידיעות בית-הספרים

(סיון—אב תר"ץ)

ד"ר יוסף רגנסבורג ז"ל.

בצער רב אנו מודיעים על פטירתו של ד"ר יוסף רגנסבורג, העסקן הציוני הידוע, מנהל הגמנסיה העברית בוילנה, מיסד ויושב ראש של החברה המדעית העברית. ד"ר רגנסבורג היה מחובביו היותר פעילים של בית הספרים. יחד עם ידידו מר חייקל לונסקי הצליח לאסוף ספרים חשובים למאות שנשלחו לבית הספרים ע"י חברת דורשי האוניברסיטה הורשאית.

הועדה-למען הספרייה בקייסנוב.

הועדה "למען הספרייה" בקייסנוב שלחה לנו את אסף-הספרים הגדול במסצווע האנטומולוגיה מעזוכונו של ד"ר יצחק מ. קרסילשטשיק, שעליו הודענו בחוברת האחרונה. האסף מכיל, חוץ מספרים וחבורות, שורות שלמות של כתבי-עת מדעיים, ביניהם: *Annales de l'Institut Pasteur* 1887—1908, *the Entomologist* 1880—1900, *Jahresbericht über Pflanzenkrankheiten* 1898—1909, *Bulletin de la société impér. des naturalistes de Moscou* 1898—1906, *Zoologischer Anzeiger* 1892—1908, *Archiv für Protistenkunde* 1902—1914, *Bulletin de la société zoologique de France* 1893—1914, *Centralblatt für Bakteriologie* 1896—1909, *Zoologische Jahrbücher* 1889—1912 ועוד.

יחד עם האסף הזה שלחה הועדה משלוח גדול של ספרים (רובם ברוסית) ותעודות חשובות. בין התעודות ראויות לציון מיוחד, פנקס חברא קדישא דק"ק בענדר" משנות תקנ"ג—תרכ"ו, תמונות וצלומים מימי הפרעות בשנת 1905, תעודות לתולדות היהודים בבסרביה בשנה הראשונה לכבושה ע"י רומניה, אסף גדול של מכתבים שונים.

חברת דורשי דיאוניברסיטה בורשה.

במשך חצי-השנה האחרונה (פברואר—אוגוסט) התפתחה פעולת החברה יפה. במשך זמן זה נרשמו 2365 ספרים חדשים כ-3509 כרכים. מספר הספרים שנשלחו עד היום ירושלים עולה ל-32500 כרך.

בין הספרים אשר נתקבלו בשנת 1930 צריך לציין: 93 כ' ממקצוע תורת המשפט, האינקוויזיטור והספרות הפולנית היפה (הוצאות חדשות משנת 1928 ו-1929) מאת הא' מריאן שטיינמברג, בעל הוצאות ספרים „פ. הזיק" (F. Hoessick); 289 כ' הוצאות חדשות בעברית ויודית משנות 1928 ו-1929 אשר נתקבלו דרך חלופין מאת בית-הספרים ע"י ביהכ"ג הגדול בורשה; אסף ספרים מאת אינו' דימנט כטרנופול המכיל 50 כ', ביניהם עתונים ציונים פולניים מהתקופה שלפני המלחמה בגליציה; אסף עתונים גדול מאת מנדבים שונים, ביניהם הרבה עתונים מזמן המלחמה והמהפכה ברוסיה; אסף ספרים של העו"ד בוריס פטבסקי ז"ל המכיל יותר מ-300 כ', רובם ממקצוע הספרות העברית החדשה וגם שורות עתונים שלמות; אסף ספרים (44 כ') מאת הא' י. פוזננסקי, ממקצועות שונים, רובם ממקצוע המוסיקה; אסף ספרים מעובדו של הא' אליהו קריונין ז"ל (70 כ'). סוף וילנה מסר ארכע חבות ספרים, רובם ממקצוע תורת הרפואה מספריתו של הא' ד"ר וויגודסקי, ציר לסיום. במשלוח זה נמצאת גם כן שורה שלמה (34 כ') של הוצאה מקורית, יסודית לקורות מדינות במזרח פולניה: Akty izdawaemyje Vilenskoju Komisseju dla razbora drevnich aktov, Vilna. שני כרכים מהוצאה זו מוקדשים ליהודים, אולם גם בכרכים אחרים יש חומר רב הנוגע לקורות אחינו בפולניה. השורה היא מתנת הממשלה הפולנית.

מאת המנהל של לשכת הסיום ומנט הפולני נתקבלה מתנה חשובה מאד: שורה שלמה של דו"ח משיבות הסיום והסנט הפולני משנות 1919-1930. השלמת השורה היתה כרוכה בקשיים רבים, אולם הודות לעזרתם של הא' סנטור קרנה, ציר לסיום יצחק גרינבוים, סנטור דר' וורצל, ציר לסיום דר' שיפר ואלמנתו של הרב קובלסקי ז"ל עלה בידי החברה להשלים את השורה, אשר מכילה כעת 34 כרכים עצומים. לשכת הסיום והסנט ממשיכה לשלח לחברה בקביעות את ההוצאה החשובה הזאת.

כדאי לציין אסף ספרים חשוב עד מאד, אשר נתקבל דרך חלופין מאת הא' נתן הרמן. האסף מכיל בערך 60 כ' בעברית, יודית ורוסית מתקופת המלחמה והמהפכה הרוסית. רוב הספרים שייכים לתנועה הציונית ברוסיה לאחר המהפכה. הרבה ספרים מהנמצאים באסף הם יקרי-מציאות.

מו"לים ומחברים עברים ויודיים ממשיכים לשלח לנו ע"י החברה את הוצאותיהם בקביעות.

מתנה חשובה נתקבלה מאחד מידיונו, אשר כבר בשנים שעברו נתן מספר גדול של ספרים ועתונים ממקצוע המוסיקה. וכעת נתן אסף גדול של תורנגינה. האסף מכיל בערך 450 כ' רובם ממקצוע המוסיקה המודרנית.

בשנה זו קבלה החברה שורת ארכיונים מענינים, עשירי תכן. משפחת הדר' שמואל אברהם פוזננסקי ז"ל מסרה את העובון הסדעי של המלומד המפורסם הזה. הארכיון נסדר רק בחלקו. הוא מכיל כ"י ספריו ומאמריו של המנוח, אכסמפלרים של ספריו (Handexemplare) עם הרבה מהערותיו בכתב-יד, כתב-יד, העתקות וצלומים מכ"י מספריות שונות, אשר נעשו על ידי חבריו לסדע, חמר עשיר ללקסיקון קראי, מאות רבות של מכתבים מדעיים מאת גדולי הדור בכר, גולדציהר, פריימן, וכו', וגם תעודות רבות לקורות חייו של פוזננסקי, כיניהם מספר גדול של חבורים ביבליוגרפים, אשר כתב כהיותו בן י"ד"ז שנה.

חוג מזה קבלה החברה ארכיונים של עסקני צבור מפורסמים בפולניה כמו אברהם פודלישכסקי ז"ל, מר משה פלדשטיין, וארכיון שלם של הרב אליהו גוממכר מגוריו ז"ל המכיל קרוב לעשרת אלפים מספרים (מתנתו של הא' שמואל ולמסמן מקליש). החברה גמרה את סדורם של הארכיונים האלה חוג מארכיונו של אברהם פודלישכסקי ז"ל, כאשר החברה קבלה לע"ע רק חלק מהארכיון הזה, בערך 600 מספרים, והמותר עומד להמסר לרשות החברה ע"י יורשיו של המנוח.

בארכיונו של מר פלדשטיין ראוי לציון מיוחד חמר חשוב לתולדות וסודו של הבנק אוצר החתישבות, מכתבים מהרצל, מר' קצנלסון (בוקי בן יג'ל), מיהודה ליב קנטר, העורך הראשון של „הזמן", מחיים זליג סלונטסקי, מצלינוב, ממרמורק ז"ל ועוד.

הארכיון של מר פודלישכסקי ז"ל אשר היה לו יחס קבוע עם ראשי העסקנים הצבוריים כמעט בכל ארצות אירופה, מכיל חמר כביר הנוגע לכל מקצועות העבודה הצבורית במשך 30—40 שנה האחרונות, וביתוד — לתולדות התפתחותה של העבודה הציונית בפולניה ורוסיה במשך התקופה הזאת. בין המכתבים שנמצאו בארכיון הזה ראויים לציון מיוחד מכתבים של דוד פרישמן, שלום עליכם, מגדלי מוכר ספרים, הרצל, צלינוב ועוד.

מענין מאד הוא ארכיונו השלם של הרב גוממכר ז"ל (1794—1864) המכיל כמעט עשרת אלפים מספרים. תכנו מפין אור על חייהן של שדרות ידועות מאוכלסי היהודים כערי גליציה ופוזן במחצה הראשונה של המאה שעברה וגם נותן לנו ציור נאמן מדיוקנו הרוחני של הצדיק ובעל מופת הזה שיצאו לו מוגיטין בכל העולם היהודי. הארכיונים הנ"ל יעברו בזמן הקרוב לירושלם.

האגודה למען האוניברסיטה בברלין.

ע"י פרופ. י. ציטרון, יושב ראש האגודה הנ"ל, קבלנו משלוח מספרים של 10 תבות. המשלוח הכיל, חוג מספרים בודדים, גם שורות של כתבי-עת

שונים, ביניהם: Sozialistische Monatshefte 1907—1922, Münchner medizinische Wochenschrift 1898—1913, Archiv biologischer Wissenschaften 1904—1912, Deutsche Medizinal-Zeitung 1893—1907, Zeitschrift für Urologie Bd. 1—7.

המשלוח הכיל גם מספר ספרים רוסיים מתנת מר ליבובסקי.

ידידי האוניברסיטה בפריז.

לפני חדשים אחדים ארגנה האגודה „פּרנס־פּלסטין“ חברה מיוחדת בשם „ידידי האוניברסיטה בירושלם“, שבראשה עומד הסנטור יוסטין גונדרט. החברה התחילה את פעולותיה באסוף ספרים צרפתיים. המשלוח הראשון — 200 כרך — כבר הגיע לירושלמה.

הגנו סודים לא' ל. הסקלברג, מזכיר החברה, על מרחתו באסוף הספרים האלה ובמשלוחם.

קרן שפירא לקניית ספרי יודית.

משנִקְנָה לנו האפשרות ע"י הקרן הנ"ל לרכוש ספרים ביודית (ראה ק"ס שנה ח' ע' 280), נגשנו מיד לחבר באפן שיטתי „רשימות ספרים מבוקשים“. כך סדרנו רשימות של 200 עתונים ולערך 900 ספרים ביודית הדרושים לנו. את הרשימות שלחנו לחברת דורשי האוניברסיטה בורשה ולמוכרי-ספרים שונים בפולין, גרמניה, אמריקה ורוסיה. החברה הנ"ל השתדלה להשיג כתנם מה שיכלה ואת השאר רכשה בכסף. חלק רב מהספרים כבר הגיע לידינו. — מלבד זה השתדלנו לרכוש את כל הספרים החדשים ביודית המופיעים בארצות שונות ולהביא על ידי כך לסדרגת השלמות האפשרית את הביבליוגרפיה של ספרי יודית ב„קרית ספר“.

תוצאת הפעולות הללו מתבטאת במספרים אלה: בראשית שנת 1927 היה מספר הספרים ביודית בבית-הספרים 4200, בראשית שנת 1930 הגיע מספרם ל-7400. והנהגל הולך ונמשך באותה המדה.

בין הספרים שרכשנו נמצאים ספרים רבים וקריר-מצויאות. גם רכשנו ספרים בהקירת הדיאלקטים השונים שיש להם שיוכות ליודית.

גדולה היתה פעולת הקרן גם באפן בלתי-ישר. עם התפרסם דבר הקרן והקניות בעולם התחילו חובבי-יודית מארצות שונות לשלח לנו ספרים שונים ביודית. הצטיינה בפעולה חברת דורשי האוניברסיטה בורשה. החברה הזאת גם סדרה ורשמה ככרטיסים בשבילנו ושלחה לירושלמה אסף של חוברות ומאמרים ביודית שנאסף בשעתו ע"י ד"ר יוסף חזנוביץ ז"ל.

אסף ספרים בספרדית-יהודית.

בזמן האחרון שמנו את לבנו יותר להרחבת אסף הספרים בספרדית-יהודית, ועלה בידנו לרכש לערך 300 ספרים נוספים בלשון זו. ביניהם ספרים יקרי מציאות כמו הוצאות שונות של ה"ס", "מעם לעז" (בראשית, קושטאנדינה תק"ח; בראשית, קושטאנדינה-אורטה קיוואי תקפ"ג; שמות, קושטאנדינה תק"ד; שמות, בראשית, אומיר תרכ"ד; שאלוניקי תקס"ג; בראשית-שמות, ירושלים תרס"ד; ויקרא, שאלוניקי תקס"ב; ויקרא, שאלוניקי תרכ"ו; במדבר, ליוורנו תקפ"ג; דברים, קושטאנדינה תקל"ג). — כמו כן רכשנו מספר הגון של ספרים מן הספרות החדשה בלשון זו שנרפסו בירושלים, אומיר, קושטא, שאלוניקי, סופיה, פיליפופולי, פריז ועוד, ביניהם כמעט כל הספרים שנתחברו בידי הסופרים הפוריים אליקסאנדר נ' גיאת מאומיר, אליה ר. קארמונה מקושטא, איזק גבאי מקושטא, בן-ציון טאראגאן מירושלים ועוד. — אנו ממשיכים את פעולתנו בשרת זה, ומבקשים את ידידינו די בכל אתר ואתר, וביחוד את אלה שבארצות המזרח וארצות הבלקן לעזור לנו בפעולה זו.

מתנת מר עמנואל הרץ.

מר עמנואל הרץ מניו-יורק, שאת מתנותיו המרובות אנו מזכירים מדי פעם בפעם, חזר ושלח ספרים, שמספרם לערך 230 ספרים ו־450 חוברות, ביניהם ספרים על המשפט האמריקאי, על הנהלת ספריות, על המלחמה העולמית ועל העיר השלום, על רוסיה ועוד.

מתנת פרופ. יוסף פאטאי.

פרופ. ר"ר יוסף פאטאי (בדפשו) שלח לבית-הספרים ציור של כרוזים, חוברות ודברידפוס אחרים שנרפסו בהונגריה ובארצות הסמוכות לה בשנים האחרונות. הציור הכיל דפים רבים שמתוכם משתקפים חיי הקהלות היהודיות (בחירות, מחלוקות בין העדות וכו'), דפים שונים מימי המחלוקת בין חסידים בלז וחסידים מונקאטש, כרוזים רבים נגד הציונים והסתדרות "המזרחי", שירים על דפים בודדים, ועיתונים וחוברות בנות-יומן.

מחלקת ספרי-הרפואה.

הודות לעזרתם המסורה של ועד הרופאים היהודיים באמריקה, נתעשרה מחלקה זו בזמן האחרון בספרים חשובים מאד. גדול ביחוד מספר הספרים החדשים במקצוע המחלות הפנימיות. פרופ. ליבמן, ניו-יורק, קנה בשם האגודה

הנ"ל את הספרים החדשים שיצאו בשנים האחרונות בצרפת, גרמניה ואמריקה, במקצוע מחלות הקיבה, המעים והכליות, וספרים על הריאנוזה של מחלות פנימיות. באסף עתונת-רפואה נמצאים כעת 300 עתונים ב 13 לשונות. בזמן האחרון נרכשו עתונים חדשים בשרה ההיגנה של ההקשיה והטפול הסוציאלי, ועתונים אמריקאיים במקצוע רפוי-השנים. כמדין נתקשר בזמן האחרון אסף הספרים על רפואה והיגנה טרופית.

מאת ד"ר נתן קורן (וינה) קבלנו כ 80 ספרים והוכרות במקצועות-רפואה, ביניהם Jahrbücher für Psychiatrie und Neurologie Vol. 31—43. מאת ד"ר שמואל אלקין (ניו-יורק) קבלנו ספרים במקצוע רפוי-השנים. — מאת מר א. ג'סמן (וורן, פא.) קבלנו ספרי-רפואה.

רכישת כתבי-יד.

הסופר הערבי שיך נואר אבו אלסעוד נתן לבית-הספרים במתנה כתבי-יד של „רסאיל אכיאן אלצפא" (אגרות אנשי אמונים), אנציקלופדיה-המדעים הערבית הגדולה שנתחברה במאה העשירית ע"י אגודת אחים חשאית מבנו כת האיסמאעיליה. כתב-היד, שנכתב בשנת 1191 להגירה (1777 לסה"נ), אינו שלם, אבל הוא מכיל כמעט שני שלישים מהאנציקלופדיה המשתרעת ברפום על ארבעה כרכים.

בזמן האחרון רכש בית-הספרים כתבי-יד ערבי באותיות עבריות, המכיל שני ספרים של הפילוסוף המוסלמי המפורסם אבו חאמד אלגואלי: מעיאר אלעלים (על תורת ההגיון) ומקאצר אלפלאספה (קצור כל הלקי הפילוסופיה האריסטוטלית). כתב-היד נכתב בתימן בשנת א' תת"ט למנין שטרות, שהוא 1498 לסה"נ. גם כ"י זה לוקה בחסר במקצת.

מתנות בודדות.

מר איגנציו באואר (מרדכי) שלח לנו ספרים אשר בקשנו ממנו. — האגודה להתעמלות וספורט, מכבי" (בגדאד) שלחה לנו ספרים ערביים ואנגליים שונים. — מאת הנב" ד"ר קרן (ברלין) קבלנו מספר ספרים מתוך קובנו של פרופ. חיים שטיינמל ד"ר. — מר פ. גלדק (פריז) נתן לנו את 9 הכרכים של התוצאה האמנותית Textes Sacrés והגדה של פסח עם ציורים אמנותיים שנרפסה בפרוז. — פרופ. דונאט (ברין) שלח לנו, בשם ידידו בברין, אסף של ספרים טכניים, ביניהם השורה של Zeitschrift für Elektrotechnik וספרים במקצוע בלשנות סנקטריט. — מר יוסף דונאט (אומיר) נתן לנו שני ספרים יקרי-מציאות במקצוע הבלשנות. — מר ארנסט הופמן (וינה) שלח לנו

14 כרכים במקצוע הגיאוֹלוֹגיה. — מר ב. ה. טוֹוֹזֶנֶר (ניו־יורק), אשר את פעולותיו לטובת מוסדנו אנו מזכירים מדי פעם בפעם, חזר ושלח לנו מספר ספרים ביוֹדית שנדפסו בזמן האחרון באמריקה, ביניהם ספרו של כארק שווייד, דאס פאלק פונם ספר שנדפס רק ב-200 אכספצורים. — מר פ. י' ווהנסטון-סינט (לונדון) שלח לנו 6 כרכים במקצוע תולדות הרפואה. — אגודת ידורי האוניברסיטה בִּלְיֶיִךְ פוֹל שלחה לנו את השורה Revised Reports (150 כרכים) במקצוע המשפט. — חברת ידורי האוניברסיטה בִּלְוֹנְדֹן שלחה לנו עפ"י בקשתנו ספרים שונים במקצוע בנין-מכונות וטהנדסות שנדרשו ע"י אגודת האדריכלים והאינג'ינרים בא"י. — מר יצחק לנדמן (ניו־יורק) נתן לנו לזכר אביו Transactions of the American Ophthalmological Society. — מר פ. י. טרקס (סידני) שלח לנו שני כרכי הפרוטוקולים של הקונגרס הרפואי באוסטרליה. — סיר מתיו נתן (לונדון) שלח לנו את הספר "בית פלח" מאת סיר פלינגרס פיטרי כהמשך לכל הסריה הארכיאוֹלוֹגית הזאת שנחן לפניכן לכותבים. — מר ש. ה. ניהויון (בלטימור), שאת מתנותיו המרובות אנו מזכירים מדי פעם בפעם, חזר ושלח ספרים במקצועות שונים. — ד"ר הינריך נֶקֶלס (פקינג) שלח לנו ספרי-רפואה באנגלית שהוצאו ע"י מוסדות-טבע בסין. — מר ד. סידרסקי (פריז) שלח לנו את הכרך הראשון של "הצפירה" משנת תרכ"ב. — הסתדרות "צעירי מזרח" לארץ יון (סלוניקו) שלחה לנו 10 ספרים דפוסי סלוניק, ביניהם יקרימציאות, ועוד היא ממשיכה את עבודותיה. — מר י. סטורגונסקיס (ריגה) שלח לנו אסף תעודות היסטוריות. — בהשתדלות פרופ. שור קבלנו מעובן המבקר המוסיקאי מ. פיליפסון אסף של תור-נגינה וספרים תיאורטיים על המוסיקה. — מר א. מ. פרודמן (ניו־יורק) שלח שורות של עתונים במקצוע תורת החברה והמדינה. — מר ישראל רבינוביץ (בירות) נתן במתנה שתי כתבות פרסיות מעשירי-ראמן. — מר יוסף פרדו-רוקס (פיזה) נענה בתודמנויות רבות לבקשותינו ושלח לנו ספרים איטלקיים שהיו דרושים במוסדנו, וכמו-כן חתם עפ"י בקשתנו על עתונים מדעיים איטלקיים. — הועדה למען בית-הספרים בִּרְיֶיִךְ שלחה לנו ספרים שונים שנדפסו בִּרְיֶיִךְ. — ע"י ה' ס. א. רִיֶּזֶר (מינכן) קבלנו 38 כרכים הוצאת הפירכה Mayer u. Jessen. הספרים הם בטקצוֹת תולדות הדפוס והכימיוגרפיה ותולדות מדעי הטבע, וכלם בהוצאות מהדורות. — מר ס. שטראסני (וינה) שלח לנו ספרים במקצוע ההיסטוריה, ביחוד לתולדות המזרח, ביניהם תולדות הערבים של Marigny (נדפס בשנת 1754 ב-8 כרכים) ואת Cantu, Documenti per la storia universale, 35 vols. — מאת אינג' ליאו שֶׁטְקֶר (פילמן) קבלנו שורות של העתונים Elektrotechnik u. Maschinenbau ; Elektrotechnische Zeitschrift.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

נתקבלו לסחלקה זאת (אסף ד"ר אברהם שבדרון) מאת: הגב' ד"ר קלרה
אואר (ס"ט צוא, ע"י הפרופ. הרי פרידנולד): אוטוגרף ותמונה של אביה הפיסיוולוג
שמואל י. מלצר; הגב' ד"ר איבו אלגוביץ (ע"י הד"ר ל. שיק, זגרב): מכתב ותמונה
של אביה המנוח דוד שורק, שקדם לצפלין בבנין אנית האויר; הא' יוסף אסולג (יפו):
שני מכתבי משה מונטיפיורי; אלמנת הפרופ. יעקב ברט (ברלין): תמונת בעלה
המנוח; ד"ר אלכסנדר גרובר (בודפשט): אוטוגרף ותמונה של קרובו ד"ר דוד
גרובר, פתולוג וזואולוג; א. דרויאנוב (ת"א): מכתבי מופרים ועסקנים מהדור
האחרון, כיניהם מכתבי צדרכאום ללינינגרד בענין הרשיון של הממשלה הרוסית
ליסוד חברת חויצ; פרופ. יוסף קופקה (ע"י הד"ר יצחק רובינסון, וינה): תוי
נגינה של חותנו איגנץ בריל; הא' ליאופולד פנק (פרג): תמונה חתומה של
החוקר כרבי ישראל בבוהם, גומליב בונדי; הגב' רוזה הלר (ע"י הד"ר א. מילר,
וינה): כתי ותמונה של אביה הרב והסופר צבי (הרמן) וסטרלינג; "ד"ר
הרצל-ציון-קלוב" (בהשתדלות הא' שלום כהן, ניו יורק): כתי עברי
של אברהם גולדפרד; "דוד במלחמת חזיון... מוגש לכל... הלומדים באהבה וכרצון
את שפת קדשנו"; הא' מורים וינצ'בסקי (ע"י הא' קלמן מרמר, ניו יורק):
תמונתו האחרונה; הועד הרוסי לעניני האוניברסיטה הירושלמית (ד"ר מ. א.
הלוי, בוקרשט): כתבים ותמונה של צבי מנחם פינלש ("דרכה של תורה");
הא' ת. א. זוטא (ירושלם): אוטוגרף של מ. ז. פיאברג; ד"ר ש. ז. יובלי
(פירנצי): אוטוגרפים של רבני איטליה מראשית המאה התשע עשרה וגם
תמונות; פרופ. ארנסט פוגל (צנים, ע"י הצנך בלום): מכתב הנם הרצל בנוגע
להתנצרותו; ד"ר דה סולח פול (ניו יורק): 41 תמונות גדולי ישראל מהמאה
שעברה; הא' יצחק פורוז'ניקוב (ע"י הא' דוד איגנמוב, ניו יורק): שני
אוטוגרפים ותמונה של חותנו יהושע שטיינברג, בעל המלון חידוע; ד"ר יוסף
פטיאי (בודפשט): צרור מכתבים ותמונות מגדולי היהודים שבהונגריה; הא' יוסף
פישר (קופנהגן): אוטוגרף של מנרל ציון נתנמן, איקונומיסט וסופר;
הא' יעקב צ'רנוביץ (ירושלם): צרור מכתבים מגדולי הדור האחרון, מעובן אביו
המנוח הסופר מר שמואל צ'רנוביץ; המהנדס י. קסל (עתלית) והא' ק. י. סילמאן
(ירושלם): אוטוגרפים ותמונות ממשפחת העסקנים הציונים כרוק; הגב' ד"ר קפר
(ע"י הא' מרדכי פולטורק, וינה): כתי של המחבר אשר זליג לאוטרבך;
הגב' אלקיד אשת ברון אדמונד רוטשולד (פריס): מכתבי מאיר אמשל וקרל
רוטשילד; הרב והסופר ד"ר מ. ז. ברוין (פטרסון): כמה מכתבים של מופרים
ועסקנים שבזמן האחרון; הרב הראשי פרופ. ד"ר משה שור (ורשה): מכתב
ותמונה של הסוציולוג פרופ. לודויג גומפלוביץ ותמונת כנו הכלשן הפולני ד"ר

טכסיסילין; ד"ר שלום שור (לכוב): תמונה זכתי ("רון יצחק אברבנאל") של
אביו זקנו נפתלי מנדל שור; כמו כן נתוספו לאסף זה אוטוגרפים של: ר'
עטנאל אבוהב; הדיפלומט הפרוסי יעקב שלמה ברתולדי (דודו של פליכס
מנדלסון-ברתולדי); ר' עזריה פיגו והקוספוזיטור ניקולאי רובינשטין (אחי אנטון).

סטטיסטיקה.

בחדשים יוני, יולי, אוגוסט 1930 נרשמו 2572 ספרים ב 3977 כרכים.
מספר הספרים הרשומים בקטלוג קלה כיום א' בספטמבר ל 172635 ספרים
ב 224656 כרכים.

ביבליוגרפיה *

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

994. האור; שבועון. נערך ומוצא על ידי כנרדכיו שטיין. תל אביב, (דפוס צירפקין), 1930. 18 : 24.
- גליון 1 (4) יצא ב 18 ביולי. השבועון הזה נתחדש אחרי שנפסק בתרפ"ה. אז יצאו רק ג' גליונות. (ראה ק' ס. שנה ב' ע' 4).
995. "האש"; עלון מכבי אש מתנדבים תל-אביב. תל-אביב, (דפוס אתון ושושני), (תר"ץ). 31 : 46.
- תכניות ההופעה לא נזכרה. האחראי: ת"י"ם אלפרין.
996. הסתדרות ציונים רביוניסטים. אי. ידיעות ועד הסניף. תל-א-ב-י של הסתדרות הציונים הרביוניסטים בארץ ישראל. ת"א, תר"ץ. 20 : 31.
- תכניות ההופעה לא נזכרה. 3 הגליונות הראשונים יצאו אחד אחד לכל חודש. גליון א' יצא בב' אדר. — גרפס בהקטוגרף מכתב-מכונה, בצד אחד של הדפים.
997. קובץ פסקי דין של בית הדין העליון לממשלת ארץ ישראל. בעריכת שמואל ארונשטייט ודניאל אוסטר. ירושלים, המשפט, תר"ץ. 17 : 24.
- הקבץ יוצא בתור ירחון. נספח לעתון "המשפט" שקם לתחייה.
998. הקרן הקימת לישראל ובית הספר העברי. ביולטין בשביל מועצות הסורים למען הקהק"ל יוצא לאור לעתים מזומנות ע"י מחלקת כתיב-הספר על יד הלשכה הראשית של הקהק"ל בירושלים. ירושלים, (1929). מספר 2. 11 דף, 30 ע. 21 : 29.
- גרפס בהקטוגרף מכתב-מכונה. מספר 1 יצא בחשון תר"ץ.
999. الحياة جريدة يومية سياسية ادبية اجتماعية اقتصادية. القدس، مطبعة الحياة، 1930. 40 : 58.
- אלחיא. העורך עאדל ג'קר. גליון א' יצא בא' באפריל 1930.
- (*) הביבליוגרפיה הזאת מציגת את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. — המספרים בסוף כל ספר ומסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

1000. نشرة مكتب خورى التجارية . Khoury's advertiser.

القدس، المطبعة التجارية، ١٩٣٠. 45:28.

עתון של מודעות מסחריות המכיל גם חמרי ספרותי ומדעי-עממי - גליון א' יצא
122 בפברואר 1930.

ב. קבצים ומאספים.

1001. אנדרת סטודנטים חברי מפא"י [מפלגת פועלי ארץ-ישראל]

באוניברסיטה העברית בירושלים. דבר הסטודנט. ירושלים, תר"ץ. 22 דף. 28:22.

העורך: ש[מחה] קופשטיק. יצא בסיוע נדפס בהקסטרף מכתב מכונה, בצד אחד של
הדפים. מכיל 8 מאמרים ורשימות וגם כרוניקה מחיי האגדה.

1002. אנדרת ב[רוך]. תכנית רשמית של נשפי המסכות

המסורתיות של ב. אנדרת, פורים תר"ץ. שנה עשירית. תל אביב, דפוס אמנות,

תר"ץ. 17 ע, תמונות. 31:24.

"בקונטרס זה ... הגנו מתכונים לתאר בשרטוטים כוללים את ערכו המיוחד ותכנו
המהותי של הפורים". האסף מכיל מאמרים ורשימות קצרות על פורים מאת ש. אסף, אשל
(א. שלונסקי), א. ל. לוונסקי, ד. פרישמן ואחרים. וגם רשימה פורים שלא מן המניין (פורים
מוסכם) המכילה 33 מספרים.

1003. אחנת פועלים; קובץ טאמרים, מוקדש לבירור שאלת הארגון

הבין לאומי של הפועל בארץ-ישראל. תל אביב-יפו, (דפוס אחדות), 1930.

66 עמודה. 25:18.

האחראי: ג[חום] רפלקס. - יצא ביוני - החוברת מכילה מאמרים ורשימות מאת

מ. ערעם, ה. ברגמן, גיר, ג' נצאר, ז. אברמוביץ, ח. ע. סירני, ד. ניסמן, ל. חייך, מניה
שוחט, אמין מעאלוף, בן אריה, סתר.

1004. אסתר המלך; חוברת חסורוסטית סטירית, בעריכת רח"ש

ובהשתתף קורישו מילסן, כנימיון כספי ועוד מוקני וגדולי ליצני הדור.

תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 100 עמודה, תמונות, ציורים. 32:24.

1005. ארגון הפועל; חוברת מוקדשת לעניני הפועל בא"י. תל אביב,

(דפוס הפועל הצעיר), 1930. 32 עמודות. 25:18.

העורך והמו"ל האחראי: מ. אפורי. יצא בסוף פברואר.

1006. ברית שלום. שאיפותינו; קובץ מאמרים V [VI]. ירושלים,
ברית שלום, (דפוס הספר), תר"ץ. 24 ע. 14 : 21.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 188.
החכן: V. צללים. — חליפת מכתבים עם פרופ' א. איגשטין. סגירת אחות הפועלים.
מה עושה ברית שלום.
VI. הצעות מאת אגודת "ברית שלום" בגידון עבודה משותפת בין יהודים וערבים
בא"י: שיתוף אדמיניסטרטיבי, כלכלי, בעבודת החינוך והרפואה, פוליטי, הדרכה בדרכי
השיתוף, סיכום — סיכום ההצעות יצא גם באנגלית, ראה ע' 346 מספר 1106.
1007. בשעה זו: קובץ מאמרים, מוקדש לשאלת הפועל בארץ ישראל.
תל אביב—יפו, דפוס ציפקין, 1930. 32 עמודות. 18 : 25.
האחראי: מ[שה] ערעם. יצא ביולי.
1008. המן הצדיק; חוברת להומור ערוכה בידי חיל זקן. חיפה, (דפוס
(ורהפטיג), תר"ץ. 10 ע, ציורים. 24 : 32.
האחראי: צבי כשדאי.
1009. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. אגדת פועלי הדפוס.
פועל הדפוס. תל אביב, (דפוס אחדות), תר"ץ. 31, II ע. 15 : 23.
השער לקוח מהמעטפת. גם שער באנגלית על המעטפת. האחראי ג[ור] אריה שדה.
יצא באייר — ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 11 מספר 8.
1010. ים המלח; קונטרס לסמירה, להומור ולקריקטורה. כלל מבטאה
הרשמי של ממשלת מדום. בעריכת אפרכסת וא. ז. בן-יושן ובהוצאת חברת פרה
אדומה. תל אביב, (דפוס איתן ושושני), תר"ץ. 36 עמודה, ציורים. 24 : 32.
1011. לכפרות; עתון סטירי לחנים בעריכת מלך אביון. תל אביב,
(דפוס אחדות), תר"ץ. 20 עמודה. 24 : 31.
המעטפת נדפסה בדפוס "אקספרס".
1012. מפלגת פועלי א"י. קברוצת חברים. אל פועלים סוציאליסטים.
תל אביב, תר"ץ. 121, 2—8 דף. 21 : 33.
יצא במאי. — בסטגטיל, מצד אחד של הדפים.
1013. שפוך חמתך; חוברת לפסח ולכל ימות השנה. חיפה, (דפוס
ורהפטיג), תר"ץ. 14 ע. 24 : 32.
עתון התולי. האחראי: צבי כשדאי.

ג. ספרים וחברות.

1014. אגרת החלכות לשלשת ימי הפורים ושעמיהם ... אין לשה"ק
אין אין ושארנן מאת המלך והמוציא אחד מלומדי הישיבות. ירושלים, דפוס
העברי של ורקר, תר"ץ. 15 ע. 12 : 16.
השער לקוח מהמעטפת.

1015. אילנאה אליעזר יצחק. מעבר לחושיות. תורת הנפש
ומסתוריה. עם תמונת המחבר ותולדותיו. מבוא לספר מאת הוגו ברגמן. ירושלים,
דרום, (דפוס הספר), תר"ץ. 24, 149, 111 ע. 18 : 26.
בראש הספר באו תולדותיו של אילנאה [שנכתבו ע"י רשימותיו] ומאמרים אודותיו
מאת מרדכי בן הלל הכהן, י"ג כהנוביץ. ק. סילמן.

1016. אלבז רפאל משה. שיר חדש וקול בוכים והוא קבוצת
שירים פזמונים וקנים ... אשר כוננו ידי ... כמחיר רפאל משה אלבז זל"ה ...
אשר הו"ל ... כח"ר יצחק ע. צבע ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תר"צ. 2, 8 ע. 70,
1 דף. 11 : 14.

1017. אלה ר. [פסידונים של רבקה אלפרוביץ]. פרפורי מהפכה;
ספור. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 174 ע. 14 : 21.
מחיי היהודים ברוסיה הסובייטית.

1018. אלטויל, מחמד. המאורעות האחרונים בארץ-ישראל. ירושלים, דפוס
אביקסים, תר"ץ. 161, 58 ע. 12 : 16.
את הספר בערבית ראה להלן ע. 348 מספר 1119. ראה גם ק.ס. שנה זו ע' 192 מספר 604.
הלכן: הקדמה. איך התחוללו המאורעות (מבתייהם האמיתיות). המהומות בצפת.
מעשי הועד הפועל הערבי. החרם נגד היהודים. הצהרת בלפור. המועצה המושלמית העליונה
ופעולותיה. סיום.

1019. אפשטיין זלמן. אזכרת יצחק בן זלמן אפשטיין מאת אביו
המתאבל עליו כל הימים זלמן אפשטיין. תל אביב, (דפוס אתון וששני), תר"ץ.
124 ע. תמונה. 15 : 23.

בנו של המחבר נהרג ע"י השלטונות ברוסיה הסובייטית בשנת תרע"ט. החוברת מכילה
חוק מהספר, גם תולדות וזכרונות ותאור המצב ברוסיה באותו הזמן—נדפס קודם ברשומות ה'ר'.

1020. אריאל, ז. [זאב ליבוביץ]. 101 מעשיות אנדרות וספורים;
מלכים וכתובים על ידי ז. אריאל. על פי הצעת מחלקת החנוך של ההנהלה
הציונית בארץ ישראל. הציורים מאת נ. ברגר. תל אביב, אמנות, (דפוס אחדות,
תר"ץ). 300, [4] ע. 19 : 27.
מנוקד כלו.

1021. ארץ ישראל [ממשלה]. המחלקה לחקלאות וליעור. ע' 21
חקלאוים. וירושלים, חש"מ, תר"ץ. 14 : 21.

סריה I: בג' עי חרקים ובעלי חיים. מספר 8: ד"ח על פעולות שרות
הארבה הפלשתינאית (א"י) בעבר הירדן מורחה בשנת 1929. מאת ג. א. בודקין
[G. A. Bodkin]. [1] דף 19 ע'
את החוברת באנגלית ראה ק. סי שנה זו ע' 213. ראה גם ק. סי שנה זו ע' 194
ושנה ד' ע' 188.

1022. ארץ ישראל [ממשלה]. מחלקת העתיקות. רשימה ז'סנית
של מקומות ובנינים היסטוריים... וירושלים, חש"מ, 1929, 111, 305—377 ע. 21: 33.
גליון מיוחד של העתון הרשמי של ממשלת פלשתינה (א"י). יוצא לאור ברשות
הממשלה. הגליון יצא במאי. בקרת ראה ק. סי שנה זו ע' 24 מספר 82.

1023. אש, שלום. כתבי שלום אש. ספר ששי. תל אביב, דביר, (רפוס
הארץ, 1930 c). [2] דף, [3] — 160 ע. 16 : 24.
I: תשובתו של חיים לנדר. (תרגום [שיל] גיבין). II: משפט מות. (תרגום [שה]
בן-אליעזר [גלמבוזקי])—את הקודם ראה ק. סי שנה זו ע' 432.

1024. בורלא, יהודה. בת ציון; רומן. ספר ראשון—(שני). תל-אביב,
מצפת, (רפוס אחרות), תר"ץ. 219 ; 280 ע. 14 : 21.
(ספרית סרוזה מקורית בעריכת אשר ברש). התכן: ספר א: במצר. ספר ב: כשלוך.

1025. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. דור דור וסופריו; אנתולוגיה
ספרותית לחלמידים ולעם (בצרוף מבואות). המסדרים ח. נ. ביאליק וינחושע
חונאו רבניצקי בהשתתפות יעקב פייכמן. תל אביב, "דביר", (רפוס השחר),
תר"ץ. VII, 111, 55, 111 ע. 19 : 26.

התכן: ביאליק, חיים נחמן: מתוך: שיריו, אריה בעל הגוף, "ספיח", פרקים
מיתולוגיים הספרות העברית, על האגדה, ר' יהודה הלוי בת המלך ובן זוגה עם מבוא מאת
[יעקב פייכמן]
את הקודם ראה ק. סי שנה זו ע' 195.

1026. (בן ארצי, א. 5). יהודי גולה וחסותם. ארץ ישראל והגנה:
פח נחיה; אל-מות! הוראת שעה. נחמן לכל יהודי הרוצה בקיום ישוב ארץ
הישראלית. גליון א'. ירושלים, רפוס יהודה וירושלים, תר"ץ. 31 ע. 12 : 17.

1027. ברוקס, ס. ה. [S. H. Brooks]. האוטומוגנסטיה. לפי שיטת
אמיל קואה. עם הקדמה מאת אמיל קואה. סתורגם מאנגלית ע"י מנשה פלדנקריוו.
תל אביב, בינה, (רפוס הפועל הצעיר), [תר"ץ]. 133 ע. 14 : 19.
עם מבוא מאת הוגו ברגמן.

1028. ברישניה הגדולה, ועדת החקירה על המהומות בפלשתינה (א"י) בחדש אוגוסט, שנת 1929. הרצאת ועדת החקירה ... חונשה ע"י מזכיר המסלכה לעניני המושבות לבית הנבחרים בפקודת חוד מלכותו מרץ 1930. תרגום רשמי. (ירושלים, דפוס עזריאל, תר"ץ). 204 ע, דיאגרמות. 16 : 24.
את המקור ראה ק. ס. שנה זו ע' 266 מספר 952, את התרגום הערבי ראה להלן ע' 348 מספר 1118.—ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 196 מספר 619.

1029. ברנדורף, ה. ר. [H. R. Berndorf]. מרגלים; תולדות הרגול הצבאי לפני המלחמה וכזמנה. תרגום ש. בן יעקב. הל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 183, [1] ע. 15 : 21.

1030. גולק, אשר. לחקר תולדות המשפט העברי בתקופת התלמוד. חלק ראשון דיני קרקעות. סאת אשר גולק. ירושלים, (דפוס הספר), תרפ"ט. XIV, 145, [1] ע. 18 : 25.
(ספריה משפטית יו"ל ע"י הר"ר יהודה יונתין.)

אין הספר מתאמר לתת את תולדות המשפט העברי, ותעודתו רק ללקט חומר ולעשות לבנים לבנין העתיד של היכל התולדות של משפטנו. הלבנים הן חוקות משוכללות ומסודרות אבל אינן קרבות זו אל זו ואינן מצטרפות לבנין. המחקר התרחק מרצון, לתאר תמונה שלמה או ליתן השקפה מקיפה אפילו על עצם דיני הקרקעות בתלמוד, אלא עמד על כמה הלכות יסודיות בעניני קרקעות, ובכל אחת ההלכות האלה, שראה אותה כחשיבה מיוחדת ונפרדת מחברותיה, התאמץ לבלות את עקבות ההפתחות הריגים והשנויים שהלו בהם מתוך החיים המעשיים. במבוא עשיר התוכן והרעיונות נעשה נסיון של ברור שיטות המחקר ההיסטוריות במקצוע שלפנינו. הרבה דברים של מעם נאסרו כאן. בצדק חושש המחבר, שעוד לא הגיע זמנה של החקירה לפי התקופות בתולדות דינינו, ולע"ע הדרך הנכונה היא לחקור בהלכות ובמסודות משפטיים, לצרף ולבאר בהם את החומר ההלכתי לפי הדורות והזמנים ולהאיר כל ענין מתוך פרספקטיבה היסטורית. אבל כאן יש לשאול, האם היה מן הראוי לבדור את תקופת התלמוד, ולנתק את קשריה הסבועים מצד אחד עם זמן התנ"ך, ומצד השני עם דורות הפוסקים הראשונים והאחרונים. קביעת ההתפתחות של הדינים על פי יסודות סבועים מן הפשוט אל המורכב, מדעות פרימיטיביות אל השקפות יותר נעלות או לפי התנאים המעשיים, הכלכליים והמדיניים של כל דור ודור או לפי השפעות מן החוץ—כל אלה מגופי הלכות הם במחקר תולדות המשפט. ועל כולם החוקר מזהיר וחוזר ומזהיר לנקוט זהירות מרובה והבחנה מדעית דקה בקביעת זמנה של כל הלכה ושל כל שנוי המתהווה בה. זהירות זו הניחה את חותמה על כל הספר. החששות מפני מסקנה נועזה, מפני הנחה בלתי בטוחה, היו גדולים ביותר, והם שקצצו את כנפי דמיונו של המחבר, והוא כמעט בכל מקום מכניע רק השערות זהירות מאד, וגם בהן הוא מפקפק והוא מביא אותן בצורת יס להנחה, וצריך עיון. אפילו בגבולות חקירה בהלכות בודדות אפשר היה לא להצטמצם בפרטי פרטים, כי אם ליצור תמונה סינתטית, לצרף את האיברים הנפרדים לגוף שלם.

בעצם הספר שבעה פריקים, וכל אחד מהם קובע ברכה לעצמו: תקנות כלליות בעניני קרקעות ועבודת האדמה; שעורי קרקעות וסוגיהן; שרידי דיני גאולת קרקעות;

מכירת קרקעות; חזקת השנים; אריסות; שעבודים. כל פרק מכיל את כל החומר שבמקורות ומעבד אותו באופן יסודי ועמוק, אבל כאמור זהיר ביותר. חשוב השמוש הרב במדרשים ואגדות, המפיצים אור צדדי גם על ההלכה, כמו כן ההשוואות כמעט בכל מקום עם דיני יון ורומא, בכל ומצרים, עם המשפט הסורירי וכו'. ההקבלות בין השמוש בדיני קרקעות בישוב העברי בארץ ישראל ובבבל, מתוך הענינים המרובים, שבהם העסיק החוקר והאורס באור חדש, יש לציון באופן מיוחד את השאלה החשובה על ערכי של ישראל (לשכות לרשום שטרות ולסמירתם) בדורות שלפני החורבן, השוואת השטרות המקושרים בישראל עם אלה של גוים, המעבר מן האריסות אל הקולונט בארץ ישראל.

אין להתעלם מאותה הבקאות הגדולה בכל חדרי הספרות העתיקה והחדשה, שהראה המחבר ע"י מאי המקומות וההערות המרובות בספת, ועל ידי כך ניתנה לכל קורא מעמיק לעיין גם בעבודות חכמי ישראל הקדומים בשאלות הנידונות, בדעותיהם, השערותיהם ומסקנותיהם. אבל בקשר את זה יש לציון את ולולו של המחבר בחקירות המדעיות של השנים האחרונות בארץ ישראל, ובחומר המחקרי המושקע באנציקלופדיות היהודיות של דורנו. אביא רק דוגמאות מעטות. בעמוד 9 מדבר המחבר על הקנין הפורמלי בקרקעות ארץ ישראל שיוחסה לעצמה רומא בתוקף הכבוש, ושוכח להזכיר את מאמרו של ש. קרויס: למי השרה קנין בארץ ישראל לפי משפט הרומים («המשפט»), כך ב/ עמוד 9 — 16, שנת 1927. בעמודים 71—75 מתחקה המחבר על שרשי ההלכות בדין ערבון, — ונמנע מלרמוז אפילו שבשאלה זו נתפרסם קונטרס מיוחד של ד"ר ש. דייכס («מקור דין רומי בתלמוד», לונדון, 1926), וכן הוא עובר בשחיקה על הערך «ערבון» Zadakovs באנציקלופדיה היהודית בשפה הרוסית. ערך שהנהו מחקר חשוב של י. רוזנש'ל המנות, ועוד כמה ערכים באותה אנציקלופדיה החוקרים בענין האסמכתא. בעמוד 93—94 מסביר המחבר את מיעוט הקרקעות מדיני אונאה ושבועה, — ומעלים מדיעות הקורא את ההשקפה שבוססה בסברות כבדות משקל ע"י רב צעיר ב-שעורים בתלמוד חלק ב/ עמוד 38, וב-המשפט העברי קובץ א/ עמוד 8, ואף גם כותב הסורים אלה תמך בה (שם, עמוד 35).

חסרונות קלים אינם מפחיתים מערכו המדעי היסודי של הספר, ואנו מברכים את המחבר ביישר כח, שימשיך את עבודתו הנכבדה ויתקן את מגרעותיו, ונשמח לראות בקרוב את החלקים הבאים.

פ. דיקשטיין.

1031. גרובבסקי, יהודה. סלואים אל המלון העברי של י. גרובבסקי ודודו ילין. תל אביב, דביר, (דפוס איתן ושושני), תר"ץ. 111 דף, 6591—676 ע. 17:12.

סימנייהדפים הם המשך לסימנייהדפים של המלון עצמו.

1032. גרובבסקי, יהודה. מלון כים עברי אנגלי מאת יהודה גרובבסקי ויוסף כרמל. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 121 דף, 163, 42, 161 ע. 9:13.

48 העמודים האחרונים מכילים: 'רשימת הספרים' עד 1 לאוקטובר 1929, שהוציאה חברת דביר, ומודעות שונות. — החלק העברי מאת י. גרובבסקי. החלק האנגלי מאת י. כרמל.

1033. גרובסקי, יהודה. מלון כוס עברי-אידי. עברית יהודה גרובסקי. אידית מרים וולטמן-שניטשק. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. (2) דף, 174 ע. 9 : 12.

1034. דווינגר, אדוין אריך [Edwin Erich Dwinger]. הצבא סאחרי קוצי הברזל; יומן סיביר. תרגום מנרסנית יצחק ל. מ. דן. (א.ב.) תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 129 ; 178 ע. 15 : 21.

1035. דפּו, דניאל [Daniel Defoe]. רבינוזון קרוזה; ומתו (דניאל דפּו). מעבד ומקצר, מנקד ומכתב ע"י יהודה גרובסקי. תל אביב, כרמל, (דפוס השחר), תר"ץ. 84, [11] ע. 12 : 18.

1036. האי בן שרירא נאון. ספר השטרות לרב האיו בר שרירא נאון. יו"ל ע"פ כ"י קנינגרד ואוקספורד עם מבוא והערות נספחות מאת שמחה א. ס. ירושלים, (דפוס עזריאל), תר"ץ. 72, [11] ע, צלומי כ"י. 18 : 25.
מוסף התרביץ א. שנה א' ספר ג'.

מציאותו של ס' שטרות מיוחס לר' האי גאון נודע ברבים זה עשרות בשנים; ושטרות בודדים ממנו נתפרסמו במאספים שונים. כעת מונח לפנינו הספר כלי המול השתמש בכל כתבי-היד הידועים מספר זה ובכל הקטעים שכבר נדפסו, הוסיף הערות, השוואות ורמזים ביבליוגרפיים, כדי בקיאותו הרחבה בספרות הגאונים ובמקצוע המשפט העברי.

ערך חשוב יש גם לה-נספחות' שבסוף הספר. בהם הגנו מוצאים כמה כתובות יקרות ערך, כמו: כתובה של קראי שנשא רבנית, כתובה שנכתבה "במדינת ברקה" בשנת ד"א חש"ן ועוד אחת ב-צור מדינתא' וכן שטרות שונים, ביניהם המיוחסים לר' סעדיה גאון.

הרב אסף הולך בשיטת כמה חכמים שקדמוהו המיחסים את הספר לר' האי בן שרירא על יסוד הרשימות הנמצאות בשני כתבי-יד. אף כי מתוך הס' עצמו יש כמה ראיות נגד יחס זה, וידוע כי המנהג הרכבי יחס אותו לר' האי בן-דוד. ועמד על דעתו גם כשכבר ידע שבכת"י רשום ר"ה בן שרירא. נוסף על ראיות הרכבי רמזו גם גינצבורג ואסף על ראיות חדשות, אבל הם דחו את כל הראיות בהנחה כי הספר לא הגיע לידינו כפי שיצא מידי המחבר, והמעתיקים שינו בו הרבה פרטים.

אף שקשה לערער על יחס הנמצא בשני כת"י שונים, בכ"ז הגני חושב שכדאי להעיר על ראיות נוספות נגד יחס זה: א) ידוע שבזמן התלמוד לא היו כותבים "שריר וקיים" אלא בשטר מקושר אבל לא בפשוט, ואח"כ נהגו בכל השטרות (ע"י ב"ב קס"ב, תוד"ה לפי), והנה בספר שלפנינו הגנו מוצאים "שריר ובריר וקיים" רק בכתובה ולא בשאר שטרות, וזה לנו אות שהוא נתחבר בתקופת מעבר בגוגע להתפשטות המנהג של כתיבת "שריר וקיים" בכל השטרות, ומהשטרות המיוחסים לר' סעדיה גאון, שנתפרסמו ב-הנספחות' לספר זה, הגנו רואים שכבר בימי רס"ג נהגו לכתב "שריר וקיים" בכל השטרות, א"כ חי מחבר ס' שטרות זה לפני רס"ג, ואיך אפשר ליחסו לר"ה בן שרירא? ב) מתוך נוסח שטר אורכתא

הגנו רואים שהמנהג להקנות אגב ד' אמות קרקע שבארץ ישראל, היה מנהג מקובל במקומו של המחבר, וזהו מנהג סורא בנגוד למנהג סומבדיתא (השוה מחברתו של הרב אסף יחלופי מנהגים והוראות בין ישיבות סורא וסומבדיתא עמ' 33/5), ואם המחבר היה גאון סורא אי אפשר ליחסו לא לר"ה בן שרירא ולא לר"ה בן דוד, ששניהם היו גאוני סומבדיתא, אלא לר"ה בן נחשון, גאון-סורא. מובן שבהגחה שהמעתיקים שינו את השטרות, גם ראיות אלו בטלות.

והגנו להעיר על טעות שפלטה קולמוסו של הרב אסף: בעמ' 20 הערה 1 כתב: "וזהו תקנת בית-דין שיכתבו כך, כי ע"י קבלה זו שהלוה מקבלם על עצמו לעדים מתכשרים גם עדים עמי הארץ שאינם יודעים לקרא ולעמד על ענינו של שטר". ופלא הדבר, אם העדים אינם יודעים לקרא, ואנו חוששין אולי חתמו על דבר שאינם יודעין, מה מועיל אם יכתבו בשטר זה המסופק גוסס זה או גוסס אחר. ובאמת המעיין בתשובות הגאונים (הרכבי סי' רל"ח) שמציין הרב אסף יראה שלשטר אין שום תקנה אם העדים אינם יודעים לקרא, אלא שמצאו תקנה לגבות המלוה אם העדים יבאו לב"ד וימסרו בע"פ את עדותם, והב"ד יכתבו תוכן עדותם, עיי"ש.

בסוף כדאי לציין שבקובץ "הפסגה" (קובץ ה', וילנא תרנ"ט עמ' 54/5) נתפרסמו אילו הערות יפות לנוסח הגט שבס' השטרות שלנו, והן נעלמו מהמו"ל. ש. ח. ק.

1037. הגדה של הבית הלאומי בפסח תר"ץ. ערוכה ומסורה כירי
אזרח וגר. תל אביב, הוצאת יום המלח, (דפוס אתין ושושנר), תר"ץ. ע' 18, ציורים. 15 : 23.
בעריכת אפרנסט (א. י. בן ישי), פרודיה בנוסח הגדה של פסח.

1038. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח עם הוספות ... לדינים
השויכים לחג הפסח: מכירת חסן והנעלה ואפיוות המצות ... ודיני הסדר כלשון
ערבי, ושיר השירים עם תפסור ערבי של רבינו סעדיה ז"ל גם ציורים ...
ופיוט ... ושירים לפסח ... ע"י המו"ל סאלם דאוד התמני ... ירושלם, דפוס
יהודה וירושלם, תר"ץ. 41, 151 דף. 14 : 21.

1039. הלל ח. ביישוב של יער; רוטן. (ספר ראשון). תל אביב,
שמיכל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. ע' 229. 15 : 21.

1040. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הועד הפועל.
מחלקה לסטטיסטיקה ואינפורמציה. סיכומים. חס"ד ותל-אביב, 1930. 27
דף. 21 : 33.

נדפס בהקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

מפקד פועלי המושבות. — עליה (ינואר-מרץ 1930). — חוסר עבודה. — עליה וציאה. —
חוסר עבודה. — העליה העובדת בשנת 1929. — האינדקס של ערך צרכי החיים. — שכר העבודה
של פועלי הערים. — השביתות בשנות 1919-1929. — השביתות ב 1929. — מקרי אסון בעבודה.

1041. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י ועדת התרבות.
אלגעמיינע יידישע ארבעטער ארגאניזאציע אין ארץ ישראל. קולטור קאמיטעט.
Allgemeine jüdische Arbeiterorganisation in Erez-Israel. Kultur Komitee.
תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ה. 26 ע. 12 : 20.

השער לקוח מהמעטפת—החיבורת, בשלש שעות, מכילה סקירה על פעולת ועדת התרבות.
1042. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי
חיפה. מכתב חוזר לפועלי חיפה. חיפה, דפוס סוכובולסקי, תר"ץ. 12 ע. 23 : 31.
יצא בכ"ה באדר. ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 15 מספר 29.

1043. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית
והמחלקה להתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. חוברת ט"זיות. תל אביב,
דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ט. 15 : 23.

ט"ז: צמחי שלמה] ונח] נפתולסקי: גידול סלק למססוא (Beta vulgaris sativa).
38 ע. ציורים.

י"ז: בודנהימר, פלריץ] שלמעון] והנרי] צלבין: המלחמה בעכברי השדה
בארץ. 12 ע.

י"ח: צמחי שלמה]: התלתן האלכסנדרוני בארץ ישראל. 45 ע. ציורים.
דיאגרמות. ע' 46 ביבליוגרפיה.

לכל חוברת יש גם שער וקטום באנגלית.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה ה' ע' 297 מספר 1006.

1044. הר, שמואל. לחיבור; כחזור אגדות וספורים לחנים וזמנים
ליילדי ישראל. תל אביב, נגה, (דפוס הארץ), תר"ץ. 164, [11] ע. 15 : 23.
כלו מנקד.

1045. הר זהב, צבי. לשון דורנו; מאמרי בקרת על התופעות
השונות שנתגלו בעשרות השנים האחרונות בהחיות הששון העברית ושאר
מאמרים בעניני הששון. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), י"ג לחכרות בלפור,
119301. 7, [21] 2—159, [11] ע. 17 : 24.

1046. הררי, חיים. איזוב; מדרש חזיון בשש עלילות על פי אדמונד
פ' ג. תל אביב, ניב, (דפוס אחדות), תר"ץ. [41] דף, 5—95 ע. 15 : 21.
על המעטפה נדפס השם "איזוב" בכתב עברי קדום.

1047. וולמן, מנדל. מסתרי האגדה; גלוי התעלומות של אגדות
התלמוד ע"י חקירות מדעיות. חלק שני. [מאת] סנדר וואהלמן. תל אביב, (דפוס
ידיסלבסקי וסיני), תר"ץ. [31] דף, 4—172, [11] ע. 16 : 24.
= כתבי מנדל וואהלמן. יוצאים לאור ע"י ועד היובל. מסרבי.
חלק א' ראה ק. ס. שנה א' ע' 99.

1048. וינסקי, א[הרן] מ. גיאומטריה תאורית; ספר למוד
לכתי ספר תיכוניים (בצרוף שאלון 1741 ציורים)... חלק ראשון. תל אביב, דבור
בהשתתפות הגמנסיה, הרצליה, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. [2] דף, 97, [1] ע. 16 : 24.

1049. ויליאמס, ב[זיל Basil Williams]. האימפריה הבריטית.
תרגום הניסן ארלוזורוב. תל אביב, הברה, (דפוס הפועל הצעיר), [תר"ץ].
208 ע. 13 : 20.

הספר שנכתב בסוף 1927 מכיל סקירה תמציתית של תולדות האימפריה הבריטית.
חמשה חודשים אחרי צאתו לאור הופיע במהדורה שניה, שבה נזכרו מאורעות של ראשית
שנת 1928. בתרגום ניתנו הערות מבארות.

1050. הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל. תזכיר הועד הלאומי ליהודי
ארץ ישראל שהוגש לעיון הועדה המתמדת לעניני המנדטום שעל יד חבר
הלאומים באמצעות ה. מ. הנציב העליון לארץ ישראל למושב יוני, שנת 1930.
(ירושלים, דפוס אמנות תל אביב, תר"ץ). 28, 34 ע. 23 : 30.

על המעטפה כתוב: תזכיר הועד הלאומי של יהודי ארץ ישראל לוועדת המנדטים
שעל-יד חבר הלאומים למושב סיון תר"ץ (יוני 1930). — עם תרגום אנגלי ושער מיוחד:
Memorandum submitted through His Excellency the High Commissioner of
Palestine to the Permanent mandates commission of the League of nations
by the National council of the Jews of Palestine. June, 1930.

התכן: מבוא. א: עשר שנות ההתישבות העברית. ב: הישוב העברי וערכו בחיי
הארץ. ג: קפוח זכויותיו של הישוב העברי. ד: קליטת הארץ ושלטון המנדט. ספוס.

1051. ורשבסקי, עוזר. מברר חיים; רומן. תרגום הנשל [ויבין]. תל-
אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 231 ע. 14 : 21.
(ספרית תרבות).

1052. זהרי, מיכאל. מצמחי הארץ (פרקים אחדים) ע"י מיכאל
זהרי: מחלקת הבוטניקה של האוניברסיטה העברית. ירושלים, הוצאת גליונות
ללמודי הטבע, דפוס ארץ ישראל, [תר"ץ]. 18 ע. 15 : 23.
(הדפסה מיוחדת מגליונות ללמודי הטבע). — הפרקים האלה הוצאו מספר הלמוד
לבוטניקה שישנו אתי בכתובים — מההקדמה.

1053. חברת הכשרת הישוב בא"י. דין וחשבון לשנת 1923, 1924,
1926, 1927, 1928, 1929. ירושלים, דפוסים שונים, תרפ"ד—תר"ץ. 11 ; 14 ; 11 ; 14 ;
11 ; 10 ; 11 ; 15 ע. 23 : 23.

את הדו"ח לשנת 1925 ראה קי. ס. שנה ג' ע' 248 מספר 387. את הדו"ח האנגלי
ראה להלן מספר 1113.

1054. חיפה. בית הספר הריאלי העברי. דין וחשבון רבועי
1928/9. חיפה, דפוס ורהפטינג, 1930. 23 ע. 17 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 161.
1055. חיפה. בית הספר הריאלי העברי. הצעות לתכנית למודים
של בית הספר התיכוני מוצעות על ידי בית הספר הריאלי העברי בחיפה.
חיפה, דפוס ורהפטינג, סיון תר"ץ. 18 ע. 17 : 24.
1056. חיפה. הקהלה העברית. דין וחשבון מעשי וכספי לשנת
תרפ"ט. חיפה, דפוס סוכובולסקי, [תר"ץ]. 121—122, 15 ע. 16 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 19 — בהתחלת החוברת: קדושי מאורעות הדמים ...
שנפלו ... בחיפה ... אב, תרפ"ט.
1057. ידידיה, ש. גידול ציטרוסים ... תל אביב, מצפה, (דפוס
אחרות), תר"ץ. 334, [16] ע, ציורים. 13 : 19.
עם שער מיוחד: S. Yedidiah: Citrus growing ותוכן הענינים באנגלית.
בראש הספר: פתיחה מאת ש[מואל] סולקובסקי—ע' [1—14] מודעות.
1058. ילין, דוד. נאום הנגה בפני הועדה המיוחדת של חבר הלאומים
לעניני הכותל המערבי (ביום כיא תמוז תר"ץ בירושלים). ירושלים, (דפוס הספר),
תר"צ. 16 ע. 17 : 20.
מהמעטפת— את הנאום בערבית ראה להלן ע' 349.
1059. יערי-פולסקין, י[עקב]. ארתור גיסם בלפור. חייו והצהרתו,
בצירוף 14 תמונות ... הותקן ונערך ע"י אנליעזר שטיינמן. תל אביב, חולמים
ולוחמים, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 194, [16] ע. 15 : 21.
1060. יערי-פולסקין, י[עקב]. מרגלים או גבורי הסולדת? הריגול
העברי בחזית הארצישראלית. תל אביב, שומרון, (דפוס אחרות), תר"ץ. 226 ע. 14 : 20.
1061. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. כתבי יד
בקבלה הנמצאים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. תיאום
וחקרם גרשם שלום בהשתתפות יששכר יואל. ירושלים, חברה להוצאת ספרים
על-יד האוניברסיטה העברית, תר"צ. XII, 258 ע. 18 : 25.
עם שער מיוחד ברוסית:
Catalogus codicum hebraicorum quot conservantur in bibliotheca
Hierosolymitana quae est Iudaeorum populi et universitatis hebraicae
digessit G. Scholem adiuvante B. Joel. Pars prima: Cabbala.
— כתבי יד העבריים הנמצאים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. א.
הוספה מיוחדת ל"קריית-ספר" שנה ז'.

שלום מתאר בקטלוג הזה 157 כ"י. הסדר כרונולוגי, ובהתאם לחשיבות כה"י האריך ש. את תאוריו. לעומתם עד כדי מאמר חקירה; התאור היותר ארוך (מגדל דוד לר' דוד גינצבורג) תופס 9 עמודים. בגנזספחים (58 ע') הוא מפרסם חלקים מתוך כה"י, שראה בהם ענין מיוחד. בסוף מפתחות שמות המחברים, הספרים, הכתבים, המקומות והצנזורים.

1062. ירושלים. ישיבה גדולה. עץ חיים. פרדס עץ חיים. קרן קיים [ו] להחזקת בתי תלמוד תורה הכלליים והישיבה הגדולה עץ-חיים פניה"ק ירושלים תובכ"א. ירושלים, [תר"ץ]. 6, [2] ע. 10 : 15.
השער לקוח מהמעטפה.

1063. כהן, אהרן. ספר פרחי אהרן והוא באור על התורה על חומש בראשית ושאר שבתורה מכלל באורים יקרים עפ"י מאמרו חז"ל ומבואר ... כמו כן...מאמרים, ביאורים ... ששמעתי מאדמו"ח שליט"א. עוד הוספתו לו קונטרס "מעשי אבות" המכיל בקרבו לפי סדר המקראות הארת מעשיהם והתנהגותם הק' של אבות העולם ומוסר ... ערכתי ... אהרן הכהן חתן ... בעהמח"ס חפץ חיים וישראל מאיר בן אריה זאב הכהן ... תל אביב, דפוס השחר, תר"ץ. [4] דף, 164 ע. 18 : 25.

1064. כהן, מרדכי בן הלל. מלחמת העמים; (יומן). ספר רביעי. ירושלים, דפוס הספר, תר"צ. 211 ע. 15 : 23.
= הכתבים של מרדכי בן הלל הכהן. ט.
מקיף את זמן תמוז תרע"ו—שבת תרע"ח—את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 203.

1065. כשדאי, צבי. המתיידיים "жидовствующіе" או "Тудействующіе". מהדורה שניה. חיפה, דפוס ורהפטינג, תר"ץ. 300, [1] ע. 18 : 25.
ע' [3]—6: "המקורות ששאבתי מהם".—מהדורה א' ראה ק.ס. שנה ג' ע' 96.
"תולדות תנועה כבירה זו מימים קדמונים ועד היום הזה. — תוצאות נסיעותי הרבות במשך ל"ח שנים במקומות מגוריהם, לארצותיהם ולגוייהם וכו' וכו'..."

1066. ליוביאניקר, יוסף. ספר חוט השולש ברכי יוסף ח"א מכיל פלפולים בענינים שונים עם גדולי רבני העולם שליט"א ח"ב מכיל דרושים על התורה ומפרשים מאת ... מוה"ר יוסף ליוביאניקר ... וחלק ראשון. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ט. 83 דף. 16 : 25.

1067. לודוויג, אמיל [Emil Ludwig]. יולד 1914. תרגם לזכו שמו. ירושלים, מצפה, (תל אביב דפוס אחרות, 1930). 187 ע. 14 : 20.

1068. לודוויג, אמיל [Emil Ludwig]. דינקולן. תרגום מאיר
בוגדנובסקי. חלק ראשון ושני. תל אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר),
ותר"ץ. 168 ע, תמונת דינקולן; 166 ע, תמונת דינקולן. 14 : 19.

1069. לונדון, ג'ק [Jack London]. בקעת הירח; רוס. תרגום ראובן
גרוסמן. כרך ראשון ושני. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 252; 252
ע. 14 : 21. (ספרית תרבות).

1070. לנער; ספרות ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל אביב,
אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 13 : 19.
חוברת י"ט: בן ציון, ש[מחה]: יסוד גדרה. 108 ע, מפה. 10 תמונות עם
באורים למפה מאת א. י. ברנר.
חוברת כ': שחראי, א[ברהם] י[עקב]: חבורן. 83 ע, מפה. 8 תמונות.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע. 204.

1071. המאירי, אביגדור. בין שני האדם; ראינוע אודיסה תרע"ט —
תר"ף. תל-אביב, השחר, תר"ץ. 133 ע. 13 : 18.

= כתבי אביגדור המאירי. ספר ששי.

44 פרקים: — "מכונת הצילום ... ראתה את החיה הרעה באשר היא אדם ואת האדם
באשר הוא גרוע ממנה". (מההקדמה). — הספר נדפס באלפים אכסמפלרים. המעטפה הסמל
ואותיות השער צוירו בידי יעקב בן-אור-קלטר. הגלופות נעשו בידי נ. חבקיין.

1072. מנלות לבתי הספר. תל אביב, אמנות, ודפוסים שונים, תר"ץ. 12 : 17.
יצאו ע"פ הצעת מחלקת החנוך של ההנהלה הציגית בארץ ישראל. רוב החוברות
מנוקדות — חוברות אחרות של סריה זו ראה ק. ס. שנה זו ע. 204.
88 : סמילנסקי, משה: הארבה. 48 ע.
90 : עגנון, ש"י: א. הדב והאורח. ב. מעשה חוסב עצים. 27 ע.
95 : משה בן מימון: מורה נבוכים לרמב"ם. פרקים נבחרים. סדורים ומבארים
ביר אברהם צפרוני. 64 ע.
97 : קרוכמל, נחמן: האגדה ובעלי האגדה. מתוך ספר "מורה נבוכי הזמן". ערוך
ומבאר על ידי אשר בן ישראל. 125 ע.
105 : בנימין מטודילה: סוריה וארץ ישראל מתוך ספר המסעות של רבי בנימין
מטודילה. ערוך ע"י אברהם י[צחק] ברנר. 36 ע.
106 : יהודה אבן תבון: מוסר אבי קצור צואת ר' יהודה אבן תבון לבנו ר' שמואל.
מסדר ומבאר על ידי שמחה אסף. 29 ע.
111 : אריאל ז. וני. טל: במשפחה: א. אם על בניה. קבץ מלקט ומסדר על ידי ...
31, [1] ע, מצויר ומנוקד.

1073. (המבון לחקירת והוראת השמוש במלחמת ציילי. מחלקת א"י).
(יפו, דפוס שהם), תר"ץ. מלחמת ציילי בפרדסים. 29, 111 ע', ציורים. 22: 15.
מלחמת ציילי בסמטעים. 21, 111 ע', ציורים. 19: 14.

1074. מן תומס [Thomas Mann]. בית בוננברוק. שקיעתה של
משפחה אחת; רומן. תרגום מנורכיו טסקין. וכרך שני. תל אביב, שטיבל,
(דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 235 ע'. 21: 15.
את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע. 205.

1075. משה בן מימון. ספר המצות לרבינו הרמב"ם ז"ל מסודר
מחדש על סדר התורה. מבני המסדר והמזל וחיאל העליר ... ירושלים, דפוס
העברי, תרפ"ט. [151] דף, [131]—[120], 141 ע'. 23: 17.

1076. משניות. משנה ערוכה לתלמידים ומפרשת על ידי חנוני נחמן
ביאליק. תל אביב, דבור, (דפוס אחדות), תר"ץ. 17: 12.
מסכת ברכות. 15 ע'—מסכת פאה. 12 ע'—מסכת דמאי. 21 ע'.
"דביר מוציא ... אותן המסכות שיש בהן ענין לתלמידים ובהשמטות אותן ההלכות
שלפי ענינן אין מקום להן בספרים יעודים לתלמידים. הבאור כתוב בלשון קצרה אבל
ברורה ... בראש כל מסכת בא מבוא קצר ומצומצם" (מההקדמה).

1077. נורדוי, מכם [Max Nordau]. טעמה של ההיסטוריה. תרגום
יועקב בלובשטין. בעריכת פנישל לחובר. חלק א'. תל אביב, מצפה, (דפוס
אחדות), תר"ץ. 191 ע'. 20: 14.
"כתבים נבחרים. ד.—את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 205.—הספר במקורו יצא ב-1909.
החבן: ההיסטוריה וכתביה. פילוסופיה ההיסטוריה המקובלת. הסתכלות בהיסטוריה
מנקודת-ראות האדם לבדו. האדם בטבעי היחיד והחברה.

1078. נָכֶם, שלמה מיכאל. ספר תורתו של שם. בו נמצאים כמה
מאמרים ובאורים קצרים על הרכה פסוקים שבתורה, מסודרים וערוכים לפי
הפרשיות לכל שבתות השנה, על כל סדרה וסדרה הכל עפ"י דרך הפשט והדרוש
החגיגוני. מאת ... שלמה מיכאל נעכעם ... חלק ראשון-חמישי. ירושלים, (דפוס
הספר), תר"ץ. [4] דף, 212, [4] ע'. 25: 17.
לכל חלק שער מיוחד בעברית ושער מיוחד באנגלית.

1079. סילמן, ק[דיש]. מגלת אסתר; קומדיה בשלש מערכות, בשבע
תמונות. הסצנרי מאת משה הלוי ... ירושלים, דפוס הספר, תר"ץ. [21] דף, 75-7 ע'. 24: 12.

1080. עפר; ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר),

תר"ץ, 12 : 17.

61: מיכאלי מרדכי: כנרת. 8 ע, ציורים.

62: מיכאלי מרדכי: מעשה בצרור כסף. 11 ע, ציורים.

63: דושמן י[שראל]: ליג בעמר. 12 ע, ציורים.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 206.

1081. פינגברג, רחל. לשנתים; (רומן בלי אהבה). תל אביב, שטיבל,

(דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ, 186 ע. 14 : 21.

1082. פֶּלֶר, י[צחק]. תרגילי חשבון לשנת הלימודים השניה. תל-

אביב, "השכלה לעם", (דפוס אתיון וס. שושני), תר"ץ, 121 דף, 39 ע. 14 : 21.

"חוכרת לנאי לספרי-החשבון המעשי" חוב' א". (מההקדמה). ראה גם ק.ס. שנה

זו ע' 21 מספר 63 וע' 206 מספר 669.

1083. צֶמַח, ש[למה]. שבעה עשר ספורים. תל אביב, דביר, (דפוס

הפועל הצעיר), תר"ץ, 121 דף, 175, 111 ע. 16 : 24.

1084. קוטניק, אליה צבי. ספר מגילי היהודים. בו יראה איך לאחד

את הכחות שלנו בכדי שנוכל לעמוד נגד כל השונאים הקשים עלינו ועוד

ענינים מאת המנוח הרב אלי צבי קוטניק ... ירושלים, דפוס "יהודה וירושלים",

תר"ץ, 16 ע. 15 : 21.

מהמעטפת. — עלינו ליסד את חברת מגילי היהודים ולשלח משלחת לא-ציונית ללונדון.

1085. קיפניס, לוי. גליונות; ספורים ושירים לגן ילדים. (ערוכים

על ידי לוי קיפניס ועל ידי הועדה הספרותית שעל יד מרכז הגננות. ספר שני).

תל אביב, מרכז התאחדות הגננות בא"י, (דפוס אריאל), תר"ץ, 121 דף, 110 —

87 ע. 17 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה זו ע' 207.

ספורים. שירים. מגילות (חיים). דקלומים. חרוזים. חידות.

1086. קלוזנר, יוסף. הכית השני בגדולתו; ששה מחקרים היסטוריים...

תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תר"ץ, 121 דף, 179 ע, 16 ציורים. 16 : 24.

התכן: ארץ ישראל בימי בית שני, החיים הכלכליים בישראל בימי בית שני;

הספרות היפה בישראל בימי החשמונאים; מוצאה של לשון המשנה; מחברו של ספר קהלת;

מונחי בנאות בעברית. "לוחות של תמונות (מטבעות) בנינים, כלים ומעשי אמנות מימי

החשמונאים) — המאמר השני השלישי והרביעי שבספר זה נדפסו לפני כן בשם "בימי בית

שני" (ברלין, "עינות", תרפיג), שאר המאמרים נדפסו בכתבי-עת שונים. "ואולם גם את

המאמרים המכונים במחברת תיקנתי ושניתי והוספתי בהם הרכה, ולכל ששת המאמרים

השתדלתי להכניס כל מה שנתחדש בעניני המדעים הנדונים בהם עד כמה שהיה בגדר

האפשרות". (מההקדמה).

1087. קלזנר, יוסף. היסטוריה של הספרות העברית החדשה; שיעורים ... כרך ראשון. ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס „העברי“), תרצ"ץ. VIII, 309 ע. 18 : 25.
החכן: כרך א: מבוא כללי. דור המאספים (1781-1820).

הכרך הראשון מספרו של הפרופ' קלזנר, פרי השיעורים בתולדותיה של הספרות העברית החדשה שהמחבר קורא „באוניברסיטה העברית בירושלים זה לו חמש שנים“, נחלק לשמונה „שיעורים“: מבוא כללי; צמיחת הספרות העברית החדשה בגרמניה (מנדלסון); נפתלי הירץ וויזל; „מאספים“; ראשי המדברים בדורו של המאסף; דור המעבר מן המאסף אל „בכורי העתים“; החיים והספרות של יהודי איטליה בשנות 1780—1820; הספרות העברית בצרפת. כל שיעור נחלק גם הוא לכמה וכמה סעיפים. כך, למשל, מדובר במבוא הכללי על: מהותה והתהוותה של הספרות העברית החדשה; תחומי המסוים של מחקר הספרות העברית החדשה; התחלקותה של הספרות החדשה העברית לתקופות; הגבלת התחומים; ההשכלה, חכמת-ישראל והרומנטיקה בספרות העברית החדשה; הביבליוגרפיה של תולדות הספרות העברית החדשה; התקופה (המצב הכללי של אירופה המערבית בכלל ושל גרמניה בפרט; מצבה של הספרות האירופית) ומצבו של עם ישראל סמוך לדור ההשכלה (המצב המדיני והכלכלי; המצב הרוחני). בסוף הספר בא סכום, הוספות ותוקנים וגם מפתח של השמות והענינים. בהקדמתו מצוין המחבר את הקשויים שעמדו לפניו בעבודת המחקר שלו בתולדות הספרות העברית. ואין ספק, כי צדק באמרנו כי „עד עכשיו לא נמצא מי שופקח על הגל של עובדות בלתי מבוטרות שמילאו את תולדות הספרות העברית“, ואם אמנם על דבריו, כי חכמינו „עסקו יותר בספרים העברים החדשים משעסקו בספרים העברים החדשים“ יש מקום למעון, כי גם בספרים החדשים המעטו למפל מפול מרעי; אולם כל מעיון בספרו יודה ויכיר בתודה, כי אמנם בביאוגרפיות של מובי הספרות העברית החדשה הגדיל המחבר לעשות; ואם אפילו לא „יצר יש מאין“ הרי בשקירתו העצומה הרבה לאסוף נדחים (השוה, למשל, עמ' 60, 62 לתולדותיו של שלום הכהן, עמ' 158 על בן-ואב, עמ' 237 על שלמה לוויזון ורבות כאלה), לציון עובדות (השוה, למשל, עמ' 92 על וויזל, עמ' 192 על הומברג, עמ' 246, 255 על שלום הכהן), לצירף מאורעות (השוה, למשל, עמ' 75 לראשית הפולמוס על מנדלסון), לברר ספקות ולרחיק מעיות ושבויים (עמ' 39, 40, 41 לתולדות מנדלסון, עמ' 96 לתולדות רנהיו, 264 לתולדות אפרים לוצטו ורבות כאלה), ולקבוע תאריכים מדויקים (השוה עמ' 106 זמן הופעתם של „דברי שלום ואמת“, עמ' 129 — שנת מותו של הרנהיו; וע' 156—157, 163 לתולדות בן-ואב, עמ' 200 — לתולדותיו של מנדל לציין, 232 — 233 לתולדותיו של לוויזון); ואח כל הדברים האלה מרצה המחבר לפנינו, כדרכו, בהרצאה חיה ושופפת, מסבירה ומבהירה את כללות הדברים וגם את פרטיהם.

ראוי לתשומת לב ולהכרה גם אותו שקול-הדעת המיושב שבו משהדל המחבר לדון בהערכת כמה וכמה תופעות, שיעורו שקלא וטריא בספרות ההיסטורית (השוה עמ' 66-67 על מנדלסון, עמ' 133 על המאספים). בעבודה רבה כזו מן ההכרח הוא בודאי שהמחבר יהיה בכמה ענינים בבחינת „תנא ושור“, כך, למשל, היה מן הצורך להקריש יותר מקום לגאורים ולהשפעתם, לציון את טחביריהם של המאמרים החשובים ב„המאסף“, מה שהיה מביא אולי להערכה אחרת לגבי כמה וכמה סופרים, ביניהם גם מן החשובים. המחבר היה בודאי מקריש

יותר מקום, או לכה"פ מיוחד מקום לעורכו האמתי של המאסף, ליצחק אייכלר, לו היה מצרף את כל מאמריו בהמאסף (ביניהם גם את הבקרת המעניינית על "שירי תפארת" ו"אגרות משולם בן אוריה האשתמועי"). יש גם לשעון על שיטתו של המחבר להסביר לעיתים קרובות תופעות אישיות רק מתוך מסבות כלליות (חשוד, לדוגמא, עמ' 151 ביחס לאפיון המפוקפק של סטנוב). ברם, הפענה העיקרית שמתעוררת עם קריאת הספר היא, אם אפילו נסכים לדברי המחבר כי "החקירה בתולדות הספרות העברית החדשה היא, קודם כל בירור—הפרטים—בירור האמת ההיסטורית של העובדות", האמנם העובדות שאותן ב"ד והסביר המחבר הן הן החשובות לתולדות הספרות? האמנם תולדות הספרות פירושו: תולדות הסופרים וגורל ספריהם? ואפילו אם נתן אותם במסגרת היסטורית-כללית? האין תולדות הספרות העברית ראשית כל תולדות השנויים והתסורות של הדמות הלשונית העברית שח"ל בה ביחד עם השנויים והתמורות בהגות היחיד והצבור העברי? ומבחינה זו, חוששני שהרבה והרבה מן "העובדות" של הספר אין להן חשיבות יתירה לגבי תולדות הספרות, ולהפך יש בספר משום "עיקר חסר". בודאי, אם לחסוק ע"פ הרצאת המחבר יש לו דעה אחרת על מהותה של תולדות הספרות העברית, המתקרבת לתפיסה היסטורית-צבורית; ויש רק להצטער, על אשר המחבר לא הקדיש כל תשומת-לב במבוא הכללי לשאלות היסודיות על מהותן של תולדות הספרות בכלל. לאורן של השאלות הללו היתה מקבלת הארה אחרת גם אותה הפרובלמה שעליה עמד המחבר בראשית ספרו: ספרות חיה בלשון מתה, ולא היתה אולי "חידה שאין לה פתרון" גם השאלה: "מפני מה לא נכתב אף ספור מקורי אחד בעברית" (עמ' 289—290), כי ברור הקשר האורגני בין ההגות והדמות העברית היה מראה לנו כי לא כל הספרות היתה חיה ולא כל הלשון היתה מתה... בודאי המחבר הדגיש תשומת לב הגונה גם לעובדות של סגנון ולשון (עמ' 125—126, 151—159, 170, 175, 209—211, 240, 286—287 ועוד), אבל מכיון שלא העמיד אותן במרכז ההרצאה (ביחד עם העובדות על תולדות הדמות הספרותית לכל צורותיה וסוגיה שהמעיס בהן) ולא בחן אותן באמת-מדה פסיכולוגית-פילולוגית, הרי גם הן נשארו במדת-מה תלושות, והמחבר נאלץ להפליג לעיתים בחפזו השפעות וגורמים חיצוניים לתופעות יסודיות ואורגניות בתולדות הספרות (השואה, למשל, על סגנון המשנה"עמ' 113—154).

ב. דינבורג.

1088. קרן קימת לישראל. אי. דין וחשבון של הועד הארצי

לקרן הקימת לישראל בארץ ישראל ... לשנת תרפ"ט. תל אביב, (דפוס הפועל

הצעיר), תר"ץ. 100 ע. 17 : 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 167.

1089. רב, אסתר. קטשונים; שירים. ומאת אסתר ראב. תל אביב,

הדים, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 58 ע, 3 דף. 21 : 26.

שירי מולדת: 32 שירים. — נדפס על דפים כפולים בצד אחד של הדפים.

1090. רבינוביץ, מנשה. זמירות לעם. מעובדות וערוכות בידי מנשה

רבינוביץ. (תל אביב), כזמור, (דפוס אריאל, 1930). 12 דף. 22 : 10.

השער לקוח מהמעטפת. נכסס עם חוי נגינה. רק בצד אחד של הדפים.

בראשונה יצא הקובץ ע"י "עונג שבת".

1091. רותנים, שלמה. דברי ימי ישראל בתוגרמה על פי מקורות ראשונים. מהדורה שניה מושלמת ומתוקנת בהוספות ומלואים רבים מאת שלמה רותאנים. חלק ראשון. תל אביב, דביר, (דפוס וויוס בירושלים), תר"ץ. [4] דף, 326, [1] ע. 16: 24.

התכן: חלק א: ימי הגרושים והנדרים והתישבות הפליטים בתוגרמה (משנת ה' אלפים ס' עד ה' ר"פ; 1300—1520).

הסדר שהתחיל לו המחבר לכתוב את דברי ימי היהודים בתוגרמה עפ"י המקומות, גרם שאיש אחר שהחליף את מקום מושבו פעמים אחדות, כמו למשל הבי"ו, נפרדו ונחלקו ימי חייו למספר המקומות. זה גרם גם שבכל המשך היה מוכרח המחבר לחזור עוד הפעם על מה שכתב אודות האיש במקומו הראשון או לפחות על חלק ממה שכתב, כדי לתת קשר להמסופר במקום החדש עם מה שעבר עליו במקום שבא משם. אבל אלה הן מגרעות חצוניות שלא נתעכב בהן בבקרתנו.

עבודה כבירה השקיע המחבר בספרו. הוא הראשון שגדל לפנינו תמונה חיה ומעניינת מתקופה מזהירה של גולי ספרד במזרח. לפני הגירוש היו נמצאים בימי הירידה והיו חולכים ומתנוונים, והנה נעקרו משם ושוחרו בארצות השולטן ומעפר אחר ופריחו, היא תקופת ר' יוסף נשיא, הרופא הסוף, הרב מהרי"ל והמשוררים הרבים, מעין קו מקביל לתקופת ר' שמואל הנגיד. אמנם כל זה הוא רק צד אחד של המסבע, כלל הצורך לפרס. ואם אתה פונה אל הפרטים, והנה עולם הפוך לפניך: סתירות, אי-דיוקנות וחילופי גבר. אני נותן פה רק דוגמאות אחדות והערותי עליהן כמו שרשמתי אותן לי לפני זמן מה כאשר עברתי על הספר לרגלי עבודה שאני עוסק בה, ויש להוסיף עליהן כהנה וכהנה, אבל לא לבקר היתה כונתי. רק עתה כשיצא החלק הראשון בתוצאת חדשה, ראיתי לי לחובה מצד אחד להזהיר את הקוראים שלא יסמכו על המחבר בדבר הפרטים וגם בדבר המקורות; עליהם לעבור בעצמם על הספרים, וספר. דברי ימי היהודים בתוגרמה" ושמש להם רק בתור מפתח גדול וחשוב, כי המחבר ראה והעתיק מספרים לאלפים שאינם ידועים לרוב הקוראים. מצד השני רציתי להעיר תשומת לב המחבר לחקן את השגיאות של החלקים הבאים פרט ומסרם לדפוס ואז תהיה ברכה בו בשביל כל חוקרי דברי ימי היהודים.

ח"א ע' 49—50 ובהוצאה חדשה ע' 52, 133, 138, 258 "ר' שמעון אשכנזי מפרנקפורט בא בראש עדה אשכנזית לתוגרמה והוא חבר את הילקוש שמעוני אבל חס' נדפס אחר מותו בשלזניק על ידי בנו ר' אליעזר השמעוני. ההיסטוריונים, כידוע, חולקים אם מחבר הילקוש היה לפני רש"י או אחריו ורותנים עשה אותו לאחרון שבאחרונים, וזה מפני שמדפיס הילקוש היה שמו אליעזר השמעוני, וחשב אותו לבנו של ר' שמעון בעל הילקוש. גם מקור מצא לדבריו, הוא בעל "קורא הדורות" שחי במאה החמישית לאלף הששי ותימהני אם אחרי צונץ וגרץ מותר עוד להשתמש במקורים בלתי מדעיים כמו קורא הדורות.

ח"ב ע' 53 בין הרבנים היותר גודעים בפרק ההוא בקושמדינא הוא מונה גם את חר' יצחק מקורי"ל מחבר ס' עמודי גולה שנדפס קרוב לשנת ש"י וגם חבר ספר עץ חיים אבל לא נדפס; ובסוף הוא אומר שמרבית הרבנים האלה היו בעלי ידיעות בינוניות. למטה בהערה 19a מצא מי שהוא לנחץ לחקן שהם עמודי גולה לא נדפס בשנת ש"י, כיא בשנת

רעיא בערך, וזה הכל. ר' יצחק מקורביל בן ר' יוסף אחד מבעלי התוספות שנפטר בצרפת בשנת מ' לאף הששי סגמירו רוזנס חי בקושטא בשנת ש"ו וגם חורק עליו את משפטו שהיה בעל ידועות בינוניות!

ח"א הוצאת חדשה ע' 105 [במעות 10], מנודדי פורטוגל אשר היו בעת ההיא בשלונקי נודעו לנו גם ר' יהושע אבן שועב ... קובץ דרשותיו אלה נדפסו בעיר קושטאניא בשנת רפ"ג. יהושע אבן שועב היה תלמידו של הרשב"א וא"כ חי בסוף המאה הראשונה לאף הששי. — כנראה חושב רוזנס שכל ספר שנדפס בקושטא או בשלונקי גם מחברו היה שם. ח"ב ע' 28 הוא כותב על הרלב"ח שנולד סביב שנת רמ"ד ותוך כדי דבור הוא אומר בשנת רנ"ב בהיותו בן חמש שנים, ובע' 31 בשנת רע"ז בהיותו בן תשע ועשרים שנה, ובע' 137 כראשית שנה רפ"ד יוצא מן העיר שלונקי עם כל בני ביתו והוא עודנו [כן!] בן ארבעים שנה. ע' 150, כנראה רלב"ח האריך ימים עד שנת שי"א, כי מן העת ההיא נסתם חזון ממנו וע' 125 ר' יוסף צייאח הקריב לפני הרלב"ח בשנת שי"ח את משפטו עם ריש הלוי. ח"ב ע' 22, ר' שלמה בן יוסף טרפצק נולד בערך שנת ר"ן ואחריו אשר נדד בשנת רנ"ב פורטוגאלה התישב בשנת רנ"ז בשלונקי. ילד בן שתי שנים נודד וכן שבע שנים מתישב! ע' 14, גם הרב הזקן ר' אברהם בן ר' יוסף וירושלמי ... נולד סביב שנת ר"ד והאריך ימים עד אחרי שנת ש"ל ... היה הראשון אשר אסף במחזור רומניא הדינים והמנהגים ... ועל ידו והשתדלותו נדפסו בפעם הראשונה בעיר ויניציא בבית הדפוס של דניאל בוכברג, בשנת ש"ל עם המחזור הרוסנאוי. כל משפט הוא שגויה, כי בשנת ש"ל לא היה בית דפוס של בוכברג קים, המחזור לא נדפס בשנת ש"ל כיא בשנת רפ"ב, וראי וירושלמי לא האריך ימים אחרי ש"ל אלא נפטר בשנת שי"ז כמבואר בשו"ת נחלה ליהושע.

ח"ב ע' 96, ר' שלמה הלוי הזקן נולד בשלונקי סביב לשנת רפ"ה. זה דורש עיון, כי הוא כותב בהקדמת ספרו לחם שלמה שבשנת השבית היה בן כ"ח שנה אי"כ נולד בשנת רצ"ב.

ח"ב ע' 172, בשנת רכ"ג נוסד בעיר צפת בית הדפוס הראשון הנודע בא"י. כאן טעות דפוס וצריך להיות שכי"ג. ע' 173 למעלה: מלבד מ' דניאל עם אלשיך שנדפס שכי"ג נודע גם מ' חבצלת השרון שנדפס בשנת שכי"ח. והלא מ' דניאל עם אלשיך הוא מ' חבצלת השרון, והמחבר עשה מהם שני ספרים, הספר הנ"ל נדפס בשנת החישה; אחדים מונים גם אות ה' הראשונה ויוצא שכי"ח ואחדים חושבים אותה לאלפים ויוצא רק שכי"ג. רוזנס שמצא שני הפרטים לקח את שניהם, אחד בשביל דניאל עם פני אלשיך ואחד בשביל חבצלת השרון. — וכבר כתבתי ב"ירושלמי", שהספר הזה לא נדפס בצפת כיא בקושטא וברשות דפוס קושטא שאני עומד להדפיס אביא ראיות לדברי.

ח"א ע' 67, "מראשי וגדולי הגולים שפורטוגל לתוגרמה בשנת רנ"ז רנ"ח ... ר' דוד בן שלמה יחיא ובנו יעקב או תם" ובע' 83 הוא כותב שר' דוד אבן יחיא התישב בנפולו ורק אחרי שנת רס"ג היה מוכרח לנדוד עוד פעם ובא לקושטא בשנת רס"ד או רס"ה.

ח"ב ע' 162, ר' שלמה אלקבץ האריך ימים עד אחרי שנת השי"ן ובע' 147 כתוב "הס' הזה (מנות הלוי) נדפס בסוף חייו בעיר ויניציא בשנת שס"ו. הס' מנות הלוי נדפס ונגמר ביום ג' יז אלול שנת משה"ה ועל השער כתוב על המחבר ז"ל גם המו"ל ר' מרדכי מסינולי ביר ברוך מתושביו צפת והמניה ר' יצחק גרשון כותבים עליו ז"ל אי"כ נפטר ר"ש אלקבץ זמן מה לפני שם"ה; ראה גם ד"ר זונה קים שנת ז' ע' 282. הגם שאיני מסכים לכל מה שכתב, אבל בזה צדק שריש אלקבץ בשנת שס"ד לא היה עוד בחיים.

ועתה עוד דבר אחד על המקורות המובאים בספרו של רוזנים. בח"ב ע' 66 הוא כותב שהרב הגאון ר' יוסף קרו היה כבר בשנת רצ"ו בצפת וחתם בראש כל הרבנים, ומקור לדבריו אלה הוא שו"ת אבקת רוכ"ס סי' קכ"ד. אמת ונכון הוא שבראש התשובה הנ"ל כתוב: "מה שעבר בפנינו ביום א' מ"ו לאלול שנת הצויר לבריות עולם למנינונו פה צפת". אמנם הסתבר לא ראה או לא הבין שהתשובה הזאת מורכבת משני חלקים: החלק הראשון הוא המעשה ב"ד בדבר הצואה והסתנה של ר' משה ק' סירא לשוכת הרב הגדול ר' יעקב בירב ולסוכת ישיבתו וזה נעשה בשנת רצ"ו בחיי הרב הנ"ל. ועתה אחרי שנים רבות בא ר' אהרן בירב בן הרב הגדול מורינו הנ"ל ולהיה ותבע עפ"י מעשה ב"ד הנ"ל את יורשו המצוה שימסרו לו את הכסף. אם היה רק קורא שורות אחדות מהתשובה והיה רואה שכותבים על הרב ר"י בירב וז"ל היה מבין שהפסק של ר' יוסף קרו לא נכתב בשנת רצ"ו. כיא לית' מוקדם בשנת ש"ו כי הרב ר"י בירב נפטר בשנת אש"ה בל"ז השבת י"ח אייר; בן כתוב בשו"ת מבי"ם וגם בקונפורטי, עמוד התוך של רוזנים. ואפילו לפי מה שהוא כותב ע' 154 שר"י בירב נפטר בשנת ש"א (למה תקן רוזנים את החדש במקום איר אדר?) א"כ היה הפסק אחרי אדר שנת ש"א לכל המוקדם ולא בשנת רצ"ו. אי"כ בין כך ובין כך נפל כל היסוד וחבנין שלו בדבר שנת בואו של ר' יוסף קרו לצפת. — בדרך אגב: בתשובה הנ"ל נזכר גם ר' אהרן בתור בן של הרב מהר"י בירב ורוזנים כותב שהוא השאיר רק שני בנים ר' משה ור' אברהם.

1092. רולן, רומן [Romain Rolland]. מהמטה גנדי, תרגום מ. חייט.
מהמטה גנדי: עשרה מאמרות. תרגום י. ארליך. תל אביב, חברה, (דפוס
הפועל הצעיר), תר"ץ. 191. [1] ע, 2 תצלומים של גנדי. 14 : 19.

1093. רולן, רומן [Romain Rolland]. הנפש הקסומה. תרגום מצרפתית
יעקב קופליביץ. I: אנטה וסילוויה. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר)
תר"ץ. 236 ע. 15 : 21.

1094. שופמן, ג[דליה]. כתבי ג. שופמן. ספר שלישי. תל אביב,
שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ט. [3] דף, 216 ע. 14 : 21.
95 ספורים ורשימות. — ספר א' ראה ק. ס. שנה ג' ע' 258.

כתבי שופמן יצאו בראשונה בשם "ספורים וציורים" בתרס"ב בורשה, אח"כ בשם
"רשימות" בתרס"ח בלונדון. (גשלו לחותמי "המעורר" במקום חוברות שלא יצאו והכילו כל
מה שכתב שופמן עד הזמן ההוא). אח"כ יצא כרך גדול בשנת 1917 באודיסא בהוצאת מוריה.

1095. שלום, ש. [פסידונים של שלום שפירא]. כ"ז תל אביב,
(מוריה), (דפוס השחר), תר"ץ. 48 ע. 12 : 18. 29 שירים.

1096. שלונסקי, א[ברהם]. באלה הימים; שירים. (תל-אביב, כתובים,
דפוס וירסלבסקי ומינק, תר"ץ). [2] דף, [3]—109, [1] ע. 12 : 18.

1097. תל אביב. בית אחד העם. חברת מניות. חברת מניות בית
אחד העם תזכיר ותקנות ההתאגדות ... תל אביב, דפוס איתן ושושנה, 1930.
14, 111 ק. 21:14.

ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 23 מספר 77.

1098. תנ"ך. כתובים. כתובים עם באור חדש, מפות וציורים מאת
שמואל לויב (גרדון). ד. ספר משלי. תל אביב, הוצאת המחבר, (דפוס הארץ),
תר"ץ. XLVIII, 319 ק. 18:25.
ראה ק. ס. שנה זו ע' 23 מספר 78.

1099. אטינגר, י[עקב]. עסק וזרעאל א בליהענדער געגענד. זיין ורידה
און ווידעראויפבו. ירושלים, קרן היסוד, תרפ"ז. 41 ק, 121 דף, תמונות, מפה. 15:22.
את החוברת בנרמנית ראה ק. ס. שנה ג' ע' 261 מספר 479.

1100. אלגעמיינע אידישע ארבעטער ארגאניזאציע אין ארץ ישראל.
די עקזעקוטיווע. (די הסתדרות וועגן די אוונסט געשענישן אין ארץ ישראל).
מעטאראנדום צו דער פארלאמענטארישער אויספארשונגס קאמיסיע אין דעצעמבר
1929. (תל אביב, קפא"י, דפוס אחדות, 1930). 99 ק. 12:18.
בראש השער נדפס: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הועד הפועל.
ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 212 מספרים 697, 698.

1101. ווישנביץ, דוד. אהרן. דיוקר ספר פנינים יקרים ... וויסענשאפטליך
"מיט הויכע געדאנקען איידעלע ווערטער ... מאתו ... דוד אהרן ווישנביץ ... ירושלים,
דפוס ארץ ישראל, תר"ץ. 141 דף, 171—143, 111 ק. 14:21. דברי מוסר.

1102. מאטעריאלן צו אן ארבעטער פראגראם. (מאת) צ"ק. (חיפה,
דפוס הנפיר), 1925. 69, 131 ק. 14:20.
חוברת אנטיציונית בעלת כגסה קוסמוגוספית.

1103. Adler, Cyrus. Memorandum on the Western wall sub-
mitted to the Special commission of the League of nations on
behalf of the Rabbinate, the Jewish agency for Palestine, the
Jewish community of Palestine (Knesseth Israel) and the Central
Agudath Israel of Palestine. Jerusalem, (typ. Azriel press),
1930—5690. 76 p. 20:31.

"The main text of this Memorandum on the Western wall, was pre-
pared on behalf of the Jewish agency for Palestine by Cyrus Adler".

"The additions and annotations printed at the foot of the pages have
been prepared by a Jerusalem committee representing the bodies on whose
behalf this Memorandum is presented, and consisting of: David Yellin,
Samuel Klein, Isaac Ben Zvi, Benzion Dinaburg, Samuel Webber,
Raphael Katzenelenbogen, M. Eliash". (מהקדמה)

1104. **Aracil, Antonio.** El sepulcro de la Virgen y los Franciscanos. Jerusalén, Imprenta de los PP. Franciscanos, 1928. 106, [3] p., illus., plans. 16 : 24.

במזרח של ירושלים, לרגלי הר הזיתים, בנויה כנסייה נוצרית שבה נמצא, לפי המסורת הנוצרית, קבר מרים אם ישו. כיום נמצאים הכנסייה והקבר ברשות העדות הנוצריות המזרחיות, אולם הפרנציסקנים טוענים שלהם שייך מקום זה, ועליהם שמירתו. הם מנמיקים את טענתם בזה, שהם היו אדוני המקום לפי החק מהמאה ה־17 עד שנת 1753. ורק אז הוציאו העדות הנוצריות המזרחיות את המקום מחזקתם באנס ובמתן שחד לפקידים הטורקיים. בספר הזה מוסכרות טענות הפרנציסקנים בפרוטרוט, ועמן הדרישה שהממשלה תשיב להם את קבר מרים.

1105. **Bible. Amos.** Amos, the shepherd prophet (765—750 B.C.). Jerusalem, Syrian orphanage press, [1929?]. 28 p. 17 : 24.

"A translation of selected passages from Amos with introduction and short notes by E. W. Hamond".

1106. **Brit-Shalom.** Practical proposals by the "Brit-Shalom" society for cooperation between Jews and Arabs in Palestine. [Jerusalem], n. p., 1930. [4 p.] 17 : 24. 1006' מס' 326 ראה גם לעיל ע' 326 מס' 1006.

1107. **Haifa. [Municipality].** Haifa town ... comp. from Municipal surveys 1922—1926 and map of the 7th Field survey coy R.E.E.E.F. 1919 by A. Ciffrin, municipal engineer of Haifa. Tel-Aviv, typ. Berson, (1930?). 66 : 95.

קנה מדה : 1 : 10,000.

1108. **Jaffe, Leib.** Wege und Möglichkeiten des Keren Hajessod. Jerusalem, Keren Hajessod, 1929. 6, [1] p. 17 : 24.

1109. **Jewish agency for Palestine.** Department of education. Report to the General council and to the Administrative committee of the Jewish agency for Palestine. [Jerusalem], n. p., 1930. 24, 2, 2, 4 l. 21 : 33.

בהקטגוריה מכתב מכונה. בצד אחד של הדפים.—יצא בפברואר.

1110. **Keren Kayemeth Leisrael.** A guide to Jewish Palestine; pub. by Head office Keren Kayemeth Leisrael, (Jewish national fund) and Head office Keren Hayesod (Palestine foundation fund). 4th ed. Jerusalem, (typ. Azriel press), 1930. 3 p. l., 5—61 p., map, pl. 12 : 17.

1111. **Der Konflikt des Lehrer-Senates**, und zwar der Herren:
Reg. u. Baupat Alex. Baerwald, Dr. Ing. Heinrich Neumann:
Präsidium, und Civ. Ing. f. d. B. Awner Badian, Prof. Dr. Jeremias
Grossmann: Mitglieder des Senates, mit der Leitung der
Anstalt; dargestellt und mit Dokumenten belegt von den
oben Genannten. Denkschrift an den xvi. Zionistenkongress.
(דפוס סוכובולסקי, חיפה) [1929]. 27, [1], 32 p. 13 : 19.

השער מהמעטפת.

בראש השער: התכנון העברי בחיפה. Das Hebräische Technikum in Haifa.

Ueber die Zustände am Hebräischen Technikum in Haifa
(geschichtlicher Abriss mit dokumentarischen Belegen); (Uebersetzung aus
dem hebräischen Manuscript).

1112. **Palestine. [Government]. Survey department.** [Map of
Palestine]. Sheet 12—16, 13—16. Jaffa, typ. Survey off., 1928-29. 53:67.

(Series topo-cadastral.) 1 : 20, 000.

החלק: Sheet 12-16: Jaffa. 1929. Sheet 13-16: Pethah Tiqva. 1928.

1113. **Palestine land development co., ltd.** Report for 1925,
1926, 1927, 1928, 1929. 5 vol. Jerusalem, Imprint varies, 1926—
1930. 12 p., tab., map; 14, [2]; 11; 10; 16 p. 16 : 24.

את הדו"ח העבריים ראה לעיל מספר 1053.

1114. **[Schwadron, Abraham].** Das Auferstehungswunder einer
Sprache. (Jerusalem, Keren Hajessod), [1930]. 8 p., illus., facsim. 15:23.

"Herausgegeben vom Hauptbureau des Keren Hajessod, Jerusalem, in
Ergaenzung der Broschuere "Das hebraeische Schulwesen in Erez Israel".

ראה ק. ס. שנה זו ע' 212 מספר 701.

Waad leumi. Memorandum submitted to the Permanent
mandates commission ... 334 מספר 1050. ראה ע'

1115. **Zionist organization. Palestine executive. Agricultural
experiment station.** Bulletin. Tel-Aviv, typ. "Hapoel Hazair",
1928, 15 : 23.

Bulletin 9: Reichert, [Israel]. Comparative bunt resistance of wheat
in Palestine. 29 p., tab.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ה' ע' 310.

1116. **Анкори, Юшуа.** Нападение; Эрец-Исраэль; Август 1929.
(Тель Авив, тип. Войдыславский), 1930. 1 предв. л., 5—79, [1] стр.
16:21. שירים.

1117. Анкори, Юшуа. Пѣсни и поэмы. Том 1.; 1929—1930.
(Тель Авив, тип. Войдыславский), 1930. 302, [8] стр. 17:21.

1118. بريطانيا العظمى. لجنة التحقيق من اضطرابات
فلسطين التي وقعت في شهر اب سنة ١٩٢٩. تقرير لجنة
التحقيق... رفعه وزير المستعمرات الى البرلمان باسم من جلالته في
شهر آذار سنة ١٩٣٠. ترجمة رسمية. القدس، مطبعة دير الروم،
[١٩٣٠]. ٢٧٦ ص. 24: 16.

הוצאת ועדת החקירה על הסהומות בא"י בשנת 1929. את המקור ראה ק. ס. שנה
זו ע' 266 מספר 952, את התרגום העברי ראה לעיל ע' 329 מספר 1028.

1119. الطويل، محمد. كتاب الحقائق المجهولة اضطرابات فلسطين
الاخيرة بقلم محمد الطويل طبريا. القدس، مطبعة ملول، (١٩٣٠).
٧٦ ص. 22: 15.

האסמות שאינן ידועות: הסהומות האחרונות בא"י. מאת מחסר אלטויל. תרגום
העברי של הספר ראה לעיל ע' 327 מספר 1018.

1120. مريمان، بويك. دفاع المحامي السر بويك مريمان في
لجنة التحقيق يوم ٢٤ كانون الاول (ديسمبر) ١٩٢٩. القدس،
مطبعة ملول، ١٩٣٠. ٩٥ ص. 23: 15.

נאום סיר בויק מרימן בוועדת החקירה. את המקור ראה ק. ס. שנה זו ע' 213 מספר
703, את התרגום העברי ראה ע' 205 מספר 661.

1121. الناصري، ب. ح. كتاب كلمة فاخرة دحضا لاضاليل
كتاب اقتشاع الغيوم القائمة للاب اودين والمصحح من القس اسطفان
فرحات. حيفا، مطبعة النفير، ١٩٣٠. ٧ ص. 19: 14.

חוברת פולמוס דתית, מנגנה על הכנסייה האורתודוקסית נגד מענות מחברים
קתוליים-רומיים.

1122. יחיى بن عدى. كتاب تهذيب الاخلاق لابی زكاريا.

יחיى עדי הפילסוף הסריאני الشهير ٨٩٣-٩٧٤ م عنى بشمرة
وتعليق حواشيه مراد فؤاد جقى. القدس، مطبعة دير مار مرقس
للسريان، ١٩٣٠. ٦٠ ص. 16 : 23.

ספר המוסר של יחיא בן עדי, סיכום ערבי-נוצרי בן המאה העשירית. דפוס מיוחד
מתוך העתון 'החכמה'.

1123. يلين، داود. اليهود وحائط المبكى البراق خطاب داود

يلين امام لجنة المبكى الدولية فى القدس يوم ١٧ تموز (يوليو)
١٩٣٠. القدس، مطبعة ملول، [١٩٣٠]. ٢٧ ص. 17 : 24.

דוד ילין: הנאום לפני ועדת הכתר הסערבני. את הנאום בעברית ראה ע' 335 מספר 1058.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

האור. שבועון. ראה ע' 324.

1124. בלוך פובלישינג קא. עתון ביבליוגרפי של בלוך פובלישינג

קא. (נוסד בשנת תר"ץ). New York, תר"ץ. 12 : 18.

קטלוג מסחרי. עם שער מיוחד באנגלית: Bloch's book bulletin.
תכופות החופעה לא נזכרה. חוברת א' יצאה בפברואר.

1125. במחנה. יוצא ע"י פלוגת יוצרים, "עתיד" קן ניו יורק הסתדרות

השומר הצעיר. ניו יורק, תר"ץ. 19 דף. 22 : 28.

תכופות החופעה לא נזכרה. חוברת א' יצאה בניסן—נדפס בהקטגוריה מכתב מכונה,
בצר אחד של הדפים.

1126. הגשר; דו שבועון למשתלמים בעברית. בקמלוי, "חוג עברי",

תרפ"ט. 23 : 30.

העורך: י. רזניקוב. גליון א' יצא בי"ב אב—בהקטגוריה מכתב מכונה.

1127. הישיבה; ירחון לכל עניני הישיבה התרבותית ולחדושי תורה בהלכה

ואגדה. עתוני הרשמי של מוסד "תומכי ישיבות" ברומניא וכלי מבטאה של

התאחדות הישיבות" במרנסילבניה. מאטמאר, דפוס הירש, תרפ"ט. 16 : 24.

העורכים: משה יהודה פאללאק ומשה ליעבססוק—קובץ ב' של שנה א' יצא בכסלו.

בשער קבץ ב': "... כלי מבטאה [!] של המוסד הכללי "תומכי ישיבות" ברומניא".

1128. כרם חמד; קובץ תורני דורחדשו. מכיל בקרבו חדושים ופזמונים

ואגדה ושו"ת להלכה ולמעשה מנאוגי זמנינו ובחוריו "חמד". גארליץ, "תפארת

בחורים", בדפוס לוינאפשטיין ורשה, תרפ"ט. 16 : 24.

קובץ א' יצא בסיון-תמוז.

1129. מזרחיה; ירחון עברי. המו"ל מרכז המזרחי בלוב בעריכת שומעון

פדרבוש. לוב, מרכז המזרחי, תר"ץ. 23 : 31.

גליון א' יצא באייר.

1130. עבודתנו; עתון לעבודת בית-ד. רינה, ברית תרומפולדור, 1929. 22 : 33.

תכופות החופעה לא נזכרה. גליון א' יצא ב-23 במאי—בהקטגוריה משני צדי הדפים.

המכסס כלו ביודית.

1131. פרקים; ירחון לעניני חנוך ומפרות. בוקרשט, הסתדרות המורים

העברים ברומניה, תר"ץ. 16 : 24.

העורך: י. ריספלר. חוברת א-ב של שנה ב' יצאה בתשרי-חשוון תר"ץ.

1132. דער [אידישער] יודישער פריוואט בעאמטער; ארגאן פון דער צענטראלע פון די יוד. פריוואט בעאמטען פערבאנדען אין לעמבערג. ערשיינט דעם 15 טען פון יעדען מאנאט. לעמבערג, 1930. 23 : 31.
עם מחלקה ושער מיוחד בפולניות. העורך: נפתלי הויזנער. גליון א' יצא בינואר-פברואר.
1133. דער [אידישער] יודישער פריינד; ארגאן פון די רעליגיעזע נאציאנאלע און עקאנאמישע אינטערעסן פון דעם ארטאדאקסישן יידנטום אין רומעניע. דערשיינט יעדען פרייטאג. משערנאוויץ, דפוסים שונים, תרפ"ח-ט'. 46:31.
העורך והמוציא: דניאל שפרנפער. גליון 22 של שנה א' יצא בכ"ב אלול.
1134. דער אידישער קאאפעראטאר; ארגאן פון פארבאנד פון די אירישע פאלקס ביינק אין ליטע. קאוונק, (דפוס יאסעלעוויטש), 1929. 23 : 31.
ירחון. העורך האחראי: צ. פארש. חוברת (33)6 יצאה ביוני 1926. עם שער מיוחד בליטאית.
1135. דער אנהויב. ארויסגעגעבן פון א קאלעקטיוו. ריא דע זשאניירא, חש"ט, 1930. 37 : 56.
תכופות ההופעה לא נזכרה. [שבועון?] גליון 19 של שנה ב' יצא כ8 במאי.
1136. דאס ארבעטער ווארט; ארגאן פון י. ק. פ. (פועלי ציון) אין ארגענטינע. Buenos Aires, (דפוס גלאזמאן), 1928-1929. 34 : 53.
תכופות ההופעה לא נזכרה. [ירחון?]. גליון 12(43) יצא כ9 בדצמבר 1928, גליון 13(44) כ28 בינואר 1929.
1137. דער בעלגישער מאג ... טעגליכע צייטונג. Antwerpen, (דפוס Braunfeld en Eisen), 1930. 36 : 56.
העורך הראשי: ל. לעווינסקי. גליון א' יצא ב' בסיון.
1138. ברוקלינער אידישע שטיבע. ברוקלין, חש"ט, 1929. 30 : 43.
שבועון. העורך: ששארלס ווארסכמאן. גליון א' יצא כ5 ביולי.
1139. היינט. ריגע, (דפוס Vards), 1928. 50 : 53.
תכופות ההופעה לא נזכרה. [יומן?]. העורך: י. רעזניקאוויץ. גליון א' יצא כ2 באוקטובר.
1140. דער ווענעטארישער נעדאנק. דאס אנגעלעב, קארפ, חש"ט, 1929. 15 : 23.
תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת ראשונה יצאה בנובמבר.
1141. צושטייער; דרוי חדשים שריפט פאר ליטעראטור קונסט און קולטור. לעמבערג, דפוס פרידמאן, 1929. 17 : 24.
העורך והמוציא: דוד קעניגסבערג. — חוברת א' יצאה בספטמבר.

1142. דער קאמף; מאנאטשריפט פארן פועלי ציוניסטישען געדאנק.
פאריז, (דפוס Imp. d'Art Voltaire), 1929-1930. 16 : 24.
האחראי: ביסנאוואסי. — חוברת ב"ג יצאה באוגוסט—ספטמבר 1929; חוברת ד"ה
בינואר-פברואר 1930.

1143. קלארקייט; ארגאן פון דער יידישער גרופע ביי דער לינקער
קאָמ. אָפּאָזיציע ... פאריז, (דפוס "Pascal"), 1930. 18 : 27.
תכופות ההופעה לא נזכרה. האחראי: פ. פרינק. גליון ב' יצא במאי.

1144. *Allgemeine jüdische Zeitung*; Blätter für überlieferungstreues Judentum, zugleich jüdisches Archiv; Zeitschrift für jüdisches Museal-und Buchwesen, Geschichte, Volkskunde und Familienforschung, hrsg. von L. Moses. Wien, L. Moses, 1929. 24 : 31.
תכופות ההופעה לא נזכרה [שבועון?]. גליון ה' של שנה ב' יצא 5 באפריל.

1145. *L'Appui français*; organe de l'Association française pour la reconstruction de la Palestine. Paris, 1930. 38 : 54.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא במאי.

1146. *Barisszia*; cionista ifjusági hetilap. Sighet, 1930.
שבועון. גליון א' יצא 28 במרץ.

1147. *Drumuri noua*; publicatie sionista—revizionista. "Editie saptamanala". Bucuresti, 1930. 12 : 33.
גליון 4-3 של שנה ג' יצא במרץ.

1148. *The Hillel review*; student publication of the Hillel foundation at the University of Wisconsin ... Madison, Wisconsin, 1930. 23 : 31.
שבועון; ביוני—ספטמבר וגם בזמן החופשה והבחינות אינו מופיע. העורך: ליאונרד
ר. אינשטיין. גליון י"ט של כרך ה' יצא ב 29 במרץ 1930.

1149. "*Hort*"; Monatshefte des Bruderbundes Hort in Prag. Prag, im Selbstverlage des Bundes, 1930. 15 : 23.
העורך: ארתור הילר. — חוברת א' יצאה במרץ. — הירחון בא במקום ה"ודיעות"
שהחברה היתה מוציאה.

1150. *L'Idea sionistica*: rivista mensile del movimento sionistico. Milano, (typ. Franchetti), 1930. 24 : 31.
המו"ל: ליאונה קרפי. חוברת א' יצאה באייר.

1151. **ערתנונו** [Ittonenu]: Unsere Zeitung; Jugendzeitung des Techeleth—Lawan in der CSR und des Blau—Weiss in Oesterreich. (Brno), 1930. 21: 17.

תכופות החופעה לא נזכרה. גליון V יצא באוקטובר. VII—VI ברצמבר. —האחראי: אומו פרסל. —בהקטוגרה.

1152. **Jabneh**; homiletikai folyóirat. Budapest, 1930. 15: 23.

'A "Magyar zsidó szemle" homiletikai melléklete'.

תכופות החופעה לא נזכרה. חוברת 3 — 6 של שנה ג' יצאה באפריל — יוני 1930.

העורכים: Blau Lajos, Hevesi Simon, Friedman Dénes, Weisz Miksa.

1153. **The Jewish leader**; a newspaper and a magazine.

Glasgow, (Lewis), 1930. 24: 32.

בראש השער: הסנהדיג היהודי. שבועון. גליון 4 של שנה א' יצא ב' באפריל.

1154. **Jüdische Wochenchrift für soziale und kulturelle Arbeit.**

Cernauti, (typ. Ebner), 1926. 24: 32.

שבועון. המויל: ב. פוקס. העורך האחראי: מאריבר. גליון א' יצא בא' סיון.

1155. **Leipziger jüdische Wochenschau.** Leipzig, (Klughaupt),

1928—30. 23: 31.

שבועון. המויל: Simon Klughaupt. גליון 17 של שנה ג' הופיע ב' 25 באפריל.

1156. **The Maccabean**; the official journal of the N. S. W.

Jewish war memorial. Sydney, (Selig), 1929. 23: 30.

שבועון. גליון 16 יצא ב' 5 באפריל.

1157. **The Monthly pioneer**; a journal promoting the welfare

of Palestine. London, British united publications, 1928. 22: 28.

ירחון. חוברת א' יצאה ביוני (תמוז).

1158. **Union of Zionists revisionists.** Das Revisionistische

Bulletin (erscheint zweiwöchentlich) hrsg. vom Exekutivkomitee

des Weltverbands der Zion. Rev. London, 1929. 21: 33.

גליון ג' יצא ב' 10 באוקטובר. —בהקטוגרה סכתב מכונה.

ב. קבצים ומאספים.

1159. **דער ווילנער**; א זאמלבוך געווירמעט דער שטאט ווילנע ארויס-

געגעבען צום צוואנציג יאריגען יובילעאום פון ווילנער ברענטש 367 ארב. רינג.

רעדאקטירט פון יעפים ישורין. New York, ברענטש 367 ארב. רינג, 1929.

144 ק, ציורים ותמונות. 23: 31.

1160. וויסנשאפטלעכע יארביכער. I. מאסקווע, צענטראלער פעלקער-

פארלאג פון פ. מ. ס. ר., 1929, 255, [1] ע. 18 : 25.

חברי המערכת: מ. ליטוואקאו, צ. פרידלאנד, י. נוינאו, מ. היילקסאן, א. קרזניץ, א. גרשטין.

בראש השער גרפס: אלרוסלענדשע וויסנשאפטלעכע געזעלשאפט צו שטורירן די יידישע שפראך, ליטעראטור און געשיכטע. אפטייל פאר יידישער שפראך און קולטור כאטש פערזאנליכן פאקולטעט פונעם 2-טן מאסקווער מעדיקע אוניווערסיטעט.

בן התכן: מ. ליטוואקאו: פון מעאלאגיע צו וויסנשאפט. — מ. היילקסאן: די יידן אין אנהייב רוסישער אונטערשאפט. — מ. א. לוריע: מאטעריאליסטישע פראגען צו דער עוואלוציע פון דער יידישער רעליגיע. — מ. הער: א. ליברמאן, פ. אקסעלראד און ל. מארסאו וועגן דער "ייד-פראגע". — שאלעס-אליכעס ברוו צו דער רעדאקציע פון "פריינד" (עס מוזא של י. נויסנב ווערות של נפומניאצ'י). — אן אופרוף פון דער אגדת הצעליסטים העברים (פאקטימיליע).

1161. רויטע בלעטער; זאמלבוך פאר דער געשיכטע פון דער רעווא-

לוציאנערע באוועגונג בא יידן. בוך 1. מינסק, וויסרוסישע וויסנשאפט-אקאדעמיע,

1929. פניציה שונה, תמונות, פכטימיליות. 23 : 26.

העורך האחראי: בלער אַרשאנסקי

בראש השער גרפס: וויסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע — יידישער סעקטאר — עס שער נוסף ברוסית הלבנה ובגרמנית.

במאסף משתתפים: ש. דימנשטיין (מאמר גדול על התנועה הריבולוציונית בין ההמונים היהודים במהפכה של שנת 1905) א. ביילין, ש. אגורסקי, מ. דייטש, א. צמירסקי, ב. אַרשאנסקי, א. בייצ'וק, א. לב, ש. לין, ז' הורביטש ות. קופילביץ (זכרונות ורשימות על תנועת השחרור בעיקר במאה ה-XX). בסוף המאסף: "חומר ותעודות": על הטרוכוסטור קפלינסקי במסלגת הבונד, על השביתה הראשונה במינסק ועל העתון הסוציאליסטי העברי "האמת".

1162. Grunwald, M(ax), ed. Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde ... 31. und 32. Jahrgang. Wien, Kauffmann, 1929. 74 p., illus. 18 : 24. ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 41 מספר 117.

"Die hier veröffentlichten Arbeiten erschienen zum Teil im VI. Jahrg. der Monatsschrift Menorah, jüd. Familienblatt für Wissenschaft, Kunst und Literatur".

התכן: A. Lunel: Purim in der comtadinischen Literatur. — A. Marmorstein: Eine Geisteraustreibung aus neuerer Zeit. — V. Kurrein: Die Symbolik des Körpers in den rituellen Bräuchen. — M. Grunwald: Aus dem jüdischen Kochbuch. — S. Bamberger: Zeenah ureenah. — M. Grunwald: Bemerkungen zu Pessach. — J. Pulner: Zur Volkskunde der georgischen Juden. — M. Elkin: Die Gerim von Judina.

1163. **Hebrew union college. Cincinnati.** Hebrew union college annual. Board of editors: David Philipson ... Jacob Z. Lauterbach, Julian Morgenstern, Sheldon H. Blank. Vol. vi. Cincinnati, 1929. 2 p. l., 350, [6] p. 16 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 40.

הלכן : J. Morgenstern: The gates of righteousness.—J. Z. Lauterbach: The Pharisees and their teachings.—A. Marmorstein: The background of the Haggadah.—V. Aptovitzer: Arabisch-jüdische Schöpfungstheorien. — Studies in history of Mathematics from Hebrew and Arabic sources.

1164. **Zidovsky kalendar na rok 5689 1928—1929.** Redigoval Frant. Friedmann. Praha, Nakladem Židovských zpráv, 1927. 239 P., illus., front., port. 15 : 22.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 110. Priloha "Židovských zpráv" k c. 30.

1165. **Еврейская старина.** Т. 13. Ленинград, Еврейское историко-этнографическое общество, 1930. 1 предв. л., [5]-192 стр., факсимиле. 15 : 23.

Редакционная коллегия: Председатель: С. И. Цинберг. Члены: И. А. Клейнман, М. М. Марголия, А. Ф. Перельман. את הקודמים ראה ק. ס. שנה ה' עמ' 52.

הלכן : ש' [י] ל. צינברג: ההיסטוריוגרפיה הישראלית במאה ה-XVII. — י. א. קלינמן: המריבות בין הקראים בעיר טרוקי. — ש. מ. גינזבורג: ילדים-מזנים (בשביל דתם). — ל. מ. איונברג: הנסיך הגדול פרגי אלכסנדרוביץ, ויטה והיהודים סוחרי מוסקבה. — י. רברבי: "המרד המסטיסלבי" ביצירה היהודית העממית. — ג. א. בוכניצ'ר: לתולדות התנועה הסקטנטית בין היהודים ברוסיה בשנות השמונים. — ל. טרוצקי: היהודים בפלך קיוב ב-1802. — ג. ש. שניר: חומר לתולדות העתונות העברית [מכתבי אר"ז]. — ש. [י] ל. צינברג: עבודות חדשות בבלשנות, ספרות ואנתוגרפיה יהודית. — הנ"ל: פרוספקט של "האמת" של ליברמן [במקורו העברי]. — ביבליוגרפיה [מאת צינברג, מ. מרגולין, י. טרוצקי ואחרים]. חברת המקובלים במאה ה-XVI (ספר התקנות, שנמצא באסף פירקוביץ שבלינגרד, מובא בתרגום רוסי).

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

כלוך פובלישינג קא. עתון ביבליוגרפי ... ראה ע' 350.
ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. כתבי יד בקבלה. ראה ע' 335.
פיגנזון, ש. ש. ע'בונה של חורה. ראה ע' 377.

1166. ריזעק, זלמן. לעקסיקאן פון דער יידישער ליטעראטור פרעסע
און פילאלאגיע. צווייטע און גאנצע איבערגעארבעטע פארטערטע און פארפול-
שטענדיקטע אויסגאבע. פערטער באנד (ר-ת). ווילנע, קלעצקין, 1929. VI, [1] ע,
912 עמודה. 17 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 48.

עס כרך אחרון זה מונח לפנינו עיקר הספר שלם מאי ועד תי' (עוד יבוא, לפי הכמחה
המחבר, כרך של מלואים ומפתחות, וכך מיוחד מוקדש לספרות היודית שלפני תקופת
מנדלסון). ויש לברך את המחבר שזכת לסיום את המפעל הכביר שהחיל על עצמו במשך
זמן קצר לפי הערך. רק מי שמצוי אצל עבודות מעין זו ידע להעריך את המרץ הרב המושקע
בספר זה. המחבר ראוי לתודה מצד חוקרי תולדות ישראל בתקופות האחרונות, אם מצד
הסתעגנים בתנועות החברותיות בישראל בדורות אלה, ובחוד מצד ביבליוגרפים וספרנים,
שפתח לפניהם פתח ידיעות רבות, שרבו היו שקועות במקומות שאי-אפשר היה למצואן שם
בלי הוסט מרובה, וחלק רב מהן לא היה מצוי כלל עד כה. אולם דוקא מפאת חשיבותו
הגדולה של הספר שיזכה בודאי למהדורות נוספות, מן-הראוי להעיר גם על לקוייו הפנימיים
והחיצוניים, הניתנים להתקן במהדורות הבאות, ובה גם תתמלא בקשת המחבר המתחנן
בהקדמה לכרך האחרון שיעירו לו כגון דא.

שם הספר מסעה במקצת. אין זה סתם לכסיקון של הספרות, העתונות והבלשנות היודית,
כדאם לכסיקון ביוגרפי של יוצרי הספרות, העתונות והבלשנות היודית לפי שמוחיהם.
ההבדל רב מאד. אילו היה זה לכסיקון מן המין הראשון, היו צריכים הערכים שבו לכלול
לאורדוקא שמות סופרים ועיתונאים, כדאם גם שמות מוסדות, חברות, אגודות, תנועות, ועידות,
עיתונים, קבצים, הוצאות-ספרים, מלונים, ביבליוגרפיות, פרובלמות, ענינים וכו'. אולם לשוא
תבקש כאן ערך "מאמענט" למשל, בכדי למד את תולדות העתון הזה, וסודו, חלופותיו
עורכיו, תוספותיו, כוונתו וכו', או ערך "אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט" או ערך
"דיאלעקטן" וכיוצא באלה (כמובן, הרבה ידיעות על אלה אפשר למצוא דרך-אגב, עם תאור
תולדות האנשים שהתעסקו בהם, ואת ידיעות האלה אפשר יהיה לקשט במידת-מה בעזרת
המפתח). כמו-כן צריך היה בלכסיקון מהמין השני שיהיו בו ערכים רבים על סופרים עבריים
ולועזיים שלא כתבו יודית אבל דבריהם תורגמו ליודית. אולם לשוא תבקש כאן ערך
"שעקספיר", וויליאם" בכדי למד איזה ממחזות שקספיר תורגמו ליודית, עי' מי ובאיזה
זמן; או, ערך, אליהו בן שלמה הכהן מאומיר" בכדי למד איזה תרגום יודי יש מהספר
"שכס" מוסר" (כמובן, שאפשר יהיה למצוא גם בספר זה קצת ידיעות כאלה, בעזרת המפתח,
לפי שמות הסתרגסום, אם התרגום אינו אנונימי). אולם המחבר התכוון לתת לכסיקון
ביוגרפי, כאמור, ואנו נדון כאן רק עד כמה הצליח בזה.

והנה ראשית, על הלקויים החיצוניים: דבר וסודי לחלוטין בלכסיקון הוא סדר
א"ב מדויק, לצערנו לא נוהר המחבר בסדר הערכים, וכמה ערכים נדפסו שלא במקומם לפי
סדר הא"ב. כך נדפס ערך, אייוענשלאס" לפני ערך, אייוענשטאדט"; ערך, "בישאף" שהיה
צריך לבוא אחריו ערך, "בירגבוים" בעי' 291, נדפס רק בעי' 309 לגמרי שלא במקומו; ערך
"בערעזאווסקי" נדפס לפני ערך, "בערנשטיין"; ערך, "גילבערש" נדפס אחרי הערכים "גילדיין"
ו"גילדענבלאט"; ערך, "האלפערן, באריס" נדפס בעי' 833 בעוד שלפי סדר א"ב היה צריך
להדפס בעי' 767, היינו 66 עמודים קדם; בכרך ב' עי' 192—203 נדפסה שורה של ערכים

המתחילים באותיות "לוי", ובאמת סקומם של אלה בע' 147 לפני ערך "ליכטענשטיין": ערך "ליכטענשטיין" א"י שנדפס שם ע' 250 היה צריך להדפס בע' 174d; גם הערך "מזה" זלמן אינו במקומו. כל הערכים האלה אבודים הם כמובן בשביל הקורא שאינו מחויב לחטט בכל הספר בכדי למצא את מבוקשו. — לקוי חיצוני אחר אני רואה בזה שהמחבר לא חלק כלל את הערכים הגדולים לפסקות ולפרקים, כי אם נתן הכל בנשימה אחת ללא הפסק כל שהוא. ואם אתה רוצה לעמוד על פרט אחד מחיו י. ל. פריץ, עליך לעבור על 58 עמודות; ערך שלום עליכם נדפס 47 ע' ללא הפסק; ערך שמיר נדפס 42 ע' ללא כל הפסק וכו'.

כיוצא בזה הוא ענין קביעת הערך לפי שמו האמתי של המחבר או לפי הפסידונים שלו. המחבר קובע את הערך עתים לפי הראשון ועתים לפי האחרון. בזה עצמו לא היה משום פגם אילו היתה לו בזה איזו שיטה, למשל, שכל הירוע בפסידונים ירשם לפי הפסידונים, ואחרים לפי שמותיהם, אולם אין למצא בספר שום שיטה בענין זה: "בעל דמוני" רשום עפ"י הפסידונים, "בעל מחשבות" לפי שמו האמתי; "בן אדור" רשום לפי הפסידונים, "בן אביגדור" לפי שמו האמתי. גם את זה אפשר היה להצדיק ולומר שמטעמים מכניים עשה המחבר כך, היינו שבשעה שערך לדפוס את ערכי אות ב', עדיין לא היה לפניו החסר על בעל מחשבות ובן אביגדור, ולפיכך דחה אותם והכניסם לפי שמותיהם שהם באות ע' ואות ש'. אבל אם כך צריך היה המחבר לדמו ולכתב: "בעל מחשבות. ראה: עליאשעוו", "בן אביגדור. ראה: סאלקאוויץ" וכו'. אולם בכל הספר אין אף רמזה אחת. יוצא שמי שאינו בקי ויודע את שמו האמתי של בעל-מחשבות, לא ימצא את מבוקשו בספר (עכ"פ בלי עזרת המפתח שעדיין לא נדפס) והוא פגם קשה בספר.

מיותרת ומבלבלת, לפי דעתי, החלוקה של ב"ב, פ"פ, שהמחבר חלק ורשם תחלה את ערכי אות ב' ורק אחריהם במדור מיוחד ערכי אות ב', וכן תחלה ערכי אות פ' ואח"כ במדור מיוחד ערכי אות פ'. דבר זה הוא חידוש גמור בלכסיקוגרפיה היהודית ובכל זאת לא העיר המחבר את המעיין על זה כלל. כמובן שמוכח להדגיש את השמות שיש בהם אות דגושה בכדי להבדילם מן השמות שהאות בהם רפויה, למען הקל על קריאת השם כהלכתו, אבל לא היה כל צורך לחלקם לשני מיני ערכים. ולא פעם קרה לי (גם לאחר שידעתי את החלוקה הזאת) שהנחתי סידור את הספר מתוך הכרה שלא מצאתי בו את הערך המתחיל באות פ' לפי שחפשתי בין הדגושים, ואח"כ מצאתיו במקרה בין הרפויים, (ויותר קשה הדבר באות פ', שהדגושים והרפויים נכנסו לשני כרכים שונים).

ההגהה מרושלת במקצת, ביחוד שורצים שבוש-דפוס מרובים במלים האנגליות (ראה למשל כרך א' ע' 34, כרך ב' ע' 690). רבות מן התמונות נדפסו באופן מטושטש מאד, עד שיותר משהן מוספות הן גורעות באשר הן פונטות בצורת הדף. במקומות הרבה חסרה התמונה אבל במקום התמונה נשאר ריבוע ריק כאמצע העמוד, מעין "אמה על אמה זכר לחרב". דבר זה מתסיה מאד, ואם התכוון המחבר להשאיר לו פתח להדפסה ספירואופיתית, וקוה שעד אז ישג את התמונה, הרי יש להצטער על זה עוד יותר, לפי שמספר זה אסור להדפיס הוצאה ספירואופיתית, ראשית בגלל היותו נסיון ראשון שהלקויים בו עודם מרובים ודורשים תקון יסודי בכל הוצאה, ושנית משום שרב הסופרים המתוארים בו חיים וקיימים, והעובדות בנוגע אליהם משתנות ומתוספות איפוא במדה מרובה משנה לשנה. ואם יזכה המחבר למהדורה שניה של הספר (ואני בטוח שיוזכה), יצטרך לסדרו כלו מחדש.

באשר לצד הפנימי של הספר, הגה לפי עניות דעתי, מיותרות בו לגמרי ההערות הספרותיות התופסות מקום הגון בספר. ראשית משום שלכסיקון כזה צריך להיות אוניקסיבי

ואי-אפשר לה להערכת ספרותית התלויה בשעם שמהא אוביקטיביות כל צרכה, וגם בשעה שהמחבר אינו אומר את דברו עצמו, אלא מביא דברו אחד המבקרים המפורסמים לא תקן כלום, שהרי לעמדת דברו מבקר אחד, יש במקרים רבים דברו מבקרים אחרים האומרים את ההיפך. למשל: בערך י. ל. פרץ הוא מצטט באדיבות דברו שבה של מבקר מפורסם על קבץ שריו של פרץ, "העוגב". והנה על קבץ-שרים זה יש בקרת אחרת של דוד פרישמן, והיא היפוכה הגמור של הבקרת המובאה. אני מניח שהבקרת הראשונה נכונה יותר, אבל כלום זוהי הדרך נכונה להראות לקורא צד אחד ולהעלים ממנו את הצד השני לגמרי? אם זוהי במדת המבקר הספרותי, אין זו מבדות הלכסיקוגרף שתפקידו אינו להדריך בכוון ידוע כי אם לפתח פתח לידעות. גם אי-אפשר להן להערכות ספרותיות כאלה שלא תהיינה סתמיות יותר מדי, ובדרך-כלל אינן מוסיפות כלום לקורא אם לא קרא את יצירת הסופר המתואר, ואם קרא, ימצא את הדברים שבלכסיקון מיותרים לגמרי.

כמו-כן נותן שעם לפגם רוח-הפוליטיקה הנודף ממקומות שונים שבספר, והכנסת השקפות סוביקטיביות של המחבר. כל מי שאינו כותב יודית לויטאית חשוד אצלו על "דיושטמפריש", וכל מי שכתב פעם יודית ועבר אח"כ לעברית חשוד אצלו על קנאות ושנאה ליודית. כמוכן שהגברת נטיות פרטיות כאלה מביאה לעוות-דין. כך למשל, הוא עומד ומגבא בערך "ליבערמאן, אהרן שמואל" (II, 127): "אלולא סופו השרגי היה מוכרח סוף-סוף לעבר ליודיש", כנראה יסרוהו לו כליותיו למחבר שהכניס את ליברמן אעפ"י שלא פרסם בחייו שום דבר ביודית, והפרושים הקטנים שכתב לא נתנו לו ספק, לפיכך כמלא המחבר את טקום המציאות בדבריו נבואה, ואם גם נניח שנכונה הנבואה, על-כל-פנים אין מקומם של דבריו נבואה בלכסיקון. במקום טון פוליטי-ומחזי צריך לבוא טון מדעית-אורי.

ועתה קצת תקונים והוספות לערכים שבספר: ערך אבן, יצחק: יש להוסיף את הספר "סוף דער גושרידישער וועלט" (נירוארק, מאי, 1917). — ערך אגוז, אהרן דוד: יש להוסיף שאגוז תרגם לא רק מאנגלית, כי-אם גם מעברית: את הסי "חולות חובות הלבבות" לרי בחייו, שנדפס בניו-יורק, 1925 (ועוד לפניו תורגם הספר ליודית ע"י ר' יצחק דיון משווערין, ווילנהרמרדראק, תפ"ו). — ערך אויסלענדער, נחום: יש להוסיף את הסי "וועג איין וועג אויס" (קיעוו, 1924). — ערך אבראמאווויטש, שלום יעקב: יש להוסיף בביוגרפיה של הנכתב על מנדלי בעברית את מאמרו החשוב של ברנר "הערכת עצמנו בשלישת הכרכים" שנדפס ראשונה ב"רביבים". — ערך אייווענשטאדט, בן ציון: הוא זכה להכנס רק בגלל ספריו הביוגרפיים העבריים שבהם נכללו גם סופרים יודיים. אולם הוא גם כתב יודית: "רבי אייוול חרף ... אונד זיינע גאונישע וויסצען. נירוארק, תרס"ד (אידישע ביאגראפישע ריבליאטעק נומר ו') וגם "רבי קלוימוס זאב וויסאצקי" (שם, נומר 2). — ערך אויבעל, יצחק אברהם: חוץ מהקומדית "רי הענד" שנשארה בכ"י (כ"י אחד ממנה נמצא גם בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים), הוא כתב גם חוברת ביהודית-גרמנית: "אויז נאך דעם יידישן געזעטצע דאס איבערנאכטען דער מאדען ווירקליך פראבאן?" ברעסלוי, [תקנ"ז]. — ערך אלטשולר, שמעון: הוא גם תרגם מלגית ליודית, ביחוד מתוך כתבי הסופר הדני-היהודי טאיר גאלדשמיד. — בערך אנ-סקי, ש. היה ראוי להזכיר שמתרגם "הרבוך" לעברית היה ח. נ. בראליק. — ערך א"ש, מאיר: אין א"ש אלא ר"ת השם "איווענשטאדט" (ולא "איווענשטעטער" כמו שכותב ריווען). — על-כל-פנים היה צריך לרשום אותו לפי שמו ממש ולא לפי הר"ת. — ערך בינשטאק, יהודה רייב: יש להוסיף שהוא כתב: "ביו רי שלטת בערלינגער, ערצעהלונגען אויס דעם יידישען לעבען אין רוסלאנד".

(לבו, 1896). — ערך בערגעלסאן, דוד: הוא ודאי לא נולד בשנת 884 כמו שנדפס בספר. — ערך בראנדשטעדטער, מרדכי דוד מיותר לנמרה, שהרי סופר עברו זה לא כתב יודית כלל, אף לא בענין יודית. ספריו העבריים תורגמו ליודית ע"י אחרים, ואם נבוא לדשם סופרים עבריים שספריהם תורגמו ליודית הרי יש להוסיף בהנה ובהנה. — את הערך בראדו, אברהם יש לתקן כלו: שם המחבר הוא אברהם בן שלמה זלמן ברודא. ספרו נקרא: „הליכות עולם ... אללע נאמהווענדיגע דינים פאן שלחן ערוך ... אויף יידיש דיוטש ... צווישע אויפלאגע. אונגוואר, 1866. — ערך גינצבורג, יוסף: שמו: גינצבורג, וכך הוא חותם על שער ספרו „עתים לבונה“ ועל שער ספרו „ביאור לוח הכללי בלשון הקודש ובלשון המדוברת (יידיש דייטש)“. — ערך גליק, יוסף זעליק: אינו מזכיר את ספריו העבריים, שמשפסם מגיע לעשרה. — ערך גנעסין: שמו אורי-ניסן ולא ניסן-אורי. בביבליאגראפיה לערך זה צריך היה להביא את הקבץ „הצדה“ שיצא לזכרו בעריכת י. ח. ברנר (ירושלם, הרעיד), ושהוא המקור הנכבד ביותר לידועת תולדות חייו של גנסי. — ערך גרמיווא, יהודה לייב: ספרו „שירי נעימות“ אינו דרמה ביבליא, כי-אם שיר „על דבר בתי-הספר אשר נתוסדו לילדי העברים בשנת 1841“. וזל השער האשכנזי לספר: „איוע המנע העבריים דיוטש צום בעהוף דער ניי-עררויכטעטען העברעער שולען צו ווילנא אים יאהרע 1841 העראויס געגעבען פאן לעווין בעהר גערמיווא ...“ — ערך דוינארה, אפרים אינו מזכיר כלל את ספריו הביבליאגראפיים „ספרות ישראל באמעריקא“, „קהלת אמעריקא“, „עתיקות יהודה“, שהם ודאי ספריו החשובים ביותר. כמו-כן אינו מזכיר כלל על יחסו של דינר ליודית, יחס של כוז ושנאה, כמו שהוא בולט מתוך רבים מספריו. — ערך לעוויע, היינריך: ההגדה הראשונה דפוס פראג נדפסה בשנת 1526, ולא בשנת 1926. כמו-כן אין היא מכילה „יידישע טעקסטן“ בלשון רבים, כי יש בה ביודית רק נוסח השיר „אלמעכמיגר גאט“. — ערך מאסלאנסקי: החוברת „משה וישראל“ נדפסה יודית (ניו-יארק, תרנ"ט). — ערך פייכמאן, יעקב: הוא מיחס לו ספר שירים „במורד“ (תל-אביב, משואות, תרפ"ז), ובאמת ספר זה אינו לעקב פייכמן, כי אם לעקב פארמן. — ערך צערדנער, יוסף: הוא זכה להכנס בגלל הקטלוג של „בריתש מוזאום“ שבו נזכרו גם ספרים יודיים (אגב, מדוע לא נכנסו גם ביבליאגראפיים אחרים שרשמו דרך-אגב ספר-יודית, כמו חיים דובעריש פריעדבערג, שנספרו „בית עקב ספרים“ נרשמו ספר-יודית לסמות?), וראוי היה להזכיר את מאמרו הכיחוד לספר יודי „בבא Levita's Historie vom Ritter“, (המזכיר כרך VI ע' 22), שבו מוכיח צדנר ש„בבא בוך“ הוא תרגום הרומנס „Buovo d' Antona“. — ערך ראם, ברוד: הצוואה של ר' אלכסנדר ויסקינד בן משה נדפסה בפעם הראשונה בהוראדנא, חקניד, כמו שרשום בצדק אצל בן-יעקב. — ערך שטיינשניידער, משה: הוא לא נולד בשנת 1866; בשנה זו היה כבר בן חמישים, כי נולד בשנת 1816. כמו-כן לא נכון שהוא חבר קטלוגים של הספרים בהמבורג, מינכן, לייפז, ברלין. הוא חבר רק קטלוג של בתי-היד שבספריות מקומות אלה. אגב: בביבליאגראפיה שבסוף ערך „הערץ, יוסף“ כתוב: „שטיינשניידער קאטאלאג פון די העברעאישע ביכער אין דער ביבליאטעק פון בריטיש מוזעאום“, והנה קטלוג כזה אינו קיים במציאות כלל. — לא הכנתי מדוע הכניס המחבר את האללע אהרן וואלפסוואהן ומשה מארקווע שחיו באמצע המאה ה-18 אף-על-פי שאת כל בני דורם לא הכניס המחבר כאן והשאירים לכרך מיוחד. — מגידים הכניס המחבר אם גם לא פרסמו ספרים ביודית, וכן התיימה מדוע לא הכניס את ר' יעקב קראנץ המגיד מדובנא. — נפתלי הירש בן דוד, מתרגם הדרמה „מלכות שאול“ ליוסף האפרתי מטרנאפלאוויץ,

נוכר רק אנג-אורחא בערך-פאווער אעפוי שמחזה זה בתרגומו כמו במקורו היה נפוץ סאר.
(ראיתי בבית-הספרים בירושלם 6 הוצאות מן התרגום: ווילנא, תקע"ז; סדילקאוו, 1836;
ווארשא, תרי"ד; ווארשא, תרי"ב; ווילנא, תרי"ג; חמושיד [ווארשא? תק"ס?]).

ולבסוף הייתי רוצה להעיר על הנפקדים. לפי הרשם שלי הסרים בספר זה לערך רבע
סופרים שכתבו ספרים ביודות וששמותיהם לא נזכרו כלל. אילו באתי לתת רשימת-מלואים
שלמה של שמות המחברים האלה ושמות ספריהם, הייתי צריך להכיר ספר מיוחד. אולם
לדוגמא אני נותן כאן רשימת-מלואים קצרה לערכי האותיות א' ובי עפוי השואה לקשלוג
של בית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלם. ואלה הסופרים החסרים בערכי שתי
האותיות הראשונות:

- (1) אב"א סווילנא. כתב "דער פוימאניק, אדער ניש געזוכט און פארט געפונען"
(זיטאמור, תרל"ד). (2) אבראם, 5. ערך את הסי "דער מיטשעס איבערן כיידער" (וויטעבסק,
1922). (3) אבראמאוויטש, מ. 5. (מ"א). כתב "וואוהין געהען מיר? אדער נייע בעלי
טובות" (ווילנא, דפוס גארבער, חש"ד). (4) אבראמאוויץ, פ. כתב סי שירים בשם "צייט
ליעדער" (ווילנא, 1906). (5) אברהם אבעל בן יהודה ל"ב כתב סי ביודות "דרך ישר
כולל ששה ועשרים מאמרים (שעורים) ללמד נערי בני ישראל ולחנך לבם בדרכי ה'
(ווארשא, תרס"ח). (6) אבש. שם ספרו: "יעקעלע קונדאס אדער וואו תורה דארט חכמה ...
מעשה ... געשריבען פון דעם קאראווער בחור אבש" (ווארשא, 1895). (7) אויערבאך,
יצחק. כתב: "בוסתנאי חסר סגוע ישר ... היסטארישע אפערעטע" (לעמבערג, 1899).
(8) אוליאנווער, מרים. פרסמה עוד בשנת תרס"ב קבץ שירים בשם "דער באכעס אויף"
(ווארשא, האחים לעווין-עפשטיין), עם הקדמה מאת דוד פרישמן. (9) אחון, סאיר בן
יצחק. חבר ספורי-מעשיות שונים שנדפסו בוויילנא בשנות תרנ"ה-תרנ"ו (הוא רק נזכר
דרך-אנג בערך "אלפס, בן ציון, מדוע לא זכה לערך בפני עצמו?). (10) אחינועם [פסיוניס].
חבר שירי-קינה על הפרעות ברוסיה: "דער ניוער איכה אדער דער לאדער אומגליק"
(ווארשא, תרס"ה); "שושנה בין תחומים אדער דער פאגראם אין זיטאמיר" (שם).
(11) איזביק, ישראל. כתב: "דער לוסטיגער הויז פרוינד. א זאמלונג פון 450 פערשידענע
זויפעצן ..." (ס"ט לואיס, תרע"ט). (12) איזען, י. פרסם ספורי-דסקטויבים רבים (פשעמישל,
הוצאת פרוינד, 1925). (13) אינגוס, בנרמין זאב. כתב: "אחרית הימים, איינע קורצגע-
פאסטע ערקלערונג איבער די צייט פון ביאת משיח" (פאקש, תר"ע). (14) אלמער, וויקסאר.
כתב: "דער אמת וועגן פאלעסטינא" (ווארשע, 1925). (15) אלוצקי, 5. עוד בשנת 1924
פרסם את ספרו "אין א אקופירט שמעטלי" (ווארשע). (16) אלפעראוויטש, יהודה מנחם.
כתב: "די וועלט מלחמה איבער רעליגיאן, עקאנאמיע אונד וואהלסאט" (ווילנא, תרס"ה).
(17) אסמראווסקי, ש. מ. כתב: "דער מאסקעראדון באל. אסאטירישע פאעמא אין פערוען"
(ווארשא, תרס"ה). (18) אספרינסקי, י. 5. כתב ספרים שונים: "לעבע נאכן מורט"
(ווילנא, 1895). "נייעס פון יענער וועלט" (שם, תרנ"ו). (19) אסיפאו, מ. כתב: "דער
הומאריסט. יידישע וויצען און אנעקדאטען" (ווארשע, תרס"ט). (20) אקסמאן, ש. א. כתב
דרמה בשם "א מאהל און היינט" (אדעססע, תרס"ז). (21) אקסעלראד, זעליק. כתב ספר-
שירים בשם "צאפל". (מינסק, 1922). (22) אשרי, חיים יחיאל. כתב ספרי-דרוש שונים
ביודות: "החיים והשלום" (נו-יארק, תרפ"ג); "מגיד משנה" (שם, תרפ"ט); "מנחת עני"
(באלטימאר, תר"ס); "שומר אמונים" (שם, חש"ד). (23) באגין, שלמה. כתב דרמה בשם
"נאכן פאגראם" (ווילנע, 1922); "דער נביא פון דער צוקונפט" (שם, 1921). (24) באמבערגער,

ועל־גמאן בער. כתב ס' "אמירה לבית יעקב" על מצוות נשים (נדפס בפעם הראשונה בפירורא, תרי"ח ואחר-כך פעמים רבות), ועוד ספרו-דוגים ביודות-גרמניות. (25 באמסטרעק, ישראל. כתב פרודיה: "הגדה עפ"י נוסח אפריקא" (ווילנא, 1903). (26 באראק, אב. כתב "דער בלינדער בעטלער" (ניו-יארק); "שיפּען און בילדער" (שם, 1910). (27 בארשטין, סעמואל. כתב ספרו-שירים אחדים: "אין גארשען פון טרוים" (ניו-יארק, 1916); "דער ספעקטאקל פון די פיראמירען" (שם, 1922); "פעלזען קליאנגען" (שם, 1917). (28 בוכבינדער, חיים יהושע. כתב חוברות שונות: "אוגאנדא" (ורשה, תרס"ג); "די וועלט גייט אונטער" (שם, 1899); "וועג ווייזער נאך ציון" (שם, תרס"ג); ספר זה מיוחס בלכסיקון בשעות לאברהם יצחק בוכבינדער. (29 בורשטין, ירחמיאל. כתב דרשות: "דער שיקאל פון א פאלק"; "ווען א פרוי שטאלצירט" (שתיהן ניו-יארק, 1921). (30 בייזקינד, משה. כתב: "סדר שיח התפלות ... העתקתי על עברי סיוש כדי אלע זאלין פאר שטיין" (ווילנא, תרס"ב). (31 בילסקי, מרדכי. כתב: "לוח ישרון אדער דער נייער יודישער קאלענדאר אויף 400 יאהר" (זמאמיר, תר"ן); "מורה הדקדוק ביודות (ברדישוב, תרנ"ח). (32 בלאך, י. כתב ספרו-מעשיות רבים, כגון: "דריי צדיקים" (ווילנא, 1912, ובדאי אין זו הוצאה ראשונה); "רייב שמש" (שם, תרמ"ז); "רייבער באנדע" (שם, תרמ"ז). (33 בלאך, שלמה. תרגם ליודות את "קהלת שלמה" לרי שלמה זלמן פונדון (הנובר, ת"ר). גם כתב: "ראשית לסודים אדער עלעמענטאר-אונטערריכט פיר די איזראעליטישע יוגענד" (שם, תרס"ג). (34 בעלזקינד, ישראל. כתב ספר יודי בשני כרכים "די ערשטע שריט פון ישוב ארץ ישראל" (ניו-יארק, 1917). (35 בעקערמאן, דובערוש. כתב: "רייב בלאזיקע סטרי" (ווארשא, תרנ"ה); "דער יודישער שפיעגעל" (שם, 1895). (36 בערגמאן, אלעזר. כתב ספורים שונים (נדפסו בווארשא). (37 בריסק, אשר ליב מירושלם. כתב גם חוברות-הלצה ביודות: "גלייך ווערפלאך (ירושלם, תרס"ט); "פליידערזאק" (שם, תרע"ד).

אפשר היה להוסיף גם על אלה שבערכי אותיות א"ב, אבל אין כאן המקום להאריך עוד. בערכי האותיות האחרות אין מספר החסרים פחות. וכאן אעיר רק על ערך אחד שהרגשתי מאד בחסרונו והוא ערך "ריווען, זלמן!"

יש לקוות שבמהדורות הבאות יתקן המחבר את הספר מיסודו לתועלת ספרו ולתועלת החקירה הסודית. אברהם יערי.

1167. *Encyclopaedia Judaica; das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Fünfter Band: Cahan — Draguignan. Berlin, Eschkol, (1930). XXIII, 1214 p., illus., facsim., front. 21 : 29.*

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 48.

ערכים מיוחדים בגדלם הם: Chassidismus (28 עמודות; דובנוב והורודצק), Christentum (35 עמודות; א. יעקב-אוינסבורג), David (18 עמודות; א. אויארב וב. הלר), Deutschland (90 עמודות; א. אלבונג, י. מיזל, ו. האנוואר, ו. בנימין, פ. כוזן, א. פרי), ק. צילנציגר ועוד), Dezisoren (19 עמודות; ביאליבולצק), Diaspora (10 עמודות; י. גוטמן), Disputationen (28 עמודות; ב. זולר).

1168. *Jüdisches Lexikon; ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden, begründet von Georg*

Herlitz und Bruno Kirschner; mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen. Unter Mitarbeit von etwa 300 jüdischen Gelehrten und Schriftstellern und unter redaktioneller Mithilfe von Ismar Elbogen, Georg Herlitz, Josef Meisl [a.o.] Bd. iv/1: Me—R. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1930). xxxi, [1] p., 1590, [2] col., illus., facsim., maps, pl., ports. 19 : 26.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ר' ע' 456.

Medizin in Bibel und Talmud, Mediziner jüdische, ערכים מיוחדים בגדלם הם: Moses, Namen der Juden, Niederlande, Palästina (92 עמודות), Parlamentarier jüdische, Persien, Polen, Presse jüdische, Propheten, Prophetie, Recht jüdisches, Religion jüdische, Religionsphilosophie jüdische, Revolutionen europäische, Russland.

1169. Wachstein, Bernhard. Die hebräische Publizistik in Wien; in drei Teilen: I. Teil von Bernhard Wachstein, II. Teil von I. Taglicht, III. Teil von Alexander Kristianpoller. Wien, Selbstverlag der Historischen Kommission, 1930. C, 296 p., 1 l., x, 40, [1] p., 1 l., x, 105, 15 p. 18 : 25.

= Wien. Israelitische Kultusgemeinde. Historische Kommission. Quellen und Forschungen zur Geschichte der Juden in Deutschösterreich. Bd. IX. "Redigiert von Bernhard Wachstein".

ספר זה הוא מפתח מפורט מאד למאספים ולכתבי-העת העבריים שיצאו-לאור בווינה. חלק א' כולל את תקופת ההשכלה (בכורי העתים) כרם חמד, בכורי העתים החדשים, כוכבי יצחק, מגד גרש ירחים, אבני נזר, אוצר נחמד, בכורים). חלק ב' כולל את כתבי-העת המדעיים שיצאו לאור בעריכת רא"ה ווייס (בית המדרש, בית חלמוד). חלק ג' את עתוני ראשית התקופה הלאומית (השחר, המביט לישראל בעריכת פ. סמולנסקי, והאמת בעריכת א. ליברמן). לכל חלק מבוא מפורט (המבוא לחיא תופס 98 ע').—ליד כל מחבר הנזכר במפתח זה ניתנות גם ידיעות קצרות על תולדותיו, ורמיזות למקומות שבהם נדפסו תולדותיו בפרוסרוס—בסוף כל חלק מדורות מיוחדים לאנשימים, לפסידונימים ולחוזמים ברית, להוצאת חבורי מחברים קדומים ולמתרגמים—בסוף הספר מפתח כללי לפי שמות הסופרים.

1170. Боровий, С[аул]. Нездійснені проекти утворити в Києві єврейську друкарню «1836-1846 р. р.». [Київ?], (1929?) стр. 30-32. 18 : 25.

Отд. оттиск из: "Бібліологічні Вісті", 1929, № 4.

ד. מדע-המקרא.

- כהן, א. ס' פרחי אהרן ... ראה ע' 336.
 נָכַם, ש. מ. ס' תורתו של שם ... ראה ע' 338.
1171. קורנבלוט, ע. 5. סדרו בראשית. (מאת) ע. 5. קארנבלוט.
 ברלין, דפוס איטצקובסקי, תר"ץ. 31 ע. 12 : 15.
 קמחי, ד. פרוש רד"ק על חושע. ראה ע' 366 מספר 1192.
 תנ"ך. תורה. ספר בראשית. ראה להלן מספר 1174.
 תנ"ך. כתובים. איכה. קהלת. אסתר. משלי. דברי הימים ב. ראה להלן
 מספר 1175.
- תנ"ך. כתובים. משלי. עם באור ... מאת ש. 5. גרדון. ראה ע' 345.
 תנ"ך. כתובים. שיר השירים עם תפסיר... רבינו סעדיה. ראה ע' 332 מספר 1038.
- ראה Albeck, Ch. Das Buch der Jubiläen und die Halacha
 מחלקה כ.
- *1172. Baldwin, Edward Chauncey. Types of literature in the
 Old Testament ... New York, Nelson, 1929. 4 p. 1., xi—xiv,
 15—218 p. 8°.
 Nelson's English series; general editor—E. Bernbaum.
 ביבליוגרפיה ע' 214—218.
- *1173. Berkhof, Louis. Biblical archaeology ... 3d ed., rev.
 Grand Rapids, Mich., Smither book co., [1928]. 2 p. 1., 7—182 p.
 maps. 8°
 „Literature consulted": 16—15 ע'
 1174. Bible. Texts. Biblia hebraica adjuvantibus A. Alt, G.
 Beer, J. A. Bewer [a. o.] cooperante A. Sperber edidit Rud[olf]
 Kittel; textum masoreticum curavit P[aul] Kahle. Ed. tertia
 denuo elaborata. Vol. I. ספר בראשית Liber Genesis, praeparavit
 Rud. Kittel. Stuttgartiae, Priv. Württ. Bibelanstalt, 1929. 79 p. 17:25.
1175. Bible. Tr. French. La Bible; traduite du texte original
 par les membres du Rabbinate français, sous la direction du grand
 rabbin Zadoc Kahn. Paris, Les textes sacrés, (1927—1930). 28:38.
 Les Lamentations. L'Ecclesiaste. Esther. 1927. [112] p.—Proverbes. 1928.
 [132] p.—Chroniques II. 1930. [142] p.
 השכסם בעברית וצרפתית עמוד מול עמוד. עם שער מיוחד בעברית. — את הקודם
 ראה ק. מ. שנה ו' ע' 315.

1176. **Bible. Selections.** Bible texts for each day of the year arranged by Frances Emanuel. London, Wertheimer, [192—?]. [368] p. 8 : 8.

1177. **Bible. Selections.** Selections from Old Testament literature ed. by Henry David Gray; with notes compiled by Wallace J. Vickers. New York, Macmillan, 1930. xvii, 706 p., map. 14 : 20.
ביבליאגראפיה ע' 699-700.

Bible. Amos. Amos, the shepherd prophet .346 ע' ראח

1178. **Bible. Daniel.** Daniele; traduzione e note di Ferruccio Valente. Torino, Societa editrice internazionale, (1929). 97, [1] p. 10 : 17.
=Letture bibliche, 48.

1179. **Bible. Lamentations.** Le lamentazioni di Geremia; traduzione e note di Giuliano Mortari. Torino, Società editrice internazionale, (1929). 30, [1] p. 10 : 17.
=Letture bibliche, 44.

1180. **Bible. Nehemia.** Neemia; traduzione e note di Ferruccio Valente. Torino, Società editrice internazionale, (1929). 42, [1] p. 10 : 17.
=Letture bibliche, 21.

1181. **Bible. Psalms.** The Psalms, or: The book of praises; a new transcription and translation arranged strophically and metrically from a critically reconstructed text with introd., textual notes, and glossary by Herbert H. Gowen. London, Student Christian movement press, (1930). 4 p. l., 473, [1] p. 13 : 18.

1182. **Bible. Song of Solomon.** Le Cantique des cantiques; bréviaire de l'amour par le Dr. J. C. Mardrus. Paris, Fasquelle, 1925. 4 p. l., 6--68 numb. l. 8 : 14.
„Transcription littéraire et complète des textes sémitiques”.

1183. **Bible and New Testament.** The Holy Bible consisting of the Old and New Covenants tr. according to the letter and idioms of the original languages by Robert Young. (Rev. ed). London, Pickering, [1930?]. 8 p. l., 589 p., 1 l., 177, [1] p. 14 : 22.

*1184. **Binns, L. Elliot.** From Moses to Elisha; Israel to the end of the ninth century B.C. London, Oxford university press, 1929. XX, 284 p. 13 : 19.

= Clarendon Bible ... Old Testament. Vol. 2. ראה גם מספר 1193.

Brooker, B. Elijah ... 411 ראה ע' 411

1185. **Cambridge. University press.** 300 years of printing the authorised version of the Holy Bible at Cambridge 1629—1929. Cambridge, University press, 1929. 2 p. l., 17, [3] p., facsim., pl., ports. 9 : 14.

על השער שעל המעטפה, למטה
A. V. Bible printing at Cambridge. To commemorate the tercentenary of

1186. **Daiches, Samuel.** Studies in the Psalms; the meaning of אדם, בן אדם and kindred terms. Pt. 1. London, Oxford university press, 1930. 50 p. 14 : 22.

= Jews' college publications, no. 12.

את הספר הקודם של סריה זו ראה ק. ס. שנה ו' ע' 336 מספר 1318.

*1187. **Davis, John D.** A dictionary of the Bible. With many new and original maps and plans and amply illustrated. Fourth revised edition. Philadelphia, Westminster press, 1924. VIII, 840 p.

1188. **Dietze, Karl.** Ussia, der Knecht Gottes, sein Leben und sein Leiden und seine Bedeutung für den Propheten Jesaja. Bremen, Schünemann, (1929). 100 p., 1 l. 18 : 25.

= Abhandlungen und Vorträge hrsg. von der Bremer wissenschaftlichen Gesellschaft, Jg. 4, Heft 1/2.

"בחקירה הזאת נסיתי להראות כי עזיהו היה האיש שבו התלכדה מחדש התקווה המשיחית, וכי ישעיה היה נביא שליחותו" (ע' 77).

1189. **Duncan, J. Garrow.** The accuracy of the Old Testament; the historical narratives in the light of recent Palestinian archaeology. London, Society for promoting Christian knowledge, (1930). 192 p., pl. 13 : 19.

הח'כ'ן: כתיבה תעודות וספרים; עמי א"י: אברהם ויצחק בגרר; מעינות ובורות; בראשית י"ד; אברהם ומערת המכפלה; אסתר: כבוש א"י; ירושלים; מגדלים; השפעת דת כנען על העברים; שונות. — לספר גוספו תמונות רבות של שרידי העתיקות בא"י ובמצרים.

1190. **Ezra I. A critical edition I Esdras**, by Sydney S. Tedesche. (Leipzig, typ. Haag—Drugulin), 1928. 131 p. 15 : 23.
Diss. Yale university.

ע' 26—27 ביבליוגרפיה.

הספר "עזרא א" המכונה גם בשם "עזרא היוני" חסר כידוע בתנ"ך העברי ונשמר רק בתרגום השבעים. בסרם שאפשר יהיה לגשת לבגין חדש של הנוסח העברי-ארמי, דרושה הוצאה בקריתית של הנוסח היוני, — תפקיד קשה מאד בשים-לב למספר הרב של כתבי-יד ואי-הבטחון במסרת, וביחוד במה שנוגע לשמות פרטיים; אף חשוב התפקיד, כי הספור על שלשת הנערים (ג', א'—ה' ו' בס' "עזרא א") אינו נמצא אלא בתרגום השבעים ותרגומיו. הרב טרסקה מלא את תפקידו על צד היותר טוב; הוצאתו היא צעד גדול קדימה, ויכולה בכלל לשמש מופת להוצאת ספרי תרגום השבעים.

1191. **Grünwald, Alois**. Byzantinische Studien: Zur Entstehungsgeschichte des Pariser Psalters ms. grec. 139. Brünn, Rohrer, 1929. 1 p. l., 40, [1] p., illus., pl. 21 : 28.

=Schriften der philosophischen Fakultät der deutschen Universität in Prag, Heft 1.

כתב-יד היוני 139 של הספריה בפריז, שהוא העתקת ס' תהלים שנעשתה במאה העשירית לערך, מכיל גם מספר תמונות אשר עליהן הרבו להתפלל, וראו בהן העתקות תמונות מתקופה קדומה של הנצרות (המאה הרביעית). תמונות שבהן פעל עדיין הסגנון הקלסי היוני. מתוך נתוח דק מראה המחבר על שתי "אבות" לשתי תמונות שבכתב-יד ומוכיח את אפן-ההשתמשות בהם. התוצאה היא, שהצייר לא העתיק תמונות עתיקות כמו שהן, כי אם קשר צורות ומוטיבים מתוך הארון של אנדימיון לצורות עתיקות אחרות שאינן מתאימות לראשונות, וכך יצר יצירה עצמית אבל גרועה.

1192. **Kimhi, David**. The commentary of Rabbi David Kimhi on Hosea; ed., with critical notes showing his sources on the basis of manuscripts and early editions by Harry Cohen. New York, Columbia university press, 1929. XLI, 130 p. 17 : 25.

=Columbia university. Oriental studies, v. 20.

המבוא באנגלית. הטקסט בעברית. עם שער מיוחד עברי :

ק מ ח י. דוד. פירוש רד"ק על הושע. הוגה ונערך על פי שמונה כתבי יד והדפוסים הראשונים עם חלופי נוסחאות ומראה מקומות ומבוא ועוד נוספו שנויי נוסחאות לתרגום ולדברי רז"ל המובאים בפירושו וציוני המקורות ששאב מהם ... המפרש צבי הירש כהן גריארכי תרפ"ט.

1193. **Lofthouse, W[illiam], F[rederick]**. Israel after the exile, sixth and fifth centuries, B. C. Oxford, Clarendon press, 1928. 1p. l., [v]—xiv, [2], 247, 15, [1] p., illus., front., facsim., map, plans. 13 : 18.

=The Clarendon Bible ... Old Testament, vol. 4. 1184. ראה גם מספר

*1194. **Marot, C. L.** Inconséquences et monstruosités dans la Bible. Paris, l'Émancipatrice, Imprimerie coopérative, 1929. 183 p. 8°.

1195. **Möller, Wilhelm.** Um die Inspiration der Bibel; eine Auseinandersetzung mit Professor D. Baumgärtels Vortrag: "Die Bedeutung des Alten Testaments für den Christen". Lütjenburg, Ostholstein, Selbstverlag des Bibelbundes, 1928. 68 p. 15 : 23.

— Veröffentlichungen des Bibelbundes, Nr. 26.

"Sonderdruck aus: Nach dem Gesetz und Zeugnis".

1196. **Rabin, Israel.** Studien zur vormosaïschen Gottesvorstellung. Abschnitt 1: Untersuchung der entwicklungsgeschichtlichen Grundlagen. Breslau, Marcus, (1929). 100 p. 17 : 24.

נדפס בראשונה ב-theo-ב-יודיש-75-זיכרון Festchrift zum 75-jährigen Bestehen des Jüdisch-

logischen Seminars Fraenkelscher Stiftung. ראה ק. ס. שנה זו ע' 41 מספר 119.

המחבר מעביר תחת שבט בקרת מפרטת את התיאוריות השונות על המקור הפוליטיאסטי של מושג אלהים בישראל בימי קדם. ומראה על החולשות והפגמים שבתאוריות אלה. מה שחסר בהן בעיקר לפי דעתו היא הכרת האחדות שבכל חלקי דתית. לפיכך, מסיק המחבר, כאן החוקרים למצא יסוד פוליטיאסטי ליהדות. לעמית זאת מסקנת המחבר היא: מושג אלהים של בני ישראל היה מאו ומעולם מונותאיסטי.

1197. **Richardson, A. T.** Bible chronology compiled by A. T. Richardson. London, Spon, 1930. 9 p., [78]l., x p. 19 : 25.

*1198. **Sellin, E[rnst].** Einleitung in das Alte Testament. 5., neu bearb. Auflage. Leipzig, Quelle und Meyer, 1929. xv, 178 p. 8°.

— Evangelisch — Theologische Bibliothek, 2.

מהדורה ד' יצאה בשנת 1925.

1199. **Sperber, Alexander.** Septuagintaprobleme. i. Stuttgart, Kohlhammer, 1929. 8 p. l., 101 p. 16 : 24.

— Texte und Untersuchungen zur vormasoretischen Grammatik des Hebräischen; hrsg. von Paul Kahle. 3.

— Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament; hrsg. von Rudolf Kittel. Folge 3, H. 13.

Tauber, M. Opowiadana biblijne tokiem piećciu ksiąg Mojżeszowych i legend żydowskich ... ראה בתחלקה כא.

1200. **Yahuda, A[braham] S[halom].** Eine Erwiderung auf Wilhelm Spiegelberg's „Ägyptologische Bemerkungen" (Zeitschrift für Semitistik und verwandte Gebiete, Bd. 7 Heft 2). Leipzig, typ. Kreysing, 1930. 38 p. 14 : 22

השער מהמעטפת.

ה. ברית חדשה.

1201. Drews, Arthur. Das Markus-Evangelium als Zeugnis gegen die Geschichtlichkeit Jesu; mit 13 Abbildungen, 12 Stern-tafeln und 1 Porträt (2., verb. und verm. Aufl.). Jena, Diederichs, 1928. [2], 385, [1] p. 16 : 24.

ארטור דרווס, שנתפרסם משנת 1909 ואילך על-ידי ספרו: „Die Christusmythe“, השתדל להוכיח בספר זה, כברונל בוואר ואלכסנדר קאלטהוף, שקדמו לו שישו לא היה ולא נברא ואינו אלא מיתוס; אלא שבמקום המוצא הרוחני (מפוליון וסנקה) של בוואר והמוצא המוציאו (מן החבורות הקומוניסטיות — *Θάσοι*) של קאלטהוף, מדבר דרווס על מוצא אסטרולו-מעבודת כוכבים ומלות. והרי אף זו אינה המצאה של דרווס: כבר ראו ביטא אנדה מוכנית חוגי-הדעות הצרפתיים של סוף המאה היחיד: וולני (Volney, *Les Ruines*, Paris 1791) ודופוי (Dupuis, *Les Origines de tous les cultes*, Paris 1794). וכבר לינגלי עליהם ז'אן-בטיסט פֶרֶס (J. B. Pérès, *Comme quoi Napoléon n'a jamais existé*, 4ème édition, Paris 1838, שבו ניסה להוכיח, שאף בפוליון הראשון לא היה ולא נברא ואינו אלא מיתוס של השמש. ואולם דרווס לא נרתע לאחוריו מפני הבקורת החסרה, שמתחו עליו חוקרי האוונגליזם המובהקים. הוא נתחוק בשלילת מציאותו של ישו ראשית. על-ידי החקירות החדשות בדבר הסניקריזמוס הדתי בתקופת-ההלניסמוס (של Reizenstein, Cumont, ועוד); ושנית, על-ידי החקירות על האגדות שבאוונגליזם, וביחוד על הצורות הספרותיות שלהם (Formgeschichte), שהביא את חוקרי-האוונגליזם האחרונים עד לירי המלח ספק בכל ספור ובכל מימרה שבאוונגליזם. לא נשאר, איפוא, אף דבר אחר אבטנשי אפילו במארקוס וב„מקור“ (Q). — וכך נתערער כל הבסיס ההיסטורי של תולדות-ישו ושוב אין שום יסוד מוצק לחיוב את מציאותו של ישו.

בשנת 1921 הוציא דרווס ספר חדש, האוונגליון של מארקוס בתור עדות נגד מציאותו ההיסטורית של ישו, שהוצאתו השניה, המתוקנת והמורחבת, משנת 1928, היא המונחת לפנינו. הנחתו השלילית של ספר זה ברחם למציאותו של ישו מתבססת על שני היסודות הללו: א) האוונגליון של מארקוס, הקדום שבאוונגליזם, אף הוא מאוחר הוא ויש בו השפעות פוליוניות ומגמות מאוחרות, ובכן אין להאמין גם בספורים ובשיחות שבו כאחד ואין לראותם כמסורת היסטורית במוחות; ב) הספורים שבמארקוס אינם אלא מיתוסים — אגדות של עבודת כוכבים ומלות. וכך לא נשאר אף במארקוס מן „ההיסטוריה“ ולא כלום.

דרווס בקי הוא בספרות-החקירה הרחבת, שנוצרה על האוונגליזם, וגם במקורות היווניים והרומיים של הנצרות. ולעומת זה, אין הוא יודע את המקורות העבריים והארמיים אלא מכלי שני ושלישי; ולא עור, אלא שאף אינו יודע להבדיל בין חכמי-ישראל הכותבים לעויות, שחדרו לעמקה של היהדות בימי בית שני, ובין דילטנשיס, שלא ראו מאורות-היהדות מומיהם. כך הוא מעמיד, למשל, את גרוץ, הכולסון, מן פרידלנדר ו-לובלונסקי בשורה אחת! (עמ' 37). וכך, למשל, הוא יודע, שהמשוח נסתמל להרבנים בצורת דג, וזה — מפני שהוא בלא חמא על-פי ישעיה (נצח, יז) — והג הוא בעיניהם סמל של הוסי! (עמ' 54). לכל מה שיש בתלמוד על ישו ועל האוונגליון אין בעיניו של דרווס

שום ערך, כמו שאין שום ערך לעדויותיהם של יוסף בן מתתיהו של טאציטוס וסוויטוניוס (עמ' 74—75 ועמ' 93). רמז לאוונגליונים יש רק אצל יוסטינוס העד, אבל זהו רמז משנת 140 לספח"ג, ובכן—מומן מאוחר (עמ' 46 ועמ' 90—92); ודברים ברורים על מציאותם של האוונגליונים יש לנו רק בספריו של איריניאוס, כלומר, אך משנת 180 לספח"ג, שאז, כמובן, כבר היתה כל האגדה על יושו קיימת בצורתה האוונגליונית (עמ' 46). ומה שהספרים ואוונגליונים מתאימים לרוחו של הזמן, שבו היה חי יושו לדעתם של המחברים את מציאותה, בא אך מפני שאנו מכירים זמן זה מתוך ספריו של יוסף בן מתתיהו — והאוונגליונים השתמשו בספרים הללו בתור מסגרת לספוריהם (עמ' 56). באמת אין האוונגליונים אלא ציור אסנותי של שני יסודות עיקריים אלה: כתבי-הקודש של ישראל והאסמולוגיה של הבבלים (עמ' 73).

ודריוס, לאחר מכן כללי מפורט (עמ' 20—93), נוטל כל פיסקה ופיסקה שבמארכוס בתרגום גרמני ומוכיח, ראשית, שאין לפרשה כמו שהיא, אלא יש לה כוונה דתית מאוחרת לזמנו של פאנפיוס פילאטוס, ושנית, שבה גלומה אגדה מיוחדת על האמונות הקשורות בכוכבים ומזלות.

דוגמאות אחדות:

כל הענין של יוחנן המטביל אינו אלא מזל "דלי" (Wassermann) בגלגל-המזלות. שמו Johannes בא מן Oannes, הדג האסמולוגי של הבבלים, שנזכר בספרו של בירוסוס הכשדי, ויוחנן הוא "קול קורא במדבר" מפני שנתחלפו המלות היווניות $\phi\omega\sigma\tau\omicron\varsigma$ (קול קורא) במלות $\phi\omega\sigma\tau\omicron\upsilon$ (בואו) ו"בואו" הוא מזל-הדג! (עמ' 96—100). אחר השערות כאלו לא נתפלא עוד לשמוע, שהירדן, שבו מבל והטביל יוחנן, אינו אלא Bridanus, וזה בא מן Eridu, מקום-הפולחן של האל הבבלי Ea, ובמקום "חגבים", שאכל יוחנן במדבר, צריך להיות "חרובים", שהרי כך נקרא החרוב: Johannishrotbaum, והמסקנה מזה היא: שבכל הענין של יוחנן המטביל אין לראות משהו של דבר היסטורי (עמ' 102—103). דוגמה אחרת: בשעת כבילתו של יושו ירדה עליו לפי האוונגליונים, רוח-הקודש בדמותה של יונה. בשביל דריוס זהו דבר פשוט מאד: "יונה" ו"יוחנן" (Johannes) הם דבר אחד, ועל-כן נזכרה יונה בשעת ההטבלות על-ידי יוחנן! (עמ' 114).

ועוד דוגמה: הכוכב של היראקלס מתואר בתור כורע ברך; ואולם הכורע הוא "לפי התפיסה הרבנית בא-הכח הכוכבי" (האסמולוגי) של מלאך מיכאל" (עמ' 119). מאין יודע זאת דריוס? —

פעמים שאין אנו יודעים, אם נצחק או נרגז על "ביאוריו" המשושנים של דריוס. הרי אחר מהם: ביחד עם מזל-טלה עולה בקרקע גם הדמות של אנדרומידה, ואנדרומידה היא אשה; ולפיכך בא במארכוס הספור הפשוט והטבעי כל-כך, שישו רפא מקדחת את חותנתו של שמעון-קפרוס, שישו התאסכן בביתם בכפר-נחום! (עמ' 130—131).

וכך הולך דריוס ועושה אליגוריה ומיתוס של כוכבים ומזלות בן הספרים היותר פשוטים והיותר טבעיים של מארכוס.

ביחוד מגוחכות הן "האסמולוגיות" הנפלאות שלו. "נצרת" היא בן "נצר" (כן!) ו"נצרי" וזהו שומר או מגן, ובכן—גם גואל ומושיע! (עמ' 105). שהרי ב"נצרת" בתור עיר, שבה נולד יושו או ישב בה, אין שום חוקר ראוי לשם זה סממין עוד (עמ' 110, הערה 2). כך גור דריוס.

"בעל זכוב" אינו אלא "בעל-זבול" ו"בעל-זבול" הוא ארון-הבית, ו"האדון" אינו אלא מזל-אריה, שהוא האדון והמלך של החיות! (עמ' 156).
ולסוף, מרגלית "פילולוגיות" אחרונה: ישו פעל בגליל. "גליל" הוא בגרמנית Kreis ובכן תרו זה Tierkreis, כלומר, גלגל-המזלות! (עמ' 120).

אכן חושב, שכל זה מספיק כדי להראות את הדיקטאנטיות שב"פילולוגיה" זו ואת ההשערות הפורחות באויר, שכל הספר החדש של דריווס מלא מהן על פני כולו. שיש בו גם הערות נכונות ושיש להתייחס בבקורת חמורה להספורים ולהמימרות שבאוונגליזם—כזה צדק דריווס. אבל כשגורשים סאה—מוחקים סאה. דריווס גרש את הסאה במה שלא רצה להאמין בספורים בוגראפיים תמימים (על דעתו של מי היה עולה לקשר באורעות בדויים בשמות של מקומות בלתי-מפורסמים בגליל כנצרת, כפר-נחום, כרזים, בית-ציודה וכיוצא בהם? ולחכמים מה נתקשרו המאורעות הבדויים בעיקרם בשמות כאלה דוקא?). שלפעמים הם מתנגדים ניגוד גמור להשקפות המאוחרות של הכנסייה הנצרית הקדומה (וזהו סימן מובהק, שהם אמת). ועל-דרי כך הגיע לירי אמונה גרועה מזו—לידי אמונה בהשערות פורחות באויר, שהן מיוסדות על השוואות משונות עם אגדות אסטרולוגיות, שדבר אין להן לא עם היהדות של תקופת-ישו ולא עם האונגליזם, והא ערכם ההיסטורי מה שיהיה.

יוסף קלוזנר.

1202. Greiff, Anton. Das älteste Pascharituaie der Kirche, Did 1—10, und das Johannesevangelium. Paderborn, Kommissionsverlag Schöningh, 1929. 205 p. 16 : 24.
=Johanneische Studien, 1.

המחבר מרצה כאן על תגלית מעניינת שלו, שהפרקים א'—י' בספר המכונה בשם "תורת השליחים" היא "הגדה-שלי-פסח" נוצרית שנאמרה בליל פסח ע"י היהודים-נוצרים באנטיוכיה; הספור על מותו ותחייתו של ישו, היינו על "הגאולה" באה לפי דעת המחבר במקום ספור יציאת מצרים. והמחבר ממשיך עוד יותר את רעיונו המפתיע: הוא משער שגם האונגליון של יוחנן הוא "הגדה", אמנם לא הגדה לפסח, כי-אם ליטורגיה לחגיגת סבילה; וזהי הנקודה שאליה שואפות חקירותיו ב"תורת השליחים".

1203. Montefiore, C[laude] [Joseph] G[oldsamid]. Rabbinic literature and Gospel teachings. London, Macmillan, 1930. xxii, 442 p. 14 : 24.

ביבליוגרפיה ע' XIII—XIV.

ספר זה הוא פירוש רבני לאונגליון של מתי וגם (בקצור יותר) לאונגליון של לוקס. ובזה דומה כוונתו וכוונתו לספרם של שטרכ ופלרצקי. אולם דמיון זה הוא רק חיצוני. כי ראשית מצטמצם המחבר לשאלות הדתיות והמוסריות; את השאלות ההיסטוריות, הארכאולוגיות, החברתיות וכו' הוא משאיר לגמרי. מלבד זה לא התכונן המחבר לתת את כל "ההקבלות" הרבניות במלואן, כי-אם לתת בקרת ההקבלות האלה. הוא שואל עד כמה אפיניות הן הקבלות למקום ידוע; מדוע מרובות ההקבלות למקום אחד ומועטות ההקבלות למקום אחר. הוא משהו את התורה היהודית והאונגליונית בנוגע לאוניברסליותן. מגמתן ומסקנתן; הוא מחפש את המבדיל ביניהן ואף את המשותף שבהן; הוא רוצה לתפס את רוחן. לפיכך התרחב הפירוש במקומות אחדים עד כדי מחקרים עשירי-מחשבת. כך למשל, דן המחבר בפסוקים

של מתי ה' מ"ג-מ"ח בחמשים עמודים. מי לא כתב ספר-שמוש, כי-אם ספר שצריך לקרא אותו, להגות בו, ושאתו מוכרחים להתווכח; ואמנם כדאי לעסוק בפרוטרוט בספר זה, לפי שהיה לו למחבר אמצ' לב גם לשקל, לחייב ולשלל, את התורות הדתיות שבן הוא עוסק, היהודיות והנוצריות כאחת. הרברט לָקֶה הקדיש השתתפות ועזרה מתוך אהבה, גם שנים מן המחקרים שלו הם.

1204. Painter, P. I. The Man of Nazareth; a study in personality. London, Student Christian movement, 1928. xviii, 222 p., 13: 19.

הספר שלפנינו נועד, כנראה, לנצרים מן המשבילים שאינם הוקרים, שרוצים לקבל ציור כללי וסקיף מאפיונותיהם של ישו. ספר מדעי אינו, יש בו יותר פסכוכולוגיה מהיסטוריה. בכמה מקומות אין ביאוריו לפתגמים או לשפזרים האוונגליים אלא "דרוש" בלבד (עיין, למשל, עמ' 113-114, 178-179, 190, 200, ועוד). ופעמים שביאוריו אינם אלא התחכמות (עיין, למשל, עמ' 166). אם, למשל, כתוב באוונגליון, שישו אמר לתלמידיו בסעודה האחרונה, שיאכלו את הלחם, שהוא גופו וישתו את היין, שהוא דמו וסיים את דבריו אלה במיסרה: "ואני אומר לכם: לא אשתה כעתה ספריהנגן הזה עד היום ההוא, אשר אשתה אותו עםכם" (מתיא, כ"ו, כ"ט), הרי זה בביאורו של פיינר: "אמן אני אומר לכם, שאתם העוסקים כאן חצידו על, כיאתו של בן-האדם קודם שתמותו (מתיא, כ"ו, כ"ח-כ"ה)" (עמ' 154). מודרניזציה כזו יש למצוא בספר שלפנינו על פני כולו. ישו הוא כאן פילוסוף מוסרי בן-זמננו לגמרי, כל מה שיש בו מן היהדות-העתיקה והקדום הפרימיטיבי והמשיחי-המסתורי מתורש ברוח מודרנית או-גבלע בנעימה. כך נבלעת בנעימה כל הפרובלימה הגדולה של הרפואים שלמעלה מן הטבע, שרפא ישו כל סיני חולים, והנסים שברפואים הללו מסופרים בספרו של פיינר כל נס במקומה בתמימות גמורה. וכל מה שאינו מתאים לספריות-העליונה של ישו או אינו מובא כלל או-עוקצו הבלתי-מוסרי, לפי ההשקפות המוסריות שר זמננו, נישל מסנו על-ידי הרצאה "מחוכמת" במקום תרגום פשוט. כך הרבר, למשל, ביחס להמיסרה הקשה: "לא טוב לקחת את לחם הבנים ולהשליך לקלקלכים" (עיין עמ' 137-138). מר פיינר בקי הוא בחקירות החדשות על האוונגליים, אבל הוא אינו משתמש אלא באלו מהן שאינן מסוכנות להשקפה המסרתית על ישו. הוא משתמש בכל שלשת המונאופטיות בלא הפרש כל-שהוא, כאילו שלשתם מוסן אחד הם ומגמה אחת לכולם; ולוקאם משמש בספרו מקור יותר מסארקוס. ואף ביוחנן הוא משתמש לעתים קרובות בתור מקור היסטורי גמור. ופעמים שפיינר אף סותר את עצמו כדי לקיים את ההשקפה הנצרית המקובלת. למשל: בהערה 1 לעמ' 202 הוא אומר, שבנוגע להסעודה האחרונה של ישו ותלמידיו "מוסכם עכשיו על-ידי הכל, שהאוונגליון הרביעי (יוחנן) צורק במה שאינו עושה ממנה 'סעודה-פסח' (כלומר, 'סדר' של פסח); ובעמוד הבא אחר זה (עמ' 203, שורה 6) שוכח פיינר "הסכם כללי" זה ואומר, שישו ותלמידיו "שרי בסופה של סעודה זו את ההיסטון של פסח". כלומר, קראו את ההלל!—יש בספר שלפנינו גם דעות בלתי-מוסדות בכלל, מי הגיד לו, למר פיינר, ש"כל אחד מארבעת המנהיגים המכונים הגדולים, יהודה, יונתן, שמעון ויוחנן הורקנוס, נתקבל בתרועה כמבשר-המשיח" (עמ' 13)—רק על יוחנן הורקנוס יש יסוד לחשוב, שרצה לעשות עצמו משיח (עיין: י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, II, 74, 179); אבל על יהודה, יונתן ושמעון לא נאמר דבר בזה מעולם. ועל שמעון אף נאמר ההפך מה בחשמונאים א' (י"ד, ס"א).

ואין להתפלא על כך, שבספר כזה יש השתדלות להראות את יתרונת של הברית החדשה על הישנה. בבל בשביל פיינשר, כמו בשביל רובם של התאולוגים הנצריים, אלהים לא רק של הפרושים, אלא אף של הנביאים (וזאת ישעיה השני, — ואף זה — לא ככל ספרו, אלא אך במקומות בודדים בספרו) הוא אלהי הנקמה וההרס, ועל כן כנס ישו בצדק את תורתה של הברית הישנה במלות: ואהבת את רעך ושנאת את שונאך (עמ' 90—93). ועין גם עמ' 8). ולעומת זה, אלהיו של ישו הוא רק האהבה בלבד. שגם ישו קילל את הערים כפר נחום, כרזים ובית-צידה, שהוא קילל וגיף את הפרושים, שהוא דן את כל אלה, שלא ישמעו לבשורתו החדשה, לגיהנום, במקום שם יללה וחירוק שיניים, — כל זה או אינו נזכר כלל בספרו של פיינשר או מתפרש על ידי פירושים דחוקים. ישו הוא בלא שום חסרונות כלל, לא טעה אף פעם, לא טמא בשום דבר, לא גילה שום חולשה אנושית איוו שהיא, וכך, לסרות מה שספרו של פיינשר נקרא בשם יחאדם מנצחתי, לפנינו כאמת אלהות בצורת-אדם, שהרי יאדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת, ז', כ').

נקודת הכובד של הספר היא — שישו, לאחר שהכיר, שתלמידיו אינם מבינים את הסהות הרוחניות הטחורה של משיחתו והם רואים בו משיח סדיני ומצפים לסלכות בית-דוד, שיתפסו בה מקום של שרים ושופטים, לא ראה דרך אחרת לפניו, שעל ידה יכניס ללבותיהם את הסוכן שלו מן המשיח — משיח רוחני ומסורי בלבד, שיוסור כל היסודות שלו היא האהבה — אלא ללכת לירושלים כדי למות שם בידו שונאיו. זהו רעיון ישן-נושן, שאפשר למצאו בספריהם של הרבה מכותביו של תולדות ישו בסוף המאה הי"ט ובתחילת המאה העשרים (יוחנן ווייס, אלברט שווייצר, ועוד); אבל בעוד שעל ידי אלברט שווייצר, למשל, מתבארת שאיפה זו למות בירושלים מתוך אמונת מסתורין מתאמת לרוחן של הוסן הקדום וליהדות הגליונית (האפוקליפסית) של סוף בית-שני (ישו יביא על ידו מיתתו — מיתת המשיח — את "קץ הימים" הידוע בספרות התלמודית בשם "חבלו של משיח"), הרי בספרו של פיינשר זהו חשבון מיוסד על ההגיון הששומי: להשפיע על התלמידים על ידי מיתתו המשוגה כדי שלא ישכחוהו בתור משיח אף לאחריו.

מעלתו של הספר היא — בקיאותו המפליאה של המחבר בנג חדריו האוונגליים, בהירות הרצאותיו ומגנונו העשיר. מטעם זה יקרא אותו בעונג כל נצרי משכיל, ותדפסתו הנאה ומתירי הנמוך, וראי, יגרמו הרבה להתפשטותו בקהל הנצרי הרחב.

יוסף קלוזנר.

1. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

1205. גוטמן, יחיאל מיכל. מפתח התלמוד; אנציקלופדיא כוללת בסדר אלף-ביתי את תכן הספרה התלמודית לפי מקורות בש"ס בבלי וירושלמי עם השוואת המקומות המקבילים לכל ענין וענין מסכיפתא, ספרא, ספרי, תוספתא, וכו', והשוואת המפרשים והפוסקים. נערך ומסודר מאת יחיאל מיכל הכהן גוטמן. כרך שלישי, חלק ראשון — שני. ברסלוי, דפוסים שונים, תרפ"ח — תר"ץ. 24: 16.

עם שער מיוחד ברומית: Clavis Talmudis.

התכן: כרך ג' חלק א: אלהים — אפוסרופוס. תרפ"ה. 3 דף, II, 312, 48 ע.

כרך ג' חלק ב: אפון — אתרוג. תר"ץ. 4 דף, 219 ע, 2 דף, 156 ע.

בסוף חלק ב' (ע' 1-156) המונוגרפיה של המחבר "ארץ ישראל במדרש ותלמוד" שנדפסה בראשונה ב. Festschrift zum 75-jährigen Bestehen des Jüdisch-theologischen Seminars Fraenkelscher Stiftung (ראה ק' ס. שנה זו ע' 41 מספר 119) ושיצאה גם בהדפסה מיוחדת. כרך א' יצא בשנת תרס"ו בצשאנגראד, ב'—בתרע"א בבודפשט.

את מגמת הספר וסדורו מתאר לנו המחבר ב"פתח דבר" שלו אשר כתב לראש הכרך הראשון, ובעקד הוא מאסף "את החומר התלמודי על פי סדרים מיוחדים וכוללים בפרקים מסוימים", ועל זה יעיד כבר השם אשר ניתן לו. "מפתח התלמוד". את גדל ענינו ומרחבו של ספר כזה כמעט אי אפשר לשער, וביחוד בהעלותנו על הדעת, שבסוג "התלמוד" נכנסים גם המדרשים לכל אגפיהם וסעיפיהם. ואת מה שהבטיח אותנו המחבר הנכבד קיים נאמנה על צד היותר טוב, כל כמה שנוכל לדון מן הכרכים המונחים לפנינו, ומי יתן שיבוא עד תכלית מומתו, והספר גדול כל כך שפחד ויראה אחוזני שח"ו יכלה זמנו של איש פרטי וחמר הספר לא יכלה. מבחינה זאת אולי יש להתוכח עם המחבר על אשר הרחיב את גבול חבורו יותר מדי. הן בכרך שלישי יבואו ערכים גדולים וחשובים כמו אלהים, אִם, אָמָה, אָמָה, אמונה, אמורא, אמר, אמרי אינשי, אסור, ארץ, אשם, ויש בכלם כדי מאמר שלם ולא עוד אלא שלחלק הראשון נספח, בחור "השלמה", חקירה מיוחדת בשם "אסמכתא", שמכילה מ"ח עמודים, ואל החלק השני נספח כמו כן המאמר "ארץ ישראל במדרש ובתלמוד" שמכיל קנ"ו עמודים; בהוספות כאלה צריך שהמאמרים יהיו עולים ומבצצים מחוץ לתחומי הספר.

מצד החמר, שיש לו חשיבות בפני עצמו, השכיל המחבר לתת להערך הזה של "ארץ ישראל" מדור בפני עצמו, ובו מצא מקום להביע כל רוחו ברעיונות נשגבים והשקפות נכונות על יחוד מצבה של א"י, שנבדלה מכל הארצות לקדושה ולנצחיות, אבל ישנם כאן דברים שמשחיתים את פני הספר, ובמה שהוא משבר את מסגרת ספרו, יצא שכרו בהפסדו. כן בהתבוננו על המצפונות במוסיואן של קהיר אשר במצרים, ובהביאו הרבה בענין הבמות, בית המקדש, הקרבנות, ר' יוחנן בן זכאי, יבנה וחכמיה — הלא בטח יוקבע לכל ענין וענין ערך בפני עצמו, ומה לו להמחבר לכפול ולחזור על הדברים? ולמשל, מה שנאמר בענין התפלה אשר אצל הכתל המערבי — האם אין מקומו בהערך שנקדש לזה?

וזולת מה שקשה לי בסדור הדברים, יש לי להעיר בחלקו החשוב הזה של הספר שכתב (עמ' כ'), בהביאו משנת מנחות פ"ט (פ"ח) א' "מכנים וזחא" (באותיות מפורות) "מכנס ומזוניחא" (מוצג בצדו בסוגריים), ותמהני שחכם גדול כמותו מחזיק בשבש כזה, שהרי פשוט הוא שצ"ל זנוחא (כמובא בערוך, ומסבירו היטב קהוט בעה"ש ג' שו); ובפרק "גשמים ורוחות" (שם עמ' כג) היה מן הראוי לציין על מאמרי "תורת הרוחות והגשמים והטללים בתלמוד" (בספר יוזאת ליהודה התרפ"ו), ולא להתרעם באחי, וגם לדרש בכבוד עצמי אין בדעתי, שהרי מביא המחבר את ספרי ואת מאמרי לרוב, אלא מפני שהוא שייך לס"ב הספר, שהרי בא"י הפרק מדבר, ומאמרי הנ"ל הוא היחיד במינו שנכתב, בעברית, ושם (עמ' צח), אשר שם כמדומני היטב החזיק המחבר בשיטתו של ביכלר, שבשעת החורבן יש להתחשב במפלגה אשר היתה מתנגדת לריב"ז ולא רצתה ביבנה וחכמיה — מדוע לא נלמד זכות על ריב"ז, שבהכרח בחר ביבנה למושב ישיבתו, מפני שאכף עליו עלה של המלכות? ועל זה הרביתי לדבר במאמרי ב"מגצין" 1892-1893. בשאלה "אם הקריבו קרבנות אחה בית שני" (עמ' צ ואי), והוא באמת נידון חשוב ושייך לכאן במיטב הגיון, מביא גוטמן מאמרים הרבה שנכתבו בזה ומקומות התלמוד הרבה שמוכיחים או לצד זה, או לצד זה.

והנה חסר אצלו הציון על שירער (Schürer) הוצ' ג' א' 653, ולדעתי גם המימרא בנבחים ס' א—ב ירבי יוסי אומר ג' דברים משום שלשה זקנים ... יכול יעלה אדם מ"ש לירושלים ויאכלנו בזמן הזה" וכו', שבדאי יש לו יחס לענייננו.

ערך "אליהו הנביא" גם הוא נבדל בלשונו ובסגנונו מיתר הערכים, והטעם כמדומני שגם הוא היה מקודם מאמר מיוחד (עיין "העתיך" ספר חמשי). בערך זה נמצא (עמ' 23) הציון "יל"ש ר"פ פינחס תשעה", ר"ל רמז תשעה, ובהערות שם כתוב תשעה, ופשוט הוא שאין המספר שוה. — בחלק א' עמ' 55 סעיף קטן קס"א הובא פירוש של הנוטריקון תיקו בלשונו של "הערך" שהביא "ומפי הרב ששפורט מעיר אוראן נר"ו שמעתי" וכו', ופשוט הוא, שלא הרב ר' נתן בעל הערוך ידבר כך, אלא בנימין מוספיא בעל "מוסף הערוך" — מה שרשום שם עמ' 176 לשם סעיף קטן "שלמה ויחזקאל" ואח"כ "כהנים גדולים" שמש קצת ממקומו וצריך לסדרו אל נכון; וזוהי זה יש להקשות: מה סמיכות יש כאן בין שני העניינים האלה? — בערך אסותא אינו מציין על אסיה ולא להיפך, ויש פירוד בין שני הערכים כששה עמודים.

מחברנו לא, לבד שאסף וקבץ את המימראות ששייכות לאותו ענין ובוה באמת עשה "מפתח" לתלמוד, אלא גם מפרש הוא לרוב בראש כל ערך וערך את נושא הערך או ע"פ חקי הלשון או ע"פ מושגו; ובכלל מפורשות לו הערות מושכלות על פני כל הספר במדה מרובה. משבח אני למשל בא' 155 מה שהעלה בשם הרב ר"א בן אמוזג לפירוש האגדה הזרה "פרעה שהיה בימי משה הוא אמה וזקנו אמה ופרמשתקו אמה וזרת" וכו' שהכוון על canopes הידועים במצרים הקדמונית, ובדבר "אמה" (שם 171) עוד הפעם חוזר עליו. — בע' אמונה אינו מתחשב בעובדה, שהרבה פעמים צריך לקרא אִמְנָה, ממש כמו שכתוב לפנינו, כגון בלשונות קטני אמנה, בעלי אמנה, שטר אמנה, ולעומתו בן יהודה במלוננו הביא אמונה ואמנה בשני ערכים. מה שרשם גוטמן (עמ' 181) — ושגורה גם המליצה על אמונתי ומביא תשו' רמ"א נ"ג — ממש זהו הציון שנמצא גם אצל בן יהודה עמ' 275. — בערך אמת (עמ' 211) במאמר מד' אבא גוריון פ"א באות המלין המגנין (הגלגלים) פוקין והגלגלים חוזרין, ותמהני איך יתכן לפרש "מגנין" במלת הגלגלים, והיא באה תיכף ומיד? ומהו "מגנין" באמת, ראה בלעהווערטער שלי ערך "מגננון". לדעת ג' (עמ' 212) הוראת "באמת" (באמת אמרו וכו') דומה או שוה להוראת "אמנס" שבלשון המקרא, ולא היא, שהרי "אמנס" לניגוד נאמר ו"באמת אמרו" לחיזוק. — למלת אנדוכתרא (עמ' 217) מביא ג' רק פי' הענין ע"פ רש"י, וצריך להעלות את הגזירה vindicta = שיתור עבדים. בע' אנדרוגינוס מביא ג' (עמ' 122) התוספתא (א' ג') — ואינו נעטף ומספר כאנשים, ומפרש אנשים אינם מעטפים ראשם ואינם מתכסים בצעיף, כי זה דרך נשים וכו'; מה לצעיף עם עטיפת הראש? ועוד שג' מוסיף "ואינו נעטף (כאנשים)" — ויותר טוב היה לו לומר "ואינו נעטף" (כנשים). — למלת אשת קד לא הביא ג' שום גזרה. לא חש להבדיל א' 274 בין "אסכולי" שהוא = בית הספר, ובין scholae שהם אנשי מלחמה ידועים, וזה האחרון לא הביא כלל.

"ועל צד ההעברה נמצא ארץ גם במובן עולם הבא" (קדוש' ספ"א, כן ג' חלק ב' 130) — יפירוש בפשיטות ע"י מה שמביא ג' עצמו (שם סעיף קטן נ"ב ונ"ט) "וצדיקים ירשו ארץ..." שהם עתידים לירש את הארץ. — בחלק א' 271 מביא ג' פירוש נכון על מה שאמור במיתת ר' מאיר "הא משיכון דידכון" = המקום הזה שייך עוד לא"י — א"כ טוב להעיר על זה בערך ארץ.

הספר גרס רובו ככלו כהוגן, אלא שהייתי דורש שדברי עצמו של המחבר יהיו נבדלים מגוף המאמרים ע"י אותיות משונות. טעיות הדפוס רשמתי לי לעצמי בכמה מקומות, והן קלות ואינן משחיתות את הכוונה. רק על אחדות מהן אעיר, ולראשונה שבציטט א' 285 בפדר"א ל"ח במעשה דינה צ"ל -ושללה (ושכב אותה) והרתה"ו... בא' 15 מובא בר"ר פפ"ד ה... ונכנסו למדינה; בהוצ' וורשא כתוב "נכנסו למחנה" (בלי ו"ו). בהוצ' תיאודור עמ' 1005 "נכנסות למדינה חבילות חבילות" וכו', וע"ש ח"ב, ואת נוסח ג' לא מצאתי. — בא' 21 בשולי העמוד מובא מכן סירא "ונביאי תחליף, צ"ל "נביא", וכן הוא בהוצ' Strack והכוונה על אלישע שמשחו אליהו לנביא תחתיו. — א' 51 "וישכב וישן תחת רושם אחד, צ"ל רותם. שם 216 למטה "אוגניות" צ"ל אנניות (עכ"פ כן ראוי לתקן). בא' 225 "להכעיס ליוצרו" צ"ל ליוצרו, ושם "חזרו להכעיס [בגלוי] ומשמיעים את קולם". שם 232 שורה 1: "אחת נתגלה" (שתי פעמים), בנוסח שלנו כתוב "נתגלתה". שם שורה 28 "קעברה איסורא" צ"ל קעברה בדל"ת.

ומה שיש לי עוד לאמור, כמעט שלא נתנני לבי לשאת על שפתי, כי על הלשון אני טוען, ורע עלי המעשה לבוא בדין ודברים מפנה זו, אמנם לא על המחבר שלנו לבד אני טוען, כי אם גם על מחברים אחרים וזולתו, שלא נשמרו יפה יפה בטהרת-הלשון, וחובה עלינו להקפיד על זה.

לג' נתנה ההודמנות להשתמש בלשוננו הוא בבואו לפרש את הענינים ובפתגמים הקצרים ההם אשר נכתבו בצד הערכים לפרט את תכנם. כן הוא מפרט פעם אחת את ענין "אלמנות חיים" (א' 93), ומעולם לא ראיתי ולא שמעתי כזה, שהרי כל הדבור מסתעף מן "אלמנות חיות" של המקרא, וממנו אין לזו, ריח הגרמנית נודף מ"נטיות" (98 שורה 3) = Abweichungen; מן "רגילות" היתה במסחר וכו' (180 שורה 6 מלמטה) es war Geflogenheit וכו'; "צפוי אתנן זונה, כלו' אם סיככה הזונה את האתנן בשום דבר" וכו' (ב' 213 שורה 8) = bedecken, בעוד שלנו "סכך" היינו סכך-הסוכה, וכאן הכוון לאמר אם "כסתה" וכו'. בחלק "ארץ ישראל" עמ' י"ט נאמר לראש פרק "שפע הערים שבא"י ושפע יושביהן", ומביא לדוגמא "מגבת ועד אנטיפריס ששים רבוא עיירות היו", ועוד דוגמאות אחרות מעין זה, וכלן מראות על רבוי האדם, ולזה לא נאמר "שפע" (מלבד מלכים ב' ט' י"ז, ושם ספק הוא), אלא על העושר ועל הפירות, כמו "שפע ימים", "שפעת גמלים חכסך" (ואם כדברי ג', מה ברכה היא זו, שדבוי גמלים נופלים על האדם ומכסים אותו!), והיה צריך לאמור "ערים מבורכות בדירין ובכל מיני פירות"; וכן להלן עמ' לג "הארץ ושפעתה תלויות בשמירת התורה" ור' ומוזר הוא; שם עמ' מה "התמהמות ישראל במדבר" = Verweilen, ואין זה מובן המלה. וכמדומה לי שירידנו נתפס גם ברשת הונגריזם — שפת ארץ מולדתו, — בכתבו (א' 20) "באחד" = במלה אחת, בקצור; (א' 240) שאין פה לקחת אסא במובנו הרגיל = לפרשו, ולא יאמר לזה בעברית "לקחת" — א' 57 ערך אלילים הוא כותב "ממבטא אחת", ולעולם לא ישמש "מבטא" לשון נקבה. ב' 178 "אשם, מין קרבן הבא על חטאות ידועים", צ"ל חטאים.

ההשגות הקטנות האלה אינן גורעות מיופי הספר ותוארו הנכון, והעליתי הכל מטעם הבקרה, ולשבח את ספר "מפתח התלמוד" ולהעריצו אין מן הצורך, כי כבר תפס מקום חשוב בספרותנו, ואם יזכה המחבר לחסלו ולגמריו, יתן בידינו ספר כולל נכבד מאין כמוהו. שמואל קרויס.

1206. גרוס, משה דוד. מפתח לאוצר האגדה; קובץ מאמרי חז"ל מתוספתא, תלמוד בבלי וירושלמי, מדרשי הלכה ומדרשי אגדה, מסכתות קמנות, פסיקתא, פרקי דר"א, זוהר ועוד, מאת משה דוד גרוס. כרך ראשון. וינה, מנורה, תר"ץ. [2] דף, 293 ע. 15 : 23.

האי בן שרירא גאון. ספר השטרות ... ראה ע' 331.

וולמן, מ. מסתרי אגדה. חלק ב' ... ראה ע' 333.

1207. נ"ס, אברהם. לקורות התהוות הבבלי (גופא ואמר מר) (מאת) אברהם ווייס. בצרף דין וחשבון של המכון להכמת ישראל בורשה בעד שנות ה'תרפ"ח—תרפ"ט. ורשה, החברה להפצת מדעי היהדות בפולניה, 1929. 153 ע, [2] דף, LV—III, [1] ע. 15 : 23.

= כתבי המכון להכמת ישראל בורשה. II.

הישיבה; ירחון ... ראה ע' 350.

כרם חמד; קובץ תורני דו־חדשי. ראה ע' 350.

משה בן מימון. ספר המצוות ... ראה ע' 338.

משנה. ראה להלן מספר 1213.

משנה ערוכה לתלמידים. ראה ע' 338.

1208. רוזנברג, מאיר יהושע. ספר כור המבחן והוא שואל ומשיב. יכיל בקרב כל כלי ודיני איסור והיתר ... בדרך שאלה ותשובה לנסות את התלמידים ... הלכות מליתח. מבית תמ"א שאלות ותשובות. נלקט ונסדר על ידי הרב מאיר יהושע ... ראזענבערג ... סעאיני (ס.—וואראהל), דפוס ווידער, (1929).

[5], 4—50 דף. 16 : 22.

הספר הזה נועד לישיבות ולבתי מדרש לרבנים ונחוצ לרבנים ובעלי הוראה.

1209. שלזינגר, אלעזר שמחה בונם. ספר חוט המשולש על מסכת אבות המכיל ביאור רחב ומספיק, פירושים ... על רוב דברי חז"ל במסכת זו ... הגיוני רוח שלשת המחברים: א) הרבני ... אלעזר שמחה בונם גי'נז ... ב) בנו ... משה גי'נז ... ג) המו"ל בנו ... חיים אלמר גי'נז (שלזינגער) ... ספר ראשון, מארנא, סלאוואקיי, דפוס גלאנץ, תר"ץ. XXV, [2], 2—170 ע. 15 : 23.

ראה מחלקה ב. Albeck, Ch. Das Buch der Jubiläen und die Halacha.

1210. Ezekiel, Ezekiel Moses. The position of woman in rabbinical literature. Pt. 1—2. 2 v. n. p., (1927?—1928?). 17 : 24.

הדפסה מיוחדת מן: Journal of the Bombay branch, Royal Asiatic society. New ser. v. 3, p. [161]—183; v. 4, p. [95]—114.

1211. **Goldin, Hyman E[lias]** The book of legends; tales from the Talmud and Midrash. 3 v. New York, The Jordan pub. co., 1929. Fronts., pl., XII, [1], 400; VII, [1], 390; VIII, [1], 402 p. 15: 21. Pt. I—2: Biblical period; [pt 3]: Talmudic period.¹

„Sources of the legends” בסוף כל כרך וכרך

Jabneh: homiletikai folyóirat. 353 ראה ע'

*1212. **Lévy, Renée.** Le divorce juif et les conflits des lois qu'il peut engendrer. Paris, les Presses universitaires de France, 1929. 196 p. 80.

1213. **Mishnah.** Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50, mit Genehmigung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest besorgt von Georg Beer. Haag, Nijhoff, 1929. 6 p. l., 572, [2] facsim. 36: 48.

(Veröffentlichungen der Alexander Kohut-Gedächtnisstiftung).

מנוקד כולו.

הספר מוקדש לאוניברסיטה העברית. בראש הספר בא שיר: „למנצח על שושנים מזמור לדוד” של דוד קויפמן שנכתב בקשר עם רכישת כתב היד.

Montefiore, C.J.G. Rabbinic literature and Gospel teachings. 370 ראה ע'

1214. **Obermann, J[ulian].** Ein Werk agadisch—islamischen Synkretismus. Leipzig, Deutsche morgenländische Gesellschaft, in Kommission bei Brockhaus, 1927. 28 p. 15: 23.

הדפסה מיוחדת סן: Zeitschrift für Semitistik, Bd. 5., Heft 1, 1927.

חקירה ע"א ספר „מעשיות שבתלמוד” או „חבור יפה מהישועה” המיוחס לר' נסים בן יעקב.

Rappaport, S. Agada und Exegese bei Flavius Josephus. 390 ראה ע'

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

כשרא, צ. הסתהרים ... ראה ע' 336.

1215. **פינקוץ, שמואל שרגא בן שלום.** ספר ערכונה של תורה. חובר ע"י שפן הסופר. (שמואל שרגא ב"ר שלום ז"ל פייגענזאהן ...) בערךין דפוס אימצקובסקי, תרפ"ט. [2] דף, 62 ע, [2] דף, 16, [2] ע. 17: 23.

ספר וכוז עם הנוצרים. בפרק „צלמים בהיכל” הולך המחבר ומונה כמה שבועים וזיופים שהכניסו המדפיסים הנכרים ואנשי המיסיון בספרותנו הקדושה. הספר דן גם בשאלת התר כתיבת תורה שב"פ.

1216. **Abraham bar Hiyya**. Llibre revelador; Meguillat hamegallè. Segons l'edició del text revisat i prologat pel Dr. Juli Guttman; versió de l'hebreu per J. Millás i Vallicrosa. Barcelona, Editorial Alpha, 1929. 2 p. l., LVIII, 252, [1] p., 1 l. 14:22.
— Biblioteca hebraico-catalana, v. I.

„הספריה העברית-קטלנית“ הציבה לה כנראה לתפקיד להראות את השתתפותם של יהודי קטלניה בתרבות הכללית ע“י תרגומי הספרים המצוינים ביותר; ההכרה שמפעליהם הרוחניים של היהודים שייכים ליסודות התרבות הקטלנית בימי הביניים חדרה במפעל היפה הזה. שאת מיסדו ומנהלו הנכבד, המלומד מיליאס אי וואלייקרוסא אנו מברכים לצאת הכרך הראשון. כרך ראשון זה מכיל את אחד הספרים המתימטיים-הבלשניים החשובים ביותר של המאה ה"ב, את „מגילת המגלה“ לאברהם בר חייא, עפ“י הוצאת פוננסקי וי. גוטמן (מקיצי נדרמים, ברלין 1924) בתרגום מיליאס. המבוא הגדול להוצאה העברית מאת י. גוטמן תורגם אף הוא. מלבד זה הקדים המתרגם הקדמה, שבה הוא מדבר גם על פעולותיהם של הערבים והיהודים בספרד לטובת מדעי הטבע. כמו כן נוספו הערות חשובות למבוא של גוטמן ולנוסח. שני הספרים הבאים בספריה זו יהיו: „ספר השעשועים“ ליוסף בן מאיר ׳ זבארה, ויחבור המשיחה והתשברת“ לאברהם בר חייא.

1217. **Buskirk, William R. van**. The saviors of mankind. New York, Macmillan, 1929. XIV p., 2 l., 537 p. 15:23.
את מקום הדתות הגדולות של האנושיות חופסים בספר זה המורים הגדולים של הדתות הללו; לכל אחד מהם מוקדש מסה מיוחדת הכתובה בצורה מעניינת. חוץ מהאנשים אשר ממש יסדו דתות, מופיעים גם אמנופים IV, ישעיה, סוקרטס ופאולוס. נקודת-הראות שממנה תוארו התמונות, מוודה: המחבר שואל תמיד בדבר אפן החברותי של התנועות הדתיות; באיזה אופנים שונים נסו „הגואלים“ לפגש את העקל החברותי; מה עשו בשביל התקדמות החברה. הפרקים המוקדשים ליהדות הם הפרקים על משה וישעיה.

ראה בחלקה יט. Cohon, B. D. Introduction to Judaism.

1218. **Fischer, Ph[ilipp]**. Über den geistigen Nachlass S. R. Hirschs זצ"ל; ein Beitrag zur Würdigung der religions-philosophischen Bedeutung des Meisters. Und: „Allzu scharf macht scharf“; eine Zurückweisung unbegründeter Angriffe gegen S. R. Hirsch. Frankfurt am Main, Sängers, (pref. 5689 [1929]). XII, 74 p., 1 l. 12:18.

Heinemann, I. Philons griechische und jüdische Bildung II.
ראה בחלקה כ.

*1219. **Heller, Bernhard**. Is Spinozism compatible with Judaism? New-York, Bloch, 1929.

1220. Oesterley, William] O[scar] E[mil]. Hebrew religion, its origin and development by W. O. E. Oesterley and Theodore H[enry] Robinson. London, Society for promoting Christian knowledge, (1930). xxiv, 400 p. 14 : 22.

בספר זה מתארת דת ישראל מראשיתה ועד התהוות הנצרות על יסוד היסטורי רחב, גם מתוך שמוש במקורות הבלתי-תנכיים"ם ומתוך תשומת-לב תמידית לעבודה הבקרתית המודרנית. התאור נעשה בהבנה אמיתית של המחשבה הדתית והרגש הדתי וברוח מדעית. וכך משמש הספר ספוטם נאמן ובלתי-תלוי של חקירת זמננו בשדה זה העשיר בפרובלימות. החלק הראשון (שנתחבר בידי המלומד הראשון הנ"ל) מתאר את המושגים העיקריים בדתות פרימיטיביות (אנטימיסמוס, סקסימיסמוס, פולחן-האבות, כשוף וכד') וחוקר את שרידי התופעות האלה בתנ"ך. החלק השני (שנתחבר בידי המחבר השני) דן בענייני דת הכנענים ומתאר על בסיס זה את תמונת דת ישראל ממש עד חרבן הבית הראשון. החלק השלישי (בעיקר מידי אוקספול) מתאר את דת ישראל בקשר לזרמים זרים שהשפיעו עליה השפעה גדולה פחות או יותר: ביחוד רוח הבבלים, הפרסים והיונים. דיון בפרובלימות רבות כל כך בשטח מצומצם דרשה הבנה בשביל המהותי ביותר ונסוץ מדויק; שתי התכונות נמצאות בשני המחברים.

1221. Pasmanik, Daniel. Qu'est-ce que le judaïsme? Paris, Lipschutz, (c 1930). 3 p. 1, [9]—98, [2] p. 12 : 19.

המחבר, שמת לא מזמן מבלי שזכה לראות את התרגום העברי שהכיננו, מן את ספרו נגד הדעה המזהה את היהדות עם הבולשביזם. — היהדות התנכית בלבד היא יהדות בעיני המחבר, ואותה הוא מתאר בספרו.

1222. Rosenbaum, Kurt. Die Philosophie Salomon Maimons in seinem hebräischen Kommentar Gibath-hammoreh zum Moreh-nebuchim des Maimonides. Giessen, (Berlin, typ. Apfeldorf), 1928. 1 p. 1, 52, [2] p. 14 : 22.
Diss. Giessen.

Rabin, I. Studien zur vormosaischen Gottesvorstellung.
ראה ק' 367.

1223. Strauss, Leo. Die Religionskritik Spinozas als Grundlage seiner Bibelwissenschaft; Untersuchungen zu Spinozas Theologisch—politischem Traktat. Berlin, Akademie—Verlag, 1930. 3 p. 1, ix—xii p., 1 l., 288 p. 16 : 24.
= Veröffentlichungen der Akademie für die Wissenschaft des Judentums. Philosophische Sektion. Bd. 2.

1224. World union for progressive Judaism. International conference of liberal Jews, held at the Liberal Jewish synagogue...

London, Saturday, July 10th—Monday, July 12th, 1926. Organised by the Jewish religious union for the advancement of liberal Judaism... London, The Liberal Jewish synagogue, 1926. 151 p. 14:21.
זה הוא ד"ר מועידת-היסוד של ההתאגדות. את הד"ר הגרמני ראה ק. ס. שנה ר'
ע' 243 מספר 961.

1225. **World union for progressive Judaism.** First conference of the World union for progressive Judaism held at Berlin Saturday, August 18th—Monday, August 20th, 1928. n. p. 153 p. 14:21.
ראה גם את המספר הקודם.

ח. קבלה והסידות.

1226. **אולא, חיים יוסף דוד.** דבש לפי והוא ח"ב מקונטרס מרכב קדמות. יתן ... הקדמות מר"ל ומהמפרשים ... גם פ' על ההגדה הנק' פה אחד ... וחוספנו הגהות וקרות מאת ... רב הגאון ... מו"ה יוסף שאול הלוי נ"ו ונאמנון ... נדפס בשנת תרכ"ב בלוב ... ועתה נדפס מחדש ... טרנא, לעזקה, (Warszawa, דפוס Sikora i Mylner), תרפ"ט. 180 ע. 15:23.

1227. **מלדשטיין, ישראל חיים.** עץ חיים הוא למחזיקים בה ... ומפה גינאלוגית של התסידות ... מאתי ישראל חיים בן ח' גאלדשטיין. מוריץ, דפוס "קונקורדיה" בורשה, תרפ"ז. 57:68.

ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. כתבי יד בקבלה הנמצאים בבית הספרים ... ראה ע' 335.

ראה ע' 383 ... Gaster, M. Studies and texts

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

אלבז, ר. מ. שיר חדש וקול בוכים ... ראה ע' 327.
הגדה של פסח. ראה ע' 332.

1228. **הארצוויץ, נתן.** הימנען און פאנמאזיען; מעלאדיען באזירט אויף העברעאישע ליטורג. London, דפוס Chernitsky, 1927. 16 ע, תמונת המחבר. 22:14.
השער גם באנגלית.

1229. וואלאפסקי, ה'ירשל]. פון אייביגען קוואל; געדאנקען און באטראכטונגען פון דעם היינטיגען אידישען לעבען און שטרעבען, אין זיכט פון... תורה, איינגעטוילט לויט די פרשיות פון דער וואך. מאנטרעאל, קענעדער אדער, תר"ץ. 189 ע. 24:17.

ראה ע' 410. Barros Basto, A. C. H'ad gadiah.

1230. Binder, A. W. Ne'ilah kaddish from the concluding service of the Day of Atonement; arranged for baritone solo, mixed chorus and organ accompaniment according to tradition. New York, Bloch, 1930. 6 p. 18:27. המלים בעברית באותיות לטיניות.

1231. Feldman, Abraham J. Kiddush hashem; seasonal sermons. Hartford, Conn., Beth Israel pulpit, 1929. 2 p. 1, 122 p. 12:18. =Beth Israel pulpit, ser. III.

1232. Müller, S. Von jüdischen Bräuchen und jüdischem Gottesdienst. Karlsruhe, Boltze, (pref. 1930). VIII, 86 p. 13:19. ספר מכוון לבני-הנעורים, לחנכם במנהגי ישראל.

1233. Schechter, Abraham I. Studies in Jewish liturgy, based on a unique manuscript entitled Seder hibbur berakot. In two parts. Philadelphia, The Dropsie college for Hebrew and cognate learning, 1930. VIII, 139 p., facsim. 16:24.

Diss. Dropsie college for Hebrew and cognate learning, Philadelphia.

כה"י היחיד של סדר חבור ברכות היה נמצא בטורין (ראה קטלוג פירון ע' 52 מ' LI, A, III 2) ונשרף שם בשנת 1894. שכטר השתמש לעבודתו בהעזקה ובצלומים אחרים, שעשה לו פרופ' ש. שכטר בהיותו באיטליה. —ה-סדר" מכיל את התפלות כמעט לכל השנה (מלבד ר"ה י"ב וסוכות) לפי מנהג איטליה, והוא קדום מן המאה ה-12. בחלק א' של עבודתו, 79 ע', חוקר א. שכטר את ה-סדר, ובחלק ב' הוא נותן דוגמאות מתוך הספר, בהוספת הערות משלו.

1234. Tract commission. A set of holiday sermons, 5690—1929; pub. and distributed by the Tract commission. Cincinnati, את הקודם ראה ק. ס. שנה ר' ע' 68. 1929. 68 p. 15:23.

1235. Walles, Antal. A zsidó ház és erkölcsi törvényeink. Ujpest, Ritter, 1929. 64 p. 12:17.

Zibrt, C. Ohlas obřadních písní velikonočních (Hagadah: Chad gadja, Echad mi iodea) v lidovém podání. 415 ע' ראה ע' 415.

י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה.

אפשטין, ז. אזכרת יצחק ... ראה ע' 327.

1236. בנטי, יעקב אבריל בן מרדכי ... תולדות ... מרדכי בנעמי ...
עשיתיו אני בנו ... בשנת ה' תקצ"ב ... ועתה נדפס מחדש, בהוספה נכבדה
ויקרה" הוא האגרת הנשלח משמים להאי סבא ... טרנא, אסתר לעזער, (ווארשא),
דפוס Piment, תרפ"ט. 48 ע. 16 : 22.

המאירי, א. בין שני האדם ... ראה ע' 337.

1237. פן, ראובן. ספר הקראים; בשני ספרים ומאת ראובן פאהן.
(לכוב), ועד חיובל, תרפ"ט. XII, 263 ע. 16 : 24.

= כתבי ראובן פאהן. חלק א'.

"הספר הזה נחלק לשנים: למדעי ולספרותי. לחלק המדעי נכנסו ... המחקר ההיסטורי
לצמיחתה של כת-הקראים". הרשימה ההיסטורית על יעדת הקראים בא"י, הספר "לקורות
הקראים בגליציה" (שנדפס ראשונה ב"הקדם" תרס"ט בפטרבורג) ואגב זה תאור יסודה-
הקברות לקראי הליץ" והספר "משכילי ישראל וחכמי מקרא" ... (נדפס ראשונה ב-התקופה"
דרך יב-ט"ו). במה שכבר נדפס באו שניים רבים ... לחלק הספרותי נכנסו ספרי מחיי
הקראים ומאגדות הקראים ... והציור ישנים שנפגשו" חדש הוא לגמרי ... (מתוך
הקדמת המחבר).

קלוזנר, ז. הבית השני בנדרותו ... ראה ע' 339.

קלוזנר, ז. היסטוריה של הספרות העברית החדשה. כ' א' ... ראה ע' 340.

רוזנים, ש. דברי ימי ישראל בתוגרמה ... ראה ע' 342.

1238. דער אידישער ארבעטער; כרעסטאמאטע צו דער געשיכטע
פון דער אידישער ארבעטער, רעוואלוציאנערער און סאציאליסטישער באוועגונג
אין רוסלאנד. צונויפגעשטעלט דורך אנכרם קירושניץ און מיט איינלייטונגען
פון משה ראפעס. צווייטער באנד, צווייטע העפט: די יארן 1904 — 1907.
מאסקווע, צענטראלער פארלאג פאר די פעלקער פון פ. ס. ס. ר., 1925. 420 ע. 16 : 24.
ע' [413]—420 ביבליוגרפיה. — חוברת א' של כך זה ראה ק. ס. שנה ה' ע' 347.

רויטע בלעטער ... ראה ע' 354.

*1239. Atkins, H. G. Heine. London, Routledge, 1929. x,
292 p. 12 : 19.

1240. Baeck, Leo. Mendelssohn-Gedenkfeier der Jüdischen
Gemeinde zu Berlin am 8. September 1929. Gedenkrede. Berlin,
(typ. Rosenthal), 1929. 22, [2] p. 17 : 24.

1241. **Benas, Bertram B.** Later records of the Jews in Liverpool. [Liverpool], 1929. 1 p. 1, 53 p., pl. 15 : 22.

"Reprinted from the Transactions of the Historic society of Lancashire and Cheshire, 1929".

מחקר זה הוא המשך למחקרו של אבי המחקר בשם The Records of the Jews in Liverpool in שנהג בכתיב אותה החברה 51, 45 (1899). — לספר נוספו 4 המונות של בחי"כנסת בליוורפול.

*1242. **Bernhard, Henry.** Heine, the strange guest. London, Bles, 1928. VIII, 310 p., ill. 80.

1243. **Causse, A[ntonin].** Les dispersés d'Israel; les origines de la diaspora et son rôle dans la formation du judaïsme. Paris, Alcan, 1929. 166 p. 16 : 25.

=Etudes d'histoire et de philosophie religieuses, pub. par la Faculté de théologie protestante de l'Université de Strasbourg, no. 19.

המחקר רוצה להראות, שיעור לפני גלות בבל היו "תפוצות ישראל" גדולות, ושעור זמן רב לפני התקופה היוונית השתתפו אלה לא רק בקיום היהדות, כי אם גם במתן צורה לדתה. על יסוד זה הוא מתאר את השקפת-עולמה המיוחדת של תפוצת ישראל ובטויה בתנ"ך ובספרים הגנוזים. עיקר ענינו של הספר החשוב הזה הוא בפרק המוקדש לשאלות האידיאולוגיות הללו.

1244. **Chone, [Heymann].** Nachmanides. Nürnberg, Bulka, 1930.

ע' 119 ביבליוגרפיה. 120 p. 16 : 25.

מתוך הקדמת המחבר: "השתדלתי ביוחד לתת דרמטין עצמו לדבר מתוך כתיביו. כל העבודה הסרעית הצדדית נשמטה מכאן, והשלמה זו תבוא במקום אחר. כונתי היא: לתת לו לאדם היהודי של המאה ה"ג להופיע מתוך מסגרת הזמן".

1245. **Creveld, A. van.** Lessing's Nathan der Weise en de humaniteitsleer des Jodendoms. Vooraf een levensschets van Mozes Mendelssohn. Amsterdam, v. Creveld, 1929 — 5689. 80, [i]p., facsims., ports. 16 : 24.

ע' 80 ביבליוגרפיה.

ספר זה הוא מעין "פירוש רבני" ל-נחן החכם: הקבלות לכללים המוסריים שבמחזה מתוך הספרות היהודית. את תולדות מגדלסון מספר המחבר ברגש חם.

ראה ע' 365 Dietze, K. Ussia, der Knecht Gottes ...

1246. **Gaster, Moses, ed.** Studies and texts in folklore, magic, medieval romance, Hebrew Apocrypha and Samaritan archaeology ...

collected and reprinted by Moses Gaster ... 3 v. London, Maggs
bros, 1925—28. xiii, [2], 648 p; iv, [1], [650]—1356 p.; [3], 278
p., illus., facsims. 15 : 23.

אסף מחקרי המחבר וטקסטים שהוציא ושנרפסו במכתבי-עת שונים במשך חמשים
השנים האחרונות. הכרך השלישי כולל טקסטים באותיות עבריות. לפי הבטחת המחבר יבוא
עוד כרך שיכיל מפתח מפורט לכל הכרכים.

1247. Gemeindeblatt der Jüdischen Gemeinde zu Berlin.

Festnummer aus Anlass der 200. Wiederkehr des Geburtstages
von Moses Mendelssohn. Berlin, „Ost und West“, 1929. p.421—
492, illus., facsims., ports. 22 : 31.

=Berlin. Jüdische Gemeinde. Gemeindeblatt. Jg. 19, no. 9.

השער מהמעטפת.

מאמרים : I. Elbogen, I. Bergmann, Ismar Freund, S. Rawidowicz,
Julius Guttmann, B. Badt-Strauss, M. Birnbaum, L. Hirschberg, H. Meyer.

1248. Gillie, R[obert] C[alder]. The later story of the Hebrews.

London, National Sunday school union, [1930]. 125 p., map. 12:19.

=Every teacher's library, v. 18.

הולדות תקופת הנביאים.—הספר מכון לקורא שאינו בקי ולא למומחה.

***1249. Goodenough, Erwin Ramsdell. The jurisprudence of the**

Jewish courts in Egypt; legal administration by the Jews under
the early Roman empire as described by Philo Judaeus. New
Haven, Yale university press, 1929. vii p., 1 l., 268 p. 8°.

האלן: Introduction. — The De specialibus legibus, books I—IV.—The
Jewish law of Egypt.—Index locorum.—Index nominum et rerum.

1250. Guttmann, Simon. A szombori zsidók története; a Chevre

Kadisa száz éves fennállása alkalmából. Szombor, typ. Miladjev
Száva, 1928. 147, [1] p. 15 : 23.

היסטוריה מפורטת של היהודים בעיר סומבור, השייכת עכשו ליוגוסלביה וגם סקירה

קצרה היסטורית על היהודים בחבל ההוא.

1251. Heinemann, I[saac]. Antisemitismus. Stuttgart, Metzler,

1929. 1 p. 1, 5—44 col. 16 : 24.

הדפסה מיוחדת מן: Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der classischen
Altertumswissenschaft. Supplement V (Sp. 3—43).

בין השאלות הקשורות בהיסטוריה של עם ישראל בתקופה ההלניסטית הרומית תופסת

השאלה של האנטישמיות אחד המקומות החשובים ביותר. מנין באה השנאה ליהודים?

העולם העתיק לא ידע שנאה דתית, שהיא טיפוסית לגבי ההיסטוריה של ימי-הביניים, לא ידע גם שנאה לאומית בצורתה המודרנית. אף על פי כן התפתחה בעולם העתיק ספרות אנטישמית, והיחסים בין היונים והיהודים היו מתוחים מאד, עד שהדבר היה לפעמים מביא לידי פרעות ביהודים. לשוא נחפש את פתרון החידה בכתבי האנטישמיים עצמם: לא הסופרים הולידו את האנטישמיות, אלא להיפך — השנאה ליהודים, שהתפתחה בעם, קבלה אחר-כך בטוי עיוני בספרות. על מוצאה של האנטישמיות לא נלמד כלום מתוך כתבי האנטישמיים: על כן נגד רצונו מוכרח החוקר לבנות היפותיסות, ואין פלא בדבר, שכל אחד בונה את ההיפותיסה לפי טעמו. באופן כללי אפשר לחלק את הדעות של החוקרים המודרניים על מוצאה של האנטישמיות העתיקה לשלש שיטות: השיטה הכלכלית, הדתית והפוליטית. השיטה הראשונה מוצאת את סבת האנטישמיות בנגוד הכלכלי-הסוציאלי בין היהודים והיונים, השיטה השנייה מדגישה את האופי המיוחד של הדת היהודית, שלא היתה לפי רוחם של היונים, והשיטה השלישית מחפשת אחרי גורמים פוליטיים של האנטישמיות.

בצדק גמור מתנגד הינמן לשיטה הכלכלית: המסחר לא היה העסק היסודי של יהודי הגולה, ובכן גם הלואה כסף ברבית; על עשרם של היהודים שותקים הסופרים האנטישמיים, ובתקופה הרומית היתה העניית דוקא טיפוסית לגבי היהודים (עמ' 39). גם מנהגי הדת כשהם לעצמם לא עוררו התנגדות בקרב היונים: הסופרים היונים ראו ביהדות "פילוסופיה" מיוחדת, לא הללו אותה ביותר, אבל גם לא מצאו בה שום דבר של גנאי (עמ' 32 ואילך). הגורם היסודי לפריחת האנטישמיות הוא — לפי הינמן — הגורם הפוליטי. הינמן מונה שלשה "מרכזי המריבות" (Konfliktsherde), אשר בהם התפתחה ומהם התפשטה השנאה ליהודים: המרכז הסורי, המצרי והרומי. המרכז הראשון קשור בגזירת אנטיוכוס אפיפאנס: כדי להצדיק בעיני היונים את הרדיפה על הדת היהודית היה צורך לאנטיוכוס (או, נכון יותר, לאלה שבאו אחריו והמשיכו את הפוליטיקה שלו) לתאר את המלחמה ביהודים בתור Kulturkampf, כלומר — כמלחמת התרבות באמונות טפלות של עם ברברי; הסופרים היוניים שעשו תעמולה לטובת אנטיוכוס, היו האנטישמיים הראשונים (עמ' 33,5). המרכז המצרי מתחיל להתפתח בסוף המאה השנייה לפני ספרה"ג, כשהתלמיים מתחילים שוב להתעניין בארץ-ישראל; בימי תלמי לאתורוס (שנת 88/7) נערכו הפרעות הראשונות ביהודים-כשמופיעים הרומאים במצרים עוברים היהודים אל צדם. דבר זה מוכרח היה לקלקל את יחסיהם לתלמיים, ולישוב המצרי-היוני בכלל: קליאופאטרה האחרונה אמרה, שבעצם ידה היתה משמידה את כל היהודים (נגד אפיון, ב' ה'). התפתחות הישוב היהודי באלכסנדריה ומצבו הפוליטי העצמי בימי הרומאים הרגיו את היונים; השנאה הביאה לידי פרעות בימי הקיסר גאיוס. המרכז הרומי קשור במלחמת היהודים ברומאים בשנת 66-70 ובתנועת ההתגיירות בקיסרות; העובדות כאן ידועות למדי ואין צורך לחזור עליהן. מלבד שלשה המרכזים היסודיים האלה מונה הינמן עוד מרכזים וזעירים של המריבות (אסיה הקטנה, איי הים, קורנה). בכל מקום אותה התמונה: היונים בהתחלה מתחילים באדישות ליהודים, ורק אחרי שהיהדות מתחילה להכות שרשים בעיר (או בארץ), מספר היהודים הולך ומתרבה ושאלות פוליטיות עולות על הפרק, מתחילה השנאה ליהודים מתפשטת בקרב הישוב היוני. סירוב היהודים להשתחוות לאלים, להתחתן בגויים ולאכול על שולחנם עוד מוסיף חומר לתעמולת האנטישמיים (עמ' 41).

ובכן: האיבה ליהודים צמחה לא ממקור אחד, אלא התפתחה לאט-לאט לרגלי מקרים פוליטיים בודדים בסוריה, במצרים וכו'. גם בספרות האנטישמית אין רעיון אחד. הסופרים

היוניים והרומאים לא הכירו את ספרי היהודים (עמ' 23) ואספו את ידיעותיהם על היהודים מכל מקום, ובדרך כלל—ממקורות מחושידי. הינמן מונה שלש דרכים שבהן הלכו האנטישמיים כשחברו ספרים על היהודים: הם אספו ספורים שונים, שלא היתה להם שום שייכות ליהודים, וקשרו אותם ביהודים; הם בדו מלבם מעשיות שונות לשם מטרה פוליטית; הם יצרו "קומבינאציות חפשיות" (על יסוד משחק המלים, השואות מקריות, ועוד). לסוג הראשון שייכים הספורים על המצורעים במצרים ועל פולחן החמור, לסוג השני—עלילת-דם (עמ' 25 ואילך). הינמן עומד על מוצאה של כל דבה לאחר, אולם אינו מתעמק בחקירותיו ובדרך כלל חוזר על תוצאות החקירות של אחרים: בשאלת עלילת-דם ופולחן חמור הולך בעקבות ביקרמן, בבקורת מנתון — בעקבות לָקֶר.

סרס שנעבר להערכה כללית של השקפות המחבר, נעמד על פרטים אחדים, שאף הם קשורים בשאלות כלליות. האנטישמיות נולדה מהתנגשויות פוליטיות; המריבה הפוליטית הראשונה היתה בימי אנטיוכוס אפיפנס; למדים אנו מכאן שלפני אנטיוכוס לא היתה אנטישמיות בעולם. זו היא באמת דעתו של ה' ובהתאם להשקפתו היסודית הזאת הוא משתל בכל מקום לכוון את הופעת האנטישמיות לזמן המאוחר ביותר. כך למשל: הפרעות הראשונות ביהודי מצרים טיכות, לפי ה', לשנת 88/7. הוא הולך כאן בעקבות וילרין (Hermes 39, 1904, S. 244 ff.) שהיה הראשון למצא ידיעה זו אצל יורדאניס, סופר שחי במאה הששית לספה"ג. אינני חושב שרשאים אנו לסמך על הידיעות של סופר מאוחר כזה ולבסל בגללו את הספור אצל יוסיפוס על נסיון הפרעות ביהודים בימי המלך תלמי VII אורגסט (נגד אפיון ב', ה'). כלומר — באמצע המאה השנייה. אמנם, בספורו של יוסיפוס יש קיום אנדתיים הדומים מאד לאגדה בספר חשמונאים ב', אולם אין זאת אומרת, שכל הספור בדיון מן הלב, ובפרט שהוא עומד בהתאמה עם המצב הפוליטי של היהודים במצרים בתקופה זו. ה. אם כן, לקח משתי ידיעות היסטוריות את זו, שהתאימה יותר לשיטתו, אף על פי שהיא אינה מבוססת כל צרכה במקורות. גם בשאלה, אם היה מנתון אנטישמי, או לא, לא מצא ה', לדעתו, את התשובה הנכונה, גם כאן השפיעו עליו השקפותיו הכלליות: מנתון, סופר של המאה השלישית, לא היה יכול להיות אנטישמי, אם נכון הדבר שהאנטישמיות הופיעה רק אחרי אנטיוכוס אפיפנס. ה' אומר, שהבקורת החדשה של ספרי יוסיפוס הוכיחה, שמנתון לא היה אנטישמי (עמ' 6; השוה עמ' 26 ואילך). אולם ממאמרו של לָקֶר (באנציקלופדיה של Pauly — Wissowa, כרך 27), אשר בעקבותיו הולך הינמן, אפשר להסיק רק המסקנה שהזהות הידועה בין משה ובין הכהן המצרי אופֶרְסֶף אינה שייכת למנתון, אבל אין מכאן ראיה, שמנתון בכלל לא היה אנטישמי: אם גם נמחק מספרו את שם משה, ישאר עוד כל הספור המפורט על המצורעים במצרים, שהתחברו אל "בני-ירושלים" כדי למשל על מצרים ולחלל את קדשיה, וברור הדבר שבמצורעים אלה רואה מנתון את אבות היהודים. רק אם נחשב את כל הקטע בינגד אפיון" א', כ"ו — כ"ז, למזויף נוכל להלבין את מנתון מעוון האנטישמיות: אולם אין יסוד מספיק ללכת בדרך זו.

אולם אין ברצוני לעמד על הפרטים: במאמרו של ה' אין שגיאות היסטוריות, שבעל הבקורת מחויב לעמד עליהן, ולהתוכח בשאלות מדעיות אפשר. רק בעזרת נתוח מפורט של המקורות, חשוב יותר לתת הערכה לשיטתו של ה'. בשלמותה ראינו למעלה את המיתודה שלו: ה. מונה "מרכיבי-מדיבות" שונים, מסכם אותם, ובתור תוצאת הסכם מופיע — תנועת האנטישמיות האם נכון הדבר? האם נוכל להבין את אפיה המיוחד של אנטישמיות על ידי כך שנחבר באפן כְּנִי את כל מקרי ההתנגשויות בין היהודים והגויים? שיטתו של ה.

יכולה לבאר את הצד הכמותי שבדבר (כלומר, את התפשטות האנטישמיות בעולם העתיק), אבל לא את הצד האיכותי שבו, לא את הכוח, הלעג, הרבות. המלחמה ביהודים לא היתה דומה למלחמה פוליטית סתם; אילו היה הדבר כך, לא היה יחס היונים ליהודים שונה מיחסם למצרים, למשל, שגם מהם סבלו הרבה במשך כל המאה השניה לפני ספ"ב. השנאה ליהודים היתה שנאה מיוחדת במינה; ראו צרך לא רק להלחם ביהודים, אלא גם להשפיל את כבודם, ללעג למנהגי דתם, לעשותם לנבזים, למחללי-קדש, למוגילי-רכו'. שיטתו של ה. אינה מבארת את האפי המיוחד הזה של האנטישמיות, ולדעתי אי-אפשר לבאר אותו אם נעלים עין מן המצב המיוחד שתפסה הדת היהודית בעולם היוני. העיקר היה, שהמונותאיסמוס היהודי לא היה יכול להתפשר עם הפוליתאיסמוס היוני. אין רצוני לומר, שה. אינו מזכיר את העובדה הזאת לגמרי; אבל היא באה אצלו בסוף המאמר, כלאחר-יד, בתור גורם נוסף לגורמים אחרים. כמובן, צדק ה. כאמר, שהדת היהודית כשהיא לעצמה לא יכלה לעורר את האנטישמיות: בעיני היונים זו היתה "פילוסופיה" משונה — ותו לא. אבל ה"פילוסופיה" הזאת היתה קשורה בסרוב היהודים להשתחוות לאלים יוניים, ואם הצד החיובי שבמונותאיסמוס — האמונה באל אחד — לא עורר ביותר את תשומת לב היונים, היה הצד השלילי שבו — השנאה לאלי שקר — מסוגל בהחלט לעורר את חמתם. נוסף על זה דבר אחד חשוב: הדת היהודית היתה יכולה להתקיים בעולם היוני רק בתנאי, אם מי שהוא יגן עליה, וההגנה הזאת היתה בידי המלכים (בתקופה ההלניסטית) ובידי הקיסרים (בתקופה הרומית); הם נתנו לקהלה היהודית את הפריבילגיות הרבות שלה. בשאלת הפריבילגיות נוגע ה. רק דרך אגב, ולדעתי זה העיקר: כאן התקשר המומנט הדתי במומנט הפוליטי. הערים היוניות היו בחסותם לב מבטלות את הפריבילגיות האלה, שלא היו לפי רוחן, אולם הדבר לא היה אפשרי היות והשלטון המדיני הגן עליהן. יצא דבר מוזר: היהודים, אשר בעצמם לא כבדו את מנהגי היונים, דרשו מן היונים, שיכבדו הם את מנהגייהם. יתר על כן: היהודים רצו להיות אזרחי הערים, כלומר — להיות שווים ליונים בזכויותיהם, ובאותו הזמן דרשו שיפסדו אותם מן ההשתתפות בפולחן האלים העירוניים, זאת אומרת — מן החובה הראשונה והיסודית של האזרח היונים לא יכלו להסכים למצב כזה, והתשובה שנתנו ליהודים היתה — האנטישמיות.

כמובן, לא כאן המקום לברר את השאלה הקשה של הופעת האנטישמיות בעולם העתיק. רצוני היה רק להעיר, שמאמרו של ה. עוזר לחוקר בחקירת השאלה הצידי: מה הם הגורמים הפוליטיים שפתחו בארצות שונות ובתקופות שונות את תנועת האנטישמיות. אולם אין בו כדי לענות על השאלה היסודית: מה הן הסבות העמוקות של האנטישמיות ומנין בא האפי המיוחד שלה. א. צ'ריקוב.

*1252. Herford, R. Travers. Les Pharisiens. Traduit de l'anglais par Gabrielle Moyse. Paris, Payot, 1928. 303 p. 8°.
(Bibliothèque historique).

את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה א' ע' 103; את התרגום האיטלקי — שנה ב' ע' 24; את התרגום הגרמני — שנה ד' ע' 229.

1253. Josephus Flavius. Flavius Josèphe contre Apion; texte établi et annoté par Théodore Reinach et traduit par Léon

Blum. Paris, „Les Belles lettres”, 1930. 2 p. 1., xxxix, [2], [3]—
132 p. 13 : 20.

(Collection des universités de France publiée sous le patronage de
l'Association Guillaume Budé). בע' [3]—111 הטכסט הינוי והצרפתי עמוד מול עמוד.
בפגינציה מקבילה.

25 שנה עבד רינך על הנוסח של יוסף בן מתתיהו, ובטרם שנשלמה בדפוס הוצאה
זו, פרי עמלו, מת, וי. לוי קרא את ההגהות האחרונות והשלים את ההערות. יסוד להוצאה
זו שמשה כתב-היד של Laurentiana (שממנו באים כל שאר כתבי-היד). בשים-לב להשחתת
הטכסט הנמסר הוכרח ר. להוסיף המון השערות חדשות על השערות המוציאים שקדמו לו;
בהן מתבלט כשרונו הבלשני והבנתו היפה על צד היותר טוב. התרגום הוא אותו התרגום
שכבר הוסיף בשנת 1902 מטעם „החברה למחקרי היהדות”, אולם הוא תוקן ע"י המתרגם
ונוספו עליו הערות מאת רינך ולוי. בראש הספר באה הקדמה ארוכה של רינך על יוסף
בכלל ועל ספרו נגד אפיון בפרט.

*1254. **Kayserling, Meyer.** Christopher Columbus and the participation of the Jew in the Spanish and Portuguese discoveries. Translated from the author's manuscript with his sanction and revision, by Charles Gross. (2-nd ed.). N. Y., Dobseveage, 1928. xviii, 176 p. 12⁰.
מהדורה א' יצאה ב-1907.

*1255. **Kessler, Harry.** Walther Rathenau. His life and work. London, Gerald Howe, 1929. viii, 400 p. 14 : 22.
את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה ו' ע' 222.

*1256. **Kittel, Rudolf.** Great men and movements in Israel. Authorised translation by Charlotte A. Knoch and C. D. Wright. New York, Macmillan, 1929. xiv, 465 p. 8⁰.
את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה ו' ע' 74.

1257. **Kortleitner, Franz Xaver.** Israelitarum in Aegyptio commoratio ex sacris litteris illustrata scripsit Franciscus Xav. Kortleitner. Tongerloae, Typis abbatiae, 1930. 4 p. 1., 182, [1]p. 16:25.
ע' [181]—182 ביבליוגרפיה.

הספר הזה, שהוא עבודה יסודית של מלומד, מכיל יותר מאשר הובסח בשער: ענין
בני ישראל במצרים מתואר לא רק על יסוד הידיעות שבתנ"ך, כי אם גם לאור החפירות
במצרים ובאסיה הקדמית. ע"י השוואת הידיעות שבתנ"ך עם החמר הארכיאולוגי והבקרתי-
היסטורי, בא המחבר לכלל דעה, שהידיעות התנ"כיות על עבודת מצרים ויציאת מצרים נתקיימו
בדרך-כלל ע"י הכרות המדעי תוצאת חשבנותיו הכרונולוגיים המפורטים היא, שהירידה
למצרים הייתה בשנת 1879 (ימי פרעה ססוסטקריס III) ויציאת מצרים בשנת 1449 (ימי
אקנופיס II).

1258. **Lodder, W.** Die Schätzung des Quirinius bei Flavius Josephus; eine Untersuchung: Hat sich Flavius Josephus in der Datierung der bekannten Schätzung (Luk 2/2) geirrt? Leipzig, Dörffling, 1930. 2 p. l., 96 p. 16 : 24.

כידוע יש סתירה בנוגע להערכה של קוֹרִינְיוּס בא"י בין יוסף בן מתתיהו ובין לוקס. יוסף אומר (קדמוניות XVIII 2, § 1 26) שההערכה היתה בשנה 6 לספירת הנוצרים; לוקס (ב' ב') אומר שהיא היתה עוד בימי הורדוס, היינו לפני השנה הרביעית לפני הספירה הזאת. לֹדֶר פותר את הקשי כך: היו שתי הערכות, האחת לערך 5 לפני הספירה, והשניה בשנה 6 לספירה. יוסף העביר את מה שמצא במקורותיו על ההערכה הראשונה להערכה השניה. על יסוד ההבדלה הזאת בא המחבר בנקודות חשובות לידי תאור חדש של פעולת פקידי רומא בא"י במשך עשר השנים הקרובות להתחלת הספירה הנוצרית ולקלנסטרוקציה של היריעות על קוֹרִינְיוּס שהיו לפי השערתו במקורות שיוסף השתמש בהם.

1259. **Luninski, Ernest.** Berek Joselewicz. Kock, nakł. Komitetu obywatelskiego budowy pomnika—szkoły zawodowej i powszechnej im. pułk. Berka Joselewicza w Kocku, 1928. 47 p., incl. illus., ports., pl., map. 15 : 21. ע' 37-38 ביבליוגרפיה.

1260. **Mendelsohn, Erich.** Erich Mendelsohn; das Gesamt-schaffen des Architekten: Skizzen, Entwürfe, Bauten. (Mit 402 Abb.). Berlin, Mosse, 1930. 251 p., port. 19 : 25.

"Erste bis fünfte Auflage 1930".

ע' 94-101: תכניות של תחנת החשמל של רוֹטְנֶבֶרג בחיפה, של מרכז מסחרי, בחיפה, ושל עיר-גנים על הר הכרמל; ע' 170-173 בית הקברות היהודי בקניגסברג.

1261. **Millás Vallicrosa, José M[aria].** Escrituras mozárabes de hebreos toledanos: transcripción y traducción de José M. Millás Vallicrosa. Madrid, typ. Maestre, 1930. 35 p., facsim. 23 : 30.

Extracto de Los mazárabes de Toledo en los siglos XII y XIII, [by Angel González Palencia], publicado por el Instituto de Valencia de Don Juan.

המלומד הקטלני שכבר פעל לפני-כן לטובת חקירת תולדות ישראל בקטלוניה ע"י פרסום שטרות (ראה ק"ס שנה ה' ע' 96) מפרסם כאן שורה של תעודות מתוך הארכיון הלאומי-היסטורי שבמֶדְרִיד, הנאות מבין יהודי טולידו ונכתבו בין שנת 1248 לשנת 1391 בערבית באותיות עבריות. נוסחאות משפטיות סטיריאויסיפיות כתובות בקכסט בעברית. בטרנסקריפציה שלו הבדיל המחבר בין שתי הלשונות בהעתיקו כל אחת בכתב שלה. חוץ מהענין המשפטי שיש בתעודות אלה, יש במקצתם גם ענין רב לתולדותיהם התברותיות של יהודי טולידו, ויש להודות למוציא-לאור על הוצאתו זו שנעשתה בדיוק רב ובידיעה מרובה.

1262. **Rappaport, Salomo.** Agada und Exegese bei Flavius Josephus. Wien, Verlag der Alexander Kohut memorial foundation, 1930. XXXVI, 140 p. 16 : 24.

Veröffentlichungen der Oberrabbiner Dr. H. P. Chajes—Preisstiftung an der Israelitisch-theologischen Lehranstalt in Wien, Bd. 3.

1263. **Rogoff, Harry.** An East Side epic; the life and work of Meyer London. New York, The Vanguard press, (1930). VI, 311 p. 14 : 21.

1264. **Soncino—Gesellschaft.** Franz Rosenzweig; ein Buch des Gedenkens. Berlin, (Soncino—Gesellschaft), 1930. I p. 1, 5—56, [3] p. 21 : 30.

= II. Publikation der Soncino—Gesellschaft, hrsg. von Hermann Meyer.

מאמרים מאת: Martin Buber, M. Susman, B. Badt—Strauss, H. Badt, V. Ehrenberg, Jos. Prager, E. Simon. Gerhard Scholem. המאמר של שלום בעברית. ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 23 מספר 74.

1265. **Stern, Selma.** Jud Süß; ein Beitrag zur deutschen und zur jüdischen Geschichte. Berlin, Akademie-Verlag, 1929. 3 p. 1, IX—XV, [1], 346 p., facsim., port. 16 : 24.

= Akademie für die Wissenschaft des Judentums. Berlin. Historische Sektion: Veröffentlichungen. Bd 6.

לא במקרה הפסיקה הגב' שצ'רן את המשכת חבורה הגדול "המדינה הפרוסית והיהודים" והקדישה ספר מיוחד ל"יוד וזיס", המדינאי המפורסם של דוכסות וירטמברג מתחלת המאה השמונה עשרה. פעולת האיש הזה היא רק פרק מיוחד בתולדות "הפרוצם הגדול" של בניסות היהודים לתוך הכלכלה החברתית האורחיות, לתוך שותפות ההחלפה הפוליטית, לתוך גבולות ההכרה של חובה ואחריות מדינית משותפת עם העמים האירופאיים, אשר היהודים שוכנים בתוכם, פרוצם "האסימילציה והאסנציוניזם", אשר הוא, בגבולות פריזים, הנושא העיקרי של "המדינה הפרוסית והיהודים". בצדק הכירה המחברת את החשיבות המיוחדת, שיש ל"היִסְטֹרְפִּיקְטורִים" בתוססוריות היהודים של המאה הי"ז והי"ח, ובצדק ראתה את הצורך להסביר את פעולת איש פרטי כזה בעולם המדיני, כדי לרונן מן הפרט על הכלל. מעשי האיש וגורלו בכלל הם ידועים לקוראים על ידי סופרים שונים. המחברת הניחה מאחוריה את כל פרטי החיים של האיש, אשר אין צורך מהם על הפרובלמה העיקרית. לא נגרע בשביל זה הערך האסתטי של הספר. אדרבא, הקורא ישבח לגמרי, שהספור הגאה והבהיר של קע"ו עמודים בנוי על חומר ענקי. גי'ת תעודות הנדפסות להוספה נבחרו בעיון רב, כדי להעמיד את החוקר לעד ראיה של החומר, והמבקר יענה על הכל אמון.

הפרובלמה של האישיות "יוד וזיס" קשורה עם פעולתו הפוליטית, וזה גרם, שהספר הסלא ידיעות גם על חיי היהודים הכלכליים בכלל, הוא בראשונה ספר יסודי על התהוות המדינה האבסולוטית הסודרנית. זיס, בתור משרתו הפרטי של הדוכס קרל אלכסנדר

מורטנברג, רצה להעלות את המדינה הקטנה הזאת, שנחלקה על ידי האינטרסים הפרטיים של המעמדות, למדרגה של מדינה מרכזית ומכשרת לכול את חלקה בעולם המדיני הגדול. הוא התחיל עובד בתור פקטור פרטי של קרל אלכסנדר לפני עלייתו לכסא הדוכסות, ונשאר משרתו ויועצו הפרטי עד סוף חייו. תוארו הכבוד שנתן לו הדוכס אינם מורים על משרה רשמית. הוא היה ונשאר סוחר פשוט. בכל מקום עשה הוא במחיצתו המגבלת מה שעשו קולברט ואחרים בתור מנהלי מלכויות גדולות. בראשונה הסיר את "העצה הסודית" (Geheime Rat), האורגן של מדינת המעמדות מעל כנה וברא תחתיו את ה-Konferenzministerium אשר בו ישבו רק יועצים נאמנים לשר ולפקידו היתורי. היה זה תקון של הנהלת המדינה, אשר מבלעדי אי אפשר לצנח את הכחות הפרטוקולריים. התקון השני נוגע להכנסות המדינה. הוא יעץ לדוכס לגבות את הכנסותיו, עד כמה שאפשר, על ידי סוחרים חוכרים ולא על ידי סמונים. כי הנסיון הראה, שאינם יוצאים ידי חובתם באמונה. לפי עצתו מנה הדוכס Generalkontrollleur, שישגיח על הנהלת הכספים של המדינה. כונתו, ליסד קופה מרכזית לכל הכנסות המדינה, נתבטלה ספני מחאתם של באי כח המעמדות, אבל הצליח ליצור קופה מיוחדת ויחידה להנהלת הכספים של חצר השר. גבה מסים חדשים ומתנגדים לחוקת המדינה, ודרכו גבותם היו לעתים מכוערות; אבל בכל זה נהג רק את מנהג המדינאים של הימים ההם. גם בעניני המסבט של המדינה פעל לטובת השר ולטובת כיסו עצמו, ולזמן קצר חקר בעצמו את כל הנהלת המסבט. במשך כל פעולתו סיע לשאיפות הדוכס, לחקן את המצב הכלכלי והכספי של המדינה, ביסדו מוסדות תעשייה ובתתו מונופולים לסוחרים. כונתו ליסד בנק של המדינה נתבטלה. סומותיו האחרונות של הדוכס, לעקר את החוקה המעמדית עד היסוד ולהכניס את הדת הקתולית אל המדינה, היו זרות לרוח גם בשביל כונתן הדתית וגם בשביל הקיצוניות הפוליטית שבהן. המסחרת הוכיחה כדברים ברורים, שווייט, הנהרג אחרי מות הדוכס על פי בית דין של באי כח המעמדות, לא מת בשביל חטאיו הפרטיים, אלא בתור נושא דגל של המדינה האבסולוטית המודרנית. בעזבונו מצאו אוצר מלא של ספרי חכמת המדינה והכלכלה של זמנו. תזכיריו ומכתביו המלאים חיים ושכל מורים על איש, ששאב אמנם את רוב חכמתו מחיי המעשה, אבל שחדר את שכלו גם על ידי עיון ספשם בתורת הפוליטיקה של זמנו.

מה אפיו היהודי של האיש הזה? היה כן משפחה יהודית כשרה ומיוחסת בעיר הירלברג. כל ימי גדולתו לא עשה שותפות כי אם עם יהודים, ורק ביום נתן ספוק צרכי הצבא וקנית כסף וזהב בשביל מסבט המדינה, ונגד רצון החברה הנצרית השיג "קיומים" בשביל מכירתו היהודים (ע' קלייב). יש אנקדוטות שמראות אותו יושב בתוך עמו כיהודי פשוט, כמובן כיהודי גדול. נאמן וחונן דלים וכשבא קצו מת במסירות נפש כאחד החסידים. לו נשברו מכתביו העבריים (כלומר הנכתבים בלשון היהודית של זמנו) היינו יודעים יותר על יחסיו אל היהדות. מה שנשמר מסנו בכתב ידו נכתב גרמנית ונוגע רק לענינים פוליטיים. בהנהלת החיים, ואולי גם בהרגשת החיים, כפי דברי המחברת, הוא כולו בן דור ה"פרוק" (ע' ב.). חי חיי גוי גמור, עבר על מצוות הדת, וזה עם נשים נכרות, היה Volontär בכל הדתות כפי דבורו שלפניו בו כל היצרים הרעים של גדולי הזמן, אף אם ביסודו יושר לבו עמד לו.

הוא נקרא בן הגורל לחיות ולסבול את סתיוחות הנסיון לאחר בתוכו שני עולמות. (ע' ג.). זיס הלך מדעת בדרך הזה (משכונת היהודים לחרבות העולם). נלחם את המלחמה הפרגית בתוכו ונצח, היה הנושא הראשון של הרפנסיונמנט היהודי (ע' ד.).

„דואליסמוס של צורת החיים החיצוניים מתאים טרופ ופרוד של לבו הפנימי“ (ע' קל"ג). הוא יצר „טיפוס אנושי יהודי חדש ועשיר“ (ע' קמ"א) וכו'. כלום יש צדק במשפטים כאלה? אולי הוא באמת באפיו „האב הרוחני“ של „מלך ודישוראלי“. אבל בפרוש צריך לחלוק על מה שהמחברת אומרת, „שהוא היהודי הראשון ועד לסל כמעט היחיד, שנתן מדעת יד במהלך ההיסטוריה הגרמנית“ (ע' ב'). להפך הוא אחד האחרונים בשורת גדולה של מדינאים ויהודים, אשר עמרו בתצורות המלכים בכל תפוצות הגולה, מסצרים, ספרד, צרפת וגרמניה עד פולניה ותורקיה, מתחלת ימי הביניים עד תחלת התקופה המודרנית. זיס אופנהימר היה רחוק מלסל ודישוראלי כרחוק מדינת ה-ancien régime מהמדינה המודרנית וקירוב להם כקורבת שתי השיטות הפוליטיות האלו זו אל זו. היום הפוליטיקון פועל ככח אורגני חפשי בין הכחות המהיים הם עצמם את המדינה. כנגד זה המדינה של ancien régime — כלומר המדינה האבסולוטית, השואפת להתהוות ולגבור על הפרטיקולריסמוס, בארצות האיסלאם כבר מן המאה העשירית ובמלכויות הנצרות מן המאה ה"ב והלאה — היא כעין מכונה מלאכת אמנות ומחשבה משכלת, ועל הפוליטיקון רק לשכללה כמשרתה הנאמן וכמשרת המלך, אשר גבורתו היא גבורת המדינה (ע' דברי המחברת עצמה ע' קמ"ו). בזים אופנהימר — ובשאר ההופ-פקטורים אשר בתוכם הוא רק אחד האחרונים, אולי לא הגדול שבהם, אלא שרק ממנו נשמר לנו חמר מספיק לדון על פעולתו — באישיותו מתגשמת הפרובלמה הקדומה המתעוררת כבר למען בתולדות המדינאים היהודים בספרד, ויש ללמוד הרבה מספרה של שטרן על עניני הפקטורים הקדומים ההם, אשר פעולתם נכרת רק בפרגמנטיזם ואשר דעותיהם הפרטיות בתורת המדינה מכוסות מעינינו כמעט לגמרי. יש גם בהם דואליסמוס כמו אצל זיס. יש מלחמה בין שני עולמי התרבות ויש „אסימילציה“, כלומר „השתוות אל הנהלת החיים ואל הרגשת החיים של הסביבה“, תופעה המלווה תמיד את תולדות היהודים והמשולשת לא רק בחוגים הקרובים למלוכה. באמת דוקא מקרבם יצאו הפריצים והמוסרים והמשומדים, אשר עמדו ברגל אחת מחוץ למחנה ישראל, ויש שבקרבם לא פעם הלב היהודי בשעת הנסיון כמו אצל זיס. כפי הנשמע קרה, שאמר מתוך רגז לשותפו היהודי, שעוד יבוא זיס ויהיה ל„רשעי“, שלא היה לפניו כמוהו ואחריו לא יהיה כמוהו (ע' קל"ח). אולי מותר לשאול, אם בקרב לבו זיס הוא באמת בן תקופת ההשכלה או אם הוא רק אפיקורס במובנם של ימי הביניים ומורד, אשר נשמתו שבה אל קונה ואל עמה, כאשר נפלו מעליה הבלי העולם. אבל בנוגע להשתלשלות היחסים בין היהודים והמדינה אין שאלה. רק דור שלם אחר מותו של זיס אופנהימר התחילו הכבלים הפוליטיים של המעמדות ושל החברות הדתיות להשבר וגוצר מושג של מדינה אורגנית ולאמית. בדורו של אופנהימר האיש והמדינה לא היו עדין לאחדים, וכל המדינאי היהודי אין עדין דואליסמוס במובן הפרובלמיטיקה המודרנית. עד כמה שיש סתירה פנימית ו-אסימילציה — ובדאי יש! — בהתערבות היהודי עם עניני מלכויות העמים, כבר נמסר הדבר כהתר גמור מימי הביניים. בזה לא חדש זיס ולא כלום, לא באיכות ולא בכמות. אולי העירת שטרן בצדק (ע' קמ"ח), שזיס תמך ביד הממשלה לא באיכות ולא בכמות. שאלו ידה יקל עול שעבוד היהודים. איני מוצא דעה כזו האבסולוטית גם מתוך תקוה, שעל ידה יקל עול שעבוד היהודים. איני מוצא דעה כזו נאמרת במכתבו הנדפסים, אבל זה משפט העולה מאליה מתוך העובדות והמתאים גם לרוח של זמי הביניים. מתן שאין לאמר על התקופה המדומה של זיס, „שהמדינה האבסולוטית, המיוסדת על המשפט השבעי, נתן בראשונה ליהודים, ואולי לעתיד לכל היהודים את חלקם בזכויותיהם הנולדות עמהם“, מי רוצה לאמר או להכחיש, שאולי לעתים עלה כבר במחשבה של זיס וחבריו הראשונים והאחרונים נצוין של רעיונות, הנראים לנו לרוב רק כפרי התקופה

של אחרים? בכלל היו אצלם עניני המדינה ותקנות היהדות עוד רשיות נפרדות לגמרי. אבל בזה אין לבחש ואפשר להוכיח גם מסקומות אחרים, שכבר מסוף המאה הי"ז התחילה היהדות הגרמנית לזכות את דרכי האסימילציה" בצעדים גדולים ובדלת הגולים, המולכים לקראת תקופה חדשה ביסודה, תקופה חדשה, לפי שבמלחמה הנצחית בין ההשפעות הסבביות וההכרחיות מבחוץ ובין מה שחשבה היהדות לקנינה אשר לה לבדה גברו ההשפעות ההן כל כך, עד שלא התירו ליהדות עוד להסתפק בתרוצו קושיות כדרך ימי הבינים. דור הברוק, ביהדות, אם יש מקום להגדרה כזו, הוא כנראה הדור האחרון שכולו של ימי הבינים. ואולי יתבארו הדברים עוד ביותר, אם התכרה המול הנכבדת תתן לנו עוד מתנה מצוינת וראויה לעין בה כזו ותפרסם את הכרך השני של הספר „המדינה הפרוסית והיהודים“.

1266. **Strauss, Bruno.** Moses Mendelssohn in Potsdam am 30. September 1771; eine kleine Aufhellung von Bruno Strauss. (Berlin, typ. Aldus Druck, 1929). [28] p., pl. 9: 15.

„Den Mitgliedern und Freunden der Soncino-Gesellschaft gewidmet zum 17 Februar 1929 ... Gedruckt in 250 Exemplaren...“

1267. **Weil, Bruno.** Der Prozess des Hauptmanns Dreyfus. (1.—3. Aufl). Berlin, W. Rothschild, 1930. [8], 257, [1] p., facsim., pl., ports. 14: 20.

ע' 6 ביבליוגרפיה.
החקירה הזאת מבוססת על חמר יותר עשיר ממה שהיה עד עכשו בידי החוקרים; עד עתה יכלו להשתמש רק בחמר הצרפתי, שנתגלה ונתפרסם לאט לאט, ועכשו נפתח גם ארכיון המשרד הגרמני לעניני חוץ, והאקטים ההם משלימים את הידוע בהרבה נקודות. — התאור מקיף, ברור ומענין.

ראה ע' 355 ... [сборник] Еврейская старина. Том XIII;

1268. **Короленко, Владимир [Галактионович].** Дневник; 1898—1903. (Полтава), Гос. издат. Украины, 1928. 352 стр. 14: 21.

= Полное собрание сочинений, поспертное издание, т. 4.

ע' 316—327 על בקורו של קורולנקו בקישינב אחרי הפרעות של 1903. ענין יהודי יש גם בע' 77—78, 175, 195, 198.

יא. עם ישראל בהוה.

1269. אנדרת ישראל. הכנסיה הגדולה השניה של אנדרת ישראל ...

וינה, המרכז העולמי של „אנדרת ישראל“, תרפ"ט. 52 ע. 15: 23.

בעריכת שבתי הלוי שיינפלד. — הכנסיה הראשונה התקימה בשנת תרפ"ג.

דער ואידישערן יודישער פרייוואט בעאמטער; ראה ע' 351.

דער ווילנער: א זאמעלבוך ... ראה ע' 353.

יוריס, א. ש. סאציאל-פאליטישע עטיודען ... ראה ע' 401.

1270. קיפער, מ[אָטל]. 5 יאר קאמערד. כארקאוו, צענטראל-ראג, 1929.

[11] ק. 12 : 16.

ראה ע' 352 ... Allgemeine jüdische Zeitung

1271. Amsterdam. Centrale Israelitische ziekenverpleging. Centrale Israelitische ziekenverpleging ... Amsterdam, 4 Juli 1916—4 Juli 1926. (Amsterdam, typ. "Elco"), 1926. [23] p., pl., tab. 28:15.

1272. Antwerp. Administration centrale de bienfaisance juive. Exercice 1928. Antwerpen, typ. Moses, [1929]. 255, [1]p. 14 : 21.
הקטעס והשער גם בפלמית
Centraal beheer voor joodsche weldadigheid.
Antwerpen: Dienstjaar 1928.
את הקודם ראה ק' ס. שנה ה' ע' 99.

1273. Bischoff, Erich. Das Blut in jüdischem Schrifttum und Brauch. Nebst ausführlichen Anmerkungen. Eine Untersuchung. Leipzig, Beust, 1929. 133 p. 14 : 20.

ספר זה איננו מאמר בעלמא. כ"אם מעשה, מעשה רע לחלוטין; ב. נותן את ההוכחה המלומדת ביותר והמוכיחה ביותר לאמתות עלילות-הדם, וההוכחה נעשתה תוך כדי תאור אשר באוביקטיביותו המדעית המדומה הוא עלול להטעות גם את הזהיר ביותר. מתוך המון ציטטות מתוך התנ"ך, המשנה, התלמוד, הרמב"ם, השלחן-ערוך וכו', הוא מביא עדות, שאכילת דם אדם לא רק לא נאסרה בכל הספרות הרבנית, כ"אם היא היתה והיא גם כיום חלק בלתי-נפרד ממנהגי דת ישראל. המלאכה הזו נלקטה ע"י הקצפט של חבורות בנות-מינה מתוך פטוקים היסטרבוליים, משניות לקוניות, הלכות משובשות, פרדוכסים קבליים, תלשנות של משומדים וכו'; דבר זה אנו מכירים מאז, ועל-פי-לב אפשר לראות את סיב המחקר ע"י בורותו הציוקת וע"י שנאתו הפראית, ואף הבלתי-בקי יכירו במבט ראשון. אולם כאן לפנינו אמן במעשה ההתחפשות. אין הוא אומר באפן ברור וגלוי, שלדעתו בשנה פלוגית נרצח אדם לשם מנהג דתי; אדרבה, הוא דוחה את עדויות העדים היהודים במשפטי עלילות-הדם בזמנים קדומים, ופוסלן מחמת שנגבו מתוך ענזי העדים; לעתים קרובות הוא מראה, שציטט הנראה לכאורה כמוכח את אמתות עלילות-הדם אינו מוכיח באמת כלום, שמנהג פלוגי עלול לצער לעורר חשד שוא וכו'. אין הוא מאשים; כשופט-חוקר בלתי-משוחד הוא מלקט את החמר, של הקטגוריה ושל הסגוריה; והוא משאיר לו לקורא להסיק את מסקנתו. אולם החמר הוכן באפן כזה, שהקורא יכול לבוא רק לידי מסקנה שהעלילה הנוראה צודקת. —האיש שבנה מכונת-גינהם זו אינו בלתי-ידוע, הוא חבר ספר בשם יסודות הקבלה, אשר לפי דבריו תורגם לעברית וגדפס ב"הצפירה"; הוא אומר שהשתתף בעבודתו של פרופיסור ש. קרויס "חיי ישו ע"י המקורות היהודיים"; זה עשרות שנים הוא מבקר קבוע של "תיאולוגישע ליטראטור-צייטונג", היה ידיו של ה. שטק, נערץ ע"י בכך וכו'. כל זה הוא מספר על עצמו, ומקצת מן הדברים בודאי

אמת הם. אולם המענין ביותר הוא זה: במשפטים רבים הוא הופיע לפני בתי-דין גרמניים בתור מומחה בענין עלילת-הדם והעיד בשבועה. ואף ספר זה היה מעיקרו עדות-מומחה בפני בית-הדין.
ח. פ.

1274. [Goetz, Faywel Benzelewitz]. Das Judentum und die kulturelle Autonomie. Sabbath & Sonntagsruhe. (Riga, Selbstverlag des Verfassers), 1930. 63, [1] p. 15 : 23.

1275. Joint distribution committee. Report of David M. Bressler and Joseph C. Hyman to the Joint distribution committee on present-day conditions of the Jews in Eastern Europe; issued by the Allied Jewish campaign. [New York], 1930. 36 p. 14 : 22.

1276. Joseph, Bernard. Nationality, its nature and problems; with a foreword by C. P. Gooch. London, Allen and Unwin, (1929). 3 p. 1., [9]—380, [4] p. 15 : 23.

=Studies in economics and political science, ed. by the Director of the London school of economics and political science. Series of monographs, no. 101.

ע' [371]—374 ביבליוגרפיה. ע' [236]—256 היהודים בתור לאום. — העבודה הזו בשנויים הוגשה לאוניברסיטה בלונדון לשם קבלת תואר אקדמי.

Jüdische Wochenschrift für soziale und kulturelle Arbeit ... 353 ראה ע'

1277. Klub posłów i senatorów Żydowskiej rady narodowej. Biuletyn.Nr. [1] —2. Warszawa, (typ. „Feniks”), 1928. [52]; 82 p. 14:21.
ביולטין א' בהקטגורף מכתב מכונה. 32:21.

Leipziger jüdische Wochenschau ... 353 ראה ע'

1278. Ne'man, pseud. Schächtfrage und Tierschutz: ein Appell an Wahrheit und Gerechtigkeit. Leipzig, Engel, 1929. 63 p. 11 : 22.

1279. Saalheimer, Manfred. Der jüdische Reichsverband über eine öffentlich-rechtliche Gesamtorganisation der deutschen Juden. München, Heller, 1930. 55, [1] p. 14 : 22.

זה שנים אחדות משתדלים לאחד את כל קהלות היהודים בגרמניה להתאחדות מרכזית אחת; היה משא-ומתן. הוצעו הצעות-חקנות והתיעצו עליהן. המחבר דן בשאלה מצדה המשפטי ומודיע מה נעשה עד כה בדרך הגשמת המטרה הרצויה. — ע' 54—[56] ביבליוגרפיה.

1280. **Tibal, A[ndré]**. Le problème des minorités, par A. Tibal. La répartition et le rôle des minorités nationales en Roumanie, par E. de Martonne. Le principe des nationalités et les minorités nationales par Bougle. Paris, Conciliation internationale, 1929. 1 p. l., 114, [1] p. 12 : 19.

=Conciliation internationale. Bulletin no. 2—1929.

בראש השער : Dotation Carnegie pour la paix internationale. Division des relations internationales & de l'éducation.

ע"א היהודים ראה ע' 22, 82—83, 91.

1281. **Towarzystwo ochrony zdrowia ludności żydowskiej w Polsce**. Księga pamiątkowa pierwszego Krajowego zjazdu lekarskiego "Tozu" (Towarzystwa ochrony zdrowia ludności żydowskiej w Polsce). 24—25 czerwca 1928 roku. Warszawa, Centrala Tozu, 1929. III, 377 p., diagrs., pl., ports., tab. 17 : 24.

בסוף הספר סכום ההוצאות באנגלית.

1282. **Union of American Hebrew congregations**. Proceedings of the Union of American Hebrew congregations: Fifty-fifth annual report November 1, 1927, to October 31, 1928 and Thirty-first biennial council, February 10—15, 1929; fifty-sixth annual report, November 1, 1928, to October 31, 1929. [Cincinnati], 1929—1930. 241; 227 p. 17 : 25.

ראה גם ק. ס. שנה ג' ע' 266.

Weil, B. Der Prozess des Hauptmanns Dreyfus. 393 ע' ראה

World union for progressive Judaism. International conference. London... 1926; First conference... Berlin. 1928. 380, 379 ע' ראה

1283. **Zweig, Arnold**. Das Los der Geflüchteten; Rede auf dem Presse-Tee des Verbandes russischer Juden in Deutschland. Mit einem Anhang: Allgemeiner Bericht über die Tätigkeit des Verbandes russischer Juden in den Jahren 1920—1929. Berlin, (typ. Sinaburg), [1929?] 18, [1] p. 14 : 22.

1284. **Вайнтроб, М.** Причины происхождения антисемитизма. Опыт социально-психологического анализа. Рига, Эттингер, 1927. 371 стр. 15 : 22.

ע' 371—357 ביבליוגרפיה.

המחבר מנסה להוכיח שהאנטישמיות היא הופעה של שואה לאומית, שבאה בעקב

קיומן הכלכלי-גורמלי של היהודים בתור לאום.

הספר מכיל מבוא ו7 פרקים. ב5 הפרקים הראשונים מדובר על גורמים שונים לאנטישמיות: תכונות הנזע היהודי, העיקרים והמנהגים של הדת היהודית, הפוליטיקה, היחסים הכלכליים, התכונות הפסיכיות של היהודים. בשני הפרקים האחרונים מדובר על הקיום האפייני של האנטישמיות ועל האנטישמיות בתור שגאה לאומית.

1285. **Василенко, М. С.** Почему надо поддерживать землеустройство еврейской бедноты? «Авторизованный перев. с украинского». Москва, ЦП Озет, 1929. 14, [1] стр. 13:17.

השער מהמעטפת. תשובה על טענותיהם נגד ההתישבות מצד לא-יהודים.

1286. **Еврейское колонизационное общество [ЕКО].** Промыслово-кредитная кооперация среди евреев за 1923—1927 годы «по данным ЕКО». Москва, ЕКО, 1928. 127, [1] стр. 16:25.

1287. **Епштейн, С.** По еврейских колониях; подорожні нотатки голови 1-ої Полтавської робітн. делегації для ознайомлення з евр. переселенськ. колоніями... Переклад з руської мови М. Х. Зімбалеvський. (Полтава), Полтавська раєспілка, 1929. 56 стр., ілюстр. 15:23.

המחבר מספר על דבר המושבות בדרום רוסיה.

1288. **Кантор, И.** Еврейское землеустройство на Украине. Москва, Центральное правление Озет, 1929. 28, [1] стр., табл. 12:17.

השער : Всесоюзное об-во по земельному устройству трудящихся евреев в СССР «Озет».

1289. **Кипер, М[отель].** Еврейское местечко Украины. (Харьков), Пролетарий, 1930. 105, [2] стр., табл. 13:18.

ראה גם ק. ט. שנה זו ע' 91 מספר 291.

המחבר משתמש בספרו בחומר של הספירות הכלליות ב1897 ו1925 ושל ספירות ספוטיות, שנעשו בעירות שונות. הוא מצין את ההרס הכלכלי, שבא על היהודים בעירות ובתור תרופה הוא מציע: העברת היהודים לאומניות ולהתישבות והכל בצורות של 'צ'רסלים' ו-קולקטיבים'.

1290. **Клиничин, П. М.** Промыслово-кредитная кооперация среди евреев по данным за 1927—28 операционный год. Под ред. Л. С. Зака. Москва, Еврейское колонизационное общество, 1929. 118, 2 стр., таблицы, диаграммы. 15:23.

השער : Еврейское колонизационное общество «ЕКО».

הספר הזה: על קואופרציה תעשיתית-אשראית אצל היהודים [ברוסיה] בשנת 1928—1927. נכתב על סמך האנקטות המיוחדות של היק'א ועל סמך החומר שנתאסף אצל

המדריכים הנודדים של היק"א. המחבר מקיף את כל הפעולות המשקיות של החברות הקואופרטיביות, מנתח את המספרים ומשווה אותם עם אלה שבשנים האחרונות ושלישני המלחמה. יק"א תומכת (ע"י אשדוד) 199 חברות יהודיות מהסכום הכללי של 315 חיינו 580%. הספר מציג חומר חשוב לחקירת הכלכלה של יהודי רוסיה, ביחוד עכשו כשהקואופרציה היא הפעולה העצמית הכלכלית היחידה, למעט של היהדות הרוסית.

1291. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. Земельное устройство еврейской бедноты; тезисы для докладчиков. 2-е исправл. изд. Москва, Ц. П. Озет и Мосозет, 1930. 38, [1] стр. 11:14
השער מהמעטפת. י' 37-39 ביבליוגרפיה.

1292. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. Инструкции по организации и работе ячеек Озет. 2-е исправл. изд. Москва, Ц. П. Озет, 1930. 26, [5] стр. 12:17.
השער מהמעטפת. י' 28-31 ביבליוגרפיה.

1293. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. Устав Всесоюзного общества по земельному устройству трудящихся евреев в Союзе СССР ОЗЕТ. 3-е изд. Москва, Ц. П. Озет, 1930. 13, [1] стр. 12:17.
השער מהמעטפת. ספר התקנות של חברה אֶזֶט.

1294. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. Что такое Озет. 6-е совершенно перераб. изд. Москва, Центральное правление Озет, 1930. 7, [1] стр. 14:21.
השער מהמעטפת.

1295. Общество ремесленного и земледельческого труда среди евреев (Орт). Статистическо-экономическая комиссия. Материалы и исследования. Москва, Орт, 1928. 17:26.

Вып. 3: Евреи в кустарно-ремесленной промышленности. (Составили Л. Г. Зиягер, Е. С. Лурье и З. Л. Миндлин). 53 стр., 4 диаграммы, 1 карта.

Вып. 4: Евреи в СССР. (Сборник статей под общей ред. З. Л. Миндлина при участии М. А. Моделя). 76 стр., табл., диаграммы.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' י' 96.

תחן המאן: З. Л. Миндлин: Социальный состав еврейского населения СССР. Л. Е. Минц: Перспективы использования трудовых ресурсов еврейского населения СССР. Л. Г. Зиягер: Численность и географическое размещение еврейского населения СССР. Т. И. Семенов: Еврейское население СССР по полу, возрасту и грамотности. В. И. Биништок и С. А. Новосельский: Естественное движение еврейского населения СССР.

1296. **Союз еврейских кооперативов Бессарабии.** Обзоръ деятельности Союза еврейскихъ кооперативовъ Бессарабии и входящихъ въ его составъ товариществъ за 1922 год. [1923 год]. Кишинев, 1923—24. 16 стр., 11 табл.; 12 стр., 12 табл. 23:30. השער מהמטעם

1297. **СССР. Комитет по земельному устройству трудящихся евреев при Президиуме национальностей ЦИК «Комзет».** Отчет экспедиции Комзета 1927 года по обследованию биробиджанского района Дальневосточного края «Биробиджана»; под ред. В[ладимира] Р[обертовича] Вильямса. Вып. 2. Москва. Комзет. 1930. 261. [3] стр., табл., карты. 17:24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 228 מספר 990

1298. **Сударский, А.** Экономическое положение местечка. [Перевод с еврейского]. Москва, Центральное правление Озет, 1929. 27, [1] стр., табл. 12:17.

בראש השער: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР «Озет».
בפנים הספר ע' 9,7 הערות מאת המתרגם. ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 258 מספר 913

1299. **Хашин А[вербух], [Александр].** Экономическое положение еврейских масс в капиталистических странах. Москва, Центральное правление Озет, 1930. 31, [1] стр. 13:17.

בראש השער: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР Озет.

ע' 22-26 על ארץ ישראל. המחבר, אחד מראשי 'הקבוקים', משתמש בשביל תאור מצב הזמן הזה (1930) במספרים של שנות המשבר 1926/7, על המאורעות של 1929 הוא כותב: זו היתה 'התקוממות של העמלים הערבים נגד האימפריאליזם האנגלי וסוכניו הציוניים ... האימפריאליזם האנגלי התנקם באכזריות במורדים העמלים והציונים המציאו לו עזרה חשובה' (ע' 26).

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

אגדת הסטודנטים חברי ספא"י מפלגת פועלי ארץ ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים. דבר הסטודנט. ראה ע' 325.

אחות פועלים; קובץ ... ראה ע' 325.

אלטויל, ס. המאורעות האחרונים בא"י ... ראה ע' 327.

ארץ ישראל. הסתלקה לחקלאות וליעור. עלונים תקלאיים ... ראה ע' 328.

ארץ ישראל. בחלקת העתיקות. רשימה זמנית של מקומות ובנינים

היסטוריים ... ראה ע' 328.

בן ארצי, א. ל. יהודי גולה וחסותם ... ראה ע' 328.
בריטניה הגדולה. ועדת החקירה ... הרצאת ועדת החקירה ...
ראה ע' 329.

ברית שלום. שאיפותיו V, VI. ראה ע' 326.
הסתדרות העובדים וכו'. אגודת פועלי הדפוס. פועל הדפוס ראה ע' 326.
הסתדרות העובדים וכו'. ועדת התרבות ... ראה ע' 333.
הסתדרות העובדים וכו'. מחלקת לסטטיסטיקה ואינפורמציה.
סיכומים ... ראה ע' 332.
הסתדרות הציונים הרביוונים סיים כא"י. ודעות ועד הסניף
התל אביבי ... ראה ע' 324.
ההסתדרות הציונית. תחנת הנסיון. החקלאית חוברת ט"ז — י"ח ...
ראה ע' 333.

1300. ההסתדרות הציונית. פולין. לצירי הועידה הארצית
התשיעית של ההסתדרות הציונית בפולניה. ה'—ו' טבת, תר"ץ ... ורשה, תר"ץ.
[I] דף, [12, 13], 2—7, [16], 2—5, [18] ע. 9 טבלאות, 24 : 34.
בסנסליל מכתב מכונה. את החוברת ביונית ראה מספר 1306.
התכן: דין וחשבון מפעולות הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית בפולניה יולי
1927—דצמבר 1929. צרופה לחוברת מפה של מוסדות תרבות בפולניה וגם סדר היום של
הועידה, 2 דף.

זהרר, ס. מצמחי הארץ ... ראה ע' 334.
חברת הכשרת הישוב בא"י. דו"ח 1923—1924, 1925—1929 ... ראה ע' 334.
חיפה. הקהלה העברית. דין וחשבון ... תרפ"ט ... ראה ע' 335.
ירידה, ש. גירול ציטרוסים ... ראה ע' 335.
לרין, ד. נאום הגנה ... ראה ע' 335.
יערי-פולסקין, י. ארתור ג'מס בלפור. — סרגלים או גבורי מולדת? ...
ראה ע' 335.

כהן, מרדכי בן הלל. מלחמת העמים. ד. ראה ע' 336.
1301. כולל גליציה. חשבון. סכולל גליציען מהכסף הקדשים של
קופות רבי מאיר בעל הנם ז"ע, הן אשר נאסף מהקופות, והן הסכומים אשר
שלחו הנדיבים בעצמם, עבור עניי ארצנו הקדושה השיוכים לכוללנו מן השנה
928 למספרם. באריסלאוו, דפוס לעווענקאפף בדרוהובין, תרפ"ט. ע. 26 : 24.

את הקודם ראה קי סי שנה ו' ע' 353.
לנער ... י"ט"כ, ראה ע' 337.
מזרח; ירחון ... ראה ע' 350.

עבודתנו; עתון לעבודת ביתר ... ראה ע' 350.

ציון; ספר ד' ... ראה ע' 190.

קוטניק, א. צ. ס' מניני היהודים ... ראה ע' 339.

הקרן חקירות ישראל ובית הספר העברי. ראה ע' 324.

1302. רן-פולני, א. פרובלמות החנוך החדש בארץ ישראל.

ורשה, מרכז החלוצי העולמי והועד הפועל של ברית הנוער, תר"ץ. 91, 111 ע. 13 : 19.

==ספריה "ילודות" מס' 11-12.

התכן: הגורמים הסוציולוגיים לתנועת החנוך החדש בא"י; המגמות הראשונות שבתנועת החנוך החדש בא"י; חברת הצעירים המתחנכת וחברת הבוגרים; יסודות כלליים לחנוך רציונלי; העבודה הגופנית בחברת הצעירים המחנכת (ערך העבודה הגופנית, ענפי העבודה, המשק כהכשרה למדינה); העבודה העיונית (הלמודים) בחברת הצעירים (תכנית הלמודים, ארגון הלמודים, שטות חדשות בלמודים); חיי-החברה בחברת הצעירים. — אחרי כל פרק ביבליוגרפיה.

תל אביב. בית אחד העם. תזכיר ותקנות ההתאחדות ... ראה ע' 345.

אטינגר, י. עמק יזרעאל ... ראה ע' 345.

אלקסמיינע אירושע ארבעטער ארגאניזאציע אין ארץ ישראל.

מעמארנדם ... ראה ע' 345.

1303. זשאבאטינסקי, וול[אדימיר]. די געשיכטע פון אירושען לעניאן.

א בינטעל פערזענליכע זכרונות פונ'ם גרינדער און שאפער פון אירושען לעניאן.

ווארשא, "יהודה", 1929. 206, 111 ע, תמונות. 15 : 23.

גדפס בשנות 1926-1927 בעתון "היינט". את הספר ברוסית ראה ק. ס. שנה ה'

ע' 362, שם גם בקורת. את הספר בגרמנית ראה מספר 1325.

1304. יורים, א[ברהם] ש[מואל]. סאציאל-פאליטישע עטיווען; גע-

זאמעלט און רעדאקטירט דורך א. בערגמאן. ריא דע זשאניורא, "פועלי ציון",

1929. 135 ע. 16 : 23.

התכן: חלק א: סאציאלע רעוואלוציע. חלק ב: קרים; די קאלאניזאציע אין רוסלאנד

און די נאציאנאלע היים אין ארץ ישראל. דער קרים'ער פראיעקט און די באלפור דעקלא-

ראציע. קאלאניע אדער מעטראפאליע. — חלק ג: בירא-בידושאן; נאך אמאל אויף דער

גרענעץ צווישען פילאנטראפיע און דעמאקראטיע. דער יאנוסגאט פון מאכט און געלד. "די

וואכט אם אמורי. א אידישע מדינה. חלק ד: וואלסטריס, יעווסעק און די ראובן-ברייניג-

יאדע. חלק ה: ארץ ישראל: אינערליכע צוגרייטונג. דער איבערגאנג צו ארבייט. העכערע

פארמען אין דער אינדוסטריע. העכערע און פרייערע פארמען פון ארבייט. קאאפעראטיוויזם

אין דער לאנדווירטשאפט. קאלעקטיווע זעלבסטהילף. דער פאלעסטינא ארבייטער פאנד.

סאציאלע גערעכטיגקייט. די רעליגיע פון ארבייט. די נייע ארבייטס פסיכאלאגיע.

מאטעריאלן צו אן ארבעטער פראגראם—(מאה) צ. ק....ראה ע' 345.

1305. נאמבערג, ה[ירש] ד[וד]. ארץ ישראל, אייגנדיקן און בילדער.
צווייטע אויפלאגע. (ווארשא), יאקובסאן און גאלדבערג, 1929. 183, [1] ע. 15 : 23.
מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ג' ע' 53.
1306. ציוניסטישע ארגאניזאציע. פוילן. פאר די דעצעמבער צום 9 טען
צוזאמענפאך פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין פוילען. ווארשע, 1930.
פגינציה שונה [42] ע, 9 טבלאות. 24 : 34.
את החוברת בעברית ראה מספר 1300.
התכן : בעריכט פון דער טעטיגקייט פונם צענטראליזאציעס פון דער ציוניסטישער
ארגאניזאציע אין פוילען יולי 1927—דעצעמבער 1929.
דער קאמף; מאנאטשעריפט ... ראה ע' 352.
1307. קיפער, מנאטילן. דער איצטיקער ציעניזם און זיין יערידע.
כארקאוו, צענטראלראט, 1929. 72, [2] ע. 12 : 17.
החובת נכתבה ב-1926. המחבר מבקר קשה את הציונות מתוך השקפה קומוניסטית.
יבסקית.
1308. הקרן הקימת לישראל. די וועלט קאנפערענץ פון קרן קימת
לישראל און דער 16-טער ציוניסט. קאנגרעס. (ורשה), (הקרן הקימת לישראל,
תרפ"ט). 43, [5] ע, תמונה. 15 : 23.
על המעטפה נדפס : "א מיליאן פונט פאר גאולת-הארץ. דער קרן קימת לישראל און
דער 16-טער ציוניסטישער קאנגרעס. בעריכט פון דער אלוועלט. קרן-קימת קאנפערענץ.
ציירן תמוז תרפ"ט. ע, 22-30 : הרצאתו של מנחם (מנדל) אוסישקין בקונגרס ה'XVI
תעודת הקרן הקימת לישראל".
1309. Abrahams, A. What Revisionism stands for. London,
Union of Zionists-revisionists, (192-?) 16 p. 12 : 18.
1310. Adler, Cyrus. Memorandum on the Western wall pre-
pared for the Special commission of the League of nations on
behalf of the Jewish agency for Palestine. Philadelphia, (Camden,
N. J., typ. The Haddon craftsmen), 1930. 91 numb. 1, facsim. 15 : 23.
"Revised proof printed as manuscript".
לפני כן יצא ספר בשם זה עם הערה : "1st uncorrected edition" : 89-3 p. 1.
numb. 1. ראה גם ע' 345 מספר 1103.
1311. Ammoun, Fouad. La Syrie criminelle; essai sur la
criminalité en Syrie, au Liban, dans l'état des Alaouites et en
Palestine anglaise; introd. de Pierre Garraud; avertissement au
lecteur par Edouard Lambert. Paris, Giard, 1929. LI, 495, [1]p. 14:23.
=Bibliothèque de l'Institut de droit comparé de Lyon: Etudes et
documents; Série de criminologie et de droit pénal comparé, publiée sous la
direction de P. Garraud, t. 1.

L'appui français 352 ראה ע'

Aracil, A. El sepulcro de la Virgen y los Franciscanos...

ראה ע' 346.

Bannister, M. Two songs of the chalutzim ... 410 ראה ע'

Barisszia; cionista ifjusági hetilap. 352 ראה ע'

Berkhof, L. Biblical archaeology ... 363 ראה ע'

1312. **Besozzi, Alessandro.** Italia e Palestina. Milano, „Alpes”,

1930. 3 p. l., 9—285, [4] p., map., tab. 14 : 29.

לפנינו ספר פובליציסטי מן הסוג הגרוע ביותר. חסר ידיעות, שטחיות בתפיסה וסתירות מוצאים בו בהרבה מקומות. הסנדגציה ברורה, הממונות על ארץ ישראל לאיסליה וזהי משאת נפשו של המחבר. הציונות היא יצירת ה-מטונים (בונים חפשים) והשולחנים העשירים והיא מכוונת, כמובן, נגד הכנסיה הקתולית; מכאן חבת אנגליה הפרוסטנטית לתנועה זו. בכל זאת מוכן המחבר, בנו של אביר הקבר הקדוש, לפעול יחד עם ההסתדרות הציונית, אם היא תעזור לתרבות האיסלקית שתחרור לבתי הספר העבריים. — והנה דוגמאות של בורות: החשמונאים היו בעלי ברית רומה, אבל אחרי מפלהם התקנאו הבאים אחריהם בגדולתה של רומה ויפרו את הברית, וזה גרם לכך שפומפיוס כבש את ירושלים בשנת 69 לפני הספירה (עמ' 17). הורדוס ערבי היה (עמ' 18). הרברט סמואל הרשה לציונים ולאויבי הקתוליות האחרים לחלל את המקומות הקדושים, וזה עורר צער והתנגדות בכל העולם (115). באי חיים 30,000 פרוטסטנטים ורק 25,000 קתולים (ע' 164). — ספרים כאלה חודרים לתוך המון המשכילים וגורמים לנו נזק רב.

Best, E. T. Poems ... 429 ראה ע'

1313. **Blaisdell, Donald C[hristy].** Representation of minorities and guarantees of minority rights in the former Ottoman empire, Cyprus, Egypt, the Ottoman sanjak of Lebanon and the mandates of Syria and the Lebanon, Iraq, and Palestine. New York, n. p., 1930. 103 p. 16 : 22.

השער מהטקסט.

1314. **Blanchard, R[aoul].** Asie occidentale par R. Blanchard. Haute Asie par F[ernand] Grenard. Paris, Colin, 1929. 394 p., diagrs., maps, pl. 19 : 29.

=Vidal de La Blache, Paul Marie Joseph, ed.: Géographie universelle, publiée sous la direction de P[aul Marie Joseph] de la Blache et L[ucien Louis Joseph] Gallois, t. 8.

ע' 186—196 על ארץ ישראל.

1315. **Braun, Josef.** Der Zionismus. Hamburg, Advent-Verlag, (1929?). 1 p. l., 5—39 p., illus., front. 20 : 14.

=Der Zeitfragen 2. Heft.

תורתו של המחבר היא בערך כך: הציונות של הזמן הזה אינה "קבוץ-גלויה" שעליה נבאו הנביאים; "עם ישראל" הם באמת אלה המאמינים בישו; "ציון" היא מלכות המשיח.

*1316. **Brennan, John William.** The student abroad; experiences and impressions of an American student in Europe and the Near East ... Boston, Mass., The Stratford co., (c1928). 3 p.l., 11 p., 1 l., 442 p. front., plates. 8°.

Brit-Shalom. Practical proposals ... 346 ראה ע'

Drumuri noua ... 352 ראה ע'

1317. **Epstein, Sulamith.** Ausbreitung und Erscheinungsformen der Masern in Palästina. n. p., (1929). pp. 411—425, tab. 16: 24.
 der Masern in Palästina. n. p., (1929). pp. 411—425, tab. 16: 24.
 ג' ע' 425—424 ביבליוגרפיה.
 1929.

*1318. **Fisher, Clarence Stanley.** ... The excavation of Arma-geddon. Chicago, Ill., The University of Chicago press, (1929). xv, 78 p., illus., plates. 8°.

=Oriental institute communications no. 4.

1319. (**Freiberger, Salom**), compiler. Theodor Herzl. (Uredio Salom Freiberger). Zagreb, (Povjerenistvo Keren Kayemeth Leisraela i Savez cionista u Kraljevini SHS), 1928. 30 p., 1 l., port. 14: 20.
 קטעים מיומנו של הרצל ויממדינת היהודים, רשימות מאת א. ליכט. ד. פרישמן.
 מ. גורדון, ר' בנימין וא. פולק.

1320. **Gide, Charles.** Communist and co-operative colonies; tr. by Ernest F. Row. London, Harrap, (1930). 222, [1] p. 14: 21.
 על המושבות הציוניות מדבר הסוציולוג הגדול בע' 181—197 שבספר זה. הוא מתאר בקווים כלליים את שלשת הסטוסים העיקריים: מושבה, קבוצה, מושב-עובדים, וזן באפשרות הצלחתם ואפשרות הצלחת מפעליהבנין הציוני בכלל. את התקווה לחיי שלום בין יהודים וערבים בא"י הוא רואה בהתמוגגות שני הלאמים „a bilingual Palestine in which the Jews might very legitimately preponderate" (p. 196).

ראה ע' 411 ... הדני הארץ ... Goldfarb, Th. Echoes of Palestine ...

1321. **Great Britain. Colonial office.** Report by His Majesty's government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Council of the League of nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1929. London, H. M. Stationery off., 1930. 228 p. 15: 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 493.

1322. Great Britain. Commission on the Palestine disturbances of August, 1929. Palestine commission on the disturbances of August, 1929. 2v. London, H. M. Stationery off., 1930. 21:33.

"Issued by the Colonial office".

Contents: v. 1: Evidence heard during the 1st to 29th sittings [24/X—3/XII 1929]. 1930. 522 p.

v. 2: Evidence heard during the 30th to 47th sittings [4/XII—27/XII 1929], and a selection from the exhibits 1930. 2 p. l., p. 523—1110.

הכרך השלישי יכיל את האינדקס.

ראה גם ק.ס. שנה זו ע' 266 מספר 952 וחוברת זו ע' 329 מספר 1028.

1323. Great Britain. Empire marketing board. Report on further experimental consignments of Palestine grapes. (London), 1930. 23, [4] p., tab. 19: 25.

=Special report, no. 6, February, 1930. .102 שנה זו ע' 102.

Haifa. Haifa town ... 346 ע' ראה

1324. Hilb, Karl. Gesetzgebung, Rechtsprechung und Schrifttum in Palästina vom Jahre 1918 bis 1928 unter Berücksichtigung der zurzeit noch in Kraft stehenden ehemals ottomanischen Gesetze.

n. p., 1929. pp. 643—677. 17: 26. השער מהמעטפת.

Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, Jg. 3, (1929), no. 4. הרפסה מיוחדת מן

L'idea sionistica; rivista mensile ... 352 ע' ראה

[Ittonenu]: Unsere Zeitung ... 353 ע' ראה

1325. Jabotinsky, Vladimir. Die jüdische Legion im Weltkrieg. Berlin, Jüdischer Verlag, 1930. 258, [2] p., ports. 13: 19.

את הספר ברוסית ראה ק.ס. שנה ה' ע' 362, שם גם בקרת. את הספר ביווית

ראה לעיל מספר 1303. בספר עצמו לא נזכר כלל שהוא תרגום. אף אין להניח כך עפ"י הסגנון הגרמני הטוב שבו הוא כתוב. בודאי היה המחבר שהוא בעל-לשון גם המתרגם.

Jaffe, L. Wege und Möglichkeiten des Keren Hajessod ...

ראה ע' 346.

1326. Jewish agency for Palestine. The development of the Jewish national home in Palestine; memorandum submitted to His Majesty's government by the Jewish agency for Palestine, May, 1930. London, The Jewish agency for Palestine, 1930. 2 p. l., 99, [1] p. 14: 22. 986 מספר 273 וע' 322 מספר 95 שנה זו ע' 986 מספר 273 וע' 322 מספר 95

Jewish agency for Palestine. Department of education.
Report ... ראה ע' 346

1327. Kellersberger, Armin. Im Auto durch Palästina und Transjordanien; Gesellschaftsreise im Anschluss an eine Mittelmeerfahrt der „Monte Cervantes“ in Frühling 1929; Bilder und Skizzen. Bern, Selbstverlag des Verfassers, [1929?]. 102 p., illus. 14: 21.
„Sonderabdruck aus der 'Berner Woche'."

רשמי-מסע קצרים בא"י. ע' 84-89 מדבר המחבר באהדה על הישוב החדש בא"י,
וביחוד מרבה הוא בדברי-שבח על תל-אביב.

Keren Kayemeth Leisrael. A guide to Jewish Palestine ...
ראה ע' 346.

1328. Komitet organizacyjny w Polsce dla sprawy rozszerzenia Agencji żydowskiej. Jewish agency (Agencja żydowska); materiały i dokumenty. Warszawa, Komitet organizacyjny w Polsce dla spraw Agencji żydowskiej, 1929. 2 p. l., 3—17, [1] p. 23: 28.

השער מהמעטפת.

Der Konflikt ... [am Hebräischen Technikum in Haifa]
ראה ע' 347.

1329. Marcus, Ernst. Palästina—ein werdender Staat; Völker- und staatsrechtliche Untersuchung über die rechtliche Gestaltung des Mandatslandes Palästina unter besonderer Berücksichtigung des Rechtes der nationalen Heimstätte für das jüdische Volk ... Leipzig, Noske, 1929. XIX, 328 p., maps. 16: 22.

= Frankfurter Abhandlungen zum modernen Völkerrecht, hrsg. von F. Giese und K. Strupp. Heft 16. ע' XV—XVIII ביבליוגרפיה.

1330. Miller, Mrs. Madeleine Sweeny. The merchant of the Mûristân and other Palestine folks; a fireside—travel book; photographs by J. Lane Miller. New York, Abington press, (c1927). 3 p. l., [9]—272 p., illus., maps, pl. 16: 22.

זכרונות של מסע בא"י לערך בשנת 1926. המחברת מדברת בדרך-כלל רק על אנשים ודברים אשר ע"י הצורה העתיקה והמזרחית שבהופעתם הם מזכירים לה את האנשים והמצבים שבברית החדשה. לרגלי סכסוך הכותל המערבי כדאי לציין, שבעמ' 198 מספרת המחברת שראתה נשים מביאות כסאות קטנים לשם ישיבה על יד הכותל, ושבתמונת הכותל שנדפסה בע' 192 אפשר לראות יהודי זקן יושב על פה.

The monthly pioneer ... ראה ע' 353

1331. **Mundt, Gerda.** Til Österland — i Ord og Billeder. Köbenhavn, Gyldendal, 1929. 142 p., map, pl. 19 : 25.
ספר-מסע במצרים ארץ ישראל וארצות הבלקן

Palestine land development co., ltd. Report. ראה ע' 347

Palestine. Survey department. [Map of Palestine]. ראה ע' 347

1332. **Schneider, Johannes.** Organisation und Erfolg der Malaria-bekämpfung in Palästina. Jena, Fischer, 1928. 1 p. 1., [99] — 124, [1] p., diagrs., tab. 16 : 24.

Diss. Hamburg. — הדפסה מן: Centralblatt f. Bakteriologie, Parasitenkunde u. Infektionskrankheiten. 1. Abt. Originale. 1929. Bd. 111.

ע' 124 ביבליוגרפיה.

1333. **Schneider, Wolfgang.** Das völkerrechtliche Mandat in historisch-dogmatischer Darstellung. Stuttgart, Ausland und Heimat Verlags-Aktiengesellschaft, 1926. 103 p. 16 : 24.

=Schriften des Deutschen Ausland-Instituts Stuttgart, Rechts-und staatswissenschaftl. Reihe, Bd. 2.

ע' 8-10 ביבליוגרפיה. ע' 75-79 הטקסט של המנדט על ארץ ישראל

Schwadron, A. Das Auferstehungswunder einer Sprache ...
ראה ע' 347

1334. **Silvia.** Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta (Itinerarium Egeriae), hrsg. von W. Heraeus, 3. Aufl. Heidelberg, Winter, 1929. VIII, 52 p. 13 : 20.

=Sammlung vulgärlateinischer Texte, hrsg. von W. Heraeus und H. Morf. I.

ע' VIII-[VI] ביבליוגרפיה.

החבור הידוע בשם ימסע סילביה" מכיל תאור מסע בא"י, מירי נזירה אחת שנסעה בא"י בשנת 540 לערך. בשביל חקירת-הלשון חשוב חבור קטן זה מפאת גוניה הוולגרי והרומני של הלשון, בשביל חקירת א"י מפאת עתיקותו ובגלל הידיעות הטופוגרפיות המרובות שבו. ההוצאה של הקאוס היא הדפסה בקרתית של הטקסט בלי פירוש. ההוצאה השלישית הזאת נבדלת משתי ההוצאות הקודמות, עד כמה שאני רואה, בשני דברים: (א) שם המחברת בטוח עתה ע"י הערה מן המאה השמינית, ודוקא בצורה שראו בה עד עתה צורה מושחתת, והיא: Egeria. (ב) פרק 20 § 1 (= ע' 23 שורה 24 בהוצאה זו) רוצה המו"ל לקרא "in terram" במקום "in Charrani". השערה זו אינה מתקבלת על הדעת. שהרי המחברת מביאה את הפסוק (בראשית יב א') דוקא כעדות על השם חרן, ובודאי היא זכרה אותו בצורה זו (כנראה בטעות מפרק י"א ל"א), ואם אנו משנים, כמו שעושה המו"ל, יצא שהמחברת מביאה עד שאינו מעיד כלום. ח. פלאום

1335. Smuts, J[an] C[hristiaan]. A great historic vow; an address on British and Jewish responsibilities in Palestine. London, Jewish agency for Palestine, 1930. 1 p. 1., 8 p. 14 : 21.

= Palestine papers, no. 3. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 271 מספר 979.

Soloweitschik, M. Die Welt der Bibel ... 235 ראה ע'

1336. Soskin, S[elig] E[ugen]. Das Kolonisationsproblem; Referat gehalten auf der III. Weltkonferenz der Revisionistischen Union in Wien den 28. Dezember 1928. Paris, Union der Zionisten-Revisionisten, 1929. 19, [1] p. 15 : 21.

1337. Stein, Leonard. Memorandum on the „Report of the Commission on the Palestine disturbances of August 1929". London, Jewish agency for Palestine, 1930. 3 p. 1., 3—110, [1] p. 11 : 21.

„... originally submitted by the Jewish agency for the consideration of the Permanent mandates commission of the League of nations..” (מהחקדמה)
התוכיר הזה (כלו או בקצורים) נתפרסם בעתונות הא"י בעברית ומאנגלית סמוך להופעתו.

Towarzystwo przyjaciół Uniwersitetu hebrajskiego
w Jerozolimie. Warszawa. Sprawozdanie ... 1929. ראה מחלקה כ'.

Union of Zionists revisionists. Das Revisionistische Bulletin ... 353 ראה ע'

*1338. Vandervelde, Emil. Palästina-buch. [Übersetzt aus dem Französischen]. Dresden, Reissner, 1929.

את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה ו' ע' 360.

1339. Wallisch, Otto. ABC; ein Bilderbuch. Prag, Keren Kayemeth Leisrael, 1929. 27 l., illus. 15 : 18.

1340. Wittig, Joseph. Aussichten und Wege. Gotha, Klotz, 1930. VII, 305, [1] p. 13 : 20.

=Gesamtausgabe von Joseph Wittigs Werken, Buch 6.

התבוננויות וזכרונות מאת כותב תולדות הדת הנוצרית המפורסם, שהיה יד יד קרוב
לפרנץ רוזנצוויג. שני פרקים בספר מוקדשים למסעו של המחבר בא"י; על עבודת-הבנין
היהודית מדבר המחבר בדברים חמים של השתתפות פנימית ידידותית.

*1341. Wölfl, Heinrich. H. Wölfls Reise nach Jerusalem 1520/1521. Veröffentlichung der Schweizer bibliophilen Gesellschaft. Hrg. von Hans Blösch. Bern, Druck Benteli A. G., 1929. IV, 132 p., 39 col. plates. 4⁰. נדפסו למכירה רק 285 אכטמפלרים.

Zionist organization. Agricultural experiment station.
Bulletin, 347 ע' ראה

1342. **Zionist organization. Canada.** Financial report for period June 7th 1927 to Dec. 31st 1929 submitted to XXII Canadian Zionist convention ... Montreal, (typ. Eagle press), 1930. 12 p. incl. tab. 15: 23.

השער מהמעטפת. בראש השער: ההסתדרות הציונית בקנדה. - גאולת הארץ ותחית העם.

1343. **Zionist organization. Congress 15 th, Basel 1927.** Eröffnungsreden zum xv. Zionisten-Kongress gehalten in Basel, 30. August 1927, [by] Chaim Weizmann und Nahum Sokolow. London, Zentralbureau der Zionistischen Organisation, 1928. 24 p. 15: 23.

ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 366 מספר 1258.

1344. **Zionist organization. Executive.** Report of the Executive to the General council. I. Report on the work of the Political department, August 1st, 1926 to January 31st, 1927. II. General report by the Organisation department, August 1st, 1926 to December 31st, 1926. London, Central off. of the Zionist organization, 1927. I p. 1, 77, [I] p. 16: 24. 621 מספר 148 שנה ד' ע' 148 מספר 621.

ראה ע' 347 ... Анкорп, I. Нападение ...

Хашин, А. Экономическое положение еврейских масс в капиталистических странах... 399 ע' ראה

יב. אתנוגרפיה, פולקלור אמנות.

אגדות, ב. תכנית רשמית של נשפי המסכות ... ראה ע' 325.

אחרון, י. סואיטה לילדים ... ראה מספר 1351.

אָנְגֶל, י. מנהג חדש. אחת, שתיים שלש. טום זחכי ... ראה ע' 194.

הנדה של פסח ... ראה ע' 199, 200.

הלל; ירחון ... ראה ע' 186.

קין, י. המוסיקה בכחבי הקדש, בתלמוד ובקבלה ... ראה ע' 227.

רבינובויץ, ס. זמירות לעם ... ראה ע' 341.

1345. **שרפשטיין, צבי.** ספר הצחוק; הלצות וכדוחות עמסיות,

ספורי חכמה ומעשים טובים מאת צבי שרפשטיין. ניו יורק, שילה, תר"ץ. [2] דף,

68 ע, תמונות, ציורים. 14: 21. כלו מנוקד.

1346. גראפער, וויליאם. די גאלדענע מדינה. [קריקטורז] מיט א פאר-
ווארט פון מלך עפשוטיון. ניו יארק, פרייהויט, (c 1927). 1761 דף. 23 : 30.

1347. לאזעראוו, י[הודה] 5. ענציקלאפעדיע פון אידישע וויסצען און
חסידשע גלויבן ווערטלאך. ניו יארק, פרדס בוך סטאר, 1928. 192 ע. 15 : 23.

1348. ליפסאן, מ. די וועלט דערצויילט; מעשה'לאך און ווערטלאך,
איינפאלן און המצאות, מדות און הנחנות פון אנשי שם ביי אידן. געקליבן און
איבערגעצויילט פון מ. ליפסאן ומדכי יאָוֶאָרָאָוֶס ק[...]. צווייטער כרך.
ניו יארק, דורות, תרפ"ט. 192 ע. 15 : 22.
את הקודם ראה ק. סי שנה ה' ע' 232. ראה גם ק. סי שנה זו ע' 17 מספר 42.

1349. מישקין, מרדכי. פון דער רבנישער וועלט; מעשות, אנעקדאטען,
תורות, משלים און שיהות-חולין של תלמודי חכמים פון ב. פרנס (מרדכי מישקין).
Star Hebrew Book, New York, (c 1928). [11] דף, 318 ע. 13 : 19.

הספר מחולק לשי ענינים אלה: רבנים; מגידים; אדמו"רים וחסידים; חזנים; מלמדים;
משכילים ואפיקורסים; בין סוחרים; כפרים ובני-כפרים; שדכנים; בעלי-עגלות; גבירים
ודלים; חקנים, טפשים ועמיהא-רצות; אורחים ואכסניות; בין איש לאשה; בין ישראל לעמים.

1350. קאפמאן, ג. נייע אויסדערוויילטע קעלעכער מעשיות; געזאמלט
און בעארבעט דורך ג. קאפמאן. ווארשע, דפוס פערדער, 1929. [11] דף, 5 — 17,
[11] ע. 16 : 24.

1351. Achron, Joseph. Kindersuite; Bearbeitung für 2 Violinen, Viola, Violoncello, Klarinette und Klavier ... Op. 57. 6 pts.
Wien, Universal—Edition A. G., c1928. 51, 12, 12, 12, 10, 10 p. 27:33.
שם הספר והקטע גם בעברית, צרפתית, אנגלית ורוסית. השם העברי: סוויטה
לילדים; מעובדה בשביל 2 כנורות, ויאלה, צילו, קלרניט ופסנתר. אפוס נ"ו.

1352. Bannister, Maurice. Two songs of the chalutzim; He-
brew Palestinian folk—songs: 1. B'shuv Adonai (when God brought
back). 2. Im en anee lee mee lee (If not for me) arranged for
voice and piano by Maurice Bannister; English translation by I.
M. Lask. London, Rowland's, (c1929). 6, [1] p. 24 : 31.
הקטע בעברית ואנגלית. המלים העבריות באותיות לטיניות.

1353. Barros Basto, [Arthur Carlos de]. H'ad gadi'ah. (Influ-
ências hebraicas no folclore português). Pôrto, 1928. 27 p. 13 : 18.
"Separata da Rev. de est. historicos. Ano 3., n. 1—3."

Bicknell, P. H. Music of the Bible. ... 229 ע' ראה

Binder, A. W. Neilah kaddish ... ראה ע' 381.

1354. **Brooker, Bertram.** Elijah; with illustrative drawings by Bertram Brooker. New York, Rudge, (c 1930). [26] p., incl. illus. 23 : 31.

שם הספר גותן מקום לטעות בו: אין הספר מכיל קבסט. כי-אם עשר תמונות גדולות של ברוקר מחיי אליהו הנביא, ואת עשרת הפסוקים השייכים להן ממלכים א'. התמונות (פתוחי-עץ כנראה) פועלות פעולה ציורית גדולה ע"י האפי המונומנטלי של הנף.

1355. **Fränklowa, Giza.** Wycinanka żydowska w Polsce (Papierschnitte bei den Juden in Polen) z 16 ilustracjami. Lwów, T—wo Ludoznawcze, 1929. 14 p., pl. 15 : 22.

ע' 13—14: סכום בגרמניה.

1356. **Geiger, Raymond.** Nuove storielle ebree (Nouvelles histoires juives) raccolte da Raymond Geiger. 3. ed. Milano, Soc. an. Modernissima, 1928. 1 p. l., [5]—212 p. 13 : 19.

—Il libro del giorno, 2.

אסף בדיחות יהודיות וביניהן מספר רב של בדיחות טובות המסופרות באפן טוב. לפניהן הקדמה אפולוגיתית ארכה.

1357. **Goldfarb, Thelma.** Echoes of Palestine: חדרי הארץ; noted, ed. and arranged for the piano by Thelma Goldfarb. Brooklyn, N. Y. (New York, typ. Hebrew monotype press), 1929. 159 p., illus. 20 : 28. המלים בעברית (באותיות עבריות ולטיניות) עם באורים קצרים באנגלית. ההתכן: Chalutsim songs. — Love songs. — Folk songs. — Sacred songs. — Songs without words.

1358. **Gothheil, Richard J[ames] H[oratio].** A further fragment on astrology from the Genizah. [New Haven, Conn., 1929]. pp. 291—302, facsimis. 15 : 23. הקבסט בערבית באותיות עבריות עם תרגום אנגלי. "Reprinted from Journal of American Oriental society, vol. 49, Number 4."

Grunwald, M., ed. Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde. 31. u. 32. Jhrg. ראה ע' 354.

1359. **Günther, Hans F. K.** Rassenkunde des jüdischen Volkes. Mit 305 Abb. und 6 Karten. München, Lehmann, 1930. 352 p., illus., maps., ports., tab. 15 : 23.

1360. **Habimah;** hrsg. vom Kreis der Freunde der Habimah. (Berlin, typ. Aldus Druck), [1930?]. [16] p., ports. 19 : 25.

בראש החבורת פכסימיליה ממכתבו של פרופ. אלברט אינשטיין לחברי הבימה.

1361. **Hebraica**; documents d'art juif; orfèvrerie, peinture. Préface de Henri Guttman. Paris, Librairie des arts décoratifs, n. d. [12] p., XLVIII pl. 26 : 33.

ראה ע' 231. Hems, A. La musique de la Torah ...

1362. **Hughes, A. G.** Jews and Gentiles, their intellectual and temperamental differences; a psychological study which reveals the innate superiority of London Jewish children over their Gentile school-mates. (Letchworth, The Garden city press ltd.), 1928. [6] p., 1 l. 18 : 25.

ע' [6] ביבליוגרפיה. — השער מהמעטפת.

"Reprinted from Eugenics review, July 1928".

1363. **Idelsohn, A[braham] Z[wi]**. Jewish music in its historical development. New York, Holt, (c1929). XI p., 1 l., 535 p., incl. tables (music). 16 : 24.

א. צ. אידלסון, המחבר הידוע של כמה ספרים על המוסיקה היהודית, הציג לעצמו בפרו האחרון הגדול מסרה עצומה, שהגשמתה המוצלחת בזמננו מוטלת בספק גדול, מפני שהחומר על המוסיקה היהודית מעובד עדיין במדה מועטה; הוא רוצה להראות את התפתחות המוסיקה העברית מהתקופות היותר עתיקות עד ימינו אנו.

עבשו מוקדם עדיין לחלום להיות אדריכל של בנין גדול כזה, ועל המלומדים המוסיקאיים היהודיים להסתפק בתפקיד יותר צנוע, אבל די נכבד: תפקיד של בנאים במפעל גדול של יצירת מדע מוסיקלי-יהודי, — בכל זאת הודות לבקאותו העצומה הצליח מר אידלסון בכמה חלקים של עבודתו החשובה הזו. הקריאה בפרק העשירי וגם בשלושה פרקים שאחריו, המטפלים בהתפתחות הזמרה של בית הכנסת במאה התשע-עשרה, תהיה לענג ולתועלת גם לחובבי סתם וגם לבעל-מקצוע. פחות איסתייע ליה מילתא בתאור התקופות היותר קדומות ובייחוד בכל הנוגע לתקופה העתיקה של המוסיקה העברית. אחד מן הלקויים העיקריים של חקירתו זו של איד. (וגם של חקירותיו הקודמות) הוא תאור טעמי המקרא שלנו. כשאנו באים לגלות את הלחץ מעל פני תוי הגנינה שלנו העתיקה ביותר — אין אנו רשאים להתעלם ממהותם הדקדוקית. לא די לקבוע את הרנחים בטעמים, נחוץ גם לתפוש את בנינם הריחמי; נחוץ לברר לעצמנו את ארך ההפסקים בכל מדרגה של מפסיקים, שעליהם מרחיבים המדקדים שלנו את הדבור כל כך. מר איד. לא רק מערבב את כל המפסיקים, הוא אפילו אינו מבחין בינם ובין המשרתים. וכתוצאה מזה מתקבלת אצלו בבואה "תוי-גנינית" מדויקת של אותה הקריאה המבולבלת, שהתבצרה, לדאבונו, בהרבה מבתי הכנסת שלנו. אפילו הרשימות המוצלחות ביותר (מבחינה קלודית) של מר איד. מופרכות בהחלט לא רק מנקודת ראות "טרופית" — סקציפית אלא גם מבחינה מוסיקלית-ריתמית בכלל, מפני הערוביאי שבין החלקים החזקים והחלשים של הטקסט. מר איד. מניח אמנם את טעמי המקרא למוסיקה עברית בלתי ריתמית, אולם משתמש בכל זאת בקווים סקטיים; מרגיש הוא, כפי הנראה, שגם במוסיקה זו יש לחפש אחרי איזה משען ריתמי. בתור דוגמא נקח את ההתחלה של שיר השירים (ע 48). בשתי השורות הראשונות של הציור אני מביא את גוסס מר אידלסון, ובשתי השורות האחרונות את גוסס שלי.

Page 48

Sir ha-si-rim a-ser liš-lej-mu

Yi-So-ke-mi mi-ne-si-kejs pi-hu

בטקס הראשון (לפי הנוסח שלי) טפחא כמפסיק מדרגה ב' (ו. א. מלכים) קבלה
הפסק של $\frac{1}{16}$; בטקס השני טילוק כמפסיק מדרגה א' (קיסרים) קבל הפסק של שמינית;
בשלישי-פסחא כמפסיק מדרגה ג' (משנים) קבל הפסק של $\frac{1}{32}$ ולבסוף הפסק הרביעי וקף
קטן (מלכים) קבל הפסק של $\frac{1}{16}$. עיד ההבדלים היא נקודות רגילות לא ארוכים את הדבור; פה
אפשרות גירסאות שונות. העתקת טעמי המקרא לתחינגינה תתכן רק על יסוד עקרון אחד
מוצק, ורצוי מאד שיבוא בזמן קרוב הקץ לגדנודים בשטח זה.

בדבריו על אופיה של המוסיקה הערבית יוצא מר איד. מתוך השקפה-שהטנוליות במוסיקה
המזרחית מיוסדת על השטה של רביעיית-הטון (ע' 25). הרבה מוסיקאים בני סמך קובעים
בודאות שהמוסיקה הערבית מיוסדת על השטה של שלישית הטון (התיאורטיקנים הערביים
אל-פאראבי, שיראזי, הגרמני קינבסר, האיטלקי בוזוני וגם אחדים מהצרפתיים החוקרים את
המוסיקה של הערבים הסוריים). חלוקי דעות אלה יכולים למצוא את פתרונם רק על יסוד
מידות מדעיות מדויקות בעזרת מכשירים משוכללים ביותר, ויש לחשוב שבעתיד הקרוב
יגשו לעבודה זו.

מפני חוסר מקום מוכרח אני, לדאבוני, להפסיק את שאר השגותי והערותי על
הספר הזה. אולם הלקויים הגדולים שבספרו של מר אידלסון אינם שוללים כלל את ערכו
הכללי. מכל מקום ראוי הוא הספר הזה לעלות על שלחנו של כל אחד ואחד המתעניין בגורלה
של המוסיקה העברית. שלמה רוזובסקי, ירושלים.

1364. Janton, Moses N. Glimpses; a collection of articles
of various species. n. p., 1930. 6 p. l., 255 p. 15 : 23.

החכך : Jewish topics.—Light and shadows.—Jewish humor and satire.

1365. Kohn, P[inchas] J[akob]. Rabbinischer Humor aus alter
und neuer Zeit; eine Sammlung von Anekdoten und "guten

Wörtchen". 2., verm. Aufl. Frankfurt am Main, Kauffmann, 1930.
272 p. 12 : 19.

הוצאה זו הורחבה בהרבה לעמת ההוצאה הראשונה שיצאה בשנת 1915. הספר כולל אסף שיחות-חולין של תלמידי-חכמים, ומחולק לפי ענינים אלה: הרב; המגיד; הרבי והחסידים; החזן; השוחט והמלמד; הבחורים והישיבה; עמי'הארץ ותלמידי-חכם; הרופא; האשה והילד; ענינים כלליים; תלמוד-תורה; הערות חדשות לפאוסט [בדרך הלצה].

1366. Lasker, Bruno. Race attitudes in children. New York, Holt, (1929). XVI, 394 p. 14 : 22.

העבודה המצוינת הזאת נעשתה בהנהלתו של ב. לסקר ע"י חברי Inquiry והיא חברה למחקר השאלות ביחסי האנשים זה לזה. עקר כונתו של הספר היא לחקור את יחסי הילדים לגזעים זרים ואיך אפשר להלחם בשנאה הגזעית שבלב הילד. בפרט נחקר באפן יסודי מהו חלקם של הסגורלים, של ביה"ס, של הצבור וכו' ביצירת השנאה הגזעית שבלב הילד. החמר להסתכלות נלקח בעקר מחיי אמריקה בזמן הזה. לפיכך תופס בספר זה מקום גדול היחס מצד הצבור ובני הנעורים לכושים, ליהודים, ולאינדיאנים. אולם הענין שבספר זה עובר את גבוליו אמריקה. למסורה המוסרית הנעלה שהציב לו לסקר מתאים גם אפן-העבודה, התבונה, האוביקטיביות והדיוק המופתי. הספר הוא איפוא תרומה מסדרה ראשונה לסוציולוגיה והפסיכולוגיה של האנטישמיות. במקומות רבים בספר גם נחקרה התנהגות הילדים היהודיים.

*1367. Levine, (Rev. and Mrs. Nathan). Hebrew treasures. 23 pictures of Jewish home life. Brisbane [Australia], Hebrew treasures, 1929.

1368. Meiss, Honel. Traditions populaires alsaciennes; préf. de Georges Delahache. Nice, Imprimerie du Palais, (1928). 3 p. l., 3—231, [3] p. 16 : 21.

בראש השער: A travers le dialecte judéo-alsacien.
מאות אפני-דבור ומלים ביוודית השגורה בפי יהודי אלזס, עם תרגום ובאור בצרפתית. הבאורים מצטמצמים על-פי-רוב בחחומי התכוננות כללית וידיעות מתוך חיי היהודים ומנהגיהם. בין השאר נשאר לו לקורא למצוא תמיד את השורש העברי המונח ביסוד המלה. השונוגיסטוס המתבטא בעי 9 עושה ביחוד רשם רע לפי שהוא יוצא מפי יהודי ורב. ח. פ.

Müller, S. Von jüdischen Bräuchen und jüdischem Gottesdienst ... ראה ע' 381.

1369. Peller, S[igismund]. Das pränatale Wachstum und die Neugeborenensterblichkeit bei Juden und Nichtjuden in ihrer Bedingtheit von Anlage und Umwelt. n. p., [1929]. p. [298]—305, tab. 24:31.

השער מהמעטפת. — ע' 304—305 ביבליוגרפיה.
Archiv für soziale Hygiene und Demographie. Bd. IV. Heft 4. 1929.

1370. **Pomiane, Edouard de.** כשר ; Cuisine juive, ghettos modernes. Paris, Michel, (c1929). 4 p.l., [11]—241 p., 1 l. 12 : 19.
כדי להכיר היטב את היהודים ומנהגיהם נסע המחבר לפולין, ולפני החלק הנסטרונומי

שבספרו הוא מתאר בפרקים אחרים את חיי היהודים שם.

*1371. **Rogers, Edgar.** A handy guide to Jewish coins. London, Spink & Sew, 1929. 108 p., 9 pl. 80.

1372. **Samuel, Eva.** התלבושות Bilder aus dem religiösen Leben der Juden. n. p., n. d. 6 pl. 34 : 46. השער מהמעטפת—ציורים מהותיים.

1373. **Weitzman, Morris A.** Jewish march; oder, Agerus fun dos Alt Neiland. Words and music by Morris A. Weitzmann. (Arranged by Mortimer H. Glickman). Chicago, Ill., Zemer, (c1929). [4] p., port. 27 : 35.

הטקסט ביוודית באותיות לטיניות—ע' [4]: הטקסט גם באותיות עבריות, בשם: אידישער מארטש אדער א גרוס פון דאס אלט ניי לאנד פון מארריס א. ווייטצמאן. עם תרגום חששי עברי מאת ל. מלוצק בשם: התחיה.

1374. **Weitzman, Morris A.** Prohibition by the rabbi; oder, Was tut men on bränfen. Words and music by Morris A. Weitzman. (Arranged by Mortimer H. Glickman). Chicago, Ill., Zemer, (c1929). [4] p., port. 24 : 32.

הטקסט ביוודית באותיות לטיניות. ע' [4]: הטקסט גם באותיות עבריות בשם: פרא-היבישאן ביין רבן אדער וואס טוהט מען אהן בראנפן פון מארריס א. ווייטצמאן.

1375. **Zibrt, Cenek.** Ohlas obřadních písui velikonočních (Haggadah: Chad gadja, Echad mi iodea) v lidovém podání. Praha, "Kaper", 1928, 3 p.l., 9—474, [1] p. 16 : 24.

הד שירי הגדת פסח יחד גדיא יאחד מי יודע במסרת העממית.
הספר מכיל חמור רב וחשוב להשתלשלות הנושא של "חד גדיא" ו"אחד מי יודע" במסרת העממית של העמים. ע' 30—37 רשימה ביבליוגרפית של הגדות פרג (1526—1915). מחבר הספר הוא מלומד צ'כי, מנהל המוזיאום הלאומי בפראג.

1376. **Zirus, Werner.** Ahasverus, der ewige Jude. Berlin, Walter de Gruyter, 1930. 3 p.l., 77 p. 17 : 24.

==Stoff-und Motivgeschichte der deutschen Literatur, 6.

המחבר דן בכל העבודים הגרמניים של האגדה על היהודי הנצחי במאות ספרים; לפיכך מוכרח היה על-פירב להצטמצם בתוך שורות מועטות; וחבל, כי דעותיו מענינות ומלאות-הבנה. הספר הזה שיש בו חריצות מדעית, טעם ספרותי והבחנה היסטורית כאחד, היה עלול להביא תועלת רבה לחקירה אלולא הקשו על השמוש בפרסיו ע"י העדר כל הערות. בסוף (ע' 64—73) ביבליוגרפיה של ספרים על היהודי הנצחי הכוללת גם רשימת ספרים באנגלית, ג'ית, הולנדית וצרפתית.

1377. *Żydowskie t-wo krzewienia sztuk pięknych*. Feliks Frydman. Warszawa, (typ. "Spółdruk"), 1929. pp. 3—9, 21 pl. 12:16.

השער המעטפת. על המעטפת למטה: Październik XLII 1929. קטלוג מצויר של תערוכה עם רשימה על האמן מאת Jerzy Centnerszwer.

1378. *И. И. Бродский*; сборник статей В. Войнова. Э[риха] Голлербаха, В. Гросса, Н. Радлова. Ленинград, Юбилейный комитет, 1929. 80 стр., 34 иллюстр. вне текста, портреты. 17:23.

ההכנן: Всеволод Иванов: И. И. Бродский; биография-характеристика.—Н. Э. Радлов: Бродский—пейзажист.—Э. Голлербах: Бродский—портретист.—В. Гросс: И. И. Бродский и современность.—Произведения И. И. Бродского, бывшие на периодических выставках в Ленинграде и в Москве.

לחצוי-יובל יצירתו של ציר-הנוף יצחק ברודסקי הקריש עתה ועד יובל מיוחד את הספר הזה. לציר-הנוף הוקדש כאן רק מקום מועט (דליל), וגם זה סחוך בקשת-הכשר ליצירתו בשטח הריבולוציוני, אשר לשמו נכתב הספר בעיקרו. כל ארבעת הכותבים נתכוננו לדבר אחד: להוכיח שיצירתו היא פרולטרית, מאחר שברודסקי ציר בשנים שאחרי מרד אוקטובר גם תמונות שנושאן המהפכה, לא פשוטה כמשמעה, אלא כמאמר היסטוריוגרפי, דוקומנטלי ביותר. הוא מאמר את ישיבות הקונגרס השני של המועצות, ישיבות המועצה הצבאית, נאום לנין בבית-החרשת הפטילובי, גורקי בין הנוער וכדומה, וכך מתחיל הספר במשפט מעין זה החור אצל כל סופר בהבדל קל: "יצחק בן ישראל ברודסקי, יוצרן של תמונות גדולות המתארות שורה שלמה של מאורעות פרולטרניים כבירים, וכו'. לדעת המונוגרפים כל זכותו של ברודסקי אינה בציורי הנוף שלו, המבטחים בה רבות, אלא התמונות הללו שבאופוזיטית הן משפיעות כולן כצלום.

הוצאת הספר והדפסתו מהודרת. המעטפת מסולאה במעט ברוח פתוחי העץ כרוסיה. בספר שלשים וארבע תמונות מיצירות האמן חוץ מפורטרטים ונופים אחדים שבמקטט. בסוף המאמרים באה רשימת התמונות ומקום הצגתן ומספריהן לפי הקטלוגים הרשמיים.—דבר זה ערכו חשוב להיסטוריון של האמנות.

סחוך ספר זה אנו למדים גם על הדעות הרעותות עכשיו ברוסיה ביחס לאמנות הציור—שלא בדרך התיאטרון הרוסי המוצלח; במובן זה מאמרו של גרוס הוא אוצר שלם של פולמוס כלפי המונוגרפיה לכל הופעותיו. מ. גרקים.

1379. *С. Я. Кишиньовский*; матеріяли до монографії з приводу сорокорічного ювілею «1889—1929». Одеса, (тип. ПОМ'а), 1929. 2 л. XVII стр., 4 л., 6 иллюстр. вне текста, портрет. 11:17.

שנים נתחברו לכתוב את המונוגרפיה על קישינבסקי — פרופ. מיכ. זיוק והפרופ. מיטקוביצר. שניהם כותבים סחוך והירות יתרה שלא להגשים, אבל ההגומה נשארה, וכדי להצדיק את ההוצאה שועד-יובל מיוחד מסר בה, ועל פי החלטתו הוצאה החוכרת הצנומה שלפנינו בהוצאה גרועה, מדגשת גם כאן זיוקו של קישינבסקי אל הנושא הריבולוציוני והפרולטרני. הירפרודוקציות—חוץ מתמונת הציור—חמש במספרן, נושאן הוא אחד; ענין המרד באנית "הנסיך פטיוסקין" (4 תמונות) ושנת 1905 (תמונה אחת). מצד האמנותי אין ערכן של אלה רב, יחר על-כן הדפסתן גרועה ביותר ואין לראות כמעט כלום מתוכן. בסוף ניתנה

גם רשימת היצירות, בעדות הרושם. בלתי מלאה כלל, והמכילה ככל זאת 160 יצירות שזמן יצירתן מחולק לשלוש תקופות: (1) עשרים השנים הראשונות לעבודתו; (2) עשרים השנים האחרונות בהשפעת האיסלאמיזם; (3) תמונות מתקופת הריבולוציה ברוסיה. מ. נ. קים.

1380. Узбекская ССР. Народный комиссариат просвещения.

Отдел научных учреждений. Материалы по антропологии населения Узбекистана. Вып. I. Ташкент, (Узбекское гос. изд.) 1929. 3 предв. л., 174 стр., иллюстр., диагр., табл. 17:26.

מהתנן: Ошания, Л. В. К сравнительной антропологии этнических групп, припых из Передней Азии—евреев и арабов, и этнических групп Узбекистана—узбеков и таджиков. (ע' 1—159).

יד. בלשנות.

אלמליח, א. מלון עברי ערכי. ראה ע' 192.

1381. ביסקא, א[הרן] ל[יב]. מלון יודיש עברי החדש. (מאת) א.

5. ביסקא. חלק ראשון. ורשה, יקובסון וגולדברג, תרצ"ג—1929. 320 עמודות. 14:19.

ראה גם ק. ט. שנה י' ע' 92.

גרזובסקי, י. מלואים אל המלון העברי ...; מלון כים עברי אנגלי ...; מלון

כים עברי—אידיש ... ראה ע' 31-330.

הילפרין, מ. הנוטריקון הסנים והכנוים ... ראה ע' 200.

הר זחב, צ. לשון דורנו ... ראה ע' 333.

מחקרי לשון; קבץ. ראה ע' 221.

1382. מינץ, יהודה ל. עברית בכתב לטיני; שטה קלה ונוחה

לקרוא, לכתב ולהדפיס עברית כאותיות לטיניות. ניו יארק, כלר שם הסדפים,

תרפ"ט. 14 ע' 13:18. עם שער מיוחד באותיות לטיניות.

1383. סאליטערמאן, מ. און מ. זארודי האנט כיכל פאר יודישער

ארטאגראפיע אויסגאבע פון קאמענעצער בידנינספעקטור. קאמענעץ—פאדאלסק,

כדפום ע' שם לענין, 1929. 19 ע' 11:17.

1384. Autran, Charles. De quelques vestiges probables, méconnus jusqu'ici, du lexique méditerranéen dans le sémitique d'Asie Mineure, et, notamment, de Canaan. Paris, Imprimerie nationale, 1926. 79 p. 14:23.

Extrait du: Journal asiatique (Juillet — septembre 1926).

אין להכחיש שיש אוצר סלים שחתף לשפות השמיות המערביות—בעיקר לכנענית ובתוכה העברית—ולשפות הקלסיות. שתוף זה נמצא ביחוד בשני המהוות של הדת והמסחר. טעות היא לחפש שיוון זה בשמות עצם בלבד. כאשר מורות השאלות ששאלה הארמית מן היוונית, הערבית של זמננו מן השפות האירופאיות, האשורית מן השומרית, נוחה השפה השמית לקלט מלה זרה ולהשתמש בה כפעל. גיוזניוס, רינג, פרידריך דיליזש עמדו על שתוף סלים זה ובקשו לבאר מתוך קרבה קדומה. ואמנם כבר פרידריך דיליזש בעצמו חור בו מן התאוריה הזאת ואין לקיימה. אך יש פשר דומה לתופעה; והוא: שתי קבוצות הלשונות שאלו ממקום אחד, מן ה־אֶסִינִית, מחוג התרבות החתית-האיגאית. התניך מעיד על החשיבות המקיפה של בני חת (ה-Khetai של האפוס ההוסי), ושל עמים אחרים מחוג התרבות ההיא; אם ישו נגד העין את העקבות העצומים שהרשם ההלניסטיס באוצר הסלים השמי, יהיה אכסורר שלא לבקש בשפת כנען את אותותיה של התרבות הבין לאמית של האלף השני לפני סה"נ. הנועה השעה לשבר את Sémitocentrismen, השאיפה לבאר את השפות השמיות מתוך השוואה ביניהן בלי לשים לב לקשרים אחרים.

בודאי מסתברות החיות האלה (המבוארות בפרק 5, 8—1 של החבור). אך יש להצטרף שההוכחה מתוך הצגת ההשוואות בפרק 4 אינה מתקבלת על הדעת ביותר. בהשוואה עגב-ἀγαπάω יש להסכים להופעת האות ע תחת א, כי תסורה זאת נפוצה בחוג השאלות הארמיות סיונית. גם ב-π לא יקשה לבאר. אך כבר רחוק שהמלה נדרה אל הכנענים ביותר עם עבירה אדונית; והעיקר, לשרש זה חיים מלאים בשפה הערבית ואין להפריך את שמוש העברי מן הערבי. בעמוד 75 נותן המחבר מספר השוואות הנראות לו בטוחות מאד. כאן יבואו אחרים וילמד הקורא מהם על השאר. אגר-ἀγείρω, טלה-ἀλλάω, קטר-καταίρω, כוה-καίω, סקל-σκάλλω, נסס-νόσος, זבח-σφάζω.

החסרון העיקרי בעבודה הזאת הוא שלא היה אפשר להראות בשום מקום (אם איני טועה) את המקור האסיני, את התליה המקשרת. הערך של החבור שלפנינו יהיה אולי להפריך את החוקרים במקצוע זה (שנעשה כיום לאט לאט מדע בפני עצמו) לחפש אחרי המהות הנעדרת האלה.

Diringer, D. Le iscrizioni ebraiche palestinesi preesiliche. ראה ע' 265.

Gábor, I. Der hebräische Urrhythmus. 231. ראה ע' 231.

Jacobson, B. S. Einige Grundzüge der aramäischen Sprache. ראה ע' 438.

Kahle, Paul, ed. Masoreten des Westens. 232. ראה ע' 232.

1385. (Levy, Kurt). Historisch—geographische Untersuchungen zum Judenspanischen; Texte, Vokabular, grammatische Bemerkungen. (Hamburg, Friederichsen, 1929?). pp. [342]—381. 14: 22.

השער מהמעטפת. — Volkstum und Kultur der Romanen, Jg. 2, Heft 4. הדפסה מן אף-על-פי שלוי לא עשה את מחקרו על הספרדית-היהודית בארצות הסוריה, כי-אם בסוריה מפי יהודים ספרדים אחרים שבאו מסוריקה, יש בעבודתו הקטנה הזו משום תרומה רבת-ערך לחקירת הלשון הזאת. יש בה אסף של מבטמים והערות להן. המבטמים

מקצתם ספורים קטנים מפי הספרים, שנכתבו בנאמנות פוניטית, ומקצתם שייכים לקבוצה שלא שמו לה לב כלל עד היום לפרות חשיבותה הגדולה להכרת הספרות-היהודית מן הוסף העתיק: גבויות-עדות מתוך שאלות-ותשובות מן המאה הי"ז. בנחוג השתדלו הרבנים לסדר את דברי העדים בדיוק האפשרי, יש אישוא בשו"ת אלה חמר מסדרנה ראשונה לחקירת תולדות הלשון הזו. גדול שכרו של לוי שהתחיל בחקירת הסקור הנכבד הזה, את שיטתו בטרנסקריפציה אפשר להצדיק מהצד הסדעי, אבל אינה נוחה: המכשפים כתובים במקור כמובן באותיות עבריות, ובשום מקום לא רצה לוי להכריע אם "י" היא o או u אם "י" היא e או i ובזי, לסיכך הוא כותב, למשל, במקום יִשְׁקֶאפוּ "jskapw" במקום לכתוב "eskapō". לפי דעתי היה יותר מעשי לתת לצד הטרנסליטרציה גם טרנסקריפציה פוניטית כתורת הצעה. בהערות מלפדנו הסתבר את הצורות השונות המשמשות כדיאלקטים שונים של היתורים-הספרים לסלה אחת.

ראה ע' 414. Meiss, H. Traditions populaires alsaciennes ...

1386. Pedersen, Joh[anne]s, ed. Inscriptiones semiticae collectionis Ustinowianae. Osloae, In aedibus Some et sociorum, 1928. 70 p., facsim. 16 : 24.

=Symbolae Osloenses, fasc. supplet. 2.

הכתבות שנקבצו בספר זה באות מתוך אסף שהתחיל בו ר. אוסטינוב ביפו, והן כתבות עבריות או ארמיות, כתבת אחת שומרונית, אחת סורית (נוצרית) ו 38 כתבות ערביות. מקצת הכתבות הערביות גם בצלום, לכל האחרות גם צלום. הכתבות העבריות-ארמיות כבר נתפרסמו לפני כן בדפוס, חוץ מאחת: רבן מתוך בית-הקברות ביפו. גם הכתבת החדשה (No 5) היא באופן ברור כתבת מצבת-קבר. הכתבת השומרונית מצטיינת על הכתבות השומרוניות הידועות בתכנה ההיסטורי (תקון בית-כנסת) ויש לה תאריך (שנת 400+1 להגירה, היינו אחרי 1009 למספר הנוצרים). לכל הכתבות ניתן סירוש מפורט. רק שער החוברת וההקדמה בלטינית, כל השאר כתוב גרמנית.

1387. Raffalovitch, I[saiah]. Anglo-Hebrew modern dictionary; English text, with grammatical indications, according to the best authorities. Hebrew translation by J. Raffalovitch. London, Shapiro, Vallentine & Co, [1926]. 2 p. 1., 898, [2] p. 12 : 15.

עם שער עברי: דפלוביץ, י. המלון השלם אנגלי-עברי ...

1388. Rotschild, K. Hebräische Quadratschrift. Berlin, Heintze, [192—?]. 1 p. 1., 5—44 p. 19 : 24.

השער על המעטפה גם בעברית: כתב עברי אשורית ... ע' 16—43 דוגמאות של הכתב. — אע"פ שהחבורת מיועדת לשמש תעמולה לעמים של בית-המסחר המוציא לאור, נותנת היא בכל-זאת דוגמאות אחדות רבות-סעם של הכתב העברי המרובע, ועלולה היא להועיל ביחוד לאלה שעוסקים בכתב-קשוחים.

1389. Strack, Hermann L[eberecht]. Hebräische Grammatik mit Übungsbuch. 14. Aufl. neubearbeitet von Alfred Jepsen. München, Beck, 1930. XIII, [3], 242, [2] p. 13 : 20.

=Clavis linguarum semiticarum, edidit Hermann L. Strack, Pars I.

ספר דקדוק זה, שנכתב בשביל תאולוגים, הוא יותר מספר למתחילים ופחות מספר מדעי ספרט. נשתמרה גם במהדורא זו רוחו של שטרק, שאמר לחבר ספר למתחילים, שגם המתקדם ימצא בו מעט (מבוא עמ' III). כמה וכמה סעיפים חדשים או מעבדים מכניסים בהארתם ההיסטורית מעט רעננות, כגון פרק ד' b c ופרק ה' a b ועוד. רשימת הספרות, שהכילה במהדורות הקודמות שמונה עמודים, נצטמצמה כאן לעמוד אחד. הלומד בספר זה אינו זקוק לרשימות ספרות כאלה ואין בזה משום חסרון. הסעיפים, שנועדו למתקדמים, נדפסו באותיות קטנות. — אעיר מעט הערות:

עמ' 5 שורה ב' למעלה. אצל מלכה (חקק בחולם) כדאי היה, לשם והירות, להאריך מעט, ולציין את פרק הכנויים. שהרי צורה מעין זו היא יוצאת מן הכלל.

עמ' 71 b 1 הצורות בפר כבס בסגול הן תמיד בוייז ההפוך: ובפר ובכס, ועל זה צריך להעיר.

עמ' 82 a קשה ההסבר המקבל בספרים, כי נצת יצת הן של פיו. נכון יותר, כי הן של כפולים; עין "התורה" תרפ"ג גליון לזו ו-Z A W 1926 עמ' 323 הערה 2.

עמ' 90 b. נמלחם הובאה בין צורות הכפולים. אבל פשוט יותר, כי היא משל עיוו: נמלחם במקום נפולותם עיד הקסתי—הקיסותי ועוד. כודאי גם נפל (איכה ג' כ"ח) נפעל של מול במקום נפול או נטור, כלומר: הוטל עליו על.

עמ' 148 בלוחות הדגמאות. הצורה תפגינה (עחיד נפעל) אין לה דגמא במקרא. אדרבא מצינו תפגנה ולפי ציל תפגנה וכן הוא בבואר ולאנדר עמ' 481 ובלוחות הדגמאות 83. ולא הושם לב, כי גם תפגנה (ירם' מ"ט ב') היא עחיד נפעל של כפולים (עין לעיל בהערה על נצת יצת). וכן לא ידוק הלומד מספר זה לשם ידיעה למעשה לומר תפגינה (עחיד נפעל) דוקא אלא תקוסנה ועוד מעין אלה. ח-ן.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הבינים.

ריבלין, י. י. משורר ספרד. ראה ע' 210.

*1390. Judah Halevi. Jehoeda' Halevi. Gedichten. Vertaald en ingeleid door S. Pinkhof. 1929. נדפס ב 345 אכסמפלים.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

1391. אוריגובסקי, א. שעורים בתולדות הספרות העברית
החדשה. חלק ג': תקופת התחיה: משוררים ומספרים. ורשה, אחיאסף, תר"ץ—
1929. 131, 224 ע. 15 : 22.
- חלק ב' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 239.
- התכן: משוררים ומספרים (סקירה כללית); י. כהן; שניאור; שמעונוביץ; פייכמן;
יעקב שטינברג; יצחק קצנלסון; י. קרני; יהודה שטינברג; אש; ש. בן-ציון; ברקוביץ;
שלום-עליכם; י. ברשדסקי; צבידוד גומברג; קצק; בקנר; א. ני גנסן; גי שופמן.
- אלבז, ר. ס. שיר חדש וקול בוכים ... ראה ע' 327.
- אלה ר. פרפורי מהפכה ... ראה ע' 327.
- אלישבע; קובץ טאמרים ... ראה ע' 188.
- אש, ש. כתבו ... כרך ששי. ראה ע' 328.
- בזר, י. המהגרים. ראה ע' 195.
- בורלא, י. בת ציון. ספר איב. ראה ע' 328.
- ברנדורף, ה. ר. מרגלים. ראה ע' 329.
- ברנר, י. ח. כל כתבי ... ראה ע' 197.
- ברש, א. ספורים. ראה ע' 198.
- גורדון, י. ל. כל שירי ... ראה ע' 199.
- ד'וינגר, א. א. הצבא מאחורי קוצי הברזל. ראה ע' 331.
- דוסטויבסקי, פ. מ. שדים. ראה ע' 199.
1392. הומירוס [Homerus]. ספר איליאס. חלק ראשון. שירים איוב.
מתורגמים על ידי שאול משרגניחובסקי. (Berlin), שטיבל, בדפוס, "ראם" ווילנא,
(c1930). [3] דף, XLII, 322, 13, [2] ע. 17 : 25.
- עם שער מיוחד ברוסית ועם מבוא גדול (52 ע') והערות מאח המתרנס.
הזו, ח. בשוב של יקר. ראה ע' 332.
1393. הינה, הינריך [Heinrich Heine]. משיירי הינה. (שירים
כפרוזה). נסיון ותרגום ע"י א. ל. מיניץ ברלין, "סגליות", תרפ"ט. (נדפס בוילנא,
דפוס ראם, 1928). [2] דף, 173 ע. 13 : 20.
- הרצברג, ו. כתבי משפחה עבריים. ראה ע' 201.
- הררי, ח. איוב; מדרש חזיון. ראה ע' 333.
- נלס, ה. ב'. האנשים הראשונים על הירח. ראה ע' 201.
- ורשבסקי, ע. בכרוחים ... ראה ע' 334.
- ז'בוטינסקי, ז. שמשון. ראה ע' 201.

זולֶה, א. ננה. ראה ע' 202.

זליגר, י. כתבי הרב ד"ר יוסף זליגר. ראה ע' 202.

טגורד, ר. הכית והעולם. ראה ע' 202.

לונדון, ג'. בקעת הירח. ראה ע' 337.

המאירי, א. בין שני האדם. ראה ע' 337.

מזרחי, ב. ש. שירי זמרה ... ראה ע' 205.

מן, ת. בית בודנברוק. ראה ע' 205, 338.

1394. סופוקלס [Sophocles]. אינפוס המלך. הרגם מיונית עם מכוא

שאל טשניחובסקי. ברלין, שטיבל (דפוס איצקובסקי), תר"ץ. 206 ע. 17 : 25.

(זכות ההצגה להבימה).

סמבסקי, מ. ספר הבהמות. ראה ע' 206.

סילמן, ק. מגלת אסתר; קומדיה ... ראה ע' 338.

סנקביץ, ה. המכול. ראה ע' 206.

סקוט, ו. מליסמא. ראה ע' 206.

פינגברג, ר. לשונות ... ראה ע' 339.

פן, ר. ספר הקראים ... ראה ע' 382.

1395. פרישמן, דוד. כל כתבי דוד פרישמן, כרך רביעי: תהו ובהו.

ורשה, לילי פרישמן, תר"ץ. 172 ע. 15 : 23.

ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 510.

התכן: ממסחרי ספרותנו — תהו ובהו — על הנס (... או טנקרד) — בשוק של

הסופרים והספרים — ממערכות המלחמה — אחר בחצר-סוסה — מחצר סוסה ועד הנה.

פרקים; ירחון ... ראה ע' 350.

צמח, ש. שבעת עשר ספורים. ראה ע' 339.

קלזנר, י. היסטוריה של הספרות העברית החדשה ... כ' א'. ראה ע' 340.

1396. קמינקא, אהרן רזי עולם ועוד שירים מאת אהרן קמינקא.

ווינא, "מנורה" תרפ"ז. 76 ע. 11 : 16.

התכן: רזי עולם הבונה את יריחו-חציר העם ישעיהו-אילפא ורבי יוחנן. אשת

רבי משה. שנות ראינו רעה [10 שירים] נגיבי (מאת Ovidius), שנקלר (Edm. Rostand).

הקבר בנהר בוזנטו (Platen). אילג (Puschkin). בארץ-טורי זכרון: לי. ל. גורדון, שיר

היובל לסופרי ישראל, לא. אי הרבני, לבית מדרש הרבנים בבודפשט, לי. ל. לאנדא, לשניאור.

תמלות. ציונים (12 שירים). און שמעת.

ראובני, א. עצבון. ראה ע' 210.

רב, א. קמשונים; שירים ... ראה ע' 341.

רולן, ר. הנפש הקסומה. I. ראה ע' 344.

- שופמן, נ. כתבי ... ספר שלישי. ראה ע' 344.
שמינמן, א. זוגות. ראה ע' 211.
ש'ום, ש. כי?; שירים. ראה ע' 344.
שלונסקי, א. כאלה הימים; שירים. ראה ע' 344.
שמענוביץ, ד. אנדות צפת; כתבים. ראה ע' 211.

1397. שקספיר, ויליאם [William Shakespeare]. הסוחר מונצ'יה. תרגם מאנגלית שמשון הל'קין. ברלין — שרלוטנבורג, (שטיבל, ברפוס, "ראם" ווילנא), תרפ"ט. 187 ע. 15 : 23.

(כתבי ויליאם שקספיר מתורגמים מאנגלית).

1398. Chernikhovski, Saul. Tchernichovski and his poetry (with renderings from the Hebrew) by L[eonard] V[ictor] Snowman. London, "Hasefer", 1929. 4 p.l., 55 p. 13 : 20.

תרגום מלא או חלקי של השירים האלה: בעים-רוחי, בין הרים; שירי האדם; מתוך עב העון; מחזיונות נביא השקר; פרחים לאחר קציר; נגילה; נתעלטה באהבים; ליל חנוכה; למתנודים בעם; מוצאי שבת; הקפות; עולת-רגל; הקבר; הפעמונים; לנוכח פסל אפולו; לעשתורת ולבל; מות תמוז; אני מאמין; שיר מזמור לבני תובל-קין. עם באורים לכל שיר ושיר ומבוא כללי קצר.

1399. Dante, Alighieri. Le premier chant de la divine comédie; traduit pour la première fois selon le rytme original dans l'hébreu classique de la Bible [par] Immanuel Sofer (Emilio Schreiber). (Avec préface). Rome, typ. L'Universale, 1924. 27, [I] p. 17 : 23.

נבטי אליגיירי. חזיון האלהי: החופת. זמר ראשון. עמנואל בן יהושע סופר המתרגמן. השיר בעברית ובאיטלקית עמוד מול עמוד (ע' 14-27).

"Extrait du numero dantesque de la Nouvelle revue d'Italie, 2. ed".

בשנת 1923 נדפס השיר הזה בתרגום עברי של ד. ז'בוטינסקי ראון התקופה XIX. ורשה, שטיבל, תרפ"ג. ע' 171-[163].

1400. Kagan, Solomon R. Researches in Hebrew literature. v. 2. Spokane, Wash., Jenton, 1930. 5 p. 1., 104 p. 16 : 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 122.

הלחן: הספרות העברית בימי הביניים (באפריקה הצפונית, בספרד, באשכנז וצרפת הדרומית); הספרות העברית החדשה (במערב אירופה, ברוסיה, התנועה הלאומית, ספרים); הפילוסופיה העברית — ע' 101-102: ביבליוגרפיה.

ראה ע' 362. Wachstein, B. Die hebräische Publizistik in Wien.

יז. ספרות יפה יודית.

1401. איסטראטי פאנאטי [Panait Istrati]. די דערציילונגען פון אנדריאן זאגראפי פעטער אנגעל. פון פראנצויזיש: ק. בראקער. אונטער דער דעראקציע פון מארק ראקאווסקי. ווארשע, (דפוס וואויציקעוויטש), 1929. 202 ע. 14:20. (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).
1402. אמאל אין א יובל; זאמלבוך פאר בערעטריסטן. ווארשע, (קלעצקין), 1929. 184 ע. 14:19. ספורים ושירים מאת: ק. מולודובסקי, ר. ה. קורן, א. צייטלין, מ. רביץ, י. קירמן, י. בשביס, ש. גרומב, ר. פֿלקה.
1403. באַמאַשאַנסקי, יעקב. הערשעלע אסטראפאליער; (טראגיקאסעדיע אין 4 אקטן מיט אן עפילאג). בוענאס איירעס, אויפגאנג, 1927. 41 ע. 17:26. גם שער בספרות על המעטפת.
1404. נאלדין, א. א. געווען א צייט; (דערציילונגען). ניו יארק, אידיש לעבען, 1929. 126, 111 ע. 15:21. כל הספורים, חוץ משנים' גרסו כשנחם לפני המלחמה בעתון "גוט מארגען", שיצא באודיסה, ובהם משחקים כמה הופעות של החיים היהודים בעריהשדה ברוסיה, באותו זמן. גולדנשטיין, פ. ד. מיון לעבענס געשיכטע. ראה ע' 211.
1405. גוסאַקאווי, אברהם. דער עמינראנט; פאעמא. א שטיקל געשיכטע פון אוקראינע אין דער צייט פון פעטליורא 1919-1921. ניו יארק, ראזען, (ווין, דפוס אוניאן), 1927. 219 ע. 14:19.
1406. גיסנעט, מאריס. די חופה נאכט; ערצהעלונגען און סקיצען. ניו יארק, אידיש לעבן, 1927. 251 ע. 14:20.
1407. גראַס, נפתלי. אידן; (שירים). ניו יארק, אויפקום, 1929. 110 ע. 16:21.
1408. האַמסון, קנוט [Knut Hamsun]. הונגער; (ראמאן). יידיש מרים ריווען, ווילנע, קלעצקין, 1929. 227 ע. 14:20. (אלע ווערק פון קנוט האַמסון).
1409. האפשטיין, ד[וד]. פון אלע מיינע וועלטן. דריטע זאמלונג. (שירים). כארקאווי, מעזובע פארלאג פון אוקראינע, 1929. 203 ע. 14:21. I: דאס געזאנג פון געלייטערטן סייכל. II: רופן. III: דערמאנונג. IV: געלע-גענהייט-לידער. V: קינדערישע.
1410. האראוויץ, בער. I. פון מיון היום אין בערג (לידער). II. וואונדערלעכע מעשיות (פראזע). באנד I. ווילנע, קלעצקין, 1929. 155 ע. תמונת המחבר. 14:20.

- האראוויץ, נ. הימנען און פאנטאזיען ... ראה ע' 380.
1411. האַראָנזשיק, שמעון. 1905; ראמאן. ווארשע, קולטור ליגע, (1929). 473, II 11 ע. 14 : 20.
1412. הייזלער, קאלמען. מענטשן; (פואימה). ניו יארק, גרופע, "אייגענע", 1927. 47 ע. 14 : 21.
1413. הירשביין, פרץ. ווינט מיין; דראמען: 1. פוסטע קרעטשמע. 2. א לעבן פאר א לעבן. 3. דער תקיעת כף. ווילנע, קלעצקין, 1929. 257 ע. 14 : 20. (אלע ווערק פון פרץ הירשביין)
הדרמה "תקיעת כף" בעברית גרסה ב-השלח" 1908, כ' י"ח ע' 397-414.
1414. יודסאן, ש[למה]. שריפטן. בוך 1. ווילנע, קלעצקין, 1929. 303, II 11 ע. 14 : 20.
- התכן: פון דריי וועלטן; בילדער, סקיצן און דערציילונגען.
1415. בן, אלעף. אקערצייט; א זאמלונג לידער. ניו יארק, בידערמאן, 1929. 80 ע. 14 : 22.
1416. מאַרגאַלין, א[נא?]. צווישן רעדער; דערציילונגען און בילדער. בוענאס-איירעס, ניוועלט, 1929. 214 ע. 15 : 21.
1417. מארגעריט, וויקטאר [Victor Margueritte]. יונגע מיידלאך (ראמאן). פון פראנצויזיש ש. זאקס. ווארשע, ש. גאלדפארב, 1929. 280, II 11 ע. 14 : 21.
1418. מיכאעליס, קארין [Karin Michaelis]. מעטע טראפ (די מא-דערנע פרוי) וספור. יידיש: י. באשעוויס. ווארשע, מ. גאלדפארב, 1929. 222, II 11 ע. 15 : 22.
1419. מינקאו, נ[חום] ב[רוך]. אונדזער פיערא. (פון דער עמאציאנעלער קאמעדיע); (שירים). ניו יארק, אידיש לעבן, 1927. 126, II 11 ע. 14 : 21.
1420. נאדיר, משה [פסידונים של יוסף ריון]. א לאמפ אפן פענצ-טער. (ניו יארק, "גאראעוו", c. 1929). 192 ע, תמונת המחבר. 17 : 24. שירים; עם ציורים בשולי הדפים.
1421. סטיווענסאן, ראבערט לואיס [Robert Lewis Stevenson]. אוצר אינדזל; איבערזעצט פון ענגליש אלעף בן. (ניו יארק, גראהאר און סטאדאלסקי, (1927). 312, III 1 ע. 14 : 20.
ספור; עם ביוגרפיה קצרה של סטיבנסון בראש הספר.
1422. ספיר, שאול. צווישען רוים און ירושלים; היסטארישער ראמאן פון דער צייט פון חורבן פון דעם צווייטען בית המקדש ... New York, (כהוצאת המחבר), 1929. 512 ע. 15 : 23.

1423. פאזי, אריה, שאליט און טאמארע; ראמאן. ווילנע, גאלדברוק, 1929. 248 ע. 15 : 23.
1424. פלאטנער, אייזיק, וואס דער טאג דערצויילט; שירים. ניו יארק, בירערמאן, (1930). 93, 121 ע. 14 : 21.
1425. פענסטער, ב. רויטע ווינטן; לידער. (1928 — 1924). דענווער, קאלאראדא, פרוינט, (1929). 93, 121 ע. 14 : 21.
1426. פראנס, אנאטאָל [Anatole France]. דער קלוינער פיער; פון פראנצויזיש; מ. האַלצבאַלדט. ווארשע, ש. גאלדפארב, 1929. 316, 131 ע. 14 : 20.
1427. פרידמאן, לוי, אין שטילן פארניין; (נסות). ניו יארק, בירערמאן, 1929. 176 ע. 13 : 20.
- בראש הספר תמונת המחבר, "געצייכנט פון אדעלע פרידמאן" — עם תולדות המחבר מאת ט. פ. ועם מאמרי הערכה עליו מאת י. [עקב] גלחמן שטיינבערג וס[מואל] גיגרי צושטייער; דרוי חרשים שריפט. ראה ע' 351.
1428. צייטלין, אהרן. ברענער; דראמאטישע דיכטונג אין 3 אקטן 10 בילדער. ווארשע, ראקאווסקי, 1929. 143 ע. 14 : 20.
- (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).
1429. קאצאָוויטש, ישראל איסר. אידעאלע הייראט. א גלויבליכער פאמיליען לעבען פון א אידעאלע פאר פאלק; (ספור). ניו יארק, היברו פאבלישינג קא., 1929. 217 ע. 14 : 21.
1430. קאַרנבליטה, ז[יסל]. די דראמאטישע קונסט; לעקציעס און דיסקוסיעס. ניו יארק, (אריאס פרעס), 1928. 245 ע. 13 : 20.
- אסא מאמרים שונים בעניני דרמה ותיאטרון.
1431. ראדאָשיצקי, י. ה. ראדאָשיין; לידער און פאעמען. ניו יארק, גרופע, "אויגענע", 1927. 111 ע. 14 : 21.
- עם ציורים מאת פינחס סקורקא.
1432. ראדאָשער, מאָריס. דער גויסט פון דער ציוט; א דראמע אין דרוי אקטן. לאס אנדזשעלעס, "חבר", 1927. 96 ע. 14 : 21.
1433. רייזען, אברהם. נייע לידער. ווילנע, קלעצקיין, 1929. 371 ע. תמונת המחבר. 14 : 21.
- (אלע ווערק פון אברהם רייזען). ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 129.
- דיכטער און אידעען. — שטאט. — פאר א נוייער וועלט. — שפילע רייד. — אימפרעסיעס און מאטיוון. — אמאל איז געווען. — אין לענדער. — אונזער מסיבה.

1434. שווארצמאן, פ. פלאַקס; דראַמט אין פיר אַקטן. ניו יארק, בלי
שם דפוס, 1927. 89 ע. 13 : 19.
1435. שטיינבערג, נח. א בוך משה נאדיר. ניוארק, לעבען, 1926.
158, [2] ע, תמונות. 15 : 21.
- ע. 160 ביבליאגראפיה של נאדיר.
1436. שלום עליכם. דער אויפגעקומענער גביר. ניו יארק, היברו
פאברשינג קא., 1928. 16 ע. 14 : 20.
- בסוף הספר נדפס: ריווען אברהם: אין וואָרד; [שיר]. — שלום עליכם: יודישע
בעאמטע, מעשה וואס האט זיך אין א קליין שטעטל פארלאפען [שיר].—קראַקס: עפיר-
גראמען און אנעקדאטען. איציק און בערל.
1437. שלום עליכם. בלאגונדע שטערן; א ראמאן אין צוויי טיילן.
אפון שאלעם אלייכעם. קיעוו, קולטור ליגע, 1927. 121, 269, [8] 303 ע. 14 : 22.
— אלגעמיינע ביבליאמעק, נר. 4—5.
- חלק א: אקטוארן; חלק ב: נאווענאד. — בסוף כל חלק באור המלים והבטויס העבריים.
1438. שלום עליכם. קליינע מענטשעלעך מיט קליינע האסאגעס. (אפון
שאלעם אלייכעם. מאסקווע, שול און בוך, 1928. 134, [1] 111 ע, תמונת המחבר. 15 : 22.
1439. שענקעוויטש, הענריק [Henryk Sienkiewicz]. פאן וואלא-
דיאוסקי; ראמאן אין דרוי טיילן. (דריטער טייל פון דער טרוילאנטיק). יודיש: משה
בריישטיפט. ווארשע, ברושאוא, 1928. 111, 224, [1] 364, [1] 111 ע. 14 : 21.
1440. שפירא, ל. די יודישע מלכות, און אנדערע זאכען; (ספורים).
א נייע אויפלאגע. ניו יארק, אידיש לעבען, 1929. 318 ע. 14 : 21.
1441. שקאַלניקאָוו, א. ש. לידער. מאנטרעאל, בלי שם דפוס, 1926.
160, [4] ע. 13 : 19.

1442. Gaster, Moses. Yiddish literature of the middle ages.
(In: Royal society of literature of the United Kingdom: Essays
by divers hands, being the transactions of the ... society ... 1927.
New series, v. 7, p. [105]—131). 14 : 22.

ינ ** ספרות יפה בספרדית-יהודית.

1443. גבאי, איזק. איר טימפל די אמור; טרוילאדו דיר פראנסים פור
איזאק גאבאיר ... (כילום ופריסיר)—סיגונדה, אידיטאדו פור בנימין בן יוסף ..
קונסטאנטינופלה, אימפרימיריאה, איר זידייו, 5684. 224, [225] 384 ע. 12 : 17.

1444. טרגן, בן ציון, לה אירמוזה איסטוריה די רובינזון או לה מוזיריה; רומאנסו איסטוריקו אי מוראל, טרוילאדאו פור: בן ציון טאראנאן. קונסטאנטינופלה, בנימין ב' יוסף, 5684. 159 ע. 12 : 16.

1445. כהן, יוסף אהרן, לה מידאליה די אמור; רומאנסו מווי איסטור ביינטי, טרוילאדאו אי קומפואיסטו פור יוסף אהרון כהן ... אליקסאנדריאה, דפוס הרארי, 1927. 20 ע. 12 : 16.

1446. לוי, שמואל ס[עדי]. איל אלעקראן; רומאנסו מווי קוריוזו. טרוילאדאו דיל פראנסיו פור שמואל ס. לוי. קונסטאנטינופלה, בנימין רפאל ב' יוסף, 5685. 464 ע. 15 : 21.

1447. סאלב'אדה פור סו אמאנטי; רומאנסו טראזיקו אי די אמור. טרוילאדאו דיל איבריא. אידוטאדו פור שלמה אלכאחיר סו טופה אין ביינדירה אנודי איל ליברירו בנימין ב' יוסף. קונסטאנטינופלה, אימפ. נאסיונאלה ז'ורנאלה, 5684. 111 ע. 12 : 16.

1448. פריסקו, דוד. איל ביזירו די אורו; טרוילאדאו דיל פראנסוס פור סו' דוד פריסקו ... קונסטאנטינופלה, בנימין רפאל ב' יוסף, 5684. 314 ע. 12 : 16.

1449. פריסקו, דוד. פילור די מאווי; טרוילאדאו דיל פראנסיו פור דוד פריסקו ... סטאמבול, בנימין ב' יוסף, 5686. 384 ע. 14 : 21.

1450. לה קריאדירה; וספור. אידוטאדו פור איל ליברירו בנימין ב' יוסף. קונסטאנטינופלה, בנימין ב' יוסף, 5687. 31 ע. 12 : 17.

1451. קרמונה, אליה ר. לה אוגינה מוזיר; ג'יקו רומאנסו קומפואיסטו פור אליה ר. קארמונה ... איסטאמבול, דפוס „איל ניוטון", 5685. 32 ע. 12 : 15.

1452. קרמונה, אליה ר. אינטרישה ביי. איסטוריה ביראדירה קי סו פאסו אין מיימפו די פיהום פאשה. קומפואיסטו פור אליה ר. קארמונה. קונסטאנטינופלה, הוצאת בנימין ב' יוסף, דפוס סוחליט, 5686. 144 ע. 12 : 15.

1453. קרמונה, אליה ר. לה מוזיר אוניסטה; פרוב'אדה פור סו מארדו. קומפואיסטו פור אליה ר. קארמונה. קונסטאנטינופלה, דפוס סוחליט, 5685. 111 ע. 12 : 16.

1454. שלמה בן יוסף. לה אירמוזה איסטוריה די סילאמאר. קומפואיסטו פור שלמה ב' יוסף ... סטאמבול, בנימין ב' יוסף, 5686. 359 ע. 12 : 16.

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

1455. **Ash, Shalom.** Warschau; Roman; [by] Schalom Asch.
[Autorisierte Übertragung durch Siegfried Schmitz]. Berlin, Zsolnay,
1930. 481, [1] p. 13 : 19.

=Schalom Asch: Vor der Sintflut; Romantrilogie. 2. Roman.

את הקורס ראה ק. ס. שנה זו ע' 130.

1456. **Best, Edward T.** Poems. [London], (typ. Headley),
1930. 36 p., port. 14 : 17.

על השער: For private circulation

החוכרת מכילה 34 שירים מעובדו של המחבר. נוצר שנהרג בגבעת שאול בירושלים
בהגנו על השכונה ב 23 באוגוסט בשנה שעברה. השירים יצאו לאור ע"י משפחת המנוח. ברבים
בהם מוצאים הר אחבתו של המשורר לארץ ישראל ולעם ישראל.

1457. **Bin Gorion, Emanuel.** Ceterum recenseo; kritische
Aufsätze und Reden. Tübingen, Fischer, 1929. 147 p., 2 l: 12 : 19.

14 מאמרים ורשימות, ביניהם על התרגום הגרמני של התנ"ך של בובר ורוזנצוויג, על
ספרו של לודביג על ישה על ספ. צוויג וורקל.

1458. **Block, Etta.** One-act plays from the Yiddish. Second
series. By Isaac Loeb Peretz, Perez Hirschbein, Abraham
Raisen, F. Bimko; author. translation by Etta Block. New York,
Bloch pub. co., 1929. XI, 123 p. 14 : 19.

את הקורס ראה ק. ס. שנה א' ע' 115.

התכן: P. Hirschbein: Bebele; Lone worlds.—J. L. Peretz: After the
funeral; Of an early morning; The sisters.—A. Raisen: Brothers.—F. Bimko:
Liars.

ראה ע' 423 ... Chernikhovski, S. Tchernichovski and his poetry

Crevelt, A. van. Lessing's Nathan der Weise en de huma-
niteitsleer des Jodendoms ... 383 ע' ראה

1459. **Fadeev, Aleksandr Aleksandrovich.** The nineteen, by
A. Fadeyev, tr. from the Russian by R. D. Charques. London,
Lawrence, (1929). vii p., 2 l., [3]—293 p. 13 : 19.

את המקור ראה להלן בספר 1473.

1460. **Fleg, Edmond.** Salomon. (Paris), Librairie Gallimard,
(c1930). 2 p. l., [7]—268, [1] p. 12 : 19.

=La légende d'Israël, 2.

ראה ע' 411 ... Geiger, R. Nuove storielle ebreë

1461. (Gordon, Albert I). A debate manual arranged for the Young people's league. (New York, Young people's league of the United synagogue of America), 1927. 35 p. 13 : 19.

1462. Grün, Arthur. Das grosse Sehnen; Gedichte eines Juden. Brünn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1930. 41 p., 1 l. 15 : 23.
32 שירים. שנים האחרונות : Der alte Schwur : Nach dem Morden על מאורעות
אב בארץ ישראל.

1463. Haydu, Julius. Jehovalis Geburt; Roman. Wien, Phaidon-Verlag, 1930. 301, [2] p., map. 13 : 20.

1464. Heine, Heinrich. Gespräche, Briefe, Tagebücher, Berichte seiner Zeitgenossen, gesammelt und hrsg. von Hugo Bieber. Berlin, Welt-Verlag, 1926. 448 p. 15 : 23.

"Quellen und Anmerkungen": 440—430 ע

1465. Lewisohn, Ludwig. Israël, où vas-tu? ... (The island within); roman; traduit de l'anglais par Régis Michaud; préface de René Lalou. Paris, Delamain, 1930. 2 p. l., [vii] — xv, 290, [1] p. 12 : 19.

L'édition originale de cet ouvrage a été tirée dans la collection „Cabinet cosmopolite”.

את המקור ראה ק. ס. שנה ו' ע' 243

1466. Möller, Grete. Gideon; dramatisches Gedicht in 5 Aufzügen. Lütjenburg, Ostholstein, Selbstverlag des Bibelbundes, 1927. 48 p. 14 : 22.

=Veröffentlichungen des Bibelbundes. Nr. 29. — "Sonderdruck aus: "Nach dem Gesetz und Zeugnis".

1467. Pinchot, Ann. Hour upon the stage. New York, Dodd, 1929. 6 p. l., [3]—288 p. 13 : 19.

1468. Taylor, H. L. The story of Moses. Illus. by H. J. A. Miles and J. Ayton Symington. London, Wells Gardner, Darton & co., [1929?]. 95 p., illus., col. pl. 17 : 23.

(Bible stories for young people).

1469. Zweig, Stefan. Rahel rechtet mit Gott; Legende; mit Holzschnitten von Walter Preisser. (Berlin, typ. Aldus Druck, 1930). [40] p. 14 : 19.

"Den Mitgliedern und Freunden der Soncino-Gesellschaft zur Jahresversammlung 1930 gewidmet von Leo Heskel".

Анкори, I. Нападение; Пѣсни и поэмы... 348, 347 ע' ראה

1470. Бабель, И[саас Эммануилович]. Кюбка Козак; рассказы. Москва, "Огонек", 1925. 1 л., 5—36 стр., 1 л. 12:15.

(Библиотека "Огонек", № 64).

Содерж.: Любка Козак. — Отец. — Эскадронный Трунов.

1471. Бухбиндер, Н[аум] А[брамович]. Литературные этюды. Ленинград, Наука и школа, 1927. 89 стр. 13:17.

מאמרים על לְבָנָה, ב. בֹּהֶלֶב, בן עמי וגם מאמר של אוסיפ רבינוביץ: על מצב היהודים ברוסיה, הנדפס בפעם הראשונה עם מבוא של המחבר. המאמר הראשון מסביר את השקפותיו של ל. בשנות הששים על סמך מאמריו בעתונות ומכתביו.

1472. Высоцкий, А[враам]. Суббота и воскресенье; роман. (Рига, тип. "Граматы Драугей"), 1929. 365 стр. 14:20.

1473. Фадеев, А[лександр Александрович]. Разгром. [Ленинград], ЛАПП Прибой, 1928. 256 стр. 13:19.

(Современная пролетарская литература).

את התרגום האנגלי ראה לעיל מספר 1459.

י. ספרות הנוער.

אריאל, ז. 101 מעשיות אנדות וספורים ... ראה ע' 327.

במלכות; אסף חבורים. ראה ע' 188.

בן עמי. ספורים לילדי ישראל. ראה ע' 196.

דיפו, ד. רבינון קרוזה; טעבר ... ע"י י. גרוכסקי ... ראה ע' 331.

ה, ש. לחבורי ... ראה ע' 333.

עפר; ספרי מקרא לילדים 59—63. ראה ע' 206 וע' 339.

קיפנים, ל. מעשיות. ח'—כ'. ראה ע' 207.

הקרן הקיסית לישראל. מפי הקטנים. — חנים ומוערים. ב—ד. ראה ע' 190.

1474. שמש; אסף שירים וחבורים של תלמידי בית הספר שמאש. בנדאד,

תר"ץ. גליון א'. 20 דף, ציורים. 20: 29.

נדפס בהקדמה מכתב-יד בצד אחד של הדפים. — הגליון יצא בנים.

1475. שרפשטין, צבי. מקרא ענג; ספרי מקרא לילדים. ערוכים על

ידי צבי שרפשטין. (ניו יורק) חש"ד. פניציה שונה. 14: 20.

כולל ספורים ממחברים שונים.

1476. שרפשטין, צבי. שמשון הגבור; מחזה לילדים במערכה אחת.

כלי שער. וניו יורק. חש"ד, 8 ע. 15: 20.

1477. גאלד, ה[ערמאן]. מעשה'לאך. אינאסטריט פון זוני מאור און יאסל קאטלער. ניו יארק, אידיש לעבן, (c1928). 256 ע. ציורים. 14 : 20.

1478. גויכבערג, י[שראָל]. גוט מארגן, אינאסטריט פון נ. קאלאווסקי. ניו יארק, מתנות, 1928. 64 ע. 17 : 23. שירים לילדים.

1479. הלוי, אהרן, קינדער דעקלאמאטאר; פאר שול און הויס. צוזאמענגעשטעלט פון אהרן הלוי. אינאסטריט פון וו. סיגעל און אנדערע. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, 1929. 288 ע, ציורים. 16 : 24.

1480. מאָזער, ב[ן-ציון] [יעקב הערצאג]. בעני; (קינדער ראמאן). ערשטער טייל. ניו יארק, אומפארטייאישע אידישע ארכעטער קינדער שולן, 1930. 156, [2] ע, ציורים. 15 : 21.

1481. עלבע, לעאן [לייב באסיין]. אינגעלע רינגעלע; די טשיקאווע וואונדערלאכע געשיכטע ... אינאסטריט פון אהרן גולדמאן. (ניו יארק), מתנות, (1929). 200 ע, תמונות המחבר, פכסימיליה, ציורים. 18 : 24.

1482. קאלאָווסקי, אידא. אין פעלד; פון אידא קאלאווסקי (גלאזער). אינאסטריט פון נ. קאלאווסקי. ניו יארק, קינדער, 1929. 30 ע, ציורים. 20 : 27. שירים לילדים.

1483. Cohon, Beryl D. Introduction to Judaism; a book for the Jewish youth. New York, Bloch pub. co., 1929. VIII, 168 p. 13 : 19. חלקן: I. חקירות: התנ"ך; הגנוזים; התלמוד; מקורות אחרים. II. האידואליזם: חיי היחיד; חיי החברה; ישראל; אלהים; תורה. III. המוסדות: בית-הכנסת; סדר-התפלה; התפלה; חגים; שבת; הימים הנוראים; שלש רגלים; חנוכה ופורים; האפי המיוחד שבכל חגיגה; תפלות להורמוניות שונות; היהדות והמסורות; היהדות ודתות אחרות; הלוח היהודי. — בסוף (ע' 162—168): רשימת ספרים. — הספר מכוון לתלמידו בחייהם.

1484. Gaster, Moses. The story of Passover. London, Cailingold, 1929. 1 p.l., 5—62 p., illus. 12 : 16. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 245.

The Judean... 220 ע' ראה

1485. Jüdischer Jugendkalender; hrsg. von Emil Bernhard Cohn. Jg. III: 5690 (1929/30). Berlin, Jüdischer Verlag, (c1929). 128 p., incl. illus., pl. 17 : 21.

"Dieser Kalender erscheint unter Mitwirkung der Jugendschriftenkommission der Grossloge für Deutschland U. O. B. B".

בסוף הספר בטעספה: "Würfelspiel: Vom Hirten zum Königsthron"

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 103 מספר 554.

Müller, S. Von jüdischen Bräuchen und jüdischem Gottesdienst ... ראה ע' 381

כ. חנוך והוראה.

אגדת סטודנטים חברי מפא"י (מפלגת פועלי ארץ ישראל) באוניברסיטה
העברית בירושלים. דבר הסטודנט ... ראה ע' 325.
אל ע"ל. הסטודנט העברי. ראה ע' 188.

1486. גוטמן, רפאל. סטודיקה עברית. ורשה, והוצאת המחבר,
תר"ץ. ע' 136. 14 : 19.

ע' 135—136 : ביבליוגרפיה פדגוגית בעברית.

1487. גורדון, מ[שה?] שיחות עם הורים; ערוכות על-ידי מ. גורדון.
ורשה, תרבות, תרפ"ת. 44, 31 ע' 15 : 21.

הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. ועדת התרבות ...
ראה ע' 333.

ורשה. מכון לחכמת ישראל. דין וחשבון ... בעד שנות הלמודים התרפ"ח—
תרפ"ט. ראה ע' 376 מספר 1207.

זהר, צ. הצעה; כיצד לשלב את ארץ ישראל בלמוד הגאוגרפיה בבית
הספר העברי כנולה ... ראה ע' 201.

חיפה. בית הספר הריאלי העברי. הצעות לתכנית למורים ...
ראה ע' 335.

1488. לודו. גמנסיה ראשונה לנערים. קהלת התלמידים.
דין וחשבון של קהלת התלמידים בגמנסיה הראשונה לנערים של החברה
ליסוד בתי ספר תיכוניים עברים בלודו בעד שנת הלמודים תרפ"ח—תרפ"ט. לודו,
בלי שם דפוס, תרפ"ט. 27, 43 ע' 16 : 22.

מהמעטפה— חלק מהחברת בפולנית. עם שער מיוחד בפולנית :
samorządu uczniowskiego Towarzystwa Żydowskich szkół srednich w Łodzi
za rok szkolny 1928—1929.

פרקים; ורהין ... ראה ע' 350.

1489. קשינוב. הגמנסיה העברית. מנן דוד. תכנית הלמודים
של הגמנסיה העברית, מנן דוד ביה"ס העסטי זנן הילדים שעל ידה בקשינוב

(בסרכיה). (נוסדה ע"ר חברת, "אגודת ישראל" בשנת תרפ"א). קישונו, הוצאת הגמנסיה, תרפ"ו. 106, [2] ע. 16 : 24. עם שער מיוחד ביומנית.

1490. קרקוב. גמנסיה יהודית קאדוקציונית. דין והשבון של הנהלת הגמנסיה היהודית הקאדוקציונית של החברות בית הספר העממי והתיכוני בקרקוב משנת הלטודים תרפ"ח-תרפ"ט. קרקוב, הנהלת הגמנסיה, תרפ"ט. 17, 40 ע. 15 : 23.

Kracow. Zyd. gimnazjum koedukacyjne : עם מחלקה ושער מיוחד בפולנית : typy humanistycznego. Sprawozdanie ...

רן-פולני, א. פרובליונות החנוך החדש בארץ ישראל. ראה ע' 401.

1491. אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. ווילנע. באריכט פון דער קאנפערענץ פון דעם יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט אפגעהאלטן אין ווילנע פון 24טן ביז 27טן אקטאבער 1929. ווילנע, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, תר"ץ. 172, IV ע. 15 : 23.

= „ארגאנוואציע פון דער יידישער וויסנשאפט", נומ. 7.
בשני צדדי המעטפת מבפנים נדפס: צילן און וועגן פון יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט ביודית ובאנגלית.
עם סכום באנגלית ושער מיוחד על המעטפת בפולנית ובאנגלית.

1492. Baron, Joseph L. Clubs for religious education. Davenport, Iowa, Jewish community off., 1925. 14 p. 15 : 23.

1493. Bauer, Jules. L'École rabbinique de France (1830—1930); préface de Israël Lévi. Paris, Les Presses universitaires de France, 1930. XI, 209 p., 1 l., ports, tab. 14 : 19.

209—[191] ע' : "Tableau par ordre alphabétique d'auteurs, des travaux publiés par les anciens élèves de l'École rabbinique de France".
„בית המדרש לרבנים בצרפתי שמש מיום יסודו עד היום מרכו שמתוכו קבלה היהדות הצרפתית את קניניה הרוחניים המיוחדים. יש לזכר שבין מאות התלמידים שנתחנכו במוסד זה נמצאים אנשים כסו: A. Darmesteter; Z. Kahn; M. Lambert; I. Lévi; M. Liber; I. Loeb; F. Perles; M. Weil; J. Weill; I. Weil.

1494. Berlin. Hochschule für die Wissenschaft des Judentums. Siebenundvierzigster Bericht ... Berlin, (typ. Scholem), 1930. 59, [1] p. 15 : 23.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 378.

האלכן I. Jahresbericht des Kuratoriums für 1929.—II. "Das Buch der Jubiläen und die Halacha" von Ch[anoch] Albeck.

1495. **Brünn. Spolkové zidovské ref. reálné gymnasium.** Jüdisches Vereins-Ref.-Realgymnasium. X. Vyroční zpráva za školní rok 1929—30... X. Jahresbericht über das Schuljahr 1929—30 ... Brünn, Jüdisches Vereins-Ref.-Realgymnasium in Brünn, 1930. 31 p., tab. 15 : 23.
הסכסס בצ'כית ובגרמנית.

1496. **Deutschländer, Leo.** Das Erziehungswerk der gesetzestreuen Judenheit; Referat über den Keren Hathora, erstattet der zweiten Kenessio gedaulo. 2. Aufl. Frankfurt am Main, Verlag der Hermon—Druckerei, 5689—1929. 3 p. 1., 115, [1] p., tab. 15 : 23.
הלבן: מצב ההנך בין היהודים החרדים בזמן הזה; עבודת "קרן התורה" (א) יצירת ההסתדרות. (ב) העזרה לשיבות. (ג) יסוד ישיבת חכמי לובלין. (ד) העזרה לבתי-הספר לנערים; בית יעקב; תעודות שונות.

1497. **Enelow, H[yman] G[erson].** Adult education in Judaism. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1927. 1 p. 1., 18 p. 13 : 20.
"Publications of the Commission on Jewish education".
ראה ע' 352 The Hillel review ...

1498. **Hirnheimer, J. B.** Hebräischer Sprachunterricht im Sinne des Arbeitsprinzips; Referat vor der Versammlung des Israelitischen Lehrervereins für Bayern, am 31. August 1925 zu Nürnberg erstattet. n. p., Israelitischer Lehrerverein für Bayern, (München, typ, Heller), [1925?]. 1 p. 1., 19 p. 14 : 22.

Jewish agency for Palestine. Department of education. Report ... 346 ע' ראה

1499. **Jewish theological seminary of America.** Register 1929—1930—5690; Rabbinical department, Teachers institute, Library. New York, 1929. 200 p., pl., ports. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 246.

1500. **Jüdisch—theologisches Seminar Fraenckelscher Stiftung. Breslau.** Bericht des Jüdisch—theologischen Seminars Fraenckelscher Stiftung für das Jahr 1929. Zur Gedächtnisfeier für den Stifter. (Wissenschaftliche Beilage: Philons griechische und jüdische Bildung: 2. Festtagsgesetze. Sonstige Religionsgesetze, von Isaak Heinemann). (Breslau, typ, Schatzky), 1930. 179, [1] p. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 378.

Keren Hayesod. Das hebräische Schulwerk in Erez Israel.
ראה ע' 212.

*1501. **Ladewick, Esther.** Scholarships for children of working age ; a study made for the Scholarship association for Jewish children in Chicago, by Esther Ladewick ... with a prefatory note by Edith Abbott, Chicago, Ill., The University of Chicago press, (1929).
XI, 104 p. 8°.

=Social service monographs, no. 7.

1502. **Towarzystwo przyjaciół Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie. Warszawa.** Sprawozdanie z działalności w roku 1929. Warszawa, (typ. "Nowoczesna"), 1930. 13, [2], 5 p., port. 14 : 22.

עם שער עברי מיוחד: חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים.
דיון וחשבון מפעולת החברה בשנת 1929. עם מאמר של הוגו ברגמן: תפקודי בית-הספרים
הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.—ראה גם ק. ט. שנה ה' ע' III מספר 493.

1503. **Изгуп, Аб. С.** Новое в старом. Воспитание и обучение у евреев в древности. Со вступительной статьей А. И. Кауфман. Харбин, "Еврейская жизнь", 1930. 1 предв. л., IV, 3—72 стр. 13:19.

כא. ספרי למוד.

ביאליק, ח. נ. דור דור וסופריו. ש. ד. לוצאטו. ח. נ. ביאליק. ראה ע'
195 וע' 328.

1504. **בלנק, א.** דע את העולם!; ספר למוד לנאוגרפיה. (עפ"י
הפרוגרמה האנליטית הממשלתית) נועד לשנת הלמוד הרביעית בבית הספר העממי
העברי ברומניה. עבד עפ"י מקורות שונים ע"י א. בלנק. קישונוב, "אסכולה",
תר"צ. [2] דף, [2]—149 ע, ציורים, תמונות, מפות. 15 : 23.
עם שער מיוחד ברומנית.
גרזובסקי, י. ילקוט אגרות; ספר למוד ומקרא. ראה ... ע' 237.
ויונסקי, א. מ. גיאומטריה תאורית ... ראה ע' 334.

1505. **יתום, י. וי. גולדשטיין.** "דוגמאות"; ספר למוד הספרות העתיקה.
נועד למחלקות הגבוהות של בתי ספר תיכוניים, למורים וללומדים מעצמם. יוצא לאור
בשש חוברות. (א) מחקר ומוסר, (ב) קבלה וחסידות, (ג) שיר ומליצה, (ד) אפוקריפון,
(ה) משנה ותלמוד ומדרש ומפרשיהם, (ו) מן הספרות החדשה על הספרות העתיקה.
חוברת א'. קישונוב, רפוס אוירבוך, (תרפ"ט). [2] דף, IV, 66 ע. 16 : 22.

החכן: מחקר ומסר. — החוברת מכילה קטעים מספרי ר' סעדיה גאון, ר' בחי, ר' יהודה הלוי, ר' חם בעל התוספות, ר' יצחק אבוהב, רלב"ג, ר' יוסף אלב, ר' יצחק בן עראסה, ר' צבי הירש קורינוב, ר' יעקב העמידן, ר' ישראל מסלנט.

מגלות לבתי הספר ראה ע' 204 ו 337.

1506. מימון, י[עקב]. תורת הסטינוגרפיה לעברית; (לפי שיטת הסטינוגרפיה הבין לאומית של פליכס פון קינובסקי). ברלין (פוטסדאם, דפוס לס), תרפ"ט. [1], 4, 27 ע. 12 : 17.

עם סבא מאת פליכס פון קינובסקי, יוצר הסטינוגרפיה הבין-לאומית. — בחוברת מובאים מלבד הכללים גם דוגמאות שונות ותרגומים בכתב העממי (לחלומי בתי ספר) ובכתב המקצועי (למזכירים, עובדים במשרדים וכו').

1507. מקורות להיסטוריה ישראלית לשמוש בבתי ספר תיכוניים. ורשה, עבר, תרפ"ט. חוברת ז'. 43 ע. 15 : 23.

חוברת ז': קרמוניות היתורים באירופא, החיים הכלכליים והתרבותיים. (מהתחלת ימי הבינים עד מסעי הצלב) ערוכה ומעבדת ע"י פיליפ פרידמאן.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 247.

משניות. משנה ערוכה לתלמידים ... ראה ע' 388.

פֶּלֶר, י. תרגומי חשבון לשנת הלמודים השניה ... לשנת הלמודים השלישית...

ראה ע' 206 ו 339.

קיפנים, ל. גליונות. ראה ע' 207 ו 339.

שרגורודסקה, פ. אסף. ראה ע' 211.

1508. שרגורודסקא, פ[ני]. לשון וארץ; ספר לסוד לבתי ספר, לשעורי ערב ולמתלמידים. בצרוף 106 תמונות מחיי ארץ ישראל. ברלין, פס, תר"ץ. 118, [2] ע. 20 : 25.

1509. אלפעראוויטש, י[צחק] (דוד). אליין לערער פון נאמן... קאוונע, (דוקטריי בר. הורוויטש), תרפ"ט. 82, [3] ע. תמונת המחבר. 15 : 23.

1510. היילפערן, פ[אלק]. קונטרס; צוגרייטונגס העפט צום ו-מן טייל "הספר". ווילנע, קלעצקין. 1929. 33, [1] ע. 15 : 23.
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 106.

1511. ספיוואק, א. יונגט; ליטערארישע זאמלונג; היילפסבוך פאר דער ארבעט שול. קיעוו, קולטור ליגע, 1925. 369, [5] ע. ציורים ותמונות. 17 : 23.

1512. קאמיעניץ, י[ואל] [נפתלי]. שול-בוך יורושקייט 2-טער טייל ענטהאלט: קאמענטארען, ערקלערונגען צו ברכת השחר, ברכת המזון, ברכות און קריאת שמע ... לאדן, "ערציהונג", תרפ"ט. IV, 156 ע. 16 : 19.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 380.

1513. קאנישטשיקער, ל. התחלה; אנהויב פון העברעיש לימוד פאר קינדער וואס קענען ליינענען און שרייבן יידיש. ווילנע, פונק, 1929. 96 ע, ציורים. 16 : 22. עם שער מיוחד בפולנית.

1514. שניידער, שלמה. שפילערייען; (אויפגאבן, רעטענישן, שפילן און קונצן). אילוסטרירט פון נ. קאלאווסקי און ש. גילדער. ערשטער טייל. ניו יארק, מחנות, (c1929). 128 ע. 15 : 23.

1515. Jacobson, Bernhard S[alomon]. Einige Grundzüge der aramäischen Sprache des Talmuds; im Auftrage der Keren Hatorah-Zentrale (Merkas hachinuch) zusammengestellt von Bernhard S. Jacobson. Frankfurt-Main, Hermon-Verlag, 1928. 29 p. 14:22.

הדקדוק הארמי הקטן הזה נחבר מתוך נקודת-ראות מעשית, היינו למען הקל על לימוד התלמוד. המחבר מניח שהתלמיד יודע את הדקדוק העברי ולפיכך הוא מעמיד את הצורות העבריות על יד הצורות הארמיות. אולם יש לתמה שבחבורת כזו בעלת כוון מעשי, וביחוד כשהיא מיועדת למתחילים, חסר לגמרי נקודה. איך יודע התלמיד כיצד לבטא אפילו מלים כמו "מלכתא" "תרתא"? העובדה שהמדקדקים נחלקו במקרים רבים על הנקודה אינה יכולה להצדיק את הדבר. הרי יכול היה המחבר להעיר במקום שהנקודה אינה אלא משוער.

1516. Maller, Julius B. Jewish history achievement tests, by Julius B. Maller and Jacob B. Pollak. Form A, test 1—4; Form B, test 1—4. [Cincinnati], (Department of synagogue and school extension, Union of American Hebrew congregations, c1930). 8 pts. in i v. 10,8,8,10; 10,8,8,10 p. 23 : 27. השער מהמעטפת.

1517. Rome. Pontificia universitas Gregoriana. Paradigmata hebraica. Romae, Apud aedes Universitatis Gregorianae, 1929. [1], 37 p. 17 : 24. מהמעטפת.

1518. Tauber, M[ajer]. Opowiadania biblijne tokiem pięciu ksiąg Mojżeszowych i legend żydowskich. Zesz. 1-2. Warszawa, "Central", [192—?]. 1—48 p; 1 p. l., p. 49—93. 16 : 24. עם ציורים. Zesz. 1: Od stworzenia świata do smierci Jozefa. האלן " 2: Od Żydzi w niewoli egipskiej do smierci Mojżesza.

1519. Zwecher, Hirsch. Nauka religji. Część 11-2. Tarnów, Nakładem autora, 1928—30. 60, III p., map; 83, [3] p., map. 15 : 23. האלן: Zesz. 11: Tora czyli Piecioksiąg תורה czyli חמש. 1930.

" 12: Prorocy i pisma כתובים i נביאים 2. wydanie. 1928.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

- אחלני, י. תורת החי. ראה ע' 192.
אטינגן, ש. התקנת דרכים. ראה ע' 192.
אילנאה, א. י. מעבר לחושיות. ראה ע' 327.
ברוקס, ס. ה. האוטונומיה ... ראה ע' 328.
דעת; ספרי מדע. ה. ראה ע' 199.

1250. **הַבְּנִשְׁטֵיט, יצחק.** ספר קברות התאווה הוא תורת הצמחוני
ע"פ הדת והדעת, המסורה והמוסר מאת יצחק העכענשטרויט ... רישא, "הצמחוני",
תרפ"ט. 54, 111 ע. 16 : 22.

1521. **הודן, מַכְס [Max Hoden].** כחור וכחורה; שיחות חברים
בשאלות המין. תרגם מילך גולדשויין. בצדוף תוספת חוקים אשר לחיי המין
הנוהגים בארץ ישראל. לוקט, תורגמו ופורשו בידי וישראל בר-שירה ... ורשה,
הקואופרטיב השומרי המרכזי, תר"ץ. 131 דף, 112, 111 ע, ציורים. 15 : 21.
(ספריה לכל).—ע' 111—112 : "רשימת מלים שאינן שגורות או מחודשות".
ויליאמס, ב. האימפריה הבריטית ... ראה ע' 334.
ידידיה, ש. גידול ציטרוסים. ראה ע' 335.
לודוויג, א. יולי 1914; לינקולן. ח' א'. ראה ע' 336 ו 337.
נורדוי, ס. טעם של החיסטוריה; פרדוכסים ... ראה ע' 205 ו 338.
קרופוטקין, פ. המהפכה הצרפתית הגדולה. ראה ע' 208.
רבלי, ו. אכנות החרוז של היונים והרומאים. ראה ע' 210.
רוֹזֶן, ר. מהטמה נגדו. ראה ע' 344.
הרופא העברי. ראה ע' 222.

כב. שונות.

1522. **רינדל, וו. ז.** לימישיד. הוראות כהנבלת התולדה; ספר
שבוש לרופאים. London, רינדל, ותר"ץ. 15 ע. 11 : 17.
חובת-העבודה לאמצעי שהמציא המחבר.

מאמרים וחקירות

פרקים מתולדות ספרות הקבלה

מאת

גרשם שלום

פרק ט': חקירות חדשות על ר' אברהם בן אליעזר הלוי. (סוף)

ראוי גם להביא כאן לשון האגרת על שאלת חלום בעניני קץ הגאולה שמצאתי בכ"ו אוכספורד 1753 דף 518^a. אם אין כל ענין השאלה הזאת המצאה משנת שע"ה בערך, הרי יסודה בתקופת ר' אברהם הלוי ואם נאמין לדברי הכותב האחרון (מה שאמנם קשה) גם בחוגו, כי בזמן מלחמת מלך צרפת עם הקיסר הרוסי קארולוס החמישי מסביב לשנת רפ"ה עסקו בירושלם בשאלות הקץ בודאי רק ר' אברהם הלוי והפוריו. ועל כל פנים יתפרסם כאן נוסח האגרת הקצרה וישפטו הקוראים עצמם. אני נוטה להאמין שהכותב האחרון (שכתב כל כה"י בשנת שע"ו) ברה את כל הענין, אבל אינני בטוח בזה. וזהי האגרת:

„ועתה באתי להוריעך איזה חדוש. כבר ידוע לך שאני מוכר כל מיני ספרים שבעולם הן מדרשים הן ספרי קבלה הן ספרי חכמה מכתובת יד ומצאתי בספר אחד מכתובת יד שנכתב בירושלם וכא לידו וזה הספר יש וותר מג' מאות שנה שנכתב בירושלם תוב"ב ובתוך הספר מצאתי כתוב בדף אחד זה הלשון. מצאתי כתוב בספר קטן יותר מד' מאות שנים הוא כתוב שם וזה תופס השאלה אות באות תיבה בתיבה. מצאתי כתוב לר' שרירא גאון ז"ל שאלה על קץ הפלאות בשם אבנית"ן שם של מ"ב ובשמות היוצאות מהנסתרות ומחנקודות המכרעת (!) השאלה והשיבו לו: אאסוף יעקב כלך קבץ אקבץ שארית ישראל יחד. ולא הבין התשובה. חזר ועשה תענית ג' ימים וג' לילות בשם של ע"ב והשיבו לו: אישמיעך ס'תרי פ'לאות. אוריד אישכר ס'מאל ומלך פ'רנסיוא י'לחם ע'ם ק'רולוס ב'מלחמות כ'ח לעכב כ'תרי ק'ראלום ב'מלחמת צ'ריו א'תנשא ק'יסר ב'סוף תשעים ש'נה אישכר ר'ומי ר'ונאוי ת'ורקאי [י] ש'כטים ר'אשיהם א'קבצם ל'משיחם י'וסד ח'בר ד'ור. ואני ח"ם לא הבנתי לא הפסוק של מעלה שהוא אסוף וכו' ולא הלשון של מטה שמתחיל אשמיעך עד שעיינתי ונ"ל כך שהלשון אשמיעך סתרי פלאות הוא ר"ת אסף חסר וי"ו וכן כל הלשון של מטה הרי הוא הפסוק של מעלה ועל זה נראה לי שצריך לשאול באיזה זמן או באיזה שנה היה המלחמה מלך פראנסיוא עם קראלום ומאותה השנה עד תשלום תשעים שנה יבא הגאולה בעז"ה. ושאלתי לכמה בני אדם אם זוכרים באיזה זמן היה המלחמה הנ"ל א' אמר שכבר עבר ע' שנה וא' אמר שהוא פ' שנים

אבל בארצכם שכותבים הכל יודעים כאיזה שנה היה המלחמה וימנו מאותה שנה עד צ' שנים יבא משה בעז"ה שכן נראה מהפסוק הנ"ל ומהלשון הנ"ל.

תוספת לענין, "אש טמון". אחרי שנדפסו הדברים על ה"אש הטמון", ראיתי בדיון וחשבון החדש של ספרית בית המדרש לרבנים באמריקה בניו יורק שהמפריה הזו קנתה בשנת תרפ"ט חוברת של Mr. le Prince de St. Severe בשם Dissertation sur une lampe antique trouvée à Munich en l'année 1753 שהופיעה בניאופוליס 1756 ושם נמצא בעמ' 111—120 כל הספור הזה שהכאתי, אבל גם נאמר שם שהכתובת שנמצאה על המנורה קבעה שהמנורה של אש הטמון נעשתה בשנת רצ"ב ע"י ר' לוי בן חביב בירושלם. ואמנם לא ידענו עד עכשיו שגם הרצ"ב (אם הוא באמת נכנס בזה) עסק בסתר בענינים אפוקליפטיים כאלה, ונראה איפוא שהושפע גם הוא מהתעמולה המשיחית הנלהבה שהתנחלה בחוגי המקובלים בירושלם בימי ר' אברהם הלוי ונתחזקה אח"כ לרגלי הופעתו של שלמה מולכו.

תוספת לענין קדוש השם בס' מגילת אמרפל. "מסורת החכמים" שר' אברהם הלוי הזכיר כאן (לעיל עמ' 153) במקור לדבריו המופלאים על מיתת הקדושים, היא כפי שמצאתי אחרי חפוש רבים בעזרת חברי הרב ש. אסף בס' תשב"ץ לרבינו שמשון בר צדוק תלמיד מהר"ם רוטנבורג, והדברים הובאו שם בשם רבו וז"ל בס' תמ"ו: "מהר"ם ז"ל אומר כשהארם גומר בדעתו לקדש השם וימסור נפשו על קדוש השם כל מה שעושין לו הן סקילה הן שריפה הן קבורת חיים הן תליה אינו כואב לו כלום והביא ראיה מן המסורת הכונית כי במסורת הכונית פצעוני, הכונית כל חליתי כלומר כשהם הכונית ופצעוני כל חליתי כלומר לא היה כואב לו ... והדע שכן הוא שאין לך אדם בעולם שאם היה נוגע באצבע קטנה באש היה צועק אפילו אם היה בדעתו לעכב עצמו לא היה יכול ורבים מוסרים עצמם לשריפה ולחרירה על קדוש השם ית' ואינם צועקים לא אזי ולא אכזי וגם אומרים העולם כיון שמזכיר שם המיוחד תחלה מוכתה הוא שיעמוד בנסיון ולא יכאב לו". כפי שניכר מכאן, גם ר' מאיר מרוטנבורג אינו הראשון לדעה זו, וכאמת ריח של חסידי אשכנז נודף מהם וכיחוד מהרמז המסתורי לשם המיוחד בכוונת המקדש השם, ואין פלא שדברים כאלה נמשכו מחוגיהם עד למהר"ם. הרעיונות האלה נולדו, איפוא, לא בספרד ולרגלי דיני ה"חקירה" אלא באשכנז לרגלי הגזרות בימי מסעי הצלב. מס' תשב"ץ נשתלשלו הדברים לא רק לר' אברהם הלוי, אלא גם לר' יוסלמן מרוזניץ (כפי שהעירני ידידי ד"ר בער) שדבריו נשמרו רק בס' יוסף אומץ לר' יוזפא האהן ס' תפ"ב, אלא שאצלו נהפך מהר"ם במעות לר"ף (שכשמו מביא מה ש'אומרים העולם' בס' תשב"ץ) ומסורת החכמים נהפכה ל"אמרו

חכמינו ז"ל עד שנדמה לקורא שיש לעיניו דברו מדרש על הכונו כל ידעתי ואינו כן. גם מקובלים אחרים שאבו דברים אלה ממקור התשב"ץ דווקא וכן מצאתי לר' אברהם אוזלאי בפירושו על הוזהר ס' זהרי חמה (לזהר ח"א, דף קמ"ב א') שזכור את לשון התשב"ץ כ *locus classicus* לחוסר כאב בקדוש השם האמתי.

נספחות

(א). אגרת מר' אברהם הלוי משנת רפ"ה על הפלאשה
ועל מרטיך לרטור.

האח החשוב יקר איש רוח ותבונה. הגיעני שאילתך אשר שאלת אלי על מה שכתבתי בפיו נבואת [נחמן] ע"ה ששנת רפ"ד היא שנת פקודה שופקוד הש"י את ישראל בפקודת ישועת ורחמים כפי המובן ממה שפרשתי במאמר וזכרתי את בריתי ועקוב (1) וגם כמה שפירשתי באגרת סוד הגאולה באותו מאמר שפירשתי שם כפי מה שעלה העיון בידי שגאולה א' שנת הר"ף והשניה שנת הרפ"ד וחלשיות שנת הר"ץ ושנת רצ"ו היא הרכיעות ואמרת שאודיעך (2) מה גאולה היתה שנת הר"ף ושנת הרפ"ד כי לא ראינו דבר ואמרת עוד כי אם שקא היה שום צמח גאולה באותן השנים היה ראוי שיהיה בירושלם וקראתי ישועה חומותיה ושעריה תחלה ושיתפרסם מיד הענין בכל העולם כולו כמאמר הנביא (3) חשף ה' את זרוע קדשו וראו כא"א אי"א [כל אפסי ארץ את ישועת אלחונן] אלה הם דבריך בענין זה ואני לא ידעתי מה מקורך לשאילת אלה לפי שהגאולה העתידה להיות בא"י איננה עד שנת ר"ץ ואותה גאולה היא על המשיח לא הקדמות וכך אמר במאמר וזכרתי אב"י כי בשנת ס"ו ותנלה המשיח בגליל היינו שנת הר"ץ והנה אותה השנה היא שנת תרל"ו חשבון דניאל בסועדיו ובפסוק סעת חוסר התמיד (4). ואני לא ידעתי מנין דך שכל צמח גאולה שיהיה שיהיה להיות בירושלם אבל ידוע כשיגלה משיח בגליל אזי תהיה גאולה עיקרית שיהיה ררור בארץ לכל יושביה ושכיה ר"ל לבני ישראל עם קרובו ואז יתקיים מאמר הנביא חשף ה' את זרוע קדשו וגו' לא בגאולה הקדומת כאשר חשבת אלא באותה גאולה ומשם ואילך. ובענין הגאולה הראשונה של שנת הר"ף אומר אריך שכבר זכרנו בנבואה הרכיעות מנבואת נחמן ע"ה כי סמוך לארץ אלחבי"ש היתה

(1) כוונתו למה שפירש על מאמר הוזהר בפרשת וירא דף קי"ט ע"א המיוסר על הפסוק וזכרתי את בריתי ועקוב בוא"ו (בפירושו לנבואת הילד). ומהוזהר שם בא גם ענין שנת הפקודה: "ופקודה ברזא דואר".

(2) בכ"ז: שהודיעך. (3) ישעיה נ"ב, י"ג. (4) דניאל י"ב, י"א.

מלכות אחת ממלכויות היהודים ובשנה (1) שקמו אנשי הממלכה החטאה ממלכת פורטוגאל על האנוסים שבתוכם להשמידם ולאכרם בשנה ההיא עצמה ובזמן ההוא נתעוררה מלחמה בין ישראל אשר באותה מלכות ובין בני אלחביש ולפי שכוכב יעקב היה הושך ואפל וכורע ונופל כי מן השמים נלחמו בשנה ההיא עם ישראל לפיכך גברה יד סמאל ונצחום בני אלחביש (2). ולפי שלא פירשנו שם מאיזה מבה נתעוררה עליהם למלחמה אכתוב אותה אליך פה כפי שהוגד אלינו והוא כי המלך המולך על אותה המלכות הנה שמו גד ואנו ראיתו במצרים אשה אחת מן הארץ ההיא שהיתה אומרת שאחיה היה א' מן השרים אשר למלך גד ובאותה שנה שקמו אנשי הממלכה החטאה בפורטוגאל על האנוסים מת המלך גד והניח ג' בנים ובין השניים מהם נפלה מחלוקת ונתעוררה מלחמה על דבר המלוכה כי כל א' מהם היה מתנבא לאמר אני אמלך ויברח א' בן האחים (3) וילך לו אל מלך אלגביש [ו] ונשתמד וא"ל תן לי חייל וצבא רב כדי המלך ואני אתן לך כל מלכות אחי ויעש כן ויבא בעם כבד וביד חזקה נגד אחיו ויהרגו הרג רב ביהודים כק' אלף הגבורים לכד מטף לפי הנשמע וגם תפס את אחיו המלך ושליכוהו באחד הקירות (4) וילך יד בני אלחביש הלוך וגדול על בני ישראל עד אשר הכריתו את שמם ובהמלכות ההיא לא נשארו כי אם אנשים בה מעט עם עני ודל והוא עם בזוי ושמוי ויהיו לסם עובד. והנה הוגד אלינו כי שנת הר"ף חזרו בני אותה המלכות ונתחזקו (5) ועמדה על נפשם ונתנו ראש והרימו ומשחו סגן ופרקו עול בני אלחביש מעליהם והצליחו כנגדם במלחמותיהם והשם עורם (6) והושיעם למען שמו וא"כ גאולה היתה להם באותה שנה אשר גאלם השם מיד צר אם כך היו הדברים כמו שהוגד אלינו ואלו הם אשר היו רחוקים ביותר מא"ה ואסרו בזוהר (7) באותו מאמר שהבאתי כאגרת סוד הגאולה דאינון דיהון רחיקין סאומין וקדימו לרנו ר"ל שיהיו נגאלין שנת רנ"ו ותניינו לשיתין ותלתין ג' ולסוף (8) ורכקים לע"כ וכבר ידעת ששנת רנ"ו היא שנת ר"ף כמו שפירשתי שם ולא אמרו שזו הגאולה של שנת הר"ף שתהיה בא"י אלא במקום שיהיו יותר רחוקים.

ובטו כן יתכן שלשנת הרפ"ד היתה גאולה ואם עדיין לא נתפרסמה אלינו היכן היתה ולבי אומר לי שבני ראובן גם קצת אחרים משאר שבטים

(1) עיין גם בקובץ על יד של מפיצי נדרסים שנה ד' תרמ"ח עמ' 24 במכתב ר"א הלוי משנת רפ"ח על ענין זה.

(2) עד כאן נמצא בתוספת לפירושו בנכואת נחמן פ"ד ונדרס בק"ם ב' עמ' 137.

(3) לפי המכתב משנת רפ"ח היה שמו תודרוס.

(4) אולי צ"ל בורות? (5) אולי ונתחזקו ועמדו? (6) בכ"ז עירם.

(7) כוונתו למאמר הרע"א מהימנא בפ' פנחס דף רנ"ב ע"א.

(8) בנדרס: ותלתאין לשהין ושה ורביעאין לע"כ.

יצאו ויעתקו ממקומם ויצאו ממסגרותי באותה שנה ונגאלו על ידם קצת מאחיהם בכל מקום אשר הגיעו אליהם ומה שאני אומר מבני ראובן הוא מפני שבזוהר אמרו שהם יהיו הראשונים שיצאו בעת הקץ ומה שאני אומר כטו כן על קצת מאחיו משאר השבטים אני אומר זה [על] היהודים אשר אצל בני כפר אלכורך [2] ובארץ מולחי שתמצא זכרונם ועניינם כמסעות ר' בנימין ז"ל אשר יש לי הערה שבבר יצאו אלז ואלז ונעתקו ממקומם ואני מקיים זה כי אולי היה הערה כדכתיב (1) ובעזה"י הזמן יספיק לנו להודיענו האמת. והנה עתה מקרוב באו לירושלם יהודים נאמנים מארצות אשכנז ובוהמיה גם כתבים מפה ומפה ועידון ויגידון עניינם מן האיש אשר עמד בארצות ההן אשר שמו מארטרין לוטר הוא האיש אשר שמעו הולך בכל ארצות שהתחיל שנת הרפ"ד (2) לחלוק על דת הערלים ולהראות להם כי שקר נחלו אבותיהם הכל ואין בהם מועיל ומובן מדבריהם כי השנה שעברה היא שנת הרפ"ד גולה דברים שכתובו והראה בפרסום זיוף אמונתם וכי שקר נסכם והראה את עצמו נגר התלוי ונתחזק נגד כל המאמינים בו ונתעלה עד למעלה ותושיע לו ורוע השם בכל הקמים עליו וכל החולקים עליו ועשה והצלחה ונאספו אליו עמים רבים ביד חזקה. מאבירים ושורפים כאש פסילי אלהיהם והאלילים כרות יכרתן בכל מקומות ממשלתו ונתחברו אליו עם [רב] ומושיך לבם כחכמתו ובמתק אמרו ויקרב אותם מעט מעט לדת משה ואין ספק אלי כי יד השם עשתה זאת באותן היהודים אשר היו בארצות יגאלו (3) והאנוסים נשאו ראש וליהודים היתה אורה ושטחה וששון ויקר כי כל הגוים בכל הארצות הם נגאלים אשר פשטה יד האיש ההוא הנעלה הם מנשאים את היהודים ותחת אשר מקודם היו שם ארצות שכל יהודי שרעבור דרך שם אי רתו להמית וגם ארץ אשר יעבור בה יהודי היו מוציאים לוטרא א' (4) מברשו עתה מביאין אותו לדתיהן כשטחה ובסבר פנים יפות מלאו חבטים אור' (5) הנה אלה דברים מופלאים וכל שעה הולכים ומתחזקים ומאמתיים הדברים והגוים הנוטים לדברי האיש ההוא הולכים וגדלים וכל עוברי התלוי הולכים ודלים וכומריהם משוקצים ומתועבים בעיני כל רואיהם כי אומרים הלא המה האנשים אשר התעיבו ואשר האכירו את נפשותינו ונפשות אבותינו מיום שנתפשטה קללת אלהים תלוי בטולם ודל בזה לקיים מה שאמרתי ובסאמר

(1) כאן נשתבש הנוסח אי חסרה מלה?

(2) מכאן ניכר שענין לוטר נודע לראי רק בשנת רפ"ד ואינו יודע כלום על כל מה

שקדם באשכנז!

(3) הנוסח נשתבש. אולי: "כדי שאותן היהודים... יגאלו"?

(4) לא אדע מקור לדברים אלה.

(5) כחזי קשה כאן לקריאה ונראה שכן צ"ל.

וזכרתו אבי'ו) רבזמנא דשתין שנין לעבורא דדשא יקום אלה שמיא פקידא
לברתא דיעקב גם למה שאמר נחמן החוזה בנבואה שלישיית לסוף שבועי וקללה
תצמית גאולה לנחלה חדלה כמו שפרשנו שם וכן לכל מקום שזכר' גאולה לשני
השנים.

ומי יודע מחשבת השם אשר מקודם זה היתה מאתו ית' ויתעלה שהפך לב
עמים רבים בארצות הערלים לסוד לשון הקדש וספרי ישראל והופכין ומהפכין
בהם כל אחד עד מקום שידו כגעת כ"ש[ן] שיתחזקו בטעותם ובאמונתם
המזויפת והכדויה ואין ספק שרבים מהם ומהמוניהם ישבו אל על כמו שיעידון
וגידון נביאי האמת והצדק כמו שאמר צפניה הנביא שכבר זכרנו וירמיה הנביא
שא' ה' עוזי ומעוזי ומניסי וכו' והוא ית' ימינו פשוטה לקבלם קודם שיבא
המשיח כי אח"כ אין מקבלין אותם כאשר אז"ל(2) והנה ע"י האיש הנז' החלו
רבים ונכבדים להמשיך[ן] אל המכוון לא ידעתי אם יסכים ה' ית' על ידם
לעשות היכר גדול הזה להושיעם עד אשר היא דרך ישרה ודברים שבק"פ אמור
לאומרים בכתב וסוף סוף הזמן יספיק בעזה"י להודיענו מה אחרית אלה. ולא
תקשה עלי ממה שאמר הכתוב(3) ולא יהיה שריר לבית עשו כי כבר תי' זה
ר' לאנטונינוס(4) והתירוץ הוא עטרה לראשינו כי יצא מפי קדוש נשיא
אלהים הוא בתוכינו אשר רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו ומי אדם שיבא
אחרי המלך ואמנם ע' פנים לתורה ויש להקשות כי כיון שאמר ודלקו כהם
ואכלם מה צריך לחזור ולומר ולא יהיה שריר לבית עשו ולר' לא קשיא מה
דאמר לך רבי לאו לגופיה איצטרך אלא למידק מיניה כדדויקין אבל ע"ד
הפשט יתכן לומר שירמוז למה שאמרנו כי רבים מהם ישבו לדת אמת ואין
גם א' מהם שיתייחס אחריו מהורתו לבית עשו כי לא תהיה תפארתו כי אם
לבית אברהם שהיה תחילה לגרים והיה אב המון גוים באופן שכשישאלו אותם
מי אתם ובני מי אתם יאמרו בני אברהם ומחניכיו ילירי ביתו אנחנו ואליו אנו
סתויחים והפסוקים המדברים באבדן עשו ואדום יתקיימו כולם כאשר ישארו
מהם על עומדם ועל מצבם הראשון כאמונתם המזויפת כי הם נקראים בני אדום
ועשו ואעפ"י שנתערכו מזה כמה וכמה מן האומות כאדומיים כנענים כתיים ויונים
ושאר משפחות הואיל ונכנסו בדת התלוי אשר החזיקו בה האדומיים נקראים
כולם אדומיים ונקראו בית עשו כמו שכל הגרים בני אברהם יהיו מאיזה אומה

(1) המלים הכאות לשון הוהר היא דף קי"ט ע"א.

(2) יבמות כ"ד ב' אין מקבלין גרים לימות המשיח.

(3) עובדיה יתח.

(4) עבודה זרה י' ע"ב.

שיתיו ונקרו עם אלהי אברהם וכמו שאמר הכתוב (1) נריב עמים נאספו עם אלהי אברהם.

ולדעתי כי מעשה האיש הנזכר והנלווים אליו רמזו בנביא עובדיה במה שאמר על הנבול שלחוך כל אנשי בריתך וכו' גם הפסוקי אחריו כי אנשי בריתינו [?] שלאדומיים הם מהם עצמם אדומיים כמותם כי כל אותם שהם מאומה אחת וכן ג"כ הנלווים אליהם משאר אומות ונכנסים עמם כדת אחת ונימוס א' כולם הם אנשי בריתו אלו ואלו שאם לא תאמר כן הודיעני מי הם אנשי ברית של האדומיים האם בני ישראל או בני ישמעאל או שמא תוגרמים בידוע שאין בכל אלו אנשי בריתו ואם לא איפא מי הם והנה עמדו קצתם על קצתם על הדבר שהשווה אותם בתחלה ועשאו אנשי ברית אלו עם אלו והופר ברית אחים כי עמדו ההולכים מרטינא (1) לוטר כנגד אחיהם אשר ... (2) נשמעין אליהם אבל מחזיקים בטעיותיהם ובשקר אשר נחלו אבותיהם ואפשר שנרמזו בנמ"3) נתיבת הללו מזה הפסוק שזכרתי כי אנשי בריתך בנמ" דגל מארטון לוטר כי החונים על דגלו אנשי בריתו היו של אלו אחריו ולוטר כך הוא כתב כמו שכתבתיו ושם עיר הוא וכן תמצאני כתו' בס' אורחות חיים ובס' כל בו (4) בקצת תקונים שהוא כמו שם וענשו בהסכמת קצת קהלות והוצרכתי לומר אליך זה כרו שלא תקשה לי מזה על הגמ' ואעפ"י שאיני סומך על שום גימ' ואיני מחשיבו לכלם (5) נראה אלו כי זה הגמ' נכון ונמקן עמו כאשר ידעת אם אינו מיותר על יתר תקוע' במקום נאמן כאשר כתבתי בתחלת אגרת סוד הנאולה מ"מ נראה אלו כי זה הגמ' נכון וניטוקן עמו הואיל ומעשיהם של אלו מורים עליו אשר הם הולכים לדגלו וחונים עליו וליכא מילתא דלא רמיזא באוריייתא ובספרי הנבואה ואין לי עסק עתה בכיאות הפסוקים אבל החכם שיעוין בהם יראה כי כן הוא וכי כבר רמז הנביא ע"ה על אדום כי תחלת הרם בנינו וחרבן ענינו ואברן קנינו יהיה מצד אנשי בריתו ואמנם תכלית החרם הודיעני שיהי' על ידי בני יעקב ויוסף סלה כי האלהים יבקש נרדף לעשות מעשהו על ידו והעם הנם והנרדף והפך אל הרוף ועתה ידעת כי נרדף בחרב אחיו ושחת רחמיו ועברתו שמרה נצח והכל גלוי וצפוי לפניו ית' ונכתב בספר כי אין שכחה לפני כסא כבודו ולמקד שמור אלו לחיות תבר מלכיוא ושולמניא ומ"מ בין כך ובין כך כל חזוכים לצאת מתוך ההפיכה בבואו להתלונן

(1) מוסור מ"מ, ו'.

(2) סלה אחת לא יכולתי לקרוא.

(3) בכי תסיר „בגיו" במקום בגימטריאה!

(4) ר' אברהם דורש לוטר מלשון „חכמי לוטר", לוטרינגיה, של הראשונים.

(5) לכלם?

בצל קורתו של אברהם אבינו ולחסות תחת משה רבינו ע"ה אלה יהיו שחם חלקם בחייו כאשר יצא ארמילום ממחבאו יעמדו על עמדם כצורם ולא יחזרו לסורם ואם ישנתה העולם לא ומה לארץ מנלם (1) ויהיה תמיד לבם נכון עם השם כן יהיו רודפים בין נרדפים ולא יהיו פוסחים על שני הסעיפים.

ומה ששאלת מענין המלכים שנוכרו בדברי נחמן מנצור (2) ומרואן שאמ' אליך דעתי מתיכן יבואו או כיצד יהיה ענינם ואם נראה שהיה מנצור השר הצורר שמלך במצרים ונהרגו שנת הרפ"ד (3) אשיבך כי [כאשר] פרשתי נבואת נחמן לא ידעתי יותר ממה שפרשתי שם בענין זה כי לא כתבתי רק המוכן אלי לפי מה שמוכר לשון הנבואה ואין ספק שאלו ידעתי יותר שהייתי כותב יותר. אמנם מרואן שאמר שם שיצא מן הארבה בידוע שעדיין לא יצא שלא שמענו ממנו דבר עד היום אבל מנצור דבר קרוב ומתקבל הוא לשביל [נ] שהיה שר הצורר כאשר אמרתי (4) יען כי מתחלה היה אלוף שקורין אותו בלשון באש"א ונמצא ונקרא חסד וכשםלך שנה שמו וקרא שמו מנצור וכך מוכן מדברי נחמן ע"ה שככה יעשה ועשה פעולות רעות וזרות ומעשים אשר לא יעשו עשה בנסיכיו קדר הם גדולי הישמעאל ושריהם גם שלה ידו בקצת נסיכיה הערביים כדי להוציא ממנום ולקעקע ביצתם לקיים מה שאמר נחמן אדון ומצור לאומין יעצור אלוף בכודא מלך ושמו מנצור נסיכיו קדר ידרוך אדר בקוצין ודרדר ובפת המן יגדר ולא נתנו אלהים לעשות ביקוריו וכי כפסע היו בינינו ובין האומין לולי השם שהיה בשעקרו (5) מן העולם ופתאום בא מרדו וכרע ונפל וגם כי נזכר בנבואה מתחלה ענין מרואן אין בזה קושיא לפי הצד אין מוקדם ומאוחר מדוקדק כזו הנבואה בקצת דברים אבל באות המ"ם והלאה עד סוף הנבואה ג"ל שהכל הולך בסדר נכון.

ומה ששאל כבודך אם נמצאת אצלי התשובה שהשיבו מן השמים אל הר"ם מרומנובורג וז"ל על ענין הקץ סדר השאלה והתשובה שנמצא אצלי עתה כך הם. והתענה ג' ימים ושאל שיגידו לו (1) סוד הקץ והראו לו אלו האותיות בא"ה ואמרד"ה בק"ו מא"ה אמ"ו וש"ש ארכ"ו ונ"ב (6) בע"י והתענה

(1) איוב מ"ו כ"ב.

(2) בכ"י כתוב כאן בכל מקום מנצור.

(3) כל זה לא מוכן די צרכו. בשנת רפ"ד לא היו עוד מלכי ממלוקים במצרים שיכלו להקרא בשמות מלכים כמו מנצור, אלא שליח השולטן מלך בארץ.

(4) בכ"י אמרת.

(5) אולי "שהיה ב(עורנו) יעקרו"?

(6) בכ"י וג"ב אבל מפתחונו ניכר שזוהי טעות סופר בלבר.

ג' ימים אחרים שיבארו לו סוד האותיות האלו והשיב לו ככה (1) בן אדם הקיצה ואני אשמועך מה דבר דבר הי"ל (2) בימי קיסר ודריך (3) ממלכות אדם הרשעה ילדור (4) מה ועוד שלשים שנה אשמיד כמה עקרה וגאונה ונתתי נקמתי באדם ביד עמי ישראל. כך הם הדברים ביד לא ידעתי אם יש טעות באותיות הללו ואמרתי זה יען כי הוגד אלי כי הקיסר ודריך המלך באשכנו מלך ע"ה שנה (4) ומת ר"ח אלו שנת רנ"ג וא"כ נשלמה לו ל' שנה שנת הרפ"ב או שנת הרפ"ג דהיינו שנת הרפ"ב אם תחשוב השנה ע"ה שמת בה ומטעם זה הייתי חושב שתהרס רומי שנת הרפ"ב או שנת הרפ"ג ואולי טעה המגיד לו באותו שנה הואיל ועדיין לא נהרסה רומי או אולי יש איזה טעות אות ותיבה כמה שנמצא אצלי עתה לפי שבימי ילדותי ראיתי זה בספרד ואין ולא ורפה בידו אם היה כתוב בה ועוד שלשים ושלש שנה וגם כי זקן אחד אמר אלי שהוא ראה התשובה הנזכרת ושלא היה זוכר ממנה אלא שנשלים החשבון בזו השנה שהיא שנת הרפ"ה וכך מוכן מדברי נחמן בנבואה ג' כמו שפירשנו שם ואם הנוסחא האמיתית היא הנמצאת אצלי עתה יש לו [סוד ?] כי כבר התחיל השי' להשמיד כבודה של רומי בשנת רפ"ב שאז התחילה המלחמה ברודוס שהיתה בתה של רומי החשובה אצלה וכיון שנאנסה הכת התחילה האם לירד מכבודה ועוד כי האיש החכם שזכרנו למעלה השב שוליה של רומי על פניה ונגלה קלונה וכשילך המלך הגדול יר"ה עליה ושפילנה ויגענה עד עפר וירד הררה והמונה וגאונה ואח"כ יתקיים קרא דכתיב ונתתי נקמתי באדם ביד עמי ישראל והשי"ת הוא הוודע ואנחנו נגשש כעורים אבל או ספק כי קרוב יום אדם וחי' עתידו למפלת רומי שכפי' אמר נחמן כי אחר מפלת הע"ז שברודוס לביאחר שבי רומי והריסתה אין בה ספק ואתה ידעת שנשברה קרית תוהו של רודוס והצלם שבה שנת הרפ"ג בחצי חדש טבת ומה שאמר נחמן בנבואה שלישית באו הצדיק ומ"ד שנין יחיה כ"ש שכבר יתקיים כי נוסם ומכאן והלאה אין חייו חיים וכל הדברים אשר אני אומר או מפרש כבר אמרתי בטאמר משרא קטרין גם כפי' נבואת נחמן כי לא נביא אנכי לקיים כל דברי ולא בן נביא אנכי שלא יפול דבר מדברי ארצה והשי"ת אשר לא נפל ולא נפול מכל דבריו הטוב ההוא יקמנו ונחיה לפניו וימחר ויחיש נאולתינו ויראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשינו כושועת מלכנו כחפצך וכחפץ אחיך הצעיר

אברהם הלוי.

(1) ר"ת המאמר הבא הם האותיות שנתגלו לו בראשונה.

(2) ודריך, הכוונה לקיסר פרידריך השלישי.

(3) זהו בלתי מוכן וגם אינו מסכים עם ר"ת הנ"ל. כל השורה כאן קשה מאד.

(4) זוהי טעות. הוא מלך נ"ג שנה.

(ב). המשך מאמר מסורת החכמה, על פי כ"י קמברידג'

Add. 673³ דף 20^b—26^b.

(החלק הראשון נדפס בקרית ספר ב' עמ' 125—130)

יש לנו להודיעך שכך מנחו מענין הנפש שהתהלכו לדבר בו למעלה. דע
שהנפש נולדת מדבקות והשפעת התפארת במלכות כמו המלאכים בהשתלשלות
הסבות ואמצעותם וולתי שהחיבור שמתחברים או שנתחברו להוליד נפש האדם
הוא יותר [עב] מדבקות והחיבור שמתחבין כדי להוליד מלאך כי ההתחברות
שנתחברו להוליד צורת המלאכים היה דק ונקי כמו הנשיקות וההתחברות
שנתחברו להוליד נפש האדם הוא יותר עב כמו הזיווג, וענין רב נשאר לנו
לכאר בענין זה וקצתו תמצא בחיבורי הקטן הנקרא לויית חן וידעתי
שאעפ"י שימצא אדם חן ושכל טוב מ"מ כל אלו הענינים צריכין קבלה מפה
אל פה ואם כן צריך יגעו כל אותם שטרחו להכנס לפרדס בלא רב טורה וורה
אותם הדרך ישכון אור. ואתן בשל בזה אמרו בעלי חכמת הקבלה
המסורתי (ששמירת הדרך יאמר אותם ג' פסוקים שהן ה' צבאות עמנו וגון
צבאות אשרי אדם וגו' ה' הושיעה וגו' ואמרו שיאמרו גם כן פסוק ואת האנשים
אשר פתח הבית וגו' ז' פעמים כהוגן וז' פעמים למפרע ושיזכור שם שר המלוה
את האדם בדרך שהוא יוה"ד וכמה אנשים עשו כן ונחרגו אלא שהעיקר חסר כן
הספר והוא שצריך לכוין באמרו שם ההויה בשם קצפץ שהוא מתחלק בו
בניקוד יתהלל תתהלל תשכל וידוע ובאומרו פסוק ואת האנשים צריך לכוין
בשמות היוצאים מבנו שהם סיבה"ר כר"ך יר"א חופ"ר גר"א"ל וכן בשני שמות
שהם אכתיאל פלך וכשיזכור שר הלויה צריך לכוין כאילו אדם עומד על כתפו
הימנית בקומה זקופה ושם ד' אותיות שהוא יהוה כתוב במצחו כצבע אש. הרי
שכל זה חסר כן הספר ונשאר בקבלה. וכן יש מלאכים שכשיזכיר שמותם
צריך לכוין בהם בכח המדמה ולדמותם בצורת אנשים פני להבים פניהם וכן
כל גופם אש כועדה מהם אש לבנה ומהם אש ירוקה ומהם אש אדומה הכל
כפי המדה שיונקין ממנה. וכן בהזכרת קצת מן השמות צריך לכוין כוונות
ידועות יש שם שצריך לכוין כאותיותיו שהן כתובות לפניו באש אדומה או
ירוקה או לבנה או כעין דם או כמראה זהב או כסף ומהם אותיות גדולות עד
אין סוף כל א' כפי מה שהוא וכפי מה שצריך לאותו הענין וכפי המדה שימשוך

(1) עיין ס' זכר נתן לקורנויל בתחלתו. ושם קיצר הלשון, וגם מצאתי כל דבריו על
הכוונה הנכונה לשמירת הדרך בפ' לספר מערכת האלהות ס"י מתתיה ד"ק קר"פ בכ"י
אוכספורד 1640 דף 56^a ואולי שאב מכאן? גם בכ"י מוסאיוב 184 דף 55^b ראיתי הדברים בשם
מאמר מנחת קנאות ששלח הרי [חסר השם] ו' מוסי' (!) אל החכם ר"י [חסר כל השם]!

ממנה וכל זה לא ניתן להיכתב בפי' יען לא יבוא ליד מי שאינו כראוי ויחרוב את העולם וחושבים כמה מעניי דורנו שאין צריך דבר אחר רק מה שנמצא כתוב בספר ועושין פעולות ומשתמשים בשמות ואחרי אשר לא יועילו ולכן יעלו חרם במצודתם והשטן עומד על ימינם לשטנם ולהוליך נפשותם לאבדון. וכך הוא בקבלה העיונית שאפילו שתכתב עם כלליה ופרטיה ודקדוקיה צריכה קבלה מפה אל פה.

ובמה שאתה צריך להזהר בו שאם לא תזהר כראוי יהיה סבת אבוד עולמך ח"ו הוא בכוונה הראויה בחבור המדות שתשמר שלא תהיה מקצין בנטיעות לא במחשבה ולא במעשה ולפי שתדע כמה צריך אדם להזהר בכך אכתוב לך פה ענין גדול בא הזהר בסתרי עריות (1) וממנו תראה הפנים שעושה האדם בעשותו אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה וכ"ש כשיחטא במחשבה. דע שאם ישראל טובים וכשרים ועובדים את ה' מתיכרים המדות למעלה ומטילים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ומזדווג חתן עם הכלה. וכשישראל ח"ו רעים וחמאים לה' ובורחים מתורתו ומצותיו למרות עיני כבודו המלך שהוא וא"ו של שם מסתלק למעלה ומאמץ אצלו את בריתו שהוא יסוד שנק' צדיק שני וצדיק יסוד עולם ואז הכלה שהיא ה"א אחרונה של שם מתגרשת מן המלך וזהו אשליך (2) משמים ארץ תפארת ישראל כלומ' השליך המלך שהוא הת"ת מן השמים את הארץ שהיא המלכות כל' השליכה מעמו. והנה כשהמלכות שהיא ה"א אחרונה מתגרשת מן המלך אז ה"א אחרת עליונה שהיא כינה מונעת ברכותיה מהכל ולזה כתיב הכלה אתה עושה שהרי ברכות אינן נמצאות אלא במקום שיש זכר ונקבה ועל זה כתי' ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוחו נוחו ממש זו היא הכלה ומה הוא אומר אוי שהתרכתי את ביתי ושרפתי את היכלי וכי' וזה ערות אב ואם שכל ישראל בני מלכים הם. ובעונותיהם של ישראל מתרחקת האם מן האב ועל זה הזהירנו הש"ת בתורתו ואמ' בני לא תעשו שיתעלה המלך למעלה וישליך מעמו את הכלה וזהו ערות אביך וערות אמך לא תגלה כי מכל צד ערוה הוא ובושה ואז לבשו שמים קדרות ושק הושת כסותם. שמי"ם זהו הת"ת ובשעה כזאת שהמלך מתרחק מן הכלה אז נקרא וי לפי שיסוד הוא וא"ו קטנה כמו וי"ד שהרי הוא סוף ואז של שם והוא הוא ת"ת ועל זה כתוב וי ועל ראשו של יסוד ה' הוא וכשמתרחקת הכלה מן המלך והברכות וההשפעות נמנעו מהכל וחיבור לא נמצא ביסוד נוספת ואז עליונה לראשו של יסוד שהוא וי"ד ומושכת אותו אצלה אז הוא וי וי לעליונים וי לתחתונים ועל זה מיום שחרב בית המקדש ברכות לא נמצאו ואין

(1) ענין המאמר הארוך בפי' קדושים ח"ג דף ע"ד ע"א ועד ע"ה ע"א.

לך יום שאין בו קללה (ו) והכל תלוי בתשובה וכשאינם שבים בתשובה אז היא עליונה שנקראת תשובה שנה בשנת היובל הזאת תשובו מושבת לואו ויור אצלה וזוהי הוי וכשמתלק המלך המלך למעלה לפי שבני אדם מוסיפים על הטאיתיהם פשע ואינו משגיח בהם אותו העליון ית' שהוא אהיה הנרמז באלף מושך ומעלה לואו ויור אצלו לפי שלא תתקבל התפלה ואז נקרא אוי ואז לא נמצאת תשובה ועל זה נעלמה ההיא מאלו האותיות וזה כשרבו פריצים בעולם והתשובה היתה תלויה קודם והניחוח אז מסתלקת ונעלמת ההיא והאלף מושבת אצלה לואו ויור וזה הוא אוי וכשחרב בית המקדש ונסתלקה התשובה ולא הועילה צעקו בני ציון היקרים בקול מר ואמרו אוי נא לנו כי פנה היום. מי פנה? היום? פנה זהו היום העליון הנקרא תשובה שנסתלק ועל זה אמרו אוי ולא אמרו הוי שכבר נסתלקה הימין הפשוטה לקבל שבים שנמו צללי ערב שכבר נסתדרו שרי האומות לשלוט על ישראל. אוי לנו ואוי לאזנים שכן שומעות. נסתלק המלך למעלה שהוא ואו ש' שם וההיכל נשרף והבית חרב ועמו ישראל גלה והכלה נתגרשה. אח"כ כשנסתכל המלך לחזור למקומו נסתכל בכיתו והוא חרב שאל על הכלה ואיננה כי הכלה בנלות עם בניה בין החומות ראה היכלו והנה נשרף באש שאל על בניו והנה הלכו בשבי ונתנו עולם אומות העולם עליהם הפך פניו לצד מעלה ראה השפע והברכה והמים הניגרים ארצה מהבינה והנה נכנעו ונח"ר יחרב ויבש ואז ויקרא ה' אלהים לכבי ולמספד ולקרח ולחגור שק ואז כתיב ר' לבשו שמים קדרות וגו' ואז שאוג ישאג על גוהו.

ויש לך דקת שאם טוב ושמחה נמצא בעולם בכל"ה נמצא זאם בהפך כמו כן. מל"ד למלך שהיה לו בן מהכלה כל זמן שהבן עושה רצון המלך ומאמרו מתחבר המלך עם המלכה ועושה מדורו עמה וכל זמן שאין הבן עושה מאסר המלך וחפצו מואם באמו ומתרחק ממנה. כך המלך והכל"ה כל זמן שישראל עושין רצונו של חב"ה המלך מורווג לכלה ומתאהב אצלה לפי שישראל בן בכור לש"י שנה בני בכורי ישראל וכל זמן שישראל אינם עושים רצונו אז מתרחק ממנה ומשלח אותם וכשישראל רחוקים מהיכל המלך כביכול הכלה מתרחקת עמם לפי שהיה לה לייסר את בניה שהמלך אין מנהגו לייסר את בניו לעולם אלא עוזב הכל ביד הכלה להנחילי ההיכל לייסר הבן ולהנחילו בדרך ישרה וזהו סוד דברי לבואל מלך משא אשר יסרתו אמו, אמו ודאי כי היא בת שבע העליונה המתברכת משבע. וזהו שאמר משלי שלמה בן חכם ישמה אב ובן כסיל תוגת אמו. שכשהבן הולך בדרך ישר ועוסק בתורה ישמה אביו שבשמים ואם הולך בדרך מעוקל והוא עקש ופתלתול אז וכן כסיל תוגת אמו.

(1) מופה מ"ח, א', וכן מביא גם כוהר בסאכר הניל.

זו היא הכלליה תוגת אמו ולא אביו ועל זה נאמר ובפשעכם שולחת אמכם ואו
הוא ערות א"ב וא"ס ועל זה נאמר ערות אביו ואמך לא תגלה אמך היא ודאי
ושוכנת עמך ולכך לא תגלה ערותה וכתוב ערות אשת אביו לא תגלה. קראה
כן אשת אביו אמר להם הבי"ה לישראל בני כשהכלה היא מתחברת עמי ואני
שוכן עמה והיא מניקה לך ונקראת אמך וכשהיא מתרחקת ממני והולכת בשבילך
נקראת אשת אביו כי אשת המלך היא תמיד כי לא נתן נט וזה שכתוב איזה
ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה שאעפ"י שנתרחקה מן המלך אשתו היא ועל
זה קראה אמך וקראה אשת אביו שאעפ"י שנתרחקה והלכה עמך לא תעשה
שתסור ממך ותשאר למקרה זהו ערות אשת אביו לא תגלה לפי שערות אביו
היא שאעפ"י שנתרחקה ממנו תמיד כשגיה בה ומשתוקק אליה תמיד. והארכתי
בהעתיקת המאמר הזה כדי שתראה כמה כח יש ביד האדם לתקן ולקלקל
והשתדל בחיבור המדות בפיו ובלבבו ובמעשיו וידי.

ועל ענין סוד העיבור וסוד הגלגול וסוד הייבום אשא דעי למרחוק ולפעלי
אתן צדק והמשכילים יבינו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק
וישר הוא ואשר לא יבינו ואמינו. ונוסרו כל האנשים מלאת תרעומת על אביהם
שבשמים ועל בית דינו הצדק דלא עבד דינא בלא דינא⁽¹⁾ כי פלס ומאזני
משפט לה' לתת לאיש כדרכו וכפרי מעללו ואין לפניו לא עולה ולא שכתה
ולא משוא פנים. והדרוש הוא ארוך ועמוק מאד ואינו כל כך נקל כאשר יחשבוהו
ולא ניתן להכתב אלא ברמו. ובדרך כלל אומר לך שמעלה גדולה יש לסוד
העיבור על סוד הגלגול⁽²⁾ ויתרון גדול כיתרון האור מן החשך. כשתדע כי
הגלגול סתם הוא לרשעים לברם כי הם פושטים מלבוש ולבושים מלבוש מזמן
לזמן כפי מה שיוצאים מהוייבים מבית דינו הצדק כגזירת עירין פתגמא
ובסימור קרישין שאילתא להלבישם חליפות שמלות והולך סוכב הרוח ועל
סביבותיו שב הרוח. והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ובשלש פעמים
משחית נפשו הוא ועשנה ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה הנם אין כסף.
ואחריתו מפח נפש וצורם לבלות שאול כי הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש
עם נכר ועל ארבעה לא אשיבנו והמשכילים ישכילו הסוד הגדול הזה וישימו
יד לפה בדברי כהן ונביא אשר היה דבר ה' אליו לאמר קום וירדת בית היוצר
ושמה אשמיעך את דברי וארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האכנים
ונשחת הכלי אשר הוא עושה כחומר ביד היוצר ושם ויעשהו כלי אחר כאשר
ישר בעיני היוצר לעשות וכתוב ויהי דבר ה' אליו לאמר הכיוצר הזה לא אוכל

(1) לשון הזהר ח"א דף ק"ס ע"ב.

(2) דעה זו באה כבר אצל ר' יצחק דמן עכו, ועיין בספרי על כתבי יד בקבלה

שבספריה הלאומית בירושלם, עמ' 100.

לעשות לכם בית ישראל נאום ה' הנה כחומר ביד היוצר כן אלף בירי בית ישראל. תמחתי על מי שיסתכל בענין הפסוקים האלה ויטה און לשמוע שריקות מלך זקן וכסיל ויתפתא בפתבג המלך ובין עוכר שארו אכורי ומשכיל נפשו והנה הוא גולה וסורה ברחי אל דחי ומרעה אל רעה.

ועל הסוד הזה יתכן שרמו שלמה בחכמתו באומרו ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו שהיה מכיר באדם בחכמת הפרצוף כי בפניו יענה ואמר וממקום קדוש יהלכו שלא תאמר שחטאו ונתחייבו מצד שנפשו לא חוצבה ממקום מחור וקדוש זרע הקדש כי אינו כן כי ממקום קדוש יהלכו כנפשות החסידים והקדושים כי כל נפשות בני ישראל עם קרובו חוצבו מכסא כבודו ואמר וישתכחו בעיר אשר כן עשו כי בהכנס בעיר קטנה אשר הוא גופו של אדם וישתכחו כל ענייניהם וישכחו כל מה שעשו קודם שנקברו וחזרו ובאו שהמקשה ההוא הכריחם לבוא. ומ"ש גם זה הבל דעתי כי רוב הפעמים שיוכיר שלמה ע"ה בספרו זה הנכבד הבל הוא מלשון הבל הפה זולתי כשיבוא אצל רעיון רוח והוא הבל קדוש מאינן ז' הבלים דעלמא קאי עליהו די בהא הוה טאים עלמא החוא בעל קבין הנזכר במדרש הנעלם (1) והוא סוד ז' שמות שבהם מ"ב אותיות שבהם נברא העולם ויוצאים מבראשית בצירוף אלפא ביתות וזכרם שלמה בתחלת ספרו זה. ורצוני כזה כי כשנברא העולם נגזרו באותם הכלים דברים רבים ואין כל חדש תחת השמש כי כבר נגזר מאז. ואמר שגם זה הבל כלומר שגם זה נגזר באחד מהשבעה הכלים והדבר יצא מפי המלך וכל אותם הראויים להתגלגל הם במקום העליון הנקרא גוף ואין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף לצאת משם ולהתגלגל בגלות החיל הזה כי בו יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים מאשר היו בסודו אור בימי מלכו ישראל המורדים והפושעים כירבעם בן נבט ואחאב בן עטרי וחביריהם כי גלות מכפרת עון. ולפי שלא ידע אדם את נפשו וישתכחו בעיר כי כן עשו צריך שנתודה עונינו ועון אבותינו ונאמר חטאנו עם אבותינו העוין והרשעני ונתודה בגלות לנו ובנסתרות ובנשכחות מכנו כי אין לנו זכרון לעולמים אשר היו מלפנינו. זה הנה באו הויסורין על האיש אשר קונו העיד עליו היותו איש חס וישר ירא אלהים וסר מרע וזה למרע עונות ראשונים אשר לא זכרם עוד לפי שהוא רק מכלי אל בלי וריתו נמר כי בן יבם היה (2) אבל זכר אותם בפני שאין לפניו לא עולה ולא שכחה והנה הוא היה צועק במר נפשו ומתרעם שכפיו לא דבק מום ולמה השי"ת חפץ דכאו החלי על לא חסם עשה ותפלתו זכה וכאשר נתגלה לו הסוד הזה שתק וידום ונחם על רעתו

(1) אצלנו הוא בתיקוני זהר בתקון ס"ט ואולי מקומו האמתי במדרש הנעלם.

(2) זוהי דעת הרעיא מהימנא על איוב, זוהר ח"ג דף רפ"ז ע"ב.

וישב על עפר ואפר להודות על פשעיו ומאם חיו מרוב הצטערן על עונו כמ' שאמר על כן אמאם וניחמתי על עפר ואפר.

ואמנם סוד העיבור הוא לנפשות השלמים כי נפש הצדיק הגמור איננה מתגלגלת רק עולה ויורדת ויושבת בהיכלו של מלך לאור באור חתים. והנה פשטה את כתנתה למה תלבשנה רחצה את רגליה איככה תטנפם ואמנם העיבור נמצא בנפשות השלימים החסידים לא בנפשות החסידים האלה בנפשותם והדמיון לסוד העיבור הדלקת נר מנר כי נר ה' נשמת אדם ומי שיבין פי' מלת עיבור יבין סוד העיבור ומי שיבין פי' סוד מלת גלגול יבין סוד הגלגול. ואמרו במדרש חנעלים⁽¹⁾ כי על החסידים הקדושים שלא זכו לבנים כגון חזקיה שהיה עקר וכגון ר' יוחנן דהו ליה ומיתו עליהו כתיב ונתתי להם בביתו ובחומותיו יד ושם טוב מבנים ומבנות וכו' יתכן שרמזו לסוד העיבור כי תוחלתם לא נכזבה ולא יכרת זרעם אחריהם ח'ו ודוקא אותם החסידים שעשו כל השתדלותם להוליד יור ושרם טוב מבנים ומבנות אינו ר"ל יותר מבנים ומבנות אלא כפשוטו ראה זה סוד עליון ונפלא יהיה לך לברוך וטמנהו בקירות לבך. והרשעים ערורים יהיו כי למה יילידו לבהלה וסימנין בדברי רז"ל⁽²⁾ הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות וממועצותיהם ישבעו עבירה שעושה פירות והכוונה כגון חשופי המעלות שנתחלל שם שמים על ידם כי לפעמים בניהם אשר הקים תחתם ישאו עון אבותיהם כעשרת הקדושים וחידו סגולתינו ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול ורשב"ג נשיא ישראל ור' עקיבא וחביריהם שקבלו הענפים עונש בעון השרשים על מכרם בכסף צדיק וכמה יקרה נפשם לפני השם וכמה גדלה צדקתם כי זכו וזכה את אבותיהם והצילום ממצרף הגלגול ונתוספה מעלה על מעלתם ועלו למדרגה עליונה עד מאד תחת אשר הערו למות נפשם ואת פושעים נמנו על לא חסם עשו אשריהם מה טוב חלקם מה נעים גורלם כמה שכר ננו להם כמה אורה ושמחה מוכנת להם עם המלך בהיכלו שהשמחה במעונו ישטחו השרשים ויפרחו הענפים וסוד העיבור נרמז בשמו של אבינו הראשון שברוך אלהים אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות והם סוד אד"ם דו"ד משי"ח.

וכן נרמז בשם הרועה הנאמן והוא סוד שמו למפרע וסימניך איה הש"ם בקרבן את רוח קדשו חב"ל ש"ת משי"ח ובאות הראשונה כתיב ויהי הכל רועה צאן ובאהרונה ומשה היה רועה ולהיות כי לארץ לא יכופר לדם א"ר ישופך בה כי אם בדם שופכו וכאשר עשה כן יעשה לו ובמדה שמדד בה מודדין לו

(1) בזה עצמו ח"א דף קפ"ז ע"ב.

(2) קידושין דף מ' א'.

לפיכך כתיב בק"ף ראשונה ארור אתה מן הארמה אשר פצתה את פיה ובקו"ף אחרונה כתיב ואם בריאה יברא ה' ופצתה הארמה את פיה. ואמנם במדרש אשר כל דבריו נכוחים לסבין אמרו כי אין זה זולתי וי"ד שנתן צד"י למ"ם. ואני אומר כי אז נעשה השלום ביניהם וישאלו איש לרעהו לשלום והכופר בתחלה ואומר לית דין ולית דיין ולית עלם אחרן ולית אגר טב לצדקוויא ולית פורענות לרשיקוויא חור והודה עליו פשעיו ואמר אתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם והסוד וחבר הקיני נפרד מקין וכו'.

ועוד תדע כי יש צדקים אשר מגיע עליהם כמעשה הרשעים להועילם ולזכותם ולהשלימם שאילו היו שלימים לא היו צריכים שיבואום עוד במצורף והא דך סוד צדיק וטוב לו וצדיק ורע לו ורשע וטוב לו ורשע ורע לו. כי צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק וצדיק ורע לו צדיק בן רשע ורשע וטוב לו רשע בן צדיק ורשע ורע לו רשע בן רשע. ואעפ"י שזה נדחה בגמרא (1) מתוך קושיא לא עלתה הקושיא לשרידים וביאור הענין כי צדיק וטוב לו ורשע ורע לו עניינם נאחו בסוד העיבור וכן ר"ל בן סמס וצדיק ורע לו ורשע וטוב לו עניינם נאחו בסוד הגלגול וכן אינו ר"ל בן סמס וסוד הייבום נאחו בסוד הגלגול כי יען שמת בלא בנים גלגל הוא שחזור בעולם ובזה תבין סוד תאומי צביה פרץ וזרח. וסוד עובר אשר קראו לו השכנות שם לומר יולד בן לנעמי שחכמות היו וידעו כי הבן היולד לנעמי הוא וזוה תדע ככה צריך האדם להשתדל בכל כחו בעולם הזה להשאיר אחריו ברכה וגם תבין זה סוד קטיעא דשלום (2) כי השם נתן את דודיו לו. והרמז הגדול אלה ראשי אבות הלויים.

וענין הבנים שמתים כשהם קטנים ועדיין אינם בני עונשים תדע דך כי אלה הילדים אשר אין בהם כל מום משחתם בהם מום מתחלה ומפעם ראשונה נתחייבו ואם הרין נותן שהמת בכרת ימות קודם עשים וזה עבר אחר הששים על ככה כריתות והרי ניצל סכרת שנים ושמו עבר חדש ימים או עשרה ימים קודם מלאת מספר ימי חייו היעלה על הדעת שינצל סכרת השנים כשימות בכרת ימים אין הדעת מובלת כן אבל ישוב לומי עלומיו ומותא תניינא (3) ימות וימות כנוער נפשו. וכרת הימים הוראה למשכילים כי עוד ישוב לקבל עונשו. ודו"ל רמזו הענין בירושלמי אמרו זקן שאכל את החלב או חילץ את השבת מי מודיע שהוא בכרת ושם מתרץ סת ליום א' הרי זה מיתה של זעם לשני ימים מיתה של כהלה לשלשה ימים מיתה של כרת ואלו החייבים מיתה כשמתים

(1) ברכות דף ז' א'.

(2) בפסוק ונתתי לו את בריתי שלום.

(3) לשון הרגום אונקלוס לרברים ל"ג. ו' שבעלי הקבלה הבינוהו בענין הגלגול.

בהיו אביהם נגזר עליהם שיבואו על ידו איש חיוב מיתה כי רש ואיש תכפם
נפגשו מאיר שניהם ה'. כי הדבר הזה ממרת חסדו ומובו ית' שמו כי הואיל
וכבר יצא גזר דין המת על הנער הולד שתמות בנוער נפשו על אשר כבר
עשה כמותו וכופר עונו ועון אביו. ית' גדול העצת ורב העילוויה כי כל
רעבדון מן שמיא לטב וטוב השם לכל ורחמיו על כל מעשיו.

וגם בעודם חיים שנים תלמיד ורכו אצילות מסוד העיבור נמצא בהם כי
יתכן שיאצל התלמיד מרכו נפש ויתורה אם ישום אליו לבו רוחו ונשמתו אליו
יאסוף ויקח מה שיוכל ומטעם זה והיו עיניך רואות את מוריד אולי יראה ה'
בעניין ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן עליך כאשר התהלל בזה הנשיא רבונו
הקדוש ממה שנאצל עליו מאת ר' מאיר וכי' אם הרב יתכוין גם הוא לכך
וקרא זה אל זה להשפיע וזה לקבל כי טובים השנים מן האחד. וכאשר
עשה אברהם ליצחק שלאחר שכתב אלה תולדות יצחק בן אברהם חזר ואמר
אברהם הוליד את יצחק. ומה נעשה לנותרים לנשים גרי הצדק כל אנשי בית
אברהם הלא הוא אב המון גוים כי אליו גוים יבואו מאפסי ארץ ואמרו אך שקר
נחלו אבותינו הכל ואין בם מועיל ויקבלו את עול מלכות שמים עליהם ויכנסו
בבריתו של אברהם אבינו והנה הוא יש לו רב ולגבירה שרתו במדינות שרה
אמנו הקדושה לתת לכל אחד די מחסורו אשר יחסר לו שזה דרכם כל הימים
אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים מנפשותם ונפש בן אמת
והגר. ואמנם כי האומר אמר אלי כי מכסא כבודו האצילו להם בעודם בחיים
והנה הנם בתוך הגוף אם רעותיהן אשר אמרנו למעלה עד כוא אשר לו משפט
הגאולה על הגאולה ועל התמורה פרא למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח מאת
ה' מן השמים מאשר כבר עשו אברהם ושרה ואני לא כן אדמה רק כאשר
אמרתי. ומטעם היותו אב לכולם ככל אשר אמרנו בענין הבכורים הגר מביא
בכורים.

ודע כי כאשר יקיצו ושני עפר משנזר כך במצרף הגלגול וזכה לעמוד
לגורל הצדיקים לקץ היסוד, מן הפתילה האחרונה אשר זכתה תחייתה דולקת
הראשונה.

והן אלה קצות דרכי אל ומה שמץ דבר אשר נשמע בו ורעם גבורותיו מי
יתבונן. וה' יאיר עינינו כמאור תורתו ויכניע לבנו לעבודתו ויקבע בלבנו אהבתו
ויתן על פנינו יראתו וישמח במעשינו ויתפאר בתורתנו ובלימודינו ובכל משלח
ידיו כרכר שנאמר ויאמר אלי עבדו אתה ישראל אשר כך אתפאר.

פרק י. עוד פעם על ס' אבני זכרון.

בפרק ז' (שנה ז') דנתי על ס' אבני זכרון על פי כתבי היריד הירועים לז' או, שלא היו שלמים כפי שהדגשתי. והנה סאו נתגלו עוד שני כתבי יד הפתורים את השאלות שנשארו עדיון סתומות ומוסיפים לנו ידיעות חדשות. בראשונה נודע לי מפי מר ליפא שוואגר סויגה שבהיותו בצנעא (בתימן) בשנה האחרונה קנה שם כ"י שלם מהספר הזה וכבר השתמשתי בדבריו בספרי החדש על כתבי היריד בקבלה שבספרות האוניברסיטה (עמ' 83—84) כדי להקים שם המחבר שהוא ר' אברהם בן שלמה ארדוטיאל וכבר העירותי שם, כי ידיעה חדשה זו באה לשנות גם את שמו של בעל ההוספות לספר הקבלה להראב"ד שנדפסו ונמצאו בכ"י על שכו של ר' אברהם בן שלמה טורוטיאל ואין ספק כי שניהם איש אחר. ודרך עבודתו של ר' אברהם בס' אבני זכרון שאפשר כמעט לכוונה בשם „הסמורית“, הולמת ופה את בעל ההוספות. לס' הקבלה. נראה שהשם ארדוטיאל כשם משפחה ספרדית נכבדה הוא העיקר, והשם טורוטיאל (על שם כפר בספרד?) אינו אלא שם המקום שהמשפחה ארדוטיאל נקראת על שמו(1).

בניסן תר"ץ הודיעני פרופ. אלכסנדר מארכס, שהספר נמצא גם בכ"י אדלר 1463 בספרית הסימינר, בניו יורק, הנרשם ברשימה הנדפסת עמ' 66 רק בשם הכללי „ס' ספירות“. כ"י זה נפסק בחלק השלישי ויש בו עכשיו 179 דף, ובראשו חסר רק דף ואולי עוד ציורים אחרים שהמחבר רומז אליהם בסוף דבריו. פרופ' מארכס הואיל להעתיק לי את לשון ההקדמה וכן גם כמה פרטים מתוך כ"י, שעל אחדים מהם כדאי להעיר כאן. מתוך כל הידיעות החדשות האלה מתברר שהספר אמנם נתחבר במארוקן כפי שאמרתי במאמרי, אבל לא באמצע המאה הטי' אלא ברבע הראשון של המאה הטי'.

השימוש במקורות זרים בתחיל כבר בהקדמה המלאה ענין שאופים כאן כפי ההעתקה השלושה אלי, כי מקצתה לקוחה כמעט מלה במלה מהקדמת ספר השם (ויניציאה שס"א) שכבר העירותי עליו במאמרי עמ' 267 בעל אחד המקורות העיקריים של ספרנו. והוה לשון ההקדמה החסרה בכ"י ירושלם ונאסטר: אמ"ה(2) [אברהם] בן לאדוני החכם השלם החסיד ר' שלמה ן' ארדוטיאל וצו"ל פחד קראני והעדה ותסמר שערת בשרי להעלות על לבבי ולרשום בירי(3)

(1) על זהות שני השמות האלה עמד כבר Jacobs בספרו Sources of Spanish Jewish History עמ' 172. ר' אברהם ארדוטיאל נזכר גם פעמים אחדות בס' נר המערב לר' יעקב משה טולידאנו, ביחוד בעמ' 84 (כמחבר השלום ס' הקבלה).

(2) אמר המחבר. בכ"י קודמות עוד שתי שורות, סיום של מליצה ארוכה הבאה בפתיחת ההקדמה ועיקרה חסר בכ"י אדלר.

דברים שנעלה עתה ויסין. והסתירו בגנויהם הקדמונים וגלו טפח וכסו טפחיים
האחרונים כי פתרו ורגזו טלכתוב בספר הדברים הצריכין אל חכמת הקבלה
הרמה הנוראה רק כל אחד ואחד כתב במגלת סתרים דברים הנמסרים אליו
בקבלה כמשל וחדה בדרך קצרה להסתיר הענין. זה המשיגו לחופה (1) וזה
למנוחה (2) וזה לגנא סוד (?) רבא. ואם הכל הולך אל מקום אחד ומוצא אחד
להם כשבאו האחרונים תלמידים שלא שמשו כל צרכם וראו כל דבריהם חלוקים
זה אומר ככה וזה אומר ככה אמרו מה זה ועל מה זה. אם קבלה נקבל אם
לדון יש תשובה. ולפי שכל אחד ואחד מהחידים החסידים והמדברים בזה
החכמה לחוציא לאור כל תעלומה ירא וזוהל מפחד בדבריו יגלה ועתה. וכל
כוונתו היא לרמוז ולהסתיר. לקח כל אחד לעצמו דרך להציג מן הדרך להבחר
חכמתו תחת לשונו לגלות ולבאר בדרך נעלם ויקרא בשם ה' אל עולם. ולעשר
ספירות בלימה ושכיליהם אשר על דרך שמות הקדש כנויים הרבו ע"פ הדמיון
לבחר [1] שמות וכנויין לכנוייהן יחד למוניהם וכל אחד ואחד בענין [2] העלו
אשר [3] כפי הנאות לו לפי קבלת רצונו. כלם נכוחים למבין וכל אחד כתב
בספר טעם מאמרו ויושר דברו והעלה שמו ות [שמועות] כאשר כלבו להסתיר...
[דף 10] ולכן בחינה (4) החכמים שנויים רבים ובעיני הקורא בספרים מאד יפלא
ויחשוב זה לפלא פלאות ויעלה על לבו כי מחלוקת בין החכמים נפלה וילך
הדרך ובכה ויפן כה וכה עד ששלחו לשונם בקדושי עליון והענינו על דבריהם.
ודבקו בחכמות היצוניות חיתיות מואביות צדוניות. וכל העוסק בתורה לשמה
בלתי תורה וחכמה היצונה היה להם לשמצה עד שכמעט נשתכחה תורה מישראל
בכל מלכויות ספרד ח"ו. ולפי אשרי רבכיו תלמידיו הרב הגדול ר' יצחק
קנפנטון שהרכיבו תורה בישראל הם תלמידיהם ותלמידיו תלמידיהם (3) ולפי
ה' צבאות הותיר לנו שארית ופליטה הנשארת היום במלכות פאם החכמים
השלמים מרכיבו תורה ראשי הישיבות וצ"ו כלם מחזיקים בתורת אלהים חיים
ולא פנו אל רחבים ושמי כוב. ולא הספיקו בילדי נכרים רק הזיות דאביו ורבא
שמו הם שעשועים. ובספרא וסיפרי גברה ידם. ובמכילתא דר' ישמעאל ורשב"י
ור' הושעיה בר' ור' יהודה וחזקיה ובני פזי וטזי ור' חלפי בן שומרק [4] (4)

(1) כוונתו לבנין הספירות. משל זה נמצא בתשובה המיוחסת לר' חנאן ר' וקויתאל
ז"ל על שבע חופות של צדוקים במס' בבא בתרא שנדפסה בס' האמונות לר' שם סוג דף ק'
(שער ח' פרק טו); ועוד נמצא ביתר ברור במאמר "כלל אחד מעניני הקבלה" (בהרבה כ"ו)
ועיין לשונו בספרי על כ"י בקבלה שבירושלם עמ' 72.

(2) משל זה מביאים כמעט כל הראשונים, עיין למשל בס' השם הנדפס בקובץ היכל ה'.

(3) אביו של המסכת היה מתלמידי תלמידיו כפי דבריו בתוספות לס' הקבלה וכן
מביא גם שם את רום גדולתו של מהרי" קנפנטון.

(4) כה"י כנראה ממושמש וקשה לקריאה כאן ונראה שנפלו בו שבועים.

מסתפקין. ובז"ג סודות התורה ושלישים ושתיים של הגדה ובמשנתנו של לוי
ובר קפרא וברכה ובתנחומא ופסיקתא של רב כהנא המיד דורשים ועל דרך זה
הולכים הם ובניהם ותלמידיהם והנלוים עליהם.

ואני הצעיר תלמידיהם המתאבק בעפר רגליהם שותה בצמא את דבריהם
כל ימי גדלתי ביניהם ולמדתי בתלמידיהם. ונפשי חשקה בתורה מיום שחננו
האל דעת. ומרוב החשוקה בינותי בספרים דברי הראשונים והאחרונים להבין
דבר תורה וסודותיה וטעמיה ותניניה (1) ונקודותיה ושנוי שמותיה. אמרתי אחכמה
והיא רחוקה מסני ולא מצאתי דרך קריבה להתקרב אליה כי אם בדרך אשר
דרכו בה חכמי ישראל הקדושים אשר קבלו מפי הקדושים אשר קבלו מפי
הקדושים והנביאים והנביאים איש מפי איש עד אדון הנביאים. ע"ה להם גלו
כל (1) מצפוניה והעמידו על וסודותיה. להם [דף 2^a] לבדם ניתנה ולא עבר זר
בתוכם.

ויען וביען בעונותינו הרבים גלינו מארצינו וגלה יקירנו מבית חיינו
נתמעטו הלבבות וחשכו הראות בארובות. נתמעטה החכמה ונתדלדלה הקבלה
ואין אתנו יודע עד מה. ומהיום הוסר התמיד שהוא האילן הגדול ר' שמעון בן
יוחאי זצ"ל נתכטלו הטוחנות ונסתלק המן אלא שהניח לנו צנצנת אחת
למשמרת הוא ספרו הקדוש הידוע ובוה התקן הריחים והיו כבראשונה ומהם
טעמו הבאים באחרונה. וגם ספר הקדוש אשר מאורו האיר לכל החכמים הוא
ספר הכתיר. ופרקי הלכות (2) רבתי וזוטרתי ומעשה מרכבה וסדר אליהו רבא
וסדר אליהו זוטא (3) וספר יצירה הידוע לאברהם אבינו ע"ה וספר פאלי הוא ספר
מעין החכמה (4) אשר למשה היה למנה. וספר הבטחון לר' יהודה בן בתירא (5)
וספר קנה בן קנה. כל אלו באו לירינו מהחכמים הקדמונים מלבד מה שנתעלמו
ממנו לרבבות ולא לפים. וגם מספרי האחרונים וקרים ונכבדים סודות כמוסים
באלף מסגר סגורים. עם כל זה לא מנעתי את עצמי מלבא אל היכל ה'. ומכל
מלמדי השכלתי וחפשתי ורקדקתי בספרים הראשונים והאחרונים. ומצאתי (6)
שחכמת הקבלה בשמן משחת קדש בלולה ולמעלה מן השכל עולה ולכן
באנשי הדור אין מסילתה ידועה ואין דעתם צלולה. וחכמת הקבלה לשני

(1) בכ"ז: ע"ה. (2) צ"ל היכלות.

(3) ראוי לתשומת לב שהוא סוגה את סדר אליהו רבה וזוטא בין ספרי הסודות!

(4) הוא הספר מסוג העיון, לא המדרש שבראש ס' שמושי תורה, ונקרא פאלי על
שם המלאך הנזכר בראשו (תמורת פלאי).

(5) עיון קרית ספר א' עמ' 166.

(6) מכאן ואילך מעתיק בשינויים, כמוסיף וגורע, את לשון הקדמת ס' השם וכבר
הוכחתי במאמרי שהכנים גם כל הספר עצמו לתוך חבורו.

חלקים נחלקת. החלק הא' חכמת השימוש (1) והפעולות ושמות המהרה הבקאים (2) בשימושי התורה ושימושי תילים. ושימושא רבא ושימושא זוטא ושאר השמות המקובלים בלי ידיעת טעם כאשר קבלו איש עד משה ע"ה. והחכמה הזאת היא מסורה ליחידים וחשודים אשר ה' קורא ואנחנו בעונותינו מצוין רבש הלא לא טעמנו כי לא זכינו ואין לנו בה מבוא כי נגדנו סוגרנו (3) בתיה ע"י וי"מ (4). והחלק השני היא חכמת הקבלה בידיעת האל וקבלת [דף 26] עול מלכותו ויחודו ליחידו המשכיל בכל לבבו ובכל מאדו בידיעת שטותיו היקרים אשר בספרי הקדש כתובים ובידיעת שבילי מדותיו הברורות הנקראים עשרת ספירות. וידיעת הספרים (5) הרבויים המכוסים והנעלמים. אשר בסתר התורה נחתמים ובדברי הנביאים המדברים ברוח הקדש. ה' במ סיני בקדש. גם בדברי החכמים חדשים גם ישנים. בסוד האותיות קטנות עם גדולות ותגיות וחשמות הכתובים בנקודיהם למוניהם עד צירפן (6) ותמורתן כחילכתן ובסוד חתיכת (7) חסירות ויתירות באותיות בנויות לתלפיות אשר לבעלי פשט נעלמות. על כן הרוצה להשתדל לעלות בסולם המעלות היקרה הרמה זאת יטה אזנו לשמוע דברי החכמים ויוסף לקח בדברים הנעלמים לבו. לא יבהר להשיב ורוח יתירה באמרי פיו אל ישיב ויקבל עליו השתיקה (8) את תורת הקבלה וחוקה ויבין וידע כי כלם היטיבו אשר דברו ועל שולחנם יחד אסת ידברו ופיו יעבורו. והכל הולך אל מקום אחד. ה' אחר ושמו אחד.

ובראותי אני צעיר שועל בן אריר (9) דבריהם הנחמדים מפוזרים אחת הנה ואחת הנה עליה בדעתי להקריב התועלת לעצמי גם לכל מתחיל בלימוד התורה והחכמה הזאת לקרבם אחת אל אחת למצוא חשבון. אף כיודע כל שער עמי כי הענין הזה אינו נופל תחת גדר החכמה ולא תחת גדר מלאכה בלתי להיות לי לזכירה ולזה קראתי זה הספר **אבני זכרון** כי הם דברים מקובצים מדברי החכמים אשר בשם אבנים נקראים כי אבנים מלשון בונים כי הם האבנים והבניין והכלים והבונים אשר מלומדי ה' מקבלים.

(1) בכ"י המיושן.

(2) השפה מגומגמת כאן, ובספר השם: "חכמת השימוש והם בעלי הפעולות וכו'".
וכן צ"ל.

(3) בס' השם נכון: סוגרנו.

(4) אינו מובן. בס' השם: בתיה מבא. (5) צ"ל הסתרים.

(6) צ"ל עם צירופן, וכן בס' השם. (7) צ"ל התיבות.

(8) אולי צ"ל בשתיקה?

(9) אביו של המחבר היה מתלמידי ר' יצחק קנפאנשון כפי שזכר בפירושו בהוספות.

לס' הקבלה.

וראיתי לחלק הספר הזה לחמשה חלקים.

החלק הא' מדבר בעילת העילות עם עשר ספירות בלימה בדרך כלל כפי סברת החכמים [דף 3^a] הקדושים אשר ראוי לסמוך עליהם מוסכמות עם חכמי הזוהר. החלק הב' בעשר ספירות בלימה בכל ספירה וספירה חלק הראוי לה בדרך פרט ובדרך קצרה.

החלק הג' בשבעה היכלות ובמעשה מרכבה וכסא הכבוד. החלק הד' בענין מטמדין שר הפנים ושיעור קומה ובעשר מעלות הנפרדים. החלק הה' בענין אצילות השמאלי בדרך קצרה כפי כונת הספר שאם באתי להאריך בעניינים אלו לא יכלם ספר.

ואני טשביע באלהי ישראל לכל מי שיבא להעתיק הספר הזה שלא ינוח מדעת שום ענין מעניינים אלו כי כולם צריכין אלו לאלו. ואע"פ שיש עניינים שכתבתי ושניתי ושלשתי הכל לענין ולכוונה. כי החכמה הזאת ארוכה מאד בדתה והם מים שאין להם סוף.

אם הבקשנה ככסף.	ו'כמטמונים תחפשנה
אז תבין וראת ה'.	וידעת קדושים תמצא
בכל דרכיך דעה.	ויהא יישר אורחותיך
ראשית חכמה יראת ה'.	שיכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד
ה' ביאה לסופר לבך.	ו'אונך לאמרי דע"ת
מיכל נשבר נצור לבך.	כי ממנו תוצאות חיים.

מה היא הכוונה המיוחדת בציון המלים דעת וחיים בפסוקים האלה, אינו ברור. אולי נכתב כתב היד רק בשנת דע"ת ושם הסופר הוא חיים?

גם בדבריו בדפים הראשונים על שאלת האין סוף יש כמה לשונות מלאים ענין. בעיקר חשוב הוא שבעל ס' אבני זכרון מצדד בלי ספק ובלי כל פקפוק בדעת שהספירות הן עצם האלהות ומביא ראיות לכך מדברי הראשונים. בדף 3^b מוכרז סדר השתלשלות כל הדברים מלמעלה למטה „מן המופלא אל הנעלם ומן הנעלם אל המושכל ומן המושכל אל המורגש הרוחני ומן המורגש הרוחני אל המוטבע הרוחני ומן המוטבע הרוחני אל המוטבע הנבדל ומן המוטבע הנבדל אל המוטבע הנשמו הפשוט ומן הפשוט אל המורכב" וגם סדר זה לקוח מספר השם (דף כ"ז ע"א בדפוס), אבל לא אוכל להגיד המקור הספרותי של חשבון העולמות אצלו בדף 4^b: „חמשה עולמות הם מלמעלה למטה עולם האלהות. עולם השכל. עולם הנפשות. עולם הדמות. עולם החוש". זהו סדר ניאוראפלטוני נכון, יש לתמוה רק על השמוש כסוגת עולם הדמות במקום הטבע שהיה צריך לבא במקום הזה.

בדף 6^a מביא לשון בלתי ידוע מר' יצחק סגני נחור שהיה ראוי לחקור על מקורו: „אמר הרב הגדול החסיד ר' יצחק סגיא נחור בנו של הרב הקדוש אור ישראל הראב"ד ז"ל: המאמין באין סוף היא האמונה המבוכה [בגליון; הנסתרת(?) ושיאמין בייחוד הכללי באל ית' ואין זולתו ית' מצוי. ואם יאמין באין סוף ואינו מאמין בספירות הוא מין גמור כופר בעיקר ומקצץ בנמיעות. אמרו לו תלמידיו רבינו וכי מאחר שאמרת שהאמונה האמיתית היא באין סוף והכלל כלול בו ית' למה אמרת שמי שאינו מאמין בספירות הוא מין גמור. אמר להם בני תדעו כי הספירות הם המאמרות והם ההשגחות השגחותיו בנבראים. ואין מצוי בו אם אין סוף ומאמרו. וכאשר ראה ית' לחדש עולמות חדשים במאמרות עשרה שהם עולם אחד. ואין שום הפרש בין כופר בספירות לכופר בהשגחה. כי האומר כי הראשון ית' מצוי והעולמות מצויין אך אין ספירות ביניהם אמצעים הרי הוא אומר כי אין שם השגחות מצויין וכי הראשון ית' אינו משגות בעולמות האלו הנמצאים. וכי האומר כי הם תשע או אחד עשר או פחות מן המניין הרי הוא גורע ההשגחה כאומר עוב ה' את הארץ. ואם מוסיף על המנין הוא מוסיף על הנמצא וכודה בלבו מה שאינו והמוסיף במעשה בראשית הוא מכלל המחפא דברים על ה' אשר לא כן. אם מאמר זה אמיתי ולקוח באמת מאחד מספרי תלמידיו ר' יצחק (לא נודע לו עד עכשיו מקורם) הרי זה חשוב שכבר בדור הראשון של התנלות הקבלה לאור ההיסטוריה יהיה מושג הספירות מקושר במושג ההשגחה (כמו אצל ר' יצחק דבן עכו והרמב"ן), נימוק שלא נזכר בפירוש הספירות לר' עזריאל.

דף 8^a עד 9^b נמצאת תשובה המיוחסת לר' רבינו ג' נסים (מקירואן) על עשר ספירות שאינה ידועה לו ממקורות האחרים, ובלי ספק גם היא יצאה מחוג הזויפנים בסוף המאה ה"ב ובתחלת המאה ה"ג ששאר השו"ת לרב האו גאון ורבינו ג' נסים חוברו בו. גם בתשובה זו נאמר בפירוש כי „עשר ספירות הם עצם האלחות" דעה החוזרת גם בכמה מהזויפים הקטנים מסוג ספר העיון.

בדף 9^b מביא, כעל השכחות כתב בלשכת השמות, ומתורף לשוני המועתק לפני ניכר שאין זה אלא ספר מערכת האלהות, אשר מערכת השמות שבו נקראת בשם כולל לשכת השמות (גם ברפוס) ועל פי זה יש לתקן מה שכתבתי בספרי על כתבי היד הקבליונים בירושלים עמ' 24 ועמ' 84 על הספר כי השכתיו שם לפירוש החייט על המערכת (וכבר תקנתו הטעות במפתח הספר). בכמה פרטים יש בכ"י אדלר גורסאות אחרות מאשר בכתבי יד שעליהם בספרי את מאמרי, מהן עדיפות ומהן גרועות (1) ומה שחשוב ביותר הוא שכסוף

(1) למשל: בעמ' 266 העתיקי מסוף חלק א': „כי פחדתי לדון דבריו יותר ... ובכ"י אדלר הגרסא מעולה: „כי פחדתי לרשום בדיו יותר ...". מצד אחר, קורא כאן את ר' עזרא רבו וחתנו (במקום וחתנו) של הרמב"ן והוא בודאי ישוב.

הפרק על החכמה נמצאו בכ"י אדלר (דף 90—98) כמה דפים שאינם לא בכ"י ירושלים ולא בכ"י גאסטר (אבל נמצאים גם בכ"י שבירי מר שוואנער בוינה), וזה תוכנם: בדף 90 פותח בסוד מלית לבנה שבה נתקטף הקב"ה ואומר, "אכתוב מעט מטה שחנני השם מטה שמצאתי בספרי המקובלים" ומביא כאן בדף 91^a דברי מקובל שלא ידעתי מי הוא, "וספני זה אמר חכם גדול הערך מתוך זה שצבע האויר אשר בו יתקיימו כל הנפשות בהיכלות גוונו כעין התכלת(ו)" וכן עוד פעם בדף 92^b: "אבל אכתוב כאן ענין גדול מאד ישר בעיני מצאתיו לחכם גדול הערך לא יערכנו זהב וזכוכית וזה לשונו: דע שהתורה היא מאירת עינים בעינים נפלאים ונוראים והיא החכמה הנעלמת בעיני כל חי ורחבה מני ים והוא שכל התורה כללה שמותיו של הב"ה ובכל פרשה ופרשה שבה יש בה השם שהוא יוצר הדבר או נעשה בו או שנתקיים בו ויש מקצת זה הספר היום מצוי ונקר' שמוש התורה ומה ידע משה ע"ה כל מה שיוכל שום נכרא לדעת ולהבין בכל הנבראים. ומפ' מעשה מרכבה של יחזקאל ויצארים שמות של פתחי היכלות ומפ' הכקעה ויצא השם שאדם מחיה בו המת. וכן שמוש תלים ויצארים ממנו כמה שמות לכל דבר. ועוד יש קבלה מחכמי הדורות ושם ע"ב שמות של ויס"ע ויב"א וי"ט... ויש קבלה ידועה מגאוני עולם בסוד הטעמים ובשמות(2) ולא חורשה לנו לנקד הסית ולא לכתוב טעמים מפני שהיא כולל (3) כל השמות. והוצרכו לזיון האותיות שהזוינין והתנין הם כתרי המלך. ומדרשים נעלמים כתבתי בענין זה".

בדף 94^a מביא גם את ספר הכוזרי לענין השפות ההסכמיות וטבע לשון הקודש ומסיים, "והרוצה לעמוד בעניינים אלה בדרך ארוכה יחפש בספרי הקבלה וימצא מנוח. כגון בספר התקונין של רשב"י ז"ל שם ימצא סוד האותיות והנקודות הטעמים באר היטב. ובאלפא ביתא דר' עקיבא ובפ' האותיות להחכם הר' יצחק הכהן(3) ובספר טעמי התנין להחכם ר' אברהם פיקו ובספר גנת אגוז להחכם ר' יוסי ק' גיקאטילויא בחלק השני מן הספר בחלק האותיות...". פירוש האותיות לר' יעקב הכהן הוא הנדפס על ידי במדעי היהדות כרך ב', ועל ס' טעמי התנין לר' אברהם פיקו (לא ר' יצחק כפי שכתוב בטעות בכ"י שוואנער) כבר העירתי בספרי הנזכר עמ' 84 שהוא הנמצא באוכספורד 1441 ונתחבר כשנת רנ"ז ומכאן terminus a quo למפרנו.

(1) דעה זאת לא נמצאת בשאר ספרי קבלה הידועים לי, שאינם מדברים כלל על

תכונות האויר ההוא.

(2) השוב טעמי הטעמים שהדפסתי בקבלות ר' יצחק הכהן, מדעי היהדות ב'.

(3) זהו שבוש וצריך להיות ר' יעקב, וכן הוא על נכונה בכ"י שוואנער.

בדף 97^a, "השם הקדוש הזה מצאנוהו כתוב בקלף דק מכתובת ידו של אדונינו מאור ישראל רב האי גאון ששלחו אל הרב הגדול הפלסטי (ו) הגאון ז"ל בהצנע ובסתור על יד החסיד וותיק בתלמוד ופיוט ובר סטכא ובר קבלה ר' אליהו ז"ל הבבלי". כל זה לקוח מהתשובה המוויפת על שם רב האי גאון על דבר מתיבת שם המפורש בציור כוכבים (עיון במאמרי עמ' 268). ר' אליהו הבבלי הוא כמובן הפיוטן הידוע ר' אליהו הזקן, קרובו של רב האי גאון, שגם בפירוש ספר יצירה לר' משה בוטריל אנו מוצאים קטעי פירוש לספר יצירה שנתייחס עליהם שמו.

כבר הראיתו במאמרי הקודם שהנוסח שבכת"י גאסטר מכיל כמה דברים שאינם בכ"י ירושלים, אבל נראה שכ"י אדלר שונה מהם גם בשאר המקומות ולא רק בתוספת הנזכרת. המאמר שהעתקתי בעמ' 269 למטה, על תורת השמטות, מסיים כאן דף 103^a—106^b בלשון זה: "לא רציתי לכתוב סברתם בכאן כי פחדתי מרובתי חכמי הדור שמא יתפסו עליו כי מי נתן שועל בין אריות להכריע סברתם ובספר הקונדרוסין שלי כתבתי ענין השמטות מה שמצאתי בגנזי [חכמי] האמת ומשם יראה הזוכה אליו". מכאן ניכר שרק אח"כ החליט המחבר להרחיב את הענין והכניס במהדורא אחרת של ספרו את כל הלשון הארוך מספר מראות הצובאות שאנו מוצאים בכת"י ו' ושנשמרו קודם לכן רק ב"קונדרוסין" אצלו. אם כן, כ"י אדלר מכיל מהדורא ראשונה של ספר אבני זכרון.

בדף 104^b מעתיק מספר תולדות אדם את חמשים שקרי בינה מה שלא נמצא בכ"י ירושלים דף 82^a. כל הדברים שהעתקתי מכ"י גאסטר 720 במאמרי עמ' 270 ואינם ב"י, נמצאו באמת, בשנוי גירסאות, גם בנוסח השלם בכ"י אדלר. שם נמצא בדף 128^a בפרק על ספירת הנבוכה עוד לשון זה: ולכן עלה בלבי אני הצעיר שבתלמודי רבותי רבני פאס (2) לכתוב מעט מועד בכמות ולא באיכות מן הסודות הנעלמים אשר מצאתי בספרי המקובלים מפוררים אחת הגה ואחת הגה להוותם לי לזכירה ולמוד ולא לעשות". וגם כאן מביא בסוף דבריו על ציורף שם בן מ"ב את רב חמאי בספר הפנימיות (כמו במאמרי עמ' 271, בשנוי לשון). מה שהרפסתי בעמ' 271 בלשון "רבינו יצחק החסיד", בא כאן דף 137^a ביתר ברור בלשון "רבינו החסיד הקדוש חר' יצחק סגיא נהר בן הרב ר' אברהם בן דוד נ"ע". ועוד מביא שם בדף 137^b ואילך פירוש ר' יצחק סגיא נהר על ענין ו"ב גבולי אלכסון כדי ליישב את מאמר ספר הבהיר המדבר עליהם ורומז

(1) עיון עליו עכשיו ביתר אריכות בספרי החדש על כתבי חיד בקבלה עמ' 58—60.

(2) עיון לשונו בהקדמה בשבח חכמי פאס. ובאמת יסד לפני ר' יעקב לואל מנגורשי שורשוגאל בפאס, כפי עדותו בתשלום ס' הקבלה (נר המערב עמ' 84).

כאן לציור האלכסונות לפי שיטתו, אבל הציור איננו עכשיו בכ"י אדלר. וכן מכיר גם פירוש שני לענין זה, "על דרך הגאונים רב צמח ורב נחשון". בפירוש כנויי המלכות מתוך ספר השם מעתיק קבלת ר' יצחק סגני נחור על כוונת התפלות (בכנוי "שערי תפלה") כפי שנמצאו בס' כתר שם טוב לר' שם טוב ן' גאון ובשאר ספרים.

וזה סיום הלשון בחלק השני (דף 173^b): "עד כאן במדה זו בעשר מעלות חקדש אשר יעדתי לדבר בהם וגם בשמותיהם ובכנוייהם ובכנויי כנוייהם הנמצאים במפרי הקדושים ספרי החכמים הראשונים והאחרונים אשר באו לדור להרחיב נקבי המשכיות בראשי הדברים אשר נתן לרבותם בהם קצת רמז כדי לפתוח פתח לאשר נדבה אותו [רוחן] ליוכנס בחכמה הקדושה הזאת גם להיות די לזכרון ולחקל מטורח עיון הספרים" והלאה, הכל כלשון ספר השם דף ל"ד ע"א.

ברף 178^b "ע"כ בדרך קצרה [ענין ז' היכלות] והרצפה לעמוד בענין ז' היכלות בדרך ארוכה ומצאנו בפ' תרומה מהוהר ובפ' פקודי ובפ' בראשית ובפ' התקונים ובפרקי היכלות לר' ישמעאל כ"ג ובסוף הספר הזה תמצא כתוב קצת סמנו בעינים שהבאתי מפרקי היכלות בדרך קצרה וג"כ תמצאנו מצויר בראש הספר הזה באילן שאני מצויר", אבל האילן הזה לא נמצא בכ"י אדלר כי הרף הראשון חסר בו כפי שאמרתי.

שם בעל האוסף של כתבי יד בקבלה הנזכר בחלק הזה, הוא לפי גירסת כ"י אדלר ר' יצחק ז"ל (עיין עמ' 273) ונראה שיש למחוק את הויד שבראש השם. כ"י אדלר מסיים ברף 179^b ברמזות אלה: "ובסוף הספר תמצא מעשה מרכבה סה שהוצאתי מספרי מרכבה לר' ישמעאל בן אלישע כ"ג ובתחילת הספר ג"כ בעיגול שצוירתי שם והטוב יכפר בעד..." עד כאן, והשאר חסר.

מגנזי בית הספרים.

מארכיונו של אחד-העם

יו"ל מכ"ז אשר בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

ע"י ב. שוחטמן.

*IX

ד"ר י. י. קצנלסון אל אחד-העם.

משמונת המכתבים של י. י. קצנלסון (בוקי בן יגלי) לאחד העם, הנדפסים למטה, עוסקים ארבעה בהצעת האנציקלופדיה העברית, שהוצעה ע"י אחד העם ב-1894, שנחתמה ב-1913 ושיק בשנים האחרונות הולכת ומתגשמת ע"י הוצאת "אשל" בברלין. שני מכתבים עוסקים בשאלות תרבותיות, שעמדו אז על הפרק ושהעסיקו ביחוד את העסקנים היהודים בפטרבורג, הקרובים לחברת מפיצי השכלה: י. י. קצ. היה היחיד בין הסופרים העברים, שתפס מקום חשוב בין העסקנים היהודים בפטרבורג והוא התחיל במלחמה בעד העברית בועד המרכזי של חברת מפיצי השכלה, שהשתתף בו כמשך 25 שנה מ-1892 עד מותו, בתחלה בתור חבר הועד ואח"כ בתור סגן יו"ר ויו"ר. מכתב אחד מספר על הוורגליסטיקה הרוסית-יהודית בפטרבורג ועוד מכתב אחד מוקדש לשאלת הציונות.

יש להעיר שבמאסף "העבר" I (פטרבורג, 1918), שויצא בזמן המלחמה בהתחלת השלטון הסובייטי ושלא התפשט מפני זה — נדפסו 15 מכתבים של ד"ר קצנלסון משנות נעוריו, תרכ"ה—תרכ"ו, המכתבים הובאו לרפוס ע"י ועד לחברת מפיצי השכלה ונערכו ע"י ידירו שאול גינזבורג.

המכתבים נעזקו בדיוק, כצורתם, עם כל הבסורים המיוחדים שבהם בהשמטת הבסורים היכולים לפגוע בכבוד מי שהוא. כאן נדפסים רוב מכתבי ד"ר י. י. קצנלסון הנמצאים בארכיונו של א"ה.

(*) את הקודמים ראה ק. ס. שנה ה' ע' 165—175, 396—399 ושנה ו' ע' 420—423; ראה גם "מאונים" תרפ"ט ג' 19—22 (מכתבי פיארגרג לא"ה) והפועל הצעיר תרפ"ט ג' 36 (מכתב ו. וו. צ'יגוב לא"ה).

Доктор Медицины Л. И. Каценельсонъ

(ординатор александровской городской больницы)

С-Петербург, Измайловский пр., д. № 7, кв.

18 27/I. 94 (1)

לירידי ואדוני הנכבד לה' גינזבורג שלום.

הלא תסלח לי אדוני כי אקראך בשם „ירידי“ ואנחנו לא נודענו איש לרעהו מתמול שלשום. הלא „אחד העם“ אתה, לאמר „המיוחד שבשם“ האהוב והרצוי לרוב אחיו ועל כן אהוב ורצוי גם לי, אוהב לשפת קדשם ולחשכלה העברית, ועל כן אהבך גם אני ואקראך בשם ירירי, אף כי לא ידעתוך גם בשם.

את מכתבך לאיש יהודי ליום התחדש המליץ (2) קראתי בשום לב. וישר כוחך, אדוני, כי דברת „דבר בעתו“. זה שנה כמעט, אשר נגלה לי כי להקת מורדי אור בקאוונא יחסו מזימות להשיב את מהלך עמנו אחורנית, ויען כי ידגילו בשם איש קדוש באמת בשם ר' י"א ספעקטאר הרצוי לכל אחיו, על כן יעלה בידם למשוך כחכם גם רבים מטובי סופרינו. עלינו לשבח להאנשים האלה כי ידעו עת לחפצם; כראותם כי רוח ממרום נושך עתה אל אשר יהיה רוחם ללכת, אזרו חיל ויאמרו להכות את השכלת ישראל חרם מבלי אשר תוסיף קום. את שאלת המלמדים פתרה הממשלה לפי רוחם (3), עתה התעורר הועד של הרבנים (4) לבקש מאת הממשלה לאשר את הרבנים הרוחנים ולבטל את הרבנים מטעם הממשלה, ולמען נתון תוקף ועוז לבקשתם באו אל הממשלה אלפי מכתבים חתומים באלפי חותמים ששם יבארו, כי ההשכלה היתה בעוכרי עמנו, כי רק בין המשכילים נמצאו סוציאליסטים ניהיליסטים וכו' וכו', ועל כן נחזיק לבטל את הרבנים מטעם הממשלה שהם ג"כ ניהיליסטים וכו'. עתה נשאר להם רק לבקש מאת הממשלה לסגור את כל בתי הספר הסתוקנים ולבטל את מס הנרות (5) ... ואז יוכל עמנו להתצנן מבלי כל מפריע.

(1) התאריך של כל המכתבים הוא עש"י הלוח הרוסי שפגה מהאירופי 12 יום (ער 1900) ואח"כ 13 יום.

(2) הכונה למאמר אל העורך החדש (מכתב גלוי) שנדפס בגליון 2 של 1894, כשהתחיל מכת"ע הזה לצאת מחדש בעריכתו של איש יהודי (ליאון רבינוביץ) ונכנס אח"כ בשם „סבלנות“ לעל פישת דרכים. ה' א' (עש"י מהדורא א' ע' 120—124).

(3) בשנת תרנ"ג כלאה הממשלה את בקשתם: לא לדרוש בחינה מתלמידים והתירה לכל אחד לעסוק במלמוד, אם רק שלם 3 רובל בעד תעודה.

(4) הכונה לוועידת רבנים שהממשלה הרוסית היתה מכנסת לפעמים רחוקות בשביל ברור שאלות שונות מחיהם הפנימיים של היהודים. בוועידות כאלה היו משתתפים גם עסקנים בלתי רבנים. באותה שנה ישבה ועידה כזאת, אבל הפעם כמעט כלם היו רבנים.

(5) על הכנסות של המס הזה החזיקה הממשלה את בתי הספר הממשלתיים בשביל היהודים.

את כל זה חזיתי מראש על פי המכתבים אשר קבלתי מקאוונא, שבהם השתדלו למשוך גם אותי בחכה. אז אמרתי כי באה העת להקים דבר בישראל אשר יהיה למגדל עז להשכלה העברית. אולי ידעת אדוני כי זה כשלוש עשרה שנה, אשר נוסד ועד סאת חברת מפיצי השכלה להקים בית ספר גבוה להכמת ישראל. בהועד ההוא נסניתו גם אני. אבל כמעט חפצה החברה להוציא הרעיון הזה לפעולה אדם, והנה באו אלפי מכתבים מכל תפוצת ישראל להבארן גינזבורג) שהם הועידו! בו לכל ילך יחד עם פריצי הדור האוברים להכחיד את דת ישראל. במשך השלוש עשר שנה לחמו חברי הועד לעאן רוענטאל ז"ל (2) והפרופיסאר באקסט (3) נגד גינזבורג ולא עלתה בידם להטות את לבבו להרעיון הזה. עד כי לפני שנה אחת בראות באקסט כי לשוא כל עמלו התפטר מהועד אז נתנו משכילי פ"ב את עיניהם בו ויבחרו בו לחבר הועד. במשך השנה העברה אנחנו ואחוזות מרעי עסקנו הרבה בשאלה הזאת בסתר גם אספנו חומר רב לפתרון השאלה הזאת לתת אותו לשר השכלת העם, ולאחרונה הצעתי את השאלה לפני הועד, כשאלה שאין לה דחיה. וגינזבורג ענה אמן בעל כרחו. אבל הרבר הזה נודע מהר לוועד הרבנים, ולא החרישו גם הם. בראותי כי היושב ראש יחפץ לסוג אחר, באתי לביתו וה' היה עם פי להטות את לבבו להדבר הזה. שלושה ימים רצופים שלוש, שלוש שעות ביום ארכה שיחתנו בדבר הזה, ועתה הודות לאל החכמה, כי היושב ראש בהחברה נתון בכל לבו להרעיון הזה, ובשיבה האחרונה נמנה וננסר להושיט אחרי איזה ימים כתב הבקשה להמיניסטור של השכלת העם (4). בדבר הזה הנה גליתי אדוני לפניך את כל זה למען תדע עד כמה נחוץ לנו היום להחזיק בידו החברה. בלתי ספק קראת בהמליץ את המאמר „על ההשכלה ועל מפיצייה“ לסופר מסתתר בשם אלמוני (5). יותר

(1) העסקן והנדבן הידוע הביון הירץ (נפתלי הירץ) גינזבורג, שהיה גם יויר החברה בשנות 1878—1909. הרבה שנים (לפני המהפכה הרוסית הראשונה ולפני התפתחות החיים הפוליטיים) הוא נחשב לראשה ומנהיגת של היהדות הרוסית.

(2) לעאן (יהודה ליב בן משה) וזוגסל 1817—1887 אחד ממיסדי החברה ומעסקניה הפעילים עד וום מותו. היה גם ההיסטוריון הראשון של החברה; ראה ספרו תולדות חברת מרבי השכלה בישראל בארץ רוסיה, 2 כרכים. פטרבורג 1885—1890.

(3) פרופיסור ניקולאי איגנטיוביץ בקשט (1842—1904), עסקן ידוע בזמנו וסופר ומיוזג מפורסם.

(4) את הטכסט המלא של הבקשה (שהוא אופיני מאד בשביל הזמן והמקום) ראה בדו"ח הרוסי של החברה בעד שנת 1894 ע' 26—36. את המוסד העתידי הם כנו בשם „מכון תיאולוגי יהודי“. בית הספר, שעליו מדובר, נפתח רק ב X 20 1908 בשם שעורים עבריים לידועות המורה מיסודו של הביון דוד גינזבורג, נסגר בזמן המלחמה ונפתח שוב בשנוי שם ונסגר אח"כ ע"י הממשלה הסובייטית.

(5) נדפס בהמליץ 1894 ג' 20—21. שמו המלא של המאמר: „על ההשכלה ומפיצייה“;

ממה שנאמר בהמאמר ההוא וכו' אני לספר להקוראים, אבל מה אעשה ואנכי כחבר הועד לא אוכל דבר בקהל. את זאת אוכל להגיד לך, אדוני, כי מקוה אנכי, כי אם יהיו טובי סופרינו העברים יד אחת אחי אז יצלה בידי לנהל את החברה ולעשות אותה למרכז חכמת ישראל. אחרי ימים אחדים תראו כלכם אות כי קמה החברה לתחייה. החבר החדש בהועד העורך דין קולישער, גם הוא איש אשר רוח בו (ו) ובכל השנה העוברת היתה ידו עמי (מחזין להועד) בעבודתי לטובת בית הספר הגבוה לחכמת ישראל.

את כל אשר הגדתי לך היום תשמור בלכתך רק לאיש אחד בערי המדינה נליתי את כל הדברים האלה לה' לעוונתם (2). ומדעתי כי גדול כבודך בעיני משכיליני וחולל לפעול עליהם לטובת ההשכלה, על כן אעירך, כי תואיל להודיע לי את שמך ואת שם אביך ומקום מגורך למען אוכל להציע אותך בתור חבר החברה, הודיעני גם כן כמה תחפוץ או תוכל לשלם לשנה 10 או 25 ר"כ, ועשה את אשר תוכל להרבות מספר חברי הועד (לא הועד באודיסא הנבדל ממנו והדואר רק להשכלת בני אודיסא כי אם הועד בפעטערבורג).

עוד דבר אחד. ברצתי להוציא במשך השנה הזאת מאסף בשפת עבר, שבו יבואו טאמרים על דבר מצב ההשכלה בעמים בערי הנגב ובערי הצפון, על דבר מצב החינוך ועל דבר מצב הרבנים וכו'. המאסף הזה יודפס על חשבון נדבות אנשים פרטים, אוהבי שפת עבר ואת תקוות המאסף נקדיש כולה לקופת משען הסופרים והמורים. אם ישר בעיניך הרעיון הזה ואם תחפוץ להיות לו מעריך לעזר, הודיעני ואדעה.

אחרי ימים אחדים אודיע בהמליץ על דבר מתנת יד נכבדה — חמש מאות ר"כ — מאלמנת סופר עברי אחד (3) לקופת משען הסופרים.

אף כי הרכייתו לדבר אתך, בכל זאת עלתה בידי להעריך רק על ראשי פרקים סכל הדברים אשר היה בלבי להגיד לך, אבל כך בטחתי כי בנת לרעי, וכי תמים דעים אתה בדבר הזה עמדי ועל כן אקוה כי לא תמנע עזרתך ממני. והנני מכבדך ואוהבך בכל דבי.

ד"ר לעאן קאצענעלסאן (4).

בקרת לספר דו"ח של חברה מפעלי השכלה בעד שנת 1892. המחבר דרש למור השפה העברית והרוסית העברית.

(1) סיכאל אינגנברין קולישר. 1847 — 1919, עתונאי אתנולוג והיסטוריון. ברוקסיסקיה ופה של ק. נתן יידו מ. מ. וינבר בספרו "Недавнее", ראה המאמר: ע" 263—256 (М. И. Кулинер) Ветеран русско-еврейской интеллигенции.

(2) כנראה הסופר א. ל. לוינסקי (רבי קרוב).

(3) אלמנתו של צבי הכהן רבינוביץ.

(4) על המכתב מסומן שתשובת אחד העם נשלחה ב 1 בפברואר. מכתב זה של אחד העם וגם תשובותיו על שני המכתבים הבאים לא נכנסו לרכי אגרותיו מפני שאו לא היה איה משאיר העתקות ממכתביו.

X.

דוקטור

יהודה בן ישראל קאצענעלסאן

רופא בביה"ח אלכסנדראווסקי

ספ"ב רחוב איזמאילאווסקי בית 7.

יום 4 לחורש אפריל שנת 1894, ט' ניסן תרנ"ד.

לידירי ואדוני הנכבד הרב אשר גינזבורג שלום!
לא ידעתי מה יחשוב אדוני עלי, כי חדלתי עד הנה מענות לך על מכתבו
חיקר, ולא הודעתי מאומה בדבר שאלותיו אלי. ואמין לי אדוני כי לא
מחסרון רגש הכבוד היאות לך עשיתי זאת. ורשני נא להצטרף לפניו: בראשונה
עברו ימים אחדים עד אשר עלתה בידי להתראות פנים עם ה' לאנדאו) המבקר
למען דעת את מצב הדבר. כי אמור אמרתי בלבי: אם לא יוכל ה' לאנדאו להועיל
לאדוני, הלא יוכל תמיד לחזיק, ועל כן טוב כי יהיה יד אחת עמרי. אולם מדברי
ה' לאנדאו נודע לי כי לבו טוב לאדוני באמת ובתמים. אבל כי אין כל תקוה
בלבו כי יצלה הדבר. ויבטיחני לעסוד על המצפה, ולהודיעני איך יפול דבר. אנכי
הוחלתי ימים רבים למכתב ה' לאנדאו אלי. כי אנכי יושב בקצה העיר האחר,
והוא בקצה העיר השני, ויכבד מאד עלי להתראות אתו פנים ורק כאשר פגשתי
על פי מקרה בחוץ הגיד לי כי לפני שנים או שלשה שבועות ימים כי שבה
בקשתך ריקם², כאשר שבה ריקם גם בקשת חברת „מחזיקי הדת" אשר בקשה
על ידי ועד הרבנים כי תתן לה המכשלה הרשיון להוציא מכ"ע בשפת עבר.
בין כה וכה נחליתי במחלת האינפלוענצה, ואהי חולה כשני שבועות, שוכב על
מטתי, ורק לפני ימים אחרים קמתי ממשכבי, ואתה הלא ידעת אדוני כי מכתבי-
רעים—כיון שנרחו גדחו.

מלח נא לי אדוני את עותתי זאת, ודע כי לא מאשר חשבתי את אשר
זמס לך לעשות לדבר-פרטי, לא עניתיך עד הנה. את הספרות העברית בכלל
לא אחשוב לדבר פרטי, גם אם יתעסק בה איש בתור מקור למחיותו, ואף כי
איש כמוך אדוני, אשר „השתלמות" עמנו היא בעיניו מטרה רוחנית ואשר יעסוק
בה לשמה ולשם עמנו.

הנה הזכרתי במרוצת דברי את שם החברה „מחזיקי הדת". אל נא
תחשוב כי החברה כבר מאושרה מטה"מ, אף כי היא נוסדה זה כשנה וחצי

(1) המומר ישראל לנדאו, הצנוור הראשו לספרים עברים בפטרבורג שבזמן „השלח" היה

עוזר בהרבה לא"ה.

(2) א"ה בקש רשיון להוציא ירחון בשם „השתלמות".

וכבר יש לה יותר משש מאות חברים, כלם רבנים וחופק"ם וגבורים גאונים...
היודעים לצוד דגים במים עכורים... אבל גם משכילים רבים ההולכים אחרי
הרבנים כבהמה בבקעה. תחת ידי מונחת העתקה נאמנה מפתשגן החברה, מטרותיה
ומעשיה בימים הבאים. למראית עין אין כל רע בהם, אבל... אנכי אירא מאד
מפניה... האדוקים חזקים הם ממנו המשכילים. הם ידעו את אשר לפניהם,
ויכירו את מטרותיהם, ומה גם כי אשרם בארץ, מחייתם ופרנסתם תלויה בהם.
לא כן אנחנו המשכילים...

דעת לנכון נקל כי כל אשר אני כותב לך היום — הנני כותב רק לך
לבדך, ולאנשים הקרובים אליך. כי החברה היא איננה מאושרה עוד, ועל כן
עלינו לחזור שלא תצא תקלה מתחת ידינו. בכל לבי נכון אני להלחם נגד מורדי
האור שיצאו מסחבואיהם. אבל נשקם החד, הדלטוריה... יהי להם את אשר להם.
אל יתפלא אדוני, על הדברים המרים, אשר הפליטה עמי. כי מרה עלי
נפשי מאד. זה כשנה שלמה אשר אנכי ואחוזת מרעי נשתדל להגיש מכתב
בקשה אל שר השכלה העם בדבר יסוד בית ספר נבוא לחכמת ישראל. אבל
„קאזונא" תעמוד לשטן לנו. חברת מחזיקי הדת מרכזה בעיר שאוול המצערה אבל
מצודתה פרושה גם בעיר הכורה... ותשפוך את ממשלתה גם על חברת מפיצי
השכלה.

והנני מכבדך בכל לב ומבקש את סליחתך.

ד"ר קאצענעלסאן⁽¹⁾.

XI

דוקטור

יהודה בן ישראל קאצענעלסאן

רופא ביה"ח אלכסנדראווסקי.

ספ"כ רחוב איזמאילאווסקי בית 7.

יום ראשון לחודש אגוסט 1894 עשירי אב תרנ"ד.

לידידי הנכבד ה' אשר גינזבורג!

ידידי היקר!

זה מעט שבתי העירה ממעון הקיץ ומצאתי את מכתבך השני. חרפה
שברה לבי כי לא עניתך על מכתבך הראשון. אחרי בוא אלי המכתב ההוא
היתה מחשבותי הראשונה לכתוב בברכת מדיט במכתב ארוך ובו הפצתי לגלות
לך את כל לבי על דבר המפעל הגדול אשר רחש לך לעשות לעמנו ולשכלתנו

(1) תשובת איה נשלחה בח' בחסון.

העברית. ואמחר לשלוח לך, מתנת דרשה" לאמר כי נאה אתה דורש ונאה מקיים בין כה וכה נחליתי, ואשכב כעשרה ימים על מטתי בפאוואווסק (מעוני הקיץ).

צחוק עשה לי לעווונמקי במכתבו אלו, באמר כי יחשדוני שם במחנכם כי אני הוא בעל המאמרים בתוסמחאדו. האם כה נפלתי בעיני הבריות כי יחשבוני מוכשר לדבר זר כזה. ובאמת נלחמתי עם בעל המאמרים בדברי שפתים עד דמעות שליש. ואוכיח לו כי משנה אתו וכי לא טוב יעשה בעמדו מרחוק לדבר טוב כזה. והאיש הלא מטובי משכילנו הוא, בלשן מופלג שאין כמוהו באירופה ובקי בכל חדרי ספרתנו. והוא היה יכול להיות בעוזרנו (הגנו אומר בעוזרנו, יען כי מראש אניד לך כי משתתף אנכי בדבר הטוב אשר אתה אומר לעשות ואשרתך בכל אשר אוכל. ובכל הנוגע להכמת הרפואה ולעניני מומאה וטהרה הן מצד הלכה והן מצד טעמי המצות" תוכל לחשוב אותי לאחד מפועליך).

אל השכת, ידודי, כי יש לנו עוד איש אחד נחוץ מאד למפעל הזה. האיש הזה הוא דוקטור קאנטאר (רופא על פי השכלתו, ורב (בעיר ליבאווא) על פי אומנתו). אתה אולי לא תדעהו. כי הוא כתב כל ימיו תחת שמות כוזבים שונים: האיש יודע את תולדות הספרות התלמודית וההשכלית על בוריה ובעל סגנון יפה הוא מאין כמוהו⁽¹⁾. הפראפיסור באקסט שמח כמוני לקראת הבשורה הטובה, אף כי בכלל איננו מאוהבי מכתבי העתים העבריים. ויחשוב אותם למכלי עולם. לקאנטאר כתבתי בדבר הזה, והוא עניני כי נכון הוא לעבוד ככל אשר יושת עליו.

מתחילה היה ברעתי לכתוב לך בארוכה על דבר הנהגת הענין הזה בכלל— במכתב פרטי, כחפצך. אולם עתה נעניתי לאיש יהודי לכתוב דברים אחרים בהמליץ⁽³⁾. אף כי יראתי מאד, כי אם אנלה את הגות לבי, ואעיר את המת פרושי קאוונה נגד המפעל הזה עוד יותר. אמנם כי לדעתי אין אנו נזקקים לפרושי קאוונה כל עיקר. האנשים ההם בהוש הריח המשוונה אשר העניקה

(1) הכונה למאמרים שנדפסו בגליונות 27 ו-29 של שנת 1894 בשם כללי *Обзор еврейской печати*. המאמרים האלה הכולו בקורת קשה על התכנית של איצר היהדות. תוכן המאמר הראשון נמסר במלואו במאמרו השני של איה עיד אוצר היהדות בלשון עברית (המליץ) ה' אב תרנ"ד ועפ"ד ת. א. ע' 217—224 בכל ההוצאות; בהוצאה א', של רבניצקי, ע' 262—271. במאמרו זה משיב א"ה לבעל המאמר. כפי הנראה היה המחבר החוקר י. י. אישראלסון. (1856—1924), שנהל בשנים ההן את המחלקה הזו בווסטור.

(2) אחר מותו של קנטור הספיד אותו ר"ר קצנלסון במאמר הערכה, שנדפס בהעבר

II (פטרבורג—לנינגרד, 1918) ע' 75—83.

(3) מכתב להמליץ, בהמליץ 1894, גליון 203 מ 6 ספטמבר (י"ז באול תרנ"ד).

אותם הטכע, יבינו סתר כי אין להם לקוות מ"אוצר היהדות" כי ואצר בתוכו את "יהדותם" הם. ועל כן אין להם, ידידי, לקוות כי יואילו האנשים ההם להעניק את "אוצרם" מכשמי פלפולים אף כונכ הלטאה. אקוה כי תמצא די עוזרים גם בלעדיהם בין התלמודים! המשכילים, שרבו בעז"ה בימינו. בטרם כליתי את מכתבי זה מצאתי על השלחן את גליון המליץ שבו בא מאמרך השני ע"ד אוצר היהדות. ואקרא בו כחפץ נפש. יפה אמרת ידידי, אבל לדעתי עוד לא בארת או לא חפצת לבאר את השאלה עד תומה (אולי מיראתך את פרושי קאוונא?). גם אתה גם הסופר בהזדמנות, שניכם מדברים ע"ד קיום היהדות. ושניכם מדברים מדברים שונים. הסופר החזא היושב כפ"ב ומכיר רק את האינטליגנציות בעלי ההשכלה הפורחת באזור יאמין כי כל מטרותנו הוא רק להשיב את השויות הנדחות הן אל היהדות. ויען כי השויות הנדחות לא תשמענה עבריות, על כן אין כל תועלת באוצר כתוב עברית. אתה, אדוני, אם אך ירדתי לסוף דעתך — מטרותך היא לא להשיב את האינטליגנציה שאברה לנו, כי העלים היבשים הן לא ישובו לפרוח, כי אם לנסך אינטליגנציה חדשה בקרבנו, אינטליגנציה עברית. חומר למשכילים כאלה רב לנו. לא כפי"ב ולא במקווא ימצא החומר הזה. נחוי רק לפחת רוח חיים באפס. קוראים עברית רב לנו כערי המדינה אבל הם יכלו את ימיהם, אלה מצד זה בפלפולים של הבל, ואלה מצד זה ברוטנים של הבל.

הנך מוכיר תמיד את השם "קיום היהדות" אבל הלא גם פרושי קאוונא ירגילו בשם "קיום היהדות" אפס כי הם אוסרים כי לקיום היהדות די לנו בספרי התלמוד והשו"ת ובספר, יסוד ושרש העבודה" לאלכסנדר זיסקינד. רק פעם אחת בראשית מאמרך הנך משהמש בשם "קיום היהדות בצורה נאותה" אני ואתה ידידי, ועוד רבים כסוגנו יבינו כי היהדות בצורה בלתי נאותה אולי גם לא תוכל להתקיים. אולם הדבר הזה צריך ביאור לרבים מקוראי עברית. ואנכי עוד לא אדע אם נכון הדבר לדרוש בדבר הזה בימים האלה ברבים. ואם אבוא למלאות אחרי דבריך יגורתי פן ירכה ההפסד על השכר... מה דעתך בדבר הזה? הודיעני!

בדבר המטרה המדינית הנני תמים דעים אתך ידידי ועם ה' שפיר, ובדבר הזה אוכל למלאות אחרי דבריכם בלי כל פחד.

איש יהודי אומר כי אם אכתוב בדבר הזה בהמליץ אשכח בזה את לב הזקן היקר (1). אבל בימים האלה טרוד אני מאד, אבל נכון אני לעשות זאת אחרי ימים אחדים, בלי נדרי!

(1) החובב ציון והגדבן ק. ז. ויכוצקי. שהקציב סכום כסף כדי לאפשר את הוצאת האוצר.

בלתי ספק נודע לך מפי לעווינסקי כי זה שנים אחדות אשר אני מכין חומר לספר גדול בשם „טומאה וטהרה כדת משה וישראל“. וכבר החלתי לכתוב את הספר הזה. את מיטב ספרי זה ואת שמנו הנני מקדיש לאוצרך. בכתבך להזקן היקר לוויסאצקי דרוש נא בשמי בשלומי. הנודה לו כי נצטערתי מאד על אשר לא יכולתי לברכו ביום מלאת לו שבעים שנה — מאשר לא ידעתי את מקום מושבו.

עוד חזון למועד לדבר על דבר פרטי הנהגת האוצר. לדעתי נקל מאד לחבר בו את היופי עם המועיל את הסמטה המעשית עם צרכי המדע הקשים. והנני אוהבך

ד"ר ל. קאצנעלסאן⁽¹⁾.

(².XII

18 29/VII 99.

פעטערבורג.

לידודי היקר והנכבד מאד

רבי אשר גינזבערג שלום.

זה ימים רבים, אשר נכני לבני על אשר חדלתי מבוא בדברים אהך. חרפת שברה לבן, כי בכל תפצי לחיות מסופרי „השלוח“, היקר לנפשי, לא יכולתי עד היום להפיק את זמני. בשנה האחרונה היתה נפשי לשלל לענינים פרטיו מסובכים ומעציבים, עד כי זה שנה תמימה אשר לא לקחתי כמעט עם סופרים ביד, וגם לא יכולתי לכלות את עבודתי „על דבר טומאה וטהרה“ הנדפס בתוואסטחאד⁽³⁾. רק עתה החל הזמן להאיר פניו אלי, והנני מקוה כי עוד מעט ותשוב נפשי למנוחתה, ואוכל לשלם את נדרי אשר נדרתי בלבי להשלוח.

שאלה אחת קטנה יש לי אליך, אבל אותה אבקש ממך בפעם אחרת. היום אבוא כמבשר חדשות. בלתי ספק כבר נודע לך, כי לפני ירחים שלשה יצא הוואסטחאד מרשות לגראו לרשות הרבים. אנחנו (ר"ל: אלה השרידים אשר לא ישתחוו לעגל הזהב, ואשר נפשם תערוג לתחית עמנו ברוח) — אנחנו פה לא שמחנו מאד לקראת התמורה הזאת. כאשר נשמע פה מאחורי הפרגוד — רשות הרבים זו באמת רק רשות היחיד היא; זה היחיד המיוחד אשר ידו בכל, ויד כל ההולכים אחורנית בו למשוך אותו אחריהם בחזקה. למורת רוחו של היחיד

(1) תשובת א"ה נשלחה בכ"ח באב.

(2) על המכתב למעלה ציור מקום בית המקדש שנעשה באפן ליטוגרפי.

(3) נדפס בוואסטחאד 1897—1898 ברוסיה, וברגמניט MGWJ כרכים 43, 44 (1899—1900).

בעברית נדפס חלקו ברבעון „הזמן“ פעטערבורג 1903. ראה גם ספרו הגדול „התלמוד והכנסת הרפואה“, הפרק יסוד טומאה וטהרה אצל העברים הקדמונים (ע' 354—382).

הזה היה, כי אחד מסופרי הוואסחאד הטיפ כפעם בפעם נגד ממשלת הגבורים וימצא בין צעירי המשכילים אנשים נכונים לומר למשמעתו, ויעניק להם מכספו לקנות את הוואסחאד למען יהיה בידו כחומר ביד היוצר (1).

את חברי הנכבד את הר"ר גרוזענבערג (2) שעמד על משמרתו בהוואסחאד כחמש עשרה שנה לא חפצו בעלי הוואסחאד לקבל בחברתם. ואמנם כי להאיש הזה יש שני חסרונות גדולים: גולגולת יש לו על כתפיו, וחוט השדרה שלו קשה מעט ואיננה נוחה להקפץ לפני גבירים.

לפני ימים אחדים קבל הר"ר גרוזענבערג רשיון מאת הסמל"ה להוציא לאור מכתב עתי לשבועות (כלי ורחונים) בשם Будущность (3) ובעתו תקבל בל"ס הודעה על אודות המכ"ע הזה, ואז תוכל לשפוט עליו על פי הפרוגרסה ותתכונן אל המטרות אשר התנה לפניו, "העתיד". אולם אנכי הרשותי לעצמי לקרוא את פניך ידידי הנכבד, ולבקשך כי תשים עינך לטובה על הבן הרך הזה המקופל עוד במחלולותיו, ברא כרעא ראבוה" ואת הדר. גרוזענבערג יודע אני זה כמה שנים שלבו תמים עם עמנו ועם סגולותיו הרוחניות, יודע אני גם את שאר הסופרים, אשר ושתתפו, בהעתיד" (ביניהם: קסנה גם אני עכרך) וכמוספה לי כי בהשקפותיו על גורל עמנו ועתידותיו ילך, "העתיד" שלובי זרוע עם, "השלוח". את אשר יתאמץ, "השלוח" להכניס בלב קוראיו העברים, ישתדל, "העתיד" להביא בלב העברים, שאינם קוראים עברית... תכת ציון חישובית והרוחניות תמצא לה ב"העתיד" מקום בראש פנה, אף כי לא ינעל דלת בפני הציונים המדינים, אם יהיה להם דבר נכבד להגיד להקם.

מוכן הדבר, כי כאשר נחל, "העתיד" לצאת לאור, אז לא מפי אתה חי, ותראה בעצמך אם ראוי הוא לקרב או לרחק. בכל אופן חפצתי כי תביט עליו בעין טובה בראשית מצעדיו. אם יהיה לך דבר להגיד להעתיד או לתקנתו בעצה טובה, אז דע, ידידי, כי דברך יקובלו תמיד ברצון ובתודה.

והנני אוהבך ומכבדך בלב תמים

ד"ר י. קאצענעלסאן(4).

(1) החל מ 1 באוגוסט 1899 חתום על הירחון והשבועון וחסוד מקסים סירקין בתור עורך וסו"ל.

(2) ד"ר ש. א. גרוזנברג אחיו של עורך הדין הידוע א. א. גרוזנברג.

(3) יצא מ 21/XI 1899 עד אמצע 1904. באותן השנים יצאו גם 4 ספרי שנה בשם זה.

(4) את התשובה על מכתב זה ראה אנרות א"ה כי ב' ע' 96 (מכתב מ 3/1899).

XIII

29/VIII 1902 год ט' אלול תרס"ב).

ידידי היקר והנכבד אשר בן ישעיהו!

שלום לך ושלום ומרפא לביתך!

ביום לכתי ממינסק הגידו לי בבית האספה (2), כי הסכימו ראשי הציונים לתת לך לקרוא את הצעתך עוד ביום הראשון אחר הצהרים, וען נודע להם כי הלחם בתך, ועל כן עליך להקדים את נסיעתך הביתה. אנכי לא יכולתי לשאול אותך על אודות שלום בתך, מיראתי פן אעיר חשך בלבך. עתה, ידידי אבקשך להודיעני מה מחלת בתך, כמה ירפאנה ומה שלומה כעת? הנני חפץ לקות, כי לא אנה לך כל אסון וכי יש לך די מנוחת הנפש להרגיע גם את לב אוהביך.

לחנם אצתי לדרכי ואמנע מנפשי את העונג הרוחני לשמוע את נאומך. בעת אשר כל עצם נסיעתי מינסקה היה רק בגלל הדבר הזה. ראש הרופאים קבלני בסבר פנים יפות ולא פקד עלי עון העקבי בדרך, ויכולתי להשאיר במינסק עוד שני ימים, עד כלות כל ימי האספה. צר לי מאד! אולם את האמת לא אכחד מסך, ידידי, כי לא ארע מה היה לי. מטבעי לב רגש לי ונוח להתפעל, ובכל זאת לא הרעישו תמונת האספה את לבי. רעיון נשגב ומרעיש לא עלתה לי לשמוע בשלשת הימים, אשר התמסחתי במינסק, ותמונות יפות תרעשנה את לבבי רק אם תגלה בהן יד חרש אמן נשגב. ויד כזאת לא נגלתה לי בעונותי הרבים... ובעונותי הרבים הנני כמלפנים מתחכם וכתפלפל, או мушкетёрничать כאשר בגני אושישקין בנאומי. אל תקנא בי ידידי!

כמלפנים אני חושב, כי עם, המשועבד לזכויותיו, לא יעשה גדולות בעולם המדינה, כי עם, אשר רוח מדיני יצוק בו, לא יבסס את כל תקותיו על רגבי עפר של קברים ושגים... הלא תאמין לי, ידידי, כי אוהב אני את עתיקותינו לא פחות מכל שאר הציונים, המזרחים והמערבים גם יחד, כל חקירותי כל מחשבותי שקועות הן בזכרון עתיקותינו, בזכרון המעשים אשר עברו על עמנו לפני שנות אלפים, אבל המעשים ההם יקרים לי רק מאשר בהם התגלם הרוח העברי... והרוח לא ירע כל גבול לא במקום ולא בזמן.

לא המקום קקדש את העם, כי אם העם קקדש את מקומו. פלשתינה קדושה היא מפני שבה קי עם, אשר לו נביאים קדושים, ואם יהיה עם כזה על פני רוחו בפמלוג'ה או תחיה פמלוג'ה לארץ קדושה.

(1) שמו ומקום מגוריו ברוסיה, כמו בסכת הראשון (IX).

(2) הכונה לעיירות ציוני רוסיה, שהתקיימה במינסק ב-27/VIII 1902 (עפ"י הלוח

הרוסי). א"ה הרצה שם בשאלת התרבות.

אל אלהים חילוי! ומה יהיה, אם האש, העצור בבטן אדמת פלשתינה, האש אשר הפך את סדום ועמורה, האש אשר חולל את הרעש בימי עוזיה, ואשר שרף (לדברי ז. יעבץ) את כחנה שנחרב בימי חזקיהו — מה יהיה, אם יתפרץ האש הזה עוד הפעם כיתר עוז, ויס המלח יכסה את כל הרי יהודה ואפרים? האמנם תאמר אז תקות ישראל? האמנם כאשר נחלל לומר: „עוד לא אבדה תקותנו, התקוה הנושגת“ נדום ונשום כעפר פינו? האש, תאמרו לא יתפרץ, אליהו הנביא נָלָה זאת לכם. ואתם מאמינים בו. והנה יבוא איש אחר ושמו גרין לקבץ כסף ולקנות את פלשתינה מיד התוגר. לא שקלים יקבץ כי אם דאלארים, והוא לא יאמין באליהו הנביא כי אם ביוחנן הטובל. השקל יתחרה אז בהדאלאר, וסי ינצח? אל אלהים הוא יודע!

אבל לעת עתה הנני החבר היחיד של מפלגת „הציונים כלי ציון“. הערצל בסתר לבו אולי השני לי, אבל הוא דעמאנאג, הוא בקי בשטת רוכב ומנחין, ויודע הוא כי עת להרפות את הרסן מלתת להסוס השוטף במרוצתו לשרך את דרכו. כאשר ילאה הסוס או ימשוך את הרסן בחזקה ויטחו אל אשר יהיה רוחו ללכת.

אנכי אינני דעמאנאג כי אם בעל חלומות, ולא עת עוד לספר את חלומותי בקהל. „אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, שסופו להשמע“! כן הורו אותנו חכמינו רפי הנבים.

הנני נותן לך דומה בזה את סוף ספורי „היוגב אשר גורש מאתחזתי“ (1). מאד ומאד הייתי חפץ לעבור בקולמוס על הקוריקטורה של ספורי. כסרומה לי שיש לתקן בו איזה דברים קטנים. ואולי יצליח בירי לקצר מעט באיזה מקומות. הואילה נא לצות כי ישלחו מכות הדפוס לי גליונות הגנה בידך עם הגליונות אשר ישלחו אליך. אנכי לא אעכבם בירי, כי אם אשלחם מיד אליך, ובאופן כזה ימשך הדבר רק שלשה ימים יתירים. יש בדעתי לכתוב בעד השלח מאמר בקרת על ספר „אות ברית“ להד"ר שמואל כהן המדבר על עניני טיילה. אנכי הבטחתי להסחבר, אשר שחר את פני במינסק, לכתוב בקרת על ספרו בהצפירה. אולם כמ"ע יומי אוכל לכתב רק בקרת קצרה, בהשלח אחשוב להרחיב את הדברים ולערוב במאמרי מעט פילוסופיה ומעט חקירה דתית, שהמזרחים (2) ילקקו את אצבעותיהם ממנה.

והנני דורש שלוםך בכל לב ואם לא תמצא לנכון להשיבני על מכתבי זה עד ר"ה הנני מברך אותך גם בכתיבה טובה.

אוהבך ומכבדך ר"ר ל. קאצענעלסאן.

(1) ... (מספורי ארץ הסינים). נדפס בהשלח כי י' ע' 338—349.

(2) כנראה הכונה למפלגת „המזרחיים“.

אחרי כִּלְוִתִּי אֶת סִכְתְּבִי הִנִּיעַנִי הוֹאֵסֶה אֶת עִמְצֵי הָרָשׁוֹן שֶׁל מֵאֵן רֶךְ
עַל הָאִסְפָּה (1). וְהִנֵּנִי רוֹאֶה כִּי לֹא רְחוּקִים אֲנִי בְּדַעְוֵתֵינוּ אִישׁ מֵאֲחֵיו. גַּם אֶתֶּה
הַמֵּאֵר כִּי לֹא פֶסֶק רוּחַ יִשְׂרָאֵל בְּנוֹלָה וְאִיכּ [אֵינִי] קְשׁוּר אֶל מֵלֹא תִרְדּוּ שֶׁל רֶךְ.
הַמֵּאֵר כִּלּוֹ הוּא טוֹב וְנִפְלֵא. לֹא טוֹב הוּא רֶךְ שֶׁצָּרִיךְ עוֹד לְהוֹכִיחַ דְּבָרִים
כֹּאֵלֶּה לִפְנֵי אִסְפָּה שֶׁל עִם עֲתִיק יִסִּין כְּעַמְנוּ (2).

XIV

Доктор медицины

Л. И. КАЦНЕЛЬСОН

Ординатор Гор. Александр. больницы

С-Петербург, 5-ая рота д. 17.

19 5-18/II 13

דִּירֵיד הִיקָר מֵאֵר לְאַחַד הָעַם שְׁלֹם.

הָרַעְיוֹן הַגְּדוֹל אֲשֶׁר הוֹרֶה וְהוֹגֶה לְבֶךְ זֶה רַבּוֹת בְּשָׁנִים, הוֹלֵךְ וְקָרֵב לְצֵאת
לְפַעֲוֹלַת אֶדֶם. אֲנִיכִי לֹא דִחַקְתִּי אֶת הַשְּׁעָה, אֲבָל הַשְּׁעָה דוֹחַקֶת אוֹתִי. עוֹד לִמֵּן הַיּוֹם
אֲשֶׁר נִקְרָאתִי לְחַיּוֹת עוֹרֵךְ רֹאשׁוֹ לְהַאֲנִיצִיק לְפִדְיָה הַיְּהוּדִית בְּשֵׁפֶת רוֹסִיָּה, חֲלֵמְתִי
כִּי עֲבוֹדָתִי זוֹ (נִכְרִיָּה עֲבוֹדָתִי) תִּכְשִׁירֵנִי לְחַיּוֹת לְעוֹד לְאַנְצִי. עֲבָרִית, שְׁחִיתָה
מִשָּׂאת נִפְשִׁי מֵאֵז. בְּשָׁנָה הָאַחֲרוֹנָה נִכְנַסְתִּי כְּמִשְׁאֵל־וִסְתָּן עִם אֵילִי כֶסֶף אַחֲדִים
שֶׁהִסְפָּרוֹת הָעֲבָרִית נוֹגַע אֶל לֵבָם וְהֵם הִבְטִיחוּ לִי לָתֵת מוֹסֵד־חֲמִיר לְדַבֵּר הַזֶּה.
לֹא מִהֲרָתִי לַעֲשׂוֹת אֶת הַדְּבָר הַגְּדוֹל הַזֶּה הִדְרֹשׁ חֲכָמוֹת רַבּוֹת וְקִבּוּץ כֹּחוֹת
רוֹחֲנִיִּים, וְהִמְתַּנַּחְתִּי עַד אֲשֶׁר אֲכַלֶּה אֶת מִלְּאֲכָתִי בְּהַאֲנִצִּי. הָרוֹסִית. וְאִז אֲפִנֶה אֶלֶיךָ
וְאֵל שָׂאֵר הַשְּׁבָלִים הַבּוֹדְדוֹת הַמְּפֹזְרוֹת בְּכָל קְצוֹי אֶרֶץ.

וְהִנֵּה קִפְץ עָלַי רִגְזוֹ שֶׁל מֵאֶרְקָאן וְפֵאסְמָאֵנִיק — — בְּרֹאשׁוֹנָה חֲפִצְתִּי לְנַעֵךְ
אֶת חֲצִנִּי מִן הַדְּבָר הַזֶּה — — אִילֵּם הָאֲנָשִׁים הַגְּדִיבִים, כְּמִסְקוּאָה וּבִפְטֵרִבוֹרְג,
מִכְלִי כֹל הַתְּעוֹדְרוֹת מִצְדִּי, כֹּאֵז אֵלִי וִידְרִשׁוּ מִמֶּנִּי בַחֲזָקָה, כִּי אֶעֱמִים עַל עֲצָמִי
אֶת דְּבַר הָאֲנִיצִיק לְפִדְיָה וְכִבֵּר נִגְשׁוּ לְאַסּוֹף אֶת חֲכָמָה הַנְּחוּץ לֹה, וְאַחֲרֵי שָׁנִים
שְׁלֹשָׁה יָמִים יִנְיָחוּ אֶת חֲכָמָה (כְּעֶרֶךְ שְׁלִישִׁים וְחֲמִשָּׁה אֲלֶף רו"כ) בְּאַחַד הַבֵּאֲנִיקִים.

(1) בּוֹוִסְחֹר (ג. 35—36) גִּדְפֵס רֶךְ תּוֹכֵן מְפֹרֵשׁ שֶׁל הַהֲרִצָּאָה. הַהֲרִצָּאָה (בְּחֻקִּים)
וּמֵלֹאִיִּם) גִּדְפֵסָה בִּשְׁם "תַּחֲתִּית הָרוּחִי" בְּהַשְׁלָח כ' י' וְאַחֲכֵי בַעֲפִיר ח' ב' ע' 111—143.

(2) אֶת הַחֲשׁוֹבָה עַל סִכְתְּבִי רֹאֶה אֲנִי כ' ג' ע' 72 (ס 23/IX כִּיֹּא אֵלֶּל תְּרִסִּיב).

הנה כי כן נחויץ לגשת אל המלאכה. לו היית אתה, ידידי, ברוסיה, כי אז לא הייתי סטיל גם רגע אחד ספק בדבר, כי היית סמכים, כי נהיה שנינו העורכים הראשים. אנכי בסעט ידיעותי במקרא ותלמוד, ובהנמיון שרכשתי לי במשך שבע שנות עבודתי, כסדומה לי שעטרה זו היתה הולמת אותי, ואתה ידידי, אתה הנך אתה העם... אבל בעוונותינו הרבים הפלגת למדינות הים ולא תוכל לגצח על המלאכה בתדירות. כבר נכנסתי בדברים עם דובנאוו טודקנו. אעפ"י שהוא יתיחס בחבה אל הדבר, אבל עוד יסרב להיות עורך שני. מפני שהוא עסוק בעבודה אחרת (1) אבל סקוה אנכי להכרות אותו כי יקח הוא על עצמו את עריכת המפלגה ההיסטורית כלה, ואנכי אקבל על עצמי את עריכת המפלגה הספרותית, מוכן כי כל מפלגה ומפלגה תתחלק עוד לחלקים שונים, שימסרו למומחים לדבר על אחריותם.

ובכל זאת, ידידי, אינך כן חורים להבטל מן הדבר. שםך צריך להיות נקרא עלינו. ולא רק לשםך בלבד אנו מקוים כי אם גם לעבודתך. התחפוף לקחת עליך את עריכת, הפילוסופיה הדתית בימי הביניים? לפני נ? התכנית שאני ערכתי במחשבותי, מפלגה זו תהיה גדולה וכבדה מאד. אבל הלא כתופותיך רחבות למדי. אין זו אומרת, כי עליך לכתוב את כל המאמרים הנוגעים למפלגה זו. אבל עליך לעבור על כלם בקולמוס. או אולי תחפוף לקחת עליך ענין אחר? חושב אני כי בקיין הבא נתועד כלנו בבערלין להתויעץ על פרטי התכנית של האנציקלופדיה. חושב אני כי לא תסנע לבוא על שנים שלשה ימים בערלינה. שאלות רבות חסרות מאד צריכות להפתר עוד כטרם נגש אל המלאכה.

הנה כי כן הנני מיחל בכליון עינים אל תשובתך. לסען אדע, כי יש לי הראשות לסנות אותך בין פועלינו. ואתה הלא תדע, כי אם לא לנו אתה, אז בלי רצונך אתה לצרינו. — — — ומאדקון עם פסטאניק יעשו לך אינצקלופדיע עברית.

והנני אוהבך בכל לב דיר ליי קאצענעלסאן(2).

אם אין אתה קורא את "הומן" ואינך יודע סכל המאורע — — — הודיעני ואשלח לך את הגליונות שנמצא בהם משא ומתן זה.

(1) ש. מ. דובנאוו היה אז עסוק בספר הרביעי של ההיסטוריה שלו ברוסיה (שנות 1789 — 1881) שיצא בשנת 1914.

(2) את התשובה ראה אנרות ב' ה' ע' 14 (סכתב מ II/26 1913). ראה גם בכתביו בענין זה לדובנאוו, בן-עמי, דיר שסריה לוין, דיר ד. ניוסרד ומרדכי בן הלל הכהן (אנרות ב' ה' ע' 12—17, 20, 25—27, 29, 89, 150). איה נכנס אז בעני הקורה ודרש שקצנלסון ומרקון ירלימו ביניהם ויוציאו אנציקלופדיה אחת ויעץ שהסופרים לא ישתתפו עד אז את באחת סתן. ראה גם ד. ניוסרד "שפעת קלגסיס". העולם 1913 גל. 14.

XV.

(11/24 II 13.)

לירידו היקר והנכבד מאד לאחד העם שלום.

את מאסרך, "על דבר אוצר היהדות בלשון עברית" קראתי במועדו לפני חשע עשרה שנה, אבל כבר נכחדו פרטיו מזכרוני. אתמול בלידה קראתי עוד הפעם. שמחתי ונעצבתי, שמחתי כי מכילי לזכור את דבריך, כנתי לרעתך בהתכנות אשר בנתי לי במחשבתי. ונעצבתי, כי אעפ"י שכבר יש לנו שתי אנציקלופדיות או גם שלש: האנגלית, הרוסית והעברית⁽²⁾, האידואל שלך לא נחגלם עד היום אף במקצתו. אנכי לא אוכל להאשים את עצמי. קפרון המויל בקרבו אל עבודה זו חפץ רק לתרגם את האנציקלופדיה האנגלית. ואנכי מחסרון נסיון נמשכתי אחריו כענר. ובכלל אנציקלופדיה כתובה בשפת לועזית, אי אפשר לה שלא תהיה סכונת כלפי חוץ. אמנם הרבה תקנתי בה, וכיחוד במקצוע התלמוד⁽³⁾ אבל תכנית של אנציקלופדיה בלשון עברית צריכה להיות אחרת לגמרי. מפני שהיא צריכה להיות מכוונת כלפי פנים. החומר הרב שנאסף בשתייהן יקל עלינו את העבודה ויתן לנו את היכולת להוציא מתחת ידינו דבר מתוקן. ירדו, אחד העם! חטא גדול יהיה רובץ עליך אם לא תשתתף עתה בעבודתנו. חטא לא יופר רובץ עליך אם לא תקח על עצמך עריכת מפלגה ודועה באוצר היהדות. אל נא תעמוד מרחוק בשעה שאיריעך עומד להתגלם. הרבה מהצלחת הענין תלוי בהתכנות שנתנה לנו. סוף מעשה תלוי במחשבה תחילה אם טובה ואם רעה. שאלות רבות וקשות עומדות לפני בנוגע להתכנות, שאינני יכול ואינני רוצה להיות בהן דן יחיד, שאינני יכול ואינני רוצה לפותן מבלעדיך. ענני, מתי ואיפה ואת מי יחד נוכל לתקנר? העומד אתה בחליפת מכתבים עם ניימארק? אנכי אינני יודע אותו. היודע אתה את קליאצקין⁽⁴⁾. כמדותה לי שממנו תוכל להיות לנו תועלת.

אינני חפץ להלאותך עתה בפרטים. חפץ אני לרעת אם יש בלבך ללכת

אתי שרובי יד. ענני!

והנני אוהבך ד"ר י"ל קאצנעלסאן.

P. S. המודעות הנפוחות — — — אין בכחן לקלקל את הענין. מאמין אני בכחן של ריקלמות — למכירת כתנות, למכירת משחה של גירול שער וכדומה אבל אי אפשר לעשות אנציקלופדיה על ידי ריקלמות⁽⁵⁾.

(1) שמו ומקום מגוריו ברוסיה. כמו במכתב הקודם (XIV).

(2) הכונה לאוצר ישראל של י. ד. איונשטין.

(3) ד"ר קצנלסון היה (חוץ מהעורך הכללי) העורך של המחלקה התלמודית.

(4) ד"ר יעקב קליאצקין, כעת העורך הראשי של אנציקלופדיה "אשכול", התחיל

לפרסם קרוב לזמן ההוא את המאמריו הפילוסופיים בהשלח (מכ" כ"ג 1910 והלאה).

(5) התשובה על מכתב זה ועל זה שאחריו לא נכנסה לאגרות איה.

XVI

(1) Юля 31 дия 1918

לידידי היקר והנכבד מאד.

לאחד העם — שלום.

שמעתי לעצת קרובים ורחוקים, — — — — — וכתתי ברית שלום עם ה' מארקון. קנאת סופרים בענין הזקוק לקבוצת הכוחות לא היתה מרבה חכמה, כי אם ממעוטת, או אולי היתה מכחיזה לנמרי. מארקון הוא איש בעל אנרגיה נמרצת, וזאת תהילתו. וגם כסף יש לאדון זה (2). ואם כן לא היה מושך את ידו מן הענין בכל אופן. וכיון שאני אינני קשה-עורף וגם כסף אין לי משל, אלא משל הבריות, לא חשבתי לי לצדקה להקנים בתחרות ולהניח את כסף הבריות על קרן הצבי. ולפי זה הרין נותן שאני הייתי צריך לסלק את ידי מן הענין הזה ולפנות מקום למארקון. אולם מאשר קש אני כנפשי, כי בהנמיון הרב שקניתי לי וביריעות המעטות שרכשתי לי אוכל להביא בעבודתי תועלת לאוצר היהדות, שכל כך הוא נחוץ לנו בימים האלה, חשבתי למשפט, כי אינני בן-חורין להקפטר ממנה, ובכן כתתי ברית עם מארקון ושם שנינו יקרא על האנציקלופדיה העברית.

לפני חמשה שנים, בשעה שחברנו היקר, שמעון דובנאוו סלק את ידו מן האנציקלופדיה הרוסית, שהתחלנו לערוך אותה יחד, באמר, כי כוחותינו דלים מאד להוציא דבר מתוקן סתחת ידינו, אז נסעתי אליו אל מעונו הקרן, ושלשה ימים רצופים השתטחתי לפניו, כמעט שבכיתי לפניו לבד ועזבתי לנפשי (רב צעיר עד כדבר). דובנאוו קשה-עורף עמד על דעתו ולא נעתר לי. אז אמרתי לו: אנציקלופדיה גם בשפת רוסית נחוצה לנו. כבר הקרבת לי על מזבחה עבודת-ידופאים, שהכניסה עד כר עשרת אלפים רובל לשנה. נכון אני להקריב עוד יותר מזה — את שמי הטוב. לא איסמנים אני! אפשי לאיפוא את סכנסי עד למעלה מארכבותי, ואחצה עד ברכי ברפשי... המטרה הטובה תכסה על הרפש אשר ידבק בי.

לא חסתי על עמלי ועשיתי את אשר יכולתי.

האנציקלופדיה הרוסית רחוקה מן השלמות, אבל מלבד שהיא היתה מלאכה הצריכה לגופה, עוד דבר טוב מאד יש בה. היא פנתה את הדרך, היא ישרה את המהדורים לפני האנציקלופדיה העברית שתלך אחריה.

יודע ומכיר אני, כי גם האנציקלופדיה העברית לא תגיע אל מדרגת השלמות, שאנחנו עורגים אליה. כי אין שלום אלא אחד. אבל אל נא נחיה איסמניסים יותר מראי. יבואו אנשים שיש סיפוק בידם וישתתפו בעבודתנו, ובקבוצת הכחות נתקרב אל השלמות הסבוקשה.

(1) שמו ומקום סגורו ברוסית כמו במכתב שלפני הקודם (XIV).

(2) [חשוד קדושין ד. א: אין כסף לאדון זה וכו', המערכת].

(3) דובנאוו השתתף בעריכת הכרך הראשון.

לא אל אילי הכסף אנחנו פונים לבקש עזרה מידם. לכסף אין אנו נזקקים.
פונים אנחנו אל אילי המדע והכשרון.
מִכָּךְ ירידי אחר העם, מִכָּךְ, חולל הרעיון של אוצר היהדות, מסך אינני
דורש ואינני מבקש. מסך אני תובע כי תשתתף בעבודתנו. שטר חוב הוצאת
על עצמך לפני שנים רבות. עתה הגיע זמן הפרעון!
בטוח אני בך, כי לא תפשוט את הרגל... ותבחר דך כנפשך אחד מערכי
אות האלף.

לחשובתך הנני מחכה בכליון עינים. ד"ר יהודה ליב קאצענעלסאן.

P. S. החלטתי ללכת לווינא אל הכנסיה הספרותית (1), אם רק יאות
ראש הרופאים לתת לי חופש על ימים אחדים. (את החופש אשר ינתן לי על
ירח אחד מדי שנה בשנה כבר אכלתיו בקיץ הזה). מאד ינעם לי להראות אתך
פנים שם אחרי ימים רבים, אשר לא ראינו איש את אחיו. גם אחפון להקניץ
אתך על אודות שאלות אחדות בנוגע לעריכת האצ"ק.

הערות

I

הערה למאמר של ישראל היילפרין „חבורי ר' יום טוב ליפמן הלר
וכתביו" בק"ס שנה ז' ספר א' עמ' 140—148.

יש להוסיף עוד מחלקת „מכתבים פרטיים" ולהביא מכתב ביוחדות אשכנזית
שכתב ר' יום טוב ליפמן העלר לקרובתו עריל ביום ו' טו כסלו שיף ושגרפס ב-
„Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619 ... herausgegeben von Dr. A. Landau u.
Dr. B. Wachstein. Wien u. Leipzig 1911. S. 49 no. 20 A.
ממכתב זה מובא גם
פקסימיליה בסוף הספר לוח 1, כי מכתב זה הוא כיו של המחבר.
א. מ. הַפֶּרְמַן.

II

הוספות ל„ביבליוגרפיה של ספרות חסידי ברסלב" מאת ג. שלום
בק"ס שנה ו' חוברת ד' עמ' 565—570.

הנני לרשום ספרים אחדים הנודעים לו שלא נרשמו ברשימת מר שלום, וארשום אותם
בהמשך למספריו.
178. ס' השתפכות הנפש עם הוספות ... בהוצאות חסידו ברסלב ובחשתדלות
הר' אהרן ליב נ"ר ציגעלמאן מווארשא. פראמפאל דפוס „ברסלב" שנת יעתי"ר (1919) לפרק.
ווארשא דפוס Sz. Sikora i J. Mylner. 58 דף 8°. בלי תקון הכללי.
179. ס' חיי מוהר"ן ... לובלין שנת תרפ"א (1921) בדפוס ר' מנחם מענדל
שניידמעסער. חלק א' 1+45 דף. חלק ב' 38 דף. 8°. חלק ב' נקרא גם „שבחי מוהר"ן".

(1) הכונה ל„תועדה השניה לשפה ולתרבות העברית" שהתקיימה בווינא בכ"ב—כ"ד אב
וימים אחרים לפני הקונגרס הציוני ה-XI שהתאסף אף הוא בעיר זו.

180. (ס' המדות) ס' הנהגות ישראל מסודר ע"פ ארץ בית מדינת הגדול והקדוש מוהר"ר נחמן זצוק"ל בעהמ"ח ספר ליקוטי מוהר"ן ... ועוד הוספנו לשמות הצדקים כל צדיקי זמנינו ז"ל. Lemberg M. F. Poremba 1859 (דף 63) 16°.
181. ס' משיבת נפש מאדמו"ר הק' הרב ר' נחמן זצוק"ל מברסלב נכד הבע"ש הק' זצוק"ל. גם הוספנו בסופו את הספר תיקון הכללי. לעמבערג הובא לכיח"ד ע"י ר' יהושע צבי ווילף והאחים עבנער. חש"ד. (1908 ?) (2)+32+(15) דף 8°. קטן. בין "משיבת נפש" לתיקון הכללי נמצאות "השמות".
182. ס' סיפורי מעשיות ... (עברי טייטש באותיות מרובעות ובנקודות). חמודה. 48 דף 8°.
- א. מ. ת. ת. פ. נ.

III

הערות אחדות על הקטלוג של "כתבי יד בקבלה הנמצאים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם".

(ראה לעיל ע' 335 מספר 1061).

- עמ' 2. הד"ר שלום סובר שהדברים המובאים בפירוש ההגדות לר' עזריאל על הכתב והמכתב: "והגאון מר רב יהודא פ"י משם הראשונים אלו כ"כ אותיות" הם דברי ר' יהודה בן כרילאי הכרצלוני, שהובאו בתשובות הגאונים ד' ליק. וזוהי הציטאטה היחידה מספרי ר' ברצלוני בספרות הקבלה. אבל באמת הכונה כאן לגאון פוסמדיהא רב יהודה בר רב שמואל, וקנו של רב שרירא, כמו שנראה ברור מתשובת רב שרירא אשר בקובץ תשובות הגאונים הוצ' הרכבי ס' כ"ט: "וראינו כי פרש אדוננו מר רב יהודה גאון אבי אבינו זכרם לברכה משם הראשונים כתב אלו עשרים ושתים אותיות..." ודברי רב יהודה גאון הובאו גם בליקוט האגדי הקטן הנקרא "ספר המעשים", שנדפס ע"י רש"י טויסק ב"גוה שלום", מינכן תרל"ב, וב"אוצר מדרשים" לר"י איונשטין עמ' 353, ויצא איפוא שאין מר"י ברצלוני אף ציטאטה אחת מספרי קבלה.
- עמ' 10. בנוגע לפירוש השם בן מ"ב אותיות המיוחס ע"י מקובלים שונים לרב הארי יש לציון את סוף תשובתו הידועה על אודות אלה העושים מעשים גדולים ע"י השימוש בשמות, שנדפסה ב"מעם זקנים" דף נ"ד ע"ב (ומקוצרת בפי' ס' יצירה לר' אלברצלוני עמ' 103—105) ותשובתו השניה שם דף נ"ו ע"ב. היה להם איפוא לבעלי הקבלה יותר להתלות בו.
- עמ' 50. כתב"ד 19 נמצא גם באוצר הספרים קאזאנאטא ברוסא, ותאור קצר מסנו כבר נותן לנו ברלינר, ע"י Gesammelte Schriften ע' 3—52, שם גם נדפס שירי הפתיחה: "בין אחי חכמת מתקנים", ולא היה כל צורך להדפיסו כאן שנית (אגב יש לתקן שבוש אחד. במקום: "ילקום שושנת העמקים" צ"ל: ולקוט, כנוסח ברלינר). ברלינר חשב אמנם שזהו ס' הפירס לריא אבולעפיא, אך כבר העיר על זה ר"מ שטיינשניידר (שם עמ' 224).
- עמ' 89. ר' שמואל פלורינטין בעל כתב"ד 32 הוא כנראה החכם הידוע בשם זה בעל שו"ת מע"ל שמואל (שאלוניקי תשי"ה).
- עמ' 106. ר' דוד ב"ר יצחק גנצבורג מפולדא מחבר ס' מגדל דוד חבר עוד כמה ספרים השמורים בכת"י, וע"י עליו בס' חולדות משפחות גינצבורג לר' דוד מגדל (פס"ב תרנ"ח) עמ' 13.
- עמ' 118. בעל כתב-יד בסי 50, 94, 103 החותם עצמו: אחיים סיט, הוא הרב ר' חיים יצחק מוסאפיה, שהיה אב"ד באספלטאדו, בעל שו"ת "חיים וחסד" (ליוורנו תר"ז) וספרים אחרים. שני קובצים כת"י מן התשובות שנשלחו לו ומתשובותיו הוא, בכתב ידו מחבריהן, נרכשו על ידי בשנה זו בשביל בית-הספרים שלנו, ואף שם הוא חתום: אחיים—אני חיים יצחק מוסאפיה.

7. עמ' 143. הרי' משיג הוא כנראה הרב ר' משה שמואל גירונדי, אבדיק פדובה שנפטר בשנת תרי"ב. הוא חבר ספרים רבים (רובם נשארו ככת"י) וביניהם את הספר החשוב תולדות גדולי ישראל באיטליא (פריעסס תרי"ג).
 8. עמ' 153. על הרשום בדבר כההי' שכולת של דקט' גר"ם זכות יש להוסיף שכסוף כל ענין יש כמה וכמה ציונים והערות של הרחיק"א בעצם כתב ידו.
- ש. אס"ף.

IV

למאמרו של ריבקינד „דקדוקי ספרים” והוספות לרשימתו.

(ק"ס שנה ב' 54—63, שנה ד' 273—280).

אמנם אין להפיל ספק בדבר, שכל שני מחוץ לשורת הרגיל שאנו מבחינים בשני ספרים בעלי הוצאה אחת עלול להעמידנו על איזה חיון מעין בתולדות הדפוס. אולם מצד השני צדק מר שויבר, (ק"ס שנה ב' 159) שאין לנו להשוות את המדה ולזקוף הכל על חשבוננו של איזה קושי טכני. מלבד זה שמר ריבקינד משאיר מחוץ לחוג התבוננותו כל השנויים שנעשו בעקבות הבקורת, אשר עליהם העיר ביחוד מר פרימן במאמרו „לגורל ספרים עבריים” המובא אצל ריבקינד, (את אלה אי אפשר להכניס תחת הכלל שהעמיד ריבקינד, שכל מקום שאתה מוצא שתי מהדורות מהוצאה אחת בידוע שהראשונה המוקדמת היא המשובשת, והשניה המאוחרת היא המתוקנת, שהרי כאן אדרבה הראשונה היא המתוקנת והשניה היא המסורסת) — הרי מר ריבקינד בעצמו יודה שבנוגע לשנויים שבמספרים 37,29,13 מרשימתו אין חללות הקלקה בקושי טכני. איננו בא להמעיף את ערכם של הדקדוקים האלה, כי אם להעמידם על אמתתם, שהרי הכללתו של מר ריבקינד, כמו כל הכללה, רוכה בכך שהיא מאפילה על הפרטים, ואינה רואה בפרט אלא בה שבכלל, ועל ידי זה היא מסתה את דעתנו מלבקש את הגורמים המיוחדים שבכל מקרה ומקרה, ודוקה חקירות פרטיות כאלו יש בהן משום הפראה.

מר ריבקינד בעצמו מעיר, שנימוקו משמש פתרון ביחוד לשנויים שאנו מוצאים בדפוסים הפריומיטיביים הרחוקים משכלול טכני, מה שאין כן דפוס איטליא, החל משנת ש' והילך, ובכל זאת השנויים שבדפוסים האלה ג"כ שכיחים למדי. מן הארבעים מספרים שמנה מר ריבקינד, שמונה הם מדפוס איטליא שלאחר שנת ש', ואני בא להוסיף עליהם כעשרה ממה שעלתה בידו תוך כדי קריאה.

על ארבעה ספרים מדפוס סביוניטה שיש בהם שני מופסים כבר העירותי במאמרי (ק"ס שנה ג' 173—176, שנה ד' 272), והריני להעבירם עוד הפעם בקצור בסדר כרונולוגי:

- (1) מרכבת המשינה, לר' יצחק אברבנאל, סביוניטה שי"א. דגל משפחת פואה באמצע העמוד האחרון—טופס א; בטופס אחר—דגל משפחת פואה מימין, ודגל משפחת שלום משמאל.
- (2) חזות קשת, לר' יצחק בן עראמה, סביוניטה שי"ב. בטופס א' הוספת כתובת: „ונדרפס בשם הקצין כמ' שמואל גנשה ויו"א” שאינה בטופס אחר.
- (3) מורה נבוכים, סביוניטה שי"ג. בטופס אחר על השער נוספת הכתובת: „נדרפס בשם הנדיב כמ"ר מנחם מלולטת ויו"א” החסרת בטופס אחר.
- (4) שור אה"ע"ז עם ביה, סביוניטה שי"ג. נמצאים שני מופסים מדף ע"ז. בטופס א' נ"ז שורות בין בע"א בין בע"ב, ואילו בטופס ב' נ"ט שורות בע"א ונ"ג שורות בע"ב. מובן, שכל הסדור של הדף שונה בא' מאשר בב'.
- (5) מחזור כמנהג האשכנזים, סביוניטה—קריטונה, שי"ז—ש"ך. כאן השנויים מרובים ואי אפשר לי לפורטם בקצור, והחפץ ימצאם במאמרי, ק"ס שנה ג' ע' 173—176.

בשלושת המספרים הראשונים השנויים קלים, ואינם נוגעים בגוף הספר. לשוא נבקש כאן סבות טכניות, הסבות הן אישיות, ובכל זאת השנויים מלאים ענין אם כי לא מן הצד הביבליוגרפי, כמו שהעירותי ע"ז במקומו. לעומת זאת השנויים שבמספר הרביעי ברובם מתיחסים אל גוף הספר. כאן אמנם הגורמים הטכניים הם המכריעים, אבל במדה ידועה היתה גם יד הבקורת באמצע, כמו שבוארנו במאמרנו הנזכר. והריני להעביר כעת דגמאות של משנה-טופס מדפוסי פיררה, קרימונה וויניציאה:

(6) צרה לדרך, לרי מנחם וי זרה, פיררה ש"ד, מן הקונטרסים 10.9 מצאתי שתי מהדורות. בטופס אחד מסומנים הם רק במספרים ערביים כמו שאר הקונטרסים, ויש להם ג"כ סימני הדף; בטופס אחר מסומנים הקונטרסים גם במספר ערבי גם במספר אלפאביתי עברי, ובמקום 10.9 יש וי 10, ויא 11 וסימני הדף חסרים, מלבד שני הדפים האמצעיים של הקונטרס ויא (10) הדומים לטופס א. בדף הראשון מקונטרס וי (9) יש בטופס השני דלוג על מאמר קצר, שיש בו זכר ל"שוי", וגם על מאמר אחר יותר ארוך המציע דעתו של הרמב"ם, שאין ליחס לאלהים תארים חיוביים, כמעט בלשוננו ממש. כמובן שלרגלי הדלוג הזה כל הסדור של הקונטרס שונה לגמרי. במקרה זה נוטים אנו בחשקפה ראשונה אמנם לחלות כל הקלקלה בהבדלת. אולם מכיון שאנו מוצאים השמטת מאמר, שעד כמה שידועתי מגעת לא נחקק מעולם ע"י הבקרת במקומו, היינו בטורה נבוכים, ומצד השני נשאר בעינו כל המאמר על ברכת ולטלשנים, שבו הוא מתוכת עם בעלי הבקרת, ומוכיח ש"משומר" ו"מיו" אינם הנוצרים—מאמר שנחקק מצד הבקרת ושחסר בהוצאה השניה (מכיוניטה שניו)—עלינו להחליט שהדלוג נעשה מחכמי ישראל אשר הרגישו שבשלושת התארים יש עוקץ מכוון כלפי הנוצרים. מכון אני מאמר מיוחד על שתי המהדורות של ה"צרה לדרך", ולמטרתנו כאן דיה רשימה זאת.

(7) ציוני, לרי מנחם ציוני, קרימונה ש"ד, בטופס אחד בדף ק"ט ע"א לאחר חתימת הספר יש ניר חלק לערך רבע העמוד; בטופס שני נשנה ונדפס במקום הזה קטע סוף ק"ב ע"ג. הקטע נחלק כאן לשני עמודים ומתחיל מע"ב וגומר בע"א (!) וכל זה כדי שלא להשאיר הניר חלק.

(8) סבות תלוי, לרי שלמה אלקבין, ויניציאה ש"ח. בטופס אחד דבריו החתימה של המו"ל יצחק בן גרשון מריוס נדפסים בדף ר"א (סימן הדף רכ"ח במעות) ע"ב ודף רל"ב חלק; בטופס שני נדפס במקום החתימה פרוש מאמר מן הזהר לרמ"ע מפאניו, כדי למלאות הירועתי, וחתימתו של המו"ל בדף רל"ב ע"א.

(9) מחזור לריה עם פרוש הרמב"ם, ויניציאה ש"ח, בבית די גארה. בטופס אחד שכירי נוספו בין דף קפ"ג וקפ"ד כ"ח דפים ומסומנים במספרים ערביים ו-28. אולם השנוי בסדור מתחיל בדף ק"ע וגמשיך עד דף קפ"ט. ההבדל מונח כזה שבטופס אחד כל התפללות והסליחות של צום גדליה הנמצאים ג"כ בסדר של חול ובסדר של עשרה במבט נשממו, ובטופס השני הזרו ונדפסו עוד הפעם כאן. כנראה, היו אכסמפלרים שנוערו למכירה בפני עצמם בלי שאר החלקים, ולפיכך צריך היה להשלים הסקוטות שהקורא מוכרח היה לבקשם בסדר של חול. האכסמפלרים שהיו מיועדים להמכר עם שאר החלקים נשארו בעינם.

(10) סליחות... כפי מנהג ק"ק ספרדים... הוגה בעיון נמרץ ונדפס לתשוקת התלמיד הנעים היה הבחור גד בן... יצחק פואה יצ"ו, ויניציאה, שנת "סתנה" (תצ"ה) בירי ושנס שלשה טופסים שונים מאותה ההוצאה. השנויים מסינים שונים, לכל אחד שער אחר; שנויים בציונים וקשורים באמצע ובסוף; שנויים בסדור, ולפעמים גם שנויים בגוף הסליחות. אולם שנוי אחד פותח את כלם: לכל טופס מסדר ופועל אחר. בא' אנו קוראים בסוף: "ע"י הנצב על המלאכה בנימין פולאק"; בב' "ע"י הבחור אברהם בכר משה נוניש די פאיוא"; בג' "ע"י הפועלים... מנחם בכיר יעקב מאיסטרי, רפאל בכיר שלמה קוניליאנו". הסבה אפוא פשוטה: שלשה מסדרים שונים סדרו בעינת אחת את הסליחות, כל אחד על דעת עצמו.

תוספת הערה ומלואים

לכאורה אין לי מה להוסיף לדברי ד"ר זנה. ברובם הם צודקים ואינני רואה בהם שום טענה למה שאמרתיו וכתבתיו. מי לא יודה ולא יסכים, כי כל שנוי בלתי רגיל - עלול להעמידנו על איזה חזיון מענין בתולדות הדפוס? האם אמתי-ותומה היא, שיש לחזור עליה כדי שתתקבל?

אבל מעות היא בידו אלה החושבים, שהיו הכללתו של מר ריבקינד, כמו כל הכללה, דרכה בכך שהיא מאפילה על הפרטים. כונתי לא להאפיל אלא להאיר, לא למעט אלא להוסיף. הרחבתי הדבור ביוחד על הקושיים הטכניים שבדפוס, משום שרוב המקרים שדנתי ורוב הספרים שטפחתי הם מסוג זה. ואני את אשר ראו עיני ואת אשר היה לפני נדרש כחומר למאמרי. אין צורך לחזור על מה שכל בר-בי-רב ביבליוגרפי דחד יומא וודע, כי בתורת הספר ישנם כמה וכמה הלכות ביבליוגרפיות וחלי-תלים של הדושים כלליות, מלבד טכניים ודפוסיים, שיש לעמוד עליהם בכל פרט ופרט לחוד.

בשעה שהיו לפני שנויים לא סתמיים, אלא כאלה שיש מעט יסוד ומקור להחבדלים שחלו בהם - הערותי בקצרה ולא הסתתי כלל את הרעת - מלבקש את הגורמים המיוחדים שבכל מקרה ומקרה - אך מקרים כאלה מעטים הם מאד ברשימתו.

ויש-כחו של ד"ר זנה בעד החוספות והמלואים החשובים לרשימתי. למספר 2 יש לי להעיר כי בספרות הסמינר בני-יורק נמצא טופס-שו"ח"ה בהוספת הכתובת: "ונדפס בשם הקצין כ"י ראובן דמאיר יוויא". ראה: Register J. T. S. A. 1928-29 p. 145

ההוספה האהרונה (10) ידועה לי, אבל לא הכנסתיה משום שאיננה שייכת לרשימתי, אחרי שהמעמתי בפירוש כי "מספיל אני רק בשנויי הדפוסים הראשונים", לומר: עד שנת ש"ס.

נוספו לי גם כן שני מלואים אלה:

(1) אבודרהם, וינציאה שכ"ו.
הדפים פ"ד, פ"ו (בטעות פ"ז) מהופכים ונדפסו לא בסדר באופן כזה: פ"ד + פ"ב = ד"ה; פ"ו + פ"ד = ד"ה.

בארבעה טופסים ראיתי הפוך אמהות הדפוס באופן מתואר.

(2) פסחים (תלמוד בבלי) קושטאנדינא (שמי"ג).
בטופס אחר ישנם ארבעה סימני-דפוס מסביב למלת "אורי" בראש המסכתא ובטופס ארלר-חמשה, אפשר שבשעת-ההדפסה נשמט סימן אחד ונפל.

בסוף רצוני ג"כ להשתמש בהודמנות זו ולחקן שתי מעיות שנפלטו במאמרי. מספר 22 בטופס המשובש צריך להיות: "אמר אבהרם המחבר" ההיא קודם הריש במלת אברהם, ובמספר 26 האות למ"ד צריכה לבוא הפוסק במלת "ירושלם".

יצחק ריבקינד.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.	P. 315
-------------------------	-----------

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	324
---------------------------	-----

I. Periodicals: 324; II. Yearbooks and collections: 325;
III. Books and pamphlets: 327.

Hebraica and Judaica.	350
-----------------------	-----

I. Periodicals: 350; II. Yearbooks and collections: 353;
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 355;
IV. Biblical studies: 363; V. New Testament: 368; VI. Talmud
and Midrash, Rabbinic literature: 372; VII. Jewish philosophy
and religion: 377; VIII. Cabbalah and Hassidism: 380;
IX. Liturgy, ritual, sermons: 380; X. History and related
subjects: 382; XI. The Jews of to-day: 393; XII. Zionism
and Palestine: 399; XIII. Ethnography, folklore, art: 409;
XIV. Philology: 417; XV. Hebrew belles-lettres of the Middle-
Ages: 420; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 421; XVII. Yiddish
belles-lettres: 424; XVII** Judeo-Spanish literature: 427;
XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 429;
XIX. Juvenile literature: 431; XX. Education and teaching: 433;
XXI. Text-books: 436; XXII. Hebrew and Yiddish books on
non-Jewish subjects: 439; XXIII. Miscellanea: 439.

STUDIES:

G. SCHOLEM:	Chapters from the history of Cabbalistical literature.	440
	9: New researches on R. Abraham b. Eliezer Halevi. (End) 10. Again on the book "Abne Zikkaron".	

FROM THE MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:

B. SCHOCHETMANN:	From the correspondence of Ahad Haam	466
------------------	---	-----

NOTES:	482
--------	-----

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

SEVENTH YEAR. NUMBER THREE.

JERUSALEM, OCTOBER 1930.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שביעית, ד.

ירושלם, טבת תרצ"א

כתבת המערכת: ירושלם, מאה שערים, תי.ד. 36

חברה להוצאת ספרים עלייד האוניברסיטה העברית

התכנ

ק'

491 ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

495 דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 495; ב. קבצים ומאמרים 495; ג. ספרים וחבורות 496.

515 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 515; ב. קבצים ומאמרים 520; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 525; ד. מדע המקרא 526; ה. ברית חדשה 531; ו. תלמוד
ומדרש. ספרות רבנית 533; ז. מדע הדת. פילוסופיה יהודית 536;
ח. קבלה וחסידות 538; ט. הפלה ועבודה. דרשות 539; י. היסטוריה
והמדעים הקרובים אליה 540; יא. עם ישראל בחוה 546; יב. ציונות
ידיעת איז 550; יג. אתנוגרפיה. פולקלור. אמנות 559; יד. בלשנות 560;
טז. ספרות יפה עברית חדשה 561; יז. ספרות יפה יודית 562;
יח. ספרות יפה לעזות על נושאים יהודים 564; יט. ספרות
הנוער 565; כ. חנוך וחוראה 566; כא. ספרי למוד 567; כב. ספרי
מדע כללים בעברית 568; כג. שונות 569.

מאמרים והקורות:

570 י. בן צבי: פנחסיה

574 א. דוקר: אנד הנדות

הערות:

מ. וילנסקי: לא שמואל הנגיד אלא אבן ג'נאח 585
ד. צ. בנעט: למאמרו של מר מ. וילנסקי 588
א. יערי: על ר' יצחק בן מרדכי גרשון 589
ח. ש. בריהווען: הערה (על הסי. כתב-יד בקבלה) 590
י. ל. לנדא: הערה (על שנת מותו של נחמן יצחק פישמן) 590
תקוני פעויות 590

ידיעות בית-הספרים

(אלול תר"ץ—חשון תרצ"א)

הרחבת מחלקת ספרי-החנוך.

עפ"י הסכם בין מחלקת-החנוך של הסוכנות היהודית לא"י ובין בית-הספרים, בסרה מחלקת-החנוך את הספריה הפדגוגית שלה, הכוללת למעלה מ-3000 ספר, לרשות בית-הספרים. כמו-כן הוסכם שבית-הספרים ישאלו ספריו לכל מורי מחלקת-החנוך שבארץ בתנאי-הקלה מיוחדים, ושכית-הספרים ישתדלו, בעזרת מחלקת-החנוך, להרחיב את המחלקה לספרי-החנוך.

מתנת א. דיינרד ז"ל.

שבועות מעטים לפני מותו, שלח אפרים דיינרד ז"ל לבית-הספרים 600 ספר ו-1400 חוברת במקצועות שונים. כפולים מתוך משלוח זה, במספר 1135 ספרים וחוברות, נסמרו לחברה להשתלמות כמרע בחיפה.

מתנת ד"ר מאננעס.

מאת ד"ר י. פ. מאננעס קבלנו למעלה מ-400 ספר ולמעלה מ-300 חוברת. הכפולים מתוך מתנה זו, במספר 278 ספרים וחוברות, נסמרו עפ"י הצעת המנדרב ל"בית אתר-העם" בתל-אביב. רוב הספרים דנים בענייני יהדות, בשאלות סדיניות בקשר למלחמה העולמית, בשאלת החזים הסודיים, פרוק-הזיון ומשפט-בוררות במסוכים בין-לאומיים. חלק גדול מן החוברות היו בנות-דיומן, שהופיעו לרגלי שאלות סדיניות שונות, ועתה הן יקרות-מציאות. יחד עם זה קבלנו את הארכיון של ד"ר י. פ. מאננעס.

הועדה למען בית-הספרים בקופנהגן.

מאת הועדה בקופנהגן קבלנו לערך 35 ספרים ו-100 חוברת. בין הספרים נמצאו הוצאות ישנות של ספרי יוספוס פלויוס ברומית וכיונתי, Linné: Systema naturae, והוצאות שונות של האקדמיות הסמלכתיות בדניה ובשנדיה. בין החוברות יש לציון חוברות שונות לתולדות משפחות יהודיות בדניה.

הועדה למען האוניברסיטה בונג'ר.

ועדה זו החליטה למרר בבית-הספרים מחלקה מיוחדת של ספרים סלקטיים. היא מכונה עתה את אסף-הספרים בשבילנו.

חדר סטבסקי.

בכרו לכבד את זכרון המנוח עו"ד בורים דב סטבסקי ז"ל, מוסד, חברת דורשי האוניברסיטה העברית בורשה, החלטנו לקרוא את החדר ספרי-הביבליוגרפיה שבבית הספרים על שמו.

מחלקת ספרי הרפואה.

בהתחשב עם מסירותו הרבה של ד"ר יוליוס ירחע (ניו-יורק) למחלקה זו בעבר ובהווה, וביחוד לאסף עתונת-הרפואה, הוחלט לקרוא את המחלקה הזאת בשם „אסף ספרי-רפואה על שם ד"ר יוליוס ירחע“.

מתנות בודדות.

ד"ר ל. אוליצקי (ירושלים) נתן לנו את העתון „Der Jüdische Wille“ (שנה ראשונה ושניה), ואת העתון „Der Jüdische Student“ (1915—1922). — גב' אשר-פינקהוף (גרונגן) נתנה לנו, בחשתדלות פרופ' י. נ. אפשטיין, כ"י „קאך בוך ... פאן יוסף ראזענבערג, 1830“ — מאת ד"ר מ. פ. גל (וורן, פנסילבניה) קבלנו 25 ספרים במקצוע הרפואה ומספר גדול של כרכי עתונים שונים במקצועות הרפואה. — מר ש. בן-שבת (חיפה) נדב אגרות שד"ר שונים בכ"י מכוללות הספרדים. — מר מ. ד. גאון (ירושלים) נתן לנו שני כ"י של כדרש איכה ופרקי אבות. — מאת הרב יעקב מ. מולידנו (קהיר) קבלנו אסף פסקי דינים וגבויות-עדות, בעיקר בדיני סמונות, משנת תל"ד ואילך, רבם בעיר פאם, גם דברי-דפוס אחדים, ביניהם „קצירה די רבי שלום מוזאווי פלחן די בר ווחאי“ בערבית. — מר אברהם טרויבע (קליש) נדב כ"י של פירוש על מ' שמות מסחבר לא נודע. — ה' ויקטור מ. גרס (Yaros) (שיקגו) מסר לנו 26 כרכים מן הספרות הסוציולוגית האמריקנית החדשה. — מר כ. בנצ'דיק (בֶּלְגֵרְדִּיסקִי, ליטא) שלח לנו חמשה ספרים עבריים עתיקים. — מר נ. ש. ליבוביץ (ברוקלין) נתן לנו הקדשה בכ"י של המשורר יל"ג לשד"ל על שער ספרו „משלי יהודה“. כמדיכן נתן לנו מר ליבוביץ סכום כסף לקניית ספרים עבריים. — מר דוד נ. מוזסזון (ניו-יורק), עורך העתון „גויאיש טריביון“ שלח לנו שתי תיבות ספרים, שהכילו לערך 120 ספרים עבריים

מאוצר ספריו של אביו הרב הסנוח ד"ר נחמיה מוזסון. — מר ש. ח. נוינהויזען ורעייתו (כלמיטור) מסרו לנו שורה של ספרים וחבורות במקצועות שונים. — הרב ס. צ. מגל (ירושלם) נתן לנו שלשה כ"ו מרכושו של ר' אריה לייב פרוסקין, אחד מהם אסף דרשות ומחקרים ממנו, השני ס' "ריח שדה" על יו"ד שנדפס, והשלישי פלפולים שונים בערכים מאת ר' אליהו רגו"ר מקאליש, שחלק מהם נדפס בספרו "יד אליהו" חלק הכתבים. — הרב ח. י. קסובסקי (ירושלם) מסר צרור מכתבים של ר' ישראל מלאנט, מקצתם בכתב ידו ומקצתם בהעתקה, שנדפסו במ' חוט המשולש לרב קסובסקי. — פרופ' דר' י. קלוזנר נתן קטלוג של ספרית מ. ל. לילינבלום, כחוב בכתב ידו של מ"ל. — מר מ. ס. רוזנבאום (רחובות) שלח לנו כ"ו של דברי-תורה על דרך החסידות מאת האדמו"ר מליובוביץ, שנאספו ונרשמו ע"י שומעיהם וכיניהם גם ע"י אבי המנרב.

תערוכות בבית-הספרים.

על התערוכות השונות, שכית-הספרים מסדרן מדי פעם בפעם, כבר הודענו בקרית ספר (שנה זו ע' 182). בזמן האחרון סדרנו שתי תערוכות נוספות: ליום מלאת שכנים שנה להיסטוריון שמעון דובנוב (ב' תשרי תרצ"א) סודרה תערוכת-דובנוב. התערוכה הכילה מחלקות אלה: ספרי היסטוריה כסקור ובתרגומים (כשפות), מחקריו בחסידות, הפובליציסטיקה של ד. (ונם קצת מספרות הפולמוס), ראשיתו של דובנוב, ספרים ומאמרים שדובנוב ערכם או הוציאם, חוברות ומאמרים על ד. תמונות, מכתביו בכתב ידו (משנות 1894—1926) מארכיון אחר-העם ומאסף שבדרון שבבית הספרים ומארכיונים פרטיים.

למלאת 100 שנה להולדתו של יל"ג (ב"א כסלו תרצ"א) סודרה תערוכת-יל"ג. התערוכה הכילה מחלקות אלה: ההוצאות השונות של שירי יל"ג, יל"ג המשורר, יל"ג הפרוזאיקן, תרגומים משירי יל"ג וכתביו (בשש שפות), יל"ג הפובליציסט והמבקר, כתביו העת בעברית רוסית וגרמנית שיל"ג השתתף בהם, יובל יל"ג בתרמ"ב, שירים שנכתבו על יל"ג (ביניהם שירים מאת ביאליק וצ'רניחובסקי שלא נכנסו לקבצי שיריהם), סדור גדול של מאמרים על יל"ג, תמונות, מכתביו בכ"י (יותר מ-35) הנמצאים בבית הספרים ובאסף שבדרון. הוצג גם ספר אחד (רוזנמל, תולדות חברי מרכז השכלה בין יהודי רוסיה) מספריתו הפרטית של יל"ג עם הערותיו בכ"י, ואגרות יל"ג הנדפסות מספריתו של לילינבלום עם כמה הערות של מ"ל. כידוע צוה יל"ג את ספריתו הפרטית לבית הספרים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

בחדשים האחרונים נדבו למחלקה זו (אסף שְׁכָרְרוֹן): הנב' ה. אולֶּשְׁבֶּנְגֶּר (נִינְבּוֹ): תמונה וצורר סכתבים של הסופרת העברית מרים זרובלובסקי-מרקלֶ' מחסוֹן; הנב' אָדִיט אַנְדֶּרְי (ברֶלִין): סכתב ותמונה של אמה כתיילדה, אָם זֶלְמֶר בֶּטְנאוֹ; הא' נתן בֶּמְבֶּרְגֶּר (פרנקפורט דמיין): סכתבי אביו זקנו הרב זלוגמן בר בֶּמְבֶּרְגֶּר, ממנהיגי האדוקים בזמן הפולמוס בדבר התקונים בדת; הא' נפתלי זינגֶל (לבוב): סכתב נפתלי הרץ איסבר; הא' הנרי לֹוִי (לונדון): אוטוגרפים ותמונות של יהודים מפורסמים באנגליה, ביניהם של החיסטוריון ומנהל הארכיון הממלכתי פרנסיס פֶּלְגֶרֶב (לפני התנצרותו היה שמו כהן) ובניו המשורר הפרופ' פרנסיס טורנר והתייר-חוקר ויליאם גיפורד; לֹוֶרֶד קֶלְצ'ט: תמונת אביו, הכימאי המפורסם, לֹוֶדוִיג סוֹנֶר; הא' דוד סינְרֶסקִי (פריס): תעודה אוטוגרפית של ר' יצחק אלחנן ספקטור; הרב משה צבי סגֶל (ירושלם): פנקס הקונים של ספר, אבן שמואל' לסופר אריה לִיב פרוסקין, בחתימותיהם של אנשים מפורסמים, ביניהם ר' מתתיהו שמשון, ר' יצחק אלחנן ספקטור, וגם סכתב מהאחרון; הא' דוב מְלִיטֶרְנִיק (ירושלם): התמונה האחרונה של החוקר בחכמת ישראל הפרופ. ישראל פרידלנדר, כיום שנחרג באוקראינה בנסיעתו כציר הגיוֹנֶט (1920); ד"ר ש. פֶּרְגֶּקֶל (לִיתְצִיבִיץֶה, ע"י הפרופ' ש. קֶלִין, ירושלם): סכתבים, ע"ל נושא יהודי, של המשורר לודוִיג אוגוסט פֶּרְגֶּקֶל, ושל ד"ר אדולף פישחוף, ע"א היהודים כריכסֶט שבקרמסיר, ועוד מגדולים אחרים; פרופ' ד"ר יוסף קֶלֶזֶנֶר: שלש תמונות של המשורר העברי המומר קונסטנטין אשר שפירא.

סטטיסטיקה.

בחדשים ספטמבר, אוקטובר, נובמבר 1930 נרשמו 2514 ספרים ב 3955 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג ע"ה ביום א' בדצמבר 1930 175.107 ספרים ב 228.566 כרכים.

ביבליוגרפיה *

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

1523. אורנו. יוצא לאור אחת לחדש ע"י ארגון הנער, בני עקיבא" בירושלים.
ירושלים, תרפ"ט. 33:21.
גליון א' יצא בניסן—כספנסיל, נדפס בצד אחד של הדפים.

ב. קבצים ומאספים.

1524. אלו ואלו בצמצוק מצפצפים. העורך: יושב בסתר. תל אביב,
(דפוס סטרוד), תרצ"א. 4 ע. ציורים. 41 : 56.
עתון התולד. יצא לראש השנה.
1525. אנקת מסלדיך; חוברת ספרותית הומוריסטית מצוירת בעריכת
רח"ש. תל אביב, (דפוס הארץ), תשרי תרצ"א. 52 עמודה. 25 : 35.
1526. בחזית הפועל; קובץ מאמרים מוקדש לשאלות הפועל בארץ-
ישראל. תל אביב, (דפוס תל אביב), 1930. 32 עמודה. 18 : 25.
האחראי: ש. אדיסמן. יצא בראשית ספטמבר.
1527. בימים האלה; קובץ מאמרים מוקדש לשאלות הפועל בארץ
ישראל. תל אביב, (דפוס אחדות), 1930. 32 עמודה. 18 : 25.
האחראי: קיפן. יצא ב-16 ביולי.
1528. ברית תרומפלדור בא"י. שירי בית"ר. תל אביב, ברית
תרומפלדור בא"י, תר"ץ. 11, 26, 11 דף. 11 : 17.
בהקדמה מכתב-מכונה. בצד אחד של הדפים.
שירים מאת ז. זיבוטניסקי, יעקב כהן וד. פרנקל.
1529. דרך הנער; קבץ א. (תל-אביב), המועצה הארץ ישראלית לעניני
גורדוניה, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 147, 11 ע. 15 : 23.
לביור דרך הנער בציונות, בעם ובתנועת הפועלים בארץ. מאמרים מאת ה. גרנסן,
זנדבנק, לוביאניק, הנ"ל, אופיר, צ. שטערלינג, יעל גורדון (וכרונות על א. ד. גורדון), שירים
ורשימות, מתוך זכות על הקבוצה, כרוניקה. בראש המאסף, הכרה וחיים, קטעים ממאמרי
א. ד. גורדון.
- (*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.—
המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו כמסמפרים.

1530. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי פתח תקוה. מהנעשה במושבה. פתח תקוה, (תל אביב, דפוס וידיסלבסקי ומיניץ), תר"ץ. 4 ע. 35 : 50.

האחראי: ק. ברלב. יצא ב 1 במאי.

1531. מוחרם; כלי מבטאה של התאחדות בעל-הבתים וספסרי-הדירות. בעריכת רח"ש. תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 36 עמודות, ציורים. 23 : 31. עתון החולי. יצא לשבועות.

1532. ניב הקבוצה; מופיע מוזן לזמן. א. תל אביב, ועד חבר הקבוצות, דפוס הפועל הצעיר, תר"ץ. 48 ע. 17 : 24. הקבץ הזה הוא המשך של הקבץ "הקבוצה" שנדפס בשנת תרפ"ה ושל ההוצאות ההקטגוריות: "עלון לעניני הקבוצה" ו"מוזן לזמן" שיצא בתרפ"ט-תר"ץ.

1533. פועלי ציון. א"י. דרכנו; הוצאה חד פעמית של מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון). ירושלים, (דפוס ציון), 1930. 4 ע. 34 : 50.

1534. הפלפל האדם; חוברת לחומור וסאטירה. תל-אביב, הוצאת "לצחוק", (דפוס איתן ושושני), 1930. 18 עמודות. 13 : 35. יצא לראשון במאי.

1535. גענן שטראם; זאמל-העפמ געווידמעט די איידיקע ארבעטער אינטערעסן. תל אביב, (דפוס אחדות), 1930. 32 עמודות. 18 : 25. האחראי: מ[נוס] אלקין. יצא ב 7 באוגוסט.

1536. פרייער געדאנק; זאמל-העפמ געווידמעט די איידיקע ארבעטער אינטערעסן. תל אביב, (דפוס אחדות), 1930. 32 עמודות. 17 : 25. האחראי: אלתר לבקוביץ. יצא בסוף ספטמבר.

ג. ספרים וחוברות.

1537. אבן זהב, ארי. בד מ"ך ... הוצאה שניה. ירושלים, (דפוס קוראל), תרפ"ט. [21] דף, 10*3 ע. 13 : 18. שיר. — "לקדושי איי אב תרפ"ט", מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 432.

1538. אברהם בן משה שמואל. קול קורא לשלום ולאחדות בין אנודת ישראל ובין הועד הלאומי בא"י ... ירושלים, דפוס פ. ענו, תר"ץ. 8 ע. 18 : 24. חוברת זו מוקדשת לזכר קדושי מאורעות אב תרפ"ט במלאת שנה לפטירתם.

1539. (אדלר, כורש.) תזכיר על הכתל הסערבי; הוגש לעדה המיוחדת של חבר הלאומים, מטעם הרבנות, הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, כנסת ישראל בארץ-ישראל ומרכז אנודת ישראל בארץ-ישראל. ירושלים, (דפוס קוריאלי, תר"ץ. 64 ע. 16 : 24.

הטופס העיקרי של התזכיר ... הוכן מטעם הסוכנות היהודית על ידי כורש אדלר ... התוספת וההערות ששולחו תרפ"ט עובדו ע"י ועדה ירושלמית מורכבת מבאי כח המוסדות שבשטח הוגש התזכיר הזה כדלהלן: דוד ילין, שמואל קליין, יצחק בן-צביון, בן-ציון דינבורג, שמואל ובר, רפאל כצנלבורג, מ. עליאש. את התזכיר באנגלית ראה ק. ס. שנה זו ע' 345.

1540. אלף לילה ולילה. המלך עוקר אל נעמן ובניו; (מספורי אלף לילה ולילה). תרגום מערבית ע"י דוד ילין. תל אביב, דביר, (דפוס הארץ). תר"ץ. 111 דף, 168 ע. 14 : 21.

1541. בורלא, יהודה. מרננת; רומן מחיי היהודים בדמשק. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 234, 111 ע. 15 : 20. (ספרית פרוזה מקורית).

1542. בילענסון, מ[שה]. בימי תחית איטליה. תל אביב, "חברה", (דפוס הפועל הצעיר), ותר"ץ. 260 ע. 13 : 19. הלחן: מביא; נוטי הקו א. 1815—1831; נוטי הקו ב. 1832—1845; ג'אפה מאצני; קרלו קטאניאו וג'אפה פירארי; וינצ'נצו ג'וברטי; ליברליוס; מבחן (1846—1849); הגשמה (1850—1871); חתימה; הוספת דבר; מפתח השמות והענינים.

1543. בן-אב"י, איתמר. יהודה סיוורית (או "קנטוניס" וערים אחרות). תל-אביב, בני-בנימין, (דפוס איתן ושושני), (תר"ץ). 85, 121 ע. 15 : 23. לחוברת זונכנסו מאמרים, שנדפסו אחרי מאורעות אב ומאמר אחד שנתפרסם בתרע"ו ב.הלחן. הלחן: תחילת שויעיתנו (מעין הקדמה). א: ביבשה (מקנטוניס למלכות). ב: על הים.

1544. בן נכריאל, מ[נחם] י[עקב] [M. J. Ben Gavriel]. שועלים בירושלים; רומן. תרגום מנרמנית. (תל אביב, מורית, דפוס הארץ, תר"ץ). 373 ע. 13 : 19.

1545. בנק מרכזי למוסדות שתופיים בא"י. פעולות הבנק המרכזי למוסדות שתופיים בארץ ישראל בע"מ—במשך שנתו הכספית השביעית. וירושלים, תרפ"ט? 5 דף. 21 : 32. בהקדמה כתב מכוונה בצד אחד של הדפים.

1546. בצלאל; בית הנכאח הלאומי. ירושלים. קטלוג תערוכת מנורות-חנכה, 5 אוקטובר—15 נובמבר 1930, מוקדשת לכבוד פרופ' ב. שץ

בשנת הציריובל לבצלאל. ירושלים, (דפוס ארץ ישראל), 1930. 23, 11 ע. תצלומים. 16:19.
 עם שער מיוחד באנגלית: Bezalel national museum. Jerusalem. Catalogue
 of the exhibition of Hanukah lamps.

בראש השער נדפס: בצלאל. חברה להפצת אמנות ומלאכת אמנות בא"י.
 הקטלוג מכיל 201 מספרים וגם 14 מספרים של ספרות על מנורות-חנוכה.

1547. פֶּה, פ[ריץ] י[צחק]. עיקרים בחקירת תולדות ישראל;
 (מבוא לתקופת ימי הבינים). נאום פתיחה באוניברסיטה העברית, מאת פ. י. בקר.
 ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, נדפוס העברית,
 תרצ"א. 19 ע. 14:21.

1548. פְּרִיזָּה, א[ב]א צ[בי]. וְזָכַר עִם יִשְׂרָאֵל אֶת קְדוּשֵׁי אֱב
 תרפ"ט, מאת א. צ. פריז. עורך הסגנון: שבתאי יום. ירושלים, (הרלינג וברון,
 דפוס מרכז), תר"ץ. 271, 11 ע. 17:25.
 תולדות כל קדושי אב תרפ"ט, עם תמונותיהם.

למאה שלשים ושנים קדושים הוצב ציון ... לא יכולנו לפרסם דבר על מאיר בוק
 ז"ל. ... באסף החמר הבוגרסי על הקדושים השתתפו ... חיים חנוך שפירא, ירוחם שפירא,
 וב. שניאורסון. (מחוך ההערות שבסוף הספר).

1549. פְּרִיזָּה, מ[ען]. בְּנֵי עֲלִיָּה; קִבְּץ מוֹנוֹגְרַפִּיּוֹת. ספר ראשון.
 תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרצ"א. 11 דף, 153 ע. 16:24.
 החלק: ספר א: רשימת ראביע' רמב"ם, א. אבולעפאי, עמנואל הרומי, יהודה אברבנאל,
 עזריה מן האדומים.

1550. פְּרִיזָּה, אֶשֶׁר. תורת הספרות העברית והכללית. חלק ראשון.
 תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 151 דף, 19—207, 11 ע. 15:21.
 מהדורה א' ראה ק. ס. שנה א' ע' 15.

החלק: א. סגנון וצורה. — ב. השורה הלירית. — ג. דוגמאות מן הליריקה העולמית
 והעברית. — ה. הכנסת בספר כמה תקונים ושנויים, אף הוספת חלק של דוגמאות מן הספרות
 העולמית והעברית. (מההקדמה).

1551. בת-אליה, רבקה. מה נאכל? עפ"י כתביו של ד"ר בורכר
 פֶּנְדֶּר ... עם דוגמאות להבנת הסוגיות. אספה וחברה רבקה בת אליה. תל אביב,
 מוריה, (דפוס השחר), תר"ץ. 61 ע. 15:21.

1552. גלסוורת' ג'ון [John Galsworthy]. ההגדה של בית פזרסיוט.
 (מאת) דושון גלסוורת' תרגם מאנגלית יצחקו לויב כרוך. כרך ראשון: בעל
 הנכסים. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 388 ע. 15:21.

1553. גרובסקי, יהודה. סלון כיום עברי צרפתי. עברית
 י. גרובסקי. צרפתית י. קרניאלי. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר),
 תר"ץ. 121 דף, 187 ע. 10:13.

1554. גר'בסקי, פנחס. בית האוצר לזכרונות ירושלם בעבר ובהווה ...
 וכיל חומר לקורות ירושלם וזכרונותיה, יושביה ומישיבתה, תעודות, תולדות,
 תמונות, אבני זכרון וסכתבי אנשי שם. יופיע כפעם בפעם ... על ידי פנחס בן
 צבי גראייבסקי. ירושלם, דפוס צוקרמן, תר"ץ. [3] דף, [31] — 32 ע, תמונות. 17 : 24.

1555. גר'בסקי, פנחס. כנות ציון וירושלם; ספר זכרון לשמותיהן
 ופעולותיהן של אחיותינו כנות ציון וירושלם העסקניות ... חלק ששי, סאת פנחס
 בן צבי גראייבסקי. ירושלם, דפוס צוקרמן, (תרפ"ט). [66] ע. תמונות. 16 : 24.
 את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 17. ראה גם ע' 299 ו-435.

1556. גר'בסקי, פנחס. זכרונות קדומים מתקופת התפתחות הישוב של
 עדת האשכנזים בירושלם. נעתקו מנופי הכתבים ויצאו לאור ע"י פנחס בן צבי
 גראייבסקי. ירושלם, דפוס העברי, תרפ"ח. [2] דף, [13] — 24 ע. 17 : 23.

1557. גר'בסקי, פנחס. סגנון ירושלם; כולל תעודות היסטוריות,
 כתבות עתיקות, סכתבי אנשי שם וכו' לתולדות הישוב היהודי בא"י. הובא
 לדפוס בפעם הראשונה ע"י פנחס בן צבי גראייבסקי. חוברת ז'. ירושלם, דפוס
 צוקרמן, תר"ץ. [56] ע, תמונות. 17 : 24.

ע' [39-40]. ספרות התמונה מסנת תקפ"ח עד תרע"ז עפ"י ... פנקס חברת נחשיא
 לעדת האשכנזים בירושלם. — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 199.

1558. דובנוב, שבעון. תולדות החסידות על יסוד סקורות ראשונים,
 נדפסים וכתבי יד. ספר ראשון. הל אביב, דביר, (דפוס שושני), תר"ץ. 169 ע. 16 : 25.
 זהו הספר הראשון של דובנוב, שנכתב עברית בסקורו. העבודה מכילה 3 ספרים;
 ספר ראשון יצא ליובל השבעים של ד. כמות כל הספר יבואו, תוספות שיכילוגם בחינת הסקורות.
 חבן ספר א: תקופת הצמיחה והפולמוסים הראשונים (תק"ק—תקמ"א).

1559. הורוביץ, יעקב. שער יטסאה; רוטן. ברלין—תל-אביב,
 שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר, ת"א), תר"ץ. 202, [11] ע. 15 : 21.

1560. הללם, שלמה. הר הכרמים; (נספור). תל-אביב, מצפה, (דפוס
 אחדות), תרצ"א. 256 ע. 14 : 21.
 (ספרית פרוזה סקורית).

1561. הלפרין, שמעון בן יעקב ישראל. סטה שמעון חלק שלישי
 שוית ופולולים וביאורי הלכות וסאמר ראשי הנקרא בשם דבר אל העם ונלוה
 אליו ... חידושים ... על הגדה של פסח מוקנו של המחבר ... מוהר"ר ר' יצחק
 יהושע ... ירושלם, דפוס חיים צוקרמן, תר"ץ. (2), 56, (2), 20 ע. 15 : 22.
 20 ע' שבסוף הספר: דבר אל העם; דרוש בענין לסוד התורה. (ראה ק. ס. שנה
 זו ע' 200). שני החלקים הראשונים יצאו בוילנה בשנת תרפ"ג.

1562. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הועד הפועל.
מחלקה לסטטיסטיקה ואינפורמציה. קפ"ו מ"מ. תל אביב, 1930, 30 ע. 20:33.
בהקדמה. — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 332.

1563. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. ועדת התרבות.
סינריון הפועלים בירושלים; (סקירה, פרטי הלימודים וספרים).
ירושלים, הוצאת הסמנריון בהשתתפות ועדת התרבות, תרצ"א. 28 ע. 15:22.

1564. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית
והמחלקה להתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. חוברת י"ח. תל אביב,
דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ט.

יח: אורי, ד[וד]: הזנת העופות. 15, 1 ע. מצויר. 15:23.
עם שער אנגלי מיוחד. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 333. שם רשומה חוברת
אחרת (של ש. צמח) במספר י"ח. כנראה, היתה כאן שגיאת הדפוס וצ"ל י"ט, מפני שהחוברת
של אורי יצאה באדר, וזו של צמח — באדר תרפ"ט.

1565. הרוי ג'ון [John Harvey]. עם לגיון הזרים נגד הדרוזים
ומאתו ביהן הרוי. תרגם מאנגלית א. קרינקין. תל אביב, מצפה, (דפוס גוטנברג),
תר"ץ. 180 ע. 14:21.

1566. התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות. א"י. זכויות האשה
על פי חוקי ארץ ישראל. בעריכת ברנרד יוסף ... ירושלים, התאחדות נשים
עבריות לשווי זכויות בארץ ישראל, (דפוס העברי), תר"ץ. 75, [1] ע. 12:18.

התכן: הערות כלליות. — הנתיבות ומקום המושב. מאת ברנרד יוסף. — נשואין גיטין
וסווגות. מאת ... מרדכי בוקסבוים. — יחסי הרכוש. שבין הבעל ואשתו. מאת קלמן
פרידנברג. — זכויות האשה על ילדיה. מאת ... ברנרד יוסף. — ירושה וצואה. מאת משה דובין.

1567. התאחדות עולמית של היהודים הספרדים. תזכיר לקונגרס
הציוני הטיז. (ירושלים, דפוס ר. ח. הכהן), תרפ"ט. 7, 9 ע. 17:24.
השכס גם באנגלית, עם שער מיוחד: Universal confederation of Sephardic
Jews. Report to the XVith Zionist congress.

1568. וילקנסקי יצחק. הסעברות לתעשיות חלב בארץ. מאת
י. אלעזרי (וילקנסקי). תל אביב, בנק הפועלים, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ.
66, [1] ע. טבלאות. 15:23.

ע' [67] ביבליוגרפיה.
החוברת דנה רק בשאלות מסוימות הנוגעות למסקנות שבאתי אליהן בנסיעתי לשם
חקירת החקלאות בדנמרק, שווייץ והולנד. (מההקדמה). המחבר מודיע, של זוסמן, מעור
באסוף החומר הסטטיסטי בארץ ובעיבוד החומר הסטטיסטי מחוץ לסידור השכלאות.

1569. ג'אס. ה[רברט] ג' [ורנ] [Herbert George Wells]. דבריו ימי
עולם; הקיום העיקריים בתולדות העמים והארצות, כששה כרכים, בצירוף הסון
מפות ותמונות. בתרגום יועקב בלובשטין, תוים נולדברג, מנחם זולמן
ולפובסקי, דוד קסחי, בעריכת מ. ז. ולפובסקי. כך ראשון תרגום י.
בלובשטין. תל-אביב, מצפה, תרצ"א. 161 דף, 191—296 ע. 15 : 21.
הלכן: תולדות הספר ומפתחו; העולם מלפני אדם; בריאת האדם; הציוויליזציות הראשונות.
1570. ורן, ז'ול [Jules Verne]. שמונים אלף מיל מתחת למים.
תרגם אוריאל הפריין. (ספר ראשון ושני). תל אביב, אסנות, (דפוס הפועל
הצעיר), תרצ"ג. 285, 121 ע, ציורים; 312 ע, ציורים. 14 : 20.
1571. גורודסקי מ[לך]. הלות החקלאי לשנת תרצ"א. חלק
(א—ב) ... תל אביב, דפוס גוטנברג, (1930). 28, 116, 131, 126 ע. 12 : 16.
עם שער אנגלי מיוחד על המעפפה. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 437.
1572. זימן, י[הושע]. הכלכלה הארצישראלית במספרים. תל-
אביב, דבר, תרפ"ט. 31 ע. 14 : 19.
=חובות דבר ג.
1573. חמר-ישי, אהרן. המדריך הכלכלי-דיוורדי. מסודר ע"א. חמר-
ישי. ותל אביב, מסחר ותעשיה, 1930. 164 ע. 16 : 24.
1574. חיפה. [עיריה]. חיפה ... נמדד ונאסף ע"י ד"ר א. ספרין,
מהנדס אזרחי, מהנדס עיריית חיפה. תל אביב, דפוס ברסון, 1927. 2 גליונות,
95 : 67. קנה מדה 2000 : 1.
השער, הכאורים והכתבות בעברית ערבית ואנגלית: Haifa town ... Surveyed
and comp. by A. Ciffrin. ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 346.
1575. תנני יוסף. בנתיב היסורים; רומן. תל אביב, מצפה, (דפוס
אחרות), תרצ"א. 173, 111 ע. 14 : 21.
(ספרות פרוזה מקורית).
1576. טרוצקי, ליב] ד[ודוביץ] [Lev Davidovich Trotskii]. חיו.
תרגם אברהם שלזונסקי. ספר א"ב. ירושלים, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר
בתל-אביב), תרצ"ג. 187 ע; ע' 188—385. 14 : 21.
(ספריה של ביוגרפיות).
את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה זו ע' 257; בגרמנית — ק. ס. שנה זו ע' 253.
1577. יערי-פולסקין, י[עקב]. ברון אדמונד רוטשילד (הנרידו הידוע).
עם תמונות ורשימת סדר היוחסין של בית רוטשילד. הוכשר לדפוס ונערך ע"י
אליעזר שטיינמן. ספר א. תל-אביב, חולמים ולוחמים, (דפוס הפועל הצעיר),
תרצ"ג. 219 ע. 15 : 21.

1578, יערי [=פולסקין], י[עקב]. זאב ו'בוטרינסקי; חייו ופעולותיו
מאת י. יערי. ערך וחקר לססכת אורי צבי גרינברג. ספר א'. תל אביב, מצפה,
(דפוס גוטנברג), תרצ"א. 192 ע. 14 : 21.

(ספריה של ביוגרפיות).

המחבר מודיע בסוף הקדמתו: "פרק אחרי פרק נתחיל עכשו ללכת עם בן אוריסא
למן כניסתו לעורך עתון רוסי גדול להציע א"ע כ-כתב" שלה ברומא עד ו'ב. האסיר בעכו
וכו' ... פרק אחרי פרק". אבל בחלוקת החומר בולטת דיספרופורציה עצומה, שכן לחיי ו'ב.
ופעולותיו עד התחלת המלחמה העולמית ו.א. עד שנת 34 לחייו הוא הקריש 38 ע'
(17-54) ולז'ב. בשנות המלחמה 138 ע' (55-192). החלק האחרון הזה הוא כלו חוץ מ'17
(ע' ספור הלכן ועפ"י רוב העתקה מלולית של -מגלת הגדודי' (10 פרקי הראשונים) של ו'ב.
ע' 183-192—נאום של ו'ב. בירושלים בזמן ההתנדבותי החלק הראשון מניע רק עד 1909,
והשנים 1909-1914 לא נזכרו לגמרי (חוץ מרמז סתום אחד בע' 36). אעפ"י שהשנים האלה
היו שנות פעולה מרובת הצדדים בחיי ו'ב. די להזכיר את המלחמה הידועה בעד העברית
בחברת "מפיעי השכלה" באודיסה (1911-1912), ואת הססמה "שתי חמישיות"; את התעמולה
מסביב לקנדידטורה שלו בתור ציר ציוני מאודיסה לפרלמנט (לדומה הרביעית), את העזרה
המאורגנת שקבל מצד חוג חשוב מהאינטליגנציה הנוצרית המקומית (1912); את פעולתו
בועד ההכנה ליסוד אוניברסיטה עברית בירושלים; את מלחמתו בעד בית הספר העברי בגולה
עם עברית בתור שפת הלימוד (ראה מאמרו "שפת ההשכלה", השלח כ' (ל');
מלחמתו העזה נגד קפוח זכויות היהודים בפולין (1910-1913) והוכות אתו בשאלה זו במחנה
הציוני, גרינבוים, מ. קליינמן, (ראה מאמרו של קל. "לשאלת היהודים בפולין", השלח כ"ד).
אבל גם מה שניתן בחלק הראשון אינו מניח את הדעת. אמנם ישנן
ידיעות על משפחתו, חנוכי פעולתו הציונית, אבל התאור הוא חיצוני יותר
מדי, מרפרף ואינו מסביר את עצם הדברים, אין מסגרת הזמן והמקום, לא נאמר
כלום על ההשפעות הספרותיות (חוץ מהשפעה של ידידו הסופר הרוסי צ'וקובסקי). על כמה
מומנטים חשובים מדובר רק בשורות אחדות למשל על מועמדתו באודיסה לדומה הממלכתית
השלישית (1907), שבזמנה היה זה מאורע חשוב בתנועת התחייה ברוסיה (כפעם הראשונה
העמידו הציונים ציר ברוסיה משלהם בשמם). ממאמריו המרובים (מספרם, לסי דברי המחבר, מגיע
לאלפים) נזכרו רק שלשה; ורק מאחר מהם (טורקיה החדשה והפרספקטיבות שלנו, 1909) נמסר
התוכן ב... 2 שורות, אעפ"י שהמאמר נדפס במשך 3 חדשים ב"רוסוויט" והכיל תכנית שלמה וחדשה
של פעולה ציונית ובכמה סעיפים חשובים הביע דעות, השונות מדעותיו אחרי המלחמה
(למשל על השאלה הטורקית-ערבית ב"רוסוויט" 1909, גליון 7) וכדאי היה לעמוד עליהן.
גם דעותיו בשאלת המיעוטים הלאומיים (עבודת-הגמר שלו באוניברסיטה נכתבה על הנושא
זכויות של המיעוטים הלאומיים, ונדפסה בהירחון החשוב "יוסטניק ב"רופי" 1912). על
היהודים בספרות הרוסית, על "עבודת ההוה" ו"תכנית הלסינגפורס" נזכרו ברמז או בשורות
אחדות. באופן כזה אין לקורא מושג לא על הפרובלימות העיקריות שהציג ו'ב., ולא על
חלקו בבסוס הרעיון הציוני ובפתרון שאלות תכסיסיות. במקום זה יש לנו פרוזות כלליות כמו
"כאז כן עתה דבר ישר אל העניין לעצם העיקר. לתוך תוכיותה של בינת הבעיה
הציונית. לא נתפס ללשון מליצה ... פרסם שורה גדולה של מאמרים ... והמאמרים
ה'בוטרינסקיים' האלה הצטיינו בהגיון ברזל ובסגנון חותך" (ע' 41).

ולא רק בתאוריו סוּחַם המחבר במקום לפרש אלא גם בציטטות; הוא נוהג ככה. בהקדמה מובאים 8 קטעים מדברי סופרים שונים על אודותיו, מקלי להזכיר את שמו של אחד מהם. יעל כגון דא כותב אחד [מי? איפה?] ומתאר אותו בסביבה האודיסאית" (ע' 24); -כפי שמתאר סופר אחד את הנואם המבורך" (ע' 35). וכך גם בנוגע לידידיו של ז': יידוע מחבריו כרומא חבר גוי אחד בנו של עשיר רוסי" (ע' 26). ואפילו בנוגע לפעולתו הציונית הוא כותב בצורה סתמית: "הוא, ז', יסד הוצאת חוברות ציוניות ברוסית. [האם הכונה ל"קדימה" באודיססה?], קנה בכספו הוא שבועון רוסי [השם?] ועשה אותו לציוני. (ע' 32).

גם יש להעיר על רשלנות ואי-דיוק בנוגע לפרטים. יעיר ניקופולי במחוז חרטון" (ע' 17) במקום עיר המחוז בפלך "קטרינוסלב"; -בשנת 1903 נסע ז'. כציר לקונגרס החמישי, קונגרס הרצל האחרון" (ע' 31) במקום הקונגרס השישי; בשנת 1903 היה ז'. לעוזרם של העתון הפטרבורגי "נשא וזיון", שלמעשה נוסד רק בסוף 1904; חברו של ז'. השתתף בהשלכת הפצצות על דודו של הצר ניקולי ניקוליבין במקום סרגיי אלכסנדרוביץ; אחרי נפילתו בבחירות לדומה (סוף 1907) פורש ז'. לקרן זוית ומתחיל בתרגום שירי ביאליק לרוסית, -בתרגום זה, ביחוד ב"משא נמירוב" יוצק ז'. את כל התלהבות הנפש" (ע' 33). אבל את "משא נמירוב" תרגם ז'. עוד ב 1904 וזה היה בקשר עם פעולתו בארגון הגנה עצמית באודיסה (וגם על זה אין כמעט כלום בספר) ובירחון "יבִּרִיסקיא וזיון" (1904, חוב' 7,5) ישנם תרגומים אחדים של שירי ביאליק מאת ז'. בנוגע להפסקת עבודתו בקושטא (1909) מסתפק המחבר בהערה כללית, שלא מצא חן בעיני נשיא ההסתדרות, כמו שגם עכשיו אינו מוצא חן בעיני הנשיא, (ע' 47). ובשאלה זו פרסם א. סימון מאמר, המתבסס על דו"ח של הקונגרס ועל מאמרים בעיתונות הציונית של הזמן ההוא, (ראה: Jüd. Rundschau, 1929, 101/102) המוכיח, שאז דוקא ההנהלה הציונית היתה יותר "קיצונית". אם למחבר יש חומר אחר בענין זה, כדאי היה להביאו.

כל ההתחלות הן קשות. זהו הספר המקורי הראשון בספריה של ביוגרפיות של "מצפה", וגם מהרו, כנראה, בקשר עם יובל החמישים של ז'. בכל זאת מוטלת עליהם החובה להיות זהירים יותר והלואי ש-המחבר למסכת' והמו"ל יניקו יותר בכרך השני העומד לצאת. ב. שוחטמן.

1579. ירושלים. האוניברסיטה העברית. האוניברסיטה העברית

בירושלים. ספר השנה תר"ץ. ירושלים, (דפוס עזריאל), תר"ץ. 131 דף, 31—135 ע, חסונות, לוחות. 16 : 24.

עם 13 נוספות; ביניהם רשימת העבודות של אנשי האוניברסיטה, רשימת הספרים שהאוניברסיטה הוציאה, תקנות ותכנית הלימודים, סערכת השעות ודיוח כספי. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 161.

יצא גם באנגלית בשם: The Hebrew university Jerusalem 1929/30.

1580. ירושלים. בנק עזרה. תקנות בנק עזרה בע"מ ירושלים א"י.

ירושלים, דפוס מרכז, (1930). 111 דף, 24, 111 ע. 11 : 14.

1581. ירושלים. תלמוד תורה וישיבת "חיי עולם", זאת תורת

הכית המכיל דו"ח מפעולות המוסד תורות רכנים ונאונים ואנשי השם

התקנות מאת המוסד עתיק יומין הגדול והנכבד בירושלים ובארץ ישראל תלמוד
תורה וישיבה הגדולה, חיי עולם" הכללות וכות תכשיל ליתומים. ירושלים, רפוס
וויוס, תרפ"ט. [2] דף, 31—44, 64, 16 ע, ציורים, תמונות, תרשימים. 14 : 22.
הסכסם בעברית וודית ואנגלית; עם שער מיוחד באנגלית.

1582. לודוויג אמיל [Emil Ludwig]. לוינקולן; תרגם ומאירו
בזנזובסקי. חלק שלישי. תל אביב, חברה, (רפוס הפועל הצעיר), תר"ץ.
[2] דף, 3—239 ע. 14 : 19.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 337.

1583. לודוויג אמיל [Emil Ludwig]. נפוליון; תרגם מגרמנית
יצחק לופין. 3 כרכים. תל אביב, שטיבל, (רפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 181 ע.
תמונת נפוליון; ע' [182]—388; [389]—728, [2] 14 : 21.

כרך א: ספר א: האר. ספר ב: נחל פורץ. — כרך ב: ספר ג: הורס. — כרך ג:
ספר ד: הים. ספר ה: הסלע.

1584. לחובר, פ[ישל]. תולדות הספרות העברית החדשה עם
דוגמאות של מכתר הספרות לתלמידים ומתלמידים. ספר שני: סימני ההשכלה
הראשונים במורה עד סוף תקופת ההשכלה. תל-אביב, דביר, (רפוס "הארץ"),
תרפ"ט. XVI, 319, [1] ע. 19 : 26.

התכן: ההשכלה בגליציה; רנ"ק ושי"ר; חכמת ישראל במערב — שד"ל;
ההתעוררות במזרח (ריב"ל, רמ"ג); שירת אד"ם; מיכ"ל ורעיו; אברהם מאפו; גננים
וספחים (י. איכנבוים, אביג. י. אלמנצי, ר. מורפורגו, נרבל ועוד); מלחמת הרוח (מיוס.
יה"ש, א. קרובמל, ש. זק"ש, ש. פינסקר, י. ריפמן, צ. ה. חיות, בן אמוג); מלחמת ההשכלה
ברוסיה (ח"ס, צ. רבינוביץ, ש. י. אברמוביץ, צויפל, קובנר, ספירנא, לילינבלום); דרך
החיים — הספור של ההשכלה (ש. י. אברמוביץ, סמולנסקי, ברנדסטר, ברודס); יל"ג;
האור השוקע (יהל"ל, ליברמן, בן-גן, תרגומי יע"ס). ביבליוגרפיה ע' 297—320.
ספר א' ראה ק. ס. שנה זו ע' 28.

1585. למדן, יצחק. ברתמה המשלשת; שלשה מחזורי שיר. תל אביב,
שטיבל, (רפוס אחדות), תר"ץ. 181 ע. 16 : 22.
שלשת המחזוריים: בפנים מולפים; בצל האסר; סמעקינו.

1586. לנער; ספרות ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל אביב,
אמנות, (רפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 12 : 20.
חוברת כא: ניסבום, [יצחק]: רבי שמואל מוהילבר ז"ל. 90, [1] ע. פורטרס.
תמונה, פקטימילה. ע' 71—90 הדמות והאישיות. נוספות. נכתב בידי
נכדו של הרב ... [יוסף] מוהילבר.

חוברת כב—כג: ניץ, יוסף; שבעת המינים. 127 ע, ציורים.
חוברת כד: ונסקי, בן ציון; תל יוסף. 91, [1] ע, תמונות, מפות.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 337.

1587. מכתב ספרי המופת הפילוסופיים לשמוש תלמידי האוניברסיטה

העברית. ירושלים, תר"ץ. 21 : 33.

נדפס בסמטיל בצד אחר של הדפים.
כולל :

רוסו, ז'ן ז'ק [Jean Jacques Rousseau] : על האמנה החברתית או יסודות
היושר המדיני. 19, 29, 46, 38 ע.

יום, דוד [David Hume] : על האמנה המקורית. סאת דוד היום. (תרגום
יוסף) אור 23 ע.

קנט, עמנואל [Immanuel Kant] : הנחת יסוד למטפיסיקה של המדות ... סאת
עמנואל קאנט. מתורגמת מאשכנזית על ידי מ[שה] שפי. [3] 75-2 ע.

ברנטנו, פרנץ [Franz Brentano] : על מקור ההכרה המוסרית. תרגום מ. שפי.
[1] VIII, 75 ע. ראה גם ק. מ. שנה זו ע' 21 מספר 60.

1588. מגלות לבתי הספר. תל אביב, אמנות, (דפוסים שונים), תר"ץ. 12:17.

יצאו עפ"י הצעת מחלקת החנוך של ההנהלה הציונית בארץ ישראל. כל החוברות
מנוקדות. — חוברות אחרות של סריה זו ראה ק. מ. שנה זו ע' 337.

46: ברוך, דבורה : בנייה : (ספור). ערוך לבתי הספר. 15 ע.

72: טפל, א[לברט] [A. Tafel] : מהיג'ה-ק'נג עד ההואג'ה-הו. מאת א. טפל
תרגום ליחיאלי יחיאל. 42 ע. תמונות.

73: גבריאלי, נ. : בארץ מקורות הירדן. 49 ע. תמונות.

76-77: שטם, ל. : צבעי מגן אצל בעלי חיים. תרגום ב. פישקו. עבד וכן לטבע
הארץ (יהושע) מרגולין. חוברת א-ב. 56 ע. 1 דף, ע' 57-124, מצויר.

112: אריאל, ז[אב ליבוביץ] ונ[חום] טל (טולצ'ינסקי) : במשפחה : ב. כבד את
אביך ואת אמך. קבץ מלוקט ומסדר על ידי ... 35, [1] ע. מצויר. —
את הקודם ראה ק. מ. שנה זו ע' 337.

113: אריאל, ז. : התירס. 15 ע. מצויר.

122: אולד, ק[רל] [K. Ewald] : החדרים הריקים. תרגום יעקב שטיינברג.
34 ע. מצויר.

136: סופרמן, רפאל : מקורות לתולדות התנועה המשיחית בישראל מאחרי
גרש ספרד ופורטוגל. חוברת א. 32 ע.

142: שמואל בן יוסף הלוי הנגיד : מבחר שירי שמואל בן יוסף הלוי הנגיד.
א. מסדרים ומבארים מאת דוד גלין. 63 ע.

155: אריאל, ז. : ההתחלה וזנבה. 12 ע. מצויר.

1589. מורוא, אנדרי [André Maurois]. דושראלי. תרגום פ[סח]

גינזבורג. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 254 ע. פורטרטים. 14:22.
את הספר במקורו ובתרגום גרמני ראה ק. מ. שנה זו ע' 75.

1590. מיכאלי, מ[רדכי]. אגדות. מצורות בידו אנהרן (שאויל) שור.

תל אביב, דביר, תר"ץ. 12 : 17.

10 אגדות. לכל אגדה מגן עמודים מיוחד. הסכסם כלו מנוקד.
האגדות יצאו תחלה חוברות-חוברות בסריה "עפר".

1591. המכון לחקירת והוראת השמוש במלחת, צילי. מחלקת אי.י.
מקשה בגביש. (יפו, דפוס שהם), חש"ד. 111 דף, 11, 111 ע, צילומים. 24 : 26.
על התועלת החקלאית שבשמוש מלחת צילי.

1592. משניות. משנה ערוכה לתלמידים ומפרשת על ירי חנונים
נחמן בראליק. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תר"ץ. 12 : 17.
מסכת כלאים. 31 ע. המסכת של המשנה מנוקד.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 338.

1593. נאה, אברהם חיים. ספר קצות השלחן חלק שני; כולל
הלכות המצוות מתחלת שו"ע או"ח עד סוף (ברכות הנהנין) עפ"י פסקי אדמו"ר
הזקן וצוקל"ח בשו"ע וסידור שלו, ואדמו"ר הצמח צדק ... ומנהגו אנשי חבר,
ותוספת ליקוט מהאחרונים ז"ל (וביאורו וחדושי הלכות) נערך ... מאת אברהם
חיים נאה. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 41, 106, 111 דף. 17 : 24.
חלק א' ראה ק. ס. שנה ג' ע' 99.

1594. נורדוי, מכם [Max Nordau]. טעמה של ההסתוריה. תרגום
יועקב בלוב שטיין. בעריכת פוישלו לחובר. חלק ב. תל אביב, מצפה, (דפוס
אחדות), תר"ץ. 121 דף, [1971]—385, 111 ע. 14 : 20.
= כתבים נבחרים ה. חלק א' ראה ק. ס. שנה זו ע' 338.
הלכן: המקורות הפסיכולוגיים של הדת. התנאים הפסיכולוגיים של ההיסטוריה.
שאלת ההתקדמות. באחריות היסוס. טעמה של ההיסטוריה.

1595. סינקלר, אפטון [Upton Sinclair]. המלך פחם; רומן. תרגום
אפרים ברודא. כרך ראשון. ירושלים, מצפה, (דפוס אחדות בתל אביב),
תר"ץ. 202 ע. 14 : 21.
(ספרות תרבות).

1596. סמילנסקי, משה. ההתישבות העברית והפל"ח; השפעת
ההתישבות העברית בא"י על מצב הכפרים הערביים ועל התקדמות החקלאות-בא"י
בכללה. תל אביב, מסחר ותעשייה, (דפוס אמנות), תר"ץ. 111 דף, 29 ע. 17 : 24.
בשאלות אלה העיד המחבר בפני ועדת החקירה על המהומות בארץ ישראל.

1597. סנקביץ, הנריק [Henryk Sienkiewicz]. המבול; תרגום אברהם
לוינסון. חלק שלישי. ברלין—תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר בת"א),
תר"ץ. [1612]—929 ע. 15 : 20.
את שני החלקים הראשונים תרגם המנוח ע. ג. פרנק. ראה ק. ס. שנה זו ע' 206.

1598. סקוט, [רוברט פלקן] [Robert Falcon Scott]. הנסריה
האחרונה; (יומנו של סקוט). תרגום מנשה בן-אליעזר וגלמבוצקין. תל אביב,
אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), [1930?]. 224 ע, תמונת המחבר. 13 : 20.
הספר כלו מנוקד.

1599. פרימן, א. 1919. רומן ומאחז. א. פריימן. (חלק ראשון). תל אביב,

שמיכל, תר"ץ. 191 ע. 14 : 21.

סחרי היהודים באוקריינה בזמן הפרעות וחלופי השלטונות.

1600. קבלקין, ראובן חיים. ספורים. תל אביב, (דפוס קופשטיק),

תר"ץ. 35 ע. 12 : 17.

ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 21.

1601. קויפמן, יהודה, עורך. מלון אנגלי-עברי מאת ישראל אפרת,

בנימין סילקין ויהודה אבן-שמואל קופמן. בעריכת יהודה אבן-שמואל

קופמן. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר, c1929), XXXI, 751 ע. 17 : 24.

עם ציורים. עם שער כיוחד באנגלית: English-Hebrew dictionary by Israel

Efros, Judah Ibn-Shmuel Kaufman, Benjamin Silk, edited by Judah Ibn-

Shmuel Kaufman.

מלון המתרגם יותר מחמשים אלף מלים משפה אירופית לעברית — זהו אחד

הנסים שקרו בימינו אחרי הנס הגדול של תחית השפה העברית בכללי. מאין נחשפו פתאם כל גזויענק אלה? זוהי תוצאת עבודת הדור במשך עשרות השנים האחרונות לחשף מטמוני מסתרים של שפתנו מתוך מצולות ספרותנו העשירה ולהעמידם כראש הומיות למען יכירם וידעם כל עובר. ולעוסקים בעבודה הענקית הזאת להכניס לפנדק אחד כל התגליות האחרונות. ולהוסיף עליהן הרבה משלהם עצמם — יאתה תהלה במלוא חפנים, וברכת-שהחינו ברכתי בראותי את הספר בעיניי.

וכמה מעלות טובות לספר על המשתמש בו: מלבד העקר, שהוא מושיט לקוראים

כל אוצרות הלשון הדרושים לעברי לשם היכלת להבין דרך שפתו-הוא הוראת כל עשרות אלפי המלים האנגליות, ולאנגלי ולעברי יחד — למען יוכלו לתרגם לעברית כל אוצר המלים הזה — הוא מעמידם על השפה המקורית של חלק הגון מהמלים האנגליות שבו. הוא מעשיר ידיעותיהם עשר רב מאד במעוט מלים כחלק האנצקלופדי שבו ובכל מאות התמונות שבאו תחתן שמות בעברית לכל חלקיהן; הוא הולך עפ"י שטה קבועה וידועה מראש לכל הבעיות המתעוררות בעבודה כזו, והיא כמעט נכונה; הוא כולל חלק גדול מאד מהמלים התכניות של המדעים השונים, וכזה הוא מפתח את השמוש במלונים מיוחדים למדעים; הוא נותן דגמות רבות לשמושים מיוחדים במלה אחת במאמרים שלמים שבכל אחד מהם יש לה הוראה אחרת או שלמאמר כלו מובן מיוחד באופן שצריך לתרגמה לא מלה במלה כיא במלים אחרות לגמרי, לפי כונתו הכללית. כאדם הראשון טרחו המתבררים ויגעו הרבה עד שהקורא משכים ומוצא הכל מוכן לפניו.

ומכיון שאנו עוסקים באנגלית נוסיף במאמר האנגלי: and last but not least

כל אפן הוצאת הספר; נירו הלבן הדק, אותיותיו הקטנות והמאירות עינים הן ונקודתן, תמונותיו היפות והבהירות בכל מקצועות החיים והמדע, מדתו המתאימה וכריכתו הנעימה בשני מקסיו הדקים והרכים, — כל אלה יחד מוסיפים לספר עצמו לזית חן, אשר על כל המשחמש בו להודות למוציאו ולחברת «דביר» על זה.

ואם אחרי כל התהלות האמתיות האלה אבוא כעת לבקר את הספר היקר והחשוב

הזה. ואולי גם לבקרו קשה, אל נא נאמר כי זהו על דרך «מתוך שבחו אתה בא לידי

גנותו, כי אם הנני עושה זאת מתוך חבתי למפעל הזה ומתוך חפצי כי במהירות הבאות יתקנו הדברים, עם דעתי כמה קשה להיות המתחיל בדבר ענקי כזה, וכמה קשה אחרי כל הזהירות הקבה שאחזו בה המחברים, ואחרי כל ההשגחה בשבע עינים וההקפדה על כל קוצו של יוד שאחזו בעבודתם, להשמר מהקשלות כשהדבר בא לעשרות אלפי מלים.

נכתבון ראשונה במבוא הספר המבאר באפן הגיוני ובסדור בהיר ונכון את היסודות שבהם אחזו המחברים בעבודתם.

ראשונה (צד x) באה שאלת השמות הנרדפים, ואחרי בארם כי «העברית מצוינת ברבוי השמות הנרדפים», הם מודיעים כי שאפו «למסור בשורת קבוצות של שמות נרדפים עבריים את הגוונים וגוני הגונים שיש לכל מלה אנגלית», ולמעשה שמרו על השאיפה הזאת, אבל במדה גדושה הרבה יותר מדי ומכפי הצרך, והנרדפים אינם תמיד עבריים כי אם גם ארמיים שעד כה לא השתמש איש בהם, וגם יוניים ורומיים, וגם בטרנסקריפציה של אותה מלה, וגם מלים ארכאיות שיצאו מהשמוש, וגם מלים מקפחות.

נקה לדגמה אחת מהן: המלה bond מתרגמת בלא פחות משתים וארבעים מלים כתובות עברית, הייתי אומר «שם של מ"ב». אינני חושב כי ישנם 42 מובנים למלה זו, אבל יש כאן שמוש קטרו בשמות נרדפים, ובמלים של שפות שונות. בין המלים ישנן: «חרצבה ומעידנות», שאין איש משתמש בהן עוד, ישנה המלה «אֶנְקֶלְסִיָה» היונית שהוראתה «הזמנה של ביידי» ושאין bond הוראה כזו (ולשם מי נכתבה בכלל מלה כזו שיותר מתשעים למאה מהיודעים עברית אין להם קֶשֶׁג מהוראתה?). הן לא צריך לשכח כי מלון-תרגום הוא ראשית כל ספר שמושי ולא עשוי כדי «להראות את עשר כבוד מלכותה» של העברית. ושפעת מלים גדולה כזאת הן היא עשויה רק לבלבל את המשתמש בספר לשם תרגום שלא ידע באיזו מלה להשתמש. מלבד זה באו המלים «שקים, כבלים, כבלי ברזל, מעדנות» בלשון רבים למלה bond שהיא ביחיד! ולמה זה? מפני כי מלים אלו באו בתנ"ך רק בלשון רבים (אגב: «כָּבֵל» באה גם ביחיד). אבל המשתמש בספר הן צריך לדעת מהו השם ביחיד ולא ברבים.

כן תרגמה מלת head בתשע וארבעים מלים; attachment בשתים וארבעים מלים; מלת draw כארבעים ואחת: 19 idea; 30 grind; 29 hard; 42 make (גם): עֲשִׂתוֹת הארכאית); 31 bottom; ועוד כאלה וכאלה רבים מאד.

בערך mat באו אחרי: שטית, ציפה, מחצלת, גם: מרצובלי, מרובולי, הזרים בכלל במשקלם. והנה «מרצובלי» איננה נמצאת לא בתלמוד ולא במלונים, ובנוגע ל«מרובולי» יש פה הופעה מעניינת מיוחדת. בסוכה כי ע"א שואלים: מאי חולצות? ועונים: מרובולי. שבים ושואלים: מאי מרובולי? ועונים: מובלי. ואח"כ כתוב: ר' שמעון בן לקיש אומר: מחצלות ממש. ובכן יוצא מזה כי רשב"ל חושב כי «חולצות» אינן מרובולי או מובלי כ"א מחצלות ממש. ובכן ברור כי מרובולי אינם מחצלות כ"א ענין אחר לגמרי. ומלבד זה צריך לא לשכח כי «מרובולי» הוא צורת הרבים ולא היחיד.

מלת blanket תרגמה רק בתשע מלים והן: שמיכה, כסות, סדין, גלפקה, חמילה; אֶסְטֶנָה, קֶרְבֶּתָה, פִּלִּיין, אנטטיסה (של מרחץ). המלה «גלפקה» איננה במציאות, ישנה המלה היונית «גלופקר»; המלה «פליין» היא יונית; המלה «קֶרְבֶּתָה» היא ארמית; והמלה «אנטטיסה» היא משבשת ועקרה «אנטיניא» או «אימטיה» היוניות. ומתעוררת איפוא השאלה: אחרי השמות: שמיכה, כסות, סדין, (ונצרך אליהם גם «חמילה» הארמית שיש לה צורה עברית) למה באות המלים הארמיות והיוניות והמקפחות שאין איש יודען ואין משתמש בהן? שאלה זו אפשר לבאר רק כזה שהמחברים עברו על המלונים התלמודיים-המדרשיים-והתרגומיים וכל

מלה שמצאו שם. רשמוה על יד המלה האנגלית המתאימה לה. ואח"כ חסו על עמלם והכניסו כלן לתוך מלונם. אבל מלון זה הן איננו מלון לתלמוד ולמדרשים כי אם לשמוש. הרדיפה אחרי רבוי מלים הביאתם להכניס גם מלים שאינן באמת תרגום המלים האנגליות, אלא שכתנ"ך (וביחוד בחלק המליצי שבו) נזכרו באפן של איזו שיכות למלים האנגליות. כגון בערך idleness בא אחרי השמות: בטלה, בטלון, בטלנות, בטלה, בטלות, התרפות, גם השם «נומה», ובטוגרים: («וקרעים תלביש נומה»). השם «נומה» איננו מורה כלל על idleness (עצלות) כ"א על שנה, רק שבפסוק ההוא שבמשלי צריך לבאר כי «הנומה»=«התנומה» מְכַנֶּנֶת טה ל«עצלות», אבל הן אין המלון הזה ספר באורים לתנ"ך, (אגב: לשיטתם—למה החסירו את השם «עצלנה» הנמצא במשלי י"ט ט"ו, ושהוא בנדי מורה על idleness). למה חרש משקל «בטלון» אחרי ארבעת השמות משרש זה להוראה זו?

בערך garment באה אחרי השמות: בגד, מלבוש; לבוש, תלבושת, גם המלה «כלים» בנדי מפני שנמצא בדברים כ"ב ה': לא יהיה כלי גבר על אשה (אגב: ביחוד!) ומפני שבתלמוד משתמשים גם במלה זו להוראת בגדים, אבל עתה אין איש משתמש במלת «כלים» להוראת בגדים. (אגב: בא פה גם השם «סות» הארכאי או המשבש).

בערך heh בא גם יחצב" גם יחצב", בורי מפני שנמצא (ישעי' נ"א ט'): המחצבת רהבי וכן בערך look צפה פני ... על סמך הבטוי המליצי: צפה פני דמשק (שה"ש ז' ה').

טרנסקרפציה נוספת כיצד? בערך abdication באה אחרי: התפטרות, ותור, מחילה, גם המלה «אַבְדִּיקָצְיָה»; בערך ablepsia באה אחרי: סגורים, עורון, סמיות גם המלה «אַבְלִפְסִיָּה»; בערך acrobat בא אחרי: לולין, מרקד על חבל, וכו' גם «אכרובט»; בערך galop: מדהרה (למה לא: דהרה) ואח"כ «גלפ»; בערך giraffe אחרי: זמר, נמר הגמל, גמל נמרי, גם «גירף»; honorarium אחרי: פרס שכר, שלמון, גם «הגונר»; maestro מַסְטֵר, ואח"כ: המורה הגדול; ועוד כאלה. לשם מי ולאיוה צרך הוספות אלו?

על יד שפעת המלים באה גם שפעת התמונות: בערך knot באו תמונות ששה וחמשים מיני קשרים! בערך girder 18 תמונות כפיסי עץ או מתכת (רסוף סוף לא ברור לקורא מהתרגום הקצר «כפיס» («כפיס של ברזל») ומכל התמונות השונות מה היא הכונה האמתית במלת girder); ל-knife באו 21 תמונה של סכינים! ל-pulley 14 תמונות של גלגלים; ל-trowel 10 תמונות של מגרופיות; ל-plow 5 מיני מחרשות; ועוד כאלה. וכל אלה באו בלי שום באורים ותרגומים המבדילים בין האחד לשני, ונשאלת השאלה: כל זה לשם מה? הן אין הספר תערוכה לכלים שונים.

בצד XII והלאה בהקדמתם באו יסודות שטחם בנקוד ובדקדוק העברי. בסעיף 8 הם מודיעים כי את המקור הקל כתבו תמיד חסר, בנפרד כמו בנסמך. כלל זה איננו נכון כלל בנוגע למקור הנפרד (של הקל) שאותו אנו מוצאים מאות פעמים בתנ"ך מלא, ועפ"י הכלל היסודי בכתיב התנכי יוצא כי אם נמצאה צורה ידועה כתובה «מלא» פעמים רבות בתנ"ך, ובנסיות אינה משתנה, צריך שנכתבנה אנחנו תמיד «מלא», גם אם פעמים רבות מאד היא כתובה «חסר». בנדון שלנו אין נסיות למקור הנפרד, אבל הוא בא פעמים רבות מאד מלא בתנ"ך. בסעיף 11 הם מודיעים כי השתמשו בחולם מלא למפון בכלל, ובחולם חסר לפני אות נחה או דגושה (בד"ח). וכתבו: סוצילי, אפרה, אילפה, לנדון, והם מגמקים בזה כי הנקוד אפרה היה מטעה לקרא מלה זו apera. — דבר זה מתנגד לדקדוק מפני כי בכל מקום שישנה הברה סגורה בלתי מטעמת בתנועת o היא מחיבת לבוא בקמץ קסן ולא בח"פ, ואם באנו לחשש אין אנו מספיקים.

בסעיף 16 הם מודיעים כי השתמשו במשקל **מפעל** לצורך להוסיף: **ומפעל** להפססה: **מפרע**, **מבע**, **מתן** אפשר להסכים למלת **מתן** במקום נתינה מפני שהוא נוצר מבנין הקל ונמצא גם בתנ"ך אבל למפרע ולמבע (ובנדי לעוד מלים רבות כאלה) במקום: הפרעה והבעה, שמשמשים בה עתה בכל הספרות, אי אפשר להסכים מפני כי בכל השמות על משקל מפעל איננו מוצאים אותם באים נגזרים מפעלים שהם בבנין הפעיל חוץ מהשם **מבע** (מהביט) ועוד אחד או שנים. קשה להסכים גם להבדלה בין שם הפעלה ושם העצם הדומה לו (סעיף 20) ולגרס: התקפה-תקפה (היה יותר נכון: תקיפה). העויה-עויה, בחדוש מלים שאינן, וביחוד קשה: תרופ-תרף, אחרי כי תרופ הוא מהפעל מבנין פעל, ומהשמות «סמול סמל» אין להביא ראייה אחרי כי משרש «סמל» אין לנו פעל, והשמוש בשרש זה בבנין פעל בחור פעל הוא מחדש רק מזה שנים אחדות.

בסעיף 26 הם מודיעים כי אמנם הכניסו החדושים שנתחדשו בספרותנו במשך השנים האחרונות, אך על יד שם שאין גזרתו גראית להיות נכונה נתנו גם את הנכון יותר, כלומר: חדשו הם בעצמם שמות, ולדגמה הם מביאים את המלה «מברשת» שנתקבלה בטעות מהשרש הארי **brs** שעל ידה הם מוסיפים-ובזכות קדימה כדבריהם-**קשצרת**, מגרדת, וכן על יד «אורון», שלפי דעתם אין הוראתו ברורה מאלוה, נתנו: **קטוט** או **טוטית**.—והנה בנוגע ל-«מגרדת» צריך להעיר כי לא כל **brush** היא מגרדת, ובנוגע ל-«קשצרת» צריך בנדי לטען טענתם כי אין הוראתה ברורה מאלוה, כי היא תוכל להורות על כל דבר העשוי משערות. אבל לעצם הדבר: האין לנו מאות מלים, ובמלון זה אולי הן אלפים, הקוחות משרשים אריים? ובמה נגרעת מלה זו? וזאת שנית: האם כל המלים שנוצרו בלשון כלן טהורות, כלן נכונות ואין כל חלק בהן לתעוועי ההמון מן השוק היוצר ומקבל מלים מבלי שאל את פי הכמי הלשון ואח"כ נכנסות מלים אלו לאוצר הלשון כחלק בלתי נפרד ממנו? ומכיון שנתקבלה מלה (בנכונות או בטעות—אחת היא) ומשתמשים בה הרבה, כל זמן שאיננה מתנגדת לדקדוק ולא לצורות הלשון, אין להחליפה באחרת, ואין כל תקוה לאחרת שתתקבל. והוא הדין ל-«אורון-קטוט».

ועתה עוד הערות מעטות לספר עצמו:

בצד 1 בשורה 5 כתוב: **מבחר**, **אלפא** («אלפא לסלת»); אם לא רשום: ע' מנחות פ"ג ע"ב מאין ידע הקורא הרגיל מה זה? באותו צד בערך Abbassides אבסידים, המלה כאה מהשם עקס הערבי וצריך לכתבה בעין ולא באלף, וצריך לכתב «עבסידים» ולא לתרגמה משפות אירופיות ולהוסיף בה את הדל"ת, סמן היחס שבשפות האירופיות.

בצד 2 בראשו מתרגמים השם **abbé** הצרפתי בשמות: בן כהן, חניך כהנה, פרח כהנה, בשעה שההוראה היא: ראש מנזר או כהן נזיר. וככה באו גם בערכים אחרים לפעמים תרגומים בלתי מתייקים, כגון: בין תרגומי השם **general** בא גם «תגמון» במקום: ראש אגדת נזירים; בערך **egoism** באה גם הוראת: יהירות, גאותנות, שחצנות, התגדרות; בערך **ram** אחרי: איל, זכר של רחלים, בא גם השם «עתוד» שהוא זכר העזים, (בא שם גם «ברח» שיצרו מהשם «ברחא» הארמי שאין איש משתמש בו, ולא יזוה צרך?)

מה היא מלת «יבוא» הבאה בערך **import**? (כנראה ע"ד השם «יקום» משרש «קום». אבל שם איננו מורה על «פעול» כשם «יבוא» שהוא לדבר המובא).

בערך **born** בא המבטא **born in Elul** והתרגום: אלוילי. ולמה זה מבין באמת? בערך **hog** בא המבטא **hog in armo(u)r** ותרגם מבלי כל באור «חזיר בכלי זין». מאין יבין מי שאיננו יודע אנגלית כי הכונה היא ל-«איש בלתי מהיר ולא גמיש»?

בערך dust הובא המבטא dust in the balance ותרגם «ספה ביים», ושכחו כנראה כי זהו המבטא התנכי (ישע' מ' ט"ו) «שחק מאזנים»!
 בערך game שכתוב עליו סמן n. ז"א: שם, באו בין השמות גם המלים: אמיץ, נאור בגבורה, שהם תאריס. ומה הוא ההבדל בין: gallant, adj., נמוסי, בעל דרך ארץ (ביחוד ביחס לנשים), עגבן, ובין: gallant, n. בעל נמוסי, רודף אחרי נשים, עגבן?
 בערך henpecked בא: שאשתו מושלה עליו. כמדומני שצריך להיות: מושלה בו.
 בערך hors d'oeuvre בא התרגום: «יוצא מן הרגיל», ולא נזכרה ההוראה של «מאכל הבא בראש הארוחה מרכב מחמרי אכל שונים לעורר תאבון» שבה משתמשים בעיקר במבטא זה בכל התפריטים. בערכי wild, Hottentot באה מלת «פראי» בנקוד «פֶּרְאִי». בשעה שהמקבל הוא «פֶּרְאִי».

בנוגע לכתיב באו בערך Cornishman בשורה אחת כזה אחרי זה: יליד קֶרְנֶגֶל. בן קֶרְנֶגֶל (מלא וחסר)—ובאמת שניהם בלתי נכונים, וצ"ל: קֶרְנֶגֶל.
 ובנוגע לנקודה, הגה בכל מקום שישנה בשם שבא כטרנסקריפציה תנועת a בהברה סגורה בסוף המלה בא שם פתח במקום שהיה צריך להיות קמץ כדון: אקרוֹבט, גבס, דיציגֶבס, יוסטיגֶאן, קתדרֶלי, מרשֶלי, וכיו"ב. — ולמה מנקדים בערכים million וכיו"ב מֶלִיוֹן, גֶלִיוֹן, מֶלִיאֶרֶךְ, ולא כפי המבטא הרגיל גם באנגלית גם ביהודי השפות: מֶלִיוֹן, גֶלִיוֹן (וזה גם על המשקל העברי: גֶלִיוֹן, גֶלִיוֹן), ומֶלִיאֶרֶךְ?
 ועוד שאלה אחת, ואחר אחדל:

ישנו למקור המלים שבאנגלית הסמן (H) לעברית, והסמן (B) לתנכית. וחפצתי לדעת במה זכו השמות: Adam, Isaac, Ishmael, Jacob, Jael, Joseph, (H) לסמן (H), והשמות: Isaiah, Josiah, Jonathan, Joshua, (B) לסמן (B)? ו-Isaiah לא זכה בשום סמן? כמובן עמדתי על הערות אלה מתוך עלעול קל בספר. ויש בנדי להעיר עוד ועוד. אך כל הדברים האלה אינם גורעים מערכו העצום של הספר ומהתועלת הגדולה שהוא מביא לאלפי המשתמשים בו. ואם תועילנה הערותי שהמחברים יתנו להן (ובנדי יתנו) תשומת הלב הדרושה, והיה זה שכרי ושכרי השוחרים על דלתותיו.

דוד גליון.

1602. קויפמן, יחזקאל. גולה ונכר; סחקר היסטוריוסוציולוגי בשאלת גורלו של עם ישראל סימני קדם ועד הזמן הזה. כרך ראשון. ספר ראשון (ושני). תל-אביב, דביר, (דפוס איתן ושושני), תרפ"ט. 8, 256 ע; 3, 257—5, 558 ע. 24:16.
 ואלה שמות פרקיו: 1) לחקר גורמי התולדה: א. חקים וגורמים. ב. בקורת המסריא-ליזמוס ההיסטורי. 2) אומה ולשון. 3) אמונה ודת. 4) לחקר תולדות ישראל. 5) אפיה האוניוורסלי של האמונה העברית. 6) האמונה העברית והאלימות. 7) התפרדות האמונה העברית מעל העם העברי. 8) התהוות הכנסיה הנוצרית. 9) היחוד הדתי-הנוצרי של עם ישראל. 10) גלות וגטוי.

1603. קוֹלֶר, בן-ציון. בנה ציון; סחבוריו של בן-ציון קולר; נקטף בדמי עלומיו על סף הסיום של מחזור ב' בבית-החנוך. נמסר לדפוס ע"י המחזור השני של בית-החנוך לילדי העובדים. תל-אביב, בית-החנוך לילדי העובדים, תר"ץ. 36 ע. 12: 17. עם תמונת המחבר.

1604. קיפנים, לויין. מה? חירות לילדים. איב. תל אביב, דביר, (דפוס הארץ), 1930. 8; 8 ע, ציורים. 14 : 22.
1605. קיפנים, לויין. פרפרים; תרזים מאת לויין קיפנים. ציורים מאת צבי נזרין. איב. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), (1930). 8; 8 ע. 14 : 21.
1606. קסל, יוסף [Joseph Kessel]. מכנז והיהודיה שלו. תרגם מצרפתית י. פישמן. תל אביב, מוריה, (דפוס השחר), תר"ץ. 63 ע. 12 : 18.
1607. קפת חולים של הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. Formulae magistrales של המרפאה בחיפה. (חיפה, דפוס סוכובולסקי), (תר"ץ). 131 דף, 67 ע. 12 : 16.
- הרב בצד אחר של הדפים. נשאר גם דפים חלקים שנכללו במספר העמודים.
1608. קפת הספר. תל אביב, (דפוס השחר), תר"ץ. 12 : 18.
- חוברת קמח-ק"נ: סוירדלוב, רפאל: הלבנון. ציורי מסע. עם מפה ותשע תמונות. 67, [4] ע. [3] ע' בסוף הספר: ביבליאוגרפיה.
- חוברות אחרות של סריה זו ראה ק. ס. שנה זו ע' 208.
1609. קרופוטקין, פ[יטר] [Petr Kropotkin]. המהפכה הצרפתית הגדולה. תרגם אוברמסן שלונסקי. ספר שלישי. תל אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר), (תר"ץ). 207 ע. 14 : 19.
- את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 208.
1610. קרן קימת לישראל. לזכרוננו של הד"ר תיאודור הרצל. ירושלים, חלשכה המרכזית של הקרן הקימת לישראל, תרפ"ט. 11/7 ע, תמונות. 22 : 28.
1611. [קרן קימת לישראל]. מנחת זכרון מאת עם ישראל לבלפור ז"ל. ירושלים, (דפוס עזריאל), (תר"ץ). 41 דף, תמונות. 24 : 34.
- החוברת הזאת יצאה לרגלי הרשמת בלפור בספר-הזחב של הקהילה. מכילה את הכרות בלפור, קטעים מנאומיו בארץ ישראל בשנת תרפ"ה, תמונות ותצלום ספר-הזחב כרך ד' שהוקדש לזכר בלפור.
- יצאו גם חוברות באנגלית (בשם: A memorial gift to the late Earl of Balfour (from the people of Israel)). בגרמנית וצרפתית.
1612. רובינזון השחור; ספור מחיי האמריקאים. מתורגם ע"י מלוביה פאדובה. תל אביב, מוריה, (דפוס שהם, יפו), (תר"ץ). 11 דף, 193 ע. 13 : 18.
1613. רולן, רומן [Romain Rolland]. הנפש הקסומה. תרגם מצרפתית יעקב קופליביץ. II הקיץ. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 352 ע. 15 : 21.
- את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 344.

1614. רוסל, ברטרנד [Bertrand Russel]. הנשואין והסוסר; תרגום י. בן אטת. ערוך על ידי ראובן גרוסמאן. תל אביב, מצפה, (דפוס אחרות), תר"ץ, 190, [11] ע. 14 : 21.

1615. רחל [בלובשטיין, רחל]. סג'ד; תל אביב, דביר, (דפוס אלדום), תר"ץ, [11] ע. 11 : 17. כולל 33 שירים.

1616. שטינמן, אליעזר. זוגות; ספור בשני חלקים ופתח דבר. חלק שני. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ, 250 ע. 14 : 21. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 211.

1617. שלום, גרשם. פרקים לתולדות ספרות הקבלה. ירושלים, (דפוס קוריאלי), תרצ"א, [13] דף, 3—162 ע. 16 : 24. 10 מאמרים שנחפרסמו ביקריה ספר" שנה ד—ז.

1618. שמעוניבין, דוד. נג'ד; לשבעה עשר באב; שירים. תל אביב, הארץ, תר"ץ, 31, [11] ע. 12 : 17.

התכן: חברון; כבוא השואה; גרעון; מהרי ישראל; להם; ואף על פי כן. לשיר האחרון חוכרה גם מנגינה. השירים נחפרסמו סמוך לסחוסות תרפ"ט ב"הארץ", "דברי" ומאונט.

1619. [שניאורסון, יוסף יצחק]. דרושי רא"ח ורברי אלהים חיים, מאת כ"ק אדמו"ר ... מליובאוויטש שנאמרו בארץ ישראל. ירושלים, דפוס ציון-רוחל, תרפ"ט. 26 ע. 16 : 24.

1620. Fischmann, Ada. Die arbeitende Frau in Erez-Israel; Geschichte der Arbeiterinnenbewegung in Palästina 1904—1930; hrsg. durch die Moazath hapoaloth "Arbeiterinnenrat der Allgemeinen jüdischen Arbeiterorganisation in Palästina, Tel-Aviv, unter Beteiligung der Women's international Zionist organisation "WIZO". (Tel-Aviv, typ. "Hapoel hazair", c1930). XII, 199 p., 1 l., diagrs., pl., tab. 15 : 22.

את הספר במקורו: תנועת הפועלות בא"י ראה ק. ס. שנה ו' ע' 27. שם גם בקרה.

1621. General federation of Jewish labour in Eretz Israel. Documents and essays on Jewish labour policy in Palestine, pub. by the Executive committee of the General federation of Jewish labour in Palestine. Tel-Aviv, (typ. "Achduth"), 1930. 4 p. 1, 239 p., tab. 17 : 23.

מלבד חומר ירשמי: תזכירים ומכתבים של ההסתדרות למוסדות ממשלתיים שונים ולמפלגת העבודה באנגליה. באו מאמרים מאת ג. אג'ל, י. ק. נדג'וד, בילספורד, נדדקלדה, ארלוזורוב, שרתוק, גילינסון, ומאמרו של פר' א. צינשטיין ב"Manchester Guardian". בסוף-ההערות של ה. סגל לדור"ח של ועדת-Shaw.

Haifa. [Municipality]. Haifa town 501 סמפר 1574.

1622. Keren Hayesod. Jewish colonisation in Erez Israel.

Jerusalem, Keren Hayesod, 1930. 16 p., pl., tab. 17: 24.

המקשה: After ten years Keren Hayesod,

"Jüdische Landwirtschaft in Bretz-Israel". יצא גם בגרמנית בשם

1623. Palestine. Department of customs, excise and trade. First

census of industries. Taken in 1928 by the Trade section of the Department of customs, excise and trade. Jerusalem, (typ. Azriel),

1929. 137 p. 21: 33.

השער מהמעשה.

1624. Palestine. Department of education. Annual report 1928-

1929. Jerusalem, 1930. 1 p. l., [5]—46, [1] p., xxxi tab. 21: 33.

המעשה. את הקורס ראח ק. ס. שנה ו' ע' 446.

1625. Samsonoff, Joseph. Original work on geometry. Haifa,

typ. Warhaftig, 1929. pp. 3-14. 15: 22.

1626. زكي، احمد، باشا. تصحيح الاغلاط الواردة في دفاع

الاستاذ «يلين» المحامي عن اليهود بقلم احمد زكي باشا من ضمن دفاعه عن

المسجد الأقصى والبراق الشريف. القدس، مطبعة دار الإيتام الإسلامية،

(1930). 16 ص. 23: 16.

احمد زكي مשה. "חקון טעיות" הנמצאות בנאום האדון דוד ילין בענין הכותל המערבי.

1627. اللجنة المركزية لاعانة منكوبي العرب في فلسطين.

بيان الاعانات الواردة على اللجنة المركزية لاعانة منكوبي العرب في فلسطين

وجهة اتفاقها. بيت المقدس، ربيع الاخر 1349، ايلول 1930. القدس،

مطبعة دار الإيتام الإسلامية، 1930. 45 ص. 32: 23.

דיוח הועדה המרכזית לעזרת נגועי הערבים בא"י.

1628. هملتون، لوره بيكرفت. كتاب افصح الاقوال في

تفسير سفر دانيال تاليف لوره بيكرفت هملتون Loura Beecroft Hamilton.

القدس، مطبعة دار الإيتام السورية، 1930. 48 ص. 22: 15.

דיוור ביקרופט המילטון: מרש על ספר דניאל. — על פי שער המעשה. על השער

הפנימו שם הסוכרת: ל. ג. ביקרפט.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

1629. בכורים; ירחון של תלמידי המחלקה ה-IV, "סגן דוד". (קשינוב), תרפ"ט. 20 : 28.

בהקדמה, מכתב-יד. — גליון א' יצא באדר א'.

1630. הלכנו; מאסף וקובץ חורני הלכנו; יו"ל סדי חדש בחדשו מכיל בקרבו חידושים ופולמוס ואגדה ושונות... גארלין, תפארת בחורים, תרפ"ח. 16 : 24. חוברת א' יצאה בשבט.

1631. משעור; עתון הצופים. ריגה, השומר הצעיר בלטיה, תרפ"ט. 20 : 33. דו-שבועון. העורך י. יעקובוביץ. — גליון 1 (68) של שנה ד' יצא במיז בשבט. — מצויר. — חלק מהפסס ביודית.

1632. הלער; ירחון. קשינוב, "ועד-הנער הסאוחר", תרפ"ו. 23 : 31. מכיל גם מאמרים ביודית. — בעריכת חבר-עורכים. גליון א' יצא בכסלו. — על השער והמעטפה של גליון א' כתוב: הגליון הזה יצא בהשתתפותו הפעילה ועריכתו הראשית של ש. גבעוני.

1633. נצוצות; עתון קבוצת שמואל שע"י הסתדרות, צעירי מזרחי בורשה". תרפ"ט. 21 : 33. תכופות ההופעה לא נזכרה. בהקדמה מכתב מכונה.

1634. עתון מנהלי פולסיה. ע"י הנהגת גליל פולסיה של הסתדרות "השומר הלאומי" פינסק. פינסק, 1930. 17 : 21. גליון א' יצא בכ"ג בסיון. בהקדמה מכיל.

1635. צ'הר. עתון פריוני של תלמידי הנמנים, "תרבות" בברסק. ברוסק, נמנסיון, "תרבות", 1926. 12 ע. 23 : 30. חדיוסן. הופיע בקיץ 1926. המעטפה גם כפולנית. בסוף 1927 הופיע חדיוסן כזה (הנקרא ירחון).

1636. הצופה; עתון לשכבת הצופים בהסתדרות, "השומר הצעיר" ברוסניה הגדולה. מופיע ע"י הקבוצה "חיים" כנרוד, "בר כוכבא" קן, "צרנוביץ". צרנוביץ, תרפ"ה, תרפ"ז, תר"ץ. 24, 27, 24 ע. 17 : 21. בהקדמה מכתב-יד. תכופות ההופעה לא נזכרה.

1637. אויפגאנג; געזעלשאפטליך ליטערארישער מאנאטשריפט. ארגאן פון דער אידישער קאלאניע אין קובא. האוואנא, קובא, 1930. 22 : 29.
העורד: פראדאר וואלבע. גליון 25 של שנה ב' יצא ביוני 1930.
1638. אונזער מאג; מאג בלאט פאר קעלצער און שלעזישער וואיקעוואודסטוועם. מאסנאוויץ, 1929. 31 : 46.
העורכים: א. גנצוויץ וי. קרסן. גליון ב' יצא ב 5 באוקטובר.
האל מביא בשבט תרפ"ט הופיע בשם: גויער-אונזער מאג במנין שנים חדש, ובעריכת א. כהן.
1639. אידישע פרעסע; פראגרעסיווע אידישע צייטונג אין בראזיל. Rio de Janeiro, תר"ץ. 37 : 56.
שבועון. — העורד: א. בערגמאן. — גליון ב' יצא ב' בסיון.
1640. אידישע קולטור געזעלשאפט. בירקען פון דער אידישער קולטור געזעלשאפט. ניו יארק, 1929-1930. 20 : 27.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא בפברואר 1929, ב' במאי 1929, ג' בינואר 1930.
1641. געציילטע ווערטער; ליטעראטור, טעאטער און קונסט. (Cernauti, דפוס "Mercur"), 1929. 12 : 31.
שבועון. — העורד: י[צחק] מאנגער. — גליון א' יצא ב 2 באוגוסט.
1642. דער דאקטאר; צווייטאכע בלאט פאר פאפולערער מעדיצין און היגיענע. ווארשע, 1929. 24 : 31.
העורד: מ. לענסקי. גליון א' יצא ב 1 ביולי. — מצויר.
1643. דער דרוקער ארבעטער; ארגאן פון פראפעסיונאלען פאריוון פון דרוקער ארבעטער אין פוילן. ווארשע, 1928—1929. מצויר. 21 : 33.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון 3(13) יצא ב 30 באפריל 1929, ג' (14) — ב 1 ביולי, ג' (15) ב 1 באוגוסט, ג' (16) ב 1 באוקטובר. העורד האחראי: ב. ווארשאוסקי.
1644. דיינטיגע נייעס. Warszawa, (דפוס ה"היינמ"), תר"ץ-1929. 35 : 48.
הוצאת ערב של ה"היינמ". מופיע פעמים בכל ערב, עם סימן B בצד כל מספר בהוצאת השניה. — העורד: י. גראוויצקי. גליון א' יצא ב 17 בדצמבר.
1645. וואלקאוויסקער וואכנבלאט ... אומפארטויאישע צייטונג. וואלקאוויסק, (דפוס Szalkowicz ו־ Judzik), 1929. 30 : 47.
העורכים: מ. עין וי. שקלאוויץ. גליון 75 של שנה ב' יצא ב"ו באול.
1646. וועלט פארבאנד „שומרי שבת“. בערלין, שבת ידיעות; אינ־פארמאציע בלאט, ארויסגעגעבען דורכ'ן וועלט פארבאנד „שומרי שבת“, צענטראלע, בערלין. בערלין, „שומרי שבת“, 1929-1930. 21 : 33.
תכופות ההופעה לא נזכרה. נדפס במסגרת בצד אחד של תרפ"ט.
- יצא גם בגרמנית: Sabbath-Korrespondenz; Nachrichtenblatt, hrsg. vom Weltverband der Schomre Schabbos.

1647. טאמאשאווער וואכנבלאט; אומפארטייאישע ליטעראריש גע-
זעלשאפטליכע צייטונג. טאמאשאוו, (Druk. M. Rozensztajna w Piotrkowie, Tryb.),
1929. 32 : 47.

העורך והמוציא לאור: קורץ. גליון 39(51) של שנה ב' יצא ב 4 באוקטובר.

1648. טאמאשאווער צייטונג; ליטעראריש געזעלשאפטליך וואכנבלאט.
טאמאשאוו, (פיעטקאוו, דפוס האראוויץ), 1929. 31 : 46.
גליון 25 של שנה ו' יצא ב 6 בספטמבר.

1649. יונג און פריי; קינדער און סקוויט צייטונג. ווארשע, (דפוסים
שונים), 1930. 15 : 23.

ירחון? העורך המוציא לאור: כאץ. גליון 1(6) יצא בינואר, גליון 3(8) יצא במרץ.—מצור.

1650. דער כאווער; ארגאן פון צ. ק. פון ק. י. פ. אין פוילן. ווארשע,
1929. 15 ק. 23 : 30.

[חד יומין?] יצא באוקטובר.—בהקטגוריה מכתב מכונה.

1651. לובלינער שטימע; וועכנטלעכע ארבעטער צייטונג. לובלין,
(דפוס Sznajdermesser), 1929. 32 : 47.
העורך והמוציא לאור: זפרסן. גליון 40 של שנה ב' יצא ב 4 באוקטובר.

1652. לידער וואכנבלאט; אומאפהענגיקע יידישע צייטונג פאר די
עקאנאמישע קולטורעל געזעלשאפטלעכע און פאליטישע אינטערעסן פון אונזער
געגנט. לידע, (דפוס נאמעס און שווייליך בויילנא), תרצ"ט-1929. 32 : 47.
העורך האחראי והמוציא לאור: יעקב פושקא. גליון א' יצא ב'רחב בכסלו.

1653. ניו יארק. אחוזה אלף רעננה תל רענן. כולעטין. ניו יארק,
1930. 22 : 28.
תכופות החופפה לא נזכרה. ביולטין 4 יצא באפריל. בהקטגוריה.

1654. נייע ביאליסטאקער שטימע; אומפארטייאישער ארגאן פאר
אלע ביאליסטאקער אינטערעסן. ביאליסטאק, Druk. M. Pruzanskiego, 1930. 32 : 47.
[שכונות]. המוציא והעורך האחראי: משה ויסוצקי. גליון 6 יצא ב 13 ביוני (ה' סיון).

1655. ספארט עקספרעס; א.י. וואכנבלאט פאר טורנען שפיל און
ספארט. ווארשע, (דפוס, גרפיה), 1929. 35 : 50.
העורך והמוציא לאור: דנציג. גליון א' יצא ב 24 באפריל.

1656. דער פאקל; וואכנבלאט פאר ליטעראטור און געזעלשאפטלעכע
ענינים. דערשיינט יעדן דאנערשטיק. קאשיצע—טונקאטש, תרפ"ט. 32 : 47.
העורך: מענדל עלעפאנט. גליון א' יצא ב 26 בספטמבר.

1657. פינסקער צייטונג; אומאפהענגיקע, דעמאקראטיש-געזעלשאפטלעכע, ווירטשאפטלעכע און ליטערארישע צייטשריפט. פינסק, (דפוס Wolowelskiego), תרפ"ט. 34 : 50.

שבועון. העורך: זעליג גוירצמאן. גליון א' יצא בסיו בארץ.

1658. קאווער שטימע; דעמאקראטישע ליטערארישע וואכענשריפט. קאווער, (דפוס Brandes i Kaweberg), תר"ץ. 34 : 50. העורך והמוציא: יעקב בוראק. גליון 100 יצא בעריה תר"ץ.

1659. קאנסקער צייטונג; אומאפהענגיק געזעלשאפטליך ואכנבאלט. קאנסק, (דפוס "Renoma"), 1928. 35 : 50.

העורך והמוציא: אברהם גאנצווירך. גליון א' יצא ב 2 במרץ.

1660. די קראפט; (יידישע וועכענטלעכע אויסגאבע אין ריא בראזיל). ריא דע זשאניירא, 1930. 37 : 55.

העורך מ. גליונער. גליון 11 יצא ב 28 באוגוסט.

1661. רוסנאני. נויט טשכילאטי כיוראוי מרכזי יהודאייאני בוכאר שוועבתי מיידיה מילטאן בנודי א.פ.א.צ.כ.כ. (ב) אוי' והם טשכילאטי כמסיסיוהי מווכלי באר האיי מיידיה מילטאן בנודי ציך אוי' ס.ס.ר. טיבאשר. ספרקנר, (דפוס Зераблун, 1928-תרפ"ט. 35 : 58).

תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך האחראי: א. מ. פינחסוף. גליון 44 של שנה ג' יצא בד' בחשון תרפ"ט.

1662. דער שבת; חדש זשורנאל. ריגע, שומרי שבת, תרפ"ט. 23 : 30. האורגן של שומרי שבת. חוברת א' יצאה באפריל, ב'—יוני, ד' — בספטמבר.

1663. דער שייגעץ; הומאריסטיש וואכענבאלט. (ורשה, דפוס Express),

1929. 23 : 31.

העורך והמוציא: ג. אפשעקאר. גליון א' יצא ב 17 במאי.

1664. Arbeitsgemeinschaft für zionistische Realpolitik. Korrespondenzblatt der Arbeitsgemeinschaft für zionistische Realpolitik. (Berlin), 1929. 21 : 33.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא ב 26 בספטמבר. המוציא: Erich Cohn.

השער מהמעטפה — בהקדושה מכתב מכונה.

1665. Hanoar; list jevrejske omladine Jugoslavije. (Zagreb, Savez židov. omlad. udruženja u Kraljevini SHS), 1926. 15 : 23. דו שבועץ. משנה ב'—ורחון. חוברת א' של שנה א' יצאה בנובמבר.

1666. Hechaluz. Deutscher Landesverband. Palästina-korrespondenz hrsg. vom Hechaluz Deutscher Landesverband. Berlin, 1929. 22 : 28. תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון ב' יצא ב 15 ביוני. — בהקדושה מכתב מכונה. —

ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 43.

1667. *Ilustratiunea evreasca*. (Bucuresti), 1930/5690. 24 : 33.
 "Revista bilunară ilustrată culturală, etnografică și socială".
 N. Zelewinsky. המו"ל : המו"ל (1 ספטמבר).
 גליון א' יצא בח' באדר (1 ספטמבר).

1668. *The Jewish ledger*; Hartford Connecticut ed. Hartford, Conn., Jewish ledger publ. corp., 1930. 30 : 44.
 ירחון חוברת יב יצאה ב 25 מרץ. המו"ל : אברהם פלדמן.

1669. *The Jewish standard*; the Canadian Jewish weekly. (Toronto, Ont.), 1930. 25 : 33.
 העורך : מאיר ו. ויסנץ. גליון 17 יצא ב 23 במאי—מצויר.

1670. *The Jewish youth*. Chicago, Ill., Jewish youth league, 1925-27. 22 : 29.
 בזמנים שונים הופיע בחור ירחון או דו-שבועון אבל לפי שעה יוצא לעתים בלתי-קבועות.—כרך א' יצא לאור ע"י : "Inter-high school Jewish youth league" Editor in chief: Toby Kurzband. מצויר.—גליון א' יצא ביוני 1925.

1671. *Rigaer jüdische Rundschau*, Riga, typ. "Riti", 1929. 34 : 47.
 שבועון העורך הראשי : הר"ר קפלן. גליון א' יצא ב 12 באוקטובר.

1672. *Der Späher*. (Cernauti, Kwuzah "Chajim" im Gdud "Bar-Kochba"), 1928. 24 : 32.
 הכיפות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא בינואר. בהקדמה מכתב יד.—מצויר.

1673. *Szombat*, Budapest, 1928—30. 15 : 22.
 הכיפות ההופעה לא נזכרה. [שבועון?]. העורך : Kenéz-Kurländer Ede.
 חוברת 8 של שנה ג' יצאה ב 13 במאי 1930. ראה גם ק.ס. שנה ו' ע' 451 מספר 1808.

1674. *Vienna. Israelitische Kultusgemeinde*. Mitteilungen der Israelitischen Kultusgemeinde Wien. Wien, Druck Holzer & Co., 1930. illus. 23 : 31.
 Unser Fürsorgewerk. ע"ל המעטפה.

1675. *Zeitschrift für die Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei*. Brünn, Jüdischer Buch—und Kunstverlag, 1930. 16 : 24.
 רבעון. המו"ל : הוגו גולד. חוברת א' יצאה בספטמבר.

1676. *Zionistische Nachrichten*; offizielles Organ der Frankfurter zionistischen Vereinigung sowie folgender Organisationen: Zionistische Frauengruppe, Misrachi, Zionisten-Revisionisten, Radikale Zionisten, Zionistische Jugendgruppe, Bar Kochba, V.J.St. Saronia im K.J.V., Zeire Misrachi, Jung-jüdischer Wanderbund, Hechaluz, ausserdem zionistische Familien-Mitteilungen. Frankfurt am Main, Frankfurter zionistische Vereinigung, 1929. 23 : 31.
 דו-שבועון. גליון 21 יצא ב-1 בדצמבר.

1677. Поале-Ционъ; органъ на поале-ционистическия сѣюзъ въ България. Русе, 1930. 30:47.

דוֹ-שבועון. גליון א' יצא ב 1 בפברואר. — השער גם בגרמנית:

Poale-Zion: zweiwöchentliches Organ des Poale-Zionistischen Bundes in Bulgarien.

ב. קבצים ומאספים.

דרך הנער; קובץ א' ... ראה ע' 495.

1678. אידיש אמעריקע; זאמלבוך, רעדאקטורט פון נח שטיינבערג.

נויארק, לעבן, 1929. 319, [11] ע, ציורים. 15 : 23.

המאסף מכיל את המאמרים: עדיטאריאלס מאת העורך ... מיין אידישקייט מאת ש. סיימן, אוונער פאלקסאוצר מאת י. עלזעט, פאלקסמאטיון מאת פ. ניר, וועגען קאנארע מאת א. איש הורוויץ, ספורים ושירים מאת א. רבוי, מ. ד. הילפרין, ב. ריבקין ואחרים.

1679. American academy for Jewish research. Proceedings.

1928—1930. (Philadelphia, typ. Jewish publication society of America). 80 p. 16 : 24.

הלכן: Introductory statement.—A. Marx: Address.—S. Baron: I. M. Jost, the historian.—I. Davidson: The study of mediaeval Hebrew poetry in the 19th century. — L. Finkelstein: The origin of the synagogue. — I. Husik: Joseph Albo, the last of the mediaeval Jewish philosophers.—List of members, fellows and contributors.

1680. Avukah annual; fifth anniversary edition 1925—1930.

New York, Avukah, (c1930). 135, [1] p. 19 : 23.

ראה גם ק. מ. שנה ו' ע' 313.

1681. C.—V.—Kalender, hrsg. von der Vereinigung ba-

discher Israeliten, Landesverband Baden des Central-Vereins deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens e. V. 1928, 1929, 1930. 3 vol. (Karlsruhe), 1928—1930. 147; 126; 94 p. port. 11 : 16.

1682. Festschrift zu Simon Dubnows siebzigstem Geburtstag

(2. Tischri 5691); hrsg. von Ismar Elbogen /Josef Meisl/ Mark Wischnitzer. Berlin, Jüdischer Verlag, 1930. 294, [2] p. 17 : 24.

הלכן: — I. Elbogen: Von Graetz bis Dubnow.— A. S. Steinberg: Die weltanschaulichen Voraussetzungen der Jüdischen Geschichtsschreibung.— I. Rabin: Stoff und Idee in der jüdischen Geschichtsschreibung.— S. Rawidowicz: Nachman Krochmal als Historiker.— R. Wischnitzer-Bernstein: Jüdische Kunstgeschichtsschreibung.— M. Buber: Das Judentum und die neue

Weltfrage.— M. Balaban: Hugo Grotius und die Ritualmordprozesse in Lublin (1636).— M. Wischnitzer: Die Stellung der Brodyer Juden im internationalen Handel in der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts.— L. Lewin: Die Landessynode der grosspolnischen Judenschaft (Nachträge).— N. M. Gelber: Die Juden und die Judenreform auf dem polnischen vierjährigen Sejm (1788—1792).— H. Tykocinski: Die Stadt ~~178~~ während des ersten Kreuzzuges.— J. Freimann: Zur Geschichte der Juden in Xanten.— B. Wachstein: Zur Biographie Löw b. Bezaels.— C. Roth: Joseph Saralvo. A Marrano Martyr at Rome.— R. Anchel: Les lettres patentes du 10 Juillet 1784.— M. Ginsburger: Zwei unveröffentlichte Briefe von Abbé Grégoire.— S. Posener: Lippmann Lippmann de Baccarat.— A. Kober: Abraham Geigers Bemühungen um die Organisation der jüdischen Unterrichts- und Kultusverhältnisse im ehemaligen Herzogtum Nassau.— J. Meisl: Beiträge zur Damaskus-Affaire (1840).— J. Jacobson: Eine Aktion für die russischen Grenzjuden in den Jahren 1843/44.— I. Freund: Michael Sachs zur Reform der preussischen Judengesetzgebung.— P. Goodman: Joseph Montefiore.— M. Schorr: Staatsseher und Staatslehrer (Th. Herzl u. L. Gumplowicz).— J. Meisl: Simon Dubnows Abhandlungen und Schriften.

1683. Festschrift für Heinrich Brody; hrsg. von Ismar Elbogen, Aron Freiman, Hermann Pick, David Simonsen. Berlin, 1930. 182 p., port. 23 : 32.

"Erscheint als Sonderheft der Soncino-Blätter, Beiträge zur Kunde des jüdischen Buches. Hrsg. von der Soncino-Gesellschaft der Freunde des jüdischen Buches e. V. unter Redaktion von Hermann Meyer" Band 3 Heft 2—4.

החן: I. Davidson: Heinrich Brody und sein Beitrag zur Kenntnis der mittelalterlichen hebräischen Poesie.— M. Wollstein-Brody und H. Wollstein: Das literarische Schaffen Heinrich Brodys. Eine bibliographische Zusammenstellung.— L. Blau: Lehren und Gruppieren der Gebote in talmudischer Zeit.— H. Pick: Über das Buch "Von den Erdbeben und Donnern" ~~ויעשים ויעשים~~ und seine Quellen.— K. Albrecht: Die neunte Pforte aus dem Tegnischbuche des Mose ibn Ezra.— D. Simonsen: Errettung und Dank, Ein Gedicht von Abraham ben David Provençal.— A. Spanier: Ein hebräisches Humanistengedicht aus dem 16. Jahrhundert.— I. Markon: ~~למחזאים משנת תקע"ה~~ ~~למחזאים משנת תקע"ה~~.— A. Z. Schwarz: Kod. 27 der Studienbibliothek in Olmütz.— H. Flesch: Beschreibung von drei hebräischen Handschriften aus dem Anfang des 17. und 18. Jahrhunderts.— I. Elbogen: Ein handschriftliches Verzeichnis unbekannter Piutim.— A. Marx: Eine unbekannte spanische Inkunabel.— J. S. Da Silva Rosa: Joseph Athias (1635—1700). Ein berühmter jüdischer Drucker.— A. Freimann: Die hebräischen Druckereien in Prag von 1733—1828.— B. Wachstein: Die Ofener hebräischen Drucke.— H. Meyer: Index Topo-bibliographicus. Ein Beitrag zur Geschichte des hebräischen Buchdrucks.

1684. Jüdischer Almanach auf das Jahr 5691. Hrsg. im Auftrage des Keren Kayemeth Lejisrael in Prag. Redigiert von Friedrich Thieberger und Felix Weltsch. (Prag, typ. Fuchs), 1930. 16, 252 p. 15: 21.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 224.

החג: Kalendarium ... R. Weltsch: Jahresrückschau 5690. — E. Simon: Volk Israel und Land Israel. — A. Pollak: Zehn Jahre praktischer Bodenpolitik in Palästina. — H. Kohn: Die Jungen. — J. Friedfeld: Die Araber. — J. Friedfeld: Die gegenwärtige Lage in den Staaten um Palästina. — H. Herrmann: Die Briefmarken von Erez Israel. — F. Weltsch: Die Religion und die Psychoanalyse. — F. Thieberger: Der elliptische Mensch. — M. Buber: Aus den Anfängen unserer Schriftübertragung. — J. Körner: Romantischer Antisemitismus. — M. Eisler: Die neue Synagoge. — L. Meidner: Bekenntnis zum Judentum. — W. Pless: Jüdische Künstler malen ihre Eltern. — J. Stutschewsky: Musik und die Juden. — S. Goldelmann: Die Juden und die Wirtschaft. — W. Frankl: Die Juden im Sport. — S. I. Agnon: Totentanz. — J. D. Berkovitz: Der Autolenker von Jerusalem. — H. Ungar: Alexander.

1685. Jüdisches Jahrbuch 1929. Berlin, Scherbel, (c1929). 160, 63 p., pl., ports., tab. 15: 23.

63 ע' שבסוף — כודעות. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 206. את ספר השנה 51930 ראה ק. ס. שנה זו ע' 224. — חוץ מאינטרוואל מפרשת על הקהלה בברלין ועל התאחדות הקהלות בפרווסן ועל הקהלות היהודיות החשובות ביותר בגרמניה בא מאמר: W. Hanauer: Die Mischehe; eine erschöpfende Abhandlung. (37—66).

1686. Mendelssohn, Moses. Gesammelte Schriften. Jubiläumsausgabe in Gemeinschaft mit F. Bamberger, H. Borodianski, S. Rawidowicz, B. Strauss, L. Strauss hrsg. von I[smar] Elbogen, J[ulius] Guttman, E[ugen] Mittwoch. Bd. 7. Berlin, Akademie-Verlag, 1930. 4 p. 1, [XI]—CLXXXIII, 516, [I] p., facsim. 18: 26.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 42.

החג: Bd. 7: Schriften zum Judentum, I. Bearb. von Simon Rawidowicz.

הכרך השביעי של כתבי רמב"ן מזיל את כל החמר לתולדות המחלקת בינו ובין לפטר ואת הספר Ritualgestze der Juden. הכרך יצא בעריכתו של שמעון רבידוביץ. אשר השקיע עמל רב בעבודת עריכה והצליח בהקדמותיו לברר ענינים רבים חשובים לתולדות רמב"ן ולתולדות התקופה בכללה. מבואו הראשון דן על המחלקת המפורסמת בין רמב"ן ובין לפטר. רבידוביץ אסף את כל החמר על הפלוגתא שאפשר היה להשיגו ובמבואו הצליח באופן מצוין לתאר את האטמוספירה הרוחנית אשר מתוכה נוצרה המחלקת ואת האישים שלקחו חלק בה. מנדלסזון מופיע במחלקת זאת רק באופן חיצוני כבאיכה היהדות; השקפותיו הבאות לידי בטוי בקשר עם כל הענין הן השקפות תקופת המשכלה הגרמנית, אשר בעדה אין לפרובלימה של הדת חשיבות פנימית. רבידוביץ כותב:

לא הכיר מעולם אותו התקף המיוחד של החוויה הרליגיוזית, אשר אותה הרגיש לפטר עוד בהיותו ילד, ולעולם לא שאף אליה. לפטר הוא הטיפוס של בן האדם, אשר מרכזו היא האלהות. כל מחשבותיו גובעות מתוך הספירה האלהית ושבות אליה, הוא רואה אלהים בכל. עמדתו של רמב"ן היתה, בנגוד לזה, בתקופה זאת עמדה משכילית טפוסית, עמדת היכאילוף, פיקציונליסמוס מוסרי-חברתי, כמו שאומר רבידוביץ, הרואה ומדגיש קדם כל את התועלת של הדת לחיי ההמונים מבלי לשקל הרבה את הטעויות הספקולטיביות שיכולות להמצא בה, כל זמן שאין להן השפעה על המעשה. כיום היינו אומרים שמנדלסזון הוא פרגמטיסטן בעניני הדת, עולמו של הפילוסוף המשכיל ועולמו של המאמין הנוצרי הם עולמות רחוקים תכלית הרחק אחד מן השני, ואין להתפלל על זה שלא היתה ביניהם שפה משותפת. רבידוביץ מתאר את הסביבה האנושית של הריב: בברלין יושבת מין "ועדה" באת כח שני הצדדים, שני כמרים פרוטסטנטיים יחד עם ניקולאי ורמב"ן בכדי לגמר את הענין. הועדה הזאת עובדת תחת השפעתה החזקה של הסביבה הברלינית ספוגת רוח ההשכלה. לפטר עומד בינתים בצירוף תחת השפעה אחרת לגמרי, הנוטה לרדיקליסמוס דתי, רבידוביץ מראה את השנויים הרבים שחלו בעמדת שני הצדדים בהמשך הסכסוך אשר עורר תשומת לב כה גדולה בין אנשי הדור. לא די מובנת עמדתו של רמב"ן כלפי העולם היהודי בזמן זה. רבידוביץ חושב שבמכתביו החריפים אשר כתב על כל הענין לא, הרץ לא בסא את השקפותיו האמתיות שהיו הרבה יותר מתונות מכפי שנראה מתוך המכתבים, הנדפסים עם שאר החומר בכרך זה. ר. אסף גם את החמר על יחסי מנדלסזון ולפטר אחרי גמר הריב, כמו כן את כל הדברים אשר נאמרו ע"י אחרים בדבר הסכסוך הזה.

הריב הזה בין מ. ולפטר התעורר לרגלי תרגום חלק מספרו של Bonnet בשם Palingenesie, שעסק בו לפטר. החלק השני של הכרך הזה מוקדש ליחסים בין רמב"ן ובין חוקר הטבע והפילוסוף בונה. מ. כתב נגד הספר הנ"ל של בונה את חבורו Gegenbetrachtung, אשר לא פרסם אמנם, אבל שמש אח"כ כעיבוד ראשון וגרעין לספרו "ירושלים". זאת היתה התוצאה החיובית והשיטתית היחידה של הריב עם לפטר, רבידוביץ נתח בהקדמתו את הספר והביא תעודה חשובה להבהרת היחסים אשר בין מ. ובונה, כי הצליח למצא בבית הספרים בשנבה כתב יד של בונה המפיץ אור חדש על כל הענין.

חשובה גם חקירתו של מו"ל הכרך הזה לתולדות הספר Ritualgesetze. רבידוביץ נצל בפעם הראשונה את התעודות של ה-Kammergericht השמורות בארכיון הסודי של מדינת פרוסיה ובאופן זה יצר עם הוצאה חדשה זו של ספרי מנדלסזון גם עבודה חשובה מאד לתולדות היהודים בגרמניה.

1687. Sarajevo. Jevrejska vjeroispovjedna općina askenaskog obreda. Spomenica prigodom 50 godišnjeg opstanka Jevrejske vjeroispovjedne općina askenaskog obreda u Sarajevu, posvećena: Dr. Moritzu Rothkopfu i Bernardu Kleinu; uredio: Oskar Grof. Sarajevo, Jevrejska askenaska društva u Sarajevu, (1930). 40p., illus., ports. 15 : 23.

1688. Verband der jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte E. V. Jahrbuch für die jüdischen Gemeinden Schles-

wig-Holsteins und der Hansestädte: hrsg. von dem Verbande der jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte E. V. No. 1. 5690 1929/30. Hamburg, Ackermann & Wulf Nachf., 1930. 161, XV p. 15: 23.

Israelitischer ... Kalender für die Gemeinden ... י"א—XV: לוח לשנת תר"ץ

Schleswig-Holsteins und der Hansestädte ... 5690

מן החוכן: Beten. Rechtzeitig oder inbrünstig?— Etwas über den Einfluss der Wilnaer Emigranten auf das geistige Leben der deutschen Judenheit im XVII. Jahrhundert.— Die Sprache Salomos.— Moses Mendelssohn und seine Beziehungen zu Hamburg-Altona.— Aus dem Archiv der Stadt Altona.— Der Kieler Advokat Meyer Isak Schiff.— Ein Dokument des jüdischen Gemeindelebens um die Mitte d. 19. Jahrh.— Ein Judenschutzbrief des Senats der freien Hansestadt Bremen und seine Vorgeschichte.— Erinnerungen einer Altonaerin.

1689. Наш голос; еврейский сборник. Tientsin, "Наш голос", 1930. 62, [1] стр. 19:27.

העמוד האחרון ושני הראשונים נדפסו על המעטפת.

המורה מודיעים, שהעתון היומי בשם זה יתחיל לצאת ב-15 לספטמבר; אל מאמר זה

הכניסו את המאמרים, שנצטברו בחיק המערכת.

1690. Українська академія наук. Київ. Єврейська історично-археографічна комісія. Збірник праць. Єврейської історично-археографічної комісії; т. 2 «під головуванням А. Е. Кримського». Київ, 1929. 2 предв. л., 423 стр., [1] л. 18:27.

= Всеукраїнська академія наук. Збірник історично-філологічного відділу, № 73. II.

את הכרך הראשון ראה ק. פ. שנה ה' ע' 317. שם הקומיסיה-המול היה אז:

"Жидівська іст.-археогр. ком".

התכן: פ. פ. קודיאבצב: היהודים היהודים ושאלת היהודים בכתבי פרנקו — נסילנקו — פולונסקא: הצעדים הראשונים של ההתישבות היהודית בדרום אוקריינה — א. גלנס: החובות של הקהלות היהודיות בחצי הראשון של המאה התשע עשרה — ו. פ. ריבינסקי: לתולדות התנועה האנטי-יהודית באוקריינה — ד. גינשטיין: נסיונות לעורר עלילות-דם ברוסיה הצרית — ו. פ. ריבינסקי: המושבות החקלאיות היהודיות בחבל קיוב, ווליניה ופודוליה באמצע המאה ה-XIX — ד. מגיד: ידיעות על מאורעות 1648—1656 באוקריינה ובפולניה בהסמרות העברית של המאות XVII—XIX. מקורות וידיעות: מאת ו. פ. איחסינסקי, א. גלנס. — ביבליוגרפיה. סכום המאמרים בגרמנית.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

1691. **Bonser, Wilfrid**, Proverb literature; a bibliography of works relating to proverbs ed. by Wilfrid Bonser, compiled from materials left by T. A. Stephens. London, pub. for the Folk-lore society [by] Glaisher, 1930. XX, 496 p., port. 14 : 22.

"Jewish (including Yiddish)": pp. 50-59.

1692. **Encyclopaedia Judaica; das Judentum in Geschichte und Gegenwart**. Sechster Band: Drama—Gabinus. Berlin, Eschkol, (c1930). XXIII, 1224 col., illus., facsim., front., ports., tab. 21 : 29.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו עי' 361. — העורך הראשי: יעקב קלצקין. סמל מקום: איזמר אֶלְבֹּנֶן. מוכרי הסערת ברוך קרוסניק.

ערכים מיוחדים בגללם הם: Drama (שירמן, שיר), Druckwesen (41 עמודות; וונה), Ehe (ביאולוצקי), Ehrentitel u. Amtsbezeichnungen (צובל), Bid (41 עמודות), Bigentum (ביאולוצקי), Elijah (בן-גוריון, ס. קטן, חורוצקי, ה. שלום), Emanzipation (וישניצר, א. שרון), Emigration (לסמשינסקי), Engel (בן-גוריון, ג. גוססן, מרמורשטיין, חורוצקי, ד. פלמון), England (ס. רום, לסמשינסקי), Erbrecht (ביאולוצקי), Erziehung (אסה), Esther-Rolle (ברנפלד, וישניצר-ברנשטיין), Europa (ס. רום, לסמשינסקי), Finanz-und Bankwesen (35 עמודות; גולדברג), Frankfurt am Main (א. טיאר, ג. הנויאר), Frankreich (ליבר, ס. הלף, לסמשינסקי).

1693. **Jüdisches Lexikon; ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden**, begründet von Georg Herlitz und Bruno Kirschner; mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen. Unter Mitarbeit von über 300 jüdischen Gelehrten und Schriftstellern und unter redaktioneller Mithilfe von Ismar Elbogen, Georg Herlitz, Josef Meisl [a. o.]. Bd. IV/2: S—Z. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1930). XXXI, [1] p., 1662, [2] col., illus., facsim., maps, pl., ports. 19 : 26.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו עי' 361. — בכרך הזה מסתיים הלסקסון, המורה מורייע שעומד לצאת כך מלואים.

ערכים מיוחדים בגללם הם: Semitische Sprachen, Sefardim, Schrifterklärung, u. Literatur, Sittlichkeit, Soziale Gesetzgebung der Juden, Sozialismus jüdischer, Spanien, Sprachen der Juden, Staatsgedanke u. Judentum (26 עמודות), Statistik (עם רשימת משומרים), Synagoge, Talmud, Taufjudentum (68 עמודות), Tempel, Trachten der Juden, Türkei, Ungarn, Vulgärausdrücke (עם רשימה), Wanderungen der Juden (27 עמודות), Warschau, Weltliteratur Juden in der (44 עמודות), Wirtschafts-und Sozialgeschichte der Juden, Zionismus (23 עמודות).

1694. Kohut, George Alexander. The Alexander Kohut memorial foundation (incorporated) established 1915; a statement prepared by George Alexander Kohut, executive director. (Vienna, typ. Holzhausen's successors, 1929?), 12, [1] p. 16 : 24.
ע"י 11—[13] רשימת הספרים, שיצאו לאור בשנות 1929—1935 ע"י הקרן הזאת.

*1695. Oxford. University. Bodleian library. Catalogus librorum hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana jussu curatorum digessit et notis instruxit M[oritz] Steinschneider. 2., unveränderte Auflage. Faksimile-(Manul-) Druck. Berlin, Welt-Verlag, 1930. CXXXII, 3104 col, 90 p. 4⁰. 226. השנה זו ע"י 226. מהדורה א' יצאה בברלין בשנות 1852—1860. השנה גם ק. ב. שנה זו ע"י 226.

1696. Roback, A[braham] A[aron]. The Yiddish collection in the Harvard library. (Cambridge, Mass., Pub. for the Harvard alumni association by the Harvard bulletin, 1929.) p. [843]—853, facsim. 18 : 25.
השער מהמעטפה.

מן: Harvard alumni bulletin, April 25, 1929.

ד. מדע-המקרא.

מנדל קרן, ש. חיבל הקדש ... ראה להלן מספר 1725.

1697. סילרמן, מרדכי. ... כפר דברי תורה; כולל פירוש על כמה פסוקים מן התורה ודברי חכמינו ... שאספתי ... מספרים שונים וגם הוספתי משלי חידושים בענינים קשים באבן עזרא ... מרדכי ב"ר שלמה הלוי סג"ל סילווערמאן מברייטאן ... London, ציילינגהאלד, 5689, 57, 131 ע. 14 : 20.
עם שער מיוחד באנגלית.

1698. Allgeier, Arthur. Bruchstücke eines altlateinischen Psalters aus St. Gallen in Codd. 1395 St. Gallen, C 184 Zürich und 587 Wien; untersucht und hrsg. von Arthur Allgeier ... Heidelberg, Winter, 1929. 2 p. 1, [3]—142 p., facsim. 17 : 24.

—Heidelberger Akademie der Wissenschaften: Sitzungsberichte. Philosophisch-historische Klasse, Jg. 1928/29. Abh. 2.

*1699. Apocrypha, according to the Authorized version. Wood engravings by B. Hughes-Stauton, G. Hermes, L. Underwood, and others. London, Cresset Press, 1929. 406 p. 21 : 33.

נדפס ב 450 אכסמלרים.

1700. **Audin, A.** La légende des origines de l'humanité, par A. Audin, précédée des onze premiers chapitres de la Genèse; introduction, traduction et notes critiques par Paul Bertie. Paris, Rieder, 1930. 239, [1] p. 12:19.

=Judaïsme; études publiées sous la direction de P.—L. Couchoud, 11.

1701. **Baron, Joseph L.** The Jewish Bible; a paper read before the Contemporary club, Davenport, Iowa, February 7, 1927. Davenport, Ia., the Contemporary club, 1927. 21 p. 16:25.

*1702. **Bartoli, Giorgio.** The Biblical story of creation in the light of recently discovered Babylonian documents. Philadelphia, Sunday school times comp., 1926. 156 p. 80.

1703. **Baumgärtel, Friedrich.** Ist die Kritik am Alten Testament berechtigt? Notwendigkeit, Wesen und Nutzen historisch-kritischer Betrachtung des Alten Testaments. Schwerin i. Mecklb., Bahn, 1927. 83, [2] p. 14:22.

1704. **Bible. tr. German.** Die Heilige Schrift des Alten Testaments übersetzt und erklärt in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. von Franz Feldmann und Heinr. Herkenne. Bd. 2, Abt. 3; Bd. 6, Abt. 2. Bonn, Hanstein, 1924—1925. 4 p. 1., 28 p.; 4 p. 1., 55, [1] p. 17:25.

Bd. 2, Abt. 3: Das Buch Josue, übersetzt und erklärt von Alfons Schulz. 1924.

Bd. 6, Abt. 2: Das Buch des Predigers; oder Koheleth, übersetzt und erklärt von Arthur Allgeier. 1925.

ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 217 מספר 806, ע' 218 מספר 809, ושנה ה' ע' 326 מספר 1125.

1705. **Bible. Daniel.** Die äthiopische Uebersetzung des Propheten Daniel; nach Handschriften in Berlin, Cambridge, Frankfurt am Main, London, Oxford, Paris und Wien zum ersten Male herausgegeben und mit Einleitung und Kommentar versehen von Oscar Löffgren ... Paris, Geuthner, 1927. LIV, [2], 163, [1] p., facsim. 17:25.

1706. **Bible. Isaiah.** The Book of Isaiah; tr. into colloquial English by J. B. Allan. v.1: chapters 1—39. London, National adult school union, (1930). 106, [1] p. 12:18.

=Books of the Old Testament in colloquial speech, ed. by G. Currie Martin and M. H. Robinson, no. 8.

*1707. **Bible. Pentateuch.** Genesi Exodo. Versiõ dels texts originals, introduccions i notes auctoribus C. Cardó, M. de Barceloni, J. Millas Vallicrosa. Barcelona, Alpha, 1928. 230 p.

*1708. **Bible. Psalms.** Psalterium Davidis cum brevi et succincta paraphrasi ex beati Bellarmini Gommentario deprompta. Nova editio ... Taurini, Marietti, 1929. 734 p.

Böhl, F. M. Th. Das Zeitalter Abrahams ... 541 ראה ע'

1709. **Bosman, Leonard.** The book of Genesis unveiled. Ser. I. London, The Dharma press, [1930?]. VI, [1], 133 p. 13 : 19.

1710. **Bullinger, Ethelbert William.** The Massorah; being an account of the preservation and transmission of the manuscript text of the Hebrew Bible. 2nd ed. London, Eyre, 1929. 31, [1] p., facsim. 13 : 19.

מהדורה א' יצאה לאור שם, 1897.

"The ... treatise is a popular summary of Dr. Ginsburg's elaborate chapter on the "Rise and development of the Massorah" in his Introduction to the Massoretico-critical text of the Hebrew Bible".

1711. **Calkins, Raymond.** Jeremiah the prophet; a study in personal religion. New York, Macmillan, 1930. XVI p., 2 l., 382 p. 14 : 20.

התכן: המצב ההיסטורי לחולדות ירמיהו; סקירה על חיי ירמיהו; ספר ירמיהו; גאון הנבואה; דבר ה' אל ירמיהו; נבואות ראשונות בענתות; התקונים הגדולים; שנים שקטות בירושלם; ירמיהו ויהויקים; הנבואה על חורבן בית-המקדש; גשמת ירמיהו; "הברית" החדשה; ירמיהו וצדקיהו; הפטריוטיזם של ירמיהו; הגלות ואחריה; דתו של ירמיהו. ע' 369—368 ביבליוגרפיה — בסוף מפתחות שונים.

1712. **Cassuto, Umberto.** La tradizione giudeo-italiana per la traduzione della Bibbia. Firenze, typ. Tipografia classica, 1929. 7 p. 17 : 24.

השער מהמעטפת. "Estratto da "Atti del I Congresso nazionale delle tradizioni popolari". Firenze, maggio 1929—VII."

*1713. **Churgin, P.** Targum Jonathan to the Prophets. London, Oxford University press, 1928. 152 p.

1714. **Coppens, J.** La réforme de Josias. n. p., 1928. pp. 581]—598. 16 : 24.

הדפסה בן Ephemerides theologiae Lovaniensis. Annus 5, fasc. 4. Octobri 1928.

1715. **Fairbrother, F. and D[avis] Russel Scott.** An introduction to the literature of the Old Testament specially designed for the use of schools, ... with a foreword by John Strong. London, Clarke, [1930?]. 191, [1] p. 13: 19.

Fuidge, J. H. A handbook of Hebrew history ... 542 'ק ראה

1716. **Goard, W. Pascoe.** The documents of Daniel. London, The Covenant pub. co., 1930. xrx, 185 p. 14: 22.

1717. **Gressmann, Hugo.** Der Messias. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1929. 17 p., 1 l., 506 p. 16: 24.

= Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments, hrsg. von Rudolf Bultmann und Hermann Gunkel, Heft 43.

*1718. **Gressmann, Hugo.** The Psalmists. Essays on their religious experience and teaching, their social background, and their place in the development of Hebrew Psalmody by Hugo Gressmann, H. Wheeler Robinson, T. H. Robinson, G. R. Driver, A. M. Blackman. Edited with an introduction by C. D. Simpson. Oxford, University press, 1926. xxviii, 197 p.

*1719. **Hanley, George W.** A concordance of Bible events (King James version) arranging the incidents of every event in chronological order. A special feature: all parables, outstanding prayers and instances of spiritual healing are listed under their respective headings. Dayton, O., G. W. Hanley, [c1928]. 163, [13] p. 80

1720. **Hempel, Johannes.** Altes Testament und Geschichte. Gütersloh, Bertelsmann, 1930. 88 p. 16: 24.

= Studien des apologetischen Seminars in Wernigerode, herausg. im Auftrage des Vorstandes von Carl Stange, Heft 27.

הספר נחלק לשני חלקים: I. רעיון החלוצה בתנ"ך. II. עבודת התנ"ך בחלוצות ההכרה הדתית כשאלה שיטתית-תיאולוגית.

1721. **Hempel, Johannes.** Die althebräische Literatur und ihr hellenistisch-jüdisches Nachleben. (Heft 1). Wildpark—Potsdam, Athenaion, (c1930). 2 p. 1., 32 p., illus., pl. 23: 30.

= Handbuch der Literaturwissenschaft, hrsg. von Oskar Walzel, Ergänzungsheft, Lieferung 145.

1722. **Jeremias, Alfred.** Das Alte Testament im Lichte des alten Orients. 4. (deutsche) völlig erneuerte Aufl ... Deutsches und hebräisches Motivregister, Register der neutestamentlichen Stellen. Leipzig, Hinrichs, 1930. xvi, 851, [1] p., illus., maps. 17: 25.

המחזור הקודם יצא ב 1916.

1723. Kaupel, Heinrich. Die Dämonen im Alten Testament.

Augsburg, Filser, (1930). VIII, 150 p. 16 : 25.

המחבר, מלמד קתולי, חקר את שאלת האמונה בשרים בתנ"ך בכל היקפה. הוא לקט את כל המקומות הנזכרים בענין זה בתנ"ך, משה את האמונות המקבילות אצל עמים אחרים, ביחוד אצל הבבלים ומתאר את המלחמה של דת התנ"ך באמונה בשרים, מלחמה שהתבטאה גם בדמות כל המנהגים שהיו מיועדים להגן מפני שליטתם של השרים על האדם. מקום רב תופסים בספר הוכחות עם מלומדים אחרים, אשר סברו כי דת התנ"ך עצמה הייתה הדורת אמונה בשרים. לפי דעתו של המחבר לא נכון הוא לחשב שדת התנ"ך השפעה ע"י אמונה מפלה זאת; לא אמונת התנ"ך ולא אפני הפולחן השפיעו ע"י הדימוסמוס. צריך לזהות את השאיפות של חוקרים חדשים המשתדלים למשמש את הגבולות בין דת התנ"ך ובין דתות של העמים השכנים. מתוך שאיפה זאת, להבליט את הנגוד היסודי בין התנ"ך ובין דתות אחרות, חוקר המחבר את האמונה במלאכים משחיתים, ברוח הרעה, בשמן, את הפרובלמה של עזאזל, את מצוות הטומאה והטהרה, ואת המאכלות האסורים בתנ"ך.

1724. Kortleitner, Franz Xav[er]. Commentationes biblicae.

III—V. 3 v. Oeniponte, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, 1930.

[8], 115, [1]; XI, 115, [1]; VIII, 92, [1] p. 15 : 23.

[v.] 3: De antiquis Arabiae incolis eorumque cum religione

Mosaica rationibus.

[v.] 4: Babyloniorum auctoritas quantum apud antiquos Israelitas valuerit.

[v.] 5: De Sumeriis eorumque cum Vetere Testamento rationibus.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 338 מספר 1322 ושנה ד' ע' 115.

***1725. Mandelkern, S[alomon].** Hebrew concordance of the

Old Testament. 2. enlarged and revised edition. New-York, Macmil-

lan, 1929, 1568 p.

שלמה מנדלקרן. ספר היכל הקדש הלא הוא קונקורנציה עברית וארמית לספרי תורה נביאים וכתובים ... מהדורה א' יצאה בשנת 1896 בליפציג.

***1726. Mowinkel, Sigmund.** Die Sternnamen im A. T. Tillaegs-

hefte til Norsk Teol. Tidsskr. 29. [1928]. 74 p.

1727. Ryan, Oswald. The challenge of the prophets; with

an introduction by the late Albert J. Beveridge. Anderson, (Indiana),

The Warner press, (c1929). xv, 17—128 p. 14 : 19.

מסתכלות על נביאי ישראל ועל ישו, כתובה במנחים מורניים.

Rowley, H. H. The Aramaic of the Old Testament. 561 ע' ראה ע'

1728. Simms, P[aris] Marion. The Bible from the beginning.

New York, Macmillan, 1929. XXI, 318 p., chart. 14 : 21.

ע' 299—309: ביבליוגרפיה.

התבין: מכאן—כיצד נכתב התנ"ך מעיקרו; המקורות העיקריים לנוסח התנ"ך שבדפוס;

הקטן של כתבי הקדש; תרגומי התנ"ך לאנגלית; תרגומים אנגליים מהמאה ה-18; שונות.

1729. **Thomas, W. R.** A short course in the Old Testament and Apocrypha for schools and study circles. London, Bell, 1930. x, 220 p., diagrs., maps. 13 : 19.

1730. **Torczyner, Harry.** Die Bundeslade und die Anfänge der Religion Israels. (2. verb. Aufl.) Berlin, Philo Verlag, 1930. 3 p. 1., [3]—79, [1] p. 15 : 23.

מהדורה א' נדפסה שם 1922. בדפוס האנצפטי הזה חוקנו שבושי הדפוס ושבושי הצפוס.

1731. **Valente, Ferruccio.** Nozioni bibliche. Torino, Società editrice internazionale, (1929). 110, [2] p. 11 : 17.

=Lecture bibliche, directes da Ferruccio Valente, 1.

*1732. **Wade, G. W.** Old Testament history. With 3 maps and 1 plan. 10. ed. revised. London, Methuen, 1926. 544 p. 8°.

1733. **Ziegler, Joseph.** Die Liebe Gottes bei den Propheten; ein Beitrag zur alttestamentlichen Theologie. Münster i. W., Aschendorff, 1930. VI p., 1 l., 129 p. 16 : 24.

=Alttestamentliche Abhandlungen, herausg. von ... A. Schulz, Bd. 11, Heft 3.

ה'ל בן: יסודות האמונה במובו ואהבתו של אלהים; המונחים העבריים: אהב, חסד, רחם, חנן, חסד, חוס, טוב; צורות-התאור השונות של אהבת אלהים וטובו; היקפה ותכנה של אהבת אלהים.

همامون، ل. ب. افصح الاقوال في تفسير سفر دانيال رאה ע' 514.

ה. ברית חדשה.

1734. **פארכיס, אנרי [Henri Barbusse].** ישו הנוצרי; איבערגעזעצט:

ב. ראָזמאריין. אונטער דער רעדאקציע פון ס. ראקאווסקי. וארשע, 1928. 196, [2] ע, תמונת המחבר. 14 : 20.

(ביבליאשעק מארק ראקאווסקי).—את המפר בגרמנית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 53.

1735. **Binns, L[eonard] Elliott.** The rise of the Christian church by L. Elliott Binns, J. W. Hunkin and J. F. Bethune-Baker. Cambridge, University press, 1929. 3 p. 1., [vii]—xiv, 373, [1] p. 13 : 18.

= The Christian religion, its origin and progress, edited by J. F. Bethune-Baker, 1. סוף כל פרק ופרק: "Books for reference".

ספר זה, המכוון לבתי-ספר תיכוניים, מבסס את תולדותיה של הנצרות הקדומה על תאור קצר של הדתות השמיות בכלל ותאור דת ישראל עד חופעת ישו (126 ע'). בהתאם למסורתה הפופולרית של הסריות, הצטמצם מחבר הפרק הזה (הראשון חנוכר בשער) לפונדלימות העקריות. חקירות חדשות לא יבקשו כסובן כאן.

1736. Box, G[eorge] H[erbert]. Early Christianity and its rivals; a study of the conflict of religions in the early Roman empire at the beginning of our era. London, Benn, (1929). 79, [I] p. II: 17.
= Benn's sixpenny library, no. 47. ע' [80] ביבליוגרפיה.

חלק א'. שבחוקרת זו מוקדש לתאור ראשית ההתנגשות בין היהדות והנוצות בתקופה שלפני הנצרות.

1737. Dalman, Gustaf. Jesus—Jeshua; studies in the Gospels... Authorised translation by Paul P. Levertoff. New York, Macmillan, 1929. XII, [2], 256 p. 14: 22.

ע' [XIV]: ביבליוגרפיה. התרגום הזה הוא מעין תוצאה חדשה. כי הוא מכיל הערות חשובות ותקונים מרובי המחבר. (מתוך ההקדמה).

1738. Dana, H[arvey] E[ugene] and Julius R. Mantey. A manual grammar of the Greek New Testament. New York, Macmillan, 1928. XX, [I], 356 p., fold. tab., diagr. 14: 21.

ספר הדקדוק הקטן הזה נכתב בשביל הסטודנט הבינוני והוא צריך לשמש ספר עזר לתלמיד חלומד יוונית מתוך הברית החדשה. המחברים חברו אותו כנראה מתוך נסיונם שרכשו להם בלמוד המעשי. והוא מענין בעיקרו כחופעה דידקטית חדשה. הם מרגישים בסבוא שספר כזה הסתאים לצרכי הרר-הלמודים אינו קיים ורצונם למלא חסרון זה. אפינו הוא לדרך החדשה בלמוד השפה והופעותיה. שאחרי מבוא היסטורי כללי קצר, הקובע לשפת יוון את מקומה בתוך משפחת השפות ההלור-אירופאיות, הנותן סקירה קצרה על שפת יוון בכללה וקובע את מהותה של שפת הברית החדשה והקויני בכלל — באה תורת הצורות בעמ' 19 עד 55 ואחרית כעיקר הסינכסמים בעמ' 59—303. תורת הצורות משתלמת ע"י פרדיגמות עמ' 307—327. היפה בספר זה הוא שאינו כתוב מתוך הרוח הנורמטיבית כספרי הדקדוק הקודמים, אלא השפה מתוארת לכל הלכיה בהתפתחותה הטבעית, וההופעות מסתברות מתוך שמושן הסינכסמי, כי המחברים מתבססים על הפונקציה של הצורה ולא על הצורה עצמה. דקדוק ופסיכולוגיה אחיות הן ותכן הצורה הדקדוקית מובנת מתוך מהלך פרוצס המחשבת ששקע בה. מבוא ברכה על המחברים הנותנים לפי הרוחות החדשים שבחקירות הדקדוק. הצעירות מבוא לספר שמושי שלפני נסיון מורי השפה קובע הוא חמיר במדה ידועה דרך להתבוננות בשפה הנלמדת. ע"י הערות היסטוריות להופעות ידועות מתמלא לפעמים הנאמר בנוגע להן. רב המקרים טובא חמר ההערות מתוך הברית החדשה, רק לפעמים רחוקות נזכרים דברים מתוך השפה שלפני הקויני. הדואלים אינו מתואר כלל, אלא רק נזכר כחסר בקויני. מובן שבסדרו הר-צדדי והחדש זה נוצרות לפעמים דיספרופורציות בתאור ההופעות. אבל אין זה אלא לקוי קטן כלפי הסעלה הדידקטית הכללית המורגשת כמעט בכל עמוד של ספר זה. כדוגמה יפה לתאור הדברים השווה למשל את ה-§ 136 ואילך על מלת המין את הדיאגרמה עמ' 113. יפה פירושו של מיני הפעולה בפועל בצורה גראפית (ע' § 180, 182, 184).

הספר בנוי בעיקר על עבודותיו של Robertson ו-Moulton. רוחו של האחרון השפיע ביותר על רוח הספר. אף לדיוסמן הייבום המחברים הרבה. אמנם המחברים מדברים על 'יונית ביבלית' ורואים, נגד דיוסמן, בשפת הברית החדשה וה-LXX צורה מיוחדת של

קויני. ובכל זאת הם נוהרים יותר מדי מלהכיר סמינטיסטים בשפת הברית החדשה. וחד עם מילטון הם אפילו נוהרים מלהכיר את ה- $\alpha\alpha$ הפרפטי בפה מלא כתוצאת ההשפעה השמית. — אוסף הערות קטנות אחדות לפרטים: צורת האינפניטיבוס αv במקום ξv מכארת עמ' 25 מתוך הקונסרקציה של αev , בלי להעיר על היסוד αev (עי' 4 Bruggmann-Thumb עם' 412). בפעוה מדובר שם על אינפניטיבוס $\xi\eta v$ במקום $\xi\zeta v$ (sic). — עם' 26 ζ לא הוכחא אלא בקומבינציה מדגשלים + σ , ולא הושם לב $\delta - \iota + \delta - \iota$. מה שמובא אחר כך באפן נכון עם' 30. לפעמים מביאה השאיפה הדיוקטית להביא את הדברים בצורה הדיוקטית הפשוטה ביותר לידו או שלמות זו. בשמוש האקצנטים יש לפעמים טעויות: § 1.52 כתוב $\pi\acute{\iota}\sigma\tau\omicron\varsigma$ ו- $\sigma\acute{o}\phi\omicron\varsigma$. — מפליאה הפארוכסיטוניסטים $\alpha\chi\alpha\iota\eta\eta\alpha\iota$ במקום $\alpha\chi\alpha\iota\eta\eta\alpha\iota$, $\eta\eta\alpha\iota$ במקום $\eta\eta\alpha\iota$, $\eta\eta\alpha\iota$ במקום $\eta\eta\alpha\iota$ (עמ' 46 ואילך) ועוד, בו בזמן שהוא חושב אח הסופיסט α חזה כקצר במלים בעלות שלוש הברות. — עם' 37 יש גנטיבוס $\alpha\lambda\omicron\varsigma$ ו- $\eta\eta\alpha\iota$. עם' 29 נמצא $\eta\eta\alpha\iota$ (בלוח הפרדיגמות נכון). — עם' 40 נקרא $\sigma\omega\phi\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, גם הסופרטיבוס על יד זה ב- ω . — עם' 174 יש $\delta\sigma\tau\alpha\sigma\mu\acute{o}\varsigma$. — עם' 115 בציפס מתוך מכתב לרומאים 12/4 חסר ι . — שם מתוך אותו המכתב 15.9 יש לתקן: $\epsilon\lambda\lambda\omicron\gamma\eta\varsigma$, היא מלה אחת.

ראה ע' 529. Gressmann, H. Der Messias.

1739. Wertheimer, Max. Das echte und unechte Josephus Flavius-Zeugnis über Jesus aus Nazareth. Wien, Löwit, 1929. 15, [I] p. 15: 23.

ע' [16]: ביבליוגרפיה. "Das wiederentdeckte echte Josephus-Zeugnis über Jesus." בקורת על מאמרו של ר. איזלר.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

1740. אדלמן, מרדכי יצחק. ספר משלי התלמוד; כולל הרמוניות והמשלים אשר באו בתלמוד בדרך ספור כמו משל לאחר וכו' או למה הדבר דומה וכו' וכדומה. וביאור עליהם בשם: לחביון משל מאת מרדכי יצחק עדלמן לבית איגש ... ביאליסטוק, דפוס פרוזאנסקי, תר"ץ. 243, [II] ע. 15: 23. הספר מכליל סיסטם משלים, מסודרים בסדר המסכתות, וכולל גם את המסכתות הקטנות ואבות דרבי נתן.

1741. נרבה, פינחס. ספר יד פינחס הכססים כל מסכת שבש"ם בהדרג נאה ... בחידושים, פלפולים, ביאורים וחידושים ... חובר מאת פינחס דמתקרי פינחס יעקב ודמתקרי פינחס שמואל יעקב ... נערבער ... לאנדאן, דפוס די צייט, תרפ"ט. VII, [II] 230, [2] ע. 25: 31.

1742. דוברזינסקי, אהרן. ספר פרחי אהרן; קבצת מאמרים בדברי תורה וחכמת ישראל ... שרכם מהם כבר נתפרסמו בעתם במאמרים עבריים ובעתונים בשפות יהודית ואנגלית. ועתה ... לקטחים ... והוספתי עליהם הערות ...

אני אחרן ... ראברוונסקי ... פיעטרקוב, הוצאת המחבר, רפוס פאלמאן, תרפ"ח.
(1) דף, 3, 32, 111, 2, 8, 12, 34 ע, תמונת המחבר. 24 : 18.

עם שער מיוחד באנגלית: *Rambling vines grown on the soil of Judaism, as seen by one of the old school, entwined around the "Blooms of Aaron"* by ... Aaron Dobrzynski.

המאמרים נדפסו באותה שפה, שבה נתפרסמו בראשונה. — הם קצרים ונכתבו על נושאים שונים ומשונים, למשל בסביבה, דגש ורפה, טל ומטר, על הנשיות אצל היהודים, נקיר (המאמר האחרון הוא הגדול ביותר: 10 ע' עם ציורים; המחבר בעצמו שויב). יש מאמרים בשאלת הדת, בשאלות יום יום, בעניני דקדוק וכו', בראש הספר, הסכמות ומכתבי תהלה וביוגרפיה של המחבר.

הלפרין, ש. מטה שמעון ... ראה ע' 499.

1743. וישנביץ, דוד אהרן. ספר מטה אהרן ... באורים ... על הרבה אגרות חז"ל התמוהות, ועל כל מאמרי רבב"ת. ובסוף הספר יבוא קונטרס ע"ד מציאת עשרת השבטים ... מלוקט ... מאת דוד אהרן ווישנעוויץ ... במהדורא תנינא ... איזבוצה לוב, אהל מועד, בדפוס קראנענבערג ופעלדענדלער, זאמאטש, תר"צ. [3] דף, X, 209 ע. 15 : 23.

מעבר לשער נדפס: *Druk, Piment [Warszawa]*: מהדורה א' יצאה בשנת תרס"ט בוילנה.

1744. זרחוביץ, אברהם. ספר זכרון שאול; חדושים ותשובות אשר חנן ד' אותי ... אברהם זאראחאוויץ ... ווילנא, דפוס גארבער, תרפ"ט. [2] דף, 84 ע. 17 : 23.

1745. יקובוביץ, אלחנן. ספר אבן שמעון; שאלות ותשובות בענינים שונים, ביאורים בגמרא ופוסקים, מאתי אלחנן בלאא"ם שמעון ... ביליטסק, דפוס מירסקי, תרפ"ט. 142, [4] ע. 18 : 22.
הלבנון; מאסף וקובץ תורני ... ראה ע' 515.

1746. ליבשיץ, יחזקאל בן הלל אריה ליב. ספר המדרש והמעשה על חמשה חומשי תורה, ופרד לשני ראשים: (א) חלק הדרושים על כל פרשיות התורה כסדרן ... (ב) עמק הלכה (ג"כ לפי סדר הפרשיות), יתבארו בו ... הרבה מקצעות שבתורה ... גם גלות אליו קונטרס הגיונות מוסריות לימי התשובה והמליחות ... מאתי יחזקאל ליבשיץ ... בן לא"א ... הלל אריה ליב ... חלק ה' ספר דברים. פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ט. 252 ע. 19 : 24.
החלק הקודם יצא בשנת תרפ"ג.

1747. מאירי, מנחם בן שלמה. ספר בית הכחירה על מסכת סנהדרין, אשר חבר ... מנחם ב"ר שלמה לבית מאיר ... המכונה בשם מאירי. יוצא לאור בפעם ראשונה עם מראה מקומות והערות ע"י אברהם סופר ... ובסופו

קונטרס קושיות רבינו עקיבא איגר. על סמ' זו שעור לא נדפסו והעתקתם מכתב ידו. פראנקפורט ע"נ פין, חרסון, (תר"צ). [4] דף, 343, VIII ע. 23:15.

1748. משה בן מימון. משנה תורה והוא ספר ה"ר החזקה להרב רבינו משה ב"ר מיימון ז"ל עם הקדמת הרמב"ם ומניין המצוות ועם פירושו ונושאי כליו והם השנות הראב"ד ... ופירוש הרב' המגיד. והוא מגיד משנה ופירוש כסף משנה להרב ר' יוסף קארו ועם מגדל עוז ועם הגהות מימוניות ופירושי הר"ר עובדיה ב"ר דוד והר"ר לוי ׳ן חביב להלכות קדוש החדש ועם להם משנה להר"ר אברהם די כותן ועם משנה למלך להר"ר יהודה רוזאנים ונוספו בו הגהות ומדאי מקומות לספרי הפוסקים וכאן באו בו כללי הרמב"ם והראב"ד ומפרשיהם ומפתחות לספרי הר"ד ולהלכות ועוד הוספות ותיקונים. חלק ראשון—שני. 2 כרכים. ניו יורק, חורב, (ליפסיא, דפוס חורב), תרפ"ז, פניניציה שונה. 19:12. משניות. משנה ערוכה לתלמידים ... ראה ע' 506.

1749. משניות. מסכת אבות (פרקים ה'—ו') עם פירוש מן, מאת ... מנחם נחום פריעדמן ... Tip. "Unser Zeit", Chisinau ... 1928. 119 ע. 23:15. הפירוש על ב' הפרקים הראשונים יצא בשנת תרי"ט בוניה. נאה, א. ח. ס' קצות השלחן ... ראה ע' 506.

1750. פריקריג, יהודה אריה. ספר אהל אבות; והוא פירוש על פרקי אבות וקונטרס חצר יהודה על עשרה דברים קשים בבבא בתרא (דף י') ... מאתי יהודה ארי' פרייבערג ... ווארשא, דפוס פערער, תרפ"ט. [4] דף, 3—303, [13] ע. 18:25.

1751. קופלוביץ, מרדכי בן יואל. ספר הדרת מרדכי; חלק ראשון חדושי תורה במקצעות הש"ס והפוסקים ראשונים ואחרונים ... ווילנא, דפוס גארבער, תרפ"ט. [2] דף, 160 ע. 16:22.

1752. שפירא, משה. מישל שמואל. תבואות שמש על הלכות טהרת כלים, סכיל מערכות ערוכות, מחקרי הלכות הערות וציונים בדברי הראשונים והאחרונים... קיידאן (ליטא), בדפוס מובשוביץ וכהן, תרפ"ט. 168 ע. 33:21.

1753. סליווקין, חיים שלום בן יעקב מרדכי. חכמי התלמוד; ... ערציוולונגען און לעבענסבילדער פון אונזערע גרויסע חכמים ... געזאמעלט פון תלמוד בבלי וירושלמי ולקוטים ומדרשים א. ז. וו ... העפט 1—3 ווילנא, בדפוס גארבער, תרפ"ה. 24; 24; 24 ע. 14:18.

1754. צירלסאן, יהודה ליב. הילף פאר הילף. קעשענעוו, דפוס „אונזער צייט" א. ג., 1926. 8 ע. 11:14. המחבר מעורר לקחת מאתרוגי ארץ ישראל.

1755. Asher b. Jehiel. De las Respuestas del rabí Acher de Toledo, Madrid, Tipografía de Archivos, 1930. 1 p. l., [5]—21 p. 17: 24.

"Los documentos siguientes son extractos de las "Respuestas del rabí Acher..." Fritz Baer, : ראש השער שם המו"ל: Anuario de historia del derecho español, 1929.

1756. Baumberg, Simon. שלשלת הזהב: The golden chain; a treatment of the religious laws of menstruation and purification from a scientific point of view. London, typ. Williams, 1929. 117 p., pl. 12: 18.

הלכן: הסימנים המיוחדים לאשה; השקפות חדשות ברפואה על ימי הנדה; באור האמונות העממיות; פרישה; הנסים המרעו של המקנה; הגוע היהודי בהשוואה לעמים אחרים; קטנים; חובת הקהלה.

*1757. Rappoport, A[n gelo S.]. The Folk-lore of the Midrash, 3 parts. London, Gresham publ. co., 1929.

1758. Vereinigung der liberalen Rabbiner Deutschlands zu Berlin. Fragen des jüdischen Ehegesetzes; stenographischer Bericht der Verhandlungen der Vereinigung der liberalen Rabbiner Deutschlands zu Berlin am 22. Mai 1929. (Frankfurt am Main, Kaufmann), 1929. 62 p., 1 l. 14: 21.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

1759. משה מקיסוב. ספר הצוואה ... וגם פרושה ומאת ר' דוד שפרבר בשם לדוד להזכיר ... זה הדרך לכו בה ... קאלאמיוא, דפוס טויכער, (תרפ"ח). 128 ע. 15: 21.

קויפמן, י. גולה ונכר ... ראה ע' 511.
אלטשולער, מ. (הגדה של פסח אויף איורע פירוש) ... ראה ע' 547.
דער שבת; חדש זשורנאל ... ראה ע' 518.

1760. American Jewish committee. Good-will between Jews and Christians, and proselytism; interchange of views between Louis Marshall, Esq., President of the American Jewish committee, and Rev. Dr. Alfred Williams Anthony. New York, 1929, 6, [1] p. 22: 27.
6 סכתבים של מרשל ואנחוני, שנכתבו ביוני-יולי 1929.

1761. Bialoblocki, S[amuel]. Die Beziehung des Judentums zu Proselyten und Proselytentum. Vortrag ... Berlin, (typ. Brecher), 1930. 31, [1] p. 15: 23.
=Nobels Kulturbibliothek, Nr. 1.

1762. **Binns, L[eonard] Elliott.** The Jewish people and their faith. Cambridge, University press, 1929. 4 p. l., [VII]—X, 125, [2] p. 13: 19.
 =The Christian religion, its origin and progress, general editor J. F. Bethune-Baker: I. The rise of the Christian church, pt. 1.

ביבליוגרפיה בסוף כל פרק ופרק ובעי [126].

1763. **Engelhardt, Viktor.** Weltbürgertum und Friedensbewegung in Vergangenheit und Gegenwart. Bd. 1: Kulturgeschichte des Weltbürgertums und der Friedensbewegung im Orient, in der Antike und im christlichen Mittelalter. Berlin, Hensel, 1930. 1 p. l., 204 p. 16: 22.

ע' 185—193 ביבליוגרפיה.

ע' 40—58: Die jüdische Kultur.—Die Kultur der alten Israeliten.

1764. **Grózing, M. Joseph.** Geschichte der jüdischen Philosophie und der jüdischen Philosophen von Moses Mendelssohn bis zur Gegenwart. Bd. 1: Von Moses Mendelssohn bis Salomon Maimon. Berlin, Philo-Verlag, 1930. 16: 24.

אחרי סקירה של תולדות הפילוסופיה אצל היהודים מרצה המחבר על הפילוסופיה של רמב"ם, על הפילוסופים בין המאסים וביחוד על הפילוסופיה של שלמה מימון. הרצאת התורות השונות היא, למרות צמצומה, טובה ומקיפה. אולם בולט שצדק הפילוסופים האלה להטיבה אחת, מפני שהם יהודים, הוא מלאכותי. אי אפשר להבין, למשל, את ספעריו של מימון בלי הרצאה ספורטת על הפילוסופיה הקנטית ונתחם שיוציא את הפילוסופיה של מימון מתוך קשר אורגני זה לא יצלח. והוא הדין גם כלפי הפילוסופים היהודים האחרים של המאה הי"ט.

*1765. **Kittel, Rudolf.** The religion of the people of Israel. Authorized translation by R. Caryl Micklem. New York, Macmillan, 1925. 229 p.

*1766. **Koller, Armin H.** The foundations of Jewish ethics. New-York, Macmillan, 1929. 265 p.

1767. **Leisegang, Hans.** Religionsphilosophie der Gegenwart. Berlin, Junker, 1930. 102 p. 16: 24.

ע' 90—102 ביבליוגרפיה. ע' 3—16: Die jüdische Religionsphilosophie.

ראה ע' 522. Mendelssohn, M. Gesammelte Schriften. Bd. 7.

1768. **Wohlgenuth, Josef.** Das Tier und seine Wertung im alten Judentum. Frankfurt a. Main, Kaufmann, 1930. 4 p. l., 3—147, [2] p. 15: 22.

ספר זה הוא הרחבת מאמרו המחבר שנדפסו בירחון "ישרון" בכרכים י"ד—ט"ו.

הספר מחולק לשלושה חלקים: I. מהות בעל-החי וערכו בעיני היהודים בתקופה הישנה.

II. צער בעלי-חיים. III. חרירה לרגשי נפשו של בעל-החי.

ה. קבלה וחסידות.

דובנוב, ש. תולדות החסידות ... ראה ע' 499.

1769. ישראל בן שבתי מקוניץ. קבודת ישראל שלם ... שלשה דברים נתחדשו בתוצאה זו (א) הקונטרס, "קד מפז" ... (ב) חדושים ... שכתבם בגליון החומש ... (ג) הם' תהלות ישראל על תהלים ... בהוצאת ר' אלטיר ברוך וירדער ... מוקצ'בו, דפוס, נקודה, תרפ"ט. 3, 118 דף. 21 : 26.

הספר נדפס בפעם הראשונה ביוזעפאף בשנת 1812.

נאה, א. ת. ס' קצות השלחן. ראה ע' 506.

1770. קמל'הר, ישראל. רבינו אלעזר מגרמיוזא ה, לקח" : קורות חייו ומאורעותיו, פעולותיו ושטתו, רבותיו, תלמידיו וגם סדר יחוסו עם תמונתו ממנו ישראל קאמל'האר. רישא, (הוצאת המחבר, דפוס רייטאן בר' שלום שירף), תר"ץ. 80 ע. 16 : 24.

שלום, נ. פרקים לתולדות ספרות הקבלה ... ראה ע' 513.

שניאורסון, י. י. דרושי רא"ח ... ראה ע' 513.

1771. וואקס, אבא. ספר ברכה שלמה החדש ... ענטהאלט ... בעשרייר בונגען ... הנהגות ... פון געבורטסטאג ביז נאך דער פטירה ... פון דודי ... ר' שלמה ארי' לייב דער מיטשינער רבי ... און אויך א בעשרויבונג פון זקני דער פאטער פון דודי ... מו"ה ר' זאב וואלף וויינשילכבוים זצ"ל ... קראקא, דפוס לענקעוויטש, תרפ"ח. 48 ע. 12 : 18.

Drach, Paul Louis Bernard. La cabale des Hébreux

ראה להלן מספר 1774.

*1773. Hall, Manly Palmer. Sacred magic of the Quabbalah; the science of divine names and numbers. 3d ed. rev. New York, Hall pub. co., 1929. 62 p.

1774. Papus, pseud. [Gérard Encausse]. La cabbale; tradition secrète de l'occident; ouvrage précédé d'une lettre d'Ad. Franck (de l'Institut) et d'une étude par Saint-Yves d'Alveydre. 3ed.— Considérablement augm., renfermant de nouveaux textes de Lenain, Eliphas Levi, Stanislas de Guaita [a.o.] et une traduction complète du Sepher Ietzirak [?], suivi de la réimpression partielle d'un traité cabalistique du Chev. [Paul Louis Bernard] Drach. Avec figures et tableaux. Anvers, "Lumen", [1929?]. VI, 345 p., 2 l. 16 : 25.

ע' 303—312 ביבליוגרפיה. — אין כאן אלא העתקה מההוצאה הקורמא.

1775. **Sepharial, pseud. [Walter Gorn Old].** Your fortune in your name; or: Kabbalistic astrology, being the Hebraic method of divination by the power of sound, number, and planetary influence by "Sepharial". 6th ed. London, Rider, [1930?]. 96 p., diagrs. 14: 21.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

1776. הגדה של פסח. הגדה של פסח; עם כאור ... בשם ליל שמורים ...
... ויחאל מיכל הלוי ע פ ש ט ו ין ... הוצאה שניה. ווילנא, וואלאבריינסקי, תרפ"ח.
98 ע. 15: 22.

1777. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח. Service for the first two nights of Passover. New edition, thoroughly revised. Vienna, Schlessinger, 1928. 64 ע. ציורים. 19: 12.
עברית ואנגלית, זו סול זו בכל עמוד.

1778. ספר נעים זמירות: בקשות, פיוטים ופזמונים, תשכחות ותחנונים ושירים משירים שונים, חדשים גם ישנים להר"י נגארה ורעיו ... מתקן ומנקד על יד ברוך בן-יעקב. שלוניקו, "נעים זמירות" ו"נותן זמירות", תרפ"ט. 121 דף, XXXVII, 131, 2—287, 121, 8—2, 121 ע. 13: 17.
עם סבוא: מאת החכם ... ר' שלמה אברהם רוזאניס סיפ. והקדמה: מאת ברוך בן יעקב, בלדינו.

1779. רבינוביץ, מרדכי יצחק איזק. תמר דבורה; כולל ... דרשות לרגלים ומועדים ולשאר שבתות וימים הנושאים עליהם חותם קדש ... י"ל ע"י ... אליעזר יהודא רבינוביץ ... ווילנא, דפוס גארבער, תרפ"ט. 111 דף, VII, 308 ע. 17: 23.
בסוף תרומות והספרים מאת המו"ל.

1780. צו אייך אידישע טעכטער; ארויסגעגעבען דורך א גרופע אומ-פארטייאישע אידען, אין בריסק ... בריסק, דפוס קליון, 1929. 19 ע. 11: 14.
דברו סוסר בענין דיני נשים. — סדר העמודים הוא משמאל לימין.

1781. Central conference of American rabbis. Committee on revision of the union hymnal. Manuscript of revised union hymnal to be submitted to Convention at Providence, R. I. June 26, 1930. (Philadelphia), 1930? 76 numb. 1. 23: 38.
בהקדמה מסכנות כתיבה.

1782. Löw, Immanuel. A Bölcs Király hét neve; emlékbeszéd 5690 adar hetedikén. Szeged., n. p., 1930. 14 p., 11. 15: 23.

1783. Tefillot. Altjüdische liturgische Gebete; ausgewählt und mit Einleitungen hrsg. von W. Staerk. 2. verb. Aufl. Berlin, De Gruyter, 1930. 32 p. 13 : 20.

=Kleine Texte für Vorlesungen und Uebungen, hrsg. von Hans Lietzmann, 58.

כולל קטעים מברכות-שמע שחרית וערבית, משמנה-עשרה (בשחר נוסחאות), תפלת הבינוה, קטעים מתפלת מוסף לשבת, צריה ולשלוש רגלים, הבדלה, תפלת שחרית בשבת, אבינו מלכנו, קדיש יתום וקדיש דרבנן.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

- פז, פ. י. עיקרים בחקירת תולדות ישראל ... ראה ע' 498.
- פרנפלד, ש. בני עליה ... ראה ע' 498.
- דובנוב, ש. תולדות החסידות ... ראה ע' 499.
- מרזצקי, י. ד. חיי ספר א"ב ... ראה ע' 501.
- יערי-פולסקין, י. פרץ אדמונד רוטשילד ... ראה ע' 501.
- מורא, א. יישראל ... ראה ע' 505.
- קויפמן, י. גולה ונכר. כך א', ספר א"ב ... ראה ע' 511.

1784. דימאנשטיין, ש[מען]. די רעוואלוציאנערע באוועגונג צווישן די אירישע מאסן אין דער רעוואלוציע פון 1905 יאר. מאסקווע, צענטראלער פערקער פארלאג פון ס. ס. ר., 1929. 92, [11] ע. 15 : 22.

יצא גם ברוסית בסם: Диманштейн, Семен. Очерк революционного движения среди еврейских масс. (В: Коммунистическая партия. СССР. Истпарт. 1905. т. 3, вып. 1, стр. [105]—182.)

המחבר הוא אחד מראשי היבסקציה ומעריך את התנועה מתוך השקפה קומוניסטית.

1785. דעבס, יודזשין וויקטאר. [Eugene Victor Debs]. אוימדרער וועהלטע שריפטען. ניו יארק, וועקער, 1926. 251 ע. חמונות. 21 : 14.

בראשו תולדות דעבס ומאמרים וזכרונות עליו מאת א. ליעסין. ב. פייגענבוים, חיים קאנטראוויטש ודזשימס אָניעל.

1786. שקי, חיים יצחק. לה איסטוריה געדואה אוניבירסאל ... רוקר זיידו דירום מאביוון אנטיגואום אי מודירנוס, אי אריסינטאדו פור: חיים יצחק שאקי. פארטירה מיטנה-אוניוניה. 5 כרכים. קונסטאנטינופלה, בנימין רפאל ב' יוסף, 5688-5684. 233, [11] ; 259, [11] ; 154, [11] ; 321 ; 208 ע. 14 : 21.

על ששת הכרכים הראשונים נדפס: לה איסטוריה אוניבירסאל... יצאו בשנות 5683—5683.

1787. **Balaban, Majer.** Zbytek u Żydów polskich i jego zwalczanie. Lwów, typ. Drukarnia uniwersytecka, 1928. 15 p. 17 : 23.

"Odbitka z "Ksiegi pamiątkowej 50-lecia Gimnazjum IV im. Jana Długosza we Lwowie." "Urywek z większej pracy o życiu prywatnem Żydów polskich".

*1788. **Bertholet, Alfred.** Histoire de la civilisation d'Israël. Trad. française par Jacques Marty. Paris, Payot, 1929. 439 p. 8°

1789. **Bloch, Josef Samuel.** Dr. Josef S. Bloch; Auswahl aus seiner Briefsammlung, hrsg. von Max Grunwald. Wien, Hirschfeld, 1930. 24 p., port. 17 : 24.

"Beilage zu der in der Festschrift zum 75 jährigen Jubiläum des Jüdisch-theologischen Seminars zu Breslau erschienenen Monographie "Josef Bloch".

1790. **Böhl, Franz M. Th.** Das Zeitalter Abrahams. Leipzig, Hinrichs, 1930. 55, [1] p. 15 : 23.

=Der Alte Orient, Bd. 29, Heft 1.

1791. **Dreyfus, Alfred.** Fünf Jahre meines Lebens (Cinq années de ma vie) ... Neue Ausg. Berlin, Globus Verlag, [1930?]. 223, [1] p., diagr., facsim., plans. 15 : 23.

הספר יצא בראשונה בשנת 1901 בפריז, ובאותה שנה תורגם אנגלית, גרמנית ורוסית.

יש גם תרגום יודי.

1792. **Eckstein, A[dolf].** Haben die Juden in Bayern ein Heimatrecht? Eine geschichtswissenschaftliche Untersuchung mit kriegsstatistischen Beilagen. 2. verb. Aufl. Geleitwort zur Kriegstatistik von Alfred Werner. Berlin, Philo-Verlag, 1929. 120 p., pl., tab. 15 : 22.

1793. **Ehrenpreis, Marcus.** Le pays entre Orient et Occident; voyage d'un Juif en Espagne; avec une préface par Israel Lévi; traduction de A.—H. Martinie et Jean-R. Kuckenburg. Paris, Rieder, 1930. VIII, 239, [1] p., pl. 15 : 22.

=Judaïsme; études publiées sous la direction de P.—L. Couchoud, XII.

את המקור ראה ק. ס. שנה ד' ע' 228; את התרגום הגרמני — ק. ס. שנה ה' ע' 356;

את התרגום הפולני וההולנדי — ק. ס. שנה ו' ע' 250.

1794. **Fernand-Halphen, Alice.** Une grande dame juive de la renaissance: Gracia Mendesia-Nasi. (Paris, typ. Lahure), 1929. 53 p., 1 l. 14 : 19.

Festschrift für H. Brody. ראה ק' 521.

Festschrift zu S. Dubnows 70. Geburtstag ... 520 ע' דאבנא

1795. Freudenberger, H. Im Kampf um die Menschenrechte; eingeleitet und bearbeitet von H. Freudenberger. Frankfurt am Main, Kauffmann, 1927. 54, [1] p., ports. 16 : 24.

— Jüdische Jugendbücherei, Erste Reihe, Bdch. 3.

מכיל קטעים מן: Manasse ben Israel: Erklärung an die Republik England.—Montesquieu: Geist der Gesetze.—Lessing: Nathan der Weise.—Dohm: Ueber die bürgerliche Verbesserung der Juden.—M. Mendelssohn: Einleitung "Zur Rettung der Juden".—Klopstock: Ode an den Kaiser.—Mirabeau: Rede in der Nationalversammlung.—Der Leibzoll: Bittgesuch der Weißburger Juden an den Fürsten von Nassau.—B. Auerbach: Eine Stunde ein Jude.—Börne: Brief aus Paris.—Gabriel Riesser: Verteidigung der bürgerlichen Gleichstellung der Juden.

1796. Fuidge, J. Hartley. A handbook of Hebrew history (religious, social and political) from Samuel to Nehemiah, including: Notes on the text of the historical books and of the relevant prophetic writings.—Summaries of the history of contemporary peoples and of the physical geography of the Holy Land. An introduction to the study of the Old Testament, and revision exercises. [London], Gill, [1930 ?]. 4 p. l., 354 p., illus., charts, facsim., maps, plans. 13 : 20.

1797. Godbey, Allen Howard. The lost tribes a myth; suggestions towards rewriting Hebrew history. Durham, N. C., Duke university press, 1930. xx p., 1 l., 802 p., plates, ports., maps. 15 : 23.
ע' 711—754: ביבליוגרפיה.

המחבר הוא פרופסור לתנ"ך בידען יוניברסיטי דהם נ. ק. שמו השני של הספר. הצעות לכתיבת תולדות-העברים מחדש מתאר יותר מה שנכלל בספר זה. בעוד שהמחבר משתדל לבטל את הרעות המבקשות לגלות את עשרת השבטים האבודים, חקירותיו מתרחבות הרבה יותר, ובנויות על-הדעה שיש הבדל רב בין העברים והישראלים. חקירותיו בתנ"ך ובמקורות אחרים של תולדות עמי-המזרח הביאו אותו לירי מסקנה שהמלה "עברי" אינה באה לציון עם כו-אם מקובל, והיא היתה שגויה בפי שבטי מורה-הירדן לציון בה את העמים היושבים בין הירדן והים, ובניהם גם שבעה העמים המנויים בכבוש הארץ. הוא סבור שהישראלים באו אחר-כן וסגלו להם את השון העברית-המגעית שהיתה לשון-הדבור בכנען במשך אלף שנים. אבות-ישראל הארמיים סגלו להם הרבה מהתרבות הקדומה הזאת. עיקר הספר מוקדש לתפוצות ישראל וליהודים בתקופות המאוחרות שנפוצו לארצות-חבל שונות. המסורת על מהרה גזעית היא בעיניו דמיון. עמים בני גזעים שונים קבלו וסודות שונים של היהדות ונקראו על-ידי כך יהודים. המחבר דן על ספריהם של אתנולוגים מפורסמים בנוגע למיון קור-האפי של היהודים. הספר מכיל אינפורמציה עשירה על הנושא

הזה שביהדות. בסוף הספר הוסיף המחבר ביבליוגרפיה עשירה, ספתח-הענינים ומפתח פסוקי התנ"ך ולערך חמשים דפים של תמונות פסוסים שונים של יהודים בכל ארצות-הכל.

1798. **Gold, Michael.** Jews without money; woodcuts by Howard Simon. New York, Liveright, (c1930). 5 p. l., 13—309 p., plates. 15 : 21. אוטוביוגרפיה.

1799. **Gollancz, Sir Hermann.** 'The Master'; the first Michael Friedländer memorial lecture, delivered at Jews' college, London, Dec. 10, 1916. Oxford, Printed at the University press by John Johnson, 1929. 23 p., port. 15 : 23.

1800. **Holl, Karl.** Friedrich Gernsheim; Leben, Erscheinung und Werk ... Leipzig, Breitkopf, 1928. 2 p. l., 220 p., facsim., ports. 14 : 20.

"Anhang: Verzeichnis sämtlicher Werke Friedrich Gernsheims", ע' [214]—215: ביבליוגרפיה. על יהדותו ראה ע' 95. ע' [193]—213.

1801. **Howitt, Arthur.** Richmond and its Jewish connections. (With twelve illustrations). Richmond, Surrey, Privately printed, 1930. 27, [1] p., pl., ports. 12 : 19.

מחבר הספר הקטן הזה היה טעמים ראש עיריית ריצימונד, בפעם הראשונה בשנת 1924-5, והוא היה היהודי הראשון ששמש במשרה זו. — לספר נספחו 12 תמונות יפות, עפי רב דפרודוקציות של פחורי-נחשת ישנים.

*1802. **Kent, Charles Foster.** History of the Jewish people, during the Babylonian, Persian and Greek periods. New York, Scribner, 1927. xx, 380 p., maps. = Hist. ser. for Bible students, v. 3.

1803. **King, S. Shuttleworth.** Truth is stranger than fiction. London, The Covenant pub. co., 1929. 72 p. 11 : 16.

סקירה קצרה על תולדות ישראל בימי קדם, בכונה להראות שבני הגזע האנגלו-סכסי הם עשרת השבטים.

1804. **Kohstall, Franz.** Aus der Chronik der Spandauer jüdischen Gemeinde. Berlin-Spandau, typ. Stückrath, (pref. 1929). 1 p. l., 5—64 p., illus., pl. 16 : 24. ע' 64 ביבליוגרפיה.

1805. **Kohut, [Mrs.] Rebekah [Bettelheim].** As I know them; some Jews and a few Gentiles. Garden City, N. Y., Doubleday, 1929. 4 p. l., 305 p. 15 : 21.

פרקים מספר זכרונותיה של המחברת מאז באה לאמריקה לפני ארבעים שנה עד היותם. הללו מסודרים לא בסדר כרונולוגי כראם לפי ענינים שונים. ביחוד יש כאן זכרונות

על אישים שנפגשו על דרכה הארוכה של המחברת העסקנית המפורסמת, ביניהם גם פריינדס ז"ל, הספרן של המחלקה היהודית בספריה הצבורית של ניו-יורק.

1806. Krauss, Samuel. Geschichte der jüdischen Aerzte vom frühesten Mittelalter bis zur Gleichberechtigung. Preisgekrönte Arbeit durchgesehen von Isidor Fischer. Wien, A. S. Bettelheim-Stiftung, 1930. XVI, 180 p. 15 : 22.

= Veröffentlichungen der A. S. Bettelheim-Stiftung in Wien, Bd. 4.

ע' X—XI: ביבליוגרפיה.

התכן: היהודים במדע בימי הביניים בכלל וברפואה בפרט, בארצות המזרח ובארצות המערב; הרופאים היהודיים בגרמניה עד סוף ימי הביניים; האמונות הספלות כמשול על דרך חכמת הרפואה; הרופאים היהודיים ברמיון העם; הקים קנוניים, ארציים וחקי בתי הספר הגבוהים; שטנה וסגוריה; מצבם של הרופאים היהודיים; התקדמות חכמת הרפואה ע"י היהודים; מלואים ותקונים; מפתח.

1807. Lourié, Isabella. Lebenserinnerungen der Künstlerin Frau Dr. Isabella Lourié, Pianistin. (Wiesbaden. typ. Schellenberg), (1928?). 150 p. 12 : 17.

1808. Nathansen, Henri. Georg Brandes; et Portraet. (Andet Oplag). Kjöbenhavn, Busck, 1929. 351 p., facsim., port. 15 : 22.

הספר מוקדש לאישיותו של גיאורג ברנדס המתוארת כאן באהבה רבה. חלק גדול של הספר דן על גיאורג ברנדס היהודי. מאמרו של ברנדס "היהדות החדשה" אשר נתפרסם ב 1918 נדפס בספר במקורו הגרמני. במאמר הזה מרצה ברנדס את כל פרשת יחסו אל היהדות, ביחוד בשנותיו האחרונות כשהתקרב יותר ויותר אל היהדות, וביחוד אל היהדות המזרחית. "השקפותי על שאלות יהודיות נשתנו בהרבה בשנים האחרונות. יהודי המערב אינם באים כמעט בחשבון. רק במזרח אירופה ישנם המונים יהודיים אשר בהם טמונים כחות יוצרים גדולים ולהם הזכות לגסות להיות לעם על ארצו. את זה לא הבנתי לפני 23 שנים כשכתב לי הרצל ושאל על דעתי בנוגע לספרו "מדינת היהודים". — בספר חמונתו של ג. ברנדס ופקסימיליה של כתב ידו.

*1809. Ravage, M. E. Five men of Frankfort: the story of the Rothschilds. 5 ports. by K. S. Woerner. London, Harrop, 1929. 332 p. 15 : 22.

*1810. Reissner, H. La politique juive de Mirabeau. Paris, Rivière, 1929. 80

1811. Romano, Samuel. Jehuda Halevi. Zagreb, Savez židovskih omladinskih udruženja u Zagrebu, 1928. 22 p. 12 : 15.

1812. (Sabbadini, Salvatore). Contributo alle relazioni epistolari fra Samuel David Luzzatto e il Dott. Saul Formiggini. [Triest?], (typ. Tipografia del Lloyd Triestino, 1929). 19, [1] p. 19 : 27.

ע' המעצפת: Nozze Polacco-Corinaldi, giugno 1929.

1813. **Sachar, Abram Leon.** A history of the Jews. New York, Knopf, 1930. xv p., 2 l., 4—408, xxiv p., 1 l., front., maps. 16 : 24.
"Selected bibliography": 408—397 'y

*1814. **Sanders, Frank Knight.** History of the Hebrews, their political, social and religious development and their contribution to world betterment, by Frank Knight Sanders ... with maps. New York, Scribner, [c1928]. xv, 395 p., maps. 8°.

1815. **Schaerf, Samuele.** Impressioni storiche sugli ebrei di Roma ... Torino, typ. Fedetto, (1929). 7, [1] p. 17 : 24.

השער מהמעטפת.

1816. **Stahl, Rudolf.** Geschichte der Nauheimer Juden. Bad-Nauheim, typ. Wagner, 1929. 32 p., illus. 14 : 23.

על המעטפת כתוב: Pestschrift zur Einweihung der neuen Synagoge.

*1817. **Vosté, Jacobus M.** De sectis Judaeorum tempore Christi. Romae, Collegio Angelico, 1929. 52 p.

1818. **Wachtel, Henryk.** Dom ludowy Bet am i Fundacja im. Adolfa Tannenbauma w Rzeszowie. Rzeszów, (Nakładem Fundacja im. Adolfa Tannenbauma), 1929. 64 p. 17 : 24.

1819. **Whitley, W[illiam] T[homas].** Charles-Marie de Veil by W. T. Whitley, based on the researches of Wilfred S. Samuel. London, 1930. 40 p., facsim., geneal. tab. 14 : 22.

הדפסה מיוחדת מן: "Baptist quarterly, London 1930".

1820. **Zeitlin, Solomon.** La révolution juive de 65—70, la révolution française & la révolution russe (étude comparative); communication faite à la convention de l'"American historical association" à Indianapolis (U.S.A.). Paris, L'Univers israélite, 1930. 23 p. 13 : 19.

Zeitschrift für die Geschichte der Juden in der Tschechoslovakei ... 519 'y ראה

1821. **Киржниц, Авраам Д.** 1905; еврейское рабочее движение; обзор, материалы и документы составил А. Д. Киржниц; ред. и вступительная статья М. Рафеса. (Москва), Гос. изд., (1928). XI, 407 стр. 16:24.
(1905: Материалы и документы, под общей редакцией М. Н. Покровского).

השער: Комиссия ЦИК СССР по организации празднования 20-летия революции 1905 г. и Исполит ЦК ВКП(б).

הספר מכיל 5 פרקים: ערב שנת 1905: מינואר עד אוקטובר; המפלגות בתחומה

של תנועת הפועלים היהודית, אוקטובר-דצמבר 1905. בסוף הספר (ע' 341-403) מלואים. בעיקר מאמרים פרוגרסיביים של עתונים מפלגתיים, החלטות של ועידות מפלגתיות, ביניהן כרוזים של פועלי-ציון בורשה ובדרום רוסיה ביאנואר 1905, החלטות של הוועידה הראשונה של צ. ס. (1907), תכנית הפרוגרמה של פועלי-ציון ו-ק"פ, החלטות של ועידות ה-בונד ב 1905 ו-1906, ורשימה ביבליוגרפית מפורטת של עתונות תנועות הפועלים היהודיות ב 1903-1906 (ע' 403-406). המחבר מדגיש בהקדמתו שהשתמש בחומר מפלגתי ויש להתייחס בוהירות למספרים ע"ד השפעותיהן של המפלגות השונות. הוא מבליט את פעולתו של ה"בונד" ומגנה אותו בעד ה"התבדלות" מהתנועה הכללית. בשלילה קיצונית (מתוך השקפה קומוניסטית) ובאיבה מתייחס המחבר אל הציונות (והוא מדבר על אידותה בכמה פרקים) וגם לפועלי-ציון הוא מתייחס בשלילה. הספר חשוב בגלל החומר המרובה, אמנם חד-צדדי, שנאסף בו מתוך העתונות, שהיא עכשו יקרת-מציאות. — חסר מפתח.

1822. Черновский, А. Союз русского народа; по материалам Чрезвычайной следственной комиссии Временного правительства 1917 г. составил А. Черновский; редакция и вступительная статья В. И. Викторова. Москва, Гос. издат., 1929. 444 стр. 16:24.

אחרי מהפכת-פברואר ערכה הממשלה הרוסית חקירה ודרישה על פעולותיה של המפלגה הימנית האנטישמית "אגודת העם הרוסי". — הספר מכול חומר חשוב מהחקירה. בכמה מקומות יש גם חומר על ההסתה נגד היהודים, על ארגון התנפלויות על היהודים, ועל יזמים בבחירות לדומה הממלכתית באודיסה ב 1912 (שם היה מועמד יהודי). ראה עמ' 5, 6, 15, 21, 23, 51-52, 147-162, 226-233, 239, 242-256, 297, 303, 314-315, 325-334, 347-351, 380-396.

Українська академія наук. Київ. Єврейська історично-археогр-фічна комісія. Збірник праць... т. 2. ... 524 ע' ראה

1823. Эйхенбаум, Б[орис]. Мой временник; словесность, наука, критика, смесь. Ленинград, Издательство писателей в Ленинграде, 1929. 135, [1] стр. 14:20.

המחבר הוא בכור של הסופר יעקב איכנבוים. בהתחלת הספר בא תרגום רוסי חדש של "הקרב" מאת איכנבוים, שנדפס במוסקבה ב 1924. חומר יהודי (בעיקר ביוגרפי) יש גם בע' 17-46.

יא. עם ישראל ברוח.

1824. אידלברג, מרדכי דב. ספר חזון למועד (של כיס). חלק א. דברים קצרים, במוסר התורה והיהדות לכל עניני קדשי האומה, לפי מצב עמנו כעת, ברוח ובגשם, מאתי ... מרדכי דוב איידעלבערג ... ורשה, הוטנר, תרפ"ט. 296, 11, 121, 2-12 ע. 16:12.

1825. אייבראמס, ז. דאס הארץ פון פאלק. (פון דער סעריע, אידן אין אטעריקע). ניו יארק, אידן, 1928. 15, 32, 14, 36, 12, 46, 30 ע. 15 : 23.
- סקירה היסטורית על הצדקה בישראל בכלל ועל פעולת מוסדות הצדקה היהודיים באמריקה בזמן הזה, עם פרוט שמות המנדבים למוסדות אלה באנגליה ועם שער מיוחד באנגליה.
1826. אלטשולער, מ. (הגדה של פסח אף איזווער טויטש). קאסאטאמא-לישע האנאדע. [Харьков] Наркомпросе У.С.С.Р., [Харьков] "Путь просвещения" 1930. 11, 11 ע, ציורים. 15 : 23. חוברת לשם תעמולה אנטי-דתית.
1827. ראזין, א. [בן-אדיר]. אין כאאס פון לעבן און דיינקען. בערלין, דאס פרייע ווארט, תרפ"ה. 189, 11 ע. 14 : 19.
- "די פאלגנדיגע ארטיקלען זיינען געשריבן געווארן אין משך פון די לעצטע זעקס יאר ... דאס איז, נאטירליך, ניש קיין סך-הכל, נאר בלויז א פרוט צו געבן א טיילווייזע אפשיגלונג פון דער אידעאלאגיע פון יענע איינזאמע יידישע סאציאליסטן. וואס האבן זיך געלאזט שווימען קעגן דעם אלגעמיינעם שטראם, וואס אין יענע יארן האט ער פארפלייצט די גאנצע יידישע סאציאליסטישע גאס ..." (מתוך ההקדמה).
1828. מאסטבוים, יחיאל. עטליכע ווערטער צו די יודישע וועהלער צום קומענדיגען סיום און סענאט. ווארשא, (דפוס ראבאטניק), 1928. 14 ע. 12 : 16.
1829. פראם, לייב. דאס פראבלעם פון סאציאלער גערעכטיקייט. מיט א פארווארט פון י. 5. ארלעאן. ווארשע, ארבעטער פארלאג, תרפ"ח. 65 ע. 13 : 19.
- "אין דער דאזיגער אבהאנדלונג וועלען מיר זיך בעמיהען דורכצופיהרען א פאראלעל צווישען די צוויי שיטות אין דער שטרעמונג פון סאציאלער גערעכטיגקייט — מארקסיזם און פועליאגודים און דערווייזען, וועלכע פון זיי ס'איז ריכטיג." — (מתוך המבוא).
1830. קעשענעוו. קהל'ה. סטאטוט פון דער אידישער קהל'ה אין קע-שענעוו. קעשענעוו, דפוס טעכניק, 1930. 26 ע. 15 : 23.
- מהמעטפת. — יצא גם ברומנית בשם : Statutul comunității evreilor din Chisinău
1831. Brunner, Constantin. Von den Pflichten der Juden und von den Pflichten des Staates. Berlin, Kiepenheuer, 1930. 282, [x] p. 16 : 22.
- התוכן : I. התבודדות כעם-לא-עם; העם-לא-עם; האדם-לא-אדם; האדם-לא-אדם משחק את הלאם הדתי המת; מה עשה התלמוד בשביל העם-לא-עם; אולם העם-לא-עם לא יכול היה לעשות דבר בשביל התרבות; כיצד עושים עוד היום ביהדות מגדול קטן ומקטן גדול; ראשית האמנציפציה. II. אמנציפציה והתבודדות נמשכת; עיונות השמטה של היהודים בשעת האמנציפציה; חסר-בגרות לאמנציפציה; עיונות גלויים של היהודים נגד האמנציפציה; הציונות; בשמים; הציונות; אשמת היהודים הבלתי-ציונים בציונות; היהודים רצו להתקיים כיהודים; רוח היהדות; התבוללות כמצות החיים; הציונות. III. כחו ההיסטורי של השקר והאמנציפציה של היהודים; מדינת-הצדק.

אורח־המדינה והשקר; השקר על אדות היהודים וכיצד נעשה לכה היסטוריו; מדינת־הצדק, השקר והאמנציפציה— כוון הספר אנטי־ציוני קיצוני.

1832. **Dühring, Eugen.** Die Judenfrage als Frage des Rassencharakters und seiner Schädlichkeiten für Existenz und Kultur der Völker; mit einer gemeinverständlichen und denkerisch freieitlichen Antwort. 6., verm Aufl., in Frau Beta Dührings Auftrage hrsg. von H. Reinhardt. Leipzig, Reiland, 1930. VIII, 151, [1] p. 15 : 23.

"Schriften der Dührings": [152]—151 ע

1833. **Foerder, Ludwig.** Die Stellung des Centralvereins zu den innerjüdischen Fragen in den Jahren 1919—1926; eine Denkschrift für die Vereinsmitglieder ... (Breslau, typ. Volkswacht-Buchdruckerei, pref. 1927). 32 p. 15 : 23.

"Als Manuscript gedruckt."

1834. **Holländer, Ludwig.** Deutsch-jüdische Probleme der Gegenwart; eine Auseinandersetzung über die Grundfragen des Central-Vereins deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens E. V. Berlin, Philo-Verlag, 1929. 32 p. 16 : 24.

1835. **Die Judenfrage.** München, Süddeutsche Monatshefte, 1930. VIII, [801]—872 p. 16 : 24.

=Süddeutsche Monatshefte, Jg. 27, Heft 12, September 1930.

מאמרים מאת: I. Elbogen, I. Cohen, G. Holdheim, L. Baeck, E. Reichmann—Jungmann, M. Naumann, J. Hofmiller, C. M. Kaufmann, E. Moering, E. Jünger, Graf E. Reventlow, T. Fritsch, K. Kornicker, T. Seibert.

Jüdisches Jahrbuch. 1929. 522 ע' ראה

1836. **Langsam, A.** Ubój rytualny. (Warszawa), Centrala Związku kupców branży mięsnej, 1929. 23, [1] p. 14 : 21.

1837. **Metropolitan temple membership drive.** Religion is the life of Israel; a souvenir and guide. (New York, typ. Herald-Nathan press), 1929. 168 p., illus., ports. 13 : 20.

כולל ידיעות על 27 בתי־כנסת רפורמיים בניו יורק רבתי.

1838. **Münchener Tierschutzverein.** Die deutschen Tierärzte gegen das betäubungslose Schächten. 2. Aufl. München, Münchener Tierschutzverein, 1926. 101, [3] p. 15 : 23.

ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 242 מספר 953.

1839. **National bureau of economic research.** International migrations. v.1: Statistics; compiled on behalf of the International labour office, Geneva with introd. and notes by Imre Ferenczi and ed. on behalf of the National bureau of economic research by Walter F. Willcox. New York, National bureau of economic research, 1929. III 2 p. 15 : 23.

=Publications of the National bureau of economic research, no. 14.

על ארץ-ישראל ע' 899-893. עוד על היהודים ראה ע' 70, 126, 130, 227, 774.
1068, 875, 788

1840. **Ose**; Verband der Gesellschaften für Gesundheitschutz der Juden. Berlin, (typ. Gutenberg), 1929. 54 p., 11, illus. 16 : 24.

1841. **Roumania**, ten years after. Boston, Mass., The Beacon press, [c1928]. IX, 143 p. 14 : 21.

דו"ח המשלח שנסלח לרומניה בקיץ 1927 ע"י הועדה האמריקאית לזכויות מעוטים דתיים, כדי לבדק שם את מצבם של המעוטים הגוועים והדתיים.

1842. **U.S. Bureau of the census.** Census of religious bodies 1926; Jewish congregations; statistics, history, doctrine and organization. Washington, Govt print. off., 1929. 24 p., tab. 14 : 23.

Department of commerce ... Bureau of the census ... כראש השער

1843. **Zwiazek zydowskich towarzystw spoldzielczych w Polsce.** Statystyka spółdzielni za 1928 rok; Statistique des coopératives par l'an 1928. Warszawa, Związek żydowskich towarzystw spółdzielczych w Polsce, [1929?]. XXI, [3], 132 p. 24 : 33.

עם שער יודי בפנים הספר, "פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן. סטאטיסטיק פון די קאאפעראטיווע מאר 1928 יאר". הסכס בפולנית וביודית. הטבלאות בפולנית, צרפתית ויודית. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 227 מספר 979.

1844. **Батурицкий, Д. А.** Земельное устройство еврейской бедноты. Москва, Озет, 1929. 32 стр. 13:17.

1845. **Вешнев, Владимир Георгиевич**, состав. Неодоленный враг; сборник художественной литературы против антисемитизма. Москва, "Федерация", 1930. 348 стр. 14:20.

מאסף למלחמה באנטישמיות ברוסיה. כראש הספר מאמר מאת ירוסלבסקי ואחריו ספורים ושירים מחיי היהודים מאת קורולנקי, פרימוביץ, בקל, אניסקי, רייזין, איימן, יושקביץ, פריד, נורדין, בסוב-נרכיזאנצב, ד. בידני בגריצקי. בסוף מאמרים מאת: גלש: על פרופקורוב הנהרסת (פרק מספרו הגדול על הפרעות באוקרינה), א. ברבינס. ו. פינק: היהודים על האדמה. לרסקי: האנטישמיות בזמננו.

1846. Наумов, Зіновій. Еврейські релігійні свята; економічна основа їх та експлуататорська ролія в минулому й сучасному. (Харьків), "Пролетарий", 1930. 67, [3] стр. 13:17.

(Антирелігійна бібліотека.)

Наш голос: ... сборник... 524 'ק' ראה

1847. Соколов, В. Церква й антисемітизм; історичний нарис. Харьків, Державне видавництво України, 1930. 77, [2] стр. 13:17.

(Антирелігійна бібліотека.)

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

ארץ, כ. תזכיר על הכתל המערבי ... ראה ע' 497.

1848. ארץ ישראל; סדר צלומים מקוריים עם הקדמה מאת הר"ר חיים וייצמן. רומא, יאיר מורפורגו, תר"ץ. 18, 264 צלומים, [101], ע' 6. 25:17.

בן-אב"י, א. יהודה מיידות ... ראה ע' 497.

בנק מרכזי למוסדות שתופיים בא"י. פעולות הבנק המרכזי... ראה ע' 497.

ברזין, א. צ. נזכר עם ישראל ... ראה ע' 498.

ברית תרומתפלדור בא"י. שירי בותר ... ראה ע' 495.

גרנבסקי, פ. בית האוצר לזכרונות ירושלים בעבר ובהווה; בנות ציון

ירושלים, ז'. זכרונות קדומים; מגנזי ירושלים, ז'. קאה ע' 499.

הסתדרות העובדים. מחלקה לסטטיסטיקה ואיגפורמציה.

קדומים ... ראה ע' 500.

הסתדרות העובדים. ועדת התרבות. סמינריון ... ראה ע' 500.

ההסתדרות הציונית. תחנת הנסיון החקלאית. חוברת י"ח ... ראה ע' 500.

התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות. א"י. זכויות האשה... ראה ע' 500.

התאחדות עולמית של היהודים הספרדים. תזכיר. ראה ע' 500.

וילנאי, ז. אנרות ארץ ישראל. ראה ע' 561.

וילקנסקי, י. המעברות לתעשית חלב בארץ ... ראה ע' 500.

זגורודסקי, ס. הלוח החקלאי לשנת תרצ"א. ראה ע' 501.

זיסמן, י. הכלכלה הארציו-ישראלית במספרים ... ראה ע' 501.

חטריש, א. המדריך הכלכלי-יורדי ... ראה ע' 501.

חיפה ... ראה ע' 501.

יערי-פולסקין, י. ברון ארמונד רומשילד; זאב ו'כוננסקי... ראה ע' 501/2.

ירושלים. האוניברסיטה העברית. ספר השנה תר"ץ. ראה ע' 503.

- ירושלים. בנק עזרת. תקנות ... ראה ע' 503.
- ירושלים. ת"ת וישיבת, חיי עולם. זאת תורת הבית ... ראה ע' 503.
- לנער ... כ"א-כ"ד ... ראה ע' 504.
- בורפורגו, י. ארץ ישראל. ראה לעיל מספר 1848.
1849. מזל, דב צבי. למען ציון לא אחשה ... טאת דוב צבי מזל
הסכונה Harris Mazel. ניו יארק, והוצאת המחבר, תר"ץ. 17 ע. 12 : 19.
- דברי מוסר לערבים ולאנגלים, והצעה מעשית והיא לקנות קרקעות בארצות השכנות
ולחשוב שם את הפלחים ששדותיהם נקנו בא"י.
1850. מרחביה, חן מלך. לקראת הסרינה! (לשאלות החלוציות
והבנין). ברשות המפקדה הראשית. ביאליסטוק, ברית תרומפלדור, תר"ץ. 32, 21 ע. 14 : 20.
- משעור; עתון הצופים ... ראה ע' 515.
- ניב הקבוצה; קובץ ... ראה ע' 496.
- סמילנסקי, מ. ההתישבות העברית והפלח ... ראה ע' 506.
- קרן קימת לישראל. לזכרוננו של הרצל; מנחת זכרון ... לבלפור. ראה ע' 512.
1851. ביילינסאן, מ[שה]. צום יידיש-אראכישן פראבלעם; (א זאמלונג
ארטיקלען). יידיש: 5. שפיוזמאן. ווארשע, (החלון), 1930. 133 ע. 15 : 22.
- = החלון ביבליאטעק. נום. 5.
- המאמרים נדפסו בדבר ביילי-דצמבר 1929. — את המקור ראה ק. ס. שנת ז'ע' 196 מספר 614.
1852. בנארי, נ[חום]. זעלבסטפאררוויקלעכונג; פראבלעמען פון חלוצ-
ציון ציוניזם. ורשה, (החלון), תר"ץ. 112 ע. 15 : 22.
- (החלון-ביבליאטעק. רעדאגירט און ארויסגעגעבן פון דער עקזעקוטיווע פונם וועלט-
פארבאנד "החלון").
1853. הרצל, בנימין זאב. [Theodor Herzl]. ביוז'ה מואיב'ה טיורה;
רומאנסו נסיונאל ג'ודיוו, איסקריטו פור איל דוקטור תיאודור הרצל. אראפמא-
טיון פידולה אין זודיאוי-איספאניויל פור Jean Florian. סאלוניק, חש"מ, 1929.
- 319, [11] ע. 15 : 20. פובליקאדו אין פולייטון אין איל. מיימפוי.
1854. הקרן הקימת לישראל. יון. תיאודור הרצל; ריקוליוו ליטורא-
ריוו אידיטאר פור איל קומיסאריאטו די גרונ'ה דיל קרן קימת לישראל, אל'ה
אוקאזיון די 25 אנבירסארייו די מואירטו די תיאודור הרצל. שאלוניקו,
(רינאסימיה), 5689, 27, [91] ע. 15 : 21.
- השער סהעמפח. — יש גם 3 רשימות בצד התיבה.

1855. [ראפאלקעס: נחום יעקב]. ווירטשאפט און פאליטיק אין ארץ ישראל. מיט 20 טאבעלען. [ומאת] ניר. טייל 1. ווארשע, ניוע קולטור, 1930. 133, [2] ע, טבלאות. 15 : 23.

התכן: חלק א': מבוא. המשק הא"י. המשק של זמננו אנו. הקטור האנגלי. הקטור הערבי. הקטור היהודי.

1856. שפיומאן, [י"ב]. די פארבינדעטע פון די אראבישע פריצים אויף דער ייד. ארכעטערגאם. ווארשע, (רפום גראפיק), 1929. 81 ע. 13 : 18. מהמעספתי - נגד עמדתו של היבונד אחרי מאורעות אב תרפ"ט בא"י.

1857. Agudas Jisroel. Palästina-Zentrale. Das Schulwerk der Agudas Jisroel in Erez Jisroel; Äusserungen von: J. Fürst, Pinchas Kohn, J. Lerner, [a. o]. Palästinensische Schulfragen von J. Horovicz, Hrsg. von der Palästina-Zentrale der Agudas Jisroel Frankfurt am Main, Frankfurt a.M., [1930?], 21p. 13:19.

1858. American schools of oriental research. The annual ... edited for the managing committee by Benjamin W. Bacon, v, v,vi,viii, 3 v., New Haven, Yale university press, 1925—1928. x, [2], 120; x, [2], iii; viii, [2], 95 p. 19 : 26.

Edited for the trustees by Henry I. Cadbury. על הכרך השמיני כתוב:

v, V: R. P. Dougherty: Cuneiform parallels to Solomon's provisioning system.—E. E. Voigt: Bahurim.—W. D. Carroll: Bittir and its archaeological remains.—F. T. Cooke: The site of Kirjath-jearim.

v, VI: J. A. Montgomery: The story of the School in Jerusalem.—W. F. Albright: The Jordan valley in the bronze age.

v, VIII: W. J. Moulton: The American Palestine exploration society.

הכרכים האחרים שיצאו אינם נוגעים בענין יהודי.

Arbeitsgemeinschaft für zionistische Realpolitik. Korrespondenzblatt ... 518 ע' ראה

1859. Ariet, Antoni. De les terres bibliques; evocacions d'un Romeu, Viladrau, (Barcelona, typ. "Omega"), 1930. 3 p. l., 9—259 p., 21., pl, 12 : 19.

Avukah annual; 1925—1930 ... 520 ע' ראה

1860. Balfour, [Arthur James Balfour, 1st earl of]. Una difesa del mandato sulla Palestina. (Milano), Federazione sionistica italiana, 5690—1930. 20 p. 16 : 21.

1861. **Bentwich, Norman.** Judicial interpretation of the mandate for Palestine. n. p., [1929]. pp. [212]—222. 18 : 26.

"Sonderabdruck aus Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht."

1862. **Bierer, Jehoschua.** Das Arbeiter- und Bauern-Kollektiv in Palästina. (Wien), Wallishausser'sche Buchhandlung, (Pref. 1930). 55, [1] p., tab. 15 : 23. ע' 52—53 : ביבליוגרפיה.

1863. **Bodenheimer, F[ritz] S[imon].** Die Schädlingsfauna Palästinas. Unter besonderer Berücksichtigung der Grossschädlinge des Mittelmeergebietes ... Berlin, Parey, 1930. xv, 438 p., illus., diagrs., map, tab. 17 : 25.

=Monographien zur angewandten Entomologie, Beihefte zur Zeitschrift für angewandte Entomologie, hrsg. von K. Escherich. Nr. 10. Beiheft zu Band XVI.

1864. **Brandenburg, Erich.** Die Denkmäler der Felsarchitektur für die vorderasiatische Kulturgeschichte ... Leipzig, Hinrichs, 1930. 34 p., illus. 15 : 23. ע' 16—30 מדבר המחבר ע"א בנית-סלעים בא"י.

=Der Alte Orient, Bd. 29, Heft 3.

Brunner, C. Von der Pflichten ... 547 ע' ראה

1865. **Dobson, A[ugusta] Mary [Rachel].** Mount Sinai; a modern pilgrimage; with a preface by Rendel Harris. London, Methuen, 1925. XI, 144 p., pl. 13:20.

1866. **Dokumente zur Palästina-Politik 1929-1930:** Der Shaw-Bericht. Unsere Antwort auf den Shaw-Bericht. Politische Dokumente. Berlin, Verlag der Jüdischen Rundschau, 1930. 116 p. 14 : 23.

=Schriftenreihe der Jüdischen Rundschau, 5.

את הקודמים של סריה זו ראה ק. ס. שנה ו' ע' 483 בספר 1979 וע' 493 בספר 2023.

1867. **Ebner, Richard.** Hymenopteren aus Palästina und Syrien (Zoologische Studienreise von R. Ebner 1928 mit Unterstützung der Akademie der Wissenschaften in Wien) nach den Bearbeitungen und Bestimmungen von J. D. Alfken, P. Blüthgen, J. C. Bradley [a. o.] zusammengestellt, Bradley, Hölder-Pichler-Tempsky, Kommissionsverleger der Akademie der Wissenschaften in Wien, 1930. pp. [19]—26. 16 : 25.

מהמעטפת "Aus den Sitzungsberichten der Akademie der Wissenschaften in Wien, Mathem.-naturw. Klasse, Abteilung I, 139. Bd., I. und 2. Heft, 1930".

*1868. **Felicetti, Lorenzo.** Quadri di Palestina. Trento, Artigianelli, 1929. 160 p. 16⁰.

1869. Finn, Mrs. Elizabeth Anne (McCaul). Reminiscences of Mrs. Finn, member of the Royal Asiatic society. London, Marshall, Morgan and Scott, (pref. 1929). 256 p., ports. 15 : 22.

הגב' אליזבת חנה פין מעבירה לפנינו בזכרונותיה סביבה זרה וקרובה, מענינת ומלאה נגודים ומחירות, סביבה של המיסיון האנגלי במאה הי"ט. בה מורגשת כאחת ידידות וגם הערצה לעם עולם יחד עם השאיפה לזמול את נשמתו בנשיקה. אהבה לעברו ההיסטורי, ה"היבלי" ושיללה להתפתחותו של אותו העם באלפים השנים האחרונות שלאחר "הבשורה המובהקת"; אהדה לשיבת ישראל לארצו ויחד עם זה רצון למחוק את עקבות האומה מן החיים ולפתור את שאלת היהודים ע"י ספוחם לנצרות. בשב"ח' את שיבת ציון.

זכרונותיה של הגב' פין אינם בעיקר ספר העמולה מיסיונרית אלא ספר זכרונות בסגנון מובהק של המלה: רשימות מספר החיים של אשה בעלת אפי מאמין, בעלת מרץ וכשרון-ההסתכלות במה שראתה, שמעה וחשבה. הזכרונות מקיפים תקופה ארוכה וממושכה (גב' פין מתה בת 96 שנים), נוגעים בארצות שונות, אולם רוב החמר מקדש לתקופה של י"ז שנות חייה בירושלים עם בעלה הקונסול האנגלי ג'יימס פין, משנת 1846 עד 1863. לחלק מאותה התקופה הוקדש ספרו המקיף והיסודי של בעלה הקונסול Stirling Times (ומנים סוערים) (לונדון 1878). אולם בעוד ש"הומנים הסוערים" נוחנים לנו תאור מקיף מהמצב המדיני, האדמיניסטרטיבי, הכלכלי, החברתי, התרבותי של א"י מאותה התקופה ומיחסי העדות השבטים והמפלגות, מוקדשים זכרונותיה של הנכרת פין לתאור הסביבה הקרובה הבלתי-אמצעית שבה חיתה ופעלה. הרגשותיה ורשמייה.

אליזבת חנה ירשה את אהבתה לכתבו הקדש ואת שאיפותיה המיסיונריות וכן גם את ידיעותיה בעברית מאת אביה אלכסנדר מק-קאול, המיסיונר הידוע, מחבר "נתיבות עולם". רגל שאיפותיו המיסיונריות נסע מק-קאול עוד בסוף שנות העשרים במאה שעברה לפולין הרוסית. זכרונות ולדותה של הגב' פין שייכים איפוא לפולין, היא מתארת את המפוסים היהודים השונים שהיו מתרכזים מסביב לבית אביה. כמו למשל את מורה הראשון לעברית, ר' אברהם המומר-לדעת שלא שנה ממלבושיו, מלבושי היהודים האדוקים בזמן ההוא. גב' פין מספרת שר' אברהם עזב את עירתו וימחר לורשה למקום המיסיון, ובפתחו פן ימות בדרך, פרס יגיע למחוז המצוי מהר ומבלי לשם נצרות באחד הנהרות אשר בדרכו לורשה.

אחר תקופת פולין באו זכרונות אנגליה. גם כאן עוברת לפנינו סביבה מיוחדת במינה של אנגלים חובבי התנ"ך, לומדי עברית ודורשי "שלום של עם ישראל". אביה של אליזבת חנה משיג רשיון מאת הכנסיה האנגליקנית לפתוח בית כנסת נוצרי-עברי בלונדון שבו יתנהל הפולחן בשפה העברית. סר Way, אדם עשיר בעל השפעה רבה, נוסע לקונגרס המושלים בווינה (1815) לפעול על המלכים לטובת היהודים. לזכר Ashley משפיע על הממשלה לחדל הוראות לקונסול הכריזמו הראשון שכמנה בירושלם בשנות השלשים להגן במרץ על כל היהודים בארץ ישראל, אשר אין להם חסות אירופית. לזכר אשלי הגיל הצעיר אחרי כן במכתבו ללורד סלמרסטון, מזכיר לעניני חו"ל, הצעה שלמה על ישוב היהודים בחקלאות בארץ הקדושה (1842). יחד עם ההתענינות הכללית במצב היהודים לא שכחו האנשים המובים את כונותיהם. לשם שמוס', ומנו בתור בישוף אנגליקני ראשון בירושלם את היהודי המומר אלכסנדר שהנהיג בקהלה האנגליקנית בירושלם דרשות בעברית.

פרטים מעניינים מוסרת לנו הגבי' פין על המצב בארץ בהגיעה לשם בסוף שנות הארבעים. מספר החושבים בירושלם הגיע בסך הכל ל-15 אלף נפש. כהם ארבעת אלפים מושלמים, ארבעת אלפים נוצרים, ושבעת אלפים יהודים, ספרדים ואשכנזים. השפה העברית היתה נפוצה לא רק בתור לשון התפלה כי אם לשם קשר וחבור בין היהודים בני העדות השונות. אולם עם 'הגויים' לא רצו היהודים לדבר בלשון הקדש. לצורך מרם עם היהודים מנה הקונסול פין בתור מתורגמן את רפאל מיוחס, נצר לגזע הרבנים לבית מיוחס. שערי העיר היו סגורים משקיעת השמש ועד עלות השמש וכן גם בשעות התפלה ביום הששי. מחוץ לעיר לא היו שום בנינים ובשעה שהקונסול ומשפחתו היו יוצאים מחוץ לעיר לבלות את ימי הקיץ במחנה, לא היה להם שום קשר עם העיר הפנימית ואלו קרה איזה סקרה של התנפלות לא היו יכולים לקבל שום עזרה מתוך העיר הפנימית במשך כל הילולה. אולם שמה של בריטניה והקוואסים המווינים שהיו ברשותם היו מספיקים להסיר מהם כל סכנה מעין זו.

מפוזי ירושלם שלפני שבעים שנה עוברים לפנינו כבני מרון: שיכים בידואים משכמ התעמרה המושלים בכפה על סביבות בית לחם וכל הנגב; השודר עבד אלרחמן אלעמר המפיץ את חתתו לא רק על יהודי חברון, אלא גם על מושל חברון שגרש אותו ממקומו וירש את משרתו (השודר הזה הכריז את היהודים לרשום אותו בספרי החלוקה בשם 'הרב השחור' על מנת לקבל את מנתו מכסף הבא מחו"ל); רבני וחכמי היהודים הסחרימים לא רק את המיסיון אלא גם את הדרך פרנקל על שפתח בית ספר ראשון לילדי ישראל (בית-ספר למל) ואת הסיר משה מונטיפיורי על שבקר את הר הכית, שלא על דעת החכמים; קהל עדת היהודים המסורים לנצרות המקיימים את כל המצוות של עדת הנוצרים, אולם שומרים את תענית תשעה באב לזכר חורבן בית המקדש; הפחות התורקים המתחלפים מדי שנה בשנה מטעם השער העליון, מיראה פן יתחזקו ויטרוו במלכם; השומרונים העלובים הבאים להתאונן על השלטונות המושלמים המונעים אותם מלעלות להר גריזים הקדוש להם ולחגו עליו את חג הסוכה; ולבסוף הנקורים הבלתי פוסקים של הנסיכים מבית המלוכה, אנגלים, בלגים, רוסים, אוסטרים וכו', הבאים להשתטח על המקומות הקדושים של הארץ הקדושה, עם כל הצרמוניות והטכסים הרשמיים המלוים אותם.

בין המאורעות המעניינים השיוכים לאותה תקופה יש לציון את עליית הדם בירושלם בסוף לפסח 1847, שנפסקה הודות להתערבותו של הקונסול פין. עובדה מעניינת מסוג אחר היא פעולת הגבי' פין ללמד את היהודים עבודה פרודוקטיבית. לשם כך הומינה שני אמנים נוצרים מבית לחם ועשתה אתם חוזה שילמדו את היהודים מלאכת הבנין. בשנת 1855 בנו פועלים יהודים את הבית הראשון מחוץ לחומה, בכרם אברהם. עובדה זו ראוייה להרשם בתור התחלת חירותם של היהודים בא"י במלאכת הבנין שבו הם תופשים כיום, אחרי העליה השלישית, עמדה מכריעה.

ספרה של הגבי' פין כתוב כמגנון נוח ומלבב ומעלה את המונות העבר בקוים בהורים ונאמנים. המחברת מתייחסת באהדה לסביבה הפרויטטיבית היהודית והעריבית. שהיא מתארת, גם היא אמנם אינה חפזית מדברי הבאי ומעשיות אבסורדיות שקבלה מפי השמועה (כגון האנקדוטה על הרב סלנט, שהרשה לעצמו לרכב על גמל בשבת ונתן מעם לזה שיש אסור לרכב על סוס ועל חמור ואין אסור לרכב על גמל) אולם אלה הם יוצאים מן הכלל. בדרך כלל עמד לה כוח שפוטם וידיעותיה בשפות המתהלכות בארץ ובגמטרי המקום להתגבר על המכשולים הרבים האורבים לתיירים הארעיים בדרך הסתכלותם השטחית לסביבה הזרה להם. ספרה של פין עולה על הרבה ספרים מסוג זה גם כזה שמגמטוהו המיסיונריות עצורות ואינן בולטות ביותר.

י. בן-צבי.

1870. **Fischer, Arpád.** Kiáltvány a zsidósághoz. Utószót irt: Schimert Gusztáv. Budapest, (typ. Abrahám és Sugár [a.o.], 1927. 87, [1] p. 14 : 20.

Fischmann, A. Die arbeitende Frau 513 פ' חנך

General federation of Jewish labour in Eretz-Israel. Documents and essays ... 513 פ' חנך

1871. **Great Britain. Colonial office.** Palestine. Report on immigration, land settlement and development. By Sir John Hope Simpson, 1930. Presented by the secretary of state for the colonies to Parliament by command of His Majesty, October, 1930. London, H. M. Stationery off., 1930. 185 p., diags., tab. 16 : 24.

=Cmd. 3686.

1872. **Great Britain. Colonial office.** Palestine statement with regard to British policy, presented by the Secretary of state for the colonies to Parliament by command of His Majesty, May, 1930. London, H. M. Stationery off., 1930. 10 p. 16 : 24.

=Cmd. 3582.

1873. **Great Britain. Colonial office.** Palestine. Statement of policy by His Majesty's government in the United Kingdom; presented by the secretary of state for the colonies to Parliament by command of His Majesty, October 1930. London, H. M. Stationery off., 1930. 23 p. 16 : 24.

=Cmd. 3692.

1874. **Harry, Myriam, pseud.** La Jérusalem retrouvée. [Paris], Flammarion, (c 1930). 281 p., 2 l., map. 12 : 19.

1875. **Hersch, Liebmann.** Syjonizm i tragedja palestyńska. Kraków, Krakowska spółka wydawnicza, 1930. 1 p. 1., [5]—27 p. 15 : 23.

"Odbitka z'Przeglądu współczesnego", Nr. 92—grudzien 1929."

1876. **Holdheim, Gerhard.** Über die Voraussetzungen und das politische Ziel des Zionismus. Berlin, Stilke, 1930. 16 p. 14 : 23.

"Sonderabdruck aus den 'Preussischen Jahrbüchern', Bd. 220, Heft 1, April 1930."

1877. **Jewish agency for Palestine.** Adunarea istorica dela Zürich primul Congres al lui Jewish agency. Bucuresti, Editura Hitachdut, (1929?). 56 p., ports. 14 : 21.

The Jewish standard; weekly ... 519 ראה ע'

Jüdischer Almanach auf das Jahr 5691 ... 522 ראה ע'

1878. **Kann, J[acobus] H.** Some observations on the policy of the mandatory government of Palestine with regard to the Arab attacks on the Jewish population in August 1929 and the Jewish and the Arab sections of the population. The Hague, Nijhoff, 1930. 3 p. 1., 60 p. 15 : 23.

Keren Hayesod. Jewish colonisation in Eretz Israel. 514 ראה ע'

1879. **League of nations. Permanent mandates commission.** Minutes of the eighteenth session, held at Geneva from June 18th to July 1st, 1930, including the report of the Commission to the Council and comments by the accredited representatives of the mandatory powers. Geneva, (League of nations), 1930. 213 p. 21 : 33.

=Series of League of nations publications, VI. A. Mandates, 1930. VI. A. 2.—C. 366. M. 154. 1930. VI.

חבר על א"י ועבר חירון ראה ע' 205, 189, 174-5, 160, 155, 79, 13, 12

1880. **League of nations. Permanent mandates commission.** Minutes of the seventeenth (extraordinary) session, held at Geneva from June 3rd to 21st, 1930, including the report of the Commission to the Council and comments by the mandatory power. Geneva, (League of nations), 1930. 154 p. 21 : 33.

=Series of League of nations publications, VI. A. Mandates, 1930. VI. A. 1. — C. 355. M. 147. 1930 VI.

בישיבה זו דנו אך ורק על דוח של ועדת החקירה הממשלתית (האנגלית) על סאורעות אב תרס"ט ועל הדוח השנתי הרגיל של ממשלת אנגליה על א"י.

1881. **(Moschos, Theodoros K.)** Ὁ Σιωτισμός, ὑπὸ Ἑλληνοῦ Χριστιανοῦ Σιωτιστοῦ. Ἐν Ἀθήναις, Τύποις Κορωναίου, 1928. 11 p. 12 : 16.
חתום : Θεόδωρος Κ. Μόσχος. הציונות. מאת יוני נוצרי ציוני.

1882. **Nemirovsky, M[ordekhai].** Bevölkerungsbewegung in Palästina 1922—1928. n. p., [1930]. p. 126—129, tab. 24 : 31.
מ: Archiv für soziale Hygiene und Demographie, Bd. 5, H. 2, 1930.

Palestine. Department of customs... First census ... 514 ראה ע'

Palestine. Department of education. Annual report ... 514 ראה ע'

1883. Petrie, Sir [William Matthew] Flinders. Beth-Pelet I (Tell Fara); with a chapter by Olga Tufnell. London, British school of archaeology in Egypt, 1930. VII, 26 p., illus., LXXI pl. 25 : 31.

= British school of archaeology in Egypt. Publications of the Egyptian research account ... no. 48.

1884. Reinhard, Ernst. Kampf um Suez. Dresden, Kaden, (1930). 328 p., illus., maps, ports, tab. 15 : 19.

= Die Weltpolitik, Bd. 1.

המחבר מתאר את הפרובלמות המדיניות של האימפריה הבריטית מנקודת המבט של החשיבות המרכזית של תעלת סואץ. תעלת סואץ היא בעיניו הציר של הפוליטיקה העולמית. על הציונות דן המחבר (ע' 261—271) מתוך התועלת שהיא מביאה לתכניות האימפריאליסטיות של בריטניה הגדולה. עמדתו של המחבר היא סוציאליסטית, אנטי-אימפריאליסטית. — ע' 326—328 : ביבליוגרפיה.

Rigaer jüdische Rundschau ... 519 ע' ראה

1885. Samuel, Horace B[arnett]. Beneath the whitewash; (a critical analysis of the report of the Commission on the Palestine disturbances of August, 1929). (London), Pub. by Woolf at the Hogarth press, 1930. VII, 50 p. 14 : 21.

1886. Samuel, Horace B[arnett]. Unholy memories of the Holy Land, London, Pub. by Woolf at the Hogarth press, 1930. VII, 314 p., front., maps. 14 : 22.

1887. Singer, Irma. Licht im Lager; Gedichte aus dem Lande Jisrael. Wien, Praeger, 1930. 124, [3] p. 15 : 23.

התכן : Land und Leben; Der Chaluz; Abende; Licht und Schatten; Adam und Eva; Im Zauberbann von Blut und Liebe.

1888. Soskin, S[elig] E[ugen]. Problèmes sionistes vus de Genève (l'oeuvre de la Commission permanente des mandats). Paris, Le Comité exécutif de l'Union des sionistes-révisionnistes, 1930. 1 p. 1. 5—38, [1] p. 14 : 19.

Der Späher ... 519 ע' ראה

1889. Weizmann, Chaim. Letter from Dr. Weizmann, president of the Zionist organisation, to the Colonial secretary. [London?], 1930. 2 numb. 1. 21 : 33.

נדפס בלר שער במימיוגרף.

1890. **Weizmann, Chaim.** Palästina; vier Reden. London, The Jewish agency for Palestine, 1930, 39, [I] p. 15 : 23.

החכך: Die blutigen Ereignisse in Palästina.— Die zionistische Bewegung in der Mandatsperiode.— Die Bedeutung der jüdischen nationalen Heimstätte.— Das Recht des jüdischen Volkes auf seine nationale Heimstätte.

1891. **Weizmann, Chaim.** Significati e metodi della ricostruzione palestinese; (tre discorsi). (Milano, typ. Norsa), 1930—5690.

39, [I] p. 16 : 22.

החכך: Il Movimento sionistico durante il periodo del Mandato.— La Sede nazionale ebraica e il suo significato.— Il diritto del popolo ebraico alla sua sede nazionale.

Zionistische Nachrichten 519 ראה ע'

زكي، احمد، باشا. تصحيح الاغلاط ... رאה ע' 514.

Поате-Ционъ ... 520 ראה ע'

יב. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

בצלאל, בית הנכחת האמני. קטלוג תערוכת סטודנט-חנוכה... ראה ע' 497.
וישנבין, ד. א. ס' סטה אהרן ... ראה ע' 534.

1892. ס' הגורלות החדש. פשעמישל, פרוינר, חש"ד. 1928? 31 ע. 11 : 14.
המכסס כלו ביודית.

1893. טאפאס, זשאן. יצחק ליכטנשטיין, פון זשאן טאפאס.
Editions Ars, Paris, חש"ד. (תר"ץ). 16 ע, 121 דף, ציורים, 12 תצלומים. 24 : 16.
יצא גם באנגלית: Jan Topass. Isaac Lichtenstein.

1894. דער מלאך רפאל ... סגולות צו אלערלייא קראנקהייטן פון
די פערשידענע הייליגע צדיקים ... אויך רפואות וסגולות פון אפטייק מיטלין ...
פשעמישל, פרוינר, חש"ד. (תרפ"ט). 64 ע. 15 : 22.
ספארט עקספרעס; ... ראה ע' 517.

ראה ע' 525 Bonser, W. Proverb literature ...

1895. **Geiger, Raymond.** Cuentos judios [by] Raimundo Geiger.
Traducción del francés por J. G. Gorkin. Madrid, Cenit, 1929.
289, [15] p. 13 : 19.
חש"ד ק. ס. שנה זו ע' 411.

1896. Goldfarb, Israel, ed. The Jewish songster; music for voice and piano, ed. by Israel Goldfarb and Samuel E. Goldfarb. Pt. 1—2. 2 v. Brooklyn N. Y., Religious schools of Congregation Beth Israel Anshe emes, 1925—29. 221; 249 p. 18 : 27. מו"ל חלק ב' "Jewish songster". מחברת לשע"י כתוב: "Piano arrangements" by Samuel E. Goldfarb".

המלים בעברית/יודית או אנגלית. המלים העבריות בפרנסקריפציה לשינוי ובאותיות עבריות. הלחן: חלק א: שירי-חג: חנוכה—חמשה עשר—פורים—פסח—ליג בעומר—שבעות—סוכות—שבת—Patriotic. ס"ה 124 שירים—חלק ב: שירי חול—שירי ילדים—שירי קדש—אירושע פאלקס-לירער. English songs. ס"ה 113 שירים.

1897. Hoff, B(ernhard). Von kommenden Dingen; zwei Vorträge über das Judentum, I. Folge. Berlin, "Kedem", (1930). 2 p. 1., 7—104, [1] p. 14 : 19.

הלחן: הרצאה א': פילוסופיה של האמונות היהודיות: הקדמה, נבואה, ציור, מוסיקה, ספרות, כתיבת הקורות, פילוסופיה, אמונת-החיים, נבואה ופילוסופיה. הרצאה ב': שאלות-החנך של המשכיל היהודי.

Rappoport, A.G. The Folk-lore of the Midrash... 536 ראה ע'

1898. Московский театр Габима; директор-основатель Н[ахум] И. Цемах. Турне Европа-Америка. Дирекция турне: М. Канчук. Рига, (Гешфен), (предисл. 1926), 100 стр., иллюстр., портр. 15:20. מאמרים על הבימה מאת סטניסלבסקי, ש. מרגולין, מ. גורקי, פ. שליזמן, א. וולנסקי [פלדקסר], א. קוגלי גם ליברטות של הדרמות.

יד. בלשנות.

גרזובסקי, י. מלון כים עברי צרפתי ... ראה ע' 498.

קויפמן, י. מלון אנגלי עברי... ראה ע' 507.

1899. ווילענקין, ל. דער יידישער אקאדעמישער ווערטערבוך און דער יידישער שפראכאמלעם (פראיעקט). מינסק, וויסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע יידישער. סעקטאר לינגוויסטישע קאמיסיע, 1929. 35, 111 ע, שאלון. 11 : 17. גם שער ברוסית לבנה על המעטפת.

1900. Heinze, Richard. Das Objekt der unerlaubten Tötung in Israel; eine Untersuchung über die Bedeutung der Synonyma für "Töten" im Alten Testament. Berlin, Schwartz, 1928. 31, [1] p. 15:23. Diss. Giessen. ע' 29—31 ביבליוגרפיה.

Mandelkern, S. Hebrew concordance of the Old Testament ... 530 ראה ע'

*1901. Rowley, Harold Henry. The Aramaic of the Old Testament; a grammatical and lexical study of its relations with other early Aramaic dialects. London, Oxford univ. pr., 1929. 162 p. 14: 23.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

- אכן זהב, א. בדמך ... ראה ע' 496.
אלף לילה ולילה. הסלך עומר אל נעמן ובניו ... ראה ע' 497.
בזרא, י. מרננת; רומן ... 497.
בן גבריא, מ. י. שועלים בירושלים ... ראה ע' 497.
גלסוורת, ג'. ההגדה של בית פורסיוט. כך א ... ראה ע' 498.
הורוביץ, י. שער סמאה ... ראה ע' 499.
הלל, ש. הר הכרמים ... ראה ע' 499.
1902. וילנאי, זאב. אנדות ארץ ישראל. סדרות וערכות על ידי זאב וילנאי. לונדון, הספר, תרפ"ט. 251 ע. 14 : 20.
1903. חזן, ל. גאולה; רומן. קובל, שרטון, (1930). 230, 11 ע. 15 : 22.
חנני, י. בנתיב היסורים ... ראה ע' 501.
1904. כצלסון, ברוך. לאור הנר; (שירים). עם הקדמה מאת בנחם ריבולוב. ניוירוק, ענן, תרצ"ז—1930. 88 ע. 13 : 19.
עז שער מיוחד באנגלית.
לחוב, פ. תולדות הספרות העברית החדשה ... ספר שני. ראה ע' 504.
למדן, י. ברחבה המשלשת ... ראה ע' 504.
1905. מיפלב, ג. עם עשרת התסרים; רומן היסטורי. ורשה, עבר, תר"ץ. 247 ע. 15 : 21.
סינקלר, א. הסלך פחם ... ראה ע' 506.
סנקביץ, ה. המבול ... ראה ע' 506.
1906. פיין, ישראל. זמירות ישראל; קבוצת שירים ומכתבים על ענינים שונים. מאת ישראל ב"ר יהודה פיין. באלטמור, חש"מ, תר"ץ. 101, 12 ע. פורטרטום. 15 : 23.
כסה כהשירים ומהמאמרים באנגלית.
פרימן, א. 1919; רומן ... ראה ע' 507.
קבלין, ר. ת. ספורים ... ראה ע' 507.
קפל, י. סכנו והיהודיה שלו ... ראה ע' 512.
רוכינון השחור ... ראה ע' 512.

רוֹלֵן, ר. הנפש הקסומה. II ... ראה ע' 512.

רחל. מנגד; שירים ... ראה ע' 513.

1907. רמרק, אריך מריא [Erich Maria Remarque]. במערב אין חדשות. תרגום מגרמנית ש. ומואל. ורשה, יקובסון וגולדברג, תר"צ. [31 דף, XII, 11], 9—220, [81] ע. 14 : 19.

על המעטפה שם המתרגם הוא ש. ומואל. ע' [3—7] בסוף הספר: לוח המלים חדרשות וגם ישנות שבאו בתרגום. — תרגום עברי אחר (של יעקב הורביץ) כחומר הזה ראה ק. ס. שנה ו' ע' 443.

שטינסן, א. זוגות; ספור. חלק ב' ... ראה ע' 513.

שטענבוין, ד. גלעד ... ראה ע' 513.

יז. ספרות יפה יודית.

1908. אמאר כאיאם [عمر خیام] רובאיאט; ושוריו. נאך פישצזשער-ראלד פון אברהם אירסען. (ניו יארק, מיוזעל, 1926 c). 63 ע. 12 : 15.
עם הקדמה מאת אברהם ריווען.

1909. אנדרעיעוו, לעאניד [Leonid Andreev]. געקליבענע שריפטען פון לעאניד אנדרעיקו. איבערזעצט פון מנשה קאמיץ. (טייל 4-1). Hebrew pub., New York, co., 1926. 251, 253, 257, 130 ע. 13 : 20.

1910. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. קינדער פון דער צייט; וספורו. איריש שלמה שניידער ... ניו יארק, פארלאג גראהאר און סטאראלסקי, 1926. 302 ע. 14 : 21.

1911. הירשביין, פריץ. וואו דאס לעבן פארגייט; דראמען: 1. וואו דאס לעבן פארגייט. 2. מרים. 3. נבלה. ווילנע, קלעצקין, 1929. 255, [11] ע. 14 : 21.
(אלע ווערק פון פריץ הירשביין).

הדרמה "מרים" בעברית נדפסה בירחון "הזמן" וילנה, 1905, חוברות א-ג. נבלה בעברית נדפסה באותו חירחון 1905 חוברות ח' ט. וצאו גם כספרים מיוחדים בורשה, תרס"ח.
1912. וויינפער, ז. [פסידונים של זיסע וויינפערליך]. גאלד און גרין. שירים. ניו יארק, "די פערער", 1925. 186, [11] ע. 16 : 22.

1913. זאנגויל, ישראל [Israel Zangwill]. מרוימערס פונים געטא. איבערזעצט פון ענגליש פון מארק שווייד. באנד 1-2. 2 כרכים. ניו יארק, ראנקאוויטש, 1929. 341 ע; ע' [342] — 605. 13 : 20.

1914. מאלטשין, משה. אין שטיין גערויש; ראמאן. שיקאגא, ארנאלד, 1929. [31 דף, 214-5 ע. 13 : 19.

1915. מאלסמא, לעוו [ניקאלאיעוויטש] [Lev Nikolaevich Tolstoi].
 די קרייצער סאנאטע און אנדערע דערציילונגען. יידיש פאלק האלפעריין.
 ווילנע, קלצקיין, 1929. 393 ע. 21 : 15.
 (לעוו מאלסמא, אלע קינסטלערישע ווערק).
 אט הספר בתרגום עברי ראה ק. ס. שנה ג' ע' 254.
1916. טוטשינסקי, ב. דער משיחיות אין דער מאדערנער אידישער
 ליטעראטור. קעשענעוו, דפוס טעכניק, 1930. 40 ע. 19 : 13.
 גם שער ברוחנית.
1917. מארקיש, פריץ. ברידער; ושירים. סאת פערעץ מארקיש. קיעוו,
 קולטור-ליגע, 1929. 270 ע. 21 : 14.
 (ביבליאטעק יידישע שרייבער).
1918. נאדיר, משה [פסידונים של יוסף רייז]. משה נאדיר'ס זעקס
 ביכער. (נייער אפדרוק אין צוויי בענד מיט א ניו פארטרעט און יחוס בריף פון
 דעם אויטאר). ניו יארק, מיוועל, 1928. [21, IV, 155-3, 11, 153-5, 3, 151-3, 4;
 155-5, 1, 191-3, 1, 158-7 ע. 22 : 13.
 הלכן: באנד 1: אויף געלעכטער. — באנד 2: טעשה'לעך מיט א מאראל און אויס-
 געטראכטע זאכען. — באנד 3: אין ווילדען ווערטער וואלד. — באנד 4: קום שפאצירען.
 געליבטע און פליסערפלייט. — 5: מיינע הענט האבען פארגאסען דאס דאוונע בלוס! —
 6: פון מענטש צו מענטש.
1919. עריק, מאקס. איבערבליק איבער דער געשיכטע פון דער יידישע
 ליטעראטור; קאנספעקט פון דעם ציקל לעקציעס געהאלטען אין דעם ארכיווער
 רינג ... לאנדאן, בדפוס וויינבערג, 1926. 24 ע. 21 : 14.
1920. פעפער, איציק. געפונענע פונקען; ושירים. קיעוו, קולטור-ליגע,
 1928. [21, 93] ע. 24 : 16.
1921. קוויטקא, לייב. געראנגל; 1917—1929; ושירים. כארקאוו, צענד
 טראלפארלאג, 1929. [61, 297] ע. 20 : 14.
1922. ראנזש, י[צחק] א[לחנן]. שאטנס פון ניו יארק; ותאורים.
 ניו יארק, בלי שם המדפים, 1928. 128 ע. 20 : 15.
1923. רייזען, אברהם. 50 לידער; א מתנה די קינדער פון די אידישע
 שולן. ארויסגעגעבן לכבוד זיין 50 יארדיקן יוביליי. ניו יארק, סתנות, 1926. [146] ע,
 ציורים רבים. 23 : 31.
1924. שארקאנסקי, א[ברהם] מ. די אמעריקאנישע הגדה ... אן הגדה
 וואס מען קען זאגען ניט נאר אום פסח נאר אויך א גאנץ יאר. [פרידוה]. ניו
 יארק, היכרו פאבלישינג קא, 1927. 32 ע. 20 : 14.

1925. שווארץ, חיים. ערשטע בליט; (שירים). סט. לואיס, אומפארטיווישער אירישער ארכעמער קלוב, 1928. 111 ע. 16 : 22.
1926. שטיינבערג, נח. קריטיק. ניוארק, לעבן, 1926. 176 ע, ציורים. 14 : 21. מסות בצורת שיחות בין אשה, סופר ומבקר.
1927. שילער, פרידריך [Friedrich Schiller]. די פארשווערונג פון פיעסא אין גענוע; א רעפובליקאנישע טרויערשפיל. יודיש פאלק הויזפערוו. ווילנע, קלעצקין, 1929. 244 ע. 14 : 21. (שריפטען פון פרידריך שילער).
- הספר יצא בעברית בדרוהוביץ בשנת 1888 בתרגומו של שמואל אבלי אפפעל.
1928. די שלאכט, און אנדערע דערציילונגען פון ע. מ. רעסארקס אויפן מערב-פראנט — קיין שום ניועס. אנרי בארביסעס: (1) מלחמה, (2) דאס פייער. ווארשע, יאקובסאן גאלדבערג, 1929. 66 ע. 14 : 21.
1929. שלום עליכם. מאשקעלע גאנעוו; ראמן. ופון שאלעם אלייכעס. קיעוו, קולטור ליגע, 1927. 71, [1] ע. 11 : 15.
- = אוניווערסאלע ביבליאטעק נר. 3
1930. שענקעוויטש, הענריק [Henryk Sienkiewicz]. קווא וואדים (Quo Vadis); (ספור היסטארי) יודיש יצחק דויטשער. טייל 1-6. ווארשע, ברושאזא, 1928. 146, 162, [1] 165, [1] 158, [1] 158, [1] 124, [1] ע. 14 : 20.
- את התרגום העברי של הספר הזה ראה ק.ס. שנה ו' ע' 27, וע' 306.

יה. ספרות יפה לעזות על נושאים יהודים.

1931. Ash, Shalom. Moskau; Roman. [By] Schalom Asch. (Übertragung von Sigfried Schmitz). Berlin, Zsolnay, 1930. 524, [1] p. 13 : 19.

= Schalom Asch: Vor der Sintflut; Romantrilogie, 3. Roman.

אח הקידם ראה ק.ס. שנה זו ע' 429.

1932. Ebers, Georg. Josué; narración de los tiempos biblicos; traducción directa del alemán por Luis Roig de Lluís. Madrid, Sociedad general española de librería, (1929?). 328 p. 13 : 19.

בראש השער: Jorge Ebers

1933. Jacob, Blanche. Un "schadchen"; roman. (Paris), Flammarion, (c1930). 246, [1] p. 12 : 19.

1934. **Milanesi, Guido.** קדיש Kaddish; il romanzo d'Israel. Roma, Stock, (c 1930). 336 p., 1 l. 14 : 20.

1935. **Poldès, Léo.** L'éternel ghetto; pièce d'actualité, en 3 actes sur la question juive. Paris, Editions Radot, (c1928). 2 p. 1. [7]—124. [1]p. 14 : 19.

1936. **Григорьев, С[ергей].** Берко-кантонист; повесть. Изд. 4-е. Москва, Гос. издат., 1930. 255, [1] стр. 11:17.

= Дешевая библиотека Госиздата; серия школьника и пионера, № 51—54.

1937. **Ларский, Л.** Записки Самуэля Берга «жизнь еврея»; предисл. Ю. Ларина. Москва, Федерация, 1930. 335, [1] стр. 12:17.

1938. **Шолом-Алейхем.** Вибрані твори; упорядкував Д. Ф.; переклав Е. Райцин. Харків, Державне видавництво України, 1930. 235, [2] стр., илюстр. 14 : 19.

מכיל 12 פרקים ממוסיל פייסי דעם חוץ'ס, דאס פידעל, ריאבטשיק, מחושלה, דאס מעסערל ועוד.

יט. ספרות הנוער.

נרן, ז'. שמונים אלף טיל מתחת למים ... ראה ע' 501.

סיכאלי, מ. אנדות ... ראה ע' 505.

חנער, ירחון ... ראה ע' 515.

הצופה; עתון לשכבת הצופים ... ראה ע' 515.

קולר, ב. צ. בנה ציון ... ראה ע' 511.

קופניס, ל. איה? חידות; פרפרים, א"ב ... ראה ע' 512.

1939. יובילי-זשורנאל צום דריי יאריקן עקזיסטענץ פון ארבי.

רינג שול מוטערס קלוב פון ראטשעסטער. 1926=1929. ניו יארק, (1930). 131, 21³ דף. 22 : 28.

העורך: חיה סיגלי. — גרפט בהקטגורף מצד אחד של הדפים.

1940. קאזלאווסקי, אידא. יונג-לעבן. פון אידא קאזלאווסקי (גלאזער),

אילוסטרירט פון נ. קאזלאווסקי. ניו יארק, קינדער, 1929, 30, [1] ע, ציורים. 20 : 27. שירים לילדים.

1941. שטיינבערג, יהודה. (דערצווילונקן). ארויסגעגעבען פון דער פאלק

שול ארגאניזאציע פון אידיש-נאציאנאלן ארבעטער פארבאנד. צוזאמענגעשטעלט,

דעראנירט און דערקלערט פון ש. שפירא. ניו יארק, פאלק-שול, ארגאניזאציע פון

אידיש-נאציאנאלען ארבעטער פארבאנד, 1926, XIV, 146 ע, תמונת המחבר. 13 : 20.

(אידישע קלאסיקער ביבליאטעק פאר שול און פאלק).

כ. חנוך והוראה.

הסתדרות העובדים. ועדת התרבות. סמינריון ... ראה ע' 500.
ירושלים. האוניברסיטה העברית. ספר השנה תר"ץ ... ראה ע' 503.
ירושלים. תלמוד תורה וישיבת „חיי עולם". זאת תורת הבית המכיל
דו"ח ... ראה ע' 503.

1942. פרידלינג, צבי הירש. ספר קיום העולם ... חלק ראשון בו
מלוקט ... מאמרי חז"ל ... המרבדים כגורל החיוב לגדל בנים לתורה ויראת שמים ...
Biskupice, (דפוס פרמנט בורשה), תרפ"ח. [2] דף, [71] 72 ע. 20 : 28.
ע' [49]—64. קונטרס חידוד התלמידים.

1943. צ'רנו, ש. לתולדות החנוך בישראל. ומאתו ש"י טשרנא.
חברת א': תקופת המקרא. וילנה, גלים, תרפ"ט. 31 ע. 17 : 23.
מאמר זה נדפס תחלה ב-השלח בימי המלחמה.

1944. גאלאמב, א[ברהם יצחק]. פראגראם פון נאטור-לימוד; (פראיעקט).
ווארשא, וירושע שול ארגאניזאציע, 1926. 21 ע. 14 : 19.

1945. קאזדאן, ח[יים] ש[למה]. פראגראם פון יידיש-ליטוד אין דער
ד-קלאסיקער פאלקסשול. (פראיעקט). רעדאנירט פון פערדאנאנישן אמט ביי דער
יידישער שול ארגאניזאציע. צווייטע אויפלאגע. ווארשע, וירושע שול ארגאני-
זאציע, 1926. 111 ע. 14 : 19.

Agudas Jisroel. Palästina-Zentrale. Das Schulwerk der
Agudas Jisroel in Erez Jisroel ... 552 ראה ע'

1946. Hebrew union college. Cincinnati. Catalogue of the
Hebrew union college, Cincinnati. No. 22, 1929—1930. [Cincinnati],
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 104. 1929. 143 p., port., pl. 15 : 23.

1947. Jewish institute of religion. New York. Jewish institute
of religion bulletin: Annual catalogue 1929—1930. New York, the
institute, (1929). 36 p., pl. 15 : 23. ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 55.

1948. Jewish theological seminary of America. New York.
Register 1930-1931—5690-5691; Rabbinical department, Teachers
institute, Library. New York, 1930. 198 p., pl., ports. 15 : 23.
עם תמונתו של לואי פרשל בראש הספר. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 435.

כא. ספרי למוד.

1949. בירנבוים, מ. חברי; אלף בית מצור למוד הקריאה והכתיבה.
מהדורה שלישית. ורשה, גיטלין, תרפ"ט. 80 ע. 24 : 18.
1950. בירנבוים, מ. טל ילדות (פרוידור לספר המוד, "ילדות"). ספר
ראשון אחר האלף בית ... מצור, עם באור המלים, שאלות לתלמידים ותרגילי
כתיבה ... מהדורה עשירית. ורשה, גיטלין, תרפ"ט. IV, 92 ע. 25 : 18.
1951. בקסט, י. ילדות; ספר למוד ומקרא מצור, עם באור המלים,
שאלות ושמוש הלשון ומאתו י. באקסט, מ. בירנבוים. לשנת התלמידים השניה
והשלישית. (ספר ראשון אחר "טל ילדות"). מהדורה עשירית מתקנה ומחדשה.
ורשה, גיטלין, 1929. IV, 185 ע. 24 : 17.
- מגילות לבתי הספר ... ראה ע' 505.
1952. מיטרופוליטנסקי, א. גיאוגרפיה. ידיעות כלליות. ורשה, גיטלין,
חש"ד. 162, 151 ע. 22 : 15.
1953. פלקסר, יעקב. ספר מסלח ליחידות לבתי ספר ולכל בתי
ישראל למוד חוקי המוסר ודיני המצות שבין אדם לאדם ובין אדם למקום.
לפני כל הלכה—מאמרים מתלמוד ואגדה הנאותים לה. מאת הרב יעקב ...
פלעקסער. חלק ראשון. סט. לואיס, מוינעשטער פרינטינג קאמפאני, (1928 5689).
197, 131 ע. 23 : 15.
- הסכסם בעברית ואנגלית עמוד מול עמוד—עם שער מיוחד באנגלית: The Path
to Judaism for school and home study by ... Jacob Flexer translated in
English by Isidore Flexer.
1954. קורנגולד, מ. א. לשון עמי; ספר שני לשנה השלישית והרביעית.
שיטה חדשה וקלה למוד השפה והספרות העברית בבית הספר, בבית ועל שעורי
הערב. עם ציורים רבים. ורשה, רוזן, תרפ"ז—ח. 204, 131 ע. 22 : 16.
- את הקודם ראה ק. ס. שנה די ע' 264.
1955. קפלן, ח[יים] א[הרן]. כתב כהלכה!; ספר להעתקות ולהקראות
בסתמיות. קורסי-שמושי מלא ושלים של האורתוגרפיה העברית ... נדפס ... באותיות
הכתב. ורשה, גיטלין, תרפ"ט. 130, 6 ע. 23 : 17.
- על המעטפת שנת הדפוס היא תר"ץ—1930.
1956. רינדל, יעקב. ידיעת הטבע; בשכיל בתי הספר העממיים (עפ"י
הפרוגרמה הרשמית). לשנת התלמידים השלישית. (הוצאה שלישית). בלצה, לבטוב,
(תרפ"ז?). 88, 111 ע. ציורים. 21 : 15.
- האריך ההקדמה להוצאה הראשונה הוא תרפ"ב.

1957, שפר, ל. תורת בעלי החיים; (זואולוגיה). ספר למוד לבתר-ספר עסמיום וחיכונים, עם ציורים. חלק ראשון: מחלקת היונקים. מהדורה שלישית. ורשה, ביבלין, תרפ"ט, 94, [11] ע. 13 : 18.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

1958, אפלמן, גורניאם או על היברנות; תרגם מיונית צנכיו דונדרנק. סבוא והערות מאת המתרגם. ברלין, שטיבל, תרפ"ט, XXIX, 128, [11] ע. 17 : 25.

ע' [129] רשימת הספרות הכוללת את הספרים והמאמרים שהזכרו ... במבוא או בהערות. כשאנו מתבוננים בתרגומי של ד. סיד אנו רואים שידע באופן מצוין לקשור בשלשלת המסורה הקלסית של התרגום הפילוסופי, ולהמשיך את עבודתם הפוריה של התיבונים, שהעמידו את דיקנות המחשבה ושעבדו של המתרגם אל המקור למפתח הראשית (בנגוד לקמחיים והחריזות שהתכוונו בעיקר להסברה ולדרש). ותיביו לו להתמרגם שידע לכבוש את יצורו, ולתור על "המעלה" הנמנית כעת לראשונה במלאכת התרגום — והיא שהקורא לא ירגיש שספר מתורגם לפניו או גם שהתרגום יעלה על המקור — כי ידע הוא שוק על ידי הסות המחשבה אפשר להגיע לירי מדרגה זו; תרגומים מעין הפרפרזה העתיקה של האמונות והדעות יש להם המעלה הנזכרת, ועם כל זאת, ואולי דוקה מפני כך, נדונו לגניזה. ביחוד נראית קפדנותו של המתרגם במונחים. מונח שהשתמש בו פעם אחת לשם תרגומו של איזה מונח יוני, הוא מחזיק בו ואינו מחליפו באחר. וכאן לפעמים שנתקלים אנו בקושי הרגיל אצל המתרגמים הנאמנים, המכריזו אותנו לפנות אל המקור. חפץ אני להביא משל אחד מן המעשים מאד שמצאתי. — אם פולוס אומר: "אמניות הרבה ישנן להם לבני האדם, שנתנו להם בדרך הנסיון בנסיונות" (עמ' ד) הרי התרגום הזה מיוסד על קבועת המונח "נסיון" בשביל המונח היווני ἐμπειρία. אבל לדעתי יפה עשו כל המתרגמים העתיקים והחדשים לנסות מן המונח השכני במקרה זה; פוצינו בתרגומו הלטיני מתרגם כאן peritia ולא experientia כבשאר המקומות וכן התרגום הגרמני מתרגם Geschicklichkeit ולא Erfahrung, מפני שהעקר כאן החריצות וכשרון המעשים, שאמנם קשורים הם לנסיון, כנגוד להעצמות המקבלת את גלי הגורל מבלי להשפיע עליו. כפי שאמרנו, מקומות כאלה מעשים למאד הם, ואין בהם כדי להקטין את ערכו של התרגום, שתוא נועד בעצם וראשונה למעינים, אשר במקרה של קושי הם יכולים וצריכים להשוותו עם המקור ושאר תרגומים.

מלאת ענין היא הקרמתו של המתרגם. בקיום במוחים ובהירים הוא מעביר לפנינו את סבך השאלות שנערמו מסביב לזכות האפלטוני הזה, מציע את הדעות השונות שנאסרו בו, כדי לצרף את הצדדים השונים לירי אחדות. כמובן, שקשה להכנס בשאלות כאלה, התלויות בתלי תלים של חקירות פרטיות. אבל אי אפשר לעבור בשתיקה על נמיתו של ד. להבליים את "הרוח המקרא" המפיץ אור על החלקים, ולנחוג ולזול בכל חלק וחלק כשלעצמו ולראות בו "תענוע הגיוני". אין כאן המקום לעמוד על כל מענותיו של ד. נגד הקשיות של סוקרטס ונסתפק במענתו הראשונה: "מנין לנו להשוות את הצדק, שהיא מדה, לאומנות?" (עמ' XI). אנו משיבים, שהרי זה יוצא תכף מהתחלת השוואה — וגם ידוע ממקורות אחרים — שההרגלים היה זה למושכל ראשון שהם מלמדים אומנות. הם הלא הכריזו על "אומנותם"

שהיא היותר טובה. ושראוי להניח את כל שאר האומניות שבעולם ולעסוק רק בה, ולפיכך כשמוקדש שואל אותם על אומנותם הם מתחילים לשכחה, מפני שאינו עולה על דעתם שמי שהוא אינו מכיר את אומנותם, או שבכלל אין זאת אומנות. למוקדש היה איפוא הצדק לסתור את גורגיאס על יסוד הנחתו הוא.

למרות אי-אלה הערות קלות הנוגעות בדברים טפלים, מקומם של התרגום וההקדמה בצדן של העבודות המוכחות בשדה חקירת אפלטון בזמן האחרון. אבל שאין ברו כתובי, כי בחיצוניותו נכרים סימני רשול.

י. זנב.

ביינסון, מ. בימי תחית איטליה ... ראה ע' 497.

בת אלית, ר. מה נאכל? ... ראה ע' 498.

הרני, ג'. עם לנין חזרים נגד הדרוזים ... ראה ע' 500.

נלם, ה. נ. דברי ימי עולם ... כרך א' ... ראה ע' 501.

לודוויג, א. לינקולן; נפוליאון ... ראה ע' 504.

מבחר ספרי המופת הפילוסופיים ... ראה ע' 505.

נורדוי, מ. טעמה של ההיסטוריה ... ראה ע' 506.

סקוט, ר. פ. הנסיעה האחרונה ... ראה ע' 506.

קרופוטקין, פ. המהפכה הצרפתית הגדולה ... III ... ראה ע' 512.

רוסל, ב. הנשואין והסוסר ... ראה ע' 513.

כנ. שונות.

1959. יקימוביץ, יעקב זאב. ספר כרת מה לעשות? כריך פון 71 רבנים.

וואס איז אינטערעסאנט צו וויסן ... [יו"ל ע"ו] [יעקב זאב הכהן יאקימאווין].

ביאליסטאק, I. Jakimowicz, תרפ"ט. 36 ע. 14 : 19.

מכתבים בענין ספר תורה שהטיל הפקידו אצל קרובו נחום יאקימאווסקי והלה מסמל להחזירו—הסכסס כלו בעברית.

1960. Karutz, Richard. "Aber von dem Baum der Erkenntnis ..."; Sinn und Bild der Paradiesesbäume ... Stuttgart, Orient-Occident-Verlag, 1930. 3 p. l., 9—145p., illus., pl. 16 : 22.

—Schriften zur Völkerkunde, 5.

הסופר סומך את השקפותיו על האנתרופוסופיה של רודולף שטיינר. הוא חוקר את הסימבול של עץ החיים ועץ הדעת החוזר בתרבויות שונות של אירופה ואסיה הרחוקות ביניהן במקום ובזמן. בעץ הדעת רואה הוא את סמל הכחות הדוחסים את האדם להתעורר ולהקיץ ממצאות הלומית לירי מציאות מתוך תודעת האני שלו. עץ החיים הוא סמל הכחות הרוחניים של העולם אשר מעל לחושים. בספר נחקרות התרבויות של היהודים, הפרסים, היוונים-רומאים, הנצרות הקדומה והנצרות של ימי הביניים מנקודת המבט של הסימבוליקה של עץ הדעת ועץ החיים. נוספו תמונות רבות.

מאמרים וחקירות.

פנחסיה

מאת י. בן-צבי.

בין ספרי התורה, מכתבי חיד הקדומים, אשר נשמרו בספריות ובודי השמרונים בשכם ישנו סוג מיוחד, הנודע בפי השמרונים בשם פנחסיה. בשם זה נקראו סה"ת השמרונים מכתב ידם של הכהנים המתיחסים לפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, אשר לו נתנה כרות כהונת עולם ולזרעו אחריו (במדבר כ"ה י"ג). בזמננו רגילים אמנם להשתמש בשם „כהנים“ מכלי לדיוק ביותר, וכן נודעה בשם זה משפחת הלויים המשמשת למעשה בכהונה בקרב השמרונים בימינו, אולם מהצד המרעי אין כנוי זה מוצדק ביחס למשפחה זו.

אכן החקירה ההסטורית מגלה לפנינו את העובדה, שכהני השמרונים בזמננו אינם מצאצאיהם של הכהנים הגדולים לבית פנחס, כי השלשלת נותקה לפני כשלש מאות שנה עם מותו של ש' מ' בן פנחס בנחל הנמל על יד עזה (נחל גרר). המאורע הזה קרה בש' 1033 להגרה, הוא שנת ה' שפ"ד למניננו, 1624 למנין האירופים (1).

אחרי שלשליה בן פנחס לא נשאר מזרע הכהונה לבית אהרן, והכהונה עברה לבית הלויים, המתיחסים לעזריאל בן קהת (2). מכאן ברור, דרך אנב, שכל ה„פנחסיות“ קדומות הן, וגילן הוא לא פחות משלש מאות שנה.

אחד הספרים מסוג זה (פנחסיה אמיתית) נמצא בידי משפחת ה„כהנים“ בשכם. לפני זמן קצר נודמן לידי ס"ת זה, ועיונתי ב„קריפטוגרמה“ ובקולופונים שלו, ומתוכם נתברר לי זמנו ומקום כתיבתו, שם סופרו ושם מזמינו. מצאתי ענין לפרסם זה ברבים באשר טבעו של ספר זה טרם נודע בין החוקרים.

ספר זה נכתב על קלף עוים או כבשים, בצורה של ספר ממש, לא של מגלה. (ספרי התורה של השמרונים המשמשים לקריאה בצבור כתובים בצורת מגלה, כמו אצלנו, ואילו המשמשים ללמוד ולשמוש פרטי כתובים בצורה של ספר מכורף). העמודים מחולקים כלם לשני טורים, מימין בא הטכסט העברי,

(1) ע"י שלשלת הכהנים הגדולים, הוצ' ד"ר גספר.

(2) כרוניקה של נייבואר, ע"י Journal Asiatique Dec. 1869.

והשמאלי הוא התרגום הערבי, ככתב שמרוני. כל העמודים כתובים פנים ואחור, באופן שמאחורי גבו של הטכסט העברי בא הטכסט הערבי, ולהפך, מאחורי הגירסה הערבית באה העברית.

„התשכיל“ או הקריפטונרמה, בא, כרגיל, בצורה של הוצאת האות המבוקשה בין שני חצאי-השורות. למטרה זו מחלק הסופר את הטור (העברי) לשנים, כעין דלת וסוגר שבשורת משורריו הספרדים מימי הבינים, ומוציא את האות המתאזנת בין שני החצאים הללו, בכדי שלא לעבר על „לא תוסיפו ולא תגרעו“. מלבד מעלה זו יש לאופן כתיבת התשכיל עוד מעלה חשובה — הבטחון שהתאריך נכתב על ידי הסופר עצמו, זה שכתב את הטכסט, ולא נתוסף על ידי סופר או מעתיק מאוחר. היות וה„תשכיל“ נמשך על שטח ארוך ונקיף יותר מעשרה דפים, הוויף הוא רחוק מהמציאות באשר הבויף היה צריך לזיף עמודים שלמים אך ורק בכדי לזיף את התאריך.

גם מראהו החיצוני של הקלף מעיד על עתיקותו ועל כנותו. בכמה מקומות הקלף נקוב אולם בכל פעם שברקתי את הנקב מצאתי שהנקב היה בגויל קודם שימוש לקלף-כתיבה, ושהסופר נזדר לרלג על החור מבלי להזיק אף לאות אחת שבטכסט, מפנים או מאחור.

בספרנו זה מתחיל ה„תשכיל“ בסי השלישי (ויקרא) בפרשת אמור אחרי הפסוק „והכתן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שכן חמשה וכלא את ידו לצבש את הכגדים וכו“ מה שבוכיה על מוצאו של הסופר מבית הכהונה הגדול. והנה תכנו:

„אני עזי בן איתמר בן עבדאל בן עזי בן נתנאל בן הכהן הגדול עזי בן אהרן הכהן להם רצון יהוה וכבודו כתבתי זאת התורה הקדושה בשנת ב' ופ' וח' ק"י) לממשלת בני ישמעאל והיא ראש מה כתבתי אודה את יהוה ושאלו יסעדני על תמימותה אמן.“

מתוך כתבת זו מתברר קדם כל שם הסופר: זה הוא עזי בן איתמר וכו' מורע הכתנים הגדולים. שנית — זמן הכתיבה, שהוא בשנת 882 להגירה, או חמשת אלפים ומאתים ושלישים ושבע לסניננו, או 1477 לספה"נ. שלישית — שם"ת זה היה הספר הראשון מכתב ידו של הסופר הזה.

בספר החמישי (דברים) בפרשת „שופטים ושוטרים“ אנו מוצאים תשכיל שני, וזה לשונו:

„כתב זאת התורה הקדושה הצריך אל רחמות בעל מלכתה עזי בן הרבן איתמר דמבית כהנתה רבתה על שם סהבה ויקירה ופתור ארחותה קדושתה וסמוך קהלה וארכון קהלה ועשה טבאתה עבד יהוה בן סהבה וסמוך קהלה

וארכון קהל יעקב בן סחבה וסמוך קהל וארכון קהל יוסף דמבני מנשה
מן שכונת שכם תחיה בריכה עליו וילמד בה בנים ובני בנים אמן אמן.

מי הוא זה עזי בן איתמר?

אישיות זו ידועה לנו מתוך הקריפטוגרמה של ספר התורה הנמצא ברשותה
של הספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים⁽¹⁾. שם הסופר של סחית הזה
הוא כשם סופרנו זה, עזי בן איתמר בן עבראל בן עזי בן נתנאל. זיהוי השלשלת
בת חמש החוליות מספיק בהחלט לשם קביעת זהותם של שני האישים האלה.
למסקנתנו זו מתאים זמן כתיבתו של סחית שבספרות ירושלם שהוא לפי התאריך
המפורש שבו 890 להגרה או 1485 לספה"ג (ה' רמ"ה לסניננו) כלומר שמונה
שנים מאוחר לספרנו. ברור כמו בן שעזי סופר סחית שבירושלם הוא כהן, כמו
שהוכחתי במאמרי הנ"ל.

אמנם יש הפרש קטן בנוגע לחוליות הקודמות. כך בכת"י שלנו אחרי עזי
(בן נתנאל) כתוב, "בן אהרן הכהן" — בשעה שכתשכיל כתה"י הירושלמי נמשכת
השרשרת עוד בשבע חוליות ושם אהרן אין בכל אלו. אולם סתירה לא פחותה
מזו אנו מוצאים בין שתי הקריפטוגרמות של כתה"י הירושלמי עצמו, וכאן הנגוד
מתחיל מהחוליה הרביעית (ולא מהחמישית). נראה שהסופרים השמרונים לא רייקו
ביותר והשמימו לשם הקצור חוליה או שנים. ביאור אחר יכול להיות בזה,
שהשם אהרן הכהן מתייחס לאבי הכהונה, לאהרן בן עמרם אחי מרע"ה.

בסוף הספר השלישי (ויקרא) רשומה רשימה קצרה עם ידיעות בנוגע לגורלו
של הספר, וזה לשונה: "אתעתקת זאת התורה הקדושה אל קנין סחבה ויקנורח
וקנראהו וצלואהו ונאירח וסמוך קהל וארכון קהל יעקב בן עבר ויהוה
בן צפר, והיא מורשה לו ולשני אחיו ולאחוזתו והזוכרים מכרו חלקים אשר להם
ליעקב הזכיר. א"ף וארבע מאות כסף ואקחו מן יעקב תמן מא יחצחם
בסעדות צדקה בן רבנה יוסף ורבנה ישמעאל אחיו תחיה בריכה וילמד בה בניו
ובני בניו אמן אמן בעמל משה הנאמן".

ידעתי וסעדתי בכך,

ואני עבדה מסכינה

נתנאל בן נגמה

העברי יהוה וכפר אשמו

אמן וישכן גן עדן

מושבו אמן אמן

(1) ע"י מאמרי "סחית שמרונים", שפרסמתי בירושלם, לזכרו של לונץ.

לפי השערתי יעקב בן עבדיהו בן צפר זה הוא בנו של עבדיהו בן יעקב בן יוסף דמכני מנשה, אשר על שמו נכתב הספר, והוא קבלו בירושה מאביו יחד עם שני אחיו ואחותו, ומתם קנה את שלשת החלקים שלהם ב 1400 כסף. כאן כזה גערך מחיר הספר כלו ב 1867 כסף (גרוש 2).

משפחת הצפרים היא, ככל אפן, משפחה ידועה בקרב השמרונים. משפחה זו מתיחסת לשבט מנשה והיחס הזה ידוע לבני המשפחה הזאת עד היום הזה. צפר בן יעקב דמכני מנשה בדמשק רכש לו כתי (המסומן אצל פון-נאל באות H) מירי מתנה בשנות 852-6 להגרה (1448-52), ועל זה העיר אבישע בן פינחס בן אבישע בן פינחס הכה"ג בעתו במקום יהוה, דהיינו—בשכם.

ווררן (E. K. Warren) רכש לו את הכתבת של תיקדחכמף לס"ת, שבו נזכר שם, "אבי הפתח בן יוסף בן יעקב בן צפר דמכני מנשה בש' 930 למלכות ישמעאל (1).

מרחיב בן יעקב מכני צפר נזכר במעשיו הטובים בכרונגה השמרנית, שנתפרסמה ע"י א. אדלר. בנו של מרחיב בן יעקב — אברהם בן מרחיב היה טפוס של תלמיד חכם ואציל הרוח, שעסק כל ימיו בתורה ובמדרשים, חבר פיוטים, מלון ודקדוקים והעתיק מגלות ומדרשי השמרונים, וממנו למדתי את הכתב והקריאה של השמרונים (בחורף שנת תרס"ח). אברהם בן מרחיב הצפרי חי ביפו ומת בשיבה בתל אביב בט"ז תשרי תרפ"ט. שנים מכניו נשאו נשים יהודיות.

בסוף הספרים — (החומשים) — מלכד ס' בראשית — רשום מספר הפרשיות או במבטאם ה"קצים". בסוף ס' השני (שמות), "קצים ל", בסוף ס' השלישי "קצים ק' ודל" (כסח"ת שבמספריה הירושלמית קול), בספר הרביעי (במדבר) "קצים ל ודל" (בכת"י ירושלם — ר"ל) ובס' החמישי (דברים) "קצים ק' ובל" (בכת"י ירוש' ק' וס), בצירוף הפסוק הרגיל אצלם, "תורה תמימה — ברוך נותינה".

הרשימה הנוספת המכילה את שם משפחת הצפרים מחזקת את הראיות להוכחת כנותו של כתב יד עתיק זה שנכתב בימי הממלוכים כחמש עשרה שנה לפני גירוש ספרד, והוא אחד הספרים השמרוניים העתיקים ביותר.

(1) ע"י מאמרי הנ"ל. מסת שמרני, בירושלם, לזכרו של לונץ הערה, ע' שיג.

אגדת הגדות

(מלואים לרשימות ווינער ויערי)

מאת אברהם דוקר (ניו-יורק).

ווינער בהקדמתו לרשימת הגדות-פסח (פטרבורג תרס"א) מנחש:

„והנני מרגיש כנפשו כי במלאכת רשימתי הזאת לא הגעתי גם עד מחצית המספר מתוצאות ההגדות שיכולתי לדעת לו פניתי במכתבי בקשה אל כל אלה אשר הוון ועושר כבותם אוצרות ספרים יקרים, ולעומדים בראש בתי אוצרות הספרים אשר מרם נדפסו רשימותיהם ...”

יפה עשה מר אברהם יערי אשר המשיך את עבודת ר' שמואל ווינער ז"ל שהזנתה זה כשלושים שנה, ופרסם את „קונטרס ההגדות“, קונטרס-מלואים חשוב. אמנם גם הוא הלך בעקבות ווינער ולא נצל את כל האפשרויות שישנן בשחוף-כחות ובעבודה ביבליוגרפית חרדית ע"פ מצבה ומצב הספריות העבריות בעולם וגם הוא מודה יותר במקצת:

„אין אני משעשע את נפשי בתקוה שרשימתי זו תמלא את כל החסר, ומעתה תחא רשימת ההגדות שלמה בדיעו. בודאי יש ויש עוד מה להוסיף, ולואי ויתקוררו הביבליוגרפים ואוהבי-הספר להוסיף מה שיש באמת-הותיהם ...”

וכדי לאמת את דבריו שניהם—תבוא רשימה חדשה זו של הגדות המוכות בעליל כמה מקום יש עוד לביבליוגרפים להתגדר בעריכת רשימה די מפורטת ושלמה, מתוקנת ומורחבת רק בענף אחד של ספרותנו—הגדות.

ועכשיו ראשי-פרקים אחדים על דבר טיב עבודתי ושיטתי כסדר הרשימה הזאת:

השתמשתי רק בהגדות הנמצאות בספריות המפורסמה שעל ידו בית מדרש הרבנים בניו-יורק שהנני אחד מפקידות. כל ההגדות היו לפני ובדקתי אותן בראיה ממש מבלי לסמוך על ידיעות ודברים שבכתב (וממעט זה לא רשמתי א"ל שלא ראיתי) ומבלי לשאוב ממקורות ביבליוגרפים איזה שיחיו — חוץ, כמובן, בשתי הרשימות הנזכרות של ווינער ויערי שהשתמשתי בהן, ושרשימתי היא תוספת להן.

הרשימה הזאת ערוכה למען אחדות הצורה והשטה הביבליוגרפית כרשימת יערי, רק בהוספת שתי רשימות מצוירים ותוויזמרה הכלולים בהגדות, שכזה הלכתי בעקבות ווינער, וגם בהוספת רשימה קצרה של ההגדות ברפוס ליטוגרפי שנכללו בקונטרסו.

מלכר זאת הכנסתי גם חלק מאלה ההגדות שיערי לא ראה אותן בעצמו
אלא אספן, ממקורות ביבליוגרפיים שונים" הדורשות תקונים והשלמות בכמה
פרטים. הגדות אלו באות בתוך הרשימה הכרונולוגית במקומן לפי שנות ההדפסה.
השארתי בצדן את מספרי יערי ולא סמנתי בכוונה במספר חדש, כדי
להראות שאלו הן רק מתוקנות ומפורטות יותר ולהבליט על ידי כך את מספר
ההגדות החדשות לגמרי. בכל זאת מצאתי לנכון לסדר ולצרף בסוף גם מפתח
מיוחד ע"פ שנות ההדפסה והמספרים היסודיים של יערי, כדי לאפשר לקורא
לעמוד בנקל על ההגדות המתוקנות לחוד.

לא הכנסתי כלל את הפרושים על ההגדה שנדפסו בלי הטקסט וגם
הפרושים השונים שנדפסו רק על חלקי ההגדה, למשל פרושים על חר-גדא,
שאולי אפרסם אותם לעת מצוא לחוד.

השתדלתי בהערותי להרבות עד כמה שאפשר בפרטים שיש בהם משום
תאורים וחרושים דפוסיים, ביבליוגרפיים וגם הסטוריים, וצדק כזה ווינער
באמרו: "הנני מרגיש יום יום עד כמה נוכל ללמוד מתוצאות השונות, קורות
והשתלשלות הדפוס העברי, וכדרך אנב גם דברים הנוגעים לקורות ומצב עם
ישראל בימים ההם".

לרשימות מקומות הדפוס של ווינער ויערי הכוללות ק"ו מקומות דפוס,
נוספו ברשימה זו עוד ארכעה מקומות וודאים ושני מקומות מסופקים והם
בקס, קורפו, מאינץ ואורטו קיאוי (אולי גם יסלא וסטאניסלב? ראה הגדות 84, 161).
אף זאת, לפי רשימה זו יש להקדים את שנות ההדפסה של הגדות בכמה
מקומות דפוס. למשל, ההגדה הראשונה שנדפסה בברלין היא ע"פ רשימת
ווינער משנת תרכ"א (497), וע"פ יערי משנת תרי"ב (122) וברשימה זו ישנן
שתיים שנדפסו בשנות תר"ז ותרי"ט (מ' 51, 55). הגדת משרנוביץ הראשונה ע"פ
ווינער היא משנת תרכ"ד (543), כאן תרי"ג (60). דיהרנפורט—ווינער תקנ"ז (185),
כאן תקנ"ג (10). אוסטרעא—ווינער תקס"ט (230), יערי תקפ"ז (81), כאן תקס"ד
(17), פילדלפיה—יערי תרנ"א (236), כאן תרמ"ג (111).

מביע אני את תודתי העמוקה להחכם הגדול בדורנו, פרופ. אלכסנדר
מארכס, שתחת ראשותו ופקודתו אני עובד, על שהעמיד לרשותי את אוצר
ההגדות היחיד בכמותו ובאיכותו בעולם בספריות הסטיניר ובעד התענינותו
בעבודתי זו. ביהוד עלי להודות לאיש יקר הרוח הסופר והחוקר ר' יצחק ריבקינד
שבהתעוררותו נעשתה עבודה זו. הוא קרבני ורזני לביבליוגרפית ההגדות והראה
לי את הדרך שאליך בה. כל עבודה זו נעשתה תחת השגחתו המעולה של מר
ריבקינד שהואיל לעבוד כמה פעמים על כתב היד, לתת לי גם מספר הערות ותקונים
חשובים ולשמרני מכמה טעויות ולהעמידני עליהן. לשני החכמים וישר כח לכביר!

ראשית־יבות אחדים:

איג, אמיג — אלמכטיגער גאט	י. ר.	— יצחק ריבקינד
איה — אדיר הוא	כליג	— כי לו נאה
אמיר — אחד מי יודע	עיש	— עברי טיושש
חיג — חד גדיא		

הערה:

המספרים 36, 47, 70, 85 חסרים. מפני סבה טכנית יצאה טעות במדר וסמון המספרים שאי אפשר היה לתקן ברגע האחרון. לעומת זה נכללו המספרים 11, 12, 27, 72, 92, 109, 111, 145, 149, ונוספה עליהם אות a, מה שמרבה את מספרם האמתי למאה ושבעים הגדות.

סדר של פסח כמנהג אשכנז עם כמה מעלות טובות ויפות ע"י ובשם יוסף בכמ"ר יעקב ז"ל מפדואה שי"ז לפ"ק. פה מנסואה, ודפוס רופינילו, שי"ז. 48 ד'. 9:13.

(1) נדפס על קלף בלי סמון הדפים אבל עם סמון הקונטרסים המוכיח שמלכוד קונטרס א' וב' זה חלק מספר גדול. והעירנו י. ר. שהוא חלק מסדר מכל השנה. שהדפסתו נגמרה "בחודש שבט שנת שי"ח לפ"ק בבית האומן מסיר ווינפור[ים] רופינילו. כמו כן העיר י. ר. כי כוללת היא יותר "אידיש" מכפי הגדות אחרות וקורמות שנתפרסמו על ידו במאמרו "איריות בדפוסים עבריים מלפני שנת ת"ח" (פנקס נ. י. 1927, I ע' 34-38).

הסמנים ואיג נדפסו באותיות צויר. העמוד האחרון מכיל שלש המדפים (צורת יונה עומדת על סלע ועלה בפה) ומסביב נדפס: "תם ונשלם תהלה לאל עולם על יד ובשם יוסף בכמ"ר יעקב מפדואה פה מנסואה".

הגדה סדר של פסח עם הפירוש אברבנאל שנרפסו מימי קדם ברמות וצורות. זולצבאך, דפוס זלמן בן אהרן, מעשיך וגבורתיך יגידו ותצ"ט 20:31. (2) עם ציורים. פ' על פי הסוד ותרגום הסמנים, איה, אמיר, חיג בלשון אשכנז אותיות צויר.

סדר הגדה לפסח דר וויל מיר האבן גזעהן דאש עש גאר וואל גפעלט ... אמשטרדם... דפוס הירץ לוי רופא וחזתנו קאשמן, ... בני ישראל ... [תק"ב]. 39 דף. 12:18. (3)

התרגום באותיות צויר למטה מהמקור.

סדר הגדה של פסח עם ברכותיהם ... ועם ציורים נאים וערכים ... באותיות אמשטרדם. [פירורדא?] חמ"ד, ואמרתם זבח פסח [תק"כ]. 24 ד'. 16:10. (4) עם פ' אשכנזי על סמני הסדר ותרגום איג אמיר וחיג באותיות צויר. כנראה שהוא דפוס פירורדא מפני שמסגרת השער היא זו של הגדת פירורדא 126, שונה מווינער 110.

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה ... ועם ציורים נאים וערכים ... פירורדא, דפוס איצק בן לייב, ואמרתם זבח פסח, [תקכ"ב]. 24 ד'. 16:9. (5) הסימנים, תרגום איג, אמיר וחיג נדפסו באותי צויר. בלי שום ציורים.

The **הגדה של פסח** containing the Ceremonies and prayers which are used by all families... the two first Nights of Passover faithfully translated from the original Hebrew... by A. Alexander and Assistants. London, דפוס W. Gilbert, 5530 [תק"ף] 95 : 10. 17 (6)

מכילה תרגום אי"ה וח"ג באשכנזית (אות' מרובעות) המקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד. עם ציור אחד [ואולי היא זו שנזכרה בווינער 122].

סדר הגדה של פסח זאת ספר חקת הפסח ... כרין, דפוס יאנקא קארל ניו מאן, ת"ק"ס"ד. 40 דף. 10 : 17. (7)

תרגום הלכות פסח, הסמנים, אי"ה ח"ג אמי' בלשון אשכנזי אותיות צו"ר. פ' משה אהרן על ח"ג.

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה לקטנים ... שלא ישנו והוספנו הכרכות ...

ולקחנו אותיות חדשים ודיו שחרחרים וביארנו הטעות שנפלו בדפוס אחרים ע"כ **אישנר** גשו וקנו והרכו לספר כיציאת מצרים וכזכות זה תזכו לעלות לירושלים. פיורדא, דפוס איצק בן לייב, ואמרתם זבח פסח הוא ותקמ"ד. 24 דף. 10 : 16. (8)

עם תרגום הסמנים אמי' וח"ג באותיות צו"ר, המופס שלנו חסר מדף כ"ג והלאה וכנראה שמספר הדפים הוא 24.

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה ... לקטנים ... שלא ישנו ... ולקחנו אותיות חדשים ודיו שחרחרים וביארנו הטעות. פיורדא, דפוס איצק בן לייב, תקמ"ה.

24 דף. 10 : 16. (9)

תרגום הסמנים, אמי' ח"ג וא"ג באשכנזית, אות' צו"ר, הוצאה שונה בווינער 157.

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה ... עם פירש מיימש ... הוספנו איזה דינו פסח ... דיהרנפורט, דפוס יחיאל מיכל מירא מו"ס כברעסלא, **והגדת לבנך** בין היום ותקנ"ג. 14 דף. 16 : 21. (10)

הפירוש נדפס באותיות צו"ר מסביב למקור. הדפים שאחרי השער מסומנים כ"ב עד כ"ח. אחרי זה כ"ג, ל' ל"א עד הדף האחרון ל"ה. וכל היות שנדפס מקורם עם ספר אחר.

ספר חקת הפסח לתורה ולתעודה ... מערי"ב ערבים ... ואגדתא אב לבנים ... באותיות ברואות וטובות ... בסופה ... פרקי אבות בהגהה מדויקת ומוקקת ... הובא לדפוס לזכות את הרכים ע"י האיש משה בן יונס לזכות בנו עסנואל ... פיורדא, דפוס אליעזר סעדון, אל מול פני הסנורה ותקנ"ג. I + 58 דף. 11 : 18. (11)

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה לפנייהם ולאחריהם ועם ציורים נאים וערבים ... לקטנים ... שלא ישנו ... אותיות חדשים ודיו שחרחרים. פיורדא, דפוס איצק בן לייב, ואמרתם זבח פסח ותק"ה 24 דף. 10 : 16. (11a)

כלי ציורים. מדף כ' ולעול לא סומנו הדפים. תרגום הסמנים, אי"ה, אמי' וח"ג באשכנזית (אות' צו"ר). לעוויגשטין בדפוס פיורדא מ' 230 (J.J.L.G.x) מסמן הגדת תקכ"ט

לראשונה שראה מדפוס פיורדא בתבנית קטנה. בפרט השנה שעות הדפוס מאחרי הדפוס המדפוס איצק בן לויב החקיקים משנת תקי"ח-תקנ"ג בערך (52; X, 117; J.J.L.G. VIII) וקשה לזכור אותיות יש לזכות מן הפרט המשובש. (הערות י. ר.)

קהלת שלמה סדר הגדה של פסח עם כמה מעלות טובות. ורוב דינים ... מליקטים מכמה ספרים. ובלשון אשכנזי כמה מבוררים ... וגם ... פ' צלי אש ... כל זה קיהל ואסף ... שלמה זלמן לונדון ... בדפוס אמשטרדם ... ואלה מוסף דברים ... מס' עקרה ומפירושו של בעל עלילות אפרים וגם פירוש על חר גדיא מהמחבר טטה אהרן במצות והוצאות צבי הירש בן מאיר במשניות. פראנקפורט דאדל, דפוס דאקטאר ופראפעמאר עלסנר, תקנ"ד. דף. 27 : 20 : 16. (12)

סימן הדף האחרון נדפס במעות: כא, כמו בהוצאת תקים (יערי 52). התרגום נדפס באותיות צור.

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה ... ובפרט לקטנים המסובין ... פיורדא, דפוס איצק בן לויב צירן דארף, ואמרתם זבח פסח הוא ... [תקנ"ד]. דף. 24 : 16 : 10. (12a)

סימני הסדר, תרגום אמרי, ח"ג וא"ג באשכנזית, אות' צור. ואולי היא יערי 37.

סדר הגדה של פסח עם פירוש וצפנת פענח ל' הגאון ... יוסף בן גיקטליא ... וגם פ' ... יעקב עמדין ... ועם פירוש ... מוהר"ר אליהו מוויילנא ז"ל ... והוספת כמה דינים מאדומ"ר (י) הגאון ז"ל ... [לכוב?] חמ"ד תקנ"ז. דף. 22 : 22 : 16. (13)

הדף האחרון מסומן באות כ"ג. גם דפים אחרים אינם מסומנים בדיוק. עמוד ב' מכיל הקדמת "המניא לדפוס ... מדרכו צנו בראשטון מולאמשיב ... ומאמארוז". דף ב' מכיל הקדמת ר' יעקב אורן שטיון אב"ד דק"ק לכוב והגליל. הפירושים נדפסו באות' רש"י.

סדר הגדה של פסח עם פירוש בלשון אשכנזי לאנשים ונשים וקטנים. כאשר מלפנים היו בישראל ואלה מוסף על הראשונים הפירוש הנחמד על פי הסוד אשר כמוהו לא נדפסו מעולם: דוהרנפורט, דפוס המשותפים (ה)אלמנה מרת רעכיל ... ובניה האחים ר' מיכאל שמעון זר' אהרן זר' יוסף בני הטנות ... מוה' יחיאל מיכל מייא מ"ס זצ"ל, תקנ"ט. דף. 16 : 21 : 16. (14)

נדפסה עם שער מיוחד בס' קהלת שלמה הוצאת דוהרנפורט תקנ"ט. הדפים סומנו מ"ד. דפי מ"א לא סומנו בדיוק. הפירוש נדפס באות' צור.

הגדה של פסח עם הפתרון בלשון ספרדית וגם כמה צורות ... ליוורנו, דפוס שמואל סערון, ועשה פסח לה' [תקנ"ט]. דף. 32 : 23 : 17. (יערי 49*)

תרגום לדינו נדפס באותיות מרובעות למטה מהמקור. הדפים, חוץ מהדף האחרון, לא סומנו.

ספר חקת הפסח ... ובראשו כתם פז קערת כסף — להרב ... יוסף האוזבי ... חבל באותיות כראות וטובות ... חובא לדפוס ע"י ... ה"ר יהודה ... בן ... מהר"ר יעקב נ' נאיים ... ליוורנו, דפוס ר' אליעזר סערון, ישרים [תק"ס].

75+4 דף. 17 : 11. (15)

סדר הגדה של פסח עם פירוש נחמד ... ושל מחבר ס' חות דעת והצגנו ...
ליושב הספיקות ... אשר העירו דון יצחק אברבנאל בספרו ... זבח פסח
ואחריו הרב בעל מעשי ה' ... וכמה ספיקות ... ונוסף על זה שם המחבר ויעקב
בן יעקב משה טק"ק ליסא פתיחה ... קצת חידושים על התורה ... מכתבי
אבי המחבר. זאלקווי, דפוס גרשון מדפים, תקס"א. [VI] + 23 דף. 16:20. (יערי *53)
ששה הדפים הראשונים המכילים דיני ברכת הנהנין, דין דברים המסוגלים, קונטרס
אחרון, פתיחה, סדר הלילה וקידוש אינם מסומנים. גם דפים אחרים לא סיכנו בדיוק, שם
המחבר לא נזכר בשום מקום בספר.

סדר הגדה של פסח אדער פארטראג און די ביידען ערשטן אבענדע פסח.
פירורא, דפוס איצק בן דוד צירנדארף, תקס"ד. 24 ד', 17 : 11. (16)
כנראה הוא הספר הרשום ברשימת יערי במ' 56, אבל בל תרגום האשכנזי. אבל
מכיל הוא תרגום איזה ברכות והסמנים באות צור, איג, אמ"י, ח"ג באשכנזיות באותיות
מרבועות. סימני הדפים אינם מדויקים. שונה מווינער 207.

סדר הגדה של פסח עם כל הדינים של בדיקת חמץ ... מכווארים הכל
בלשון אשכנזי: לשון מדברת הנהוג מסודרים ... אוסטרחה, דפוס השותפים
אברהם קלאהרפין ודוד בן יצחק מרדכי, והגדרת לבנו ביום ההוא לאמר,
[תקס"ד]. 36 דף. 15 : 10. (17)
מדף כ"א [המסומן בסעות י"ז] ואילך רב הדפים לא סומנו. הדינים והסמנים באותיות
צויר, ונראה שדף קודם לשער חסר בטופס שלנו. הציונים נדפסו על ניר שונה ונדבקו בין
דפי ההגדה.

הגדה וסדר של פסח עם כל הדינים ... ולמען זכות גם את הנשים ... הצגנו
את הדינים בלשון אשכנזי. ווין, דפוס אנטאן שמיר, **ופסחתיו** ... [תקס"ד].
20 ד' 18 : 10. (18)
התרגום נדפס באות צויר. דפי י"ח וי"ט חסרים בטופס שלנו.

הגדה של פסח אופים נויא אינם דייטשי איבר זעצט אונד מיט ניצליכע
אנמערקונגן פרוקתן. אופיכ, דפוס צבי הירש סג"ל שפיץ ובנו ... אברהם סג"ל,
תקס"ה. 41 דף. 19 : 11. (19)
התרגום באותיות צור. מצוירת.

סדר הגדה של פסח .. ובפרט לקטנים .. שלא ישנו ... זולצבאך דפוס זעקל
בן אהרן **ואמרתם זבח פסח הוא** = [תקס"ה]. 24 דף 16 : 11. (20)
תרגום סימני הסדר, א"ה אמ"י וח"ג ללשון אשכנזי אותיות צור.

סדר הגדה של פסח עם פירוש ... ישע"י הורוויץ סג"ל ... עתה נחוסף בה
כל הספירה עם קצת כוונת הארי ... נוסח שטר מכירה ... באותיות יותר

גדולות ... נדפס פעם שנית בפולנאי (והגדה) **לבנד** ביום ההוא **לאמר** ותקס"ו?
[42] דף. 17 : 10.

(21) השער הוא כמו הוצאת תקס"ה (יערי 57) מלבד רשימה ההוספות הנ"ל. בלי שם המדפיס. הדפים מסומנים (לא בדיוק) עד דף ל"ג. התחלת התאריך קרועה היא ואם נניח כי המלה "והגדה" נדפסה באופן זה **והגדה**, יכל להיות שזו ההגדה שנוכרה ע"י יערי (59) ותאריכה הוא תקס"ו. אבל אם המלה הנ"ל נדפסה באופן זה **והגדה**, התאריך הוא תקע"א. סדר הגדה של פסח עם פירוש נחמד חברו ... בעל המחבר ספר חזק דעת ויעקב בן יעקב משה מק"ק ליסא ... ליושב הספיקות אשר העירו ... אברבנאל ... בעל מעשה ח' ... וגוסף על זה שם המחבר פתיחה ... דינו ברכת הנהנין ... דינו מוקצה .. חסיד כש"נ בזלצבאך, תקס"ט. [28] דף. 21 : 16. (22) בלי שם המדפיס וסימון הדפים.

סדר הגדה של פסח ... פולנאי, לתקע"א. ראה לעיל מספר 21.

ספר סדר אל"י פירש על הגדה מהגאון ... אל"י מוויילנא וצ"ל Das Buch Seder Elia oder kurze Erklärung... Praesens Explicatio libri Haggodo... a Samuele Klein in ordinem redacti... Pragae 12 Maji 1813. Franz Johann Scholl רפוס פראג, 1813 תקע"ג. 21+18 דף. 20 : 17.

(23) הסמנים ומעשה אלהינו [הנמצא בסופה] נדפסו באות' צו"ר. בשער השני: ... והוספת כמה דינים והנהגות טובות מאדמ"ו הגאון וגם הקאנטראקט למכירת חמץ בלשון אשכנז [אות' מרבעות] וגם אליבא דהלכתא ... לזכות את הרבים העתקתי מכמה ספרים בלשון אשכנז מעשה אלהינו ... חברו לקטו ואספו אנכי הצעיר שמואל קליון בעל מדפוס ספרי דבי רב רבינו הגאון מהור"ר אל"י וצל"ה"ה. מרף כ"ב ואילך לא סומנו הדפים. בסופה גם רשימת החותמים (פרענוסעראנטען).

סדר הגדה על פסח מיט דער ריינען דייטשען איבערזעצונג פאן החכם ר' משה דעסמיו ז"ל ... [הנקוד] ע"פ סדר הגדה מהרב המדקדק הגדול מו"ה יצחק סאטנאב. ווין, רפוס געארג האלצונגער, 1815 תקע"ה. 22 דף. 21 : 17. (24) התרגום באותיות צו"ר. בראשה הקדמה מאת יואל בן רבי יודא ליב ז"ל, ברלין ח"י כסלו תקנ"א. ואולי היא ווינער 245 ?

סדר הגדה של פסח עם פירוש בלשון אשכנז על פי הסוד. דיהרנפורט, רפוס המנוח מו"ה יוסף מירא אונטער דירעקציון חתנו ה"ה ר' דוד שקלאווער, תקע"ה. 16 ד'. 21 : 16. (25)

נדפסה עם שער מיוחד בס' קהלת שלמה, הוצ' דיהרנפורט תקע"ח. הדפים סומנו מ"ג. דפי מ"א לא סומנו בדיוק, ה"פ נדפס באות' צו"ר.

סדר הגדה של פסח אדער פאר טראג אויף דיא ביידען ערשטען אבענדע פסח אויפם ניוע אינס ריינע דייטשע איבער זעצט. פיורדא, רפוס איצק ובנו דוד צירנדארף, תקע"ט. 34 דף. 18 : 10. (26)

התרגום באותיות צו"ר ואותיות מרובעות.

ספר ליל שמורים והוא כל סדר של פסח לעשות נחת רוח לפניו יתברך. שארונים, דפוס בצלאל הלוי אשכנזי, **זמן הירתינו ותקפ"א**. 13 : 19. (27)

שער מיוחד אין. נדפס רק בראש עמוד א' במסגרת. הדפים מן כ"ד ואילך חסרים כמספם שלנו. תרגום לדינו תפלה אחר תפלה באותיות מרובעות ואותיות רש"י. בשער הוהרה זו: "וזהרו מ"ש תורתנו הקדושה לא תסיג גבול רעך עד כלות שמנה שנים". מכיל גם תפילה ערבית. איננה ברשומות אלמליח וריבקינד על דפוס סלונקי.

סדר הגדה ליל שמורים מדויק היטב ומסודר ופה מאתי וואלף ... היידנהיים. רעדעלהיים, bei W. Heidenheim, 1822—תקפ"ב. 52 ד'. 9 : 12. מארך. (27a) הסמים ואיה קטעים תורגמו לאשכנזית אות' צויר. אמינ.

הגדה של פסח עם הפתרון בלשון ספרדי ומעריב. והכוונות. ופסקים. והוספנו שירים לשורר על השלחן לזכות בני המזרחים ... ונדפס בקונשטאנדינה ... הובא לדפוס ע"י ... יהודה ירושלמי ... אורטה קיוואי, דפוס אראפ אונלו ושלשת בניו אושפאדור קיבור קאוסט, את חג המצית תשמור ותקפ"ג. 55 ע'. 10 : 16. (28)

התרגום באותיות רש"י.

סדר ברכת המזון עם הגדה בציונים כמנהג אשכנזי ופולין דש איז גישטעלט אופ עברי בענטשין אונ קריאת שמע ... זמר לחנוכה ... פרשת וישלח ... עם מעט דויטש מרובע אונ גאנצין אופ גרושי אותיות ... ברשיון הצענזור מאקדעמאי דוויגנא ביום יוד גראני אלף תתכ"א למספרם. אוסטרחה, תקפ"ה. 32 דף. 21 : 19. (29) סמני הדפים אינם מדויקים. ההגדה נדפסה על יג דפים האחוריים המסומנים לא בדיוק יית-לב.

הגדה וסדר לילי פסח עם כל הדינים ... בלשון אשכנזית ... פערמעהרט מיט אינעם דיטשען קאנטראקטע צום חמץ פערקויפען ... דריטטע אויפלאגע. Vortrag für die beyden Osterabende. פראג, דפוס Scholl und Landau, תקפ"ה. 1825. דף. 16 : 10. (30)

התרגום באותיות צויר. הקאנטראקט באשכנזית ובאותיות גויות.

סדר ההגדה לילי שמורים מדויק היטב (1) ומסודר ופה מאתי וואלף ... היידנהיים. רעדעלהיים, דפוס W. Heidenheim, תקפ"ה. 1825. דף. 8 : 11 (מארך) (יערי *80)

סימני הסדר, ותרגום איה באשכנזית אותיות צויר.

סדר ההגדה לילי שמורים מדויק היטב ומסודר ופה ומתורגם אשכנזית מאתי וואלף ב"ר שמשון ז"ל איש היידנהיים. ווין, דפוס אנמאן שמיר, 1825 ותקפ"ה. 33 דף. 11 : 17. (31)

אצל ווינער (293) רשום רק 26 דפים. התרגום באותיות צויר למטה מהמקור.

סדר הגדה של פסח גם נתוסף דבר חדש ... סדר כתיבת שמר מכירת חמץ ...

סדר קרבן פסח. לעמבערג, דפוס dd 22 [oct]ober, LEmBERg H. Gr[o]sman [1]827 [תקפ"ו]. 16 דף. 19 : 11. (32)

השטר, הסימנים והרינונים בעבריות אותיות רש"י, התאריך ושם המדפיס פגומים.

Compendium Orationum סדר הגדה של פסח כפי מנהג אשכנזים נדפס לתשוקת הנערים ישראל ואחיו נכדו הגביר שלמה אהרן הכהן. וירונה, דפוס MDCCCXXVIII, Typographia Libantea [תקפ"ח] Veronae 13:20. (יערי *85) בראשו ציור קידוש והדלקת הנרות.

הגדה של פסח עם תרגום אשכנזי אדער פארטראג אויף דיא ביידען ערשטען אבענדע פסח מיט דייטשער איבערזעצונג אונד אנמערקונגען פערזעהן. אלטונא, דפוס שטואל ויהודה בון, תקפ"ט. 40 דף. 17 : 11. (33) התרגום נדפס באותיות צויר.

הגדה וסדר לילי פסח עם כל הרינונים ... בלשון אשכנזית למען יבינו כקטן כגדול ... פרמעהרט מיט איינעם דייטשען קאנטראקטע צום חמץ פערקופען ... פיערטע אופלאנג Vortrag für die beiden Osterabende. פראג, דפוס M. I. Landau, ח' תקפ"ט לב"ע Prag 1829. 28 דף. 17 : 10. (34) התרגום באותיות צויר. אמי לא תורגם. הקאנטראקט באותיות גוטיות.

בסימנא טבא ספר לילי שמורים סדר של פסח לעשות נ"ר לפניו ותברך ... מאלוניקי, דפוס הרב חכולל יוסף מולכו שבכת ימים מצות תאלכו ותקפ"ט. 26 דף. 19 : 14. (יערי *87)

שער מיוחד אין. נדפס רק בראש עמוד א' במסגרת. הרפיט לא סומנו בדיוק. תרגום לדינו, תפילה אחר תפילה באותיות מרובעות ואות' רש"י. מכיל גם תפילה ערבית; שונה מהוצאת תקפ"א הנזכרת לעיל מ' 27.

[קהלת שלמה הגדה של פסח]. (הנובר, דפוס E. A. Telguet) [לפרט.ת. קץ 1830] [תק"ץ] 26 ד'. 23 : 18. (35) ההגדה נדפסה בלי שער מיוחד ועם סמני דף מיוחדים והיא רק חלק מס' קהלת שלמה העתקת שלמה בלאך, הנובר תק"ץ. התרגום נדפס באות צויר.

סדר הגדה של פסח מתורגם ... ללשון ענגלאטירא אשר כבר הובאה לדפוס ע"י דוד בן מרדכי הלוי ... the Passover in Hebrew and Eng- ... lish according to the custom of the German and Polish Jews. Translated .. by .. David Levi לונדון, דפוס חיים ב"כ סענדר Hyam Barnett, בצאת ישראל במצרים, [תקצ"ג] 5593. 40 דף. (37)

שלשה שערים על דפים מיוחדים. שער א' בעברית, השני לקוח ממחזור כמנהג פולין, לונדון, תקס"ה. עברית ואנגלית עם ציורים, השלישי באנגלית. מדף 35 ואילך אין הרפיס מסומנים. מכיל גם תרגום א"ג, אמי, ח"ג באשכנזית באותיות מרובעות. המקור והתרגום האנגלי עמוד סוף עמוד. יש לנו גם סופס עם שני שערים: הראשון והשלישי כנ"ל.

סדר הגדה של פסח שמונים כדווק היטב ומסודר יפה מאת וואלף ... היידנהיים.

Pressburg, דפוס Anton Edler v. Schmid, 1834 [תקצ"ד]. 60 דף. 9:2. מארך. (38)
הסימנים תורגמו לאשכנזיות באותיות צור. הציורים נדפסו לחוד על גיר שונה ונדבקו
בכסה מקומות. עוד מופס עם שניים קטנים: כשער האחד נדפס K.K. priv. וכשני K. priv.

סדר הגדה של פסח אדער פארטראג אויף דא ביידען ערשטען אבענדע פסח
אופ' ניוע אינ' ריין-דייטשע איבערזעצט ... גם הדפסנו ... דינים ... והלכות ...
פירוש צ'י אש ... מהרב דון יצחק אברבנאל ... דברים ... מספר עקרה ומפירוש
בעל עוללות אפרים וגם פירוש על חד גדיא מהמחבר כמה אהרן. זולצבאך,

דפוס S. Ornstein und Söhne, תקצ"ד 1833. 33 דף. 21:17. (39)
התרגום באותיות צור ובמקומות אחדים באותיות מרובעות. שטר מכירת חמץ
פערקוף-ברוק באותיות לטיניות (דף ב').

סדר פירש (!) על הגדה של פסח והוא פירש ... מן גדולי הקדמונים ...
ר' דוד אופנהיים ... ר' יונתן בעה"מ ... אורים ותמים ... ר' אברהם ברודא
וכראשם הרבה דברים מספר מעשה ח' ... ומהרבה גאונים ... וכפרט מהגאון
ר' ישעי' הארוויין הבאתי לבית הדפוס אנו ... מרדכי צבי מולאטשוב. לעמבערג,
דפוס אלמנת נפתלי הרץ גרויש מאן, דיוח והצלה יעמוד ליהודים, [תקצ"ה]
1835. 18 דף. 22:17. (יערי *94)

עם הקדמה מהמביא לדפוס (ק' א' ב'). רב הדפים אינם מסומנים.

סדר הגדה של פסח עם פירוש לשון אשכנז באותיות מרובעות עם נקודות
והוספנו ... דיני בדיקת חמץ ... ספירת העומר ... ווארשא, דפוס דוד שקלאווער

Warszawie, [תקצ"ו?] חש"ד. 18 דף. (40)
מכיל (ק' ב' ג') אותיות הרבנים מורי הוראות דווארשא העתקה מכרו ר' עקיבא
איגר ע"ד איסור משקה ר"ש כתפוחי אדמה. החותמים על האזהרה וארשוא כ"ח שבט תקצ"ו
ואולי זה זמן הדפוס? איה! אס'י וח'ג לא תורגמו.

סדר הגדה של פסח כתורגם .. ללשון ענגלאטירא ... the Pas-
sover, in Hebrew and English according to the custom of the German and
Spanish Jews. Translated by ... David Levi of London. First American Edition.
נא יארק, דפוס New York S. H. Jackson ... חבא בירושלים [תקצ"ז]
5597. 43 דף. 16:10. (יערי *97)

השער האנגלי נדפס מעבר השער העברי. כדף ל"ב ואילך אין הדפים מסמנים. המקור
והתרגום עמוד כול עמוד.

סדר הגדה של פסח מיט אלען דינים אונד מנהגים אין דייטשער שפראכע
נעכסט איינער .. ערלויטערונג אונד איבערזעצונג דעם חד גדיא. פראג, דפוס

M. I. Landau, תקצ"ז. 22 דף. 20:12. (41)
הסמנים תרגום א"ה ח'ג עם פארעראינערונג בראשו וקאנפראקס צום חמץ
פערקופען באותיות צור.

הגדה-פסח: Hagadat-Pesach: Das ist Was über den Auszug aus Mizrajim ... bei Tische vorgetragen wird ... Aus dem Hebräischen neu übersetzt und zum Gebrauche für weibliche Zuhörerinnen ... bearbeitet ... Einleitung (1838) 5598, D. Friedländer דפוס, Berlin, versehen von Dr. J. Heinemann (תקצ"ח. VII+28 ע' 18:11. יערי *98)

נדפס באותיות גוטיות בלי המקור העברי. ע' ג' מכיל שיר Das Pesach-Fest. יערי (*98) רושם שלא בדיוק הוצאה כזו עם המקור.

סדר ההגדה לליל שמורים מדויק היטיב ומסודר יפה איינע נייע אוסנאכע מיט אייגער ריין דייטשען איבערזעצונג נעכען דעם העבראישען טעקסט ציילע געגען ציילע ... פיורדא, דפוס David Isaac Zuerdorfer, תקצ"ח. 64 ע' 12:10. מארך (42) השופס שלנו מחזיק שער ראשון בחוספת יכמו שנדפס ברדלחיים. התרגום באות צויר. התרגום א"ה.

סדר הגדה של פסח עם הפתרון בלשון ספרדי ... ובתוכו ... צורות ... באותיות מצוירות ... הכל כסדר נאה ... נדפס באותיות אמשטרדם. ליורנן, דפוס מטה ישועה ... בכ"ר ... יעקב טוביאנה ... וזרעם לפניך יכון ותקצ"ט. 38 ד' 20:14. (43) התרגום באות מרובעות נדפס למטה מהמקור.

סדר ההגדה של פסח עם ספירת העומר גם הוספנו דינים על הלכות פסח מתגאון בעל המחבר מידור דרך החיים. לעמבערג, דפוס Löbl Balaban, ותקצ"ט 1839. 15 דף 12:19. (44) הדפים לא סומנו מלבד שלשת הדפים האחרונים המסומנים ל"ז ל"ח ל"ט. וכנראה שהם נדפסו בספר אחר.

קהלת שלמה הגדה של פסח. והנובר, דפוס E. A. Telgener, יבא גואל ישראל תקצ"ד? (=5600 ת"ר). 1+30 ד' 18:21. (45) ההגדה נדפסה בלי שער מיוחד ועם סמני דף מיוחדים והיא דק חלק מס' קהלת שלמה העתקת ר' שלמה בלאך שנדפסה בהנובר עם התאריך ח"ל. הפ' נדפס באות צויר. Contract zum מכין נדפס באות גוטיות. וכנראה יש טעות בתאריך העברי המפורסם.

הגדה של פסח הובא ולבית הדפוס ע"י הישיש הגביר המפורסם מוה' (מתתיהו) ציקר בעקר בהמנוח הרבני המפורסם מוהר"ר פג עיאל III ז"ל: נדפס פה לבוב בדפוס של האשה המפורסמת מרת חיה אשת המנוח הרבני מוה' נפתלי הירץ גרוישמאן ז"ל Gedrukt BEI CHAWE GROSMAV. 27 FEBBER 1840. 14 דף 19:24. (46) השער קרוע מלמעלה. הדפים לא סומנו.

סדר ההגדה לליל שמורים מדויק היטיב ומסודר יפה מאת וואלף ... היירנהיים. רעדעלחיים, דפוס J. Lehrberger & Comp. ת"ר 1839. 52 דף 11:9. מארך. (48) הסימנים ואמ"ג תורגמו לאשכנזיות אותיות צויר. ווינער מזכיר הוצאה כזו (366) אולם בשנת ת"ר—1840.

(המשך יבוא.)

הערות

I

לא שמוראל הנגיד אלא אבן ג'נאח

(השוה 'קריית ספר' שנה ב' ע' 150)

מאת מיכאל וילנסקי (ברלין).

מגוף כתבי הפולמוס של ריב"ג (ר' יונה בן ג'נאח) ובעל מחלוקתו ר' שמוראל הנגיד, שהיו בהם לא רק דברי קנתור, אלא גם דברים חשובים מאד בתורת השפה העברית, כמו שמורים ע"ז הקטעים שנתפרסמו מהם, וכן דברי השבח המיוחד שריב"ג משבח בהם דוקא ספרו זה⁽¹⁾, לא נשתמרו לנו אלא שרידים מועטים. דרנבורג היה הראשון, שבפתחתו לספרי ריב"ג הקטנים פרסם קטע המכיל את סוף הפתיחה ואת תחלתו של חסי כתאב אלתשויר (ס' ההכלמה, בתרגומו של אבן תבון) לריב"ג (Opusculum וכו' עמ' XLIX) וגם קטע המכיל את כל הדבור (אלכלמה) ה' של האגרת הא' מאגרות החברים (אלרסאיל אלרפאק או אלרפאקיה) לר' שמוראל הנגיד (שם, עמ' LIX). עם תרגומיהם בצרפתית. לאחר זה פרסם קוקובצוב בספרו: לקורות חכמת הלשון העברית בימי הביניים וכו' כרך II (בחלק הרוסי, עמ' 79 הערה 3) קטע קטן המכיל סוף הפתיחה ותחלת הדבור הא' של האגרת השניה, עם תרגומו ברוסית, ואחריהם בא מר ד. צ. בנעט ופרסם בק"ס (שנה ב' עמ' 150) קטע קטן של הגניזה, שהכיר בו שהוא מכלל כתבים אלו, עם תרגומו בעברית.

בר בנעט מרחם את הקטע "בלי שום פקפוק" לר"ש הנגיד, שהיה "אלרסאיל אלרפאקיה"2)... "נוכרו בו כאחד חבורי המחבר" (בקטע נאמר: וכנא כתמנא (חיתמנא, לפי קריאת המו"ל) אל ראכעה מן אלרסאיל אל רפאקיה, בעברית, לפי תרגומו של המו"ל: סימנו את הרביעית כן וכו'). "הקטע בעצמו", הוא אומר הלאה, כנראה איננו מכלל האגרות האלה, כי החבור נקרא "מקאלה" (מאמר) ולא "רסאלה" (אגרת) וגם הוזכרו "אלרסאיל אלרפאקיה" שלא כדרך שמזכירים חלק מואתו הספר בעצמו ... אולי הקטע שלנו חלק מן "כתאב אלתג'ה" שהזכירו אבן בלעם3). לכאורה, מכיון שמשני הספרים של ר"ש הנגיד, שהיה אפשר ליחס קטע זה להם, האחד אינו בא בחשבון כלל, והשני מוטל בספק גדול, שוב אי אפשר ליחס את הקטע בלא שום פקפוק להנגיד. נאמת אי אפשר ליחס אותו בשום

(1) עיין ספרו של בכר: Leben und Werke des Abulwalid וכו' עמ' 25 והע' 128 שם.

(2) מר בנעט חושב שהשם אלרפאקיה כתוב כך בכונה, אבל הרי בתחלת הקטע הראשון מהאגרות נאמר: אלרפאק, וכפי שמעיר קוקובצוב בספרו הנ"ל (עמ' 81 הערה 3 של החלק הרוסי), כותב בן בלעם בכלל אלרפאק, ורק ב' פעמים "אלרפאקיה".

(3) ר"ש הנגיד בעצמו מזכירו בכתאב אלאסתגנא (ס' העשר בתרגומו של ראבי"ע); על יסוד ציטטה זו הכיר קוקובצוב בהקטעים שמצא, שהם קטעי חסי' הנוכח (עיין Bulletin de L'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg 1908 עמ' 1359 מאמרו של קוקובצוב ובעתון R.E.J. כרך 57 עמ' 259 מאמרו של ש. א. פוננסקי). בספרו לקורות וכו' הנ"ל (עמ' 235) מביא קוקובצוב ידיעה פרטית בשם מרכס, שבס' דברי הריבוב, המכיל חליפות מכתבים בין ר' זרחיה הלוי בעל המאור וראב"ד בעל ההשגות מתורגם כתאב אלתג'ה בספר הטענה, ושנראה משם שהיה ספר פולמוס.

אופן להגגיר: אי אפשר ל'חם אתו לאגרות החברים, מהפעמים שהביא מר בנעם ועוד מפעמים אחרים שיבואו להלן, ואי אפשר ל'חם אותו לספר אחר שחבר אחי, שהרי שום מחבר, גם כשהיה לו צורך בלתי רגיל להזכיר בספר אחד שניים את ספרו הקודם, לא יאמר: סיימנו חלק כך וכך של ספר פלוני, אלא סתם: סיימנו ספר פלוני. (והוא הדיון כשמחבר מצטט את ספרו האחד בספרו השני). טעם זה בלבר כבר מספיק להורות אותנו, שהקטע הוא סיומו של ספר ההכלמה לריביג' ושהמלה כתמנא כתובה בטעות וצ"ל במקומה: כתמנא (כלומר, ח'צמנא, נצחנא), או מלה אחרת, מכיון שזוהי שחיה חלק של כתבי הפולמוס הנזכרים אין שום ספק, אלא שישנם עוד פעמים רבים ושונים, המורים מצד אחר, שהקטע איננו להגגיר, ומצד השני, שהוא לריביג': א) בקטעי האגרות שנתפרסמו אין אנו מוצאים שום הרוף וגדוף בדברים היוצאים מעיני הוכוח כלפי ריביג', אדרבה בראש הקטע השני נאמר: אג'בנאה עלי מא ח'שן במא לאן וקארצינא עלי מא שנע במא האן וודנאן אן לא יכון מא כאן (השננו לו על הקשות ברכות ועל דבריו המגונים בנוחים; הלאו שמכאן ולחבא לא יהיה שוב מה שהיה). ריביג' להפך, אין הוא מוצא די ולוולים גסים שאין להעלותם על הכתב, כדי לגנות בהם את הנגיד, וגם כפי הרקמה ופי' הישרשים, ספרים שחברם לעת זקנתו, בשיעור שכבר שקפה אש המחלוקת, הוא מכנה אותו בכינוי של גנאי כמעט בכל פעם שהוא רומז לו (את שמו אינו מזכיר אף פעם אחת בספריו שנשתמרו לנו, כעוד שהנגיד מזכיר את שם ריביג' בקטעי הראשון של האגרות כמה פעמים). הוא אומר, למשל, עלי: וישפלות מי שנדחק בה (בחכמת הלשון העברית) מבלי הכרת ומאין ידועה (פי' הרקמה מהר' וילנסקי, עמ' כ"ז 17). המקנה החולק עלי בשאלות מן [ספר] ההשגה (שם, עמ' ש"כ 2). יהיה נכון בסכלות ומתגולל בשעות כאשר עשה מי שהשב שהוא מאנשי החכמה הזאת בלי אמת (פי' הישרשים ערך "גדר"). ב) מן הנמנע הוא שיוגנו את ריביג', איש שלא התגדר בעסקנות צבורית כלל, שהוא חושב את עצמו למנהיג האמה, דבר שיחכן לומו כמובן על הנגיד. ג) לפי ההשערה המקובלת אצל החוקרים ותמחישבת על הלב, כנה ר"ש הנגיד את ספרו זה בשם אגרות החברים, כדי להעלים שהוא מחברם, ואיך נתן כאן רשות לסופר שכתב מפיו לגלות סוד זה ולכתוב: «אעזה אללה» בלשון יחיד, דבר שאין בו שום קושי, כשמלים ארץ מוסבות על ריביג'. ד) פי' ההכלמה היה באמת מחולק למאמרים (מקאלות), המכוונים להאגרות שבספר איש ריבו, ובכל פעם שריביג' מביא בפי' הישרשים שמועה בשם פי' זה הוא מראה גם על המאמר שנמצאת בו השמועה: במאמר ראשון, שני וכו' מהספר (אגרות החברים היו מחולקות, כמו שראינו, לכלמאת); לפי זה אומר ריביג' בסוף פי' ההכלמה, שבמאמר זה השיב על ההשגות שבאגרת הרביעית מן אגרות החברים. ה) בהקטע שפרסם דרנבורג בפי' ההכלמה, וכן בשאר ספריו של ריביג' נמצאים חרוזים ערביים, כמו בקטע זה, במה שנתפרסם מכתבי ר"ש הנגיד אין אפילו חרוז ערבי אחד. ו) עכשיו יובנו לנו דברי הפסקה: והיה ראוי עליו לקרא למקוננות וכו', שלבאורה אין להן שום משמעות. ריביג' כידוע לא רק שלא חיה משורר, אלא גם לא החשוב את השירה; הוא אומר: «אתם יודעים שהשיר אינו מלאכתו והפיוס איננו מעסקו ואינו מתיחש אליו ולא ידוע בו ואיננו אצלו גם כן בענין שארדוף אחריו או שאקפיד עליו, אבל אנשא עצמי ממנו וארומם מאמר» (1) (פי' הרקמה, עמ' ש"כ 3). והוא מתהלך כאן במתנגדו שהיה משורר ושר גם שירי הספר (על מות ר' האיני גאון ועוד) ואומר עליו שהוא עוסק בעסק הנשים המקוננות. ז) אנו מוצאים שפה אחת ודברים אחרים

(1) עיון שירת ישראל להלפר עמי קריב—קריג.

כאן ובמקומות אחרים בדבריו על הנגיד. ריב"ג מען, שאיש ריב"ג משתמש בשם טוב שזכה אצל החמון, אם גם שלא בצדק, ובוה שהחמון מאמין לכל היוצא מפיו, כדי להבטיחם, מקנאתו בריב"ג, שהוא חכם בחכמת הלשון, חכמה שאין לו באמת בה ידיעה כלל, ולא עוד אלא שהוא גם מחליט, שנצח את ריב"ג בהשגותיו, השגות שאינן כראות באמת לספ"ל בהן. בראש הקטע הנ"ל אומר ריב"ג: ת"ס אנה אנתחל פיה גיר עלמה ואדעי פיה גיר פוזה ותחגי בתאגי אלטיפר ותקלד סוף אלעז ואלנלכה פי אשיאא רד פיהא עליו ועם אנה אלטיאחר פי רדח ואלטיאפר פי מענה (אחר כך עשה עצמו לבעליה של חכמת הלשון, בלא שיהיה לו ידיעה בה, וטען שהוא מאנשיה, בלא שהשיג אותה והכתיר את עצמו בכתר הנצחון וחגור את עצמו בחרב הגדולה והנצחון בהשגותיו, לפי שאמר, שדבריו השגותיו מתקבלים על הלב ושהוא המנצח בהשגותיו); הלאה (עמ' L) הוא אומר: אפליסח אלסמיה תרך מגיאובתה לולא מא תעלסון ... ואדעאיה ענד אלרעאע מא לא יחקק (האם לא היתה הגבורה האמתית (הכוכשת את יצרה) שלא לענות על דבריו כלל, לולי ... ופרסומו אצל החמון, שאינו ראוי לו עפ"י האמת); גם בגוף הערכי של ס' השרשים של הציטטה שהכאנו למעלה (ערך "נדר") נאמר: מן אדעי הדיא אלעלם בגיר חקוקה, ממש אותם הדברים הנאמרים גם כאן, ובמקצת גם בלשונם (1). הקטע הוא אפוא בלא שום ספק חלק מס' ההכלמה לריב"ג.

באחרונה אני רוצה עוד לעמוד על הפתגם המור המובא שם: פתח חסור פיו ואמר קוצים. המו"ל אמנם מעיר, שמקור הפתגם המובא בעברית אינו ידוע לו. באמת קשה מאד להניח מציאותו של פתגם כזה (אם גם לא נשים לב, שחציו הראשון הוא משל והשני נמשל) בעברית, שהרי לא היתה אז שפה מדוברת, שהחמון יוכל לברוא בה פתגמים לפי רוחו וטעמו, ומבטיח שאין זה פתגם ערבי, שהרי בעל הקטע לא היה מספיק את משגתו הערבית, כדי להוציא בלשון הקדש דברים מגונים כאלו מפיו; בכלל מן הנמנע הוא להניח, שבעל הקטע יתיר לעצמו לזלזל בכבוד חברו בלזלזל גם כזה, שאין אנו מוצאים דוגמתו בספרות היהודים של ימי הביניים. כמדומה לי שהוא רמז, שיש בו בוודאי גם עקיצה, להפסוקים שנחלקו עליהם הוא והנגיד; ואפשר צריך גם להיות: "חצים" במקום "קוצים".

פתח רומז להפסוק: עמד פתח האהל (שופטים ד' כ'); ריב"ג חושב את המלה "עמד" למקור, והנגיד אומר, שכאן בא צווי לנקבה בלשון זכר (עיון ס' הרקמה עמ' קע"ח הערה 8). "חסור" — להפסוק: געור ממעון קדשו (זכריה כ' י"ז); ריב"ג אומר שהנון בנעור שרשית, ופירושו כמו: חסור נוער (ברכות ג' א'), דעת הנגיד, שהוא נפעל מן "עור" (עיון Opusculum עמ' 98 ועמ' 258 וס' השרשים לריב"ג ערך "נער"). "פיו" — להפסוק: שיתח ה' שמה לפי (תהלים קמ"א ג); ריב"ג מפרש "שיתח" מלשון פיוס ופתיו, דעתו של הנגיד אינה ידיעה (עיון ס' השרשים לריב"ג ערך "שום" הכ' 2) ואפשר שהוא רומז להשגות שהשיגו עליו מנגדיו על שלא הוסיף על השרשים נפלא הנמצאים בספרו של חיוג, את השרשים: אכף, בהפסוק: אכף עליו פיהו (משלי מו כו) ואמר, באל חאמר עליו באר פיה בתהלים ס"ט טו (עיון Op. עמ' 249). "אמר" — להפסוק: והלילה אמר הרה גבר (איוב ג' ג'); ריב"ג אומר שהרה, שמשמעותו כאן ילד, ותהר, אינם בני משמעות אחת ומשיג על חיוג.

(1) מר בנעט מעיר: באמת אין הסגנון שלפנינו שונה מאד מסגנון השארית הנותרת

מספר ההכלמה.

(2) ריב"ג אומר שם: וכבר בארתי (ב) [ה] ענין הזה בסוף המאמר השני מספר ההכלמה,

מזה נראה שגם בפירוש פסוק זה נחלקו הוא והנגיד.

שקבעם בזה, והנגיד מצדיק את חיוגו, לפי שהיה נאמר כאן על דרך ההעברה (עיון Op. עמ' 128, ושם בקצת חניף מספרו של הנגיד). "חצים"—להפסוק: הברו חצים (ירמיה נא יא); ריבג אומר, שהברו הוא מהפסוקים, והנגיד — שהוא חסר אלף, מן: ואבר נץ באיוב לפ כו (עיון ס' חשרשים לריבג ערך "ברר" ופירוש בן בלעם להפסוק בירמיה, סהר/ אזראלסאהן).

II

למאמרו של מר מ. וילנסקי

מאת ד. צ. בנעט.

לדאבוני אי אפשר לי להסכים להשערתי של מר מ. וילנסקי על מחבר קטע הגניזה שפרסמתי בשנת תרפ"ה בק"ס ב'. השערה זו אי אפשר לה בלי תקון הנוסח במקום שהוא מובן בלי התקון ואינו מובן כל צרכו עם תקונו של מר וילנסקי. אחת כן במלואו את המקום שעליו סומכת טענתי של מר וילנסקי בעקרי, ואחרגמהו מחדש מלה במלה, כי אפשר שתרגומי הראשון, החפשי יותר מדי, עלול להביא לידי טעיות: "וכנא כתמנא אל ראבעה מן אל רסאיל אל רפאקיה במא הו תאבת פיהא מן אל קול אל גארי מגרי אל אדב פי מחתואה ואלאכד פי סביל מן אל לין פי טאהרה לא מקתצאה פטן אל ספיה אנא אסרינאה בחקיקה ואלתמסנא ארצאיה עלי יקין וניה ומא חמל לפטנא עלי מענאה ולא אחס במרארה סמנא אלדעאף פי כלאל קליל עסל מזוגנאה לחפה" = וכבר סיימנו את הרביעית מן "אלרסאיל אלרפאקיה" במה שהוא רשום בה מהדבור ההולך בדרך הנמוס (או: התוכחה) בתכנו והאחיה בדרך מהרכות בחיצוניותו לא במה שמתחייב ממנו, ויחשב הסכל (או: החצוף) כי הללוהו באמת ובקשנו לרצותו באמונה ומתוך כונה, ולא הבין בסוינו כענינו ולא הרגיש במרירות ארסנו הממית בתוך מעט דבש שמוגנוהו (בו) כדי לכסות עליו. מר וילנסקי טוען שאי אפשר ליחס את הקטע לאחד ספריו של הנגיד, גם חוץ מ-אלרסאיל אלרפאקיה, יען כי "שם מחברי, גם כשיהיה לו צרך בלתי רגיל להזכיר בספר אחד שסיים את ספרו הקודם, לא יאמר: סיימנו חלק כך וכך של ספר פלוני, אלא סתם: סיימנו ספר פלוני". אבל — אף אם גניח שהנחה זו צודקת — הרי ברור שאין כונת הכותב להודיע שסיים את האגרת הרביעית מ-אלרסאיל אלרפאקיה, כי אם זכר סיום האגרת הזאת לא בא אלא כמראה מקום למה שהוא אומר אח"כ. תוכן המשפט הנ"ל הוא: בסוף האגרת הרביעית מ-אלרסאיל אלרפאקיה אמרתי על איש ריבי קצת דברים שהיו נשמעים כדברי רכות ואפילו כדברי שבח וסופם להשמע כדברי לעג (ובכן דברי אירוניה) והוא בתמימותו הבין הדברים כפשוטם ולא הרגיש בלעג הכמוס בהם. המובן הברור הזה אינו מגיח מקום לתקון במלת "כתמנא" ולא לספק בזהות הדברים האלה¹ עם מחבר האגרת הרביעית מ-אלרסאיל אלרפאקיה. אפילו אלמלא ידענו שם ספר של הנגיד שאפשר ליחס לו דברים אלה, היינו מוכרחים להניח מציאות ספר כזה. אבל באמת אין טעם שלא ליחס את הדברים ל-כתאב אלחג'ה. תקונו של

(1) יש קצת מקום לספק ביחס להתחלת כל הקטע וביחס לציטט המתחיל בעמ' ב'

שורה 2; ר' מה שכתבתי בק"ס ב' עמ' 150 הערה 2 ועמ' 151 הערה 1.

מר וילנסקי "כצמנא — נצחנר" אינו מתקבל על הדעת מסעמים בלשניים⁽¹⁾ ואינו מתאים כלל להמשך המשפט.

אשיב בקצור על שאר נמוקי מר וילנסקי: (א) משני הקטעים של "אלרסאיל אלרפאקיה" הנמצאים בידינו האחד הוא מהאגרת הראשונה והשני מהאגרת השנייה. בהקדמת האגרת השנייה עוד הביע הנגיד את תקותו שריב"ג יחזור למוטב בסגנון הפולמוס שלו. מכיון שלא עשה כן, אין פלא שאח"כ גם הנגיד השיב גמולו בראשו בדברים נמרצים. (ב) הבטוי "ברית הדה אל אמה" שתרגמתי "מנהיג האומה הזאת" אינו מורה על הנהגת הצבור. עפי' המלונים הערביים פרוש מלת "ברית" (כמו פרוש המלה הרגילה יותר: כרית) הוא: מורה-דרך וריו, איש בקיא בדרכים הנעלמות במדבר. בטוי זה יכול לשמש כלפי חכם בקיא בכל מסתרי הלשון: ידען האומה הזאת. (ג) אפילו אם אמת הוא שמתחלה בקש הנגיד להסתיר את שמו בקראו לאגרותיו "אלרסאיל אלרפאקיה", לא יפלא⁽²⁾ אם בספר מאוחר הודה על היותו המחבר. מאחר שנתפרסם הדבר כבר בעולם. (ד) "מאמרים" (מקאלות) הם כנוי מצוי מאד בין לחלקי ספרים בין לחבורים עומדים בפני עצמם. (ה) אלו היה החומר המועט שבידינו מרשנו להסיק שהנגיד לא היה מקשט חבוריו בחרוזים ערביים, היה זה מוכיח את ההפך כי החרוזים הנמצאים בקטע אינם של המחבר אלא של בעל ריבו (לדידי אבן גנאח ולסברת מר וילנסקי שמואל הנגיד). (ו) לא נאמר בקטע "הוא דומה למקוננות" אלא "והיה ראוי עליו לקרא למקוננות וכו'", כלומר צריך היה לנהוג אצל בעצמו (כי לא עלה בידו ולא כלום), אך הוא התפאר כאלו נצח. (ז) הדמיון בין דברי ריב"ג ודברי הקטע אינו אלא במה שרגיל בדברי פולמוס.

פרושו ותקונו של מר וילנסקי לפתגם "פתח חמור פיו ואמר קוצים" מצטיינים בחריפות, אבל כמדומני שאינם מתקבלים על הדעת. אין קשר העניינים במקום הזה⁽³⁾ נותן מקום לחשוב על רמז מדעי. אבל על כל פנים המשפט היה צריך להיות מובן כשהוא לעצמו. ואיזה מובן יש למשפט "פתח חמור פיו ואמר חצים"? מובנו של הפתגם כפי שהוא נמצא בקטע הגניזה, ברור. הקוצים הם מאכלו של החמור והוא האכל פחות-הערך ביותר. ואם חמור יפתח פיו, לא יהיה בפיו אמר נכבד יותר מאשר "קוצים". יחס המשל אל הנמשל אינו צריך באור.

III

על ר' יצחק בן מרדכי גרשון.

בק"ס שנה זו ע' 281 חולק ד"ר י. זונה על שטינשניידר הרושם שנת שמ"ו לשנה הראשונה שבה מופיע ר' יצחק בן מרדכי גרשון בויניציאה. ד"ר זונה מזכיר את הס' "שערי דמעה" לר' משה אלבילדא שנדפס שם שמ"ו והוגה על ידו. ואני מצאתי עוד ספר קודם לזה.

(1) אין אומרים "נצחתי ספרי" כי אם "נצחתי את המחבר". חוץ מזה מסופקני אם הבנין הקל **נצח** נמצא בשמוש במובן "נצח", מבלי שיקדם לו באותו המשפט הבנין השלישי או הששי של אותו הפועל מעין **خاصتى فخصت**.

(2) אני חוזר כי ממה שאמרתי בענין זה בק"ס ב'.

(3) **ושיאמר** עליו ועל הקש (או: דברי הרפי) שלו אחרי מה שהזכרנו למעלה. פתח חמור פיו ואמר קוצים, יותר לסי כבודו ויותר ראוי לנו. אנכי במקום אגר אני מציע להגיה אג' דר בנוסח הערבי.

שנדפס שם, שמה בהגהתו. הספר הוא: "פירוש מגלת רות על דרך האמת שחבר הרב... עובדיה... מברטנורא...". בדפוס במצות זואן דגארה שנת ה' אלפים, משה' ליצירה בחדש אייר ל"ג לעומר בויניציאה". בהקדמה לספר זה כותב המלבי"ד ר' מרדכי בן ברוך מסייולי: "והמגיה היה החכם השלם כמהר"ר יצחק גרשון גר"ו" והמגיה עצמו מוסיף הקדמה משלו וחותם: "יצחק בן לא"א החסיד וגבון כמהר"ר מרדכי גרשון זלה"ה". ומכאן גם ראינו ברורה שהמגיה בויניציאה הוא בעל "שלום אסתר".

אברהם יערי.

IV

בספר "כתבי יד בקבלה" צד 11, מכא ד"ר שלום ההשבעה השניה על העשב פרוונקא; ואחריה הערה בזה"ל: "זוהי הפורמולה המאגית המפורסמת Sator Arepo Tenet Opera Rotas שאפשר לקרוא משני הצדדים".

הנני להעיר כי השבעה זו נקראת לא אך משני הצדדים — ישר והפוך, כי אם מכל ארבעת הצדדים: ישר, הפוך [=משמאל לימין], מלמעלה למטה, וגם מלמטה למעלה. עוד זאת, הנוסחא צריכה מעט תקון: תחת "תינית" (בשני יודין) צריך להיות "תונות" (בשני ווין). תחת Sator—Satur, ובכן תחת Rotas—Rutas.

לסדורה של ההשבעה הזאת יש לחשוות את האנגרים הידוע הסיחוס להראב"ע; בתור תשובה על שאלה אם מותר לאכול את התולעים הנמצאים ברבש, הוא השיב:

ו	ו	ו	ו
ב	ב	ב	ב
ש	ש	ש	ש
ג	ג	ג	ג
ו	ו	ו	ו

שנקרא גם כן מארבעת צדדיו: ישר והפוך מלמעלה ומלמטה.

ח. ש. ניר הויוען (בולטימור).

V

מר וו. צייסלין בספרו "הגרמני הספרות העברית מימי מנדליון" הדפיס בטעות שנחמן יצחק פישמן המשורר ובעל הרואים מת בשנת 1873, וה"Jewish Encyclopedia" וכעת ג"כ ה"ידיעה נאצינאל ביאוגראפיע" של וויינגר היוצאת בסטרנובוין, הלכו אחרי צייסלין והעתיקו את הטעות. אליבא דאמת מת פישמן בשנת 1878, תרל"ח, ועל זה מעיד גליון "המגיד" מיום כ"ח ניסן (1 Mai) ל"ח. יהודה לייב לגדא (יוהנסבורג).

תקוני טעיות

עמ' 198 שורה 12-14 מלמטה במקום: הוא [המלבי"ד מנחם פונקס] נתן את כל השנויים וכיו"צ"ל, נתן רק את התקונים והשנויים החשובים. ביחוד אלה המעידים על שנוי וחם מצד י. ח. ברנר לעצם הענין המדובר עליו או על גדולו של ב. מבחינה אישית או ספרותית.

עמ' 344 שורה 10 מלמטה כתוב [גל"ה] צ"ל [גרשם].

עמ' 344 שורה 5 מלמטה כתוב 1917 צ"ל 1914.

עמ' 439 שורה 10 מלמעלה כתוב Hoden צ"ל Hodann.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.	P. 491
-------------------------	-----------

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	495
I. Periodicals: 495; II. Yearbooks and collections: 495;	
III. Books and pamphlets: 496.	
Hebraica and Judaica.	515
I. Periodicals: 515; II. Yearbooks and collections: 520;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 525;	
IV. Biblical studies: 526; V. New Testament: 531; VI. Talmud	
and Midrash, Rabbinic literature: 533; VII. Jewish philosophy	
and religion: 536; VIII. Cabbalah and Hassidism: 538;	
IX. Liturgy, ritual, sermons: 539; X. History and related	
subjects: 540; XI. The Jews of to-day: 546; XII. Zionism	
and Palestine: 550; XIII. Ethnography, folklore, art: 559;	
XIV. Philology: 560; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 561;	
XVII. Yiddish belles-lettres: 562; XVIII. Belles-lettres in other	
languages with Jewish themes: 564; XIX. Juvenile literature: 565;	
XX. Education and teaching: 566; XXI. Text-books: 567;	
XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 568;	
XXIII. Miscellanea: 569.	

STUDIES:

J. BEN-ZVI: "Pinhasiah".	570
A. DUKER: Supplement to a bibliography	
of Passover Haggadot	574

NOTES:

M. WILENSKY: Not Samuel ha-Nagid but Ibn-Janah	585
D. H. BANETH: On Mr. Wilensky's note	588
A. YAARI: Concerning R. Isaac b. Mordecai Gershon	589
S. A. NEUHAUSEN: Note (on Catalogue of Cabbalistic MSS)	590
J. L. LANDAU: Note (on the date of death	
of Nahman Isaac Fischman)	590
Corrections:	590

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

SEVENTH YEAR. NUMBER FOUR.

JERUSALEM, JANUARY 1931.

דברי
הספר

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION